İslâm âlimleri Ansiklopedis
ÜÇÜNCÜ CİLD

İçindekiler Tablosu

SÜLEYMÂN BİN MİHRÂN

(Bkz. A'MEŞ)

SÜLEYMÂN BİN TARHÂN

Hadîs âlimlerinden. Tabiînden olup, künyesi Ebû Mu'temir, lakabı; el-Hâfız, el-İmâm, Şeyhülislâmdır. El-Kaysî, et-Teymî'dir. 143 (m. 760) senesinde vefât etmiştir. Enes bin Mâlik'den, Ebû Osman el-Hindî'den ve diğer ba'zı zâtlardan hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Şu'be bin Haccâc, Süfyân bin Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Mübârek, Yezîd bin Hârûn ve çok sayıda âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında yer almaktadır.

Şu'be bin Haccâc şöyle demiştir: "Süleymân et-Teymî'den daha sâdık birini görmedim. Resûlullahın (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfini okurken yüzünün rengi değişirdi. Kırk sene bir gün oruç tutmuş bir gün yemiştir. Geceleri uyumaz yatsı namazının abdesti ile sabah namazı kılardı. Yüz civarında hadîs-i şerîf rivâyet etmiş olup, Basra'da ilmi ve ameli ile meşhûr bir âlimdir." Yahyâ Kettân, "O'nun gibi Allahü teâlâdan çok korkan birini daha görmedim." Bir başka zât da (Cerîr) "O devamlı sadaka verirdi. Eğer sadaka verecek bir şeyi olmazsa iki rek'at nafile namaz kılardı." demişlerdir.

Her secdede yetmiş defa tesbih okurdu. Hammâd bin Seleme "Biz Süleymân et-Teymî'yi her an Allahü teâlâya itaat üzere görürdük, ma'siyeti asla hoş karşılamazdı" buyurmuştur.

Kendisini methederek senin bir benzerin bulunur mu? dediklerinde "Öyle söylemeyin: "Rabbim indinde karşıma ne çıkacak bilmiyorum" diyerek Zümer sûresi 47. âyet-i kerîmesinden "Artık zannetmedikleri bir azâb, Allah tarafından onlar için meydana çıkmıştır." meâlindeki kısmı okudu. Ebû Ali Basrî, Teymî'nin müezzininden naklen şöyle anlatmıştır:

"Süleymân et-Teymî yanımda yatsı namazını kıldı. Sonra Mülk sûresini okumaya başladı. "Nihâyet vakti gelip de o (va'd edilen) azâbı yakından gördüklerinde o kâfir olanların yüzleri kötüleşiverir..." meâlindeki âyet-i kerîmeye gelince bunu tekrar tekrar okudu. O kadar ki cemâat dağıldı bir ben kaldım. Bir müddet sonra ben de çıkıp gittim. Sabah ezanını okumaya geldiğimde aynı yerinde oturuyor ve aynı âyet-i kerîmeyi tekrar ederek okuyordu."

İbrâhîm bin Süleymân şöyle anlatmıştır:

"Süleymân et-Teymî ile bir adam arasında bir mes'eleden dolayı anlaşmazlık çıktı. Adam yanına yaklaşıp eliyle karnına dayandı, bunun üzerine adamın eli kurudu."

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"Sizin en hayırlınız Kur'ân-ı kerîmi öğrenen ve öğretenlerdir."

"Allahü teâlâ bu ümmeti ebediyen dalâlet üzerinde birleştirmez."

"Allahın inâyeti cemâattedir. Cemâate (topluluğa) uyunuz. Cemâatten ayrılan Cehenneme düşer."

Buyurdu ki:

"İyilik kalbde nûr, amelde kuvvettir. Kötülük kalbde zulmet, amelde zayıflıktır."

"Kul günah işleyince onun zilletine düşer."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 37

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 201

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 140

4) Câmi'u kerâmet-il evliyâ cild-2, sh. 30

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 37

SÜLEYMÂN BİN YESÂR

Tabiînin büyüklerinden. Medîne-i münevveredeki fukaha-i seb'adan (yedi büyük fıkıh âlimi) biridir. Künyesi Ebû Eyyûb'dür. Hazreti Osman'ın halifeliği sırasında doğdu. 104

(m. 722) senesinde 73 yaşında iken vefât etti. Ümmül-mü'minîn Hazreti Meymûne'nin azatlısı idi. Fıkıh ve hadîs ilminde meşhûr âlimdir. Hazreti Meymûne'den, Hazreti Âişe'den, Hazreti Ümmü Seleme'den, Ebû Hüreyre'den, İbn-i Abbâs'dan, Zeyd bin Sabit, Mikdad bin Esved ve diğer pek çok zâttan hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Amr bin Dinar, Abdullah bin Dinar, Abdullah bin Fadl el-Hâşimî, Ebu'z-Zinâd, Bükeyr bin Eşeç, Yahyâ bin Sa'îd el-Ensârî ve diğerleri Süleymân bin Yesâr'dan hadîs-i şerîf işitip rivâyet etmişlerdir. Kütüb-i sitte râvilerindendir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sahîh-i Buhârî'de, Sahîh-i Müslim'de, Sünen-i İbn-i Mâce'de, Sünen-i Tirmizî'de yer almıştır. Sika, (güvenilir, sağlam) bir râvi olup, çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Fıkıh ilminde zamanının yedi büyük âliminden biridir. O asrın meşhûr âlimlerinden olan Sa'îd bin Müseyyib, kendisine fetvâ sormaya gelenleri, Süleymân bin Yesâr'a gönderirdi ve "Bu gün o en iyi bilen âlimdir" derdi.

Hubeyb bin Yesâr Külâbî, Ebû Hazım'dan şöyle nakletmiştir: "Süleymân bin Yesâr, bir defasında bir arkadaşı ile Medine'den Ebva'ya gitmişti. Bir ara arkadaşı onu çadırda bırakıp, bir iş için yanından ayrılmıştı. Yakınlarındaki çadırdan bir kadın onu görmüş, güzel sûretine hayran kalıp, çadıra gelmişti. Bir şeyler istiyor zannederek yiyecek öteberi vermek üzere iken, kadın kötü düşüncesini söyledi. Süleymân bin Yesâr, kadına seni şeytan saptırmış deyip, başını ellerinin arasına alıp, ağlamaya başladı. Kadın onun ağlamaya başladığını görerek şaşırdı. Oraya geldiğine pişman olup, hemen çadırına döndü. Arkadaşı gelip, onun ağladığını görünce hayrola çocuklarını mı hatırladın, dedi. Durumu öğrenince o da ağlamaya başladı. Bunun üzerine Süleymân bin Yesâr, peki sen niçin ağlıyorsun, dedi. Arkadaşı sen böyle bir tehlikeden kurtuldun. Acaba ben böyle birşeyde tehlikeden kurtulabilir miydim diye ağlıyorum, dedi. Bundan sonra Kâ'beyi ziyâret için Mekke'ye gittiler. Mekke'ye varıp, Kâ'beyi tavaf ettiler. Süleymân bin Yesâr, tavaftan sonra bir köşeye çekilip biraz uyudu. Rü'yâsında Yûsuf aleyhisselâmı gördü. Hazreti Yûsuf onun Ebva'daki kadından sakınmasından dolayı onu methetti ve o hâlini çok beğendiğini söyledi."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Ebû Hüreyre'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz buyuruyor ki: "Allahü teâlâya fıkıhtan daha üstün bir şeyle ibâdet edilmedi. Muhakkak ki, bir tek fakîh, şeytân üzerine bin âbidden daha şiddetlidir. Her şeyin bir direği vardır. Bu dînin direği de fıkıhtır."

"Kıyâmet gününde, insanların üzerinde ilk hüküm verilecek şu üç kişidir. Birincisi, şehîd edilen bir adamdır. Bu adam Allahü teâlânın huzûruna getirilecek, Allahü teâlâ ni'metlerini ona tarif edecek, o da onları tanıyacaktır. Allahü teâlâ bunun üzerine adama "Bu ni'metler hakkında ne yaptın?" diye soracak. Şehîd "Senin uğrunda çarpıştım. Nihâyet şehîd edildim!" diyecektir. Hak teâlâ "Yalan söyledin. Ancak sen cesur denilmek için çarpıştın. Gerçekten senin için cesur denildi de!" buyuracak. Sonra onun hakkında emir verecek ve yüzü üstü sürüklenecek, nihâyet Cehenneme atılacaktır.

İkincisi, ilim öğrenip öğreten ve Kur'ân-ı kerîm okuyan bir adamdır. Bu da getirilerek kendisine ni'metlerini tarif edecek, o da onları tanıyacaktır. Allahü teâlâ "Bunlar hakkında ne, yaptın?" diye soracak o da "İlim öğrendim ve öğrettim. Senin rızân için Kur'ân-ı kerîm okudum!" diyecek. Allahü teâlâ da "Yalan söyledin! Ancak sen ilmi, âlim denilsin diye öğrendin, Kur'ân-ı kerîmi de o kâridir, (Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilen) denilsin diye okudun, gerçekten sana denildi de!" buyuracak. Sonra onun hakkında emir verecek ve yüzü üstü sürüklenecek, nihâyet Cehenneme atılacaktır.

Üçüncüsü, Allahü teâlânın kendisine zenginlik ve malın her çeşidinden verdiği adamdır. Bu da getirilerek ona ni'metlerini tarif edecek, o da onları tanıyacaktır. Allahü teâlâ "Bunlar hakkında ne yaptın" diye soracaktır. O adam "Uğrunda mal sarf edilmesini dilediğin hiçbir yol bırakmadım. Mutlaka senin için sarf ettim!" diyecek Allahü teâlâ da "Yalan söyledin! Ancak sen, o cömerttir, desinler diye yaptın. Gerçekten denildi de" buyuracak. Sonra onun hakkında emir verecek ve yüzü üstü sürüklenecek. Sonra Cehenneme atılacaktır."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 228

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1 sh. 91

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 16

4) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-1, sh. 234

5) El-A'lâm cild-3, sh. 138

6) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 190

7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 998

ŞUMEYT BİN ACLÂN

Tabiînin büyüklerinden âlim ve velî bir zât. Hikmetli sözleri, güzel huyları ile herkesin sevgilisi olmuş bir Allah adamı, ismi Şumeyt bin Aclân olup, künyesi Ebû Hümâm'dır. (Ebû Ubeydullah da denildi). Büyük tasavvuf âlimlerinden olan Şumeyt bin Aclân'ın hayatı, tahsili ve ölüm târihi hakkında kesin bilgi olmayıp, hicri ikinci asırda yaşamıştır. Yaşayışı, hâli, hikmetli sözleri ile birçok kimselerin haramları terk edip, Allahü teâlânın râzı olduğu hâle gelmesine sebeb oldu. Onun bu husûsiyeti, söylediği ve tavsiye ettiği şeyleri, önce kendisinin yaşamasıydı. Hâli, ilmine ve söylediğine uygun, dünyâya zerre kadar muhabbet ve meyli olmadan ibâdet, tefekkür, korku ve ümid arasında yaşama şeklindeydi. Buyurdu ki: "Îmânı sağlam olan haramlardan kaçan kimseler, zekî ve akıllı kimselerdir. Bunlar Allahü teâlânın helâl kıldığı temiz rızıklarını yerler. Pis olan kötü olan şeyleri yemezler ve içmezler (Domuz eti ve şarap gibi). Âhıret ni'metleri içerisinde yaşarlar. Cehennemde azâb olarak karşılarına çıkacak bir işi yapmazlar. Onlar Allahü teâlânın azâbını bilirler. Her yerde bu bildiklerine uygun hareket ederler. Korku ile uyurlar, akıbetlerini ve kıyâmet hâllerini düşünerek vekar ile, ağır başlı olarak kalkarlar."

Şumeyt bin Aclân (radıyallahü anh) dünyâ için çalışıp, bütün arzusu ve düşüncesi dünyâ olan insanlardan hoşlanmaz, onlardan kaçardı. Bu insanların, uğruna ölmeyi dahi göze aldıkları malları ve mülklerinden, çok kısa bir zaman sonra ayrıldıklarını ve bütün ömürlerini harcadıkları mallarının dünyâda kalıp âhirete bir şey götüremediklerini görür ve bu insanlara acırdı. Onların gafletlerini ve içinde bulundukları hâli anlatarak şöyle buyurdu: "Dünyânın âşıkları (haramlara dalanlar) sarhoşturlar. Gönül verdikleri dünyâ onlardan kaçar, halbuki onlar dünyâya âşık olmuşlardır. Süt emen çocukların annelerini arayıp, bağlandıkları gibi dünyâya bağlıdırlar. Asla ondan ayrılmayı istemezler. Allahü teâlâ onlardan birisine bir ni'met ihsân ettiği zaman, onlara bir riya ve şöhret gelir. Onlar, haram helâl her ne olursa olsun dünyâya (mala, mülke) bağlanır, onu isterler. Sonra insanlara döner, "Geliniz, bizim mallarımıza bakınız" diyerek öğünürler. Mü'minler ise kendilerine gelen şeyler için "Allaha yemîn ederiz ki helâlden olmayan bir şeyde güzellik yoktur. Eğer haramdan olursa Allahü teâlâ onu yok etsin" derler. Münâfıklara gelince; "Bize yazıklar olsun. Keşke bizim daha çok malımız olsaydı" derler. Çocukları için yağlar ve ballar ister, bunu fakîr ve miskîn çocukların yanında yerler. Fakîr çocuklar annelerine gidip "Ey annemiz bize yağ ve bal ver. Çünkü biz, filânın çocuğunu, onları yerken gördük" derler. Onlara anneleri "Bunlar çok pahalı şeyler yavrularım, ben size ancak tuz ve ekmek verebilirim" der.

Şumeyt bin Aclân hazretlerinin oğlu Ubeydullah; Babam dünyâ adamlarını şöyle tarif etti: "Dünyâya düşkün olanlar, akılları kısa ve ahmak olanlardır. Onların arzuları, yiyecekleri, şehvetleri ve kendilerini süslemeleridir. Onlar şöyle derler: Ne zaman sabah olacak? Sabah olsun ki, yiyelim, içelim, oynayalım. Ne zaman akşam olacak? Akşam olsa da uyusak. Onların geceleri pislik içerisindedir, günah işlerler. Gündüzleri ise tenbeldirler." diye haber vermiştir.

Allahü teâlâya gönül veren Allah'ın velî kullarını, dostlarını ise şöyle tarif etti: "Evliyâullah, Allahü teâlânın rızâsını, beğenmesini, nefslerinin arzu ve isteklerine tercih ederler. Eğer nefslerinin arzu ve istekleri onları çok zorlarsa, onlar nefislerini Rablerinin rızâsı için isteklerinden vaz geçmeye mecbûr ederler. Böylece se'âdete erer ve Cehennemden de necât (kurtuluş) bulurlar." Şumeyt bin Aclân dünyâda Allahü teâlânın ihsân etmiş olduğu ni'metlere şükür etmeği ve onların kıymetini bilmeyi tavsiye buyurur ve "hastalık gelmeden sıhhatin, meşgûliyet gelmeden boş vaktin, ölüm gelmeden evvel hayatın kıymetini biliniz" diye nasîhat ederdi. Dünyâda geçen vakitlerinin en kıymetlisinin Allahü teâlânın zikri ile geçen vakitleri olduğunu beyân eder ve duâlarında "Allahım, dünyâdaki en güzel vakitlerimizi senin zikrin ve sana ibâdetle geçen vakitler yap" diye yalvarırlardı. Ya'nî Allahü teâlâdan vakitlerini ibâdet ve zikirle geçirip, dünyâyı, yemeği-içmeği, uyumayı sevdirmemesini isterdi.

Buyurdu ki: Ey insanlar! Dünyâ gündüzler ve gecelerdir. Bunlar birbirlerini takip eder. Eğer gündüz yapacağın işi yapmazsan vakit geçer gece oluverir. O halde işlerini sonra

yaparım diyerek geriye bırakma ve sen dâima sâimlerle (oruçlu olup, ibâdet edenlerle) beraber bulun.” Bu sözüne sâdık kalır, dünyâ ehli ile bir arada bulunmazdı. Zamanındaki ba’zı devlet adamları onu yemeğe da’vet ettiler. Özür beyân edip gitmedi. Niçin gitmediğini soranlara: “Onların da’vetine gitmeyip yemeği kaybetmek, dînimden ba’zı şeyleri kaybetmekten daha kolay geldi. Mü’minin dîninin, midesinden çok daha kıymetli olması lâzımdır” diye cevap verdi. İnsanın asıl gayesi dînidir. Şumeyt (radıyallahü anh) dînin muhafazasına çok ehemmiyet verir ve İslâmiyete uymıyan her şeyi reddederdi. Buyurdu ki: “Mü’minin sahip olduğu şeylerin ilki ve en kıymetlisi dînidir. Malı olduğu zaman dîni olan, malı olmadığı zaman dîni olmayan, dîni malına bağlı olan kimseler vardır. Böyle kimseler mallarını hiç kimseye emânet edemezler, insanlar da onu emîn bir kimse olarak bilmezler. Böyle olanlara yazıklar olsun.” Dinleri dünyâya bağlı olanları şöyle tarif etmiştir: “Altın ve para, münâfıkların boynuna geçmiş bir iptir. Her türlü pisliğe boyunlarındaki bu iple çekilirler.” Münâfık olmaktan çok korkar ve herkese münâfıklığın alâmetlerini anlatırdı. Kendisine “Münâfık ağlar mı?” diye soruldu. Cevâbında “O gözünden ağlar, fakat kalbi ağlamaz” buyurdu. Hiçbir şeyin, insanı Allahü teâlâdan alıkoymasını istemezdi.

Buyurdu ki: “Allahü teâlâya kulluk için yaratılmış olan bir kulun şehvetleri onu ibâdetten alıkoyarsa, o ne kötü bir kuldur.”

“Âhıret için yaratılıp, dünyânın kendisini âhıretten alıkoyduğu kul ne kötü bir kuldur. Halbuki dünyâ fânî âhıret ise bakîdir.” Buyurdu ki, “Her gün ömrünün bir kısmı gitmekte, sen ise buna üzülmüyorsun. Her gün sana yetecek kadar rızık verilmekte, fakat sen, sana verilen şeyleri kâfi görmüyorsun ve seni azgınlaştıracak, Allahü teâlâdan uzaklaştıracak şeyi istiyorsun. Aza kanâat etmiyor, çokla doymuyorsun. Kendine ihsân edilen ve içinde bulunduğu ni’metlere şükretmekten âciz iken, daha fazlasını istemek nasıl uygun olur? İsteğinin fazlalığı seni aldattı. Arzu ve istekleri dünyâ için olan bir kimse, âhıret için nasıl çalışabilir. Hayret edilir, ne kadar çok şaşılır şu kimseye ki, âhırete inanıyor ve dünyâ için çalışıp ona koşuyor.”

Şumeyt (radıyallahü anh) az konuşurdu. Bu husûsta, “Ey Âdemoğlu! Sen sustuğun müddetçe selâmettesin. Konuştuğun zaman sakınmaya (düşünüp, ölçülü ve dikkatli konuşmaya) yapış” buyurmuştur. Bir bayram günü eğlenen bir kalabalığa bakar ve oğlu Ubeydullah’a “Eskimeye mahkûm bir elbise ve bir müddet sonra böceklerin yiyeceği et olan şu insanları görüyor musun?” buyurarak kabre girecek bir insanın gaflet içinde eğlenip oynamasına olan hayretini bildirmiştir. Allahü teâlânın mü’minlere ayrıca bir îmân kuvveti verdiğini bildirmiş ve: “Allahü teâlâ mü’minin kalbine bir kuvvet vermiştir ki, bu kuvveti a’zâlarına vermemiştir. Şu ihtiyârı görüyor musunuz? ihtiyâr haliyle geceleri nasıl ibâdet ediyor, gündüzleri oruç tutuyor. Gençler ise bunu yapmaktan âcizdirler” buyurmuşlardır.

Din ilimleriyle uğraşanların, ilimlerini dünyâ kazancına vesîle kılmalarını istemezdi. Herkese bunu anlatırdı. Bu husûsta: Sizden biriniz Kur’ân-ı kerîm okumayı öğrenir ve ilim tahsil eder. Bu ilimleri öğrenir ve dünyâyı kalbine yerleştirir, dünyâya koşar. Dünyâyı (taç gibi) başına geçirir. Bunu görenler “Bu kimse bizden daha âlim. Eğer dünyâyı istemekte bir fayda görmeseydi böyle yapmazdı” derler, sonra dünyâya rağbet ederler, onu toplamağa başlarlar. Buna sebep olan ilim sahibleri şu âyet-i kerîmede bildirilenlerden olurlar “Kıyâmet günü kendi günahlarını tamamen yüklendikten başka, saptırdıkları insanların günâhlarından bir kısmını da yükleneceklerdir” (Nahl-25). Fâsıklara muhabbet etmez, fıskı hoş karşılamazdı. Buyurdu ki: “Kim, fıskdan günahtan râzı olur beğenirse, onu yapanlardan olur. Kim de Allaha isyan edenleri beğenirse, râzı olursa, Allahü teâlâ onun ibâdetlerini kabûl etmez.”

Buyurdu ki: “Şaşılır şu kimseye ki, kalbi âhırete bağlı iken kendisine ufak bir şey te’sîr etse veya pire ısırsa, âhıreti hemen unutuverir.”

“Şu iki insan dünyâda azâb içindedir Dünyâ ni’metleri kendisine verilmiş, fakat bunları kâfi görmeyip dünyâ ile devamlı meşgûl olan insan. İkincisi ise; Dünya ni’metlerinden mahrûm olduğu halde devamlı onların hasret ve üzüntüsüyle ve ona kavuşma arzusuyla dolu insan.”

“Allaha yemîn ederim ki, bedenlerimiz sizi Allahü teâlâya yaklaştıran bineklerdir. O bedenlerinizi Allahü teâlâya itaatte kullanınız ki, Allahü teâlâ o bedenlerinizi mübârek kılsın.”

“Allahü teâlânın; baktığı şeyden ibret alan bir göz, fasîh bir lisan, hayrı anlayan, inanan ve amel eden bir kalb verdiği kimseler felah bulur kurtulurlar.” Şumeyt (r.aleyh) insanların

üç kısım olduğunu beyân etmiş ve “Birincileri hayırlı amel işleyen, ona devam eden ve ona devam ettiği halde ölenler. İşte bunlar mukarreblerdir. İkincileri; ömürlerini günah ve uzun bir gafletle geçirip, sonra tövbe etmiş olanlar. İşte bunlar Eshâb-ı yemîndirler (Cennet ehlidirler). Üçüncüsü ise; ömürlerini Allahü teâlânın men ettiği şeylerle geçiren, harama günaha devam eden ve o haliyle dünyâdan ayrılanlar. İşte bunlar Eshâb-ı şimâldirler (Cehennemlikdirler).

Şumeyt bin Aclân, her haliyle İslâmiyete uygun hareket eden bir zât idi. Buyurdu ki: “Ölümü düşünen insan, ne dünyânın geçici sıkıntılarına üzülür, ne de gelip geçen ni’metlerine sevinir.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 125

ŞÜREYK BİN ABDULLAH EN-NEHÂNÎ

Tebe-i tabiîn devri fakîh (fıkıh âlimi) ve muhaddislerinden (hadîs âlimlerinden). Künyesi, Ebû Abdullah’tır. 95 (m. 713) senesinde, Buhârâ’da doğup, 177 (m. 794) yılında Kûfe’de vefât etti. Bu sırada Hârûn Reşîd Hîre’de bulunuyordu. Şüreyk’in (radıyallahü anh) cenâze namazını kılmak için, Kûfe’ye gelmişse de namazın kılındığını görünce geri dönmüştür. Hazreti Ali zamanında kadılık yapan Şüreyh başkadır.

Şüreyk hazretleri, adâletle hükm ederdi. Halife Mehdî zamanında, mahkemeye giren ileri derecede bir devlet yetkilisinin aleyhine hüküm vermekten çekinmemiştir, isâbetli hükümler veren hazır cevâb bir zât idi. Halife Mehdî zamanında Kûfe’de kadılık yaptı. Sonra ayrıldı. Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) zamanına yetişti. Ali bin Ahmer, Ebû Sahra Câmi bin Şeddâd, Câmi bin Ebî Râşid, Seleme bin Kuheyl ve Ebû İshâk’tan hadîs rivâyet etti. Muhammed bin İshâk, Ali bin Hacer, İshâk bin Ebî İsrail, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe ve başkaları da ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İbn-i Mübârek (radıyallahü anh) onun hadîs ilmindeki bilgisini övmüştür. Muâviye bin Sâlih onun, hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir âlim ve sâlih bir zât olduğunu söyler.

Halife Mansûr zamanında onun kadı olması ile ilgili husûs âlimler arasında şöyle anlatılır: Halife Ebû Ca’fer zamanında devrin dört meşhûr âliminden birisinin Kâdı-ul-kudât (baş-kadı) ta’yin edilmesine karar verildi. Bu âlimler Ebû Hanîfe, Süfyân-ı Sevrî, Mis’âr bin Kedâm ve Şüreyk (r.anhüm) idi. Halife’nin huzûruna gelmeleri için hepsine haber gönderildi. Yolda beraber giderlerken, Ebû Hanîfe hazretleri onlara “Ben bu gidişimiz hakkında bir şey söyliyeyim mi?” dedi. Onlar da, bunu memnuniyetle kabûl ettiler. Bunun üzerine Ebû Hanîfe hazretleri, “Ben çâresini bulup, kadı olmaktan kendimi kurtaracağım. Süfyân kaçacak, Mis’ar kendisini deli gösterecek ve Şüreyk ise, Kâdı-ul-kudât olacak” dedi.

Hâdise, Ebû Hanîfe hazretlerinin, firâset buyurdukları gibi cereyan etti. Yolda Süfyân-ı Sevrî hazretleri kaçtı. Bir vapura binip, “Başımı kesecekler, ne olur beni gizleyiniz” dedi. Süfyân-ı Sevrî’nin bu hareketi Peygamber efendimizden rivâyet edilen “Kâdı ta’yin edilen, bıçaksız boğazlanmıştır.” ma’nâsındaki hadîs-i şerîfin te’vîline (izahına) dayanıyordu. Böyle bir rica karşısında kalan gemidekiler, onu gizlediler. Ebû Hanîfe, Mis’âr bin Kedâm ve Şüreyk (r.anhüm) halifenin huzûruna çıkarıldılar. Halife Mansûr önce İmâm-ı a’zama dönerek “Sen kadı olacaksın” dedi. Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) “Ey mü’minlerin emîri! Ben arap değilim. Arapların ileri gelenleri, vereceğim hükmü kabûl etmezler” dedi. Bunun üzerine halife Mansûr, “Bu işin soyla alâkası yok. Burada ilim lâzım. Hem sen büyük bir âlimsin” dedi. Ebû Hanîfe (radıyallahü anh): “Ben, bu işe lâyık değilim. Eğer bu sözüm doğru ise, bunu bizzat ben söylüyorum. Eğer yalan, söylüyorsam, yalancı birinin kadı olması, uygun değildir. Zaten sen de, bu husûsta yalancı birisini kendine vekîl yapıp, müslümanların mallarıyla, namus ve canlarıyla ilgili bir mes’elenin halledilmesini böyle bir kimseye bırakmazsın” cevâbını verdi. Böylece Ebû Hanîfe hazretleri kendisini kadı olmaktan kurtardı.

Sonra Mis’ar bin Kedâm, konuşmaya başladı. Halifenin elinden tutarak “Nasılsın, çocuklar nasıllar, hayvanların durumları nasıl?” dedi. Halbuki mevzû ile, onun konuşması arasında hiçbir alâka yoktu. O zaman, Mansûr “Bu adam deli, onu dışarı çıkarın” dedi.

Geride yalnız Şüreyk kalmıştı. Mansûr ona: “Artık, sen kadı olacaksın” dedi. Şüreyk “Ben Sevdâvî denen bir hastalığa yakalandım. Hem de dimağımda hafiflik var” diye özür beyân

etmek istedi ise de Halife Mansûr “Önemli değil, biraz ilâç alırsın, iyi olursun” dedi ve onun mazeretini kabûl etmedi. Nihâyet, Şüreyk, kadılığa ta’yin edildi.

Şüreyk (radıyallahü anh) şefkat ve merhameti çok olan bir zât idi. Bir kerre, yemek yerken sofrada karınca gördü. Onu alıp yuvasına kadar götürüp, bıraktı. Gördüğü karınca yuvalarına, un ve ekmek kırıntıları döker, onların faydalanmasını temin ederdi.

¾¾

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 464

2) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 278

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 232

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 270

5) El-A’lâm cild-3, sh. 163

6) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh. 171

ŞA’BÎ (Âmir bin Şerâhîl)

Tabiînin büyüklerinden, meşhûr bir âlim. İsmi, Âmir bin Şerâhîl, künyesi Ebû Amr, nisbeti, Şa’bî' dir. Hemdân kabilesinin bir kolu olan Şa’b kabilesine mensûb olduğu için, Şa’bî denmiştir. 20 (m. 641) senesinde, Basra’da doğup, 104 (m. 723) yılında Kûfe’de ansızın vefât etmiştir. Aslen Yemenlidir. Babasının isminin Abdullah olduğunu söyliyenler de vardır.

Şa’bî hazretleri, büyük bir âlim, fakîh (fıkıh ilmi âlimi, İslâm Hukuku âlimi) ve muhaddis (hadîs âlimi)’dir. Hattâ İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) gibi, Ehl-i Sünnet vel-Cemâat’ın reîsi olan büyük bir müctehidin en büyük hocalarından idi. Sa’îd bin Müseyyib Medine’de, Mekhûl Şam’da, Hasen-i Basrî Basra’da, Şa’bî Kûfe’de o asırda dînin dört direği gibi idiler.

Şa’bî hazretleri tefsîr husûsunda, çok ihtiyâtlı ve tedbirli davranırdı. Tefsîr ile ilgili açıklamaları, Resûlullahtan ve Eshâb-ı kiramdan gelen rivâyetlere dayanırdı.

O kırâat ilmini Abdurrahmân es-Selemî ve Alkame’den, Muhammed bin Ebî Leylâ da ondan rivâyet etmiştir. Şa’bî hazretleri, Haris el-A’ver’den de hesap öğrenmiştir. Harikulade (çok üstün) bir zekâsı vardı. Onun kuvvetli ezber kabiliyeti, darb-ı mesel hâline gelmiştir. Eline kalem alıp, hiçbir şey yazmamıştı. Bununla beraber, kendisine rivâyet edilen hadîs-i şerîfi hemen ezberler, hiçbirinin tekrar edilmesine lüzum hissetmezdi. Derdi ki: “En az rivâyet ettiğim şey şiirdir. Bununla birlikte, istersem size tekrar etmeksizin, bir ay devamlı şiir söyliyebilirim.”

Şa’bî’nin (radıyallahü anh) halife Abdülmelik bin Mervân ile arası çok iyi idi. Onun yakın dostu ve sohbet arkadaşı idi. Anlatılır ki: Şa’bî Abdülmelik tarafından sefir (elçi) olarak Rum Kayserine (Bizans İmparatoruna) gönderilmişti. Vazifesini yerine getirdikten sonra, Kayserden bir mektûb ile geri dönmüştü. Abdülmelik mektûbu okuyunca, Şa’bî’ye: “Biliyor musun, Kayser mektûbunda ne yazmış?” dedi. Şa’bî (radıyallahü anh): “Hayır bilmiyorum” dedi. Abdülmelik, “Senin dindaşlarının hâline şaşılır, nasıl olmuş da seni halîfe yapmışlar” dedi. Bunun üzerine Şa’bî “Ey mü’minlerin emîri! O yalnız beni gördü. Seni görmüş olsaydı böyle yazmazdı” dedi. O zaman Abdülmelik, Şa’bî’ye “Hayır, o bu yazısı ile seni öldürmek için, beni tahrik etmek istemiş” dedi. Gerçekten Kayserin o sözleri, bu maksadla yazılmış olduğu, daha sonra Kayserin kendi ifâdesinden anlaşılmıştır.

Şa’bî hazretleri Eshâb-ı kiramdan (radıyallahü anh) beşyüz mübârek zâta yetişmiştir. Ali bin Ebî Tâlib, Sa’d bin Ebî Vakkâs, Sa’îd bin Zeyd, Zeyd bin Sabit, Kays bin Sa’îd bin Ubâde, Ubâde bin Sâmit, Ebî Mûsâ el-Eş’arî, Ebû Mes’ûd el-Ensârî ve daha bir çok Sahabeden (r.ahhüm), Haris bin el-A’ver, Harice bin Salt, Rebî’ bin Haysem, Süfyân-ı Sevrî, İbn-i Ebî Leylâ, Süveyd bin Gafele ve başka Tâbiîn-i kiramdan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ebû İshâk Sebîî, Sa’îd bin Amr bin Eşve’, İsmâîl bin Ebî Hâlid, Beyân bin Bişr, Husayn bin Abdurrahmân, Süleymân bin Mihrân A’meş, Ebû İshâk Şeybânî gibi âlimler de ondan hadîs-i şerîf bildirmişlerdir.

Şa’bî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

İbn-i Ömer'den (radıyallahü anh) rivâyet etmiştir: "Kim duhâ (kuşluk) namazını kılar, ayın üç günü oruç tutar, mukîm iken ve seferde vitr namazını terk etmezse, ona şehîd sevâbı yazılır."

Yine O'ndan rivâyet etmiştir: "Müslüman, müslümanların, elinden ve dilinden emîn olduğu kimsedir. Muhacir, Allahü teâlânın yasak ettiği şeylerden hicret eden, onları terk edendir."

Câbir'den (radıyallahü anh) rivâyet etmiştir. "İnsanlar, kıyâmet günü Sırat'tan geçerler."

Nu'mân bin Beşîr'den rivâyet etmiştir: "Helâl da belli, haram da bellidir. Bu ikisinin arasında çok kimsenin bilmedikleri şüpheli şeyler vardır. Bir kimse bu şüpheli şeylerden kendini korursa, dînini ve ırzını muhafaza etmiş olur. Şüpheli işleri yapanlar harama düşerler. Bunlar, korunun kenarında hayvanlarını otlatan ve koruya dalıp girme ihtimâli çok fazla olan kimse gibidir. Dikkat ediniz, uyanık olunuz. Her hükümdârın, sultanın bir korusu vardır. Allahü teâlânın korusu da, haram kıldığı şeylerdir. Şunu da iyi biliniz ki, bedende bir et parçası vardır. Eğer o, düzgün ve iyi olursa, bütün vücûd iyi ve düzgün olur. Eğer o bozuk olursa, bütün beden bozuk olur. Dikkat ediniz, bu et parçası kalbdir."

İbn-i Abbâs'tan rivâyet etti: "Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) zemzem suyunu ayakta içti."

Şa'bî hazretleri buyurdular ki: "Fitne çıkaran âlimden ve câhil âbidden (çok ibâdet edenden) sakının. Bunların hâline meftun olan (gönlünü kaptıran, aldanan) için ikisi de fitnedir. Hem de çok tehlikelidir." Îsâ bin Muâz bin Leys dedi ki: Şa'bî'ye bir mes'ele soruyordum, fakat o cevap vermek istemiyordu. Bu sebeple sitemde bulundum. Bunun üzerine, Şa'bî!: "Ey âlimler ve fakîhler! Biz âlim değiliz. Bizler sadece duyduklarımızı sizlere aktarıyor, naklediyoruz. Aslında, gerçek fakîh, Allahü teâlânın haramlarından (yasak kıldığı şeylerden) sakınan âlim ise, Allahü teâlâdan korkandır" demiştir.

"İnsanlar uzun zaman dinle yaşıyacak, sonunda din gidecek. Sonra uzun zaman hayaya sarılacaklar, bir nevi utanma duygusu ile yaşıyacaklar, o da yok olacak. Sonra onları bir rağbet ve istek yaşatacak, bir müddet de bu devam edecek. Sonra bu da, öbürleri gibi gidecek. Zannederim, bundan sonra gelecek zamanlar, birbirinden daha zor olacak."

"Keşke ilmim olmasaydı. Dünyâdan tertemiz çıksaydım. Âhırete vardığımda, hiç olmazsa bu husûsta hesaba çekilmezdim."

"Bizim kendilerine yetiştiğimiz insanlar ilmi, aklı olan ve onunla amel edecek kimselere öğretmek için öğrenirlerdi. Ama şimdi ilim tahsili yapanlar, akılsızlar, iyi ameli olmıyanlar için ilim öğreniyorlar."

Şa'bî'ye (radıyallahü anh) birisi kötü sözler söyledi. Bunun üzerine Şa'bî "Hakkımdaki bu sözlerin doğru ise, Allahü teâlâ beni affetsin. Doğru değil de, yalan söylüyorsan, Allahü teâlâ seni affetsin" dedi.

"Cimri ile yalancıdan hangisinin Cehennemin daha derinine atılacağını bilmiyorum."

Şa'bî hazretleri anlatıyor: Bir cenâze namazı kılındıktan sonra, binmesi için Zeyd bin Sâbit'e katırını yaklaştırdım. Bu sırada, Abdullah bin Abbâs gelerek, üzengiyi tutmak istedi. Zeyd bunu görünce, "Ey Resûlullahın amcazâdesi, üzengiyi bırak" deyince, İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) "Biz âlimlere bu şekilde muâmele ile emrol unduk" cevabını verdi: Bunun üzerine Zeyd (radıyallahü anh), İbn-i Abbâs'ın elini öpüp "Biz de Resûlullahın Ehl-i beytine böyle yapmakla emrolunduk" dedi.

"Cennete giren bir cemâat, Cehenneme giren diğer bir topluluğa: Sizin Cehennemde ne işiniz var? Halbuki dünyâda siz bize öğretmiştiniz, biz de sizin dedikleriniz gibi yapmıştık. Sizin de Cennette olmanız lâzım değil mi? diye sorduklarında, Cehennemdekiler: Evet'dünyâda size öğretmiş ve anlatmıştık. Fakat, biz, söylediklerimizle amel etmezdik. Onun için Cehenneme düşdük" derler.

"Bilmediği sorulunca, bilmiyorum demek, ilmin yarısıdır. Bilmediği bir şeyde Allah için sükût edenin alacağı sevâb, konuşandan az değildir. Çünkü, nefse en ağır gelen şey, bilmediğini kabûl etmektir."

Din kardeşlerinin ayıplarını araştırıp bulan kimse, arkadaş edinemez." "Dünyâda iyi bir şey bırakana, Allahü teâlâ ona âhırette daha hayırlısını verir."

"Kâdı Şüreyh ile beraberdim. Ona, birisi ile da'vâsı olan bir kadın geldi. Ağlamaya başladı. Bunun üzerine ben Kâdı

Şüreyh'e, "Yâ Ebâ Ümeyye! Herhalde bu kadın mazlûmdur" deyince Kâdı Şüreyh; "Yâ Şa'bî, Hazreti Yûsuf'un kardeşleri de babalarına ağlıyarak gelmişlerdi. Bu kadının ağlaması, suçsuz olduğunu göstermez" dedi.

"İnsanın sâlih olan çoluk çocuğuna, dünyâ sıkıntılarından korunacak kadar mal bırakması, diğer şeylerden daha faziletlidir."

"Peygamberlerden sonra ihtilâfa, anlaşmazlığa düşen her ümmette, mutlaka haksızlar, haklılara galip ve üstün gelmiştir."

"İlmin süsü, ilim sahibinin hilmidir. (yumuşaklığıdır)."

Ebû Zeyd (radıyallahü anh) anlatır: Şa'bî'ye bir şey sordum. Bunun üzerine bana kızdı ve onu söylemiyeceğine yemîn etti. O zaman gidip, kapısının önüne oturdum. Bana "Ey Ebû Zeyd! Ben, sorunun cevâbını söylemiyeceğime, yemîn ettim. Fakat sana üç şey söyliyeceğim, iyi dinle. Bunları da aklından çıkarma. Birincisi, Allahü teâlânın yarattığı bir şey hakkında, bunu niçin yarattı. Bundaki murâd ve hikmet nedir, deme. İkincisi, bilmediğin bir şeyi, ben onu biliyorum deme. Üçüncüsü, dinî mes'elelerde kendi aklına göre, mukayese yapma. Bakarsın, bir helâli haram, haramı da helâl yapabilirsin. Neticede, ayağın sürçüp, tökezler, mahvolup gidersin.." dedi.

"Nefsin arzu ve isteklerine "hevâ" denmesi, kimde bulunursa onları Cehenneme düşürdüğü içindir. Hevâ sahiplerine de, "Ehl-i hevâ" denmesi, bunlar Cehenmeme düşecekleri içindir."

Birinin câriyesi, onun vasıtasiyle müslüman olmuştu. Şa'bî hazretleri ona, "Hayatında en hayırlı gün, bugünündür", buyurdu.

Şa'bî hazretlerine, "Falanca şahıs âlimdir" dediler. Şa'bî (radıyallahü anh) bunu söyleyene, "Onda ilmin güzelliğini göremedim" dedi. "İlmin süsü ve kıymeti nedir?" diye sorulunca, "Vekardır, âlim olan kişi, kibirli, sert ve kaba olmaz" buyurdular.

"İlmi ehline veriniz, ehli olmayana vermeyiniz. Yoksa günaha girersiniz."

Şa'bî'nin şu beyti, insanlar arasında çok söylenilegelmiştir: "Gerçek hilm (yumuşaklık ve kemâl) hoşnutluk zamanında değil, gazâb ve kızgınlık zamanında belli olur."

"Terbiyeli, edebli, sâlihâ kızını, fâsık erkekle evlendiren, onun felâketine sebep olur."

"Bir kimse Şam'ın en uzak bir yerinden, Yemen'in en uzak köşesine yolculuk yapsa, yolculuğu sırasında, hayatında faydalı olacak bir kelime öğrense, bu yolculuğu boşuna yapmış sayılmaz."

Hakkında âlimlerin söyledikleri: İbn-i Sîrîn dedi ki: "Kûfe'ye gelmiştim. Şa'bî'nin büyük bir ilim halkasının bulunduğunu gördüm. O sıralarda Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbından da (r.anhüm) bir hayli hayatta olanları vardı."

Eş'as bin Sivâr, babasından rivâyet etti: Şa'bî vefât edince, Basra'ya geldim. Hasen-i Basrî'nin huzûruna girdim. "Yâ Ebâ Sa'îd! Şa'bî, vefât etti" dedim. Bunun üzerine: "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn. O ömrü uzun, ilmi çok ve müslümanlar arasında seçkin yeri olan bir zât idi" dedi. Sonra, oradan ayrılıp, İbn-i Sîrîn'in yanına geldim. Ona da Şa'bî'nin vefâtını bildirince, o da Hasen-i Basrîgibi söyledi."

Âsım bin Süleymân dedi ki: "O zaman, Kûfelilerden, Basralılardan, Hicaz ve çevrelerinde hadîs ilmini en iyi bilen Şa'bî idi."

Ebû Husayn: "Şa'bî, fıkıh ilminde çok yüksek derecelerde idi" dedi. İbn-i Uyeyne: "Şa'bî, zamanının İbn-i Abbası'dir" dedi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A'lâm cild-3, sh. 251

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 65

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 12

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-4, sh. 310

5) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 227

6) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-6, sh. 246

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 79

8) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1070

9) Eshâb-ı Kirâm sh. 393

TALHA BİN MUSARRIF

Tabiînden tanınmış bir hadîs ve kırâat âlimi. Ebû Muhammed, Ebû Abdullah künyeleri vardır. Doğum târihi bilinmemektedir. 112 (m. 730) senesinde vefât etti. Zamanında, Kûfe'nin en büyük kırâat âlimi idi. Kendisine "Seyyid-ül-kurrâ: Kurrâların (Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilenlerin) efendisi" denirdi. Vera'sı (şüphelilerden sakınması) çok idi. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ubey, Hayseme bin Abdurrahmân, Zeyd bin Vehb, Sa'îd bin Cübeyr, Sa'îd bin Abdurrahmân, Mücâhid gibi büyük zâtlardan (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ebû İshâk Sebîî, İsmail bin Ebî Hâlid, Zebîd bin Haris, A'meş ve daha başka âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Hakkında söylenilenler:

Ebû Ma'şer, "Benzerine az rastlanan bir âlimdir."

İclî: "Kûfelilerin en büyük kurrâlarından ve seçilmişlerindendir."

Hakem bin Ubeybe'nin evinde kurrâlar toplandılar. Talha bin Musarrıfın, Kûfe'nin en büyük kurrâsı olduğunda ittifâk ettiler. Talha bin Musarrıf bunu duyunca, zamanının büyük âlimlerinden olan A'meş'e (radıyallahü anh) gidip, huzûrunda Kur'ân-ı kerîm dersi aldı. Maksadı, hakkında yapılan medihleri silmekti."

Abdülmelik bin Ebcûr: "Bulunduğu topluluk içerisinde, fazîlet sahibi bir âlimdir" dediler.

Murre bin Şurahbil'den rivâyet etti. O şöyle dedi: Abdullah bin Mes'ûd, Mi'râc gecesi Resûlullaha üç şeyin verildiğini bildirmiştir.

1-Beş vakit namaz.

2-Bekâra sûresinin son âyetleri.

3-Ümmetinden Allahü teâlâya şirk koşmıyanların büyük günahlarının mağfiret olunması.

O, Ebû Sâlih'den, o da Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) rivâyet etti. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: Resûlullah efendimiz ile beraber bir yolculukta bulunuyorduk. Cemaatin azıkları tükenmişti. Hattâ Resûlullah (aleyhisselâm) onların yük develerinden ba'zılarını boğazlamayı düşündüler. Bunun üzerine Ömer (radıyallahü anh) "Yâ Resûlallah! Cemâatin yiyeceklerinden kalanını toplayıp, onların üzerine duâ buyursanız" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) de öyle yaptı. Buğdayı olan buğdayını, hurması olan hurmasını getirdi. Talha diyor ki, "çekirdeği olan çekirdeğini getirdi" dedi. Ben bu çekirdekleri ne yapıyorlardı? dedim. "Onları emiyorlar üzerine de su içiyorlardı" dedi. Ebû Hüreyre dedi ki: Sonra Resûlullah (aleyhisselâm) toplanan şeyler üzerine duâ etti. Sonunda, cemâat yemek kaplarını doldurdular. O zaman, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, kendimin, Allahü teâlânın Resûlü olduğuma şehâdet ederim (Gözümle görmüş gibi bilir ve inanırım). Bir kul, bu iki şehâdet husûsunda asla şüpheye düşmeden, bunlarla Allahü teâlâya kavuşursa, mutlaka Cennete gider?" buyurdu.

Menkıbelerinden ba'zıları:

Zühd (şüpheli olma korkusu, ile mübahların çoğunu terk etmek) ve vera' (şüpheli şeylerden sakınmak) sahibi idi. Oruç tuttuğu bir gündü. Evlerinde et vardı. Hanımı bu eti, ona iftarlık olarak hazırlamak istiyordu. Fakat pişireceği ızgara gibi bir şey yoktu. Bu sırada, komşunun hizmetçisi ateş almak için gelmişti. Hanımı hizmetçiye biraz bekle de, şu eti elindeki ızgarada pişireyim deyip, ızgarayı aldı ve eti pişirdi. İftar vakti gelip et ortaya kondu. Talha bin Musarrıf etin ne şekilde piştiğini öğrenince, o eti yemedi. Hanımına, sen o hizmetçiyi efendisinden habersiz beklettin. Ayrıca, onun ızgarasıyla eti, efendisinin izni olmadan pişirdin. Efendisinden helâllik dilemeden bu eti yemem, dedi.

Talha bin Musarrıf hazretleri çok mütevâzi, medh edilmekten dâima kaçar, şöhretten uzak kalmaya çalışırdı. Herkesin sevdiği mübârek bir zât olduğu için, ondan zaman zaman övgüyle bahsedilir, hattâ kendi akranları arasında da, en üstün olduğu anlatılırdı. O bunu duyunca, kimden üstün olduğu söylenmiş ise, o zâtın yanına gider, diz çöker, huzûrunda oturup, ondan ders alırdı. Böyle yapmakla, kendisi

için yapılan medihleri silmeğe böylece şöhretli durumunu unutturmağa çalışırdı. Talha hazretlerine, bir şeyler alıp satarak para kazansaydın, dediklerinde, “Allahü teâlânın kalbimde, müslümanlara pahalı olarak bir şey satma niyetini bilmesini iyi görmüyorum” demiştir.

Allahü teâlâ, kulunun duâ ederken “Allahım, susmamı tefekkür, bakışımı ibret, konuşmamı zikr yap” demesini sever.

O bir gün sebebsiz yere gülmüştü. Gülmesinden dolayı nefsini kınadı. Kendi kendine: Niçin güldün? Ancak sıkıntısı olmayanlar güler, dedi. Sonra, ortada bir şey yokken gülmiyeceğine yemîn etti. O günden itibâren ölünceye kadar güldüğü görülmemiştir.

İslâm âlimleri ve onların bildirdikleri hükümler üzerinde en güzel ve en yakışanı söylerdi. Yanında ilmî mes’eleler konuşulurken müctehidler bunda ihtilâf etmişler dedikleri zaman, ihtilâf kelimesinin kullanılmasını uygun görmez, “buna ihtilâf demeyiniz, seâtya’nî, genişlik ve rahatlık deyiniz” buyurdu.

“Biz öyle büyük insanlara yetiştik ki, eğer siz onları görseydiniz, onların yanında bizim hiç olduğumuzu görürdünüz, derdi.

“Bir kimseyi azarlamak, onun kalbinde, azarlayana karşı bir düşmanlık doğmasına sebeb olur. Fakat bu yine de kin tutmaktan hafif kalır.”

“Aşağı ve bayağı insanlara ikram ve ihsânda bulunun. Bununla, şerefinizi muhafaza etmiş ve kendinizi ateşten korumuş olursunuz.”

“Birisi size karşı yaptığı kötü bir muâmeleden sonra, gelip özür dilerse, onu güleryüzle karşılayın.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 14

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 25

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 426, 429

4) El-A’lâm cild-3, sh. 230

5) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-1, sh. 253

6) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 43

TÂVÛS BİN KEYSÂN

Tabiînin meşhûr hadîs âlimlerinden. Aslen İranlıdır. Kendisine Tâvûs-i Himyerî de denir. Kendisi Eshâb-ı kiramdan yetmiş kişiyi gördüğünü söylerdi. Hazreti Tâvûs bin Keysân, büyük bir hadîs âlimi olup, aynı zamanda da fıkıh ve tefsîr ilminde pek ileri dereceye sahipti. Sika (güvenilir, sağlam) olduğunda, hadîs-i şerîf âlimleri söz birliği etmişlerdir. Hadîs-i şerîf ilmini; Hazreti Âişe, Hazreti Abdullah İbn-i Ömer, Hazreti Ebû Hüreyre, Hazreti Abdullah bin Amr, Hazreti Zeyd bin Erkam gibi güzide Sahâbe-i kiram “aleyhimürrıdvan”dan öğrendi. Kırâat ilmini Hazreti İbn-i Abbâs’dan tâlim etti. Bu husûsta eşine çok az rastlanan bir bilgiye sahipti. Hazreti Tâvûs’dan da oğlu Hazreti Abdullah, Hazreti Zührî, Hazreti İbrâhîm bin Meysere, Hazreti Amr, Hazreti Mücâhid gibi büyük zâtlar hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Hazreti Tâvûs bin Keysân, Allahü teâlâya yalvarmaktan zevk alan bir zât idi. İbâdet, bedenleri için gıda, kalbleri için hayat idi. Uzun zaman ayakta ibâdet etmekten yorulmazdı. Çok namaz kıldığı için, alnında secde yeri iz olmuştu. Bir kimse bir şey sorarsa bütün teferruatıyla anlatır, başka bir kimseye sormaya lüzum bırakmazdı. Hazreti Tâvûs bin Keysân, yatağına yattığı zaman, sağa sola döner rahat edemez, bunun üzerine kalkar sabaha kadar namaz kılar ve “Âbidlerin uykusu, Cehennemi hatırlamaktır” derdi. Böyle kırk sene yatsı namazının abdestiyle sabah namazını kılmıştır. Kırk defa hacca gitti.

Duâsı kabûl olan zâtlardandı. O derece cesur ve kuvvetli kalbe sahipti ki, öldürüleceğini bilse bile gayrimeşrû bir işi asla yapmaz ve dalkavukluğa kaçacak bir sözü hiç kullanmazdı. Hazreti Tâvûs ateşten çok korkar, gördüğü yerde aklını kaybedecek gibi olurdu. Çünkü ateşi görünce Cehennemi hatırlardı. Bir defa, ocaktan çıkan alevi görünce bayıldı.

Hazreti Tâvûs bin Keysân hacca gitmelerinden birini şöyle anlatır: Hacca gitmiştim. Yanımda bir de çocuk vardı. Binecek

bir hayvanı ve yiyecek bir şeyi yoktu. “Ey çocuk, senin yiyeceğin var mı?” dedim. Çocuk: “En iyi yiyecek takvâdır. Kerîmlerin evine giderken yiyecek götürmek uygun değildir” dedi. İhram kuşandığımızda hepimiz “Lebbeyk” dediğimiz halde, çocuk söylemiyordu. “Niçin söylemiyorsun” dedim. “Red cevâbını duymamak için” dedi. Bu söz üzerine çok ağladım ve dedim ki: “Bu çocuk red olunmaktan korkarsa, biz red olunur, kabûl edilmezsek hâlimiz nice olur?” Mina’ya kurban kesmek için geldik. Kurbanlarımızı kestik, fakat çocuk kesmedi. O, “Ey benim Allahım! Herkes kurbanlarını kesiyor. Benim kurban kesecek hiç bir malım yok. Ancak, bu küçük vücûdumu senin rızân için kurban etmek istiyorum, lütfen kabûl buyurur musun Allahım?” diyerek ağlıyordu. Şiir:

Canım kurbân ederek, sana kavuşmak isterim.
Bir can için söz etmeğe senden haya ederim.
Bir değil yüz canımı sana feda ederim.
Allahım rızân için, canımı terk ederim.

Çocuk, kelime-i şehâdet getirerek canını, cânâna teslim etti. Annesi hâdiseyi öğrenince, çok üzülüp ağladı. Bir ses duydu: “Ey Hâtun! Senin çocuğun, benim rızâma kavuşmak için canını feda etmek istedi. Kabûl ettim. Eğer istersen seninkini de kabûl ederim” diyordu.

Doğruyu söylemekten hiç çekinmezdi. Zamanının devlet adamlarına gider, onlara nasîhat verirdi. Sultânın açtırdığı kuyudan hayvanını sulamazdı. Yaptığı doğru olan işler için ayıplanmaktan korkmaz, ayıplanma ile, hak bildiği yoldan ayrılmazdı.

Halife Hazreti Ömer bin Abdülazîz’e bir nasîhat mektûbunda: “Kendi amelinin hayırlı olmasını istiyorsan, halkın işlerini de hayırlı insanlara yaptır” buyurdu. Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) bunu okuyunca, “Bu nasîhat bana kâfidir” demiştir. Hazreti Tâvûs, bütün işlerini ve hattâ konuşmasını iyi niyet ederek yapardı. Kendisine konuş dediklerinde konuşmadığı gibi, kendiliğinden konuşmaya başladığı da olurdu. Niçin böyle yapıyorsun diye soranlara: “Niyetimi yapmışsam konuşurum” derdi.

Hazreti Tâvûs, Mekhûl’e (radıyallahü anh) gönderdiği bir nasîhat mektûbunda: “Selâmün aleyküm, kardeşim Mekhûl, sakın yaptığın ibâdetlerin çokluğu sebebiyle, kendini Allahü teâlânın yanında büyük bir makam sahibi sanmayasın. Çünkü, kendisini böyle bir zanna kaptıranlar âhırete hep eli boş gitmişlerdir. Eğer, yaptığım ibâdetlerin çokluğunu insanlar görsün, beni öğsünler diye düşünüyorsan, insanlar seni öğerler ve maksadın hâsıl olur. Fakat âhırete sen de eli boş dönersin” diye yazdı.

Bir gün Şuayb bin Harb, Hazreti Tâvûs’un yanında ağlamaya başladı. Orada bulunanlar da ağladılar. Kendisinin büyük bir şey yaptığı zannedilince Hazreti Tâvûs ona dönerek, “Ey kardeşim! Yaptığın bir günah için yerdekiler ve gökdekilerin hepsi de seninle beraber ağlasalar yine de azdır” dedi.

Hazreti Tâvûs’a “Evinizden hiç çıkmıyorsunuz, hikmeti nedir?” diye sorduklarında: “İdâreciler adâletten ayrıldı, halk fesada uğradı. Peygamberimizin (aleyhisselâm) yolu unutuldu. Bunun için dışarı çıkamıyorum. Bir kimse, kölesiyle evlâdına aynı muâmeleyi yapamıyorsa, adâletten ayrılmıştır” dedi.

Hasen-i Basrî (radıyallahü anh), bir gün, Kâ’be’de büyük bir topluluğa hadîs-i şerîf yazdırmakta olan Hazreti Tâvûs’un yanına gelip kulağına eğilerek; “Eğer, kendini beğenme duygusu geliyorsa, burayı terk et” dedi. Hazreti Tâvûs da dersi bıraktı, oradan derhal ayrıldı.

Hazreti Tâvûs “Hastanın, hastalığı hâlindeki inlemesi defterine yazılır” diyerek hastanın inlemesini hoş görmezdi. “Burada bir nev’î şikâyeti açıklamak vardır” derdi.

Hazreti Tâvûs 106 (m. 724) yılında 90 yaşında Hac yaparken, Terviye gününden bir gün önce vefât etti. Halîfe Hişâm bin Abdülmelik cenâze namazını kıldırdı.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Resûlullah buyurdu ki: “Ben kimin sevgilisi isem, Ali de O’nun sevgilisidir.”

Hazreti Tâvûs anlattı: Îsâ aleyhisselâma sordular, “Ey Allah’ın Peygamberi bize neyi tavsiye edersiniz?” Îsâ Aleyhisselâm da “Sözünüz zikir, sükûtunuz fikir, bakışınız ibret olsun” buyurdu.

Hazreti Tâvûs buyurdu ki: “Dilim bir yırtıcı hayvandır ki, onu bırakırsam beni hemen helak eder.”

Çok defa kendi kendine: “Keşke ilmi yalnız kendin için öğrenseydin. Çünkü insanlardaki emânet duygusu kalktı. Bilgi ile amel yok oldu” derdi.

“İbâdetlerin en değerlisi, gizliliğine en çok riâyet edilendir.”

“Müslümanda ümid ve korku aynı olmalıdır. Eğer tartılırsa eşit gelmelidir.”

“Yâ Rabbi! Bana çok mal ve evlâd yerine, çok ilim ve amel ihsân et” diye duâ ederdi.

Evine bir hırsız girmişti. Hazreti Tâvûs, hırsızı yakaladı. Nasîhat etti, biraz da para verdikten sonra serbest bıraktı.

“İnsanların başına gelen musîbetler, ya malından ya şöhretindendir. Bunların hâricinde insana zarar gelmez.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 509

2) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-7, sh. 537

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 90

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-4, sh. 3

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 8

6) Riyâd-un-nâsıhîn sh. 176

UBEYDE BİN MUHACİR

Tabiînin meşhûrlarından. İsmi kaynaklarda Abdülcebbâr bin Ubeyde bin Müsliman ve Abdurrahmân bin Ebî Abdullah şeklinde kaydedilmiştir. Künyesi Ebû Abdürrab’dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 112 (m. 730) senesinde vefât etti. Ebû Zür’a Dimaşkî, Ebû Misher’den şöyle nakletmiştir. “O aslen Rumdur. İsmi Kostantin idi. Müslüman olduktan sonra ona Abdurrahmân ismi verildi.”

Ubeyde bin Muhacir Hazreti Muâviye’den, Fâzıle bin Ubeyd’den, Üveys-i Karnî’den, Tebî’ el-Humeyrî’den, Ebü’l-Ahvas’dan hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Sabit bin Sevbân ve Abdurrahmân İbni Yezîd, Abdullah bin Büceyr Muhammed bin Ömer et-Tâî ve Sa’îd İbni Abdülazîz, gibi âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ubeyde bin Muhâcir’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, hadîs kitablarından Sünen-i İbni Mâce’de yer almıştır.

Ubeyde bin Muhacir zâhid, (dünyâya düşkün olmayan) bir zât idi. Çok parası olduğu halde gönlünü asla mala mülke bağlamamıştır.

Abdullah bin Yûsuf’dan şöyle nakledilmiştir: “Ebû Abdürrab Ubeyde bin Muhacir, köleleri satın alır sonra da azad eder, serbest bırakırdı. Bir gün, Rum asıllı ihtiyâr bir köle kadını satın aldı, serbest bıraktı. İhtiyâr kadın, nereye gideceğim, nerede barınayım bilmiyorum dedi. Bunun üzerine o ihtiyâr kadını kendi evinde kalması için evine gönderdi. Akşam evine gidince, o ihtiyâr kadınla birlikte akşam yemeğini yediler. Sonra da kim olduğunu, nereden getirildiğini sormaya başladı. Kadın Rumca konuşuyordu, bir de baktı ki, o kadın annesi çıktı. Buna çok sevinip oralara çeşitli vesîleler ile getirilen ve kendisine kavuşan annesine müslüman olmasını söyledi. Fakat kadın ilk anda kabûl etmedi. Ona çok iyilik ve ihsânlarda bulundu. Nihâyet bir Cuma günü ikindi namazından sonra, annesinin müslüman olduğunu müjdelediler. Buna o kadar sevindi ki, şükür secdesine kapanıp, güneş batıncaya kadar secdede kaldı.

Bir defasında ticâret için Azerbaycan’a gitmişti. Bir akşam vakti, gecelemek üzere nehir kenarına çekildiğinde şâhid olduğu bir hâdiseyi şöyle anlatmıştır: “Yakınımda devamlı Allahü teâlâya hamd eden birinin sesini işittim. Sesin geldiği yere doğru yaklaştım. Bir de baktım ki, çukur içinde hasıra sarılmış birini gördüm. Selâm verip, yaklaştım. “Sen kimsin? dedim, “Bir müslümanım” dedi. “Neden böyle buradasın” dedim. Dedi ki, “Ben Rabbime hamd ediyorum. Beni yarattı. Bana düzgün a’zâlar, (organlar) ihsân etti. Müslüman olmakla şereflendirdi. Sıhhat afiyet verdi. Ayıplarımı ve günahlarımı örtüyor. Bundan daha büyük ni’met olur mu?” dedi. Konakladığım yere gelip, yemek yemesi için da’vet ettim, teşekkür edip ihtiyâcı olmadığını söyledi. Ben bu adamın hâlinden çok ibret aldım...”

İbni Câbir bir arkadaşının şöyle anlattığını nakletmiştir. “Bir elbiseciden elbise satın almak istedim. Yedi dank (o zamanki para birimi) istedi. Ben de “Altı dank olsun” dedim. Pazarlık uzayınca elbiseci bana “Sen nerelisin?” dedi. Ben de “Dımaşk’tanım” (Şam) dedim. “Sen hiç Dımaşklılar gibi değilsin. Dün buraya Dımaşklı bir zât geldi. İsmi Ebû

Abdürrabdır. Benden her biri yedi danka yediyüz elbise satın aldı. Sonra “Onları yükle” dedi. İşçilerimi gönderip yüklettim. Benden aldığı bu elbiseleri tamamen fakîrlere dağıttı, hattâ evine bir elbise bile götürmedi” dedi.

Çok zengin idi. Bütün malını mülkünü satıp sadaka olarak dağıttı. Kendine sadece oturacak bir ev kalmıştı. Şöyle derdi: “Ey Dımaşklılar, şu nehir altın ve gümüş dolu olarak aksa, herkes ondan kapışsa ben dönüp bakmam.” Vefât ettiğinde sadece tekfîn ve techîzine yetecek kadar parası kalmıştı.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 160

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-12, sh. 152

UBEYDULLAH BİN UTBE

Tabiînden olup, Fukahâ-i Seb’a’dan (yedi büyük âlimden) birisi. Künyesi Ebû Abdullah’dır. 98 (m. 716) senesinde vefât etti. 103, 104 yılında da vefât ettiği bildirilmiştir. Hüzelî kabîlesindendir. Hüzelîler, büyük bir kabiledir. Mekke’ye bitişik olan Nahle vadisi sâkinlerinin çoğunu bunlar teşkil ederdi. Babasının ismi Abdullah olup, hicretin seksenaltıncı senesinde vefât etti. Dedesi Subh bin Kâhil, câhiliye devrinde kabilesinin reîsi idi. Ubeydullah bin Utbe hazretleri Medine müftîsi idi. Vâkıdî onun; âlim, fakîh, hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunu, çok hadîs-i şerîf rivâyet ettiğini, aynı zamanda şairliği de bulunduğunu, söyler. Iclî de onun; sâlih, geniş ilme sahip ve Abdülazîz’in hocası olduğunu nakleder. Taberî ise, onun dînin hükümlerini, helâl ve haramı bilmekte önde gelen âlimlerden ve aynı zamanda iyi bir şâir olduğunu, bildirir. İbn-i Abdilberkân, Ubeydullah bin Utbe (radıyallahü anh) için, “O, takvâ ve ihsân sahibi idi. Bugüne kadar bildiklerim arasında, ilmi çok, hem şâir ve hem de fakîh olanlardan biridir” der. Ömer bin Abdülazîz, “Ubeydullah bin Utbe el-Huzelî’nin sohbetinde, meclisinde olmak, benim için dünyâdan daha kıymetlidir. Eğer satılmış olsaydı, Ubeydullah bin Abdullah’ın ilim ve sohbet gecelerinden bir geceyi, Beyt-ül-mal’ın bin dînârı ile satın alırdım” dedi. Yanındakiler, “Bunu gerçek mi söylüyorsun?” dediklerinde, “Siz ne diyorsunuz? Vallahi, onun nasîhati ve tavsiyesi bana milyonları, milyarları bulan Beyt-ül-mal hakkında daha titiz ve daha dikkatli olmamı te’mîn ediyor. Çünkü, böyle sohbetler, insana tecrübe, kalbe rahatlık verir. Üzüntü ve kederi giderip, edeb ve ahlâkı güzelleştirir. Eğer ben, çok sıkıntılı bir hâle düşseydim. O sıra da Ubeydullah bin Utbe (radıyallahü anh) bana gelmiş olsaydı, bu sıkıntılarımın ağırlığı bana hafif gelir, onları unuturdum” buyurur. Zührî ise, ilim husûsunda derya gibi olan dört kişiye yetiştim: Sa’îd bin Müseyyib, Ebû Bekir Abdurrahmân bin Haris, Ubeydullah bin Utbe, Urve bin Zübeyr’dir demiştir.

Yine şöyle söyler: “Büyük âlimlerin meclisinde bulunup, ilimden çok şeyler dinledim ve öğrendim. Kendimi ilimde yeterli görüyordum. Fakat Ubeydullah bin Utbe ile karşılaşınca elimde ilimden hiç sermâye olmadığını, birşey bilmediğimi gördüm.

Ubeydullah bin Utbe (radıyallahü anh) Tabiînin büyüklerindendir. Eshâb-ı kiramdan bir çoğu ile karşılaşıp, görüşme se’âdetine kavuşmuştur. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) ve Ümm’ül-mü’minîn (mü’minlerin annesi) Aişe’den (radıyallahü anha) hadîs-i şerîf dinlemiştir. Kardeşi Avn, Zührî, Saîd bin İbrâhîm, Ebû-z-Zinâd, Sâlih bin Keysân, Mûsâ bin Ebî Âişe, Ebû Bekir bin Ebi’l-Cehun el-Advî, Damret-übnü Sa’îd, Talha bin Yahyâ bin Talhâ, Abdullah bin Ubeyde ez-Zebidî, Abd-ül-Mecid bin Süheyl bin Abdurrahmân bin Avf ve başkaları da ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

“Hazreti Âişe vâlidemiz dedi ki: “Ben Resûlullahtan (aleyhisselâm) çok defa, “Hiç bir Peygamber istemedikçe rûhu alınmaz” buyurduklarını işittim. Âhirete teşrîflerinin vakti gelince,“Yâ Rabbi! Cennette, Refîk-i a’lâ’yı nasîb et.” buyurdular. O zaman ben, “Vallahi, Resûlullah, bizi tercih etmiyor” dedim. Fakat anladım ki: “Resûlullahın (aleyhisselâm) vefâtlarından önce, zaman zaman buyurdukları hadîs-i şerîf tahakkuk etmişti.”

Ubeydullah bin Utbe hazretlerinin, Ömer bin Abdulazîz’e yazdığı nasîhatlarından birisi şöyledir: “Allahü teâlânın ismi ile başlarım. Hamd, Allahü teâlâya mahsûstur. Yaptığın işlerde dâima dikkatli ol. Bunun fâidesini görürsün. Başına istemediğin bir şey bile gelse sabırlı ol, kaderine rızâ göster. Dünyâda rahat yoktur. İnsan bir gün çok sevinçli ve rahat olur. Peşinden, o sevinç ve rahatı hüzüne ve sıkıntıya çeviren başka bir gün gelir.”

Ubeydullah hazretleri, dünyânın aşağılığı ve değeri olmadığından, ona rağbet etmemek gerektiğinden çok bahs ederdi. Böyle olmak lâzım geldiğini Resûlullahın Eshâbından öğrenmişti. Çünkü, Peygamber efendimiz bu husûsu bütün Eshâbına öğretmişlerdi.

¾¾¾

1) El-A'lâm cild-4, sh. 195

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 115

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh. 23

4) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 188

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 64

UTBET-ÜL-GULÂM (Utbe bin Ebân bin Sam'a)

Evliyânın büyüklerinden. Doğum ve ölüm târihi bilinmemektedir. Babasının adı Ebân bin Sam'a'dır. Rumlarla yapılan bir muharebede şehîd düştü. Vera' (şüphelilerden sakınmak), takvâ (haramlardan uzak durmak) ve zühd (şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk edip, onları lüzumu kadar kullanmak) sahibi bir zâttır.

Kıymetli sözleri pek çoktur. Buyurdular ki;

Birisi, Rebâh el-Kaysî'ye "Utbe'ye Gulâm denmesinin sebebini bana izah eder misin?" diye sordu. O da "Utbe, ibâdet husûsunda kendisini çok küçük görür ve alçaltırdı. Onun için böyle denmiştir."

Atâ bin Ebî Rebâh bildiriyor: "Utbet-ül-Gulâm ile bir yolculuğa çıkmıştık. Beraberimizde bir hayli kalabalık vardı. Kâfilemizdekilerin hepsi sabah namazını, yatsının abdesti ile kılardı. Gece o kadar çok ibâdet ederlerdi ki, bu yüzden ayakları şişmiş, iyice zayıflamışlar, sanki bir kemik yığınından ibâret bir hâle gelmişlerdi. Sabah olunca, birbirlerine, Allahü teâlânın kendisine itaat edip, beğendiği işleri yapanlara vereceği mükâfatı ve yapacağı ikramlardan, kendisine isyan edip, kötülüklere dalanlara ise, vereceği azaplardan bahsederlerdi. Bu şekilde yollarına devam edip dururlarken içlerinden birisi, bir yere gelince bayılarak düştü. Alnından terler dökülüyordu. Etrâfındakiler ağlaşıyorlardı. Biraz sonra su dökerek onu ayılttılar. Kendisine geldikten sonra, ne oldu diye sordukları zaman, "Bir zamanlar burada bir günah işlemiştim. Onu hatırladım da, ben bu günahı niçin yaptım diye üzüntü ve pişmanlığımın şiddetinden kendimi kaybettim." dedi.

Utbet-ül-Gulâm hazretleri dâima murâkabe hâlinde bulunurdu. Murâkabe, Murakıbı (görüp, gözeteni) düşünerek, dâima onunla meşgûl olmaktır. O, Allahü teâlâdan başkasiyle meşgûl olmaz, devamlı Allahü teâlâyı anar ve hatırlar, O'ndan bir an bile gâfil olmazdı. Ba'zan öyle dalardı ki, gideceği yeri geçer, farkında olmazdı. Birgün, Utbet-ül-Gulâm Abdülvâhid bin Zeyd'in yanına gelmişti. Abdülvâhid ona: "Nereden geliyorsun?" diye sordu. Utbet-ül-Gulâm: "Falanca yerden geliyorum" dedi. Abdülvâhid bin Zeyd, "Oralarda kimseye rastladın mı?" diye sorunca, Utbet-ül-Gulâm: "Hayır, kimseyle karşılaşmadım" dedi. Halbuki oralardan çok kimseler gelip geçiyordu. Fakat, bütün rûhu ve bedeniyle Allahü teâlâ ile meşgûl olduğundan, yanından geçenlerin farkına bile varmamıştı. (Bu durum, hükümdâr yanlarından geçerken, hizmetçilerinin onun heybetinden, hiçbirşeyin farkına varmaması ve düşünceye dalan birinin, ba'zan etrâfında olup bitenlerin bile farkında olmaması gibidir.)

Utbet-ül-Gulâm hazretleri günahlarını düşündüğü zaman, yemek ve içmekten kesilirdi. Bu durumu gören annesi, "Oğulcağızım! Biraz kendine acı. Hiçbirşey yemiyor, kendine yazık ediyorsun" dediği zaman cevâbı: "Anneciğim; Kendime acıyorum. Fakat beni biraz bırak da, azıcık zahmet çekeyim. Çünkü, inşâallah ilerde bu sıkıntılarımın karşılığını göreceğim" şeklinde olurdu.

Onun yakınlarından birisi anlatıyor: Utbet-ül-Gulâm'ı rü'yâmda gördüm. Kendisine: "Ne durumdasın?" diye sordum. O şöyle cevap verdi: "Senin evinde yazılı bir duâ var. Onun yüzünden iyi muâmele gördüm." Sabah oldu. Evde duâyı arayıp, buldum. Duâ şöyle idi: "Ey sapmışları doğru yola ileten, ey günahkârlara merhamet edip acıyan! Ey düşenlere yardım eden Allahım! Günahkâr olan bu kuluna ve bütün müslüman kardeşlerime merhamet eyle. Bizi öldükten sonra, Peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlih kullarınla haşreyle."

Utbet-ül-Gulâm hazretleri, unu hamur yapar, onu güneşte kurutur, sonra yiyip, “Âhıretin çeşitli ve lezzetli ni’metleri hazırlanıncaya kadar, bu dünyâda kuru ekmek parçası ile bir miktar tuz yeter” der, sıcakta ısınmış olan testisinden de biraz su içerdi. Yakınlarından birisi, “Ekmeğini biz pişirip, sana soğuk su getirsek ne iyi olur, niçin böyle kendin yiyip, sıcak su içiyorsun?” dediklerinde, “Bu kadar bana kâfi. İşte, bu kadarcık birşeyle açlığın ve susuzluğun şiddetini kırmış oluyorum” dedi.

Utbet-ül-Gulâm anlatır: “Canım et istediği halde yedi sene almadım. Fakat sonunda bir miktar alıp, pişirdim. Sonra bir çocuğa rastladım. Onun babası ölmüş, yetim kalmıştı. Elimdeki eti ona verdim.” Bu manzarayı görenler, Utbet-ül-Gulâm’ın “Yoksulları, öksüzleri, esîrleri severek yedirirler.” meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, ondan sonra et yediğini görmedik dediler.

Müslim Abâdânî anlatır. Sâlih el-Mürrî, Utbet-ül-Gulâm, Abdülvâhid bin Zeyd ve Müslim el-Esvârî bize gelip, deniz kenarına indiler. Kendilerini bir akşam yemeğe da’vet ettim. Herkes sofraya oturmuştu. Bu sırada görünmiyen birisi: “Ebedî ve ni’metler yurdu olan cennetten, dünyânın geçici zevkleri, nefsin arzu ve istekleri seni alıkor” diye konuşmuştu. Utbet-ül-Gulâm bunu duyunca düşüp bayıldı. Yemekte bulunanlar birşey yemeden kalktılar.

Utbet-ül-Gulâm’ın, bir gece sabaha kadar, “Yâ Rabbi! Bana azâb da etsen, merhamet de etsen seni seviyorum” dediği söylenir.

Anlatılır ki: Utbet-ül-Gulâm bir kumruyu görünce “Eğer Allahü teâlâya benden daha çok itaat ediyorsan, gel elime kon” dediği zaman kumru gelip eline konardı.

Utbet-ül-Gulâm’ın mahzûn ve garip bir hâli vardı. Bu yönüyle Hasen-i Basrî hazretlerine çok benzerdi. Onun da mahzûn bir durumu vardı. O, yatsı namazını kılar, bir miktar uyur, sonra kalkıp, sabaha kadar yatmazdı.

Utbe hazretleri evinin kapısını dâima kapalı tutar, ancak geceleri açık bulundururdu. Şehîd olmasından sonra, evine girdiler orada şu manzarayı gördüler. Kazılmış bir kabir, boyuna geçirilebilen bir zincir.

Rebâh el-Kaysî denen zât anlatır: Utbet-ül-Gulâm ile beraberdik. Kendisine bir miktar hurma almıştı. Akşam vakti sıralarında, rüzgâr esmeye başladı. Bunun üzerine Utbet-ül-Gulâm: “Yâ Rabbi! Canım istediği halde bir seneden beri hurma almamıştım. Fakat hurma yeme isteği bana galip geldi. Yemek için aldım” dedikten sonra, aldığı hurmaları yemeyip, tekrar fakîrlere dağıttı.

Anbese-i Havvâs anlatır: Utbet-ül-Gulâm, beni dâima ziyâret ederdi. Bir gece yanımda kaldı. Seher vakti şiddetli bir şekilde ağladı. Sabah olunca, ona “Bu gece beni çok korkuttun. Niçin öyle ağladın?” dedim. Şöyle cevap verdi: “Ey Anbese! Günahlarım çok. Yarın kıyâmet günü huzûr-u ilâhiye nasıl varırım” dedi ve bu sırada neredeyse yıkılacaktı, onu hemen kucakladım. Utbe! Utbe! diye bağırdım. Bana hafif bir sesle cevap verdi. “Kıyâmet günü hâlimin ne olacağı hatırıma geldikçe kendimi kaybediyorum” dedi. Sonra ağlamaya başladı. Onun bu ağlayışı beni de ağlattı.

O mahzûn bir sesle, gözyaşları dökerek, Allahü teâlâdan, lütuf ve ihsânını dilerdi. O, Kur’ân-ı kerîm okuduğu zaman ağlar, başkalarını da ağlatırdı. Allahü teâlânın korkusundan gözyaşları dinmezdi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-6, sh. 226

2) Risâlet-i Kuşeyrî sh. 281, 428, 654, 691, 723

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 47

VEHB BİN MÜNEBBİH

Tabiîn devrinde yetişen tanınmış hadîs âlimi. Künyesi Ebû Abdullah’tır. 24. (m. 645) senesinde San’a’da doğup, 124 (m. 741) yılında yine burada vefât etti. Yemen’e sonradan yerleşmiş olan İranlılardandır. Hemmam bin Münebbih onun kardeşidir.

Çok kitap okudu. Geçmiş ümmetlere, Peygamberlere (aleyhimüsselâm) ve padişahlara, dâir çok bilgisi vardı. Bu

husûsta çok nakiller yapmıştır. Doğru sözlü bir zât idi. San'a'da kadılık yapmıştır.

Ebû Hureyre, İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Abdullah bin Amr bin As, Hemmam bin Münebbih ve başkalarından (radıyallahü anhüm) hadîs-i şerîf bildirmiştir, iki oğlu, Abdullah ve Abdurrahmân, kardeşinin iki oğlu Abdüssamed ve Akîl, Semmâk bin Fadl, İsrail Ebû Mûsâ ve başkaları (rahmetullahi aleyhim) da ondan hadîs-i şerîf nakletm işlerdir.

Vehb bin Münebbih buyurdular ki:

"Ey Âdemoğlu! Yaradandan kuvvetli yaratılandan zaif kimse yok."

"Ba'zı kitaplarda okudum. Allahü teâlâ: "Ben kuluma kâfiyim. Yeter ki, o bana tâatte bulunsun. Beğendiğim şeyleri yapsın. Ben ona istemeden verir, dileklerini yerine getiririm. Çünkü ben, onun ihtiyâcını, ona lâzım olanı, daha iyi bilirim."

"Çok kitap okudum. Onlardan şunu öğrendim: Allahü teâlâ Muhammed'e (aleyhisselâm) çok yüksek akıl vermiştir. İnsanların akılları onunkinin yanında, yeryüzündeki bütün kumların yanında, küçücük bir kum tanesi kadar kalır."

"Şeytan, yüzbinlerce câhile karşı göğüs gerebilir. Onlara karşı üstünlük kazanabilir. Onlarla alay eder. Hattâ onları istediği tarafa çekebilir. Fakat âlime karşı bunu yapamaz. Onun karşısında çok güç durumlarda kalır."

"Şeytana, dağları parça parça etmek zor gelmez. Lâkin, akıllı bir mü'mine karşı koymak, onun için çok ağır bir iştir. Çünkü, akıllı ve bilgili mü'min, basîret ve firâset sahibidir. Baktığına, Allahü teâlânın nûruyla bakar. Onun için böyle bir mü'min şeytana, demirden daha sert ve kuvvetli gelir. Bu yüzden şeytan akıllı mü'minden, bir çâresini bulup uzaklaşmak ister. Bu defa câhil olan kimsenin yanına gider, onu esîr edip, kötülüklere sürüklemek için koşar."

Vehb hazretleri, Atâ Horasânî'ye (radıyallahü anh) dedi ki: "Bizden önceki âlimler, ilme sarılıp, dünyâya ehemmiyet vermezlerdi. O zaman ki dünyâ ehli ise, ilme saygılı idiler. Onun için, âlimlere hürmet ederler, dünyalıklarından onları da faydalandırırlardı. Şimdi ise, ilim sahipleri, dünyâ ehli için ilimlerini sarfediyorlar. Çünkü onların mallarında gözleri vardır. Belki onlardan, biraz dünyalık koparabiliriz diye düşünüyorlar. Halbuki şimdi dünyâ ehli, onların ilimlerine bile rağbet edip kıymet vermiyorlar."

"Ey Atâ! Sultanların kapılarından uzak dur. Çünkü, onların kapılarında fitneler vardır. Onlardan belki dünyalığa kavuşursun fakat, diğer taraftan dîninden çok şeyler feda eder, kaybedersin. Dünyâdan yetecek miktarla yetinmeyen kimseye, hiçbir şey kâfi gelmez. Ancak, sonunda bir avuç toprak onu doyurur."

Dâvûd (aleyhisselâm): "Yâ Rabbi! Aradığımda seni nerede bulurum" dedi. Allahü teâlâ: "Benden korktuklarından dolayı kalbleri titreyip, ürperenlerin yanında" buyurdu.

Yakınlarından birisine şunları tavsiye etti: "Yemeğe besmele (Bismillahirrahmânirrahîm) ile başla. Sonunda Allahü teâlâya, verdiği ni'metinden dolayı hamd et (Elhamdüllillah, de). Senden, bildiğin bir şey sorulursa, söyle. Eğer bilmiyorsan, bilmiyorum, de. Sana sorulursa cevap ver ve konuş, yoksa sükût et"

Bir melek, Zül-karneyn'e (aleyhisselâm) "Bana insanların durumlarından anlat" dedi. Zül-karneyn (aleyhisselâm) "Câhille konuşmak ölüyle konuşmak gibidir. Akılsız kimse ile konuşmak, fayda ile zararı birbirinden ayıramıyan kimse ile konuşmak gibidir. Anlatılana kulak vermiyen kimse ile konuşmak, ölüye sofrada yemek sunmak gibidir. Dağın başından taş götürmek, anlayışsız insana söz anlatmaktan daha kolaydır" buyurdular.

Lokman Hakim oğluna: "Ey oğul! Allahü teâlâyı hatırlayıp ananların durumu ile, böyle olmıyanların durumu nûr ile zulmetin (Aydınlık ile karanlığın) hâli gibidir" dedi.

"Münafığın özelliklerinden ikisi, övülmeyi sevmek, zemmedilmekten (yerilmekten) hoşlanmamak'tır."

Allahü teâlâ Davud'a (aleyhisselâm) şöyle vahyetti. "Ey Dâvûd! Biliyor musun, kullarımdan kimin günâhını bağışlamayı severim?" diye buyurdu. Dâvûd (aleyhisselâm): "Onlar kimdir, yâ Rabbi?" dedi, Allahü teâlâ: "Günahlarını hatırladığı zaman, içi titriyenlerdir" buyurdu.

"İnsanın dîni için en fâideli ahlâk, dünyâya rağbet etmemesi, en kötüsü de, hevâya (arzu ve isteklere) uymasıdır. Hevâya uymanın bir kısmı; malı, makamı ve herkes yanında medh

edilmeyi sevmek. Malı ve rütbeyi seven kimse, haramlara düşer. Haramları yapan, Allahü teâlâyı gazâblandırır. Allahü teâlâyı gazâblandıran kimse, helak olur.”

Vehb hazretlerine çok ibâdet eden iki kişiden hangisinin üstün olduğunu sordular. O da, “Bu ikisinden hangisi insanlara daha fazla hizmette bulunuyor, iyiliği emredip, kötülükten alıkoyuyorsa, o daha üstündür” cevabını verdi.

Vehb bin Münebbih hazretleri Mûsâ aleyhisselâm ile ilgili olarak şunları anlattı:

“Mûsâ (aleyhisselâm) Allahü teâlâya “Yâ Rabbi! Seni dili ve kalbi ile anan kuluna ne mükâfat verirsin” diye suâl etti. Allahü teâlâ “Ey Mûsâ! Onu kıyâmet gününde, Arşımın gölgesi altında gölgelendirir ve muhafaza ederim” buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm) tekrar “Yâ Rabbi! En kötü kulun hangisidir?” diye sorunca, Allahü teâlâ, “Kendisine, va’z ve nasîhat fayda vermiyen, yalnız iken beni hatırlamıyandır” buyurdu.”

“Şu üç şey zulümdür Kendisinden yukarıdakilere karşı gelip, emirlerini yerine getirmemek. Kendinden aşağıdakilere güç ve kuvvet kullanarak haksızlık yapmak. Zâlimlere yardım etmek.”

“Münâfıkın alâmeti üçtür. Yalnız olduğu zaman tenbeldir. Yanında birisi olduğu zaman, çalışkandır. Bütün işlerinde övülmeyi çok sever.”

“Hasedcinin (çekememek) alâmeti de üçtür: Hased ettiği kimse, yanında yoksa, gıybetini eder. Yanında bulunduğu zaman dalkavukluk yapar. Onun başına bir belâ geldiği zaman sevinir.”

“Tenbelin alâmeti üçtür: Gevşektir, ihmalkârdır. Vakitlerini zayi eder. Hattâ günaha bile girer.”

“Bir kitapta okudum: İstişâre etmiyen pişman olur. Kendisini başkalarına muhtaç görmiyen, kendi bildiği gibi hareket eder.”

“Fakîrlik bir çeşit ölümdür. Ceza verdiğin gibi, sana da ceza verirler.

“İnsanların en zahidi (şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terk eden kimse) temiz ve helâl kazanç peşinde koşandır. Bu kimse, dünyâ işleriyle ne kadar uğraşırsa uğraşsın, bu zühdüne mâni (engel) değildir.”

“İnsanlardan dünyâyı en çok seven, kazancına haramın karışmasına aldırmayan kimsedir. Böyle birisi, dünyâdan yüz çevirmiş gibi görünse de, harama helâle dikkat etmeyişi, onun dünyâ sevgisi hastalığına tutulduğunun alâmeti, işâretidir.”

“İnsanların en cömerdi: Allahü teâlânın hukukuna riâyet edip, emirlerini ve yasaklarını yerine getirendir. En cimrisi de, bunlara riâyet etmiyendir. Etrâfına çok para pul dağıtsa bile.”

“Allahü teâlânın katında, şirkin dışında en büyük günahlardan birisi insanlarla alay etmektir.”

“Yine bir kitapta okudum. Eğer insan, belâ, sıkıntı ve darlığa düşerse, bilsin ki bu, Peygamberlerin (aleyhisselâm) ve sâlihlerin hâllerindendir. Çünkü onların hepsi, bu dünyâda çok sıkıntı çektiler. Eğer insan rahatlığa kavuşursa, bilsin ki o büyüklerin yolu rahatlık ve lezzetler içerisinde yaşama yolu değildi.”

“Size üç şeyden sakınmanızı tavsiye ederim, nefsinizin arzu ve isteklerine uymaktan, kötü arkadaştan ve ucubdan (kendini beğenmekten).”

“Şeytanın en sevdiği kimseler: Çok uyuyan, çok yiyendir. Şeytan, şehvetine (nefsine, arzu ve isteklerine) hâkim olup, nefsin kötülüklerine aldanmıyan kimsenin gölgesinden bile kaçar”

“Hazreti Îsâ, yanında kendisine îmân eden havarileri olduğu halde bir köye uğradı. Orada herkesin öldüğünü gördüler. Îsâ (aleyhisselâm) ölenlere bir müddet bakıp, yanındakilere “Belki, bunlar, Allahü teâlânın gazâbına ve azâbına sebeb olacak bir şeyler yapmışlardır. Çünkü, dağınık ölmemişler. Bu gösteriyor ki, azâb bir anda onları yakalayıvermiş. Yoksa, dağınık ölürlerdi” dedi. Îsâ (aleyhisselâm) orada yatan ölülere seslendi. Allahü teâlâ, Îsâ’ya (aleyhisselâm) ölüleri diriltme mu’cizesi vermişti. Onun için, Îsâ (aleyhisselâm) seslenince, Allahü teâlânın izni ile ölülerden birisi dirilerek, “Buyur, ey Îsâ (aleyhisselâm)” dedi. Îsâ (aleyhisselâm) “Suçunuz ne idi ki, bu hâle geldiniz, bu azâba müstehak oldunuz” diye sorunca, “Çocuğun annesine olan sevgisi gibi dünyâyı çok sevmiştik. Biz dünyalık bakımından, mal, mülk ve evlât yönünden iyi

olunca sevinir, dünyâ işi iyi gitmeyince üzülürdük. Hem de uzun emel sahibi idik. Allahü teâlânın beğendiği işleri terk edip, gazâbına sebeb olacak işlere yönelmiştik. Kötü, azgın ve sapık kimselerin peşinden gider, onların dedikleri gibi hareket ederdik" dedi. Hazreti Îsâ (aleyhisselâm), "sonra ne oldu?" diye sordu. O şahıs da, "Gece durumumuz çok iyi idi. Sıhhat içinde yattık. Sabahleyin de işte bu hâle geldik" dedi.

"İnsan, Allahü teâlâya ibâdet etmediği müddetçe halim (yumuşak) olamaz."

"Her şey, önce küçük olarak ortaya çıkar, fakat sonra büyür. Musibet ise, insana önce büyük ve ağır gelir, sonra küçülür, hafifler."

"Çok gıybet edip, buğz edenlerin nasîhatına güvenilmez."

"Kendini olduğundan fazla gösteren kimse, kendi durumunu inkâr etmiş olur." "Başkasınınkinden önce kendi ayıbına bakanlara, çaresiz bir kimse olduğundan değil de, gerçekten tevâzu gösterenlere ne mutlu. Helâl olan malından fakirlere sadaka ver. İlim, hilm (yumuşaklık) ve hikmet ehli ile otur ve sohbet et."

"Ni'metin başı şu üç şeydir: Birincisi, İslâm ni'meti. Bütün ni'metler, bununla tamam olur. Müslüman olmadıktan sonra, hiçbir ni'met insana fayda vermez. İnsan, ebedî se'âdetten mahrûm kalır. İkincisi, sıhhattir: Bu ni'met olmadan hayatın kıymeti kalmaz. Dünyâ, insana, zindan gibi olur. Üçüncüsü, zenginlik. Hayır yolda kullanılırsa, insanın çok ecir ve sevâba kavuşmasına vesîle olur."

"Mü'minin, insanların arasına karışması, onlardan öğrenebileceği faydalı şeyleri alabilmek için susması, boş ve faidesiz sözden sakınmak için konuşması da, başkalarına iyi ve güzel şeyleri anlatmak içindir."

"Mü'min, günahlarını düşünür, onlar için üzülür. Amellerini küçük görür, yaptıklarından dolayı gururlanmaz."

Emevî halifelerinden Süleymân bin Abdülmelik Mescid-i haramda iken, ona üzerinde yazı bulunan bir taş getirdiler. Bunun üzerine, onu okuyacak birisinin çağırılmasını istedi. Vehb bin Münebbih'i getirip, okuttular. Taşta şu yazı vardı: Ey Âdemoğlu! Sen, eğer ecelinin devamlı yaklaşmakta olduğunu iyi bilseydin, uzun emel sahibi olmaktan vazgeçer, sâlih amellerini arttırıp, çoğaltmaya bakar, dünyâya düşkünlüğünü bırakırdın. Şüphesiz sana yarın nedamet ve pişmanlık gelecektir. Çoluk çocuğun ve en yakın hizmetçilerin seni toprağa teslim edecekler. Sonra da ayrılıp gidecekler. Artık dünyâya dönüşün olmıyacak. Amellerinle başbaşa kalacaksın, iyi amellerini arttırma imkânı bulamayacaksın, iyi amel yapıp, kabre gelmişsen ne mutlu sana. Günahlarla yüklü gelmişsen, yazık sana. Öyleyse kıyâmet günü için şimdiden hazırlık yap. Pişman olmadan önce, tedbirini al."

"Ey oğul! Allahü teâlâya ibâdeti ihlâsla, sırf O'nun için yap. Kim bir iyilik yapar, Allahü teâlâ için onu gizlerse, yaptığı bu iyilik zayi olmaz."

Vehb bin Münebbih'in rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

Vehb hazretleri, Câbir bin Abdullah'dan, o da İbn-i Abbâs'dan (radıyalahü anhüma) rivâyet etti: Peygamber efendimize Nasr Sûresi nâzil olunca (inince): "Yâ Cebrâil! içimden, ölümümün yaklaştığını duyuyorum" buyurdu. Bunun üzerine Cebrâil (aleyhisselâm) âyet-i kerîmeyi okudu. "Âhıret, senin için dünyâdan daha hayırlıdır. Muhakkak, Rabbin sana verecek de, hoşnud olacaksın" (Duhâ suresi 4-5). Namaz vakti girince Muhacir ve Ensâr, bütün müslümanlar Resûlullah efendimizin mescidinde toplandılar. Namazı kıldıktan sonra Peygamberimiz (aleyhisselâm) bir hutbe okudular. Bu öyle bir hutbe idi ki, kalbler ürpermiş, gözlerden yaşlar boşanmıştı. Daha sonra Peygamber efendimiz: "Ey insanlar! Sizin Peygamberiniz olarak beni nasıl buldunuz" buyurunca, Eshâb-ı kiram, "Yâ Resûlallah! Allahü teâlâ, sana bizim tarafımızdan bol bol hayırlar ihsân buyursun. Sen bizim için çok şefkatli bir baba, nasîhat eden şefkatli bir kardeş gibiydin. Allahü teâlânın sana lütfettiği Peygamberlik vazîfesini yerine getirdin. Vahyedilenleri bize ulaştırdın. Rabbinin yoluna, İslama, hikmet ile, güzel nasîhat ile da'vet ettin (çağırdın). Allahü teâlâ sana, en güzel ve en yüksek karşılıklar versin" dediler. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Ey mü'minler! Allah aşkına, kimin bende hakkı varsa kalksın gelsin, kıyâmetten önce burada hakkını alsın" buyurdular. Fakat, hakkını almak için kalkıp, gelen olmadı. Resûlullah efendimiz ikinci ve üçüncü defalar da Allahü teâlânın adını anarak, hakkı olan gelsin alsın buyurdu. Bunun üzerine Eshâb-ı kiramdan pîr-i fâni (yaşlı) birisi olan Ukâşe (radıyallahü anh) kalktı. Resûlullahın huzûruna kadar yürüdü.

Oraya varınca durdu. “Anam babam sana feda olsun yâ Resûlallah! Tebük gazvesinde seninle beraberdim. Allahü teâlâ fethi müyesser kılıp, zaferi lütfedince, artık Tebük’ten ayrılıyorduk. Bu sırada benim devemle, sizin deveniz yan yana gelmişlerdi. Ben devemden indim. Sana yaklaştım. Maksadım, senin uyluklarından öpmekti, o zaman kamçı ile, sırtıma vurmuştun. Niçin vurduğunu bilmiyorum” dedi.

Peygamber efendimiz, “Yâ Ukâşe! Allahü teâlâ seni, Resûlünün kasten vurmasından muhafaza eylesin. Yâ Bilâl! kızım Fâtıma’nın evine git. O kamçıyı bana getir” diye emretti. Bilâl (radıyallahü anh) mescidden çıktı. Elini başına koymuş, Resûlullah (aleyhisselâm) kendisine kısas yaptıracak diye hayretler içerisinde kalmıştı. Eve varınca kapıyı çalıp, Ey Resûlullahın kerîmesi, “Bana Resûlullahın kamçısını ver” deyince, Hazreti Fâtıma; “Yâ Bilâl! Şimdi ne hac zamanı ne de gazâ. Babam kamçıyı ne yapacak?” diye sordu. Bilâl (radıyallahü anh): “Ey Fâtıma! Haberin yok mu? Resûlullaha onunla kısas yapılacak” dedi. Hazreti Fâtıma, “Yâ Bilâl! Resûlullahtan, kısas ile hakkını almaya kimin gönlü râzı olur? Madem ki, istedi vereyim. Fakat, Hasan ve Hüseyin’e söyle. Hakkını, kim alacaksa, kısası kendilerine yaptırsınlar. O zât, hakkını onlardan alsın. Sakın Resûlullaha kısas yaptırmasınlar” diye, Hazreti Bilâl’e sıkıca tenbîh etti. Hazreti Bilâl oradan ayrılıp, mescide geldi. Kamçıyı Resûlullaha verdi. Resûlullah da, Ukâşe’ye verdi. Ebû Bekir ve Ömer (radıyallahü anhüma) bu durumu görünce, “Ey Ukâşe, işte biz yanında hazırız, hakkını bizden al. Ne olur, Resûlullahtan alma” dediler. Bunun üzerine Peygamber efendimiz Hazreti Ebû Bekir’e; “Ey Ebû Bekir, sen bırak, çekil aradan, Ey Ömer, haydi sen de çekil. Allahü teâlâ, sizin yüksek derecenizi bilmektedir” buyurdu. Sonra Hazreti Ali kalktı: “Ey Ukâşe! Resûlullaha vurmandan, gönlüm râzı olmuyor, işte sırtım ve karnım. Gel benden al hakkını, istersen yüz kerre vur. Fakat Resûlullaha dokunma” deyince Peygamber efendimiz, “Ey Ali! Sen de otur. Allahü teâlâ, senin de yüksek mertebeni durumunu bilmektedir” buyurdu. Bu defa Hazreti Hasan ile Hüseyin kalktılar. “Ey Ukâşe! Sen de biliyorsun ki, biz Resûlullahın torunlarıyız. Onun için bize kısas, Resûlullaha kısas demektir. Onun için hakkını bizden al, ne olur Resûlullaha vurma!” deyince Peygamber efendimiz, Hazreti Hasan’la Hazreti Hüseyin’e, “Siz de oturunuz, ey iki gözümün neş’eleri” buyurdu. Sonra, “Ey Ukâşe! Gel vur!” buyurdular. Ukâşe, “Yâ Resûlallah! Sen bana vurduğun zaman benim karnım açıktı” deyince, Resûlullahın mübârek karnı açıldı. Bu sırada Eshâb-ı kiramdan hıçkırıklar duyuldu. “Yâ Ukâşe Resûlullahın mübârek karnına vuracak mısın?” dediler. Herkes üzüntü içerisinde bekleşiyordu. Ukâşe Resûlullahın mübârek karnının beyazlığını görünce birdenbire, “Anam babam sana feda olsun Yâ Resûlallah! Hakkını almak için, senin o mübârek karnına vurmağa, sana kısas yapmağa kimin gücü yeter, buna kim cesâret edebilir?” diyerek, Resûlullahın mübârek karnını öpüverdi. (Başka bir rivâyette Ukâşe’nin Peygamber efendimizin mübârek sırtındaki Mühr-i Nebevî’yi öptüğü bildirilmiştir.) Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) ona, “Hayır, ya vuracaksın, yahud af edeceksin” buyurunca, Ukâşe, “Yâ Resûlallah! Af ederim fakat, Allahü teâlânın beni kıyâmet gününde af etmesi şartıyla.” Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Kim, benim Cennetteki arkadaşımı görmek isterse, bu pîr-i fâniye (ihtiyâra) baksın” buyurdu. Resûlullahın bu mübârek sözünü duyan Eshâb-ı kiram, onun iki gözü arasından öpmeye başladılar. Hepsi, “Ne mutlu sana, ne mutlu sana Ey Ukâşe! Resûlullah ile beraber olmanın hürmetine Cennette yüksek derecelere kavuştun” diyorlardı. Rivâyete devam ederek; O gün, Resûlullah efendimiz hastalanıp, yirmisekiz gün hasta kaldılar. Bu arada Eshâb-ı kiram, Resûlullahı ziyârete geliyorlardı.

Resûlullah efendimiz, Pazartesi günü dünyâya teşrîf buyurmuşlar. Pazartesi günü peygamber olarak gönderilmişler ve nihâyet yine bugünde mübârek rûhlarını teslim edip, berzah âlemine (dünyâ ile âhıret arası âlem) teşrîf etmişlerdir.

Resûlullahın (aleyhisselâm) vefâtından önce, hastalanmalarının son Pazar günü, rahatsızlıkları biraz daha ağırlaşmıştı. Bilâl (radıyallahü anh) ezan okudu. Sonra, kapıya gelip, durdu. Esselâmü aleyke yâ Resûlallah! deyip namaz vaktinin geldiğini hatırlattı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hazreti Bilâl’ın sesini işitti. Bu sırada, Hazreti Fâtıma “Yâ Bilâl! Resûlullah bugün kendisiyle meşgûldür” deyince, Hazreti Bilâl mescide girdi. Sabahleyin hava ağardığı zaman, Resûlullahtan müsaade alıncaya kadar namaz için bekliyeceğim, O’na haber vermeden kılmıyacağım” dedi. Doğru, Resûlullahın bulunduğu odanın kapısına geldi. Esselâmü aleyke yâ Resûlallah deyip, tekrar namazı hatırlattı. Peygamber efendimiz onun sesini duydu. “Ey Bilâl mescide gir, Ebû Bekir’e namazı kıldırmasını söyle” buyurdular. Hazreti Bilâl, oradan çıktı. Elini başına

tutup, bana yardım et Yâ Rabbi! Keşke anam beni doğurmasaydı. Keşke, Resûlullahın (aleyhisselâm) bu günlerini görmeseydim, diye içi yanıyordu. Hazreti Ebû Bekir'in yanına gidip, "Yâ Ebâ Bekir Resûlullah, senin namaz kıldırmanı emretti" deyince, Hazreti Ebû Bekir, cemâatin önüne geçti. Fakat o, ince rûhlu, mübârek bir zât idi. Resûlullahın yerinin boş kaldığını görünce, dayanamadı. Düşüp bayıldı. Bu durumu gören Eshâb-ı kiram ağlamaya başladı. Resûlullah (aleyhisselâm) bu ağlaşmayı duyunca, "Bu ne gürültü böyle?" diye sordu. "Yâ Resûlallah! Eshâb-ı kiram sizin için ağlıyorlar. Peygamber efendimiz, Ali bin Ebî Tâlib ve Abbâs'ı (radıyallahu anhüma) çağırdı. Onların yardımıyla mescide teşrîf ettiler. Hafif olarak iki rek'at namaz kıldırdılar. Sonra, mübârek güzel yüzleriyle Eshâb-ı kirama teveccüh buyurup (dönüp), "Ey müslümanlar! Sizi Allahü teâlâya emânet ettim. Allahü teâlâdan korkunuz, benden sonra da Allahü teâlâya itaatte devam ediniz. Ben artık dünyâdan ayrılıyorum. Bugün dünyâ hayatımın son günü" buyurdular. Pazartesi olunca, ağrısı şiddetlendi. Allahü teâlâ, Azrail'e "Hâbîbim Muhammed'e en güzel sûrette git, rûhunu çok yumuşak ve hafif olarak al" diye vahyetti. Azrail (aleyhisselâm) geldi. Güzel bir sûretle kapıda durdu. Sonra, "Esselâmü aleyküm! Ey nübüvvet evinin sahibi, girebilir miyim?" dedi. Hazreti Aişe, Hazreti Fâtıma'ya, "Bu gelene, sen cevap ver" dedi. O zaman Hazreti Fâtıma "Ey Allah'ın kulu! Şimdi Resûlullah (aleyhisselâm) meşgûldür, dedi. Arabî şeklinde gelen Azrail (aleyhisselâm) aynı selâmını üçüncü defa tekrarlayıp, mutlaka girmesi gerektiğini söyleyince, Azrail'in (aleyhisselâm) sesini Peygamber efendimiz duydu. "Yâ Fâtıma! Kapıda kim var?" buyurdular. Hazreti Fâtıma "Yâ Resûlallah kapıdaki birisi girmek için izin ister. Bir kaç defa cevap verdim. Fakat üçüncü seslenişinde, vücûdum ürperdi" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) "Ey Fâtıma! Biliyor musun, kapıdaki kimdir? O lezzetleri yok eden, toplulukları darmadağınık eden, kadınları dul bırakan, çocukları yetim bırakan, evleri harâb eden, kabirleri mâmur eden, Ölüm meleği Azrail'dir. Ey Azrail gir" buyurunca Azrail (aleyhisselâm) Resûlullahın huzûruna girdi. Resûlullah, "Ey Azrail, ziyâret için mi geldin, yoksa rûhumu kabzetmek için mi?" diye sorunca Azrail aleyhisselâm, "Hem misâfir, hem de vazîfeli olarak geldim. Allahü teâlâ, bana, senin huzûruna izinle girmemi emretti. Mübârek rûhunu ancak izninle alırım. Yâ Resûlallah! İzin buyurursan, emrinize uyar, rûhunuzu kabz ederim. Yoksa döner, Rabbime giderim" dedi. Peygamber efendimiz: "Ey Azrail, Cebrâil'i nerede bıraktın?" buyurdu. Cebrâil'i dünyâ semâsında bıraktım. Melekler, onu senin vefâtın sebebiyle ta'ziye ediyorlar" dedi. Sonra Cebrâil (aleyhisselâm) geldi. Resûlullah (aleyhisselâm): "Ey kardeşim Cebrâil! Artık dünyâdan göç vakti geldi. Bana, Allahü teâlânın katında, benim için ne var, bana onu müjdele" buyurdu. Cebrâil (aleyhisselâm), "Ey Allah'ın sevgilisi! Ben semânın kapısını açık bıraktım. Melekler saf saf olmuşlar, senin rûhunu sevgiyle beklerler" dedi. Peygamber efendimiz: "Hamd Allahü teâlâya mahsûstur. Sen bana müjde ver. Rabbimin nezdinde benim için ne var?" buyurdu. Cebrâil (aleyhisselâm), "Yâ Resûlallah! Senin teşrîfinden dolayı, Cennet kapıları açılmış, Cennetin nehirleri akmış, Cennetin ağaçları sarkmış, hûrîler süslenmiştir" dedi.

Peygamber efendimiz yine, "Hamd Allahü teâlâya mahsûstur. Sen bana müjde ver! Yâ Cebrâil" buyurdu. Cebrâil (aleyhisselâm): "Yâ Resûlallah! Sen kıyâmet günü ilk şefaat eden ve ilk şefaati kabûl olansın" dedi. Peygamberimiz tekrar: "Hamd Allahü teâlâya mahsûstur. Yâ Cebrâil bana başka müjde ver" buyurunca, Cebrâil (aleyhisselâm), "Yâ Resûlallah, sen neyi soruyorsun?" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz: "Benim bütün endişem, üzüntüm ve kederim, benden sonra geride bıraktığım ümmetimdir" buyurdu. Cebrâil, "Ey Allahü teâlânın habîbi, Allahü teâlâ bütün peygamberleri ve ümmetlerini sen ve ümmetin Cennete girdikten sonra Cennete koyacaktır" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Şimdi rahatladım, emrolunduğun vazîfeyi yerine getir, yâ Azrail" buyurdu.

Bu sırada Hazreti Ali, "Yâ Resûlallah! Siz rûhunuzu teslim ettikten sonra, sizin gaslinizi kim yapacak, neye kefenleyeceğiz. Namazınızı kim kıldıracak, kabre kim koyacak?" diye sordu. Peygamber efendimiz "Ey Ali. Beni sen yıka, Fadl bin Abbâs sana su döksün. Cebrâil sizin üçüncünüz olur. Gasl (yıkama) işimi bitirince, kefenimi yaparsınız. Cebrâil (aleyhisselâm) Cennetten güzel koku getirir. Sonra beni sedire koyacağınız zaman, Mescidde koyunuz. Sonra çıkınız. Çünkü ilk önce namaz kılacaklar; Cibrîl, sonra Mikâil, sonra İsrâfil, sonra melekler, grup grup kılacaklar. Daha sonra siz giriniz, saf saf olunuz. Hiç kimse benden öne geçmesin" buyurdu. Bu arada Hazreti Fâtıma: "Ey babacığım! Bugün, ayrılık günü, sana ne zaman kavuşurum?" diye sordu. Resûlullah şöyle buyurdu: "Ey

kızım! Beni kıyâmet günü havzın kenarında bulursun. Ümmetimden, havza gelenlere su veririm.” Hazreti Fâtıma: “Eğer seni orada bulamazsam, ne yaparım?” diye soranca Peygamber efendimiz “Mîzân’ın yanında bulursun. Orada ben Ümmetime şefaat ederim” buyurdu. Hazreti Fâtıma “Orada da bulamazsam yâ Resûlallah!” deyince, Peygamber efendimiz: “Sıratın yanında bulursun. Ben orada Rabbime “Yâ Rabbi! Benim ümmetimi ateşten muhafaza eyle, diye yalvarırım.”

Azrail Resûlullaha yaklaştı ve mübârek rûhunu çok güzel ve yumuşak bir şekilde aldı. Resûlullahı Hazreti Ali ile Fadl bin Abbâs yıkadılar. Yanlarında Cebrâil (aleyhisselâm) da vardı. Sonra kefenlediler. Bir sedir üzerinde taşınıp mescide getirildi. Herkes mescidden çıktı. Daha önce Resûlullahın haber verdiği şekilde namazı kılındı. Meleklerin kılması bitince bir ses işitildi. Fakat sesin sahibi görünmüyordu. Şöyle diyordu: “Giriniz, Peygamberiniz üzerine namaz kılınız.” Girdik. Saflar hâlinde olduk. Cebrâil’in tekbiri ile tekbir aldık. Onunla namazımızı kıldık. Hiçbirimiz Resûlullahın önüne geçmedik.

Defnedileceği zaman, Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ali ve Fadl bin Abbâs kabre girdiler. Defn işi tamamlandı. Herkes ayrılınca, Hazreti Fâtıma, Hazreti Ali’ye, “Ey Hasan’ın babası, Resûlullahı defn ettiniz mi?” diye sordu, Hazreti Ali “Evet” deyince, “İçiniz, gönlünüz, toprağı Resûlullahın üzerine atmaya nasıl râzı oldu. Sizin gönüllerinizde Resûlullah (aleyhisselâm) için hiç merhamet yok mu idi? “O, sizlere iyilik hayır öğretmemişmiydi?” dedi. Bunun üzerine Hazreti Ali “Ey Fâtıma! Bu Allahü teâlânın emri. Mutlaka yerine gelecektir” diye cevap verdi. Hazreti Fâtıma ağlamaya başladı. “Ey babacığım! Artık senden sonra bize Cebrâil gelmiyecek. Çünkü, o vahy getiriyor, bunun için bize geliyordu” dedi.

Vehb bin Münebbih (radıyallahü anh), Tâvûs bin Sevbân’dan Peygamberimizin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu rivâyet etti: “Mü’minin duâsından ve firâsetinden sakınınız. Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile, O’nun teşfiki ile bakar.”

Ka’b’dan (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, verilen sadaka ile yetmiş dünyâ belâsını def eder. Ayrıca sadaka verene âhırette sevâb ve ecr verir.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-5, sh. 395

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-4, sh. 23

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 166

4) Mir’ât-ül-cinân cild-1, sh. 248

5) Mîzân-ül-i’tidâl cild-4, sh. 352

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh. 35

VEHÎB BİN VERD

Hadîs ve fıkıh âlimi. Vehib bin el-Verd bin Ebil-Verd el-Mahzûmî (radıyallahü anh) Mekke-i mükerremede yetişen büyük âlimlerdendir. İsmi Abdülvehhâb, künyesi Ebû Osman’dır. 153 (m. 770) yılında vefât etti. Çok ibâdet eder, hikmetli sözler söylerdi. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir zât olup, fıkıh ilminde de bilgisi çoktu. Şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk eden (zâhid) bir zât idi. İbrâhîm bin Edhem, İbn-i Mübârek, Bişr-i Hafî, Fudayl bin Iyâd (r.aleyhim) gibi büyük âlimlerle görüşüp, sohbet ederdi. Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh), Mescid-i Haram’da, dinliyenlere ba’zı şeyler anlatır, sözünü bitirince de “Haydi, kalkınız. Tabibimiz Vehib’e gidelim. Onda hikmetli sözler, güzel haberler vardır” derdi.

Bişr-i Hafî (radıyallahü anh) buyurdu ki, “Allahü teâlâ bu zamanda, dört kişiye çok büyük ni’metler ve dereceler ihsân etmiştir. Onlar, İbrâhîm bin Edhem, Vehib bin Verd, Yûsuf bin Esbat ve Sâlim-ül-Havvas (r.aleyhim) hazretleridir.”

Kendi evinde bulunanlar dâhil, hiç kimse, Hazreti Vehib’in güldüğünü görmemiştir. Çok ağlardı. “Kıyâmet günü bir yere toplanacaklarını ve Allahü teâlâya hesab vereceklerini bilen kimselerin kalbleri nasıl sevinçli olur, nasıl gülerler, anlıyamıyorum” buyururdu.

Hazreti Vehib, bir gün beğenmediği bir hareketi yapması üzerine, göğsündeki kılları çekerek koparınca canı acıdı.

Kendi kendine “Acınıyorsun değil mi? Halbuki ben senin iyiliğine çalışıyorum” dedi.

Hazreti Vehib bin Verd, herkes geceleri uyurken, o yatmaz, yatsı abdesti ile sabah namazını kılardı. Yakınlarından birisi, “Niçin uyumuyorsunuz?” diye suâl etti. Cevâbında “Allahü teâlânın azâbı hakkında, okuduğum bir âyet-i kerîme ile bu hâle geldim. O benim uykumu kaçırdı. Ne yaptımsa da uyuyamadım” buyurdu.

Namazını bitirdikten sonra “Yâ Rabbi! Eğer benim namazımda bir noksanlık kaldı ise beni affet. Büyük veya küçük günah işlemiş isem, onlara da tövbe ve istiğfar ediyorum” şeklinde duâ ederdi. Bir defa secdede iken çok ağladı, “Yâ Rabbi! Beni affet” diye duâ edip, çok gözyaşı döktü. Nihâyet bir ses, “Yâ Vehib seni affettim” diyordu.

Bir defasında Vehib bin Verd (radıyallahü anh) Muhammed bin Münkedir’in yanına geldi. Muhammed bin Münkedir (radıyallahü anh) vücûdunda bulunan şiddetli bir ağrı sebebiyle, muzdarib bir hâldeydi Vehib bin Verd (radıyallahü anh) elini ağrıyan yerin üzerine koydu ve Besmele-i şerîfe okuyup buyurdu ki, “Eğer bu besmele sıdk ile bir dağın üzerine okunsa, dağ erir.”

Hazreti Vehib bin Verd’e dediler ki “Siz, Allahü teâlâya kavuşmak, için hemen ölmeyi mi arzu edersiniz? Allahü teâlâya daha fazla ibâdet edebilmek için daha çok yaşamayı mı arzu edersiniz? Yoksa hiçbir şey düşünmeden Allahü teâlânın takdîrine râzı olup susmayı mı tercih edersiniz?” Buna cevâb olarak buyurdu ki: “Ben hiç bir şey demem. Allahü teâlâ benim hakkımda neyi irâde edip takdîr etmiş ise, ben onu isterim. Onu severim ve ondan râzı olurum.” Orada bulunanların hepsi bu cevaptan çok memnun oldular. Topluluğun içinde olan Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh) kalkıp Hazreti Vehib’e sarıldı ve alnından öpüp “En doğrusunu sen söyledin” buyurdu.

Kendisi anlattı. “Bir gece Kâ’be-i muazzamanın hemen yanında Hatim denilen yerde namaz kılıyordum. Namazı bitirdiğimde Kâ’be’den bir ses duydum. “Ey Cebrâil! (aleyhisselâm) Beni tavaf edenlerden ba’zılarının lüzumsuz sözlerinden ve fâidesiz düşüncelerinden rahatsız olduğumu önce Allahü teâlâya, sonra sana arz ederim. Eğer böyle devam edecek olursa, öyle parçalanırım ki, her parçam nereden alınmış ise oraya gider” diyordu.

“Bir gece yatağımda yatıyordum. Yanıma bir kimse gelip, “Allahü teâlânın kitabı ile amel eden kimseye sahip olun” dedi. Ben, “Allahü teâlâ sana rahmet etsin. Dediğiniz zât kimdir?” dedim. Bana tırnağını gösterdi. Tırnağında Ayn, Mim ve Rı harfleri vardı. Kısa zaman sonra, Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) halife oldu ve Allahü teâlânın kitabı ile amel etti. Herkes de kendisine bîat edip, itaat ettiler.”

“Bir zaman bir derenin kenarında bulunuyordum. Aniden bir kimse kolumdan tutup bana, “Ey Vehib! Allahü teâlânın kudreti, senin kudretinden ne kadar çok ise sen de O’ndan O kadar kork. Allahü teâlâ sana ne kadar yakın ise, sen de O’ndan o kadar haya et.” dedi. O kimse ile daha fazla konuşmak istedim. Lâkin yanımdan kaybolmuştu.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

Bir kimse gelip, “Yâ Resûlallah! Kıyâmet günü, insanların Allahü teâlâya en yakın olanlarını bize bildirir misin?” Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kıyâmet günü Allahü teâlâya en yakın olanlar, Allahü teâlâdan korkanlar O’na karşı tevâzu sahibi olanlar ve Allahü teâlâyı çok zikredenlerdir.” O kimse “Yâ Resûlallah! İnsanlar arasında Cennete ilk defa onlar mı girecek?” diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm) “Hayır, Cennete ilk girecek olanlar onlar değildir” buyurdu. Soran kimse, “Yâ Resûlallah, öyle ise Cennete ilk girecek olanları bana söyler misin?” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cennete ilk girecek olanlar, mü’minlerin fakirleridir. Onlar Cennetin kapısına geldikleri zaman, melekler onları karşılayacaklar ve (Hesabınızı veriniz, ondan sonra geliniz.) diyecekler. Fakîr mü’minler derler ki, “Biz neyin hesabını vereceğiz ki, kullandığımız, kendisinden istifâde ettiğimiz bir malımız yoktu. Biz âmir değildik ki adâletle veya zulümle hükmetmiş olalım. Biz, bize gelen dînin emirleri ile Allahü teâlâya kavuşuncaya kadar O’na ibâdet ettik.”

“Benim dört tane vezirim vardır. Bunlardan ikisi semâvât ehlinden, ikisi de Arz ehlindendir. Semâvât ehlinden olanlar, Cebrâil ve Mikâil’dir (aleyhisselâm). Arz ehlinden olanlar da Ebû Bekir ile Ömer’dir (r.anhüma).”

“Kim bir hastayı ziyâret edip, yanında bir miktar otursa, Allahü teâlâ o kimseye, bin sene göz açıp-kapayıncaya kadar hiç günah işlememiş, hep ibâdet etmiş gibi sevâb verir.”

“Oruç ve Kur’ân-ı kerîm kıyâmet günü şefaat edeceklerdir. Oruç, “Yâ Rabbî! Ben filan kimseyi, dünyâda iken yemesine ve içmesine mâni oldum. Onun için ona şefaat edeceğim” der ve şefaat eder. Kur’ân-ı kerîm de, “Yâ Rabbi! Filan kimse dünyâda iken geceleri beni okurdu. Ben de onun uykusuna mâni oldum. Onun için ona şefaat edeceğim” der ve şefaat eder.”

Vehib bin Verd hazretlerinin kıymetli sözlerinden ba’zıları:

“Anlayarak ve düşünerek Kur’ân-ı kerîm okumaktan daha fazla kalbleri incelten, rikkate getirip hüzne sevk eden birşey yoktur.”

“Midene inen lokmanın haram veya helâl olup olmadığına dikkat etmedikçe ne yapsanız kurtulamazsınız.”

“Birgün Yahyâ (aleyhisselâm) Şeytanı gördü. Ona, “Bana, insanlara nasıl musallat olduğunu anlat” buyurdu. Şeytan şöyle anlattı: “Bize göre insanların hepsi üç kısımdır. Birinci kısımı sizsiniz (Peygamberler). Biz, size, hiç güç yetiremeyiz. İkinci kısımda olanlarla çok uğraşırız nihâyet onu aldatırız. Ama o hemen tövbe eder ve bizim uğraşmamız boşa gider. Lâkin biz peşini bırakmayız. Yine çok uğraşırız. Nihâyet aldatırız. Fakat onlar gene tövbe eder, bizim uğraşmamız gene boşa gitmiş olur. Ya’nî bu kısım insanlardan ne memnun oluruz ne de ümid keseriz. Üçüncü kısımdaki insanlara gelince onlar bizim emrimizdedir ve onlara istediğimizi yaptırırız.”

“Yerin kalay olduğunu ve göklerin bakır olduğunu görsem rızkımdan endişe etmem. Eğer endişeye kapılacak olsam kendimi, Allahü teâlânın, bütün mahlûkların rızkını vermeye kefil olduğuna inanmamış kabûl ederim.”

“Zühd; dünyâ malına âit olan kayıplarına üzülmemen, eline geçen dünyalıklar ile de şımarmamandır.”

“Bir kimseyle va’z edeceğiniz zaman, ona ibâdetlerin ehemmiyetini anlatın. Zira, deniz yolculuğuna çıkan kimse için gemi ne kadar lâzım ise, ibâdetler de insanlar için o kadar lâzımdır.”

“Hikmetli söz söyliyenler buyurmuşlardır ki, ibâdet veya hikmet on kısımdır. Bunun dokuzu, sükut etmek, konuşmamaktır.”

Haram ve şüpheli lokma yemezdi. Hattâ şüpheli korkusuyla pek çok mübahlardan vazgeçerdi. Birgün Hazreti Fudayl, Hazreti İbni Mübârek, Hazreti İbni Uyeyne Mekke’de Hazreti Vehib bin Verd’in yanına geldiler.. Hurma üzerinde konuşuluyordu. Hazreti Vehib, “Eskiden en çok sevdiğim yemeklerden idi. Fakat Mekke hurmalığı, Zübey’de ve diğerlerinin bostanları ile karıştığı için, hurma yemiyorum” deyince İbni Mübârek, “Çok incelersen ekmeği de yememen lâzım gelir. Çünkü Mekke arazisi, kimsesi kalmayan insanların tarlalarıyla karıştığı için ekmek de hurma gibi şüphelidir” diye cevap verdi. Bunu işiten Hazreti Vehib bayılıp yere düştü. Hz; Süfyân, “Yâ İbni Mübârek! Vehib’i öldürdün” dedi. İbni Mübârek (radıyallahü anh) “Ona kolaylık olsun diye söyledim, bir kastım yok idi” diye cevap verdi. Bir müddet sonra kendisine gelen Hazreti Vehib “Bundan sonra ekmek yemiyeceğim” dedi ve sadece süt içmek sûretiyle geçinmeye başladı. Birgün annesi kendisine süt getirdi. Annesine “Bu süt hangi koyundan sağıldı? Bu koyunun bedeli nereden ödendi? Bu koyun nerelerde otladı?” diye sorunca annesi cevap veremedi. Çünkü koyunun otladığı yer şehrin ortak malıydı. Sütü içmedi. Annesi, “Oğlum! Allahü teâlâ, mağfiret eder” dediğinde Hazreti Vehib “Ben, böyle bilerek isyan edip, sonra mağfiret olunmayı nasıl isterim?”

Bir gün kendisine, “Ölümden bahseder misiniz?” diye sordular. Onlara “Bir insan vefât edince, dünyâda onun amelini yazmakla vazîfeli olan iki melek onunla beraber olur. O kimsenin amelleri iyi ise, o melekler kendisine derler ki, “Allahü teâlâ sana büyük hayırlar versin. Biz senin yanında bulunmakla çok rahatız. Dünyâda hayırlı ameller işledin. Şimdi ise hayırlı şeylere kavuştun. “Sonra melekler bunun rûhunu semâvât ehli ile tanıştırırlar. Onlar da onu tebrik edip “Allahü teâlâ, kavuşmuş olduğun bu ni’metleri mübârek etsin” derler.

Dünyâda hep kötülük işlemiş olan kimse de vefât edince, dünyâda iken onun amellerini yazan iki melek yine onunla beraber olur. Fakat o, kötü amellerinin karşılığı olarak azâb görmekte olduğundan, onun yanında olmakla rahatsız olurlar ve derler ki, “Sen, burada dünyâda yaptığın kötülüklerin karşılığını görüyorsun.” Sonra melekler onu kötü kimse diye

tanıtırlar. Diğerleri de bundan tiksinirler. Oraya hep kötülük işliyerek gelmiş olan kimse, bu karşılaştığı hâle çok üzülür, yaptığı kötülüklere çok pişman olur. Tekrar dünyâya gelip sâlih ameller işlemek ister. Lâkin, artık bu pişmanlık ona fayda vermez” buyurdu.

Vehib bin Verd’den nakledildi. Buyuyor ki:

Îsâ (aleyhisselâm), havarilerinden biri ile birlikte bir yere gidiyordu. O zaman o beldede çok meşhûr bir hırsız vardı. Hırsız onları görünce Allahü teâlâyı hatırlıyarak o zamana kadar yapmış olduğu hırsızlık ve kötülüklere pişman oldu, tövbe etti. Kendi kendine dedi ki, “Hazreti Îsâ, Allahü teâlânın resûlüdür. Yanındaki de filan havârîsidir. Ey nefsim! Sen ise, insanların yollarını kesip, mallarını zorla alan, çok kan dökmüş bir eşkiyâsın.” Îsâ (aleyhisselâm) ile havarisi yaklaştıkları zaman, “Ben de onlara arkadaş olayım ve onlar ile beraber gideyim” diye niyet etti. Sonra da kendi kendine, “Ey şakî nefsim! Onlar kim? Sen kimsin? Sen onlarla beraber olmaya hiç layık değilsin. Senin hatâ ve kusurların o kadar çok ki, sen ancak onların arkalarından yürüyebilirsin” diyerek arkalarından takip etti. Îsâ aleyhisselâmın havarisi onun geldiğini fark edince, “Bu eşkiya bizim peşimizden geliyor” dedi. Hazreti Îsâ, “Bırak gelsin. Allahü teâlâ ona pişmanlık ve tövbe ihsân etti” buyurdu.

Hazreti Vehib anlattı ki, “Bir fıkıh âlimi, kendisinden daha yüksek olan başka bir fıkıh âlimi ile karşılaşınca ona sordu “Allahü teâlânın indinde en makbûl amel hangisidir?” O âlim: “Emr-i ma’rûf, ya’nî Allahü teâlânın emirlerini bildirip öğretmek ve Nehy-i anil münker ya’nî Allahü, teâlânın yasak ettiği haramları bildirmek ve yapılmasına râzı olmamaktır.” buyurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 140

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 170

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 471

4) El-A’lâm cild-8, sh. 126

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 245

6) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh. 148

7) Tâbâkât-üs-sufiyye sh. 44

8) Tâm İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1081

VEKÎ’ BİN CERRÂH

Yüksek din ilimlerinde yetişip, ilme büyük hizmetleri olan İslâm âlimlerinden. İsmi Vekî’, künyesi Ebû Süfyân’dır. Babası Kûfe Beyt-ül-mal nâzırı el-Cerrâh idi. Nesebi Ebû Süfyân Vekî’ bin el-Cerrâh bin Melîh bin Adiyy’l-Fers bin Süfyân bin el-Hâris bin Amr bin Ubeyd bin Ruâs bin Kilâb bin Rebîâ bin Âmir bin Sasâ’dır. Aslen Nişâbûrlu veya Sindli olup, Rûvâr kabilesine mensûbtur. Irak’ta Kûfe şehrinin Feyd köyünde 127, 128, 129 (m. 746) târihlerinde doğduğu rivâyet edilir. Feyd Köyü’nde 197 (m. 812) senesi hac dönüşü vefât etti. Kabri hac yolunda “Ahırü’l-Kubûr” sayılan Cebel’dedir.

Vekî’, devrin en meşhûr ilim merkezlerinden Kûfe’de büyüyüp, yetişti. İslâm terbiyesiyle yetişip, ahlâklandı. Ehl-i sünnetin amelde en büyük mezhebi Hanefî mezhebinin kurucusu İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) ve O’nun talebelerinden Züfer bin Huzeyl, Ebû Yûsuf, büyük İslâm âlimlerinden müctehid Süfyân-ı Sevrî (r.anhüm) dâhil, devrin pek çok âliminden ders aldı. Onların sohbetinde bulunup, ilmin derinliklerine vâkıf olarak, yüksek mertebelere kavuştu. Hişâm bin Urve, Süfyân bin Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, Evzâî, Şu’be bin Haccâc gibi muhaddislerden hadîs-i şerîf dinledi. İlmi geniş, hafızası fevkalâde kuvvetli olup, işitmiş olduğu hiçbir hadîs-i şerîfi unutmazdı. Hem ilim öğrenmeye çalışır, hem gece ve gündüzün çoğu zamanında ibâdetle meşgûl olur, hem de ilmi yayardı. Şafiî mezhebirin kurucusu İmâm-ı Şafiî, Hanbelî mezhebinin kurucusu Ahmed bin Hanbel ve büyük İslâm âlimlerinden Abdullah bin Mübârek, İbni Râheveyh, Yahyâ bin Âdem (r.anhüm) ondan hadîs-i şerîf dinlediler. Fıkıh ilmini öğrendiler.

Hanbelî mezhebinin reîsi İmâm-ı Ahmed bin Hanbel buyurdu ki, “O dînî ilimlerde üstâd idi; gözlerim Vekî’nin mislini (benzerini) görmemiştir. O hadîs ezberler, fıkıh müzâkere eder, ibâdet ve tâatle uğraşır, hepsinde güzelce muvaffak olur, kimsenin aleyhinde söz söylemezdi. Vekî’nin eserlerine

itinâ ediniz. Ben ondan ziyâde ilmi kavramış kimse görmedim."

Hadîs ilminde sika ya'nî güvenilir, sağlamdır, senet ve huccettir. Âlimler O'nun muhaddisliğini (hadîs ilmini) çok övmüşlerdir. Vekî' bin Cerrah hazretleri hadîslerin tasnif edilmesinde büyük hizmeti geçti. Hadîs ilmine dâir, el-Müsned, Kitabü's-Sünen, el-Cüz' adlı eserleri yazdı. Müfessir olup, ikinci tabakaya mensûbtur. Tefsîre dâir, Tefsîr-i Vekî de denilen Tefsîrul-Kur'ân adındaki eserinden, İbni İshâk'ın el-Keşfü ve'l-beyân adlı tefsîrinde rivâyetler vardır. Fıkıhta İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin ictihâdlarına uyardı. Ebû Hanîfe'nin reyi ile fetvâ verirdi. Hocası ise İmâm-ı a'zam ve O'nun talebelerinden Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Züfer'dir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) O'nun fıkıh ilmi hakkında; "Fıkhı güzel müzâkere eder, ictihâdını da güzel yapardı" buyurdu. İbni Ammar'ın rivâyetine göre zamanında Kûfe'nin en fakîhi idi. Abbasî halifelerinden Hârûn Reşîd kadılık teklif ettiyse de, kabûl etmedi.

Vekî' bin Cerrah, vaktinin çoğunu ilim meclislerinde geçirirdi. Gece sahura kalkıp, sabah namazından öğle vakti öncesine kadar ilim meclisinde, muhaddislerin yanında bulunurdu. Öğle namazına kadar kaylûle yapıp, uyurdu. Öğle namazını cemaatla kıldıktan sonra tekrar ilim meclisine gidip, ikindiye kadar fıkıh ile meşgûl olurdu. İkindiden akşam namazı vaktine kadar Kur'ân-ı kerîmin tedrisi ve ibâdet ile meşgûl olurdu. İftar için evine gidip, hazırlanan yiyeceklerden akrabalarına da ikram ederdi. Geceleri nafile namaz kılıp, Kur'ân-ı kerîm okur, istiğfar (tövbe) ederdi. Bütün günlerini böyle geçirirdi. Bayramlar ve yevm-i şek hariç, senenin diğer günlerini oruçla geçirirdi. Oruçlu olduğunu saklamaya çalışırdı. Yahyâ bin Eksem, O'nun günlük hayatını şöyle anlatır: "Vekî' ile hazar ve seferde beraber arkadaşlıkta bulundum. Bütün günlerini oruçlu geçirip, her gece Kur'ân-ı kerîmi hatm ederdi" Âlimler ve devrinde yaşayanlar O'nun hakkında şunları söylerler:

Ahmed bin Hanbel; "İlim ve haramlardan kaçmada, ihlâs ile ibâdet etmede onun gibi birini görmedim."

Bizzat kendisi, "Biz ilmin talebini, oruçla takviye ettik ve ilmin gösterdiği yolda amel ettik" ve "Kırk sene kadar dünyâ lezzetlerinden bir şey tatmadık" buyurdu.

Talebesi İmâm-ı Şafiî, bir gün kendisine gelip hafızasının zayıfladığından bahsedince, O da günahlardan kaçınmanın lüzumunu anlattı. İmâm-ı Şafiî bunu Şu şiir ile dile getirdi: "Vekî'e hafızam zayıftır dedim, Bana, her günahtan uzak dur, dedi. İlim, ilâhi nûrlardan bir nûrdur. Bu nûru âsîye vermez, diye söyledi."

Birisi kendisine eziyet etse, hemen oracıkta oturur, çok üzülür ve "Eğer Allahü teâlâya karşı bir günah işlemeseydim, Allahü teâlâ bunu başıma musallat etmezdi." der, istiğfara başlar, cenâb-ı Haktan günahının bağışlanmasını yalvarırdı.

Vekî'nin tefsîr, hadîs, fıkıh, ahlâk ve çeşitli ilimlere dâir eserleri vardır. Tefsîr-ül-Kur'ân, el-Cüz', Kitab-üz-Zühd'ün yazma nüshaları mevcût olup, el-Musannef, el-Müsned, Kitabü's-Sünen, Kitab'ül-Ma'rife, Târih kitaplarının nüshaları mevcût değilse de adları kaynaklarda zikr edilir.

Buyurdular ki: "Hak ehline tarif edilen yol, esas gayedir. Ona girmek ve ötelere ulaşmak için, sâdık olmak lâzımdır. Başka türlü olmaz.."

"Dünyalığa düşkün olmayınız. Ondan sadece ihtiyâcınız kadar alınız. O aldığınız da helâl yoldan olsun."

"Helâlin hesabı, haramın cezası vardır." "Vera", şüpheli şeylerden sakınmaktır."

"Akıllı, Hak teâlânın azamet ve kudretini anlayandır. Yoksa, dünyânın hîle ve desiselerine saparak, dolap çeviren kimse değildir."

"Kim, Kur'ân-ı kerîm mahlûktur derse, küfre girmiştir."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri:

"Her kim rıfktan (yumuşaklıktan) mahrûm, olursa, hayırdan mahrûm olur."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-6, sh. 380, 394

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 280

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-10, sh. 213

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 215

5) Fevâid-ül-behiyye sh. 222

6) Kitâb-ul-ümm sh. 3

7) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 369

8) Takdimet-ül-cerh sh. 219

9) Târîh-i Dımaşk, cild-11, sh. 140

10) Târîh-i Bağdâd, cild-13, sh. 466

11) Miftâh-üs-se'âde, cild-2, sh. 254

12) Tabakât-ı Hanâbile, cild-1, sh. 257

13) Kevâkib-üd-düriyye, cild-1, sh. 177

14) Fâideli Bilgiler, sh. 114

YAHYÂ BİN EBÎ KESÎR

Hadîs ilminde hafız (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi ezbere bilen) ve aynı zamanda fıkıh âlimi. Ebû Nasr el-Yemâmî'nin âzâdlı kölesi olup, künyesi, Ebû Nadr'dır. Kendisine Yesâr, Neşit ve Dinar ismi de verilirdi. Basralı olan Yahyâ bin Ebî Kesir, on sene Medine'de ikâmet edip Tabiînin büyüklerinden istifâde etti. Yemâme'de yerleşip meşhûr âlimler arasına girdi. 129 (m. 747)'de vefât etti.

Babası, Sâlih bin el-Mütevekkil olup, zamanının en meşhûr âlimlerinden ilim tahsil etmiştir. Kendisi Tabiînden olup, Enes bin Mâlik, Ebû Seleme bin Abdurrahmân bin Avf, Hilâl bin Ebî Meymûne, Muhammed bin İbrâhîm et-Teymî, Ya'lâ bin Hâkim, Muhammed bin Abdurrahmân bin Sevbân, Ebû Nadr el-Abdî, Abdullah bin Ebî Katâde, Ebû Şu'be, İkrime, Atâ ve daha birçok zâttan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden ise, oğlu Abdullah, Eyyûb Sahtiyanî, Yahyâ bin Sa'îd el-Ensârî (Bu iki zât onunla aynı zamanda yaşamıştır.) el-Evzâî, İkrime bin Ammâr, Ebân bin Yezîd, Ali bin Mübârek, Eyyûb bin Uyeyne, Haccâc bin Ebî Osman es-Savvâf ve diğer zâtlar rivâyette bulundular.

On yaşında iken Medine'ye ilim öğrenmek için giden Yahyâ bin Ebî Kesîr'i pekçok âlim medhetmektedir. Meselâ Şu'be: "Yahyâ, Zührî'den önce gelir." Ahmed bin Hanbel: "Yahyâ ile Zührî insanların en âlimidirler." Eyyûb Sahtiyanî: "Yeryüzünde Yahyâ bin Ebî Kesîr gibi kimse kalmadı." Ebû Hatim ise: "O, sikadır (güvenilir)." İbnü'l-Medînî ise: "Muhammed (aleyhisselâm) ümmetine, ilmi altı kişi ezberleyip nakletti. Bunlar Mekke'de Amr bin Dinar, Medine'de ez-Zührî, Kûfe'de Ebû İshâk es-Sebîî ve el-A'meş, Basra'da Katâde ve Yahyâ bin Ebî Kesîr'dir." diyerek onun ilimdeki yüksek derecesini bildirmektedirler.

Âmir bin Yesâr diyor ki: "Yahyâ temiz ve güzel elbise giyerdi. Güzel görünüşlü idi." İbn-i Hibbân ise: "O âbidlerden olup, bir cenâzede bulunduğu zaman geceyi korku hâlinde geçirir ve onunla konuşmak mümkün olmazdı." demektedir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Kim ni'met sahibinden (zenginlerden) başkası ile (fakirlerle) ilgilenmez, yüz çevirirse, Allahü teâlânın Muhammed'e (aleyhisselâm) indirdiğini inkâr etmiş olur."

"Bir kimse sahibi olmadığı bir şeyi nezredemez (adakta bulunamaz). Mü'mine la'net etmek, onu öldürmek gibidir. Bir kimse dünyâda iken bir şey ile kendini öldürürse(intihar ederse), âhıret gününde onunla azâb edilir. Kim yalan söyleyerek İslâmdan başka din üzerine yemîn ederse, o kimse söylediği dîne girmiş olur. Kim de bir mü'mine küfür ile iftira ederse, o kimseyi öldürmüş gibi olur."

"Kim çok konuşursa çok hatâ yapar, çok hatâ yapmak çok günah işlemeye sebep olur. Günahı çok olana Cehennem lâyık olur. Kim Allaha ve âhıret gününe inanıyorsa, ya hayır söylesin veya sussun."

"Oruçlu kimseler sizin sofranızda iftar ederlerse ve sâlih insanlar da sizin yemeğinizden yerlerse, orada melekler de hazır bulunurlar."

"İslâmiyet üç şey üzerine bina edilmiştir:

Lâ ilahe illallah diyen bir kimseye bir günah sebebi ile "kâfir" oldu demeyiniz ve bu husûsta onun aleyhine şâhidlik etmeyiniz.

Hayrın ve şerrin Allahü teâlâdan geldiğini bilmek ve inanmak.

Cihad kıyâmete kadar devam eder. Bunu ne bir zâlimin zulmü, ne de âdil olanın adâleti kaldırabilir."

Yahyâ bin Ebî Kesîr'in güzel sözlerinden ba'zıları:

"Bir sihirbazın bir ayda bozamadığını, bir nemmam (koğucu söz taşıyan) bir saatte bozar."

"Bir evde üç şey varsa, oradan bereket kalkar. Bunlar; isrâf, zinâ ve (emânete) hıyânet ekmektir."

"Yolda giderken bir bid'at işleyen kimse ile karşılaşırsan hemen yolunu değiştir."

"Bir adamın mantığı (düşüncesi) düzgün olursa, diğer amelleri de düzgün olur, fakat bir kimsenin mantığı bozuk olursa diğer amelleri de bozuk olur."

"Amellerin en faziletlisi vera'dır. İbâdetlerin en faziletlisi de tevâzudur. (alçak gönüllülük).

"Altı şey bir kimsede varsa, îmânı kâmil olur; Allahü teâlânın düşmanları ile kılıçla (silâhla) döğüşmek, yaz günlerinde oruç tutmak, kış günlerinde abdest alırken ayak parmaklarının arasını hilâllemek, bulutlu günlerde namazı erken kılmak, haklı olduğunu bildiği hâlde münâkaşayı ve çekişmeyi terk etmek ve musibetlere karşı sabretmek."

"Kula kıyâmet gününde ilk önce namazından sorulur, namazı tamam olursa bütün amelleri tamam olur, namazı eksik olursa, bütün amelleri noksan olur."

"Kur'ân-ı kerîm ve fıkıh öğrenmek ibâdettir."

Yahyâ bin Ebî Kesir, Süleymân aleyhisselâmın oğluna yaptığı nasîhatla ilgili olarak şöyle buyuruyor:

"Ey oğlum nemimeden (söz taşımaktan) sakın. Çünkü o, kılıçtan daha keskindir. Gadablanmaktan (kızmaktan) sakın. Çünkü o zâlimlerin mülküdür, ölüm mülkü gibidir. Fikri münâkaşayı bırak onun faydası yoktur ve kardeşler arasına düşmanlığı sokar. Ey oğul, Allah'ın kitabına sarılman (ona tâbi olman) lâzımdır. Ey oğul, gadabın çoğundan sakın, çünkü o halim (yumuşak, tevâzu sahibi) insanın kalbini mahveder. Ey oğlum, helak olanın bu hâlini merak etme, ebedî se'âdete kavuşan, kurtulan insanların hâlini merak et, onları düşün. Ey oğul, vücûdun sıhhati, zenginlikten daha önemlidir."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 66

2) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-11, sh. 268

3) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 128

4) Târîh-i İslâm cild-5, sh. 179

5) El-A'lâm cild-8, sh. 150

6) Târîh-i kebir cild-8, sh. 302, 303

7) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-5, sh. 555

YAHYÂ BİN SA'ÎD

Tabiînden. Fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerindendir. Medîneli olup kadı (hâkim) idi. Nesebi, Yahyâ bin Sa'îd bin Kays bin Amr bin Sehl bin Sa'lebe bin Haris bin Zeyd bin Sa'lebe bin Ganem bin Mâlik bin en-Neccârî, el-Ensârî'dir. Künyesi, Ebû Sa'îd'dir. Emevîler zamanında Medîne-i münevverede kadılık vazîfesi yaptı. Abbasîler devrinde Irak'a hicret edip Hire kadısı oldu. 143 (m. 760)'de Hâşimiyye'de vefât etti.

İbni Sa'd, Hazreti Yahyâ bin Sa'îd hakkında: "Hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam)dır. Huccettir ve çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir." diyor. Hammâd bin Zeyd ise: "Eyyûb isminde bir zât Medine'den yanımıza gelince dedi ki: Medine'den ayrıldığım zaman fıkıh ilminde Yahyâ bin Sa'îd'den daha âlim bir kimse yoktu." diyor. Sa'îd bin Abdurrahmân el-Cemhî de: "Zührî'ye Yahyâ bin Sa'îd'den daha çok benzeyen kimse görmedim. Eğer bu iki zât olmasaydı, sünnetlerin birçoğu yok olur, giderdi" demektedir. İbni Medînî: "Medine'de İbn-i Şihâb ez-Zührî, Yahyâ bin Sa'îd, Ebü'z-Zinâd ve Bükeyr bin el Eşecc'den daha âlim kimse yoktu" demiştir. Iclî ise onun ilmi ve yaşayışı hakkında şöyle diyor: "Yahyâ bin Sa'îd Medîneli Tâbiîndendir. Fıkıh ilminde yüksek derecede bir âlim ve sâlih bir zâttır. Hîre'de kadılık yaptı."

Kendisi, Enes bin Mâlik, Abdullah bin Âmir bin Rebîa, Muhammed bin Ebî imame bin Sehl bin Hanîf, Vâkıd bin Amr bin Sa'd bin Muâz, Ebû Seleme bin Abdurrahmân, Amre binti Abdurrahmân, Nu'mân bin Ebî Iyâş, Sa'îd bin Müseyyib ve diğer zâtlardan hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, Zührî, İbn-i Aclân, Mâlik bin Enes, İbn-i İshâk, Evzâî, Cerîr bin Hâzim, Züheyr bin Muâviye, İbn-i Cüreyc, Abdullah bin Mübârek ve daha birçok zât rivâyette bulunmuştur.

Hazreti Yahyâ bin Sa'îd el-Ensârî'nin Abd-i Rabbih bin Sa'îd ve Sa'd bin Sa'îd isminde iki kardeşi vardı.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-11, sh. 221

2) El-A'lâm, cild-8, sh. 147

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh. 380

4) Târîh-i Bağdâd, cild-14, sh. 101

YAHYÂ BİN YA'MER

İkinci asrın meşhûr nahv ve hadîs âlimi. Tabiînden olup, hadîs ilminde sika (güvenilir)'dir. Ba'zı rivâyetlere göre, Kur'ân-ı kerîmin benzer harflerini birbirinden ayırmak için noktaladı. Lügat, fıkıh, kırâat ve edebiyat âlimidir. Meşhûr Emevî vâlisi Haccâc bin Yûsuf'u ki o da fasîhliğiyle meşhûrdur-hayran bırakacak kadar fasîh konuşurdu. Uzun bir ömür sürdü, el-Advanî (Uzun ömürlü) denildi.

Künyeleri, Ebû Süleymân, Ebû Sa'îd ve Ebû Adî olan Yahyâ bin Ya'mer (radıyallahü anh), el-Leysî, el-Kaysî, en-Nahvî, el-Advanî, el-Veşkî, el-Cedlî, el-Basrî, el-Mervezî, et-Tâbiî nisbetleri verildi. Ehl-i Beyt'in hizmetçisi olarak bilinen bu mübârek zât, Kâdı-i Merv, Kâdi-i Basra, fakîh ve edîb lakabları ile anıldı.

Kinâneoğullarından olup, Ehvâz'da doğan Yahyâ bin Ya'mer hazretleri, babasından okudu. Basra'da ilim tahsîl etti. Dîvân kâtipliği ve Horasan taraflarında kadılıklarda bulundu. En son Basra'da kadılık yaptı. 129 (m. 746/747) senesinde orada vefât etti.

Yahyâ bin Ya'mer lügat ilmini babasından okudu. Nahv ilmini, bu ilmi Hazreti Ali'den alarak kuran meşhûr nahv âlimi Ebu'l-Esved ed-Düelî'den aldı. Kırâat ilmini İbn-i Ömer, İbni Abbâs, Ebu'l-Esved ve Abdurrahmân bin Ebû İshâk'tan (radıyallahü anh) öğrendi.

Yahyâ bin Ya'mer hazretleri, Eshâb-ı kiramdan (r.anhüm) Abdullah bin Ömer, Abdullah bin Abbâs ve daha başkaları ile görüşüp, sohbetleriyle şereflendi. Hazreti Osman, Hazreti Ali, Ammâr, Ebû Zer, Ebû Hüreyre, Ebû Mûse'l-Eş'arî, Hazreti Aişe, Süleymân bin Sard, İbni Abbâs, İbni Amr, Câbir (r.anhüm) Ebu'l-Esved ed-Düelî ve daha birçok râvilerden hadîs rivâyet etti. Kendisinden ise, Katâde bin Diâme, İshâk bin Süveyd el-Advî, Yahyâ bin Ukayl, Süleymân et-Teymî, Abdullah bin Beride, İkrime, Atâ el-Horasânî, Rukîn bin er-Rebî', Ömer bin Atâ bin Ebi'l-Huvâr, Abdullah bin Kûleyb, Ezrâk bin Kays, İshâk bin Süveyd ve bunlardan başka Tabiîn ve Tebe-i tabiînden birçok mübârek zât hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Yahyâ bin Ya'mer hazretleri, hocası Ebu'l-Esved ed-Düelî'nin başlattığı Kur'ân-ı kerîmin noktalama ve harekelenmesini, meşhûr vâli Haccâc bin Yûsuf'un emriyle, hocasının diğer talebesi Nasr bin Âmir'le birlikte, ba'zı rivâyetleri de yalnız kendisi yaptı. Haccâc da nahvde ve fesahatte söz sahibi idi.

Horasan'da Kuteybe bin Müslim'in dîvân kâtibi iken Haccâc'ın da'vetiyle Basra'ya geldi. Aralarında olan bir münâzaradan dolayı onu bölgesinden Horasan taraflarına sürdü. Horasan Vâlisi Kuteybe bin Müslim, O'nu hürmetle karşıladı. Nişâbûr, Merv ve Herat'ta kadılık verdi. Oralarda talebe yetiştirip, kitaplar tasnif etti. Daha sonra azledildi. Basra'ya döndü. Haccâc O'nu Basra kadısı ta'yin etti. Vefâtına kadar kadılık yaptı.

Birçok hadîs-i şerîf rivâyet edip, kırâat ilminde Abdullah bin Ebû İshâk Zeyd-i Hadremî'yi ve pekçok talebe yetiştirdi. Bu büyük zâtın en mühim hizmeti Kur'ân-ı kerîmin doğru okunması için noktalama ve harekelenmesinde oldu. Bu harekeler sayesinde, bugün Arapça bilmeyenler Kur'ân-ı kerîmi rahat okuyabilmektedirler. Eğer noktalama ve harekeleme olmasaydı, herkes Kur'ân-ı kerîmin her âyetini,

her harfini, bir hocadan okuyup ezberleyerek öğrenecekti. Ya da herkesin hiç hatasız okuyabilecek şekilde Arapça ve nahiv bilgisine (dilbilgisine) sahip olması gerekecekti.

Yahyâ bin Ya'mer, zamanındaki insanların en fasîhi idi. Dünyâ menfaatini hiç düşünmez, doğruyu söylemekten çekinmezdi. Ehl-i Beyt'i ve Eshâb-ı kiramı (radıyallahü anh) çok severdi.

Abdülmelik bin Umeyr'in (radıyallahü anh) "Zamanlarında insanların en fasîhi şu üç kişi idi: Mûsâ bin Talha, Kabîsa bin Câbir ve Yahyâ bin Ya'mer'dir" dediği kitaplarda yazılıdır.

Hâkim ise, "Yahyâ bin Ya'mer, fakîh, edîb ve nahiv âlimlerinden olup, hadîs rivâyetlerinin çoğunu Tabiînden yapmıştır" demektedir.

Haccâc, Vâsıt şehrini kurduğu zaman şehrin ayıbının olup olmadığını sordu. Halk da "Biz bilmeyiz, ama bilgili bir zâta gidip soralım" deyip, Yahyâ bin Ya'mer'i işâret ettiler. Yahyâ'yı (radıyallahü anh) da'vet edip aynı soruyu O'na sordu. O da, "Bu şehri başkasının malı, parası ile yaptın. Herhalde bu şehirde, senin evlâdından başkaları otursa gerektir" dedi. "Böyle söylemeye nereden cesâret alıyorsun" diye sorunca da: "Allahü teâlâ âlimlerden, insanlara bildikleri hadîs-i şerîf ve sözleri gizlemeyeceklerine dâir söz aldı" buyurdu.

Ebû Zür'a, Ebû Hatim, Nesâî ve İbni Hibbân'ın (radıyallahü anh) sika (hadîste güvenilir) olduğunu söyledikleri Yahyâ bin Ya'mer'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Abdullah bin Abbâs'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm):

"Allahım! Ancak sana teslim oldum, sana îmân ettim, sana tevekkül eyledim ve ancak seninle düşmana karşı mücâdele ettim. Allahım! Beni dalalete düşürmenden, senin izzetine sığınırım. Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Ölmeyen, diri olan ancak sensin; Cinlerle insanlar (bu dünyâda) fânidirler." buyurdu.

Hazreti Ömer (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm):

"Herhangi bir müslümanı dört mü'min hayır ile över ve şahitlik ederse cenâb-ı Hak o müslümanı Cennetine koyar" buyurdular. Eshâb-ı Kirâm (radıyallahü anh) da:

"Yâ Resûlallah! Üç kişi de şehâdet ederse de böyle midir?" diye sordular. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm):

"Üç kişi şehâdet ederse de böyledir" buyurdu. Sonra: "İki kişi şehâdet ederse de böyle midir?" diye sordular. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm):

"İki kişi şehâdet ederse de böyledir" buyurdular.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh. 173

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 305

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 417

4) En-Nücûm-üz-zâhire cild-1, sh. 217

5) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh. 415

6) El-A'lâm cild-8, sh. 177

7) Tabakât-ı İbni Sa'd cild-7, sh. 368

YAHYÂ BİN ZEKERİYYA

İmâm-ı a'zam hazretlerinin talebelerinin ileri gelenlerinden. Fıkıh ve hadîs âlimi. Yahyâ bin Ebî Zaide ve Yahyâ bin Zekeriyyâ bin Ebî Zaide diye de anılan Yahyâ bin Zekeriyyâ, (radıyallahü anh), aslen Kûfelidir. Babası, devrinin büyük âlimlerinden Zekeriyyâ bin Ebî Zâide'dir. Muhammed bin Mübeşşir el-Hemedânî'nin azâdlı kölesidir. Doğum târihi bilinmemekle beraber ba'zı kaynaklarda altmış üç yaşında 183 (m. 799) senesinde Medâin'de kadılık yaparken vefât ettiği yazılıdır.

Yahyâ bin Zekeriyyâ (radıyallahü anh) babası, Hişâm bin Urve, İsmail bin Ebî Hâlid, Süleymân bin Mihrân el-Â'meş, Ubeydullah bin Ömer el-Ömerî, Haccâc bin Avn, Yahyâ bin Sa'îd el-Ensârî, Mûsâ el-Cühenî, Abdurrahmân bin el-Gasîl

ve daha birçok âlimden hadîs tahsil ederek, onlardan rivâyette bulundu. Yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi ezbere bilmek şerefine kavuşarak, ilm-i hadîs'de hafız oldu. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Kütüb-i sitteye alındı. Hadîs ilminde güvenilirliği kabûl edildi. Fıkıh ilmini İmâm-ı a'zamdan (radıyallahü anh) öğrendi. O'nun günlerce süren sohbetlerinde bulundu. O sohbetlerde dînî mes'elelerin hallini yakından dinleme imkânını buldu. İmâm-ı a'zam hazretlerinin yüzlerce talebeleri arasında ilk on sıraya girdi. İmâm-ı a'zamın (radıyallahü anh) ictihâd ve fetvâlarını yazan kırk muhterem zâttan biri de, Yahyâ bin Zekeriyyâ (radıyallahü anh) idi. Ayrıca Kûfe'de ilk kitâb yazma şerefine de sahip oldu. O'nun yazdıklarını talebelerinden Vekî' bin Cerrah cild hâline getirdi.

Abbasî halifesi Hârûn Reşîd, kendisini Medine'ye kadı yaptı. Bağdâd'da hadîs okuttu. Yahyâ bin Zekeriyyâ hazretlerinden, Yahyâ bin Âdem, Kuteybe bin Sa'îd, Hennâd bin Seriy, Ebû Dâvûd el-Hufrî, Muhammed bin Îsâ bin Taba', Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Sureyc bin Yûnus, Ebû Kureyb Muhammed bin Âlâ, Ziyâd bin Eyyûb, Hasen bin Arefe, Yahyâ bin Yahyâ Nişâbûrî, İbrâhîm bin Mûsâ, Şücâ bin Muhalled, Ahmed bin Muni', Ali bin Müslim et-Tûsî, Sehl bin Osman el-Askerî, Ya'kûb bin İbrâhîm ed-Devrekî, Hârûn bin Ma'rûf ve daha birçok âlimler hadîs öğrendiler ve rivâyette bulundular. Kendisinin, müsned sahibi sayıldığı ve "Kitâb-ı sünen" adında kıymetli bir eseri olduğu bildirilmektedir.

Yahyâ bin Maîn: "İbni Abbâs, Şa'bî ve Süfyân-ı Sevrî'nin zamanlarında ilimde üstünlükleri ne ise, Yahyâ bin Ebî Zâide'nin zamanına göre derecesi de odur" buyurdu. Ali bin Medînî, "Kûfe'de Süfyân-ı Sevrî'den sonra en büyük âlim Yahyâ bin Ebî Zaide idi." Ebû Hâlid el-Ahmed, "Yahyâ bin Ebî Zâid'e, hadîsleri güzel olandır" el-Hasan "Yahyâ bin Ebî Zaide, Kûfe'nin en fakîhidir" diye zikretmektedirler.

Fıkha dâir bir hadîs-i şerîfi, Yahyâ bin Ebî Zaide, Ziyâd'dan, o da Haccâc'dan, o da Ebû Zübeyr'den, o da Câbir'den (radıyallahü anh) o da Resûlullahtan (aleyhisselâm) şöyle nakletmektedir: "Peygamberimiz (aleyhisselâm) meyvelerin olgunlaşmadan satılmasını yasakladı." Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden biri de; "Her kim zulüm yolu ile bir karış yer alırsa, o yer kıyâmet gününde yedi kat yerin dibinden başlayarak o kimsenin boynuna dolanacaktır" hadîs-i şerifidir. Müslim'e alınan bir diğer rivâyeti ise; "Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, başka mescidde kılınan bin namazdan daha faziletlidir. Yalnız Mescid-i Haram müstesna" hadîs-i şerifidir.

¾¾

1) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 114

2) Cevâhir-ül-mudiyye cild-2, sh. 211

3) Tabakât-üs-seniyye, cild-5, sh. 485 a, b

4) Mir'ât-ül-cinân, cild-1, sh. 382

5) Mîzân-ül-i'tidâl, cild-3, sh. 287

6) Fihrist, 226

7) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 208

8) Tabakât-ül-kübrâ, cild-6, sh. 369, 417

9) El-A'lâm cild-8, sh. 145

10) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 267

11) GAL, cild-1, sh. 260

12) Târîh-ül-kebîr, cild-8, sh. 273, 274

YEZÎD BİN ABDULLAH

Hadîs âlimi. Yezîd bin Abdullah bin eş-Şüheyr el-Âmirî Tabiînin büyüklerindendir. Künyesi Ebu'l A'lâ el-Basrîdir. 111 (m. 729)'de vefât etti. 106 veya 108'de vefât ettiği de rivâyet edilmiştir. Küçük kardeşi Hasen'den 10 yaş büyük, ağabeyi Mutrıf'dan 10 yaş küçük idi. Çok ibâdet etmekle ve kısa, fakat te'sîrli söz söylemekle tanınmıştır. Babası Eshâb-ı kirâmdandır. Yezîd bin Abdullah (radıyallahü anh) Kur'ân-ı kerîm okunurken bayılıp düşerdi. İbn-i Hibbân ve Nesâî, onun hadîs ilminde sika (güvenilir) râvilerden olduğunu bildiriyorlar. Rivâyetleri Kütüb-i sitte'de mevcûttur. Kendisi, babasından, kardeşi Mutrıf'dan, Semure bin Cundeb, Abdullah bin Amr bin Âs, İmrân bin Husayn, Ebû Hureyre, Hazreti Âişe ve başka

zâtlardan (r.anhüm) rivâyetlerde bulunmuştur. Kendisinden, Süleymân et-Teymî, Katâde, Sa'îd el-Cerîrî, Kurre bin Hâlid, Kehmes bin Hasen ve başka zâtlar rivâyette bulunmuşlardır.

Sabit bin Eslem el-Benânî diyor ki: "Hazreti Hasen-i Basrî ve Hazreti Yezîd bin Abdullah'ın bulunduğu bir mecliste Yezîd bin Abdullah'a "Konuşunuz, dinliyelim" dediler. O hayretle, "Burada, Hasen-i Basrî'nin bulunduğu yerde mi?" buyurdu. Sonra konuşmanın mihnetini ve mes'ûliyetinin ağırlığını anlattı. Oradakiler, "Bunu çok beğendik" dediler.

Kendisine, "Mescidimize tavan yapmaz mısınız?" dediklerinde, "Kalblerinizi düzeltiniz. Mescidiniz size kâfi gelir" buyurdu.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

"Bir kimse ölüm hastalığında, İhlâs sûresini okursa, kabirde fitne görmez. Kabir sıkmasından emîn olur, kıyâmet günü onu melekler taşıyarak, Sırattan Cennete geçirirler."

"Allahü teâlâ kulunu rızık ile imtihan eder. Onun ne yaptığına bakar. Beğenirse ona bereket verir. Râzı olmazsa ona bereket vermez."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-2, sh. 212

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 341

YEZÎD BİN EBÎ HABÎB

Tabiînin büyük âlimlerinden. İsmi Yezîd, künyesi, Ebû Recâ'dır. 53 (m. 673) senesinde doğup, 128 (m. 745) târihinde Mısır'da vefât etti. Aslen Sudanlı olmasına rağmen, Mısır'da yerleşti.

Mısır'da yetişip, ilim tahsil etti. Eshâb-ı kiramdan Abdullah bin Haris (radıyallahü anh), Ebüt-tufeyl Âmir bin Vasile (radıyallahü anh) ile görüşüp, sohbetinde bulundu. Onlardan İslâm ilimlerini öğrenip, ahlâk ilminde çok yüksek derecelere kavuştu. Görüştüğü Eshâb-ı kiram ve zamanın büyük âlimi Mersed bin Abdullah'tan (radıyallahü anh) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden Leys bin Sa'd, Süleymân et-Teymî ve Yahyâ bin Eyyûb (radıyallahü anh) dâhil pek çok Mısır âlimi rivâyette bulundu. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bir kısmı en meşhûr hadîs kitâblarından olan Buhârî'de vardır. Fıkıh âlimi de olup Mısır'da helâl ve harama âit fıkhî mes'eleleri ilk defa tasnif eden O'dur.

Emevî halifesi ve büyük İslâm âlimlerinden Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) O'nu Mısır'da fetvâ vermek için vazîfelendirdi. O'nun kıymet ve ilmî şahsiyetini talebesi Leys bin Sa'd (radıyallahü anh) şöyle ifâde eder: Hocam, âlimimiz ve büyüğümüzdür." Emevî halifelerinin ta'yin ve seçiminde bîat etmesi aranan şahsiyetlerden biriydi.

İlmin itibarını, kıymetini muhafaza edip, hak sözü söylemekten çekinmezdi. Bir gün hastalandı. Mısır umûmî vâlisi el-Heysere bin Süheyl O'nu ziyârete gelip, geçmiş olsun dileğinde bulundu. Bir de; üzerinde pire kanı bulunan elbise ile namaz kılma husûsunda fıkhî bir mes'ele sordu. İmâm-ı Yezîd bin Habîb (radıyallahü anh), vâlinin ba'zı haksız fiillerini işittiğinden ona sırt çevirip, cevap vermedi. Vâliye, ziyâretten ayrılırken şu sitemde bulundu; "Sen her gün masum insanları öldürüyorsun, onların kanlarından değil de, bana pire kanı hakkında fetvâ soruyorsun?" dedi.

Halifenin oğlu kendisine ba'zı dînî mes'eleleri sormak için yanına çağırdı. Gelen haberciyle şöyle haber gönderdi. "Ben sana gelmem, sen gel. Senin bir âlimin huzûruna gelmen senin için şereftir, zînettir. Benim sana gelmem ise benim için leke ve aşağılıktır."

Buyurdu ki; "Âlimin fitnesinden biri de, konuşması kendisi için susmasından daha sevimli olmasıdır. Zîrâ dinlemekte ve susmakta selâmet, konuşmakta ise süslenmek, fazla veya eksik konuşmak vardır."

İlim, amel ve irşâdlarına ba'zı âfetlerin sokulmasından çok korkup, yine buyurdu; "Eğer bir âlime, söz söylemek, susmaktan ve dinlemekten daha sevimli geliyorsa, bu hâl, onun hakkında dînî bir fitnedir."

"Eshâb-ı kiram, yemeği keyf ve lezzet için yemez, elbiseyi güzellik için giymezlerdi. Yemekten maksadları; açlığı giderip, ibâdete kuvvet bulmak, elbiseden muradları da; avret yerlerini örtmek ve soğuktan, sıcaktan bedenlerini korumaktır."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyuruyor ki: “Sizden birisi kıbleye dönerek abdest bozmasın.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 318

2) El-Menhel-ül-azb-ül-mevrûd cild-3, sh. 67

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 129

4) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-7, sh. 513

5) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 175

YEZÎD BİN ES’AM

Tabiînden büyük bir hadîs âlimi. 103 (m. 721) senesinde vefât ettiği söylenir. Babasının ismi Amr’dır.

Hadîs husûsunda sika (güvenilir) bir âlimdir. Hazreti Âişe ve Hazreti Meymûne vâlidelerimizden, Ebû Hüreyre, Sa’d bin Ebî Vakkâs, Muâviye’den (r.anhüm) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da, kardeşi Abdullah bin Es’am’ın iki oğlu, Ubeydullah ve Abdullah, Ecleh el-Kindî, Ebû Fezâre, Râşid bin Keysân, Muhammed bin Müslim ez-Zührî hadîs-i şerîf rivâyet edip, O’ndan ilim öğrenmişlerdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Müslim’de ve dört sünen kitabında (Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i İbn-i Mâce, Sünen-i Nesâî) mevcûttur.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: İbni Sa’d: “Yezîd bin Es’am, çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.”

Iclî, Ebû Zür’a, Nesâî, onun sika olduğunu söylemiştir.

İbn-i Ammâr “O’nu, halası ve Resûlullah efendimizin mübârek zevcelerinden olan Meymûne (radıyallahü anha) terbiye etmiştir” dedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

“Zenginlik, mal çokluğu ile değil, gönül ve kalb zenginliği ile olur.”

Resûlullah (aleyhisselâm) bir kerre şöyle buyurdu: “Allahü teâlâ, sizin sûretlerinize, mallarınıza bakmaz. Ancak kalblerinize ve amellerinize bakar.”

Resûlullah efendimiz buyurdu: “Allahü teâlâ şöyle buyurdu: “Kulum, bana duâ ettiği zaman, onunla beraber olurum.”

Buyurdu ki: Câhiliye devrinde birisi vardı. İçki içip, sarhoş oldu. Sonra kumara başladı. Yine içkili bir halde iken, kumara devam edeceğini, onu bırakmıyacağını söyledi, yüzünü gözünü yırttı. Kendisini perişan etti. Bu halde uyuya kaldı. Uyanıp, kendisine gelince, “Bana böyle ne oldu” dedi. Sonra kendi kendine, içkinin yüzünden bu hâle geldim. Vallahi bir daha içmiyeceğim dedi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-4, sh. 97

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 313

YÛNUS BİN MEYSERE

Tabiînden hadîs âlimi. Künyesi Ebû Ubeyde’dir. Şam’da yaşamıştır. A’mâ idi. Vasile bin Eska’, İbni Ömer, Abdullah bin Bişr, Muâviye, Ebû İdris Havlânî, Ümmûdderdâ ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Amr bin Vâkıd. Hâlid bin Zeyd, Sa’îd bin Abdülazîz, Süleymân bin Utbe, Evzâî ve daha birçok âlim ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd, Darekutnî, İbn-i Hibban ve İbn-i Sa’d onun sika (güvenilir) bir âlim olduğunu bildirmişlerdir. Yûnus bin Meysere Şam Câmiînde Kur’ân-ı kerîm okurdu. Heysem bin îmran diyor ki, “Yûnus bin Meysere bir gün güneş batarken şöyle duâ ediyordu: “Yâ Rabbi! Bana senin yolunda şehîd olmayı nasîb et.” Onun bu duâsına çok şaşırırdım. Çünkü nasıl şehîd olacaktı. Zira a’mâ idi. Bir müddet sonra işittim ki, 132 (m. 749) senesinde Abdullah bin Ali’nin Şam’a girdiği sırada şehîd edilmişti. Daha sonra şehîd edenler onun için ağlamışlardı.” Vefâtında 120 yaşında olduğu rivâyet edilmektedir.

Abdurrahmân bin Velîd diyor ki, “Yûnus bin Meysere’den işittim, ölüm sırasında şu beyitleri söylüyordu: “Sâlih insanlar gitti. Geriye bu pis zamanın insanlarının kötü kokusu kaldı.”

Birçok Sahâbîden (r.anhüm) hadîs rivâyet etmiştir. Yûnus bin Mesleme’nin Hazreti Muâviye’den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte: “Hayr kalbe sükûnet verici, şer ise çarpıntı doğurucudur.” buyurulmuştur. Vasile bin el-Eska’dan (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte: “Ey benim Allahım, muhakkak filân bin filan senin koruman altındadır. Kabir fitnesini ve Cehennem azâbını anladı. Sen vefa ve hak sahibisin. Ey Allahım onu mağfiret et ve ona rahmet et. Şüphesiz sen Gafûr ve Rahimsin” buyuruldu.

Kendisinin Ebû İdris Havlânî’den, onun da Ebüdderdâ’dan (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte: “Kişi evinden çıkıp bir hasta kardeşini ziyâret ettiği zaman, Allahü teâlânın rahmetine dalar. Hasta bir kardeşinin yanında oturunca, Allahü teâlânın rahmeti onu kaplar” buyuruldu. Muâz bin Cebel’den (radıyallahü anh) şu hadîs-i şerîfi rivâyet etmiştir: “Rabbim putlara ibadeti men ettikten sonra, şarap içmeyi ve insanlarla münâkaşa etmeği de men etti.”

Yine Muâz bin Cebel’den (radıyallahü anh) rivâyetle dedi ki: “Birgün Resûlullah (aleyhisselâm) fitneleri, büyüklüğünü ve şiddetini bildirdi. Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) dedi ki: Ondan kurtuluş yolu nedir? Yâ Resûlallah! Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allah’ın kitabıdır. Onda sizden öncekilerin, sonrakilerin ve sizin hâliniz bildirilmiştir. Onu terk edenleri Allah helâk eder. Allahü teâlâdan başkasından hidâyet isteyeni, Allah sapıttırır. O Allah’ın sağlam bir ipi, hikmetli zikri ve cinlerin duyunca “Bizi hayrette bırakan, hidâyete ulaştıran Kur’ânı dinleyip ona îmân ettik (Cin sûresi âyeti)” dedikleri, lisanların onun için aynı şeyi söylediği, o çok okunduğunda bıktırmayandır.”

Ebüdderdâ’dan (radıyallahü anh) Rahmân sûresi 29. “Her gün O, bir iş üzere olan” âyet-i kerîmesi’ hakkında rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte: “O’nun işi günah affetmek, bir sıkıntıyı gidermek. Bir kavmi yüceltmek ve diğerini alçaltmaktır” buyuruldu.

Yûsuf bin Meysere dedi ki: Hazreti Îsâ (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Şeytanın kendisi muhakkak dünyâ ile beraberdir. Hilesi mal ile beraberdir. Zînetleri heva ve heves (arzular) mal ile beraberdir. Neticeye ulaşması da şehvetlerdedir.”

Muhammed bin Muhacir dedi ki: Yûnus bin Meysere’nin, “Kardeşlerim nerede? Arkadaşlarım nerede? Muallimler gitti ve geride talebeler kaldı. Yemek verenler gitti ve geride yiyenler kaldı” dediğini duydum.

Buyurdu ki:

“Hikmet der ki, Ey Âdemoğlu beni aramak istersen şu iki sözde bulursun: Bildiğin iyi işleri yap. Bildiğin kötü işleri terk et.”

“Levh-il-mahfûzda yazılıdır ki: Muhakkak, şüphesiz Ben, Allahım, Rahmân ve Rahîm olan Ben’den başka ilâh yoktur. Ben merhamet ederim ve çok çok rahmet ederim. Rahmetim gadâbımı, affım cezalandırmamı aşmıştır.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-5, sh. 250

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 448

3) El-Kâşif cild-3, sh. 305

YÛNUS BİN UBEYD

Tabiînin büyüklerinden. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınan, ilim ve hikmet sahibi bir zâttı. Künyesi, Ebû Abdullah veya Ebû Ubeyd’dir. Basralıdır. Eshâb-ı kiramdan Hazreti Enes bin Mâlik’i gördü. 139 (m. 756) yılında vefât etti. Hadîs ilminde hafız, (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bilen) sika (güvenilir) bir zât olup, İbrâhîm-i Teymî, Sabit el-Benânî, Hasen-i Basrî, Muhammed bin Sîrîn, Abdurrahmân bin Ebî Bekir, Hakem bin el-A’rec, Sa’îd bin Cübeyr, Atâ bin Ebî Rebâh ve daha bir çok büyük zâtlardan (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden, oğlu Abdullah, Süfyân-ı Sevrî, Şu’be bin Haccâc, Ebû Ca’fer er-Râzi, Kadim bin Mutiyb, Hammâd bin Zeyd, Hammâd bin Seleme, Yezîd bin Zeri’, Bişr bin Mufaddal ve daha birçok âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Manifaturacılık yaparak nafakasını temin ederdi. Kul hakkına girmekten çok korkar, şüpheli olmak korkusu ile mübahların çoğunu terk ederdi. Malını medh etmezdi. Bir gün çırağı bir kumaşı müşteriye gösterirken “Yâ Rabbi! Bu Cennet

kumaşından bana da nasîb et” dediğini gördü. Bunun kumaşı medh etmek ma’nâsına gelebileceğini düşünerek kumaşı sattırmadı. Müşteriler, kusurlu bir malı, kusursuz zannederek alırlar ihtimâlini düşünerek, havanın bulutlu ve kapalı olduğu günlerde pazara çıkıp satış, yapmazdı.

Yûnus bin Ubeyd’in manifatura dükkânında, fiatları, ikiyüz dirhem ile dörtyüz dirhem arasında değişen kumaşlar satılıyordu. Dükkânında kardeşinin oğlu da çalışıyordu. Yolda bir kimseyi kumaş satın almış gidiyor görünce, kumaşı tanıyıp, kendi dükkânından alınmış olduğunu anladı. O kimseye, “Bu kumaşı kaça satın aldınız?” diye sordu. O kimse dörtyüz dirheme aldığını söyleyince çok üzüldü ve “Bu kumaşın değeri ikiyüz dirhemdir. Geri dönüp paranızın üstünü alınız” buyurdu. O kimse, “Bu kumaş, bizim orada beşyüz dirhem eder, ben aldanmış sayılmam” deyince, “Olsun. Siz, gidip ikiyüz dirhem paranızı alınız” dedi. O kimse gelip, ikiyüz dirhemini aldı gitti. Hazreti Yûnus bin Ubeyd, dükkânda tezgâhtar olarak bulunan yeğenine, “Kumaşı bu kadar pahalıya niye sattın?’, diye sordu. Yeğeni “Vallahi kendi rızâsı ile aldı” dedi. Yûnus bin Ubeyd, “O râzı olsa da, sen râzı olmayacaktın” buyurdu.

Dinlerini korumak için dünyalıklarını feda eden bahtiyar kimselerdendi. Dünyâ ticâretinin âhıret kârı yanında bir hiç olduğunu ve bir kimsenin yetişip yükselmesinde helâl lokmanın mutlaka şart olduğunu bildirirdi. Buyurdular ki; “Helâlden bir kuruş bulsam, hemen bununla buğday alırım. Onu un yapıp bu undan çorba pişiririm. Bu çorbadan hangi hastaya içirirsem, hasta Allahü teâlânın izniyle şifâ bulur.”

“İnsanın, vera’ (şüphelilerden sakınmakdaki hassasiyet) sahibi olduğunu konuşmasından anlarım, insanın yaptığı iyi amellere bir şeyler karışır. Ama dilini muhafaza edebilirse bu durum müstesnadır. Ona bir şey karışmaz. Hikmeti şudur ki, insan çok namaz kılar, çok oruç tutar ama, iftarını haramla açarsa, tuttuğu orucun faydasını göremez. Gece namaza kalkarsa kalbinde riya (gösteriş) ve ucb (yaptığı ibâdeti beğenme) hâli bulunabilir. Gündüz olunca da yalan yere şâhidlik yapması boş ve lüzumsuz sözler etmesi düşünülebilir. Böyle olunca da yaptıkları iyilikler hiç olur. Ama dilini tutabilirse bütün amelleri iyi olur. Kanâatim böyledir.”

“Kendimi, rü’yâsında hoşuna giden ve gitmeyen şeyleri gören kimse gibi görüyorum, insanlar da uykuda olup çeşit çeşit rü’yâlar görüyorlar, öldükleri anda uyanacaklar ve uykudan uyanan kimsenin, uykuda gördüklerinden, elinde bir şey kalmadığı gibi, dünyâda güvendikleri, gönül bağladıkları şeylerin hepsini kaybetmiş olarak ah etmekden, pişman olmaktan başka ellerine bir şey geçmediğini anlıyacaklardır.”

“Allahü teâlânın rahmeti, Arafat’ta o kadar çok ki, bundan hiç şüphe etmiyorum. Lâkin ben, o rahmete kavuşanların arasında bulunabilecek miyim bilemiyorum. Hattâ benim yüzümden onların da rahmetten mahrûm kalmalarından korkuyorum.”

“Dışı, içine uymayan birini görmek isterseniz bana bakın.” Kendisine, “Niçin böyle söylüyorsun?” diyenlere şöyle cevap verdi: “Ben, yüz kadar iyi huyun bulunduğunu sayıyorum, fakat onlardan bir tanesini kendimde göremiyorum. Kötü huyları sayıyorum. Hepsinin kendimde mevcûd olduğunu görüyorum.”

Hazreti Yûnus bin Ubeyd’in, Hazreti Hasan’dan rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu: “Sağdaki melek, soldakinin âmiridir. Kul, bir günah işleyince, soldaki melek (bunu yazayım mı?) diye sağdakine sorar. Sağdaki, (beş günah işleyinceye kadar yazma!) der. Kul beşinci günahı da işleyince soldaki melek yine (yazayım mı?) diye sorar. Sağdaki melek (Hayır yazma. Belki bir iyilik işler) der. Kul bir iyilik işlediği zaman, sağ taraftaki melek der ki: (Bize bir iyiliğin on misli yazılacağı emir verildi. Gel, bu yaptığı iyiliğin on misli sevâbının beşini önceden işlediği beş günaha karşılık silelim. Beşini yazalım.) Bunun üzerine şeytan sıkılır. (Ben bu insanlarla nasıl baş edeceğim.) diye sızlanır.” Hazreti Yûnus bin Ubeyd’in kıymetli sözlerinden ba’zıları şunlardır:

“Uygunsuz bir sözü terk etmek, nefse bir gün oruç tutmaktan daha ağır gelir. Ben, çok sıcak bir günde, insanları çekişdirmemeği, insanlar hakkında uygunsuz sözler söylememeği, o gün oruç tutmak ile mukayese ettim. O sıcak havada oruç tutmanın dili tutmaktan daha kolay geldiğini gördüm.”

“İki şey var ki, bunlar bir kimsede tamam olursa, o kimsenin diğer bütün hâlleri bu iki hâli sayesinde tamam olur. Birincisi, namazı vaktinde kılacak, ikincisi dilini kötü ve yersiz sözlerden koruyacak. Bir kimse dilini yersiz sözlerden koruyabilirse, Allahü teâlâ ona mutlaka diğer amellerini düzeltmesini ihsân eder.”

“Vera”, şüpheli olan şeylerin hepsini terk edip, her an nefsini hesaba çekmektir.” “Nafileleri hafife alan bir kimse, farzları da hafife alır.”

“Bir tek tesbihi veya tehlili (Ya’nî, Allahü teâlânın bütün ayıb ve kusurlardan uzak olduğunu, kendisinden başka ibâdet olunmağa lâyık ilâh bulunmadığını) bildiren “Sübhânallah” ve “Lâ ilahe illallah” ulvî kelimelerini bilerek ve inanarak okumayı, dünyâdan ve dünyâda bulunan herşeyden daha hayırlı ve bereketli bilmiyen kimse, dünyâyı âhırete tercih edenlerdendir.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 15

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 442

3) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-7, sh. 360

4) Miftâh-üs-se’âde cild-3, sh. 123

5) Mîzân-ül-i’tidâl cild-4, sh. 482

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 386, 469

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 145

8) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-1, sh. 168

YÛSUF BİN ESBAT

Hadîs, fıkıh ve kırâat âlimi. Tebe-i tabiînin büyüklerindendir. Nesebi, Yûsuf bin Esbât bin Vâsıl eş-Şeybânî, el-Kûfî. Künyesi Ebû Muhammed’dir. Haleb ile Antakya arasında bir köyde doğdu. Antakya’da yaşadı. 195 (m. 810)’de vefât etti. 196’da vefât ettiği de rivâyet edilmiştir.

Âmir bin Şüreyh, Süfyân-ı Sevrî, Yâsîn ez-Zeyyât gibi zâtlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden, Ebu’l-Ahvas, Mahmûd bin Mûsâ, Müseyyib bin Vâhid ve Abdullah bin Habîb el-Antakî gibi âlimler rivâyette bulundular. Hadîs-i şerîf ilminde sika (güvenilir) bir zât olup, zamanının en üstünlerindendir.

Haram ve şüphelilerden çok sakınır, çok ibâdet ederdi. Kendi hâlinde yaşar, hâlini belli etmezdi. Kalbinde dünyâ sevgisine yer yoktu. Nefsinin isteklerine hiç uymaz, her an Allahü teâlâyı hatırlardı. Helâlden lokma bulabilirse yer, bulamazsa sabrederdi. “Allahü teâlânın rızâsının onda dokuzu helâl rızıktadır” buyururdu. Dokumacılık yaparak nafakasını temin etmeye çalışırdı. Dünyâ malına ve lezzetlerine hiç iltifât etmezdi. Kırk sene müddetle iki gömlekle idâre etti. Birini yıkar, diğerini giyerdi. Âhıretteki sonsuz ni’metleri terk edip de, dünyânın geçici, yalancı ve aldatıcı zevklerini tercih edenlerin zavallılıklarını, gafletlerini ve yakalandıkları bu hastalığın tehlikesini bildirmek için, Hazreti Ali’nin şu sözünü sık sık söylerdi. “Dünyâ çöplük gibidir. Kim ona tâlib olursa sıkıntılarına katlanmaya hazır olsun.” Hastalandığında kendisinin haberi olmadan, sultanın doktorlarından birini çağırdılar. Doktor muayene edip gideceği zaman, Yûsuf bin Esbât oradakilere sordu, “Doktor muayene ettiği hastalardan, âdet olarak ne alır?” Onlar da “Altın alır” dediler. Bir kese çıkardı ve “Bunu ona veriniz” diyerek yanındakilere verdi. Baktılar, kesenin içinde onbeş altın var, “Bu çok fazladır” dediler. Bunun üzerine, “Olsun, ona verin. Böyle yapmakdaki maksadım, fakîrlerin, sultandan daha mürüvvetli olduğunu bildirmektir” buyurdu.

Huzeyfet-ül-Mer’aşî’ye yazdığı bir mektûbunda şöyle nasîhat etti: “Allahtan korkup takvâ üzere ol. Haramlardan sakın, öğrendiğin ilimle amel et. Kendi hâlinle meşgûl olup, her an Allahü teâlâyı hatırla, ama bu hâlini Allahü teâlâdan başka kimse bilmesin. Her canlının mutlaka tadacağı ve kimsenin çâre bulamadığı ölüme şimdiden hazırlıklı ol. Çünkü ölüm geldikten sonra artık âh etmekten, pişman olmakdan başka bir şey yoktur. Vesselâm.”

Yûsuf bin Esbât hazretlerine sordular “Zühdün gayesi nedir?” O da “Sana ihsân olunan ni’mete şımarmamak, nasîb olmayan şeye de (niye nasîb olmadı) diye üzülmemekdir.” buyurdu. “Tevazunun gayesi nedir?” diye sordular. “Evinden çıktığın zaman karşılaştığın herkesi kendinden üstün bilmendir” buyurdu.

Birgün etrâfındaki gençlere, “Ey gençler! Fırsatı ganîmet biliniz. Sizlere hastalık ve ihtiyârlık gelmeden önce sıhhatinizin kıymetini biliniz. Allahü teâlânın ihsânı olan bu zamanı, Allahü teâlâya ibâdetle kullanın. Ben şimdi yaşlandım. Sıhhatim gitti. Onun için namazımın rükû’ ve

secdelerini âdabına uygun olarak yapamıyorum. Çünkü bunları tam yapabilmek için uygun olan gençlik ve sıhhat, artık benden geçti. Namazının rükû' ve secdelerini tam yapıp bütün edeblerine, riâyet eden kimselere imreniyor, onlar gibi olmak istiyorum."

"Ben Kur'ân-ı kerîmin hükümlerine uygun amel edemediğim için çok korkuyorum. Hattâ Kur'ân-ı kerîm okurken azâb âyetlerine gelince korkum o kadar artıyor ki, devam edecek hâlim kalmıyor. Bu sebeple hergün yetmiş kerre tövbe, istiğfar ediyorum" buyurdu.

Kendisine sordular ki, "Hemen ölmeyi arzu eder misin?" cevâbında "Hayır daha yaşamak isterim. Belki birgün günahlarıma çok pişman olmak ve sâlih ameller işleyip iyiler arasına katılmak nasîb olur" buyurdu.

Buyurdu ki, "Ben Allahü teâlâdan şu üç meziyete sâhib olmayı istiyorum: 1) Vefât ederken hiç param olmasın, 2) Vefât ederken hiç borcum olmasın ve 3) Vefât ederken kemiklerimde et kalmasın." Ölüm halinde iken, kendisini ziyârete gelen Hazreti Huzeyfe-i Mer'aşî, onu çok fazla ızdırap içinde gözyaşı döküp inliyor gördü. "Allahü teâlâya kavuşacaksın. Şimdi ağlayıp inlemek zamanı mıdır? Niçin kendini üzüyorsun?" dedi. Bunu duyunca, "Ne yapayım. Vallahi ben bu zamana kadar yaptığım ibâdetleri, tam bir ihlâsla yapabildiğimi zannetmiyor, ibâdetlerimin kabûl olup olmadığını da bilemiyorum. Acaba hâlim ne olur? Ona ağlıyorum." buyurdu. Hazreti Huzeyfe, Yûsuf bin Esbât hazretlerinin bu sözlerini işitince "Şu sâlih zâta bakın ki emelindeki ihlâsından korkuyor. O böyle söylerse bizim hâlimiz nasıl olur?" diyerek istiğfar etti. Vefâtı arzu ettiği gibi oldu. Zayıfladığından derisi kemiğine yapışmış gibiydi.

Buyurdu ki: "İnsanların medhetmelerine, çok övmelerine kavuşmak arzusundan çok sakının. Zira çok tehlikelidir. O, tam uçurumun kenarıdır. O, ateşle oynamaktır. Allah korusun bir an gaflet, insanı ebedî se'âdetinden mahrûm eder."

"Az bir şekilde şüpheli olan şeylerden sakınmak, çok amel etmekten; az bir tevâzu sahibi olmak, nefsin istemediği bir çok ibâdeti yapmakdan daha sevâbtır."

"Zühdün esası, sıkıntılara katlanıp, şehvetleri terk etmek ve yenilen lokmanın helâlden olmasına dikkat etmektir."

"Güzel ahlâkın alâmetleri; arkadaşının söylediğine itiraz etmeyip, kabûl etmek. Kendine ve herkese ve hattâ her mahlûka karşı merhametli ve insaflı olmak. Kimsenin aybını araştırmamak. Başkasında bir kusur görünce (dalgınlıkla olmuştur. İstemiyerek yapmıştır diyerek) iyiye yormak. Kendisinden özür dileyenlerin özürlerini kabûl etmek. Başkalarından gelen sıkıntı ve eziyetlere sabır ve tahammül etmek. Başkalarının kusurlarını araştırmak yerine, kendi kusur ve kabahatlerini düşünüp araştırmak, düzeltmeye çalışmak. Büyük-küçük herkese karşı edebli tatlı dilli, güler yüzlü olmaktır."

"Tövbenin doğru ve makbûl olmasının alâmetleri: Tekrar o günahı işlemeğe sebeb olabilecek kimselerden uzak durmak. Lüzumsuz lafları terk etmek. Allahü teâlâyı inkâr edenlerle görüşmemek. Hayr ve sevâb olan amelleri yapmak, işlemiş olduğu günahtan dolayı çok pişman olup, yaptığı tövbeyi bozmamak, işlediği günahta kul hakkı varsa, onu hak sahibine iade etmek. Allahü teâlâ için olmıyan her şeyi kalbinden çıkarmaktır."

"Sabırlı olmak isteyen kimse; öfkesini yenmeli, kalbinde Allahü teâlâdan başka bir şeye yakınlığın olmaması için çalışmalı. Bir musîbet veya sıkıntı geldiği zaman, inleyip sızlamamalı. İbâdetleri, "Güzel yapabiliyorum" düşüncesinden uzak olup, amellerini kusurlu bilmeye devam etmeli, farzları ve vâcibleri yapmakta tenbellik yapmayıp, en güzel şekilde yapmaya çalışmalı, yapılan bütün işlerin dine uygun olmasına gayret etmeli ve önceden yapılmış olan hatâ ve zararları telâfi etmek için uğraşmalıdır."

"Haya sahibi olmanın alâmetlerinden ba'zıları şunlardır: Gönlü kırık ve mahzûn olarak Allahü teâlâya kavuşacak, O'na hesab verecek olmanın büyüklüğünü düşünmelidir. Hiçbir zaman düşünmeden konuşmamalı, sonunda mahcûb olacağı işleri yapmaktan çok sakınmalıdır. Bütün a'zâlarını, İslâmiyyete uygun olmayan her hâlden uzak tutmalıdır. Dünyâ gösterişini terk etmeli, bunların yaldızlı, yalancı ve geçici zevkleri, Allahü teâlânın rızâsını unutup, sonsuz saâdetden mahrûm kalmağa sebeb olmamalıdır. Mezarlığı ve ölümü çok hatırlamalı, ölümün bir gün mutlaka kendisine de geleceğini hiç unutmamalıdır. Her an ölüme hazır olmalıdır." "Allahü teâlânın dostlarına şu üç şey verilmiştir. Halâvet (yumuşaklık, tatlılık), mehabet (büyüklük, heybet) ve muhabbet (sevgi, iyilik, güzellik)'dir."

“Alçak gönüllü olmanın alâmetleri şunlardır: Söyleyen kim olursa olsun, hak sözü kabûl etmek. Fakîr, garîb olan kimselere de yumuşaklıkla muâmele etmek. Rütbe itibariyle küçük olanlara şefkatli olmak.

Kendisine karşı yapılan hatâ ve kusurlara tahammül edip, öfkelenince sabretmek, her an Allahü teâlâyı hatırlamak. Zenginlere karşı vekarlı olmak. Cenâb-ı Haktan gelen her şeye rızâ göstermektir.”

“Sâdık olmanın alâmetleri: Sözü ile kalbinden geçenlerin aynı olması. Söz verdiği gibi hareket etmesi, işlerini Allahü teâlânın rızâsı için yapması. Dünyâya düşkün olmayıp, makam, mevki peşinde koşmaması, Nefsin isteklerini yapmaması, mühim olan işleri hemen yapıp, mühim olmayanları sonraya bırakması. Âhıreti, dünyâya tercih etmesidir.”

“Öyle bir tevekkül sahibi olmalıdır ki, Allahü teâlânın, kendisi için ezelde takdîr ettiği şeyden başka, başına hiçbir şeyin gelmeyeceğine gözüyle görür gibi inanmalıdır.”

“Allahü teâlâya olan muhabbetin alâmetleri: Dünyâda huzûrlu olduğu halde, âhıreti arzu etmek. Sıhhatli olduğu halde ölümü istemek. Allahü teâlâyı çok anmak, bununla rahatlamak ve bundan zevk almak. Cenâb-ı Haktan gelen dertleri ve belâları ni’met bilip, bunlara sabretmek sevinmektir.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 224

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 237

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 68

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 407

ZEYD BİN ESLEM

Medine-i münevverede yetişen müfessirlerin (tefsîr âlimlerinin) en meşhûru. Künyesi Ebû Abdullah veya Ebû Üsâmedir. Tabiînin büyüklerindendir. Hazreti Ömer’in oğlu Hazreti Abdullah onu âzâd etti. 136 (m. 753) târihinde Medine’de vefât etti.

Pekçok hadîs-i şerîf ezberledi. Sika (güvenilir) bir zât olup, fıkıh âlimidir.

Peygamber efendimizin mescidinde talebelerine ders verirdi. Pekçok kimseler kendisinden ilim öğrenmek için uzaklardan gelirlerdi. Hattâ Hazreti Hüseyin’in oğlu Zeynel’âbidîn bile kendisinden ilim öğrenirdi. Birgün Zeynel’âbidîn bin Hüseyin’e, “Akrabalarınızdan pek çok büyük âlim var iken, Hazreti Ömer’in kölesine mi gidiyorsun?” diye sordular. Onlara cevaben, “İnsan kendisine dinde daha çok faydalı olana gider” dedi.

Hazreti Zeyd bin Eslem, Hazreti Abdullah bin Ömer, Hazreti Seleme bin el Ekva, Hazreti Enes bin Mâlik (r.anhüm) gibi Eshâb-ı kiramın ileri gelenlerinden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de Hazreti Hişâm bin Sa’d, Hazreti İmâm-ı Mâlik, Hazreti Zührî, Hazreti Süfyân-ı Sevrî gibi birçok âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Hadîs-i şeriflerini, Kütüb-i sitte (Altı Hadîs Kitabı) sahipleri kitaplarına almışlardır.

Hazreti Zeyd bin Eslem çok müttekî (haramlardan çok sakınır) olup pek sevimli bir zât idi. Hazreti İmâm-ı Mâlik, “Ben, Zeyd bin Eslem’e olan muhabbeti hiçbir kimseye duymadım” buyurmuştur.

Hazreti Zeyd bin Eslem rivâyet ediyor ki: “Bir defasında, Hazreti Ömer su istedi. Bunun üzerine kendisine, bal şerbeti ikram ettiler. Hazreti Ömer, “Bu çok güzeldir. Lâkin, ben âhırette bunların aslına, hakîkîsine kavuşmak için, bu lezzetleri terk ediyorum” buyurdu.

Hazreti Zeyd anlattı: “Birgün İbn-i Ömer (radıyallahü anh) köle olan bir çobana rastladı. Koyun sürüsünü otlatmakla meşgûl olan çobana şöyle dedi: “Besili, etlik bir koyun varsa getir de kesip yiyelim.” Çoban cevâbında “Koyun vermem mümkün değil. Çünkü sahibi burada yok” der. İbn-i Ömer (radıyallahü anh) “Olsun, koyunun sahibine, (koyunu kurt kaptı) dersin” dedi. Çoban “Böyle yapmaktan Allahü teâlâya sığınırım. Ondan korkarım. Çünkü O herşeyi bilmektedir” dedi. İbn-i Ömer (radıyallahü anh) çobanın takvâsının çokluğunu böylece anladı ve hemen sahibini bulup, köleyi ve

koyun sürüsünü satın alıp, köleyi âzâd edip, sonra da koyun sürüsünü o çobana hediye etti.”

Hazreti Zeyd bin Eslem’in rivâyet ettiğine göre, fakîrler aralarında birini seçip, temsilci olarak, Peygamber efendimizin huzûruna gönderdiler. O da gidip, Peygamber efendimize dedi ki: “Beni size fakîrler gönderdi” Peygamber efendimiz, “Sana ve seni gönderenlere merhaba. Onlar benim sevdiğim kimselerdir” buyurdu. Gelen kimse, şöyle arz etti: “Yâ Resûlallah! Zenginler malları bulunduğu için hac yapıyorlar. Hayır ve hasenatta bulunuyorlar. Biz ise bunları yapamıyoruz. Bunun için biz mükâfatımızın az olacağını tahmin ediyoruz. Beni size gönderen fakîrler bizim hâlimiz nasıl olacak? diyorlar.” Bunun üzerine Peygamber efendimiz şöyle buyurdu: “Fakirlere benden bildirin! Kavuşacakları mükâfatları düşünerek, hallerine sabreden fakîrlerin, zenginlerde bulunmayan üç hasletleri vardır. 1- Kendilerine Cennette öyle köşkler verilir ki, insanlar, dünyâda yıldızlara baktığı gibi o köşklere bakarlar. Bu köşkler, fakîr olan Peygamberler, şehîdler ve mü’minler içindir. 2- Fakîrler, zenginlerden yarım gün önce Cennete girer. (Âhıretin bir günü, dünyânın bin yılı kadardır. Yarım gün beşyüz sene eder.) 3- Zenginin, (Sübhânallahi vel-hamdü lillâhi velâ ilahe illallahü vallahü) ekber) deyip ve onbin dirhem de sadaka verip kavuştuğu sevâba, fakîr olanlar yalnız bunu söyledikleri zaman kavuşurlar. Diğer hayır işlerde de durum aynıdır.”

“Bir dirhem sadaka, yüzbin dirhem sadakadan daha efdaldir.” Orada bulunanlar, sordular ki, “Yâ Resûlallah! Bu nasıl olur?” Peygamberimiz (aleyhisselâm): “Bir kimsenin çok malı olabilir. Bu kimse, bu çok malından yüz bin dirhem ayırıp sadaka verebilir. Başka bir kimsenin de malının tamamı iki dirhemdir ve bunun bir dirhemini gönül hoşluğu ile sadaka olarak verir, işte, bu bir dirhemlik sadaka sevâbı, yüzbin dirhemlik sadaka sevâbından daha çok olur.”

“Ben, yetime bakıp besliyenle, Cennette şu iki şey gibiyiz.” Bunu söylerken iki şehâdet parmağını yan yana getirdiler.

Hâdîs-i şerîfte şöyle buyuruldu: “Dikkat edin. Size Nûh’un (aleyhisselâm) oğluna bildirdiği emri bildiriyorum. Nûh (aleyhisselâm) oğluna buyurdu ki, “Lâ ilahe illallahü vahdehû lâ şerike leh.” (O birdir. Ortağı benzeri yoktur.) Yerler ve gökler terazinin bir tarafına konsa, bu güzel kelime diğer kefesine konsa, bu güzel kelime daha ağır gelir (Sübhânallahi ve bihamdihî), tesbihini çok oku. Çünkü, bu meleklerin ve diğer mahlûkların duâsıdır. Mahlûklar bununla rızık bulur. Allahü teâlâya şirk koşmanı yasak ediyorum. Çünkü Allahü teâlâ kendisine şirk koşan kimseye Cenneti haram kılmıştır. Sana kibirlenmeyi de yasak ediyorum. Çünkü, kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse Cennete giremez.”

Resûlullah (aleyhisselâm) zamanında bir takım insanlar “Yâ Resûlallah! Kıyâmet gününde Allahü, teâlâyı görür müyüz?” diye sordular. Resûlullah (aleyhisselâm),“Evet” dedi ve devamla, “Güneşi öğle üstü, açık ve önünde hiçbir bulut yok iken görmek için birbirinizi iterek zarar verir misiniz? Ve yine ayı, bedir olduğu ondördüncü gece, yine açık iken ve onu gece hiçbir bulut yok iken görmek için birbirinize zarar verir misiniz?” diye sordu. “Hayır, yâ Resûlallah” dediler. Resûlullah (aleyhisselâm) “İşte bu iki küreden herhangi birisini görmekte birbirinize meşakkat ve zarar vermediğiniz gibi, kıyâmet gününde Allahü teâlâyı görmekte de biribirinize meşakkat ve zarar vermezsiniz. “Kıyâmet günü olduğu zaman bir münâdî: “Her ümmet dünyâdayken neye ve kime taptıysa peşine düşsün” diye ilân eder. Bunun üzerine, münezzeh olan Allahtan başka şeylere, putlara ve heykellere tapagelen ne kadar müşrikler varsa, onlardan hiçbiri geri kalmaksızın Cehenneme dökülürler. Artık gerek iyiden ve gerek kötüden, gerek kitap ehli bakıyyelerinden olarak ortalıkta yalnız Allaha tapanlardan başka kimse kalmayınca, yahudilerden geri kalanlar çağırılır ve onlara “Siz kime ibâdet ederdiniz?” diye sorulur. Onlar “Biz Allahın oğlu Üzeyr’e tapıyorduk” diye cevap verirler. Bunun üzerine bunlara, “Yalan söylediniz, Allah hiçbir eş ve oğul edinmedi” denilir. “Şimdi siz ne istersiniz?” diye sorulur. “Ey Rabbimiz! Biz çok susadık. Bize su ihsân et” derler. Bunun üzerine onlara, “Haydi su başına gelmez misiniz?” diye işâret olunur ve Cehenneme doğru sevk olunurlar. Cehennem onlara serâb gibi görünür. Onlar birbirlerini çiğneyerek giderken ateşe dökülürler. Sonra Hıristiyanlar çağırılır, onlara da “Siz kime kulluk ederdiniz?” diye sorulur. Onlar da “Allahın oğlu Mesih-Îsâ’ya ibâdet ediyorduk” derler. Onlara da: “Yalan söylediniz. Allah hiçbir eş ve hiçbir oğul edinmedi” denir. Onlara da ne istiyorsunuz?” diye sorulur. Onlar, “Ey Rabbimiz! Çok susadık bize su ihsân et” derler. Kendilerine “Haydi suya gelmez misiniz?” diye işâret olunur. Nihâyet Cehenneme doğru toplanırlar. Cehennem onlara bir serâb gibi görünür. Birbirlerini ezerek Cehenneme düşerler. Artık ortada sâlih veya fâcir olarak Allahü teâlâya ibâdet eden müslümanlardan

başka kimse kalmayınca, âlemlerin Rabbi, Sübhânehü ve teâlâ onlara, orada gördükleri en yakın bir sıfatla tecelli eder ve Allahü teâlâ bu Müslümanlara “sizler ne bekliyorsunuz? Her ümmet ibâdet ettiği şeyin ardına düşüyor” buyurur. Onlar da “Biz dünyâda iken, kendilerine en çok muhtaç olmamıza rağmen bu insanlardan ayrı yaşadık ve onlar ile arkadaşlık etmedik” derler. Bunun üzerine “Ben sizin Rabbinizim” buyurur. Onlar, “Biz, senden, Allahü teâlâya sığınırız. Allahü teâlâya hiç bir şeyi ortak koşmayız” derler. Hattâ bir kısmı (Yapılmakta olan imtihanın şiddetinden dolayı doğru olandan) dönmeye yaklaşır. Sizinle onun arasında bir alâmet var mı ki, bunun sayesinde onu tanıyabileceksiniz?” buyurur. Onlar “Evet” derler. Bunun üzerine, kıyâmetin dehşeti müslümanların üzerinden kaldırılır. Dünyâda kendiliğinden Allahü teâlâya secde edenlerden hiçbiri istisna edilmemek sûretiyle Allahü teâlâ müslümanlara secde için izin verecek. Dünyâda iken ister takvâsından, ister riya için olsun secde edenlerden hiçbiri istisna edilmemek üzere Allahü teâlâ her birinin sırtını tek bir tabaka hâline getirecek. Her secde etmek isteyen kafası üzerine düşecek, sonra başlarını kaldıracaklar. Bir de bakacaklar ki, Allahü teâlâ ilk defa gördükleri sıfatına dönmüş olduğu halde, “Sizin Rabbiniz benim” buyurunca, Onlarda “Bizim Rabbimiz sensin” derler. Sonra Cehennem üzerine bir köprü kurulur ve şefâata izin verilir. Halk: “Ey Allahım! Selâmet ver, selâmet ver” diye duâ eder dururlar. “Yâ Resûlallah köprü nedir?” diye sorulduğunda, “Kaypak ve kaygan bir şeydir. Orada kancalar, çengeller ve demirden dikenler vardır. Bunlar Necd’de meydana gelen ve Sa’dan denilen sert dikencikler halindedir. Mü’minler, kimi göz kırpacak kadar zaman içinde, kimi şimşek gibi, kimi rüzgâr gibi, kimi en iyi cins yörük at ve deve gibi sür’atle geçerler. Mü’minlerden kimi sapasağlam olduğu gibi necât (kurtuluş) bulur. Kimi tırmıklar içinde perişan olmuş olarak salıverilir. Kimi de Cehennem ateşi içine sapır sapır düşerler.

Nihâyet mü’minler ateşten kurtuldukları zaman, nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizden hiçbir kimsenin, hakkı tamamıyla kurtarmak husûsunda Allaha yalvarıp yakarması, kıyâmet gününde mü’minlerden ateşte olan kardeşleri için Allaha yalvarmaları kadar, şiddetli olamaz. Onlar “Ey Rabbimiz! Bu kalanlar bizimle beraber oruç tutarlar ve hac ederlerdi” derler. Onlara: “Tanıdığınız kimseleri dışarı çıkarınız, onların sûretleri ateşe haram edilir” denir. Artık bunlar kimi bacaklarının yarısına kadar, kimi de dizlerine kadar ateşe gömülmüş olduğu halde pekçok halkı dışarı çıkarırlar. Sonra, “Ey Rabbimiz! Cehennemde emrettiklerinden hiç kimse kalmadı” derler. Hak teâlâ, “Geri dönün, kalbinde çok az olsa bile îmân ve yakîn olan her kimi bulursanız onu da çıkarınız” buyurur. Onlar yine pekçok halkı çıkarırlar. Sonra yine, “Ey Rabbimîz! Cehennem içinde, emrettiklerinden hiç kimseyi bırakmadık” derler. Sonra Hak teâlâ, “Dönünüz! Kalbinde pek az hayır olan her kimi bulursanız onu da çıkarınız” buyurur. Yine pekçok halkı çıkarırlar.

Bundan sonra Azîz ve Celîl olan Allahü teâlâ, “Melekler şefaat ettiler. Peygamberler şefaat ettiler. Mü’minler de şefaat ettiler. Şefaat etmedik bir Erhamür-Râhimîn kaldı” buyurur. Bundan sonra ateşten bir cemâati toplar ve dünyâda iken hiçbir hayır işlemeyip de Cehennemde kömüre dönmüş birçok kimseleri çıkarır ve Cennetin yolları üzerinde olup hayat nehri adı verilen bir nehrin içine onları daldırır. Bunlar sel uğrağında çıkan yabanî reyhan tohumları gibi çıkarlar. Görmez misiniz ki, yabanî reyhan ba’zan bir taş, yahut bir ağaç dibinde olur. Güneye doğru olanı sarı olur, yeşil olur, gölgede olanı ise beyaz olur. (Bunu işitince ba’zıları) “Yâ Resûlallah! Sanki sahrada çobanlık etmiş gibisiniz” dediler. Resûlullah (aleyhisselâm) devamla şöyle anlattı: “Artık hayat nehrinden boyunlarında halkalar olduğu halde inci gibi güzel olarak çıkarlar. Cennet ahâlisi onları o alâmetle tanırlar, işlenmiş hiçbir ameli, önden gönderdikleri hiçbir hayırları olmadığı halde “Allahü teâlânın Cennete koyduğu azâdlıları işte bunlardır” derler. Sonra Allahü teâlâ onlara, “Cennete giriniz! Gözünüzün görebildiği her ne varsa sizindir” buyurur. Onlar, “Ey Rabbimiz! Sen âlemlerden hiç kimseye vermediğini bize ihsân ettin” derler. Kendilerine: “Size bundan efdal bir atıyyem var” buyurur. “Ey Rabbimiz! Bundan da efdal ne var?” derler. Allahü teâlâ: “Benim rızâm! Artık bundan sonra ebediyyen size gadab etmem” buyurur.

“Bir müslümanın hayırlı bir sözü öğrenip öğretmesi ve onunla amel etmesi, bir senelik ibâdetten hayırlıdır.”

“Binekte olan, yaya olana selâm verir. Gelen cemâatten birisi selâm verirse, hepsine yeter.”

Zeyd bin Eslem hazretlerinin kıymetli sözlerinden ba’zıları:

“Kim ibâdet etmekle Allahü teâlâya kulluk yaparsa, Allahü teâlâ da ona Cennetiyle ikramda bulunur. Kim, günahları terk etmekle Allahü teâlâya itaat ederse, Allahü teâlâ da onu Cehenneme sokmayarak ikramda bulunur.”

“Allahü teâlâdan yardım iste ki seni başkasına muhtaç etmesin.”

“Hiç kimse Allahü teâlâdan daha gani (zengin) değildir. Ve sen, O’na herkesten daha çok muhtaçsın.”

“Eğer ölmek elimde olsaydı, İslâmiyeti hakkıyla seviyorken ölmeyi arzu ederdim. Lâkin ölüm benim elimde değildir.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 221

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 395

3) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 16, 18, 75, 590

4) El-A’lâm cild-3, sh. 56

5) Tezkirât-ül-huffâz cild-1, sh. 124

6) Sahîh-i müslim Kitab-ül-Îmân, 302

ZEYD BİN ZEYNEL’ÂBİDÎN

Tabiînden fıkıh âlimi. Hazreti Hüseyin’in torunu ve İmâm-ı Zeynel’âbidîn’in oğludur. Ya’nî, Zeyd bin Zeynel’âbidîn Ali bin Hüseyin bin Ali bin Ebû Tâlib’dir (r.anhüm). Künyesi, Ebu’l-Hüseyin olup, Hâşimî ve Kureşî nisbetleri verildi. Medine’de 79 (m. 698) yılında doğdu. Emevî halifesi Hişâm bin Abdülmelik zamanında, kendisine taraftar gözüken münâfıkların kışkırtması neticesinde, halifenin askerleriyle yaptığı savaşta şehîd oldu. Şehâdeti, 122 (m. 740) yılında olmuş, cesedi Kûfe’ye, başı Mısır’a defn edilmiştir.

İlk önce babası Ali Zeynel’âbidîn bin Hüseyin’den ders almaya başlayan Zeyd bin Ali Zeynel’âbidîn, ağabeyi Muhammed Bâkır, Ebân bin Osman, Urve bin Zübeyr, Abdullah bin Hasan, Abdullah bin Ebî Râfi’ ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Medine’den başka diğer İslâm memleketlerini de dolaşarak oralarda ilim tahsil etti. Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbından ba’zılarını gördü. Fıkıhta ve kırâat ilminde zamanının bir tanesi idi. Hitâbette eşi yoktu. Güzel konuşmaları ile etrâfındakilerin dikkatini çeker, dinleyenlere sözleri te’sîr ederdi.

Zamanındaki bölücüler, Zeyd’in (radıyallahü anh) değişik memleketlere ilim için yaptığı seyahatleri bahâne ederek Halife’yi aleyhine kışkırttılar. O’nun ilim için dolaşmayıp, hilâfete geçmek için çevresine adam topladığını söylediler. Halife de O’nun Medine dışına çıkışını yasakladı. Fakat Zeyd (radıyallahü anh) bir fırsatını bularak Kûfe’ye gitti. Orada Ehl-i beyt taraftarı gözüken bölücülerin kışkırtması ve Halife’nin yakalattıracağı korkusuyla savaş için hazırlanmaya başladı. Kendisine binlerce kişi bîat etti. Başka şehirlerden de yardım va’d ettiler. Halife’nin askerleri Kûfe’ye yaklaştıkları sırada taraftarları kendisine “Ebû Bekir ve Ömer’e düşman ol” dediler. O da, “Büyük dedem olan Resûlullahın (aleyhisselâm) sevdiği iyi kimselere düşmanlık edemem” dedi. Bunun üzerine dörtyüz kişi hariç, diğerleri O’nu savaş alanında terk ettiler. Zeyd, bunlara “ve kad rafadûnî” dedi. “Beni terk ettiler.” ma’nâsına gelen bu kelimeden dolayı, hıyânet edenlere Rafızî denildi. Hazreti Zeyd’in yanında kalanlara ve sonradan onların yolunda olduklarını söyleyip sapıtanlara da Zeydî denildi. Burada yapılan savaşta Zeyd (radıyallahü anh) şehîd edildi. Daha sonra oğlu Yahyâ, Horasan taraflarına gitmiş, fakat O’nun da sonu şehâdetle neticelenmiştir.

Vaktini ilim öğrenmek ve yaymak, ibâdet ve Kur’ân-ı kerîm okumakla geçiren bu mübârek zât için, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), “Zeyd bin Ali Zeynel’âbidîn zamanında ondan daha büyük fıkıh âlimi, sorulara ondan daha seri cevap veren ve daha açık konuşan kimse görmedim” buyurdu.

Fıkıh ilminde ilk kitap yazan kişi olarak bilinen Zeyd bin Zeynel’âbidîn, birçok âlime ilim öğretti. Bunlardan, oğulları Hüseyin ve Îsâ, kardeşinin oğlu Ca’fer-i Sâdık, Zührî el-A’meş, eş-Şu’be, İsmail es-Süddîgibi âlimler en meşhûrlarıdır. Yazmış olduğu kitab, “Mecmû-ul-kebîr fi’l-fıkh” adlı kıymetli eserdir.

¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-3, sh. 419

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 120, 122, cild-6, sh. 110, 111, cild-7, sh. 105, 106, 341

3) El-Milel ve'n-nihâl, cild-1, sh. 154

4) El-A'lâm, cild-3, sh. 59

5) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 35

6) Hak Sözün Vesîkaları sh. 50

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 190

ZÜFER BİN HÜZEYL

(Bkz. İmâm-ı Züfer)

ZÜHEYR BİN MUÂVİYE

Tebe-i tabiîn devrinde Kûfe'de yetişen hadîs âlimlerinin büyüklerinden. Adı, Züheyr bin Muâviye bin Hudeyc bin Rahîl bin Züheyr bin Hayseme el-Ca'fî'dir. Künyesi Ebû Hayseme el-Kûfî'dir. 100 (m. 718) senesinde Kûfe'de doğdu. Cezîre veya Cizre denilen yere yerleşti. 173 (m. 789) senesinin Receb ayında vefât etti.

Züheyr bin Muâviye (radıyallahü anh), kurulduğu zamandan itibâren büyük bir ilim merkezi olan Irak'ın Kûfe şehrinde doğup büyümüş ve orada birçok âlimin ilim meclisinde bulunarak, onlardan ilim almış ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. O, Tabiînin büyüklerinden Ebû İshâk-ı Sebil, Süleymân-ı Teymî, Âsım bin Kays, Zeyd bin Cübeyr, Semmâk bin Harb, Abdülkerîm el-Cezerî ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, Abdurrahmân bin Mehdî, Yahyâ bin Sa'îd el-Kettân, Ebû Dâvûd Heysem bin Cemîl el-Antakî ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. Ondan en son rivâyette bulunan Abdüsselâm bin Abdülhamîd el-Harrânî'dir.

Onun büyük bir hadîs âlimi ve rivâyetlerinde sika (güvenilir, sağlam) olduğunu birçok hadîs âlimi haber vermiştir. Bunlardan Muâz bin Muâz: "Yemîn ederim ki, Süfyân-ı Sevrî benim yanımda, Züheyr'den daha huccet, sika değildir" dedi. Şuayb bin Harb de: "Züheyr benim yanımda Şu'be gibi yirmi kişiden daha çok hafızdı (ya'nî yüzbinden çok hadîs-i şerîfi senedleri ile birlikte ezberlemişti)" dedi.

Yüşr bin Ömer, İbn-i Uyeyne'den naklederek diyor ki: "Züheyr bin Muâviye sana lâzımdır. Çünkü Kûfe'de onun gibisi yoktur." Ahmed bin Hanbel de şöyle bildiriyor: "O, ilimde doğruluk kaynaklarındandır." Sâlih bin Ahmed de, babasından bildirerek: "Züheyr, hocalarından rivâyet ettiklerinde sağlam bir huccetti. Ebû İshâk'tan rivâyet ettiklerinde ise ihtilâf vardır" diyor, İmâm-ı Iclî'nin sika ve emîn bir râvi olduğunu, İmâm-ı Nesâî de, güvenilir ve sağlam olduğunu bildirdi. İbn-i Mencûye diyor ki: "Züheyr, sağlam bir hadîs hafızı idi. Irak âlimleri onu, sağlamlıkta zamanındakilerinin önünde tutuyorlardı." İbn-i Sa'd: "O, 172 (m. 788) senesinde vefât etti. Sağlam ve güvenilir bir râvi olup çok hadîs-i şerîf rivâyet etti" dedi. İbni Hibbân da "Kitab-üs-sika"sında diyor ki: "O, 173 veya 174 senesinde Receb ayında vefât etti. Hadîs'de sağlam bir hafızdı. Irak âlimleri O'nun için, Süfyân-ı Sevrî zamanında, (Sevrî öldüğü zaman Züheyr bunun yerini tutar) diyorlardı ve sağlamlıkta onu başkalarının önünde tutuyorlardı."

Züheyr bin Muâviye şöyle anlatıyor:

"Hazreti Ömer, bir gün bir cerîb (bir çeşit ölçek) un getirilmesini emretti. Getirilen bir cerîb un yoğuruldu ve hamur hâline getirildi. Sonra ekmek yapıldı. Daha sonra zeytinyağı ile karıştırılarak serîd adı verilen bir çeşit yemek yapıldı. Hazreti Ömer, hazırlanan bu yemeğe 30 kişiyi da'vet etti. Bu yemeği sabah yediler ve doydular. Akşam olunca yine aynı miktardaki yemeğin tamâmını otuz kişiye verdi. Yemek tam otuz kişiye yetince, Hazreti Ömer şöyle buyurdu: "Her insana ayda iki cerîb zâhire yetmektedir." Hâl böyle olunca Hazreti Ömer, kadın, erkek ve köle farkı gözetmeksizin her insana, ayda iki cerîb zâhire tahsisat verirdi."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Sizden hiçbir kimse yoktur ki, Allah onunla konuşmasın! Hem aralarında tercüman da bulunmayacaktır. Sağ tarafına

bakacak, âhırete gönderdiklerinden başka bir şey göremiyecek, önüne bakacak, yüzünün karşısında Cehennemden başka bir şey göremiyecektir. Binaenaleyh yarım hurma ile bile olsa Cehennemden korunun.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 115

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 233

3) El-A’lâm cild-3, sh. 52

ZÜHRÎ

Tabiîn devrinin tanınmış hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Müslim bin Abdullah bin Şihâb, künyesi, Ebû Bekir’dir. Ba’zan Zührî, ba’zan da büyük dedesine nisbetle İbn-i Şihâb-uz-Zührî diye söylenir. 52 (m. 672) târihinde doğup, 124 (m. 742) senesinde, Şam civarında “Şegbedâ” denilen köyde vefât etmiştir. Burası Hicaz sınırının sonu ile Filistin sınırının başlangıcında bir yerdir. Kureyşin Zühre kabilesine mensûbtur. Peygamber efendimizin vâlideleri Hazreti Âmine de bu kabileye mensûbtu. Zührî (radıyallahü anh) Medine-i münevverelidir. Fakat Şam’da yerleşmiştir Eshâb-ı kiramdan on kişi ile görüşmüştür. Abdullah bin Hattâb, Abdullah bin Ca’fer, Rebîa bin Ubbâd, Misver bin Mahreme, Abdurrahmân bin Ezher ve daha başka Sahabeden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Atâ bin Ebî Rebâh, Ebû Zübeyr Mekkî, Ömer bin Abdülazîz, Amr bin Dinar, Sâlih bin Keysân, Yahyâ bin Sa’îd el-Ensârî ve daha birçok âlim ve fâdıl zâtlar (r.aleyhim) da ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Zührî (radıyallahü anh) hadîs ilminde, hafız derecesindedir, İmâm-ı Buhârî’nin Aliyyül-Medinî’den bildirdiğine göre, Zührî, ikibin hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Bunların bir çoğu, Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabında ve Muvattâ’da mevcûttur. Zührî (radıyallahü anh) bir zekâ ve fazîlet hârikası idi. Fevkalâde (üstün) bir zekâsı vardı. Kur’ân-ı kerîmi seksen gecede ezberlemişti. Medine-i münevveredeki Fukahâ-i Seb’a, ya’nî yedi meşhûr âlimin bildirdikleri fıkıh bilgilerinin hepsini öğrenmişti. Zührî (radıyallahü anh) Resûlullah efendimizin mübârek hadîs-i şeriflerinin sağlam şekilde zabtedilmesi için, ilk çalışmayı başlatan büyük bir âlimdir. Hadîs-i şerîfi önce o tedvin etmiştir. Hadîslerin toplanması işine, Emevî halifelerinden Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh) zamanında başlanmıştır. Hadîsleri toplama teşebbüsünün sebebi, Ömer bin Abdülazîz’in, Medine vâlisi Ebû Bekir bin Muhammed bin Hazm’a gönderdiği mektûbta şöyle belirtilir: “Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîslerini sünnetlerini, Amre’nin rivâyetlerini araştır ve yaz. Çünkü ben, ehlinin azalıp, yok olarak, ilmin kaybolmasından korkuyorum.” Mektûpta geçen Amre, Amre binti Abdurrahmân el-Ensârî’ye (Abdurrahmân’ın kızı Amre) olup, Hazreti Âişe vâlidemizin, Resûlullah efendimizden rivâyet ettiği hadîs-i şerifleri en iyi bilen sâliha bir kadındı. Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), Medine vâlisi İbn-i Hazm’a verdiği bu emri bütün vâlilere göndererek, memleketin her tarafına duyurmuştu. Bu emri ilk yerine getiren Muhammed bin Müslim bin Şihâb ez-Zührî’dir. Bu çalışmalar sırasında Zührî hazretleri, bir gün oturmuş, kitaplarını da etrâfına koymuştu. Kendisini o kadar kitaplara vermişti ki, dünyâ işleri ile uğraşmaya bile fırsatı yoktu.

Bunun üzerine hanımı ona “Vallahi üzerime üç tane kuma (hanım) getirsen, bana bu kadar ağır gelmezdi. Senin bu kitapların hepsini geçti” dedi. Zührî, daha hayatta iken bulduğu hadîs-i şerifleri bir kitapta topladı. Halife de bu kitabı çoğaltarak her tarafa gönderdi. Böylece Zührî (radıyallahü anh) hadîs-i şerîflerin toplanarak korunması husûsunda böyle hayırlı bir çığır açan mübârek bir zâttır. Hakkında söylenilenler: Leys bin Sa’d der ki: “Zührî’nin çok geniş ve derin ilmi vardı. Hangi ilim dalı olursa olsun, konuşmaya başlayınca, dinliyen, o mevzûyu en iyi bilen o, kanâatine varırdı.” Aynı zamanda o, çok cömertti. Halîfe Hişâm bin Abdülmelik, çocuklarına ders vermesi için kendisinden ricada bulundu. O da kabûl etti. Çocuklara dörtyüz hadîs-i şerîf yazdırmıştı. Bir ay sonra, hadîs-i şerîflerin kaybolduğu söylenip, yeniden yazılması istendi. O da tekrar yazdı. Kaybolduğu söylenen ile, yeni yazıları karşılaştırılınca, ikisinin de birbirinin aynısı olduğu görüldü.”

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), zekât memurlarına: “İbn-i Şihâb’a iyi yapışınız. Zamanına kadar gelen sünnetleri en iyi bilen odur.”

İmâm-ı Mâlik “O benzeri az bulunan bir âlimdir.” İbn-i Şihâb Zührî (radıyallahü anh) Medine-i münevvereye gelmişti.

Meşhûr âlim, Rebîa ile karşılaştı. Onunla ilmî sohbette bulunmak istedi. Bunun için bir eve gittiler, ikindi vaktine kadar oturdular, ikindi vakti. Zührî evden çıkınca "Rebîa gibi bir âlimin bulunacağını tahmin etmezdim." dedi. Rebîa da "Zührî hakkında ilim bakımından Zührî'nin derecesine zor ulaşılır" demiştir. Zührîyi (radıyallahü anh) tanıyanlardan birine, onun koku sürünüp sürünmediğini sordular. O da "Ben onun, bineği için kullandığı kamçısından misk kokusu geldiğini hissederdim" demiştir.

Zührî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Resûlullah (aleyhisselâm), kardeşine haya hakkında, nasîhat veren Ensâr'dan bir zâta rastlayınca şöyle buyurdu: "Onu, sahip olduğu haya hasleti üzere bırak. Çünkü haya, îmândandır. Ya'nîîmân, sahibini kötülükleri yapmaktan alıkoyduğu gibi, haya da alıkor."

Resûlullaha (aleyhisselâm) bir zât gelip, "Yâ Resûlallah, bana bir kaç kelime öğret ki, onunla yaşıyayım, hayatımı ona göre tanzim edeyim (düzenliyeyim) fakat fazla olmasın. Çünkü unuturum" deyince. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Kızma" buyurmuştur. Çünkü kızmaktan, lüzumsuz hiddetlenmelerden bir çok kötülükler doğabilir.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştur: "Birbirinize buğz etmeyiniz. Birbirinize haset etmeyiniz. (Ya'nî birbirinizin ni'metinin, elinden çıkmasını gözetlemeyiniz.)Birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz. Bir müslümana darılıp da, din kardeşini üç geceden fazla terk etmek halâl olmaz."

"Birisi, Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip, komşusundan şikâyette bulundu. Resûlullah (aleyhisselâm) mescidin kapısında "Biliniz ki, kırk ev komşudur" diye bağırılmasını emrettiler. Zührî (radıyallahü anh), "Kırk ev, sağdan, kırk ev soldan, kırk önden, kırk ev de arkadan komşudur" diyerek dört tarafa işâret etti.

Peygamber efendimiz Eshâb-ı kirama, "Size atılan adımlardan Allahü teâlânın en çok râzı olduğu adımı bildireyim mi?" buyurdular. Sahâbe-i kiram: "Evet, Yâ Resûlallah! dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz "Allahü teâlânın en hoşnud olduğu adım, akrabayı ziyâret için veya cemâatle namaz kılmak için atılan adımdır."buyurdular.

"Allah yolunda, akıtılan kan ve Allah korkusundan, gözden akıtılan yaşlar, Allahü teâlânın en çok hoşnud olduğu damlalardır."

"Sizden biriniz, komşusunun ağacını, duvarınıza koymasına mâni olmasın."

"Sizden biriniz ezanı işitince aynısını söylesin."

Enes bin Mâlik'ten rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyuruyor ki: "Bir gün Mûsâ (aleyhisselâm) yolda gidiyordu. Allahü teâlâ ona nidâ buyurdu. "Ey Mûsâ! Etrâfına bak!" Mûsâ (aleyhisselâm) etrâfına dönüp baktı. Kimse yoktu. Allahü teâlâ tekrar nidâ etti. Hazreti Mûsâ yine bakındı. Kimseyi göremedi. Fakat içi ürpermişti. Sonra üçüncü defa nidâ edilip, "Ey Mûsâ! Ben kendisinden başka, ilâh olmayan Rabbin Allahım." Mûsâ (aleyhisselâm), "Buyur yâ Rabbi, emrine hazırım" dedi ve secdeye vardı. Allahü teâlâ "Başını kaldır yâ Mûsâ!" buyurdu. Hazreti Mûsâ başını kaldırdı. Allahü teâlâ; "Yâ Mûsâ! Arşın gölgesinde gölgelenmek istiyorsan, yetimlere, merhametli bir baba gibi, dul kadına da, onu muhafaza eden ve gözeten zevci gibi ol. Yâ Mûsâ! Merhametli ol. Böyle olursan, sana da merhamet edilir. Ceza verirsen, ceza görürsün. Yâ Mûsâ! İsrâiloğullarına haber ver ki, kim Habîbim Muhammed'e (aleyhisselâm) yetişir de ona îmân etmezse, onu ateşe atarım. İzzetim ve celâlim hakkı için Muhammed ve ümmeti Cennete girmeden, kimse Cennete giremez" buyurdu. Mûsâ (aleyhisselâm) "Yâ Rabbi! Onun ümmeti nasıldır?" diye sorunca, Allahü teâlâ "Onun ümmeti, her zaman bana hamd ederler. Temizdirler. Gündüzleri oruç tutar, geceleri ibadet ederler. Onların yaptığı az bir şeyi de kabûl ederim. Lâ ilahe illallah (Allahdan başka ilâh yoktur) deyip, bunu kalbleriyle tasdîk ve kabûl ettikten sonra, onları Cennete koyarım." Bunun üzerine, Hazreti Mûsâ, "Yâ Rabbi!" "Beni bu ümmetin Peygamberi eyle" dedi. Allahü teâlâ, "Onların Peygamberi, kendilerinden buyurdu. Hazreti Mûsâ bu defa, "Yâ Rabbi. Benî Habîbin Muhammed'in ümmetinden kıl" diye yalvarınca, Allahü teâlâ, "Yâ Mûsâ, sen önce geldin. Onlar sonra gelecekler. Fakat âhırette seninle onu bir araya getiririm" buyurdu.

Zührî'nin (radıyallahü anh) buyurdukları sözlerden ba'zıları:

"Tam ehil olmadan fetvâ veren kimse, Allahü teâlânın nezdinde mes'ûl olur. Böyle bir kimse, Cehennemin tâ kenârındadır."

Zührî, kabilesinden Sa'd bin İbrâhîm'e "Hangi şehir halkı daha âlimdir?" diye sordu. O da "Allahü teâlâdan en çok korkan" cevâbını verdi. (Burada ilmin esas neticesinin takvâ olduğuna işâret vardır.)

"Biz bir âlime gittiğimizde, bize göre, ondan edeb ve terbiyeyi öğrenmek, onun ilminden istifâde etmekten önce gelirdi."

"İlim bir hazinedir, onu mes'eleler, müşküller açar."

"İlim, sormakla kazanılır."

"Ezberlediğim ve öğrendiğim bir şeyi asla unutmadım."

"İlim, unutmak ve müzâkereyi (karşılıklı okuyup, anlatmayı) terk etmek ile kaybolur."

"İlmin bir takım düşmanları vardır. Birisi âlimi terk etmek. Böylece âlim, ölümüyle ilmini de alıp götürür. Diğeri, unutmak. En tehlikeli düşmanı ise, yalandır."

"İlim ona üstün gelme düşüncesiyle alınır ve öğrenmeye çalışılırsa, ilim gâlib ve üstün gelir. Hiç bir şey de elde edilmez. Fakat, ilme, gece gündüz bir dost gibi yapışılırsa, o zaman ilim elde edilir."

"Faydalı ilim, Allahü teâlânın indinde, pek fazîletli bir ibâdettir."

"İlmiyle amel etmiyen âlimin, ilmine güvenilmez."

"Kimse benim gibi ilme sabretmedi. Benim gibi de ilmi yaymadı."

Bizden önceki büyüklerimizden duydum. "Sünnete sarılmak insanın dünyâ ve âhırette kurtuluşuna vesiledir. İlmi yaşatmak din ve dünyâ işlerinin iyi olmasını temin eder. İlim giderse, din ve dünyâ da gider. Herşeyin nizam ve intizâmı bozulur."

"Birgün Ubeydullah bin Abdullah Utbe'nin yanına gittim. Sinirli bir hâli vardı. Neye kızdığını sordum. Az önce bir yere uğradım. Selâm verdim. Selâmımı almadılar. Doğrusu hayret ettim dedi. Bunun üzerine ona "Buna hiç hayret etme. Nedense ba'zı kimseler, kötü bir huy olduğu halde, kibirden sakınmıyorlar. Halbuki, topraktan yaratıldı. Yine ona dönecek" dedim."

"Sizi Cehenneme düşmekten muhafaza edecek şeyleri çoğaltınız." dedi. "O şey nedir?" diye sorduklarında, "Ma'rûf iyilik" cevâbını verdi.

Zührî'ye (radıyallahü anh) "Eğer, yaşın bir hayli ilerleyip, ömrünün sonlarında olsaydın, Medîne-i münevvereye yerleşir, Mescid-i Nebevî'ye gider, orada direklerden birinin yanında oturur, insanlara bir şeyler anlatır ve öğretirdin değil mi?" dediler. Bunun üzerine Zührî (radıyallahü anh) oraya gidenin, gerçekten, dünyâya ehemmiyet vermeyip, hareketlerine çok dikkat etmesi gerekir" deyip, tevâzu göstermiştir.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A'lâm cild-7, sh. 97

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 108

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 177

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 445

5) Hilyet-ül-evliyâ cild-3, sh. 360

6) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh. 40

7) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 162

8) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-1, sh. 90

9) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 15, 17, 24, 27, 67, 77, 79, 177 200, 217, 227, 260

10) Brockelman Suplemant cild-1, sh. 102

HİCRİ ÜÇÜNCÜ ASRIN ÂLİMLERİ

ABBÂS BİN FEREC ER-RİYÂŞÎ

Hadîs, nahiv ve lügat âlimlerinden. Adı, Abbâs bin Ferec bin Ali bin Abdullah er-Riyâşî'dir. Künyesi Ebü'l-Fadl er-Riyâşî idi. Ebû Sa'îd Hasen bin Abdullah-ı Sayrafî diyor ki: "Riyâşî Ebü'l-Fadl Abbâs bin Ferec, Muhammed bin Süleymân bin Ali el-Hâşimî'nin âzâdlı kölesidir. Riyâş, Cezzâm kabilesinden birisinin ismidir. Abbâs'ın babası Ferec de, Riyâş'ın kölesi

olduğu için Abbâs'a, Riyâşî (Riyâş'a mensûb) denilmiştir. Lügat âlimi olup eski şâirlerden çok şiir ezberlemişti. Esmaî'den çok hadîs-i şerîf ve başka ilimler rivâyet etti." Basra'da yetişen âlimlerdendir. 177 (m. 793) târihinde doğdu. Yabancıların 254 (m. 871) yılında Bağdâd'ta çıkardığı isyanda şehîd edildi.

Riyâşî, hadîs âlimlerindendir. O, Esmâî ve Ebû Ma'mer el-Mek'ad ile buluşup onlardan ilim aldı. Esmâî, Ebû Dâvûd, Tayâlisî, Ubeydullah bin Muhammed, Amr bin Merzûk, Âlâ bin Fadl, Ebû Osmân-ı Mâzinî, Vehb bin Cerîr ve daha pek çok âlimden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ebû Dâvûd, oğlu Muhammed bin Abbâs, Ebü'l-Abbâs el-Müberred, Abdullah bin Müslim ve daha birçok âlim ilim aldı ve hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Onun hadîs-i şerîf rivâyeti çoktur ve sika (güvenilir sağlam) bir râvidir. İbn-i Hibbân, Kitâb-üs-sikâ'sında: "O, Esmaî'den çok hadîs-i şerîf rivâyet etti" dedi. Ebû

Sa'îd-i Sayrafî: "O, lügat ilminde büyük bir âlimdi. Ebü'l-Abbâs Sa'leb O'nunla buluştu. O'nun fazîletini, üstünlüğünü takdîr edip, O'nu herkese tercih etti" dedi. Hatîb-i Bağdadî de dedi ki: "O, Bağdâd'a geldi ve orada hadîs-i şerîf rivâyet edip ilim öğretti. Hadîste sika bir râvi idi. Edebiyat ve nahiv ilminde üstün bir yeri vardı. Ebû Zeyd'in ve Esmaî'nin kitaplarının hepsini ezbere biliyordu." Nahiv âlimi Ebû Osmân-ı Mâzinî'nin huzûrunda, büyük nahivci Sibeveyh'in "el-Kitâb" adlı eserini okudu. Mâzinî der ki, "Ben, Sibeveyh'in bu eserini büyük âlim Riyâşî'nin yanında okudum. Çünkü O, bu eseri benden daha iyi biliyordu." Nahiv âlimi Müberrid'in "Kâmil" adındaki eserinde birçok rivâyetleri vardır.

O, Arap edebiyatını ve Arap târihini çok iyi biliyordu. Şiirleri meşhûrdur. Bu ilimlerde tasnif ettiği başlıca eserleri şunlardır:

1-Kitâb-ül-hayl

2-Kitâb-ül-ibil

3-Kitâbü mâ İhtilâfat esmâühü min kelâmil-Arab.

Onun vefâtı hâdisesi çok acıklıydı. Bunu Ali bin Ebî Ümeyye şöyle anlatıyor: Basra, dışarıdan gelen yabancı askerler tarafından işgal edilmiş ve bir çok müslüman şehîd edilmişti. Bu sırada onlar, mescidde bulunan Riyâşî'nin yanına kılıçları ile birlikte girdiler. O, kuşluk namazı kılıyordu. Kılıçları ile ona vurup "Malını getir!" dediler. O da, "Hangi maldan bahsediyorsunuz?" dedi. Nihâyet O'nu da şehîd ettiler. İki sene sonra yabancı askerler, Basra'dan çekilince, biz şehre girdik. Mazin kabilesine uğradık. Riyâşî'nin evi oradaydı. Mescidine girdik. Bir de ne görelim ki, o yere atılmış ve sanki birisi tarafından çevrilmiş gibi kıbleye yüzünü dönmüş bir vaziyette idi. Fakat vücûdu sapasağlam, karnı yarılmamış ve hâlinde herhangi bir değişiklik yoktu. Sanki hayatta imiş gibiydi. Ancak derisi kemiklerine yapışıp kurumuştu. Halbuki ölümünün üzerinden iki yıl geçmişti."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-5, sh. 124

2) Târih-i Bağdâd cild-12, sh. 138

3) El-A'lâm cild-3, sh. 264

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 27

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 62

6) Mu'cem-ül-üdebâ cild-12, sh. 44

7) Enbâh-ur-ruvât cild-2, sh. 367

8) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 29

9) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 27

10) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 436

11) İzâh-ul-meknûn cild-2, sh. 261, 294, 326

12) Brockelmann Sup cild-1, sh. 168

ABBÂS BİN HAMZA EL-NİŞÂBÛRÎ

Hadîs âlimi, hatîb ve velî bir zât Zünnûn-i Mısrî ve Bâyezîd-i Bistâmî ile arkadaşlıkları oldu. Hadîs-i şerîf öğrenmek için memleketleri gezerdi. Va'z ederek, insanlara emr-i ma'rûf yapardı. Bundan dolayı "el-Va'iz" lakabıyle meşhûr oldu. Babası Hamza bin Abdullah bin Eşves olup, Künyesi Ebu'l-Fadl'dır. Rayıhâtü'd-Dımaşk (Şam'ın kokusu) diye meşhûr olan Ahmed bin Ebî Havârî'den hadîs-i şerîf okudu. Gündüzleri oruç tutar, geceleri namaz kılardı. 288 (m. 900) senesi Rebî-ül-evvel ayında vefât etti. Ebû Bekr-i Hufeyd torunlarındandır.

Zünnûn-i Mısrî'den (radıyallahü anh) nakleder: "İnsanlar neyi istediklerini bilselerdi, arzu ettikleri şey için verdikleri onlara zor gelmezdi"

"Ey Allahım! Ben nasıl senin rızân için çalışmayayım ki, sen benim İslâmiyetle şereflenmemi nasîb ettin."

"Ârif olana, devamlı olarak Rabbinin emirlerine itâattan başka bir hâl yakışmaz."

Abbâs bin Hamza (radıyallahü anh) buyurdu ki: Hocam Ahmed bin Ebî Havari, hocası Ebû Süleymân Dârânî'den nakletti: "Bir vaktin insanlarının bozulduğuna alâmet, o insanların korkudan çok ümit içinde olmalarıdır."

Yine hocası Ahmed bin Ebî Havârî'den nakleder: "Dünyâyı tanıyan ondan vazgeçer, âhıreti tanıyan ona sarılır, Allahü teâlâyı tanıyan da O'nun rızâsına kavuşmak için çalışır."

Hâkim Hasan bin Muhammed en-Nişâbûrî'den şöyle rivâyette bulundu:

Annem ölmeden önce bana "Sana hâmileyken babandan izin alıp Abbâs bin Hamza'nın sohbet ettiği yere gittim. Münâsib bir yerden onu dinledim. Sohbetinin sonunda "Ayağa kalkınız" dedi." Herkes kalktı ve duâ etti. Ben de O'nunla beraber duâ ettim ve "Yâ Rabbi! Bana ilim sahibi olacak bir oğul ver" dedim. Sonra eve geldim. Gece rü'yâmda biri bana "Müjde! Allahü teâlâ duânı kabûl etti. Sana bir erkek çocuk verecek O, âlim ve uzun ömürlü olacak. Ya'nî babası kadar yaşayacak" dedi. Hasan bin Muhammed bunu anlattıktan dört gün sonra vefât etti. O zaman babasının, vefât ettiği yaşta idi, yani yetmişiki yaşındaydı.

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 25, 26, 139

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 226

ABBÂS BİN MUHAMMED EL-BAĞDÂDÎ

Hadîs âlimlerinden. İsmi Abbâs bin Muhammed el-Hâşimî'dir. Benî Hâşim'in âzâdlı kölesi olup aslen Harezmli'dir. Künyesi Ebü'l-Fazl'dır. 185 (m. 801)'de doğdu. 271 (m. 884)'de Safer ayının ortasında Salı günü vefât etti.

Sa'îd bin Âmir ed-Dab'î, Esved bin Âmir eş-Şâzân, Ahves bin Cevâb, İshâk bin Mansûr es-Selûlû, Hüseyn bin Ali el-Ca'fî, Hüseyn bin Muhammed el-Mervezî, Hâlid bin Muhalled, Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî, Abdurrahmân bin Mus'ab el-Kettân, Abdullah bin Yezîd, Yahyâ bin Ebî Bekr el-Kirmânî ve bir çok âlimden ilim öğrenmiş ve hadîs almıştır. Ya'kûb bin Süfyân, Ebü'l-Abbâs bin Şüreyk el-Fakîh, İbni Ebîd-dünyâ, İbni Ebî Hatim, el Begâvî, Ebû Ca'fer bin el-Behterî ve birçok âlim de ondan ilim öğrenmiş ve rivâyette bulunmuşlardır.

İbni Ebî Hâtem, Mesleme, İbni Hibbân ve Nesâî O'nun sika (sağlam, güvenilir) bir râvi olup, sâlih ve her şeyi ile doğru bir zât olduğunu söylemişlerdir. İmâm-ı Esamise "Benim üstadlarım onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde her hangi bir

noksanlık görmedikleri gibi rivâyetlerini tasvîb etmişlerdir” buyurdu. Halîlî, O'nun adâleti husûsunda bütün hadîs imamlarının ittifâk ettiklerini, fakat rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerin Buhârî ve Müslim'de bulunmadığını beyân etmiştir. Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sünen kitablarında (Sünen-i İbni Mâce, Sünen-i Nesâî, Sünen-i Ebû Dâvûd, Sünen-i Tirmizî) mevcûttur. Yahyâ bin Maîn'den öğrenmiş olduğu bilgileri yazdığı, hadîs ricalini (âlimlerini, râvilerini) anlatan büyük bir cild olan kitap telif etmiştir. Abbâs bin Muhammed Ebû Itâb, Şu'be, Muâviye bin Kurre, O da babasından rivâyet etti: Sa'd İbni Mes'ûd'un ökçeleri çok ince olduğundan ba'zı kimseler buna gülüyorlardı. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm) **“O'nun ince ökçeleri, mîzânda (terazide) Uhud dağından daha ağır gelir”** buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 579

2) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 145

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 129

4) El-A'lâm cild-3, sh. 265

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 63

ABBÂS BİN YEZÎD EL-BAHRÂNÎ

Üçüncü asır hadîs ve fıkıh âlimi. Hâfız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvilerin sıhhat durumları ile birlikte, ezberden bilen büyük hadîs âlimi) ve sika (güvenilir)'dır. Aslen Bahreynli olan Abbâs bin Yezîd bin Ebî Habîb'in (radıyallahü anh) künyesi Ebû Fadıl olup, el-Bahrânî, el-Basrî nisbet edildi. Abbâseveyh lakabıyla ma'rûf ve meşhûr oldu.

Bağdâd'da ilim tahsil etti. Hemedan, İsfehan ve Bağdâd kadılıklarında bulundu. Bulunduğu şehirlerde hadîs-i şerîf okuttu. Kitablar tasnif etti. 258 (m. 872) senesinde vefât etti. Süfyân bin Habîb, Yahyâ bin Sa'îd el-Kettân, Süfyân bin Uyeyne, Mervan bin Muâviye, Abdüla'lâ bin Abdüla'lâ, Muâz bin Hişam, Abdülvehhâb es-Sekafî, Ziyâd bin Abdullah el-Bekâî, Muhammed bin Ca'fer Gander, Vekî' bin Cerrah, İbni Aliyye, Beşîr bin Mufaddal, Yezîd bin Zeri', Abdullah bin İdrîs, Ebû Amr el-Akdî'den (r.aleyhim) ders aldı. Onlardan istifâde edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

İbni Mâce, İbrâhîm bin Urme, İbni Ebîd-dünyâ, Heysem bin Halef ed-Dûrî, İbni Sa'îd, Ali bin Ahmed bin Sa'îd, İsmail bin Abbâs el-Verrak, İbn-i Ebî Hatim, Kâsım bin Mûsâ bin el-Hasan bin Mûsâ el-Eşîb, Hüseyin bin İsmail el-Mehâmulî, Muhammed bin Muhammed ed-Dûrî gibi birçok âlim kendisinden hadîs-i şerîf okuyup rivâyette bulundu. Derslerinde kendi tasnif ettiği kitaplardan ve diğer âlimlerin, eserlerinden hadîs-i şerîf okutur, isteyenlere bu İlmi öğretirdi.

Talebelerinden Muhammed bin İshâk el-İsfehanî anlatır.

“Hadîs öğrenmek için Basra'ya gittim. Oranın muhaddislerinin yanına vardım, ilim tahsili için geldiğimi anlattım. Onlar bana “Abbâs bin Yezîd el-Bahrânî sizin şehrinizde mi?” diye sordular. Ben de “Evet” deyince, “Sen kendi şehrinde el-Bahrânî dururken buralarda ne arıyorsun, O'ndan öğrenmen senin için daha iyidir” dediler. Bunun üzerine dönüp O'nun talebesi oldum.”

Ebû Muhammed bin Ebî Hatim anlatır: Samarra'da Abbâs bin Yezîd'in anlattıklarından babamla beraber çok şey yazdık, İbrâhîm bin Urme de bize ondan öğrendiklerini anlattı. Kendi el yazısıyle de yazdı ve “En doğrusu budur” buyurdu. Abbâseveyh hazretlerinin ilmi çok, ameli pek-fazla idi. Devlet adamlarına emr-i ma'rûf yapar. Doğruyu gösterir, doğruyu söylemekten çekinmezdi. Zâhid ve âbid (çok ibâdet eden) olup, az şeye kanâat eder, kazancının pek azını kendisi için ayırırdı. Geri kalanını fakîr ve fukaraya sadaka olarak dağıtırdı.

Hazreti Âişe'nin rivâyet ettiği ve Abbâs bin Yezîd el-Bahrânî'nin naklettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

"Bir kimse, mâni yok iken, üç Cum'a namazı kılmazsa, Allahü teâlâ, kalbini mühürler. Ya'nî, iyilik yapamaz olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-3, sh. 268

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 503

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 133

4) Târih-i Bağdâd cild-12, sh. 142

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 65

ABDÂN BİN MUHAMMED EL-MERVEZÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. Ebû Sa'îd bin Sem'anî, Abdân bin Muhammed'in isminin Ubeydullah, (Abdân)'ın ise lakabı olduğunu söylemiştir. Abdân'ın isminin Abdullah olduğu da bildirilmiştir. 220 (m. 835) senesinde doğup, 293 (m. 906) târihinde, Zilhicce ayında, Arefe gecesi vefât etti. Merv şehrinde zamanının en büyük hadîs âlimi idi. Kuteybe bin Sa'îd, İshâk bin Râheveyh, Ali bin Hucr, Ammâr bin Hasen er-Râzî, Ebû Kureyb Muhammed bin Âlâ, Abd-ül-Cebbâr bin Âlâ, Muhammed bin Musennâ gibi âlimlerin derslerini dinleyip, onlardan rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da Ebû Abbâs ed-Degûlî ve birçok Horasanlı âlim rivâyetlerde bulunmuştur. Yine ondan, ikisi de kadı olan, Ahmed bin Kâmil ile, Abd-ül-Bâkî bin Kani rivâyette bulunmuşlardır.

Abdân bin Muhammed hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlim, sâlih ve dünyâya rağbet etmeyen bir zâhid idi. Zühdü ve hafızası darb-ı mesel (atasözü) hâline gelmişti. Merv'de yerleşti. Burada Ahmed bin Yesâr'dan sonra, fetvâ mercii o olmuştu. "Muvattâ" isimli ve daha başka eserler de yazmıştır. Hocalarından Muzenî'nin muhtasarını Merv şehri âlimlerine ilk tanıtan O'dur.

Ebû Bekir bin Sem'ânî anlattı: Abdân bin Muhammed hacca gitmek için yola çıkmıştı. Bu sırada Nişâbûr'a uğradı. Ders aldığı hocalarından birisi orada bulunuyordu. Bu sırada kendisinden çeşitli mevzûlarda ba'zı fetvâlar istendi. Abdân bin Muhammed bunu kabûl etmedi, "İçerisinde, hocamın bulunduğu bir yerde ben fetvâ veremem" dedi.

Abdân bin Muhammed'in yanında okuyup me'zûn olan talebelerinden ba'zısı şunlardır: Ebû Bekir bin Muhammed bin Mahmud el-Mahmûdî, Ebû Abbâs es-Seyyârî, Ebû İshâk el-Hâlidâbâzî'dir. Abdân bin Muhammed, Mısır'a gidip orada büyük Şafiî âlimlerinden ders aldı. Onların kitaplarını çoğalttı. Görüşmek herkese nasîb olmayan âlim ve fakîhlere yetişti. Büyük âlim Rebî'yi görüp ondan istifâde etti. Şam ve Irak'a gitti. İlmle dolu olarak Merv'e döndü.. Yanında birçok kitaplar da getirmişti. Merv'e gelince "Hoş geldin", için gelenlerden birisi de, Abdân bin Muhammed'e, Mısır'a gitmeden önce mütâlâa ve okumak için kitaplarını vermeyen bir zât idi. Yanına girince, Abdân bin Muhammed'e selâm verip, gelişini tebrik etti. Daha önce kitaplarını vermediğinden dolayı özür diledi. Bunun üzerine Abdân (radıyallahü anh): "Hiç özür dileme, senin bana iyiliğin var. Eğer sen bana o kitapları verseydin, ben onlarla iktifa eder (yetinir), Mısır'a kadar gidip o kadar büyük âlimlerle görüşüp, bu kadar ilme ve yanımdaki kitaplara sahip olamazdım" dedi. Bu sözleri duyan ve özür dilemek için gelen zât, Abdân bin Muhammed'in bu sözlerine çok sevindi. Ebû Sa'îd bin Sem'ânî dedi ki: "İmâm-ı Şafiî'nin kitaplarını da Merv şehrinde Abdân bin Muhammed tanıtmıştır. Oradaki âlimler bu kitaplardan çok istifâde ettiler."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 297

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh. 687

3) Târîh-i Bağdâd, cild-11, sh. 135

4) El-İber, cild-2, sh. 95

5) Şezerât-üz-Zeheb, el, cild-2, sh. 215

6) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-6, sh. 232

7) El-Muntazam, cild-6, sh. 58

ABD-ÜL-A'LÂ BİN MÜSHİR EL-GASSÂNÎ

Şam'ın meşhûr hadîs hafızı (rivâyet edenleriyle birlikte yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen hadîs âlimi). Künyesi Ebû Müshir'dir. 140 (m. 757) senesinde doğup, 218 (m. 833) senesinde Bağdât'da vefât edip, Tibn kapısında defn edilmiştir.

Ona İbn-i Ebî Dârime de denir. Şam'ın hadîs, megâzî (muharebeler ve muharebe târihi) âlimi idi. Aynı zamanda Şamlıların târihlerini, neseplerini (soylarını) çok iyi bilirdi. Sa'îd bin Abdülazîz, Sadaka bin Hâlid, Yahyâ bin Hamza el-Hadramî, Mâlik bin Enes, Muhammed bin Harb el-Havlânî gibi âlimlerden (r.aleyhim) ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da Yahyâ bin Maîn, Muhammed bin Abdülmelik bin Zenceveyh daha birçok büyük âlim ilim alıp, rivâyette bulunmuştur. Fazîlet ve vera' sahibi bir âlimdir. İslâm âlimleri arasında yeri büyüktür. Me'mun kendisine Ehl-i Sünnet i'tikâdına ters düşen "Kur'ân-ı kerîm mahlûktur" diye söylemesi için baskı yaptı. O, bu sözü söylemedi. Söyletmek için kılıç getirildi, kınından çıkarıldı. Boynu vurulacağı söylendiği halde yine o sözü söylememekte ısrar etti. Söyletemeyeceklerine kanaat getirince hapsettiler. Hapiste vefât etti. Bu hâdise başka bir şekilde de rivâyet edilmiştir.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: Ebû Zür'a: Ahmed bin Hanbel bana: "Sizin yanınızda üç hadîs âlimi var; Mervan, Velîd ve Ebû Müshir" dedi.

Ebû Hatim; "Ebû Müshir, fesahati (açık ve düzgün konuşması) yüksek bir âlimdir. Memleketimizde ondan daha fazla kıymet verilen bir kimseyi görmedim. O, mescide çıktığı zaman, herkes, geçeceği yere dizilirler, sevgi ve hürmetlerini arz ederler, elini öperlerdi."

Yahyâ bin Maîn: "Gördüklerim arasında Ebû Mushîr gibi bir âlime rastlamadım." demektedirler.

Hasan bin Ali bin Iyâş, Ebû Muhammed Ali bin Nufeyl'e mektûb yazıp, Ebû Müshir'e selâmını iletmesini söylemişti. Ebû Muhammed, onun selâmını bildirince, Ebû Müshir, şu meâldeki şiirle mukâbelede bulundu. Benim ondan uzaklığım, benim ona olan sevgi hâlimi, ona olan yakınlığımı değiştirmez. Ben, rahatlık zamanımda da eski hâlimi unutmıyan bir insanım."

1) El-A'lâm cild-3, sh. 269

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 98

3) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 72

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 38

ABDÜLAZÎZ BİN YAHYÂ EL-KINÂNÎ

Büyük fıkıh âlimlerinden. Lakabı Gûl'dür. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 240 (m. 854) târihinde vefât etti. İmâm-ı Şafiî hazretlerinin zamanında talebe idi. Halîfe Me'mun zamanında Bağdâd'a geldi. İbn-i Uyeyne, Abdullah bin Muâz es-San'anî, Mervân bin Muâviye el-Fezârî, Hişam bin Süleymân el-Mahzûmî gibi âlimlerden rivâyetlerde bulunup, ilim almıştır. Ondan da, Ebû Bekir Ya'kûb bin İbrâhîm et-Teymî, Hüseyn bin Fadl el-Beclî rivâyetlerde bulunmuştur. Dâre Kutnî dedi ki: "İmâm-ı Şafiî'nin fazîletlerine dâir, Ebû Ali İsfehânî'nin yazdığı kitapta okudum. Bu eserde, İmâm-ı Şafiî'den (radıyallahü anh) ilim alan talebeleri anlatılmakta ve şöyle denilmektedir: Ona tâbi olan, ondan ilim alıp, fazîletini i'tirâf edenlerden birisi de Abdülazîz bin Yahyâ'dır. O, İmâm-ı Şafiî hazretleri ile uzun müddet beraber kaldı. Beraber

Yemen'e gittiler. Abdülazîz bin Yahyâ da, kendi kitaplarında, umûm, husûs ve beyân mevzûlarını anlatırken İmâm-ı Şafiî'den (radıyallahü anh) bahsetmiştir. Bütün bu bilgiler, İmâm-ı Şafiî'nin Risale adlı eserinde mevcûttur. Abdülazîz bin Yahyâ, Ehl-i sünnet i'tikâdını müdâfaa için, Ehl-i bid'atan olanlarla münâzaralar yapmıştır. İçerisinde, münâsip olmayan bir çok mevzûların bulunduğu "Hayda" kitabı ona nisbet edilmişse de, büyük âlim Zehebî bunu kabûl etmemektedir.

Hatîb-i Bağdadî: "Abdülazîz bin Yahyâ, ilim ve fazîlet sâhiblerindendir. Çok eserleri vardır. İmâm-ı Şafiî'nin yanında yetişen âlimlerden olup, devamlı onunla beraber olmakla tanınmıştır" demektedir.

Büyük âlim Ebû Ayna anlattı: Abdülazîz el-Kınânî, fizikî yönden pek gösterişli değil idi. Birgün halîfe Me'mûn'un huzûruna girdi. Halîfe'nin yanında Ebû İshâk el-Mu'tasım vardı. Abdülazîz el-Kınânî girince güldü. Bunun üzerine Abdülazîz el-Kınânî: "Ey mü'minlerin emîri! Bu bana niçin gülüyor? Allahü teâlâ, Yûsuf'u (aleyhisselâm) güzelliğinden, yakışıklılığından dolayı peygamber olarak seçmedi ki" dedi. Me'mûn güldü ve cevâbını beğendi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 449

2) El-A'lâm cild-4, sh. 29

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 363

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 95

5) Keşf-üz-zünûn sh. 634

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 263

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 144, 145

ABDÜLHAMÎD BİN ABDÜLAZÎZ

Büyük Hanefî kadılarından (hâkimlerinden). Künyesi Ebû Hâzım'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 292 (m. 905) târihinde vefât etti. Aslen Basralı olup, Bağdât'da yerleşmiştir. Hilâl bin Yahyâ el-Basrî ve Îsâ bin Ebân ve daha birçok âlimden (r.aleyhim) ilim aldı. Mükrim bin Ahmed el-Kâdî ve daha başkaları da ondan ilim öğrendi. Büyük fıkıh âlimi Tahâvî ve Ebû Tâhir ed-Debbâs onun yanında yetişip âlim oldular. Ebü'l-Hasen Kerhî onunla görüşüp, meclisinde bulundu. Şam, Kûfe ve Kerh'de kadılık yaptı. Sika (güvenilir) vera' sahibi (şüphelilerden sakınan) büyük bir âlimdi. İslâmın emir ve yasaklarına çok dikkat ederdi. Hesap ve ferâiz, taksim, zirâat, cebir ilimlerini çok iyi bilirdi. Âlimlerden Ubeydullah bin Süleymân: "Muveffik ve Kâdı Ebû Hazım gibi akıllı kimseler görmedim. Ancak, Ebû Hazım hesap ilminde fevkalâde bir zât idi." Ebû Berze el-Hâsib, "Gördüklerim arasına Ebû Hâzım'dan hesabı daha iyi bilen birisine rastlamadım" der.

El-Muhâdar ve's-Sicillât, Edeb-ül-kâdî, Lübâb-ül-ferâiz. Şerhu Câmi-ül-kebîr üş Şeybânî, Emâli adlı eserleri vardır.

İbni Habîb ez-Zâr'i buyurdu ki: "Abdülhamid bin Abdülazîz daha kadı olmadan da bizim aramızda herhangi bir anlaşmazlık olursa, O'na gider ve arz ederdik. O, makam ve rütbesi ne olursa olsun, adâletle hüküm vermekten çekinmezdi." Kadı el-Veki'anlatır: Halife Mu'tedid zamanında, kadı Ebû Hazım bana ekmek için ba'zı vakıf araziler vermişti. Bunların bir kısmı Hasan bin Sehl denen zâtın yaptığı vakıflar idi. Burası Hüsna diye bilinen Halife Mu'tedid'e âit bir saraya da yakındı. Bu sarayın masrafı çoktu. Mu'tedid, elimde bulunan Hasan bin Sehl vakfının bir kısmını bu saraya tahsis etmişti. Nihâyet, sene sonu gelip, bu vakıf arazisindeki Mu'tedid'in saray için ayırdıklarının dışında, bütün hâsılatı toplamıştım. Ebû Hâzım'a gidip, durumu bildirdim. Hâsılatı, ehli arasında dağıtmak için izin istedim. Bana, "Emîr-ül-mü'minîne âit olanları da topladın mı?" diye sordu. Ben de "Halife'den onu istemeye kim cesâret edebilir?" dedim. Bunun üzerine: "Vallahi, onları da toplayıp almadıkça ben onların

taksimini yapmam” dedi. Sonra bana: “Git hemen halifeden onları iste” dedi. “Beni ona kim götürecek” dedim. “Falancaya git, benim önemli bir iş için gönderdiğimi kendisine söyle. Oraya varınca dediklerimi söylersin.” dedi. Ben o zâtın yanına gittim. Aynısını anlattım. Gün sonu idi. Beni halifenin yanına götürdü.. Nihâyet halifenin huzûruna girince, çok önemli bir hâdise olduğunu zannetti. Durumu bir hayli merak etmişti. “Anlat bakalım” dedi. Ben şöyle anlattım. “Ey mü’minlerin emîri! Kâdı Ebû Hazım; Hasan bin Sehl vakıflarını bana vermişti. Oranın bir kısmını siz, kendi sarayınıza tahsis etmiştiniz. Şimdi ben, bu senenin malını topladım. Kâdı Ebû Hazım’a taksim etmesini arz ettim. Ancak, sizin sarayınıza tahsis ettiğiniz kısmın hâsılatının da toplanmasını, aksi takdîrde böyle bir dağıtım işini kabûl etmiyeceğini söyledi. Şu anda beni bunun için gönderdi. Aynen bu durumu, zât-ı âlinize bildirmemi emretti” Halife Mu’tedid bunları duyunca, sustu ve düşünmeye başladı. Bir müddet sonra, “Kâdı Ebû Hazım Abdülhamid isâbet etmiştir” dedi. Yakın görevlilerinden olan Sâfi’yi çağırdı. Gelince: “Hemen para sandığını getir” dedi. Safi güzel bir sandık getirdi. Halife, “Ne kadar vermem gerekiyor?” dedi. Vekî’ “Geçen sene, oradan dörtyüz dinar aldım.” dedim. Bunun üzerine, kasadan dörtyüz dinar verdi. Böylece, Mu’tedid’den saray için tahsis ettiği yerin hâsılatının parasını aldım.

Sonra, Kâdı Ebû Hâzım’ın yanına gittim. Bana: “Onları da yanındakilere ilâve et, verilmesi gereken yerlere ver. Sakın tehir etme” dedi. Ben de onun dediği gibi yaptım. Fakirlere dağıttım. Hak ve adâlet üzerine yürüyen, bu husûsta en ufak bir haksızlığa bile tahammülü olmayan Ebû Hazım Adulhamid’in, bu örnek hareketini insanlar duyunca çok sevindi. Ona teşekkürlerini bildirdiler. Halife Mu’tedid de tebrik edildi. Çünkü, o da, makam ve rütbe itibariyle elinde bütün imkânlar varken, buna rağmen, Kâdısının verdiği isâbetli bir kararı kabûl edebilme büyüklüğünü göstermişti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-3, sh. 287

2) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 62

3) El-Fevâid-il-Behiyye sh. 82

4) Mu’cem-ul-müellifîn cild-5, sh. 101

5) El-Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 296

6) Tâc-üt-terâcim sh. 4

ABDULLAH BİN ABDÜLHAKEM EL-MISRÎ

Mısır’da yetişen Mâlikî mezhebi müctehidlerinden. Hadîs, fıkıh, târih ve edebiyyatta zamanın en büyük âlimi idi. Künyesi Ebû Muhammed, nisbeti Mısrî, asıl ismi, Abdullah bin Abdülhakem bin Ayen bin Leys’dir. 155 (m. 772) senesinde İskenderiye’de doğdu. Hazreti Osman’ın âzâdlılarından Râfi veya Hazreti Osman’ın bir başka âzâdlısının âzâd ettiği kölelerden Abdülhakem’in oğludur. Babası ve kardeşleri de kendisi gibi âlimdi. Aile muhitinin de ilmî bir hüviyete sahip olması, O’nun çalışmalarına destek oldu.

İlk tahsilini babasından alan Ebû Muhammed bin Abdülhakem, zamanın birçok âliminden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. İmâm-ı Mâlik’in (radıyallahü anh) en mümtaz talebeleri arasında yer aldı.

Çok zengin olmasına rağmen, kazancını fakîrlere sadaka ve dîn-i İslâm’a hizmet yolunda sarf ederek zâhid hayatı yaşardı. Abdullah bin Abdülhakem (radıyallahü anh) Mısır vâlisi Yezîd’in Kur’ân-ı kerîm hakkında yanlış görüşlerine katılmadığı için Kâhire’de zindana atıldı. 214 (m. 829) Ramazan ayında zindanda şehîd edildi. Kâhire’de İmâm-ı Şafiî’nin (radıyallahü anh) yanına defn edildi. Fakîh, zâhid, saduk (itimâd edilir) sika (güvenilir), çok zekî, müdekkîk (çok araştırıcı) olduğunu birçok meşhûr âlim, eserlerinde bildirdi.

Mâlik bin Enes’ten el-Muvattâ’yı işiterek rivâyet eden Abdullah bin Abdülhakem, ayrıca Leys, Mufaddal bin Fadâle, Bekr bin

Mudar, İbni Lühey'a, Müslim bin Hâlid ez-Zencî ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Mâlikî mezhebinin derinliklerine vâkıf bir âlim olan Abdullah bin Abdülhakem (radıyallahü anh), Mısır'da Mâlikîlerin reîsi olan Eşheb'in vefâtından sonra onlara imâm olup, mes'elelerini halletti.

İmâm-ı Şafiî hazretleri ile dostlukları vardı. İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) O'nun beldesine geldiğinde misâfiri olurdu. Hattâ İmâm-ı Şafiî, O'nun evinde vefât etti. İmâm-ı Şafiî'den yazdıklarını kendisi ve oğlu için de yazardı. Bu yazdıklarını daha sonra oğullarından Muhammed tedvin etti (kitap hâline getirdi).

Kendisi babasından ilim tahsil ettiği gibi oğulları Abdülhakem, Abdurrahmân, Sa'd ve Muhammed de babaları Abdullah'dan ders alarak zamanlarının âlimleri oldular. Bunlar arasında en fakîhinin Abdülhakem olduğu zikredilir. Ayrıca, Abdullah bin Abdülhakem'den, Rebî' bin Süleymân, el-Cebrî, Abdullah bin Abdurrahmân ed-Dârimî, Muhammed bin Müslim bin Vâre, Muhammed bin Sehl bin Asker, Mikdâm bin Dâvûd er-Ruaynî, Ebû Yezîd Yûnus bin Yezîd el-Karâtisî ve birçokları ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendiler..

İmâm-ı Mâlik hazretlerinin ileri gelen talebelerinden olmakla şereflenen Abdullah bin Abdülhakem hazretleri için zamanın büyük âlimlerinden olan Ebû Zür'a "O sika", Ebû Hatim "O, sadûk", İbni Vâre "O Mısır şeyhi", İbni Yûnus "Abdullah bin Abdülhakem, fakîh ve çok akıllı idi", el-Iclî "O, sikadır", Muhammed bin Kâsım "Yahyâ bin Maîn Mısır'a geldiğinde Abdullah'ın meclisinde bulunurdu", el-Halîlî "İrşâd'da sika (güvenilir) ve meşhûr âlimdir" demektedir.

Abdullah bin Abdülhakem hazretleri Mâlikî âlimi Eşheb'in kitaplarını kısaltarak telif ettiği "el-Muhtasaru'l-kebîr" adlı eserinde onsekizbin mes'eleden bahseder. "Evâsıt'ta dörtbin, "Sagîr"de binikiyüz mes'eleden bahseder. "Kitabü'l-ahvâl", "Kitâbü'l-kadâ fi'l-bünyân", "Kitâbü'l-menârik" ve "Kitabü fedâilü Ömer bin Abdülazîz" adlı eserlerinde de otuzaltıbin mes'eleyi nakleder. "Muhtasar-ı Sagîr" adlı eserinde, İmâm-ı Mâlik hazretlerinin "Muvattâ" adlı kitabındaki bilgilerden nakiller yapar. Ayrıca, "Kitâbü'l-fütuh" adlı bir eserinden daha bahsetmektedir. Ancak Fütûh'un, oğlu Abdurrahmân tarafından yazılmış veya tamamlanmış olduğu söylenmektedir. Bir târih kitabı mahiyetinde olan bu eserde, Mısır'ın fethi, idâresi, idârecileri, Mısır'a Sahâbe-i kiram (r.anhüm) tarafından getirilen hadîs-i şerîfler uzun uzun anlatılmıştır. Eser, Th. Ç. Torrey tarafından yirmidört sayfalık bir mukaddime ilâve ederek "Fütûh-u Mısr" adıyla neşredilmiştir. Onun yazmış olduğu fıkhî mes'eleleri Ebû Bekir el-Ebherî şerh etmiştir (açıklamıştır).

Bişr bin Bekr anlatır: "Ben, ölümünden sonra Mâlik bin Enes'i (radıyallahü anh) rü'yâmda gördüm. Bana "Sizin memleketinizde bir âlim vardır. Ona İbni Abdülhakem denir. Ondan ilim öğreniniz ve istifâde edip, hadîs-i şerîf rivâyet ediniz. Çünkü O'nun ilmi doğrudur" buyurdu.

1) El-İber cild-1, sh. 366

2) El-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 134

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 34

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 289

5) El-A'lâm cild-4, sh. 95

6) Mu'cemû'l-müellifîn cild-6, sh. 67

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 34

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 139

ABDULLAH BİN AHMED BİN HANBEL

Tanınmış hadîs hafızlarından. Künyesi, Ebû Abdurrahmân'dır. 213 (m. 828) senesinde doğup, 290 (m. 903) senesi Cemâzil-

âhır de vefât etti. Cenâze namazını kardeşi Sâlih'in oğlu Züheyr kıldırdı. Tibin kapısı mezarlığına defn edildi. Rivâyete göre, orada bir Peygamberin (aleyhisselâm) kabri bulunduğu için, oraya defn edilmesi için vasıyyette bulunmuştur. Bağdâdlıdır. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin oğludur. Her bakımdan babasından çok istifâde etmiş, onun terbiyesinde yetişmiştir. Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, babasından, Abdullah Âlâ bin Hammâd, Kâmil bin Talha, Yahyâ bin Maîn, Ebû Hayseme, Züheyr bin Harb, Süveyd bin Sa'îd, Zekeriyyâ bin Yahyâ bin Hammûveyh, Muhammed bin Ebî Bekir gibi büyük âlimlerden (r.aleyhim) ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuştur. Kendisinden de, Abdullah bin İshâk el-Medâinî, Yahyâ bin Sa'îd, Abdullah en-Nişâbûrî, Ebû Alî bin Savvâf, Muhammed bin Muhal gibi zâtlar (r.aleyhim) ilim alıp, rivâyette bulunmuşlardır. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlimdir. Nesâî, ondan iki hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Eserleri şunlardır: "ez-Zevâid: "Babası Ahmed bin Hanbel hazretlerinin "Zûha Kitabı" üzerine yaptığı ilâvelerdir." "Zevâid-ül-müsned" (Bu kitabında babasının Müsnedi üzerine onbin hadîs-i şerîf civarında ilâve yapmıştır.) "Müsned-i Ehl-i Beyt" ve "Sülâsiyyât"dır.

Âlimlerin hakkında buyurdukları:

Abbâs ed-Devrî: "Babası Ahmed bin Hanbel hazretlerinden duydum. Abdullah çok ilim elde etti."

Ebû Ali es-Savvâf: Abdullah bin Ahmed bin Hanbel; "Sözlerimin hepsi, babamın söyledikleridir. Onları iki veya üç defa babamdan duymuşumdur." derdi.

Ebû Hüseyn bin Münâdî: "Abdullah bin Ahmed bin Hanbel kadar babasından fazla rivâyette bulunan, ilim nakleden kimse görmedim: Çünkü babasından Müsnedini dinlemiş, nâsih, mensûh, târih, tefsîr, hac ve daha başka mevzûlarla ilgili çok şeyler bildirmiştir."

İbn-i Adiy: "O babasının yanında yetişti. İlimde yeri büyüktür. Sadece babasının tavsiye ettiği kimselerden ilim alıp, yazmıştır."

Ebû Bekir el-Hilâl: "O, sâlih, doğru sözlü, hayası çok olan bir zât idi."

Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, hadîs-i şerîf husûsunda çok titiz idi. Bir hadîs-i şerîfi önce babasına arz eder, eğer babası o sözün hadîs-i şerîf olarak alınmasını uygun görürse alır, yoksa almazdı.

İmâm-ı Şafiî hazretlerinden de çok ders almıştır. Hasen bin Muhammed ez-Zegferânî, "İmâm-ı Şafiî'den (radıyallahü anh) hangi kitabı okuduysam, mutlaka o dersde Abdullah bin Ahmed bin Hanbel de hazır bulunurdu" demiştir.

Bildirdiği hadîs-i şeriflerden ba'zısı:

Babam, Ebû Hüreyre'den şu hadîs-i şerîfi bildirdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "Ramazan ayı gelince, rahmet kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur." Ben bunu duyunca babama; Fakat, Ramazan olduğu halde insanlar sar'a hastalığına yakalanmaktadır. Bu nasıl oluyor, diye sordum. Bunun üzerine, babam bana: "Hadîs-i şerîf böyledir. Bu husûsta artık konuşma" dedi. Sonra yine Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) şu hadîs-i şerîfi nakletti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) "Bir kimse Ramazan-ı şerîf orucunu, inanarak ve sevâbını Allahü teâlâdan umarak tutarsa, geçmiş günahları af ve mağfiret olur" buyurdu.

"Allahü teâlâ ehl-i bid'atı (Peygamberimizin (aleyhisselâm) ve O'nun dört halifesi zamanında bulunmayıp da, dinde sonradan meydana çıkarılan, uydurulan sözlere, yazılara, usûllere ve işlere ibâdet olarak inanıp, yapan ve yaptıranları) sevmez."

Abdullah hazretleri babasına: "Sen, kitap va'z etmeyi (ortaya koyup; yazmayı) iyi görmediğin halde, "Müsned" kitabını, niçin yazdın?" dedi. Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh): "Ben

onu, insanlar Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesinde ihtilâf ettikleri zaman, müracaat kitabı olarak yazdım" cevâbını verdi.

Ahmed bin Hanbel buyurdu: "Yahyâ bin Maîn ile beraber San'a'ya gitmiştik, ikindi namazı sıralarında oraya vardık. Büyük âlim Abdürrazzak'ın evini sorduk. "Ramade" denilen köyde olduğunu söylediler. Orası San'a'ya yakın bir yerdi. Yahyâ bin Maîn San'a'da kaldı. Ben o köye kadar gittim. Çünkü, Abdürrazzak denen âlimle görüşmeyi çok istiyordum. Köye varınca, evini sordum. Bana evi gösterdiler. Evin yanına gittim. Orada oturup bekledim. Akşam namazından az önce, mescide gitmek üzere evinden çıktı. Hemen yanına koştum. Elimde seçtiğim ba'zı hadîs-i şerîfler vardı. Yanına yaklaşınca, "Selâmün aleyküm. Allahü teâlâ sana merhamet eylesin. Ben uzaklardan geldim. Bana şu hadîs-i şerifleri okur musun?" dedim. Bana "Sen kimsin?" diye sordu. Ben de "Ahmed bin Hanbel'im" dedim. Bu sözüm üzerine, tevâzu ile döndü. Beni kendisine doğru çekti. "Vallahi, sen Ebû Abdullah'sın" ya'nî Ahmed bin Hanbel'sin dedi. Sonra, elimdeki hadîs-i şerifleri aldı. Okumaya başladı. Karanlık basıncaya kadar devam etti. Sonra bakkâldan, aydınlatacak bir şey istedi. Bana o hadîs-i şerîfleri bitinceye kadar okuyuverdi."

Bizim evin bulunduğu sokakta bir dükkân vardı. Oraya birisi gelince babam onunla orada sohbet eder, konuşurlardı. Yine bir gün birisi gelmişti. Bana, "Babana Ebû İbrâhîm geldi, de, buraya gelsin" dedi. Ben babama haber verdim. Biraz sonra babam geldi. İkisi beraber dükkânda oturdular. Babam bana: "Ebû İbrâhîm, iyi ve sâlih bir kişidir" buyurdu. Sonra Ebû İbrâhîm'e "Anlat, yâ İbrâhîm!" dedi. O zât şöyle konuştu: "Falanca kilisenin yakınındaki bir yerden yola çıkmıştım. Bu sırada rahatsız oldum. Yola devam etmem mümkün değildi. Kendi kendime, keşke şu yakındaki kilisenin yanında olsaydım, belki orada bulunan rahibler beni tedâvi ederdi, diye düşünüyordum. O anda bir de ne göreyim, bir arslan bana doğru geliyor! Nihâyet arslan yanıma kadar geldi. Zarar vermek için gelmediği, durumundan belli idi. Hattâ, sırtına bineceğim bir şekilde bana yaklaştı. Ben de sırtına bindim. Yakınında bulunan kilisenin yanına gelince, beni oraya bıraktı. Rahibler kiliseden bu manzarayı görmüşlerdi. Bir arslanın bana karşı böyle boyun eğmesine şâhid olan rahiblerin hepsi müslüman oldular. Onların sayıları dörtyüzidi" dedi. Ebû İbrâhîm, sözünü bitirince, babama "Yâ Ebâ Abdullah! Şimdi sen de bir şeylerden bahset bakalım" deyince, babam, şöyle bir şey anlattı: Hac zamanı bir hayli yaklaşmıştı. Bir gece rü'yâ gördüm. Rü'yâmda Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) görmiyeyim mi? Bana "Yâ Ahmed" buyurdular, o anda ben uyandım. Sonra yine uykuya daldım. Tekrar efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Bana "Yâ Ahmed hac et" buyurdular. Sonra uyandım, hazırlığa başladım. Benim âdetimdir, bir sefere çıkacağım zaman, azık olarak biraz ekmek alırdım. Yine öyle yaptım. Sabahleyin Kûfe tarafına doğru yola çıktım. Günün bir kısmını yürüdükten sonra, kendimi Kûfe'de buldum. Halbuki daha çok yolum vardı. Hemen mescide gittim.

Orada güzel yüzlü, güzel kokulu bir gençle karşılaştım. "Selâmün aleyküm" dedim. Sonra tekbir alıp, namaza durdum. Namazımı bitirince ona "Allahü teâlâ sana merhamet etsin. Acaba buralarda, hacca gidecek kimse kaldı mı?" dedim. Bana "Bekle, şimdi bir kardeşimiz gelir" dedi. Biraz sonra, hâli, benim hâlime benziyen birisi geldi. Bu zât, o gence, "Allahü teâlâ sana merhamet etsin, ne olur, sen de bizimle gelsen" dedi. Genç, "Eğer yanımızdaki Ahmed bin Hanbel ise, o yol arkadaşlığı yapar" dedi. Bunun üzerine, onun Hızır olabileceği aklıma geldi. (Hızır, İbrâhîm aleyhisselâmdan sonra, yaşamış ya bir nebî (peygamber) veya velîdir. Zülkameyen askerinin reîsi (komutanı) idi. Mûsâ (aleyhisselâm) ile yolculuk yaptı. Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden değildir. Fakat, rûhu, ba'zı velîlere feyz vermiştir. Öldükten sonra rûhu insan şeklinde görünüp, garîblere yardım etmektedir.) Sonra, yanımdaki o zâta "Yanında yiyecek var mı?" diye sordum. O "Sen bildiğinden, ben de bildiğimden yiyeyim" dedi. Biz

yemeğimizi yerken, o genç yanımızdan kayboldu. Üç gün sonra, Mekke-i mükerremeye varmıştık. Bir de ne görelim, o genç Mekke-i mükerremede idi.

Abdullah bin Ahmed bin Hanbel hazretleri buyurdular ki; “Babam Müsned kitabını yediyüzbin hadîs-i şerîf arasından seçerek derlemiştir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-4, sh. 65

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 141

3) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 180

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 656

ABDULLAH BİN HASEN EL-HARRÂNÎ

Hadîs ve lügat âlimlerinden. Adı, Abdullah bin Hasen bin Ahmed bin Abdullah bin Müslim el-Harrânî’dir. Künyesi, Ebû Şuayb el-Emevî’dir. 205 (m. 820) yılında Harran Şehrinde doğup büyüdü. Sonra Bağdâd’a geldi ve 290 (m. 902)’de orada vefât etti.

Hadîs âlimlerinin sika (güvenilir, sağlam) râvilerindendir. Bağdâd’a gelip yerleştikten sonra oradakilere vefât edinceye kadar ilim öğretti. O, dedesi Ahmed bin Ebî Şuayb ve babası Ebû Müslim, Ahmed bin Abdülmelik bin Vâkıd, Yahyâ bin Abdullah, Affân bin Müslim ve daha birçok âlimden ilim aldı ve onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, kadı Mahâmilî, Muhammed bin Muhalled ed-Dûrî, Ebû Bekr-i Şafiî ve daha pekçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

O, bir çok âlimden Simâ yolu ile ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Simâ, bir hadîs âliminin ezberindeki veya kendisine âit yazılı bir nüshasındaki hadîs-i şerîfleri okuması ve talibin de (hadîs-i şerîf öğrenip nakletmek isteyenin de) bunu dinleyerek zabtetmesidir. Kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet ettiği Yahyâ bin Abdullah-ı Bâbletî, babasının vefâtından sonra annesi ile evlenmiş, üvey babası olmuştur. İmâm-ı Evzâî de, Bâbletî’nin üvey babasıdır. Abdullah bin Hasen-i Harrânî’nin hadîs rivâyetinde sika bir râvi olduğunu bir çok âlim bildirmektedir. Sâlih bin Muhammed: “Ebû Şuayb-ı Harrânî, sika bir râvidir” dedi. Mûsâ bin Hârûn da: “Muhakkak O, hem kendisi, hem de babası ve hem de dedesi muhaddis (hadîs âlimi) olan bir zâttır” dedi. Ahmed bin Kâmil-i Kâdî da şöyle bildirdi: “Ebû Şuayb-ı Harrânî, 295 (m. 907) senesinin zilhicce ayında vefât etti. O, rivâyetinde eksiklikle itham olunmamış bir seneddi.”

Ebû Şuayb-ı Harrânî’nin hadîs ilmine dâir yazma bir eseri vardır. Bu eserin adı, “Cüz’ün minel-fevâid-i fil-hadîs”dir. Bu, hicrî yedinci asırda “Sekiz varak” hâlinde diğer rivâyetleri ile birlikte bir kitap hâline getirilmiştir. Riyad kütüphânesi yazma eserler bölümünde “Medîne -Birinci kısım Sâd-55” numara ile kayıtlıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-4, sh. 78

2) Târih-i bağdâd cild-9, sh. 435

3) El-İber cild-2, sh. 101

ABDULLAH BİN HUBEYK

Evliyânın büyüklerinden. Çok ibâdeti ve dünyâya düşkün olmaması ile tanınırdı. Aslen Kûfelidir. Antakya’da ikâmet etti. Fıkıh ve tasavvufta Süfyân bin Sa’îd es-Sevrî’ye tâbi idi. Süfyân-ı Sevrî’nin (radıyallahü anh) talebeleri ve büyük âlim Yûsuf bin Esbât’ın sohbetinde bulundu. Helal yemeye çok dikkat ederdi. Pek kıymetli sözleri vardır. Hadîs-i şerîf de rivâyet etmiştir.

Buyurdular ki: “Kim, Allahü teâlânın rızâsı için nefsini ayıplarsa, Allahü teâlâ onu gazâbından korur.”

“Kötü ve yanlış sözleri çok dinlemek, tâatın, ibâdetin tadını kalbden siler.”

“Yarın sana zarar verecek şeyler için keder ve gam içinde bulun. Âhıret se’âdetini harâb eden şeyler için üzül. Yarın sana fâide vermiyecek şey için sevinme.”

“En fâideli korku, insanı, günahlardan ve kötülüklerden alıkoyanıdır. İnsana, boşuna geçen ömrü için üzülmek yaraşır. Kalan ömrünü de iyi kıymetlendirmesi lâzımdır.”

“Kalbime uygun gelmiyen; içime rahatlık yermeyen bir şeyi terk ederim.” “İyi ile kötüyü birbirinden ayırabilecek kadar öğreniniz.”

Tabiînden birisi şöyle derdi: “Allahım! Sen istemeden de veriyorsun.. Allahım! Senden azametini ve yüceliğini kalbime koymanı, bana sevgini ihsân etmeni, diliyorum.”

Başka birisi ise: “Yâ Rabbi! Kalbimi, senin sevgin ve korkunla doldur” derdi.

Âbidlerden (çok ibâdet eden) ba’zısı şöyle demişlerdir: “Ey insanlar! Kalblerinizi Allahü teâlâyı anmakla diriltiniz, O’nun korkusu ile doldurunuz, sevgisiyle nurlandırınız, O’na kavuşma arzusu ile neşelendiriniz. Biliniz ki, O’na olan sevginiz nisbetinde yükselir, niyetinizin güzelliği ile nefsinizi kahreder, şehvetlerinizi Nefsinizin arzu ve isteklerini) terk ile, amellerinizi temizlersiniz.”

“Allahü teâlânın sevgisiyle dolup taşanların güzel âdetlerinden birisi de, gece ve gündüz, Allahü teâlâyı kalb ve dil ile çok anmalarıdır. Ancak, kalbin zikretmesi daha üstündür.”

Haydere bin Ubeyde anlatır; Ziyâret için âbidlerden birinin yanına gitmiştik. Ona, “Kendini nasıl buluyorsun?” deyince: “Günâhı çok, iyilikleri az, yolculuğu uzun bir kimse olarak buluyorum.” Yanında, hatırlıyabildiğin kadarıyle ne azığın var diye sorduk. O da: “Kul olmam hasebiyle, Rabbimin emrettiklerini yapmam, O’nun af ve mağfiretinden ümidim, tek sermâyemdir” dedi.

Abdullah bin Hubeyk, bir gün Feth bin Şehraf ile karşılaşınca, ona şu nasihatte bulundu: “Ey Horasanlı! Şunlara dikkat et. İnsana zarar bunlardan gelir. Gözünle harama bakma. Dilinle yalan söyleme. Kalbinde, müslüman kardeşine hased ve kin tutma, iyi şeyleri arzu et ve iste, şer ve kötü olan şeyleri arzu etme. Eğer bu dört şeye iyi sahip olmazsan, sonunda bedbaht bir insan olursun.”

Yine o, şöyle bildirdi: “Allahü teâlâ Musa’ya (aleyhisselâm) “Ahmak olanlara kızma. Gammın, üzüntü ve kederin çok olur” diye vahyetti.

Huzeyfe el-Mer’aşî, Abdullah bin Hubeyk’e şöyle dedi: “İnsan, dünyâyı sevip dururken nasıl felah bulur, insan en iyi ameline bile güvenmemelidir. Fakat cenâb-ı Haktan da ümid kesmemelidir.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zısı:

> “Kişinin mâlâya’nîyi (boş, fâidesiz şeyleri) terk etmesi, onun müslümanlığının güzelliğindendir.”

“Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek: “Yâ Resûlallah! Dünyalık elde etmek gayesi ile gazâya giden kimse için ne buyurursun?” diye sordu. Resûlullah efendimiz “Onun için
ecir (sevâb) yoktur” buyurdular. Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) bu durumu Eshâb-ı kiram arasında anlattığı zaman onlar, “Belki sen bunu Resûlullah efendimizden iyi anlamadın” dediler. Bunun üzerine Ebû Hüreyre hazretleri tekrar Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına döndü ve bu husûsu sordu. Resûlullah efendimiz: Üç kerre,“Onun için ecir yoktur” buyurdular.”

Nu’mân bin Beşîr (radıyallahü anh) rivâyet etti: “Kıyâmetin önü sıra, ba’zı fitneler ortaya çıkar. O zamanda kişi, mü’min

olarak sabaha çıkar, kâfir olarak akşamlar. Mü'min olarak akşamlar, kâfir olarak, sabahlar. Bir topluluk, ahlâklarını, az bir dünyalık karşılığında satarlar."

Enes bin Mâlik'den rivâyet etti. Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) geldi. "Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zaman?" diye sordu. Resûlullah efendimiz, "Kıyâmet koptu (kabûl et). Onun için ne hazırladın?" diye sordu. O zât: "Fazla bir şey hazırlamadım. Fakat ben, Allah ve Resûlünü seviyorum" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz: "Senin için tahmin ettiğin vardır. Sen sevdiğin ile berabersin" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-10, sh. 168

2) Nefehât-ül-Üns sh. 118

3) Tabakât-üs-sûfiyye, sh. 141

4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 99

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 83

6) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 254

7) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 4

8) Keşf-ül-mahcûb sh. 128

ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-BELHÎ

Hadîs âlimi ve tarihçi. İsmi Abdullah bin Muhammed bin Sûre bin Muhammed bin İbrâhîm el-Belhî olup künyesi, Ebû Ali'dir. Belh'de doğmuş olup doğum târihi tesbit edilememiştir. Uzun müddet Bağdâd'da kalmıştır. 295 (m. 907)'de vefât etti. Mekkî bin İbrâhîm el-Belhî, Ali bin Muhammed el-Hanzâlî, Abdüssamed bin Hassan el-Mervezî, İbrâhîm bin Şemmâs es-Semerkandî, Assam bin Yûsuf el-Kâdî ve daha birçok âlimden ilim öğrenmiş ve rivâyette bulunmuştur. Ebû Bekir bin Ebî'd-Dünyâ, Mûsâ bin Hârûn ve bir çok âlim de ondan ilim almışdır. Muhammed bin Muhalled O'nun sika (sağlam, güvenilir) bir râvi olduğunu söylemiştir.

Büyük bir muhaddis olan Abdullah bin Muhammed aynı zamanda hafızdır. Ya'nî yüzbin hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle bilen bir zâttır. Bunun yanında önemli bir tarihçidir. Kitâb-ül-i'lel ve Kitâb-üt-târih isimli iki eseri vardır.

Abdullah bin Muhammed el-Belhî, Ali bin Muhammed, Ebû Ca'fer er-Râdî Hişâm bin Urve'den, o da babasından, o da Hazreti Âişeden rivâyetle Resûlullah (aleyhisselâm) "Secde-i sehv, namazdaki her noksanlık ve ziyâdelikten dolayı bir cezadır" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 80

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 219

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 442

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 132

5) El-A'lâm cild-4, sh. 118

ABDULLAH BİN ZÜBEYR EL-HUMEYDÎ

Tebe-i tabiînden büyük bir hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Bekir'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 219 (m. 834) târihinde Mekke'de vefât etti. Mekke-i mükerremenin hadîs ve fıkıh âlimi idi. İbn-i Uyeyne, İbrâhîm bin Sa'd, Muhammed bin İdrîs eş-Şâfiî, Velîd bin Müslim, Veki' bin Cerrah, Mervân bin Muâviye ve daha başka büyük âlimlerden (r.aleyhim) ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ondan da, Buhârî, Ebû Zür'a, Ebû Hatim, Bişr bin Mûsâ Nesâî ve daha bir çok âlim (r.aleyhim) ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Şafiî hazretlerinden ilim öğrendi. Onunla beraber Mısır'a gitti. Vefâtına kadar İmâm-ı Şafiî hazretlerinin yanından ayrılmadı. Sonra Mekke-i mükermeye döndü orada fetvâlar verdi. İmâm-ı Buhârî hazretlerinin hocasıdır. Buhârî (radıyallahü anh), Humeydî'den yetmişbeş hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Bu durunu İmâm-ı Müslim kitabının mukaddimesinde açıklamıştır.

Âlimlerin hakkında söyledikleri: Ahmed bin Hanbel, “Humeydî bizim yanımızda büyük bir imamdır.”

İshâk bin Râhaveyh: “İmâm-ı Şafiî, Humeydî ve Ebû Ubeyd (r.aleyhim) zamanımızın büyük âlimlerindendi.”

Hâkim Ebû Ubeyde: “Humeydî (radıyallahü anh) Mekkelilerin müftîsi ve hadîs âlimidir. Ahmed bin Hanbel, Iraklılar sünnet-i seniyyeyi iyi bilmekte nasıl ise, Humeydî de Hicazlılar için sünnet-i seniyye husûsunda aynısıdır.” buyurdular.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

Ebû Şureyh Ka’bî (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden, komşusuna ikram etsin. Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden misâfirine ikram etsin.”

Ömer bin Ebî Seleme rivâyet etti. Ben Resûlullahın (aleyhisselâm) himâyesinde yetim bir çocuk olarak bulunuyordum. Elimi, yemek yerken çanağın çeşitli yerlerine doğru hareket ettiriyordum. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Ey küçük! Yemek yiyeceğin zaman, Besmele söyle (Bismillahirrahmânirrahîm de), sağ elin ile ye ve önünden ye”buyurdu. Ondan sonra, Resûlullahın (aleyhisselâm) buyurduğu gibi yedim.

Hâlid bin Velîd (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İnsanların kıyâmet günü azâbı en şiddetli olanı, dünyâda iken insanlara en çok eza ve cefâ vermiş olan kimsedir.”

Ebû Katâde el Ensârî rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Sizden birisi mescide girdiği zaman, oturmadan önce iki rek’at namaz kılsın.”

Ebüd-derdâ rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “(Kıyâmet günü) terazide en ağır gelecek şey, güzel ahlâktır.”

“Yumuşaklıktan nasîbi olan kimsenin, hayırdan da nasîbi vardır.”

Ebû Eyyûb el-Ensârî (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Kim Ramazân-ı şerîf orucunu tutar, ondan sonra Şevval ayından da altı gün tutarsa, bütün ömrü boyunca oruç tutmuş gibi olur.”

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim, kalbinden ihlâsla ve yakîn ile “la ilahe illallah” derse, Cennete girer ve ona Cehennem ateşi dokunmaz.”

Ümmü Seleme (radıyallahü anha) bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) sabah namazından sonra “Allahım! Senden faideli ilim, temiz rızk, kabûl edilen amel isterim” buyurdu.

Abdullah bin Mes’ûd bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Üçüncüyü yalnız bırakıp iki kişi aralarında gizli konuşmasınlar. Çünkü böyle yapmak, yalnız bırakılan o üçüncü şahsı üzer.”

“Pişmanlık tövbedir.”

Humeydî’nin eserlerinden, “Müsned”i vardır. Basılmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-4, sh. 87

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 215

3) Tabakât-üş-şâfiîyye cild-2, sh. 140

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 1

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 45

ABDÜLMELİK BİN ABDÜLAZÎZ (İBN-İ MACİŞÛN)

Mâlikî mezhebinde meşhûr fıkıh âlimi. İsmi, Adülmelik bin Abdülazîz bin Abdullah bin Ebî Seleme el-Mâcişûn et-Teymî'dir. Künyesi, Ebû Mervan İbn-ül-Mâcişûn'dur. 212 (m. 827) senesinde vefât etti. İmâm-ı Mâlik'ten, babası Abdülazîz bin Abdullah'dan, dayısı Yûsuf bin Ya'kûb'dan, Müslim bin Hâlid ez-Zencî'den, Abdurrahmân bin Ebî Zinâd'dan, İbrâhîm bin Sa'd'dan ve zamanının diğer âlimlerinden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sünen-i Nesâî'de ve Sünen-i İbni Mâce'de, yer almıştır. Kendisinden ise Ebû Rebî' Süleymân bin Dâvûd, Ammâr bin Tâlût, Amr bin Ali es-Sayrafî, Muhammed bin Hüman el-Halebî, Mâlikî fakîhi Abdülmelik bin Hubeyb, Ali bin Harb et-Tâî, Ebû Utbe Ahmed bin Ferec el-Hicârî ve diğer âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Abdülmelik bin Abdülazîz, fıkıh ilminde meşhûr bir âlimdi. Ayrıca gayet fasîh güzel konuşurdu. Zamanında fıkhî mes'eleler ona sorulurdu. Mus'ab ez-Zübeyrî şöyle demiştir: "Abdülmelik bin Abdülazîz, Medînelilerin fetvâ için müracaat ettikleri bir âlim idi."

Talebesi, Yahyâ bin Ahmed Muazzil şöyle demiştir: "Hocam da bu dünyâdan göçüp gitti. O fasîh ve güzel konuşan dilleri artık konuşmuyor. Toprak onun dilini de yiyip susturdu. İşte bütün bunları düşünüyorum da, gözümde dünyânın değeri büsbütün düşüyor. Öyle ki, dünyâ gözümde kıymetsiz bir şey derecesinde kalıyor."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-4, sh. 160

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-3 sh. 166

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 658

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 407

5) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 153

ABDÜLMELİK BİN HABÎB

Fıkıh ve edebiyat âlimlerinden. Künyesi Ebû Mervan'dır. 174 (m. 790) senesinde doğmuştur. Endülüs Emevîleri zamanında Kurtuba'ya gitti. Fıkıhta büyük âlim olup, Mâlikî mezhebinde söz sahibi âlimlerinden idi. 238 (m. 852) yılında Endülüs'te vefât etti.

Abdülmelik bin Habîb; Endülüs'te Sa'sa'd bin Sellâm, Kâdî bin Kays, Ziyâd bin Abdurrahmân'dan ilim ve hadîs-i şerîf öğrendi. Sonra hacca gitti. Orada ise İbni Mâceşûn, İbrâhîm bin Münzir, Abdurrahmân bin Râfi ez-Zübeydî, İbni Ebî Üveys, Abdullah bin Abdülhakem, Abdullah bin Mübârek, Esed bin Mûsâ ve birçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf dinledi. Sekiz sene süren bu tahsilinden sonra tekrar Endülüs'e döndü. Fıkhın yanında; lügat târih, neseb ve arûzda da âlim oldu. Aynı zamanda şâir idi.

Abdülmelik bin Habîb hakkında âlimler şöyle demişlerdir: Ahmed bin Abdülberkan: "O birçok ilimlere sahip, fıkıha, nahiv "(Arap dil bilgisi) ve arûza dâir eserleri olan, neseb (soy) ve târih âlimi ve şâir bir zât idi." Ba'zı âlimler: "Biz onu câmiden çıkarken, hadîs, ferâiz ve fıkıh öğrenmek için otuza yakın talebenin arkasında bulunduğunu gördük." Utbî: "Medine ehlinin usûlü üzere te'lîfte bulunan, kitaplarından talebelerin istifâdesi çok olan, fıkıh, târih, edebiyatta çok sayıda eserleri bulunan bir âlimdir."

El-Kâdî Münzir bin Sa'îd şöyle anlatır: "Abdülmelik bin Habîb'in bir sürahisi vardı. İçinde süt ve balı eritir, hafızasını kuvvetlendirmek için her sabah içerdi."

Abdülmelik bin Habîb'den iki oğlu Muhammed ve Ubeydullah ile Tekiyyuddîn bin Mahled, İbni Vaddâh ve Mekâmî hadîs-i şerîf rivâyet etmiş ve ilim öğrenmiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Zevalden sonra kırâat, rükû' ve sücûduna riâyet ederek dört rek'at namaz kılan kimse ile yetmişbin

melek de kılar ve geceye kadar onun için istiğfar eder” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) “Allah katında Kur’ân’dan daha üstün şefaatçi yoktur. Ne Peygamber, ne melek ve ne de başkaları” buyurdu.

Abdülmelik bin Habîb’in bine yakın eseri vardır. Bunlardan ba’zıları şunlardır: el-Vâdıha fi’s-sünen ve’l fıkh, el-Câmi, Kitâb-ı fedâil-is-Sahâbe, Kitâb-ı garîb-il hadîs, Kitâb-ı tefsîr-il-Muvattâ, Kitâb-ı hurûb-il-İslâm, Kitâb-ül-mescidîn, Kitâb-ı sîret-il-imâm fi’l mulahhidîn, Kitâb-ı tabakât-ül-fukahâ ve’t-Tâbiîn, Kitâb-ı nesâbin-il-hediy, İrâb-ül-Kur’ân, Kitâb-ı hasbe fi’l emrâd, Kitâb-ı ferâid, Kitâb-ı sehâ, İstina-ül-ma’rûf, Kitâb-ı kerâhet-il-gınâ’, Kitâb-ı fi’n-neseb ve fi’n-nücûm. Kitâb-ı el-câmi, Kitâb-ı regâib, Kitâb-ı vera’ fi’l-ilm, Kitâb-ı vera’ fil-mal, Kitâb-ı hikem ve’l amel bi’l cevârih.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 154

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 536

3) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 59

4) İnbâ-ür-ruvât cild-2, sh. 206

5) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 148

6) Brockelman Sup cild-1, sh. 231

7) El-A’lâm cild-4, sh. 157

ABDÜLVEHHÂB BİN ATÂ (EL-HAFFÂF EL-ICLÎ)

Tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Abdülvehhâb bin Atâ’dır. Künyesi Ebû Nasr olup, “el-Haffâf, “el-Iclî” ünvanları ile de meşhûrdur. Basra’da yetişen âlimlerden olduğu için, “Basrî” denmektedir. 204 (m. 819) yılında Bağdâd’da vefât etti.

Abdülvehhâb-ı Iclî, başta Sa’îd bin Ebî Arûbe olmak üzere, Süleymân-ı Teymî, Hamîd-i Tavîl, Hâlid el-Hüzâ’, Muhammed bin Amr ve daha pekçok âlimden rivâyette bulundu. Onlardan ilim aldı. Kırâat ilmini Ebû Amr bin Âlâ’dan okudu. Ebû Arûbe’nin ilim meclisine o kadar çok devam etti ve onun sohbetinde bulundu ki, bundan dolayı ona “Ebû Arûbe’nin râvisi” denilmektedir. Kendisinden de, Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râheveyh, Yahyâ bin Maîn, Amr bin Zürâre en-Nişâbûrî, Haris bin Ebî Üsâme ve daha birçok âlim rivâyette bulundular.

O, hadîs ilminde sika (güvenilir), sadûk (rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde sağlam) bir râvidir. İlimdeki üstünlüğünü ve sika bir râvi olduğunu birçok âlim bildirmektedir. Ahmed bin Hanbel dedi ki: “Yahyâ bin Sa’îd, O’nun hakkında iyi düşünürdü ve O’nu çok eskiden beri tanırdı.”

Ebû Hâlimi Mervezî de diyor ki: “Ahmed bin Hanbel’e, “Abdülvehhâb-ı Iclî, sika mıdır?” diye sordum. O da, “Sika kimdir, bilir misin? Sika, Yahyâ bin Sa’îd el-Kettân’dır” diye cevap verdi.” Böylece, Iclî’nin de sika bir râvi olduğunu bildirmek istedi. Yahyâ bin Maîn, O’nun sika olduğunu söyledi. Muhammed bin Sa’d da: “O, Sa’îd bin Ebî Arûbe ile çok bulundu. O’nun sohbetiyle tanındı. O’nun bütün kitaplarını yazdı ve O’ndan çok rivâyet etmekle meşhûr oldu. Bağdâd’a gelip vefât edinceye kadar orada kaldı” dedi. Diğer birçok hadîs âlimleri de, “O, sâlih, hayırlı bir kişi olup çok ağlardı” dediler.

O’nun tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerine âit tasnif ettiği eserleri vardır. Bunlardan ba’zıları şunlardır:

1. Es-Sünenüfi’l-fıkh.

2. Et-Tefsîr.

3. En-Nâsıh ve’l-Mensûh.

4. Es-Sıyâmü.

O'nun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Kütüb-i sitte adı ile meşhûr altı hadîs kitabının dört Sünen'inde, Sahîh-i Müslim'de ve hadîs kitaplarında yer almaktadır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Benim bu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Haram'ın dışında kılınan bin namazdan daha hayırlıdır."

Hazreti Âişe şöyle bildiriyor. "Resûlullah (aleyhisselâm), sabah namazının iki rek'at sünnetini kılar ve o kadar hafif tutardı ki, ben (kendi kendime), acaba bu iki rek'atta Ümmü'l-Kur'ân'ı (Fâtiha'yı) okudu mu? derdim."

Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Bu ümmetin içinde, öyle bir kavim türeyecek ki, onların namazlarına bakarak, siz kendi namazınızı küçümseyeceksiniz. Kur'ân-ı kerîmi okuyacaklar. Fakat boğazlarını geçmeyecek. Okun avı delip geçtiği gibi dinden çıkacaklar.."

Birgün Peygamber efendimiz, amcası Hazreti Abbâs'a: "Yarın Pazartesi günüdür. Sen ve çocukların bana geliniz. Size duâ edeceğim." buyurdu. Sabah olunca, Hazreti Abbâs ve çocukları beraberce Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna geldiler. Kendisinin husûsî yakınları olduğunu ve hepsinin bir kişi olduğunu, Allahü teâlânın da rahmetini Üzerlerine eşit miktarlarda yaymasına işâret buyurarak, kendi abasını üzerlerine örttü. Sonra:

"Ey Allahım! Abbâs ve oğullarını mağfiret eyle, bağışla! Öyle ki, hiç günahları kalmasın. Yâ Rabbî! Onu, oğulları arasında meydana gelecek âfet ve belâlardan koru!" diye duâ etti.

Iclî; Resûlullah efendimizin, hanımlarından Meymûne binti Haris ile Muharrem ayında evlendiğini haber verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 21

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh. 339

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 450

4) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 681

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 225

6) Keşf-üz-zünûn sh. 1434

7) Fihrist-i İbn-i Nedim, cild-1, sh. 228

ABDURRAHMÂN BİN AMR BİN SARÛAN

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Zur'a. Doğum târihi bilinmemektedir. 280 (m. 893) târihinde Şam'da vefât etti. Şamlıdır. Havze bin Halîfe, Ebû Nuaym, Ahmed bin Hâlid el-Vehbî, Ebû Muhsir el-Gassânî, Süleymân bin Harb ve başka âlimlerden rivâyetlerde bulunmuştur. Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Maîn ile görüşüp, çok istifâde etmiştir. Ondan da, Ebû Dâvûd, Ebû Sa'îd, Ebû Abbâs el-Esâm, Tahâvî, Taberânî ve bir çok âlim de ondan ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuşlardır. Zamanında hadîs ilminde çok yüksek bir dereceye sahipti. Hadîs-i şerifleri ve râvileri gayet iyi bilirdi. Ebû Zur'a'nın târih ve hadîs-i şerîf illetlerine dâir, yazma eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-3, sh. 320

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 163

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 177

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 624

5) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 205

ABDURRAHMÂN BİN İBRÂHİM

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Adı, Abdurrahmân bin İbrâhîm bin Amr bin Meymûn el-Kureşî'dir. Künyesi, Ebû Sa'îd ed-Dımaşkî'dir. Dahîm bin Yetim adı ile de tanınmaktadır. 170 (m. 786) senesinin Şevval ayında doğdu ve 245 (m. 859) senesinin Ramazan ayında Remle şehrinde (Filistin'de) vefât etti.

Hadîs ilminde büyük bir âlimdir. Hadîste "Hâfız" derecesine yükselmişti. Şam şehrinde, zamanının en büyük muhaddisi idi. O, Süfyân bin Uyeyne, Mervan bin Muâviye, Velîd bin Müslim, Ömer bin Abdülvâhid, Eyyûb bin Süveyd-i Remli ve daha pekçok hadîs âliminden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvûd, İmâm-ı Nesâî, İbn-i Mâce ve daha birçok hadîs âlimi hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Hadîs âlimlerinden Ebû Hatim, Nesâî, Dâre Kutnî, Iclî ve daha birçokları, O'nun sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirmişlerdir, imâm-ı Ebû Dâvûd buyurdu ki: "Abdurrahmân bin İbrâhîm, hadîs ilminde huccettir. O, Dımaşk'ta (Şam'da) zamanının eşi bulunmayan âlimlerindendi." Abdullah bin Muhammed Seyyar'a; Şam'da karşılaştığın âlimlerin en sağlamı, sika olanı hangisidir? diye sorulduğunda, cevâbında: "Onların en üstünü, Dahîm (Abdurrahmân bin İbrâhîm)'dir" dedi. Ebû Bekr-i Mervezî de: "Ben, Ahmed bin Hanbel'in, Dahîm hakkında, "O, akıllı ve itimâda şayan bir râvidir" diyerek onu medhettiğini işittim" dedi. İbn-i Hibban da şöyle bildirdi. "O, hadîs ilminde sika bir râvidir. Kendisine sadece "Dahîm denilmesini beğenmezdi. O, ilmi ve beldesinde bulunan âlimleri nesebleri ile birlikte hıfzederdi." Halîlî de "İrşâd" adındaki eserinde: O, hadîs hafızı olan imamlardan birisiydi. O'nun hafız olduğunda bütün âlimler ittifâk etmişlerdir. Şam'da kendisinden en son hadîs-i şerîf rivâyet eden, Seyyid bin Hâşim bin Mersed'dir. İmâm-ı Buhârî, "Zühre" adındaki eserinde, ondan üç hadîs-i şerîf rivâyet etmektedir.

Fıkıh ilminde de büyük bir âlimdi. İmâm-ı Evzâî'nin mezhebinde idi. Ürdün ve Filistin Kâdılığına ta'yin edildi. Sonra Mısır'da "Kâdı'l-kudât" (Temyiz reîsi) olmak için talepte bulundu ve hemen bu vazîfeye getirildi. Hasen bin Ali diyor ki: "Dahîm, 212 (m. 827) senesinde Bağdâd'a geldi. Ben, babamın, Ahmed bin Hanbel'in, İbn-i Maîn'in ve Halef bin Hâlim'in onun huzûrunda çocuklar gibi oturduğunu gördüm" 245 senesinde Remle'de vefât etti.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"Şunlar, münafığın sıfatlarındandır: La'net, onun selâmıdır. Haram kazanç, onun yiyeceğidir. Hıyânet, gündüz insanların arasında bulunup (onlar gibi hareket etmek) ve geceleyin de üstün körü yapıvermek de, onun ganîmetlerindendir."

"Her iyilik, sadakadır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 131

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 480

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 112

4) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 265

ABDÜRRAZZÂK SAN'ÂNÎ

Hadîs ve fıkıh âlimi. Abdürrazzâk bin Hemmâm bin Nafiî Ebû Bekir es-San'ânî büyük imamlardandır. 127 (m. 744)'de San'a'da doğdu. 211 (m. 826)'da Yemen'de vefât etti. Benî Himyer kabilesi âzâdlılarından idi. Bunun için O, Ebû Bekir el-Himyerî diye de zikr olunur.

Hadîs ilminde, hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bilen) ve sika (güvenilir) bir zât idi. Ayrıca fıkıh ve tefsîr ilminde de çok yüksek idi. Babasından, amcasından, Ma'mer bin Râşid, İmâm-ı Evzâî, İmâm-ı Mâlik, İbn-i Cüreyc, Süfyân bin Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, Zekeriyya bin İshâk el-Mekkî, Ca'fer bin Süleymân, Yûnus bin Süleym es-San'ânî, İbn-i Ebî Revvâd, İsmail bin Iyâş ve başka zâtlardan ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, hocalarından Süfyân bin Uyeyne ve Mu'temir bin Süleymân, ayrıca, Veki' bin Cerrah, Ebû Üsâme, Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râhaveyh, Yahyâ bin Ma'în Ebû Hayseme, Ahmed bin Sâlih, İbrâhîm bin Mûsâ, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Ahmed bin Yûsuf es-Sülemî, Ebû Mes'ûd er-Râzî ve başka âlimler hadîs-i şerîf nakletmişlerdir. Hadîs âlimlerinden bir

çoğu O'nun hadîs-i şerîf rivâyetindeki güzelliğini takdîr etmişlerdir. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başladı. Kısa zamanda yükselip herkes tarafından tercih edilen bir âlim oldu. Dînî mes'eleleri çözmesi için, her taraftan kendisine müracaat ederlerdi. Hazreti İmâm-ı Buhârî "Abdürrazzâk'ın kendi kitabında rivâyet ettiği bilgilerin hepsi sahîhdir, doğrudur." Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh), "Abdürrazzâk'ın ilminin derecesi çok yüksek idi" buyurdular.

Eserleri: Tefsîr-ül-Kur'ân, el-Musannef fil-Hadîs, Kitab-ül-megâzî, Tezkiyet-ul-ervâh el-Câmi-ul-Kebîr fi'l-hadîs, el-Câmi-us-Sünen fi'l-fıkh'dır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Eshâb-ı kiramdan birisi gelerek, "Yâ Resûlallah! İnsanların en fazîletlisi kimdir?" diye sordu. Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Allah yolunda canı ile, malı ile cihâd eden mü'mindir."

"Sizden biri Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uyarak güzel ahlâk sahibi olunca, yaptığı ibâdet ve tâatlerini de ihlâs ile (Allahü teâlâ'nın rızâsı için) yapınca, her haseneden(her iyi amelden) dolayı kendisi için, ondan yediyüz misline kadar sevâb yazılır. Yapacağı her seyyieden (kötü amelden) dolayı da kendisine yalnız bir misli günah yazılır. Allahü teâlâ affederse hiç yazılmaz."

"Cum'a gününde öyle bir saat vardır ki, şayet bir müslüman o saatte rastlar da Allahtan bir hayır dilerse, Allah onu kendisine mutlaka verir."

Peygamber efendimize sordular: "Kıyâmet günü kâfirler yüzüstü nasıl haşr olunur?" Peygamber efendimiz buyurdular ki: "Onları, dünyâda iken, iki ayakları üzerinde yürütmeye kadir olan Allahü teâlâ, kıyâmet günü de yüzüstü süründürmeye kâdirdir."

"Bir kadın, efendisinin (kocasının) izni olmadan nafile oruç tutmasın. Efendisinin izni olmadan evine girmeye kimseye izin vermesin. Efendisinin kazancından onun emri olmadan dağıtmasın, vermesin."

"Elimde bir mal bulunsa, onu sizden saklamam. Her kim afif olmayı (haramlardan sakınmayı) isterse Allahü teâlâ afif kılar. Ganî olmak isteyeni Allahü teâlâ zengin eder(Muhtaç olduğu halde ihtiyâcını gizleyen kimseyi, Allahü teâlâ ganî eyler, başkalarına muhtaç bırakmaz). Her kim sabrederse (sabretmeye çalışırsa) Allahü teâlâ o kimseye sabrın hakîkîsini ihsân eder. Hiç bir kimseye sabırdan daha geniş ve daha hayırlı bir ihsân verilmemiştir."

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-5, sh. 548

2) El-A'lâm cild-3, sh. 353

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 310

4) Mu'cem-ul-müellifîn cild-5, sh. 219

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 27

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 77, 79, 232, 296, 549, 581, 591

7) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 609

8) Tezkiret-ül-huffâz sh. 364

9) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 209

10) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 566

11) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 216

12) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 6, 28, 30, 71, 72, 84, 146, 149

13) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 162

14) Kâmûs-ül-a'lâm cild-4, sh. 3075

ADEM ASKALÂNÎ

Hadîs ve tefsîr âlimlerinden. Tebe-i tâbiîndendir. Çok ibâdet eder, şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk ederdi. Âdem bin Ebî İyâs'ın diğer bir ismi (Abdurrahmân) veya (Nahiye) olup künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. 132 (m. 749)'de Horasan'da Merv şehrinde doğup 221 (m. 835)'de, Abbasî

halifelerinden Mu'tasım Billâh'ın halifeliği zamanında Askalân'da vefât etti.

Âdem Askalânî (radıyallahü anh) Bağdâd'da yetişmiş olup, orada bir çok zâttan ilim tahsil etti. Daha sonra, seyahate çıkıp, her birisi birer ilim ve irfan merkezi olan, Kûfe, Basra, Hicaz, Mısır ve Şam'a gitti. Buralarda büyük âlimler ile görüşüp onlardan ilim öğrendi ve bir çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Daha sonra Askalân'a dönüp orada yerleşti. Bu sebeble kendisine Âdem-i Askalânî denir. Hadîs kitaplarında, bu zâttan başka Âdem bin Ebî İyâs nâmında başka kimse yoktur. Kendisi, Şu'be bin Haccâc, İbn-i Yûnus, İbn-i Ebî Zi'b, Hammâd bin Seleme, Leys bin Sa'd ve başka âlimlerden rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Nesâî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce, Taberânî, Dârimî, Ebû Zûr'a, Ebû Hatim ve başka zâtlar rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ebû Hatim diyor ki, "Âdem bin Ebî İyâs, Allahü teâlânın hayırlı kullarından biri olup, sika (güvenilir) emîn ve muteber bir zâttı." İmâm-ı Ahmed bin Hanbel buyuruyor ki: "Şu'be bin Haccâc'ın huzûrunda, dâima hadîs-i şerîf zabtı (dinlediği hadîs-i şerifleri yazmak) ile meşgûl olan altı zâttan birisi de Âdem bin Ebî İyâs'dır.

Âdem bin Ebî İyâs (radıyallahü anh) öğrendiği hadîs-i şerîfleri yazmak sûretiyle toplar, buna çok itinâ gösterirdi. Ve bunun için de kendisine (Verrâk) denirdi. Kendisi şöyle diyor: "Ben Seri-ul-Hat idim. Ya'nî çok sür'atli yazı yazardım. Şu'be Bin Haccâc'dan işittiklerimi hemen yazardım ve insanlar da benim yazdıklarımdan alırlardı."

Muhammed bin Attâb diyor ki: "Adem-i Askalânî'yi ziyârete gittim. Abdullah bin Sâlih'in size selâmı var" dedim. "Sen, ona benden selâm götürme" dedi. "Niçin?" deyince, "O Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söylüyormuş" dedi. Ben, "O, bu sözüne pişman olduğunu herkese bildirdi" dedim, "Öyle ise, ona bizim selâmımızı söyleyebilirsin" buyurdu. "Ben Bağdâd'a gitmek istiyorum bir emriniz var mı?" diye sorunca; O, "Bağdâd'a varınca, Ahmed bin Hanbel'i ziyâret edip selâmımızı söyle ve de ki; "Her halde Allahü teâlâdan kork ve her an O'na yakın olmaya gayret et. Hiçbir, kimse senin sağlamlığını bozamasın" dedi ve "Sizi Allahü teâlâya isyana sevk eden kimseye itaat etmeyiniz hadîs-i şerîfini, Leys bin Sa'd'ın bana rivâyet ettiğini de kendisine haber ver" buyurdu. Nihâyet Bağdâd'a gelip İmâm-ı Ahmed'i ziyâret ettim. Adem-i Askalânî'nin sözlerini ve hadîs-i şerîfi söyledim. Çok memnun oldu ve "Allahü teâlâ ona hayatında da, vefâtında da rahmet eylesin. Ne güzel nasihatlerde bulunmuş" buyurdu. Âdem Askalânî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf:

> **"Müslüman, dilinden ve elinden müslümanların selâmette bulunduğu kimsedir."**

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kâmûs-ul-a'lâm cild-1, sh. 61

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 196

3) Târih-i Bağdâd cild-7, sh. 27

AFFÂN BİN MÜSLİM

Tanınmış hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Osman'dır. 134 (m. 751) târihinde doğup, 220 (m. 835) senesinde vefât etti. Basralıdır. Fakat, Bağdad'da yerleşti. Abdullah bin Bekir el-Müzenî, Esved bin Şeybân, Abdülvâris bin Sa'îd, Abdülvâhid bin Ziyâd ve daha başka bir çok âlimden (r.aleyhim) rivâyetlerde bulunmuştur. Kendisinden de, Ahmed bin Hanbel, Ubeydullah el-Kavârirî, Yahyâ bin Maîn, Ebû Heyseme, Halef bin Sâlim, Muhammed bin İsmail el-Buhârî gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir Âlimdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, meşhûr ve çok kıymetli hadîs kitapları olan Kütüb-i sitte'de (Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn-i Mâce) mevcûttur.

Ebû Müslim Sâlih bin Ahmed'in babası: "Affân bin Müslim, sika (güvenilir) ve Sünnet-i Seniyye'ye bağlı bir âlimdir." Hadîs-i şerîfleri rivâyet edenlerde ba'zı şartlar aranmaktadır. Bunlardan birisi, adâlettir. (Adâlet, râvinin müslüman, bülüğ çağına erişmiş, akıllı, günâh ve münasip olmayan hareketlerden uzak kalmasıdır.) Affân bin Müslim, bir râvinin âdil olup olmadığına çok dikkat ederdi. Bu yüzden ondan çok çekinirlerdi. Hattâ, eğer sen kimsenin âdil olup olmadığına karışmaz, şu râvi âdildir, bu râvi âdil değildir, diye söylemezsen sana onbin dinar vereceğiz dediler. O da, onlara; "Ben hak ne ise onu söylerim" dedi ve onların teklifini kabûl etmedi.

Yahyâ bin Main: "Affân bin Müslim, Behz ve Hibbân benim yanıma gidip gelirlerdi, içlerinde en dikkatlisi Affân bin Müslim idi. Onları bir husûsta denemiştim. Sadece Affân bin Müslim bunun farkına varmıştı."

Kâsım bin Ebî Sâlih: "Me'mûn, Ehl-i bid'at'den olan mu'tezile âlimlerinin te'sîrinde kalarak, "Kur'ân-ı kerîm mahlûktur" diye inanmıştı. Halbuki bu söz, Ehl-i sünnet i'tikâdına göre çok yanlıştı. Me'mûn, Affân bin Müslim hazretlerini denemek istedi. Kendisine haber gönderildi. Gelince "Kur'ân-ı kerîmin mahlûk" olduğunu söylemesi teklif edildi. O, bunu kabûl etmedi ve söylemedi. Bunun üzerine, her ay verilmekte olan beşyüz dirhemlik maaşının kesileceği bildirildi. O zaman Affân bin Müslim "Semâda ise, rızkınız ve va'd olunduğunuz Cennet vardır." (Zâriyât-22) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu ve dönüp evine gitti. Evinin bu durumdan haberi olmuştu. Eve gelince, kendisine teklif edilen sözü söylemeyip maaşının kesilmesinden dolayı, çoluk çocuğu onu ayıpladılar. O, onlara karşı yalnız kalmıştı. Fakat, para için dînini feda etmemişti. Bir müddet sonra, kapı çalındı. Kapıyı açtı. Gelen zât Affân bin Müslim hazretlerine, "Ey Ebû Osman! Allahü teâlâ seni, dîninde böylece dâim ve sabit kılsın" deyip, içinde bin dirhem bulunan bir keseyi verdi ve kendisine bunun her ay verileceğini bildirdi.

Zehebî (radıyallahü anh) "O, şeyh-ül-islâm ve derin bir âlimdir" der. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zısı:

Eshâb-ı kiramdan Câbir (radıyallahü anh) şöyle anlatır: Resûlullah efendimiz ile beraber Zâtü'r-Rıkâ denilen yere gelmiştik. Orada gölgeli bir ağaç vardı. Onu Resûlullaha bıraktık. Bu sırada, müşriklerden bir adam geldi. Resûlullahın (aleyhisselâm) kılıcı ağaçta asılı idi. Hemen kılıcı alıp, kınından çekti. Resûlullaha "Benden korkuyor musun?" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) "Hayır" buyurdular. "Şimdi seni benden kim koruyabilir?" deyince, Resûlullah efendimiz: "Beni senden Allahü teâlâ korur" cevâbını verdi. Bunu gören Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbı (r.anhüm) hemen bu müşrikin etrâfını çevirdiler. Korkusundan o da kılıcı kınına koyup, ağaca astı..

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek "Yâ Resûlallah! Bana bir amel göster de, onu yapınca Cennete gireyim" dedi. Resûlullah efendimiz:"Allahü teâlâya ibadet eder, O'na hiç bir şeyi ortak koşmazsın. Farz olan namazı dosdoğru kılarsın. Farz olan zekâtı verirsin. Ramazan orucunu da tutarsın" buyurdu. Bunun üzerine köylü: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, asla bundan fazlasını yapmam. Bunlardan bir şeyi de eksik bırakmam" dedi. O zât, dönüp giderken, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Cennetlik birisini görmek istiyen, bu zâta baksın" buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-4, sh. 238

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh. 230

3) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 269

4) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 202

AHMED BİN ABDÜLCEBBAR EL-UTÂRİDÎ

İslâm tarihçilerinden. İsmi Ahmed bin Abdülcebbâr bin Muhammed bin Umeyr bin Utârid et-Temîmî el-Utâridî olup, künyesi Ebû Bekirdir. Ebî Ömer diye de bilinir. 177 (m. 793)'de Zilhiccenin 10. Ya'nî Kurban bayramı günü Kûfe'de doğmuş olup, 272 (m. 886) Şaban ayında yine Kûfe'de vefât etti. Faziletler sahibi bir kimse idi. Bağdâd'da İslâm tarihçisi İbni İshâk'tan gazâlar, harbler husûsunda rivâyetlerde bulundu. İbni esîr'in (radıyallahü anh), İbni İshâk'tan rivâyet yollarından biri Ahmed bin Abdülcebbâr vasıtasıyla olmuştur.

Bağdâd'ta oturduğu zaman Abdullah bin İdris el-Ûdî, Ebû Bekir bin İyâs, Hafs bin Gıyâs, Muhammed bin Fudayl, Vekî' bin Cerrah, Ebû Muâviye, Yûnus bin Bükeyr ve Muhammed bin İshâk'tan rivâyette bulunmuştur.

Ebû Bekir bin Ebüddünyâ, Ebü'l-Kâsım el-Begavî, Kâsım bin Zekeriyyâ, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd, Ebû Bekir bin Ebî Dâvûd, Hüseyn bin İsmail el-Mehâmilî, Rıdvan bin Ahmed es-Saydalânî, İsmail İbni Muhammed, Muhammed bin Amr el-Bezzâz, Ebû Amr bin es-Semmah, Hamza bin Muhammed ve bir çok âlim de Ahmed bin Abdülcebbar'dan rivâyette bulunmuşlardır.

Ahmed bin Abdülcebbâr'ın (radıyallahü anh) hadîs rivâyet ettiği kitapları, babasının hadîs âlimlerinden duyarak, işiterek yazdığı hadîs-i şeriflerdir. Bununla beraber bu hadîs-i şerifleri babasından ayrıca işittiği de haber verilmiştir. Yahyâ bin Ebî Hünnâd'a ondan sorulmuş, cevâbında: "Sika (sağlam ve güvenilir) bir râvidir" buyurdu. Hamza bin Yûsuf, onun rivâyetlerinde herhangi bir beis olmadığını söylemektedir. Muhammed bin Hüseyin bin Humeyd bin er-Rebî' diyor ki: Babam anlattı. Ebû Kureyb Muhammed bin el-Alâ, bize Yûnus bin Bükeyr'in kitabından Peygamberimizin harbleri hakkında rivâyetler okuyordu. Ba'zıları gürültü yaptı. Buna çok üzülen Ebû Kureyb kırâati bıraktı. Okumaya devam etmesi için çok ısrar ettik. Fakat okumadı ve "Abdülcebbâr el-Utâridî'ye gidiniz. Çünkü Yûnus bin Bükeyr bize okurken, o da orada olup bizimle beraberdi" dedi. Biz "Ya o öldü ise" dedik. "Onun oğlundan dinleyiniz. Çünkü o da orada beraberdi" buyurdu. Ahmed bin Abdülcebbâr bin Muhammed, Yûnus bin Bükeyr, Mis'ar bin Kedâm, Eş'as bin Ebîş-şa'şa' Kinâneoğullarından bir zâttan rivâyetle: Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Ey insanlar! Lâ ilahe illallah deyiniz ki, felah bulaşınız" buyurdu.

"Kim bilerek ve kasten benim üzerime yalan söylerse, Cehennemdeki yerine hazırlansın" hadîs-i şerîfi de onun rivâyetlerindendir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 262

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 582

3) El-A'lâm cild-1, sh. 143

AHMED BİN AMR (Ebû Tâhir)

Hadîs ve fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. Adı, Ahmed bin Amr bin Abdullah bin Sarh el-Emevî'dir. "Ebû Tâhir" künyesi ile meşhûrdur. Benî Ümeyye'nin âzâdlısıdır. "Şerhu'l-Muvattâ" adındaki eserin yazarıdır. Irak'ta yetişen âlimlerdendir. Doğum târihi belli değildir. 250 (m. 864) senesinin Zilka'de ayında vefât etti.

Hadîs ve fıkıh ilmilerinde büyük bir âlim olan Ebû Tâhir, bir çok âlimden ders alıp ilim öğrendi. O, Süfyân bin Uyeyne, Abdullah bin Vehb, Sa'îd-ül-Âdem ve daha başka âlimlerden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvûd-ı Sicistânî, İmâm-ı Nesâî, İbn-i Mâce, Ebû Bekir bin Ebû Dâvûd, Abdurrahmân bin Ahmed er-Rüşdinî ve daha bir çok âlim ilim aldılar ve rivâyette bulundular.

O, âlimlerin büyüklerindendi. Irak'ta yetişen Mâlikî mezhebi âlimlerinin ikinci tabakasından idi. Sonra Mısır'a gidip yerleşti. Dedesi de Endülüs'e gitmişti. Mısır'da meşhûr Mâlikî âlimi Abdullah bin Vehb ile görüştü. Ondan çok ilim aldı ve

rivâyetlerde bulundu. Hadîs ilminde Saduk (rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde sağlam) bir râvidir. Ayrıca derin bir fıkıh âlimidir. İmâm-ı Mâlik bin Enes'in fıkıh bablarına göre tedvin ettiği meşhûr Muvattâ'yı şerh etti. Bu eser yazmadır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

Hazreti Âişe, şöyle anlatır: Şiddetli bir rüzgâr estiği vakit, Resûl aleyhisselâm: "Allahım! Senden,
bunun, (rüzgârın) hayrını ondaki şeyin hayrını ve onun gönderildiği vazîfenin hayrını diliyorum.
Bunun (rüzgârın) şerrinden, ondaki şeyin şerrinden ve onun gönderildiği vazîfenin şerrinden sana sığınıyorum" buyururdu. Hava bulutlandığı vakit rengi değişir, (yerinde duramayıp içeri) girer çıkar, (öteye beriye) gider gelirdi. Yağmur yağdığı vakit ise açılırdı. Ben, bunu O'nun yüzünden anlardım. Kendisine sebebini sorduğumda: "Yâ Âişe! Belki bu bulut Ad kavminin dediği gibi (bir azâb) olur. Onu vadilerine doğru gelen bir bulut hâlinde görünce, (Bu bize yağmur verecek bir buluttur) dediler..."

"Cenâzeyi götürmede acele ediniz! Eğer sâlih bir kimse ise, onu hayra yaklaştırmış olursunuz. Eğer böyle değilse, (zâten işin sonu) kötüdür. (Bir an evvel) onu, boyunlarınızdan atmış olursunuz."

"Yağmur suyu veya nehir, dere suyu ile sulanan arazinin mahsûlünden uşr (ya'nî onda bir), hayvanla sulanan arazinin mahsûlünden ise yarım uşr (ya'nî yirmide bir)vardır."

"Sizden birinizin, (ormana gidip) odun toplaması ve onu sırtına yüklenerek getirip satması, kendisine birşey verilsin veya verilmesin, bir kişiye el açmaktan daha hayırlıdır."

"İhtiyarın kalbi, iki şeyi sevmek husûsunda gençtir: 1-Çok yaşamak, 2-Malı sevmek.."

"Mü'min, mü'minin kardeşidir. Bir mü'min için, kardeşinin üzerine satış yapması ve vazgeçmedikçe, dünürlüğü üzerine dünür göndermesi helâl olmaz."

Hayber feth edilince, yahudiler Resûlullahtan (aleyhisselâm) Hayber'de çıkan meyve ve ekinin yarısını vermek şartı ile çalışmak üzere kendilerini orada bırakmasını istediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz: "Bu şartla dilediğiniz müddetçe sizi burada bırakıyorum..." buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 504

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 120

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 36

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 35

AHMED BİN ÂSIM ANTÂKÎ

Meşhûr evliyâdan. Künyesi Ebû Adullah'dır. 140 (m. 757)'de doğdu. 215 (m. 830)'da vefât etti. Zâhir ve bâtın ilimlerinde çok yükselmiştir. Büyük âlim Muhasebî'nin (kuddise sirruh) sohbetinde bulunarak yetişti.

Firâseti keskin idi. Ebû Süleymân Dârânî onun için "Kalblerin casusu" buyurmuştur. Ya'nî kalb hastalıkları ve tedâvileri ile ilgili te'sîrli, ma'nâlı ve çok fâideli sözleri vardır.

Buyurdular ki: "Nefsin kötülüklerine, mâni olmak, onun arzu ve isteklerini yerine getirmeme ve bunlarla mücâdele husûsunda Allahü teâlâdan yardım iste. Azâbından korkarak, sevâbını ve mükâfatını umarak, muhtaç olduğunu düşünerek, O'nu hatırla."

"En fâideli korku, insanı günahlardan, Allahü teâlânın beğenmediği şeylerden alıkoyan, kaçırılan âhıret işlerine üzüntüyü çoğaltan, onu, kalan ömrü ve son nefesindeki durumu hakkında düşünmeye sevk eden korkudur. En fâideli ümit, sâlih amel yapmayı kolaylaştırandır. Hak olan iş, insanlara adâletle muâmele, insanın kendisi için istemediğini başkaları için de istememesi, kendisinden aşağıda olanın hak

olan sözünü kabûl etmesidir. En fâideli doğru söz, Allahü teâlânın rızâsı için nefsinin ayıplarını kabûl ve tasdîk etmektir. En fâideli ihlâs, riyadan ve gösterişten kurtulmaktır. En fâideli haya, hoşuna giden bir şeyi Allahü teâlâdan isteyip, sonra da, O'nun rızâsına uygun olmayan işi yapmamaktır. En fâideli şükür, yapılan günahları Allahü teâlânın setredip (gizleyip), hiçbir kuluna bildirmediğini, bilmektir."

"En faydalı zenginlik, fakîrlik ve fakîrlik korkusunu gideren şeydir. En güzel fakîrlik, sabredip, durumundan şikâyette bulunmadan, sebeblere yapışıp, elinden geldiği kadar çalışıp, Allahü teâlâdan gelen herşeye rızâ ve hoşnudluk göstermektir. En üstün sebat ve azîm, fırsatlar doğup, herkesin gaflet içerisinde bulunduğu, dünyâ işlerine dalıp, âhıreti unuttuğu zaman, gevşekliği, sonra yaparım demeyi bırakıp, dünyâ ve âhırete yarar işler yapmaktır. En kıymetli sabır, nefsin arzu ve isteklerine karşı çıkarken, tahammüllü ve dayanıklı olmak, bu husûsta en ufak bir fütur ve gevşeklik, acizlik göstermemektir. En değerli amel, yapıldığında zarar getirmiyen ve Allahü teâlânın katında kabûl olandır. En güzel vekar ve ağırbaşlılık, mes'eleleri enine, boyuna, son noktasına kadar düşünüp, üzerinde durmaktır. Bu, yapılan işin ne derecede fâide sağlıyacağını, herhangi bir zararın doğup doğmıyacağını bilmeyi te'mîn eder. Böyle yapan kimse, günahlardan kendisini koruduğu gibi, kıyâmet gününde kendisine gıbta edilen, imrenilen kimselerden olur. En fâideli tevâzu, kibri ve gadabı (kızmayı) giderenidir. En kıymetli söz, hakka uygun olanıdır. En zararlı söz, konuşulmaması daha hayırlı olanıdır. En lüzumlu olan şey, Allahü teâlânın emrettiği farzları, ana-babayı, çoluk çocuğunu gözetip, onların geçimlerini temin edip, Allahü teâlânın emirlerini öğretip kulluk vazîfelerini yerine getirmelerini sağlamaktır. En fâideli ilim, cehâleti, kötülükleri giderip, Allahü teâlânın büyüklüğünü ve yüce kudretini anlamaya, böylece O'na kulluğun bir vazîfe olduğunu öğretip, âhırete hazırlanmaya vesîle olanıdır. En üstün cihad (mücâdele, savaş) hakkı kabûl etmeye alıştırabilmek için, nefsle olan mücâdeledir. En tehlikeli düşman, sana en yakın ve en gizlisi, fakat düşmanlığı en çok olanıdır. Bu düşman, diğer bütün düşmanları da sana karşı teşvik eder. İşte bu düşman, kalbi devamlı kötü vesveseleriyle meşgûl eden şeytandır, insanı onun şerrinden ancak Allahü teâlâ muhafaza buyurur.

Onun için; Allahü teâlâya, onun ve nefsin şerrinden koruması için devamlı yalvarmalıdır. En tehlikeli günah, kişinin Allahü teâlâ ve Resûlünün (aleyhisselâm) bildirdiği şekilde değil de, kendi kafasına göre, böyle yaparsam, Allahü teâlâ benden râzı olur deyip, halbuki Allah ve Resûlünün emirlerine muhalif olan bir işi yapmasıdır. Bu bakımdan Resûlullahın (aleyhisselâm) bildirdiği şekilde ibâdet ve tâatte bulunmak lâzımdır. Bu da İslâmiyeti öğrenmekle mümkündür. Dînini lâzım olduğu kadar öğrenmiyen kimse, dînî vazîfelerini yaparken kendi kafasına göre dînini yaşamaktan kurtulamaz. Bu ise, insanı, huzûr-u ilâhide mes'ûl olmaya götürür."

"İnsanın günahından korkması tâat (Allahü teâlânın beğendiği bir şey), korkmaması ise ma'siyettir (günahtır)."

Ahmed bin Âsım Antâkî hazretlerine, Müşavere (danışma) husûsunda ne dersin dedikleri zaman: "Emin, itimâd edebilecek kimseden başkasına güvenme" cevâbını vermiştir.

"İstişarede söylenen söz, nasîhat hakkında ne tavsiye buyurursun?" diye sorulunca: "Söyleyeceğiniz sözü önce kendi nefsinize tatbik edin, bu takdîrde, durumunuz ne olur? onu göz önüne alın, ondan sonra, söyleyeceğinizi söyleyin ve tavsiyenizi yapın. Böyle yaparsanız, doğruyu ve isâbetli olanı bulmanız mümkün olup, kendinizi yanlış söylemekten koruyup, herkes yanında güvenilen ve itimâd edilen, görüş sahibi bir kimse olursunuz" buyurdu.

İnsanların, arasına karışıp, onlarla beraber olmak husûsunda ne buyurursunuz denilince: "Eğer akıllı, her yönüyle güvenilebilen, din ve dünyâ işlerinde sağlam birini bulabilirsen

onunla beraber ol ve arkadaşlık yap. Böyle olmıyanlardan, arslandan kaçar gibi kaç" demiştir.

"Allahü teâlâya kendisiyle yakın olabileceğimiz en üstün şey nedir?" diye sordular. "Kibir, riya, hased (çekememezlik) gıybet, kin, kızma, dünyâya düşkünlük, uzun emel sahibi olmak gibi, insanın içine dâir günahları (kalb hastalıklarını) terk etmektir" buyurdu. Bunun üzerine, "İnsanın içine âit günahlarının, dışına âit günahlardan üstün olması nasıl olur?" diye, sorduklarında: "Çünkü, bâtına âit günahlar terk edilince, zâhirî (dış) günahlar kendiliğinden kaybolur" buyurdu.

"En şiddetli günah nedir?" diye soruldu: "Bir ma'siyetin (günahın) ma'siyet (günah) olduğunu bilmemektir." Bundan daha kötüsü nedir?" diye soruldu. "Ma'siyet olan bir şeyi, tâat (Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği bir şey) olarak bilmektir. Onun için dîni bilgileri lâzım olduğu kadar mutlaka bilmek lâzımdır" buyurdu.

"Günah işlendiğinde, yapılacak en fâideli iş nedir?" denildiğinde, "Bir kimse bir günahı yapıp, sonra onu gözünün önüne getirip, ölünceye kadar, "Ben Rabbimin emrine niçin karşı geldim, niçin bu günahı işledim" diye pişman olup, bir daha öyle bir günaha dönmemesidir" buyurdu. İşte bu, tövbe-i nasûh, ya'nî bir daha günaha dönmemek üzere yapılan tövbedir.

"Allahü teâlânın beğendiği işlerle meşgûl olan kimsenin sakınması gereken nedir?" dendi. "Yaptığı sâlih amelleri gözünde büyüterek bir hayli ibâdet yaptığını, ibâdet ve tâat husûsunda durumunun iyi olduğunu düşünerek, günahlarını unutmaktan sakınması gerekir. Çünkü bunda, amellerinin onu şımartması ve İşlediği günahların azâbından emîn olması vardır. Böyle bir durum ise tehlikelidir" buyurdu.

"Tâat ehli, üzerlerinden bir gün bir gece geçtiği zaman, tâat üzere geçip geçmediği husûsunda kendilerini kontrol ederler. Eğer, Allahü teâlânın rızâsına uygun geçmiş ise, sevinirler. A'zâlarını, sâlih ameller yapmaları için zorlarlar. Dünyâ düşüncesini kalblerinden boşaltırlar. Uzun emel sahibi olmazlar. Ecellerini yakın görürler. Dünyâ hırsını kalblerinden uzaklaştırırlar. Ahıret düşüncesi onların gönüllerini kaplamıştır. Ahırete, basîretli gerçekten gören bir gözle bakarlar. Sanki, âhıreti görmüş gibi hazırlanırlar. Temiz, hâlis ve sâlih amellerle, Allahü teâlâya yaklaşmaya çalışırlar. Yaşayışlarında Allahü teâlâ ve Resûlünün (aleyhisselâm) emrettiği istikâmet (doğruluk) üzere olurlar. Takvâları arttıkça dünyâda yaptıkları ibâdet ve tâatlerin tadını daha fazla duyarlar. Allah korkusundan gözyaşları dökerler, ibâdetlerini kırık ve mahzûn bir kalb ile yaparlar. Onlar, âhıret gamıyla gamlanmışlardır. Fazla ve boş söz konuşmazlar. Allahü teâlâyı anmaktan lezzet duyarlar. Bedenleri dünyâda fakat, kalbleri Allahü teâlâ iledir."

"Ben öyle bir zamana yetiştim ki, o vakit İslâm, başlangıcındaki gibi garîb oldu. Hak söz de garîb oldu. Bir âlim özlenip yanına, gidildiği zaman, o hürmeti seven, başkan olma arzusu ile dolup taşan, gönlünü dünyâya kaptırmış olarak görülür oldu. Âbid (çok ibâdet eden) birisine gidildiği zaman, ibâdet bilgilerini bilmiyen, büyük düşman şeytan tarafından mağlup edilmiş birisi olarak bulunur oldu. Diğer insanların durumu zaten ma'lûmdur. Evet, insanlar dünyâlarına mağlup olmuşlar, arzu ve isteklerine uymuşlar, kendilerini beğenir duruma düşmüşler, dünyalıkları için cimri, dinleri için çok tâvizkâr ve müsamahakâr olmuşlar. Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekte gevşeklik göstermişler. Başlarına gelen musîbetlerden dolayı, kazayı zemme (kötülemeye) kalkışmışlar. Şehvetlerine dalarak, dünyâda huzûrsuz olmuşlar. Kalbleri taş gibi katılaşmış. Niçin yaratıldıklarını unutmuşlar. Halbuki, bu dünyâya Allahü teâlâya kulluk için geldiler. Bu dünyâ bir imtihan yeridir. Evet, insanlar Allahü teâlâya tevekkülü, Allahü teâlâya güvenip dayanmayı da bırakmışlar. Altın ve gümüş peşine düşmüşler. Onlar meclislerde toplantılarda, süslü sözlerle konuşmaya

çalışırlar. Gadap (hiddet) zamanı kibirli bir eda ile bağırıp, çağırırlar.”

“Şimdi, kendi zamanınıza bakın, insanlar nasıl? Ey basîret sahipleri! İbret alınız. Ey Allahü teâlâya îmân eden akıl sahipleri Allahü teâlâya şükür vazîfesini yapmayıp, arzu ve isteklerini tercih edenler, mes’ûl olacaklar, kıyâmet gününde mazeret beyan edemiyeceklerdir. Allahü teâlâdan gelen ni’metleri çok görünüz, “Yâ Rabbi bol bol verdin” deyiniz ki, şükür etmeniz mümkün olsun. Nefsinize fırsat vermemek, affa kavuşmak için, yaptığınız ibâdet ve tâatı az görünüz. İhlâslı amel yapabilmek için gafletten çok sakınıp, uyanık olunuz.”

“Afiyet (sıhhat ve iyi durum) büyük bir ni’mettir. Emeli, arzu ve istekleri kısa yapmak lâzımdır. Makam, mevki kapmak için yarış etmek gibi hırs yoktur. İnsanın, hevâ ve arzularına uyması, kendisine büyük bir zulümdür. Farzları yapmak gibi tâat yoktur. Günahı küçük görmek gibi musîbet yoktur.”

“İnsanın, kendisini alâkadar etmeyen şeyleri terk edip, kendisini ilgilendiren işlerle meşgûl olması gerekir”

“İnsanın en kötü işlerinden birisi gıybet etmesidir. Bu yüzden, dünyâda ve âhırette zarara uğrar. Hattâ o yüzden ona buğz edilir. Melekler ondan uzaklaşır. Şeytanlar sevinir. Gıybet, amelleri boşa çıkarır. Herkes yanında sevgisini kaybeder. Değeri kalmaz. Gıybet ile nemime (söz taşımak), birbirine yakındır, ikisi de aynı şeyden doğar, ikisi de taşkınlık ve azgınlıktır. Azgın olmıyan kimse bunlarla uğraşmaz. Söz taşıyan, katil gibidir. Gıybet eden ise, leş yiyen gibidir. Azgın kimse kibirlidir, insan nefsini bu hastalıklara kaptırınca, iftira günahına da girer. Böylece gıybet, kişinin nefsini temize çıkarmak istemesinden ve kendisini beğenmesinden doğar. Gıybetten, en büyük belâdan kaçar gibi kaçmak lâzımdır. Çünkü o Kur’ân-ı kerîmde haram kılınmıştır.”

“Kalbin ma’nevî hastalıklardan muhafazası için şunlara dikkât etmek lazımdır 1- Ahlâkı güzel olanlarla oturmak, 2- Kur’ân-ı kerîm okumaya devam etmek, 3- Fazla yemek yememek, 4- Gece namazlarına devam etmek, 5- Seher vaktinde Allahü teâlâya yalvarmak, istiğfar etmek (Allahü teâlâdan af ve mağfiretini istemek).

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 280

2) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 2

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 83

4) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 137

5) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 352

6) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh. 318

7) Risâle-i Kuşeyrî sh. 100

8) Keşf-ül-mahcûb sh. 228

9) Nefehât-ül-üns sh. 134

10) Kevâkib-üd-dûriyye cild-1, sh. 197

AHMED BİN CA’FER EL-VEKÎÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi Ahmed bin Ca’fer ed Darîr, el Vekîî olup, künyesi, Ebû Abdurrahmân’dır. Ed-Darîr denmesinin sebebi a’mâ olup, iki gözü görmediğindendir. Doğum târihi bilinmemektedir. 215 (m. 830)’da Bağdâd’da vefât etmiştir.

Büyük hadîs âlimi olan Ahmed bin Ca’fer; Vekî’ bin Cerrah, Ebû Muâviye, Hafs bin Gıyâs ve birçok âlimden hadîs öğrenmiştir. Kendisinden de İbrâhîm bin İshâk, Ahmed bin Kâsım ve birçok âlim de rivâyette bulunmuşlardır. Hanbelî mezhebinde, sonra gelen âlimlerden olan Ahmed bin Ca’fer, hadîs ilminde hafızdır. Ya’nî yüzbin hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere bilmektedir. Hıfzı ya’nî duyduklarını aklında tutması pek kuvvetliydi. Ahmed bin Muhammed Ebû Nuaym şöyle dedi: “Hiç bir a’mâ görmedim ki, Ahmed bin Ca’fer’den

hıfzı daha kuvvetli olsun. Ahmed bin Ca'fer'in (radıyallahü anh) ilim alma yolu işitmekle idi. O hadîsleri imamlardan bizzat dinlemek sûretiyle alırdı.

Dârekutnî "Ahmed el-Vekîî sika (sağlam, güvenilir) bir râvidir. Onun oğlu Muhammed de sikadır" buyurmuştur. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, Ahmed bin Ca'fer'e "Yâ Ebâ Abdurrahmân! Ben seni çok seviyorum" buyurdu. Harbî şöyle dedi: "İbni Ebî Şeybe'nin Müsnedinin tamamını okudum. Okuduğum her hadîsi ezberlediğini beyân edip, söylüyordu. Ona bu mes'eleyi sordum: "Ben bunu bir hadîs âliminden işittim. Cum'a günü sizden işittiklerimi de öğrendim, hatırlıyorsunuz" cevâbını verdi.

İbrâhîm Harbi: "Ahmed bin Ca'fer yüzbin hadîs-i şerîf bilirdi. Ben hiçbir hadîs-i şerîf işitmedim ki, o Ahmed bin Ca'fer'in ezberinde olmasın" buyurdu. Hubey bin Ubeyd'den, o da el-Mikdâm'dan rivâyetle, Resûlullah (aleyhisselâm), "Sizden biriniz bir din kardeşini severse bu sevgisini ona bildirsin" buyurdu.

Ebû Muâviye, A'meş, Ebî Sâlih ve Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) hadîs-i şerîf rivâyet etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm), "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, siz îmân etmedikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de kâmil (olgun) mü'min olamazsınız. Size bir şey söyliyeyim. Onu yaptığınız zaman birbirinizi seversiniz: Aranızda selâmı yayınız"buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 23

2) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 58

3) El-A'lâm cild-1, sh. 106

AHMED BİN EBÎ HAYSEME

Hadîs, târih, edebiyat ve neseb âlimi. Hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi, râvîlerinin halleriyle, birlikte ezberden bilen) ve sika (güvenilir) idi. Hadîs ilminde zamanının imâmı idi. Bu yüzden kendisine "İmâm," "Hâfız", "Huccet" lakabları verildi. Ahmed bin Ebî Hayseme ismiyle meşhûr olan bu mübârek zâtın künyesi, Ebû Bekir olup, babasının ismi, Ebî Haysem Züheyr bin Harb bin Şeddâd'dır. Aslen Nesâ şehrinden olup Bağdâd'ta yerleşti. Doksandört yaşlarında iken 279 (m. 892) yılında vefât etti.

Hadîs ilmini Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Müîn'den aldı. Neseb ilmini Mus'ab bin Zübeyr'den, insanlar arasında mühim günlere dair ilmi Ebû Hasan Medâinî'den, edebiyat ilmini Muhammed bin Sellâm Cümehî'den öğrendi.

Babası Ebû Haysem, Ebû Nuaym, Hevze bin Halîfe, Kıtbe bin Ala', Affân, Müslim bin İbrâhîm, Mûsâ bin İsmail'den ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Kendisinden de, İbni Sâ'd, Muhammed bin Muhalled, İsmail Saffâr, Ebû Sehl Kattân, Ahmed bin Kâmil ve daha birçok âlim ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Birçok kitabın yazarı olan İb'ni Ebî Hayseme'nin "et-Târih-i ala tarîkatı'l-muhaddisîn", "Ahbâr-üş-şuârâ" ve "Kitâbü'l-i'râb" adlı eserleri tanınmaktadır.

Hatîb: "Sika, ilmine güvenilir, hafız, insanlar arasında mühim olan günleri çıkarmaya ve edebî sözleri rivâyette keskin görüşlü" olduğunu söylemiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-1, sh. 28

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 596

3) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 162

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 174

5) Mu'cemü'l-müellifîn cild-2, sh. 227

6) Vefeyât cild-2, sh. 241, 248

7) Keşf-üz-zünûn sh. 276, 295

8) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh-44

AHMED BİN EBİ'L-HAVÂRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Hasan olup, ismi Ebû Hasan Ahmed bin Ebi'l-Havârî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Şam'da doğmuş, orada yaşamıştır. Zühd ve takvâ ehli bir zât idi. Ebû Süleymân Dârânî'nin talebesi olup, Süfyân bin Uyeyne, Mervan bin Muâviye, Fizârî ve Sa'îd bin Yezîd'in sohbetlerinde bulunmuş ve her birinden ilim ve edeb öğrenmiştir. Değerli, güzel ve kıymetli sözler söylemiş, sahih hadîs rivâyetinde bulunmuştur. Zamanında bir mes'ele olduğu zaman halk ona sorarak müşküllerini hallederdi. Muhammed bin Ebi'l-Havârî adında bir kardeşi vardır. Kardeşi de zühd ve vera' bakımından onunla aynı derecede idi. Bütün ailesi vera' ehli ve takvâ sahibi kimselerdi. 230 (m. 844) senesinde vefât etti.

İlim ehli bu zât için Cüneyd-i Bağdadî her zaman: "Ahmed bin Ebi'l-Havârî, Şam şehrinin güzel kokulu bir gülüdür" buyururdu.

Şöyle anlatılır: Ahmed bin Ebi'l-Havârî, hocası Ebû Süleymân Dârânî'ye hiçbir zaman muhalefet etmiyeceğine söz vermişti. Birgün Ebû Süleymân meclisinde ders anlatırken, Ahmed bin Ebi'l-Havârî içeri girerek "Fırın iyice ısındı ne pişirmemizi istersiniz?" dedi. Ebû Süleymân cevap vermedi. Ahmed bin Ebi'l-Havârî hocasının duymadığını zannederek üç defa aynı soruyu sordu. Buna üzülen Ebû Süleymân, "Git içine gir ve otur" dedi. Böyle söyledikten bir müddet sonra Ebû Süleymân söylediği sözü hatırlayınca Ahmed bin Ebi'l-Havârî'yi sordu. Aradılar, bulamayınca Ebû Süleymân, "Onun, bana söylediğim sözden çıkmayacağına dâir sözü vardır. Gidin fırına bakın" dedi. Oraya baktıklarında Ahmed bin Ebi'l-Havârî'nin hiçbir yeri yanmamış şekilde olduğunu gördüler.

Kendisi anlatır: "Rü'yâmda bir sefer, yüzü nûr gibi pırıl pırıl parlayan bir hûrî gördüm ve "Ey Hûrî ne kadar güzel yüzün var" dedim. Hûrî "Evet, ey Ahmed senin ağladığın bir gece, gözyaşını yüzüme sürdüm de, onun için yüzüm pırıl pırıl oldu dedi."

Yine kendisi anlatır: "Muhammed bin Semmâk bir gün hastalanmıştı. Onun şişesini alıp hırıstiyan doktora götürürken, yolda güzel yüzlü, güzel kokulu ve temiz elbiseli bir kimse ile karşılaştık. "Nereye gidiyorsunuz!" dedi. Biz de "İbn-i Semmâk'ın şişesini falan doktora göstermek için götürüyoruz" dedik. Bunun üzerine "Sübhanallah! Allah dostunun ilâcını Allah'ın düşmanından mı istiyorsunuz? Bu şişeyi yere atınız ve İbn-i Semmâk'a deyin ki, "Elini ağrıyan yer üzerine koysun ve "Bil-hakkı enzelnâhü ve bilhakkı nezele" desin" dedi ve gözden kayboldu. Ne olduğunu anlayamadık Bunun üzerine dönerek İbn-i Semmâk'ın yanına gelerek olanları anlattık. Hemen elini ağrıyan yerine koydu ve o zâtın dediğini okudu. Ve derhal iyileşti. İbni Semmâk "O zât Hızır (aleyhisselâm) idi" dedi. Ahmed bin Ebi'l-Havârî şöyle anlatır: "Ebû Süleymân Dârânî'nin canı tuzlu sıcak bir çörek istedi. Ben hemen kendisine getirdim. Çörekten bir lokma ısırdı ve daha sonra ısırdığını çıkararak ağlamaya başladı. "Nefsimin istekleri uğrunda acele ettim. Halbuki bu husûsta uzun zaman sabrettim ve gayret gösterdim" dedi ve ölünceye kadar tuzlu çörek yemedi."

Kendisi anlatır: Birgün Şam'ın mezarlığına girdim. Orada kapısı olmayan bir kubbe vardı. Fakat bir açık yerini bularak oraya girdim. Bir süre sonra bir kadın kapı çalar gibi kubbeye vurdu. Ben de ona "Sen kimsin, böyle kubbeyi çalıyorsun?" deyince", bana "Senden bir yol öğrenmek istiyorum" dedi. Ben de ona "Hangi yolu soruyorsun?" deyince "Ben senden kurtuluş yolunu soruyorum" dedi. Ben ona, "Kurtuluş yolu öyle

bir yoldur ki, üzerinde cezalar, azaplar, engeller vardır. Kurtuluşa ancak iyi muâmele ve dünyâ işlerini bırakıp âhıret işleriyle uğraşmakla ulaşılabilir” dedim. Kadın bunu duyunca çok şiddetli ağlamaya başladı. Bir süre sonra düşüp bayıldı. Bu anda oraya gelen kadınlara ona bakmalarını söyledim. Baktıklarında kadının ölmüş olduğunu anladılar. Onlara “Bu kadın kimdir?” dediğimde “Kureyşli bir hanımdır. Uzun süreden beri kendini yemek içmekten men etmiştir. Bundan dolayı çok hastalandı. Ona birşey söylendiği zaman beni tabibimle baş başa bırakın. O beni iyi eder derdi” dediler. Ben bunun üzerine “Hakîkaten tabîbi onu hakîki şifaya kavuşturdu” dedim.

Ahmed bin Ebi’l-Havârî buyurdu ki: “Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti, O’na itaati sevmektir.” “İlim tahsil etmek, sırf Allahü teâlâya itaati ve âdabı öğrenmek içindir.”

“Dünyâyı tanıyan ondan soğur, âhıreti tanıyan ona ısınır. Hak teâlâyı tanıyan. O’nun rızâsını tercih eder.”

“Çok günah ve dünyâ sevgisiyle hastalanan kalblerinizi, dünyâdan soğuyarak ve günahlarını terk ederek tedâvi ediniz.”

“Sünnet-i seniyyeye uymadan amel edenin ameli bâtıl olur.”

“Dünyâya sevgi ve arzuyla bakanın kalbinden Allahü teâlâ zühd ve yakîn nûrunu söküp atar.”

“Ağlamanın en güzeli ve iyisi, İslama uygun olmayan amellerle geçirilen ömür için kulun ağlamasıdır.”

“Hak teâlâ bir insanı, gaflet içinde bulunmak ve taş kalbli olmaktan daha beter bir şeyle imtihan etmemiştir.”

“Kalbinde bir katılaşma gördüğünde, sâlihlerle sohbet et, onlarla beraber bulun, yemeği azalt, nefsinin isteklerini yapma ve onu sıkıntılara alıştır.”

“Akıllı olan, Allahü teâlâyı daha çok tanır. Daha çok tanıyan hedefine daha çabuk ulaşır.” “Ümid, korkanların azığıdır.”

“Allahü teâlâdan korkanların gıdası, Allahü teâlâdan ümidini kesmemektir:” “Ağzıma lüzumsuz bir lokma koyduğum zaman, oradan lüzumsuz bir söz çıkar.”

“Bir konuda tereddütte kalıp doğrusunu kestiremediğiniz vakit, nefsin arzusuna aykırı olan hangisi ise onu tercih edin. Çünkü işin doğrusu, nefsânî arzulara muhalefet etmektir.”

“Kim Allahü teâlânın ibâdeti ile bir saat meşgûl olursa, Allahü teâlâ ona rahmeti ile nazar eder.”

“Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti zikri sevmektir.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: **“Her hâllerinde Allahü teâlâya şükür edenler ilk defa Cennete girecek ve en önce haşr olacak kâfiledirler.”**

“Her kim bildiği ile amel ederse, Hak teâlâ ona bilmediği ilimleri verir.”

“Her kim hasta iken ve seferde iken ibâdetini yaparsa, Allahü teâlâ ona sanki sağlam veya mukîm iken yapmış olduğu ibadet gibi sevâb verir.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 5

2) Nefehât-ül-üns sh. 112

3) Sıfât-üs-safve cild-3, sh. 212

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 11

5) Mi’rât-ül-cinân cild-2, sh. 153

6) Keşf-ül-mahcûb sh. 217

7) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 98

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 96

9) Risâle-i Kuşeyrî sh-95

10) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 39

11) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 49

AHMED BİN EBÎ VERD

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Hasan'dır. 263 (m. 876)'dan önce vefât etmiştir. Bağdâd'da doğup, büyümüş ve orada yetişmiştir. Muhammed bin Ebî Verd'in kardeşi olup, ikisi de zamanlarının meşhûr evliyâsıdır. Cüneyd-i Bağdâdî'nin yakınlarından olup, sohbetinde bulunmuştur. Evliyânın büyüklerinden olan Sırrî-yi Sekâtî'nin, Haris Muhasibî'nin, Bişr-i Hafî'nin ve Ebü'l-Feth el-Hammâl'in sohbetinde bulunmuştur. Böylece tasavvufta yetişip, yükselmiştir.

Buyurdu ki: "Üç şey vardır ki, bunlar bir velî kulda arttıkça, güzel hâlleri artar.

1. Makamı yükseldikçe, tevâzusu artar.

2. Malı çoğaldıkça, cömertliği artar.

3. Ömrü uzadıkça, cihadı, hizmeti artar."

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 249

2) Târih-i Bağdâd cild-3, sh. 201

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 98

AHMED BİN EBÜ'L-HASAN EL-ICLÎ

Büyük hadîs âlimi ve tarihçi. İsmi Ahmed bin Abdullah bin Sâlih olup, künyesi Ebü'l-Hasen el-Iclî'dir. El-Iclî diye meşhûr olmuştur. 181 (m. 797)'de Kûfe'de doğmuş daha sonra Basra ve Bağdâd'a gitmiş ve oraya yerleşmiştir. Irak'ta Mu'tezîle fırkasının "Kur'ân-ı kerîm mahlûktur" bozuk inançlarının yayılması ve devlet adamlarının bunu desteklemesi üzerine Irak'ı terk etmiş batı Trablus'a ya'nî Trablusşam'a yerleşmiştir. Burada 261 (m. 875)'de vefât etmiştir. Ahmed bin Abdullah el-Iclî Basra, Bağdâd ve Kûfe'de ilim tahsilinde bulundu. Onun ilminin yayıldığı yer Trablusşam olmakla beraber Basra, Kûfe, Bağdâd gibi ilim merkezlerinde de meşhûrdur. Ahmed bin Abdullah el-Iclî, Sübâbe bin Sivâd, Muhammed bin Ca'fer, Hasen bin Ali el-Ca'fi, Ebû Dâvûd el-Hafrî, Ebû Âmir el-Akdi, Muhammedî, Ya'lâ İbni Ubeyd ve birçok âlimden ilim ve hadîs almıştır. Kendisinden de oğlu Ebû Müslim Sâlih ve birçok âlim rivâyette bulunmuşlardır. Sağlam bir i'tikâda sahip olan Ebü'l-Hasen el-Iclî mu'tezile fırkasındaki câhillerin bütün sıkıntılarına, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel gibi göğüs germiştir. Hadîs ilminde imamlık derecesine ulaşmış olan el-Iclî, hafızası sağlam ve İslâmiyete uymakta Allahü teâlânın emirlerine yapışmakta pek gayretli idi. Dünyâya rağbet etmeyen, şüpheli şeylerden sakınan zühd ve vera' ehli bir zâttı.

Ziyâd bin Abdurrahmân Ebü'l-Hasen el-Lü'lûî: Magribteki ilimde üstâd olan hocalarımızdan işittim ki; "Memleketimizde, Ebü'l-Hasen, Ahmed bin Abdullah bin Sâlih el-Iclî gibi bir âlim yoktur. Hadîs ilminde onun derecesine ulaşmış bir benzeri daha görülmediği gibi, haramlardan sakınmaktaki gayreti ve zühdünde de bir benzeri görülmedi" demiştir. Muhammed bin Ahmed bin Temim dedi ki: "Magribteki hadîs âlimlerinden olan Mâlik bin Îsâ el-Kafeîye "Karşılaştığın, bildiğin âlimlerin içerisinde hadîs-i en iyi bilen kimdir?' diye sordum. Bana "Ebü'l-Hasen Ahmed bin Abdullah bin Sâlih el-Iclî'dir" cevâbını verdi." Mâlik bin Îsâ, Abbâs ed-Devrî'ye, Abdullah bin Sâlih el-Iclî'den bahsettikten sonra Abbâs'a "Onun bizim yanımızda bir oğlu var." dedi. Abbâs "Ahmed mi?" diye sordu. Mâlik bin Îsâ "Evet" dedi. Abbâs "Biz Onu Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh), Yahyâ bin Maîn gibi kabûl ederiz" cevâbını verdi ve bunun Ebü'l-Hasen el-Iclî olduğunu zikretti. Çünkü Ahmed bin Hanbel ve Yahyâ bin Maîn (r.aleyhima) ondan hadîs alırlardı. Yahyâ bin Maîn'e, Ebü'l-Hasen el-Iclî'nin nasıl bir kimse olduğu soruldu. Cevâbında "Sikadır (sağlam ve güvenilirdir)"

buyurdu. Ebü'l-Hasan el-Iclî'nin hafızası Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) gibi sağlam ve kuvvetli idi. Fakat Ahmed bin Hanbel'den biraz daha yaşlı idi. Ebü'l-Hasen el-Iclî hadîs-i şerîf aramakta, onu öğrenmekte âlimlerin en önde gelenleri olmakla beraber, rivâyet etmiş olduğu hadîslerin senedleri en yüksek, en sağlam olanlar idi. Dünyâya düşkün olmama, haram ve şüphelilerden sakınmada Magribliler onun en yüksek derecede olduğunu beyân etmişler ve İmâm-ı Buhârî gibi kabûl etmişlerdir. O çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiş, hadîs ilminin inceliklerine vâkıf olmuş yüksek bir âlimdi. Onun rivâyetleri Magrib'te makbûl, aradaki uzaklığa bakmaksızın, Mısır, Şam ve Irak'ta da kıymetlidir.

Ahmed bin Abdullah bin Sâlih büyük âlimlerin hayatlarını anlatan bir târih kitabı yazmış, ayrıca hadîs râvilerinden, onların cerh, ta'dil (Hadîs-i şerîf nakledenlerin güvenilirliğine dâir) ve sika olup olmamalarını beyân eden es-Sikât kitabını te'lîf etmiştir. İbni Nâsiruddîn, "el-Iclî'nin hadîs ilmindeki derecesine ve hıfzının kuvvetine, yazmış olduğu es-Sikât kitabı delîldir" buyurmuştur.

1) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 214

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 141

3) El-A'lâm cild-1, sh. 166

AHMED BİN HADRAVEYH

Tasavvuf büyüklerinden. Ahmed bin Hadraveyh tasavvuf, yolunun, en yüksek derecesine ulaşmış, fetvâ sahibi, tarikatta kâmil, fütüvvette (asâlette) meşhûr, vilâyette sultan, riyâzette şöhret sahibi, tasavvuf ehli arasında makbûl idi. Belh şehrindendi. Künyesi Ebû Hâmid, asıl adı Ahmed bin Hadraveyh bin Muhammed bin Ebî Amr el-Belhî'dir. Önceleri Hâtem-i Es'am'ın talebesi idi. Ebû Turâb en-Nahşebî ve Ebû Hafs el-Haddâd ile sohbet etmiş, İbrâhim bin Edhem'i görmüştür, özellikle fütüvvet sahasındaki düşünce ve sözleriyle meşhûr olan Ahmed bin Hadraveyh, Belh emîrinin kızı Fâtıma ile evlenmişti. Hanımı Fâtıma da tasavvufta örnek bir kişi idi. Ahmed bin Hadraveyh 240 (m. 854) senesinde Belh'de vefât etti.

Ahmed bin Hadraveyh asker kıyâfetinde elbise giyerdi. Doğruluğu, en büyük lütfun elde edilmesinde tek çâre olarak gören Ahmed bin Hadraveyh: "Kim, bütün hâllerinde Allahü teâlânın kendisiyle olmasını istiyorsa, doğruluğa sarılsın" derdi. Ona göre kulun başarıya ulaşmaması, basîretsizliğinin eseridir. "Yol açık, hak zâhir, da'vette bulunan da işitilmiştir. Bütün bunlardan sonra şaşırmak, yalnız körlükten ileri gelmektedir" derdi.

Ebû Hafs'a "Bu yolun en büyüğü kimdir?" diye sorulduğunda: "Ahmed bin Hadraveyh'ten yüksek himmetli ve hâli ondan doğru kimse görmedim" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Ahmed bin Hadraveyh olmasaydı, fütüvvet ve mürüvvet zâhir olmazdı."

Hanımı Fâtıma, Belh şehri Beyi'nin kızı idi. Tövbe etmiş ve Ahmed bin Hadraveyh'e haber gönderip, babasından kendisini istemesini söylemişti. Ebû Hâmid Ahmed kabûl etmeyince, ikinci defa adam gönderdi ve "Ben, seni Allah yolunu görmek istiyenlerin yolunu kesici değil, yol gösterici olmakta herkesten ileri sanıyordum" dedi. Bunun üzerine Ahmed bin Hadraveyh, Fâtıma'yı babasından istedi. Babası da Ahmed bin Hadraveyh'in bereketlerinden istifâde için kızını ona verdi. Fâtıma dünyâ işlerini terk etti ve Ahmed bin Hadraveyh'le huzûr ve sükûn içinde yaşadı.

Bir müddet Bistam'da kalan Ahmed bin Hadraveyh hanımı ile oradan ayrılıp, Nişâbûr'a gitti. Nişâbûr'da iken Yahyâ bin Muâz-ı Râzî oraya geldi. Gelen bu misâfiri Ahmed bin Hadraveyh evine da'vet etmek istedi. Hanımına zâtın da'vetinde neler yapılmasının gerektiğini sorunca, Fâtıma şöyle cevap verdi: "Birçok hayvan kesmeli, ayrıca şunlara da

ihtiyâç vardır; çokça şamdanlar, buhur ve misk alınmalı, bunlara ilâveten birkaç merkep kesmeli" deyince, Ahmed bin Hadraveyh: "Merkep kesmek de ne oluyor?" diye sordu. Hanımı, "Kerem sahibi bir kimse, kerem sahibi bir kişiyi evine da'vet edip misâfir edince, mahallenin köpekleri de bundan nasîblerini almalıdır" diye cevap verdi.

Birgün evine bir hırsız girdi. Her tarafı aradı, fakat götürecek bir şey bulamadı. Eli boş döneceği zaman Ahmed bin Hadraveyh: "Ey genç! Şu kovayı al su doldur. Abdest al ve namaz kıl.. Bu arada evime belki birşey gelir, sana veririm. Böylece evimden boş dönmemiş olursun. Genç onun dediği gibi hareket etti. Sabah olunca zengin birisi Ahmed bin Hadraveyh'e yüzelli altın getirdi. Ahmed bin Hadraveyh hazretleri bu parayı o gence vererek: "Al bu gece kıldığın namazların karşılığıdır" dedi. Bunun üzerine gence bir hâl oldu ve: "Yolumu kaybetmiştim, izzet ve cemâl sahibi olan Allahü teâlâ için bir gece hayırlı bir iş yaptım. Bana böyle ikramda bulundu" diyerek tövbe etti ve Ahmed bin Hadraveyh'in talebelerinden oldu.

Vefâtı yaklaştığı zaman yediyüz altın borcu vardı. Bunun tamamını fakîrler için harcamıştı, ölüm hâlinde iken alacaklıların hepsi birden geldi ve yatağının çevresini sardılar. Bunu fark eden Ahmed bin Hadraveyh: "Allahım! Benim canımı alıyorsun, fakat onların rehini benim canımdır. Ben onların nezdinde rehin bulunuyorum. Şimdi onlar güvendikleri bir kefil aradıklarına göre, bu borcu öyle bir kişiye havale et ki, onların alacağını ödesin. Canımı o zaman al" diye duâ etti. Sözlerini bitirir bitirmez biri gelip kapıyı çalarak, "Ebû Hâmid'den alacakları olanlar dışarı çıksınlar" dedi. Hepsinin alacağını ödedi. Borçları ödendiği an Ebû Hâmid hazretleri vefât etti.

Birçok eserleri bulunan Ahmed bin Hadraveyh, hayatında düstur hâline getirdiği "Allah doğrularla beraberdir" sözünün tecellisine ölüm döşeğinde de kavuşmuştur. Vefâtı sırasında yanında bulunan Muhammed bin Hâmid şöyle anlatıyor:

"Ahmed bin Hadraveyh ölüm döşeğinde iken 95 yaşında idi. Kendisine bir mes'ele sorulunca gözleri yaşardı. "Ey oğlum 95 senedir çaldığım bir kapı vardı. İşte şimdi o kapı bana açılıyor. Benim için se'âdetle mi yoksa bahtsızlıkla mı açılıyor, bilmiyorum. Nasıl cevap verebilirim?" diye karşılık verdi."

Buyurdu ki:

"Ma'rifetin hakîkati, Allahü teâlâyı kalb ile sevmek, dil ile anmak ve Allahü teâlâdan başka herşeyden ümidini kesmektir."

"Gaflet uykusundan daha ağır uyku yoktur. Şehvetten kuvvetli esâret yoktur. Gaflet ağırlığı olmasaydı. Şehvet galip gelmezdi"

"Yoksullara hizmet eden, şu üç şeyle mükâfatlandırılır. Tevâzu, edeb güzelliği, cömertlik." "İnsanların Allahü teâlâya en yakın olanı, güzel huylara en çok sahip olanıdır."

"Fakîrliğindeki izzeti ve dervişliğindeki şerefi gizli tut Ya'nî halka ben fakîrim diyerek sırrını açığa vurma. Çünkü fakîrlik Allahü teâlânın iyi bir ihsânı ve ikramıdır."

"Sabır, fakr-u zarûrette kalanların azığı, rızâ ise âriflerin mertebesidir."

"Kalb, bir takım kaplardan, ibârettir. Allahü teâlânın sevgisiyle doldukları zaman, nûrun fazlası diğer uzuvlara yarışır. Bâtılla dolduğu zaman da, ondaki karanlık diğer organlara geçer."

"Amellerin en iyisi hangisidir?" sorusuna: "Allahü teâlâdan başkasına iltifât etmekten kendini korumaktır" diye cevap vermişti.

Birgün yanında “Allaha firar ediniz” (Zâriyât-50) meâlindeki âyet-i kerîme okunduğunda: “Bu her konuda kaçıp sığınılacak en hayırlı olanın Allahü teâlâ olduğunu öğretmektedir” dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 42

2) Nefehât-ül-üns sh. 119

3) Târih-i Bağdâd cild-1, sh. 119

4) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 382

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 314

6) İhyâ-i ulûmiddîn cild-4, sh. 601

7) Tabakât-üş-şafiyye sh. 103

8) Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh. 11

9) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 137

10) Risâle-i Kuşeyrî sh. 93

11) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 287

AHMED BİN HAFS

(Bkz. Ebû Hafs-ı Kebîr)

AHMED BİN HANBEL

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan Hanbelî mezhebinin imâmı. Künyesi, Ebû Abdullah’tır. 164 (m. 780) senesinde Bağdâd’da doğdu. 241 (m. 855) senesinde bir Cum’a günü Bağdâd’da vefât etti. Aslen Basralıdır. Babasının ismi Muhammed bin Hanbeldir. Dedesi Hanbel bin Helâl, Basra’dan Horasan’a yerleşmiş ve Emevî devletinde Serahs şehri vâliliği yapmıştır. Babası asker (subay) idi. Ahmed bin Hanbel’in ailesi, annesi ona hâmile iken, Merv’den Bağdâd’a göçmüş ve o Bağdâd’da doğmuştur. Soy itibariyle, hem anne, hem de babası tarafından Arap asıllıdır. Nesebi, İslâmiyetten önce ve sonra Araplar arasında meşhûr bir kabile olan Şeyban kabilesine dayanır. Bu kabile Adnan kabilesinin bir kolu olan Rebîa kabilesinden bir kol olup, Nizar kabilesinde Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) soyu ile birleşir.

Ahmed bin Hanbel’in babası daha o çok küçük yaşta iken vefât etmiştir. Otuz yaşında vefât eden babasından, önemli bir miras da kalmamıştı. Onun yetişmesi ile annesi ilgilenmiştir. Daha küçük yaşta iken ilim tahsiline başlamıştı. Bu sırada Bağdâd önemli bir ilim merkezi idi. Burada hadîs âlimleri, kırâat âlimleri, tasavvufta yetişmiş büyük zâtlar ve diğer ilimlerde yetişmiş kıymetli âlimler bulunuyordu.

Tahsili: Ahmed bin Hanbel, ilim öğrenmeye küçük yaşta başlamıştır. Önce Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra lügat, hadîs, fıkıh, Sahâbîve Tabiîn rivâyetlerini öğrendi.

Ahmed bin Hanbel, emsali arasında ciddiyeti, takvâsı, sabrı, metanet ve tahammülü ile meşhûr olmuştur. Bu hâli, henüz 15-16 yaşlarında iken temas kurduğu âlimlerin dikkatini çekmiştir. Heysem bin Cemil onun hakkında, daha o sırada şöyle demiştir: “Bu çocuk yaşarsa, zamanındakilerin ilimde hucceti (rehberi) olacaktır.”

İlk önce İmâm-ı a’zamın talebesi olan Ebû Yûsuf’dan fıkıh ve hadîs ilminde ders almıştır. Bundan sonra da üç sene Huşeym’in derslerine devam etmiş, ondan hadîs-i şerîf dinlemiştir. Bu sırada henüz 16 yaşında idi. Kendisi “Huşeym’den işittiğim herşeyi ezberledim” demiştir. Bundan başka Bağdâd’da bulunan meşhûr âlimlerden de ders aldı. 179 (m. 795) senesinde tahsile başlayıp, 186 (m. 802) senesine kadar 7 yıl Bağdâd’da ilim öğrendi. Bundan sonra ilim tahsili için seyahatlere başladı. 186 yılında Basra’ya ve bir yıl sonra da, oradan Hicaz’a gitti. Böylece Kûfe, Basra, Mekke-i mükerreme, Medîne-i münevvere, Şam ve el-Cezîre’ye giderek hadîs ilmini öğrendi. Hadîs râvilerini bizzat görerek, onlardan hadîs-i şerîf dinledi. Basra ve Hicaz’a beşer defa seyahat yapmıştır. Hicaz’a yaptığı ilk seyahatinde, fıkıh

ilminde hocası olan, İmâm-ı Şafiî ile görüşmüştür. Bu görüşme Mekke'de Mescid-i Harâm'da olmuştur. İkinci defa ise, Bağdâd'da buluşmuşlardır.

Ahmed bin Hanbel, ilim tahsili için her türlü zorluğa katlanmıştır. Hadîs-i şerîf dinleyip öğrenmek üzere, pek çok seyahat yapmıştır. Bu seyahatlerinin çoğuna, yaya olarak çıkmıştır. İlk hac seferini 187 (m. 803) senesinde yaptı. Bundan sonra 191 (m. 806) ve 196 (m. 811) senelerinde de hacca gitti. 196'daki hac seferinde, bir sene Mekke-i mükerremede kaldı. 198 yılında da hac yapıp, bir sene daha orada kaldı. Bu zaman zarfında hadîs-i şerîf öğrenme faaliyetini sürdürdü. Hac yapmak için beş defa Mekke-i mükerremeye gitmiştir. Bu seferlerinden birinde, hac yaptıktan sonra bir müddet, mücavir olarak Mekke'de kaldı. Sonra Yemen'in San'a şehrinde bulunan meşhûr hadîs âlimi Abdürrezzâk bin Hemmam'dan hadîs-i şerîf öğrenmek için San'a'ya gitmek üzere yola çıktı. Bu yolculuk sırasında ilim öğrenmek uğruna çok sıkıntı çekti. Yolda yiyeceği bitmişti. Parası da olmadığı için, San'a şehrine varıncaya kadar, nakliyecilerin yanında ücretle hamallık yaptı. San'a'da Abdürrezzâk bin Hemmam'dan ders aldı. Ticâret ve kazanç için elverişli olmayan San'a'da iki sene kalıp, sıkıntılara katlandı. Abdürrezzâk bin Hemmam'dan hadîs-i şerîf dinledi. Böylece İmâm-ı Zührî ve İbn-i Müseyyib yoluyla rivâyet edilen, birçok hadîs-i şerîfi işitip öğrendi.

Ahmed bin Hanbel, ilim öğrenmek için pek çok İslâm beldesini dolaştı ve bu uğurda pek çok meşakkate katlandı. Kitap çantalarını sırtında taşırdı. Bir seferinde onu tanıyan biri ezberlediği hadîs-i şerîfin ve yazdığı notlarının çokluğunu görerek: "Bir Kûfe'ye, bir Basra'ya gidiyorsun! Ne zamana kadar böyle devam edeceksin?" deyince, Ahmed bin Hanbel hazretleri "Hokka ve kalem ile mezara kadar..." diyerek cevap vermiştir.

Ahmed bin Hanbel'in kuvvetli hafızasının yanında dikkati çeken bir vasfı da, işittiği bütün hadîs-i şerifleri yazmaya çok önem vermesiydi. Yaşadığı devir, ilmin tedvin edildiği, kısımlara ayrılıp, yazıldığı bir devir idi. Fıkıh ve lügat ilmi tedvin edilmiş, hadîs ilmi tedvin edilmekte, yazılan hadîs-i şerîfler toplanmakta idi.

Ahmed bin Hanbel, böyle bir zamanda din ilimlerini öğrenip, bilhassa tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerinde yüksek seviyeye ulaşmıştır. Netice itibariyle, küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Ahmed bin Hanbel, Bağdâd'da birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Kûfe'ye, Basra'ya, Mekke'ye, Medine'ye, Yemen'e, Şam'a gitti. Bu gittiği şehirlerde bulunan en büyük âlimlerden, fıkıh ve hadîs ilimlerini öğrendi. Zamanında yaşıyan, Zünnûn-i Mısrî, Bişr-i Hafî, Sırrî-yi Sekatî, Ma'rûf-ı Kerhî gibi birçok büyük evliyâ ile de görüşmüş, onlarla sohbet etmiştir. Yezîd bin Hârûn, Cerîr İbni Abdülhamîd, Velîd bin Müslim, Veki' bin Cerrah, İmâm-ı Ebû Yûsuf, İbrâhîm bin Sa'd, Yahyâ bin Sa'îd Kettân, Süfyân bin Uyeyne, fıkıh ilminde hocası Muhammed bin İdris Şafiî, Abdürrezzâk bin Hemmam'dan ve daha nice âlimlerden ilim okudu. Sonra tekrar Bağdâd'a döndü. Bundan sonra ilmini yayıp, insanlara çok fâideli oldu.

Dersleri ve Talebeleri: Ahmed bin Hanbel hazretleri, daha önceki yıllarda fetvâlar vermekle beraber, ders ve fetvâ verme işine, kırk yaşında başlamıştır. Bundan sonra hadîs rivâyetinde ve fetvâda başvurulan önemli bir kaynak olmuştur. Çünkü o, ilmi ve üstün ahlâkı ile çok sevilip, meşhûr olmuştur. İki çeşit ders halkası (meclisi) vardı. Biri, talebelerine verdiği muntazam dersler, diğeri, hem talebelerinin, hem de halktan isteyenlerin katıldığı dersler idi. Onun ilim meclisine pek çok kimse katılırdı. Ba'zı rivâyetlere göre, dersini dinleyenlerin sayısı beşbini bulmuştur. Ahmed bin Hanbel'den ders alıp, ilim öğrenen talebenin çokluğu, ondan hadîs-i şerîf rivâyet edenlerin ve fıkhî mes'eleler nakledenlerin pek çok sayıda olmasından da anlaşılmaktadır. Onun meclisine gelip,

derslerini dinleyenlerin bir kısmı, sadece ondaki üstün hâllere ve yüksek ahlâka hayran kaldığı için sohbetine katılmıştır. Böylece bir kısmı hem ilmini hem ahlâkını alırken, bir kısmı da onun yaşayışına göre yaşamak, onu tanımak, ahlâk ve edeb husûsunda yaptığı va'zu nasîhatten istifâde etmek için huzûruna geliyordu.

Ahmed bin Hanbel'in meclisinde, derslerinde vekar, ciddiyet, tevâzu ve gönül huzûru hâkim idi. Dinleyenlere ve katılanlara se'âdet vesîlesi olan derslerini, ikindiden sonra Bağdâd'da büyük bir mescidde verirdi.

Ders meclisine dâima kitaplarıyla, yazıp kaydettikleri ile çıkardı. Çok kuvvetli bir hafızaya sahip olmasına rağmen, hadîs-i şerîf rivâyet ederken, yanındaki yazdıklarına bakardı. Kitabından okur, talebelere yazdırırdı. Derslerinde hadîs-i şerîf rivâyetinden başka, bir de fıkhî mes'eleler hakkında verdiği cevaplar yer almakta idi. Ondan ders alıp, ilimde yetişenlerin sayısı 900 civarındadır. En meşhûr talebeleri şu zâtlardır: Kendi oğlu Sâlih bin Ahmed, babasının ictihâdlarını, yazdığı mektûblarla yaymıştır. Kâdılık vazîfesi de yaptığı için, Hanbelî mezhebini tatbik etmiş, uygulama safhasına koymuştur. Diğer oğlu Abdullah bin Ahmed, babasının ictihâdlarını nakletmiştir. Ebû Bekr el-Esrem, Hanbelî fıkhını nakletmiştir. Abdülmelik bin Abdülhamîd el-Meymûm, Ahmed bin Hanbel'in derslerine yirmiiki sene kadar devam etmiş, onun ictihâdını ve açıkladığı mes'eleleri yazmıştır. Hanbelî fıkhını rivâyet husûsunda büyük hizmeti olmuştur. Ebû Bekir el-Mervezî, en başta gelen talebesi olup, hocasının ictihâdından, fetvalarından pek çoğunu nakletmiştir. Harb bin İsmail el-Hanzalî, hocasından rivâyetleri vardır. İbrâhîm bin İshâk el-Harbî, Ahmed bin Hanbel'den fıkıh ve hadîs ilmine dâir rivâyetler nakletmiştir. Bu zât, zühd ve takvâ bakımından hocasına tam uymuştur. Ebû Bekr el-Hallâl, Hanbelî mezhebinin hükümlerini yazmış ve bu husûsta büyük gayretler göstermiş, seyahatler yapmış ve pek çok kitap yazmıştır.

İlimdeki üstünlüğü: Ahmed bin Hanbel, hadîs ilminde zamanın en büyük âlimidir. Üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi senedleriyle birlikte ezbere bilirdi. Ebû Zür'a'ya göre, bir milyon hadîs-i şerîfi ezberlemişti. Kendisinden pek çok âlim, hadîs-i şerîf nakletmişlerdir. İlim ve amelde öncü, Ehl-i sünnet olan dört imâmın dördüncüsü idi. İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) buyurdu ki, "Bağdâd'dan ayrıldığım zaman, orada Ahmed bin Hanbel'den daha âlim, daha fakîh, haramlardan ve şüphelilerden kaçan kimseyi bırakmadım."

Ebû Dâvûd Sicistânî şöyle demiştir: "İki yüz meşhûr âlimle karşılaştım. Ahmed bin Hanbel gibisini görmedim. O hiç bir husûsta insanların daldığı dünyâ işlerine dalmazdı. Ancak ilimden bahis açılınca konuşurdu." Ebû Zür'a da "İlmin her dalında Ahmed bin Hanbel'in bir benzerini görmedim. Onun ilimde ulaştığı dereceye, başkası ulaşamamıştır" demiştir.

Menhâ bin Yahyâ da şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel, her hayrı kendisinde toplamıştı. Çok âlim gördüm. Fakat ilimde, vera'da ve zühdde, onun gibi üstün birine rastlamadım."

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, büyük bir müfessir, yüksek bir muhaddistir. Tefsîri yüzyirmibin hadîs-i şerîften meydana gelmiştir. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin eserleri, müfessirler için birer feyz kaynağıdır. Bunun için kendisi "Üstâd-ül-müfessirîn" ünvanıyla anılır. Birçok muhaddis yetiştirmiştir. Binlerce hadîs-i şerîf ile hafızasını süslemiştir.

Yaşadığı devir, yazılan hadîs-i şeriflerin toplandığı bir devirdi. Bu devirde yetişen meşhûr hadîs âlimlerinin en meşhûru Ahmed bin Hanbel'dir. Bütün hadîs-i şerifleri okudu, inceledi. Otuzbin hadîs-i şerîfi içine alan "Müsned" adlı eserini, 700 bin hadîs-i şerîf içinden seçerek yazmıştır. Rebî' bin Süleymân, İmâm-ı Şafiî'nin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ahmed bin Hanbel, sekiz şeyde imamdır; hadîs ilminde, fıkıh ilminde, Kur'ân ilminde, lügat ilminde, fakrda, zühdde, vera'da, tasavvufta ve sünnette imâm." Bağdâd'da mu'tezile fırkasına

mensûb olanlar, Kur'ân-ı kerîm mahlûktur diyerek, bu yanlış i'tikâdlarına Abbasî halifesi Me'mûn'u da inandırdılar. Bunu kabûl etmesi için, Ahmed bin Hanbel hazretlerini de zorlayıp, Me'mûn vasıtasıyla bu husûsta baskı ve işkence yaptılar ve 28 ay hapsettiler. Bütün bu baskı ve işkencelere rağmen, o, "Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir" diyerek, Ehl-i sünnet i'tikâdını bildirdi. Mu'tasım'ın halifeliği sırasında da baskı ve işkencelere ma'rûz kaldı. El-Mütevekkil halife olunca, mu'tezile fırkası mensûblarını saraydan uzaklaştırdı. Fıkıh ve hadîs âlimlerine hürmet ve yakınlık gösterdi. Böylece Ahmed bin Hanbel hazretleri, yapılan baskı ve işkenceden kurtuldu. Yaptığı hizmetlerle, zamanındaki ve sonraki asırlardaki insanlara rehber oldu.

İçtihadı (Mezhebi): İslâmiyette, Ehl-i sünnet i'tikâdı üzere olan, amelde dört hak mezhebten biri de, Hanbelî mezhebidir. Ahmed bin Hanbel hazretleri bu mezhebin imamıdır. O, ictihâdlarıyla müslümanların Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için, amellerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun gösterdiği bu yola "Hanbelî mezhebi" ve Ehl-i sünnet i'tikâdında olan müslümanlardan, amellerini bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Hanbelî" denir.

Allahü teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette; îmânda, i'tikâdda tefrikaya (ayrılığa), kesinlikle izin verilmemiştir. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin inandığı ve bildirdiği ve Eshâb-ı kiramın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara, Ehl-i sünnet vel-cemâat veya kısaca "sünnî" denir. Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük İslâm alimleri tarafından, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan ba'zı ibâdetlerin ve günlük muâmelelerin tarifinde ve yapılışında gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara, amelî mezhebler denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimlerinin, aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına, dînin sahibi izin vermiş ve bu hâl, her zaman ve her yerde, müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek, müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfte
de "Âlimlerin (müctehidlerin) mezheblere ayrılması rahmettir" buyurulmuştur.

Ahmed bin Hanbel'in talebelerinin ve kendisine suâl soranların müşküllerini hallederken ortaya koyduğu ve takibettiği usûller, Hanbelî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, dînî müşküllerin hallinde sırasıyla şu kaynaklara başvurmuştur:

1. Kitap ve Sünnet: Bütün müctehidler gibi Ahmed bin Hanbel de, bir işin nasıl yapılacağını Kur'ân-ı kerîmde açık olarak bulamazsa, hadîs-i şeriflere bakar, bunlarda bulunursa ona göre hüküm verirdi.

2. İcma ve Sahabe Kavli: Hadîs-i şerîflerde de açıkça bulamadığı bir iş için, icmâ var ise, öyle yapılmasını bildirirdi. İcmâ, Eshâb-ı kiramın hepsinin aynı sûretle yapması veya söylemesi demektir. İcmâya sözbirlîği de denir. Eshâb-ı kiramdan sonra gelen Tabiînin de icmâsını delîl, senet kabûl etmiştir. Sahabe kavli (sözü, ictihâdı) bulunan bir mes'elede, kendi ictihâdına göre hüküm vermezdi. Sahabenin sözüne göre hüküm verirdi. Hattâ, sahabe sözü bulamadığı husûslarda, Tabiînin büyüklerinden olan müctehidlerin ictihâdını, kendi re'yine tercih ederdi.

3.Bir mes'ele hakkında, Sahabe veya Tabiîne âit bir re'y (ictihâd) bulamazsa, zayıf ve mürsel hadîslerle amel eder, ona göre hüküm verirdi. Zayıf hadîsin de, sahîh hadîsin bir çeşidi olduğunu göz önünde tutardı.

4.Kıyas: İmâm-ı Mâlik'in (Rivâyet yolunu) ve İmâm-ı a'zamın (Rey ve Kıyas yolu)nu almış ise de, pek çok hadîs-i şerîf ezberlediğinden, önce hadîs-i şeriflerin bir birini kuvvetlendirmesine bakarak, ictihâd etmiştir. İctihâdda bu usûl, sadece Ahmed bin Hanbel'e âittir.

Hanbelî mezhebinde birçok âlimler yetişmiştir. Bu âlimlerin başında, Ahmed bin Hanbel'in kendi oğulları Sâlih ve Abdullah gelmektedir. Ebû Bekir el-Esrem, Abdülmelik el-Meymûnî, Ebû Bekir el-Merkezî, Harb bin İsmail, İbrâhîm bin İshâk el-Harbî gibi âlimler, Ahmed bin Hanbel'in bizzat kendisinden fıkıh ilmini öğrenmişlerdir. Bu mezhebin esâsını yaymak husûsunda üstün gayret gösteren âlimlerden biri de Ebû Bekir el-Hallâl'dır. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî de, Hanbelî mezhebinin esaslarını yayan âlimlerdendir.

Ahmed bin Hanbel'in (El-Müsned)'i en meşhûr eseridir. Oğlu Sâlih, çeşitli kimselere yazdığı (Mektuplar)'la babasının mezhebini yaymıştır. Abdülkâdir-i Geylânî "Fütûh-ül-Gayb" ve "Gunyet-üt-tâlibîn" kitabları ile Abdurrahmân el-Cezîrî'nin "Kitâb-ül-Fıkhı ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa"sında, bu mezhebin esaslarını en geniş şekilde açıklamakadır. "el-Mugnî", "el-İknâ", "Bülûgul-Emânî" adındaki eserler de Hanbelî fıkhı üzere yazılmıştır.

Bu mezhep, Şam ve Bağdâd taraflarında çok yayılmıştı. Şimdi azalmıştır. Arabistan'da da mensûbları vardı.

Menkıbeleri ve medhi: Yahyâ bin Maîn şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel gibi bir zât daha görmedim. Elli sene onunla sohbet ettim. Kendinde bulunan üstünlüklerden hiç biriyle asla kendini medhetmedi."

Oğlu Abdullah: "Babam her gece Kur'ân-ı kerîmin yedide birini okur, her yedi günde bir hatim ederdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra biraz istirahat eder, sonra kalkıp sabaha kadar ibâdet ve tâatla meşgûl olurdu. Giydiği elbiseyi en ucuz kumaştan yaptırırdı. Çok kere az şey yer, "Ölecek olan kimse için, bunlar çok bile" derdi, demiştir.

Gece namazını hiç bırakmazdı. Halka dâima kolaylık yollarını gösterir, ağır vazîfeleri yüklemezdi. Acıktığı zaman birşey bulamazsa, kimseyi rahatsız etmez, birşey istemezdi. Çoğu zaman ekmeğine sirke katık olurdu. Yolda yürürken, hızlı adımlarla yürürdü. Onu daha çok, mescidde, cenâze namazında ve hasta ziyâretinde görürlerdi. Beş haccın üçüne yürüyerek gitti.

Seleme bin Şebîb'den şöyle nakledilmiştir: "Birgün Ahmed bin Hanbel'in huzûrunda oturuyor idik. İçeriye bir zât girip, "Ahmed bin Hanbel kimdir?" dedi. Biz susup bekledik. "Ahmed bin Hanbel benim, ne istiyorsun?" dedi. Gelen zât dedi ki, "Dörtyüz fersah uzaktan geliyorum. Cum'a gecesi uyumuştum. Rü'yâmda biri gelip, bana Ahmed bin Hanbel'i biliyormusun dedi. Hayır tanımıyorum dedim. Bağdad'a git, onu sor ve bulunca, Hızır aleyhisselâm sana selâm söyledi de. Semâvattaki melekler ondan râzıdır. Çünkü o, nefsine asla uymadı, Allahü teâlâya itaat husûsunda çok sabırlı davrandı" dedi. Ahmed bin Hanbel "Mâşâallah, lâ havle velâ kuvvete illâ billah" dedi. Sonra o zâta, "Başka bir söyleyeceğin ve ihtiyâcın var mı?" dedi. "Hayır sadece bunun için geldim" dedi ve o gün Bağdâd'dan ayrıldı.

Ahmed bin Muhammed bin Amr, Ebû Abdurrahmân bin Ahmed'den naklen şöyle anlatır: "Bir defasında hadîs âlimleri, Ebû Âsım Dahhak İbni Mahled'in meclisinde toplanmıştı. Onlara dedi ki, fıkıh öğrenmek istemez misiniz, halbuki aramızda fıkıh âlimi yok dedi. Aramızda bir kişi var dediler. Kimdir o? dedi. Şimdi birazdan gelir dedik. Biraz sonra Ahmed bin Hanbel karşıdan göründü. Karşılayalım dedi. Oradakiler, o böyle şeyden hoşlanmaz dediler. Gelince Ebû Âsım onu yanına oturtup, fıkhî mes'eleler sormaya başladı. Bir suâl sordu ve cevap aldı. Sormaya devam ederek, bir kaç kere sorup cevap aldı. Sonra da, bu derya gibi bir âlimdir, dedi."

Nadr bin Ali şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel'in işi, hep âhıret ile ilgili idi. Dünyâ menfaatleri ona yöneldi fakat o kabûl etmeyip, geri çevirdi."

Nûh bin Hubeyb şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel'i Hîfe mescidinde 198 (m. 813) senesinde gördüm. Bir direğe

yaslanmış oturuyordu. Hadîs ilmi ile uğraşan hadîs ehli, yanına toplanmıştı. Onlara hadîs-i şerîf ve fıkıh öğretiyordu. Bize de, haccın yapılışı ile ilgili fetvâ veriyordu.”

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri kendisi anlatır: Birgün, sahrada yalnız idim. Yolu şaşırmıştım. Yolda bir köylü gördüm. Bir kenarda oturmuş idi. Gideyim ve ona yolu sorayım dedim. Gittim ve ona sordum. Açım dedi. Bir parça ekmeğim vardı, ona verdim. Gür bir sesle: Ey Ahmed! Sen kim oluyorsun ki, Allahü teâlânın evine (Beytullaha) gidiyorsun! Allahü teâlâ oraya gitmene râzı olmayınca, elbette ki yolunu şaşırırsın! dedi. Bunun üzerine: “Yâ Rabbî, senin köşelerde, kenarlarda, sakladığın, halkın gözünden örttüğün böyle kulların da varmış” dedim. O zât şöyle dedi: “Ne zannediyorsun Ahmed, ne zannediyorsun! Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, eğer Allahü teâlâdan isteseler, bütün gökler ve yerler, onların hürmetine altın olur.” O anda toprak ve dağlar altın olmuştu. Kendimden geçtim ve düştüm.

Ahmed bin Hanbel’in, yevmiye ile çalışan bir işçisi vardı. Akşam talebesine, bu işçiye ücretinden fazla ver, dedi. Talebe, ücretinden fazla para verdi. İşçi almadı ve gitti. Hazret-i imâm, arkasından yetiş, şimdi alır, dedi. Dediği gibi, işçi parayı aldı. Hazret-i imâma sebebi suâl edildiğinde buyurdu ki: “O zaman böyle birşey aklından geçiyordu. Şimdi ise bu düşünce onda yok oldu. Alması tevekkülünü bozmıyacağı için aldı.” Tevekkül nedir diye suâl ettiler. Buyurdu ki, rızkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır.

Taberânî hazretleri şöyle nakleder: Zamanın meşhûr bir falcısı vardı. Fal baktırmak istiyenler her taraftan gelir kendisini bulurlardı. Bu şahıs falcılığı meslek hâline getirmişti. Daha sonra hastalandı. Yirmi sene iyileşemedi. Biri ziyâretine gelmişti. Hâlini görünce “Senin iyileşmenin tek yolu var, o da zamanımızın en büyük âlimlerinden ve evliyâsından biri olan Ahmed bin Hanbel hazretlerinin duâ etmesidir” dedi. Bu falcı da annesini gönderip, duâ etmesini istedi. Annesi evine varınca dedi ki:

“Oğlum yirmi senedir hasta yatmaktadır. Bunun iyileşmesi için sizden duâ istemeye geldim.”

“Herkes iyileşmek için oğluna gelirdi. Senin oğlun da, herşeyi bildiğini zannederdi. Kendi hastalığını tedâvi etmeyip de, seni bana mı gönderdi?” dedi. Kadının çok ısrarı karşısında dayanamayıp, falcılığı bırakması şartıyla duâ edeceğini söyledi. Hazret-i imâmın bu sözü üzerine falcılığı bıraktı. Tövbe istiğfar etti ve sıhhate kavuştu.

Bir gencin, felç olmuş, hasta bir annesi vardı. Birgün oğluna: Ey oğlum! Eğer benim rızâmı almak, beni sevindirmek istersen, İmâm-ı Ahmed’in huzûruna git ve sıhhate kavuşmam için bana duâ etmesini söyle. Belki Allahü teâlâ beni bu hâle getiren” bu hastalıktan kurtarır, dedi. Genç, İmâm-ı Ahmed’in kapısına geldi ve seslendi, içerden bir ses, kimsin? dedi. Cevâbında: Size muhtacım, hasta bir annem var, sizden duâ istiyor, dedi. İmâm çok üzüldü. Kendi kendine: Beni nereden biliyor? dedi. Sonra kalktı, abdest aldı, namaza durdu, imâmın hizmetçisi o gence: Sen geri dön, imâm duâ ediyor, dedi. Genç geri döndü. Evin kapısına geldiği zaman, annesi kalktı ve oğlunu kapıda karşıladı. Allahü teâlânın izni ile tam sıhhate kavuştu.

Hazret-i İmâm, Abdullah bin Mübârek hazretlerinin gelmesini ve onunla görüşmeği çok arzu ediyordu. Nihâyet bir gün oğlu: “Babacığım! Abdullah bin Mübârek geldi, kapıdadır, sizi görmek istiyor” dedi. İmâm-ı Ahmed içeri alma, dedi. Oğlu, babacığım, bunda ne hikmet vardır ki, senelerdir onu görmek arzusu ile yanıyordun, bugün bu se’âdet, bu ni’met kapınıza geldi, de içeri almıyorsunuz, dedi. Babası: “Evet, söylediğin gibidir. Ama korkarım ki, onu gördükten sonra ayrılığına dayanamam. Onun kokusu için bir ömür harcadım. Onu ayrılmak olmayan yerde görmek isterim” dedi.

Ahmed bin Hanbel'e, İmâm-ı Şafiî Mısır'dan mektûb göndermişti. Okuyunca ağladı. Sebebi sorulunca, rü'yâda Resûlullahı (aleyhisselâm) görmüş, Ahmed bin Hanbel'e mektûb ile benden selâm yaz ve de ki, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olup olmadığı kendisinden sorulacak. Cevâb vermesin buyurmuş, dedi.

İbn-i Ebî Verdî hazretleri anlatır: Bir gece rü'yâmda Resûlullahı gördüm. Kendisine dedim ki: "Yâ Resûlallah! Ahmed bin Hanbel hakkında ne buyurursunuz?" "Senin yanına Mûsâ aleyhisselâm geliyor, bu suâlini ona sor!" Bir müddet sonra yanıma Mûsâ aleyhisselâm geldi. Aynı suâlimi ona sorduğumda buyurdu ki: "Ahmed bin Hanbel zâhirî ve bâtınî ilimde kemâle gelmiş, çok sâdık bir kimsedir. Allahü teâlâ muhakkak sâdıklarla beraberdir."

Ahmed bin Hanbel vefât ederken eliyle işâret edip, hayır olmaz dedi. Oğlu babacığım bu ne hâldir? dedi. "Şu an tehlike zamanıdır, duâ ediniz. Şeytan felâket toprağını başıma saçmak istiyor. Ey Ahmed, benim elimde can ver diyor, ben de "Hayır olmaz! hayır olmaz!" diyorum" dedi. Bir nefes kalıncaya kadar tehlike vardır. Şeytanın aldatmasından emîn olmak yoktur, buyurdu. Vefât haberi, bütün Bağdâd halkını ağlattı. Cenâze namazını kılmak üzere çevreden gelenlerle birlikte, binlerce insan toplanmıştı. Bağdadlılar evlerinin kapısını açıp, cenâze namazı için abdest almak isteyen gelsin, diye bağırdılar. Cenâze namazı kılınınca, kuşlar tabutu üzerinde uçuşup, kendilerini tabuta vurdular. Cenâze namazında yüzbine yakın kişi bulundu. O gün yahudi ve hıristiyanlardan pek çok kimse, bu hâdiseyi görerek müslüman oldu. Ağlayıp, bağırarak, "Lâ ilahe illallah" dediler.

Muhammed İbni Huşeyme der ki, vefâtından sonra hazret-i imâmı rü'yâmda gördüm. Nereye gidiyorsun? dedim. Cennete gidiyorum, dedi. Allahü teâlâ sana ne muâmele etti? dedim. Cevâbında buyurdu ki, Allahü teâlâ beni mağfiret etti. Başıma taç giydirdi ve "Ey Ahmed! Kur'ân-ı kerîme mahlûk demediğin için, bu ni'metleri sana verdim" diye buyurdu.

Muhammed bin Huzeyme şöyle anlatır: Ahmed bin Hanbel'in vefât haberini İskenderiyye'de iken duydum. Çok üzülmüştüm. Rü'yâmda Ahmed bin Hanbel'in salına salına yürüdüğünü görüp kendisine: Ey imâm; bu ne biçim yürüyüş böyle? dedim. Ahmed bin Hanbel: Dünyâda Allahü teâlânın dînine hizmet edenlerin, Cennetteki yürüyüşleri böyledir buyurdu. Ben; Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti? diye suâl ettim, İmâm hazretleri: Allahü teâlâ beni affetti, başıma bir taç, ayağıma altından iki ayakkabı giydirdi ve Ey Ahmed! Kur'ân-ı kerîm benim kelâmımdır, diye inandığın için, bu iltifâtlara kavuştun. Ey imam, Süfyân-ı Sevrî'den sana ulaşan duâlar var, onlarla dünyâda duâ ettiğin gibi, şimdi de duâ et, dedi. Bu emir üzerine: "Ey âlemlerin Rabbi olan Allahım, bizleri af ve mağfiret eyle. Bizlere suâl sorma" diye duâ ettim. Bu duâdan sonra: Ey Ahmed, işte Cennet, gir oraya buyurdu ve ben de Cennete girdim."

Eserleri:

1. Müsned. 30 bin hadîs-i şerîfi içine almıştır. Matbûdur.

2. Kitâb-üs-Sünne.

3. Kitâb-üz-Zühd. (Matbûdur).

4. Kitâb-üs-Salât.

5. Kitâb-ül-vera' ve'l-îmân.

6. Kitâb-ür-Reddi ale'l-Cehmiyye ve'z- Zenâdıka. (Matbûdur).

7. Kitâb-ül-eşribe. Matbûdur.

8. Kitâb-ül-mesâil.

9. Cüz-fi usûl-üs-Sünne.

10. Fadâil-üs-Sahâbe. 2 cild halinde matbûdur.

11. Er-Reddü a'lâ men-Tenâkua fi'l-Kur'ân.

12. Et-Tefsîr.

13. En-Nâsih ve'l-Mensûh.

14. Et-Târih.

15. Hadîsu Şu'be

16. Mukaddem ve'l-Muahhar fi'l-Kur'ân.

17. Vücûbât-ül-Kur'ân.

18. Menâsik-ül-kebîr ve's-Sagîr.

19. El-Cerhu ve't-Ta'dîl.

20. Kitâb'ül-ilel ve ma'rifet'ür-Ricâl. Matbûdur.

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"İki kişi birbiriyle sevişir de sonra araları açılırsa, bu ancak birisinin işlediği bir günah sebebiyle olur."

"Bile bile bir dirhem gümüş kıymetinde faiz yimek, otuz zinâdan daha çok günahtır."

"Kişinin günahları çoğaldığı zaman, günahlarına keffâret için, Allahü teâlâ onu geçim sıkıntısına düşürür."

"Bize en sevimli ve âhırette en yakın olanınız, ahlâkı güzel olanınızdır. En sevimsiz ve en uzak olanınız da, çok konuşup, hezeyan eden, ağzını yayarak konuşan, konuşmasında kendisini öven ve lüzumsuz sözler söyleyen kibirlilerdir."

"Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunanı, Allahü teâlâ yüzü üstü Cehenneme atar."

"Dünyâyı seven, âhıretine zarar eder, âhıretini seven, dünyâsını zararlandırır. Bu böyle olunca, siz bâkiyi fâni üzerine (âhıreti) tercih ediniz."

"Faziletlerin en üstünü, sana gelmeyene gitmen, vermeyene vermen ve kötülük edene iyilik etmendir."

"Îmânın en sağlam kulpu, Allah için sevmek ve Allah için buğz etmektir."

"Kim bir musîbetle karşılaşır ve Allahın emir ettiği gibi "İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn" dedikden sonra, Allahım, bu musîbetle beni mükâfatlandır ve bunun ardında bulunan hayırlısını bana ver, dese, Allahü teâlâ onun istediği gibi yapar."

Ahmed bin Hanbel, Abdullah İbni Ömer'den nakleder: Sa'd (radıyallahü anh) abdest alırken, Resûlullah (aleyhisselâm) gördü. "Yâ Sa'd! Suyu niçin isrâf ediyorsun?" buyurdu. Abdest alırken de isrâf olur mu dedik te: "Büyük nehirde de olsa, abdestte fazla su kullanmak isrâf olur" buyurdu.

"Rükû' ile secde arasında belini ve sırtını doğrultmayan kimseye, kıyâmet gününde Allahü teâlâ bakmaz."

"İnsanların en fenâ hırsızı, namazından çalandır." (Namazın rükû' ve secdesini tam yapmıyandır)

"Kıyâmet günü Arş-ı a'zamın etrâfında, bir takım insanlar için kürsüler kurulacaktır. Bunların yüzleri, ayın ondördü gibi parlayacaktır. İnsanlar feryâd ederken, onlar feryâd etmez, insanlar korkarken, onlar korkmazlar. Onlar korku ve kederleri olmayan, Allahın gerçek dostlarıdır" buyurdu. Bunların kim olduğu sorulunca: "Onlar, Allah için sevişen kimselerdir" buyurdu.

"Bütün çocuklar, müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları sonra anaları, babaları, Hıristiyan, yahudi ve dinsiz yapar."

"Bir kimse mâni yok iken üç Cum'a namazı kılmazsa, Allahü teâlâ kalbini mühürler, ya'nî iyilik yapamaz olur."

"Cum'a günü bir an vardır ki, mü'minin o anda yaptığı duâ reddolmaz."

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin güzel sözlerinden bir kısmı şunlardır:

"İlim, insanlara, ekmek ve su kadar lâzımdır, ilim, rivâyet ve kuru ma'lûmat çokluğu değildir. İlim, faydalı olan ve kendisiyle amel edilen şeydir."

“Kulun kalbini ıslah etmesi için, iyilerle beraber olması kadar faydalı bir şey yoktur. Yine kulun fâsıklarla beraber olup, onların işlerine dikkat ve nazar etmesi kadar zararlı birşey yoktur.”

“Günahlar îmânı zayıflatır.” Ahmed bin Hanbel hazretlerine bir gün “Tevekkül nedir?” diye sordular, “İnsanlardan istemeyi ve onlara yalvarmağı terk etmektir” buyurdu.

“Yemeği, din kardeşleriyle sürûr içinde, fakirlerle ikram ve cömertlikle, diğer insanlarla da mürüvvet içinde yemek lâzımdır.”

“Her şey için kerem vardır. Kalbin keremi Hâlıkdan râzı olmak, kadere rızâ göstermektir.”

“Sizde olmıyan meziyetlerle sizi medheden kimsenin, sizde olmayan kötülüklerle de bir gün kötüleyeceğini unutmayınız.”

“İstediklerini vermediğiniz zaman kızan, kırılan veya küsen arkadaş, gerçek arkadaş değildir.”

“Kibir taşıyan kafada, akıla rastlıyamazsınız.”

“İnsanların ahmak sınıfı, kendilerinin medh edilmesinden hoşlananlarıdır.”

“Tevekkül, herşeyi Allahtan bilmek ve rızkı O’nun verdiğine inanmaktır.”

“Tevekkül, bütün işlerinde Allahü teâlâya teslim olmak, başa gelen her şeyi O’ndan bilip katlanabilmektir.”

“İnsana az bir mal yetişir. Çok mal ise kâfi gelmez.”

“Bir kimse, sâdık bir arkadaşını kaybederse, kendisi için zillettir.”

“Hüsn-i zannı olanın hayatı hoş geçer.”

“Yalan söylemek, emniyeti giderir.”

“Meziyyet, fazîlet, ilim ve irfan tamamlığı iledir.”

“Ayıplardan uzak arkadaş arayanlar, arkadaşsız kalır.”

Ahmed İbni Hanbel’e sordular: “Her gün sabahtan akşama kadar câmide ibâdet edip, Allahü teâlâ benim rızkımı nereden olsa gönderir, diyen kimse, nasıl bir adamdır?” Cevâbında: “Bu kimse câhildir. İslâmiyetten haberi yoktur. Çünkü, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Allahü teâlâ benim rızkımı, süngümün ucuna koymuştur.” Ya’nî rızkım cihad ile gelmektedir.”

İhlâs nedir? sorusuna, “Amellerin âfetlerinden kurtulmaktır.” Tevekkül nedir? sorusuna, “Rızkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır” cevâbını vermiştir.

Zühd nedir? sorusuna “Zühd üç türlüdür; câhilin zühdü, haramları terk etmektir. Âlimlerin zühdü, helâl olanların fazlasından sakınmaktır. Âriflerin zühdü, Allahü teâlâyı unutturan şeyleri terk etmektir.”

Ahmed bin Hanbel’in oğlu Abdullah, “Babam fütüvvet nedir? sorusuna; korktuğun şey (Cehennem) için, arzu ettiğin şeyi (hevâ ve hevesi) terk etmektir, diye cevap verdi” demiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 161

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 72

3) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 412

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 4

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 431

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 96

7) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2 sh. 96

8) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 290

9) Kâmûs-ul-a’lâm cild-1 sh. 788

10) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 980

11) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 36

12) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 121, cild-7, sh. 84

13) El-bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh. 325

14) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh. 195

15) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 232

16) Hidâyet-ül-müvaffıkîn sh. 63

17) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 70

18) Mir’ât-ül-cinân cild-2 sh. 132

19) Eshâb-ı Kirâm sh. 310

20) Fâideli Bilgiler sh. 13, 44, 73, 87, 91, 143, 158

21) Vehhâhîye Nasîhat sh. 13, 24

22) El-A’lâm cild-1, sh. 203

23) Sıfât-üs-safve cild-2, sh. 190

24) Sebîl-ün-necât sh. 25

25) Eşedd-ül-cihâd sh. 7

26) Zehebî, Mukaddimet-ül-Müsned sh. 82

27) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 304

28) Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel (İbn-i Cevzî)

AHMED BİN HARB

düşünerek, hâlinizi, hatırınızı soralım diye geldik” buyurdular. Behram, “Evet öyledir, ama bunda üç şeye şükretmem lâzım oluyor, Birincisi başkaları benden çaldılar, ben başkalarından çalmadım, ikincisi, malımın yarısını aldılar, diğer yarısı bende kaldı. Ya hepsini alsalardı. Üçüncüsü, din bende kaldı, dünyâyı aldılar” dedi. Bu sözler Ahmed bin Harb’in çok hoşuna gitti ve “Bu sözleri yazın. Bundan îmân kokusu geliyor” dedi. Behram’a, “Niçin ateşe tapıyorsun?” diye sordu. Behram, “Ona tapıyorum ki, yarın beni yakmasın, kendisine yakmak için odun verdim ki, beni Allahü teâlâya ulaştırsın” diye cevap verdi. Hazreti Ahmed bin Harb, “Çok yanılıyorsun. Ateş zayıftır. Ona tapmakla hesaptan kurtulmak mümkün değildir. Bir çocuk, bir avuç su atsa ateşi söndürür. Bu kadar zayıf olan bir şey başkasına nasıl kuvvet verebilir? Bir parça toprağı bile kendinden atamaz. Seni Allaha nasıl kavuşturur. Ateş câhildir. Birşey bilmez, yakarken misk ile necâseti ayıramaz. Hepsini aynı anda yakar ve hangisinin daha iyi olduğunu bilmez. Sen ki, yetmiş senedir ona tapıyorsun. Ben de ömrümde bir kere ona tapmadım. Gel ikimiz de elimizi ateşe sokalım. Seni koruyup korumadığını gör” buyurdu. Behram ateş getirdi. Ahmed bin Harb (radıyallahü anh) elini ateşe sokup bir saat kadar bekledi. Eli hiç yanmadı ve acımadı. Bu hâli gören Behram çok şaşırdı, kalbinde bir değişme hissederek, “Size dört şey soracağım. Cevaplarını verirseniz îmân edeceğim” dedi. Ahmed bin Harb “Sor” buyurdu. Behram dedi ki: “Allahü teâlâ, insanları niçin yarattı? Madem ki yarattı niçin rızık verdi? Madem ki rızık verdi. Niçin öldürdü? Madem ki öldürdü. Niçin diriltecek?” Ahmed bin Harb (radıyallahü anh) şöyle cevap verdi: “Allahü teâlâ kendini tanımaları için insanları yarattı. Razzâk (ziyadesiyle rızık verici) olduğunu bilsinler diye onlara rızık verdi. Kahhâr olduğunu anlamaları için onları öldürür. Kudretini tanımaları için onları tekrar diriltir.” Behram bunları duyunca “Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve Resûlühü” diyerek müslüman oldu.

Ahmed bin Harb (radıyallahü anh) birgün tefekküre teşvik ve alıştırmak için çocuklarından birine dedi ki, “Yavrum! Bir şeye ihtiyâcın olursa, şu köşede bir delik var. Oraya git. Orada Allahü teâlâya, “Yâ Rabbî! İhtiyâcım olan falan şeyi bana ihsân et; diye duâ et” Çocuk “Peki efendim. Bundan sonra bildirdiğiniz gibi yapacağım” dedi. Ahmed bin Harb evdekilere de, “Bunun isteğini, kendisi görmeden şu deliğe koyuverin” diye tenbîh etti. Bu hâl bir müddet böyle devam etti. Çocuk arzu ettiği şeyleri bu delikten alıyordu. Birgün evde kimse yok iken, çocuk âdeti üzere, deliğin yanına gidip yemek istedi. Allahü teâlânın izniyle o delikten yemeği alıp yerken ev halkı

eve gelip durumu görünce, bu yemeği nereden aldığını sordular. Çocuk, “Her zamanki aldığım yerden” dedi. Bunun üzerine Ahmed bin Harb (radıyallahü anh), çocukta hakîki tevekkülün teşekkül ettiğini anladı.

Ahmed bin Harb Yahyâ bin Muâz’ın talebesi idi. Yahyâ bin Muâz’ın bir bağı vardı. Birgün bu bağda bir miktar üzüm yedi. Hocasının bağdan üzüm yediğini gören Ahmed bin Harb, “Efendim bu bağ, bir gün, haber verilip izin alınmadan vakfın suyu ile sulanmıştı” dedi. Yahyâ bin Muâz, hemen tövbe etti. Vakfın malını izinsiz kullanmanın mes’ûliyetinin ağırlığını düşünerek bir daha o bağdan hiç üzüm yemedi.

Bizanslılar devrinde, İstanbul’da bir doktor yaşıyordu. Hiçbir dîne inanmadığı gibi, Allahü teâlânın varlığını da inkâr ediyor, “Herşey kendi kendine var olmuştur” diyordu. Âlemin bir yaratıcısı olduğunu kabûl etmiyordu. Mesleğinde mütehassıs olup, sorulan her ilimden cevap veriyordu.

Hıristiyanlardan hiç kimse bu doktora cevap veremez hâle gelmişti. Yalnız şu kadar var ki, “Dünyânın bir yaratıcısı olduğuna delîl getirip beni ikna eden olursa, ben bu da’vamdan vaz geçerim” diyordu. Karşılaşıp münâzara ettiği herkesi mağlup ediyor, cevapsız bırakıyordu. Kendisini dinleyen herkese dinsizliği aşılıyor, fikirlerini karıştırıyordu.

Bu doktorun karşısında Hıristiyan âlemi âciz kalmıştı. Durumu krallarına anlattılar. Buna ancak müslümanların cevap verebileceğini söylediler. Bizans kralı, Abbasî halifesi, Me’mûn’a bir elçi ile mektûb gönderdi. Mektûbunda, “Size gönderdiğimiz bu doktor dehrîdir. Bir yaratıcı olmadığına inanmaktadır. Sizin yanınızda, bununla münâzara edecek ve bunu ikna edip, mağlup edecek bir âlim bulunursa çok iyi olur” yazmaktaydı. Abbasî halifesi âlimlerini ve müşavirlerini toplayıp, onlara danıştı. Orada bulunan İslâm âlimleri dediler ki “Ey halife! Önce onu, mütehassıs olduğu tıp ilminden imtihan edelim, deneyelim. Sonra duruma göre ne yapacağımıza karar verelim.” Ertesi gün, üçyüz kişilik bir kalabalık hâlinde geldiler. Doktor da oradaydı. Herkes bir şişeye idrarını koyarak birbiriyle değiştirdiler. Her şişenin kime âit olduğunu bilmek için de özel işâretler koydular. Hepsini getirip, bu inkarcı doktorun önüne koydular. Doktor önce şişelere, sonra da orada bulunan insanların yüzlerine baktı. Ve hiç yanlışlık yapmadan bu falancanın, bu da falancanındır diye tek tek saydı. Şişelerin üzerlerindeki işâretlere baktılar ki, hepsi dediği gibi idi. İki kişinin idrarını karıştırdığı şişelerdeki idrarlara da bakıp, “Bu falanca ile filancanın idrarıdır. Onlarda şöyle şöyle hastalıklar vardır. İlaçları da şunlardır” dedi. Hepsini doğru söylemişti. Herkes onun işine şaşırıp bilgisi karşısında âciz kalmıştı. Sonra Bağdâd’da onunla münâzara edecek bir kişi bilmiyoruz dediler. İçlerinden birisi, “Büyük âlim, evliyânın üstünlerinden olan Nişâbûrlu Ahmed bin Harb hazretleri dün gece buraya geldi. Hacca gidiyor. Umarım ki, bununla ancak o münâzara edebilir” dedi. Halife, Hazreti Ahmed bin Harb’ın yanına birini gönderip durumu ona bildirdi. O da buyurdu ki, “Siz münâzara meclisini falan saatte, halifenin sarayında hazırlayın ve onu lafa tutun! Ben biraz geç geleceğim. Geldiğim zaman bana niçin geç kaldınız dersiniz. Ben de cevap veririm.” Dediği gibi yaptılar. Ahmed bin Harb hazretleri gelip oturunca halife ona sordu, “Niçin geç kaldınız?” O da, “Abdest için Dicle nehri kenarına gittim. Tuhaf bir şey gördüm. Ona bakarak geciktim” dedi. Halife, “Ne gördünüz ki?” “Gördüm ki topraktan bir ağaç çıktı. Büyüdü, kimse kesmeden yıkıldı. Kimse müdahale etmeden de tahta şeklini aldı. Bu tahtalar kendiliğinden birleşip marangozsuz, çivisiz sandal oldu. Bir kayıkçı olmadan da suyun üzerinde gitmeye başladı. Bunu seyre dalıp geç kaldım” buyurunca inkarcı doktor, “Bu saçma sapan konuşan ihtiyâr mı bizimle münâzara etmeye geldi? Bu delidir. Bununla münâzara etmeye değmez” dedi. Bunun üzerine Ahmed bin Harb şöyle cevap verdi: “Niçin saçma konuşayım ve deli olayım?” O da “Olmayacak şeyler söylüyorsunuz. Koskoca ağaç birdenbire büyür, kesilir ve tahta olur. Bu tahtalar marangozsuz birbirine

bitişir ve sandal olur. Kayıkçı olmadan su üzerinde gider dediniz" Hazreti Ahmed bin Harb ise "Ey doğruluktan uzak insan! Bir sandal için bu imkânsız olunca, ya'nî ustası, bir yapıcısı olmadan bir sandal olmaz, su üzerinde gidemez ise, bu güneş, ay ve yıldızlarla, ağaçlar ve çiçeklerle süslü ve intizâmlı âlem, bir yapıcı olmadan, bu dünyâ bu sağlamlığı ile binlerce güzel yaratıklar, san'at erbâbını hayran bırakan eşsiz tabloları ile kendi kendine nasıl var olsunlar? Asıl, bir yapıcı, yaratıcı yoktur diye böyle hezeyan söyleyen, saçmalayan delidir" buyurdu. İnkarcı doktor, bu cevap karşısında şaşıp kalmıştı. Bir an düşündü. Başını kaldırdı ve kendi kendine, "İnsan bilgisine güvenip böbürlenmemeli ve inkarcı olmamalıdır. Şimdi inanıyorum ki, Allahü teâlâ vardır" deyip müslüman olmak istedi. Hazreti Ahmed bin Harb ona "kelime-i şehâdet" söyletip ma'nâsını öğretti. Böylece bir insanın inkârdan kurtulup sonsuz se'âdete kavuşmasına vesîle oldu..

Ahmed bin Harb (radıyallahü anh) buyuruyor ki: "Yeryüzü iki sınıf kimseye çok hayret eder. Birisi, ölümden gâfil olarak, yatağını, karyolasını süsleyip uykuya yatan kimsedir ki, yeryüzü kendi hâl lisanı ile o kimseye şöyle, der: "Ey insan! Şu nâzik bedenin, yataksız olarak arada bir perde bulunmadan, bende uzun müddet kalacak ve çürüyecek. Bunu niçin düşünmüyorsun?" Yeryüzünün kendisine hayret ettiği ikinci kimse de, ufak bir arazi parçası yüzünden kardeşi ile hasım olan kimsedir ki, yeryüzü, kendi hâl lisanı ile o kimseye: "Ey insan! Münâkaşasını yaptığınız bu yerin sizden önceki sahiblerinin nerede olduklarını niye düşünmüyorsun?" der. "Bizlere ne kadar şaşılır ve hayret edilir ki, gölge denilince hemen güneşin varlığı aklımıza gelir de, Cennet denilince akla Cehennemin geleceği ve ondan korunmak çâreleri düşünüleceği yerde, yine de ondan gâfil oluruz."

"Beş vakit namazını kılan, efendisine (kocasına) itaat eden, her işinde Allahü teâlânın rızâsını gözeten, insanları gıybet etmekten, dedikodu yapmaktan, koğuculuktan dilini koruyan, kanâat sahibi olup dünyâ malına meyletmeyen ve musîbetlere karşı sabreden bir kadın, hakîkaten çok iyi bir kadındır."

"Bir kimse, evlendiği, kırk yaşına geldiği, saçına ak düştüğü hâlde ve hacca gidip Beytullah'ı ziyâret ettiği halde hâlâ aklını başına toplamaması, vakitlerini; oyun ve günah olan şeylerle geçirmesi ne kadar çirkindir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 80

2) Mu'cem-ul-müellifîn cild-1, sh. 188

3) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 218

4) Riyâd-un-nâsıhîn, sh. 15

AHMED BİN MANSÛR ER-RAMÂDÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi Ahmed bin Mansûr bin Seyyâr bin el-Muârik el-Bağdâdî er-Ramâdî olup, künyesi Ebû Bekir'dir. 182. (m. 798)'de doğmuş, 265 (m. 878)'de 83 yaşını doldurmuş olduğu halde Rebi'-ül-âhır ayında vefât etti. Cenâze namazını Dâvûd el-Kıyasî'nin kıldırmasını vasıyyet etti ve o kıldırdı.

Ahmed bin Mansûr; Ebîn-Nasr Hâşim bin el-Kâsım, Ebû Dâvûd Tayâlisî, Abdülmecid bin Ebî Revâd, Ebûn-Nasr İshâk el-Ferâdisî, Haccâc el-Masîsî, Zeyd bin el Habbâb, Sa'îd İbni Ebî Meryem, Abdürrezzâk San'ânî ve birçok âlimden hadîs ve ilim almıştır. İbni Mâce İbni Şüreyk el-Fakîh, İbni Ebî Hatim, Ebû Avâne, es-Sirâc, el-Mekâmilî ve pek çok âlim de Ahmed bin Mansûr er-Ramâdî'den ilim öğrenmişler, hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır. Hadîs ilminde hafız ya'nî yüzbin hadîs-i şerîfi ve râvilerini ezbere bilen bir zâttır. Çok kuvvetli bir hafızaya sahip olan Ahmed bin Mansûr ma'rifet sahibiydi. Kendisinin tasnif ettiği müsned kitabı buna delîldir. Hadîs âlimleri onun büyük hadîs imamları derecesinde olduğunu bildirmişlerdir, İbni Evreme İbrâhîm el-İsbehânî buyurdu ki: "Eğer bir kimse

Ebû Bekir İbni Ebî Şeybe'den, bir diğeri de, Ahmed bin Mansûr er-Ramâdî'den rivâyette bulunsa, bize göre her ikisi de müsâvîdir (kabûl ederiz)." İbni Ebî Hatim buyurdu: "Babamla beraber ondan hadîs-i şerîf yazdık. Babam onun sika (sağlam ve güvenilir) olduğunu bildirdi." İbni Hibbân Sikât kitabında onu uzun anlatmış ve "O hadîs ilminde dosdoğru idi" buyurarak; onun hadîs ilmindeki derecesini beyân etmiştir. Halîlî, Ahmed bin Mansûr için, "O sikadır ve ondan rivâyet eden de sika râvilerden İsmail Saffân'dır" buyurmuştur. Mesleme bin Kâsım da, "O sikadır" buyurmuştur.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Ahmed bin Mansûr, Abdürrazzâk, Ma'mer, Zührî, Sâlim İbni Ömer, Hazreti Hafsâ'dan (radıyallahü anha) rivâyet etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) fecr doğduktan sonra iki rek'at sabah namazının (sünnetini) kılardı. Ahmed bin Mansûr, Zeyd bin Habbâb, İbni Lehia, Büheyr bin Abdullah bin Eşcâ', Beşîr bin Sa'îd, Zeyd bin Uslid el Cühenî'den rivâyet etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Din kardeşinden istemeden, kendisi için geleni (bir hediyyeyi) kabûl etsin. Çünkü o Allahü teâlânın ona gönderdiği bir rızıkdır."

Ahmed bin Mansûr, İbrâhîm Ebû İshâk et-Talekânî, Abdullah İbni Mübârek, Safvân bin Amr, Abdurrahmân bin Cübeyr bin Nüfeyr, Avf İbni Mâlikten rivâyet etti: Resûlullaha (aleyhisselâm) ganîmet malları geldiği zaman, bekârlara bir pay, çoluk çocuğu olanlara iki pay vermek sûretiyle taksim ederdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 151

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 83

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 564

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 77

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 183

AHMED BİN MESRÛK

Horasan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Mesrûk (radıyallahü anh) Bağdâd'da otururdu. 299 (m. 911)'de Safer ayında Bağdâd'da vefât etti.

Cüneyd-i Bağdadî, Muhammed bin Mensûr et-Tûsî, Sırrî-yi Sekatî, Hâris-i Muhasebî ve başka büyük zâtlardan ilim öğrenip, feyz aldı. Haramlardan ve şübhelilerden sakınmakta, hattâ şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terk etmekte, çok ibâdet yapmakta eşi az görülen büyük bir âlimdir. Kendisini tanıyan herkes, onun, Allahü teâlânın velî kullarından biri olduğunu bilirdi. Zâhirî ve batınî ilimlerde kâmil, nefsin arzularına muhalefet etmekte son derece üstün idi. Her hâlinde Allahü teâlânın rızâsını düşünür, O'nun için olmayan muhabbeti öldürücü zehir bilirdi. "Bir kimse Allahü teâlâdan başkasına gönül verirse, O'ndan başkasında neş'e bulursa, o kimsenin bütün neş'elerinden dertler meydana gelir. Kim, Allahü teâlânın rızâsı olmayan şeylerle yakınlık kurarsa, bütün bu yakınlıklar sıkıntıya dönüşür" buyurdu.

Ahmed bin Mesrûk'a (radıyallahü anh) sordular ki, "Bu zamanda Kutb-u Medar (âlemde her şeyin var olması ve varlıkta durabilmesi için ilâhî feyzlerin gelmesine vasıta olan yüksek zât) kimdir?" cevâbında "Cüneyd-i Bağdadî olduğunu anlıyorum" buyurdu.

Buyurdu ki: "Bir zaman bize, şeyh kılıklı, konuşması düzgün biri geldi. Bu tatlı ifadesiyle, bize tasavvuf yolunu anlatmaya başladı. Konuşurken, söz arasında; "Hepiniz kalbine gelen düşünceyi bana anlatsın" dedi. Benim hatırıma o ihtiyârın yahûdî olduğu geldi. Fakat bu durumu söyleyip söylememeği, yanımda bulunan bir dostuma sordum. O böyle konuşan birinin yahûdî olacağını tahmin etmediği için uygun görmedi. Lâkin benim bu düşüncem, gittikçe kuvvetleniyordu. Ne olursa olsun, bu düşüncemi kendisine söyliyeyim dedim. Dedim ki,

“Siz hatırımıza gelen düşünceyi söylememizi istiyorsunuz. Benim kalbime sizin yahûdî olduğunuz düşüncesi geldi.” Bunu işitince başını önüne eğip, bir miktar bekledikten sonra başını kaldırıp, “Doğru söylüyorsun” dedi ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. “Hak olan din İslâmiyyettir” dedi.

“Bir dostum hastalanmıştı. Kendisini ziyârete gittim. Baktım ki, fakîrlik ve perişanlık içinde ve hastalık sebebiyle muzdarib bir hâlde idi. Çok üzüldüm. “Acaba bu hâlde iken nafakasını nasıl temin edebiliyor?” diye düşündüm. Bana buyurdu ki, “Ey Ebü’l-Abbâs! Böyle şeyleri hiç düşünme Allahü teâlânın lütufları çoktur.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Kıyâmette azâbı en şiddetli olanlar, Peygamberlere söğenlerdir. Sonra Eshâb-ı kirama söğenler ve sonra müslümanlara söğenlerdir.”

“İnsanları Hak teâlâdan alıkoyanlar istedikleri ibâdeti yapsınlar. Allahü teâlâ onları bağışlamıyacaktır. İnsanların Allahü teâlâya kavuşmasına vesîle olanları da Allahü teâlâ bağışlayacaktır.”

“Allahü teâlâ ba’zı kullarına ba’zı ni’metler ihsân etmiştir. Şayet bu kullar, verilen ni’metlerle, başkalarını da faydalandırırsa, bu ni’metler onlarda kalır. Eğer çevresindekileri bu ni’metden mahrûm ederlerse, verilen ni’metler onlardan alınır başkalarına verilir.”

Ahmed bin Mesrûk hazretleri buyurdular ki:

“Mü’minlerin haklarına riâyet, Allahü teâlânın haklarına riâyettendir.”

“Kim, Allahü teâlâdan korkarak kalbine gelen uygunsuz düşüncelerden korunmaya çalışırsa, Allahü teâlâ da o kimsenin uzuvlarını, uygunsuz işleri yapmaktan korur, muhafaza eder.”

“Gafletin sebebi cehâlettir.”

“Ma’rifet (Allahü teâlâyı tanımak), tefekkür ile; tövbe, nedamet (pişmanlık) ile; muhabbet (Allahü teâlâya olan sevgi), sevgilinin (Allahü teâlânın) irâdesine tam teslim olup emirlerine uymak ile ele geçer.”

“Bir kimse, kendini kurtarmak için aklını kullanmasını bilemezse, aklı o kimseyi helake sevk eder.”

“Kim hakkı olmayan bir şeye meyleder ve bu meyil ile sevinç duyarsa, bu sevinç kendisine gam, keder ve hüzünden başka birşey getirmez.”

“Tevekkül, kalbin Allahü teâlâya güvenmesi, aleyhinde olanı terk edip, lehinde olan ile meşgûl olmasıdır.”

“Bâtıl olan şeye çok bakmak, kalbden Hakkın ma’rifetini giderir.”

“Dünyâdan uzaklaşmak, takvâ sahiblerine kolay gelir.”

“Mü’minin kalbi Allahü teâlânın zikri ile kuvvetlenir.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 213

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 237

3) Nefehât-ül-üns sh. 141

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 227

5) Târihi Bağdâd cild-5, sh. 100

6) Risâle-i Kuşeyrî sh. 121

7) Sıfat-us-safve cild-4, sh. 104

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 109

9) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 231

10) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 71

11) El-Muntazam cild-6, sh. 98

12) Netaicu efkâr-il-kudsiyye cild-1, sh. 169

AHMED BİN MUHAMMED EL-BİRTÎ

Üçüncü asır hadîs ve hânefî fıkıh âlimi. İbâdete fazla düşkün olup, günah işlemekten çok korkardı. Hadîs rivâyetinde “Sika”, Sadûk” ve “huccet” idi. İmâm-ı Muhammed’in (radıyallahü anh) kitaplarını rivâyet etti. Hadîste de “müsnedi” vardır. Künyesi, Ebü’l-Abbâs olup, el-Birtî, el-Hanefî” nisbet edildi. El-Muhaddis, el-Fakîh, el-Hâfız, el-Kâdî, lakabları verildi.

Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Muhammed bin Îsâ bin el-Ezher el-Birtî, Bağdâd civarında Birt köyünde doğdu. Bağdâd, Basra ve Kûfe ilim çevrelerinden istifâde etti. Hanefî mezhebi, fıkıh âlimlerinin en ileri gelenlerinden oldu. Vâsıt bölgesinde ve Bağdad’da kadılık yaptı. 280 (m. 894) senesi Zilhicce’sinin ondokuzunda Cumartesi günü vefât etti.

Kadı Ahmed bin Muhammed bin Îsâ (radıyallahü anh) fıkıh ilmini, İmâm-ı a’zamın (radıyallahü anh) talebelerinden İmâm-ı Muhammed Şeybânî’nin (radıyallahü anh) mümtaz talebesi Ebû Süleymân Mûsâ el-Cürcânî’den (radıyallahü anh) öğrendi. İmâm-ı a’zam hazretlerinin mezhebinin hükümlerini bildiren İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin kitablarını nakl ve rivâyet etti.

Müslîm bin İbrâhîm, Ebû Velîd et-Tâyâlisî, Ebû Seleme et-Tebûzkî, Muhammed bin Kesîr, Ebû Huzeyfe en-Nehdî, Ebû Ömer el-Havdî, Müsedded, Ebû Nuaym bin Dekîn; Ebû Gassân Mâlik bin İsmail, Ahmed bin Yûnus, Yahyâ Hamânî, Âsım bin Ali, Dâvûd bin Amr, Halef bin Hişâm Yahyâ bin Yûsuf el-Zemmî, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe ve daha birçok Bağdâd, Basra ve Kûfe ilim ehlinden ilim öğrenip, hadîs rivâyet etti. Onların aramakla bulunamayan, arzu edilip de erişilemeyen sohbetlerini dinlemekle şereflendi.

İlimde derya, ibâdette âbid, zâhid ve sâlih olan bu mübârek zâttan, Yahyâ bin Eksem, (aynı zamanda hocası) Abdullah bin Muhammed el-Begavî, Yahyâ bin Muhammed bin Sa’îd, el-Kâdiyü’l-Mehâmilî, İbn-i Muhalled, Ebû Ali es-Saffâr, Ebû Amr bin Semmâk, Ahmed bin Selmân Neccâd ve Ebû Sehl bin Ziyâd ve daha birçokları ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendiler.

İmâm-ı Muhammed hazretlerinin kitabını, hocası Ebû Süleymân Mûsâ yoluyla rivâyet etti. İmâm-ı a’zam hazretlerinin ilmini, diğer bir koldan; kadı Yahyâ bin Eksem Veki’ bin Cerrah ve Ebû Hanîfe (r.aleyhim) tarikiyle de aldı. Kendisine çok bilgi geldi. Bunları kolayca kitaplara yazdı.

İlminin üstünlüğü ve ilmin insanlara duyurulmasında, gayretinin çokluğuyla kısa zamanda tanındı ve sevildi. İlk önce Vâsıt ve havâlisinde kadılık yaptı. Daha sonra, 249 (m. 863) senesinde kadı Ebû Hişâm’ın vefâtıyle Bağdâd kadısı oldu. Burada da talebeler yetiştirip, ilmini bütün insanların istifâdesine sundu.

Birçok hadîs âliminin, “huccet” (üçyüzbin hadîs-i şerîfi, râvileri ile onların halleriyle birlikte ezberden bilen hadîs âlimi), “hafız” (yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen), “sika” (güvenilir) ve “Sadûk” (Sözünün doğruluğu kesin) olarak bildirdiği Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Muhammed el-Birtî (radıyallahü anh) bildiği hadîs-i şeriflerden bir kısmını Müsned’inde yazdı. Bir kısmını da râvileri rivâyet ettiler.

Kâdı Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Muhammed el-Birtî, çok ibâdet ederdi. Allahtan çok korkardı. Harama düşerim korkusuyla mübahların da çoğuna yaklaşmazdı. Yaşamak ve ibâdet etmek için zarurî lâzım olan şeylerden istifâde ederdi. İlmi çok fazla, ibâdeti de ilmi gibi ziyâde idi. Ömrünün sonlarına doğru evinden çıkmaz oldu. Devamlı ibâdet ederdi. İnsanlar onu isminden çok, el-Âbid, ez-Zâhid, es-Sâlih diye bilirler, ibâdet ve iyi insan deyince akıllarından O’nu geçirirlerdi.

Kâdı Ebû Amr Muhammed bin Yûsuf anlatır:

Birgün Kâdı İsmail bin İshâk'la beraber bir eve ziyârete gittik, ibâdetten yüzü sapsarı olmuş bir ihtiyâr bizi karşıladı. Kâdı İsmail, ona son derece hürmet edip hâlini hatırını sordu. Aile efradının durumunu öğrendi. Bir müddet oturduktan sonra oradan ayrıldık. Kâdı İsmail, bana bunun kim, olduğunu sordu. Bilmediğimi söyleyince de; "O, Kâdı el-Birtî'dir. Evinde devamlı ibâdet eder. O da kadıydı, ama bizim gibi değildi. O'nun kadılığı bambaşkaydı" buyurdu.

Ebü'l-Alâ bin Sa'îd bin Muhalled anlatır.

Rü'yâmda Peygamberimizi (aleyhisselâm) gördüm. O, (aleyhisselâm) bir yerde oturuyordu. Kâdı Ebü'l-Abbâs el-Birtî girince ayağa kalktılar. O'nunla müsâfeha edip, alnından öptüler ve "Merhaba ey sünnetimi yaşayan ve eserimle amel eden insan" buyurdular. Uyanınca Ebü'l-Abbâs'ın yanına gidip, alnının ortasından öptüm ve "Resûlullahı (aleyhisselâm) seni böyle öperken gördüm" dedim.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 61

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 175

3) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 37

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 141

AHMED BİN MUHAMMED EL-MERVEZÎ

Tanınmış hadîs ve fıkıh (İslâm hukuku) âlimi. Künyesi, Ebû Bekir el-Mervezi'dir. Doğum târihi bilinmemektedir, 275 (m. 888) târihinde vefât etti. Mervezî diye bilinir. Babası Harzemli idi. Annesi Mervlidir. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin en üstün talebelerinden idi. Hayatı boyunca hocasının yanından ayrılmadı. Dâima onun hizmetinde bulunurdu. Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh), Ahmed el-Mervezî'yi çok severdi. Birgün, Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) bineğinde gidiyordu. Ona, nereye gidiyorsun diye sordular. Tûbâ ağacına dedi. Gittiği yerin Bekir el-Merzevî olduğu görüldüğünde Tûbâ ağacından maksadının O olduğu anlaşıldı. Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) Ona "Senin söylediğin her söz, benim sözüm gibidir" derdi. Ahmed Mervezî, Ahmed bin Hanbel hazretlerinden ilim, amel ve edeb olarak çok şeyler aldı. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine bağlılığı çok fazla idi. O ayrıca, Muhammed bin Minhâl ed-Darîr, Muhammed bin Abdullah bin Nûmeyr, Ubeydullah el-Kavârirî, Hârûn bin Ma'rûf, Süreyc bin Yûnus ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, rivâyette bulunmuştur. Ondan da Muhammed bin Muhalled el-Attâr, Muhammed bin Îsâ bin Velîd ve başkaları rivâyetlerde bulunmuştur.

Âlimler Onun hakkında şöyle buyurdular.

İshâk bin Dâvud: "Allahü teâlânın emrettiği ve beğendiği şeylere büyük bir titizlikle riâyet ederdi."

Ebû Bekir bin Sadaka: "İslâmiyeti, bid'at sahiplerine (Ehl-i sünnet i'tikâdında olmayanlara) karşı müdâfaa etmekte örnek, nümûne bir zât idi."

Abdülvehhâb el-Verrâk, Ebû Ali bin Revvâs'a; falanca, çok vera' sahibi (şüphelilerden sakınır) demişti. Bunun üzerine Ebû Ali, "Fakat, Mervezî'nin vera'sı daha başkadır. O, vera' bakımından çok yüksek derecededir" dedi.

Ahmed el-Mervezî, birgün Ahmed bin Hanbel hazretlerinin yanına gitti. Ona nasıl sabahladınız? diye sordu. Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh): "Allahü teâlâ, farzların yapılmasını; Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), sünnet-i seniyyesine uyulmasını; sağımızda ve solumuzda bulunup, amellerimizi yazan melekler, sâlih amel yapılmasını; nefis, arzu ve istekler peşinde koşmayı; şeytan, kötü söz ve işlerle uğraşmayı; can alıcı melek Azrail (aleyhisselâm) rûhu almayı; çoluk çocuk, yiyecek ve giyeceklerinin te'mînini isterlerken, ben nasıl sabahlarım, sen düşün artık" buyurdu.

Yine O, Ahmed bin Hanbel hazretlerine “Allahü teâlânın indinde yüksek derecelere kavuşanlar, bu mertebeye nasıl ulaştılar?” diye sorunca, “Doğrulukla cevâbını verdi.

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin “İkindiden sonra uyumak, iyi değildir” buyurduğunu nakletti.

Ahmed bin Hanbel, talebesi ile beraber bulunuyordu. Daha, güneş doğmamıştı. Talebelerine: “Cennetin günleri, işte şu gördüğünüz durumdadır” dedi.

Ahmed bin Hanbel’e, “Allah için sevmek nasıl olur?” diye sorulunca, “Sevdiğim dünyâ menfaati için değil de, Allahü teâlânın rızâsından başka hiçbir düşünce olmadan sevmektir” cevâbını verdi.

Hocam bana şu ma’nâda bir şiir okudu: “Beni, Allah için sevmiyenin sevgisine güvenmem.” “Allahü teâlânın rızâsı için birbirini, sevenlere, dünyâ ne kadar değersiz ve ehemmiyetsizdir.”

Ahmed el-Mervezî anlattı: Bir gece rü’yâda şöyle gördüm. Kıyâmet kopmuş, melekler insanların etrâfını kuşatmışlardı. Bu sırada meleklerin şöyle dediğini duydum: “Bugün, zâhidler (dünyâya, onun aldatıcı ve geçici lezzetlerine aldanmayıp, ebedî Ve sonsuz âhıret lezzetlerini ve ni’metlerini kazanmak için çalışanlar) kurtuldular.” Sonra Resûlullah efendimizi gördüm. “Ey Ahmed bin Hanbel! Gel, kendini, Rabbine arz et” buyurdular. Ben de o sırada hocamın arkasında idim.

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin, Ahmed el-Mervezî’ye sevgisi o kadar çoktu ki, eşyalarını bile onun yanına bırakırdı. Bir defasında, üzerinde cübbesi yoktu. Nerede olduğunu soranlara, “Mervezî’nin yanında” cevâbını verdi.

Ahmed bin Hanbel anlattı: Yesâd bin Zerî’nin babası vefât etmişti. Kendisine babasından kırk kese kalmıştı. Her bir kesede, bin veya daha fazla dirhem vardı. Fakat o, bu keselerden hiçbirşey almadı. Çünkü o, belki bu dirhemler haram yollardan kazanılmıştır, o zaman haram yemiş olurum diye korkmuştu.”

Buyurdular ki: “Birbiriyle söz yarışında bulunanlar, felah bulmazlar. Aynı zamanda, bid’ate düşmekten de kendilerini muhafaza edemezler.”

Mervezî hazretleri, büyük âlim İmâm-ı Mâlik’in altmış sene; bir gün oruç tutup, bir gün tutmıyarak devam ettiğini, her gün sekizyüz rek’at namaz kıldığını, bildirmiştir.

Ahmed el-Mervezî hazretleri vefât ettiği zaman, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin ayak tarafına defn edildi. Cenâze namazını Hârun bin Abbâs el-Hâşimî kıldırdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 56

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 631

3) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 423

4) El-A’lâm cild-1, sh. 204

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 166

AHMED BİN MUHAMMED HÂNÎ EL-ESREM

Hadîs hafızı büyük bir âlim. Künyesi Ebû Bekir’dir. 260 (m. 873) târihinden sonra vefât etti. Ahmed bin Hanbel’in (radıyallahü anh) talebesidir. Ondan çok mes’eleler nakletti. Bunları mevzûlarına göre yazdı. Affân bin Müslim, Muâviye bin Amr, Süleymân bin Harb, Ebû Velîd et-Tayâlisî, Nuaym bin Hammâd, Ebû Tevbe Rebî’ bin Nâfi’ gibi âlimlerin derslerini dinlemiştir. Ondan da Nesâî, Mûsâ bin Hârûn, İbn-i Sa’îd, Ali bin Ebû Tâhir el-Kazvînî, Ömer bin Muhammed bin Îsâ el-Cevherî gibi âlimler de rivâyette bulunmuşlardır. Sünnetler husûsunda çok kıymetli bir kitabı vardır. Bu eser, onun hadîs ilmindeki yüksek derecesini gösterir. Ayrıca “Ilel-ül-hadîs” ve

“Nâsıh-ül-hadîs Mensûhuhu” isimli eserleri de vardır. Âlimlerin hakkında söyledikleri: Ebû Bekir el-Hilâl: “O, hadîs ilminde hafız, kıymetli ve yüksek bir âlimdir. Zamanın büyük âlimlerinden, Âsım bin Ali, Bağdâd’a gelmişti. Kendisinden istifâde edebileceği bir âlim aradı. Ahmed bin Muhammed el-Esrem’le görüştü. Onun ilmini beğendi ve çok takdîr etti.”

Ebû Kâsım bin Cîlî dedi ki: “Yanımıza birisi geldi. Namazla ilgili, İbn-i Ebî Şeybe’nin kitabında bulunmıyan bilgileri bana yazacak bir âlim arıyorum” dedi. Biz kendisine, Ebû Bekir el-Esrem’den başka bunu yapacak birisini bilmiyoruz, dedik. Sonra, Ebû Bekir el-Esrem’e kâğıt verildi. Namazla ilgili altıyüz sayfa yazdı. İbn-i Ebî Şeybe’nin kitabı ile karşılaştırdığımızda, yazdıklarının hiçbirisi onda yoktu.”

Yahyâ bin Maîn ve başka âlimler: “O, çok zekî ve mes’eleler üzerinde dikkatli bir âlimdir” dediler.

Hikmetli sözleri pek çoktur. Onlardan ba’zıları: “Hocam Ahmed bin Hanbel’in, meclisten kalktığı zaman “Sübhânekellahümme ve bihamdike” dediğini işitir, devamını anlıyamazdım. Sadece dudaklarının hareketini görürdüm. Fakat zannediyorum, mecliste yapılan hatâlara keffâret olması için Resûlullah efendimizden rivâyet edilen şu mübârek sözleri söylüyordu:

“Sübhânekellahümme ve bihamdike, Eşhedü enlâ ilahe illâ ente, Estağfirüke ve Etûbü ileyk.”

Birisine yazmış olduğu mektûbunun ba’zı kısımları şöyledir: “Allahü teâlâ bizi ve sizi her türlü tehlikeden, her çeşit şüpheden muhafaza buyursun. Yine bize ve size, geçen büyüklerimizin ve âlimlerimizin yolunda gitmek nasîb eylesin. Dâima Allahü teâlânın ni’metleri içerisindeyiz. Allahü teâlâdan, bu ni’metlerini daha da arttırmasını, rızâsına kavuşmamız için bize yardımını dileriz. Fazla sözde fitne vardır. Kişi ihtiyâcına göre konuşmalıdır. Sükûtta genişlik ve rahatlık vardır.”

“Âlimin ölümü, büyük bir musibettir. Şeytan ve onun yardımcıları, Allahü teâlânın ve müslümanların düşmanlarıdır. Şeytan ve yardımcıları, müslümanlar için birçok fitneler hazırlarlar. Maksadlarına erişebilmek için âlimlerin yok olmasını beklerler. Çünkü, âlim, onların bâtıl işlerine ve yardımcılarına mâni olmaktadır.”

“Bir kısım insanlar, şöhrete yapıştılar. Kendilerinden bahsedilmeyi arzu ettiler. Halbuki onlardan önce de işledikleri bid’atlerle şöhrete kavuşanlar oldu. Fakat, hayır yolunda, doğru yolda tâbi olmak, şer (kötü) işlerde başkan olmaktan daha hayırlıdır.”

Ahmed el-Esrem (rahmetullahi aleyh) ba’zı büyüklerimizden şunları nakleder:

Abdullah İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) buyurdu: Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesine tâbi olunuz. Bid’atları (Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) zamanında ve onun dört halifesi zamanlarında bulunmayıp, dinde sonradan meydana çıkarılan ve ibâdet olarak yapılan, her türlü söz, iş ve usûller), yapmayınız. Her bid’at dalâlettir (sapıklıktır).

İbn-i Ömer (radıyallahü anh): “İnsanlar güzel görse bile, her bid’at dalâlettir.”

Ebû Mûsâ: “Allahü teâlânın “İlim verdiği kimse, onu, insanlara öğretsin. Fakat, bilmediği şeyi söylemekten sakınsın. Yoksa, kendisini ilgilendirmiyen bir şeye karışmış olur, dinden çıkar.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) “Sizden birine, bilmediği bir şey sorulduğu zaman, bilmediğini i’tiraf etsin, utanmasın.”

“Kişiye bilmediği sorulunca, Allahü teâlâ bilir demesi, ilimdendir.”

Rebî’ bin Haysem: Kişi, (bilmediği halde) bu haramdır, bu men edilmiştir.” demekten sakınsın. O zaman Allahü teâlâ ona, “Yalan söyledin” buyurur.

İbn-i Abbâs buyurdu: “Dosdoğru ol. Bid’attan ve bid’atçı olmaktan çok sakın.”

Büyük âlim İbrâhîm “Allahü teâlâ, kötü arzu ve isteklerde zerre mikdarı bir hayır, iyilik bulundurmadı. Bunlar, şeytanın süsleridir. Şeytan bunları insanlara güzel gösterir.”

Şa’bî (radıyallahü anh): “Bilmiyorum demek, ilmin yarısıdır” buyurmuşlardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 111

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 570

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 141

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 66

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 167

6) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 405

AHMED BİN SÂLİH EL-MISRÎ

Meşhûr hadîs âlimlerinden. Künyesi Ebû Ca’fer’dir. 160 (m. 786) târihinde Mısır’da doğup, 248 (m. 863) senesinde yine burada vefât etti. Babası Taberistanlıdır. Hadîs ilminde çok yükseldi. Abdullah bin Vehb, Uyeyne bin Hâlid, Abdullah bin Nâfi’, İsmail bin Ebî Uveys gibi âlimleri (radıyallahü anh) dinlemiş, onlardan rivâyetlerde bulunmuştur. Ebû Bekir bin Zenceveyh, onun Ahmed bin Hanbel ile görüşmesini şöyle anlatır: Mısır’a gitmiştim. Ahmed bin Sâlih ile görüştüm. Bana, “Nerelisin?” diye sordu. Ben de “Bağdâdlıyım” dedim. Evin, Ahmed bin hanbel’in evine yakın mı?” deyince, “Ben onun talebelerindenim” dedim. “Bana evinin adresini yazar mısın? Irak’a gidip, onunla görüşmek istiyorum” dedi. Ona, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin adresini yazdım. Ahmed bin Sâlih 212 (m. 827) senesinde Irak’a geldi. Beni arayıp, buldu. Onunla Ahmed bin Hanbel’e gittik. Bulunduğu yere varınca, izin isteyip, girdim. Ahmed bin Sâlih’in kendisiyle görüşmek istediğini söyledim. Kalkıp, Ahmed bin Sâlih’i karşıladı. Hoş geldin dedi. Ona yakın alâka gösterdi. Sonra, Ahmed bin Sâlih’e: “Senin, Zührî’nin hadîslerini topladığını duydum. Gel, seninle Zührî’nin Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbından (r.anhüm) rivâyet ettiği hadîs-i şerifleri müzâkere edelim (beraber okuyalım)” dedi. Beraber müzâkereye başladılar. Bitirinceye kadar devam ettiler. Bunu anlatan Ebû Bekir Zenceveyh, “Onların bu müzâkerelerinden daha iyisini görmedim” der. Sonra Ahmed bin Hanbel hazretleri, Ahmed bin Sâlih’e: “Gel seninle, Zührî’nin, Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbının (r.anhüm) çocuklarından bildirdiklerini de müzâkere edelim” dedi. Onları da beraber müzâkere ettiler.

Ahmed bin Sâlih, Ahmed bin Hanbel ile beraber kaldıkları müddet içerisinde birbirlerinden istifâde ettiler. Birbirlerinden hadîs-i şerîf yazdılar. Ahmed bin Hanbel hazretleri, yanında Ahmed bin Sâlih’den bahsedilince onu methederek anarlardı.

Ahmed bin Sâlih, (radıyallahü anh) Bağdâd’da olduğu müddetçe, hadîs hafızlarının meclislerinde de bulundu. Bağdâd’dan sonra Mısır’a gitti. Orada ders verdi. Ondan çok büyük âlimler ders aldı. Muhammed bin Yahyâ ez-Zührî, Muhammed bin İsmail el-Buhârî, Ebû Zür’a ed-Dımeşkî, Ebû İsmail et-Tirmizî, Ebû Dâvud es-Sahtiyânî bunlar arasındadır.

Şam ve Antakya’ya giden, Ahmed bin Sâlih (radıyallahü anh) oralarda da dersler verdi. O, çok büyük âlim olmasına rağmen, kitap yazmamıştır. Hadîs-i şerîfler üzerinde derin bir âlimdi. Hadîslerin illetlerini ve değişik durumlarını gayet iyi bilirdi. Büyük âlim Ya’kub bin Süfyân dedi ki, benim huccet (delil) kabûl ettiğim iki büyük âlim var. Ona, senin huccetin kimdir diye sordular. O, “Benim huccetim, Ahmed bin Hanbel ile, Ahmed bin Sâlih el-Mısrî’dir” diye cevap verdi.

Ahmed bin Sâlih (radıyallahü anh) “İbn-i Vehb’in yanında yüzbin hadîs-i şerîf vardı. Ondan ellibin hadîs-i şerîf yazdım”

derdi. Mısır'da yaşadığı asırda, hadîs ilminde, ondan üstün birisi yoktu. Çeşitli ilimleri kendisinde toplamış bir âlimdir. Fıkıh, hadîs ve nahv ilimlerinde de mütehassıs idi. Ahmed bin Sâlih (radıyallahü anh) Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine çok bağlı idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-1, sh. 137

2) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 195

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 560

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 48

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 39

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 117

AHMED BİN SİNÂN EL-KATTAN

Meşhûr hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Sinân bin Esed bin Hibban el-Katan'dır. Künyesi Ebû Ca'fer el-Vâsıtî'dir. 256 (m. 869) senesinde vefât etti. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği âlimlerden bir kısmı, Ebû Muâviye ed-Darîr, Veki' bin Cerrah, Abdurrahmân bin Mehdî, Yahyâ bin Sa'îd el-Kattân, Ebû Ahmed Zübeyri, Ebû Üsâme, Yezîd bin Hârûn, İmâm-ı Şafiî ve diğer âlimlerdir. Ondan da, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvûd, İmâm-ı Nesâî, İmâm-ı Mâlik, İbn-i Mâce ve diğer hadîs âlimleri hadîs-i şerîfi nakletmişlerdir.

Hadîs ilminde sika (sağlam, güvenilir) ve hafızdır. Yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. İbni Ebî Hâtem, "O, zamanının en büyük âlimlerindendi" demiştir.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: **"Cennet yüz derecedir** (tabakadır)**. Her derece arasında beşyüz yıllık mesafe vardır."**

Buyurdu ki: "Bid'at işleyen kimsenin kalbinden hadîs-i şeriflerin tatlılığı çekilip alınır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 239

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 34

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 521

4) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 137

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 5

AHMED BİN YAHYÂ SA'LEBÎ

Meşhûr nahiv ve lügat (Arap dili) âlimi. Künyesi Ebü'l-Abbâs'tır. Sa'leb diye tanınır. 200 (m. 815) târihinde Bağdâd'da doğup, 291 (m. 903) senesinde yine orada vefât etmiştir. "Ben Ma'rûf-i Kerhî'nin vefât ettiği senede doğdum" demiştir. Zamanında Kûfe'de nahiv, lügat ve edebiyat husûsun da bir tane idi. Hocam İbn-i A'râbî, nahiv ile alâkalı mes'elelerde şüpheye düştüğü zaman "Ey Ebû Abbâs! Sen bu mevzûda ne dersin?" diye onun görüşünü alırdı. Ezber kabiliyeti ile meşhûrdur. İbrâhîm bin Münzir Hizamî, Muhammed bin Selâm Cumehî, Ubeydullah bin Ömer el-Kavâriri, Muhammed bin A'râbî ve daha bir çok tanınmış âlimlerden ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuştur. Nahivde birinci derecede hocası İbn-i A'râbî idi. Nahivde en çok İbn-i Âsım'a itimâd ederdi. Kendisinden de, Niftaveyh, Muhammed bin Abbâs el-Yezîdî, Ali el-Ahfeş, Ahmed bin Kâmil, Ebû Amr ez-Zâhid, Ebû Bekir bin Enbârî gibi bir çok âlim istifâde edip, rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ahmed bin Yahyâ: "216 (m. 831) senesinde Arapça ve lügat ilmine başladım. Meşhûr nahiv âlimi Ferra'nın "Hudûd" isimli kitabını daha on altı yaşında iken mütâlâa ettim (inceledim). Yirmi beş yaşına gelince, Ferra'nın bütün kitaplarını ezberledim" demektedir.

Ahmed bin Yahyâ Sa'leb, fıkıh, hadîs ve tefsîr ilimleriyle, nahiv ve lügat ilimleri kadar meşgûl olmamıştı. Onun için, büyük kırâat âlimlerinden Ebû Bekir bin Mücâhid'e şöyle dedi: "Ey Ebû Bekir! Kur'ân-ı kerîm ehli olan âlimler, Kur'ân-ı kerîm ile,

hadîs âlimleri hadîs-i şerîf ile fıkıh (İslâm Hukuku) âlimleri, fıkıh ilmi ile meşgûl oldular. Bu bakımdan onların durumu iyi, fakat, ben ise, Zeyd ve Amr ile meşgûl oldum.” Arapça dilbilgisinde verilen misâllerde de ekseriyetle bu isimler alınır.

Meselâ, “Zeyd geldi.” “Zeyd Amr’ı dövdü.” gibi Ebû Bekir bin Mücâhid, bir gece rü’yâsında Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Resûlullah efendimiz ona; “Ebü’l-Abbâs’a benden selâm söyle ve ona: “Sen ilim sahibisin” de buyurmuşlardır. (Nahiv ve lügat mühim bir ilimdir. Yüksek din ilimlerini öğrenmeye bir vesîledir Söz bu ilim ile tamam olur. Konuşma bununla güzellik kazanır, diğer bütün ilimler ona muhtaçtır. (Nahv ve lügat âlet ilimleridir. Fıkıh, hadîs ve tefsîr gibi yüksek ilimleri iyi anlıyabilmek için Arapçayı iyi bilmek lâzımdır.)

Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ’ya bilmediği bir mes’ele sorulduğu zaman, bilmiyorum derdi. Ebû Ömer ez-Zâhid şöyle anlatır: “Ebû Abbâs Sa’leb’in meclisinde bulunuyordum. Kendisine bir şey soruldu. O da bilmiyorum dedi. Bunun üzerine soruyu soran “Demek bilmiyorum diyorsun! Her taraftan ilim öğrenmek için herkes sana koşup geliyor. Sen ise bir şey sorulunca, bilmiyorum, diyorsun” diye hayretini bildirmişti.

Ebû Abbâs Sa’leb, Arap dili üzerinde çok derin bir bilgiye sahipti. Bu sahada mütehassıs âlimlerle Arapçanın çok ince mes’elelerine girdikleri zaman, Arabçadan haberi olanlar bile anlıyamazlardı. Ebû Abbâs Muhammed bin Ubeydullah bin Abdullah bin Tâhir’in babası şöyle anlatır: Birgün kardeşimin yanına gitmiştim. Oraya meşhûr nahiv âlimleri Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ ile Ebû Abbâs Muhammed bin Yezid el-Müberrid gelmişti. Kardeşim bana: “Biraz sonra bu iki âlim, falanca eve gidecekler. Ben acaba hangisi daha âlimdir, diye çok merak ediyorum. Sen şimdi o eve git. Orada otur. Onlar orada nahiv ilmiyle alâkalı münâzaralar yapacaklar. Sen, onları dinle” dedi. Ben gittim. Bir müddet sonra bu iki büyük âlim de geldi. Biraz sonra nahiv mevzûu üzerinde konuşmaya başladılar. Konuşulanları az çok anlıyor, ben de ara sıra bildiğim kadarıyla iştirâk ediyordum. Fakat daha sonra öyle ince mevzûlara girdiler ki, anlamam mümkün değildi. Onların hangisinin üstün olduğunu ancak onlardan daha âlim olan birisi anlayabilirdi. Benim derecem ise, çok aşağılarda idi. Kardeşime olanları anlatınca çok memnun oldu.

Ebü’l-Abbâs insanların ba’zı hareketlerinden sıkılmıştı. Yanında başka bir âlim ona: “Sen de biliyorsun ki, insanlardan gelen sıkıntılara katlanmanın çok büyük sevâbı vardır” dedi.

Tarihçi Ebû Bekir Muhammed bin Abdülmelik, Sa’leb hakkında şöyle der: “O, nahiv ilminde Fârûk’dur (doğru ile yanlışı ayıran). Lügat âlimleri için ölçüdür. Kûfeli ve Basralı nahiv âlimlerinin en büyüklerinden, kıymeti en fazla ve ilmi en doğru olanlardandır. Hilmi (Sabrı) çok idi. Ezberi kuvvetli, din ve dünyâ işlerinde çok nasîbli bir zât idi.”

Ebü’l Abbâs Sa’leb, der ki: Ahmed bin Hanbel’i (radıyallahü anh) görmeyi çok istiyordum. Nihâyet onun yanına gittim. Huzûruna girdim. Bana: “Ne mütâlâa ediyorsun” diye sordu. Ben de, nahiv mütâlâa ettiğimi söyledim. Sonra bana şu nasîhatta bulundu: “Sen yalnız kaldığın zaman, kendini yalnızım sanma! Beni Rabbim görüyor de. Çünkü Allahü teâlâ, senin her yaptığını görüp bilmektedir. Gizli olarak yaptıklarından da haberdardır. Günahlarımız çok. Allahü teâlânın af ve mağfiretine kavuşmak ne büyük se’âdettir. Keşke Rabbim izin verse de, tabutta bile tövbe etme imkânı bulabilsek de, tövbe yapsak. Tövbe etmek ne kadar mühim” dedi.

O insanları tanımak için şöyle der: “Bir kimsenin hangi huy ve tabiat üzere olduğu bilinmek istenirse, onun para karşısındaki durumunu tecrübe etmek lâzımdır. Çünkü, paraya çok düşkün olanlar para uğruna, beğenilmiyecek çok sözler sarf ederler.

Kendi içlerindekini dökerler. Bu sırada, ahlâkı yüksek olanları da tanımış olursun.”

Ebû Abbâs Sa’leb, bir yakınına takvâyı tavsiye ederek: Takvâ elbisesini giy. Eğer bu elbiseyi giymemişsen, üzerinde herkesin giydiği elbiseler olsa da, hakîkî elbiseyi giymiş sayılmazsın.

Ebû Muhammed Abdurrahmân bin Muhammed ez-Zührî ile Sa’leb birbirlerini Çok severlerdi, işleri husûsunda onunla istişâre ederdi (ona danışırdı). Birgün Sa’leb’e gitti. Etrâfındakilerden rahatsız olduğu için, bulunduğu mahalleden başka bir yere taşınacağını söyledi. Sa’leb dedi ki: “Ey Ebû Muhammed!

Senin tanıdığın kimselerin eziyetine ve sıkıntısına katlanman, tanımadığın kimseler yanına gidip bilmeyeceğin sıkıntılara düşmenden, senin için daha hayırlıdır.” dedi.

Ebû Abbâs’ın (radıyallahü anh) son zamanlarında kulakları duymaz oldu. Bir Cum’a günü ikindi namazını câmide kılıp, dönüyordu. Bu sırada arkasından koşarak gelen bir at ona çarptı. Orada bulunan bir çukura düştü. Çukurdan çıkarıp evine götürdüler.

Başı çarptığından çok ağrıyordu. Ertesi gün vefât etti.

Eserlerinden ba’zıları: Meân-ül-Kur’ân İ’râb-ül-Kur’ân, Garîb-ül-Kur’ân, el-Vakf ve’l-İbtidâ, İhtilâf-un-nahviyyîn, el-Mecâlis, el-Mesâil, Mâ yensarifü mâ lâ yensarif, et-Tasgîr.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-1, sh. 267

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 666

3) Vefeyât-ül-a’yan cild-1, sh. 102

4) Târîh-i bağdâd cild-5, sh. 204

5) Tabâkât-ı Hanâbile cild-1, sh. 83

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 203

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 207

8) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 94

9) Bugyet-ül-Vuât cild-1, sh. 396

10) Gâyet-ün-nihâye cild-1, sh. 148

11) Mir’ât-ül-cinân cild-2 sh. 219

12) Mu’cem-ül-üdebâ cild-2, sh. 133

13) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 180

14) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 133

15) El-Bidâye ve’n-nihâye, cild-11, sh. 98

AHMED-İ BEZZÂR

Basra’da yetişen hadîs âlimlerinin büyüklerinden. Ahmed bin Amr el-Bezzâr el-Itkî, hafız (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bilen) âlimlerden olup, künyesi Ebû Bekir’dir. Ömrünün sonlarına doğru İsfehân, Bağdâd, Irak ve Şam’da hadîs ve hadîs usûlü ilmi hakkında dersler verdi. 292 (m. 905)’de Rabî-ül-evvel ayında Remle kasabasında vefât etti.

Hadîs ilminde sika (güvenilir) zâtlardandır. Ömer bin Mûsâ el-Hâdî, İsmail bin Seyf, Abdurrahmân bin el-Fadl bin Muvaffak, Hasen bin Ali bin Râşid el-Vâsıtî, İbrâhîm bin Sa’îd el-Cevherî gibi zâtlardan ilim öğrendi. Kendisinden de, Ebü’l-Hasan Ali bin Muhammed el-Mısrî, Muhammed bin el-Abbâs bin Nûceyh, Abdul-Bâki bin Kani’, Ebû Bekir bin Selem gibi zâtlar rivâyette bulundular.

Ahmed bin Bezzâr’ın (radıyallahü anh) Müsned-i Kebîr ve Müsned-i Sagîr isminde eserleri vardır. Müsned-i Kebîr’in diğer ismi (el-Bahr-üz-Zâhir)’dir. Müsned-i Sagîr, Ribat Kütüphânesi 234 numarada el yazması olarak mevcûttur.

Bezzâr’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları;

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Üç şey insanı helak eder. Son derece cimrilik, tamamen arzularına uymak ve kişinin kendini beğenmesi.”

“Sararmış dişlerle huzûruma gelmeyiniz. Misvak kullanınız.”

“Kırk sene beklemek, namaz kılanın önünden geçmekten hayırlıdır.”

“Helâlden kazandığı malını infâk edene (Allah yolunda harcayana) müjdeler olsun.”

“Din kardeşinin arzu ettiği yemeği kendisine yediren kimsenin günahları bağışlanır. Din kardeşini sevindiren Allahü teâlâyı sevindirmiş olur.”

“Kişinin yediğinin en helâli, el emeği ve meşrû, olan alış-verişten temin ettiği kazancıdır.”

“İki müslüman karşılaştıklarında, birbirlerine selâm verip müsâfeha ederlerse, aralarına yüz rahmet iner. Bunlardan, doksanı, önce selâm verip müsâfeha edene, kalanı da diğer şahsadır.”

“Üç türlü komşuluk vardır. Birinin bir hakkı, ikincisinin iki hakkı ve üçüncüsünün üç hakkı vardır. Üç hakkı olan komşu, müslüman olan ve akraba olan komşudur. Bunun komşuluk, İslâmiyet ve akrabalık olmak üzere üç hakkı vardır. Akraba olmayan müslüman komşunun, İslâmiyet ve komşuluk hakkı olmak üzere iki hakkı vardır.”

“Allah için tevâzu edeni Allahü teâlâ yükseltir.”

“Siz, insanlara, mallarınızla yardımı yetiştiremezsiniz. Yardıma mallarınız yetmez. Hiç olmazsa, onları güleryüz ve güzel huy ile hoşnud etmeğe gayret ediniz.”

“Müslümanın müslümanı, korkutması helâl değildi.”

“Müjdeler olsun o kimseye ki, kendi kusurları, insanların kusurlarını araştırmaktan kendisini alıkoymuştur.”

“Bir kimse kızarsa, kendini Cehenneme doğru sürüklemiş olur.”

“Üç şey insanı korur. Birincisi, gizli ve açıkta Allahü teâlâdan korkmak, ikincisi, varlıkta ve darlıkta iktisada riâyet. Üçüncüsü, hiddetli ve hiddetsiz zamanlarda da adâlettir.”

Birgün Peygamber efendimiz, mübârek ellerine üç tane odun aldılar. Birini önlerine, birini yan taraflarına, diğerini de uzaklara attılar. Sonra da buyurdular ki: “Bu odunlardan biri insan, diğeri ecelidir. Uzakda bulunan odun ise, bu insanın emelleridir. O, emellerinin peşinde koşar, fakat eceli onu yakalar emeline kavuşamaz.”

“Cennet ehli Cennette yerleştikten sonra, artık dünyâdaki dost ve kardeşler birbirini görüp, görüşmek arzu ederler. Bu sırada, her ikisinin de üzerine oturdukları taht harekete geçer. Birisi gider ve diğeri gelirken yolda buluşur, sohbet ederler. “Falan gün, falan yerde yaptıklarınızı hatırlar mısınız?” şeklinde konuşurlar, “Orada duâ ettik de, Allahü teâlâ bizi mağfiret etti” derler.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 334

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 209

3) El-A’lâm cild-1, sh. 189

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 653

5) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 59

6) Risâlet-ül-mustatrafe sh. 51

7) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 981

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 36

9) Lisân-ül-mîzân cild-1, sh. 237

10) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 16

11) Keşf-üz-zünûn sh. 1682

12) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 481

ALİ BİN ABDULLAH EL-MEDÎNÎ

Tebe-i tabiîn devrinin en tanınmış hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebü’l-Hasan’dır. 161 (m. 777) târihinde Basra’da doğup, 234 (m. 849) târihinde Sâmarrâ’da vefât etmiştir. Çok eser vermiş olan bir âlimdir. Aynı zamanda iyi bir tarihçidir. Hadîs ilminde hafız idi. Ya’nî yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle ezberlemişti. Babasından, Hammâd bin Zeyd, İbn-i Uyeyne, Beşîr bin Mufaddal, Hâlid bin Haris, Yahyâ bin Sa’d el-Kettân ve daha birçok büyük zâttan rivâyetlerde bulunup, ilim almıştır.

Kendisinden de, Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn-i Mâce ve Zührî gibi âlimler rivâyette bulunup, ilim öğrenmişlerdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler; Sahih-i Buhârî, Ebû Davut, Tirmizî ve Nesâî adındaki hadîs kitaplarında bulunur.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: Ebû Hatim er-Râzî: “Onun, hadîs-i şerîfler hakkında bilgisi çoktu. Bu husûsta pek ileri bir dereceye ulaşmıştı. Ahmed bin Hanbel hazretleri, hürmet ve edebinden dolayı ondan ismiyle değil de, künyesiyle bahsederdi.”

Süfyân-ı Sevrî (radıyallahü anh): “Onu sevdiğimden dolayı beni kınıyorsunuz. Böyle bir şey için Allahü teâlâdan korkun. Vallahi, onun benden öğrendiğinden daha çok şeyi, ben ondan öğrendim.”

Süfyân hazretlerinden fetvâ istendiği veya bir mes’ele sorulduğu zaman, keşke Ali el-Medînî burada olsaydı, buyururdu.

Yine Süfyân-ı Sevrî bir toplulukta, “Altmış seneden beri sizinle oturmamıştım. Yine de oturmıyacaktım. Fakat, şimdi Ali el-Medînî olduğu için oturuyorum” demiştir.

Abdurrahmân bin Mehdî: “Ali el-Medînî, Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini, husûsiyetlerini, Süfyân bin Uyeyne’nin rivâyet ettiklerini en iyi bilen bir âlimdir” demiştir.

Ebû Kudâme anlattı. Ali el-Medînî’den duydum. Şöyle söyledi: “Rü’yâmda gördüm. Süreyya denilen yıldız topluluğu yeryüzüne iyice yaklaştı ve onları ben aldım.” Ebû Kudâme devam ederek “Allahü teâlâ, onun rü’yâsını tasdîk etti Hadîs ilminde pek az kişiye nasîb olan bir mertebeye erişti” dedi.

Ali el-Medînî’nin talebelerinden birisi anlattı. Hocamız Ali el-Medînî bir gün bize geldi. Dedi ki: “Bu gece bir rü’yâ gördüm. Rü’yâda etimi uzattım, gökteki yıldızlardan birçoğunu yakaladım.” Bunun üzerine, hocamızla beraber, rü’yâ tâbircilerinden birisine gittik. Rü’yâ tâbircisi olan zât “Efendim! Bu rü’yânız, sizin iyi bir âlim olacağınıza alâmettir. Belki zamanla siz de bunun farkına varacaksınız” dedi. Talebelerinden birisi der ki, “İlimde o kadar ilerlemişti ki, meşgûl olduğu her mes’eleyi kısa zamanda hallederdi. Eğer ben meşgûl olsaydım, uzun zaman uğraşmam gerekirdi.”

Ali el-Medînî, etrâfının i’timâdını çok kazanmıştı. Herkes onun oturuşunu kalkışını, elbisesini, kısaca söz ve işlerini yazarlar, ona göre hareket etmek için uğraşırlardı.

Ebû Yahyâ anlattı: “Bağdâd’da ilim meclisleri kurulurdu. Bu meclislerde, zamanın ileri gelen âlimleri de bulunurdu. Bir mes’ele üzerinde ba’zan uzun müddet konuşurlar, fakat bir neticeye varamazlardı. Ali el-Medînî Bağdâd’da bulunduğu zaman, suâl edilen mes’eleleri kolayca hallederdi.”

Muhammed bin İsmail el-Buhârî’ye yakınlarından birisi “Arzu ettiğin bir şey var mı?” diye sordu. O da “Ali el-Medînî daha hayattadır. Irak’a gidip, onun meclisinde bulunmak istiyorum” demiştir.

İmâm-ı Buhârî hazretleri bir defasında da “Ali bin Medînî’nin yanına gittim ve onu görünce, hiçbir şey olduğumu, anladım” buyurdular.

Ebû Ubeyd Kâsım bin Selâm: “İlim, dört zâta ulaştı. Ebû Bekir bin Ebî Şeybe ilmi en iyi anlatanı, Ahmed bin Hanbel, onların en fakîhi, Ali bin el-Medînî, onların en âlimi, Yahyâ bin Maîn, ilmi en çok yazandır.”

Ali el-Medînî, Ahmed bin Hanbel’den ayrılırken, bana bir nasîhatte bulun demişti. Ahmed bin Hanbel hazretleri de “Takvâ üzere ol, Ahıret, sanki karşında imiş gibi ol ve oraya olan hazırlığını ihmâl etme” buyurdular. Ali bin el-Medînî dedi ki: “Seyyidim (Efendim) Ahmed bin Hanbel bana “Hadîs-i şerîfleri kitaptan okuyarak söyle” buyurdu.

Eserleri: 1- el-Esâmî ve'l-Kûna (isimler ve künyeler), 2- et-Tabakât, 3- Kabâil-ul-Arap, 4-et-Târîh, 5- İhtilâf-ul-hadîs, 6-Mezâhib-ül-muhaddisîn, 7- İlel-ül-hadîs ve ma'rifet-ur-rical

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-4, sh. 303

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh. 349

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 428

4) Târih-i Bağdâd, cild-11, sh. 458

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 145

ALİ BİN ÂSIM EL-VÂSITÎ

Hadîs hafızlarından. Künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. 105 (m. 723) senesinde doğup, 201 (m. 816) târihinde Bağdâd'da vefât etti. Vâsıt şehrindendir. Fakat Bağdâd'da yerleşti. Yaşadığı asırda Irak'ın tanınmış âlimlerinden idi. Burada Husayn bin Abdurrahmân, Muhammed bin Sûka, Mugîre bin Müslim, Yezîd bin Ebî Ziyâd, Hamîd-üt-Tavîl ve daha bir çok âlimden (r.aleyhim) rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da, Ali bin Ca'd, Ahmed bin Hanbel, Ahmed bin Yahyâ bin Mâlik es-Süsî, Muhammed bin Ubeydullah bin Münâdî gibi âlimler de (r.aleyhim) ondan ilim alıp, rivâyette bulunmuşlardır. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî ve Sünen-i İbn-i Mâce'de mevcûttur. Hadîs ilmiyle uğraşmasında, babasının da teşviki olmuştur. Babası ona bin altın verdi. Haydi git. Senden bin tane hadîs-i şerîf istiyorum demiştir. Ali bin Âsım bin Suheyb, durumu gayet iyi ve zengin birisi idi. İlimle meşgûl olan talebelere çok yardım ederdi. Yakınlarına ihsânı bol idi. Sâlih vera sahibi (şüphelilerden sakınan) bir zât idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 436

2) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 135

3) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh. 326

4) El-A'lâm cild-4, sh. 297

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh. 344

ALİ BİN BEKKÂR

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Bekkâr bin Hârûn el-Masisî olup, künyesi, Ebü'l Hasen'dir. Şam yakınlarında bulunan Masisa'ya yerleşti. 207 (m. 822)'de Masisa'da vefât etti. İbrâhîm bin Edhem (radıyallahü anh) ile görüşüp sohbet etti. Hadîs ilminde sika (güvenilir) âlimlerdendir. Ebû İshâk el-Fezârî'den hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden Muhammed bin Abdullah el-Hadremî, Ahmed bin Hârûn el-Berdî, Ebû Ali, Huneyf bin Abdullah el-Antâkî ve diğer zâtlar rivâyette bulunmuşlardır.

Çok ibâdet ederdi. Gece olunca, hizmetçisi yatağını hazırlardı. Lâkin o, yatağa karşı "Sen, rahat ve hoş bir şeysin ama ben senin üzerinde yatamam." Böyle söyledikten sonra, sabaha kadar ibâdetle meşgûl olur ve sabah namazını yatsının abdesti ile kılardı. Bir defasında talebelerinden biri ile odun toplamak için sahraya çıktılar. Odun toplamak için kendisi bir tarafa talebesi başka bir tarafa gitti. Talebesi" epey beklediği halde hocası gelmeyince hocasının gittiği tarafa doğru yürüdü. Gördü ki bir canavar, başını hocasının dizine koymuş uyuyor, hocası da bu hayvanın yelesini okşuyordu. Çok hayret edip, "Efendim orada nasıl oturuyorsun?" diye sordu. Cevâbında, "Bu canavar geldi, başını dizime koyup uyudu. Ben de uyandırmadım. Uyandığında kalkıp sana yetişmeye çalışacaktım" buyurdu.

"Kırk yıldır beni üzen tek şey, sabahın olmasıdır" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 170

2) Risâle-i Kuşeyrî sh. 303

ALİ BİN HARB EL-MUSULÎ

Hadîs âlimi. Musul'un mesnedi (dayanağı) diye meşhûrdur. Edebiyat ve târih âlimidir. Künyesi Ebü'l Hasen'dir. Neseb silsilesi; Ali bin Harb bin Muhammed bin Ali bin Hıbbân bin Mazin bin Gadûbe şeklinde devam eder. Dedelerinden Mazin bin Gadûbe, Peygamberimizin (aleyhisselâm) huzûrunda bulunmakla şereflendi. "Sâhibül-Müsned, "el-Muhaddis" lakabları verilen bu mübârek zâta, aslı Tay kabilesinden olduğu için "Tâî", Musul'da yerleşip oranın âlimi olduğu için de "el-Musulî nisbet edildi. 175 (m. 791) yılında Azerbaycan'da doğan Ali bin Harb (radıyallahü anh), 265 (m. 878)'de Musul'da vefât etti. Cenâze namazını kardeşi Muâviye bin Harb kıldırdı.

İlim tahsiline ilk önce babası Harb bin Muhammed'den istifâde ederek başladı. Meşhûr muhaddis Muafa bin İmrân el-Musulî'yi gördü. Ancak ondan hadîs-i şerîf işitmedi, ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etmek için, Hicaz, Bağdâd, Kûfe ve Basra'yı ziyâret etti. Bu ziyâretlerinden ba'zılarında babasıyla beraber bulundu. Babası Harb bin Muhammed'den, Ömer bin Eyyüb el-Musulî, Zeyd bin Ebî Zerkâ, Kâsım bin Yezîd ec-Cermî, Ebû Mes'ûd ez-Zeccâc, Süfyân bin Uyeyne, Ebû Damra Enes bin Iyâd, Abdullah bin Vehb, Abdullah İbni İdrîs, Muhammed bin Fudayl, Hafs bin Gıyâs, Veki' bin Cerrah, Ebû Muâviye, Abdullah bin Numeyr, Abdullah bin Dâvûd el-Harîbî, Ebû Âmir el-Ikdî, Ebû Âsım eş-Şeybânî, Şebâbe bin Suvâr, Yezîd bin Hârûn; rûh bin Ubâde, Vehb bin Cerir, Ahmed bin Hanbel ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Öğrendiği hadîs-i şeriflerden bir kısmını "Müsned" inde yazdı.

Daha sonra ilim öğretmek için Bağdâd'a geldi. Orada kendisinden birçok âlim, ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ali bin Harb'ten, Abdullah bin Muhammed el-Begâvî, Yahyâ bin Sa'îd, İsmail bin Abbâs el-Verrâk, Kâdı Muhâmilî, Muhammed Bin Muhalled, Yûsuf bin Ya'kûb bin İshâk bin Behlül, Muhammed bin Ca'fer el-Mutirî gibi birçok âlim Bağdâd'da hadîs aldı. Nesâî, Ahmed bin Hüseyin el-Cerâdî el-Musulî, kız kardeşinin oğlu Ebû Câbir İbni Fehd el-Musulî, oğlunun torunu Ebû Ca'fer Muhammed bin Yahyâ bin Ömer bin Ali bin Harb, İbni Ebî'd-Dünyâ, Ebû Dâvud, İbni Sâ'd, Ahmed bin İbrâhîm el-Beledî İbrâhim bin Muhammed, Heysem bin Halef ed-Dûrî, Muhammed bin Münzir el-Hirevî Muhammed bin Akîl el-Ezherî el Belhî, Ahmed bin Süleymân el-Abadânî ve daha birçok âlim de kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Arapların eski günleriyle ilgili bilgileri de çok iyi bilen şiir ve edebiyatta üstâd olan Ali bin Harb (radıyallahü anh), Abbasî halifesi Mu'tez'le 254 (m. 868) yılında Samarrâ'da görüşerek nasihatte bulunup, O'na hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisini hürmet ve ikramla karşılayan halife, bir bölgenin gelirini Ali bin Harb'e tahsis ederek O'nun talebelerine gelir temin etti. Bu durum halife Mu'tedit' in hilâfetine kadar devam etti.

İlmi ile amel eder, günahlardan kaçar, Allahtan çok korkar ve harama düşerim korkusuyla mübahların bir çoğunu terk eder ve dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi. Allah" rızâsı için devlet adamlarına, kırmadan nasîhat eder, insanların huzûr ve rahatı için çalışırdı. Ali bin Harb'in (radıyallahü anh) zamanında yaşayan âlimler, O'nun hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunu bildirmişlerdir. Bunlardan Ebü'l Hasen Dâre-kutnî "Ali bin Harb, sikadır." el-Hasib bin Abdullah "O, sâlihtir", Ebû Zekeriyyâ Yezîd bin Muhammed bin İyâs el-Ezdî, Ali bin Harb babasıyla seyahatte bulundu ve hadîs-i şerîf işitti, hadîsleri tasnif etti. Müsned'ini meydana getirdi." Nesâî "O, saduktur", İbn-i Ebî Hâtem "Babamla ondan yazdık ve babam onun sadûk olduğunu söyledi." Müslime bin Kâsım el-Hatîb ve İbn-i Semânî, "O, sika ve saduktur" demişlerdir.

1) Târîh-i Bağdâd, cild-11, sh. 418

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh. 249

3) El-Muntazam sh. 52, 53, 512

4) Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh. 150

5) El-A'lâm, cild-4, sh. 270

6) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-7, sh. 57

7) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh. 565

ALİ BİN HASEN

Hadîs ve nahiv âlimlerinden. Adı, Ali bin Hasen'dir. Babasının adının "Mübârek" olduğu da bildirilmiştir. "Ahmer" adı ile de tanınmıştır. Doğum târihi hakkında kesin bir bilgi yoktur. Vefât târihi olarak 253 (m. 867) senesi rivâyet edilmektedir.

Hadîs ilminde âlim bir zât olup, "Hâfız" ve hattâ "İmâm" payesine ulaşmıştır. Hadîs ilminde "Hâfız", yüzbin hadîs-i şerîfi sebebleri ile birlikte ezbere bilen âlimdir. "İmâm" da, o ilimde sözleri delîl olan müctehid âlimlere denir.

Ali bin Hasen, Nişâbûr'da yetişen muhaddislerdendir. O, Ebû Hâlid-i Ahmer'den, Süfyân bin Uyeyne'den, Abdullah bin İdrîs'den, Cerîr bin Abdülhamîd'den ve onların tabakasından olan âlimlerden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden de, İbrâhîm bin Muhammed bin Süfyân, Muhammed bin Süleymân bin Fâris ve daha birçok kimse ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Hâkim, onun hakkında diyor ki: "O, 251 (m. 865) senesinde hayatta idi. Ve Nişâbûr'da zamanının en büyük âlimiydi."

O, hadîs ilminde müsned sahibi olan bir âlim olduğu gibi, Nahiv ilminde de zamanının nahivcileri arasında yer alıyordu. Hattâ zamanında "Şeyhu'n-Nûhhât" (Nahivcilerin üstadı) ünvanına sahipti. Arap edebiyatında üstün bir bilgiye sahip olan Ali bin Hasen, büyük nahiv üstadı Kisâî'nin talebesidir. Arapçanın nahiv bilgisinde söz sahibi oldu. Bu sahada, mahir olan ve kendisine müracâat edilen bir zâttı. Kisâî, onu, zamanının devlet başkanı olan Hârûn Reşîd ile tanıştırdı. Halife, onunla çocuklarının yetiştirilmesi husûsunda anlaştı. Halifenin oğlu Me'mûn'u o yetiştirdi. Bundan dolayı kendisine "Müeddib-i Me'mûn-il-Abbâsî denir. Ali bin Hasen, hac yolunda vefât edinceye kadar halifenin bu hizmetinden ayrılmadı.

İlmî müzâkeresi çok kuvvetliydi. Nahiv ilmine âit 40 000 beyti ezbere biliyordu. Yahyâ bin Hâlid el-Bermekî'nin kurduğu ilim meclislerinde, meşhûr nahiv âlimi Sibeveyh'in nâzırlığını yapıyordu. Nahiv ilmine âit "Tüfenn-ül-Bülagâ" ve "Tasrif adında iki eserini tasnif etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-4, sh. 271

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 520

ALİ BİN MUHAMMED EL-MISRÎ

Hadîs ve fıkh âlimi, meşhûr va'iz. İsmi, Ali bin Muhammed bin Ahmed bin Hasen; künyesi, Ebü'l-Hasen olup, Mısrî diye meşhûr olmuştur. Samarrâ'da 257 (m. 871)'de Muharrem ayında doğmuştur. Daha sonra Bağdâd'a gelip ilim tahsil etti ilmi her tarafa yayıldı. Mısır'a gitti ve orada uzun müddet kaldıktan sonra tekrar Bağdâd'a döndü. Bundan sonra Mısrî diye anıldı. Bağdâd'da 338 (m. 949) Zilkade ayının son Pazar günü vefât etti.

Ali bin Muhammed, Ahmed bin Ubeyd bin Nâsıh, Abdullah bin Hasen el-Hâşimî, Muhammed bin Ebîl-Avâm er-Riyâhî, Muhammed bin İbrâhîm bin Cinâd ve Ebû İsmail et-Tirmizî, Abdullah bin Ahmed ed-Devrekî, Ahmed bin İshâk el-Vezzân, Ahmed bin Mesrûk et-Tûsî ve Bağdâd'daki pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Mısır'da ise Mâlik bin Yahyâ bin Mâlik, Abdullah bin Muhammed bin Ebî Meryem, Ebû Yezîd el-Karâtisî, Süleymân bin Şuayb Keysânî, Abdülmelik bin Yahyâ bin Bükeyr gibi âlimlerden hadîs öğrendi.

Ebû Hasen el-Mısrî, Ali bin Muhammed'den ise; Muhammed bin İsmail el-Verrâk, Muhammed bin Muzaffer, ed-Dâre Kutni İbn-i Yûsuf el-Kavvâs ve pek çok âlim hadîs rivâyet etmişlerdir. Âlim, her şeyiyle emîn, veli (Allahü teâlânın dostu) olan bir zât olup, sika (sağlam, güvenilir) idi. Leys bin Sa'd ve İbn-i Lehîa'nın rivâyet ettikleri hadîsleri topladı. Dünyâya hiç ehemmiyet vermezdi. Şüpheli olan; ya'nî haram mı helâl mi olduğu tam kesin belli olmayan şeyler husûsunda çok kıymetli kitaplar yazdı. Zamanındaki en büyük va'izlerden olup, yapmış olduğu va'zlarla pekçok kimsenin Allahü teâlânın râzı olduğu hâle gelmesine sebep oldu. Kendisine âit bir meclisi olup, hep bu meclisde va'z ederdi. İlmiyle âmil olan, söylediğini yaşayan bir zât idi.

Buyurdu ki: "Mü'minin tabiatında hayır demek yoktur. Çünkü mü'min, Allahü teâlâdan devamlı olarak kendisine gelen lütuf ve ihsânları görünce hayır demekten haya eder."

On cildlik bir tefsîri ve ikiyüz altmış cüzlük Kitâb-ül-ahkâm ve hadîs ilminde de yüzkırk cüzlük el-Müsned-ül-kebir kitapları vardır. Ayrıca, Kıyâm-ül-leyl, es-Sıyâm, Fadl-ül-fark alel-ganî, el-İhlâs ve el-Menâsık te'lîf etmiş olduğu eserlerdendir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh 75

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 347

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 179

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 679

ALİ BİN MUHAMMED MEDÂİNÎ

Büyük bir tarihçi. Künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Medâinî diye meşhûrdur. 135 (m. 752) senesinde Basra'da doğup, 225 (m. 840) senesinde Bağdâd'da vefât etti. Basra'dan Medâin'e gelip yerleşti. Oradan Bağdâd'a geldi. Vefâtına kadar orada kaldı. O, Ahmed bin Ebî Hayseme, Haris bin Ebî Üsâme, Hasan bin Ali bin Mütevekkil gibi âlimlerden rivâyette bulundu. Ca'fer bin Hilâl'den de rivâyette bulunmuştur. Bu rivâyetinde Resûlullah efendimizin Üsâme ile Hasen bin Ali'yi taşıdıklarını, "Allahım! Onları seviyorum. Sen de onları sev" buyurduğunu bildirmiştir. Araplara dâir haberleri onların soylarını çok iyi bilirdi. Fetihler ve muharebeler hakkında bilgisi pek fazla idi. İbn-i Nedim, onun muharebeler, Resûlullah efendimizin mübârek hayatları, halîfeler târihi ile, fetihler ve şiirlerle alâkalı ikiyüzden fazla eserinin olduğunu söyler. Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ, İslâmdan sonra, müslümanlarla alâkalı haber ve bilgileri öğrenmek için Medâinî'nin kitaplarını tavsiye etmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-4, sh. 323

2) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 54

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 54

4) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 53

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 670

ALİ BİN SEHL İSFEHANÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Sehl bin el-Ezher el-İsfehânî. Künyesi Ebü'l Hasen'dir. Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Tûrâb Nahşebi gibi büyük zatlarla görüştü. Muhammed bin Yûsuf el-Benna'nın talebesidir. Remle'de otururdu. 261 (m. 874)'de vefât etti. Hadîs-i şerîf ilminde sika (güvenilir) bir râvi idi.

Ali bin Sehl (radıyallahü anh), Velîd bin Müslim, Haccâc bin Muhammed, Zeyd bin Ebiz-Zerkâ, Damra bin Rebîa, Şebâbe bin Sevvâr Müemmil bin İsmail ve başka zâtlardan rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Huzeyme, İbn-i Cerîr, Muhammed bin Hârûn er-Re'yânî, Ebû Zür'a, Ebû Hâtem ve başka zatlar rivâyette bulunmuşlardır.

Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) ile mektûblaşırlardı. Allahü teâlânın takdîrine razı olmak ve nefsinin arzularına muhalefet etmekte, herkesin beğenip takdîr ettiği, fevkalâde üstün ve şaşılacak bir hâle sahip idi. Ba'zan yirmi gün birşey yemeden durduğu olurdu. Az sözle çok şeyi anlatan, hoş bir ifâdesi vardı. Amr bin Osman, kendisini ziyâret için İsfehân'a geldi. Ali bin Sehl (radıyallahü anh), Amr bin Osman'ın otuzbin altın olan borcunu ödeyip, sıkıntıdan kurtardı. Buyurdu ki, "Siz zannediyor musunuz ki benim ölümüm başkalarının ölümü gibi olacak. Herkes gibi hasta olacağımı herkesin ziyâretime geleceğini mi zannediyorsunuz? Hiç öyle olmayacak Beni da'vet edecekler ve ben de kabûl edeceğim." Bir gün yolda giderken "Lebbeyk (Buyur. Emre amadeyim) deyip yere çöktü. Bunu gören Ebû Hasan Müzeyyin şöyle anlatıyor: Ali bin Sehl (radıyallahü anh) yerde yatar vaziyette iken hemen yanına koştum, (Lâ ilahe illallah) demesini söyledim. Tebessüm edip buyurdu ki: "Sen, Kelime-i tevhîd söylememi istiyorsun. Allahü teâlânın izzetine yemîn ederim ki, onunla benim aramda yalnız izzet perdesi var" buyurdu ve rûhunu teslim etti Bundan sonra kendi kendime "Benim gibi birisi Allahü teâlânın velîsi olan bir zâta nasıl Kelime-i tevhîd telkin edebilir. Vah vah vah" diye mahcûb oldum." Ali bin Sehl'in (radıyallahü anh) kabri İsfehân'da Topçu kabristanındadır.

Ali bin Sehl'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz Hazreti Enes bin Mâlik'e buyurdu ki: "Zâlim de olsa, mazlûm da olsa, kardeşine yardım et" Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) "Yâ Resûlallah! Kardeşim mazlûm ise yardım ederim de, zâlim ise ona nasıl yardım edebilirim?" diye sordu. Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Onu zulümden vaz geçirmen, senden ona yardımdır."

Hazreti Ali bin Sehl buyurdu ki: "Tasavvuf, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsini terk etmektir."

"Allahü teâlâyı hakkıyla tanıyan O'ndan başkasında sükûn bulamaz."

"Allahü teâlâya yaklaşmak, Allahü teâlânın velî kulları hâriç, bütün mahlûklardan uzaklaşmaktır. Allahü teâlânın velî kullarına yakınlık, insanı Allahü teâlâya yaklaştırır."

"Ahmak olanların sana çok iltifâtkâr davranması ve düşünmeden cevap vermesi seni aldatmasın." "Akıl ile beraber rûh, insanı âhırete, nefsin hevâ ve hevesine muhalefet etmeye da'vet eder." "Allahü teâlâ hepimizi yaptığımız iyi ameller ile gurûrlanmaktan muhafaza etsin."

"Akıl ile hevâ (boş arzu, istek) birbirinin zıddıdır. Aklın yardımcısı tevfîk (Allahü teâlânın yardımı), hevânın dostu ise yardımsız bırakılmaktır. Nefs bu ikisinin (akıl ve hevânın) arasındadır. Hangisi gâlib gelirse ona tâbi olur."

"Zenginliği aradım. İlimde buldum. Övülmeyi aradım. Fakîrlikte buldum. Afiyeti (günahsız olmayı) aradım, zühdde (şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk etmekte) buldum. Kolay hesabı aradım, susmakta buldum. Rahat aradım, vermekte, cömertlikte buldum."

"Kim kalbini anlayışlı kılarsa, o kalb dünyâdan ve dünyâda olan şeylerden yüz çevirir. Kim kalbini cehâlette bırakırsa, o kalb aldatıcı ve geçici zevklere tâbi olur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 404

2) Nefehât-ül-üns sh. 158

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 329

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 94

5) Risâlei Kuşeyrî sh. 131

6) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 233

7) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 66

8) Târîh-i Isfehân cild-2, sh. 14

9) El-Muntazam cild-6, sh. 155

ALİ NAKÎ

Oniki imâmın onuncusu. İmâm-ı Muhammed Cevâd Takî'nin oğludur. Künyesi Ebü'l Hasen-i Askerî'dir. Hâdî lakabı ile meşhûrdur. 204 (m. 829) yılı Recep ayının onüçünde Medine'de doğdu. 254 (m. 868)'de Bağdâd'ın Samarra nahiyesinde vefât etti. Kabri buradadır.

Ali Nakî (radıyallahü anh), Resûlullah efendimizin torunu olup, Hazreti Ali ile Hazreti Fâtıma'nın evlâdlarındandır. Hazreti Hüseyin'in torunlarından olduğu için "Seyyid"dir. Asıl adı, Nakî bin Muhammed Cevad Takî bin Ali bin Mûsâ Kâzım bin Ca'fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Zeynel Âbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Devamlı ibâdetle meşgûl olup, dünyâdan elini çekmişti. İmamlığı otuzüç yıl, altı ay, yirmiyedi gündür. Hasen-i Askerî, Hüseyin ve Ca'fer adında üç oğlu ve bir de kızı vardı. İmâm-ı Ali Nakî'nin birçok menkıbeleri vardır.

İmâm-ı Ali Nakî hazretleri bir gün Samarra civarında bir köye gitmişti. Bir köylü kendisini aradı. Falan köye gitti dediler. Köylü de o köye gitti ve Nakî hazretlerinin huzûruna vardı. Nakî hazretleri köylüye sordu. "Bir isteğin mi var?" "Hazret-i Ali bin Ebî Tâlib'in sevenlerindenim. Benim çok borcum vardır. Çok zaman geçmesine rağmen borçlarımı ödeyemedim. Bu borcun ağır yükünü kaldıracak sizden başka kimse bilmiyorum" deyip, köylü arama sebebini anlattı. İmâm-ı Nakî hazretleri üzülmemesini söyleyip köylüyü o gece misâfir etti Sabahleyin köylüye buyurdu ki: "Sana bir söz söyleyeceğim, o sözü aynen yerine getireceksin." Köylü baş üstüne efendim, dedi. İmâm-ı Nakî hazretleri bir kâğıda "Bu köylünün borcu benim borcumdur" diye yazıp köylüye verdikten sonra buyurdu ki; "Ben yakında Samarrâ'ya döneceğim, bir cemâat içinde otururken bu kâğıdı getir. Borcunu benden yavaşça iste!"

Bunun üzerine köylü oradan ayrıldı. Bir müddet sonra İmâm-ı Nakî Samarrâ'ya döndü.

Bir gün halife ve yakınları ile otururken köylü geldi. Kâğıdı çıkarıp borcunu istedi. İmâm-ı Nakî hazretleri çok yumuşak konuşup özürler beyân etti ve ileride bir gün ödeyeceğini söyledi. Bunu Halife Mütevekkil duydu. Otuzbin akçeyi hemen İmâm'a gönderdi. Va'd edilen gün köylü geldi. Otuzbin akçeyi köylüye verdi.

Birgün İmâm-ı Nakî hazretleri bir düğün yemeğinde idiler. Samarra ehlinden birisi boş yere konuşuyordu, İmâm hazretlerine gerekli olan saygıyı göstermiyordu, İmâm-ı Nakî bir ara "Bu şahsın evinden acı bir haber gelip bu yemekten yiyemiyecek" buyurdular. Yemekler hazırlanınca elini yıkadı, yemeği yiyeceği sırada hizmetçi ağlayarak içeri girdi ve annen damdan düştü, koma hâlinde, çabuk ol ki onu ölmeden göresin dedi. O şahıs yemeği yemeden kalkıp gitti.

Halife Mütevekkil'de bir gün büyük bir çıban çıktı. Çok ağrı ve şiddetli ateş yapıyordu. Tabîblerin hiç biri buna çâre bulamadılar. Hastalığı ağırlaşınca annesi, Mütevekkil iyi olursa kendi malımdan İmâm-ı Nakî hazretlerine çok mal göndereceğim diye nezr etti. Mütevekkilin yakınlarından Feth bin Hakan, İmâm-ı Nakî'den de bir ilaç soralım dedi. Bir kimseyi gönderdiler, İmâm hazretleri falan şeyi yaranın üzerine koyun. Allahü teâlânın izniyle fâide verir buyurdu. Bu haber üzerine halifenin meclisinde bulunanlar gülüştüler ve alay ettiler. Feth bin Hakan'ın ısrarları üzerine, söylenilen şeyi yaranın üzerine koydular. Çıban yarılıp içinde olanlar çıktı. Hasta şifâ buldu.

Mütevekkil'in iyileştiğini duyan annesi onbin altını bir keseye koyup kendi mührüyle mühürleyip İmâm hazretlerine gönderdi. Mütevekkil iyice iyileşince, birisi' İmâm-ı Nakî hazretlerinin evinde çok mal ve silâh olduğuna dâir halifeye şikâyette bulundu. Mütevekkil, veziri Sa'îd'e gece yarısı İmâm hazretlerinin evine girmesini ve orada bulduğu mal ve silâhı

kendisine getirmesini emr etti. Bunun üzerine Vezir Sa'îd şöyle anlatıyor: "Bir merdiven götürüp dama çıktım. Pencereden içeri girdim. Karanlık idi. Ne tarafa gideceğimi şaşırdım. O sırada İmâm-ı Nakî hazretlerinin sesini duydum. Ey Sa'îd biraz bekle, mum getirsinler buyurdu. Mum gelince aşağıya indim. İmâm-ı Nakî hazretleri yünden bir elbise giymiş, başında yünden bir takke, altında hasır bir seccade, kıbleye karşı oturuyordu. Ey Sa'îd işte odalar ara buyurdu. Odalara girdim. Bana söylenilen mal ve silâhları bulamadım. Fakat, halifenin annesinin gönderdiği kese mührüyle duruyordu. Sonra İmâm-ı Nakî seccadeye de bak buyurunca, seccadeyi kaldırdım bir kılıç kınıyla duruyordu. Hepsini alıp halifeye getirdim. Halife annesinin mührüyle mühürlü keseyi görünce merak edip sordu. Durumu anlattılar. Bunun üzerine kendisi de bir kese koyup, keseleri ve kılıcı geri gönderdi. İmâm hazretlerinin huzûruna varıp mahcup bir şekilde "Efendim, izinsiz evinize girmek bana çok zor geldi, ama emir almış idim" dedim. O zaman Şu'arâ sûresinin son âyeti olan: "Allahü teâlâya şirk koşanlar ve peygamberini hiciv edenler, öldükten sonra hangi yere gideceklerini bilirler" âyet-i kerîmesini okudular.

Sâlih bin Sa'îd anlatır: Halife Mütevekkil, İmâm-ı Nakî hazretlerini Medine'den Irak'a çağırdı. Beraberce Samarrâ'ya gittik. Kötü bir yerde konakladık. İmâm-ı Nakî hazretlerini sevenlerden biri içeri girip "Efendim bunlar senin kıymetini gizlemek ve nûrunu söndürmek istiyorlar. Bunun için böyle kötü ve korkulu yerde konaklattılar" dedi. İmâm-ı Nakî hazretleri: Ey Sa'îd'in oğlu şöyle bir bak" buyurup eliyle işâret etti. İşâret ettiği tarafa baktığımda dünyâda bir benzeri olmayan, bahçeler, ırmaklar ve köşkler gördüm.

Biraz sonra bu hâller kayboldu. Sonra bana buyurdu ki: "Ey Sâlih, biz nerede olursak, olalım. Allahü teâlânın ni'metleri bizimle beraberdir."

Halife Mütevekkil'in evinde, çeşitli kuşlar bulunurdu. O kuşların sesinden içeri girenlerin sözlerini duyamaz, girenler de Mütevekkil'in dediğini anlıyamazlardı. İmâm-ı Nakî hazretleri içeri girdiği zaman' kuşlar susar, çıkınca tekrar, ötmeye başlarlardı.

Birgün İmâm-ı Nakî hazretleri halifenin evlâdlarının birinin düğün yemeğinde bulundu. Herkes edeble oturuyordu. Fakat gencin biri çok gülünç şeyler söyleyerek edebsizlik ediyordu. Bunun üzerine İmâm-ı Nakî hazretleri o gence, "Ey genç çok gülüyorsun, kahkaha atıyorsun. Allahü teâlâyı hatırlamaktan gâfil oluyorsun. Halbuki üç gün sonra öleceksin. Kabre hazırlıklı mısın?" buyurdu. O genç, bu sözü duyduğu hâlde, edebsizliğinden vazgeçmedi. Yemekler yendi, düğün bitti. Ertesi gün genç hastalandı. Üç gün sonra da öldü.

Birgün birisi gelip, hanımının hâmile olduğunu ve doğacak çocuğunun erkek olması için duâ etmesini istedi. Bunun üzerine buyurdu ki: "Çoğu kız vardır ki, erkek evlâdından daha hayırlıdır." Daha sonra o şahsın bir kızı dünyâya geldi.

İmâm-ı Nakî hazretleri zamanında Hindistan'dan bir sihirbaz gelmiş, gösteriler yapıyordu. Bir gün zengin biri onu çağırıp dedi ki: "İmâm-ı Nakî'yi mahcup edebilirsen sana bin altın vereceğim." Sihirbaz da dedi ki: "Olur yaparım, yalnız bir yemek ve yanına birkaç yufka ekmek hazırlayıp beni yanına oturtunuz."

Sihirbazın dediği gibi yaptılar, İmâm-ı Nakî hazretleri gelip sofraya oturdu. Bir parça ekmek almak istedi. Sihirbaz birşeyler yaptı. Ekmek önünden uçtu. Bu iş üç defa tekrarlandı. Sofrada bulunanlar gülmeye başladılar. Oturdukları odada bir divan yastığı üzerinde arslan resmi vardı. İmâm-ı Nakî hazretleri o resime işâret ederek emir verdi:

"Bu adamı yut."

O resim bir anda arslan oldu. Sıçradı sihirbazı yuttu. Tekrar o yastığa geldi. İmâm-ı Nakî hazretleri buyurdu ki:

“Allahü teâlânın düşmanlarını dostlarının üzerine musallat etmek doğru değildir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 60, 1011

2) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 56

3) Nûr-ül-ebsâr sh. 158

4) El-A’lâm cild-4, sh. 323

5) Kâmûs-ül-a’lâm cild-4, sh. 2199

ALİ RIZÂ (İMÂM-I ALİ RIZÂ)

Oniki imâmın sekizincisi. Muhammed Cevâd Takî’nin babasıdır. Nesebi, Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca’fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynel Âbidîn bin Hüseyin bin Ali bin Ebî Tâlib’dir (r.anhüm). 153 (m. 770) senesi Rebî-ül-âhır ayının onbirinci Perşembe günü, Medîne-i münevverede doğdu. 203 (m. 818) senesi Ramazân-ı şerîfin yirmibirinci Perşembe günü elli yaşında iken Tûs (Meşned)’de vefât etti.

Namazını halîfe Me’mûn kıldırdı. Me’mûn, İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini çok sever ve sayardı. Kerîmesini (kızını) nikâh edip, imâmı kendine dâmâd yaptı. Yerine halîfe olmasını emir ve ilân edip, paralara ismini yazdırdı. Fakat, imâm önce vefât etti. Bâyezîd-i Bistâmî ve Ma’rûf-i Kerhî hazretleri imâmın sohbeti ile şereflenip kemâle geldiler.

Künyesi, babasının künyesi gibi Ebü’l Hasan’dır. Mûsâ Kâzım hazretleri ona kendi künyemi bağışladım buyurmuşlardır. Lakabı Rızâ’dır. Babasına dediler ki, “Halife Me’mûn ondan râzı olduğu için mi oğlun Ali’yi, Rızâ diye çağırıyorsun?” Cevâbında, “Hayır, Allahü teâlâ ve Resûlü râzı oldukları içindir” buyurdu. Ona uyanlar ve muhalifleri de ondan râzıydı.

İmâm-ı Mûsâ Kâzım’ın üstün talebelerinden biri şöyle anlattı: Birgün İmâm-ı Mûsâ Kâzım, (radıyallahü anh) “Magrib (Fas) tüccârlarından gelen oldu mu?” diye sordu. “Bilmiyoruz” dedik. O da “Gelmiştir” buyurdu. Atlara binip gittik. Orada câriye satan bir Magribli vardı. Bize yedi tane câriye gösterdi, İmâm hazretleri hiçbirini kabûl etmedi. Bir tane daha olduğunu, hasta olduğu için göstermediklerini öğrendik. Hazreti İmâm bana, “Yarın gel. Ne kadar ücret isterse kabûl edip o câriyeyi al” buyurdu. Ertesi gün magriblinin yanına vardım. “Dün isteyip de hasta olduğu için göremediğimiz câriyeyi istiyorum” dedim. Yüksek birfiat söyleyip, “Daha aşağı olmaz” dedi. Ben de, “O fiyata kabûl ettim” dedim. Bana, “Bunu kimin için alıyorsun?” diye sorunca, “Dünkü beraber geldiğimiz zât için” dedim. Tüccâr, “O kimlerdendir?” dedi. “Benî Hâşim’dendir” deyince Magribli tüccâr, bu câriye hakkında şöyle anlattı: “Ben, bu câriyeyi Magrib’in en uzak beldesinden aldım. Bir kadın bana, “Bu câriyeyi kimin için aldın?” dedi. Ben de “Kendim için aldım” diye söyleyince, O kadın, “Hayır! Bu senin olacak bir câriye değildir! Bu câriye, yer yüzünün en kıymetli zâtınındır! Bunların bir çocuğu olur. O büyüyüp yetişince, yer yüzünün en âlimi olacaktır” dedi. Daha sonra câriyeyi Mûsâ Kâzım’a (radıyallahü anh) getirdim. Bu câriyeden İmâm-ı Ali Rızâ (radıyallahü anh) dünyâya geldi.

Huzzâ kabilesinden Da’bel bin Ali ismindeki zât zamanının en meşhûr şâirlerinden ve güzel söz söyliyenlerindendi. Şâir şöyle anlattı: “Ehl-i beyte muhabbeti anlatan (Medâris-i Âyât) isimli kasîdeyi yazıp, İmâm-ı Ali Rızâ’ya (radıyallahü anh) arz ettim. Çok beğendiler ve “Benden izinsiz hiç kimseye okuma” buyurdular. Ben “Peki” deyip ayrıldım. Halife Me’mûn, bu kasîdeyi yazdığımı duyup beni çağırdı. Hâl hatır sorduktan sonra, yeni yazdığım kasîdeyi okumamı istedi. Ben özür dileyip Hazreti İmâm’ın emrini bildirdim. Halife, Hazreti İmâm’ı çağırıp, kendisinden izin alınca, ben de kasîdeyi okudum. Halife çok memnun olup bana ellibin akçe hediye etti. İmâm-ı Ali Rızâ (radıyallahü anh) da o kadar ihsânda bulundu. Ben

de, dedim ki, “Efendim! Ben giymiş olduğunuz elbiselerinizden istirhâm’ ediyorum. Bereketlenmek için yanımda bulundururum, öldüğüm zaman kefenim olur” dedim, ihsân edip, giymiş oldukları bir gömlek ve çok güzel bir havlu verip, “İnşâallah bunları saklarsın ve bunlarla belâlardan emîn olursun” buyurdular. Bir zaman Irak’a gidiyordum. Yolda eşkiyalar yolumuzu kesip, eşyalarımızı almağa başladılar. Eşyaların alındığına değil de, Hazreti İmâm’ın hediyesi olan gömlek ve havlunun da alınacağından çok korktum. Bir taraftan da Hazreti İmâm’ın “Belâlardan emîn olursun” sözlerini düşünüyordum. Bu sırada eşkiyalardan birisinin, benim atıma binmiş olduğunu ve benim yazdığım kasîdeyi okuyup ağladığını gördüm. Eşkiyanın Ehl-i beyt’e olan muhabbetine hayret ettim ve dedim ki, “O kasîdeyi kim yazdı?” Eşkiya “Bu kasîdeyi yazan Hazreti İmâm-ı Ali Rızâ’nın şâiri, meşhûr Da’bel bin Ali’dir. Fakat sen onu tanımazsın” deyince, “Da’bel bin Ali benim” dedim inanmadı. Kâfilede bulunanlar tasdîk edince, eşkiya kâfileden aldığı bütün malları sahiblerine iade etti. Bize de kılavuzluk edip tehlikeli yerlerden selâmetle geçmemize vesîle oldu. Hazreti İmâm’ın hediyelerinin bereketiyle kâfile olarak belâdan kurtulduk.”

Birgün İmâm hazretleri, bir kimseye bakıp, “Hiç kimsenin-elinden kurtulamayacağı işe hazırlık yap, vasıyyetini yaz” buyurdu. Üç gün sonra o kimse vefât etti. Bir kimse şöyle anlattı: Hacca gitmeye niyet etmiştim. Evdekiler, ihram olarak Sevb-i Mülcem (Sert ve âdi dokunmuş kumaş elbise) hazırlamışlardı. “Bunlarla ihram caiz midir, değil midir?” diye şübhe edip, ihtiyât olarak başka bir ihram aldım. Mekke-i mükerremeye varınca, İmâm-ı Ali Rızâ’ya (radıyallahü anh) bir mektûb yazdım. Ama asıl sormak istediğim, Sevb-i Mülcem ile ihramın caiz olup olmadığı suâlini yazmayı unutmuştum. Bir müddet sonra, Hazreti İmâm mektûbuma cevap gönderdiler. Mektûbun sonunda “Sevb-i Mülcem ile ihram caizdir” yazmışlardı.

Ebû İsmail Sindî isminde bir zât anlatıyor. Bir zaman İmâm-ı Ali Rızâ’nın (radıyallahü anh) huzûruna gittim. Arabî lisânından hiçbir şey bilmediğim için, Sind (Hindistan’ın kuzey batısında bir eyalet) lisânı ile selâm verdim. Selâmıma benim lisânım ile cevap verdiler. Yine Sind lisânı ile ba’zı suâller sordum, Sind lisânı ile gayet açık olarak cevâb verdiler. Ben “Efendim. Ben Arabî lisânını hiç bilmiyorum. Fakat öğrenmeyi çok arzu ediyorum” diye sorunca, mübârek elini dudaklarıma sürdü. O anda Arabî konuşmaya başladım. Allahü teâlâ, Hazreti İmâm hürmetine bunu bana ihsân etti.”

Mûsâ Kâzım hazretlerinin annesi Hamide hâtun, Peygamber efendimizi rü’yâsında gördü. Ona buyurdu ki: “Yakın zamanda, zamanın insanlarının en üstünü olan bir torunun olacaktır.”

Ali Rızâ’nın (radıyallahü anh) annesi anlatır; “Hâmile olduğum zaman hiçbir ağırlık duymazdım. Geceleri uykuda karnımda tesbih (Sübhânallah) ve tehlil (Lâ ilahe illallah) sesleri işitir, korkardım. Uyandığım zaman hiç ses duymazdım. Oğlum doğduğu zaman ellerini yere koyup, bir söz söyleyen veya münâcaat eden bir kimse gibi dudaklarını oynattı.”

İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri Nişâbûr’a gelince, yirmibinden fazla âlim ve talebe, kendisini karşıladı. Dedelerinden gelen bir hadîs-i şerîf okuması için yalvardılar.

İmâm hazretleri “Ben, babam Mûsâ Kâzım’dan, O da babası Ca’fer-i Sâdık’tan, O da babası Muhammed Bâkır’dan, O, babası Ali Zeynel Âbidîn’den, O, babası Hazreti Hüseyin’den, O, babası Hazreti Ali’den, O, Peygamber efendimizden, O, Cebrâil’den (aleyhisselâm), O da Allahü teâlâdan. Bu hadîs-i kudsîyi okudu: “Lâ ilahe illallah kal’amdır. Bunu okuyan, kal’ama girmiş olur. Kal’ama giren de azâbımdan kurtulur.” İmâm-ı Ahmed İbni Hanbel hazretleri bu hadîs-i şerîfin râvileri ile beraber okunduğunda bütün hastalıklara iyi geleceğini bildirmiştir.

Bir tanıdığı anlatır: Hanımım hamile idi. İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerinin huzûruna varıp, “Duâ buyurun da bir oğlumuz olsun” dedini. Buyurdu ki: “Hanımın iki çocuğa hâmiledir.”

Huzûrlarından çıkıp giderken -çocukların adını Muhammed ve Ali koysam diye hatırımdan geçirdim. Beni yoldan çağırtıp: “Çocukların birine Ali, diğerine Ümm-i Amr adını koy” buyurdu. Çocuklar doğdu, biri kız diğeri de oğlandı. Adlarını dedikleri gibi koydum. Anneme Ümm-i Amr adını sorduğumda “O isim annemin adı idi” dedi.

Sâlih bir müslüman, İmâm-ı Ali Rızâ ile ilgili menkıbesini şöyle anlatır:

Peygamber efendimizi rü’yâmda gördüm. Hacıların kondukları mescidde oturuyorlardı. Huzûrlarına vardım. Selâm verdim, önlerinde hurma yaprağından örülmüş bir tabakta Seyhânî hurmaları vardı. Bana bir avuç hurma verdi. Saydım onyedi tane idi. Kendi kendime onyedi yıl ömrüm kalmış diye ta’bir ettim.

Onbeş yirmi gün sonra İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerinin bu mescitte konakladıklarını duydum. Hemen yanlarına koştum. Rü’yâmda gördüğüm gibi Resûlullahın oturduğu yerde oturmuştu, önlerinde de bir tabak hurma vardı. Beni yanına çağırarak bir avuç hurma verdi. Saydım tam onyedi tane idi. Biraz daha hurma istediğimde buyurdu ki: “Resûlullahtan daha fazla verilir mi?”

Tüccârın biri dil tutukluğundan dolayı güçlükle konuşurdu. Kendi kendine “İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri Peygamber efendimizin evlâtlarındandır. Huzûruna varayım da benim dilime bir ilâç tavsiye etsin” diye düşündü. O gece rü’yâsında İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini gördü. Kendisine, “Kimyon, Sa’ter ve tuzu, su ile karıştır. İki üç kere ağzında çalkala şifâ bulursun” buyurdu. Sabahleyin uyandığında rü’yâsını hatırladı; fakat rü’yâ deyip fazla ehemmiyet vermedi. Hazret-i İmâmın huzûruna gidip, hâlini arz ettiğinde: “Senin dilinin ilâcını rü’yâda söylemediler mi?” buyurdu. Tüccâr tarif ettikleri ilâcı kullanınca konuşması hemen düzeldi.

Birisi bir mektûb yazarak ba’zı suâllerini hazret-i İmâma arz etmek istedi. Evlerinin önüne vardığında çok kimsenin orada beklediğini ve kendileri ile görüşmek istediğini gördü. Bu kalabalıkta mektûbunu veremeyeceğini düşünerek, üzüldü. Tam geri döneceği sırada bir hizmetçi’ dışarı-çıkarak o şahsı ismiyle çağırarak kendisine şöyle dedi: “Bu kâğıdı İmâm hazretleri gönderdi.” O şahıs kâğıdı aldı. Baktığında elindeki suâllerinin cevâbı olduğunu hayret içinde gördü.

Sâlih bir zât anlatır: “Bir gün İmâm-ı Ali Rızâ hazretleri ile bir evin duvarının dibinde duruyorduk. Biraz sohbet ettik. O sırada bir kuş geldi. İmâm hazretlerinin önünde yere kondu. Ötmeğe başladı. Dertli olduğu belliydi, İmâm hazretleri bana sordu. “Biliyor musunuz bu kuş ne diyor?” Ben de dedim ki: “Ehl-i beyt (Peygamber efendimizin evlâtları) daha iyi bilirler.” Hazreti İmâm, “Bu kuş şu evde bir yılan olduğunu ve yavrularını yiyeceğini söylüyor kalk eve gir ve o yılanı öldür.” İmâm hazretlerinin buyurduğu gibi eve girdim, gerçekten içeride bir yılan dolaşıyordu. Hemen bir sopa ile yılanı öldürdüm.”

İmâm-ı Ali Rızâ (radıyallahü anh) bir gün hamama gitti. Oturup yıkanırken bir asker geldi ve Hazreti İmâm’a “Başıma su dök de yıkanayım” dedi. Hazreti İmâm, “Peki” deyip askerin başına su dökmeye başladı. Biraz sonra İmâmı tanıyanlardan biri gelip, bu hâli görünce çok üzüldü ve askere “Ey asker! Senin, kendine hizmet ettirdiğin bu zât, Hazreti Aliyyül Mürtezâ’nın ve Hazreti Fâtımat-üz-Zehrâ’nın torunu İmâm-ı Ali Rızâ hazretleridir. Sen ne yaptığının farkında mısın?” dedi. Asker bunları duyunca, yaptığı fenâlığı anlıyarak, Hazreti İmâm’ın ayaklarına kapanıp, “Aman efendim, niye bana kendinizi tanıtmadınız! Niçin bana hizmet ettiniz! Kusurumuzu affediniz!” diye özür dileyip ağladı. Hazreti İmâm özrünü kabûl

edip, “Müslümana hizmet etmek sevâb olduğu için senin isteğini kabûl ettim” buyurdu.

Hüseyin bin Mûsâ şöyle anlatıyor: “Biz Hâşimoğullarından bir grup genç, İmâm-ı Ali Rızâ’nın (radıyallahü anh) yanında oturuyorduk. Biraz sonra akrabamızdan Ca’fer bin Ömer, kılık kıyâfeti perişan bir vaziyette geçti. Biz hâline acıyarak ve üzülerek bakınca, Hazreti İmâm buyurdu ki: “Ey gençler! Bu zâtın haline acıyorsunuz değil mi?” Biz, “Evet efendim” dedik. “Kısa bir zaman sonra yanınızdan, kıymetli elbiseler ve etrâfında hizmetçiler ile geçerse hiç şaşmayın” buyurdu. Aradan bir ay geçti. Bu zât, halife tarafından Medine vâlisi olarak ta’yin edildi. Bir zaman sonra, biz gene aynı yerde otururken o zâtı gördük. Kıymetli elbiseleri ve etrâfında hizmetçileri vardı. Biz, Hazreti İmâmın bu durumu daha önceden haber verdiğini hatırlayıp, İmâm’ın (radıyallahü anh) kerâmeti olduğunu anladık.

Halîfe Me’mûn, İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini çok sever, sık sık onunla görüşürdü. Saraya gelişinde saray görevlileri onu karşılar, hürmet gösterirlerdi. Fakat bu hürmetleri mecbûriyet icâbı oluyordu. Çünkü İmâm hazretlerini sevmiyorlardı. Bir araya gelerek, hazret-i İmâm’ın geldiğinde sarayın perdesini kaldırmamağa ve onu karşılamamağa karar verdiler. Fakat hazret-i İmâm’ın her gelişinde ellerinde olmadan kalkıp karşılayıp perdeyi de kaldırıyorlardı. Birgün hazret-i imâmın geldiğinde yine ayağa kalktılar, fakat perdeyi kaldırmakta biraz durakladılar. O anda bir rüzgâr peyda oldu ve perde kalktı. Çıkışında da yine rüzgâr gelip perdeyi kaldırdı. Bunu gören saray görevlileri, “Allahü teâlânın azîz ettiği kimseyi kimse küçültemez.” diyerek eski âdetlerine devam ettiler.

Ebüssalt şöyle anlatıyor: “Bir gün Hazreti İmâm’ın yanında idim. Bana buyurdu ki, “Şu gördüğün türbe Hârûn Reşîd’in türbesidir. Türbenin dört tarafından toprak alıp bana getir.” Gidip getirdim. Toprağı koklayıp, “Yakında, burada benim için kabir kazacaklar! Bir taş çıkacak. Horasan’ın bütün külünklerini getirecekler, fakat taşı çıkaramıyacaklar” buyurdu. Sonra “Filan yerden toprak getir” buyurdu. Getirdim. “Benim kabrimi bu toprağı aldığınız yerde kazın. Kabrimi derin kazın ve lahd yapın. Allahü teâlâ kabri dilediği kadar genişletir. Sonra bir yaşlık görünür. O zaman sen, kabre bakarak sana şu söyliyeceğim sözleri söyle. Bunun üzerine bir su çıkar, kabir su ile dolar. Ufak balıklar görünür. (Bir ekmek verip) sen bu ekmeği al. Ufak ufak doğrayıp suya at Balıklar bu ekmek parçalarının hepsini yerler. Sonra bir büyük balık çıkıp, küçük balıkları yer ve kaybolur, o zaman cesedimi suyun içine koyun. O zaman sen, sana şu söyleyeceğim sözleri söyleyince su azalır ve hiç kalmaz. Halife Me’mûn da bunu görür. Yarın ben Me’mûn’a gideceğim, dışarı çıktığımda başım kapalı ise benimle konuşma, eğer başım açık ise konuş” buyurdu. Ertesi günü sabah olunca elbiselerini giyip hazırlandı. Bu sırada Me’mûn’un hizmetçisi gelip kendisini, çağırdı. Kalkıp Me’mûn’un yanına geldi. Me’mûn’un önünde tabaklarda meyveler vardı ve üzüm salkımından yiyordu. Hazreti İmâm-ı görünce ayağa fırlayıp, imâm’a sarıldı ve O’nu alnından öptü. Yediği üzümden Hazreti İmâm’a ikram etti.. O özür dileyip kabûl etmediyse de Halife, bir salkım üzümden birkaç tane alıp yedi ve salkımı Hazreti İmâm’a tekrar ikram edip yemesini ısrarla istedi. Hazreti İmâm bu ısrar karşısında üzümden bir miktar yedi. Biraz oturup sohbet ettikden sonra müsaade isteyip ayrıldı. Çıkarken, başını örtmüş olduğundan emri icâbı kendisi ile konuşmadık. Evine gelince, kapının kilitlenmesini emredip yatağına yattı. Ben evin içinde mahzûn olarak bekliyordum. Bu sırada, Hazreti İmâm’a çok benziyen, güzel yüzlü ve misk kokulu bir genç içeri girdi. Ben hayretle, “Kapı kilitli idi. Sen içeriye nasıl girdin, sen kimsin?” dedim. “Ben (İmâm-ı Ali Rızâ’nın oğlu) Huccetullah Muhammed bin Ali’yim. Beni bir saatte Medine’den buraya getiren zât içeriye aldı” dedi ve babasının yanına girerken, bana “Sen de gel” dedi. İçeri girdik. Hazreti İmâm, oğlunu görünce ayağa kalktı ve oğluna sarılıp bağrına bastı ve alnından öptü. O da yüzünü babasının yüzüne koydu. Bir şeyler konuştular. Ama ben

anlayamadım. Sonra Hazreti İmâm'ın dudaklarının üstünde kardan beyaz bir köpük gördüm. Daha sonra kendinden geçti ve rûhunu teslim etti. Hazreti İmâm'ın oğlu Muhammed bin Ali, bana "İç odadan su ve tahta getir" dedi. Ben içerde su ve tahtanın olmadığını bildiğim için, "İç odada su ve tahta yoktur" dedim. Emrini tekrar edince, hemen kalkıp gittim. Hakîkaten su ve tahta vardı. Alıp getirdim. "Yıkamak için yardım edeyim" dedim. O, "Bana yardım eden biri var" buyurdu. Kendisi yıkadıktan sonra, bana "İç odada, dolapta, keten ve hanût (güzel kokulu buhur) vardı, onu getir" buyurdu. Gittiğimde, o zamana kadar hiç görmediğim güzel bir elbise dolabı gördüm. İçinden, kefen ve hanûtu alıp getirdim, kefenleyip cenâze namazını kıldı. Sonra tabut istedi. "Bir marangoza yaptırayım" dedim, "İç odada vardır" buyurdu. İçeri girdiğimde hiç rastlamadığım bir tabut gördüm. Getirdim. Hazreti İmâm'ın cesedini tabuta koydu. Sonra iki rek'atlık bir namaza başladı. Namazını bitirmemişti ki evin damı yarıldı ve tabut oradan yukarı çıktı. Ben telâşla "Şimdi ne olacak?" dedim. Bana, "Sakin ol, biraz sonra gelir" buyurdu. Evin damı yarıldı ve tabut tekrar geldi. Muhammed bin Âli, Hazreti İmâm-ı tabuttan çıkarıp yatağına yatırdı. Sanki yıkama, kefenleme gibi işler yapılmamıştı. Sonra bana, "Kapıyı aç" buyurdu. O sırada, Halife Me'mûn ve hizmetçileri gelmişdi Vefât haberini alınca çok ağladılar ve üzüldüler. Halife Me'mûn "Ey efendimiz! Sana ne oldu?" diyordu, Sonra techîz ve tekfîn (yıkayıp, kefenleme) işleri yapıldı. Kabir kazılırken ben orada idim. Daha önce bana söylediklerinin hepsi oluyordu. Kabir açılıp, su çıkınca ve küçük balıklar görülünce Halife Me'mûn "Hayatında olduğu gibi, vefâtından sonra da, kerâmetleri görülüyor" dedi. Orada bulunanlardan birisi, "Bu neye işârettir, biliyor musunuz? Ey Abbâsoğulları. Sizin mülkünüz her ne kadar çok uzun müddet ise de bu küçük balıklar gibidir. Bir zaman gelir. Allahü teâlâ sizden sizin üzerinize bir kimse musallat eder ve sizi yok eder." dedi. Halife Me'mûn "Doğru söylüyorsun" dedi. Defin işi tamamlandıktan sonra, Halife Me'mûn bana, "Kabirde söylediklerini tekrar anlat" dedi. Ben de unuttuğumu söyledim. Hakîkaten unutmuştum. Halife de, bildiğim halde söylemek istemediğimi zannederek beni hapsetti. Hapiste bir yıl kaldım. Artık iyice sıkılmıştım, "Yâ Rabbi! Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz ve temiz akrabası hürmetine beni buradan kurtar!" diye duâ ettim. Hemen o anda İmâm-ı Ali Rızâ hazretlerini gördüm. İçeri girdi. "Ey Ebüssalt! Gönlün mü daraldı?" buyurdu. "Evet" dedim. Mübârek elini zincirlerin üzerine koyar koymaz, zincirlerin hepsi açıldı. Elimden tutup saraydan çıktık. Bekçilerin yanından geçip gittik. Hiçbirisi bizi göremedi. Sonra, "Allahü teâlâ sana emniyet versin seni korusun! Bundan sonra Halife Me'mûn'u görmezsin, o da seni bulamaz" buyurdu ve kayboldu. Ondan sonra Halife Me'mûn'u hiç görmedim."

İbrâhîm İbni Abbâs diyor ki: "İmâm-ı Ali Rızâ (radıyallahü anh) öyle büyük âlim idi ki, hangi ilimden olursa olsun, sorulan her mes'eleye çok güzel cevaplar verirdi. Halife Me'mûn, kendisine çok suâl sorar, verdiği cevaplara hayran kalırdı. Hazreti İmâm, az uyur, çok namaz kılar ve çok oruç tutardı. Muhtaç olanları arayıp bulur, onlara yardımcı olurdu. Bir hasır üzerinde oturur, yatacağı zaman da o hasır üzerinde yatardı. Her işinde Allahü teâlâya karşı tam bir teslimiyet ve tevekkül üzere idi. Yüzüğünün taşında "Hasbiyallah" (Allahü teâlâ bana kâfidir) yazılı idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-5, sh. 26

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 269

3) Târih-i Taberî cild-10, sh. 251

4) El-Kâmil fi't-târih cild-6, sh. 119

5) Nuzhet-ül-celîs cild-2, sh. 65

6) El-İber cild-1, sh. 340

7) Nâr-ül-ebsâr sh. 156

8) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1059

AMR BİN OSMAN MEKKÎ

Meşhûr tasavvuf büyüklerinden ve akâid imâmı. Künyesi Ebû Abdullah'tır. Aslen Yemenlidir. 296 (m. 908)'da Bağdâd'da vefât etti. Cüneyd-i Bağdâdî'nin talebesi, Hallâc-ı Mansûr'un hocasıdır. Ebû Sa'îd Harrâz'la sohbet etmiş, Ebû Abdullah Nibâci'yle görüşmüştür. Sofiyye-i âliyyenin büyüklerinden idi. Bu sahadaki âlimlerin söz sahibi olanlarındandı. Riyâzet ve vera'sı (haram ve şüphelilerden kaçması) çok, hakîkat ve güzelliklerle süslü olup, sekr ya'nî şuursuz hâlde değil, sahv ya'nî hep şuurlu hâlde idi. Bu yolda güzel kitapları, yüksek, derin ve ma'nâlı sözleri vardır. Çok güzel bir konuşması vardı. Sözleri herkesçe makbûldü. Husûsi bir riyâzet ve vera' anlayışına sahipti. Hakîkat ve latifeler kendisinin vasfıydı. Harem-i şerîfte de uzun yıllar i'tikafa çekilmişti. Sohbetlerde daha çok hadîs-i şerîf okurdu. Çoğunlukla İmâm-ı Buhârî'den naklen hadîs-i şerîf rivâyet ederdi. Başkalarından naklettiği de olurdu. Kendisinden birçok âlim, edeb, erkân, yol, usûl öğrenirlerdi.

Amr bin Osman İsfehân'a gittiği zaman, birçok kimse sohbetiyle şereflendi. Bunların arasında bir genç vardı. Babası sohbete katılmasına mâni olunca, genç hasta olup yatağa düştü. Amr bin Osman bir süre sonra sohbetine katılanlardan bir grup ile gencin evine gitti. Genç, ondan birşeyler okumasını istedi. Bunun üzerine Amr bin Osman gence işâret ederek şu beyiti okudu.

Görem ki hasta seni niçin gelmez o tabîb.
Bir âyetini görmeye canveririm, ben garîb.

Genç, bu beyiti dinleyince yatağından kalktı ve oturarak biraz daha okumasını istedi.

Can dostunun yüz çevirmesi hastalıktan beterdir.
Bari yüzün çevirmesen benden sen ey habîb.

beytini okuyunca hasta tamamen iyi oldu.

Babasının içinden geçirdiği bütün endişe kayboldu. Tövbe ederek oğlunu Amr bin Osman'a teslim etti O da İslâm âlimlerinden oldu. Buyurduğu güzel sözlerden ba'zıları şunlardır:

"Mürüvvet, arkadaşının hatâ ve kusurlarını bilmezlikten gelmektir."

"Tövbe için bir özür olmaz. Bütün günahkâr kullara ve âsilere tövbe farzdır. Yaptıkları ister büyük, ister küçük günah olsun."

"Sakın Allahü teâlânın zâtından bir şey düşünmeyin. Günaha ve küfre düşersiniz."

"Tasavvuf, kulun her vakitte, o vakit için en iyi olan şey ile meşgûl olmasıdır."

"Fütüvvet güzel ahlâktır."

"Sabır, Allahü teâlâya dayanıp sebat etmek ve belâyı gönül hoşluğu ve rahatlığı ile karşılamaktır."

"İlim iticidir. Allah korkusu sevk edicidir. Nefs ise itaatsizdir, serkeştir. Murâdını eksiksiz eline geçirmen için, nefs atını, ilim siyâsetiyle idâre et. Korku ile tehdit ederek sür."

"Muhabbet rızâya, rızâ da muhabbete dâhildir. Rızasız muhabbet, muhabbetsiz rızâ olmaz. Çünkü insan ancak sevdiğine râzı olur, râzı olduğunu sever."

"Allah bir kimsenin kalbini İslâm'a açmışsa, o kimse Rabbinden bir nûr üzerine olmaz mı hiç" (Zümer-22) meâlindeki âyetin ma'nâsını sorduklarında buyurdu ki: Bunun ma'nâsı şudur: "Kulun nazarı vahdaniyet ilminin azametine ve rubûbiyetine haşmetine düşünce, nazarına düşen ve gözüne çarpan başka hiçbir şeyi göremez olur."

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 291

2) Nefahât-ül-üns sh. 136

3) El-A'lâm cild-5, sh. 81

4) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 223

5) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 200

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 10

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 803

8) Tabakât-aş-Şâfiiyye cild-2, sh. 276

9) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 222

BAHR BİN NASR EL-HAVLÂNÎ

Şâfiî mezhebi âlimlerinden. Fıkıh ve hadîs âlimi. İsmi Bahr bin Nasr bin Sabık el-Havlânî olup, künyesi Ebû Abdullah'dır. Mısırlı olup, Havlan kabilesinin kölelerinden idi. 181 (m. 797)'de doğdu. Doğumunu 182 veya 174 diyenler de vardır. Çok çeşitli ilimler tahsil etmiş, bunların neşri ile meşgûl olmuş ve 267 (m. 880)'de Şa'bân ayının son haftasının Pazartesi günü Mısır'da vefât etmiştir.

Bahr bin Nasr; Abdullah bin Vehb, Eyyûb bin Süveyd er-Remli, İmâm-ı Şafiî, Damret-ebni Rebîa, Eşheb bin Abdülazîz, Bişr bin Bekr ve birçok âlimden ilim öğrenmiş ve rivâyette bulunmuştur. İmâm-ı Şafiî'den (radıyallahü anh) uzun müddet ilim almış ve ilmin yüksek derecelerine vâkıf bir âlim olmuştur.

İbn-i Havsa, Ebû Ca'fer et-Tahavî, Ebû Bekr bin Ziyâd en-Nişâbûrî, Abdurrahmân bin Ebî Hatim, Ebû Avâne el-İsferâyinî, Ahmed bin Mes'ûd bin Amr ez-Zübeyrî, Muhammed bin Bişr ez-Zübeyrî, Ebü'l-Fevâris bin Sindî, Ahmed bin Abdullah el-Behensî, Ahmed bin Şuâyb el-Medînî, Ahmed bin Ali bin Hasen el-Medâinî, Ahmed bin Muhammed bin Useyd el-İsbehânî, Ahmed bin Muhammed bin Şahin, Ahmed bin Muhammed bin Fudâle, Ebü'l-Abbâs el-Es'âm, İbn-i Huzeyme ve pek çok zât da Bahr bin Nasr'dan ilim ve hadîs-i şerîf öğrenip rivâyet etmişlerdir.

Ebû Ca'fer et-Tahavî; Yûnus bir Abdüla'lâ'dan işittim. Bahr bin Nasr'dan bahsedildi. O'nun sika (güvenilir) bir râvi olduğunu söyledi. Ebî Hatim ise; "Biz Mısır'da Bahr bin Nasr'dan rivâyete ehil ve sika olduğu için, ondan hadîs-i şerîf yazdık" buyurmuştur. Mesleme bin Kâsım el-Endülûsî: "Bahr bin Nasr; faziletler sahibi, meşhûr sika bir zâttır. Başkaları ondan çok rivâyetlerde bulunmuşlardır." Bahr bin Nasr buyurdu ki: Biz ağlamak istediğimiz zaman ba'zılarımız ba'zılarımıza; "Kalkınız şu Muttalibli gencin yanına gidelim de bize Kur'ân-ı kerîm okusun" derdik. Onun yanına vardığımızda Kur'ân-ı kerîmi açar, biz okunan Kur'ân-ı kerîmin te'sîrinden ağlayıp, başlarımız önümüze düşünceye kadar okurdu. Ağlamaktan inlemeye başladığımız zaman okumayı bırakır, güzel sesi duyulmaz olurdu."

Bahr bin Nasr (radıyallahü anh), İmâm-ı Şafiî'nin (radıyallahü anh) de çok güzel Kur'ân-ı kerîm okuduğunu ve sesinin çok güzel olduğunu beyân etmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 110

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 420

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 152

BAKIYYE BİN MAHLED

Hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Abdurrahmân olup, adı, Bakıyye bin Mahled bin Yezîd'dir. Endülüs'de 201 (m. 817) yılında doğmuştur. Endülüs'ün Kurtuba şehrinde yaşamış, sâlih ve zâhid bir âlimdi. Çok kıymetli eserler yazmış ise de bunlar zamanımıza ulaşmamıştır. Mâlikî mezhebi imâmı Mâlik bin Enes'den yirmiyedi defa Muvattâ'yı dinlemiş ve 284 âlimden ilim öğrenmiştir. Hocası, Yahyâ bin Yahyâ el-Leysî el-Kurtubî'dir. Bakıyye bin Mahled 276 (m. 889) yılında vefât etmiş ve Mennûbe kabristanına defn edilmiştir.

İlim tahsili için doğu ve batı bölgelerine seyahatta bulunan Bakıyye bin Mahled; Hicaz'da Ebû Mus'ab ez-Zübeyrî, Mısır'da Yahyâ bin Bukeyr, Şam'da Hişam bin Ammar, Kûfe'de Yahyâ bin Abdülhamîd el-Hammânî ve İbn-i Ebî Şeybe, Bağdâd'da Ahmed bin Hanbel'den ve diğer yerlerde İbrâhîm bin Münzir el-Hizâmî, Züheyr bin Abbâd, Safvân bin Sâlih, İbn-i Numeyr, İmrân Ebû Abdullah, Ahmed bin Muhammed, Ebû Bekir İbn-i Abdullah, Ahmed bin İbrâhîm ed-Devrekî, Halife bin Hayyat ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir. Mekke, Medîne, Mısır, Şam ve Bağdâd'da bulunup ilim tahsil ettikten sonra, memleketi olan Endülüs'e geri dönmüştür.

İlk defa Endülüs'de hadîs-i şerîfleri Bakıyye bin Mahled yaymıştır. Hadîs-i şerîflerden hüküm çıkararak fetvâ verirdi. Hadîsde hafız, fıkıhda müctehid idi. İlim hazinesi olan bu zât, her sene hac için Mekke'ye gider. Cum'a günleri hariç diğer günlerde oruç tutardı, çok ibâdet eden Bakıyye bin Mahled, namaz haricinde Kur'ân-ı kerîm okur ve ilim yayardı. Duâsı makbûl olan bu âlim 70 de gazveye (savaşa) katılmıştır, ömrünü fakr-u zarûret içinde geçirmiştir.

Bakıyye bin Mahled'den oğlu Ahmed, Ahmed bin Abdullah el-Emevî, Eslem bin Abdülazîz, Muhammed bin Ömer bin Lübâbe, Hasan bin Sa'îd, Abdullah bin Yûnus el-Kayravanî ve birçok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İslâm âlimlerinden ba'zıları onun hakkında şöyle demişlerdir; Ebü'l Velîd el-Faradî: "Endülüs'ü hadîsle doldurdu."

Ebû Muhammed Ali bin Ahmed: "Yazdığı eserlere İslâm târihinde az rastlanır."

Kâsım bin Esbâ' şöyle anlatır: "Endülüs'ten çıktım. Bakıyye bin Mahled'den hiç hadîs-i şerîf rivâyet etmedim. Irak ve diğer memleketlere gittiğimde onun faziletini işittim. Bunun üzerine, ondan hadîs rivâyet etmeyi terk ettiğime pişman oldum. Kendi kendime, döndüğüm zaman Bakıyye bin Mahled'den istifâde edeceğim dedim. Sonra ondan duyduğum bütün hadîs-i şerîfleri rivâyet ettim."

Şöyle anlatılır: Birgün, oğlu düşmana esîr düşmüş bir kadın, Bakıyye bin Mahled'e gelerek: "Çok zor durumdayım, yardıma ihtiyâcım yar, duâ ediniz, inşâallah oğlum kurtulur" dedi. Bakıyye bin Mahled kadını gönderdikten sonra, Allahü teâlâya duâ etti. Bir zaman sonra kadın' oğluyla birlikte Bakıyye bin Mahled'in yanına gelerek ona duâ edip "Oğlum sağ sâlim döndü. Fakat sana söyleyeceği sözler var" dedi. Genç anlatmaya başladı. "Ben bir esîr topluluğuyla beraber düşman kumandanlarından birinin elindeydim. Onun bir adamı vardı. Bizi her gün ayaklarımız bağlı olduğu hâlde bağ ve bahçelerde çalıştırırdı. Bu adam başımızda olduğu hâlde işten dönüyorduk, birden ayağımın zinciri koptu ve yere düştü (Bu gün ve saat, annesinin Bakıyye bin Mahled'e geldiği zamana denk düşüyordu). Muhafız beni çağırarak bana: "Zincirini kendin mi kırdın?" diye sordu. Ben "Hayır kendi kendine düştü" deyince bu işe hayret ettiler ve din adamlarını çağırdılar. Onlar bana "Senin annen var mı?" diye sordular. Ben onlara "Evet" deyince, "Allah annenin duâsını kabûl etti ve bağını düşürdü. Allah seni serbest bıraktı. Bizim seni alıkoymamız ve bağlı tutmamız mümkün değildir" dediler. Bana yiyecek verip, gönderdiler" dedi.

Dînî ilimlerde geniş bilgi sahibi olan Bakıyye bin Mahled'den Endülüs vâlisi Muhammed bin Abdurrahmân el-Mervânî, kitaplarını yazıp çoğaltmasını isteyerek ona "İlmini yay!" diye tavsiyede bulunmuştur.

Bakıyye bin Mahled hocalarından şöyle rivâyet eder: "Hazreti Ali buyurdu ki: Şayet ben Allahü teâlâyı zikretmeyi unutsam, Allahü teâlâya ancak Peygamberimize (aleyhisselâm) salevât-ı şerîfe getirerek yakınlık elde ederim. Çünkü ben Resûlullahtan (aleyhisselâm) şöyle işittim: "Cebrâil bana; ey Muhammed! Muhakkak Allahü teâlâ şöyle buyuruyor: Kim

sana on defa salevât-ı şerîfe getirirse, benim öfkemden emîn olabilir.”

Câbir bin Abdullah’tan ise şöyle rivâyet eder: Câbir (radıyallahü anh) demiştir ki: Babam Abdullah bin Amr Selemî, Uhud gazâsında şehîd olması üzerine halam Fâtıma ağlamaya başladı. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) halama ta’ziye ve şehîdin yüksek mertebesini bildirerek buyurdu ki: “Ey Fâtıma, siz ona ağlasanız da ağlamasanız da siz şehîdi defn edene kadar melekler kanatlarıyla onu gölgelendirdiler.”

Bakıyye bin Mahled yazdığı Müsned’inde 1300’den fazla Sahâbînin bildirdiği hadîs-i şerifleri toplamıştır. Bu kitabı fıkıh konularına göre düzenlemiştir. Hadîs-i şerîf rivâyetinde İbn-i Ebî Şeybe ve Abdürrezzâk San’anî’nin te’sîri altında kalmıştır. Hadîs ilminde Buhârî ve Müslim ayarında bir âlim idi. Ayrıca Tefsîrü’l Kur’ân, Kitâb fî fetâvâ’s-sahâbe ve’t-tâbiîn ve min dûnihim adlı eserleri vardır.

1) Târîh-i Dımaşk (İbn-i Asâkir) cild-3, sh. 277

2) Mucem-ül-üdebâ cild-7, sh. 75

3) Tabakât-ül-müfessirîn (Suyûtî) sh. 9

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 629

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 169

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 53

7) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 75

8) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 190

9) Keşf-üz-zünûn sh. 444, 1679

10) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 116

11) Brockelman: GAL 1, sh. 164, SUP-I, sh. 271

BÂYEZÎD-İ BİSTÂMÎ

Evliyânın büyüklerinden. İnsanları Hakka da’vet eden, onlara doğru yolu gösterip, hakîkî se’âdete kavuşturan ve kendilerine “Silsile-i aliyye” denilen büyük âlim ve velîlerin beşincisidir. “Sultân-ül-ârifîn” lakabıyla meşhûrdur. Künyesi, Ebû Yezîd’dir. İsmi Tayfur, babasının adı Îsâ’dır. 160 veya 188 (m. 803)’de İran’da Hazar Denizi kenarında Bistâm’da doğdu. 231 veya 261 (m. 874) senesinde Şabân-ı şerîfin onbeşinci günü Bistâm’da vefât etti. Hanefî mezhebinde idi.

Annesi diyor ki, “Kendisine hâmile iken şüpheli bir şeyi ağzıma alacak olsam, onu geri atıncaya kadar karnıma vururdu.”

Üveysî olup, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ın vefâtından kırk yıl sonra doğdu. İmâm-ı Ali Rızâ’nın sohbetinden ve bunun bereketiyle İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ın rûhâniyetinden istifâde etmiştir. Hazreti Bâyezîd, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ın rûhâniyetinden feyz almakla meşhûr olmuştur. Otuz sene Şam civarında bulunup, yüzonüç âlimden ilim öğrenmiştir. Aşk-ı ilâhîde o kadar ileri ve ibâdette o derece yüksekte idi ki, namaz kılarken Allah korkusundan ve İslâmiyete saygısından göğüs kemikleri gıcırdar, yanında bulunanlar bunu işitirlerdi. Son derece âlim, fadıl ve edîb idi. Şiirleri meşhûrdur.

Hazreti Bâyezîd, ilim tahsil ettiği üstâdlarından birine olan hürmet ve muhabbetinden dolayı, onun kabrinin yanına defn edilmeyi ve kabrinin, hocasının kabrinden, daha derin yapılmasını, kendi vücûdunun, hocasının vücûdundan aşağıda olmasını vasıyyet etti. Hocalarının en büyüğü, Allahü teâlâya kavuşmak yolunda çok yüksek derecelere kavuşmasına vesîle olan, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık hazretleridir. Feyz ve ma’rifeti, İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık’ın mübârek rûhâniyetinden, O da, Medîne-i münevverenin yedi büyük âliminden biri olan Kâsım bin Muhammed’den, O da, Selmân-ı Fârisî’den, O da, Eshâb-ı kiramın en yükseği Sıddîk-ı ekber’den (r.anhüm), O da, Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) almıştır.

Çocukken bir gün câmi avlusunda oynarken, oradan geçmekte olan Şakîk-i Belhî (radıyallahü anh) kendisini

görüp, “Bu çocuk büyüyünce zamanının en büyük velîsi olacak” buyurdu. Küçük yaşta iken, annesi, kendisini mektebe gönderdi. Bâyezîd (radıyallahü anh), büyük bir dikkatle derse devam ediyordu. Bir gün Kur’ân-ı kerîm okumak için gittiği mektebde, okuduğu bir âyet-i kerîmenin (Lokman-14) te’sîri ile erkenden eve döndü. Annesi merak edip niçin erken döndüğünü suâl edince, şöyle cevab verdi: “Bir âyet-i kerîme gördüm. Allahü teâlâ o âyet-i kerîmede kendisine ve sana hizmet ve itaat etmemi emrediyor. Ya benim için Allahü teâlâya duâ et, sana hizmet ve itaat etmem kolay olsun, veyahut da beni serbest bırak, hep Allahü teâlâya ibâdet ile meşgûl olayım” dedi. Annesi, “Seni Allahü teâlâya emânet ettim. Kendini O’na ver” dedi. Bundan sonra Bâyezîd (radıyallahü anh), kendini Allahü teâlâya verdi. Emîrlerinin hiç birisini yapmakta gevşeklik göstermedi, ama annesinin hizmetini de ihmâl etmedi. Annesinin küçük bir arzusunu, büyük bir emir kabûl edip, her durumda yerine getirmeye çalışırdı. Çünkü Allahü teâlânın emri de böyle idi. Soğuk ve dondurucu bir kış gecesi idi. Annesi yattığı yerden oğluna seslenip su istedi. Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) hemen fırlayıp su testisini almaya gitti. Fakat testide su kalmamış olduğundan çeşmeye gidip, testiyi doldurdu. Buzlarla kaplı testi, ile annesinin başına geldiğinde, annesinin tekrar dalmış olduğunu gördü. Uyandırmaya kıyamadı. O halde bekledi. Nihâyet annesi uyandı ve “Su, su” diye mırıldandı. Bâyezîd (radıyallahü anh) elinde testi bekliyordu. Şiddetli soğuk te’sîri ile eli donmuş parmakları testiye yapışmış idi. Bu hâli gören annesi “Yavrum, testiyi niçin yere koymuyorsun da elinde bekletiyorsun?” dedi. Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) “Anneciğim uyandığınız zaman, suyu hemen verebilmek için testi elimde bekliyorum” dedi. Bunun üzerine annesi “Yâ Rabbî! Ben oğlumdan râzıyım. Sen de râzı ol!” diye cân-ü gönülden duâ etti. Belki de annesinin bu duâsı sebebiyle, Allahü teâlâ ona evliyâlığın çok yüksek mertebelerine kavuşmağı ihsân etti. İstanbul’a geldiği, papazların bir toplantısında bulunduğu ve aralarından yüzlercesinin îmânla şereflenmesine vesîle olduğu rivâyet edilmektedir.

Menkıbeleri, kerâmetleri ve hikmetli sözleri meşhûrdur.

Nakledildiğine göre Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) hocalarından birinin huzûrunda bulunuyordu. Hocası “Şu rafdaki kitabı getir” dedi. Bâyezîd, “Hangi rafdaki kitabı istiyorsunuz efendim?” dedi. Hocası, “Bunca zamandır buraya gelip gidiyorsun. Dershânede oturduğun yerin üstündeki rafı diyorum” deyince, Hazreti Bâyezîd, “Efendim, mübârek sohbetinizi dinlemekteki dikkat ve edebe riâyetten dolayı, şu âna kadar başımı kaldırıp etrâfa bakmış değilim” diye cevap verdi. Hocası bu söz karşısında “Madem ki durum böyledir. Senin işin tamamdır. Şimdi artık Bistâm’a dönebilirsin ve bizden öğrendiklerini başkalarına öğretebilirsin” buyurdu.

Bir gün kendisine, “Mürşidin kimdir?” diye sordular. O da “Bir kadın” dedi. “Bu nasıl olur?” dediler. Cevâbında şöyle buyurdu: “Bir gün Allahü teâlânın sevgisi ile kendimden geçmiş olarak yolda yürüyordum. Bir kadın gördüm. Elinde bulunan bir çuval unu, taşımam için bana ricada bulundu. Gücüm yetmez diye düşündüm. Orada kafes içinde bulunan bir arslana işâret ettim. Kafes açılıp, arslan geldi. Un çuvalını yükledim. Fakat açıktan kerâmet göstermiş olduğum için de çok korktum ve mahcûb oldum. Kadının beni tanıyıp tanımadığını öğrenmek için, “Pazara varınca kimi gördüm diyeceksin?” dedim. Kadın, “Zâlim Bâyezîd’i gördüm diyeceğim” dedi. Ben hayretle “Neden?” diye sordum. Kadın şöyle cevap verdi: “Allahü teâlâ, bu arslanı yük taşımak için yaratmadığı hâlde, sen niçin yük yükledin? Bu zulüm değil de nedir? Bunu, insanlar sana kerâmet sahibi desinler diye yapmış isen çok fenâ.” Bunun üzerine çok ağlayıp istiğfar ettim. Bundan sonra benden fevkalâde bir hâl meydana gelse, “Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah, Nûh Neciyullah, İbrâhîm Halîlullah, Mûsâ Kelîmullah, Îsâ Rûhullah; yazısını veya bir nûr görüyorum. Böylece, benden meydana gelen

hâllerin doğru olduklarını, Allahü teâlâ tarafından tasdîk olunduğunu anlıyorum.”

Hazreti Bâyezîd-i Bistâmî, Allahü teâlânın aşkı ile öyle bir hâlde idi ki, O’ndan başka hiçbir şeyi tanımazdı. Yirmi yıl yanında bulunan ve hiç ayrılmayan talebesine her çağırdığında “Yavrum ismin nedir?” diye sorardı. Bir defasında, o talebe dedi ki, “Efendim. Yirmi yıldır hiç ayrılmadan, hizmetinizde bulunmakla şerefleniyorum. Lâkin her defasında ismimi sormanızın hikmetini anlıyamadım.” Hazreti Bâyezîd-i Bistâmî “Evlâdım, kusura bakma. Her defasında ismini soruyorum. Allahü teâlânın muhabbeti kalbime gelince, beni öyle bir hâl kaplıyor ki, O’ndan başka her şeyi unutuyorum. Senin ismini de hatırımda tutmaya çalışıyorum, fakat böyle hâl olunca unutuyorum. Sen hiç üzülme” buyurup talebesinin gönlünü aldı.

Birgün yakınları kendisine, “Efendim, filan yerde büyük bir zât var. Fazîlet ve kerâmet sahibi bir velîdir” dediler ve daha başka sözlerle o zâtı çok medh ettiler. Bunun üzerine Hazreti Bâyezîd “Madem öyledir. O halde o büyük zâtı ziyârete gitmemiz lâzım oldu” buyurdular. Talebelerinden ba’zıları ile birlikte tarif edilen zâtın bulunduğu yere geldiler. Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) bildirilen zâtın, mescide gitmekte olduğunu gördü ve kıbleye karşı tükürdüğünü müşâhede etti. Görüşmekten vazgeçip derhal geri döndü. Sonra o kimse hakkında şöyle buyurdu: “Dînin hükümlerini yerine getirmekte, sünnet-i seniyyeye uymakta ve edebe riâyette zayıf olan birisine, nasıl olur da kerâmet sahibi denilir. Böyle bir kimsenin, Allahü teâlânın evliyâsından olması mümkün değildir.”

Bâyezîd-i Bistâmî’ye (radıyallahü anh) “Bu yüksek makamlara nasıl kavuştunuz?” diye sordular. Cevâbında şöyle anlattı: “Bir gece herkesin uyuduğu bir sırada, Bistâm’dan çıktım. Ay her tarafı aydınlatıyordu. Gidiyor iken, aniden karşımda çok heybetli bir makam gördüm. Onsekizbin âlem O’nun heybeti yanında bir zerre gibi kalıyordu. Aklım başımdan gitti. Beni fevkalâde bir hâl kapladı. O halde iken (Yâ Rabbi, bu kadar büyük, bu kadar güzel bir dergâh acaba niçin böyle boş?) dedim. Bir nidâ geldi ki: (Bu dergâhın boşluğu, kimse gelmediği için değil, belki gelenlerin lâyık olmadığı ve uygunsuzluğu sebebiyle gelenleri bizim kabûl etmeyişimizdendir.” Bir an, herkesin bu huzûra kavuşması için şefaatçi olayım diye kalbime geldi. Fakat, bu şefaat makamının Sultân-ül-Enbiyâ Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm) efendimize mahsûs olduğunu hatırlayıp, benim öyle düşünmemin, bu şefaat makamına karşı edebe riayetsizlik olacağını anlayıp, o düşüncemden vazgeçtim. Bir ses duydum ki (Ey Bâyezîd, Sultân-ül-Enbiyâ’ya olan muhabbetin ve edebe riâyetin sebebiyle, biz de senin edebini ve mertebeni yükseltiyoruz. Kıyâmete kadar (Sultân-ül-ârifîn) diye anılırsın; buyuruyordu.

Sultân-ül-ârifin, Bâyezîd-i Bistâmî’yı (radıyallahü anh) bir gece uyku bastırıp, sabah namazına uyanamadı. Namazını kaza edip o kadar ağlayıp inledi ki, bir ses’İşitti. “Ey Bâyezîd, bu günahını affeyledim. Bu pişmanlık ve ağlamana da, ayrıca yetmişbin namaz sevâbı ihsân eyledim” diyordu. Aradan bir kaç ay geçtikten sonra onu, yine uyku bastırdı. Şeytan gelip, Hazreti Bâyezîd’in mübârek ayağından tutarak uyandırdı ve “Kalk namazın geçmek üzeredir” dedi. Bâyezîd (radıyallahü anh) Şeytan’a, “Ey mel’ûn! Sen hiç böyle yapmazdın. Herkesin namazının geçmesini, kazaya kalmasını isterdin. Şimdi nasıl oldu da beni uyandırdın?” buyurunca; Şeytan şu cevâbı verdi: “Bir kaç ay önce sabah namazını kaçırdığında, pişmanlığın ve üzüntün sebebiyle çok ağlayıp inlediğin için ayrıca yetmişbin namaz sevâbı almıştın. Bu gün, onu düşünerek seni uyandırdım ki, sadece vaktin namazının sevâbına kavuşasın, yetmişbin namaz sevâbına kavuşmayasın.”

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri şöyle anlatıyor: “Benim zamanımda binlerce velî vardı. Hepsi de ibâdet, riyâzet, keşif

ve kerâmet sahibi idi. Fakat asrın kutupluğu, ümmî bir demircinin üzerinde idi. Ben bu işin sır ve hikmetine karşı hayretler içindeydim. Çoluk çocuğunun nafakası için geceli gündüzlü örs başından ayrılmayan demirciyi görmek istedim. Birgün dükkânına gittim. Selâm verdim. Beni görünce, çocuklar gibi sevindi. Ellerime sarıldı, uzun uzun öptü ve benden duâ rica etti. Henüz keşif âlemine girmemiş olduğu için kendi makamından habersizdi. Benden duâ isteyince dedim ki: “Ben senin ellerinden öpeyim de, sen bana duâ et! Sizin duânıza muhtaç olan benim!” O ise şöyle cevap verdi:

“Benim sana duâ etmemle, içimdeki dert hafiflemez ki!” Bunun üzerine ben de “Derdin nedir? Söyle bir çâre arayalım?” dedim. “Acaba kıyâmet gününde, bunca insanın hâli ne olur? Bunu düşünmekten, buna yanmaktan başka derdim yok” dedikten sonra hüngür hüngür ağlamaya başladı. Beni de ağlattı. O vakit içimden bir nidâ duydum: “Bunlar nefsim, nefsim diyenlerden değil, ümmetim ümmetim diyenlerdendir.” Hemen içimdeki hayret silindi. Kutupluk makamının bu demirciye niçin verildiğini sezdim. Anladım ki, böyleleri, sevgili Peygamber efendimizin kalbine her an bağlıdır. Onun hakîkatine mazhardır. Demirciye dedim ki:

“İnsanların azâb çekmesinden sana ne?” Demirci de, “Bana mı ne? Benim fıtratımın mayası, şefkat suyuyla yoğurulmuştur. Cehennem ehlinin bütün azâbını bana yükleseler de, onları bağışlasalar, ben se’âdete ererim ve derdimden kurtulurum” dedi.

O, namazda okunmak için, farz miktarından fazla sûre ve âyet bilmiyordu. Bilmediklerini öğrettim. Ben de, kırk yıldır elde edemediğim ma’nevî derecelere yükseldim, içim feyz-i ilâhi ile doldu. O vakit iyice anladım ki, kutupluk sırrı başka bir ma’nâ imiş.”

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri, kabristanda çok dolaşırdı. Bir gece yine gezerken, gece bekçisi elindeki sopayla vurdu. Bâyezîd (radıyallahü anh) “La havle velâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azîm” dedi. Bekçi birkaç kere daha vurunca sopa kırıldı.

Bâyezîd hazretleri eve dönünce talebelerine sopanın fiatanı sordu. O kadar parayı bir keseye koyarak, bir miktar da tatlı ile beraber bir talebesiyle, o bekçiye gönderdi. Bir de mektûb yazarak bekçiye vermesini söyledi. Mektûp şöyle idi:

(Muhterem Bekçi efendi, belki beni hırsız sanarak dövdün. Kabahat bendedir. Gece kabristanda gezmeseydim, dövmezdin. Sopanızın kırılmasına da sebep oldum. Gönderdiğim parayla kendine bir eli sopa al! Sopanın kırılma üzüntüsünün kalbinden gitmesi için de, yolladığım tatlıyı ye! Allahü teâlânın selâmı üzerine olsun.) Genç bekçi mektûbu okuyunca, gelip özür dileyerek tövbe etti. Onunla birlikte birkaç bekçi daha hak yola girdi. Bir gün Yûsuf-i Bahirânî isminde bir zât kendi kendine düşündü ki, “Bâyezîd-i Bistâmî’nin yanına gideyim. Eğer, açıktan bir kerâmet gösterirse velî olduğunu kabûl edeyim. Böylece O’nu imtihan etmiş olayım.” Bu düşünce ile, Hazreti Bâyezîd’in bulunduğu yere geldi. Hazreti Bâyezîd onu görünce buyurdu ki: “Biz kerâmetlerimizi, talebelerimizden Ebû Sa’îd Râî’ye (radıyallahü anh)’e havale ettik. Sen ona git.” Bu kimse gidip, Ebû Sa’îd Râî’yi sahrada buldu. Kendisi namaz kılıyor, koyunlarına da, kurtlar bekçilik ediyordu. Namaz bitince, gelen kimse kendisinden taze üzüm istedi. Oralarda üzüm bulunmazdı ve zamanı da, değildi. Ebû Sa’îd Râî (radıyallahü anh) asasını ikiye bölüp, bir parçasını gelen kimsenin tarafına, diğer kısmını da kendi tarafına dikti. Allahü teâlânın izni ile, hemen o parçalar asma oldu ve taze üzüm verdi. Fakat, Ebû Sa’îd tarafında bulunan üzümler beyaz, gelen kimsenin tarafında bulunan üzümler siyah renkte idi. O kimse, üzümlerin renklerinin farklı olmasının sebebini sordu. Ebû Sa’îd Râî. (radıyallahü anh), “Ben Allahü teâlâdan, yakın yolu ile istedim. Sen ise imtihan yolu ile istedin. Dolayısıyle, renkleri de niyetlerimize uygun olarak meydana geldi” buyurdu ve o kimseye bir kilim hediyye edip, kaybetmemesini tenbîh

etti. O kimse kilimi alıp, hacca gitti. Fakat, kilimi, Arafat'da kaybetti. Çok aradı ise de bulamadı. Hacdan dönüşünde, Bistâm'a, Bâyezîd hazretlerinin yanına uğradı. Baktı ki kaybettiği kilim, Hazreti Bâyezîd'in önünde duruyor. Bu hâdiselere şâhid olduktan sonra, böyle yüce bir zâttan, kerâmet istediğine çok pişman oldu. Tövbe ve istiğfar edip, Bâyezîd-i Bistâmî'nin talebeleri arasına katıldı.

Bir sene hacca gitmek üzere yola çıktı. Bir devesi vardı. Azığını ve eşyasını o deveye yüklemişti. Birisi kendisine, "Bu kadar uzun yol için, bu kadar yük bu deveye fazla gelmez mi?" dedi. Bâyezîd (radıyallahü anh) "Acaba yükü taşıyan deve midir? dikkat et bakalım, devenin sırtında yük var mı?" dedi. O kimse dikkatle baktığında gördü ki, yük devenin sırtından bir karış yukarıda durmaktadır. O kimse hayretini gizliyemeyip "Sübhânallah! Ne kadar acâib bir iş" deyince, Hazreti Bâyezîd, "Hâlimi sizden gizlesem, bana dil uzatıyorsunuz. Hâlimi size açık açık göstersem hayret ediyorsunuz, takat getiremiyorsunuz. Ben size ne yapayım bilemiyorum?" buyurdu ve yoluna devam etti. Ziyâretleri esnasında kendisine, annesinin hizmetine gitmesi bildirildi. Bistâm'a giden bir kâfile ile hemen yola çıktı. Bistâm'a geldiği duyulunca bütün halk yollara dökülüp, kendisini karşıladılar. Seher vakti evlerine geldi. Annesi abdest almış şöyle duâ ediyordu, "Yâ Rabbî! Benim garîb oğlumu her kötülükten muhafaza buyur. Büyükleri kendisinden hoşnud eyle. Oğluma güzel hâller ve iyilikler ihsân buyur..." Bunun üzerine Bâyezîd (radıyallahü anh) kapıyı çalıp izin İstedi. Annesinin "Kim o?" suâline Bâyezîd (radıyallahü anh) "Senin garîb oğlun" cevâbını verdi. Annesi koşup kapıyı açtı ve "Senden ayrılık hasretiyle ağlaya ağlaya saçlarıma ak düştü, belim büküldü" dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) bir sene hac dönüşünde Hemedan'a uğrayıp, oradan bir miktar tohum satın aldılar. Bistâm'a gelip, Hemedan'dan aldığı tohum torbasını açınca içinde bir kaç adet de karınca bulunduğunu gördü. Bunları yuvalarından ayırmanın münâsip olmıyacağını düşünüp, tekrar Hemedan'a gitti Tohumu aldığı yere bırakıp, ondan sonra Bistâm'a döndü.

Bir gün yolda yürürken, bir gencin kendisini takip etmekte olduğunu fark edip döndü ve gence, "Niçin beni takip ediyorsun, istediğin nedir?" dedi. Genç, edeble, "Efendim, sizin gibi olmak, yolunuzda bulunmak istiyorum. Lütuf elinizi uzatıp himmet buyurun da ben de kazanayım" dedi. Cevâbında "Benim yaptıklarımı yapmadıkça, benim derimin içine girsen istifâde edemezsin. Bu Allahü teâlânın bir lütfudur" buyurdu.

Hazreti Bâyezid-i Bistâmî'ye bir kimse gelip: "Efendim, ben Taberistan'da idim. Bir zâtın cenâze namazını kılıyorduk. Siz de orada idiniz, cenâze namazından sonra Hızır aleyhisselâmın elinden tuttunuz. Daha sonra sizin havada uçtuğunuzu gördüm" dedi. Bâyezid (radıyallahü anh), ona "Doğru söylüyorsun" buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî'ye (radıyallahü anh) bir gün bir kimse gelip dedi ki, "Efendim. Ben otuz senedir, gündüzleri oruç tutup, geceleri namaz kılıyorum. Ama, kendimde hiç bir ilerleme göremiyorum. Halbuki i'tikâdım da düzgündür." Bâyezîd (radıyallahü anh) "Sen bu hâlde üçyüz sene daha devam etsen bir şeye kavuşamazsın. Çünkü nefs engelin var" buyurdu. O kimse, "Efendim. Bunun hâl çaresi yok mu?" diye sordu. Bâyezid (radıyallahü anh): "Var ama sen kabûl etmezsin" buyurdu. O kimse ısrar edip "Aman efendim, lütfen bildiriniz ve beni talebeliğinize kabûl ediniz. Ne emrederseniz yaparım" dedi. Bâyezîd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Öyle ise şimdi evine git. Bu kıymetli elbiseleri çıkarıp, adi ve eski bir elbise giy. Boynuna bir torba asıp içine ceviz doldur. Seni en iyi, tanıyanların bulundukları sokağa git. Çocukları başına topla, (Bana bir tokat vurana bir ceviz, iki tokat vurana iki ceviz, veriyorum) de." O kimse bunları duyunca, "Sübhânallah, Lâ ilahe illallah. Ben bunları yapamayacağım. Bana başka bir

şey emretseniz" dedi. Hazreti Bâyezîd, "Senin ilâcın ancak budur ve biz de baştan (Sen bunları kabûl etmezsin) diye söylemiştik. Yolumuzun esası nefsi terbiye etmektir." buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî'nin mecûsî olan bir komşusu ve süt emme çağında bir de çocuğu vardı. Bu mecûsî sefere çıktı. Evlerini aydınlatacak bir şeyi bulunmadığı için çocuk ağlıyordu. Hazreti Bâyezîd her gün bir çıra alıp, komşusunun evine götürdü. Mecûsî seferden dönünce durumu haber alıp, kendisinde değişiklikler hissetti Hazreti Bâyezîd'e karşı kalbinde bir sevgi hâsıl olduğu hâlde, "O zâtın aydınlığı varken bizim karanlıkta bulunmamız hiç uygun değildir" dedi ve hemen Bâyezîd-i Bistâmî'nin huzûruna gidip müslüman oldu.

Bir gün sohbetinde bulunanlara, "Kalkınız, Allahü teâlânın velî kullarından birini karşılamaya çıkalım" buyurup, kalktılar. Yola çıktıklarında, İbrâhîm bin Şeybe-i Hirevî ile karşılaştılar. Hazreti Bâyezîd ona, "Hatırıma, seni karşılamak ve Allah katında sana şefaat etmek geldi" buyurdu. O da, "Efendim siz bütün mahlûkâta şefaat etseniz yine fazla sayılmaz" dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) bir gün talebeleriyle giderken delîlerin bulunduğu bir tımarhânenin önünden geçiyorlardı. Talebelerinden birisi, orada, delîlerin tedâvileri için bir şeyler yapmaya çalışan baştabibe yaklaşıp, "Günah hastalığı ile hasta olanlar için bir ilâcınız var mıdır?" diye sordu. Baştabib cevap veremeyip susunca, ayağı zincirle bağlı delîlerden biri, Bâyezîd'in (radıyallahü anh) teveccühü ile şöyle dedi: "O derdin ilâcı şöyledir: Tövbe kökünü istiğfar yapr ağıyla karıştırıp, kalb havanına koyarak, tevhîd tokmağıyle iyice dövmeli. Sonra insaf eleğinden eleyip, gözyaşıyle hamur etmeli. Daha sonra aşkullah ateşinde pişirip, muhabbet-i Muhammediyye balından katarak, gece gündüz kanâat kaşığıyla yemelidir."

Ebû Türâb Nahşebî'nin bir talebesi vardı. Allahü teâlâya olan muhabbetinin çokluğundan dolayı hemen hergün yüzlerce defa kendinden geçip bayılırdı. Bir gün hocası, kendisine "Sen Hazreti Bâyezîd'i görsen daha çok derecelere kavuşurdun" dedi ve o talebe ile beraber Hazreti Bâyezîd'in yanına geldiler. Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) ile o talebe göz göze geldikleri anda talebe düşüp vefât etti. Bunun üzerin; Ebû Turâb Nahşebî dedi ki: "Yâ Bâyezîd, bu talebe öyle idi ki, Allahü teâlânın aşkı ile kendisinde ba'zı hâller olur, kendisinden geçerdi. Fakat sizi bir defa görmekle düşüp can verdi. Bu nasıl oluyor?" Hazreti Bâyezîd buyurdu ki: "O kişinin hâli doğru idi. Önceden, onun müşâhedesi kendi makamı kadar idi. Beni gördüğü anda, müşâhedesi benim makamım kadar oldu. Lâkin o kimse buna takat getiremeyip, can verdi."

Bir gece, ba'zı kimseler Hazreti Bâyezîd'in nasıl ibâdet yaptığını, neler söylediğini işitmek için penceresinin altında dinlemeye başladılar. Seher vakti olduğunda bütün kalbiyle "Allah" dedi. Sonra düşüp bayıldı. Bayılmasının sebebi sorulduğunda "Sen kim oluyorsun? Senin haddîne mi düştü ki, ismimi ağzına alıyorsun? şeklinde bir nidâ gelir diye çok korktum da onun için bayılmışım" buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) namaz kılmak için mescide gelince kapıda bir miktar durur ve ağlardı. Sebebini soranlara da, "Câmiyi, vücûdumla kirletmekten korkuyorum. Tövbe edip Allahü teâlâya yalvarıyorum, ondan sonra giriyorum" dedi.

Bâyezîd-i Bistâmî'ye (radıyallahü anh) sordular ki: "Nefsine verdiğin en hafif ceza nedir?" Cevâbında buyurdu ki: "Bir defasında nefsim, bir itaatsizlikte bulundu. Buna ceza olarak bir yıl boyunca hiç su içmedim." Bir gün ba'zı kimseler, Bâyezîd'in huzûruna gelip, yağmur yağması için duâ etmesini taleb etmişlerdi. Hazreti Bâyezîd mübârek başını eğip, bir miktar duâ ettikten sonra, "Gidiniz, damlarınızın oluklarını kontrol ediniz" buyurdu. Ondan sonra 24 saat durmadan yağmur yağdı.

Bir defasında Hazreti Bâyezîd'in kalbine şöyle ilham olundu: "Ey Bâyezîd! Hazinelerim, başkaları tarafından yapılan ibâdetlerle ve güzel hizmetlerle doludur. Sen bize öyle bir şeyle gel ki, o bizde olmasın." Hazreti Bâyezîd, "Yâ Rabbî! Hazinende bulunmayan şey nedir?" Kalbime ilham olundu ki, "Acizlik, zavallılık, çaresizlik, zillet ve ihtiyâç."

Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) bir defasında şöyle anlattı: Bizim rûhumuzu, semâlara götürdüler. Cenneti, Cehennemi gösterdiler. Hiçbir şeye bakmadım. Hep Allahü teâlâyı düşünüyordum. Nice makamlardan geçirdiler. Nihâyet ezeliyyet ağacını gördüm. Sonra "Yâ Rabbî! Sana gelebilmem için beni benliğimden kurtar" diye yalvardım. Bana bildirildi ki: "Ey Bâyezîd! Benliğinden kurtulup bana yaklaşman, Sevgili Peygamberime tâbi olmana bağlıdır. Onun ayağının tozunu, gözüne sürme yap. Onun bildirdiği hükümlere uymaya devam et. (Tasavvuf ehli arasında bu menkıbeye Bâyezîd'in mi'râcı" denir.)

"Bulunduğunuz şu derecelere nasıl kavuştunuz?" diye kendisine sordular. Cevâbında buyurdu ki: "Her yerde Allahü teâlânın gördüğünü ve bildiğini düşünüp, edebe riâyet etmekle" buyurdu.

Sâlihlerden bir zât şöyle anlatıyor: "Abdurrahmân bin Yahyâ'ya "Tevekkül nedir?" diye sordum "Elin, bileğine kadar ejderhanın ağzında olsa, Allahü teâlâyı düşünüp, başkasından korkmamandır" buyurdu. Aynı suâli Hazreti Bâyezîd'e de sorayım. Onun da cevâbını alayım düşüncesiyle kapısını çaldım. Kapıyı açmadan ve kim olduğumu sormadan, "Abdurrahmân'ın sözü sana kâfi gelmedi mi?" buyurdu. Kapıyı açmalarını istirhâm ettim. "İyi ama sen ziyâret için değil, suâl sormak için geldin ve kapının arkasında iken cevâbını aldın" buyurdu. Ben dönüp gittim. Bir sene sonra kendisini ziyâret etmek niyyetiyle yanlarına geldim. "Hoş geldin. Şimdi bizi ziyârete gelmişsin" buyurdu. Yanında bir ay kaldım. Bu zaman içinde kalbimden geçenleri bana haber verirdi."

Bir gün Hazreti Bâyezîd'e "Peygamberler hakkında ne buyurursunuz?" diye sordular. Cevâbında buyurdu ki: "Biz onlar hakkında bir şey söyliyemeyiz ve onları anlıyamayız. Hâllerini anlamakdan âciziz. Onlar, bizim anlıyabildiğimizden çok daha yüksekdirler. Diğer insanlar, büyük velîleri ne kadar anlıyabilirse, velîler de peygamberleri ancak o kadar tanıyabilirler."

Bâyezîd (radıyallahü anh) yanında bulunanlara, Allahü teâlâ kendilerinden râzı olduğu kimseleri Cennetine koyuyor değil mi?" diye sordu. Onlar "Evet efendim, öyledir" diye cevap verdiler. Bunun üzerine "Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsına kavuştuktan sonra, bir andaki duyduğu zevk vesaâdet Cennetteki bin köşkten daha fazladır." Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) bir defasında bir imâmın arkasında namaz kıldı. Namazdan sonra, o imâm, Hazreti Bâyezîd'e "Siz bir yerde çalışıp para kazanmıyorsunuz. Başkalarından da bir şey istemiyorsunuz. O halde siz, nafakanızı nereden temin ediyorsunuz?" dedi. Hazreti Bâyezîd bunu duyunca, "Ben hemen namazımı iade edeyim. Zira, rızıkları kimin verdiğini bilmiyen birinin arkasında namaz kılmışım, bu ise caiz değildir" buyurdu.

Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) bir gün, talebeleri ile birlikte, gayet dar bir sokaktan geçiyorlardı. Hazreti Bâyezîd, karşıdan bir köpeğin gelmekte olduğunu gördü ve geri çekilip köpeğe yol verdi. Talebelerinden birinin hatırına şöyle geldi: "İnsanoğlu hayvanlardan şereflidir. Hem bizim üstadımız, Sultân-ül-ârifîndir. Hem de etrâfındakiler onun, her biri çok kıymetli sâdık talebeleridir. Bütün bunlara rağmen, üstadımızın bu köpeğe yol vermesinin hikmeti acaba nedir?" Bunun üzerine Hazreti Bâyezîd buyurdu ki: "Şu köpek, hâl lisânı ile bana dedi ki, "Sana Sultân-ül-ârifîn olmak hil'atini ve bana da köpeklik postunu giydirdiler. Bunun tersi de olabilirdi." Bunun üzerine ben de ona yol verdim."

Bir defasında şöyle anlattı: “Bir gece sahrada vaha kenarında hırkamı üzerime örtüp uyumuştum. İhtilâm oldum. Hemen kalkıp gusletmek istedim. Hava çok soğuk olduğu için, nefsim, güneş doğduktan, hava ısındıktan sonra gusletmemi istiyerek gevşek davrandı. Nefsimin bana yaptığını görünce hemen kalkıp, buzu kırdım ve nefsime ceza olarak, hırka ile beraber guslettim. Gusülden sonra da, hırkamı çıkarmadım. Hırka buz bağlamıştı. Sonra “Ey Nefsim! Tenbelliğinin cezası işte budur” dedim.

Hazreti Bâyezîd, “Oniki sene nefsimin ıslahı için çalıştım. Nefsimi riyâzet (nefsin arzularını yapmamak) körüğünde, mücâhede (nefsin istemediği şeyleri yapmak) ateşiyle kızdırdım. Mezemmet (nefsini kınayıp, ayıblamak) örsünde, melâmet (azarlama) çekici ile dövdüm. Böyle uğraşa uğraşa kendi benliğimden bir ayna yapıp beş sene kendimin aynası oldum. Yapabildiğim ibâdet ve tâatlarla bu aynayı cilalayıp parlattım. Bir sene ibret nazarı ile bu aynaya baktım. Neticede bu aynada gördüm ki, belimde, gurûr, riya, ibâdete güvenip amelini beğenmek gibi kalb hastalıklarından meydana gelen bir zünnar bulunuyor. Bu zünnarı kesip atabilmek için beş sene daha uğraştım. Yeniden müslüman oldum” buyurdu.

“Ömrüm boyunca, Allahü teâlâya lâyıkıyla ibâdet edebilmeyi, namazımı lâyıkıyla kılâbilmeyi arzu ettim. Bu arzu ile, belki güzel namaz kılarım diye sabaha kadar namaz kıldım. Fakat kıldığım bütün namazları O’na lâyık olarak bulmuyordum. Nihâyet, Allahü teâlâya şöyle yalvardım: “Yâ Rabbî! Sana lâyık şekilde tam ve kusursuz olarak hiç namaz kılamadım. Kıldığım bütün namazlar hep Bâyezîd’e yakışır şekilde oldu. Beni ve ibâdetlerimi kusurlarımla birlikte kabûl eyle.” “Bir zaman “Artık ben, zamanın en büyük evliyâsıyım” düşüncesi kalbime geldi. Hemen, buna pişman olup gönlüm hüzünle doldu. Şaşkınlık içerisinde Horasan’ın yolunu tuttum. Bir müddet gittikten sonra “Allahü teâlâ beni, kendime getirecek birini bana gönderinceye kadar buradan ayrılmayacağım” diye niyet ettim ve orada üç gün bekledim. Dördüncü gün dişi bir devenin üzerinde bir gözü görmeyen bir kişi geldi. “Nereden geliyorsun?” dedim. “Sen niyet ettiğin zaman üçbin fersah uzakta idim. Oradan geliyorum. Kalbini koru “zamanın en büyüğü benim” gibi düşünceleri hatırına getirme!” dedi ve kayboldu.

“Uzun seneler nefsimi terbiye etmekle uğraşıp çile çektikten sonra, bir gece, Allahü teâlâya yalvardım, ilham olundu ki, “Şu testi ve aba sende oldukça, sana ruhsat yoktur.” Bunun üzerine yanımda bulunan testi ve abayı terk ettim. Bundan sonra bana bildirildi ki, “Ey Bâyezîd, nefsin hevâ ve hevesi için tuzaktaki tane misâli olan dünyâ mallarına gönül bağlayıp, sonra da Allahü teâlâya kavuşmak için yol istiyen kimselere de ki, “Bâyezîd, nefsin istediklerini yapmayıp, istemediklerini yapmak sûretiyle kırk yıl uğraştığı hâlde, yanında bulunan kırık bir testiyi ve eski bir abayı terk etmedikçe izin alamadı. Siz, bu hâlinizle size izin verileceğini mi zannediyorsunuz. Asla izin alamazsınız.” Bâyezîd-i Bistâmı (radıyallahü anh) vefât ederken, kendisini sevenlerden Ebû Mûsâ ismindeki zât yanında bulunamamıştı. Fakat o gece rü’yâda “Arşı, başı üzerine alıp taşıyordu.” Bu rü’yâya çok hayret edip, hikmetini anlıyamadı ve bunu Hazreti Bâyezîd’e sormak için yola düştü. Yolda, Hazreti Bâyezîd’in vefât ettiğini haber aldı. Bistâm’a geldiğinde cenâze merasimi için, hesabı mümkün olmayan fevkalâde bir kalabalık gördü. Tabutunu taşımakla şereflenmek için yanaşmaya çalıştı. Fakat yanaşıp da tabutu taşımak mümkün olmuyordu. Diyor ki, “Gördüğüm rü’yâyı, unutmuş vaziyette, Hazreti Bâyezîd’in tabutunu taşımakla şereflenmek istiyordum. Bu mümkün olmayınca tabutu taşıyanlar arasından meşakkatle geçip tabutun altına girdim ve başımı tabuta dayayıp öylece gidiyordum. Birden tabutun içinden bana şöyle hitâb ettiğini duydum. “Ey Ebû Mûsâ! İşte şu bulunduğun hâl akşamki gördüğün rü’yânın tâbiridir.”

Bâyezîd (radıyallahü anh) devamlı “Allah! Allah!..” derdi. Vefâtı ânında da yine “Allah!.. Allah!..” diyordu. Bir ara şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Senin için yaptığım bütün ibâdet tâat ve

zikirleri hep gaflet ile yaptım. Şimdi can veriyorum. Gaflet hâli devam ediyor. Allahım! Bana huzûr ve zikir hâlini ihsân eyle." Bundan sonra, zikir ve huzûr hâli içinde rûhunu teslim etti.

Sultân-ül-ârifîn Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) vefât ettikten sonra, büyüklerden biri kendisini rü'yâda görüp, "Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi" diye sordu. Buyurdu ki, "Beni toprağa koydukları zaman bir ses duydum ki, "Ey Bâyezîd! Bizim için ne getirdin?" diyordu. "Yâ Râbbî! Sana lâyık hiç bir iyi amel yapamadım. Huzûruna lâyık hiçbir şey getiremedim, ama şirk de getirmedim" dedim.

Hazreti Bâyezîd, vefât ettikten sonra, büyük zâtlardan birisi kendisini rü'yâda görüp sordu. "Münker ve Nekir sana nasıl muâmele eyledi?" Cevâbında şöyle buyurdu: "O iki mübârek melek gelip (Rabbin kimdir?) diye sorunca onlara dedim ki: Bunu sormakla sizin maksadınız hâsıl olmaz. Siz bana O'nu soracağınıza, beni O'na sorun. Eğer O, beni, kulu olarak kabûl ederse ne a'lâ. Maazallah O, beni kulu olarak kabûl etmezse, ben, yüz defa (O, benim Rabbimdir) desem ne faydası olur?)"

Hazreti Bâyezîd-i Bistâmî vefât ettikten onra, O'nun sâdık talebelerinden olan bir hanımefendi şöyle anlattı: "Kâ'be-i muazzamayı tavaf ettikten sonra bir saat kadar tefekkür ettim. Bu sırada uykum geldi ve birazcık uyudum. Rü'yâmda beni göğe çıkardılar. Allahü teâlânın izni ve lütfu ile, arş-ı a'lânın altını gördüm. Çok güzel kokusu vardı. Nûrdan yazılmış bir yazı gördüm (Bâyezîd Veliyyullah) yazılı idi ve yazının eni ve boyu da görünmüyordu."

Velîler taifesinin efendisi Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) buyuruyor ki: "Velîler arasında Bâyezîd-i Bistâmî'nin yeri Melekler arasında Cebrâil'in (aleyhisselâm) yeri gibidir."

Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin tasavvufta derecesi çok yüksek idi. Tasavvuf ilminde sekr hâli (ilâhi aşk ile kendinden geçmiş iken) denilen bir hâlin kendisini kapladığı bir an, içinde bulunduğu durumu, müşâhede ettikleri şeyleri anlatmak için "Sübhânî" demiştir. Bu sözü ba'zı kimseler anlıyamamış, Bâyezîd hazretlerinin şânına uygun olmayan sözler sarf etmişlerdir. Halbuki bu sözü büyük âlim İmâm-ı Rabbânî hazretleri birinci cild 43. mektûbunda şöyle açıklamaktadır: "Hallâc-ı Mensûr'un "Enelhak" ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin (Sübhânî) sözünü tevhîd-i şühûdî bilmemiz lâzımdır. Bu sûretle dîne uygun olurlar. Bu büyükler o hâl içinde, Allahü teâlâdan başka, hiçbirşey göremeyince, bu sözleri söylemiş, Allahü teâlâdan başka birşey yoktur demek istemişlerdir. "Sübhânî" sözü Hak teâlâyı tenzihtir. Kendini tenzih değildir. Çünkü kendi varlığını bilmemektedir. Birşeye hüküm veremez."

Böyle hâllerle ilgili olarak Hindistanda yetişmiş büyük İslâm âlimi Abdülhak-ı Dehlevî hazretleri, (Merec-ül-Bahreyn) adlı kitabında diyor ki: "Tasavvuf büyükleri, İslâmiyete uymayan sözleri söylerken, çok kızan ve çok sevinen insan gibidirler. Kızmak ve sevinmek, insanın aklını örter, ihtiyârını giderir, ilâhî aşk ile kendinden geçmiş ba'zı tasavvuf erbâbı da böyle şuursuz konuşmuşlardır. Bu hâllerinde onlar ma'zûrdurlar. Yalnız böyle sözlerine uymak caiz değildir buyurmaktadır. Yine İmâm-ı Rabbânî hazretleri mektûbâtının üçüncü cild 121. mektûbunda: "Esrârı ortaya dökmek olan böyle sözler, herkesin anladığı ma'nâ ile söylenmiş değildirler" buyurmaktadır.

Muhyiddîn-i Arabî hazretleri bu söz için, "Allahü teâlânın büyüklüğünü, hiç kusurlu olmadığını en iyi şekilde bildirmektedir" dedi. Tenzihin tenzihidir, buyurdu.

Görülüyor ki, bu sözü ile İslâmiyete uygun olan bir şeyi anlatmak istemiştir. Sekr hâlinde olduğundan başka kelime bulamamış, ince bilgilerini, herkesin anlıyamayacağı kelimelerle bildirmiştir.

Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri buyuruyor ki:

“Dilini, Allahü teâlânın ismini anmaktan başka işlerle uğraşmaktan ve başka şeyler konuşmaktan koru. Nefsini hesaba çek. İlme yapış ve edebi muhafaza et. Hak ve hukuka riâyet et ibâdetten ayrılma. Güzel ahlâklı, merhamet sahibi ve yumuşak ol. Allahü teâlâyı unutturacak her şeyden uzak dur ve onlara kapılma.

“Otuz sene mücâhede eyledim, ilimden ve ilme uymakdan daha zor bir şey bulamadım.” “Gözlerini harama bakmaktan ve başkalarının ayıplarını görmekten koru.”

“Bir gece karanlığında odamda otururken ayaklarımı uzatmıştım. Hemen bir ses duydum. Sultanla oturan edebini gözetmelidir diyordu. Hemen toparlandım.”

“Ey Allahım! Ey kusurlardan uzak olan sonsuz kudret sahibi Rabbim. Sen ne dilersen yaparsın. Benim vücûdumu öyle büyült, öyle büyült ki Cehennemi ağzına kadar doldursun. Böylece başka kullarına yer kalmasın. Onların yerine ben yanayım.” (Hazreti Ebû Bekir de (radıyallahü anh) böyle duâ ederlerdi.)

“Siz havada uçan birisini gördüğünüz zaman hemen o kimsenin fazîletli, kerâmet sahibi birisi olduğuna hüküm yermeyin. Hatâ edebilirsiniz. O kimsenin hakîkaten fazîlet ve kerâmet sahibi olduğunu anlamak için, İslâmiyetin emirlerine uymaktaki hassasiyetine, Peygamber efendimizin ahlâkı ile ahlâklanması ve sünnet-i seniyyeye uymasına, hakîkî İslâm âlimlerine olan muhabbet ve bağlılığına bakın. Bunlar tam ise, o kimse fazîlet ve kerâmet sahibidir. Bunlara uymakta en ufak bir gevşeklik ve zayıflık bulunursa, o kimse için fazîlet ve kerâmet sahibidir demek mümkün olmaz.”

“(Yâ Rabbî! Sana kavuşmak nasıl mümkün olur?) diye duâ ettim. Bir nidâ geldi, (Nefsini üç talakla boşa) diyordu.”

“Bu kadar zahmet ve meşakkatlere katlanarak aradığımı, annemin rızâsını almakta buldum. Çok basit gibi gelen anne rızâsını almanın, bütün işlerin evvelinde lâzım olduğunu anladım.”

“Günahlara bir defa, tâatlere ise bin defa tövbe etmek lâzımdır. Ya’nî yaptığı ibâdet ve tâatlere bakıp kendini beğenmek, o ibâdeti hiç yapmamak günahından bin kat daha fenâdır.”

“İnsana zararı en şiddetli olan şeyin ne olduğunu bilmek istedim. Anladım ki, bu gaflettir. Gafletin insana yaptığı zararı Cehennem ateşi yapmaz. Yâ Rabbî! Bizleri gaflet uykusundan uyandır. Lütuf ve keremin ile bu duâyı kabûl eyle.”

“Bütün âlemin yerine beni Cehennemde yaksalar ve ben de sabretsem, Allahü teâlâya muhabbeti da’vâ edinmiş birisi olarak yine bir şey yapmış olmam. Allahü teâlâ da benim ve bütün âlemin günahını affetse rahmetinden ve ihsânından bir şey eksilmiş olmaz.”

“Bir kimsenin, Allahü teâlâya olan muhabbetinin hakîkî olup olmadığının alâmeti, kendisinde deniz misâli cömertlik, güneş misâli şefkat ve toprak misâli tevâzu gibi üç hasletin bulunmasıdır.”

“Allahü teâlânın ni’metleri, her an herkese gelmektedir. O halde her zaman ona şükretmek lâzımdır.”

Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) bir gece, talebelerinden bir kısmı ile bir yere misâfir oldular. Ev sahibi evin aydınlanması için bir kandil yaktı. Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) yanında bulunanlara, “Bu kandilde bir garîblik görüyorum. Yanıyor ama ışık vermiyor. Hikmeti nedir?” diye sordu. Ev sahibi, “Efendim. Biz bu kandili bir gece yakmak için komşumuzdan emânet’ olarak almıştık. Bu akşam ikinci gece yakıyoruz” deyince, Hazreti Bâyezîd, kandili söndürdü ve hemen kandili sahibine götürüp teslim edin. Arzu ederseniz, bir gece daha yakmak için izin isteyin” buyurdu. Ev sahibi kandili alıp komşusuna götürdü. Olanları anlattı ve

tekrar izin alıp geri getirdi. Eve gelince kandili yaktılar ve oda aydınlandı. Bâyezîd (radıyallahü anh) buyurdu ki, “İşte şimdi ışığını görüyorum.”

Hazreti Bâyezîd-i Bistâmî bir gün yanlışlıkla bir karıncayı öldürdü. Haberi olunca, çok pişman olup üzüldü, ölü karıncayı avucuna alıp, şefkat, merhamet ve hüzün ile ve kırık kalbi ile karıncaya üfürünce, Allahü teâlânın izni ile karınca canlanıp yürümeye başladı.

Bâyezîd-i Bistâmî (radıyallahü anh) bir gün çamurlu bir sokakta yürürken ayağı kaydı, düşmemek için duvara tutundu. Sonra araştırıp duvarın sahibini buldu. “Sokakta yürürken ayağım kaydı. Sizin duvarınıza tutundum. Belki de duvarınızdan bir miktar toprak yere dökülmüştür. Hakkınızı helâl etmenizi istirhâm ediyorum” dedi. Meğer o kimse mecûsî imiş, “Sizin dîniniz bu kadar ince ve hassas mıdır?” dedi. Hazreti Bâyezîd “Evet” deyince, o kimse hakkını helâl etti ve müslüman oldu. Bunun üzerine o mecûsînin evindekiler de müslüman oldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 67

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 33

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 89

4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 17

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-2 sh. 531

6) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 89

7) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 481

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 143

9) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 173

10) Nefehât-ül-üns sh. 109

11) Rehber Ansiklopedisi cild-2, sh. 285

12) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 86

13) Se’âdet-i Ebediyye sh. 989

14) Eshâb-ı Kirâm sh. 203

15) Keşf-ül-mahcûb sh. 210

16) Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî cild-1, mek. 43 cild-3, mek. 121

BEKİR BİN MUHAMMED EL-MÂZİNÎ

Sarf, nahiv, lügat ve edebiyat âlimi. Sarf ilmini nahiv ilminden ayırarak, bu ilimde ilk müstakil kitab yazan bu zâttır. Münâzarada karşısına çıkan herkesi sustururdu. Künyesi, Ebû Osman, ismi Bekir, babası ise Muhammed bin Osman’dır. İsminin Bakiyye veya Adiyy olduğu da söylenir. Bir rivâyette, Esvedoğullarının azatlı kölesi olup, sonradan Mazin kabilesinin Şeybânîler kolu mensûblarının arasına karışmış olduğundan dolayı Mâzinî nisbet edildiği bildirilmektedir. Kendisine nahvî, edîb, lügavî, arûzî nisbetleri de verilmiştir. Basra’da doğan Ebû Osman el-Mâzinî, zamanın meşhûr nahivcilerinden ders aldı. Nahiv ve edebiyatta asrının en ileri geleni oldu. 248 (m. 862) senesinde Basra’da vefât etti. Vefât târihi 230 veya 249 (m. 863) olduğu da söylenir.

El-Esmâî, Ebû Ubeyde ve Ebû Zeyd’den nahiv öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet eden Ebû Osman el-Mâzinî, Cermî veya Ahfeş’ten ders aldı. Nahiv ilminde kendini iyice yetiştirdikten sonra hocaları ile münâzaralar yaptı. Sîbeveyh’in kitâb’ını talebelerine ders olarak okuturdu.

Ebû Osman Bekir bin Muhammed el-Mâzinî, mütehassıs olduğu sarf, nahiv ve lügat ilimlerinde birçok talebe yetiştirdi. Fadl bin Muhammed el-Yezîdî, el-Müberrid, Abdullah bin Ebî Sa’îd el-Verrâk bunlar arasındadır.

Talebelerinden Müberrid anlatır: Zengin bir yahudi, Sîbeveyh’in meşhûr “Kitab”ını kendisine öğretmesi karşılığında, Mâzinî’ye yüz altın vermeyi teklif etti. Mâzinî almadı. “Bu kadar muhtaç, yaşlı ve fakîr olduğunuz hâlde neden bu teklifi reddettiniz?” diye sorulduğunda, “O kitabta

üçyüzden fazla âyet-i kerîme vardır. Bir yahudiye onu okutarak, o bilgileri vermek istemedim” dedi. Aradan çok geçmeden zamanın Abbasî halifesi Vâsık Billah, Mâzinî’yi Bağdâd’a çağırıp ba’zı şeyler sordu ve bin altın hediye etti Allahü teâlâ yahudiye ilmini satmaması karşılığında, ona bu parayı ihsân etmişti. Basra’ya, dönüşünde, “Biz Allahü teâlâya yüz altın verdik (yahudinin yüz altınını geri çevirdik), o bize bin altın verdi” dedi.

Mâzinî için; Müberrid “Sîbeveyh’ten sonra nahiv ilminde tektir” derken, Mısır kadısı Bekkâr bin Kuteybe “Benim gördüğüm nahivcilerden yalnız Hayyan bin Hilâl ve Mâzinî, fıkıh âlimlerine benzemektedir. Mâzinî, günahlardan çok sakınırdı” demektedir.

Mâzinî’ye ilimden sorulduğunda “İlim fıkıhtır” derdi.

Mâzinî birçok eser yazmış, sarf ve nahiv ilminde hizmetleri olmuştur. İlel-ün-nahv, Tefâsîr-i kitâb-ı Sîbeveyh, Mâ yelhanu fihi’l-âmme, el-Elf ve’l-lâm, et-Tasrîf, el-Aruz ve’l-kavafi, ed-Dîbâc fî câmi’-i kitâb-ı Sîbeveyh gibi kitapları onun bıraktığı eserlerinden ba’zılarıdır. Bu kitapların hepsi de sahalarında mühim eserlerdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 283

2) Târîh-i Bağdâd, cild-7, sh. 93, 94

3) Bugyet-ül-vuât sh. 202, 203

4) İnbâh-ur-ruvât, cild-1, sh. 246, 247

5) Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh. 113

6) Mu’cem-ül-müellifîn, cild-3, sh. 71

7) Mir’ât-ül-cinân, cild-2, sh. 109, 111

8) El-Bidâye ve’n-nihâye, cild-10, sh. 352, 353

9) Kâmil fi’t-târih, cild-7, sh. 34, 35

10) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 132

11) Brockelman: Sup, cild-1, sh. 168

BEKKÂR BİN KUTEYBE

Hadîs ve Hanefî fıkıh âlimi. Mısır kadısı idi. Künyesi, Ebû Bekre, asıl ismi; Bekkâr bin Kuteybe bin Esed bin Ebî Bürdea’dır. Sekaf kabilesinden Haris bin Keldeoğullarındandır. Mensûp olduğu kabileden dolayı Sekafî, dedelerinden birine nisbetle Bekravî, doğduğu şehre nisbetle Basrî denilmiş, Kâdı ve Fakîh lakablarıyla anılmıştır. 182 (m. 798) yılında Basra’da doğan Bekkâr bin Kuteybe, 270 (m. 884) yılında Mısır’da vefât etti. Çok kalabalıktan dolayı ertesi günü ikindi vaktine kadar zor defn edilebilen bu mübârek zâtın, Kurafe kabristanındaki kabri başında yapılan duâların Allahü teâlâ katında makbûl olduğunu İslâm âlimleri bildirmektedir. Kabri sevenleri tarafından devamlı ziyâret edilmektedir.

Bekkâr bin Kuteybe, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin talebelerinden İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Züfer’in herkese nasip olmayan kıymetli meclislerinde bulunmakla şereflenmiş, hafızasını onlardan öğrendiği bilgilerle süslemiş olan Hilâl bin Yahyâ’yı Râzî’den (radıyallahü anh) fıkıh ilmini ve ilm-i şurût’u tahsil etti. Büyük hadîs âlimi Ebû Dâvûd Tayâlîsî ve Zeyd bin Hârûn’dan hadîs-i şerîf öğrenip, rivâyette bulundu.

246 (m. 860) yılında Mısır’a kadı ta’yin edilen Bekkâr bin Kuteybe orada yirmidört sene altı ay onbeş gün kadılık yaptı. Mısır’daki Abbasî vâlisi Ahmed bin Tûlûn, O’nu siyâsete karıştırmak isteyince râzı olmadı. O’nun istediği fetvâyı vermeyince de hapse atıldı. Kâdılığı Muhammed bin Şazân’a devretti. Fakat halk, hapishâneye gelerek O’ndan hadîs okuyup, fetvâ almaya devam etti. Zindanda iken vefât etti.

Mısır’da Hanefî mezhebi âlimlerinin ilmini yayan ve Hanefî fıkh kitablarını tasnif eden âlimlerden olan Bekkâr bin Kuteybe, eserleri ve yetiştirdiği kıymetli talebeleriyle nesillerin sevgisini kazanmış, ilim ve fazîleti övülmüştür. Kendisinden İmâm-ı Ebû

Ca’fer Tahavî fıkıh öğrenmiş, Ebû Avâne ve İbn-i Huzeyme gibi âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Hergün kendisini hesaba çeker, kendi kendine “Yâ Bekkâr! Sana insanlar geldi. Onların hakkında hüküm verdin. Yarın sen, yaptıkların soruldukta ne cevap vereceksin?” derdi.

> Karşısına gelen da’vâlılara nasîhat eder, onlara; “Fakat, Allahın ahdini (kitaplarındaki Peygamberlere îmân sözünü) ve kendi yemînlerini birkaç paraya satan kimseler (var ya!) İşte onların âhırette hiçbir nasîbi yoktur. Allah onlara kelâmiyle hitâb etmeyecek ve kıyâmet günü onlara merhamet nazarıyla bakmayacak ve kendilerini temize çıkarmayacaktır. Onlar için çok acıklı bir azâb vardır” meâlindeki Âl-i İmrân sûresinin yetmiş yedinci âyet-i kerîmesini okur, arkasından ağlardı.

Bekkâr bin Kuteybe, fıkıh ilmine dâir çok sayıda eser yazmıştır. Eserlerinden Kitâb-uş-şurût, Kitâb-ül-muhâdar, Kitâb-us-sicillât, kit’ab-ul-vesâik ve’l-Uhud en meşhûrlarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Fevâid-ül-behiyye, sh. 55

2) El-Cevâhir-ül-mudiyye, Varak 52 d

3) Târîh-i Dımeşk, cild-1, sh. Varak 153 b

4) Tabakât-ül-fukahâ, sh. 160

5) El-A’lâm cild-2, sh. 160

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 54

7) Vefeyât-ül-â’yân cild-1, sh. 279, 280

BİŞR-İ HAFÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Nasr olup, asıl adı Bişr bin Haris Abdurrahmân el-Hafî’dir. Kısaca Bişr-i Hafî olarak tanınmıştır. Bişr-i Hafî Merv şehrinin Bekird bölgesinde 150 (m. 767) senesinde doğmuş, Bağdâd’da yaşamıştır. Hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilminde büyük âlimlerden olmuştur. Yedi sandık dolusu hadîs kitabını ezberlemişti. Tasavvufta yüksek makamlara erişmiş olan Bişr-i Hafî (radıyallahü anh) 227 (m. 841) yılında Bağdâd’da vefât etti.

Bişr-i Hafî, devrinin ileri gelen âlimlerinden ilim tahsil etmiş ve hadîs-i şerîf öğrenmiştir, İbrâhîm Sa’d, Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem, Hammâd bin Zeyd, Şüreyk bin Abdullah, Muafa bin İmrân Mûsulî, Abdullah bin Mübârek, Ali bin Müşhir, Îsâ bin Yûnus, Abdullah bin Dâvûd el-Hayrî, Ebû Muâviye ed-Darîr, Zeyd bin Ebi’z Zerga ve daha birçok âlimlerden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Bişr-i Hafî’den, Nuaym bin Heydâm, Muhammed bin Heydâm; İbrâhîm bin Hâşim bin Muskan, Nasr İbn-i Mansûr, el-Bezzâr, Muhammed bin el-Müsennâ, Sırrî-yi Sekatî, İbrâhîm bin Hâni en-Nişâbûrî, Ömer bin Mûsâ el-Celâ gibi birçok âlini ders almış ve hadîs-i şerîf okumuştur.

Gençliğindeki hatâlardan dönüp doğru yola girmesi şöyle anlatılır: “Birgün, sarhoş bir halde giderken, üstünde Besmele yazılı bir kâğıt buldu, içi sızlayıp yerden aldı. Öpüp, çamurlarını silip, temizledikten sonra, güzel kokular sürüp, evinin duvarına astı. O gece âlim ve evliyâ bir zâta, rü’yâda, “Git Bişr’e söyle! İsmimi temizlediğin gibi seni temizlerim, ismimi büyük tuttuğun gibi, seni büyültürüm, ismimi güzel kokulu yaptığın gibi, seni güzel ederim, izzetime yemîn ederim ki, senin ismini dünyâda ve âhırette temiz ve güzel eylerim” dendi. Bu rü’yâ üç defa tekrar etti. Sabah Bişr-i Hafî’yi arayıp meyhânede buldu. Mühim haberim var diye içerden çağırdı. Bişr geldiğinde “Kimden haber vereceksin?” dedi. “Sana Allahü teâlâdan haber vereceğim” deyince, ağlamaya başladı. “Bana kızıyor mu, şiddetli azâb mı yapacak?” dedi. Rü’yâyı dinleyince arkadaşlarına, “Ey arkadaşlarım! Beni çağırdılar, bundan sonra bir daha beni buralarda göremiyeceksiniz” dedi. O zâtın yanında hemen tövbe etti. Bu anda ayağında

ayakkabı bulunmadığı için, hiç ayakkabı giymedi. Sebebini soranlara, “Söz verdiğim zaman yalın ayaktım, şimdi giymeye haya ederim” derdi! Ayakkabı giymediği için kendisine “Hafî” (yalınayak) denilmiştir.

Hânbelî Mezhebinin kurucusu Ahmed bin Hanbel, Bişr-i Hafî’yi çok sever, devamlı yanına giderdi. Talebeleri “Siz âlimsiniz. Hadîste, fıkıhta, ictihâdda ve bütün ilimler de eşiniz yoktur. Niye Bişr-i Hafî gibi birini sık sık ziyâret ediyorsunuz?” dediklerinde, “Evet, dediğiniz ilimleri ondan iyi bilirim. Fakat o, kalb ilimlerini benden iyi bilir” derdi.

Bişr-i Hafî’ye, bu ilime, yüksek derecelere nasıl kavuştun diye sorduklarında, “Az yemekle” deyip, “Yiyip gülen ile, yiyip ağlayan aynı olmaz” buyurdu.

Bütün ömrünü ilim öğrenmekle ve öğretmekle geçirdi. Son derece şüphelilerden sakınırdı. Konuştuğu zaman etrâfa ilim, ahlâk, hikmet kokuları yayılırdı. Vefât ettiğinde cenâzesini sabah evden çıkardılar. Fakat o kadar çok kalabalık vardı ki, ancak gece kabristana varabildiler. Kendisini rü’yâda görüp, “Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?” diye sorduklarında; “Benim cenâzemde bulunanı ve kıyâmete kadar beni seveni affeyledi” buyurdu.

Bişr-i Hafî hazretleri hayatta olduğu süre içinde Bağdâd’daki hayvanlar, yalın ayak gezdiği için onun hürmetine yolda pislemezlerdi. Birisinin hayvanı bir gece yolda pisledi. Üzülerek Bişr-i Hafî öldü dedi. Baktılar ki gerçekten vefât etmiş.

Birgün Bişr-i Hafî (radıyallahü anh) rahatsızlanarak tabîb Abdurrahmân’a gitti. Ne gibi yemekler yiyeceğini sordu. Tabîb de, “Bana soruyorsun, fakat tavsiye ettiğim zaman tavsiyeme uymuyorsun” dedi. Bişr-i Hafî de; “Hayır, uyacağım” deyince, tabîb: “Sirke ve baldan yapılmış sekencebini (mayhoş suyu) içer, ayvayı soyup yersin. Sonra da sıcak çorba içersin dedi. Bunun üzerine Bişr-i Hafî “Sekencebin’in yerini tutacak daha iyi birşey bilmez misin” diye sordu. Tabîb “Bilmem” dedi. Bişr-i Hafî; “Ben bilirim” deyince, tabîb “Söyle bakalım nedir?” dedi. Bişr-i Hafî: “Hurdeba (göynük otu) sirke ile beraber” dedi. Sonra “Ayvanın yerini tutacak ondan daha ucuz birşey bilmez misin?” diye sorunca tabîb, “Bilmem” deyince, “Ben bilirim” dedi ve keçi boynuzunu anlattı. Keçiboynuzundan daha iyisini sordu. Tabîb, bilmem deyince, ona da nohut suyu ile inek yağını anlattı. Bunun üzerine tabîb Abdurrahmân, “Sen tıb ilmine benden daha iyi vâkıfsın o halde niçin bana soruyorsun?” dedi.

Ebû Abdullah Kâdî, “Babamın şöyle anlattığını işittim: Bağdâd’da bir tüccâr arkadaşım vardı. Çok zengin idi. Birgün baktım bütün malını mülkünü fakîrlere dağıtmış, iyi bir müslüman olmuştu. Bunun sebebini sorduğumda, bana şöyle anlattı: “Birgün Bağdâd’ın bir câmisinde Cuma namazı kılmaya gittim. Namazı kıldıktan sonra gördüm ki, Bişr-i Hafî câmiden çıktı. Acele acele bir yere gidiyordu. Ben kendi kendime, zühd ve takvâ sahibi bir zât nereye böyle acele gidiyor diye merak ederek onu takip ettim. Gördüm ki, önce bir fırına gidip ekmek aldı, sonra kebab yapan bir yere gidip kebab aldı. Daha sonra helvacıdan helva aldı. Ben kendi kendime böyle bir zâtın bunları alıp yiyeceğine kızdım. Fakat nasıl yiyeceğini merak ederek takibe devam ettim. Bir süre sonra bir köye vardı. Köyün câmisine girdi. Baktım ki câmide yatalak bir hasta vardı. Bişr-i Hafî aldıklarını lokma lokma bu zâta yedirdi. Ben bu arada köyü merak edip neresidir diye biraz dolaştım. Sonra hastanın yanına gittim. Bişr-i Hafî’yi sorunca, Bağdâd’a gitti dedi. Burası Bağdâd’a ne kadar uzaklıktadır diye sordum. Bana 40 fefsahdır (240 km) dedi. Ben bunu duyunca, benim bu yolu gidecek param yok. Burada kimseyi tanımam ve bu yolu yüreyemem dedim. Hasta şahıs bekle Bişr-i Hafî haftaya gene gelir dedi. Bekledim. Cuma günü tekrar geldi. Hastayı aynı şekilde tekrar doyurdu. Giderken, o şahıs Bişr-i Hafî’ye, “Bu adam Bağdâd’dan senin arkadaşın, geçen hafta, seninle beraber gelmiş. Bir hafta

burada kaldı. Onu tekrar yerine götür" dedi. Bana, "Sen benimle niye buraya geldin" dedi. Ben özür dileyerek, hatâmı söyledim ve af diledim. "Haydi kalk ve yürü" dedi. Akşama kadar yürüdük Akşam olmak üzere iken bana "Sen Bağdâd'ın hangi mahallesinde oturursun" dedi. Ben falan mahallede otururum deyince, o mahallenin yolu burasıdır. Git ve arkana bakma dedi. Ben ondan sonra tövbe ettim ve bir daha böyle işlere karışmadım" dedi. Ebû Nasr et-Temmâr şöyle anlatır: "Hacca gideceklerden biri Bişr-i Hafî'ye veda için geldi. O'na "Ben hacca gidiyorum, bir emriniz var mı?" dedi. Bişr-i Hafî: "Ne kadar harçlığın var?" diye sorunca, "İkibin dirhem harçlığım var" diye cevap verdi. Bişr-i Hafî: "Hacca gitmekle zühdü mü, yoksa Kâ'be'ye olan aşkını mı, yoksa Allah rızâsını mı kastediyorsun?" diye tekrar sorunca, adam: "Allah rızâsını kastediyorum" dedi. Bunun üzerine Bişr-i Hafî: "O halde evinde dururken Allah'ın rızâsını kazandıracak bir şeyi sana söylersem, yapar mısın?" deyince: "Evet yaparım" karşılığını verdi. Bunun üzerine Bişr-i Hafî, "O halde sen bu ikibin dirhemi, borcunu ödeyemeyen bir fakîre, yiyeceği olmayan bir yoksula, nüfusu kalabalık, geçimi dar olan bir aileye, yetimi sevindiren bir yetim bakıcısına ve bunlar gibi on kişiye yirmişer dirhem ve hattâ istersen hepsini bunlardan birine ver. Zîrâ müslümanı sevindirmek, düşükünlere el uzatmak, sıkıntıyı gidermek ve zayıflara yardım etmek, nafile olarak yapılan yüz hacdan daha sevâbtır. Kalk da dediğim gibi yap. Şayet böyle yapmak istemiyorsan asıl kalbinde olanı bana söyle" dedi vedâya gelen, "Doğrusu kalbimde hacca gitmek tarafı kuvvetlidir" dedi. Bunun üzerine Bişr gülümseyerek adama döndü ve "Servet, şüpheli şeylerden kazanıldığı takdîrde, nefs, kendi arzularından birinin yerine getirilmesini ve sâlih ameller yaptığını göstermek ister. Halbuki Allahü teâlâ, yalnız muttakîlerin amelini kabûl eder" dedi."

Âlimlerden ba'zıları onun hakkında şunları söylemişlerdir. Abbâs bin Dehkâm diyor ki: "Dünyâya geldiği gibi ölen tek insan Bişr-i Hafî'dir. Dünyâya malsız geldi ve malı olmadan gitti. Ölüm döşeğine yattığı sırada biri gelerek ondan birşey istedi. Onun bir gömleği vardı. Onu da çıkardı, dilenciye verdi ve bir başka kimseden ödünç gömlek aldı ve o şekilde öldü. Ya'nî ölünce bir gömleği de yoktu. Gömleksiz geldi, gömleksiz gitti."

İbrâhîm Harbî şöyle der: "Ben üç büyük zât gördüm. Bu üç kişinin benzeri yoktur: Birincisi Ahmed bin Hanbel'dir ki, anneler onun gibisini doğurmaktan âciz kalır. İkincisi Bişr-i Hafî'dir ki, asrından eski devirlere kadar akıllı bir zâttır. Üçüncüsü Ebû Ubeyd bin Sellâm ki, sanki o ilmi kendisinde toplamış bir dağ gibidir. Bişr-i Hafî hiçbir müslümana gıybette bulunmadı. Eğer onun aklı Bağdâd halkına dağıtılsa, hepsi akıllı olurdu."

İmâm-ı Yâfiî buyurdu ki: Bişr-i Hafî helâlden başka hiçbir şeye el uzatmamıştır. Haram olan bir şeyi yememiştir."

Ebü'l Hüseyin el-Hasan bin Amr el-Mervezî şöyle der: "Ben bir gün Bişr'in yanındayken, hadîs ehli geldi. O, onlara şöyle buyurdu: Size zâhir olan şeyi görüyorum. Onlar da şöyle dediler: "Ey Ebâ Nasr (Bişr-i Hafî) bu ilimleri isteriz. Umulur ki, bir gün fayda verir." Bişr-i Hafî şöyle buyurdu: "Sizin üzerinize zekât düştüğünü biliniz! Bir kimsenin 200 dirhemi olunca, 5 dirhem zekât vermesi gerekirse, sizde 200 hadîs-i şerîfi öğrenince 5 hadîs-i şerîf öğretiniz. Bundan sonra böyle yapınız."

Bişr-i Hafî (radıyallahü anh) anlatır: Rü'yâmda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Bana, "Ey Bişr, Allahü teâlânın, seni akranların arasında niçin yüceltiğini biliyor musun?" buyurdu. Bilmiyorum deyince, "Sünnetime uyman, evliyâya hizmet etmen, din kardeşlerine nasîhat etmen, Eshâbımı ve Ehl-i Beytimi sevmen, işte seni iyiler mertebesine bunlar eriştirdi" buyurdu.

Bişr-i Hafî şöyle anlatır: "Birgün Bağdâd'da bir adam gördüm. Bin kırbaç dayak yediği halde hiç sesini çıkarmadı. Sonra

kendisini cezaevine götürdüler. Peşini takip ettim ve niçin dövüldüğünü kendisinden sordum. Âşık olduğu için dövüldüğünü söyledi. Bu kadar dayak yediği halde neden ses çıkarmadığını sordum. Sevgilim bana bakıyordu, dedi. Bunun üzerine kendisine, ya Allahü teâlânın seni devamlı gördüğünü idrak etseydin hâlin nice olurdu? dediğimde, hemen haykırarak yere düştü ve öldü.”

Yine şöyle anlatır: “Gençliğimde Abadan’a gitmiştim. Cüzzamlı ve kör bir adamla karşılaştım. Sarası tutmuş, karıncalar vücûduna üşüşmüş etini yiyorlardı. Başını kaldırdım, kucağıma aldım, ayılmasını ve kendisi ile konuşmamı bekledim. Ayıldığı vakit, “Benimle Rabbim arasına giren bu boş adam kimdir? Rabbim beni parça parça yapsa, benim O’na ancak sevgim artar” dedi. Bundan sonra artık kul ile Allah arasında gördüğüm hiç bir hikmeti inkâr etmedim, niçin böyle oluyor? demedim.”

Yine şöyle anlatır: “Bir gün evime girince bir zât ile karşılaştım. Benden izinsiz, benim evime nasıl girersin, sen kimsin deyince, “Ben kardeşin Hızırım” dedi. Ben ona bana duâ et deyince, “Allahım! İbâdette bulunmasını buna kolaylaştır” diye duâ etti. Biraz daha duâ et dedim. “Allahım! İbâdetinin gizli kalmasını buna nasîb eyle” dedi.

Feth bin Şuhruf anlatır: “Adamın biri elinde bıçak ile bir kadına musallat oldu. Güçlü olduğu için kimse adama engel olamıyordu. Kadın çırpınıp duruyordu. Bu esnada Bişr-i Hafî (radıyallahü anh) oradan geçmekte idi. Adama iyice yaklaşıp birşey söyledi. Adam birden yere düştü. Kadın kurtuldu. Etrâfındakiler adamın yanına gittiler. Gördüler ki adam zor nefes alıyordu. Sana ne oldu diye sorulunca adam; “Bilmiyorum, ihtiyâr zât bana “Senin bu yaptığını Allahü teâlâ görüyor” deyince ayaklarımın bağı çözüldü ve gördüğünüz gibi yere düştüm. Bu zât kimdir?” dedi. Bişr-i Hafî’dir dediler. Bunun üzerine adam “Eyvah ben onu bir daha nasıl göreceğim” dedi ve kuvvetli bir sıtma hastalığına yakalanarak kısa bir zaman içinde öldü.

Bişr-i Hafî, Esved bin Sâlim’i, Ma’rûf-i Kerhî’ye yolladı. Esved bin Sâlim O’na “Bişr-i Hafî, seninle kardeşlik olmak istiyor. Bunu açıkça size söylemekten çekindiği için, beni size gönderdi. Kendisini kardeşliğe kabûl etmenizi diliyor, fakat ba’zı şartları da vardır. Onlar da: Bu kardeşliğin duyulmaması ve karşılıklı ziyâret ve görüşme yapılmamasıdır; zîrâ o, fazla iltifâttan hoşlanmaz” dedi. Bunun üzerine Ma’rûf-i Kerhî “Fakat ben kardeş olduğum kimseden gece ve gündüz ayrılmak istemem” dedi ve Allah için sevginin fazîletini anlatan birçok hadîs-i şerîfler okudu. Sonra “Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Hazreti Ali’yi kendine kardeş yapmakla, onu ilimde kendisine ortak etti. En sevimli kızını ona verdi. Şimdi sen şâhid ol, madem ki seni gönderdi. Ben de onu Allah için kardeşliğe kabûl ettim. O, beni ziyârete gelmezse de, ben onu ziyârete giderim. Ona söyle sohbetlerde buluşalım. Hâlinden hiç bir şeyi benden saklamasın, her hâlini bana bildirsin” dedi. İbn-i Sâlim, durumu Bişr-i Hafî’ye anlatınca, râzı oldu ve memnuniyetle kabûl etti.

Bilâl el-Havas şöyle anlatır: “Birgün Sina çölünde yürüyordum. Yanımda bir zât belirdi. Kimsin deyince, “Kardeşin Hızırım” dedi. Sana suâl sormak istiyorum deyince; sor dedi. “İmâm-ı Şafiî hakkında ne dersin?” diye sordum, “Dünyâdaki dört büyük âlimden biridir” diye cevap verdi. “Ahmed bin Hanbel hakkında ne düşünürsün?” dedim. “Sıddîk (doğru, samîmi) bir zâttır” dedi. “Bişr-i Hafî hakkında ne söylersin?” deyince “Ondan sonra onun gibi bir zât gelmedi” dedi.

Birgün Bişr-i Hafî’nin eşyasını çaldılar. Ağlamaya başladı. Fudayl bin Iyâd “Mal için ağlanır mı?” deyince, “Mal için değil hırsızın günah işlediğini, kıyâmet gününde bunun azâbını çekeceğini düşünüp ağlıyorum” dedi.

Adamın biri Bişr-i Hafî'ye gelip "Bana vasıyyet et" dedi. Bişr-i Hafî ona "Şöhretten sakın, helâl lokma yemeğe gayret et" dedi.

Büyüklerden bir zât anlatır. Bişr-i Hafî'nin yanında idim. Hava çok soğuk idi. Gayet ince giymiş, titriyordu. Yâ Ebâ Nasr bu havada çok kalın giyerler, siz giydiklerinizi çıkardınız dedim. "Fakirleri hatırladım. Malım, param yok ki onlara yardım edeyim, istedim ki, benimde onlar gibi olup, yardımlarına koşayım" dedi.

Bişr-i Hafî birgün kabristandan geçiyordu. Mezardakilerin, mezarları üzerinde bir şeyi paylaştıkları ona gösterildi. "Yâ Rabbî bunların ne yaptıklarını bana bildir" dedi. Git, kendilerine sor diye bir ses duydu. Gitti sordu. Bir hafta önce, bir kimse üç İhlâs-ı şerîf okuyup bize gönderdi. O günden beri onun sevâbını taksim etmeğe çalışıyoruz, henüz bitiremedik" dediler.

Hasan Hayyat anlatır: Birgün Bişr-i Hafî'nin yanında idim. Birkaç kişi geldi, Bişr-i Hafî'ye selâm verdiler. Bişr-i Hafî onlara siz kimsiniz deyince, "Biz Şam'dan geliyoruz, hacca gidiyoruz. Selâm vermek için size uğradık" dediler. Bişr-i Hafî onlara "Allahü teâlâ sizden râzı olsun" dedi. Onlar "Bizimle hacca gelmek istemez misin?" diye sordular. Bişr-i Hafî onlara, "Üç şartla: Yanımızda birşey taşımayacağız, hiç kimseden bir şey istemeyeceğiz, eğer birisi bize birşey verirse kabûl etmeyeceğiz" dedi. Onlar. "Yanımızda birşey taşımamaya evet! Kimseden birşey istememeye de evet! Fakat bize verileni kabûl etmemeye gelince, buna bizim gücümüz yetmez" dediler. Bunun üzerine Bişr-i Hafî, "Siz Allahü teâlâya değil, hacıların azığına güvenerek yola çıkmışsınız" dedi. Bişr-i Hafî'nin Hazreti Âişe'den rivâyetle: Hazreti Âişe buyurdu ki: "Ben bir gün Resûlullahdan (aleyhisselâm) suâl ettim: "Yâ Resûlallah kadınların üzerinde cihad var mıdır? Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kadınlar üzerinde de cihad vardır. Lâkin o cihadda harp etmek yoktur." Ben de, "O cihad nedir?" dedim, Resûlullah (aleyhisselâm); "O cihad hacc ile umredir" buyurdu.

Rivâyet ettiği başka bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): "Tencerede birşey pişirdiğin zaman, suyunu çoğalt ve komşulara dağıt" buyurdu.

Diğer bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Kula her taraftan belâ gelmedikçe, îmânın tadını tadamaz" buyurdu.

Allah dostu olan bu büyük zât buyurdular ki:

"İnsanlar arasında tanınmak istiyen, âhıretin tadını alamaz."

"İlme çalışanın işâreti dünyâdan kaçmaktır, dünyâyı sevip onda kalmak değil."

"Dün öldü, bugün can veriyor, Yarın ise henüz doğmadı. Zamanınızı bu açıdan görün ve yarar iş yapmaya bakın."

"En zor işler üçtür Darlıkta cömert olmak, kimsenin görmediği yerlerde de haram ve şüphelileri yapmamak, korktuğunuzun yanında doğru söylemekten çekinmemek."

"Makamların en yükseği, ölünceye kadar fakirliğe sabır etmektir." "Konuşmak hoşuna giderse sus, susmak hoşuna gidince konuş."

"Kötü insanlarla arkadaşlık yapmak, hayırlı insanlara sû-i zanda (kötü düşünmek) bulunmaya sebep olur."

"Cimrinin yüzüne bakmak, insanın kalbini karartır."

"Bir kimse bize, hadîs anlat dediği zaman anla ki, bize kolaylık göster, demek istiyor."

"Sabır güzeldir. Bu ise, insanlara şikâyette bulunmamaktır."

"Duâ, günahları terk etmektir."

"Melekler, kendisine hayran kaldığı kulun amelini yükseğe çıkarır ve Allahü teâlânın huzûruna götürür."

"Emri- mar'ûf ve nehy-i anilmünker yapmak için, eziyetlere sabretmek gerekir." "Şayet insanlar Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünselerdi, O'na isyan etmezlerdi."

"Akıllı kimse, hayrı ve şerri bilen kimse değildir. Akıllı kimse hayrı gördüğünde ona tâbi olan, şerri gördüğünde ondan kaçınan kimsedir."

"Kendisiyle amel etmediğin şeyi bırakman daha iyidir, ilim, amel etmektir. Allahü teâlâya itaat ettiğin zaman sana öğretir. Allahü teâlâya isyan edersen sana öğretmez, ilim âlimlerin ihtiyâç malzemesidir."

"Kâmil olan Allah yolcusu ile sohbet etmek, Kur'ân-ı kerîm okuyan ile sohbet etmekten daha sevimlidir."

"Sabır susmaktır. Susmak sabırdandır. Konuşan, susandan daha fazla vera' sahibi olamaz. Şu var ki, âlim kişi bir yerde konuşur bir yerde susar."

"Kişinin ameli az olursa, düşünce ve sıkıntıya mübtelâ olur."

"Şöhreti seven kimse, Allahtan korkmaz."

"Ölümü hatırladığın zaman, dünyânın güzelliği ve şehvetleri senden gider."

"Kötülüklerini gizlediğin gibi iyiliklerini de gizle."

"Amel etmezsen, âsî olma."

"Dünyâyı seven kişi ölümü sevmez." "Ma'rifetten mahrûm kalan kimse, ibâdetinin tadını bulamaz."

"İki haslet vardır ki, kalbe sıkıntı verir: Çok konuşmak çok yemek."

"Kul, kendisiyle nefsin arzuları arasına demirden bir duvar koymadıkça, kulluğun tadını alamaz."

"Bir kul Kur'ân-ı kerîmi hatmederse, melekler onun iki gözü arasını öperler."

"Kişi gazâbını yenmedikçe, takvâ sahibi olamaz."

"Kim Allahü teâlâdan dünyâyı isterse, Allahü teâlâ da onun dünyâda uzun zaman kalmasını ister."

"Mü'minin izzeti, insanlardan uzak durmasıdır. Şerefi ise gece namaz kılarak ayakta durmasıdır."

"Ana ve babanın evlâtlarına duâları bir peygamberin ümmetine olan duâsı gibidir."

"Vera', şüphelilerden temizlenmek ve her an nefsle muhâsebe etmektir."

"A'zâların içinde sadece dil ile şükreden kimsenin şükrü az olur. Çünkü gözün şükrü, bir hayır gördüğü zaman onu almak, şer gördüğü zaman örtmektir. Kulağın şükrü, bir hayır işittiği zaman onu ezberlemek, şer işitirse onu unutmaktır. Ellerin şükrü, onlara hak olandan başkasını tutmamaktır. Midenin şükrü, ilim ve hilim ile dolu olmak, ayakların şükrü de, iyilikten başkasına gitmemektir. Kim böyle yaparsa gerçek şükredenlerden olur."

"Din kardeşini gıyabında çekiştirir de, yüzüne gelince ona sevgi izhar eden ve hemen onu öven kişinin aklına şaşarım."

"Kim insanların şeref ve haysiyetiyle oynadığı halde (Allah'ın kendisini sevdiğini) iddia ederse, şüphesiz o bir yalancıdır. Çünkü o bir şeytandır. Şeytan ise Allahü teâlânın düşmanıdır."

"Sizden biri, bir eser yazacak olursa, daha çok ma'nâ bakımından doğruluğuna dikkat etsin."

“Âlimin sözü doğru, yediği helâl ve dünyâ malına karşı sevgisi yok ise zühdü çok olur. Ne yazık ki, bugün bu üç hasletten bir tanesini bile onların birinde göremiyoruz. Bu durumlarıyla onlara nasıl gülelim ve nasıl yüz verelim. Bu vasıfları kendinde bulundurmayanlar, ilim sahibi olduklarını, nasıl söylerler. Onlar dünyâya sarılır, dünyâyı birbirinden kıskanırlar. Dünyalık için birbirine hased ederler. Devlet adamlarının yanında birbirlerini çekiştirir ve gıybet ederler. Maksadları, ellerine geçen dünyalığı, başkalarına kaptırmamak ve fânî şeyleri ellerinden kaçırmamaktır. Yazıklar olsun ey âlimler! Siz peygamberlerin varisleriydiniz, ilim alırken bir çok vazîfeler yüklenmiş oldunuz. Şimdi o vazîfeleri yapmıyorsunuz, ilminizi şeref vesîlesi yapıp onunla dünyalık kazanmaya bakıyorsunuz. Âhırette, Cehenneme ilk atılan zümre olmaktan nasıl korkmuyorsunuz, anlamıyorum.”

“Övülmekten hoşlanmak kadar ahmaklık düşünülemez.”

“Dünyâ ve âhırette elem ve kederlerden kurtulmak istiyenler, kötü ahlâk sahipleriyle görüşmemelidirler.”

“Tasavvuf nedir? diye sorulunca buyurdu ki: Tasavvuf üç anlama gelir, ilki ma’rifet nûruna ârif olmak ve vera’ hâlini kaybetmemektir, ikincisi, dış görünüşünü bâtıl olan şeylerden alıkoymaktır. Sonuncusu ise kerâmetlerini gizlemektir.”

“İnsanlardan biri, Allahü teâlâya tevekkül ettim, diyor. Halbuki Allahü teâlâya karşı yalan söylüyor. Gerçekten Allahü teâlâya tevekkül etseydi, O’nun, hakkındaki muâmelesine de râzı olurdu.”

“Hüzün padişahtır. Bir yere yerleşince oraya başka birşeyin yerleşmesine râzı olmaz.”

“Ben, Muafa bin İmrân’dan işittim. O da Süfyân-ı Sevrîden şöyle dediğini işitmiş; insanları memnun etmek, ulaşılamayan gayedir.”

“Süfyân-ı Sevrî bir adamı ziyâret ettiği zaman, Allah seni ateşten korusun diye duâ ederdi”

“El-Evzâî şöyle buyurdu: Bir zaman gelecek ki, ünsiyet sahibi kardeş, helâl bir lokma ve sünnete uygun bir amel o zaman çok az olacak.”

Süleymân bin Ya’kûb, Bişr-i Hafî’den nasîhat isteyince: “Ekmeğin nereden geldiğine bak! Ateşi taleb etme!” buyurdu.

“Kim Allahü teâlâya yaklaşırsa, insanlardan uzak kalır.”

“İnsanların sırlarını ortaya çıkaracak sorular sorma.”

“Bugün ilim, onu vasıta yapıp karnını doyuranların eline geçti.”

“Nefsim, için en güvendiğim amelim, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbına sevgi ve hürmetimdir.”

“Böbürlenmen, kendi ibâdetini çok, başkasınınkini az gör mendir.”

“Malınız varken aç, sabahlamanızı, malınız yokken tok sabahlamanıza yeğ tutarız.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 336

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 274

3) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 991

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 60

5) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 67, 80

6) Kıyâmet ve Âhıret sh. 103

7) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 92, 94

8) El-Bidâye ven-Nihâye cild-10, sh. 297

9) Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh. 8

10) El-A’lâm cild-2, sh. 54

11) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 84

12) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 39

13) Risâle-i Kuşeyrî sh. 68

14) Nefehât-ül-üns sh. 102

15) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 68

16) Keşf-ül-mahcûb sh. 233

17) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 367

18) Sıfat-üs-safve cild-2, sh. 183

19) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 444

20) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 1312

21) Kâmûs-ul-a'lâm cild-2, sh. 1312

22) Brockelman, GAL-1, sh. 638

23) El-Kevâkib-üd-Düriyye cild-1, sh. 208

DAHHÂK BİN MAHLED

Fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Âsım olup, Nebîl diye tanınır. İsmi, Dahhâk bin Mahled bin Müslim bin Dahhâk Şeybânî'dir. Aslen Basralı olup, 122 (m. 739) senesinde Mekke'de doğdu. Hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere bilen) olan Dahhâk bin Mahled 211 (m. 826) yılında Basra'da vefât etti. Fakat ba'zı kaynaklarda 212 veya 213 yıllarında vefât ettiği bildirilmektedir.

Dahhâk bin Mahled, zamanın birçok âlimlerinden ilim aldı. Başta Ca'fer bin Muhammed, İbn-i Cüreyc, Süfyân-ı Sevrî ve Şu'be bin Haccâc gibi meşhûr âlimler olmak üzere, Yezîd bin Ebî Ubeyd, Eymen bin Nâbil, Şebib bin Bişr, Süleymân et-Teymî, Osman İbn-i Sa'd, Ma'ref bin Harbûz, İbn-i Avn, İbni-Âclân, İbn-i Ebî Zi'b, el-Evzâî, Sa'îd bin Abdülazîz, Sevr bin Yezîd er-Rahbî, Ca'fer bin Sevbân, Hanzala bin Ebî Süfyân, Hayve bin Şüreyh, Zekeriyya bin İshâk, Sa'îd bin Ebî Arûbe, Abdülhamîd bin Ca'fer, Uzrat bin Sabit, Ömer bin Muhammed bin Zeyd el-Ömerî, Osman bin el-Esved, Ömer bin Sa'îd bin Ebî Husayn, Mâlik bin Enes, Hişâm bin Hassan, Müzâhir bin Eslem, Kurre bin Hâlid ve birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Dahhâk bin Mahled, ilim tahsili için Mekke'ye gitmiştir. Nitekim, İbn-i Cüreyc vefât edinceye kadar Mekke'de kaldı ve ilim tahsilinden sonra Basra'ya dördü. Dahhâk bin Mahled hakkında Osman ed-Dârimî ve İbni- Maîn "O, sikadır." el-Iclî "O, çok hadîs bilen sika âlimdir ve fakihtir.", Ebû Hatim "O, sadûktur", İbn-i Sa'd "O, fakîh ve sika âlimdir.", Ömer bin Şebbet "Allaha yemîn ederim ki, O'nun benzerini görmedim.", el-Halîlî, "O, Allahtan korkan, zühd, ilim ve din sahibi bir âlimdi" demektedirler.

Dahhâk bin Mahled, birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlardan Cerîr bin Hazım, el-Esmâî, el-Harîbî, Ahmed, İshâk bin Râheveyh, Ali bin el-Medînî, İshâk bin Mansûr el-Kûsec, Haccâc bin Şâir, Hasan bin Ali el-Havlânî, Ebû Hayseme, Abbâs bin Abdülazîm el-Anbârî, Abdullah bin İshâk el-Cevherî, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Ömer bin Ali, Bendâr, Ebû Mûsâ, Ebû Gassân el-Müsned, Muhammed bin Abdullah bin Numeyr, ez-Zehlî, Hârun el-Hammâl, Ya'kûb ed-Durkî, oğlu Ömer bin Ebî Âsım, Ebû Ca'fer ed-Dekîkî, Abbâs ed-Devrî, el-Hâris bin Ebî Üsâme, Ebû Müslim el-Kecî ve Muhammed bin Hibbân bin Ezher el-Basrî ilim alıp hadîs-i şerîf nakletmişlerdir.

İmâm-ı Buhârî hazretleri, bizzat Dahhâk bin Mahled'den şöyle işittiğini bildirir: "Ben gıybetin haram olduğunu öğrendiğimden beri, hiçbir kimseyi gıybet etmedim."

Şöyle anlatılır: "Birgün Basra'ya fil gelmişti. Halk onu görmek için dışarıya çıkmıştı. İbn-i Cüreyc de Dahhâk'a "Sen niye bakmıyorsun?" diye sorunca o "Ben onu senden daha ciddî bulmuyorum" dedi. Bunun üzerine, İbn-i Cüreyc bu sözden hoşlanarak, ona "Sen nebilsin" demiştir. (Nebil şerefli kimse ma'nâsındadır.)

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Yemen'e Muâz bin Cebel'i vâli ve zekât tahsili için gönderirken o'na şöyle buyurdu: "Sen ehl-i kitabdan(yahudilerden ve hıristiyanlardan) olan bir grupla karşılaşacaksın. Onların yanına varınca, önce onları, Allahtan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in, Allah'ın Resûlü olduğuna tasdîke (inanmaya) da'vet et. Eğer bunu kabûl ederlerse onlara, Allahın beş vakit namazı farz kıldığını haber ver. Bunu da kabûl ettiklerinde, Allahü teâlânın zenginlerin fakîrlere zekât vermesini emrettiğini bildir. Bunu da kabûl ederlerse, zekât alırken sakın malların (sadece) en iyisini seçme. Mazlûmun ahını almaktan çekin! Çünkü Allahü teâlâ mazlûmun duâsını (ahını) hemen kabûl eder."

Dahhâk bin Mahled'in "Cüz" isminde bir hadîs kitabı vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-ül-kebîr (İmâm-ı Buhârî'nin) cild-4, sh. 336

2) Cevâhir-ül-mudiyye, varak 76 a-b

3) Târîh-i Dımaşk varak 471 b-474 a

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 450

5) Tezkiret-ül-huffâz, cild-1, sh. 366

6) El-A'lâm, cild-3, sh. 215

7) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-5, sh. 27

DÂRİMÎ

Büyük hadîs hafızlarından. İsmi, Abdullah bin Abdurrahmân bin Fadl bin Behrâm. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. 181 (m. 797) târihinde Semerkand'da doğup, 255 (m. 869)'da Bağdâd'da vefât etmiştir. Hicaz, Şam, Mısır, Irak, Horasan'da büyük âlimlerden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Nadr bin Şümeyl, Ebû Nadr Hâşim bin Kâsım, Mervân bin Muhammed et-Tâtârî Ya'lâ bin Ubeyd gibi tanınmış âlimlerden (r.aleyhim) rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İmâm-ı Buhârî, Hasen bin Sâlih el-Bezzâr, Zührî ve daha başkaları (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sâhîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd ve Tirmizî'de mevcûttur. Müslim ondan yetmişüç hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: Ahmed bin Hanbel hazretleri birisine, Dârimî'ye (Abdullah bin Abdurrahmân'a) iyi yapışınız. Ondan ayrılmayınız dedi. Bunu bir kaç defa tekrar etti.

Muhammed bin Abdullah bin Numeyr: "O, ezberde ve vera'da (şüphelilerden sakınmada) bizden üstündür. Bu husûsta o bizi geçti."

Muhammed bin İbrâhîm bin Mansûr eş-Şirâzî: "Dârimî, aklı ve dindarlığı çok olan bir zâttır. Hilm (sabır), zühd (şüphelilere düşme korkusuyla, mübahların çoğunu da terk etme) ve ibâdeti darb-ı mesel hâline gelmiştir."

İbn-i Hibbân: "Semerkand'da Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesinin yerleşip yayılmasında çok büyük yardımı olmuştur. Orada insanları sünnet-i seniyyeye da'vet etti. Sünnet-i seniyyeye uymayanlara mâni oldu."

Hatîb: "O, hadîs husûsunda sika (güvenilir) doğru bir âlimdir. Zamanın sultânı, Semerkand'a kadı olmasını ona teklif etti. O bunu kabûl etmedi. Çok ısrar edince, bir da'vâya bakıp, istifâsını verdi."

İshâk bin Ahmed bin Halef el-Buhârî: "Biz Muhammed bin İsmail'in (İmâm-ı Buhârî) yanında idik. Bu sırada kendisine Abdullah bin Abdurrahmân'ın (Dârimî) vefâtını bildiren bir mektûb geldi. Bunun üzerine başını eğdi. Sonra kaldırıp, istircâ yaptı (İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn)'u okudu. Gözlerinden yaşlar yanaklarına doğru akmaya başladı."

Dârimî hazretleri hadîs-i şerîf ilminde olduğu gibi tefsîr ve fıkıh ilimlerinde de derin bir âlim idi.

Eserleri: "Müsned-i Dârimî" (En meşhûr ve kıymetli eseri budur.) "el-Câmi-üs-sahîh" buna Sünen-i Dârimî de denir. "Sülâsiyyât."

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

"Ümmetimin helaki, kötü âlim ve câhil âbiddendir. Kötü âlimler insanların en kötüsü, iyi âlimlerde insanların en iyisidir."

"Allahü teâlâ, mahlûkâtı (yarattığı varlıkları) yaratmadan bin sene önce, Tâhâ ve Yâsîn'i okumuştur. Melekler Kur'ân-ı kerîmi duydukları zaman: "Ne mutlu bu Kur'ân-ı kerîm, kendilerine inen ümmete, ne mutlu bu Kur'ân-ı kerîmi taşıyan, içine alan boşluklara, ne mutlu bu Kur'ân-ı kerîmi okuyan dillere" demişlerdir."

"Ey Muhacirler! Siz çoğalırsınız. Fakat Ensâr şimdiki durumlarından fazla çoğalmazlar. Ensâr, benim has vekîllerim ve sırdaşlarımdır. Ben onların yanında kaldım. Onların ihsân sahibi olanlarına ikram edin. Kusurlarını da bağışlayın. Sonra bir kul, dünyâ ve Allahü teâlânın katında olanlar arasında serbest bırakıldı. O da Allahü teâlânın katında olanı tercih etti."

(Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) bu mübârek sözü ile kendisini kast ettiğini anlıyan Hazreti Ebû Bekir (radıyallahü anh) ağlamaya başladı.) Bunun üzerine Resûlullah efendimiz, (aleyhisselâm)"Dur, şu mescide açılan bütün kapıları kapayın, sadece Ebû Bekir'inki açık kalsın. Çünkü, ben Ebû Bekir'den daha üstün ve beraberliğe daha lâyık birisini bilmiyorum."buyurmuşlardır.

Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) "Ben Mekke-i mükerremede Resûlullah efendimiz ile dolaşırdım. Mekke-i mükerremenin kenar semtlerinden birinden dışarı çıktım. Resûlullah efendimizin karşısına gelen her ağaç ve taş, "Selâm senin üzerine olsun, ey Allah'ın resûlü" diyerek selâmlardı."

"İnsanlar, diriltildikleri zaman, kabirden ilk kalkanları ben olacağım. Mahşere geldikleri zaman, önlerine düşüp onları ben getireceğim. Sustukları zaman onların hatîbi ben olacağım. Hapsedildikleri zaman onlara ben şefaat edeceğim. Kerâmetten ya'nî af ve mağfiretten Ümidlerini kestikleri zaman onlara ben müjde vereceğim. Anahtarlar, o gün benim elimde olacak. Ben Rabbime, Âdemoğullarının en kıymetlisiyim."

Ebû Hureyre rivâyet ediyor: "Kendisinden faydalanılmayan ilim, Allah yolunda sarf edilmeyen hazine gibidir."

Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîf: "Rü'yâyı ancak âlime veya sâlih bir kimseye tâbir ettiriniz."

Abdullah bin Ömer'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîf: "Zulümden sakınınız. Zîrâ zulüm, kıyâmet gününde zulümler olur."

Ebû Hureyre'den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîf: "Emâneti güvendiğine ver. Sana hıyânet edene verme."

Abdullah bin Ömer'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîf:

"Rahmâna (Allahü teâlâya) ibâdet ediniz, selâmı yayınız, yemek yediriniz ki Cennete gire**siniz."**

Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîf: **"Bir kadın kocasından yatağını ayırırsa, dönünceye kadar melekler ona la'net eder."**

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-4, sh. 95

2) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 29

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-5, sh. 294

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 534

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 130

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 145, 366

7) Mu'cem-ul-müellifîn cild-6, sh. 71

DÂVÛD BİN MUHBİR

Hadîs âlimlerinden. Adı, Dâvûd bin Muhbir bin Kahzem bin Süleymân et-Tâî'dir. Sekafî de denir. Künyesi, Ebû Süleymân el-Basrî'dir. Bağdâd'a gelip yerleşti. "Kitâb-ül-Akl" adlı eserin

sahibidir. 206 (m. 821) senesinin Cemâziyel-evvel ayının son günlerinde Bağdâd'da vefât etti."

Hadîs ilminde eser sahibi bir âlimdir. Hammâd bin Zeyd Hammâd bin Seleme, Esved bin Şeybân, Halîl bin Ahmed, Rebî bin Sabîh, Hümam bin Yahyâ ve daha birçok âlimden ilim alıp rivâyette bulundu. Kendisinden de, Fadl bin Sehl el-A'rec, Ebû Umeyye et-Tarsûsî, Hüseyin bin Îsâ el-Bistâmî ve daha pekçok âlim ilim alıp rivâyette bulundular.

"Kitâb-ül-Akl" adında ilk eser yazan kimse, Meysere bin Abdürabbih'dir! Onun bu eserinden istifâde ederek Dâvûd bin Muhbir de, aynı isimde bir eser kaleme almıştır. Onun eserinden de, Abdülâzîz bin Ebî Recâ' alarak, aynı isimde başka bir eser yazmıştır. Son olarak Süleymân bin Îsâ da aynı isimde bir eser yazdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 199

2) Keşf-üz-zünûn sh. 1439

EBÛ ABDULLAH EL-BUSRÎ

Şam evliyâsının ve âlimlerinin büyüklerinden. Havran civarında Busr köyündendir. İsmi Muhammed bin Hasan olup, Ebû Abdullah (Ebû Ubeyd/Âbid) künyesidir. Köyüne nisbetle Busrî diye tanındı. Ebû Türâb-ı Nahşebî, Ahmed bin Yahyâ Celâ, Ebû Sa'îd-i Harraz ve daha birçok evliyâ ve âlimin sohbetlerinde bulundu. 245 (m. 859) senesinde vefât etti.

Ebû Ubeyd-i Busrî hazretleri, Ramazan-ı şerifin başında abdest alıp bir odaya kapanır ve Ramazan çıkıncaya kadar, yemez, içmez ve uyumazdı. Bir taharetle (temizlik ve abdestle) bir ay boyunca devamlı ibâdet ederdi. Ettiği duâların çoğunun kabûl edildiği hemen görülürdü.

Ahmed bin Yahyâ Celâ, "Altıyüz kadar şeyh ile görüştüm. Bunların en mümtazları, Zünnûn-i Mısrî, Ebû Türâb-ı Nahşebî, Ebû Abdullah Busrî ve Ebü'l-Abbâs bin Atâ (r.aleyhim) idi" buyurdu.

Talebelerinden biri anlatır: Ebû Âbid-i Busrî hazretlerinin yanına hac zamanına üç gün kala evliyâdan iki kişi geldi. Hacca gidip gitmeyeceğini sordular. O da, gidemeyeceğini söyledi ve yüzünü bana dönerek, "Senin şeyhine onlara nisbetle daha kısa zamanda oraya, varma (tayy-ı mekân) imkânı verilmiştir" buyurdu.

Allah yolunda cihad etmek niyetiyle bir savaşa katıldı. Altında bir tay vardı. Yolda hayvan öldü. Ebû Âbid hazretleri duâ edip, seferden dönünceye kadar Râbbinden tayın diriltilmesini istedi. Ölen tay ayağa kalktı. Gazâ bittikten sonra Busr'daki evine varınca, oğlundan tayın eğerini almasını istedi. Oğlu, hayvanın çok terli olduğunu görünce eğeri almaktan vazgeçti. Bunun üzerine Ebû Âbid hazretleri, "Eğerini al, bu bize ödünç verilmiştir" buyurdu. Oğlu eğerini alınca, tay hemen yere düşüp öldü.

Birgün Şam'da dostlarıyla oturuyordu. Ansızın bir atlı geçti. Peşinden, arkasından atın eğer örtüsü bulunan kölesi kızgın bir hâlde koşuyordu. Ebû Âbid hazretlerinin yanından geçerken "Yâ Rabbî! Sen beni bu güç durumdan kurtar" diye duâ edip, "Ey Allah'ın sevgili kulu! Bana duâ et" dedi. Ebû Âbid hazretleri de "Yâ Rabbî! Bu kulunu Cehennem ateşi ve kölelikten kurtar" diye duâ etti. O anda attaki binici kuşağını yere atıp, kölesine "Seni azat ettim." diye bağırdı. Köle de taşıdığı örtüyü bırakıp "Beni sen değil, bunlar azat etti" diyerek, Ebû Âbid ve dostlarının yanına gitti ve ölünceye kadar onlarla beraber kaldı.

Oğlu yağ satarak geçimini sağlardı. Birgün babasına gelerek, "Babacığım sermâyem olan birkaç testi yağım vardı. Dışarı çıkarırken düşürüp kırdım. Bütün sermâyem yok oldu." dedi. O

da “evlâdım, sen de babanın sermâyesinden sermâye edin. Yemîn ederim ki, babanın dünyâ ve âhırette Allahü teâlâdan başka sermâyesi yoktur” buyurdu.

“Birşeyin fazlasını elde etmek, ondan başka şeylerden el çekmekle mümkündür. Ama neden el çekmek gerektiğini, neden el çekmemek gerektiğini bilmek icâb eder. Bunlar şahsa ve yerine göre değişir. Bunu da kendisi ayarlayacaktır. Öyle ki, bir grup insan bu sözümüzü tutar, selâmete erer, bir başka zümre de sözümüzü tutar, felâkete sürüklenir.”

“Zikir kalble olmalıdır. Yalnız dille yapılır da kalbe işlemezse riya (gösteriş) olur.”

1) Nefehât-ül-üns sh. 146

2) Risâle-i Kuşeyrî sh. 124

3) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 176

EBÛ ABDULLAH EL-HÂKAN ES-SÔFÎ

Bağdâd evliyâsının büyüklerinden. İsminden Türk asıllı olduğu anlaşılmaktadır. Bağdâd’da yerleşti. Zamanın büyüklerinden ders aldı. Ebû Abdullah bin Hafif’le sohbet etti. Ca’fer Huzâî eş-Şîrâzî, O’nun kerâmet sahibi bir zât olduğunu söylerdi. Ömrü boyunca Allahü teâlânın kullarını Cehennem ateşinden kurtarmak için çalıştı. Çok talebe yetiştirdi. Nefehât-ül-üns kitabında 279 (m. 892) yılında vefât ettiği bildirilmektedir.

Dünyâya hiç kıymet vermez, eline geçeni fakirlere dağıtırdı. İşi, Allahü teâlâya ibâdet etmek, O’nun kullarının kalblerini kötülüklerden temizlemekti. İnsanlardan birşey istemez, hacetini (ihtiyâcını) Allahü teâlâdan beklerdi.

Talebelerinden İbn-i Fadlan er-Râzî anlatır: “Babamın Bağdâd’da bir dükkânı vardı. O’na dükkânda yardım ederdim. Birgün ben dükkânda iken Ebû Abdullah Sôfi hazretlerinin geçmekte olduğunu gördüm. Onun kim olduğunu bilmiyordum. Bağdâd fakirlerinden zannettim. O geçip gittikten sonra yerimde duramaz oldum. Peşinden koşup O’na selâm verdim ve cebimde bulunan bir dinarı eline koydum. O bana hiçbir şey söylemeden uzaklaştı. Peşine düştüm Şunûziyye câmiine girdi. Ben O’nu takip ediyordum. Avluda oturan fakirlerden birine elindeki parayı verdi. Kendisi namaza durdu. Parayı alan fakîr dışarı çıkıp çarşıya gitti. Yiyecek birşeyler aldı. Getirip arkadaşlarıyla beraber yediler. Ebû Abdullah hazretleri namaza devam ediyordu. Onlar yemeği yiyip bitirdikten sonra yanlarına gelip “Size verdiğim parayı nereden buldum biliyor musunuz?” dedi. Onlar da “Bilmiyoruz, söyleyin de bilelim” dediler. “Bu dinarı bana bir genç verdi. Bu zamana kadar onu dünyâya düşkün olmaktan kurtarsın diye Allahü teâlâya hep duâ ederdim. Allahü teâlâ da onu kurtardı” buyurdu. Bundan sonra ben elimde olmayarak gidip eline sarıldım ve “Doğru söylüyorsun üstadım” dedim. Onun talebesi olmakla şereflendim.

1) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 344

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 331

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 124

4) Nefehât-ül-üns sh. 163

EBÛ ABDULLAH ESBA’ BİN FEREC MÂLİKÎ

Hadîs ve Mâlikî fıkıh âlimi. Hadîs ilminde hafız (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere bilen) idi. Künyesi Ebû Abdullah, ismi Esba’ bin Ferec bin Sa’îd bin Nâfi’dir. Dedelerinden Nâfi’nin Emevî halifelerinden birinin azatlı kölesi olması dolayısıyle el-Emevî, Kâhire yakınlarındaki Fustât kasabasında oturduğu için el-Mısrî, Mâlikî mezhebi mensûbu olduğu için de el-Mâlikî nisbet edildi. El-Fakîh ve el-Hâfız

lakabları verildi. 150 (m. 767) senesinde doğduğu söylenen Esba’ bin Ferec, 225 (m. 840) senesinde vefât etti.

Meşhûr Mâlikî fakîhi ve Mısır kadısı Abdullah bin Vehb’in kâtipliğini yapan Esba’ bin Ferec, başta İbni Vehb olmak üzere Abdurrahmân bin Zeyd bin Eslem, Abdülazîz Darâverdî, Abdurrahmân bin Kâsım, Ali bin Abis el-Kûfî, Îsâ bin Yûnus, Yahyâ bin Sellâm, Hâtem bin İsmail ve İbn-i Vehb’in muasırı olan âlimlerden hadîs-i şerîf işitti ve ilim öğrendi. Ayrıca İbn-i Vehb ve İbn-i Kâsım’dan fıkıh öğrendi. Bilhassa fıkıh ilminin mes’elelerinde derin bilgiye sahip oldu.

Mâlik bin Enes’den hadîs-i şerîf dinlemek için Medine’ye gittiğinde, onu vefât etmiş buldu. Orada Eşheb’le sohbet etti.

Mısır’da kadılık yaptığı da rivâyet edilen Esba’ bin Ferec, birçok değerli âlimin yetişmesine emek sarfetti. İmâm-ı Zehebî, İmâm-ı Buhârî, Ebû Hâtem Râzî, Muhammed bin Esed el-Huşerî, İbn-i Vaddah, Sa’îd bin Hasan ve daha birçok âlim kendisinden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hadîs ve fıkıhta âlim, mes’eleleri çözmede mahir, görüş belirtme ve kıyasta keskin, dili tatlı, dünyâdan uzak, âbid ve zâhid olan Esba’ bin Ferec hakkında âlimlerden birçoğu görüşlerini belirtmişlerdir. Bunlardan Eşheb’e “Senden sonra ilimde kim vardır?” denilince “Esba’ bin Ferec daha âlimdir” diye cevap verdi. İbn-i Lübâd “Fıkhın usûlünü Esba’ bin Ferec’in usulünden öğrendim” İbn-i Maîn “İmâm-ı Mâlik’in ictihâdına göre hüküm verenlerin en üstünü idi. O, insanların sordukları sorulara tek tek cevap verir, onlara mes’eleleri öğretirdi” Abdülazîz Mâceşûn “Ben Mısır’da O’nun gibi âlim görmedim. Bir de O’nun hocası İbn-i Kâsım vardı” diyerek O’nun ilimdeki üstünlüklerini dile getirdiler. Ayrıca O’nun ilmî derecesi hakkında, hocası büyük âlim İbn-i Kâsım’ın “Bana artık halk içinde sorma, ikimizin ilmi eşitlendi. Bundan sonra mes’elelerimizi kendi aramızda halledelim” sözü güzel bir delîldir.

Hadîs-i şerîf ilminde “hafız” olan, rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden, bir kısmı Kütüb-i sitte’den; Tirmizî, Nesâî, Buhârî ve Ebû Davud’un (r.aleyhim) hadîs kitaplarında nakledilen Esba bin Ferec’den, hadîs âlimleri sika (güvenilir) olarak bahsederler. Iclî “O’nun hadîslerini almakta mahzur yoktur. O sikadır” derken, Ebû Hâtem “Sadûk” demiş, İbn-i Hibbân, İbn-i Mevaz, İbn-i Habîb, Ebû Zeyd Kurtubî, İbn-i Müzeyyen ve Ebû Ali bin Seken gibi hadîs âlimleri de “sika” olduğunu sözbirliği ile bildirmişlerdir.

İlmini talebelerine ve soranlara öğrettiği gibi kitaplara da yazan Esba’ bin Ferec’in meşhûr olan eserleri arasında; onbeş cüzden ibâret olan “Kitâbül-usûl”, “Tefsîr-i garîbü’l-Muvattâ,” “Kitâbü âdâbi’üs-sıyâm”, “Kitâbü’l-muzâraa”, Kitâbü’l-âdâbül-kazâ”, “Kitabü’r-reddi alâ ehlil-ehvâ ve gayrihâ” adlı kitapları vardır. Bunlardan başka, hocası Abdurrahmân bin Kâsım’dan duyduğu fıkıh mes’elelerini de kitap hâline getirmiştir.

Abdullah bin Vehb’in; “İnsanların başında olanların affetmekte hatâ yapmaları, cezalandırmakta hatâ etmelerinden daha iyidir” buyurduğunu söyler, kadı iken insanları cezalandırmakta hatâ yapmamaya gayret ederdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 97

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh. 457 458

3) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-1, sh. 361 362

4) Mirât-ül-cinân, cild-2, sh. 86

5) Mu’cem-ül-müellifîn, cild-2, sh. 302

6) El-A’lâm cild-1, sh. 333

7) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 240

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 56

EBÛ ABDULLAH MAGRİBÎ

Evliyânın büyüklerinden. Adı Muhammed bin İsmail Magribî, künyesi Ebû Abdullah'dır. Zâhir ve bâtın ilimlerinde, Allahü teâlâya tevekkül etmekte çok yüksek derecede olup, şaşılacak hâller, hikmetli sözler sahibidir. Zamanında bulunan âlimler ve diğer insanlar onun çok büyük bir zât olduğunu kabûl ederler, kendisini çok severlerdi. Herkesin gönlünde ona karşı hürmet ve muhabbet vardı. Ebü'l Hüseyin Ali Râzî Hirevî'nin talebesi olup, başka âlimlerden de ilim öğrenerek çok yükseldi ve zamanının en büyüklerinden oldu. Talebe yetiştirmekte fevkalâde mahir idi. Bir çok büyük zâtlara üstâdlık edip, yetişmelerine vesîle oldu. İbrâhîm bin Şeybânî, İbrâhîm bin Havvâs, Ebû Bekir Bîkindî bunlardandır. Çok az yemek yer idi. Yolculuğa talebeleriyle beraber çıkar, devamlı ihramlı durmaya çalışırdı. Onu yakından tanıyanlar, "Elbisesi hiç kirlenmez, saçı sakalı hep aynı halde durur, büyümezdi" dediler. Dört tane oğlu vardı. Onların her birine bir san'at öğretti. "Hepsinin, san'at sahibi olması için neden bu kadar gayret ediyorsunuz. Bunun sebebi nedir?" diye soranlara "Vefâtımdan sonra geçim sıkıntısına düşerler. Sonra da, bizi sevenlere "Ben falanın oğluyum" deyip, onlardan bir şey isteyip, üzerler, korkusuyla her birinin san'at sahibi olmasını istedim ki, ihtiyâç ânında geçimlerini temin etmekte güçlük çekmesinler" buyurdu. Hazreti Ebû Abdullah 299 (m. 911)'de 122 yaşında vefât etti. Kabri, Tûr-i Sina dağı başında, hocası Ebû Hüseyin Râzî'nin kabri yanında, ağacın altındadır.

Annesinden kendisine bir ev miras kalmıştı. Bu evi elli altına sattı. Altınları bir keseye koyup beline bağladı ve hacca gitmek üzere yola çıktı. Yolda bir eşkiya yolunu kesip "Neyin var?" dedi. "Elli altınım var" buyurdu. Eşkiya "Altınları ver!" dedi. Ebû Abdullah (radıyallahü anh) çıkarıp altınları verdi. Eşkiya altınları eline alıp bir müddet düşünceye daldı. Sonra altınları geri verip, devesini çöktürdü ve "Buyurunuz efendim, deveme bininiz" dedi. Ebû Abdullah hayret edip "Sana ne oldu?" buyurdu. O kimse "Siz, bu altınların bulunduğunu inkâr etmeyip doğruyu söylediğiniz için kalbimde size karşı muhabbet hâsıl oldu. Ben şimdiye kadar yaptıklarıma pişman olup tövbe ettim. Sizinle beraber gelmek istiyorum" dedi. Beraberce hacca gittiler. O kimse, Hazreti Ebû Abdullah ile olan bu beraberliği ve sohbetinde bir müddet bulunması ile Allahü teâlânın veli kullarından oldu.

Ebû Abdullah Magribî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Amellerin en kıymetlisi, vakitlerini, Allahü teâlânın rızâsına uygun olarak değerlendirmektir."

"İnsanların en aşağısı, zengine zengin olduğu için, kıymet verip, onun karşısında zelîl olan kimsedir, insanların en kıymetlisi de, fakîrlere hürmet edip tevâzu gösteren zenginlerdir."

"Allahü teâlânın takdîrine râzı olup sıkıntılara sabreden fakîrler, yeryüzünde, Allahü teâlânın emîn kullarıdır. Onlar hürmetine, Allahü teâlâ diğer insanları belâlardan muhafaza eder."

"Kul olduğunu iddia edip, şahsî arzuları da bulunan kimse bu iddiasında yalancıdır. Çünkü, kulun arzuları bulunmamalı, sahibinin irâdesi istikâmetinde hareket etmelidir."

"Bir kimse, samîmi olarak, dünyâdan yüz çevirir, Allahü teâlâya yönelirse, o kimse, dünyânın şerrinden ve âfetlerinden, sıkıntılarından emîn olur, kurtulur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 242

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 335

3) Risâle-i Kuşeyrî sh. 130

4) Nefehât-ül-üns sh. 142

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 130

EBÛ ABDULLAH NİBÂCÎ

Evliyânın büyüklerinden. Niyâzî-i Mısrî hazretleri ve diğer büyüklerle sohbet etti. Ebû Abdullah künyesi olup, asıl ismi Sa'îd bin Yezîd'dir. Basra yakınlarında Nibâc köyünden olduğu için "Nibâcî" denildi. Ahmed bin Ebü'l-Havâri, Amr bin Osman Mekkî, Ebû Sa'îd Harrâz gibi evliyâ ve âlimler, O'nun talebeleri arasındaydı. Kendisinin kerâmet, hâl ve sözlerini Ahmed bin Ebü'l-Havârî hazretleri nakletti. Şam, Mekke ve çeşitli yerlere seyahat etti. Daha çok Basra'da bulundu. Üçüncü asrın birinci yarısında vefât etmiş olması muhtemeldir. Gündüzleri oruç tutar, geceleri hep ibâdet ederdi. Haramlardan çok sakınır, şüpheli olan şeylerden kaçar, harama düşerim korkusuyla mübahlardan da zarûret miktarı istifâde ederdi. Cömertliği ve güzel ahlâkıyla insanları celb eder, dünyalık vererek âhıretlerini kazandırmaya çalışırdı.

Ebû Abdullah Sa'îd bin Yezîd hazretleri buyurdu ki:

"Hür insana edebli olmak ne güzel yakışır."

"Herşeyin bir yardımcısı vardır. Dînin hizmetkârı da edebdir."

"Mûsâ (aleyhisselâm) suâl etti: "Yâ Rabbî! Ben seni nasıl bulurum?" Buyuruldu ki: "Niyetini düzelttiğin an beni bulursun."

"İbâdetin esası üçtür Allahü teâlânın hükümlerinin hepsini kabûl et, O'nun yanında kıymeti olmayan birşey yapma, O'ndan başkasından birşey isteme."

"Birgün canım birşey arzu etmiş, ben de onu insanlardan istemiştim. Hemen o gece rü'yâmda bir adam "Mevlâsından istediğine kavuşan, birinin, O'nun kulundan birşey istemesi yakışık olmaz" dedi. O günden beri, o işime tövbe ederim."

"Rızkını Allaha havale edip, yalnız O'ndan bekleyenin ahlâkı güzelleşir, harcarken cömert olmak ona zor gelmez, namazda dünyâ malı için vesveseye düşmez."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 143

2) Tabâkât-üs-sûfiyye sh. 98, 200

EBÛ ABDULLAH SİNCÂRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Musul yakınlarında Sincâr kasabasında doğdu ve oraya nisbet edildi. Doğum ve vefât târihleri bilinmemekte, görüştüğü mübârek insanların vefât târihlerinden, ikinci asrın birinci yarısında doğup, üçüncü asrın birinci yarısında vefât ettiği anlaşılmaktadır.

Gençliğinde Şam'a gelerek İbrâhîm bin Edhem hazretlerinin sohbetinde bulunup, O'na, hizmet etmekle şereflendi. İbrâhîm bin Beşşâr Horasanî ve Ebû Yûsuf Gasûlî ile sohbet etti. Ebû Hafs Haddâd en-Nişâbûrî hazretleri O'nun yetiştirdiği velîlerdendir. Ebû Abdullah Sincârî, çok cömert olup kazancını fakîrlere dağıtır, dünyâ malına itibâr etmez, onunla gecelemezdi. İbâdeti çok, zühdü fazla idi. Gece gündüz ibâdet ve Allahü teâlânın kullarına iyilik yapmakla meşgûl olurdu. İnsanlara ilim öğretir, kalblerini kötülüklerden temizlemek için uğraşırdı. Günlerce hiçbir şey yiyip içmez, nefsini terbiye için çöle gider, haftalarca oradan gelmezdi.

Tanıyanlardan biri anlatır: Ebû Abdullah Sincârî hazretleriyle birlikte Trablus'ta idik. Oradan ayrılıp başka bir yere gitmek üzere yola çıktık. Birkaç gün ve gece yol aldık. Yolculuğumuz esnasında hiçbir şey, yememiştik. Giderken yola atılmış, bir parça yaş kabuk gördüm. Onu almak isteyince Sincârî hazretleri bana baktı. Ben de almaktan vazgeçtim.. Biraz gittikten sonra, bir şahıs bize beş dinar para verdi. Bir köye geldik. Köyde birşeyler almasını temenni ettim. Fakat hiçbir şey almadan geçip gitti. Sonra da bana dönüp "Eğer aç ve yayan gidiyoruz, paramız olduğu halde birşey almıyoruz diyorsan, yakında bir köy var oraya girince sıkıntımız gider. Orada fakîr bir adam var, bize hizmet eder. Biz de parayı adama veririz, o da çoluk çocuğunun ihtiyâcını görür, buyurdu.

Köye varınca, adam bize hizmet etti. Beş dinarı ona verdik, o da çocuklarının nafakasını temin etti.

Buyurdu ki:

“Velîlerin üç alâmeti vardır: Yüksekte iken kendisinden aşağı olanlara alçak gönüllü olurlar, güçleri yeterken dünyâya itibar etmezler, kuvvetli iken insaflı olurlar.”

“Kendisini dinleyen cemâat içinde zenginler var iken, muhtaç olan fakirlerin varlığı bir va’ize ayıp olarak yeter.”

“Dînini öğrenmek isteyen için en faydalı olan şey, dînini yaşayan sâlih müslümanlarla sohbet etmek, onların ahlâkına ve yaptıklarına uymak, Allahü teâlânın sevgili kullarının mübârek kabirlerini ziyâret etmek ve muhtaç olanlara yardım etmektir.”

“Bir insanın fütüvvet sahibi ve cömert görünmesi, kendisi bu vasıflara sahip olmadığı müddetçe ikiyüzlülüktür.”

Fütüvvetin ma’nâsı sorulunca, “Halkta olan eksik ve kusurları hoş görüp, kendi kusurlarını görerek onlar için tövbe etmek, iyi kötü herkese şefkatle muâmele etmektir. Fütüvvetin olgunluğu da, halk için Hakkın yanında mahcûb olacağı şeyi yapmamaktır” buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 29

2) Nefehât-ül-üns sh. 165

EBÛ ABDURRAHMÂN EL-MUKRÎ

Mekke’nin hadîs ve kırâat âlimlerinden ve Tebe-i tabiînin büyüklerinden. Hadîs âlimleri sika (güvenilir) olduğunda ittifâk ettiler. Ebû Abdurrahmân künyesi, el-Mukrî nisbetiyle meşhûr olan Abdullah bin Yezîd el-Adevî el-Kesîr el-Ömeri’nin aslen Basralı veya Ehvâz’dan olduğu rivâyetleri vardır. Hazreti Ömer’in (radıyallahü anh) oğullarının azatlı kölelerindendir. Tabiînin büyüklerinden ders aldı. Basra ve Mekke’de yetmiş seneden fazla Kur’ân-ı kerîm okuttu. Birçok âlim ve muhaddis kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ba’zı rivâyetlerde yüzon yaşında iken 213 (m. 828) yılında Mekke’de vefât ettiği bildirildi.

Kehmes bin Hasan, Mûsâ bin Ali bin Rebâh, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe, İbn-i Avn, Sa’îd bin Ebî Eyyûb, Abdurrahmân bin Ziyâd bin En’am, el-Leys, İbn-i Lühey’a, Harmele bin İmrân, Şu’be (r.aleyhim) ve diğer birçok âlimlerden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebû Abdurrahmân el-Mukrî’den (radıyallahü anh) İmâm-ı Buhârî, Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râheveyh, Ali bin el-Medenî, Ebû Hayseme, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Ebû Kudâme, Abd bin Hamîd, Muhammed bin Abdullah bin Numeyr, Muhammed bin Yahyâ bin Ebî Ömer, Hârûn el-Hammâl, Muhammed bin Hamîd el-Murâdî, Yahyâ bin Mûsâ el-Belhî, İbrâhîm bin Abdullah bin Münzir es-Sanâ’î, Hasan bin Alî el-Hilâl, Hamîd bin Yahyâ el-Belhî, Seleme bin Şebîb, Abdullah bin Cerrah el-Kuhistânî, Ubeydullah bin Ömer el-Kavarîrî, Ahmed bin Nasr en-Nişâbûrî, Muhammed bin Yûnus en-Nesâî ve kendi oğlu Muhammed bin Abdullah bin Yezd ve daha birçok ilim ve muhaddis ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hadîs ve kırâatta “Mekke’nin şeyhi” olarak bildirilen el-Mukrîyi (radıyallahü anh) Ebû Hatim “Sadûk” (hadîste doğru), derken, Nesâî, Halîlî, İbn-i Sa’îd, İbn-i Hibbân, İbn-i Kani Mekkî gibi hadîs âlimleri de “sika” (hadîste güvenilir) olduğunda ittifâk ettiler. Ebû Abdurrahmân el-Mukrî hazretlerinin, “Ehâdîs-i Ebî Abdurrahmân Mimmâ Vâfeka’l-İmâm-ı Ahmed” adında içinde hadîs-i şerîfler yazılı onbeş yapraklık bir risalesi mevcûttur. Risale Kâhire’de Zâhiriye kütüphânesindedir.

Ebû Abdurrahmân el-Mukrî (radıyallahü anh), ilmi âlimlerden öğrenip, taliplerine yayarak geçirdiği ömrünün sonunda, yetmişbir yıl Kur'ân-ı kerîm öğrettiğini söylemiştir. Gecelerini ibâdetle, gündüzlerini hadîs ve kırâat öğreterek geçirirdi. Hadîs-i şerîf rivâyeti husûsunda çok titiz davranır, sağlam olduğuna inanmadığı hiç kimseden bir şey işitmezdi. Kendisinden hadîs-i şerîf okuyanları araştırır, ehli olmayana hadîs rivâyet etmezdi. Yanlış hadîs rivâyet etmekten çok korkar, çok dikkatli davranırdı.

İbn-i Mübârek'in (radıyallahü anh), "el-Mukrî, piyasaya yeni çıkmış hâlis altın gibiydi" buyurduğunu el-Mukrînin torunlarından Ebû Sa'd es-Saffar rivâyet etti.

Muhammed bin Âsım el-İsfehanî de el-Mukrî'nin "Yaşım yüze yaklaştı. Bu zamana kadar, otuzaltı sene Basra'da, otuzbeş sene Mekke'de Kur'ân-ı kerîm okuttum" buyurduğunu rivâyet etmektedir.

Müslim'de Abdullah bin Zeyd el-Mukrî'den rivâyet edilen hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Ey kalbleri çeviren Allahım! Bizim kalblerimizi tâatine çevir!" diye duâ etti.

Ebû Eyyûb-i Ensârî hazretlerinin rivâyet ettiği ve el-Mukrî'nin (radıyallahü anh) naklettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah (aleyhisselâm), "Allah yolunda bir sabah veya akşam yürüyüşü, üzerine güneş doğmuş-batmış herşeyden daha hayırlıdır" buyurdu.

Abdullah bin Amr bin Âs'dan (radıyallahü anh) naklen rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) efendimiz "Allah yolunda ölüm, her şeye keffâret olur, yalnız borç müstesna!"buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-4, sh. 146

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 83

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 29

4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-5, sh. 501

EBÛ AHMED EL-KALANİSÎ

Evliyânın büyüklerinden. Zühd ve takvâ kaynağı idi. Aslen Merv şehrindendir. Bağdâd'da doğdu ve orada yerleşti. Asıl ismi, Mus'ab bin Ahmed bin Mus'ab'dır. El-Kalanisî, es-Sûfî, el-Bağdâdî nisbetleri verildi. Ebû Ahmed künyesi ve el-Kalanisî nisbetiyle meşhûr oldu. Zamanın büyüklerinin sohbetlerinde bulundu. Cüneyd-i Bağdadî ve Rüveym bin Ahmed (radıyallahü anh) arkadaşlarındandır. Birçok evliyânın yetişmesinde ve insanların ihlâs kazanmalarında emeği geçti. O'nun mümtaz talebelerinden olan Ebû Sa'îd İbnü'l-Arabî (vefâtı: 341 (m. 952) Kuzey Afrika ve Endülüs (İspanya) müslümanlarının ihlâslarını arttırmak için büyük gayret sarf etti. Ebû Sa'îd, batı İslâm âleminde, doğudan; Cüneyd-i Bağdadî ve Ebû Ahmed Kalanisîgibi evliyânın büyüklerinden aldığı feyz ve bereketi saçtı. Oraların insanlarının kalblerini aydınlattı. Münebbih el-Mısrî de, Kalanisî'nin talebeleri arasındaydı. Hac için gittiği Mekke-i mükerreme dönüşünde 270 (m. 884) yılında vefât eden Ebû Ahmed (radıyallahü anh) Ecyâd'a defn edildi.

Ca'fer Huldî anlatır: Ebû Ahmed Kalanisî, "Bir adam Bağdâd'da kırkbin dirhem para dağıttı" dedi. Talebelerinden Semnûn bin Ömer el-Muhib "Siz bu şekilde sadaka vermeyi ve bu ameli uygun görüyor musunuz?" deyince, "Biz verdiğimiz şeyi geri almayız; ister sözle, ister düşünceyle olsun onu anmamalıyız. Gidelim, dağıttığımız her dirhem için namaz kılalım" dedi. Beraberce Medâin'e gittik ve orada kırkbin rek'at namaz kıldık, tövbe ettik. Selmân-ı Fârisî'nin (radıyallahü anh) kabrini ziyâret edip, oradan ayrıldık.

Müneyyeti'l-Basrî anlatır: Ebû Ahmed Kalanisî hazretleriyle yol arkadaşlığı yaptık. Çok şiddetli açlık çekiyorduk. Benim üzerimde hiçbirşey yoktu. O'nun yanında çok az kavut

(keçiboynuzu unu v.b.) vardı. Bana şaka yollu “Benim devem olur musun?” diye sorunca ben de, “Evet” dedim. Bunun üzerine en az benim kadar açken, kavuttan hiç almayarak hepsini bana yedirdi Beni kendi nefsine tercih etti.

Ebû Ahmed’in (radıyallahü anh) arkadaşlarından Ebû Muhammed er-Ribâtî el-Mervezî anlatır: “İlk defa riyâzet çekip, nefsini terbiye etmek için çöle giden Ebû Ahmed hazretleridir. Bu güzel ahlâkı diğer insanlara O’ndan miras kaldı. Bir keresinde O’nunla beraber ben de çöle gittim. O’nun emir olmasını şart koştum. Yola çıktık, beni açlığımda doyurdu, susuzluğumda suya kandırdı. Bütün bunlar O’nun merhametindendi. Birgün üstümüzden yağmur yağmaya başladı. Şiddetli rüzgârla beraber çöl kapkaranlık oldu. Ben “Yâ Ebâ Ahmed, sığınacak bir yer isterim” demiş bulundum. Beni bir yere götürüp oturttu. Elini başıma koyup, kendisi ayağa kalktı. Üstündeki elbiseleri ve başındaki başlığı bana giydirdi. Sanki kendimi bir evin içindeymiş gibi hissettim. Bana ne yağmur ne de rüzgâr zarar verebiliyordu. Ben ağzımı açıp itiraz edecek oldum; “Emîrin emrine uymak lâzımdır. Ona itiraz edilmez. Sen beni yolculuğumuzun başında emir seçtin” dedi.

Ebû Ahmed Kalanisî hazretleri duâlarında “Yâ Rabbî; Eğer yanında bir kıymetim varsa, benim canımı yolculuk esnasında ve iki yer arasında al” diye duâ ederdi. Hac dönüşünde Mekke’den ayrıldıktan bir müddet sonra Hedif yakınlarında Ecyâd’da vefât etti ve oraya defn edildi.

Ebû Sa’îd el-Arabî, “Ölünceye kadar el-Kalanisî’nin sohbetinde bulundum. O’nun altın ve gümüşten bahsettiğini hiç duymadım. O, gündüz kazandığını gece fakîrlere dağıtırdı” buyurdu.

Ebû Ahmed Kalanisî hazretleri buyurdu ki: “Bizim yolumuzun esası üçtür insanlardan birşey istememek, üzerimizde hakkı olanların haklarını yerine getirmek, kendimizi kimseden üstün görmemek.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 306

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 195

3) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 114

EBÛ BEKR-İ KISÂÎ DÎNEVERÎ

Evliyânın büyüklerinden. Kuhistan bölgesinin Irak tarafında bir köy olan Dinever’de doğdu ve oraya nisbetle Dineverî denildi. Diğer bir nisbeti de giydiği elbiseden dolayı verilen Kısâî’dir. Ebû Bekir, künyesi olup, kaynaklarda ismi bildirilmemektedir. Cüneyd-i Bağdadî hazretleri zamanında yaşadı. Arkadaşlıkları ve mektûblaşmaları oldu. 298 (m. 910) yılında vefât eden Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinden önce vefât etti.

Ebû Bekr-i Kısâî (radıyallahü anh), ilim tahsil edip kendisini yetiştirdikten sonra tasavvuf yolcuları arasına girdi. Zamanın büyükleri olan âlimlerden ders aldı. Cüneyd-i Bağdadî hazretlerine mektûbla suâller sorar, cevaplar alırdı. Cüneyd-i Bağdadî hazretleri O’nu çok severdi. Hattâ bir defasında “Ebû Bekr-i Kısâî olmasaydı ben Irak’ta olmazdım” buyurmuştu.

Cüneyd-i Bağdadî hazretlerine yazdığı son mektûblarından birinin cevaplarını vefâtından önce yok etti. Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) O’nun vefâtını duyunca “Keşke yazdığım cevapları yok etseydi” buyurdu. Yok ettiğine dâir haber gelince memnun oldu. Şeyhülislâm Abdullah-ı Hirevî hazretleri, “O, mektûbunun halkın ve sultanın eline geçeceğinden korkmadı. Doğru yoldan sapmış tarikatçıların eline geçmesinden korktu. Çünkü onlar, orada bildirilen mes’eleleri anlıyamadıklarından halkın felâketine sebeb oldukları gibi, bunları dünyalık toplamada kullanabilirlerdi.”

Şeyh Ebû Hayr-ı Askalanî hazretleri “Ebû Bekr-i Kısâî uyurken yanından geçenler, O’nun kalbinin Kur’ân-ı kerîm okuduğunu işitirlerdi” buyurdu.

Cüneyd-i Bağdadî hazretleri, Ebû Bekr-i Kısâî'ye yazdığı mektûblardan birinde buyuruyor ki:

"Ey kardeşim; (Kıyâmet günü mallar boş bırakıldığı zaman) (Tekvir sûresi, dördüncü âyet-i kerîme) yerin neresidir? Evler yıkıldığı, dağların uçuşup bulutlar gibi yürümeğe başladığı, denizlerin taştığı, güneşin nûrunun kaybolup simsiyah olduğu, dağların yerle bir olup, yeryüzünün boş bir toprak hâline getirildiği, gökler gülyağı gibi eriyip değirmen taşı gibi döndüğü zaman ne yapacaksın? Görülecek yer olmadığı zaman nereye bakacak, haber alınacak yer olmadığı zaman nereden haber alacak, sabr ve teselliye imkân olmadığı zaman nasıl sabredeceksin? Öyle ise, şimdiden durmadan ağla, o zaman ağlama ve sızlamanın bir faydası yoktur. Çocuğunu kaybeden bir kadının döğünerek ağladığı gibi ağla. Seni yalnız bırakıp giden büyüklere kıymetli dostlara ağla. Vurguncuların meydanı boş bulmasına, fırtınaların ortalığı dehşete vermesine ağla. Seni o dehşetli günlerde kimin kurtaracağını, nereden gelip nereye gideceğini düşün ve ağla.

İnsanlara acımak lâzımdır. Onlara anlayamayacakları şeyleri söylemek, onlara acımanın icâblarından değildir. Allah sana rahmet etsin, diline sahip olmalısın, insanlara anlayabilecekleri şeyleri söyle. Anlayamayacakları şekilde hitâb etme. Çünkü, insanlardan bilmedikleri ve anlamadıklarına düşman olmayan pek azdır, insanlar ipleri salıverilmiş develer gibidir. İçlerinde yük yüklemeye ve binilmeye yarayanı yoktur. Cenâb-ı Hak, âlimleri ve hikmet sahiplerini rahmet olarak yaratmış ve onları kulları üzerine rahmet olarak dağıtmıştır. Sen de çalış ki, başkalarına rahmet olasın. Sen halkın durumuna uygun bir halde onların arasına çık ve onlara anlayacakları şekilde hitâb et. Böyle yapman, hem senin için hem de onlar için daha hayırlıdır. Allahü teâlânın selâm, rahmet ve bereketi üzerine olsun."

1) Nefehât-ül-üns sh. 177

2) El-Lüm'a sh. 311

EBÛ BEKR MERVEZÎ

Hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Bekir, nisbeti Mervezî olan bu âlimin asıl ismi, İbrâhîm bin Rüstem'dir. Aslen Kirmânlı olup daha sonra Merv'e giderek orada yerleşti. 211 (m. 826) yılında hacca giderken Nişâbûr'da vefât etti.

Hadîs-i şerîfler üzerinde çok çalışan ve hadîs-i şerîf öğrenebilmek için birçok şehre ziyâretlerde bulunup, ilim merkezlerinden bilgiler toplayan İbrâhîm bin Rüstem, başta Mâlik bin Enes olmak üzere, İbn-i Ebî Zi'b, Nûh bin Ebî Meryem Mervezî, Şu'be bin Haccâc, Hârice bin Mus'ab, Bakıyye bin Velîd, Süfyân-ı Sevrî, Kays bin Rebî', Ya'kûb el-Kummî, Hammâd bin Seleme, İsmail bin Iyâş (r.aleyhim) ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hâdîs-i şerîf rivâyet etti. Hadîs âlimlerinden Yahyâ bin Maîn, kendisinin hadîs rivâyetinde sika (güvenilir) olduğunu söylemektedir. Sık sık Bağdâd'a giden İbrâhîm bin Rüstem, Hanefî mezhebi müctehidlerinden Muhammed Şeybânî (radıyallahü anh) ve arkadaşlarıyla tanıştı. Onlardan Hanefî fıkhını öğrendi. Hanefî fukahâsı arasında yer aldı. İmâm-ı Muhammed Şeybânî'den dinlediklerini kitablara yazdı. Halîfe Me'mûn'un kadılık teklifini reddetti. Hadîs ve fıkıh ilminde talebeler yetiştirip, kitablar yazdı.

İbrâhîm bin Rüstem'den başta Ahmed bin Hanbel olmak üzere, Ebû Hayseme, Sa'îd bin Süleymân Sa'deveyh, Züheyr bin Harb, Eyyûb bin Hasan, Ali bin Hasan el-Hilâlî (r.aleyhim) gibi birçok âlim ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Arkadaşlarından Abbâs bin Mus'ab anlatır: "Halife Me'mûn, İbrâhîm bin Rüstem'e kadılık vermek istedi. Bu iş için vezirini görevlendirdi. Vezîr, İbrâhîm bin Rüstem'in Debbağlar sokağındaki evine geldi. Halîfenin kendisine kadılık vermek

istediğini söyledi, İbrâhîm bin Rüstem, kabûl edemeyeceğini söyledi. Bunu gören Eşkâb isminde nüktedân biri, “Halife sana vezirini gönderiyor, sen ise Debbağlar sokağından çıkmak istemiyorsun” dedi. Orada bulunan fakîhlerden bir zât da “Debbağlar, deriyi işleyerek insanlara hizmetini sunar. Biz de, din bilgilerini işleyerek insanların hizmetine arz ederiz. Vezir, İbrâhîm’in evine kadar gelerek ilmin ve âlimlerin kıymetini gösterdi” dedi ve Eşkâb’ı susturdu.

Ebû Bekr-i Mervezî, Ebû isme Nûh’dan İmâm-ı Muhammed’in “Câmiî”ni öğrendi. Talebelerine öğretip, kitap hâline getirdi. Ayrıca İmâm-ı Muhammed’den duyduklarını da “Nevâdir fi’l-furû” adlı kitabında yazarak, kendisinden sonra gelen müslümanların istifâdesine sundu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Lisân-ül-Mîzân cild-1, sh. 56

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 31

3) Mi’zân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 30

4) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1981

5) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 172

6) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 9

EBÛ BEKR VERRÂK

Allahü teâlânın sevgili kullarının en büyüklerinden. Dünyâ ile ilgisi yoktu. Hep ibâdet eder, günahtan çok korkardı. Edebde bir tane ki idi. Zamanında “Müeddib-i Evliyâ” (Velîlerin terbiyecisi) diye meşhûr oldu. Aslen Tirmizli olan bu mübârek zâtın ismi Muhammed bin Ömer olup, künyesi Ebû Bekr, lakabı da el-Varrâk’tı. “Müsned” sahibi Ebû Abbâs, Tirmizî’nin dayısı idi. Ahmed bin Hadraveyh ve Muhammed bin Ali Hakim et-Tirmizî gibi büyük âlim ve evliyâların derslerinde ve sohbetlerinde bulundu. Belh’te yerleşti. Riyâzet ve âdâbla ilgili kitaplar yazdı. Zamanın büyükleri nefsini terbiye etmiş mübârek bir zât olduğunu söylerlerdi. Tirmiz’de vefât edip, oraya defn edildi. 280 (m. 893) yılından önce vefât ettiği tahmin edilmektedir. Ömrü boyunca Hızır’la (aleyhisselâm) görüşmeyi murâd ederdi. Hergün kabristana gider gelir ve bu arada bir cü’z Kur’ân-ı kerîm okurdu. Birgün yine bu maksatla evinden çıkarken, kapıda nûrânî yüzlü bir ihtiyâr kendisine selâm verip, “Benimle sohbet etmek ister misin?” diye sordu. O da “İsterim” deyince, beraberce konuşarak kabristana gidip geldiler. Evin kapısına “gelince, o nûr yüzlü ihtiyâr? “Bunca zamandır görmek istediğin Hızır (aleyhisselâm) benim. Benimle sohbet edeceğim derken bugün bir cüz Kur’ân-ı kerîm okumaktan mahrûm kaldın. Hızır’la (aleyhisselâm) sohbet etmenin sonucu bu olunca, diğer insanlarla konuşmanın neticesi ne olur?” buyurdu.

Biricik oğlunu mektebe gönderdi. Birgün çocuğun benzinin sararmakta, bedeninin titremekte olduğunu gördü. Sebebini sorduğunda: “Hocam bana bir âyet-i kerîme öğretti. O âyette cenâb-ı Hak “Eğer siz (dünyâda) küfrederseniz çocukları ak saçlı ihtiyârlara çevirecek olan bir günde (kıyâmet gününün şiddet ve azâbından) kendinizi nasıl koruyabilirsiniz?” (Müzzemmil sûresi) 17. âyet) buyuruyordu. Bu âyetin şiddetinden böyle oldum” dedi. Çocuk hastalandı. Bir müddet sonra da vefât etti. Babası Ebû Bekr el-Verrâk oğlunun mezarının başında ağlayarak kendi kendine şöyle dedi: “Ey Ebû Bekr! Çocuğun bir âyet işitmekle hastalanıp can verdi. Bunca yıldır Kur’ân-ı kerîm okur hatmedersin. Sana birşey olmuyor. Yoksa kalbin taş mıdır?”

Kâ’be’yi ziyâret için giderken yolda yaşlı bir kadın; “Delikanlı sen kimsin?” diye sordu. “Garip bir adamım” deyince de “Rabbinle beraberken, O’nun yolunda yürürken, gurbetin verdiği sıkıntıdan şikâyet mi ediyorsun?” şeklinde sordu. Ebû Bekr Verrâk, yürüyecek takati kalmayıp dona kaldı. Orada ona ma’nevî kapılar açtılar. “Dile bizden dilediğini” dediler. O da “Yâ Rabbî! Sen bilirsin ki, Peygamberlerin (aleyhisselâm) ve yaratılanların serveri olan Muhammed aleyhisselâmın başına

her türlü dert ve belâ geldi. Halbuki sen hiçbir kimseye hayırdan başka birşey vermezsin. Belâya katlanmaya takatim kalmadı. Bulunduğum çaresizlikten beni kurtar" diye yalvardı.

Vefâtından sonra rü'yâda gördüler. Benzi sararmış bir hâlde hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Sebebini sorduklarında "Gömülü bulunduğum şu kabristana defn edilen cenâzelerden, onda biri bile mü'min olarak ölmemiş" buyurdu. "Öldükten sonra sana nasıl muâmele edildi?" diye sorduklarında: "Elime bir sevâb ve günah defteri verildi. Bunu okurken bilmediğim bir günahla amel defteri baştan başa simsiyah oldu. Geriye kalan kısmını okuyamadım. O sırada bir nidâ geldi ve "Dünyâda iken lütuf ve ihsânımız olarak bu günahını gizlemiştik, burada açıklamak bize yakışmaz, affettik" buyuruldu.

Talebelerinden Bekr-i Sugdî, "Ebû Bekr-i Verrâk, ibâdetini Allahü teâlâyı ta'zim için yapardı. Ondan karşılık almak için değil" derdi.

Bir başka talebesi anlatır: Ebû Bekr-i Verrâk ile beraber yoldaydık. Üzerindeki örtünün bir tarafında (Ha) harfi bir tarafında (mim) harfi vardı. "Bu nedir?" diye sordum. "(Ha) harfini gördüğüm zaman ihlâsı hatırlamak, (mim) harfini gördüğümde mürüvveti hatırlamak için onları yazdım" buyurdu.

Yine talebelerinden Hâşim-i Sugdî nakleder:

Ebû Bekr-i Verrâk buyurdu ki: "Çok uyumak, çok yemek, çok konuşmak gönlü katılaştırır." "Çok sözden muradım hayır ve şerden, bahsederken sarfedilen sözlerdir. Hiçbir işe yaramayan kelimeler ise, değil katılaşıtırmak, kalbi öldürür bile."

"Dünyâ peşinde koşanların yanında, ilim ve ma'rifetten bahseden kimse ârif değildir."

"İnsanlar da üç sınıf önemlidir: Devlet adamları, âlimler ve zâhidler. Devlet adamları bozulunca, halkın huzûru bozulur. Âlimler bozulunca, halkın dîni zayıflar. Varını yoğunu Allah yolunda harcayan zâhidler bozulunca da, ahlâk fesada uğrar. Devlet adamlarının kötülüğü zulüm ile, âlimlerin bozukluğu hırs ve tamah ile, zâhidlerin bozulması da riya ile olur."

"Uzuvlarını nefsinin istekleriyle tatmin ederek memnun eden, kalbine pişmanlık ağacı dikmiş olur."

"Tamahın babası, takdîr edilen rızık konusunda şüpheye düşmek, san'atı aşağılanıp horlanmak, kazancı da mahrûmiyettir."

"İyiliği görüp, kıymetini takdîr ederek ona karşı saygılı olmak, ni'metin şükrüdür."

"Çok defa Allah rızâsı için iki rek'at namaz kılar, selâmdan sonra O'na lâyık ibâdet yapamadığım için kendimi hırsızlıktan tövbe eden biri gibi suçlu hissederim."

"Yiğit o kimsedir ki, onun hiç düşmanı olmaz."

"Derviş, dünyâ ve âhırette mes'ûddur" sözünün ma'nâsı soruldu. "Dervişten dünyâda sultan vergi almaz. Âhırette Allahü teâlâ hesap sormaz" buyurdu. "Ârifin konuşması çok güzeldir. Fakat susması daha faydalıdır."

"Hakka ma'rifeti doğru olanın, heybet ve haşyeti çok olur."

"Kötü huydan, haramdan sakınır gibi sakınınız."

"Allahü teâlâ ile kendi aranda doğruluğu, halkla kendi aranda da yumuşaklığı sağla."

"Bereketin anahtarı, sebat ve sabırdır, irâde ancak bunlarla sıhhate kavuşur, "İrâde sıhhate erince, artık herşey senin içindir.".

“Yeterli ilme sahip ve ehil olmadan kelâm ilmiyle uğraşmak, insanı dinsizliğe götürür.”

“Fıkıh öğrenmeyip tasavvufla uğraşan dinden çıkar, zındık olur. Fıkıh öğrenip tasavvuftan haberi olmayan bid’at sahibi, ya’nî sapık olur. Her ikisini edinen hakîkate varır.”

“Fâsıkların alçakgönüllü olmaları, sâlihlerin gurûrlanmalarından daha iyidir.”

“Avamın (sıradan halk) kalbleri saf, dilleri temiz olmalı ve namusunu korumalıdır. Bu huylardan nasipsiz olanların işi gücü kötülük olur. Onlar şeytana iş bırakmazlar.”

“Âlimler bozulunca din ortadan kalkar, çünkü âlimler dînin bağıdır. Bağ çürüyünce neyi bağlayabilir?”

“Kötü istekler, insana hâkim olunca kalb kararır. Neticesinde sine daralır, huy kötüleşir, sevilmez olur. Zulmetmeye başlar. Bu artık insan değildir, insan kılığında bir şeytandır.”

“Belânın gelişi çeşitlidir. Bunlardan biri ihtilâftır. İhtilâf, düşmanlığa sebeb olur. Düşmanlık da, ortalığı belâ ve âfetlere boğar.”

“Nefsine âşık olan, kibirli, kıskanç, aşağı ve hakîr olur.”

“İhlâs sahibi mi olmak istiyorsun, önce baş olma sevgisini kalbinden at. Sonra kendini kimseden üstün görme.”

“Bir kimse âlimlerin bildiği herşeyi bilse, en anlayışlı insanların anlayışlarının hepsine sahip olsa, sihirbazların bütün usûllerini bilse; bütün bu hasletlerini toplayıp nefsinin bir ayıbını bile gizleyemez. Onun için tek çâre, Hakka sâdık olmaktır.”

“Seni Allaha yaklaştıran şey, ihtiyâcını ondan istemendir. Halka sevdiren şey de onlardan bir şey istememendir.”

“Sabahleyin insanlara bakar; kimin helâl, kimin haram yediğini bilirim: Kim kalkar kalkmaz, boş lâf ve sövüp saymakla dilini açarsa, o haram yemiştir. Kim ki, dilini Allahü teâlânın zikri ve kelime-i tevhîdle açar ve istiğfarla meşgûl ederse, bilirim ki, o kişi helâl yemiştir.”

“Zühd, (Arapça’da) üç harftir Z, zîneti terk; H, nefsin isteklerini terk; D, dünyâyı terk etmek demektir.”

“Tevekkül, geçmişe üzülüp, gelecekle ilgili hayâller kurarak kıymetli vakti harâb etmemektir.”

“Ahlâkın bozulması, fâsıkların sâlihlere, zâlimlerin âdillere ve kâfirlerin müslümanlara galibiyetini gerektirir.”

“Mü’minin dört alâmeti vardır. Dili zikreder, sessizliğinde tefekkür eder, ibret nazarıyla bakar, hayırlı amel işler.”

“Hikmetin birinci husûsiyeti sükût edip, ihtiyâç miktarı konuşmaktır.”

“Allahü teâlâ bir kulundan sekiz şey ister. Kalbin; Allahü teâlânın evine hürmet, yarattıklarına şefkat etmesi. Lisanın; Kelime-i tevhîdi söyleyip, yaratıklara yumuşaklıkla muâmele etmesi. Bedenin; ibâdet ve tâatte bulunup, mü’minlere yardım etmesi. Huyun; Allahü teâlânın hükmüne sabır gösterip, yarattıklarına karşı halîm-selîm olması.”

“Büyüklerden birinden duydum; Şeytanın bir mü’mini yoldan çıkarma taktiği şudur: O, bir mü’mine ilk önce “kâfir ol” diye vesvese verecek kadar budala değildir. İlk önce onu mübahlara karşı hırslandırır. O, mü’min nefsinin helâl isteklerine esîr düşünce de, işini daha da kolaylaştırmak için günah işlemeye teşvik eder ve sonunda “Kâfir ol” teklifini vesvese yoluyla yapar.”

“Akıllılara tâbi ol, dünyâya düşkün olmayanlarla güzel geçin, câhillere karşı da sabırlı ol.”

Dâima seninle olması gereken beş şey vardır. Bunlar, Allah, nefs, şeytan, dünyâ ve halktır. Eğer bunlara karşı şu beş şeyi

tatbikte muvaffak olursan se'âdete erersin. Allahü teâlânın emirlerine itaat edip, yaptığı herşeyi beğenip râzı olmak, nefse muhalif olup, şeytana düşman olmak, dünyâdan sakınmak, halka karşı da şefkatle muâmele etmek lâzımdır."

"Halktan Uzak durmadıkça Hakla beraberliği düşünme, dünyâ ile meşgûl olduğun müddetçe tefekkürü düşünme, gönlünü makam ve mevki düşüncesinden temizlemedikçe de ilham ve hikmeti düşünme. Çünkü bunlar birbirinin bulunduğu yerde bulunmazlar."

"Allahla kendi aranda doğruluktan, nefsle kendi arandaki işlerde sabırdan ayrılma."

"Kalbin altı hasleti vardır: Hayatı ve ölümü, sıhhati ve hastalığı, uyanıklığı ve uyuması. O, hidâyetle diri olur. Dalâletle ölür. Temizlik ve saflıkla sıhhat bulur. Dünyâya meyletmek ve kararmakla hastalanır. Zikirle uyanır, gafletle uyur. Bunlardan her birinin alâmetleri vardır Kalbin diriliğinin alâmeti; iyiliğe rağbet, kötülükten el çekmek ve hayırlı amel işlemek, ölümü de bunların tersidir. Sıhhati bunlarla sıhhat ve lezzet bulması, hastalığı da tersidir. Uyanıklığının alâmeti duyması ve görmesidir. Uyuması da sağırlığı ve körlüğüdür."

"Dünyâ rahatlığının peşinden koşmak, dünyâ ve âhırette sıkıntıya sebep olur. Dünyâyı terk edip Hakka yakın olmak, sevâbın rahatlığını getirir. Nefsinin arzularını terk eden, onların musibetlerinden de kendisini korumuş olur."

"Ârifin edebi, başlangıçta günâhlarına yaptığı gibi, bütün işlediklerine tövbe etmesidir."

"Seçilmişlerin kalbleri temiz, ahlâkları güzeldir. Onlar insanların önderleridir, insanları hayırlı amellere da'vet eder, sultan ve devlet adamlarına emr-i ma'rûf nehy-i anil münker yaparak huzûr ve asayişi sağlarlar. Âlimler doğru haber verirler, halk zâhir işlerle uğraşır. Seçilmişler bozulduğu zaman yalancılar hâkim olur, hakîkate kehânet, ihlâs sahiplerine vesvese galip gelir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 129

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 106

3) Tezkîret-ül-evliyâ cild-2, sh. 86

4) Tabakât-ı sûfiyye sh. 221

5) Nefehât-ül-üns sh. 174

6) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 235

7) Risâle-i Kuşeyrî sh. 128

8) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 97

9) Keşf-ül-mahcûb sh. 142

EBÛ CA'FER EL-VERRÂK

Hadîs âlimi. Ravîleriyle birlikte yüzbin hadîs-i şerîfi ezberden bilirdi. Ebû Ca'fer künyesi olup, Hamdân ve el-Verrâk lakâblarıdır. Asıl ismi, Muhammed bin Ali bin Abdullah bin Mihrân'dır. Aslen Cürcanlı olan Ebû Ca'fer el-Verrâk, daha sonra Bağdâd'da yerleşerek Bağdadî nisbetini aldı. 272 (m. 885) yılında vefât etti.

Hâfızların meşhûrlarından olan Hamdân bin Ali el-Verrâk, Ubeydullah bin Mûsâ, Ebû Gassân Mâlik bin İsmail, Ebû Nuaym, Ma'lâ bin Esed, Abdullah bin Recâ', Ahmed bin Hanbel, Kabîsa ve Muâviye bin Amr ve muasırı âlimlerden ilim tahsil etti. Bu âlimler ve diğerlerinden hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Dâre Kutnî ve diğer hadîs âlimlerinin, sika (güvenilir) olduğunda ittifâk ettikleri Hamdân bin Ali el-Verrâk'dan İbn-i Sa'îd, İbn-i Muhalled, İsmâil-i Saffar, Ebû Hüseyin bin Sübân, Abdullah Begâvî, Muhammed bin Dâvud, Ebû Hüseyin bin Münâdî, Ebû Bekr-i Hilâl, Ebû Abbâs Süreyc ve diğer âlimler ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin talebelerinin ileri gelenlerinden olan Hamdân bin Ali el-Verrâk (radıyallahü anh), Allahü teâlânın dînine hizmet için durmadan çalıştı. Fazîlet ve dîne bağlılıkta zamanının bir tanesi idi.

Ahmed bin Hanbel yoluyla Ebû Zübeyr'in (radıyallahü anh): "Peygamberimizin (aleyhisselâm) Secde ve Tebâreke sûrelerini okumadan uyumadıklarını" bildiren hadîs-i şerîfi Hamdân bin Ali el-Verrâk rivâyet etmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 61

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 590

3) Tabakât-ı Hanâbile cild-1 sh. 308

EBÛ CA'FER HADDÂD EL-KEBÎR

Dünyâya değer vermemesi ve ibâdete düşkünlüğü ile tanınan büyük bir velî. Çok ibâdet edenlerin ve zâhidlerin reîslerindendir. Cüneyd-i Bağdadî ve Ebû Türâb-ı Nahşebî hazretleriyle sohbet etti. Aslen Bağdâdlıdır. Şam, Mısır ve Mekke'de bulundu. Ömrünü ibâdet ve riyâzetle geçirdi. İbâdet ve cömertliği son derecede idi. Yanında dünyâ malı bulundurmazdı. Çarşıda demircilik yapar, günde bir dinar on akçe kazanınca işi bırakırdı. Eline geçen parayı akşamla yatsı namazları arasında fakîrlerin kapısını tek tek çalarak dağıtırdı. Kendisi günlerce birşey yemezdi. Oruç tutmak haram olan Ramazan bayramının birinci günü ve Kurban bayramının dört günü hariç, gündüzleri hep oruç tutardı. Akşam olunca Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin kapısına gelir, bir-iki parça kuru ekmekle iftar ederdi. Kendinde olanı dağıtır kimseden birşey istemezdi.

Ebû Ca'fer Haddâd (radıyallahü anh) anlatır: "Yanımızda çok çalışan, çok ibâdet eden bir genç vardı. Bununla beraber bu genç, başkalarını çok gıybet ederdi. Bir ara kayboldu. Bir müddet sonra onu kötü kimselerin yanından çıkarken gördüm. Niye bu hâle düştüğünü sordum. O da, "Gıybet beni bu hâle düşürdü. Bu kötü insanlardan birine tutuldum. O manevî hâllerin hepsini elimden kaçırdım. Şimdi bunların yanından ayrılamıyorum. Duâ et de, bu hâlden kurtulayım" dedi. Yine kendisi anlatır: "Çölde bir su kuyusunun başına oturmuştum. Üstadım Ebû Türâb Nahşebî (radıyallahü anh) gelip beni gördü. Onaltı gündür birşey yiyip içmemiştim. Bana orada ne yaptığımı sordu. Ben de "İlm ile ma'rifetten hangisi bana galip gelecek diye tecrübe ediyorum. Eğer ilim galip gelirse su içeceğim. Ma'rifet galip gelirse geçip gideceğim" dedim. O da, "Sen tasavvuf yolunda ilerleyeceksin" buyurdu.

Ebû Ca'fer Haddâd hazretleri harabe hâlindeki Sa'labiye'ye gitti. Orada bir kümbetin içine girdi. Onyedi gündür ağzına hiçbir şey koymamıştı. Bu arada Horasanlı bir grup gelerek aç ve yorgun bir hâlde kendilerini kümbetin önüne attılar. Biraz sonra bir atlı gelip onların önüne bir miktar hurma bırakıp gitti. Atlı O'nu hiç fark etmemişti. Horasanlılar hurmayı yedikleri sırada atlı geri geldi. "Sizin yanınızda başka kimse var mı?" diye, sordu. Onlar da, kümbetin içindeki Ebû Ca'fer hazretlerini gösterdiler. Atlı adam, "Sen kimsin ki, ben giderken karşıma bir adam çıkıp sana niye birşey vermedim diye beni azarladı. Ona niye yiyecek birşey vermedin deyip, seni doyurmadan benim gitmeme izin vermedi. Halbuki, ben uzun yoldan geldim. Yorgunum ve yolum uzun" dedi ve bir miktar hurma verip gitti.

Ebû Ca'fer el-Haddâd hazretleri anlatır: "Mekke'de saçlarım uzamıştı. Yanımda tıraş âletim de yoktu. Bir berberi gördüm. O'nun iyi bir insan olduğunu tahmin ettim ve "Beni Allahü teâlânın rızâsı için tıraş eder misin?" diye sordum: "Evet" deyip, yanındaki müşterisini gönderdi. Beni oturtup tıraş etti. Hem para almadı, hem de harçlık verdi. Ben de elime geçen ilk şeyi getirip Müzeyyin ismindeki o berbere ikram etmeye niyet ettim. Mescidde bir adam yanıma gelerek "Basra'dan bir dostun gönderdi" deyip önüme bir kese bıraktı, içinde üçyüz

dinar para vardı. Hemen kal karak ahdimi yerine getirmek niyetiyle Müzeyyin'in yanına vardım: "Al bunu! İhtiyâçların için kullanırsın" dedim. Ama o kabûl etmeyip: "Ey mübârek insan! Hem bana geliyor, Allah rızâsı için beni tıraş et diyorsun, sonra da gelip para veriyorsun, hiç böyle şey olur mu? Haydi işine git, Allah senden râzı olsun" dedi. (Buna benzer bir menkıbe Cüneyd-i Bağdadî hazretleri için de anlatılır).

Ebû Ca'fer Haddâd hazretleri: "Firâset, karşısına çıkan bir şey hakkında hatırına gelen ilk şeydir. Eğer hatırına aynı cinsten başka şeyler de gelirse, o nefsten gelen sözlerdir" buyurdu.

Ebû Ca'fer-i Kebîr hazretlerinin talebelerinden ve Mekke'de komşularından olan Ebû Ca'fer Haddâd es-Sagîr başka olup, Mısırlıdır. İbn-i Atâ ve zamanın büyükleriyle sohbet etti. Hocası Ebû Ca'fer-i Haddâd el-Kebîr gibi o da zâhid ve âbid olup, kazancını fakîrlere sadaka vermek, Allahü teâlâya ibâdet etmek ve kullarına yardım etmekle meşhûrdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı sûfiyye sh. 234

2) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 412

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 339

EBÛ DÂVÛD

Meşhûr altı hadîs kitabından biri olan Sünen-i Ebî Davud'un sahibi ismi, Süleymân bin Eş'âs bin İshâk bin Beşîr es-Sicistânî'dir. Künyesi Ebû Dâvûd'dur. 202 (m. 817) senesinde Hindistan'ın sınır komşusu Sicistan'da doğup, 275 (m. 889) târihinde Basra'da vefât etmiştir. Zamanının en büyük hadîs âlimlerindendi Aynı zamanda tefsîr ilminde de derin âlim idi. Hanbelî mezhebindendir. Gençliğinde hadîs-i şerîf öğrenmek için uzun yolculuklar yaptı. Horasan, Şam, Irak, Hicaz, Mısır gibi ilim merkezlerine giderek, zamanın tanınmış âlimlerinden hadîs-i şerîf dinlemiştir, ilmî derece bakımından Buhârîve Müslim'den sonra gelir. Hadîs husûsunda sika bir âlimdir. Müslim bin İbrâhîm, Süleymân bin Harb, Ebû Velîd Tayâlisî, Ebû Ma'mer el-Makad, Yahyâ bin Main, Ahmed bin Hanbel gibi büyük âlimlerden (r.aleyhim) rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da oğlu Abdullah, Ebû Abdurrahmân en-Nesâî, Ahmed bin Muhammed bin el-Hârûn ve daha başka âlimler (r.aleyhim) rivâyette bulunmuştur.

Ebû Dâvûd (radıyallahü anh) beşyüzbin hadîs-i şerîf yazdı. Bunlardan seçtiği 4800 hadîs-i şerîf ile meşhûr sünen kitabı meydana geldi. Bu kitabında özellikle fıkıhla ilgili hadîs-i şerîfler vardır. Fıkıh sahasında pek kıymetli bir kaynaktır. Ebû Dâvûd, bu kitabını Ahmed bin Hanbel hazretlerine arz ettiği zaman, onu çok beğenmiştir. Ebû Dâvûd (radıyallahü anh), "Bu kadar hadîs-i şerîf arasında, özellikle şu dört hadîs-i şerîf insanlar için kâfi gelir" buyurmuştur.

1. **"Ameller, niyetlere göredir."**
2. "İnsanın kendisine fâidesi olmıyan şeyleri terk etmesi, müslümanlığının güzelliğindendir."
3. "Bir mü'min, kendisi için istediği ve sevdiği bir şeyi, kardeşi için de istemedikçe, imânı kâmil bir mü'min olamaz."
4. "Helâl meydanda, haram da meydandadır. Bunların arasında şüpheli şeyler vardır. Harama düşmemek için, bu şüphelilerden sakınmak lâzımdır."

Ebû Dâvûd Sicistanlı olmasına rağmen, Basra'ya geliş sebebini, hizmetçisi Ebû Bekir bin Câbir şöyle anlatır: Ben Ebû Dâvûd ile beraber Bağdâd'da bulunuyordum. Bir gün akşam namazını kılmıştık. Bu sırada kapı çalındı. Açtım, Emîr-ül-mü'minîn Ebû Ahmed el-Muveffak idi. İzin isteyip içeri girdi. Ebû Dâvûd onu karşıladı. Sonra münâsip bir yere oturttu. Hoş geldin deyip, hâl hatır sorduktan sonra, geliş sebebini öğrenmek istedi. Emîr-ül-mü'minîn üç isteği olduğunu söyledi. Ebû Dâvûd, onların neler olduğunu sordu. Emîr-ül-mü'mînin şöyle anlattı: "Birincisi zât-ı âliniz Basra'ya göçecek, orada

yerleşeceksiniz. Bununla, bütün ilim talebelerinin Basra'ya gelmesini temin edeceğiz. Böylece, Basra, ma'mur bir memleket olacak. Biliyorsunuz. Zenc isyanı oldu. Bu yüzden şehir çok perişan olup, insanlar oradan soğudu. İkincisi, çocuklarıma, Sünen kitabınızı okutacaksınız. Üçüncüsü, çocuklarıma, husûsî olarak rivâyette bulunacaksınız. Çünkü, bizim çocuklarımızın diğer çocuklarla beraber oturmaları uygun değildir" dedi. Bunun üzerine Ebû Dâvûd, "Yok, böyle olmaz, ilimde herkes eşittir. Şunun çocuğu, bunun çocuğu diye fark yapılmaz" dedi. Ebû Davud'un (radıyallahü anh) bu sözü üzerine halifenin çocukları ile diğer çocuklar, beraber ders okumaya başladılar. Halifenin isteği üzerine Basra'ya gelen Ebû Dâvûd hazretleri, oraya ilim ve irfan ışıklarını saçmış, sünnet-i seniyyeye büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Ebû Dâvûd (radıyallahü anh) ilmiyle amel eden mübârek bir zâttı. Yaptığı işlerde bir hikmet olurdu. Onun elbisesinin yenlerinden birisi geniş, diğeri dar idi. Birisi kendisine, "Allahü teâlâ sana merhamet etsin. Bu böyle nedir? Yenlerinin birisi dar, diğeri geniş" diye sordu. O, şöyle cevap verdi: "Geniş olanını kitaplar için yaptım. Diğerini geniş yapmaya lüzum yoktu. Onu da geniş yaptırırsam, isrâf olacaktı. Bu yüzden onu normal olarak yaptırdım" dedi.

Ebû Dâvûd (radıyallahü anh) büyük bir hadîs âlimi olduğu için, devamlı Resûlullah efendimizin mübârek sözlerini yazar ve okurdu. Bu bakımdan herkesin yanında i'tibârı yüksekti. Hattâ bir gün meşhûr evliyâdan Sehl bin Abdullah Tüstürî onun yanına gelmişti. Orada bulunanlardan birisi ona: "Ey Ebû Dâvûd! Bu zât Sehl bin Abdullah'dır, seni ziyârete gelmiş" dedi. Bunun üzerine, Ebû Dâvûd, ona hoş geldin dedi ve yanına oturttu. Biraz sonra Sehl bin Abdullah Tüstürî şöyle dedi: "Benim sizden bir isteğim var." Ebû Dâvûd: "Nedir?" diye sordu. "Fakat, bu isteğimi kabûl etmeni çok arzu ediyorum" dedi. Ebû Dâvûd: "Eğer mümkün ise, isteğini niçin yerine getirmiyeyim?" dedi. Bunun üzerine Sehl bin Abdullah; "Bana Resûlullah efendimizin o mübârek sözlerini söylediğin dilini çıkar da bir öpeyim" dedi. Ebû Dâvûd, onun bu isteğini yerine getirdi.

Eserleri: "Sünen-i Ebî Dâvûd; basılmıştır. Kütüb-i sittenin (Altı hadîs kitabının) üçüncüsüdür. Tefsîr ile alâkalı pekçok ma'lûmat vardır. Kitâb-ı Merâsîl; hadîs-i şerîf ile ilgili olup, bu da basılmıştır. Küçük bir eserdir."

Sünen-i Ebî Davud'un şerhleri çoktur. Bunlardan Muttaki Hindinin yazdığı Avn-ul-Ma'bûd dört cild hâlinde basılmıştır. Başka bir şerhi Hattâbî'dir. Bu da basılmıştır. Diğer bir meşhûr şerhi de Bezl-ül-mechûd adlı şerhidir. Son zamanlarda yazılan el-Menhel-ül-Azb-ül-Mevrûd isimli şerh yarım kalmış, daha sonra üzerine tekmile yazılarak basılmıştır.

Hattâbî der ki: "Ebû Davud'un Sünen kitabı, çok kıymetli ve şerefli bir kitap olup, o tarzda bir kitap yazılmamıştır. Bu kitap herkesin rağbetini kazanmıştır. Irak, Mısır, Mağrip ve diğer İslâm memleketlerindeki âlimler bu kitabı kaynak olarak ele almışlardır. Tertip ve fıkıh ilmi bakımından çok güzeldir."

Ebü'l-Alâ el-Muhsîn el-Vedâdî şöyle anlatır: Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. "Kim bir sünen ele geçirmek isterse, Ebû Davud'un sünenini okusun" buyurmuşlardır.

İmâm-ı Nevevî (radıyallahü anh): Fıkıh ve başka ilimlerle uğraşan kimselerin Ebû Davud'un sünenine ehemmiyet vermesi, onu çok iyi tanıması gerekir. Çünkü, delîl olarak getirilen ahkam (hükümler) ile alâkalı hadîs-i şeriflerin çoğu bu kitaptadır. Sonra bu kitaptan istifâde de kolaydır.

Sünen-i Ebî Dâvûd, Tirmizî'nin Câmi'î, Nesâî'nin Müctebâ'sı, Sahîh-i Buhârî, Sâhîh-i Müslim ve İmâm-ı Mâlik'in Muvattâ'ından sonra ikinci derecede gelmektedirler. Bu kitapların müellifleri (yazanlar), hadîs ilminde güvenilir, âdil, yüksek ezber kabiliyeti ve derin bir ilme sahip olmakla tanınmaktadırlar. Bu âlimler (r.aleyhim) hadîs-i şerîfin sahih

olması husûsunda kabûl ettikleri şartlarda asla müsamaha göstermemişlerdir.

(Kütüb-i sitte şunlardır: Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbn-i Mâce'dir.)

Âlimlerin hakkında buyurdukları: Mûsâ bin İbrâhîm: "Ebû Dâvûd, sanki dünyâda hadîs-i şerîf için, âhırette Cennet için yaratılmıştır. Onun gibisi az bulunur."

"Ebû Bekirel-Hallâl: "O, zamanının en büyük âlimlerindendir. Hadîs-i şerîfle ilgili bilgilerde pek derin idi."

Bildirdiği hadîs-i şeriflerden bir kaçı:

"İnsanın dinî, arkadaşının dîni gibidir. Herkes, kiminle arkadaşlık ettiğine baksın."

"Bilmediklerinizi sorunuz. Cehâletin ilâcı sormaktır."

Ümm-i Ferve haber veriyor, Resûlullaha (aleyhisselâm) hangi amelin efdal olduğu soruldu. "Amellerin efdali, vaktinin evvelinde kılınan namazdır" buyurdu.

"Cum'a günleri bana çok salevât okuyunuz. Bunlar bana bildirilir"

Öldükten sonra da bildirilir mi, denildiğinde: "Toprak, Peygamberlerin vücûdunu çürütmez. Bir mü'min bana salevât okuyunca, bir melek bana haber vererek, ümmetinden falan oğlu filân, sana selâm söyledi ve duâ etti der."

"Muhakkak ki, Allahü teâlâ, lütuf sahibidir, (kullara kolaylık diler, güçlük dilemez) yumuşak hareket etmeyi müddetçe, melekler, kötü söz söyliyene kendi sözünü geri çeviriyorlardı. Fakat o da, (kendisine kötü söz söylenen) kötü sözü söyliyenin sözünü kendisine iade edince, melekler kalktı, gitti."

"Bir kimseye, üç günden fazla bir mü'minle dargın durması helâl olmaz. Üç gün geçince mü'min kardeşine gidip, onunla buluşsun ve selâm versin. Eğer yanına gittiği şahıs selâmını alıp mukâbele ederse, her ikisi de sevâbta ortak olurlar. Eğer selâmı almazsa, selâm veren, dargınlık günahından kurtulur." (Selâmı almıyan günahı yüklenir.)

"Kardeşi ile bir sene konuşmayıp, dargın duran, onun kanını akıtmış (onu öldürmüş) gibidir."

"Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen, bizden değildir."

"Kişi güzel ahlâkı ile, geceyi ibâdetle geçirenin derecesine ulaşır."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "Nefsim yed-i kudretinde olan Allaha yemîn ederim ki, siz müslüman olmadıkça Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe, kâmil müslüman olamazsınız. Selâmı aranızda yayın ki, birbirinizi sevesiniz. Kin beslemekten sakının. Çünkü o, tıraş edip kazıyıcıdır. Size saçları tıraş eder, demiyorum. Fakat o, dîni kazıyıp siler."

Hazreti Muâviye'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Resûlullah efendimiz buyurdu: "İnsanlardaki ayıpları araştırırsan, onları ifsâd eder, bozarsın."

Ebû Mes'ûd el-Ensârî (radıyallahü anh) bildirdi. Birisi Resûlullah efendimize geldi. "Bana bir şey oldu. Yürüyecek durumum yok. Bir hayvana bindiriverseniz de gitsem" dedi. Resûlullah efendimiz, "Seni bindirecek bir şeyim yok. Fakat falancaya git. Belki o seni bir şeye bindirip gönderir" buyurdu. Sonra Resûlullah efendimiz bunu Eshâb-ı kirama anlattı ve şöyle buyurdu: "Kim hayırlı bir işe delâlet ederse, (sebep olursa) o hayırlı işi işliyenin ecir ve sevâbı kadar mükâfat vardır."

Yezîd bin Sâib haber verdi. Resûlullah efendimiz, "Sizden biriniz arkadaşının eşyasını, ne şaka ve ne de ciddî olarak almasın. Biriniz arkadaşının değneğini aldığı zaman onu kendisine geri versin."

"Her ma'rûf (iyilik) sadakadır."

Enes (radıyallahü anh) bildirdi. Muhacirler (r.anhüm) “Ey Allahın Resûlü! Ensâr (r.anhüm) bütün sevâbları alıp götürdü. Bize bir şey kalmadı” deyince, Peygamber efendimiz şöyle buyurdu: “Hayır, siz onlar için duâ ettiğiniz ve onları, size verdikleri sebebiyle, övdüğünüz müddetçe, size de sevâb vardır” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu: **“İnsanlara teşekkür etmiyen, Allaha şükür etmiş olmaz.”** (Ni’mete vasıta olana duâ ve medih yapılınca, sevâb kazanılır. Bu duâ ve medih, ni’mete vesîle olana teşekkür demektir. Bu teşekkür, Allahü teâlâya şükür yerine geçer.)

İbn-i Ömer rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu: **“Hepiniz birer çobansınız. Hepiniz, emrinde ve eli altında olanlardan mes’ûlsünüz. Devlet reîsi de bir çobandır. O, emri altındakilerden mes’ûldür. Kişi ailesi üzerinde bir çobandır. Kadın kocasının evinde bir çobandır. Hizmetçi de efendisine âit mal üzerinde bir çobandır.”**

Resûlullah efendimiz Eshâb-ı kirama (r.anhüm) **“Siz başpehlivanı ne olarak kabûl ediyorsunuz?”** diye buyurunca, Onlar: “Erkeklerin yenemediği kimse olarak biliyoruz” dediler. Peygamber efendimiz **“Hayır, hakîkatte o gazâb ânında nefsine sahip olandır”** buyurdu.

Avf bin Mâlik bildirdi. Resûlullah efendimiz buyurdu: “Ben ve meşakkat ve geçim darlığından dolayı yanakları moraran kadın (kocasından dul kalıp, çocuğuna sabreden, evlenmiyen kadın) Cennette şu iki parmak gibi birbirimize yakınız.”

“Cibrîl komşuyu çok tavsiye etti. O kadar ki, neredeyse komşunun komşuya mirasçı olacağını zannettim.”

Ebû Sa’îd el-Hudrî rivâyet etti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Bir kimsenin üç kızı veya üç kızkardeşi olur da onlara iyi muâmele ederse, mutlaka cennete girer.”

Ebû Bekr rivâyet etti. Resûlullah efendimiz şöyle buyurdu: “Dünyâda, Allahü teâlânın, acele olarak cezasını vermeğe, (âhırette ayrıca azâbı olmakla beraber) Sıla-i rahmi terk etme ile azgınlık ve taşkınlıktan daha lâyık bir günah yoktur.”

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim rızkının bol olmasını ve ömrünün uzamasını severse, sıla-i rahm yapsın.”

Bekir bin Haris (radıyallahü anh) “Yâ Resûlallah! Kime iyilik edeyim?” diye sordu. Resûlullah efendimiz, “Annene, sonra babana, kızkardeşine, erkek kardeşine ve bunları takip eden akrabana (iyilik etmen) vâcib bir haktır” buyurduktan sonra, yakın akrabaları da ilâve buyurdular.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki; “Kul vefât ettiği zaman, bütün amellerinin sevâbı da kesilir. Bunlardan üç amel müstesnadır. (Bunların sevâbı kesilmez) Birincisi, Sadaka-i câriye, ikincisi, kendisinden faydalanılan ilim. Üçüncüsü, kendisine, duâ eden sâlih evlât.”

Ebû Ubeyd’in (radıyallahü anh) şöyle anlattığı işitilmiştir. Biz Resûlullah efendimizin yanında bulunuyorduk. Birisi, “Ey Allahın Resûlü! Annem ve babam vefât ettikten sonra, kendilerine yapabileceğim bir iyilik kaldı mı?” diye sordu. Resûlullah efendimiz: “Evet şu dört şey vardır: Onlara hayır duâda bulunup, Allahü teâlâdan onların af ve mağfiretini dilemek. Vasıyyetlerini yerine getirmek. Onların dünyâda iken sevdiği arkadaşlarına ikramda bulunmak. Akrabalığın kendilerinden geldiği akrabaya iyilik etmek.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûl-i ekrem efendimiz buyurdular ki: “Şu üç kimsenin duâsı makbûldür. Bunda asla şüphe yoktur. Bunlar mazlûmun duâsı, yolcunun duâsı, ana-babanın çocuklarına duâsı.”

Abdullah bin Amr (radıyallahü anh) anlattı. Cihada gitmek için biri Resûlullahın yanına geldi. Resûl-i ekrem efendimiz (

aleyhisselâm) ona: “Anan baban hayatta mı?” diye suâl ettiler. O şahıs da “Evet hayattadır” diye cevap verdi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Madem ki, böyle müslüman ana ve baban var. Onlara iyilik ve ihsânda bulunmak için çalış” buyurdular.

Abdullah bin Âmir anlattı: Ana ve babasını terk edip ağlatan ve hicret etme husûsunda, Resûlullaha (aleyhisselâm) bî’at eden biri, Peygamber efendimize geldi. Resûlullah efendimiz ona buyurdu ki: “Ana-babana dön, ağlattığın gibi onları güldür ve ferahlandır.”

Muâviye bin Hayde anlattı: Resûlullaha “Yâ Resûlallah! Kime iyilik edeyim?” dedim. “Annene” buyurdu. “Kime iyilik edeyim?” dedim. “Annene” buyurdu. “Kime iyilik edeyim?” dedim. “Annene” buyurdu. “Kime iyilik edeyim?” dedim. “Babana, sonra en yakına, ondan sonra en yakınına” buyurdu.

Şekl bin Humeyd anlattı: “Ey Allahın Resûlü! Bana faydalanacağım bir duâ öğret” dedim. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm): “Allahım! Kulağımın, gözümün, dilimin, kalbimin ve şehvetimin şerrinden bana afiyet ve ihsân eyle de” buyurmuştur.

Hazreti Ömer’in (radıyallahü anh) bildirdiğine göre, Resûlullah (aleyhisselâm) “Şu beş şeyden; tenbellikten, cimrilikten, yaşlılığın kötülüğünden, kalbin fitnesinden ve kabir azâbından, Allahü teâlâya sığınırdı.”

Enes bin Mâlik’in rivâyet ettiğine göre, Resûlullah efendimiz, şu duâyı çok söylerdi: “Allahım! Bize dünyâda da âhırette de güzellik ver. Bizi Cehennem azâbından koru.”

Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), Resûlullahın duâlarından birisinin şöyle olduğunu haber verdi: “Allahım! Ni’metinin yok olmasından, ihsân ettiğin afiyetin değişmesinden, ansızın azâbının gelmesinden, gazâbına sebeb olacak şeylerin hepsinden sana sığınırım.”

Muâz bin Cebel’den (radıyallahü anh) rivâyet edildi. O şöyle anlattı: Peygamber efendimiz elimden tuttu. “Ey Muâz” buyurdu. Ben “Buyurun” dedim. “Ben seni seviyorum” buyurdular. “Vallahi ben de sizi seviyorum” dedim. “Sana her namazın peşinden söyleyeceğin ba’zı sözler öğreteyim mi?” buyurunca, “Evet” dedim. Resûlullah efendimiz, “Allahım! Seni anmak (Kur’ân-ı kerîmi okuyup onunla amel etmek) ni’metine şükretmek ve sana güzel ibâdet etmek üzere bana yardım et de.” buyurdu.

Abdullah bin Ömer’den (radıyallahü anh) bildirildiğine göre, Resûlullah efendimiz şöyle duâ buyururlardı: “Allahım! Ben senden dünyâda da âhırette de, af ve afiyet isterim. Allahım! Ben dînim ve ehlim husûsunda senden afiyet isterim. Ayıplarımı ört, korkumu gider, önümden, arkamdan, sağımdan, solumdan, yukarımdan da beni muhafaza eyle. (Yerin göçmesiyle de) altından helak olmaktan sana sığınırım.”

Ebû Bekr (radıyallahü anh), Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu bildirmişti: “Kederli olanın yapacağı duâlar şunlar: Allahım! Senin rahmetini umuyorum. Beni biran olsun nefsime bırakma! Benim bütün hâlimi düzelt. Senden başka ilâh yoktur.”

Nu’mân bin Beşîr bildirdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki; “Gerçekten duâ ibâdettir.” Sonra şu âyet-i kerîmeyi okudu: “Bana duâ ediniz. Duânızı kabûl edeyim” (Mü’minûn-60).

Belî kabilesinden birisi rivâyet etti. Babamla beraber Resûlullaha (aleyhisselâm) geldim. Resûlullah (aleyhisselâm) yanımda, babama gizlice bir şeyler söyledi. Sonra ben babama, Resûlullah (aleyhisselâm) sana ne söyledi, diye sordum. “Bir işi yapmak istediğin zaman, Allahü teâlâ sana o işten bir çıkış kapısı gösterinceye veya yaratıncaya kadar yavaş hareket et ve temkinli ol” buyurdu, dedi.

“Âhırete âit işlerin dışındaki işlerde acele etmemek hayırlıdır.”

Habbet-üt-Temîmî'nin babası Resûl-i ekrem efendimizden (aleyhisselâm) şöyle duydu: "Baykuşlarda uğursuzluk diye bir şey yoktur. En doğru yorum, hayıra yormaktır. Göz değmesi haktır ve gerçektir." Ebû Sa'îd (radıyallahü anh) haber verdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "Sizden biriniz esnediği zaman, elini ağzına koysun. Çünkü şeytan ağzına girer."

Muâviye (radıyallahü anh) bildirdi: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Kişi, Allahü teâlânın kullarının kendisi için ayakta dikilmesine sevinirse, ateşten bir eve hazırlansın."

Abdullah bin Amr rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu: "İki kişi arasına oturmak sûretiyle aralarını ayırmak, kimseye helâl olmaz. Müsâdeleriyle olursa müstesnadır."

Şa'bî'den rivâyet edildi. Birisi, Abdullah bin Amr'a geldi. Abdullah'ın yanında da ba'zı kimseler vardı. Bu zât, Abdullah'a doğru giderken, ona mâni oldular. Bunun üzerine Abdullah, "Onu bırakın" dedi. Sonra adam Abdullah'ın yanına oturdu. "Resûlullahtan (aleyhisselâm) duyduğun bir şeyi bana haber ver" dedi. Abdullah bin Amr hazretleri de, "Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu işittim: "Müslüman o kimsedir ki, müslümanlar, onun dilinden ve elinden zarar görmezler. Muhacir de, Allahü teâlânın yasakladığı şeyleri terk edendir."

Abdullah'dan rivâyet edildi. Resûl-i ekrem şöyle buyurdu: "İnsanlar üç kişi, olduğu zaman, üçüncüyü yalnız bırakıp, iki kişi aralarında gizli konuşmasınlar."

Süleym bin Câbir rivâyet etti. Peygamber efendimize gittim. "Ey Allahın Resûlü! Bana nasîhat ver" dedim. Bunun üzerine Peygamber efendimiz: "Allahü teâlâdan kork ve takvâya sarıl. Kuyudan su çekmek isteyen, senin kovandan, onun su kabına su boşaltman yahut kardeşinle güleryüzle konuşman şeklinde bile olsa, hiçbir iyiliği küçük görme. Elbiseni yere sarkıtmaktan sakın. Çünkü bu kibirdendir. Allahü teâlâ bunu sevmez. Eğer bir kimse, senden bildiği bir şeyle seni ayıplarsa, sen onu, hakkında bildiğin bir şeyle ayıplama. Seni kötüleyeni bırak. Söylediğinin günahı ona âittir. Onun mükâfatı ise senindir, insan, hayvan veya başka bir şey olsun, hiçbir şeye kötü söz söyleme"buyurdu. Süleym (radıyallahü anh) der ki, "Ondan sonra ne bir insana, ne bir hayvana, hiçbirisine kötü söylemedim."

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) haber verdi. Resûlullah efendimiz buyurdular ki: "Elinde, et ve yemekten kalma, yağ bulaşığı olduğu halde, onu yıkamadan yatıp uyuyan kimseye bir zarar dokunursa, kendisinden başkasını kınayıp, ayıplamasın."

Câbir bin Abdullah rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdular: "Kapıları kilitleyin. Su kırbasını bağlayın. Kapları örtünüz. Lâmbaları söndürünüz. Çünkü, şeytan kilitli kapıyı açmaz, Bağı çözmez ve kabı açmaz."

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu: "Beş şey, peygamberlerin seçtiği sünnetlerdendir. 1. Bıyık kısaltmak, 2. Tırnakları kesmek, 3. Kasıkları tıraş etmek. 4. Koltuk altlarını yolmak, 5. Misvak kullanmak." (Misvak, Arabistan'da bulunan, Erak ağacının dalından bir karış uzunlukta kesilen parçadır)

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Peygamber efendimiz buyurdu ki: "Şunlara bir yüzle, bunlara bir yüzle gelen iki yüzlü kimse, insanların en kötülerindendir."

"Güçlü olmak, insanları yenmekle değildir. Gerçek güçlü ve kuvvetli olan, öfke zamanında nefsine sâhib olandır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-3, sh. 122

2) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 159

3) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 54

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 404

5) Mu'cem-ul-Müellifîn cild-4, sh. 255

6) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-2, sh. 285

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 167

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 293

EBÛ DÂVÛD TAYÂLİSÎ

Fıkıh âlimi ve muhaddis. İsmi Süleymân bin Dâvûd bin el-Cârûd et-Tayâlisî el-Basrî olup Zübeyr bin Avvâm'ın (radıyallahü anh) çocuklarının âzâdlısıdır. Annesi İranlıdır. Künyesi, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'dir. 133 (m. 750)'de doğmuş olup, 204 (m. 819)'da vefât etmiştir. Aslen İranlıdır.

Ebû Dâvûd Tayâlisî; Ebân bin Yezîd el-Utâridî, İbrâhîm bin Sa'd, Cerîr bin Hâzîm, Habîb bin Yezîd Harb bin Şeddâd, Hammâdeyn (Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd) Züheyr bin Muhammed, Züheyr İbni Muâviye, Şu'be bin Haccâc, Süfyân-ı Sevrî, Süleymân bin Karm, İbn-i Ebî Zenâd, Ebû Avâne, Muhammed bin Müslim Ebi'l-Veddâh ve pekçok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Ahmed bin Hanbel, Ali bin el-Medînî, İshâk bin Mansûr, Haccâc bin Şâir, Zeyd bin Ahzem, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Amr bin el-Fülâs, Muhammed bin Ebî Bekr el-Mukaddimî, Ebû Mes'ûd er-Râzî, Yûnus bin Habîb el-İsfehâni ve pek çok âlim de Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Hıfzı çok kuvvetli bir zât olan Ebû Dâvûd et-. Tayâlisî, aynı zamanda hadîs hafızı idi. Ya'nî yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilirdi. Ebû Ya'lâ el-Halîlî, Muhammed bin İshâk el-Kısâî'den işittim, O da babasından işitti, o da Yûnus İbni Habîb el-İsfehânî'den rivâyet ederek buyurdu ki; Ebû Dâvûd bize geldi ve bize ezberden yüzbin hadîs-i şerîf yazdırdı; Yetmiş yerde hatâ etti. Basra'ya döndüğü zaman bize mektûb yazıp "Yetmiş yerde hatâ ettim onları düzeltiniz" buyurdu. Bizde onları düzelttik.

Yüzbin hadîs-i şerîfi ezberden rivâyet eden, yazdıran bir zâtın, yetmiş yerde hatâ etmesi ve bunları da yazdırması elbette normaldir. Daha mühim olanı ise bu yetmiş hatâyı yine kendisi tesbit edip, yazanlara bunu bildirmesidir. Ba'zı hadîs âlimleri ise bunu kabûl etmeyip hatalıdır demişlerdir. İbn-i Mehdî "Ebû Dâvûd, insanların en doğrularındandır" demiştir. Amr bin İbrâhîm Ebû Davûd'dan rivâyet etti. Ebû Dâvûd şöyle buyurdu: "Bin hadîs âliminden hadîs-i şerîf yazdım." Ebû Dâvûd Tayâlisî hazretleri otuzbin hadîs-i şerîfi hiç duraklamadan peşpeşe okurdu. Okuduğu, hadîs-i şerîfler hep hıfzından idi. Şu'be bin Haccâc'dan yüzbin hadîs-i şerîf ezberlemişti. Hatîb-i Bağdadî: "Ebû Dâvûd, hafız, sika ve çok hadîs-i şerîf rivâyet eden bir zât idi. Bağdâd'a geldi, Şu'be ve Mes'ûdî'den hadîs-i şerîf dinledi (öğrendi)" buyurdu.

Kendisi "İsfehân'a geldiğim zaman bana sorulmadan kırkbin hadîs-i şerîf yazdırdım" buyurmuştur. İmâm-ı Buhârî (radıyallahü anh) onun "Mürsel olarak rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerin senedleri mevcûttur" buyurarak tevsik etmiş, doğruluğunu beyân etmiştir.

Ebû Dâvûd Tayâlisî, Şu'be, Mensûr, o da Mücâhid'den rivâyet etti: "İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) bir kimseye ikramda bulunmak istediği zaman zemzem ikram ederdi."

Ebû Dâvûd Tayâlisî'nin el-Müsned adlı pek kıymetli bir hadîs kitabı vardır. Rivâyete göre ilk te'lîf edilen müsned kitabı budur. Müsned, Eshâb-ı kiramın isimlerini harf sırasına göre ve rivâyet ettiği hadîsleri zikreden veya başka bir tesbit üzere zikr ederek her birinden müellife gelinceye kadar çeşitli rivâyet yollarını bir araya toplayarak yazılan hadîs-i şerîf kitabıdır. Ebû Dâvûd Tayâlisî'nin müsnedinde altıyüzden ziyâde Sahâbînin rivâyetleri mevcût olup, 2767 hadîs-i şerîf ihtivâ etmektedir. Burada İmâm-ı Buhârî sahininin üçte biri kadar hadîs-i şerîf vardır.

Ebû Dâvûd Tayâlisî buyurdu ki: "Bir âlim, bir kitab yazdığı zaman ona yakışan, maksadın İslâmiyete hizmet olmasıdır. Yoksa insanlar arasında "Ne güzel kitab yazmış" diye övülmesi değil."

Ebû Dâvûd Tayâlisî'nin rivâyetinde Berâ bin Âzib'in (radıyallahü anh) haber verdiği hadîs-i şerîfte kabir suâli bildirilmektedir. Mü'min olanların bütün bunlara doğru cevap verdiğini haber veren Resûlullah (aleyhisselâm) hadîsin sonunda "Mü'min olan meyyit için, kulum doğru söyledi sesi işitilir. Kabre Cennetten yaygı serilir. Cennet elbiseleri giydirilir. Meyyit için Cennetten bir kapı açılır. Kabre Cennet kokuları yayılır. Görebildiği yerlere kadar yayılır. Güzel yüzlü, güzel elbiseli, güzel kokular saçan birisi gelir. Buna, sen kimsin? Senin o hayırlı yüzün nedir der. Ben senin sâlih amelinim der. Bunu işitince, yâ Rabbi, kıyâmet çabuk kopsa! Yâ Rabbi kıyâmet çabuk kopsa da, çoluk çocuğuma ve mallarıma kavuşsam der" buyurdu.

İbn-i Ömer'den rivâyet ediyor: Peygamberimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Kadınları mescide gelmekten men ediniz."

Semüre'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Kim özürsüz Cuma namazını terk ederse, bir dinar tasadduk etsin. Şayet bulamazsa, dinarın yarısını tasadduk etsin" buyurdular.

Yine Semüre'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte "Allahın la'netiyle birbirinizi, Allahın gazâbına uğra ve Cehennemlik ol diyerek la'netlemeyiniz" buyuruldu.

Hazreti Ali'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; "Üç kişiden kalem kaldırılır: Belâlıdan (mecnûndan) iyileşinceye kadar, çocukları âkil baliğ oluncaya kadar, uyumakta olandan uyanıncaya kadar."

Ebân bin Osman'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte: "Bir kimse (Bismillâhillezi lâ yedurru maasmihî şey'ün fil ardı velâ fissemâi ve hüvessemîul alîm) derse, hiçbirşey ona zarar vermez."

Ebû Nüheyk Ömer bin Sa'd'dan Peygamberimizin (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu naklediyor: "Kur'ân-ı kerîmi teganni ile okuyan bizden değildir."

Ömer bin Sa'd'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; "İnsanoğlunun se'âdeti üçtür ki, sâliha hanım, iyi binek, geniş mesken. Şekâveti üçtür ki, kötü mesken, kötü binek, kötü hanım."

Ömer bin Sa'd'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; "Ben şu müslümana hayret ederim: Ona bir musibet geldiğinde sabreder, hayır gelirse Allaha hamd eder ve şükreder. Muhakkak bu müslümana herşeyde mükâfat verilir. Hattâ ağzına kaldırdığı lokma için dahi."

Ebû Talha'nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; "Köpek ve canlı resim bulunan eve melekler girmez" buyuruldu.

Ebü'l Melîh el-Hüzelî babasından, o da Peygamber efendimizden rivâyet ediyor: "Temiz olmayarak kılınan namazı ve cimrice verilen sadakayı Allahü teâlâ kabûl etmez."

"Sizden biri, kendi nefsi için istediğini, müslüman kardeşi için de istemezse, îmân etmiş olmaz."

Katâde Peygamberimizin şöyle buyurduğunu işitmiştir: "İnsanoğlu ihtiyârlayınca mala ve uzun ömre hırsı artar."

İbn-i Abbâs rivâyet ediyor: Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Cennete baktım, ehlinin çoğu fakîrlerdir. Cehenneme baktım, ehlinin çoğu kadınlardır" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 182

2) Târih-i Bağdâd cild-9, sh. 24

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 203

4) El-A'lâm cild-3, sh. 125

5) Kıyâmet ve Âhıret sh. 138

6) Müsned-i Tayâlisî

EBU HAFS-I HADDÂD EN-NİŞÂBÛRİ (Amr bin Seleme)

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ömer bin Seleme en-Nişâbûrî'dir. "Ebû Hafs" künyesi ile meşhûrdur. Babasına "Selem" de denir. Demircilikle uğraştığı için "Haddâd" lakabı ile anılmaktadır. Buhârâ yolu üzerinde, Nişâbûr şehrinin girişine yakın bir yerde olan Körezba isimli köyde doğdu. 270 (m. 883) senesinde vefât etti. Vefâtı hakkında çeşitli târihler vardır. Ubeydullah bin Mehdî Ebî Verdî ve Ali en-Nasrabâdî'nin sohbetinde bulunup, feyz almıştır. Ahmed bin Hadreveyh el-Belhî ile arkadaşlık etti. Şah İbn-i Şüca' el-Kirmânî ve Ebû Osmân-ı Sa'îd bin İsmail kendisinin talebelerindendir.

Ebû Hafs-ı Haddâd, kerâmet, mürüvvet itibariyle zamanında eşsizdi Âbid, âşık, zâhid, dünyâyı terk etmiş, gönül sultanı büyük bir zâttı. Allahü teâlâyı hatırladığı zaman rengi değişir, kendinden geçerdi. Yanında bulunup, onun bu halini görenler Allahü teâlâyı hatırlardı.

O'nun tövbesi ve büyüklerin yoluna giriş hâli şöyle anlatılır: Bir câriyeyi sevmişti. Ona kavuşmayı çok arzu ediyor ve bunun çârelerini araştırıyordu. Yakınları kendisine şöyle bir yol gösterdiler "Senin derdine deva bulacak yahudi bir büyücü var, onun yanına git!" dediler. Ebû Hafs hemen vakit geçirmeden büyücüye gitti. Durumunu anlattı yardım istedi. Efsuncu yahudi, ona: "İyiliği terk edeceksin, kırk gün gece ve gündüz namaz kılmayacaksın, hayırlı iş ve hak bildiğin şeylerin yanına varmayacaksın ki, ben seni muradına kavuşturayım" dedi. Ebû Hafs, büyücünün dediği şeyleri yaptı. Kırk günün bitiminde, büyücü, Ebû Hafs'a sihir yaptı. Fakat Ebû Hafs muradına nail olamadı. Bunun üzerine yahudi: "Sen mutlaka iyi bir iş ve harekette bulunmuşsun, hayır yapmışsın. Yoksa sihir tutardı. Yaptığın iyiliği hatırlamaya çalış!" dedi. Ebû Hafs: "Şu yaptığım iş hariç, hiç bir güzel niyet ve hayrımı hatırlamıyorum. O da, yolda giderken kimsenin ayağı takılıp düşmesin diye ortada bulunan bir taşı alıp kenara koymamdır" buyurdu. Yahudi: "Sen, kırk gün O'nun emrini yerine getirmeyip hükmünü terk ettiğin halde, O seni terk etmedi. Hiç korkma, Allah arzunu boşa çıkarmaz" dedi. Bu sözler üzerine Ebû Hafs'ın içine öyle bir ateş düştü ki, bu ateş her tarafını sardı, dayanamayacak bir hâl aldı. Orada tövbe etti. Yahudi de onun yanında müslüman oldu.

Ebû Hafs'ı Haddâd, o sırada demircilik yapıyordu. Tövbe ettikten sonra hâllerini gizlemeye çalışırdı. Hergün kazandığı bir altını kimsesizlere, yoksullara dağıtır, geceleri dul kadınların kapısına yiyecek bırakırdı. Kendisi yatsı namazında borç alır, bununla orucunu açardı, öyle zaman olurdu ki, pınarda kalan sebzeleri toplar, bunları temizler, pişirir ve yerdi.

Ebû Hafs-ı Haddâd, bir gün sokakta gözleri görmeyen birisinin: "Allahtan beklemedikleri şey kendilerine göründü" (Zümer-47) âyet-i kerîmesini okuduğunu işitince kendinden geçti. Elini ocağa sokup, kızgın demiri çıkardı, örs üzerinde dönderdi. Çıraklar hayret içinde "Bu, ne hâl usta!" diye bağrıştılar. Ebû Hafs-ı Haddâd "Dövün!" buyurdu. Çıraklar: "Usta bu dövülüp temizlenmiş!" dediler. Ebû Hafs, kendine gelince: "Yıllardır, bu işi bırakmaya çalıştım, fakat başaramadım, ama meslek bizi bıraktı" buyurup işini terk etti. Rabbine ibâdete yönelip, halkın içine karışmaz oldu. Kendilerine yakın bir yerde, hadîs-i şerîf okunur ve dinlenirdi. Ebû Hafs'a: "Sen niçin gelip de dinlemiyorsun?" dediler. Ebû Hafs da: "Bir hadîs-i şerîf işitmiştim, otuz senedir bu hadîs-i şerîfe uygun hareket etmek istiyorum, fakat yapamıyorum. Diğer hadîs-i şerîfleri işittiğimde nasıl yaparım" buyurduklarında, onlar: "O, hangi hadîs-i şerîftir?" dediler. Ebû Hafs: "Kişinin işine yaramayan şeyleri terk etmesi, iyi bir müslüman oluşundandır"hadîs-i şerifidir" diye cevap verdi.

Birgün yolda giderken, ağlayıp sızlayan şaşırmış bir adama rastladı. Ona; "Bir derdin mi var?" diye sorunca, adam: "Bir tek bineğim vardı, onu da kaybettim, başka bir şeyim yok" dedi. Ebû Hafs duâ edince bineği çıkageldi.

Ebû Osman şöyle anlatır: "Ebû Hafs'ın yanına gitmiştim, önüne konulmuş bir kaç muz gördüm. Bir tane aldım, yerken

boğazımda kaldı. Ebû Hafs-ı Haddâd, bana: “Hangi hakla muzlarımdan alıp yiyebiliyorsun?” dedi. Ben de: “Efendim, kalbinizi bilirim, size itimâd ederim. Sahip olduğun şeyleri dağıtırsın, ikram edersin” dedim. Bana: “Ey kendini bilmez! Ben kendime güvenemiyorum ki, sen nasıl güvenirsin. Bunca senedir kalbimin hevâ ve hevesine göre hareket ediyorum. Ben kendimde meydana gelecek şeyleri bilmiyorum. Kişi, kendisinden hâsıl olacak şeyleri bilmezse, başkasından olacak, şeyleri nasıl bilir?” buyurdular.

Birgün çarşıya çıkmışlardı. Yolda bir yahudi ile karşılaştılar. Ebû Hafs hemen yere düştü. Kendine geldiğinde, niçin böyle bir durum olduğunu sordular. Buyurdu ki: “Ben müslüman olduğum için Allahü teâlânın lütufları içindeyim. Şimdi ise O’nun adâleti ile muâmele ettiği bir adamı gördüm. Eğer, Allahü teâlâ onu lütfuyla, bana da adâletiyle muâmele ederse hâlim nice olur?”

Ebû Hafs hazretleri, hac yolculuğuna çıkmışlardı. Kendisi ümmî idi. Bağdâd’a ulaşınca, talebeler; “Horasan’ın ileri gelen evliyâsından olan bir zâtın, karşısındaki bir kimse ile tercümanla konuşması ne ayıp!” dediler. Cüneyd-i Bağdadî talebelerini, Ebû Hafs’ı karşılamaya gönderdi. Ebû Hafs da onun talebeleriyle çok açık ve anlaşılır bir Arapça ile konuştu. Bu durumu gören talebeler mahcup oldular. Âlimlerden meydana gelmiş topluluk O’na, “Fütüvvetin ne demek olduğunu sordular. Ebû Hafs “Önce siz konuşun, güzel ifâde size mahsûstur” buyurdular. Cüneyd-i Bağdadî, “Kendinde olanı görmemen, yaptığın bir işi, “Bunu ben yaptım” diyerek kendine maletmemendir.” Ebû Hafs da: “Bize göre fütüvvet, “İnsaf etmek, fakat insaf beklememektir.” Cüneyd-i Bağdadî: “Haydi arkadaşlar, gidelim. Zîrâ o, insanların etrâfına bir hat çekti. Hepsini fütüvvetle geçti, kimsenin söyliyemeyeceği sözü söyledi” buyurdular.

Ebû Hafs, öyle heybetli otururdu ki, bu hâli sohbetinde bulunanlara te’sîr eder, hiçbir talebesi emri olmadan oturup kalkamaz, yüzüne bakmaya cesâret edemezdi. Edebli bir şekilde otururlardı. Birgün Cüneyd-i Bağdadî ona: “Talebelerine, büyüklerin yanında oturma edeblerini ne iyi öğretmişsin” dedi. Ebû Hafs: “Sen, mektûbun başlığına önem vermiyorsun. Ba’zan başlık, mektûbtaki bilgilerin sıhhatine delil olabilir” buyurdu. Sonra: “Bir kazan baharatlı yemek ve helva yapmaları için talebelerinize söyleyiniz” deyince, Cüneyd-i Bağdadî bir talebesine işâret etti. Bir müddet sonra yemek geldi. Ebû Hafs-ı Haddâd: “Bunu bir hamalın başına koy, yorulduğu evin kapısında seslensin!” Hamal, denileni yaptı. Yorulduğu yerdeki ev sahibine seslendi. Ev sahibi: “Eğer, baharatlı bir yiyecek ve helva getirdiysen, içeriye buyur!” dedi. Hamal: “Allah Allah, acâib şey!” dedi ve ev sahibine: “Benim baharatlı yiyecek getireceğimi nereden bildin?” dedi. Ev sahibi: “Çocuklarım, bu yemeği uzun zamandır benden istiyorlardı. Dün duâ ederken hatırımdan bu yemekler geçmişti. İsteğimin çevrilmeyeceğini biliyordum.”

Ebû Hafs-ı Haddâd’ın, edebe son derece riayetkar, kibar bir talebesi vardı. Cüneyd-i Bağdadî bir kaç defa ona dikkat etti. Ebû Hafs’a “Bu talebe, kaç senedir yanınızda bulunmaktadır?” diye sordu. Ebû Hafs da: “On yıldır” diye cevap verdi. Cüneyd-i Bağdadî: “Üstün bir nezâketi, gence yakışır iyi hâlleri, mükemmel bir edebi var” buyurdu. Ebû Hafs, bunun üzerine: “Öyledir!” Bu talebemiz, bizim için onyedibin altın harcadı, onyedibin altın da borçlandı. Fakat, daha bunları bize söyleme cesâretini kendinde bulamadı” buyurdu.

Ebû Hafs-ı Haddâd hacca gitmişti. Hac dönüşünde, Cüneyd-i Bağdâdî’nin talebeleri karşıladılar. Onlara “Yol hediyem şu sözümdür; eğer bir arkadaşınız size saygısızlık ederse, onu özür dilemeye teşvik edin! Fakat siz, onun dilediğinden çok özür dileyin. Eğer kırgınlık gitmemişse ve hakkın da kendi tarafınızda olduğuna kanâat getirirseniz, yine arkadaşınızı en güzel bir şekilde özür dilemeye teşvik edin ve siz de özür dileyin! Kırk gün buna devam edin! Yine kırgınlık gitmezse, o zaman kendinize şöyle deyin: “Ey ahmak nefs! Ne inatçı, ne

bencil, ne vurdumduymaz, ne edebsizsin! Sende biraz olsun mertlikten bir eser yoktur. Kırk gün arkadaşın senden özür diledi de özrünü kabûl etmedin. Ben senden el etek çektim, sen bilirsin, nasıl istiyorsan öyle ol!" buyurdu.

Talebesi Ebû Osman şöyle anlatıyor: "Ebû Bekr-i Hânefiyyenin evindeydim. Ebû Hafs-ı Haddâd da oradaydı. Arkadaşlar bir dostumuzdan bahsettiler. Ben de: "Keşke, o da burada olsaydı!" dedim. Ebû Hafs: "Kâğıt, kalem olsaydı. Ona gelmesi için bir mektûb yazardım" buyurunca, ben: "Burada var" dedim. Ebû Hafs-ı Haddâd: "Fakat ev sahibi çarşıya gitti. Eğer orada öldüyse, bunlar vârislerinin olur, böyle olunca onlarla yazı yazılmaz" buyurdu. O kalem kâğıdı kullanmadı."

Ebû Hafs-ı Haddâd, Ebû Bekr-i Şiblî'nin evinde kırk gün misâfir kaldı. Çeşit çeşit yemeklerini yedi. Ayrılıp giderken yanına vardığında: "Ey Şiblî! Eğer yolun Nişâbûr'a uğrarsa, yanıma gel! Misâfirperverlik nasıl oluyormuş, sana öğretirim." Şiblî de: "Ben ne yaptım ki?" dedi. Ebû Hafs-ı Haddâd: "Başka ne yapacaksın, külfete girerek çeşitli yemekler hazırladın, civanmertlikte bu yoktur. Misâfir gelince öyle davranmalı ki, hizmet ederken üzerine bir ağırlık çökmemeli, gittiği için de ferahlamamalısın! Külfete girdiğinde gelişi ağır gelir, gittiğinde de rahatlarsın. Böyle ev sahipliği olmaz" buyurdu. Bir müddet sonra, İmâm-ı Şiblî kırk arkadaşıyla beraber Nişâbûr'a geldiğinde Ebû Hafs-ı Haddâd'a uğradı. Ebû Hafs-ı Haddâd o gece tam kırkbir (41) mum yakmıştı. Şiblî bunları görünce: "Bu ne hâl böyle?" dedi. Ebû Hafs-ı Haddâd: "Ne oldu?" buyurdu. Şiblî "Külfete girmeyin, demiştiniz. Bu mumlar ne böyle?" dedi. Ebû Hafs-ı Haddâd "Öyleyse onları söndür" buyurdu. Şiblî de, kalkıp hepsini söndürmeye uğraştı ise de, bir tanesini söndürebildi. Bunun üzerine Ebû Hafs-ı Haddâd, "Sizi Allahü teâlâ gönderdi. Ben de Allah rızâsı için kırk mum yaktım. Bir tanesini de kendim için yaktım. Benim için olanı söndürdün. Allah rızâsı için olanı söndüremedin. Sen ise Bağdâd'da her yaptığın şeyi benim için yapmıştın. Seninki külfet oldu, benimki ise külfet olmadı" buyurdu.

Talebesi Ebû Osman şöyle anlatıyor: Ebû Hafs-ı Haddâd'a "İnsanlara nasîhat etmek, ilim öğretmek istiyorum" dedim. Bana: "Sende bu hâl neden hâsıl oldu?" buyurdu. Ben de: "İnsanlara şefkat hissinden" dedim. Bana: "İnsanlara şefkat hissi sende ne derecededir?" buyurdu. Ben de: "Öyle bir durumdadır ki, bütün günahkârların yerine Cehennemde yanmaya hazırım" dedim, izin verip bana nasîhatle: "Önce kendine, sonra etrâfındakilere nasîhat et! Etrâfındaki halk topluluğu seni şımartmasın! Çünkü cemâat dışına, Cenâb-ı Hak ise içine nazar eder, bakar" buyurdular. Ben bir yerde sohbet ederken, hocam gizli bir köşeye saklanmışlar. Sohbet bitince, sadaka isteyen bir kimseye herkesten önce gömleğimi çıkarıp verdim. O anda Ebû Hafs-ı Haddâd: "Seni yalancı, in bakayım o kürsüden" dedi. Hatâmı sorduğumda hocam bana: "Hem halka karşı beslediğin şefkat ve merhametten bahsediyorsun. Hem de sadakayı acele ile verip, hepsinden önce sevâba ben kavuşayım diyorsun! Şayet önce söylediğin da'vân üzere olsaydın, bu bencilliği yapmazdın. İn bakalım oradan? Orası senin yerin değildir" buyurdu.

Ebû Zekeriyya da şöyle anlatıyor: "Malım olmasına rağmen fakîrlikten korkardım. Bir gün Ebû Hafs-ı Haddâd bana: Eğer Allahü teâlâ sana fakîrliği takdîr etti ise, kimse seni zengin yapamaz" buyurdular. Bunun üzerine ben de fakîrlik korkusu kalmadı.

Talebesi ve dâmâdı olan Hayrî-i Nişâbûrî şöyle anlatıyor: "Nişâbûr'a ona talebe olmak için gitmiştim. Henüz çok gençtim. Yanına gittim. Bana: "Sen henüz gençsin, bizimle oturamazsın" buyurdular ve beni kabûl etmediler. Çıkarken arkamı dönerek gitmedim. Arka arka giderek çıktım. Kalbim ona çok ısınmıştı. Bir müddet sonra kapısına tekrar vardım, bekledim. Bir yere gidemiyordum. İçimden, "Şu kapının önünde bir çukur kazayım, içine gireyim ondan çık artık emri gelinceye kadar orada durayım" diyordum. Hattâ yapmaya da karar vermiştim. Sonra sadâkatimi anladı ve beni yanına

çağırdı. Huzûruna aldı. Gönlümü hoş etti ve talebeliğe kabûl etti.”

Bir gün ona: “Aklı başında bir kimse, kendisine zulmeden birini ma’zûr görebilir mi?” diye sordular. O da şu cevâbı verdi. “Evet, mümkündür. Ama o zulmedeni, kendisine Allahü teâlâ tarafından gönderilmiş bir ni’met olarak bilirse!..”

Ebû Hafs-ı Nişâbûrî’nin mübârek lisânından çıkıp gönüllere te’sîr eden kıymetli sözleri çoktur. Buyurdular ki:

“Hakîkî âlim, suâli cevaplandırırken, kıyâmette, “Bu cevâbı nereden buldun?” diye sorulacağından korkan kimsedir.”

“Firâset sahibi olduğu iddiasında bulunmaya, kimsenin hakkı yoktur. Yapılacak şey başkasının firâsetinden sakınmak ve korunmaktır. Zîrâ Resûlullah (aleyhisselâm) “Mü’minin firâsetinden korkunuz” buyurdu. Fakat firâset sahibi olmaya çalışın buyurmamışlardır. Şu halde fîrâsetten korunmak mevkiinde bulunan bir kimsenin, firâset da’vâsında bulunması nasıl doğru olabilir?”

“Tasavvuf, baştan başa edebtir. Zîrâ her vaktin bir edebi her makamın bir edebi vardır. Her hâlin bir edebi vardır. Vakitlerle ilgili; edebe riâyet edenler (Vaktini iyi şeylerle geçirenler), velî olan kimselerin makamına ulaşırlar. Edebi terk edenler, Allahü teâlâya yakın olduklarını zannettikleri halde, ondan uzaktırlar. Ba’zı kullar da vardır ki; kendilerinin zannettiklerinden daha yüksek bir mertebeye sahiptir, daha sevgilidirler.”

“Kulu, Allahü teâlâya yaklaştıran en iyi vesîle, kulun her halükârda daimî sûrette O’na ihtiyâç duyması, bütün işlerde sünnet-i seniyyeye dört elle sarılması ve gıdayı helâl yoldan temin etmesidir.”

“Her zaman nefsini suçlamayıp, ona muhalefet etmeyen aldanmıştır. Nefsine rızâ gözüyle bakan mahvolmuştur.”

“Allah korkusu, kalbde bulunan bir meş’aleden ibâret olup, hayır ve şer nâmına kalbde bulunan her şey, ancak onunla görülebilir.”

“Hakîkî fakîrlik, bir kimsenin almaktan çok, vermekten hoşlanmasıdır.”

“Ümit edilir ki, üzerinde dâima Allahü teâlânın lütfunu gören kimse mahvolmaz.”

“İbâdet ve amel sahibi için en fazîletli şey, Allahü teâlânın huzûrundaki murâkabe hâlidir.”

“Allahü teâlâya güvenip kendini zengin bilmek ne hoştur! Bir nâmerde dayanıp kendini zengin bilmek ise ne fenâdır.

“Zehir ölümün habercisi olduğu gibi, günahlar da küfrün habercisidir.”

“Gönlünde tevazunun bulunmasını isteyen bir kimsenin, sâlihlerin sohbetinde bulunması ve onlara hizmetten ayrılmaması lâzım gelir.”

“İşlenen kusur ve kabahatlardan ötürü her zaman gönlü kırık olmak lâzımdır.” “Mürüvvet, insafı yerine getirmek ve hiç kimseden intikam almayı istememektir.”

“Her kim söz, iş ve hâllerini Kur’ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uygun yapmaz ve günahlarından dolayı kendini suçlamazsa, onu evliyâlar sınıfından saymayız.”

“Yirmi yıl kalbimizi muhafaza etmeye çalıştık. Kötülüğün oraya girmemesi için kapısında bekledik. Aradan bir zaman geçti, öyle bir hâl aldı ki, bekleyen değil, beklenen olduğumuzu anladık.”

“Zamanın fesada varmasına şu üç topluluğun hareketi, sebep oldu: 1- İrfan sahibi olduklarını iddia edenlerin günah işlemesi.

2- Muhabbet ehli olduklarını söyleyenlerin hıyâneti. 3- Allah yolunda olduklarını söyleyenlerin yalanı.”

“Nefsinde gördüğü şeyleri iyi sanan kimse, ayıplarını göremez ve bilemez. Ancak nefsinin ayıbını arayan, ondan gelen herşeyi incelemeye tâbi tutan kusurlarını anlar ve hatâlarını bulur.”

“Aklına geleni yaptığın müddetçe, bir zindan hayatı yaşayacağını bil! Ancak işlerini cenâb-ı Hakka teslim edersen, rahata kavuşursun!”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 229

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 150

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 96

4) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 286

5) Keşf-ül-mahcûb sh. 262

EBÛ HAFS-I KEBÎR

Hanefî fıkıh âlimlerinden. Adı, Ahmed bin Hafs’dır. “Ebû Hafs-ı Kebîr” künyesi ile meşhûrdur. Buhâra’da yetişen Hanefî âlimlerinin büyüklerindendir. İmâm-ı Muhammed Şeybânî’den fıkıh ilmini öğrendi. Bu ilimde, ictihâd derecesine yükseldi. Buhâra’da ilmî reîslik kendisine verildi. “Reîs-ül-ulemâ” (âlimlerin reîsi) ünvanına sahip oldu. 264 (m. 877) senesi Ramazan ayında Buhâra’da iken vefât etti.

Hanefî mezhebinde büyük bir âlimdir. İlimde yükselmesi şöyle oldu: Gençlik yıllarının başındaydı. Evlenmek istedi. İlim ve iffet sahibi, sâliha bir kız ile kendisini evlendirdiler. Evliliğinin birinci gecesi, kız buna “Kadınların âdet hâlleri ile ilgili hayız ilmini öğrendin mi?” dedi. “Hayır!” diye cevap verince, kız: “Allahü teâlâ, Tahrîm sûresi 6. âyet-i kerîmesinde **“Kendinizi ve emrinizde olanları Cehennem ateşinden koruyun!”** buyurdu. Câhil olan nasıl koruyabilir? dedi. Bu söz, Ahmed bin Hafs’a hoş geldi. Hanımını Allahü teâlâya emânet ederek, Merv şehrinde onbeş yıl ilim tahsil edip, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe hazretlerinin yüksek talebelerinden olan İmâm-ı Muhammed’den de ders aldı. Vatanına dönmesi için ona izin verdi. Hocası buna “Ebû Hafs-ı Kebîr” adını koymuştu. Dönüşünde, yanında Ebû Süleymân-ı Cürcânî de vardı. Harezm’de, Ceyhun ırmağının üzerinden geçerken, Ebû Hafs’ın kitapları suya düştü. Ebû Süleymân’dan yazmak için kitaplarını âriyet (ödünç) olarak istedi. O da, “Sen, öyle ilim öğrenmeliydin ki, kitaba ihtiyâcın kalmamalıydı” dedi. Ebû Hafs, geri dönüp Merv şehrine geldi. Altı senede o kitapları ezberledi. Âlim olarak hanımının yanına döndü. Buhâralılar, suyun kenarına kadar onu karşılamaya geldiler. Çok izzet, ikram ve ta’zîmde bulundular.

Ebû Hafs-ı Kebîr’in oğlu Muhammed de, Hanefî mezhebinde büyük bir âlimdir. Oğlunun künyesi de, “Ebû Hafs-ı Sagîr” idi. “Ebû Abdullah-ı Buhârî” de denildi. Mâverâünnehrde yetişen Hanefî âlimlerinin, ondördüncü tabakasından olduğunu, Zehebî (Siyerü a’lâmin-nübelâ) adındaki eserinde zikretmektedir. Ebû Hafs-ı Kebîr’in oğlu Muhammed bin Ahmed, büyük bir âlim olan babasından fıkıh ilmini öğrendi. O da, babası gibi, Buhârâ âlimleri arasında “Reîsül-ulemâ” (âlimlerin reîsi) oldu. Hattâ ilim öğrenmek için seyahatlere çıkmış, Ebû Velîd-i Tayâlisî, Hamîdî, Yahyâ bin Maîn ve daha başka âlimlerden ilim aldı ve hadîs-i şerîf öğrenip rivâyette bulundu. **(Kitâb-ül-ehvû vel-ihtilâf)** ve **(er-Reddü alel-Lafziyye)** adında meşhûr iki eseri vardır. **(er-Reddü alâ-ehlil-hevâ)** kitabı da, Ebû Hafs-ı Sagîr’indir. Keşf-üz-zünûn’da (R) harfinde, babası Ebû Hafs-ı Kebîr’e âit olduğunun bildirmesi bir yanlışlıktır.

Ebû Hafs-ı Kebîr, Ehl-i sünnetin ve Hanefî mezhebinin reîsi İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin, ilimde ve ictihâdda yüksek talebelerinden olan büyük âlim Muhammed bin Hasen eş-Şeybânî’nin derslerinde bulunup Hanefî fıkhında yüksek bir

dereceye ulaştı. Kendisinden de, meşhûr imamlar (yüksek âlimler) fıkıh ilmini aldılar ve rivâyette bulundular. O, dinde yüksek ve güvenilir âlim, haramlardan sakınma husûsunda vera' ve zühd sahibi olup, Resûlullahın sünnetlerine tâbi olmada çok ileri, Rabbânî ilimlere sahip olan bir evliyâ idi. Oğlu Ebû Abdullah-ı Buhârî de, babasının sahip olduğu bütün bu üstünlüklere mâlikti. O da büyük bir imamdı.

Ebû Hafs-ı Kebîr ile Sahîh-i Buhârî sahibi İsmail bin Muhammed el-Buhârî arasında geçen hikâye, birçok kitapta zikredilmektedir. Bunun vukû' bulması ise, mümkün olmayacak bir durumdur.

1) Fevâid-ül-behiyye fî terâcimi'l-Hânefiyye, sh. 18

2) Rıyâdün-Nâsıhîn sh. 133

3) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 513

EBÛ HAMZA BAĞDÂDÎ

Kelâm, fıkıh, tefsîr ve hadîs âlimlerinden. Adı Muhammed bin İbrâhîm'dir, Bağdâd'lı olup, Bezzâr Lakabı ile meşhûrdur. Hocası Harisi Muhâsebî'dir. Ayrıca, Sırrî-yi Sekatî ve başka büyük zâtların sohbetlerinde bulunup, kendilerinden ilim öğrendi. Ebû Bekr-i Kettânî, Hayr-ün-Nessâc ve başka zâtlar kendisinden hadîs-i şerîfler rivâyet etmiştir. Bir yere gideceği zaman Ebû Türâb Nahşebî ile beraber giderdi. Ebü'l-Hüseyin Nûri'nin akranı idi. Defalarca Basra'ya gitti. Bişr-i Hafî ile sohbet etti. Ebû Hamza Bağdadî (radıyallahü anh), Bağdâd'da Ressâfe isimli mescidde va'z ederdi. Sonraları Medine isimli mescidde va'z etmeye başladı. Her Cum'a günü Medine isimli mescidde va'z ediyorken kendisine gâibden bir ses geldi. "Ey Ebâ Hamza! Bugüne kadar konuştun. Çok güzel ve te'sîrli konuşuyorsun. Ama bundan sonra konuşmaman daha hayırlıdır" diyordu. Birden rengi değişti, sarardı ve kürsüden yere düştü. Ertesi Cum'a'ya varmadan vefât etti. Vefât edinceye kadar hiç konuşmadı 289 (m. 901).

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, bu zâta çok saygı gösterirdi. Evliyâ hâllerine âit bir mes'ele olursa, "Ey Ebâ Hamzaî Bu husûsda ne buyurursun?" diye sorar, aldığı cevâblara hayran olurdu. Ebû Hamza (radıyallahü anh), tok olarak sahrada yola çıkmayı uygun bulmaz. "Böyle yapmakla, Allahü teâlâya tam tevekkül etmekte, O'na güvenmekte gevşeklik etmiş olurum" buyururdu. Ebû Hamza Bağdadî buyurdular ki:

"Allahü teâlâ sana hayır yollarından birini açarsa, sen o yolda gayretle devam et. Ama o ni'meti sana ihsân edeni ve o ni'mete kavuşmana vesîle olanları da unutma. O ni'mete kavuştuğun için büyüklenme. Senin yapacağın şey, buna kavuşturana şükretmendir. Eğer şükretmezsen, o ni'met, elinden alınır. İhsân edeni üzmüş olursun. Eğer şükredersen, sana daha hayırlı yollar, daha güzel ni'metler ihsân edilir. Nitekim Allahü teâlâ, İbrâhîm sûresi 7. âyetinde "Eğer şükrederseniz elbette size ni'metimi arttırırım ve eğer nankörlük ederseniz, haberiniz olsun, gerçekten azâbım çok şiddetlidir" buyuruyor.

"Bir kimsenin, Allahü teâlâyı sevmesi, sonra da O'nu unutması, devamlı Allahü teâlâyı hatırlayıp, sonra da O'nu bulamaması ve Allahü teâlâyı anmakdaki tadı alıp, sonra da O'ndan gâfil olması düşünülemez."

"Allahü teâlâ "Câhillerden yüz çevir" (A'râf-199) buyuruyor. Nefs, câhillerin en câhilidir. O halde ondan daha fazla yüz çevirmelidir."

"Nefsinin kötü olan arzularını yapmayıp, onun âhırette kurtulmasını temin edebilirsen, nefsinin hakkını îfâ etmiş olursun, İnsanlar senin kötülüğünden emîn olurlarsa, onların hakkını îfâ etmiş olursun."

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 295

2) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 310

3) El-A'lâm cild-5, sh. 294

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 99

5) Nefehât-ül-üns sh. 123

6) Risâle-i Kuşeyrî sh. 139

EBÛ HANÎFE DÎNEVERÎ

Hanefî fıkıh âlimi. Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin talebelerindendir. Nahiv, lügat, matematik, astronomi, kozmografya, botanik, biyoloji, târih ve hadîs ilimlerinde zamanın bir tanesi idi. Ebû Hanîfe ve Ebû Mûsâ künyesi olup, asıl ismi, Ahmed bin Dâvud'dur. Dînever'de doğmuş olduğundan Dîneverî denilmiştir. En-Nahvî, el-Lügavî nisbetleri de verilmiştir. Hicrî üçüncü asrın başlarında doğduğu tahmin edilen Ebû Hanîfe Ahmed bin Dâvud Dîneverî, Kûfe ve Basra âlimlerinden ilim tahsil etti. Lisan ilmini Kûfeli nahivci İbn-i Sikkît ve babasından öğrendi. Diğer ilimlerde de pekçok âlimden ders aldı. Birçok ilim dalında en yüksek seviyeye yükseldi. Bu ilimlerde eserler verdi. Arabların dil, örf ve âdetlerini ve düşünce yapısını çok iyi biliyordu. Arab âdabını tefekkürle birleştirdi. Belagatta da yüksek bir mevkiye sahip olan Ebû Hanîfe Dîneverî, Irak-ı Acem'de bir kasaba olan Dînever'de 282 (m. 985) yılında vefât etti.

Abdullah bin Muhammed Zübeydî anlatır: "Meşhûr âlim Sirafî'den ısrarla Câhiz ile Ebû Hanîfe Dîneverî'nin belagat ilmin de mukayesesi istendi. Sirafî, Ebû Hanîfe Dîneverî'nin Câhiz'den daha üstün olduğunu söyledi."

Ebû Hayyan, Ebû Hanîfe Dîneverî'nin lügat bilgisinin çok geniş, üslûbunun da Arap âlimlerinin üslûbuna uygun olduğunu söyler. Ayrıca fazîlet, ilim, kitap yazma ve diğer eserleri bakımından da pek az bulunan âlimlerden olduğunu ve başkalarıyla mukayesenin mümkün olmayacağını bildirirdi.

Zühd ve takvâda üstün, hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğu bildirilen Ebû Hanîfe Dîneverî, müslümanlara faydalı olmak için din ve âlet ilimlerinde eserler verirken; ibâdette kolaylığı temin edip, müslümanları rahatlatacak husûslarda da fen bilgileriyle ilgili çalışmalar yapmış, bu husûsta eserler vermiştir.

Eserleri:

"Târihu'l-ahbâri't-tuval" veya "Ebû Hanîfe târihi" adlı eseri, kitaplarının arasında tam olarak mevcut olanıdır. Bu eserinde, dünyâ târihini umûmî olarak ele alıp, asr-ı se'âdet ve halifeler devri hâdiseleri hakkında geniş bilgiler vermekte, hâdiseleri kendi devrine kadar getirmektedir. Bu eserinin 1888 ve 1912 yıllarında baskıları yapılmıştır. İlim târihi bakımından değeri büyük olan bitkilerle ilgili "Kitâbü'n-Nebât" adlı eseri kaybolmuş, İbn-i Sînâ ve İbn-i Baytar tarafından yapılan nakillerde varlığından haberdâr olunmuştur. Eserde Arap kabilelerinin hangi bitkiye hangi ismi verdikleri ve tarifleri onların lisânından alınarak kaydedilmiştir. Daha çok eski şâirlerin şiirlerinde geçen bitkilerin ve Arabistan nebatlarının tarif ve tanıtımını yapan filolojik bir eser vasfına hâizdi. Bunun yanında Arabistan'ın hangi ikliminde, hangi şartlarda, hangi bitkilerin nasıl yetiştirileceğine dâir bilgi veren bir zirâat kitabı husûsiyetini taşımaktaydı. Kitâbü'l-Envâ ve Kitâbü'l-Mücâlese adlı eserlerinin yanında daha birçok değişik ilim dallarında yazılmış kitaplar da O'na atfedilmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Bugyet-ül-vuât sh. 132

2) İrşâd-ül-Erib cild-1, sh. 123, 127

3) İnbâh-ur-ruvât cild-1, sh. 41, 43

4) Cevâhir-ul-mudiyye, varak 29 a

5) Hızânet-ül-edeb cild-1, sh. 25

6) El-A'lâm cild-1, sh. 123

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1 sh. 218

EBÜ'L-GARÎB İSFEHÂNÎ

Çeşitli hâller ve kerâmetler sahibi velîlerden ve derin âlimlerden. Anadolu'ya gelen evliyânın ilklerindendir. Sıkıntılara ve belâlara sabrından dolayı kendisine "Hululî" nisbet edildi. Künyesi gibi kendisi de garîb olan bu mübârek zâtın ismi, doğum ve vefât târihleri bilinmiyor. Yalnız İsfehân'da doğduğu oraya nisbet edilmesinden ve Tarsus'ta vefât ettiği de duâsının kabûl olduğu bildirilmesinden anlaşılmaktadır. İlimde âlim, ahlâkta güzel, zâhid, cömert, âbid, şefkatli olan Ebü'l-Garîb İsfehânî hazretleri, Allahû teâlânın dînini yaymak, O'nun kullarına, sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın tebliğ ettiği güzel dînini duyurmak için ilim tahsil etti. Bu yolda ömrünü feda etti. Öğrenmiş olduğu ilmi öğretmek, üstatlarından almış olduğu feyzi insanlara dağıtmak, dîn-i İslâmı onlara tebliğ etmek için, müslümanların Anadolu'da serhat şehri olan Tarsus'a gitmek istedi. Bu arzusunun tahakkuku içinde hep duâ ederdi. Çeşitli yerlere seyahatleri oldu. Şîrâz'da bulundu. Şeyh Ebû Abdullah-ı Hafif onu çok severdi.

Birgün Şîrâz'da rahatsızlandı. Öyle ki, ölümünün yakın olduğunu hissetti. Dostları çevresine toplandılar. Onlara "Allah rızâsı için benim sizden bir ricam var, lütfen kabûl ediniz" dedi. Başındakiler "Buyur, söyle elbette kabûl ederiz" dediler. "Eğer burada vefât edersem, beni kâfirlerin kabristanına defn edersiniz, benim sizden isteğim budur" dedi. Dostları hayret edip, "Bu ne biçim söz?" diye çıkıştılar. "Bilirsiniz ki, ben Allahü teâlâya her yalvarışımda; "Yâ Rabbî! Eğer senin yanında bir kıymetim varsa, benim canımı Tarsus'ta al" diye duâ ediyorum. Ama ne yazık ki, şimdi burada ölüm döşeğindeyim. Anladımki, O'nun yanında hiç kıymetim yokmuş" buyurdu. Çok geçmeden sıhhat alâmetleri göründü, bir müddet sonra da ayağa kalktı. Tarsus'a gitti. Orada talebeler yetiştirip, insanları irşâd etti. Gönülleri ferahlattı. Doğunun ilimdeki feyz ve bereketinin tohumlarını oraya serpti. Bir müddet sonra da arzusu gerçekleşti. Vefât edip, Mevlâsına kavuştu. Oraya defn edildi.

Arkadaşlarından biri anlatır: Tarsus'ta Ebü'l-Garîb hazretlerinin yanına gittim. Öyle bir hastalığı vardı ki, iki uyluğu şişmiş, dizinden ökçesine kadar olan kısmı yarılmış, kan ve irin akmaktaydı. Hâli çok acayipti. Gören acımaktan kendisini alamazdı. Bu hâlinle de ibâdetlerini terk etmez, daha fazlasını yapacağım diye uğraşırdı. Dilinden "Lâ ilâhe illallah" ve "Estağfirullah" kelimelerini hiç eksik etmezdi. Halktan biri kendisini görüp, "Hâlin nasıl, iyi misin?" diye sordu. "Çektiğimi görüyorsun. Ama henüz "Bana (bu) dert(gelip) çattı. Sen merhametlilerin en merhametlisisin" (Enbiyâ-83) diye Rabbime yalvarmadım. Çünkü ben O'nun kuluyum ve ondan gelen her şeye râzıyım, sabrederim" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 161

EBÜ'L-HASAN SELEM BİN HÜSEYİN EL-BÂRUSÎ

Nişâbûr'un en eski âlim ve velîlerinden. Nişâbûr yakınlarında Bârus köyünden olduğu için el-Bârusî diye tanındı. Kendisine, Ebü'l-Hüseyin, Ebû İmrân ve Ebü'l-Hasan künyeleri verildi ve bunlardan sonuncusu ile meşhûr oldu. Asıl adı, Selem bin Hüseyin olan bu mübârek zât, Nişâbûr'daki âlim ve velîlerin ileri gelenlerindendi. Devrinde Nişâbûr'da yetişen âlim ve velilerden birçoğu kendisinden ilim ve feyz aldı. 271 (m. 884)'de vefât eden evliyâ ve âlimlerin büyüklerinden Hamdûn Kassâr ile 304 (m. 916)'de vefât eden Mahfûz bin Mahmud Nişâbûrî hazretleri bunlardandır. Vefât târihi ve hayatının diğer devreleri hakkında bilgi bulunmayan bu mübârek zât, örnek ahlâkı, dünyâya düşkün olmaması, ilimde ve ibâdette gayreti, günahlardan kaçınıp, harama düşerim korkusuyla mübahların fazlasından da kaçmasıyla tanınırdı, insanlara devamlı iyilik eder, onların haklarını öder, kimseden birşey istemezdi.

Duâsının kabûl olduğu hemen görülürdü. Ebü'l-Hasan Bârusî hazretleri buyurdu ki: "İnsanın içinin kötülüğü dışına vurur."

"Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine yapışıp, bid'atlerden sakınmadıkça, îmân nûrunun parlaklığına kavuşamazsın."

"Eğer insanların dışındaki rağbet, içlerinde de olsa, dışlarında olan zühd, içlerinde de olsa, onlar Hakkın askerleri olurlardı. Nice çok namaz kılıp oruç tutanlara rastladım. Ama onların yaptıklarının sadece gösterişten ibâret olduğunu gördüm. Onlar, îmânlarının uçup gittiğinin farkında bile değillerdi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Lübâb, varak 47 a

2) Nefehât-ül-üns, sh. 114

3) Tabakât-ı sûfiyye sh. 123, 273

EBÜ'L-HÜSEYİN-İ NÛRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Allahü teâlânın aşkıyla yananların öncüsü, ibâdet ve tâatta, nefse düşmanlıkta, işlerinin güzelliğinde, konuşmasının tatlılığında, şaşılacak hâller, keskin görüşler ve doğru firâsetler sahibi olup, ismi Ahmed bin Muhammed, künyesi Ebü'l-Hüseyin'dir. İbn-i Begâvî denilmekle tanınır. Babası, Herat ile Merv arasında bulunan Buğşur şehrinden olup, Ebü'l-Hüseyin (radıyallahü anh) Bağdâd'da doğdu ve orada yetişti. Zünnûn-i Mısrî, Sırrî-yi Sekâtî, Ahmed bin Ebü'l-Havârî, Muhammed bin Ali Kassab gibi zâtları görüp kendilerinden ilim öğrendi. Cüneyd-i Bağdadînin (radıyallahü anh) akranıdır. Sonra gelen âlimler, onun yüksekliğini, ittifâkla bildirip, kendisine Emîr-ul-Kulûb (kalblerin emîri) dediler. Karanlık gecede, odasında söz söylese, mübârek ağzından nûr çıkar, bu nûr ile oda aydınlanırdı. Bunun için ve firaset nûrunun çokluğu ile bâtın hâllerinden çok haberler verdiği için, kendisine Nûri denilirdi. Tenhada bir kulübesi vardı. Geceleri orada bulunur ve hep ibâdet ederdi. Kulübesinden göke kadar bir nûr çıkar, bunu herkes görürdü. 295 (m. 908)'de vefât etti. Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh), "Nûrî, zamanın sıddîkı idi. Onun vefâtı ile ilmin yarısı gitti" buyurdu.

Ebû Muhammed Megazilî diyor ki: "Nûrî kadar çok ibâdet eden başka bir kimse daha görmedim." Nefsine ağır gelen şeyleri yapmakta çok şiddetli, olup, çok sıkıntılara katlanırdı. Sabahleyin birkaç ekmek alıp, evinden "Dükkâna, gidiyorum" diye çıkardı. Yolda aç olanlara ekmekleri verir, kendisi mescide gidip öğleye kadar ibâdet eder, ondan sonra dükkânına giderdi. Evdekiler, götürdüğü ekmeklerle dükkânda bir şeyler yediğini zannederlerdi. Dükkândakiler de yemeğini evde yiyip geldi, diye düşünürlerdi. Bu hâl yirmi yıl devam etti.

Bir defa Bağdâd'da bakırcıların bulunduğu çarşıda büyük bir yangın çıkıp, çok kimse yandı. Dükkânlardan birinde iki tane Anadolu çocuğu vardı. Ateş etrâflarını sarınca, çocuklar imdat istemeye başladılar. Ateş, çok şiddetli olduğundan, hiç kimse bu çocukları kurtarmak için ateşe girmeye cesâret, edemiyordu. Bu çocukların ustası olan kimse, "Kim bunları kurtarırsa kendisine bin altın vereceğim" dedi. Bu sırada Ebü'l-Hüseyin Nûrî (radıyallahü anh) oraya gelmişti ve durumu görünce, Besmele çekip ateşe girdi ve çocukları tutup çıkardı. Hiç birine zarar gelmedi. Çocukların ustası olan kimse, Ebü'l-Hüseyin hazretlerine bin altını takdim edince, O kabûl etmeyip, "Sen Allahü teâlâya şükret ve o altınları al. Allahü teâlâ bize bu mertebeyi paraya pula meyl etmememiz sebebiyle verdi. Biz dünyâyı değil âhıreti istiyoruz" buyurdu.

Bir defa Sahrada yürürken ayağına diken battı ve ayağından kan aktı. Akan her damla, yerde "Allah" yazıyordu.

Bir defa hamama gitmişti. Bir kimse, elbiselerini alıp gitti. "Yâ Rabbi, elbisesiz ne yaparım. Bana elbiselerimi iade eyle" diye duâ etti. Elbiseyi götüren kimse, o anda geri geldi ve kendisinden özür diledi.

Allahü teâlâya kavuşturan yolda ilerliyebilmek için (nefs) engelini aşmak lâzım olduğunu düşünüp, kendi nefsine şöyle dedi: “Ey nefsim! Senelerdir, hevâ ve hevesine uygun olarak yiyip-içtin, yatıp uyudun, gezip-gördün, dilediğin gibi yaşayıp, her arzunu tatmin ettin. Ama bundan sonra hevâ olan şeylerin hepsini terk edip, hep ibâdet ile meşgûl olacaksın ve bu zamana kadar, hevâ ve hevesine uyarak, yaptığın şeylerin ve arzu ettiklerinin hiç birisine kavuşamıyacaksın. Bunları yaparken, sabredip tahammül gösterebilirsen çok büyük se’âdete kavuşursun. Eğer tahammül edemeyip ölürsen, hiç değilse bu yolda ölmüş olursun.” Kendisi şöyle anlatıyor: Bunlara uygun olarak kırk sene kadar nefsimle mücâdele ettim. (Bu yolda olanların kalpleri gayet nâzik olup, bir çok sırlara vâkıf olurlar) diye duymuştum. Kendimde böyle bir hâl göremediğim için, kendimi kusurlu kabahatli bulup, nefsime olan düşmanlığımı arttırdım. Zîrâ biliyordum ki, bu büyüklerin sözleri mutlaka doğrudur ve bildirdikleri gibi olur. Nefsimin arzu ettiklerinin tam tersini yapmaya devam edip, nefsimin zevk aldığı şeylerden hiçbirinin çevresine dahi yaklaşmadım. Ondan sonra Allahü teâlânın çok ihsânlarına kavuştum..

Ba’zı hasedci kimseler, zamanın halifesine gidip, tasavvuf ehli zâtlar hakkında uygunsuz sözler sarf edip, cezalandırılmaları gerektiğini söylediler. Öyle ki, tasavvuf ehli zâtların hâllerini, halifeye hâşâ küfür üzere bulunuyorlar diye anlattılar. Halife bunları duyunca, bahsedilen zâtların idâm edilmesi için ferman çıkardı. Bu zâtlar, Ebü’l-Hüseyin Nûrî, Cüneyd, Şiblî, Ebû Hamza, Rakkâm idi. (r.aleyhim). Cellâd, önce Rakkâm’ı idâm edecek iken Hazreti Nûrî fırlayıp, idâm sehbasınâ geldi ve “Önce beni idâm et” dedi. Cellâd “Kılıç, kendisine koşulacak bir şey değildir. Niçin acele ediyorsun? Sana henüz sıra gelmedi” deyince, Nûrî (radıyallahü anh), “Bizim yolumuz Îsâr (arkadaşını, kendine tercih etmek), fedâkârlık yoludur. En kıymetli ve tatlı şey candır. Ben kendimi feda edip, bir kaç saniye de olsa bu kardeşlerimin yaşamasını arzu ediyorum...” buyurdu. Bunlar halifeye arz edilince halife bu zâtların hâline çok hayret edip, “Bunların hâllerini kadı (hâkim) incelesin” dedi. Kâdı, Nûri’nin bu sözlerini duymuştu ve Hazreti Cüneyd’in ilminin yüksekliğini biliyordu. Kâdı, Şiblî’ye “yirmi altının zekâtı nedir?” dedi. Şiblî, “Yirmibuçuk altın” deyince, Kâdı, “Böyle yapan bir kimse var mı?” diye sordu. Hazreti Şiblî, “Evet, Ebû Bekr-i Sıddîk, elinde bulunan kırkbin altının hepsini vermiş idi” buyurdu. Kâdı, “Peki, yirmi buçuk altın dediniz. Elinde bulunan yirmi altının hepsini verdikten sonra, bu yarım altın ne demek oluyor?” deyince, Hazreti Şiblî “O, altınları elinde biriktirmiş olmanın cezasıdır” buyurdu. Kâdı, Hazreti Nûri’ye de bir suâl sorup, hemen cevâbını aldı. Nûrî (radıyallahü anh) “Ey kadı! Bu suâlleri soruyorsun ama, Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, onların oturması, kalkması, durması, yürümesi, uyuması, dinlenmesi, hâsılı bütün hayatları, bir an kesintiye uğramadan hep Allahü teâlâ iledir. Sen niçin bunları sormuyorsun. Esas ilim bu âlimlerdedir...” buyurdu. Kâdı bunları dinleyince, derhal halifeye haber gönderip, “Eğer bu zâtlar zararlı ve kötü kimseler ise, ben, yeryüzünde iyi bir kimsenin bulunduğunu kabûl etmem. Bunlar çok yüksek zâtlardır. Kendilerinden devlete hiçbir zarar gelmez” dedi. Halife bu haberi alınca, kendilerini çağırarak bir arzuları olup olmadığını sordu. Onlar, “Bizim arzumuz, bizi unutmandır. Biz, senin bizi kabûl etmen ile şeref kazanmayız, buradan kovman ile de hakîr olmayız. Ya’nî bizi kabûl etmen veya kovman bizim için aynıdır. En iyisi sen bizi unut, bizi kendi hâlimize bırak” dediler. Halife çok ağlayıp, izzet ikram ve hürmet ile kendilerini uğurladı.

Ebû Bekir Şiblî (radıyallahü anh) bir yerde va’z ediyordu. Ebü’l-Hüseyin Nûrî (radıyallahü anh) oraya geldi ve “Ey Şiblî! Allahü teâlâ, ilmi ile amel etmeyen âlimden râzı değildir ve onun anlattıkları, kimseye te’sîr etmez. İlmin ile amel ediyor isen bu kıymetli vazîfeye devam et. Değilse bu vazîfeyi ehline bırak” buyurunca, Şiblî biraz düşünüp, kendisini bu vazîfeye lâyık olarak görmedi ve bu vazîfeden ayrılıp evine çekildi. Ebü’l-Hüseyin-i Nûrî hazretlerinin büyüklüğünü bilen İsfehânlı

bir genç, kendisini ziyâret için Bağdâd'a gitmek istedi. İsfehân hükümdârı bu gence, oraya gitmemesini, o zâtla görüşmemesini istedi. Bu arzusundan vaz geçmesi hâlinde kendisine bir köşk, bin altın kıymetinde eşya ile, bir câriye ve ayrıca bin altın vereceğini bildirdi ise de, genç, muhabbetinin çokluğu sebebiyle, yalın ayak yola çıktı. Bağdâd'a yaklaştığı bir sırada, Hazreti Nûrî talebelerine emredip gencin geçeceği yolun bir kısmının süpürülerek temizlenmesini istedi ve "Bu yolun büyüklerinin muhabbeti ile yanan bir genç, yalın ayak buraya geliyor" buyurdu. Genç geldiğinde, "Nereden geliyorsun?" diye sordu. O da, "İsfehan'dan" deyince, "Şayet İsfehân hükümdârı, (Eğer oraya gitmekten vaz geçersen sana, içinde bin altın kıymetinde eşya ve bir câriye bulunan çok güzel bir köşkü, içindekilerle birlikte vereceğim. Ayrıca bin altın da hediye edeceğim) deseydi ne yapardın?" dedi. Bunu duyan gencin muhabbeti daha da fazlalaştı. Hüngür hüngür ağlıyarak "Hepsini terk edip geldim efendim" diyebildi, Hazreti Nûri, "Onsekizbin âlemi bir tepsinin üzerine koyup, bu yolda yürümek arzusunda olan bir talebenin önüne sunsalar, bu kimsede, o tepsiye göz ucuyla bir baksa, ona, bu yolda ilerlemek nasîb olmaz" buyurdu.

Ca'fer-i Huldî şöyle anlatıyor: Hazreti Nûri, Allahü teâlâya şöyle yalvardı: "Yâ Rabbî! Cennet ve Cehennemi insanlarla doldurmak senin muradındır. Benim vücûdumu, Cehennemin tamamını dolduracak kadar büyüt ki, diğer insanların yerine ben yanayım. Onlar da Cennete gitsinler. Böylece hem senin muradın yerine gelmiş olur ve hem de insanlar azâb görmemiş olurlar" dedi. Biraz sonra ben uyudum. Rü'yâmda bana şöyle denildi. "Nûri'ye gidip, (Allahü teâlâ buyuruyor ki, O'nu, o merhameti sebebiyle mağfiret eyledim) de." Hazreti Şiblî, Hazreti Nûri'ye, "Allahü teâlânın huzûrunda bulunduğunuzu düşünerek murâkabeye daldığınızda, bir kılınızın dahi kıpırdamadığını, aynı hâlde kaldığınızı görüyoruz. Bunu kimden öğrendiniz?" diye sorunca, "Fare deliğinin ağzında, avının çıkmasını beklerken, benden çok daha sakin ve dikkatli olarak duran kediden öğrendim" buyurdu.

Bir gece Kâdsiyeliler, şöyle bir ses duydular "Ey ahâli! Allahü teâlânın dostlarından bir zât (Arslanlar Vadisi) denilen yerde kendisini tevkif etti. Ona yardım edin, onu kurtarın" diyordu. Bütün ahâli yola dökülüp, bildirilen yere vardılar. Orası vahşî hayvanların bulunduğu yerdi. Oraya vardıklarında gördüler ki, Nûri (radıyallahü anh) bir çukura inmiş, orada bekliyor. Kendisini oradan çıkarıp, Kadsiye'ye götürdüler ve bu hâlin sebebini sordular. Cevâbında, "Uzun zamandan beri birşey yiyip içmediğim için, karnım çok acıkmıştı. Ekmek ile hurma yiyecektim. Nefsim hurmanın tazesini arzuladı. Demek bende, hâlâ nefsânî arzular var. Şurada vahşi arslanlar beni parçalasınlar da, nefsim taze hurma istemesin diyerek çukura indim. Nefsin insana yaptığı zarar, arslanın yapacağı zarardan çok daha fazladır" buyurdu.

Zeytûne adında bir hizmetçisi vardı. Birgün kendisine ekmek ve süt hazırlayıp getirdi. Hazreti Nûri, ekmeği yemeğe başlayınca, hizmetçi, "Ne münasebetsiz birisi, ellerini yıkamadan yemeğe başlıyor" diye düşündü. Tam bu sırada bir kadın gelip hizmetçiye "Bu kadın benim çamaşırlarımın bulunduğu bohçamı" çaldı deyip, Zeytûne'nin yakasına yapıştı vâliye götürdü. Hazreti Nûri, vâliye gidip, Zeytûne'ye eziyyet etmemelerini, kaybolan bohçanın, gelmekte olduğunu söyledi. Bu sırada bir câriye, kaybolan bohçayı getirdi. Zeytûne'yi serbest bıraktılar. Nûri (radıyallahü anh) hizmetçisine "Bir daha ne münasebetsiz biri diyecek misin?" buyurdu. Zeytûne hatâsını anlayıp, "Asla böyle bir şey düşünmem" dedi ve tövbe etti.

Ebü'l-Hüseyin-i Nûri (radıyallahü anh) bir zaman rahatsız oldu. Cüneyd (radıyallahü anh), kendisini ziyârete gelip, çiçek ve meyve getirdi. Bir zaman sonra Hazreti Cüneyd rahatsız oldu. Hazreti Nûri, talebelerinden bir kaçı ile kendisini ziyârete gitti. Ziyâret esnasında, talebelerine, "Herkes,

Cüneyd'in rahatsızlığından bir miktar kendi üzerine alsın" buyurdu. Talebeler, "Peki efendim, aldık" dediler. Bu anda Cüneyd (radıyallahü anh) sıhhate kavuşup ayağa kalktı. Ebü'l-Hüseyin, "Çiçek ile meyve ile hasta ziyâret etmek yerine, bizim yaptığımız gibi ziyâret edilirse, hasta daha çok memnun edilmiş olur" buyurup ayrıldılar.

Ebü'l-Hüseyin (radıyallahü anh) zayıf ve halsiz bir ihtiyâra kırbaç vurulduğunu, o hâline rağmen ihtiyârın sabrettiğini gördü. "Bu kadar halsiz ve güçsüz olmanıza rağmen, nasıl bu kadar ezaya sabredebiliyorsunuz?" diye sordu. İhtiyâr "Evlâdım! Belâya sabretmek ve tahammül etmek beden ile değil, himmet iledir" dedi. Hazreti Nûri, "Peki, sabır nedir?" deyince, ihtiyâr, "Sabır, belâ geldiği zamanki hâlin ile, belâ gittiği zamanki hâlin eşit olmasıdır" dedi.

Ebü'l-Hüseyin-i Nûri (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Tasavvuf, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsinden uzaklaşıp, Allahü teâlâya yaklaşmaktır."

"Bu zamanda ilmi ile amel eden âlim ve hakîkati anlatan ârif kimse, yok gibidir."

"İnsan, mahlûkları, eşyayı görmekle değil, bunları görünce, bunları yaratan zâtın büyüklüğünü düşünmekle huzûr bulur." "Dünyâ Allahü teâlânın dînine hizmet; âhıret ise Allahü teâlâya kurbet (yakınlık) yeridir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 164

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 249

3) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 130

4) Nefehât-ül-üns sh. 130

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1000

6) Risâle-i Kuşeyrî sh. 112

7) Keşf-ül-mahcûb sh. 130

8) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 39

9) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 97

10) Sıfat-üs-safve cild-2, sh. 294

EBÛ MUHAMMED ER-RÂSİBÎ

Bağdâd'da yetişen âlimlerin büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed er-Râsibî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Bağdâd'da doğdu. 367 (m. 977)'de orada vefât etti. İlim tahsil etmek için bir ara Şam'a gitti. Bir müddet sonra Bağdâd'a döndü. Ve vefâtına kadar orada kaldı. İbn-i Atâ Muhammed Cerîrî ve başka zâtlarla görüşüp sohbet etti.

Buyurdu ki:

"İnsan ile Allahü teâlâ arasındaki en büyük perde, insanın Allahü teâlâya değil de, kendisi gibi âciz olan birine güvenmesidir."

"Sıkıntı ve üzüntüler günahların cezalarıdır."

"Bir kimse için en büyük sıkıntı, uygunsuz birisi ile sohbet etmek, beraber bulunmak mecbûriyetinde kalması ve o kimseyi terk edip gitmek mümkün olmamasıdır."

"Siz geçici dünyâ malını istiyorsunuz. Halbuki Allahü teâlâ âhıreti kazanmanızı diliyor." âyet-i kerîmesini şöyle tefsîr etti: "Dünyâyı istiyen kimseyi, Allahü teâlâ âhıreti istemeye da'vet eder. Âhıreti isteyen kimseyi de, Allahü teâlâ yakınlığına da'vet eder."

"Allahü teâlânın haram ettiklerinden sakınan bir kalbden, dünyâ sevgisi ve arzularına düşkünlük çıkıp gider."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 513

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 125

3) Nefehât-ül-üns sh. 311

EBÛ-OSMAN HAYRİ

Meşhûr tasavvuf âlimlerinden. Künyesi Ebû Osman olup, adı Ebû Osman Sa'îd bin İsmail Hayri'dir. Aslen Rey şehrinden olup, Nişâbûr'a gelip yerleşmiştir. Zamanın önderi ve bir tanesi idi. Önceleri Şah Şüca' Kirmânî'nin talebesi idi. Hocasıyla birlikte Nişâbûr'a gidince orada kaldı ve Ebû Hafs'ın talebesi oldu. Ebû Hafs'ın kızı ile evlenmiştir. Kadri yüksek, himmeti yüce bir zât idi. Fıkıh ve tasavvuf ilminde derin bilgi sahibi kâmil bir âlimdi. Sözleri ölçülü ve te'sîrliydi. Zamanındaki tasavvuf büyükleri: "Dünyâda üç kişi vardır. Bir dördüncüsü yoktur. Nişâbûr'da Ebû Osman, Bağdâd'da Cüneyd-i Bağdadî ve Şam'da Ebû Abdullah Cellâ" demişlerdir. Horasan'da tasavvuf ondan yayılmıştır. Nişâbûr halkı, tasavvuf dili ile kendilerine söz söylemesi için ona bir kürsü kurmuşlardır. Onun yüksek değerde sözleri vardır. Kayınpederi Ebû Hafs'tan sonra otuz sene yaşamış ve 298 (m. 910) senesinde vefât etmiştir.

İlk hâlini kendisi şöyle anlatır: "Kalbim dâima hakîkatten birşeyler arardı. Ben çocukken, zâhirden uzak duruyor ve zâhirinin dışında dînin esrârı bulunduğuna inanıyordum."

Ebû Osman Hayri, bir gün talebeleriyle beraber yolda yürürken, biri damdan başına bir mangal kül döktü. Talebeleri bu duruma çok üzüldüler ve adama yaptığının kötülüğünü anlatmaya kalktılar. Bunun üzerine Ebû Osman "Ateşe lâyık olan bir kimseye, kül dökülmesine binlerce defa şükretmek lâzım gelir" dedi.

Ebû Amr anlatır: "Ebû Osman'ın meclisinde tövbe etmiştim. Bir süre sonra tekrar günah işlemeye başlayınca, onun sohbetlerini terk ettim. Ondan kaçıyordum." Birgün beni yolda görünce: "Yavrucuğum, günahsız ve temiz olduğun sürece düşmanlarınla oturma. Çünkü düşman, sendeki kusuru görür ve bundan dolayı sevinir. Buna da sen üzülürsün. Günah işlemen gerekiyorsa, gene bizim yanımıza gel, biz sana katlanırız deyince, günah işlemekten vazgeçtim ve samimî bir şekilde tövbe ettim."

Birgün Ebû Osman'a inanmıyanlardan birisi onu yemeğe da'vet etti. O da da'veti kabûl edip, o kişinin evine gitti. Adam kapıdan ona: "Ey obur! Yiyecek birşey yok geri dön" dedi. Ebû Osman geri dönüp giderken tekrar çağırdı ve "Bir şeyler yiyebilmek için ne kadar ciddî davranıyorsun. Yiyecek hiç bir şey yok" dedi. O gene geri döndü. Fakat adam tekrar çağırdı ve "Köpek var yersen ye, yoksa hemen git" dedi. Bu hâl tam otuz kere tekrarlanmasına rağmen Ebû Osman hiç incinmedi, hiç kırılmadı. En sonunda adam ondan özür diliyerek, talebesi oldu. "Sen nasıl bir kişisin ki, sana otuz kere hakaret ettim ve kovdum. Ama sende hiç kırılma ve incinme belirtisi görülmedi" diye sordu. O da cevap olarak: "Kırk yıldan beri, Allahü teâlâ beni hangi hâl içinde bulundurursa bulundursun, hiç hoşnutsuzluk duymadım" dedi.

Ebû Osman anlatır: "Hocam Ebû Hafs'ın yanına gittiğim zaman, çok gençtim. Beni talebeliğe kabûl etmedi ve "Sen henüz çok gençsin, bizimle oturamazsın" dedi. Bunun üzerine ben onu göremeyinceye kadar arka arka gittim. Fakat kalbim ondan ayrılmamayı, onun yanında olmayı istiyordu. Bunun üzerine kapısının önüne bir çukur kazıp içine gireyim. Çık deyinceye kadar çıkmıyayım diye niyet ettim. Tam bu işi yapacaktım ki, beni talebeliğe kabûl etti."

Birgün yolda yürürken ayyaş, derbeder ve elinde saz bulunan bir genç Ebû Osman'ı görünce, sazını abasının içine sakladı. Osman'ın kendisine, bu yaptıklarının kötülüğünü anlatacağını zannetti. Fakat Ebû Osman onun yanına şefkatli bir şekilde giderek "Hiç çekinme, zirâ insanların hepsi birdir, talebelerin hepsi aynıdır" dedi. Genç onun böyle merhametli hâlini görünce tövbe etti. Ebû Osman, gusül abdesti almasını söyledi ve şöyle duâ etti. "Yâ Rabbî! Bana düşen görevi yaptım. Gerisini sana havale ediyorum." Duânın hemen

ardından genci iyi bir hâl kapladı. Ebû Osman bile bu hâle şaşırdı.

Ebû Osman, ölüm döşeğinde iken bayıldı. Babasının vefât ettiğini sanan oğlu Ebû Bekir üzüntüsünden gömleğini yırttı. Bunun üzerine ayılan Ebû Osman, “Yavrum, bu hareketin zâhir itibariyle sünnete aykırı, bâtın itibariyle de riya alâmetidir” dedi.

Ebû Osman buyurdu ki:

“Sünnet-i seniyyeyi kendisine rehber edinen hikmet, nefsinin arzularını kendine hâkim kılan, bid’at söyler.”

“Korku, Allahü teâlânın adâletinden, ümit ise lutfundandır.”

“Tevekkül, Allahü teâlâya itimâdı tam olduğundan, onunla yetinmektir.”

“Akıllı, korktuğu şey başına gelmeden önce, onun çâresine bakandır.”

“Allah korkusu, seni O’na ulaştırır ve kendini beğenmekten uzaklaştırır.”

“Muhabbet, Allahü teâlânın korkusuyla sıhhat bulur, edebe sıkı sarılmakla da kuvvetlenir.”

“Dünyâyı sevmek, Allah sevgisini kalbden götürür. Allahü teâlâdan başkasından korkmak, Allah korkusunu kalbden çıkarır, Allahtan başkasından istemek, Allahü teâlâya olan ümidi kalbden uzaklaştırır.”

“Edeb, fakîrin dayanağı, zenginin süsüdür.”

“Muhabbete, muhabbet denmesi, kalbde Allahü teâlânın rızâsından başka olan herşeyi mahv etmesindendir.”

“Zenginlerle sohbet ederken azîz, fakîrlerle sohbet ederken alçak gönüllü ol. Zenginlere karşı izzetli davranman tevâzu, fakîrlere karşı alçak gönüllü olman şereftir.”

“Evliyânın sohbetine kavuşan kimse, Allahü teâlâya kavuşturan yolu bulur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 244

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 86

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 369

4) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 99

5) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 259

6) Keşf-ül-mahcûb sh. 222

7) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 170

8) Kıyâmet ve Âhıret sh. 333

EBÛ SA’ÎD EŞEC

Hadîs ve tefsîr âlimi. Zamanının imâmı olup, “Şeyh-ül-İslâm” diye bilinirdi. İmâm, hafız lakabları da verildi. El-Eşec lakabı ve Ebû Sa’îd künyesi ile meşhûr oldu. Aslen Kûfeli olup, asıl ismi Abdullah bin Sa’îd bin Hüseyn el-Kindî’dir. Kendisine el-Kindî ve el-Kûfevî nisbet edilirdi. Kûfe’de doğup orada yerleşen Ebû Sa’îd el-Eşec, asrının büyük âlimlerinden ders alıp, onların sohbetlerinde yetişti. Birçok talebe yetiştirip, eserler yazdı. Eserlerinden “Tefsîr-i Eşec” meşhûr oldu. 257 (m. 865) senesinde vefât etti.

Ebû Sa’îd Eşec hazretlerinin ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendiği âlimlerden bir kısmı şunlardır: İsmail bin Aliyye, Hafs bin Kıyâs, Ebû Üsâme, Abdüsselâm bin Harb, Heşîm, Ziyâd bin Hasan bin Furat el-Gazzâz, Ebû Büd Reşcâ bin el-Velîd, Abdullah bin Eclah, Abdullah bin İdrîs, Abdurrahmân bin Muhammed el-Muhâribî, Abdet bin

Süleymân, Ukbe bin Hâlid es-Sükûnî, Mu'temer bin Süleymân er-Rekkî, Muâz bin Hişâm, Muhammed bin Fudayl, Vekî, İbn-i Ebî Utbe'dir (r.aleyhim).

Hadîs-i şerîf öğrenmek için yıllarını bu yolda geçiren ve hadîs ilminde "Hâfız" (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlike ezbere bilen) Ebû Sa'îd el-Eşec (radıyallahü anh), vefâtından sonra arkasında sadaka-i câriye (devamlı sevâb getiren sadaka) olarak mümtaz talebeler yetiştirip, kıymetli eserler bıraktı. Bu büyük âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflenenler arasında Ebû Zur'a, Ebû Hatim, İbn-i Huzeyme, Ömer bin Muhammed bin Büceyr, İbn-i Ebî Hatim, İbn-i Ebi'd Dünyâ, Hasan bin Süfyân, Ebû Ya'lâ ve daha birçok büyük âlim ve seçkin insan bulunmaktaydı.

Bu mübârek âlim hakkında, kendi devrinde yaşayan veya daha sonra eserlerini inceleyen âlimler kanâatlerini söyleyip, O'nun dinde sağlamlığını dile getirdiler. Bunlardan Ebû Hâtem; "sika ve sadûk", Mürre; "Zamanın imâmı", Nesâî; "Saduk", Ahmed bin Bilâl eş-Şatvî; "Ondan daha çok hadîs bileni germedim" buyurarak, O'nun ilimdeki yüksekliğini ifâde ettiler.

İlminin çokluğu kadar, zühdü de fazla olan, Ebû Sa'îd el-Eşec (radıyallahü anh), hiçbir ânını âhıretine faydası olmayacak birşeyle geçirmez, bütün vaktini Allahü teâlânın dînine hizmet için harcardı.

Çeşitli râvilerden rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:

"Eshâbımın hiçbirine dil uzatmayınız. Onların şanlarına yakışmayan birşey söylemeyiniz! Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, sizin biriniz Uhud dağı kadar altın sadaka verse, eshâbımdan birinin bir müd arpası kadar sevâb alamaz."

"Ey gençler Cemâati! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse hemen evlensin. Zîrâ evlilik, gözü haramdan daha muhafaza edici, namusu daha koruyucudur. Kimin gücü yetmezse, o da oruç tutmaya devam etsin."

"Melekler, sizden öncekilerden bir adamın rûhunu karşılayıp, "Hayır, nâmına birşey işledin mi?" diye sordular. O zât "İşlemedim" cevâbını verdi. "Düşün" dediler. Adam: "Ben insanlara veresiye mal verir, hizmetkârlarıma fakîre mühlet vermelerini, zengine de müsamahakâr davranmalarını emrederdim" dedi. Allahü teâlâ "O kulumu affettim" buyurdu."

"Şüphesiz kıyâmetin önünde (kıyâmet kopmadan) öyle günler vardır ki, o günlerde ilim kaldırılacak, cehil inecek, herc (adam öldürmek) çoğalacaktır." buyurdu.

1) Tehzîb-üt-tehzîb, cild-5, sh. 236, 237

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh. 501

3) El-A'lâm, cild-4, sh. 90

4) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-6, sh. 58

EBÛ SA'ÎD-İ HARRÂZ

Evliyânın büyüklerinden. Adı Ahmed bin Îsâ'dır. Bağdâdlıdır. Muhammed bin Mensûr Tûkî'nin talebesidir. Zünnûn-i Mısrî, Ebû Âbid Busrî, Sırrî-yi Sekâtî, Bişr-i Hafî gibi âlimler ile sohbet etmiştir. Dört kitap yazmış, 227 (m. 890) senesinde Bağdâd'da vefât etmiştir.

Ebû Sa'îd-i Harrâz vera' ve riyâzette gayet ileri idi. Hakîkat deryası bir zât idi. Onun kadar hakîkatten bahseden olmadığı için ona "Tasavvufun lisânı" denilmiştir. Kendine has kerâmetleri ve hakikâtleri söyleyen veciz sözleri vardır. İlk defa fenâ ve bekâdan o bahsetmişti.

Birgün onun, ayakkabı diktiğini ve tekrar söktüğünü gördüler. Niçin böyle yapıyorsun dediklerinde, "Nefsimi meşgûl ediyorum, tâ ki, o beni meşgûl etmesin" buyurdu.

Ebû Sa'îd-i Harrâz (radıyallahü anh) bir gün, "Bir kimse bir kimseye iyilik yaparsa, muhakkak sûrette o kimse kendisine iyilik eden kimseyi sever" meâlindeki hadîs-i şerîfi okudu ve buyurdu ki: "İnsanlara ne kadar şaşılsa yeridir. Kendisine az bir iyilikte bulunanı sever de, kendisini, bütün iyilik ve

ihsânların hakîkî sahibi olan, Allahü teâlâya yöneltmez. Nasıl olur da kalbini tamamen O'na bağlamaz. Bir kimse başkasına bir iyilik yapınca, ona teşekkür etmeli ve o kimseye iyilik yapmak istidâdını ve gücünü veren ya'nî iyiliğin hakîkî sahibi olan Allahü teâlâya da şükretmelidir."

Kendisi şöyle anlatır: "Birgün çölde gidiyordum. Azığım hiç yoktu. Çok acıktım. Uzaktan bir kervanın gelmekte olduğunu görünce, şunlardan yiyecek isteyeyim diye düşündüm. Sonra da kendi kendime "Bak, sen Allahü teâlâdan başkasına güveniyorsun ve onlarla seviniyorsun. Ben bu kervana katılmam. Ne zaman beni kervana Alırlarsa, o zaman katılırım" dedim. Onlara görünmemek için kendimi belime kadar toprağa gömdüm. Gece yarısı bir ses, "Ey kervandakiler, Allah dostu bir zât şurada kendini kumlara gömmüştür" dedi. Sonra adamlar gelip beni alıp götürdüler."

Şöyle rivâyet edildi: Ebû Sa'îd-i Harrâz'ın ba'zı işlerini gören ve ona hizmet eden bir fakîr vardı. Ebû Sa'îd ona ihlâs ile amel etmesi için, ihlâstân bahsetmişti. Fakîr kendisini yoklamış, görmüş ki Ebû Sa'îd'e yaptığı hizmette ihlâs yok, Hemen Ebû Sa'îd'in hizmetini terk etmiş. Bunun üzerine Ebû Sa'îd, işlerinde biraz zorlukla karşılaşmıştı. Fakîre "Neden gelmiyorsun" deyince O da "Yaptığım işte ihlâs bulamadım" dedi. Ebû Sa'îd'e, "Sen ameline devam et ve ihlâsı elde etmeğe çalış. Çünkü ben sana ameli terk et demedim, ihlâsı ara dedim" buyurdu.

Yine kendisi anlatır: "Gençliğimde bir adam bana kötülük yapmak için uğraşıyor, ısrarla beni sıkıştırıyordu. Ondan hep kaçıyordum. Birgün çölde giderken gördüm ki, o adam beni takip ediyordu. İçimden "Allahım, onun şerrinden beni koru" diye duâ ettim. Yakınımdaki kuyunun içine kendimi attım. Allahü teâlâ o kuyunun içinde beni korudu. Kuyuda "Yâ Rabbi! Kudretinle beni bu kuyudan çıkar ve o şahsın şerrinden koru" dedim. Allahü teâlâ beni kuyudan çıkardı. O adamın yanına koydu. Sonra o adam benden özür diledi ve beni hizmetinde bulunmam için kabûl et dedi. Onun samimî olarak bu teklifi yaptığını gördüm. O zât ölünceye kadar dâima benimle beraber oldu."

Birgün Ebû Sa'îd-i Harrâz, kendinden önce vefât eden oğlunu rü'yâsında gördü. Ona "Yavrucuğum! Allahü teâlâ sana nasıl muâmele yaptı?" dedi. Oğlu "Beni Cennetine koyarak ağırladı." dedi. "Yavrucuğum! Bana nasîhat et" dedi. Bunun üzerine oğlu: "Babacığım! Allahü teâlâya karşı kötü kalbli olarak davranma. Allahü teâlâ ile arana, bir gömlek bile koyma!" dedi. Ebû Sa'îd, bundan sonra yaşadığı süre içinde üzerindeki gömlekten başka gömlek giymedi.

Yine kendisi şöyle anlatır: "Birgün deniz kenarında bir genç gördüm. Omuzunda demir divit asılı idi. Fakat elbisesi sâlihlerin giydiği elbisedendi. Kendi kendime zâlimler âletini üzerinde bulunduruyor dedim. Ona yaklaşıp selâm verdim ve şöyle sordum: "Ey Genç! Allahü teâlâya nasıl ulaşılır?" O genç de bana "Allaha giden yol ikidir. Birisi âlimlerin yolu, diğeri halkın yolu. Senin âlimlerin yolundan hiç haberin yok. Çünkü kendi muâmeleni Allahü teâlâya ermek için sebeb olarak görüyorsun ve sen diviti zulüm âleti sanırsın. Allahü teâlâ "Ey îmân edenler! Zannın bir çoğundan sakının!" buyurmaktadır." dedi.

Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) şöyle demiştir: "Eğer Allahü teâlâ bizden Ebû Sa'îd-i Harrâz'ın yaptığının hakîkatini taleb etse, muhakkak ki hepimiz helak olurduk." Başka bir âlim ise Ebû Sa'îd-i Harrâz ömrü boyunca ayakkabı dikiciliği yaptı. Asla iki dikiş arasında Allahü teâlâyı unutmadı" dedi.

Kendisi bir rü'yâsını şöyle anlatır: "Bir gece rü'yâmda iki melek gökten indi ve bana "Sıdk" nedir diye sordular. Onlara "Ahde vefadır" dedim. Doğru söyledin dediler ve geri gittiler."

Buyurdu ki: "Hakîkî yakınlık, kalbin herşeyden temizlenmesi ve Allah ile huzûrda olmasıdır."

“Nefs durgun suya benzer. Dıştan bakılınca pak, ama biraz hareket edince, dibinde saklı hastalık mikropları ortaya çıkar.”

“Tevhîdin başlangıcı, gönlüyle her şeyden uzak olan kişinin, bütün varlığıyla Allahü teâlâya dönmesidir.”

“İlim seni amele götürür, yakîn ise seni taşır.”

“Yüksek ahlâk sahibinin himmeti, yalnız Allahü teâlâya olur.”

“Tevekkül, kalbin Allahü teâlâya güvenmesidir.”

“Tasavvuf, kendi benliğinden arınıp, ilâhî nûrlarla dolmak, zikirden hâsıl olan zevkin tadına varmaktır.”

Ebû Sa’îd-i Harrâz’ın yazdığı eserlerden en meşhûru Kitâb-üs-sır’dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 228

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 246

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 92

4) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1001

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 129

6) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 276

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 192

8) Nefehât-ül-üns sh. 125

9) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 248

10) Keşf-ül-mahcûb sh. 54

EBÛ SÜLEYMÂN CÜRCÂNÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İmâm-ı Muhammed Şeybânî ve Ebû Yûsuf hazretlerinin talebelerindendir. Aslen Belh yakınlarında Cürcan’dan olan Ebû Süleymân Cürcânî’nin ismi, Mûsâ bin Süleymân’dır. Ebû Süleymân künyesidir. Cürcân’dan Bağdâd’a gelerek ilim tahsil etti Pek kıymetli kitaplar yazdı. 201 (m. 816) yılında Bağdâd’da vefât etti.

Ebû Süleymân Cürcânî, Abdullah bin Mübârek’ten, Amr bin Cemî’, Ebû Yûsuf, Muhammed bin Hasan Şeybânî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hanefî mezhebinin fıkıh bilgilerini, müctehidlerin değişik ictihâdlarını ezberledi. Onları kitaplarında yazarak ve talebelerine anlatarak, daha sonraki nesillere aktardı. O’nun ilimdeki derecesini, Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye’deki şu cümleler çok güzel ifâde etmektedir:

“İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), fıkıh bilgilerini toplayarak kısımlara, kollara ayırdığı ve usûller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramın (r.anhüm ecma’în) bildirdiği i’tikâd, îmân bilgilerini de topladı ve yüzlerce talebesine bildirdi. Talebesinden İlm-i kelâm, ya’nî îmân bilgileri mütehassısları yetişti. Bunlardan İmâm-ı Muhammed Şeybânî’nin yetiştirdiklerinden Ebû Süleymân Cürcânî ve bunun talebelerinden Ebû Bekr-i Cürcânî meşhûr oldu. Bunun talebesinden de, Ebû Nasr-ı Iyâd, kelâm ilminde, Ebû Mensûr-i Mâturîdî’yi yetiştirdi. Ebû Men sûr, İmâm-ı a’zamdan gelen kelâm bilgilerini, kitablara yazdı. Yoldan sapmış olanlarla çarpışarak, Ehl-i sünnet i’tikâdını kuvvetlendirdi, her tarafa yaydı.”

Fıkıhta keskin görüşlü talebeler yetiştiren Ebû Süleymân Cürcânî’den (radıyallahü anh) Abdullah bin Hasan Hâşimî, Ahmed bin Muhammed bin Îsâ el-Bertî, Beşîr bin Mûsâ el-Esedî, Ebû Bekr Ahmed bin İshâk Cürcânî ve daha birçok âlim ilim öğrenip rivâyette bulundu.

İbrâhîm bin Sa’îd anlatır. Halife Me’mun, Mûsâ bin Süleymân ve Ma’lâ er-Râzî’yi sarayına da’vet etti. Daha yaşlı olması, vera’ ve takvâdaki üstünlüğünden dolayı ilk önce Ebû Süleymân Cürcânî’ye kadılık teklif etti. O da “Ey mü’minlerin emîri! İnsanlara kadı ta’yin ederken Allahü teâlânın emirlerine

dikkat et! Her önüne geleni kadı yapma! Emâneti bizim gibi ehil olmayanlara teslim etme! Yemîn ederim ki, ben hiddetliyimdir, sinirlerime hâkim olamamaktan korkuyorum. Allah için, O'nun kullarına muhakeme edecek gücü kendimde bulamıyorum" diyerek kadılığı kabûl etmedi. Halife de "Doğru söyledin" deyip teklifini geri aldı ve ona hayırla duâ etti.

Aynı teklifi Ma'lâ er-Râzî'ye yaptı. Er-Râzî de: "Ben bu işe ehil değilim. Borçlu ve alacaklı bir adamım. Bana borcu olanlardan isteyici olacağım, diğerleri de benden alacaklarını isteyecekler" dedi. Halife "Senin borç ve alacak işini hallederiz. Borçlarını öder, alacaklarını kabûl ederiz" dedi. Yine itiraz edip "Ben vesveseli bir adamım, insanların malını telef edeceğimden korkarım" dedi. Halife "Sana emîn kimselerden istişâre edecek insanlar buluruz, onlara danışırsın" deyince de, "Ama ben danışacağım insanları kırk yıldır tanımak isterim. Değilse onlara güvenemem. Böyle insanları da nerede bulacağım?" dedi. Halîfe de onu affetti. Böylelikle her ikisi de, insanlara hükmetmekle hatâ yapacaklarından korktukları kadılık mesleğinden kurtuldular.

Ebû Süleymân Cürcânî hazretleri, hocalarından öğrendiği ilmi bir taraftan talebelerine öğretirken, bir taraftan da pek kıymetli kitaplar yazdı. Böylece sonraki devirlerde gelecek olan müslümanların faydalanmalarına imkân hazırladı. Bu eserlerinden en meşhûrları arasında "Siyer-i sagîr", "Salât", "Rehn" "Nevâdir-ül-fetâvâ" adlı kitapları sayılabilir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 30

2) El-A'lâm cild-7, sh. 323

3) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 216

4) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 36

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 392

EBÛ SÜLEYMÂN-I DÂRÂNÎ

Şam'da yetişen âlimlerin büyüklerinden. Abdurrahmân bin Ahmed el-Ansî din imamlarından iken, Allahü teâlâdan başka her şeyi terk edip, tasavvuf yoluna girdi. Künyesi Ebû Süleymân'dır. Şam'ın güneyinde bulunan Daran köyünde yerleşti. Bunun için kendisine Ebû Süleymân-ı Dârânî denir. 205 (m. 820)'de Şam'da vefât etti. Türbesi oradadır. Süfyân-ı Sevrî ve başka âlimlerden ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi. Lütuf ve ihsânı bol, çok kibar ve sevimli bir zât idi. Bunun için kendisine Reyhân-ül-kulûb (Gönüllerin güzel kokulu çiçeği) denirdi. Nefsine muhalefet etmekte, açlık çekmekte çok ileri idi. Öyle ki, bu ümmetten açlığa onun kadar tahammül eden olmamıştır. Bunun için kendisine "Bündâr-ül-Câiîn" (Açların reîsi) denirdi ilimde, ma'rifette, yüksek hâlleri ve çok güzel sözleri meşhûrdur. Nefsin zararlarına ve sinsi düşmanlıklarına son derece vâkıf olup, ondan korunmakta, kalbi ve diğer uzuvların hepsini İslâmiyete tam uygun olarak kullanmakta eşine çok az rastlanan Allah adamlarındandı.

Hazreti Ebû Süleymân-ı Dârânî, doğru yola gelmesine sebeb olan hâdiseyi şöyle anlatmıştır: "Câmide bir va'izin sohbetlerine devam ederdim. Birgün sözleri bana çok te'sîr etti. Fakat dışarı çıktığımda bu te'sîr hiç kalmadı. Geri geldim, ikinci defa dinledim, yine sözleri kalbime oldukça çok te'sîr etti. Dışarı çıktım. Bu te'sîr bir miktar devam etti ve kayboldu. Üçüncü defa geldim. Bu sefer öyle duygulandım ki, bu te'sîr eve kadar aynı hâlde kaldı. Eve gelince mûsikî âletlerimi kırdım. Tövbe ettim. Allahü teâlâya ulaştıracak doğru yolu tuttum. Tövbe ettiğimi Yahyâ bin Muâz hazretleri duyduğunda, "Bir serçe, bir turnayı avlamış" demişti.

Hazreti Ebû Süleymân Dârânî, bir gün insanlara nasîhat ediyordu, ileri gelen talebelerinden Ahmed bin Ebü'l Havarî, hocasının nasîhat ettiği meclise gelip, "Efendim, fırın ısındı. Bugün ne pişirmemizi emir edersiniz?" diye sordu. Hazreti Ebû Süleymân cevâb vermedi. Talebesi aynı suâli birkaç defa

tekrar edince, talebesine “Gidip, içine oturunuz!” buyurdu. Talebe, “Hocamın her sözü hikmetlidir. O, madem ki böyle buyurdu. Onun dediği doğrudur” diyerek, gelip fırının içine girdi. Hazreti Ebû Süleymân, sohbet bittikten sonra etrâfındakilere “Derhal gidip, Ahmed’i fırından çıkarın!” buyurunca, yanındakiler hayretle “O, hakîkaten dediğinizi yapmış, fırına girmiş midir?” dediler. Hazreti Ebû Süleymân “Elbette. O söz dinler. Nefsine uymaz. Bana muhalefet etmez” buyurdu. Oradakiler merakla fırına gelip, kapağı açtılar. Ahmed, hakîkaten kızgın fırında oturmakta, bir kılı dahi yanmamış hâlde beklemekteydi.

Ebû Süleymân-ı Dârânî’nin talebesi Ahmed bin Ebü’l Havarî şöyle anlatıyor: Bir sene hocam ile beraber hacca gidiyorduk.. Yolda su tulumunu düşürmüşüm. Su ihtiyâcımız oldu. Susuz kaldık.. Hocama dedim ki, “Efendim su tulumunu kaybettim.” Ellerini açıp şöyle duâ etti: “Ey gaybları bilen ve sahiblerine iade eden, dalâlette olanları hidâyete erdiren Allahım! Kaybettiğimiz şeyi bizlere iade eyle.” Duâsını bitirir bitirmez bir kimsenin, “Bu su tulumunu kaybeden kimdir?” diye seslendiğini duyduk. Tulumumuzu alıp yolumuza devam ettik.

Hazreti Ebû Süleymân şöyle anlattı: “Bir gece câmide ibâdet ediyordum, içerisi çok soğuktu. Öyle ki soğuğun şiddetinden duâ ederken bir elimi koynuma sokuyor diğer elimi semâya doğru açıyordum. Bu şekilde duâ etmek, beni fevkalâde rahatlatmıştı. Uyuduğumda hafifden bir ses; “Yâ Ebâ Süleymân! Duâ için kaldırdığın eline nasi bini verdik. Diğerini de kaldırsaydın ona da nasîbini verirdik” diyordu. Bunun üzerine kendi kendime, “Ne kadar soğuk olursa olsun, bir daha her iki elimi de semâya kaldırmadan duâ etmiyeceğim diye söz verdim.

Bir gece bir hûrî gördüm. Tebessüm ediyordu. Yüzünün nûru o derece idi ki, anlatılacak gibi değil. Ben, “Bu kadar nûr ve güzelliğine sebeb nedir?” dedim. Cevaben “Bir gece gözünden bir kaç damla, yaş akmıştı. Onunla yüzümü yıkadılar. Onun te’sîri ile bu nûr ve güzellik hâsıl oldu. Sizin gibi temiz zâtların gözyaşları, hûrîlerin yüzlerinin parlatıcısı olmaktadır. Göz yaşı ne kadar çok olursa o kadar iyidir” dedi.

Talebesi olan Ahmed bin Ebü’l Havarî diyor ki: “Bir gece tenhada namaz kıldım. Bundan çok büyük lezzet hâsıl oldu. Ertesi gün, bu durumu hocama arz ettim. “Daha fazla gayret et ki, aynı tadı, insanlar arasında iken de bulabilesin” buyurdu.

Bir defa, Ebû Süleymân-ı Dârânî’ye (radıyallahü anh) sordular ki, “Allahü teâlâyı tanımak ile şereflenmenin sırrı, hikmeti nedir?” cevâbında buyurdu ki, “Kişinin, iki cihanda, Allahü teâlâdan başka maksadının olmamasıdır.”

Sâlih zâtlardan birisi bir gece rü’yâsında Hazreti Ebû Süleymân-ı Dârânî’yi nûrdan kanatlarla uçuyor gördü. “Hayırdır inşâallah! Bu ne hâldir?” dedi. Ebû Süleymân-ı Daranî (radıyallahü anh) “Şimdi cezaevinden kurtuldum, serbest oldum” buyurdu. Rü’yâyı gören zât sabah uyandığında, Hazreti Ebû Süleymân-ı Dârânî’yi ziyârete gitti. Vefât etmiş olduğunu öğrenince rü’yâsının ne demek olduğunu anladı.

Vefâtından sonra kendisini rü’yâda görüp “Allahü teâlâ size nasıl muâmele eyledi?” dediklerinde, “Rahmet ve inâyet buyurdu. Fakat, insanlar tarafından parmakla gösterilmem bana çok zarar verdi” buyurdu.

“Kim öğle namazının farzından evvel dört rek’at namaz kılarsa, o gün işlemiş olduğu günahları mağfiret olunur” hadîs-i şerîfini Ebû Süleymân-ı Daranî (radıyallahü anh) rivâyet etmiştir.

Ebû Süleymân-ı Daranî buyurdular ki:

“Helâlden bir lokma az yemeği, akşamdan sabaha kadar namaz kılmaktan daha çok severim. Çünkü, mi’de dolu olunca, kalbe gaflet basar, İnsan Rabbini unutur. Helâlin,

fazlası böyle yaparsa, mi’deyi haram ile dolduranların hâli acaba nasıl olur?”

“Açlık, Allahü teâlânın hazinelerinden bir hazinedir. Onu sevdiklerine ihsân eder.”

“En sağlam kale, dilini korumaktır. İbâdetin sözü açlıktır, İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylere muhabbet etmek, bütün kötülüklerin başıdır.”

“Karın tokluğu, Allahü teâlâya karşı yapılacak ibâdetlerin tam yapılmasına mânidir.”

“Kul, nefsini tanımayınca tevâzu edemez. Dünyânın hiç olduğunu bilmiyen, zühd sahibi olamaz. Zühd, seni Allahü teâlâdan alıkoyan şeyleri terk etmektir.”

“Tevâzu, güzel amel işleyemediğini düşünmektir.”

“Dünyâyı düşünmek perdedir. Âhıreti düşünmek hikmete, gönlün canlanmasına sebep olur, ibret almakla ilim artar, tefekkür ile de Allah korkusu artar.”

“Bir kalbe dünyâ düşüncesi yerleşse, âhıret düşüncesi o kalbden, göç edip gider.” “En fazîletli amel, nefsin istediğinin zıddını yapmaktır.”

“Her şeyin bir emaresi olduğu gibi, ilâhi feyzlere kavuşmaktan mahrûm kalmanın alâmeti de ağlamamak, ağlamayı terk etmektir.”

“Bir gece, uyku bastırdığı için biraz uyudum. Rü’yâmda gördüm ki, bir hûrî bana, “Beşyüz senedir beni senin için yetiştiriyorlar, sen ise uyuyorsun” dedi.”

“Bir kimse, güzel bir amel işleyince, bunu kendi gayretleri ile değil de, Allahü teâlânın lütfu, ihsânı ve yardımı ile yapabildiğini iyi bilirse, o kimsenin, ucba kapılması, ibâdetini beğenmesi mümkün değildir.”

“En zor, ama en makbûl olan şey sabırdır. Sabır, iki kısımdır. Birincisi, Allahü teâlânın yapmamızı emrettiği, fakat nefsimizin istemediği ibâdetleri yapmaya devam etmekte sabretmek, ikincisi ise, Allahü teâlânın yapmamızı yasak ettiği, fakat nefsimizin hoşuna giden şeyleri yapmamaya devam etmekteki sabır.”

“Kul, Allahü teâlâdan haya ederse, Allahü teâlâ onun ayıblarını örtüp, insanlardan gizler, hatâlarını affeder. Kıyâmet günü onun hesabını kolay eyler.”

“Çok vakit, kalbime düşünceler geliyor. Araştırıyorum. Kitaba (Kur’ân-ı kerîmin emirlerine) ve sünnete (hadîs-i şerîfler) uygun bulursam kabûl ediyorum.”

“Bugünü, düne eşit olan zarardadır.”

“Âhıret için sana fâidesi olmayan kimse ile arkadaş olma.”

“Allahü teâlâ benim sağ gözüme, Cehennemin yedi tabakası ile azâb etse râzı olurum. Azâbın birazını da öbür gözüme niye koymuyor diye düşünmem. Zîrâ bilirim ki, O, benim için en faydalı olanı yapar.”

“Bütün insanlar beni, olduğumdan daha aşağılamak, hakaret etmek isteseler, bunu yapamazlar. Çünkü, herkesin, hakaret derecelerinin en aşağısı olarak düşünebileceklerinden daha aşağı olduğumu biliyorum.”

“Allahü teâlâdan râzı olmak ve O’nun kullarına merhamet etmek, Peygamberlerin ahlâkındandır.”

“Bir kimse dîne yapılan hizmetlerde bulunsa ve bu hizmetlerde, nefsine bir pay ayırsa, yaptığı hizmetlerin tadını ve fâidesini bulamaz.”

“Bütün işlerde, kulun niyeti Allahü teâlânın rızâsı olursa, o işin sonu mutlaka iyi olur.”

"Bir kimse, bir mü'mini gözünde küçültür, kendini ondan daha kıymetli zannederse, hangi ibâdeti yaparsa yapsın, tadına zevkine varamaz."

"Farkında, olmadan, şüpheli bir lokma yemiş olsam, bir Cuma'dan öbür Cuma'ya kadar içimde bir ateş yanar ve acısını hissederim."

"Nefs hâîn ve Allahü teâlânın rızâsını aramaya mânidir. Yapılacak en iyi iş, nefse muhalefet etmektir."

"Lüzumundan fazla yiyerek mi'desini şişiren kimse için şu altı zarar vardır. İbâdetlerinden zevk alamaz, öğrendiği hikmeti hafızasında tutamaz. Diğer insanları da kendisi gibi tok zannedip, onlara karşı merhametli ve şefkatli olamaz, ibâdetleri yaparken üzerine ağırlık çöker. Çeşitli arzuları meydana çıkar. Müslümanlar câmiye giderken, o helaya gider."

"Kanâat rızânın, vera da zühdün başlangıcıdır."

"Âhıreti düşünmek, aklın alâmeti ve kalbin hayatıdır."

"Bir dostundan, bir uygunsuzluk görürsen hemen onu tenkid etme. Mümkündür ki, kendisini tenkid ederken sana, önce yaptığı uygunsuzluktan daha zor ve ağır gelecek bir söz söyleyebilir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 75

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 254

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 91

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 131

5) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 248

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 13

7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1002

8) Kıyâmet ve Âhıret sh. 194

9) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 142

10) Nefehât-ül-üns sh. 116

11) Sıfât-üs-safve cild-5, sh. 225

12) Keşf-ül-mahcûb sh. 245

13) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-10, sh. 255

14) Risâle-i Kuşeyrî sh. 86

15) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 29

EBÛ TÂLİB HAZREC BİN ALİ

Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin talebelerinden. Kaynaklarda nerede doğduğu anlatılmamakla beraber, Hemedân yakınlarında dergâhının bulunduğu beldede vefât ettiği bildirilmektedir. Ebû Bekir Şiblî, Ebü'l-Hasan Ali bin Muhammed Müzeyyen, Ebû Abdullah-ı Hafîfle arkadaşlıkları vardı. Bağdâd, Şîrâz, İsfehan, Mekke, Medine ve Hemedân'a ziyâretleri oldu. Hemedân vâlisi Ebû Ali Varcî'den, kendisine talebeleriyle beraber kalabileceği bir dergâh yapmasını istedi. Vefâtına kadar orada kaldı. Abid ve zâhid olup, ömrünün her ânını Allahü teâlânın râzı olacağı bir işle geçirmeye gayret ederdi. Ömrü boyunca ilim tahsil edip, kalbinin kötülüklerden temizlenmesi için çalıştı. Talebelerine ilim ve Cehennem ateşinden korunma yollarını öğretti. Çok talebe yetiştirdi. Şöhretten kaçardı. Tanındığı yerden ayrılır, övülmekten hoşlanmazdı.

Ebû Abdullah-ı Hafif anlatır: "Ebû Tâlib Hazrec bin Ali hazretleri, Şîrâz'a gelmişti. Mi'desi ağrıyordu. Oranın ileri gelenleri Şeyh'in hizmetini bana havale ettiler. Her gece onaltı-onyedi defa kalkardı. Bir gece oturuyordum. Vakit bir hayli ilerlemişti. Uyku bastırınca uyuya kalmışım. Şeyh beni çağırmış, ikinci çağırışında kalkıp hizmetine koştum. Bana "Ey çocuk, benim gibi mahlûkun hizmetini doğru dürüst yapamıyorsun, Yaradan'ın hizmetini nasıl yapacaksın?" buyurdu.

Yine Ebû Abdullah-ı Hafif anlatır: “Ebû Tâlib Hazrec, Şîrâz’da sohbetini dinlemek için toplananların yanına geldi. Üzerindeki elbise çuvaldandı. Elinde de bir âsâ vardı. Ben de yanındaydım. Cemâate: “Size ne söyleyeceğimi bilemiyorum. Ben günahlar içinde çırpınan bir günahkârım” dedi ve ağladı. Yanındakileri de ağlattı. Meclisi feryâd ve çığlıklarla doldu. Şîrâz’ın insanları O’nu çok sevip, ayak bastığı toprağı hastalara şifâ diye topladılar. O, bu sevgiyi reddetti. Onların gözünden düşecek bir hareket yaptı. Herkes ondan yüz çevirdi. Hiç kimse ona iltifât etmez oldu. Oradan İsfehan’a gitti. Giderken Ali bin Sehl İsfehânî’ye O’nun üstünlüğünü belirten bir mektûb yazıp verdim. O, İsfehan’da Ali bin Sehl ile görüşmedi. Hemedan’da vâli Ebû Ali Varcî ile görüştü. Vâli ihtiyâcını sordu. O da, “Falan yerde bana bir dergâh yap” dedi. Orası yapılınca, binayı siyaha boyayıp, kendisi de siyah elbise giydi. Vefâtına kadar orada oturdu.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 293

EBÛ TÜRÂB NAHŞEBÎ

Evliyânın büyüklerinden, Adı, Asker bin Hüseyin Nahşebî’dir. Künyesi ile tanınmış, asıl ismi unutulmuştur. Horasan’ın evliyâlarından idi. Hâtim-i Esâm ve Ebû Hâtim-i Attar el-Basrî ile sohbet etmiştir. Şafiî mezhebinde fıkıh âlimi idi. Aynı zamanda Ahmed bin Hanbel’den de ilim almıştır. Ebû Abdullah Celâ’nın ve Ebû Abîd Bûsrî’nin hocasıdır. 245 (m. 859) senesinde Basra çölünde namaz kılarken vefât etti. O halde bir sene kaldı. Bu zaman içinde cesedine vahşî hayvanlar ve kuşlar hiç yaklaşmamış, vücûduna dokunmamışlardır.

Allah yolunun büyüklerinden mücâhede ve takvâda kuvvetli, hikmetli ve te’sîrli sözleri meşhûr olup, yıllarca başını, yastığa koymadı. Yalnız Harem-i şerîfte bir seher vakti uyudu. Rü’yâsında hûrîlerden bir kısmı gelip kendilerini ona göstermek, onunla konuşmak istediler. Ebû Türâb: “Ben kendimi Allahü teâlâya o kadar verdim ki, hûrîlerle oturup konuşacak vaktim yok” dedi. Hûrîler etrâfında gürültü ederlerken, Cennet meleklerinin reîsi Rıdvan gelip: “Bu azîzin size yüz vermesi mümkün değildir. O Cennetteki yerini almadıkça sizinle ilgilenmez. Gidin ve o zaman gelirsiniz” dedi.

İbn-i Celâ anlatır: “Ebû Türâb Mekke’ye geldi. Bitkin yorgun ve zaif görünmüyordu. “Nerede yemek yedin?” dedim. “Basra’da, Bağdâd’da, bir de burada” dedi. Yine İbn-i Celâ der ki: “Üçyüze yakın evliyâ gördüm. Bunlardan dördü çok büyük olup, ilki Ebû Türâb idi.”

Kendisi anlatır: Birgün Hicaz’da yalnız yürüyordum. Siyah yüzlü bir adam gördüm. Boyu çok uzun idi, korkmuştum. “Dev misin, cin misin?” diye sordum. Bana: “Sen müslüman mısın, kâfir misin?” diye sordu ve “Eğer müslümansan Allahtan başkasından korkma” dedi ve kayboldu.

Yine kendisi anlatır: “Birgün Nahşeb mahallelerinin birinden geçiyordum. Aniden kulağıma sesler geldi. Dikkat ettim. Bir takım erkeklerin, bir kadınla tartıştıklarını anladım. Kendi kendime, buraya gitmeliyim, bir mazlûm ise ona yardım etmeliyim dedim. Yanlarına varınca kadın beni gördü ve yanıma geldi. Ey Üstâd: “Fâsık ve ömrünü kötü şeylerle harcayan bir oğlum var. Yaptığı kötülükler, işlediği günahlar hakîkaten çoktur, Dün gece fısk meclisi kurmak ve şarap içmek istedi. Akşamdan sonra, Allahü teâlâ ona bir hastalık gönderdi. Şimdi hasta yatağında yatıyor. Evimiz mescidin yanındadır. Cemâat geceki sesleri duyup şimdi geldiler ve onu mahalleden çıkarın dediler. Ben hasta olduğunu ve hastalığının da şiddetli olduğunu bildirdim, ölürse hepimiz ondan kurtuluruz, yahut tövbe eder, kendisi kurtulur, ölmez ve tövbe de etmezse, o zaman onu şehirden dışarı çıkarın dedim.” Kadına yardım ettim ve kalabalık dağıldı. Sonra aklıma o genci görmek ve tövbe ettirmek geldi. Evden içeri

girince, genç beni görür görmez feryâd edip ağlamaya başladı. “Allahım ne kadar kerîmsin ki, benim gibi ömrünü boşa geçirmiş bir zavallının duâsını ânında kabûl eyledin” dedi. Hey genç! Ne duâ ettin?” dedim. “Üstadım, bugün seher vaktinde iki duâ ettim. Biri; Yâ Rabbi sabahleyin bana, Ebû Türâb’ın yüzünü görmek nasîb eyle. İkincisi; Yâ Rabbi, nasûh tövbesi ihsân eyle dedim. Duâmın birini şu anda kabûl edilmiş görüyorum, umarım ki, ikincisi de kabûl edilir. Ey hocam çok günahkârım. Tövbe etsem, kabûl olur mu?” deyince, “Ey genç, ümidsiz olma ki, Allahü teâlânın rahmet denizleri dalga dalga geliyor. Allahü teâlâ ziyâdesi ile tövbeleri kabûl edici ve affedicidir. Kulların günahlarını bağışlayıcıdır. Âsilerin tövbelerini kabûl edicidir. Âcizlere kâfidir. Düşkünlerin en iyi vekîlidir. Bütün günahlardan tövbe makbûldür” dedim. Genç elimde tövbe etti ve gözlerinden yaşlar döküldü.” Ebû Türâb oradan ayrılınca genç annesine: “Ey anneciğim! Sana bir vasıyyetim var. Yerine getir” dedi. Annesi “Evlâdım, ne vasıyyetin var, söyle” dedi. Beni bu yataktan ve yumuşak yastıktan, mezellet toprağına indir. Ebû Türâb’la tövbe ettiğim ândan sonra, yerde Allahü teâlâya tekrar tövbe edeyim. Çünkü bu hastalık beni iyice sardı. Anlıyorum ki, ben bundan öleceğim” dedi. Annesi isteğini yerine getirdi ve onu yataktan yere indirdi. Genç, yüzünü toprağa sürdü. Ve kalbinin, rûhunun derinliklerinden gelen bir ses ile inledi: “Ey Allahım! Yaptıklarıma pişman oldum. Tövbe ettim. Senin dergâhından başka kapım yok. Dertlilerin dayanağı, muhtaçların sığınağı sensin. Toprakla bir olmuş, zamanını boşa geçirmiş ben kuluna rahmet et” diye yalvardı. Onu topraktan kaldırıp, yatağa yatırdılar. Gece olunca genç vefât etti. Ebû Türâb “O gece rü’yâmda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Yanında iki yaşlı zât var idi. Onlarla beraber çok kalabalık geldi. Birisi bana, bu Hazreti Muhammed Mustafâ’dır (aleyhisselâm) diğer taraftaki yaşlı zât ise, İbrâhîm Halîlullah’tır (aleyhisselâm), diğer taraftaki ise Mûsâ Kelîmullah’tır (aleyhisselâm). Bu kalabalık ise, yüzyirmibin küsur peygamberdir” dedi. İleri koştum. Selâm verdim, Resûlullah (aleyhisselâm) selâmıma cevap verdi. Benimle müsâfeha etti. “Yâ Resûlallah, siz Nahşeb’e gelmiş miydiniz?” diye arz ettim. Buyurdu ki: “Ey Ebâ Türâb! Dün senin elinde tövbe eden genç, bu gece vefât etti. Allahü teâlâ onu, dostları derecesine kavuşturdu. Ona evliyâ makamı ikram eyledi. Beni ve yüzyirmibin küsur peygamberi, onu ziyârete gönderdi. Ey Ebâ Türâb! O gence izzet gözü ile bakın. Cenâzesinde hazır bulunun.” Uyandım, bu hâlden, gaibime bir incelik geldi ve “Ey Allahım, ne kadar kerîmsin ki, daha dün fıskı yüzünden, mahalleden çıkarmak istedikleri bir fâsıkı, bir ağlama ve inleme, bir tövbe ve pişmanlık ile, bu dereceye kavuşturdun” dedim. Bu zevk ve hâlde iken, diğer odadan küçük kızımın feryadını duydum, ağlıyordu. “Evlâdım, seni ağlatan şey nedir?” dedim. “Babacığım, rü’yâda gördüm ki, filan mahallede tövbe eden bir genç vefât etmiş, her kim onun cenâzesine bakarsa, Allahü teâlâ, ona, kendisinden istediği herşeyi verir. Babacığım, evden dışarı çıkmağı asla istemezdim. Fakat şimdi izin verirsen, gidip o gencin cenâzesini göreyim ve Allahü teâlâdan kendim ve diğer kullar için isteyeyim” dedi. Ona izin verdim. Cenâzesine giderken yolda yaşlı bir kadın gördüm. Bana, “Ey Ebâ Türâb! Hakkın rahmetinin neler yaptığını gördün mü? Fıskının çokluğu yüzünden mahalleden çıkarılmak istenen genç, bu gece vefât etti. Evliyâ silsilesine dâhil edildi. Rü’yâda bana, cenâzesinde bulunan mağfiret olunur diye söylediler” dedi. Başka âlim zât da aynı rü’yâyı gördü. İnsanlara bu durumu haber verdik. Bütün şehir akın akın gencin cenâzesine katılmak için geldi. Tam bir izzet ve ikram ile onun namazını kıldık ve defn ettik:

Yine kendisi anlatır: “Birgün çölde gidiyordum. Nefsim yumurta ve sıcak ekmek istedi. Hiçbir zaman nefsimin isteğini yapmamış idim. Fakat nasıl olduysa isteğim galip geldi. Yolumu değiştirip, bir köye girdim. Köyde hırsızlık olmuştu. Onun için köylüler bir yere toplanmış durumu konuşuyorlardı. Beni görünce içlerinden biri, bu adam hırsızla beraberdi, dedi. Beni yakaladılar. Bana yetmiş sopa vurdular. Bu arada biri

gelip beni tanıdı. Bu hırsız değildir. Bu âlim Ebû Türâb'tır, dedi. Bunun üzerine oradakiler benden özr dilediler. İçlerinden biri beni eve yemeğe götürdü. Bana taze ekmek ve yumurta getirdi. Nefsime "Ey Nefs! Yetmiş sopadan sonra ekmekle yumurta ye" dedim.

Ebû Türâb hazretlerinin kerâmetleri çoktur. Talebeleri şöyle anlatır: Bir talebesiyle birlikte çölde gidiyordu: Talebesi, susamıştı. Ondan su istedi! Ebû Türâb eliyle yeri çizince hemen oradan su kaynadı. Ebû Abbâs anlatır: Ebû Tûrâb'la çölde idik. Arkadaşlardan biri, çok susadım dedi. Ayağını yere vuru. Oradan bir pınar kaynadı. Birisi, ben bardakla içmek istiyorum, dedi. Ebû Türâb elini toprağa vurdu. Cam bardak göründü çok güzel bir bardaktı. Onunla su içtik."

Ebû Türâb talebelerinde beğenmediği bir şey gördüğü zaman kendisi tövbe ederdi. "Bu zavallı benim yüzümden bu belâya düştü" derdi.

Kendisi Hızır'la (aleyhisselâm) görüşmesini şöyle anlatır: Birgün çölde birine rastladım. Kim olduğunu sordum. Hızır'ım dedi. Sonra bana, "Ey Ebû Türâb, şimdi Allahü teâlânın sevdiği velî kullarının kalbini düzeltmeğe memurum. Allah yolundan ayrılınca, onları yola getiririm. Bu yolda ilk iş, yok olmak (benliğini öldürmek) ondan sonrası ise kurtulmaktır." dedi.

Ebû Türâb'ın Câbir bir Abdullah'dan, (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Hastalarınızı yemek için zorlamayın, zîrâ Allahü teâlâ onları yedirir ve içirir"buyurdu.

İbn-i Süfyân'dan (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte ise Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Bir kimse gösteriş ve yaptığını işittirmek isterse, Allahü teâlâ onu teşhir eder. Riya yapanın da, Allah riyasını gösterir" buyurdu. Ebû Türâb buyurdu ki: "Kalbinde zerre kadar dünyâ sevgisi olan, Allahü teâlânın rızâsına kavuşamaz."

"İki şeyi istersiniz, ama bulamazsınız. Bunlar neş'e ve rahatlık olup, ikisi de Cennette olur."

"Sâdık kul, daha amel etmeden, hâlis kul, amel edince, amelin tadını alır."

"Şu dört şeyi dört yerde sarf edersen Cenneti, kazanırsın:

Uykuyu kabirde, rahatı sırat köprüsünde,

iftiharı (öğünmeyi) mîzânda, nefsin arzularını Cennette."

"Ey insanlar! Şu üç şeyi seviyorsanız, biliniz ki onlar sizlerin değildir. Nefsinizi ve canınızı seviyorsanız, onlar Allahü teâlânındır. Malınızı seviyorsanız, onlarda vârislerinizindir."

"Tevekkül, kendini kulluk denizine atıp, kalbini Allahü teâlâya bağlamaktır. Verirse şükür, vermezse sabır etmelidir."

"Allahü teâlâ kimi felâkete düşürmek isterse, ona âlimlerin aleyhinde bulunma hasletini verir."

"Âlim olan, karşısındakinin anlayışına göre konuşur."

"Kul bütün gücüyle günahlardan uzaklaştığı zaman, Allahü teâlânın yardımı, ihsânı her tarafını kaplar. Kalbin günahlar ile kararmasının alâmeti üçtür. Birincisi günah işlemekten korkmamak, ikincisi ibâdetlerde gevşeklik. Üçüncüsü de, va'z ve nasîhatlerin ona te'sîr etmemesidir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 45, 219

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 96

3) Tabakât-üş-şâfiiyye cild-2, sh. 306

4) Tabâkat-üs-sûfiyye sh. 146

5) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 315

6) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 248

7) El-A'lâm cild-4, sh. 233

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 108

9) Keşf-ül-mahcûb sh. 121

10) Riyâd-ün-nâsıhîn, sh. 259

11) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh. 262

12) Nefehat-ül-üns sh. 104

13) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 145

14) Risâle-i Kuşeyrî sh. 97

EBÛ UBEYD

(Bkz. Kâsım bin Sellâm)

EL-BELÂZÛRÎ (AHMED BİN YAHYÂ BİN CÂBİR)

Büyük bir tarihçi. İsmi, Ahmed bin Yahyâ bin Câbir bin Davûd, künyesi, Ebû Ca'fer, Ebû Bekir ve Ebû Hasan gibi değişik şekillerde bildirilmiştir. Nisbeti, Belâzûrî'dir. Bu nispetle meşhûrdur. Doğum târihi bilinmemektedir. 279 (m. 892) târihinde vefât etti. İkinci asrın sonlarında Bağdâd'da doğduğu kabûl edilir. Üçüncü asırda yetişmiştir. Fars asıllı olduğu söylenir. Bu asır, Abbâsîlerin en parlak zamanıdır. Bağdâd, çeşitli gelirlerle çok zenginleşti. Vâkıdî, Medâinî, İbn-i Sa'd, Kâsım bin Sellâm ve İbn-i Kelbî gibi zâtlar, rivâyetleri, târihî haberleri ve çeşitli mevzûlarlâ alâkalı bilgileri kaleme aldılar. Bütün bunlar, Belâzûrî'nin ilmî şahsiyetinin teşekkülünde çok te'sîrli oldu.

Belâzûrî, Bağdâd'daki âlimlerin derslerine devam etti. Onlardan, hadîs-i şerîf, siyer ve çeşitli ilim dallarında çok faydalandı. En çok ders aldığı âlimler: Hüseyin bin Ali el-Esved, Kâsım bin Sellâm, Ali bin Muhammed el-Medâinî, Vâkıdî'nin kâtibi olan Muhammed bin Sa'd'dır. Kaynaklar, onun Farsça da bildiğini yazmaktadır.

Belâzûrî, Irak âlimlerinden kâfi derecede faydalandıktan sonra, Şam'a gitti. Bu sırada Şam'ın büyük âlimlerinden olan, Hişâm bin Ammâr, Ebû Hafs Dımeşkî'nin derslerini dinledi. Sonra, Şam çevresinde, âlimlerin bulunduğu yerleri ziyâret etti. Bu sebeble, Hums, Antakya, Rum sınırları, Cezîre ve Rakka'yı dolaştı.

Böylece Belâzûrî, Irak ve Şam gibi önemli iki ilim merkezinin özellikle târih hakkındaki bilgilerini kendisinde toplamış oldu. Belâzûrî'nin yaptığı bu ilim yolculuğu, meşhûr Futûh-ul-Büldan isimli eserine, asrına göre yeni olan bilgileri kazandırdı. Şam, Hums, Menbec, Rum hududu ve Antakyalılardan, oraların fethi ve târihi ile alâkalı çok ma'lûmat (bilgiler) topladı. Bunları kitabına yazdı.

Belâzûrî'nin hocalarının, yaptığı ilmi yolculuklarının, halifelerin saraylarına gidip gelmesinin ve edindiği kültürün, târih ve rivâyetler husûsunda eser vermesinde te'sîri büyük oldu. O, İbn-i Sa'd vasıtasiyle, Vâkıdî'nin fetihlerle alâkalı bütün rivâyetlerini elde etti. Medâinî'nin bizzat kendisinden fetihler ve o memleketlere dâir yazdığı pek çok kitabındaki rivâyetleri aldı. İbn-i Kelbî'nin torunu vasıtasiyle, dedesinin, neseplere (soylara) dâir yaptığı rivâyetleri, Kâsım bin Sellâm'dan uşr ve haraç ile alâkalı, mevzûları öğrendi. Bütün bunların sonunda memleketler hakkında geniş bir bilgiye sahip bir tarihçi, neseb âlimi, geçmiş hadîseleri rivâyet eden (nakleden) bir râvi durumuna geldi. Onun şairliği de vardı. Farsçayı da öğrenen Belâzûrî'nin Farsçayı öğrenmesindeki sebeblerden bir tanesi, bu dildeki eserleri, Arapçaya nakletmek istemesidir. Belâzûrî'nin Farsçadan terceme ettiği kitap, Ahd-i erdeşîr'dir. Bunu şiirle terceme etmiştir.

Belâzûrî'nin böyle derin bir kültüre sahip oluşu, devletin ileri gelenlerinin iltifât ve hürmet etmesine vesîle oldu. Birçok kimse onun bu bilgilerinden istifâde etmek için uğraştı.

Belâzûrî'nin talebeleri çok idi. Onun talebelerinden iki tanesi büyük âlim Veki el-Cerrâh ve Ca'fer bin Kudame'dir. Dehaveyh; "Fihrist sahibi Muhammed bin İshâk en-Nedîm, Belâzûrî'nin talebesidir" der. Burada bir hatâ vardır. Çünkü, Fihrist sahibi Belâzûrî'ye yetişmemiştir. Ancak buradaki yanlışlık şuradan doğuyor: Belâzûrî'den ders alan Yahyâ bin Demîm'dir. Yahyâ kelimesi hatâ olarak Muhammed olarak yazılmıştır. Yahyâ bin Nedim ise, halifelerin yakınlarından olan bir ailedendir.

Belâzûrî'nin kitapları çoktur. Ancak, iki tanesi pek meşhûrdur:

1. Futûh-ul-Buldân: Peygamber efendimizin gazâlarından; Suriye, Cezîre, Magrip, Irak ve İran'ın fetihlerinden bahsetmektedir. Yeri geldikçe, hâdiselerin geçtiği yerlerin, ilmi, kültür ve diğer içtimaî ahvâ linden, Bizans ile olan teşrîfat mücâdelesine vergi mes'elelerine ve Arapça'nın tarihçesine dâir kıymetli bilgiler vardır. Eser yazıldığı asra kadar olan devrede, müslümanların yaptığı fetihler için iyi bir kaynaktır.

2. Kitâb-ül-Ensâb ve'l-Ahbâr Zehebî, tercih edilen, bu kitabın Ensâb-ul-Eşrâf olduğunu söyler. Belâzûrî bu kitabına, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiram efendilerimizin mübârek hayatlarıyle başlamıştır. Sonra Abbasîler ve Emevîleri anlatır. Sonra, bunların dışında kalan Kureyşlilerden, Mudır kabilesinin kollarından bahseder. Son kısmı, sadece Kay kabilesinin Sakif kolunu anlatır. Haccâc'ın hayatını çok tafsilatlı anlatmıştır.

Belâzûrî'nin Ensâb-ül-Eşraf kitabında Ziyâd bin Ebî Süfyân vefâtına yakın şu husûsları tavsiye etmişti:

1. Allahü teâlâdan başka ilâh olmayıp, tek ibâdete lâyık sadece Allahü teâlâ olduğuna, O'nun ortağı olmadığına, Rabbini hakkıyla tanıyıp, günahından korkan kim senin şehâdetiyle, şehâdet etmek (inanmak).

2. Muhammedin (aleyhisselâm), Allahü teâlânın kulu ve Resûlü (Peygamberi) olduğuna, Allahü teâlânın onu hidâyet rehberi olarak gönderdiğine.

3. Mü'minlerin emîrinin ve müslümanların, Allahü teâlâdan nasıl korkulması gerekiyorsa, öylece korkmalarını.

4. Müslüman olarak ölmeye çalışmalarını.

5. Büyük küçük bütün işlerini bizzat kendilerinin takip etmesini.

Ziyâd bin Ebî Süfyân sonra şöyle devam eder: Allahü teâlâ insanlara akıl ni'metini vermiştir. Bu yüzden günah işlerlerse Allahü teâlâ onları cezalandırır. Çünkü akıllarını kullanarak bu günahı yapıyorlar. Eğer, ibâdet ve tâat yaparlarsa, Allahü teâlâ onlara mükâfat verir. Allahü teâlânın iyi kullarına ni'metleri vardır. Kötüleri ise hesaba çekecektir. Allahü teâlânın ni'metlerine kavuşmuş olan kimse, dünyâya dalıp, âhıretini unutmaz. Dünyâ hayatı birgün yok olacaktır. Onun devam etmesine çâre yoktur. Sizin; sakınmanız ve uzak durmanız gereken şeylerden uzak durmanızı, insanların sonra yaparım, diye gecikdirip, tekrar ellerine geçiremedikleri tövbeye sarılmanızı tavsiye ederim. Çünkü, günahlara tövbe etmemenin sonu, nedamet ve pişmanlıktır."

1) Mukaddimet-u futûh-u-buldân

2) Mu'cem-ül-udebâ cild-5, sh. 89

3) Târih-i Dımaşk cild-2, V-135

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 201

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 392

6) Lisân-ül-mîzân cild-1, sh. 322

7) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 65

8) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 83

ESED BİN MÛSÂ

Meşhûr hadîs âlimlerinden. Adı, Esed bin Mûsâ bin İbrâhîm bin Velîd bin Abdülmelik bin Mervân bin Hakem el-Emevî'dir. Büyük bir hadîs âlimi olup, hadîs hafızlarından idi. "Esedü'l-Hadîs" (Hadîs aslanı) lakabı ile meşhûr oldu. 132 (m. 749) senesinde Mısır'da veya Basra'da doğduğu rivâyet edilmektedir. Mısır'a yerleşti. 212 (m. 827) senesinin Muharrem ayında orada vefât etti.

Büyük bir hadîs âlimi olan Esed bin Mûsâ, birçok âlimden ilim aldı. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok seyahat etti. Uzak yerleri dolaşıp hadîs öğrendi. Bu ilimle ilgili tasnif edip, kitap hâline getirdiği birçok eserleri vardır. O, İbn-i Ebî Ri'b, Leys bin Sa'd,

Şu'be, Muâviye bin Sâlih, Muhammed bin Talha, Hammâd bin Seleme ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ahmed bin Sâlih-i Mısrî, Rebî' bin Süleymân, Muhammed bin Abdürrahîm el-Berkî, Mikdam bin Dâvûd er-Raînî ve daha birçok âlim rivâyette bulunmuşlardır.

Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sünen-i Ebû Dâvûd, Sünen-i Nesâî, Sahîh-i Buhârînin ta'likînde yer almaktadır.

O, hadîs ilminde sika (güvenilir) ve zekî râvilerdendir. İmâm-ı Buhârî, O'nun hadîs-i şerîflerinin meşhûr olduğunu bildirmektedir. İmâm-ı Nesâî, İcli, Bezzârve İbn-i Kani' O'nun hakkında: "O, Şeyhaynın (Hazreti Ebû Bekir ile Hazreti Ömer'in) fazîletlerini bildiren hadîs-i şerîfleri toplayıp bir kitap yazdı." Abdülhak da, "Ahkâmü'l-Vüstâ" adındaki eserinde: "Esed bin Musa'nın oğlu Sa'îd, Tabiînin fazîletlerini bildiren hadîs-i şerîfleri topladı ve bir kitap yazdı. Bunların çoğu, babasının ve ondan rivâyette bulunan âlimlerin bildirdikleri idi" diye yazmaktadır.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Peygamberlerden biri, bir defasında kavmine bedduâ edip onların helak edilmesini isteyince, ona denildi ki; "Onlara dışarıdan bir düşman musallat edilmesini ister misin?" O da; "Hayır!" dedi. Tekrar "açlıkla cezalandırılmalarını ister misin?" diye sorulunca, buna da "Hayır!" dedi. Bunun üzerine: "Onların ne ile cezalandırılmasını istiyorsun?" denilince, O şöyle cevap verdi: "Onlara öyle ani bir ölüm verilsin ki, canlarını yakıp, sayılarını azaltsın! Nihâyet, onlara azâb olarak tufan gönderildi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 402

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 260

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 27

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 241

5) El-A'lâm cild-1, sh. 298

ESMÂÎ

Meşhûr Arab dili âlimi. İsmi, Abdülmelik bin Kureyb bin Alî bin Esmâ el-Bâhilî olup, künyesi Ebû Sa'îd'dir. Dedesinin ismi Esmâ'dır. Dedesine nisbetle Esmâî denir. Esmâî diye meşhûrdur. 122 (m. 740) senesinde Basra'da doğup, 216 (m. 831) târihinde yine orada vefât etmiştir. Vahalar ve kırlarda yaşıyan Araplar arasında, çok dolaşmıştır. Onlarla alâkalı haber ve bilgileri toplamıştır. Bu bakımdan Arap diline büyük hizmetleri olmuştur! Topladığı bilgileri, halifelere takdim ederdi. Buna karşılık, halifeler ona mükâfat ve hediyeler verirlerdi. Bildirmiş olduğu haberler gayet çoktu. Abdullah bin Avn, Şû'be bin Haccâc, Ya'kûb bin Tahlân, Mis'ar bin Kedâm, Süleymân bin Mugîre, Kurre bin Hâlid gibi büyük zâtlardan (r.anhüm) rivâyetlerde bulundu. Ondan da, kardeşinin oğlu Abdurrahmân bin Abdullah, Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm, Ebû Hatim es-Sicistânî ve daha başka âlimler de ondan rivâyette bulunmuştur. Basralıdır. Hârûn Reşîd zamanında Bağdâd'a gelmiştir.

Esmâî, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfi açıklamakta çok titizlik gösterirdi. Bilmezse asla açıklamaya girmezdi. Ama, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîften bir kelime, âyet veya cümlenin ma'nâsı sorulunca, "Araplar bu kelimenin ma'nâsı için, böyle söylerler. Ancak âyet-i kerîmede ve hadîs-i şerîfteki murâd olan (kastedilen) ma'nâyı bilmiyorum" derdi. Halife Hârûn Reşîd ona çok alâka gösterirdi. Bir ara uzun müddet görüşmemişlerdi. Esmâî, Hârûn Reşîd'in yanına gelince, "Bizi artık unuttun. Sana bir kötülük mü yaptık da, bize uğramiyorsun?" demiştir.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: Yahyâ bin Maîn; onun rivâyetinde sika (güvenilir) olduğunu söyler.

İbrâhîm el-Harbî: "Basra'daki Arap dili âlimlerinin bir kısmı Ehl-i bid'at idiler. Fakat, şu meşhûr dört zât, Ehl-i sünnet i'tikâdında idiler. Bunlar Ebû Amr bin Âlâ', Halîl bin Ahmed, Yûnus bin Habîb ve Esmâî'dir."

Muhammed bin İbrâhîm bin Müslim Tarsûsî, Ahmed bin Hanbel ile Yahyâ bin Maîn'in, Esmâî'yi sünnet-i seniyyeye bağlı olduğu için, medhettiklerini söylemişlerdir.

Esmâî'nin çok eserleri vardır. Ba'zıları şunlardır:

1. El-İbil, 2. El-Ezdâd, 3. El-Müterâdif 4. El-Fark, 5. Şerh-i Dîvân-ı Zir-Rumme.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-4, sh. 162

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 415

3) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh 410

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 170

5) Kıyâmet ve Âhıret sh. 49

FADL BİN ABBÂS ER-RÂZÎ

Hadîs âlimi. Râvileriyle beraber yüzbin hadîs-i şerîfi ezberden bilirdi. Künyesi Ebû Bekir olan Fadl bin Abbâs er-Râzî'ye, Mervezî de denildi. Fadlek ve Sâig lakablarıyla tanındı. Çeşitli şehirlere seyahat eden bu mübârek zât, 270 (m. 883) yılında Bağdâd'da vefât etti.

Hadîs-i şerîf öğrenip, ilim tahsil etmek için Bağdâd, Mekke ve Mısır'ın çeşitli şehirlerine seyahat eden Fadlek, Abdân ve Ma'mer gibi muhaddislerin yakın arkadaşları arasındaydı. İlim öğrenmek için çok uğraşıp, gayret gösteren Fadl bin Abbâs, başta Muhammed bin Mihrân olmak üzere, Hârûn bin Hâlid er-Râzî, Sehl bin Osman el-Askerî, Herebe bin Hâlid, Kuteybe bin Sa'îd, Ahmed bin Abdeh, Ebû Kâmil Fudayl bin Hasan, Îsâ bin Mûsâ Kâlûn, Abdülazîz bin Abdullah el-Evsî, Ümeyye bin Bistâm, Abdülmü'min bin Ali ez-Zaiferânî er-Râzî, Şeybân bin Fürûh, İshâk bin Râhaveyh, Ebû Tâhir bin Serh, Heysem bin Yemân, Ebû Bişr, isme bin Fadl Nişâbûrî, Muhammed bin Amr er-Râzî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Bağdâd'a yerleşip vefâtına Kadar orada ikâmet eden Ebû Bekir Fadl bin Abbâs er-Râzî, hadîs-i şerîfleri inceden inceye, tetkik eder, usûlüne uymayan ve râvileri hakkında tam bir kanâata varamadığı hadîs-i şerifleri asla rivâyet etmezdi. Bu durumu kendisinin "İbn-i Humeyd'den ellibin hadîs öğrendim, onlardan bir tanesini bile nakletmedim" sözleri açık bir şekilde ifâde etmektedir. Bu söz, Fadlek'in hadîs tedkikindeki ciddiyetini ve İslâm ulemâsının hadîs-i şerifleri rivâyet ederken gösterdikleri itinayı çok güzel anlatmaktadır.

İlmin yayılması için, elinden gelen gayreti gösteren Fadl bin Abbâs, diğer İslâm âlimleri gibi pekçok talebe yetiştirdi. Hamaveyh bin Yûnus, Sâlih bin Ahmed, Muhammed bin Hâlid ed-Devrî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Sehl er-Rukanî, Abdurrahmân bin Hasan, Ebû Nuaym Abdülmelik bin Adiyy el-Cürcânî, Muhammed bin Ca'fer el-Haritî, Muhammed bin Ca'fer el-Eş'arî, Ebû Zur'a, Ebû Hatem, Ebû Kureyş, Muhammed bin Cuma el-Fehistânî, Muhammed bin Ca'fer bin Yezîd el-Mutırî, Ebû Avâne Ya'kûb bin İshâk el-İsferâyînî, Ebü'l-Hasan Ali bin Ebî Tâlib el-Esterebâdî, Şuayb bin İbrâhîm el-Beyhekî, Ali bin Rüstem gibi âlimler Fadl bin Abbâs'ın en meşhûr talebeleri arasındaydı.

Fadl bin Abbâs'ın üstünlüğünü dile getiren âlimlerden ed-Dâbî Hasan el-Fâtih, "sika ve güvenilir", Şuayb bin İbrâhîm "O asrının imâmı idi. Ben O'ndan hadîs-i şerîf rivâyet ettim", Hatîb-i Bağdadî "O, sika ve hafızdı" demektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Dımaşk, Varak sh. 36, 49

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 600

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 69

4) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 367

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 160

FADL BİN DÜKEYN EL-HÂFIZ

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Nuaym'dır. 130 (m. 748) senesinde Kûfe'de doğup, 219 (m. 834) târihinde vefât etti. İmâm-ı Buhârî ve Müslim'in (radıyallahü anh) hocalarındandır. Ebû Nuaym, Süleymân el-A'meş, Mis'ar bin Kedâm, Zekeriyya bin Ebî Zaide, İbn-i Ebî Leylâ, Süfyân-ı Sevrî gibi büyük âlimleri dinleyip, rivâyette bulunmuştur. Ondan da, Ahmed bin Hanbel, Muhammed bin İsmail el-Buhârî, Ebû Zûr'a, Ya'kûb bin Şeybe, Ahmed bin Ebî Hayseme gibi büyük âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Bağdâd'a gelip, burada da hadîs-i şerîf dersi vermiştir. Süfyân-ı Sevrî'nin kendilerinden istifâde ettiği 113 âlimden, o da istifâde etmiştir. Yahyâ bin Maîn, Ahmed bin Hanbel'e "Ebû Nuaym'ı imtihan etmek istiyorum" dedi. Ahmed bin Hanbel, ona, "Ebû Nuaym'ın sika (güvenilir) olduğunu kabûl etmiyor musun?" dedi. Yahyâ bin Maîn, "Mutlaka onu imtihan edeceğim" dedi. Bir kâğıt parçası aldı. Ona, kendi rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden otuz tanesini yazdı. Ayrıca her on hadîs-i şerîfin başına da onun olmayan bir hadîs-i şerîf koydu.

Sonra Ebû Nuaym'e gittiler. Kapıyı çalınca, Ebû Nuaym çıktı. Sonra orada bulunan bir dükkânın bir kenarına oturdular. Yahyâ bin Maîn yazmış olduğu hadîs-i şerîflerden on tanesini okudu. Fadl bin Dükeyn i'tirâz etmeden dinledi. Fakat, kendisine âit olmıyan onbirinci hadîs-i şerîf-i okuyunca, Fadl bin Dükeyn, "Bu benim rivâyet ettiğim hadîs-i şerîf değil" dedi. Sonra ikinci onu okuyunca, yine sessizce dinledi. Onbirinci olup, kendisinin rivâyet etmediği hadîs-i şerîf okununca, Yahyâ bin Maîn'e, kendisinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîf olmadığını söyledi. Üçüncü on okunduğunda, kendisine âit olmayan hadîs-i şerîfi yine tanımıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 350

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 67

3) Târih-i Bağdâd cild-12, sh. 346

4) El-A'lâm cild-5, sh. 148

5) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 269

FADL BİN MUHAMMED ŞA'RÂNÎ

Hadîs âlimi. Râvileriyle beraber yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilirdi. Ya'nî hadîs ilminde hafızdı. Saçlarının gür olmasından dolayı Şa'rânî nisbetiyle bilinen Fadl bin Muhammed, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mektûbuyla müslüman olan Yemen Vâlisi Bâzâm'ın soyundandır. Silsilesi, Fadl bin Muhammed bin el-Müseyyib bin Mûsâ bin Nâsır'dır. Kendisine en-Nişâbûrî, el-Horasânî, eş-Şa'rânî, el-Beyhekî nisbet edildi. Künyesi ise, Ebû Muhammed'dir. 282 (m. 895) yılında vefât etti.

Fadl bin Muhammed eş-Şa'rânî; başta Süleymân bin Harb olmak üzere, Sa'îd bin Ebî Meryem, Abdullah bin Sâlih, İsmâîl bin Ebî Üveys, Ebû Tûbe el-Halebî, Ebû Ca'fer en-Nüfeylî ve daha birçok âlimden ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin derslerinde bulundu. Halef bin Hişâm el-Bezzâr ve Îsâ bin Minâ Kâlûn'dan kırâat ilmini aldı. Kûfe dil mektebi mensûblarından Ebû Sa'îd, İbn-ül-Arabî'den nahv ve lügat ilimlerini öğrendi. İlim tahsili için Endülüs'den (İspanya) başka bütün İslâm memleketlerine gitti.

Şa'rânî'den; İbn-i Huzeyme, İbn-i Şarkî, Ebû Abdullah bin el-Ahrâm, Muhammed bin Müemmil, torunu İsmail bin Muhammed bin Fadl ve daha birçok âlim ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hâkim O'nun için "Edîb, fakîh, âbid idi. Hadîsle ilgilenen herkesi bilirdi" derken, İbn-i Ehram "Sadak" olduğunu söylemiştir.

Fadl bin Muhammed Şa'rânî, hadîs rivâyetinde tenkid edilmiş, fakat İmâm-ı Zehebî Tezkiret-ül-huffâz adlı eserinde onu

müdâfaa etmiştir. İmâm-ı Zehebî, hafız ve İmâm-ül-Cevval olarak bahsettiği Ebû Muhammed Şa'rânî için hüsn-i zan edilmesinin lâzım olduğunu, önceki asırların mübârek âlimlerinin, kısır bilgilerin ışığında yapılan değerlendirmelerle kötülenmemesinin lüzumunu bildirmektedir. İmâm Zehebî, daha önce yaşamış âlimlere dil uzatanlara "Birinci, ikinci ve üçüncü asır âlimleri için derli toplu kitapları yoktu, diye; onlar fıkıhtan, usûlden, re'yden anlamaz, Yunan ve Roma felsefecileri ve onların yolunda giden dehrîlere, Allahü teâlânın varlığı üzerinde biz delîller getirdik, onlar bu delîlleri bilmezlerdi deme. Onlar kendilerinden sonra çıkan fakîhlerin ictihâd ve fetvâlarından habersizdi. O halde bilgileri eksikti iddiasında bulunmayasın. Onların en zayıf denileni dahi, bu husûsları bizden çok daha iyi bilirdi. Onlara karşı yumuşak ol, dilini tut. Ya da faydalı bir ilimle konuş. Faydalı ilim de sana, onlardan gelmiştir. Şimdiki fakîhlerin ilimlerinin kaynağı, o devrin fukahâsına dayanır, hadîscilerin dayanakları, geçen asırların muhaddisleridir. Ben ve sen kimiz ki onlar hakkında söz söyleyelim. Fazîlet sahibinin üstünlüklerini, ancak fazîlet sahibi anlayıp ifâde edebilir. Allahü teâlâ, noksan sahiplerine noksanlıklarını gösterip, onlara câhiller gibi söz söyletmesin" buyurmaktadır.

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 626

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 179

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 71

4) Eshâb-ı Kirâm sh. 52

5) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 425

FÂTIMA-İ NİŞÂBÛRİYYE

Hâtun evliyâların büyüklerinden. Horasanlıdır. Mekke-i mükerremede otururdu. Bâyezîd-i Bistâmî'nin medh ve iltifâtına mazhar olmuştur. Zünnûn-i Mısrî kendisine birçok mes'elelerde danışmıştır. 203 (m. 818) senesinde Mekke-i mükerremede vefât etmiştir.

Bâyezîd-i Bistâmî onun hakkında der ki: "Ömrümde bir hâtun tanıdım. O Fâtıma-i Nişâbûriyye'dir. Kendisine herhangi bir konuda haber vermek istesem, ona ayan olur ve o şeyi kendisi bana bildirirdi."

Zünnûn-i Mısrî ise onun için şunları söylemiştir: "Mekke-i mükerremede bir hâtun vardır. Adı Fâtıma-i Nişâbûriyye'dir. Bu veliyye hanım, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâ ve esrârından öyle şeyler söylerdi ki, bana hayret verirdi."

Bu evliyâ hâtun, Allahü teâlâya öylesine âşık ve Peygamber efendimize (aleyhisselâm) öyle sevgi beslerdi ki, bir sohbet esnasında onlardan bahsedilirken dayanamayıp vefât etti.

Buyurdu ki: "Allahü teâlâyı zikr ettiğin, andığın zaman, Allahü teâlânın seni gördüğünü düşün ve zikre devam et."

"Sıdk ve takvâ sahipleri bu zamanda bir derya içindedirler. O deryanın dalgaları onlara çarpmaktadır. O derya içinde boğulmuşcasına Allahü teâlâya duâ ve feryâd ederler. Kâdir-i mutlak olan Hak teâlâdan se'âdet ve necât talep ederler.

"Kim, Allahü teâlâyı düşünerek amel ve ibâdet yaparsa, o kimse ihlâs, sahibidir."

1) Nefehât-ül-üns sh. 695

FERRÂ

Meşhûr Arap dili âlimi. İsmi Yahyâ bin Ziyâd bin Abdullah bin Mervân ed-Deylemî, künyesi, Ebû Zekeriyyâ'dır. Ferrâ diye bilinir. 144 (m. 761) senesinde Kûfe'de doğup, 207 (m. 822) târihinde, Mekke-i mükerremeye giderken vefât etmiştir. Kûfelilerin en büyük nahiv, lügat ve edebiyat âlimi idi. Kays bin

Kebî’, Hâzim bin Hüseyn el-Basrî, Ali bin Hamza el-Kisâî, Ebü’l-Ahvâs, Ebû Bekir bin Iyâş gibi âlimlerden istifâde etti. Ondan da Seleme bin Âsım, Muhammed bin Cehm, es-Semrî derslerini dinleyip, rivâyetlerde bulunmuştur.

Ferrâ aynı zamanda, fıkıh ve kelâm âlimi idi. O Mu’tezile fırkasına hiç meyl etmemişti.

Büyük Arap dili âlimi Ebû Abbâs Sa’leb, “Eğer Ferrâ olmasaydı, Arapça olmazdı” diyerek onun Arapçaya yapmış olduğu hizmetleri ifâde etmiştir.

Ferrâ, Bağdâd’da Me’mûn ile görüşmek istediği bir gün, Sümâme bin Eşres en-Nümeyrî ile karşılaştı. Sümâme, Me’mûn’un yanına gidip gelen kimselerdendi. Sümâme, burada Ferrâ ile tanışmasını şöyle anlatır: “Onunla orada oturdum. Lügat bilgisini yokladım, onu deniz gibi buldum. Nahiv bilgisinden sordum, onda da eşine az rastlanır gördüm. Fıkıhtan sordum, âlimlerin ihtilâflarını bilen iyi bir fakîh (fıkıh âlimi) olarak buldum. O, tıb ilmini, Arapların târihlerini, şiirlerini ve muharebelerini de çok iyi biliyordu. Bütün bu mevzûlarda onu imtihan ettikten sonra, sanıyorum sen Ferrâ’dan başkası değilsin, dedim. O da “Evet ben Ferrâ’yım” dedi. Sonra ben Halife Me’mûn’un yanına girdim. Ferrâ’yı anlattım. Me’mûn, Ferrâ’yı çağırtıp, onunla görüştü.

Me’mûn, Ferrâ ile görüşmesi sırasında, ona nahivin (Arapçanın gramerinin) ana kaidelerini ve Araplardan duyduklarını bir araya getirip, yazmasını emretti. Ferrâ’ya bir çok imkânlar verdi. Ona müstakil bir yer tahsis etti. Yanına bütün ihtiyâçlarını temin edecek hizmetçiler gönderdi. Böylece, zihninin başka şeylerle uğraşmamasını, sadece, yazı ile uğraşmasını temin etti. Yanında, kâtipleri vardı. O söylüyor, onlar da yazıyorlardı. Nihâyet bir kaç senede “Hudûd” isimli eserini meydana getirdi.

Bu kitabı bitirdikten sonra, “Meânî” adlı eserini yazdırdı. Bu kitabı yazmak için gelenler arasında, büyük âlimler de vardı. Bu kitabı, Ferrâ’nın yanında bitirinceye kadar yazdılar. Ferrâ, bu kitabı, ders olarak da okuttu. Ferrâ, ikinci defa yazdırmaya başladığı “Meânî” kitabını daha geniş ele almış, yalnız “Hamd” kelimesi için yüz sahifelik bir açıklama yapmıştır. Ferrâ’nın Kitâb-ül-Meânî’yi yazmasının sebebi, şöyle anlatılır: Talebelerinden Ömer bin Bükeyr, Ferrâ’ya bir mektûb yazdı. Bu mektûbunda dedi ki: “Burada vâlimiz olan Hasan bin Sehl ile irtibâtım var. Yanına gidip geliyorum. Bana, Kur’ân-ı kerîm ile ilgili suâller soruyor. Ben de cevap veremiyorum. Bana müracaat edebileceğim bir kitap yazıverirseniz çok iyi olur” dedi. Ferrâ, mektûbu okuyunca, talebelerini topladı. Size Kur’ân-ı kerîm ile alâkalı bir kitâb yazdıracağım. Ben söyliyeceğim siz yazacaksınız, dedi. Bir gün ta’yin ettiler. O günde bütün talebeleri ve yazmak istiyenler mescidde toplandı. Ferrâ orada, ezanları okuyan ve aynı zamanda kurrâdan olan birisine, “Sen okumaya başla” dedi. Müezzin, Fâtiha-i şerîfeyi okudu. Ferrâ da tefsîrini yaptı. Bu şekilde Kur’ân-ı kerîmin sonuna kadar, birisi Kur’ân-ı kerîmi okudu. Ferrâ da tefsîrini yaptı. Böylece bin yaprak tutan bir tefsîr meydana geldi.

Ferrâ, Hâlife Me’mûn’un isteği üzerine, iki oğluna nahiv (gramer) dersi veriyordu. Yine bir gün Ferrâ dersini vermiş, bir ihtiyâcı için kalkıp gidecekti. Bunu gören Me’mûn’un iki oğlu, hemen koşup, Ferrâ’nın ayakkabılarını çevirmek istediler. Bu sırada ikisi ben vereceğim diye aralarında münâkaşa ettiler. Nihâyet her biri nalınlardan birisini Vermek üzere anlaştılar.

Me’mûn, çocuklarının, Ferrâ’ya ayakkabılarını takdim ettikleri, hattâ bunun için aralarında münâkaşa bile ettikleri haberini aldı. Ferrâ’ya haber gönderip çağırttı. Ferrâ, huzûra girince, Me’mûn ona: “Zamanımızda en üstün kim?” diye sordu. Ferrâ, şimdi makam ve mevkice sizden daha üstün birisini bilmiyorum” dedi. Bunun üzerine Me’mûn, “Duyduğumuza göre benim çocuklar, ayakkabılarını çevirmek için birbiriyle münâkaşa edip, sonunda her birisi senin bir nalınını takdim etmek üzere anlaşmışlar” dedi. Ferrâ, Me’mûn’a şöyle cevap

verdi: “Ey mü’minlerin emîri! Onları bundan menetmek istedim. Ancak, kalblerinin kırılmasından korktum. Ayrıca, yapmak istedikleri bir iyiliğe de mâni olmak istemedim. Hem sonra, İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) Resûlullah efendimizin torunları Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin’in bineklerine binmeleri için üzengileri tutunca, oradan birisi, sen onlara mı hizmet ediyorsun, halbuki sen onlardan yasça daha büyüksün, deyince, İbn-i Abbâs (radıyallahü anh), ona: “Sus öyle söyleme. Fazîlet sahibinin fazîletini, fazîlet ehli bilir. Sen bilmezsin” demiştir. Me’mûn, Ferrâ’dan bu sözleri dinleyince, “Eğer sen benim çocukları, ayakkabılarını sana vermelerinden alı koy saydın, seni kınayacak ve azarlayacaktım Onların sana karşı yaptıkları bu hürmetleri onların kıymetini düşürmez, aksine şereflerini arttırıp, asâletlerini ifâde eder. Kişi, her bakımdan büyük de olsa, şu üç kimseye karşı büyük olamaz. Bunlar; sultan, baba ve hoca. İnsanın bu üçüne tevâzu göstermesi gerekir. Ben, sana yaptıkları hürmetten dolayı onlara yirmibin dinar verdim. Sana da, onları güzel terbiye ettiğinden dolayı onbin dinar veriyorum” dedi.

Ferrâ, tevâzu sahibi bir zât idi. Yine zamanın meşhûr âlimlerinden Kisâî’ye çok hürmet ederdi. Halbuki, Kisâî’den, nahiv (Arapça gramer) ilminde daha âlim idi. Hattâ, Seleme bin Âsım, “Ferrâ’nın, âlim olduğu halde Kisâî’ye hürmet göstermesine şaşıyorum” demiştir.

Ferrâ, kendisinden bir şey öğrenmek istiyenlere faydalı olmak için, evi tarafında bulunan mescidde otururdu.

Ferrâ, iki kitabı dışında bütün kitaplarını ezberden yazdırmıştır. Bu iki kitabı, “Yafiî ve Yefeâ” ve “MülâzınrT’dır. İkisi beşyüz sahifedir. Ferrâ’nın çoluk çocuğu Kûfe’de idi. Bir sene boyunca oradan ayrılır, para kazanır. Sene sonunda Kûfe’ye gelir. Orada kırk gün kalır. Çoluk çocuğunun ihtiyâçlarını te’mîn eder, tekrar Kûfe’den ayrılırdı.

Ferrâ vefâtına yakın; ömrümün sonuna geldim. Hâlâ “hattâ” kelimesi üzerinde sorum var. Çünkü bu kelime hem cer, hem ref ve hem de nasb işlerini yapıyor, demiştir.

İbn-i Enbârî “Ferrâ’nın Arapçadaki ilmi, sözü bu husûsta uzatmaya ihtiyâç bırakmıyacak kadar meşhûrdur.”

Ferrâ’nın eserleri:

Dört cildden meydana gelen bir tefsîri vardır. Arapçaya hâkim olduğundan, tefsîrinde bu husûsiyet açık bir şekilde görülmektedir. Bu tefsîrin bir nüshası İstanbul’da Süleymâniye Kütüphânesinde mevcûttur. Diğer eserleri: “El-Maksûr, ve’l-Memdûd”, “El-meânî”, Buna “Meân-il-Kur’ân” denir. El-Müzekker ve’l-Müennes, “El-lügât”, “El-Fâhir”, “El-Cem’ ve’t-Tesniye fil-Kur’ân”, “El-Hudûd”, “Müşkü-ül-Lugâ” “el-Vâv”dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-8, sh. 145

2) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 149

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 212

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh. 176

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 19

6) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 333

7) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 178

8) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2 sh. 366

9) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh. 261

10) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 372

11) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 38

12) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 185

FERRÂ

Meşhûr Arap dili âlimi. İsmi Yahyâ bin Ziyâd bin Abdullah bin Mervân ed-Deylemî, künyesi, Ebû Zekeriyyâ’dır. Ferrâ diye

bilinir. 144 (m. 761) senesinde Kûfe'de doğup, 207 (m. 822) târihinde, Mekke-i mükerremeye giderken vefât etmiştir. Kûfelilerin en büyük nahiv, lügat ve edebiyat âlimi idi. Kays bin Kebî', Hâzim bin Hüseyn el-Basrî, Ali bin Hamza el-Kisâî, Ebü'l-Ahvâs, Ebû Bekir bin Iyâş gibi âlimlerden istifâde etti. Ondan da Seleme bin Âsım, Muhammed bin Cehm, es-Semrî derslerini dinleyip, rivâyetlerde bulunmuştur.

Ferrâ aynı zamanda, fıkıh ve kelâm âlimi idi. O Mu'tezile fırkasına hiç meyl etmemişti.

Büyük Arap dili âlimi Ebû Abbâs Sa'leb, "Eğer Ferrâ olmasaydı, Arapça olmazdı" diyerek onun Arapçaya yapmış olduğu hizmetleri ifâde etmiştir.

Ferrâ, Bağdâd'da Me'mûn ile görüşmek istediği bir gün, Sümâme bin Eşres en-Nümeyrî ile karşılaştı. Sümâme, Me'mûn'un yanına gidip gelen kimselerdendi. Sümâme, burada Ferrâ ile tanışmasını şöyle anlatır: "Onunla orada oturdum. Lügat bilgisini yokladım, onu deniz gibi buldum. Nahiv bilgisinden sordum, onda da eşine az rastlanır gördüm. Fıkıhtan sordum, âlimlerin ihtilâflarını bilen iyi bir fakîh (fıkıh âlimi) olarak buldum. O, tıb ilmini, Arapların târihlerini, şiirlerini ve muharebelerini de çok iyi biliyordu. Bütün bu mevzûlarda onu imtihan ettikten sonra, sanıyorum sen Ferrâ'dan başkası değilsin, dedim. O da "Evet ben Ferrâ'yım" dedi. Sonra ben Halife Me'mûn'un yanına girdim. Ferrâ'yı anlattım. Me'mûn, Ferrâ'yı çağırtıp, onunla görüştü.

Me'mûn, Ferrâ ile görüşmesi sırasında, ona nahivin (Arapçanın gramerinin) ana kaidelerini ve Araplardan duyduklarını bir araya getirip, yazmasını emretti. Ferrâ'ya bir çok imkânlar verdi. Ona müstakil bir yer tahsis etti. Yanına bütün ihtiyâçlarını temin edecek hizmetçiler gönderdi. Böylece, zihninin başka şeylerle uğraşmamasını, sadece, yazı ile uğraşmasını temin etti. Yanında, kâtipleri vardı. O söylüyor, onlar da yazıyorlardı. Nihâyet bir kaç senede "Hudûd" isimli eserini meydana getirdi.

Bu kitabı bitirdikten sonra, "Meânî" adlı eserini yazdırdı. Bu kitabı yazmak için gelenler arasında, büyük âlimler de vardı. Bu kitabı, Ferrâ'nın yanında bitirinceye kadar yazdılar. Ferrâ, bu kitabı, ders olarak da okuttu. Ferrâ, ikinci defa yazdırmaya başladığı "Meânî" kitabını daha geniş ele almış, yalnız "Hamd" kelimesi için yüz sahifelik bir açıklama yapmıştır. Ferrâ'nın Kitâb-ül-Meânî'yi yazmasının sebebi, şöyle anlatılır: Talebelerinden Ömer bin Bükeyr, Ferrâ'ya bir mektûb yazdı. Bu mektûbunda dedi ki: "Burada vâlimiz olan Hasan bin Sehl ile irtibâtım var. Yanına gidip geliyorum. Bana, Kur'ân-ı kerîm ile ilgili suâller soruyor. Ben de cevap veremiyorum. Bana müracaat edebileceğim bir kitap yazıverirseniz çok iyi olur" dedi. Ferrâ, mektûbu okuyunca, talebelerini topladı. Size Kur'ân-ı kerîm ile alâkalı bir kitâb yazdıracağım. Ben söyliyeceğim siz yazacaksınız, dedi. Bir gün ta'yin ettiler. O günde bütün talebeleri ve yazmak istiyenler mescidde toplandı. Ferrâ orada, ezanları okuyan ve aynı zamanda kurrâdan olan birisine, "Sen okumaya başla" dedi. Müezzin, Fâtiha-i şerîfeyi okudu. Ferrâ da tefsîrini yaptı. Bu şekilde Kur'ân-ı kerîmin sonuna kadar, birisi Kur'ân-ı kerîmi okudu. Ferrâ da tefsîrini yaptı. Böylece bin yaprak tutan bir tefsîr meydana geldi.

Ferrâ, Hâlife Me'mûn'un isteği üzerine, iki oğluna nahiv (gramer) dersi veriyordu. Yine bir gün Ferrâ dersini vermiş, bir ihtiyâcı için kalkıp gidecekti. Bunu gören Me'mûn'un iki oğlu, hemen koşup, Ferrâ'nın ayakkabılarını çevirmek istediler. Bu sırada ikisi ben vereceğim diye aralarında münâkaşa ettiler. Nihâyet her biri nalınlardan birisini Vermek üzere anlaştılar.

Me'mûn, çocuklarının, Ferrâ'ya ayakkabılarını takdim ettikleri, hattâ bunun için aralarında münâkaşa bile ettikleri haberini aldı. Ferrâ'ya haber gönderip çağırttı. Ferrâ, huzûra girince, Me'mûn ona: "Zamanımızda en üstün kim?" diye sordu. Ferrâ,

şimdi makam ve mevkice sizden daha üstün birisini bilmiyorum" dedi. Bunun üzerine Me'mûn, "Duyduğumuza göre benim çocuklar, ayakkabılarını çevirmek için birbiriyle münâkaşa edip, sonunda her birisi senin bir nalınını takdim etmek üzere anlaşmışlar" dedi. Ferrâ, Me'mûn'a şöyle cevap verdi: "Ey mü'minlerin emîri! Onları bundan menetmek istedim. Ancak, kalblerinin kırılmasından korktum. Ayrıca, yapmak istedikleri bir iyiliğe de mâni olmak istemedim. Hem sonra, İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) Resûlullah efendimizin torunları Hazreti Hasan ve Hazreti Hüseyin'in bineklerine binmeleri için üzengileri tutunca, oradan birisi, sen onlara mı hizmet ediyorsun, halbuki sen onlardan yasça daha büyüksün, deyince, İbn-i Abbâs (radıyallahü anh), ona: "Sus öyle söyleme. Fazîlet sahibinin fazîletini, fazîlet ehli bilir. Sen bilmezsin" demiştir. Me'mûn, Ferrâ'dan bu sözleri dinleyince, "Eğer sen benim çocukları, ayakkabılarını sana vermelerinden alı koy saydın, seni kınayacak ve azarlayacaktım Onların sana karşı yaptıkları bu hürmetleri onların kıymetini düşürmez, aksine şereflerini arttırıp, asâletlerini ifâde eder. Kişi, her bakımdan büyük de olsa, şu üç kimseye karşı büyük olamaz. Bunlar; sultan, baba ve hoca. İnsanın bu üçüne tevâzu göstermesi gerekir. Ben, sana yaptıkları hürmetten dolayı onlara yirmibin dinar verdim. Sana da, onları güzel terbiye ettiğinden dolayı onbin dinar veriyorum" dedi.

Ferrâ, tevâzu sahibi bir zât idi. Yine zamanın meşhûr âlimlerinden Kisâî'ye çok hürmet ederdi. Halbuki, Kisâî'den, nahiv (Arapça gramer) ilminde daha âlim idi. Hattâ, Seleme bin Âsım, "Ferrâ'nın, âlim olduğu halde Kisâî'ye hürmet göstermesine şaşıyorum" demiştir.

Ferrâ, kendisinden bir şey öğrenmek istiyenlere faydalı olmak için, evi tarafında bulunan mescidde otururdu.

Ferrâ, iki kitabı dışında bütün kitaplarını ezberden yazdırmıştır. Bu iki kitabı, "Yafiî ve Yefeâ" ve "MülâzınrT'dır. İkisi beşyüz sahifedir. Ferrâ'nın çoluk çocuğu Kûfe'de idi. Bir sene boyunca oradan ayrılır, para kazanır. Sene sonunda Kûfe'ye gelir. Orada kırk gün kalır. Çoluk çocuğunun ihtiyâçlarını te'mîn eder, tekrar Kûfe'den ayrılırdı.

Ferrâ vefâtına yakın; ömrümün sonuna geldim. Hâlâ "hattâ" kelimesi üzerinde sorum var. Çünkü bu kelime hem cer, hem ref ve hem de nasb işlerini yapıyor, demiştir.

İbn-i Enbârî "Ferrâ'nın Arapçadaki ilmi, sözü bu husûsta uzatmaya ihtiyâç bırakmıyacak kadar meşhûrdur."

Ferrâ'nın eserleri:

Dört cildden meydana gelen bir tefsîri vardır. Arapçaya hâkim olduğundan, tefsîrinde bu husûsiyet açık bir şekilde görülmektedir. Bu tefsîrin bir nüshası İstanbul'da Süleymâniye Kütüphânesinde mevcûttur. Diğer eserleri: "El-Maksûr, ve'l-Memdûd", "El-meânî", Buna "Meân-il-Kur'ân" denir. El-Müzekker ve'l-Müennes, "El-lügât", "El-Fâhir", "El-Cem' ve't-Tesniye fil-Kur'ân", "El-Hudûd", "Müşkü-ül-Lugâ" "el-Vâv"dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-8, sh. 145

2) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 149

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 212

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh. 176

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 19

6) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 333

7) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 178

8) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2 sh. 366

9) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-10, sh. 261

10) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 372

11) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 38

12) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 185

HALİFE BİN HAYYAD EL-USFÛRÎ

Hadîs âlimlerinden ve tarihçi. İsmi Halîfe bin Hayyâd bin Halîfe eş-Şeybânî el-Usfûrî, el-Basrî, el-Hâfız olup, künyesi Ebû Amr'dır. Lakabı ise, Şebab'tır. Doğum târihi belli olmayıp, 240 (m. 854)'de Ramazân-ı şerîf ayında vefât etmiştir. Vefâtlarını 230 veya 246 diyen âlimler de vardır.

Âlim ve fazîletler sahibi bir zât olan Halife bin Hayyâd; İsmail bin Ümeyye, Bişr bin el-Mufaddal, Ebû Dâvûd Tayâlisî, Yezîd bin Zeri', Abdurrahmân bin Mehdî, Muâz bin Muâz el-Anberî, Mu'temir bin Süleymân, İbn-i Uyeyne gibi bir çok âlimden hadîs öğrenmiş ve ilim almıştır. İmâm-ı Buhârî, İbrâhîm bin Abdullah bin Cüneyd, Ebû Ya'lâ el-Mersilî, Ebû Bekir bin Âsım, Ahmed bin Ali el-Ebâr, Beki bin Muhallid, Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, Harb bin el-Kirmânî, Abdullah bin Nâriye, Abdullah bin Abdurrahmân ed-Dârîmî, Ya'kûb bin Şeybeve birçok âlim Halîfe bin Hayyâd'dan hadîs-i şerîf rivâyet etmişler ve ilim öğrenmişlerdir.

İbn-i Adiyy "Halîfe bin Hayyâd'ın rivâyet ettiği hadîsler doğrudur. O hadîs rivâyet ehliyetine sâhibtir, rivâyette ise çok dikkatlidir" buyurmuştur. Ebû Zür'a, onun rivâyet ettiği hadîslerden, Fevâid adlı eserine almıştır. İbn-i Hibbân ise, Sikât kitabında sika âlimler içerisinde zikretmiş ve "Halîfe bin Hayyâd rivâyette sağlam, târihi ve insanların neseblerini çok iyi bilen bir zâttı" buyurmuştur.

Birçok kitap te'lîf etmiş olan Halîfe bin Hayyâd'ın birçok kitapları tab' olunmuştur. Te'lîf ettiği eserleri: Et-Târih, on cüz (kısım) olup, ba'zı cüzleri basılmıştır. Et-Tabakât-ül-kurrâ, sekiz cüz olup, ba'zıları basılmıştır. Ayrıca Târih-üz-zamân vel-Urcân ve Eczâ-ül-Kur'ân gibi meşhûr eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 160

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2 sh. 436

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 665

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 243

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 108

6) El-A'lâm cild-2, sh. 312

HAMDÛN-I KASSÂR

Fıkıh, hadîs ve tasavvuf, âlimlerinden. İsmi Hamdûn bin Ahmed Kassâr en-Nişâbûrî olup, künyesi Ebû Sâlih'dir. Evliyânın büyüklerinden olup, vecîz sözleri, tatlı ve kalblere te'sîrlidir. 271 (m. 884)'de Nişâbûr'da vefât edip, Hîre ismindeki kabristanda defn olundu. Ebû Türâb Nahşebî, Ali Nasrâbâdî, Ebû Hafs Nişâbûrî ve başka zâtların sohbetlerinde bulundu. Ebü'l-Hasen Bârûsî'nin talebesi olup, Süfyân-ı Sevrî'nin mezhebinde idi. Nefsin arzularına uymaması, haram ve şüphelilerden sakınması çok fazlaydı. Bir gece, vefât etmek üzere olan hasta bir dostunu ziyârete gitti. Yanında bulunurken hasta vefât etti. Hamdûn (radıyallahü anh), hemen orada yanmakta olan mumu söndürdü ve "Dostumuzun vefât etmesiyle mum vârislerin oldu. Onların ise, mumu kullanmamıza izin verip vermiyeceklerini bilemiyoruz" buyurdu. Talebeleri sıdk ve ihlâs kazanmağa çalışırlar, farzlara çok dikkat ederlerdi. İbâdetleri, hayratı, sünnetleri, nafile ibâdetleri çok yaparlardı. Fakat riyaya, gösterişe yakalanmaktan çok korktukları için ibâdetlerini gizli yaparlar, görünmesinden korkarlardı. Herkese tatlı söyliyerek, güler yüzlü davranarak, iyilik ederlerdi. Dünyâya düşkün değillerdi. Hamdûn-ı Kassâr'ın (radıyallahü anh) talebeleri arasında, kendisine en çok bağlı olan ve kendisinden en çok istifâde eden Muhammed bin Münâzil idi.

Hamdûn'un (radıyallahü anh) yüksek derecesi, güzel hâlleri ve hikmetli sözleri yayılınca, ba'zı büyük zâtlar kendisine müracaat edip, "Artık konuşunuz, halka nasîhat ediniz" diye ısrar ettiler. Kendini buna lâyık görmeyip, "Bir kimse, sustuğu zaman din bozulur, konuştuğu zaman bozukluk kalmaz ise, böyle bir zâtın konuşması doğru olur. Bizim gibilerin halka

nasîhat etmesi -uygun olmayıp, kalblere te’sîr etmez. Kalblere te’sîr etmiyecek olan sözü söylemek, ilmi hafife almak ve dîni küçümsemek olur” buyurdu. “İnsanlara söz söylemek, nasîhat etmek ne zaman caiz olur?” diye sordular. Cevâbında “... Bid’at içerisinde, helak olacağından korktuğu bir kimsenin kurtulmasına, Allahü teâlânın kendisini vesîle kıldığını ümid ettiği zaman” buyurdu.

Kendisine sordular ki, “Eski büyüklerin sözleri, bizim sözlerimizden daha te’sîrli idi. Bunun hikmeti nedir?” Cevâbında buyurdu ki, “Onlar, Allahü teâlânın rızâsı için, İslâmiyetin izzeti, yükselmesi için ve nefslerinden kurtulmaları için konuşurlardı. Biz ise nefsimiz için, dünyalık ele geçirmek için ve insanlar tarafından kabûl görmek için konuşuyoruz. Böyle olunca, elbetteki sözlerimiz kimseye te’sîr etmez.”

Kendisinden nasîhat isteyen bir kimseye, “Dünyâ için hiçbir şeye kızma” buyurdu. Hamdûn-ı Kassâr’ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîf:

“Kıyâmet günü herkes, dört suâle cevap vermedikçe hesabtan kurtulamıyacaktır: Ömrünü nasıl geçirdi? İlmi ile nasıl amel etti? Malını nereden, nasıl kazandı ve nerelere harcetti? Cismini, bedenini nerede yordu, hırpaladı?”

Hamdûn-ı Kassâr (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kim kendi nefsini, fir’avun’un nefsinden daha hayırlı zannederse, kibirli olduğunu izhâr etmiş olur.”

“Kimde iyi bir haslet görürsen, sakın ondan ayrılma ki, o iyilikten sana da bulaşsın.”

“Geçmiş büyüklerin ahlâk ve yaşayışlarını inceleyen, kendi kusurlarını anlar ve büyüklerden geri kalma sebeblerini öğrenir. Eshâb-ı kiramın, Selef-i sâlihînin, velîlerin hayat hikâyelerini okumak, iyi huylu olmağa sebeb olur.”

“Tevâzu, her iki cihanda, kimseyi kendine muhtaç bilmemektir.” “Bütün dertlerin başı çok yemektir. Dînin âfeti de çok yemektendir.”

“Dünyâ ile meşgûl olmak, bir kimseyi âhıret hazırlığından alıkorsa, dünyâ’da da âhırette de zelîl olur.”

“Rabbinin emrini bırakıp, nefsinin yolundan gitmesi, kişinin gafletindendir.”

“Kendinde bulunduğu zaman gizli kalmasını istediğin bir şeyi, başka birinde görürsen ifşa etme.”

“Fakîrin güzelliği tevâzudadır. Eğer fakîr olduğu halde kibirlenirse, onun kibri, zenginin kibrini aşmış olur.”

“Bir sarhoşla karşılaşırsan, ona buğzetme, kötü söyleme ki, o duruma sen de düşebilirsin.”

“Size iki şey tavsiye ediyorum; 1. Âlimlerle sohbet edin, 2. Câhillerden uzaklaşın.”

“İçinizden kim, nefsinin kusurlarını görmek husûsunda a’mâ olmamaya güç yetirebilirse, a’mâ olmasın.”

“Cömertlik kadar güzel, cimrilik kadar çirkin bir huy bilmiyorum.”

“Şeytan, 1. Bir mü’minin bir mü’mini öldürmesine, 2. Bir kimsenin kâfir olarak ölmesine 3- Bir kalbde fakîrlik korkusu bulunmasına sevindiği gibi, başka hiçbir şeye sevinmez.”

“Söz öyle olmalı ki, tekrar etmeye lüzum kalmamalı, te’sîrini hemen göstermelidir.” “Dostlar arasındaki ülfetin kalkması, dünyâ sevgisindendir.”

“İçinden çıkamadığınız mevzûlarda, âlimlere gidip suâl ediniz. Onlardan istifâde edebilmeniz için, 1. Kendinizi hiç kabûl ederek, 2. Câhil olduğunuzu itiraf ederek, 3. Samimiyet, tertemiz bir kalb ve edeb ile gitmeniz lâzımdır.”

“Zekâ, ucba (kendini beğenmeğe) yol açar.”

"Fânî dünyâ için zînetlenen ve kendine zarar veya faydası olmayacak kimseler (insanlar) için güzelleşen kimseden daha alçağı yoktur."

"Rızkın sana, sen yorulmadan, kolayca ulaştırılır. Yorulmak ancak fazlasını talep etmektir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ, cild-10, sh. 231

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 84

3) Risâle-i Kuşeyrî cild-1, sh. 103

4) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh. 293

5) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 123

6) Nefehât-ül-üns sh. 113

7) Sıfât-üs-safve cild-4, sh. 410

8) Keşf-ül-mahcûb sh. 125

HARİS EL-MUHÂSİBÎ

Tasavvuf büyüklerinden. Künyesi Ebû Abdullah'dır. Basra'da doğdu. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. 243 (m. 897) târihinde Bağdâd'da Ahmed bin Hanbel hazretlerinden iki sene sonra vefât etmiştir. Nefsini çok hesaba çektiği için, Muhasibi denmiştir. Aslen Bağdadlıdır. Zamanında Bağdâd'ın en büyük âlimlerindendi. Yezîd bin Hârûn ve daha birçok âlimden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Abbâs bin Mesrûk, Ahmed bin Hasen bin Abd-ül-Cebbâr es-Sûfî, Cüneyd-i Bağdadî, İsmail bin İshâk es-Serrâc, Ebû Ali Hüseyn bin Hayran el-Fakîh ve daha başka büyük âlimler rivâyette bulunmuşlardır. İmâm-ı Şafiî hazretleri ile aynı asırda yaşamıştır. Şafiî mezhebindedir.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Ebüdderdâ (radıyallahü anh) haber verdi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "(Kıyâmet günü) Mîzânda en ağır gelecek olan şey, güzel ahlâktır."

Ba'zı menkıbeleri: Ahmed bin Hanbel hazretlerine dediler ki: "Haris el-Muhâsibî tasavvuf ile alâkalı mevzûlardan bahsediyor. Bunlara âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden delîl getiriyor. Onu dinlemek istemez misin?" Ahmed bin Hanbel (r.aleyh): "Evet, dinlemek isterim" dedi. Nihâyet bir gece yanına gitti. Gece sabaha kadar sohbetini dinledi. Haris el-Muhâsibî'de ve yanında bulunanlarda dinen münâsip olmayan bir şeye rastlamadı. Ahmed bin Hanbel hazretleri burada gördüklerini şöyle anlatmaktadır: "Akşam ezanı okununca, öne geçip namazı kıldırdı. Namaz kılındıktan sonra, yemek geldi. Yemeğe oturdular. Haris el-Muhâsibî, hem konuşuyor hem yemek yiyordu. Zaten yemek yerken güzel şeylerden bahsetmek sünnete de uygundur. Yemek yendikten sonra, ellerini yıkadılar. Sonra, beraberce oturdular. Herkes yerini alınca, bir suâli olan var mı? diye sordu. Riya, ihlâs ve muhtelif husûslarda, suâller sordular. Onların her birine cevap verdi. Ayrıca delîllerini de söyledi. Bu sırada gece bir hayli ilerlemişti. Birisine, Kur'ân-ı kerîm okumasını söyledi. Kur'ân-ı kerîm okundukça ağlıyor, inliyor ve gözyaşları döküyorlardı. Kur'ân-ı kerîm okunması bitince, Haris el-Muhâsibî hafifçe duâ yaptı. Daha sonra namaza kalktı." Sabah olunca, Ahmed bin Hanbel hazretleri Haris el-Muhâsibî'nin fazîletli bir zât olduğunu söyleyip, takdîrlerini bildirdi.

Esmâî bin İshâk es-Serrâc da şöyle anlatır: Bir gün, Ahmed bin Hanbel bana, "Haris el-Muhâsibî sana çok geliyor. Geldiği zaman beni çağırır, onun görmiyeceği bir yere oturtursan, çok memnun olurum. Onun sözlerini ben de dinlemiş olurum, dedi. Bunu memnuniyetle kabûl ettim.

Ahmed bin Hanbel'in yanından ayrıldıktan sonra, doğruca, Haris el-Muhâsibî'nin yanına gittim. Bize teşrîf etmelerini istedim. O da kabûl etti. Sonra, o akşam gelmesi için Ahmed bin Hanbel'e haber verdim. Akşam namazından sonra geldi.

Üst katta bir odaya aldım. Haris el Muhasibi ve arkadaşları gelinceye kadar, Kur'ân-ı kerîm okuyup, zikirle meşgûl oldu. Nihâyet Haris el-Muhâsibî ve arkadaşları geldi. Yemek yenip, yatsı namazı kılındı. Namaz bittikten sonra herkes uygun bir şekilde oturdular. Sonra içlerinden bir tanesi, Haris el-Muhâsibî'den bir mes'ele sordu. O, anlatmaya başladı. Herkes bütün dikkatleriyle dinliyorlardı. Hâris hazretleri öyle ince mevzûlara temas ediyordu ki, o anlatırken bir kısmı ağlıyor, bir kısmı inliyordu. Bu sırada, Ahmed bin Hanbel'in bulunduğu odaya gittim. O, burada yalnızca dinliyordu. Yanına vardığımda, onu bambaşka bir hâl üzere gördüm. Kendinden geçmiş bir vaziyette ağlıyordu. Sonra Haris hazretleri ve arkadaşlarının yanına gittim. Onlar da kendilerinden geçmişti. Bu hâl sabaha kadar devam etti. Nihâyet sabah namazı vakti girdi. Namazlarını kılıp, dağıldılar. Onlar gidince, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin yanına gidip, onları nasıl bulduğunu sordum. O da: Herkesin anlıyamıyacağı çok derin mevzûlardan anlattığını söyledi.

Büyük âlim Ebû Abdullah bin Hafif der ki: Büyüklerimizden beş kişiye uyunuz. Diğerleri hakkında da doğruyu söyleyiniz. Bu beş kişi şunlardır: Haris bin Esed el-Muhâsibî, Cüneyd bin Muhammed, Ebû Muhammed Ruveym, Ebû Abbâs bin Atâ, Amr bin Osman el-Mekkî. Bunlar, zâhir ve bâtın ilimlerinin arasını birleştirmişlerdir.

Haris el-Muhâsibî'yi tanıyanlardan birisi şöyle anlatır: Haris el-Muhâsibî (kuddise sirruh) çok bitkin bir hâlde bana uğramıştı. Ben, kapımın yanında oturuyordum. Çok acıkmış olduğu yüzünden belli idi. Bunun üzerine "Efendim! Bize gelip bir şeyler yeseydiniz!" dedim. Sonra bizim evden vazgeçip, amcamın evine götürmeyi münâsip gördüm. Çünkü onun evi hem daha geniş ve hem de, durumları daha iyi idi. Haris el-Muhâsibî'yi amcamın evine götürdüm. Sofrayı hazırlayıp, önüne koydum. Elini uzatıp, lokmayı aldı. Fakat yemedi. Sonra kalktı ve benimle konuşmadan çıkıp gitti. Daha sonra onunla karşılaştığımız zaman "Efendim! Da'vetime icabet etmekle önce beni sevindirdiniz. Fakat yemeden kalkıp gittiğiniz zaman çok üzüldüm. Bunun üzerine "Ey oğul! Gerçekten çok acıkmıştım. Getirdiğin yemekten de yemek istiyordum. Ancak, burnuma doğru yaklaştırınca içim kabûl etmedi."

İbn-i Mesrûk der ki: Haris el-Muhâsibî vefât ettiği zaman, bir gümüşü bile yoktu. Halbuki babasından çok mal, mülk ve para kalmıştı. Hiçbirinden bir şey almadı. Haris el-Muhâsibî hazretleri nefsini devamlı hesaba çeker, onun kötülüklere meyletmemesi için elinden geleni yapardı. O, bu husûsta der ki: Nefsini hesaba çekenlerin bir takım güzel husûsiyetleri vardır. Onlar, bu hasletleri sebebiyle yüksek derecelere kavuşmuşlardır. Onlara göre, insan azmedip, nefsinin arzu ve isteklerine uymazsa, ma'nevî yönden ilerlemesi mümkündür. Şu hasletleri elde etmeğe çalışan fâidelerini görür 1-Doğru ve yalan yere yemîn etmemek. 2-Yalan söylememek. 3-Verdiği sözde durmak. 4-La'net etmemek. 5-Kimseye bedduâ etmemek. 6-Allahü teâlânın rızâsı için sabırlı ve tahammüllü olmak. 7-Haramlardan sakınmak. 8- Kendisini başkasından büyük görmemek. 9-Kimsenin kalbini kırmamak. 10-Gelen belâ ve musîbetlere sabretmek, 11-Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek.

"Kim Cennetliklerden olmayı isterse, sâlih kimselerle beraber olsun." "Sâdık (doğru) kimse, halk kendisine iltifât etmedi diye üzülmez. "Kulluk, insanın, acizliğini idrâk edip, anlamasıdır."

"İlmin neticesi, Allahü teâlâdan korkmak; zühdün neticesi, rahatlık; ma'rifetin neticesi, Allahü teâlâya dönüştür."

"Eziyetlere katlanmak, kızmamak, güler yüzlü ve tatlı sözlü olmak, güzel ahlâktandır."

"İnsanlar medhetse de, zâlim olan kimse dâima pişmanlık içindedir."

"Kanaatkar bir kimse aç bile olsa, onun gönlü zengindir."

“Hırslı kimse, malı ve mülkü ne kadar da çok olsa, o yine fakîrdir.”

“Tâatin aslı, vera’dır (şüphelilerden sakınmak). Vera’ın aslı takvâdır. Takvânın aslı, nefsi yaptıklarından hesaba çekmektir. Nefsi hesaba çekmenin aslı, Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olup, azâbından korkmaktır. Ümid ile korkunun aslı, dünyâda iyi işler yapıldığı zaman, bunlara karşı mükâfat verileceğinin, kötü işler yapıldığı zaman ise azâb yapılacağının bilinmesi, bunun da aslı, iyilik yapıldığı zaman mükâfatının, kötülük yapıldığı zaman da cezasının büyük olduğunu bilmektir. Bunun da aslı, tefekkür ve ibret almaktır.”

“Eğer kulun başına bir belâ gelecekse, bunun alâmeti kalbin Allahü teâlâyı anmamaya başlamasıdır. Artık kalb, bundan sonra, gaflete dalar.”

“İlim sahipleri, Allahü teâlâdan daha çok korkar. Zühd, insanın kalbini dünyâ sıkıntılarından uzak tutar. Allahü teâlânın yüceliğini ve büyüklüğünü tanımak, tövbe etmeyi temin eder.”

“Her şeyin bir cevheri, özü vardır. İnsanın da cevheri, akıldır. Aklın cevheri sabırdır. Kim Allahü teâlânın vermiş olduğu ni’metlere şükretmezse, o ni’metin elinden alınmasını istemiş olur.”

“Arapların söylediği sözlerin en doğrusu, Hassan bin Sâbit’in (radıyallahü anh) Resûlullah efendimiz hakkında söylediğidir. O, şöyle demiştir: Hiçbir binek, Resûlullahtan (aleyhisselâm) daha afif (temiz), sözüne sâdık ve üstün bir kimseyi taşımamıştır.”

“İnsan, nefsiyle mücâdele edip, onun arzu ve isteklerine mâni olmalıdır.” “Cesede göre başın durumu ne ise, sabrın da imâna göre durumu öyledir.”

“Hazreti Ömer (radıyallahü anh) efendimiz buyurdu ki: (Allahü teâlâdan korkan kimse, intikam almayı düşünmez. Yine, Allahü teâlâdan korkan kimse, her istediğini yapmaz. Eğer kıyâmet günü olmasaydı, âlem şu gördüğümüzden daha daha başka olurdu.)”

“Gayretini, başkasının ayıplarını aramakta değil, kendi nefsini ıslâh etmek için harca.”

“Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: (Ey insanoğlu! Zenginliğinden dolayı sevinme, fakirlikten dolayı ümidsiz olma, gelen belâ ve musibetten dolayı üzülme, rahatlık ve genişlik vaktinde taşkınlık ve azgınlık yapma. Şüphesiz, altın ateş ile, iyi kul da, belâ ve musîbet ile tecrübe edilir.)”

“Allahü teâlânın senin için murâd ettiğine, dilediğine râzı ol. Abdullah bin Mes’ûd şöyle buyurur: Allahü teâlânın senin hakkında yaptığı taksimine râzı ol. Böylece, insanların en zengini olursun. Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden uzaklaş, onları yapma. Böylece, günahlardan en çok sakınan bir kimse olursun. Allahü teâlânın emirlerini yerine getir, insanların en âbidi olursun. Hâlini Allahü teâlâya arz et. Sadece ondan yardım iste. Hâlini insanlara şikâyet etme.”

“Namazını, artık dünyâdan ayrılıyormuş gibi kıl.”

“Kadere, hayır ve şerrin Allahü teâlâdan olduğuna kâmil inanılmadıkça, asla imânın tadı alınmaz.”

“Haya, Allahü teâlânın beğenmediği kötü huylardan vazgeçmektir.”

“Sâdık (doğru olan), insanlar kendisine kıymet vermeseler bile, hiç korkusu olmıyan, kalbinin doğruluğuna inanıp, insanların, kendi amellerinden hiçbirisini görmelerini istemiyendir.”

Derler ki, Haris el-Muhâsibî kırk yıl sırtını duvara dayamayıp, ayaklarını uzatmadan oturdu. Niçin böyle kendine eziyet ediyorsun diyenlere, “Allahü teâlânın huzûrunda kul gibi oturmamaktan haya ediyor, utanıyorum” derdi. Yine

buyurdular ki; “Kıymetli kardeşim! Kötü âlimler insanlar için çok tehlikelidirler. Onlar dünyâya düşkündürler. Dünyâyı âhırete tercih ederler. Sonra şunu iyi bil. Dünyâyı âhırete tercih edenler, rahat ve huzûr içerisinde de değildirler. Onların neş’e ve sevinçlerine, keder ve sıkıntılar karışmıştır. Bunların sonu felâkettir. Aslında böyle kimselerin dünyâsı da âhıreti de harabtır. İki dünyâları da perişandır. Kıymetli kardeşim! Kendinize geliniz. Aklınızı başınıza alınız. Allahü teâlâdan korkunuz. Şeytan sizi aldatmasın. Şeytan ve onun yardımcıları, Allahü teâlânın huzûrunda perişan olacaklardır.”

Abdullah bin Meymûn der ki: Haris el-Muhâsibî hazretlerine, zühd (dünyâya rağbet etmemek) niçin kıymetlidir? Bunun sebebi nedir? diye suâl edildi. O şöyle cevâp verdi: “Bunun beş sebebi vardır. Birincisi, dünyâ insanı, bir çok meşakkat ve sıkıntılara düşürür, insanın kalbini Allahü teâlânın rızâsından ve âhıreti düşünmekten alıkor. İkincisi, dünyâyı sevenlerin derecesi, dünyâya rağbet etmiyenlerin derecesinden çok aşağıdadır. Üçüncüsü, dünyâyı sevmemek, insanı Allahü teâlâya yaklaştırır ve Cennetliklerin derecelerine yükseltir. Dördüncüsü, dünyâyı sevenlerin, kıyâmet gününde hesapları uzun olur. Beşincisi, Allahü teâlânın katında dünyânın bir sinek kanadı kadar bile kıymeti yoktur.” (Burada ve benzeri yerlerde dünyânın ma’nâsı: Allahü teâlânın rızâsından ve beğendiği şeylerden uzaklaştırıp, âhıreti unutturan şeyler demektir.)

Haris el-Muhâsibî hazretlerine şükrün ne olduğunu suâl ettiler. Buyurdu ki: “Allahü teâlânın, sonsuz ni’met ve ihsân sahibi olduğunu, başkalarından gelen ni’metlerin de hakîkatte, yine Allahü teâlâdan geldiğini bilmektir. (Allahü teâlâ, insanlara, iyilik etme gücü ve kuvvetini vermeseydi, kimse kimseye iyilik yapamazdı. O halde, bütün iyilikler, Allahü teâlâdan gelmektedir.)

Haris el-Muhâsibî hazretlerine sabrı suâl ettiler. O da: “Sabır, Allahü teâlâdan gelen her şeyi hoş ve iyi bir şekilde karşılayıp, heyecan ve ümidsizliğe düşmemek, sıkıntılı ve meşakkatli zamanlarda dayanıklı ve tahammüllü olmaktır” şeklinde cevap verdi.

Yine ona rızâ makamına nasıl kavuşulur, denildi. O şöyle cevap verdi: “Allahü teâlânın adâlet sahibi, hüküm ve işlerinde hikmet sahibi olduğuna, O’nun, kulları için seçtiği şeylerin, kulların kendileri için sevdikleri ve seçtikleri şeylerden daha hayırlı olduğunu ve nihâyet Allahü teâlânın emirlerine teslim olmak, emrettiklerini yapıp, nehyettiklerini (yasakladıklarını) yapmamaktır.”

Ahmed bin Muhammed bin Mesrûk anlatır: Haris el-Muhâsibî hazretlerine, “Allahü teâlâya muhabbetin, sevginin alâmeti nedir?” diye suâl edildi. Soru soran şahsa, “Senin bu husûsta bir bildiğin var mı?” dedi. O zât: “Evet şu âyet-i kerîmeyi “Ey Sevgili Peygamberim! Onlara de ki, eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever” biliyorum. Bu âyet-i kerîmeden, Allahü teâlânın kullarını sevmesinin alâmetinin, Resûlullah efendimize tâbi olmak (O’na uymak) olduğunu, anladım” dedi. Haris hazretleri bu cevâbı çok beğendi.

Buyurdular ki; “Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, ona, farzların edası için sevinç ve gayret verir.”

“Bir kimsenin kalbinde Allahü teâlânın korkusu kalmaz ve âhırette azâb göreceğini unutursa, günahları çoğalır ve tehlikeli durumlara girer. O zaman, iyi şeyleri idrak edip yapamaz, kötü şeylerin kötülüğünü görüp, ondan sakınamaz. Nefsinin esîri olur. Allahü teâlânın katında kıymeti düşer. Kalbi paslanıp, îmânı zaifler.”

Bir defasında ona, zühd sahibi insanların dereceleri nasıldır?” diye sordular. O da şöyle buyurdu: “Akıllarının derecesi ve kalblerinin temizliği kadardır. Zâhidlerin en üstünü, en akıllı olanıdır. En akıllı olanlar, Allahü teâlânın emirlerini iyi anlayıp,

onları yerine getirmek için bütün güçleriyle çalışanlardır. Bunlar, dünyâya düşkün olmayıp, âhırete yönelenlerdir. (Haram ve şüphelilerden sakınıp, mübahlara fazla dalmamak; dünyâdan yüz çevirip, âhırete yönelmekle olur.)

“Nefsinin isteklerinden ve öfke ile hareket etmekten uzak dur. En önde gelen vazîfelerinden birisi de, yumuşak olmak ve dikkatli hareket etmek olsun.”

“İlmiyle takvâsını, ameliyle basîretini ve aklıyla ma’rifetini arttıran kimsenin izinden yürü.”

“Kul için en doğru yol, ilimle amel etmek, Allahü teâlânın korkusuyla haramlardan sakınmaktır. Günahla nefsini yâd etme. Günahta ısrar etme. Fakîrlik zamanında Allahü teâlâya sığın, her hâlinde Allahü teâlâya muhtaç ol ve O’nun her emrinde O’na tevekkül et.”

“Sana zulmedeni affet. Amelinle mağrur olmaktan sakındığın gibi, ilimle gurûrlanmaktan sakın. Yakınının, fakîrin ve komşunun hakkını gözet. Konuşmadan hoşlanmıyanın yanında konuşma. Mazlûmun kardeşine yardım et. Zamanını iyi değerlendir.”

“Günahlar gaflet getirir. Gaflet ise, kalbin katılaşmasına sebeb olur. Kalbin katılaşması, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır ve Allahü teâlâdan uzaklık ise, Cehenneme götürür.”

“Câhillerin ahlâkından, günahkârların meclisinden, kendini beğenenlerin iddialarından, mağrurların isteklerinden ve Ümitsizlerin ümitsizliklerinden sakın ve uzak dur. Hak ile amel et Allahü teâlâya güven. Emr-i ma’rûf ve nehyi anilmünker yap.”

“Her hâlin esası, doğruluk ve ihlâstır. Doğruluktan; sabır, kanâat, zühd, rızâ ve ünsiyet, ihlâsdan; korku, sevgi ve haya doğar.”

“Şu üç çeşit muhabbet, çok mühimdir: Birincisi, ibâdeti günaha tercih etmek sûretiyle Allahü teâlâyı sevmektir, ikincisi, kuvvetli bir îmân ile Resûlullahı sevmektir. Bunun alâmeti, Resûlullahın sünnetine yapışmaktır. Üçüncüsü ise, Allah için mü’minleri sevmektir. Bunun alâmeti mü’minlere eziyet etmemek ve onlara fâideli olmaktır.”

“Tâatini (Allahü teâlânın beğendiği şeyleri) günaha, ilmini cehâlete, dînini dünyâya tercih eden akıl aldatıcıdır.”

“Dilin farzı ve vazîfesi; sükûnet ve öfke zamanlarında doğruluktan ayrılmamak. Gizli ve açık olarak hiç kimseye eziyet etmemektir. Gözün farzı ve vazîfesi; haramlardan korunmaktır. Kulağın farzı ve vazîfesi, helâl olmayan şeyleri dinlememektir. Lisanından sonra, insanoğlu için en tehlikeli a’zâ kulağıdır. Çünkü kulak, kalbin en büyük elçisidir. Fitne bataklığına en fazla dalan kulaktır. Burnun farzı ve vazîfesi; burun, kulak ve göze tâbidir. Dinlemesi ve bakılması caiz olmayan bir şeyin koklanması da caiz değildir. Ellerin ve ayakların farzı ve vazîfesi; Allahü teâlâ tarafından haram kılınan şeylere uzanmaması ve başkalarının hakkından sakınmasıdır.”

Eserleri:

1. Adâb-ün-nüfûs 2. Şerh-ul-ma’rifet. 3. El-Menâsil fi’z-zühd ve gayrihi. 4. El-Ba’s ve’n-Nüşûr. 5. Er-Riâye li-hukûkıllah azze ve celle. 6. El-Halvet ve’t-tenekkul fi’l-ibâdet. 7. Muâtebet-ün-nefs. 8. Risâlet-ül-müsterşidîn.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 57

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 134

3) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 73

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 430

5) Târih-i Bağdâd cild-8, sh. 211

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 174

7) Tabakât-üş-şâfiiyye cild-2, sh. 275

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 102

9) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 387

10) El-A'lâm cild-2, sh. 153

11) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 144

12) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 157, 291, 311, 337

13) Tabakât-üs-Sûfiyye sh. 56

14) Risâle-i Kuşeyrî sh. 72

15) Keşf-ül-mahcûb sh. 109

HÂRİZMÎ

Türk-İslâm matematik, astronomi ve coğrafya âlimi. 164 (m. 780) senesinde Hârizm'de doğduğu kabûl edilir. Asıl adı, Ebû Abdullah Muhammed bin Mûsâ el-Hârizmî'dir. 236 (m. 850) senesinde Bağdâd'da vefât etti. İlme çok hizmeti geçti. Cebir, astronomi ilimlerinde kıymetli eserler yazdı. Hârizmî'nin Ahmed, Muhammed ve Hasan adlı üç oğlu olup, hepsi de matematik ilmi üzerinde ciddi çalışmalarıyla tanınır.

Hire bölgesinde, bir Türk şehri olan Hârizm'den, ilim âleminin merkezi durumundaki Bağdâd'a gelerek kıymetli İslâm âlimlerinden ders aldı ve kendini yetiştirdi. Hârizmî, zamanın Abbasî halifesi Me'mûn'dan (198-218) (m. 813-833) büyük yardım ve destek gördü. Bütün İslâm halifeleri ve hükümdârları gibi Me'mûn da ilim âşıkı ve âlimlerin koruyucusuydu. Bağdâd'daki Saray Kütüphânesinde milattan önce ve sonra yazılan eski Mezopotamya, Mısır, Yunan, Hint ve İslâm âlimlerinin kıymetli eserlerinin toplandığı binlerce cilt tutan kitaplar mevcûttu. Halîfe Me'mûn, bu kütüphânenin idâresini Hârizmî'ye verdi. Ayrıca Bağdâd'daki ünlü Beyt-ül-hikme'de vazîfe alan Hârizmî, ilmi çalışmalar yapabilecek bütün imkânları elde, etti. İhtiyâçları Abbasî halifesince karşılanan Hârizmî, Bağdâd'da ve seyahatlerinde matematik, astronomi ve coğrafya ilmlerinde kıymetli araştırmalar yaptı. 215 (m. 830)'da heyet başkanı olarak ilmi araştırmalar için Afganistan yoluyla Hindistan'a gitti. Halife Me'mûn'un emriyle Bağdâd'daki Şamasiye ve Şam'daki Kasium Rasathâneleri'ndeki rasad heyetiyle Arzın (yeryüzü) bir derecelik meridyen yayının uzunluğunu ölçmek için Sincar Ovası'na gönderildi. Orada heyetle çalışmalarda bulundu.

Doğu ve batı ilim âleminde cebire yaptığı hizmetlerle ün yapıp, tanınan Hârizmî, bu sahada ilk eser sahibidir. Cebir ilmi deyince, Hârizmî akla gelmektedir. O cebirin babasıdır. Eserlerinde Avrupalıların bilmediği "sıfır" kullanıp, cebir işlemlerini geometrik düşüncelerle temellendirdi. Hârizmî cebiri, denk sayı grupları arasındaki eşit değerli ve zıt değerli sayıların yer değişmelerini sağlayarak, denge kurmak ve işlemleri basitleştirmek olarak tarif etti.

Hârizmî, "Kitâbü'l-muhtasar fî hesâbi'l-cebri vel-mukâbele" adlı eserinde, cebir kelimesini matematiğe kazandırdı. Cebir ilmini metodik ve sistematik olarak ilk defa ortaya koydu. Cebir'de bugün de tatbik edilen adına kare ve dikdörtgen metodu denilen geometrik çözüm yolunu kullandı. Hârizmî, $x^2+10x=39$ denklemindeki bilinmeyen (x)'i şu metodla buluyordu:

	x	5
x	x^2	5x
5	5x	25

Karenin alanı, $(x+5)^2= x^2+10x+25$ ve burada $x^2+10x=39$ olduğundan $(x+5)^2=25+39$ yazıyor ve sonuçta $(x+5)^2=64$ veya $(x+5)=8$ ve buradan da $x=3$ elde ediyordu. Burada (x)'in katsayısı olan (10) sayısının yarısına (5)'e KÖK diyor ve kareyi tamamlamak için "Kök"ün karesini sabit terim olarak yazıyordu. Bugün de aynı işlem "Kareyi tamamlamak" olarak bilinmekte ve kullanılmaktadır. Latince'ye çevrilip, Avrupa'da yüzyıllarca faydalanılan "Kitâbü'l-muhtasar fî hesâbi'l-cebri ve'l-mukâbele'nin" Arapça aslıyla batı dillerine tercümesi Avrupa ve Amerika'da yayınlandı. Eser bir önsöz, beş bölüm ve bir de ek bölümden meydana geliyordu. Muhtevâ olarak birinci ve ikinci derecede denklemlerin çözüm şekilleri,

bilinmiyenleri, çeşitli cebir hesaplarını misâllerle açıkladıktan sonra; nazari ve tatbiki hesaplama şekilleri, zamanın hükümet işlerine âit hesapların yapılması, kanalların açılması, bina yapımı, esnaf, tüccâr, ölçme memurları için sayı işâretlerini, vasıyyet memurları için lüzumlu olan Kur'ân-ı kerîmdeki Miras Hukuku (Ferâiz Bilgisi Hesapları) tatbikatı hem aritmetik, hem de cebir yolu ile çözümlenecek şekilde hesaplanmasını, misaller vererek gösterir, ikinci önemli eseri “Kitab-el muhtasar fî hisâb el-Hindî” isimli kitabıdır. Bu kitabın Arapça aslı mevcût olmayıp, Cambridge Üniversitesi'nde bulunan ve “Algoritmi de numero indoram” adlı Latince tercümesi mevcûttur. Müterciminin meşhûr İngiliz mütercimi, Adelard of Bath olduğu sanılmaktadır. Bugünkü logaritma terimi Hârizmî'nin bu eserindeki isminin Latince Algazîzme olarak geçmesi neticesi logaritme olarak değiştiği söylenmektedir. Logaritmanın dört temel özelliğine âit bilgiler ilk defa bu eserde bahsolunmuştur.

Hârizmî'nin astronomiye âit Ziycü'l-Hârizmî adlı eserinde astronomi cetveli ile nazari bilgiler mevcûttur. Güneş ve Ay tutulmaları ile paralaksa dâir incelemelerin bulunduğu eserde, astronomi için lüzumlu trigonometri bilgisi ve trigonometri cetvelleri vardır. Ziycü'l-Hârizmî, Arapça aslından önce Latince'ye sonra da batı dillerine, tercüme edilip, yayınlandı. Astronomiye âit “Kitâbü'l-Amal Bi'l-Usturlâb” adlı usturlâbın yapımına dâir eseri de Hârizmî yazmıştır.

Hârizmî, coğrafî çalışmalara halife Me'mûn'un emriyle dünyâ ve gökküresi haritalarını hazırlayan heyete dâhil oldu. “Kitabü's-Sûret il-Arz” adlı enlem ve boylam kitabını, heyetin hazırladığı esere ilâve etti. Kitabü's-Sûret il-Arz, Nil nehrinin kaynağını açıklar. Mâlvâ'nın merkezi olan ve Hindistan'ın Galyur Eyâleti'nin Ujjain şehrinden geçen boylam dâiresini, başlangıç meridyeni olarak almıştır. Hârizmî'nin güneş yardımıyla zaman ta'yini usûlünden bahseden Kitâbü'r-Ruhâme ve târih ile alâkalı Kitâb-üt-Târih adlı eseri de vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fihrist sh. 274

2) El-A'lâm cild-7, sh. 116

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 63

4) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1407

HARMELET-ÜBNÜ YAHYÂ

Büyük fıkıh ve hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 166 (m. 782)'de Mısır'da doğup, 243 (m. 858)'de yine orada vefât etti. Şafiî mezhebi âlimlerinden olan Harmelet-übnü Yahyâ (radıyallahü anh), Abdullah bin Vehb, İmâm-ı Şafiî, Eyyûb bin Süveyd er-Remlî, Bişr bin Bekir ve birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İmâm-ı Müslim, İbn-i Mâce, Ebû Dücâne, Ahmed bin İbrâhîm el-Mısrî, Ebû Abdurrahmân, Ahmed bin Osman ve pek çok âlim de Harmele'den rivâyette bulunmuşlardır. Zamanın vâlisi, büyük âlim ve muhaddis Abdullah bin Vehb'i kadı (hâkim) yapmak istiyor, o ise bunu kabûl etmiyordu. Vâli ise onu kadı yapmakta ısrar ediyor ve arattırıyordu. O da bir yere gizlenmişti. İşte bu sırada Harmelet-übnü Yahyâ, Abdullah bin Vehb'in yanında bulunduğundan çok istifâde etmiş, en fazla hadîs-i şerîf ondan yazmıştır.

İmâm-ı Şafiî'den rivâyetinde, İmâm-ı Şafiî buyurdu ki:

“Farzları yaptıktan sonra, insanı Allahü teâlâya yaklaştıran amellerin en üstünü ilim öğrenmektir.”

Harmele; Abdullah bin Vehb'den şöyle rivâyet etti. Sa'îd bin Zeyd bin Amr bin Nüfeyl'in evinin bir kısmında, Ervâ denen bir kadın, hakkı olduğunu iddia edip, kadıya başvurdu. Bunun üzerine, Sa'îd bin Zeyd: “Evi tamamen ona bırakınız, tamamı onun olsun. Ben Resûlullahtan (aleyhisselâm) işittim: “Kim haksız yere bir karış yer alırsa, kıyâmet gününde yedi kat yer boynuna dolanacaktır” buyurdu, dedi. Sonra “Allahım, eğer bu kadın yalancı ise; gözlerini kör et ve kabri de evi olsun” diye

duâ etti. Daha sonra o kadın kör oldu, elleriyle duvarları yoklayarak yürürdü ve “Bana Sa’îd bin Zeyd’in bedduâsı tuttu” derdi. Daha sonra, bir gün evde dolaşırken, evinde bulunan kuyuya düşüp, bu kuyu onun kabri oldu.

Harmelet-übnü Yahyâ’nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları:

“Kim bana itaat ederse, Allahü teâlâya itaat etmiş olur. Kim bana isyan ederse, Allahü teâlâya isyan etmiş olur. Kim de benim emrime isyan ederse, bana isyan etmiş olur.”

“Sarhoşluk veren her içki haramdır.”

“Vaktiyle bir adam, insanlara borç para verir, hizmetçisine de, bir fakîre gidersen, onun borcunu siliver, ondan birşey isteme. Umulur ki, Allahü teâlâ bizi affeder, derdi. Nihâyet bu zât Allahü teâlâya kavuştu. Allahü teâlâ da onu affetti.”

Harmele (radıyallahü anh) İmâm-ı Şafiî’den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Humma (sıtma) hastalığındaki hastanın ateşi, Cehennem hararetindedir. Onu su (içmesi) ile söndürünüz.”

“Her kim, Allaha ve âhıret gününe imân ediyorsa, ya hayır söylesin veya sussun. Ker kim Allaha ve âhıret gününe îmân ediyorsa, komşusuna ikram etsin. Her kim Allaha ve âhıret gününe îmân ediyorsa, misâfirine ikram etsin.”

“Her Peygamberin Allaha duâ ettiği bir duâsı vardır. Ben de inşâallah duâmı, kıyâmet gününde ümmetime şefaat için saklamak istiyorum.”

“Her kim sıdk ile Allahtan şehîdlik dilerse, Allah onu şehîdlerin menziline ulaştırır. Velev ki, yatağında ölmüş olsa bile.”

“Sakın sizden biriniz sol eliyle yemesin ve onunla içmesin. Çünkü, şeytan sol eliyle yer, sol eliyle içer.”

“Ben size neyi yasak edersem ondan sakının, neyi emredersem gücünüz yettiği kadar ona yapın. Sizden öncekileri, ancak çok suâlleri ve Peygamberleri üzerinde ihtilâfları helak etmiştir.”

“Her kim rızkının bollaştırılmasını ve ecelinin geciktirilmesini arzu ederse, sıla-i rahm yapsın.”

“Yâ Âişe! Şüphesiz ki Allah refîkdir. Rıfkı sever. Sertlik gösterene ve hiç kimseye vermediğini, yumuşak davranana verir.”

“İnsanların en kötülerinden, bir yüzle şunlara, bir yüzle, bunlara gelen, iki yüzlüyü bulacaksınız.”

“Müslümanın müslüman üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevâb vermek, hastasını dolaşmak, cenâzesinde bulunmak, da’vetine gitmek, aksırdığı zaman elhamdülillah deyince yerhamükellah demek.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 127

2) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 86

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 229

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 64

5) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 472

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 476

7) El-A’lâm cild-2, sh. 174

HÂRÛN BİN MA’RÛF EL-MERVEZÎ

Hadîs âlimlerinden. Adı, Hârûn bin Ma’rûf el-Mervezî’dir. Künyesi, Ebû Ali el-Hazzâz ed-Darîr’dir. Mervezî ve Bağdadî ile nisbet edilmiştir. Çünkü Mervez şehrinde doğdu. Sonra Bağdâd’a gelip yerleşti. 231 (m. 845) senesinde Bağdâd’da kendi evinde iken vefât etti.

Hadîs ilminde tasnifleri bulunan bir âlimdir. O; Abdülazîz ed-Derâverdî, Abdullah bin Mübârek, Yahyâ bin Ebî Zaide, Süfyân bin Uyeyne, Hatim bin İsmail ve daha birçok âlimden ilim alıp, rivâyette bulundu. Kendisinden de İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvud, İmâm-ı Buhârî ve daha birçok âlim ilim aldılar ve rivâyette bulundular. Ahmed bin Hanbel, onun hayatta bulunduğu bir sırada, ondan rivâyet ediyordu. O, Ahmed bin Hanbel’den 7 yaş daha büyüktü.

Yahyâ bin Maîn, Iclî, Ebû Zür’â, Ebû Hatim ve Sâlih bin Muhammed gibi daha birçok âlim, Mervezî’nin hadîste sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirdiler. İbn-i Ebî Hatim, “Babam 225 (m. 839) senesinde ondan sima (dinleme) yolu ile ilim alıp rivâyette bulundu” dedi.

İbn-i Kani' de: "O, sika, rivâyetinde sağlam bir râvidir" dedi. Ali bin Hüseyin bin Hibbân da: "Babamın yazma bir kitabında, Yahyâ bin Maîn'in, Hârûn bin Ma'rûf sika bir râvidir, dediğini okudum" dedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Buhârî, Sahîh-i Müslim ve Sünen-i Ebû Dâvûd'da yazılıdır. Bu hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"Vitir namazını, sabah olmadan acele kılın!"

"Kulun, Rabbine en yakın bulunduğu hâl, secdede bulunduğu hâldir. O halde siz, secdede çok duâ edin!"

"Allah yanında en kıymetli ve makbûl yerler, bir beldenin mescidleridir. En kötü ve sevimsiz yerlerde, o beldenin çarşılarıdır."

"Bir kimse, Kur'ân-ı kerîmin bir hızbini (beş sahifesini) yahut onun bir cüzünü okumadan uyur da, onu sabah namazı, ile öğle namazı arasında okursa, kendisine onu gece okumuş gibi sevâb yazılır."

Hazreti Âişe, Peygamberimizden şöyle bildiriyor:

"Ben, Resûlullahın (aleyhisselâm) kahkaha ile, küçük dili görünecek bir şekilde güldüğünü hiç görmedim. O, yalnız tebessüm ederdi. Bir bulut veya rüzgâr görünce, bu yüzünden belli olurdu. Kendisine: "Yâ Resûlallah! Bakıyorum, herkes bulutu gördüğü vakit, onda yağmur vardır, ümidi ile ferahlanıyor. Halbuki, sen görünce, mübârek yüzünüzde hoşnutsuzluk okuyorum" dedim. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz "Ey Âişe! Bunda bir azâb bulunmadığına bana kim teminat verebilir? Hakîkaten bir kavim rüzgârla azâb olunmuştur. Gerçekten bir kavim azâbı görmüş de: "Bu gördüğünüz bize yağmur yağdıracak bir buluttur" demişlerdi."

Hazreti Ömer de şöyle anlatıyor: "Resûlullah efendimiz, ba'zan bana beyt-ül-maldan (devlet hazinesinden) birşeyler verir, ben de: "Yâ Resûlallah! Bunu, benden daha fakîrine ver!" derdim. Hattâ bir defa bana, bir mal verdi de: "Onu, benden fakîr birine ver!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "Sen bunu al! Bu kabilden göz dikmediğin ve istemediğin halde sana gelen malı da al! Böyle olmayan bir malı ise, canın çekmesin" buyurdular."

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 11

2) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 14

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 130

4) Sahîh-i Müslim (Kitâb-üs-salât, Kitâb-ül-İstiskâ, Kitab-üz-zekât)

HASEN BİN ALİ ASKERÎ (İMÂM-I ASKERÎ)

Oniki imâmın onbirincisi. İmâm-ı Ali Nakî'nin oğludur. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı Zeki, Hâlis, Sirâc'dır. Babasının olduğu gibi, kendisi de "Askerî" ismi ile meşhûr olmuştur. 232 (m. 846) yık Rebî'-ül-evvelin dördüncü gününde Medîne-i münevyerede dünyâya geldi. 261 (m. 875) senesinde Bağdâd'da vefât etti. Samarrâ'da babasının yanına defn edildi.

İmâm-ı Askerî hazretleri, cesur, kerîm, cömerd ve âlim bir zâttır. Yalnız bir oğlu olup, o da, oniki imâmın onikincisi ya'nî sonuncusu olan Muhammed Mehdî hazretleridir. Bir çok kerâmetleri vardır.

Kendisini çok sevenlerden bir zât anlatır:

"Zindana düşmüştüm. Zindan çok dar ve ayağımdaki zincirler de çok ağır idi. İmâm-ı Askerî hazretlerine bir mektûb yazarak sıkıntımı anlattım. Mektûba geçim sıkıntımın da olduğunu yazacaktım, fakat utandığım için yazamadım. İmâm-ı Askerî hazretleri, mektûba verdikleri cevapta; "Bu mektûbu aldığın gün, öğle namazını evinde kılacaksın" diye yazmış. Hakîkaten o gün öğle üzeri, beni zindandan çıkarıp serbest bıraktılar. Sevinç içinde evime geldim, namazımı kıldım. Kapım çalındı, kapıyı açtığımda İmâm-ı Askerî hazretlerinin hizmetçisi ile

karşılaştım. Bana yüz altın ile bir mektûb bıraktı. Mektûbu açtığımda şunların yazılı olduğunu gördüm: "Ne zaman bir ihtiyâcın olursa iste! İstediğin şeye, Allahü teâlânın izniyle kavuşursun."

İmâmı sevenlerden biri, başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatır: "İmâm-ı Askerî hazretlerine bir mektûb yazarak ba'zı şeyler sordum. Bahar hummasından da soracaktım. Fakat unutmuştum. Daha sonra suâllerimin cevâbı geldi. Suâllerin cevâbından sonra şöyle yazmışlar "Bu suâllerle beraber bahar hummasını da soracaktın, fakat unuttun. Onun cevâbını da verelim. "Ey ateş! İbrâhîm'in üzerine soğuk ve emîn ol" âyet-i kerîmesini yazıp, hummalı hastanın boynuna aşılırsa şifâ bulur" buyurdu. Dedikleri gibi yaptım. Hasta şifâ buldu."

Fakîr bir kimse anlatır. "İmâm-ı Askerî'nin (radıyallahü anh) huzûrunda idim. Fakîr olduğumu, ba'zı ihtiyâçlarımı temin edebilmem için paraya ihtiyâcım olduğunu söyledim. O anda elinde baston vardı. Bastonun ucu ile yeri kazdı. Biraz sonra yerden, beşyüz altın kıymetinde, bir kalıp külçe altın çıkardı. Çıkan altını bana verdi. Ben de ihtiyâcımı karşıladım."

Muhammed bin Ca'fer isimli bir genç anlatır: "Geçim sıkıntısı içindeydik. Birgün babam bana dedi ki: "Oğlum gel İmâm-ı Askerî hazretlerine gidelim. Onun çok cömert olduğunu söylüyorlar. Bizi de boş çevirmez. Bir ihsânda bulunabilir." Ben de "Peki, baba sen onu hiç gördün mü?" deyince; babam: "Hayır" diye cevap verdi. Daha sonra gitmeğe karar verip beraber yola çıkınca bana dedi ki: "Beşyüz akçe verse, ikiyüz akçesi ile elbise, ikiyüz akçesi ile de un, geri kalanla da diğer ihtiyâçlarımızı alırız." Ben de, "Bana da üçyüz akçe verse, yüz akçe ile elbise, yüz akçe ile yiyecek ve yüz akçesi ile de merkep alıp, Kâhistan tarafına gitsem" dedim, İmâm-ı Askerî hazretlerinin kapısına geldiğimizde, kapıya birisi çıkarak, babamı ve beni ismimizle çağırdı ve içeri girdik. İmâm-ı Askerî hazretleri "Şimdiye kadar niçin gelmediniz?" diye sordu. Babam da, "Perişan hâlimizle yanınıza gelmeğe utandık" dedi. Ziyâretten sonra çıkıp giderken, arkamızdan hizmetçi koşarak geldi ve bir kese babama vererek "Bu kesede beşyüz akçe vardır. İkiyüz akçesi ile elbise, ikiyüzü ile un ve yüz akçesi ile çeşitli ihtiyâçlarınızı alırsınız" dedi. Bana dönerek bir kese de bana verdi. Bana da "Bu kesede üçyüz akçe vardır. Yüz akçesi ile elbise, yüz akçesi ile yiyecek, yüz akçesi ile de bir merkep alırsın, yalnız Kâhistan tarafına gitme" dedi. Daha sonra meydana gelen hâdiselerden, oraya gitmemin benim için iyi olmıyacağını anladım." Halife'nin huysuz bir atı vardı. Değil binmek, eyer bile vuramazlardı. Halife'nin hizmetçilerinden biri "Bu atı İmâm-ı Askerî görsün. Ya bu at onu öldürür, veyahut at kullanılır hâle gelir" dedi. İmâm saraya çağrıldı. Sarayın bahçesine girince, doğruca o atın yanına gitti. Atâ elini sürdü. At hemen terlemeğe başladı. Sonra Halife, hazret-i imâmın yanına gelerek, ta'zîmden sonra, "Efendim biz bu atı hiç kullanamıyoruz. Terbiye de edemedik. Buna bir eyer vurup eğitebilir misiniz?" dedi. İmâm-ı Askerî hazretleri atın yanına vardı, eyerini vurdu. Halife "Bir de biner misiniz?" dedi. Bunun üzerine ata bindi. Sarayın bahçesinde koşturdu. At, en ufak bir serkeşlik yapmadı. Sonra attan inip halifenin yanına gelerek, "Bundan daha iyisini görmedim" buyurdu. Halife çok hayret etti ve atı İmâm-ı Askerî hazretlerine hediyye etti.

Kendisini sevenlerden biri: "İmâm-ı Askerî hazretlerine bir mektûb yazarak, mişkâtin ma'nâsını sordum. Doğacak çocuğuma ad koymasını ve duâ etmesini istirhâm ettim. Cevabî mektûbunda "Mişkât, Resûlullahın kalbidir" buyurdu. Doğacak çocuk için bir şey yoktu. Ancak mektûbun sonuna, "Allahü teâlâ sana büyük ecr ve sonra hayırlı bir evlât versin" yazmıştı. Çocuğum ölü doğdu. Daha sonra da bir erkek çocuğum dünyâya geldi" diye anlatmıştır.

Birisi anlatır: "İmâm-ı Askerî hazretlerinin huzûrunda oturuyordum, içeriye temiz yüzlü bir genç girdi. Kendi kendime "Acaba bu kimdir?" diye merak ettim. Hemen bana dönüp: "Bu genç Ümm-i Gânim'in oğludur. Bütün dedelerimin yüzükleriyle,

mühürlerini bastıkları taşın sahibidir. Taşa benim de mühür basmam için geldi” buyurdu. Sonra o gence “Taşı ver” dedi. Genç, taşı çıkarıp verdi. Yüzüğünü taşın mühür olmayan düz bir yerine bastı. Mühür meydana çıktı. Açık olarak (Hasan bin Ali) yazdığını gördüm. Sonra genç dışarı çıkıp gitti.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mû’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 261

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 94

3) El-A’lâm cild-2, sh. 200

4) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 366

5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1011

6) Nûr-ül-ebsâr sh. 159

HASEN BİN SABBÂH EL-BEZZÂR

Hadîs imâmı. İsmi, Hasen bin Sabbâh bin Muhammed el-Bezzâr el-Bağdâdî olup, künyesi Ebû Ali el-Vâsıtî’dir. Bâğdad’da doğmuş olup, yine Bâğdad’da 249 (m. 863)’de Rabî-ül-âhır ayında vefât etmiştir.

Büyük hadîs âlimi olan Hasen bin Sabbâh, Süfyân bin Uyeyne, Ebün-Nasr, Vekî’ bin Cerrah, Velid bin Müslim, Zeyd bin Hâbbâb, İshâk bin Yûsuf el-Ezrak, Ca’fer bin Avn, rûh bin Ubâde, Ebû Usâme, Ahmed bin Hanbel, Ali bin el-Medînî ve daha birçok âlimden ilim almış, hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

İmâm-ı Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbrâhîm el-Harbî, Ebû Bekr el-Bezzâr, Ebû Bekr bin Âsım, Abdullah bin Ahmed, İbn-i Naciye, Ali bin Abdülazîz el-Begâvî, Ebû Bekr es-Sigânî (Muhammed bin İshâk), Ebû İsmail et-Tirmizî ve bir çok âlim de Hasen bin Sabbâh el-Bezzâr’dan hadîs-i şerîf öğrenmiş ve rivâyet etmişlerdir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel: Ebü’l-Ali el-Vâsıtî’nin rivâyetlerini yazınız. O sikadır (sağlam ve güvenilir) ve sünneti iyi bilir. Onun hayır işlemediği hiç bir günü yoktur” buyurur, onun çok kıymetli, amel-i sâlih işliyen, çok hayır yapan, mübârek bir zât olduğunu her yerde beyân ederdi. Ebû Hatim: “Hasen bin Sabbâh Ebû Ali el-Vâsıtî hadîsde sadûk (râvide aranan şartların hepsine hâiz ve çok doğru) bir zât olup, Bâğdad’da kadr-ü kıymeti pek çoktur” buyurdu.

İmâm-ı Nesâî ise, onun Bâğdad’da hadîs aldığı üstâdların ve kendisinin; sâlih, kıymetli zâtlar olduğunu söylemiştir. İbn-i Hibbân da onu sika râviler arasında zikretmiştir. Son derece haramlardan sakınan, dünyâya kıymet vermeyen, şüphelilerden dâima uzaklaşarak yaşayan Ebû Ali Vâsıtî (radıyallahü anh), insanların hayırlılarından idi.

Hıfzının sağlamlığı, İslâmiyeti yaşamaktaki çok fazla gayreti sebebiyledir ki, rivâyet etmiş olduğu hadîs-i şerîfler, Buhârî, Müslim ve Sünen kitaplarında yer almıştır.

Buhârî’de ve Müslim’de bu zâttan başka üç tane daha Bezzâr geçmektedir ki, onlara bu isim kumaş ticâreti yaptıklarından verilmiştir. Diğerleri Muhammed bin Seken el-Bezzâr, Bişr bin Sabit el-Bezzâr ve Halef bin Hişâm el-Bezzâr el-Mukrî’dir. Bu dört zâta el-Bezzâz-ı Bizâzeyn denilir. Hepsinin de rivâyetleri uygun olup, Buhârî ve Müslim hepsini aynı derecede kabûl etmişlerdir.

Herkese iyiliği emreden ve kötülükten nehyeden (yasaklayan) Ebû Ali el-Vâsıtî, zamanının halifesi Me’mûn’a da, emri bil-ma’rûf yapmıştır. Buyurdu ki: Üç defa halife Me’mûn’un yanına girdim. Başımı kaldırdım ve ona iyiliği emrettim. Beni böyle konuşmaktan men etti. İkinci defa girdiğimde, yine iyiliği emrettim. Bana; “Sen iyiliği mi emrediyorsun?” dedi. “Hayır fakat kötülükten men ediyorum” dedim. Bunun üzerine beni sopa ile dövdükten sonra serbest bıraktılar. Üçüncü defa yanına çıktığımda bana: “Sen Hazreti Ali hakkında, kötü şeyler mi söylüyorsun?” diye sordu. “Allahü teâlâ, benim efendim, seyyidim Hazreti Ali’ye ve senin efendine rahmet etsin. Ben Yezîd’e söğmüyorum. Çünkü, o senin amcanın oğludur. Kaldı ki, benim efendim Hazreti Ali’ye mi söğeceğim” cevâbını

verdim. Halife Me’mûn “Yolunu açınız” dedi, ben de serbestçe çıktım gittim.

O zaman meşhûr bir fitne olan ve Mu’tezile fırkasının ehl-i sünnet akaidine uygun olmayan “Kur’ân-ı kerîm mahlûktur” bozuk inançlarını kabûl etmeyip, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel gibi ehl-i sünnet i’tikâdını muhafaza ve müdâfaa etti. Bu yüzden işkencelere ma’rûz kalmış ve daha sonra Anadolu taraflarına hicret etmişti. Bu fitne kalktığı zaman, o vefât etmişti.

Hasen bir Sabbâh el-Bezzâr’ın (radıyallahü anh) Kitâb-üs-Sünen isimli bir hadîs kitabı vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 476

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 289

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 119

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 499

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 231

HASEN BİN ZİYÂD

Hanefî fıkh âlimlerinden. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin yetiştirdiği müctehidlerden. İsmi Hasen bin Ziyâd, künyesi Ebû Âli, lakabı ise, el-Lü’lüî’dir. Bu lakab, kendisine inci satıcılığı yaptığı için verilmiştir. Aslen Medîneli eshâb olan Ensâr’ın soyundandır. 116 (m. 734) yılında Kûfe’de doğmuştur. Kâdılık yaptı. Hâfızası kuvvetli olup, İmâm-ı a’zamın rivâyetlerini ezberlemişti. Ömrü boyunca İslâmiyete hizmet eden bir hayat yaşadıktan sonra, 204 (m. 819) yılında vefât etmiştir.

İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe ve İbn-i Cüreyc’den hadîs öğrenip rivâyet eden Hasen bin Ziyâd, “İbn-i Cüreyc’den onikibin hadîs işittim. Bunların hepsine, fıkh âlimleri muhtaçtır” buyurmuştur. Uzun seneler İmâm-ı a’zamın talebeliğini yapan Hasen bin Ziyâd müctehiddir. Fakat bu hâli, âlimliğin en yüksek derecesi olan mutlak müctehidlik olmayıp, müctehidliğin ikinci derecesi olan, mezhebte müctehidliktir. Bunun için Hasen bin Ziyâd’ın ictihâdları, Hanefî mezhebindedir. Çünkü o, İmâm-ı a’zamın talebesidir. Kendisi ile ilgili olarak İslâm âlimleri buyurdular ki: “Müftîve hâkim, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin sözüne uygun olarak fetvâ verir. Aradığını onun sözlerinde açıkça bulamazsa, İmâm-ı Ebû Yûsuf’un sözünü alır. Onun sözlerinde bulamazsa, İmâm-ı Muhammed Şeybânî’nin sözünü alır. Ondan sonra İmâm-ı Züfer’in, daha sonra Hasen bin Ziyâd’ın sözünü alır.” (İbn-i Âbidîn cild-1, sh. 301)

Hasen bin Ziyâd, uyanık, zekî ve fakîh bir zât idi. Yahyâ bin Âdem “Hasen bin Ziyâd’dan daha fakîh bir kimseye rastlamadım” demiştir. Gayet zekî olan Hasen bin Ziyâd, bütün rey eshâbının (Irak âlimlerinin) sözünü ezberlemişti.

Muhammed bin Semâa el-Kâdî, Muhammed bin Şüca’ es-Selcî, Şuayb bin Eyyûb; Hasen bin Ziyâd’dan ders almıştır ve rivâyetlerde bulunmuşlardır. Uzun müddet Kûfe’de bulunan Hasen bin Ziyâd, daha sonra Bağdâd’a geldi. Bâğdad’da iken Hafs bin Gıyâs’ın yerine, 194 yılında kadı yapıldı. Daha sonra bu vazîfesinden istifâ etti. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin rivâyetlerinde hafız olan Hasen bin Ziyâd, kadılık makamına oturduğu zaman, kendisinden tevfîk gider, bildiklerini unuturdu. En iyi bildiği mes’eleyi dahi arkadaşlarına sormak mecbûriyetinde kalırdı. Hüküm meclisinden ayrıldığı zaman, unuttuğu şeyler yeniden aklına gelirdi. Bükâlî (radıyallahü anh) kendisine haber gönderip: “Sen bu hâlinle kadılık yapamazsın istifâ et” dedi. Bunun üzerine o da istifâ edip rahata kavuştu.

Huy bakımından gayet güzel huylu olan Hasen bin Ziyâd, ibâdet, haramlardan sakınmak ve İslâmiyetin emirlerine uymakta çok gayretli idi. Ahmed bin Abdülhamîd el-Hârisî “Hasen bin Ziyâd’dan daha güzel huylusunu görmedim” buyurdu. Allahü teâlâdan korkusunun alâmetlerinden birisi de

şu hâdisedir Torunu Muhammed şöyle anlatır: “Dedem bir mes’elede yanılmıştı. O zaman hemen bir adam tutup ona “Hasen filân gün, falan mes’elede hatâ etti” diye bağırttı. Bundan sonra uzun bir müddet fetvâ vermedi. Soran kimse gelip, ona bu mes’elede yanıldığını söyleyinceye kadar, talebelerine ders de vermedi”

Kendi yediği yemeklerden, hizmetçi ve kölelerine de yedirir, kendi giydiği elbiseden, kölelerine de giydirirdi. Ahmed bin Abdülhamîd el-Hârisî: “Hasen bin Ziyâd’dan daha âlim bir kimse görmedim. Suâl sormakta, insanların en iyilerinden idi.”

Bir câriyesi vardı. Ne zaman kendisi, yemek, abdest veya bir başka şeyle meşgûl olsa, o işi bitinceye kadar, câriye ona ba’zı mes’eleler okurdu. Nasır bin Yahyâ şöyle anlatır: “İmâm Hasen, gece ve gündüz zamanlarını taksim etmişti. Önce sabah namazını kılar, sonra fürû mes’elelerini okutmağa başlardı. Kaba kuşluğa kadar bu hâl devam ederdi. Sonra evine gider, ba’zı işlerini görürdü. Öğleye kadar işlerine ve evine bakardı. Sonra öğle namazına çıkar, namazdan sonra ikindiye kadar suâlleri cevaplandırırdı, ikindiyi kılıp, fıkh usûlü ilmini öğretir ve münâzara ederlerdi. Bu, akşama kadar sürerdi Akşamı kılıp evine dönerdi. Sonra evinden çıkıp, zor ve karışık mes’eleleri söyler ve bunları çözerdi. Bu hâl yatsıya kadar devam ederdi. Yatsı namazını kılınca, çeşitli mes’eleler hakkında konuşur, vasıyyet ve nasîhat ederek, gecenin üçte biri geçinceye kadar devam ederdi. İlimden konuşmaktan asla yorulmazdı, insanların en güzel suâl soranlarındandı. Nitekim, Hasen bin Ziyâd, hayatını şu ifadesiyle ortaya koymaktadır. “Evimde 40 sene yatmadım. Her zaman önümde kandil yanardı.” Hocası İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe gibi, kırk yıl gece uykusu uyumamıştır. Hasen bin Ziyâd’ın yazmış olduğu birçok kıymetli kitapları vardır Edeb-ül-kâdî, Muharrer, Meân-il eymân, el-Harac, el-Ferâid, en-Nefekât bunlardan ba’zılarıdır.

Hasen bin Ziyâd’ın (radıyallahü anh) ictihâd ve fıkhı beyanlarından bazıları: Namazda, başkalarının duyacağı kadar yüksek sesle gülen kimsenin, o namazı bozulur, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’den (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti. “Teravih namazı, terk edilmesi caiz olmayan bir sünnettir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-behiyye sh. 60, 61

2) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 491

3) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 314

4) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 255

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 226

6) Fihrist, cild-1, sh. 204

7) Keşf-üz-zünûn, sh. 1415, 1470, 1374

8) Kâmûs-ul-a’lâm cild-3, sh. 1945

HÂTİM-İ ESÂM

Hatim dedi ki: Altıncı faydam: İnsanlara baktım. Birbirlerinin mallarına, mevkilerine ve ilimlerine göz dikerek, fırka fırka, parti parti ayrılarak, birbirlerine düşmanlık ettiklerini gördüm ve şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: “Sizin düşmanınız şeytandır. Ya’nî sizi, Allah yolundan, müslümanlıktan ayırmak için uğraşanlardır. Bunları düşman biliniz!” Kur’ân-ı kerîmin doğru söylediğini bildim ve şeytanı ve onun gibi müslümanlarla uğraşanları düşman bilip, sözlerine aldanmadım, onlara uymadım. Onların tapındıklarına tapmadım. Allahü teâlânın emirlerine itaat ettim. Ehl-i sünnet âlimlerinin gösterdiği yoldan ayrılmadım. Kurtuluş yolunun, doğru yolun, yalnız Ehl-i sünnet yolu olduğuna inandım. Nitekim, Allahü teâlâ: “Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayınız. O sizin en belli düşmanınızdır, diye sizden söz almadım mı idi, bana itaat, ibâdet ediniz! Kurtuluş yolu, ancak budur.” Onun için müslümanları aldatmağa uğraşanları dinlemedim. Muhammed aleyhisselâmın yolunu gösteren Ehl-i sünnet âlimlerinin

kitaplarından ayrılmadım deyince, Şakîk; ne güzel yapmışsın ve ne güzel söylüyorsun, yedinci faydayı da söyle dedi.

Hatim dedi ki: Yedinci faydam: İnsanlara baktım. Gördüm ki, herkes yiyip içmek, para kazanmak için uğraşıyor. Bu yüzden haram ve şüpheli şeyleri de alıyorlar ve zillete, hakaretlere katlanıyorlar. Şu âyet-i kerîmeyi düşündüm. “Allahü teâlâ tarafından rızkı gönderilmeyen yeryüzünde bir canlı yoktur.” Kur’ân-ı kerîmin Allah kelâmı olduğunu ve elbette doğru olduğunu ve o canlılardan biri olduğumu bildim. Rızkımı göndereceğine söz verdiğine, elbette göndereceğine güvenerek, O’nun emrettiği gibi çalıştım deyince; Şakîk, ne iyi yapmışsın ve ne iyi söylüyorsun, sekizinci faydayı da söyle! dedi.

Hatim, dedi ki, sekizinci faydam: İnsanlara baktım. Herkesin, bir kimseye veya birşeye güvendiğini, sırtını ona dayadığını gördüm. Ba’zıları altınlarına, mal ve mülküne ba’zıları san’atına ve kazancına, ba’zıları mevki ve rütbelerine, ba’zıları da kendi gibi bir insana güveniyor. Sonra şu âyet-i kerîmeyi düşündüm: “Allahü teâlâ, yalnız kendisine güvenenlerin her zaman imdâdına yetişir.” Her zaman ve her işimde yalnız Allahü teâlâya güvendim. O emrettiği için çalıştım, sebeblere yapıştım. Fakat yalnız O’na güvendim. O’ndan istedim ve O’ndan bekledim.

Şakîk bu sözleri işitince, yâ Hatim! Allahü teâlâ, her işinde imdâdına yetişsin! Hazreti Musa’nın Tevrâtına, Hazreti Îsâ’nın İncîline, Hazreti Davud’un Zebûruna ve Hazreti Muhammed aleyhisselâmın Kur’ân-ı kerîmine baktım. Bu dört kitabın bu sekiz temel üzerinde bulunduğunu gördüm. Bu sekiz esâsı ezberleyip bunlara uyanlar, hayatlarını bunların üzerine kuranlar, bu dört kitaba uymuş, emirlerini yapmış olurlar dedi.

Rebâh bin el-Hirevî şöyle anlatır: Îsâ bin Yûsuf bir mecliste konuşan Hâtim-i Esâm’a uğradı ve şöyle sordu: “Ey Hatim! Sen namazını güzel kılıyor musun?” Hatim, “Evet” dedi. O, “Nasıl kılıyorsun?” diye sordu. Hatim şöyle buyurdu: “Emre uyuyorum, korku ile yürüyorum, niyetle giriyorum, büyük bilip tekbir alıyorum, tertil ve tefekkürle okuyorum, huşû’ ile rükû’ ediyorum, tevâzu ile secde ediyorum, tam teşehhüd içinde oturuyorum, sünnete göre selâm veriyorum ve selâmı Allaha hâs kılarak veriyorum. Namazımın kabûl olunmayacağından korkarak, korkuyla nefsime dönüyorum. Ölmek kadar onu muhafaza ediciyim.” Bunun üzerine Îsâ bin Yûsuf: “Sen namazını güzel kılıyorsun” buyurdu.”

Bir adam, Hâtim’e tevekkül hakkında sordu, o da tevekkülün dört hasletten ibâret olduğunu söyledi; “Rızkımı, başkasının yiyemiyeceğini bildim ve nefsim buna mutmain oldu. Allahü teâlânın herşeyi gördüğünü bildim ve onun için devamlı haya ettim.”

Birgün Belh’deki meclisinde; “Yâ Rabbî! Bu meclistekilerden bugün kim günah işlemiş, kimin defteri siyah olmuş, kim günaha cesâret etmiş ise onu bağışla” dedi. Orada mezar açıp, devamlı kefenleri soyan birisi vardı. Gece olunca, eskisi gibi kabristana gitti. Bir mezarı açarken mezarın içinden, “Utanmaz mısın ki, Esâm’ın huzûrunda bağışlandın ve şimdi aynı günahı işlersin” sesini duydu. Kalktı ve Hâtim’in huzûruna geldi. Başından geçenleri anlattı ve tövbe etti.

Kendisi anlatır: “Harbteydim. Bir düşman beni yakaladı, öldürmek için yere yatırdı. Kalbim onunla hiç meşgûl olmadı. Allahü teâlânın, hakkımdaki hükmünün ne olacağını bekliyordum. O ise belinden bıçağı çıkarmakla meşgûlken, nereden geldiğini görmediğim bir ok geldi, onu öldürdü. Adam üstümden yana yıkıldı ve ben de kurtuldum.”

Muhammed Râzî anlatır? “Senelerce Hâtim-i Esâm’ın hizmetinde bulundum. Sadece bir kere hariç, hiç kızdığını görmedim. O da, pazardan geçerken bir bakkâl talebesini yakalamış, “Malımı alıp yedin, parasını ver” diyordu. Hatim bunu görünce, “Ey Efendi! Biraz yardımcı ol, borcunu ödemesi için biraz mühlet tanı” dedi. Fakat bakkâl, “Olmaz” diye

dayattı. Bunun üzerine çok sinirlenen Hâtim-i Esâm, yanında taşıdığı havlusunu yere vurdu. Bir anda pazarın ortası altınla doldu. Hâtim-i Esâm bakkâla: "Alacağın ne kadarsa onu al, fazlasını alma, sonra elin kurur" dedi. Bakkâl alacağını aldı: Fakat para hırsından biraz daha almaya kalkınca derhal eli kurudu ve çolak oldu.

Şöyle naklederler: "Birisi birgün Hâtim-i Esâm'ı evine da'vet etmişti. Fakat o bunu kabûl etmemişti. Israr edince ona: "Gelirim ama, üç şartım var. Nereye istersem oraya otururum, istediğimi yerim. Ne dersem onu yapacaksınız" dedi. Adam kabûl etti. Hâtim-i Esâm da'vet edenin evine gitti ve ayakkabıların konulduğu yere oturdu. Senin yerin orası değil dediklerinde, "Ben önceden şart koştum" dedi. Sofra gelince, yanında getirdiği ekmeği çıkarıp yedi. Efendim burdan yiyin dediklerinde, "Ben ne istersem onu yerim diye şart koşmuştum" dedi. Sofra kalktıktan sonra hizmetçiye "Demir tavayı ateşte kızdır getir" dedi. Hizmetçi söyleneni yaptı. Hâtim-i Esâm demir tavanın içine ayağını koydu ve "Somun yedim" dedi. Sonra oradakilere "Yarın Kıyâmet günü yaptığınız her işten ve yediğiniz her şeyden Allahü teâlânın sizden hesap soracağına inanıyor musunuz?" diye sorunca oradakiler "Evet" dediler. "Diyelim ki, burası Arasat meydanı, her biriniz sırayla gelip şu tavaya ayağınızı koyarak, burada yediklerinizin hesabını veriniz." dedi. Bunun üzerine oradakiler, "Buna gücümüz yetmez" dediler. "Yarın kıyâmet günü Allahü teâlâya nasıl cevap vereceksiniz. Arasat meydanının kızgın zemini üzerinde nasıl duracaksınız? Halbuki Allahü teâlâ "Her ni'metin şükründen muhakkak sorulacaksınız." (Tekâsür-8) buyurmaktadır" dedi. Bunun üzerine orada bulunanların hepsi ağlamaya başladılar."

Kendisi şöyle anlatır: Her sabah şeytan bana vesvese verip şöyle diyor: "Bugün ne yiyeceksin?" Ben de ona "Ölümü" diyorum "Ne giyeceksin?" diyor. Ben de "Kefeni" diyorum. "Nerede yatacaksın?" diyor. Ben de, "Mezarda" diye cevap verince, bana "Sen hiç hoş bir adam değilsin diyor" ve defolup gidiyor.

Birisi Hâtim-i Esâm'a "Nasıl namaz kılarsın?" diye sordu. O da şöyle buyurdu: "Namaz vakti gelince temiz bir kalb ile niyet ederek abdest alırım. Abdest uzuvlarımı yıkar, kalben de tövbe ederim. Sonra câmiye giderim. Mescid-i Harâm'ı gözümün önüne getirir, Makâm-ı İbrâhîm'i iki kaş arasında tutar, Cenneti sağımda, Cehennemi solumda, sıratı ayaklarımın altında, can alıcı meleği arkamda düşünür, Kalbimi Allahü teâlâya ısmarlar, sonra ta'zîmle Allahü ekber der, hürmetle kıyam, heybetle kırâat, tevâzuyla rükû', tazarru ile (kendini alçaltarak) secde, hilm ile cülus (tehıyyattaki oturuş), şükürle selâmı yerine getiririm. Benim namazım böyledir."

Abdullah Hevvas anlatır: "Hâtim-i Esâm ile beraber hacca gidiyorduk. Yanımızda üçyüzyirmi kişi vardı. Rey şehrine varınca, orada misâfiri seven bir tüccârın evine misâfir olduk. Tüccâr Hâtim-i Esâm'a "Sizden bir ricam var, izin verin, burada bir fıkıh âlimi var. O hastadır, onu ziyâret edeyim" dedi. Hâtim-i Esâm, "Madem fıkıh âlimi hastadır. Ziyâretine ben de gideyim. Fıkıh âliminin yüzüne bakmak ibâdettir" dedi. Hasta olan fıkıh âlimi, Rey şehrinin kadısı Muhammed bin Mukâtil idi. Tüccârla beraber Mukâtil'in evine gittik. Hâtim-i Esâm, evi görünce tefekküre daldı. Sonra, nasıl olur da bir âlimin evi saray gibi olur, dedi. İçeri girince Mukâtil'in çok lüks eşyalar içinde ve çok kıymetli yastıklar üzerinde yattığını gördü. Tüccâr oturdu. Hâtim-i Esâm oturmadı, ayakta durdu. Mukâtil oturmasını isteyince, yine oturmadı. Mukâtil bunun üzerine, "Benden bir isteğin mi var?" dedi. "Evet benim senden bir isteğim var, fakat bunların yanında söyliyemem" dedi. Orada bulunanları dışarı çıkardılar. Hâtim-i Esâm, Mukâtil'e "Bu ilmi nereden öğrendin" dedi. O da, "Bizden öncekiler, bize bildirdiler" dedi. Hâtim-i Esâm, "Kimler size haber verdiler?" dedi. Mukâtil: "Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Eshâbı" dedi. Hâtim-i Esâm "Yâ Mukâtil, Cebrâil

(aleyhisselâm) Allahü teâlâdan Peygamberimize (aleyhisselâm) getirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâbına öğretti. Eshâb-ı kiram da Tabiîne öğretti. Tabiîn de sana öğretti. Sen Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâbından sâlih kimselerin böyle süslü ve güzel evlerde oturduklarını işittin mi? Böyle lüks eşyaları kullandıklarını duydun mu? Peygamberimiz ve Eshâbı böyle yaşamamışlardır. Benim bildiğim âlimler, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) ve O'nun Eshâbına tâbi olurlar" dedi ve oradan çıktı.

Hâtim-i Esâm isrâf konusunda çok titiz idi. Bir âlimin çok isrâf ettiğini duydu. Onun evine giderek, "Ben Acemli bir kimseyim, bana dînimi öğret" dedi. "Önce ne öğrenmek istiyorsun?" diye sorunca, Hâtim-i Esâm "Bana abdest almayı öğret" dedi. O zât bütün uzuvlarını sırayla ve üç defa yıkadı. Abdesti tamamlayınca Hâtim-i Esâm "Ben senin huzûrunda bir abdest alayım da, benim yanlışlarımı düzelt" dedi. Hâtim-i Esâm abdest alırken kollarına gelince dörder defa yıkadı. Bunun üzerine o zât "Suyu isrâf ettin" deyince, Hâtim-i Esâm "Ben nerede isrâf ettim?" dedi. O zât da "Kolunu üç kere yıkayacağın yerde dört defa yıkadın" dedi. Hâtim-i Esâm da "Ben bir avuç suyu isrâf ettim. Sen ise çok ve güzel şeyleri isrâf ediyorsun" dedi. O zât anladı ki: Hâtim-i Esâm dîni bilgi öğrenmeye değil, ders vermeye gelmiş. Evine girdi ve kırk gün kimsenin yüzüne bakmadı.

Nükteli ve hikmetli sözler söyleyen Allah dostu Hâtim-i Esâm buyurdu ki: "Dünyâ için üzülmen kötü, âhıret için üzülmen iyidir."

"Kim, dört şeyi doğru olarak yaparsa, Allahın rızâsına kavuşur Allaha bağlılık, tevekkül, ihlâs ve ma'rifet."

"Tövbe, gafletten uyanmak, günahı hatırlamak, Allahü teâlânın lütfunu, hükmünü zikretmektir.

"Tövbekâr dört şeyi yapar: Lisânını gıybetten, yalandan, hasedden, boş sözden korur. Kötü arkadaşlardan ayrılır. Günahını hatırladığı zaman, Allahü teâlâdan haya eder. Ölüme hazırlanır. Böyle olup da Allah'ın rızası dışında iş yapmayan kimseyi, Allahü teâlâ sever. Şeytandan korur ve Cehennemden emîn kılar."

"Tâatin aslı üçtür: Korku, recâ, sevgi Günahın aslı üçtür Kibir, hırs, hased." "Her söz için doğruluk, her doğruluk için iş, her iş için de sabır gerekir."

"Şu beş şey hariç, acele şeytandandır Misâfir geldiğinde yemek yedirmek, ölüyü gömmek, baliğ olan kızı evlendirmek, borcunu ödemek, günah işleyince tövbe etmek."

"Nefsinden dört şey iste: Riyasız olarak iyi bir iş yapmayı, tamahsız olarak almayı, başa kakmadan vermeyi, cimrilik yapmadan yardım etmeyi."

"Zühdün başı Allaha itimâd, ortası sabır, sonu sabırdır."

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 91

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 73

3) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 241

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 87

5) Nefehât-ül-üns sh. 116

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 928, 1013

7) Mir'ât-ul-cinân cild-2, sh. 118

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1 sh. 93

9) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 134

10) Muhtasar fî ahbar'il beşer cild-2, sh. 38

11) Hak Sözün Vesîkaları sh. 316

12) Risâle-i Kuşeyrî sh. 89

13) Keşf-ül-mahcûb sh. 115

HENNÂD BİN SERÎ

Kûfe'de yetişen hadîs âlimlerinden. Adı, Hennâd bin Serî bin Mus'ab-ı Teymî'dir. Künyesi Ebû Serî'dir. Büyük bir hadîs âlimidir. Doğumu hakkında kesin bilgi yoktur. 243 (m. 857) senesinin Rabî-ul-evvel ayında vefât etti.

Hadîs âlimlerinden olan Hennâd bin Serî, insanların kendisini örnek aldığı bir âlimdi. Dünyâya düşkünlüğü yoktu. Haramlardan sakınması çok olup, dâima ilimle meşgûl olur, ilmiyle amel ederdi. Birçok âlimden ilim aldı. Onlardan rivâyet ettiklerini toplayıp kitap hâline getirdi. (Kitâb-üz-zühd) eserinin sahibidir. O, Şüreyk bin Abdullah, İsmail bin Iyâş ve bu ikisinden rivâyette bulunanlar ile Ebû Sa'îd-ül-Eşec ve daha birçok âlimden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî'den başka, Kütüb-i sittenin müellifleri olan İmâm-ı Müslim, Nesâî, Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâceve Ebû Zür'a, Ahmed bin Hanbel ve daha pek çok âlim ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyetinde, bulundular.

O'nun hadîs ilmindeki üstünlüğünü ve rivâyetindeki sikalığını birçok âlim bildirdi. Ahmed bin Hanbel'e: "Kûfe'de hangi âlimin rivâyetlerini yazalım?" diye sorulduğunda: "Sizin Hennâd bin Serî'ye yapışmanız lâzımdır" buyurdu. Kuteybe de: "İmâm-ı Şafiî'nin hocası olan Vekî'nin, Hennâd'ı ta'zîm ettiği kadar başka birisini ta'zîm ettiğini görmedim." İmâm-ı Nesâî, "O, sika bir râvidir" dedi. Muhammed bin Ahmed bin Hammâd bin Süleymân-ı Kûfî, hicri 331 senesinde vefât eden âlimler hakkında bilgi verirken buyurdu ki: "Hennâd, hadîs ilminde çok kuvvetli ve sika bir râvi idi. Ondan çok ilim alıp, yazdım. Fakat cenâzesinde bulunamadım."

Ahmed bin Seleme Nişâbûrî, onu şöyle anlatıyor: Hennâd, çok ağlar ve çok ibâdet ederdi. Birgün Kur'ân-ı kerîm okumasını bitirdikten sonra, tekrar abdest alıp mescide gitti. Zevale (öğleye yakın vakte) kadar namaz kıldı. Ben de onunla beraber mescidde idim. Sonra evine döndü. Tekrar abdest alıp mescide geldi ve bize imâm olup namaz kıldırdı. Daha sonra ikindi vaktine kadar namaz kıldı. Bu sırada Kur'ân-ı kerîm okurken sesini yükseltiyor ve çok ağlıyordu, ikindi vakti girince, bize imâm olup namaz kıldırdı. Bundan sonra da Kur'ân-ı kerîmi alıp okumaya başladı. Akşam namazına kadar devam etti. Onun ba'zı komşularına, "İbâdette ne sabırlı kimse!" dedim. Onlardan birisi dedi ki: "Bu, onun 70 seneden beri devam ettiği gündüz ibâdetidir. Sen onun gece ibâdetinin nasıl olduğunu bir görseydin! O, evlenmedi ve eğlenmedi. Onun için "Ona, Kûfe'nin garîbi" denilir.

Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Buhârî'nin dışındaki Kütüb-i sittenin hepsinde mevcûttur. Bu hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"Bir kimse helaya girmeden, (Allahümme inni eûzü bike mine'l-hubsi vel-habâis) desin!"

İmâm-ı Mesrûk, Hazreti Âişe'ye, Resûlullahın (aleyhisselâm) amelini sorduğunda, O da: "Resûlullah (aleyhisselâm) devamlı olan ameli severdi" cevâbını verdi. "Ne zaman namaz kılardı?" deyince, "Horozun sesini işittiği zaman kalkar, namaz kılardı" dedi.

Yine Hazreti Âişe şöyle anlatır: "Yanıma Medine yahudilerinden iki ihtiyâr kadın girdi ve "Ölüler, gerçekten kabirlerinde azâb olunurlar" dediler. Ben, kendilerini yalanladım. Onları tasdîk etmeye gönlüm râzı olmadı. Sonra çıkıp gittiler. Yanıma Resûlullah (aleyhisselâm) girdi. Kendisine; "Yâ Resûlallah! Medine yahudilerinden iki kocakarı yanıma geldiler ve ölülerin kabirlerinde azâb gördüklerini söylediler" dedim. Resûlullah da (aleyhisselâm): "Doğru söylemişler! Hakîkaten onlar, öyle azâb görürler ki, o azâbı hayvanlar bile işitir"buyurdular. Artık bundan sonra, Resûlullahın (aleyhisselâm) hiçbir namazda, kabir azâbından Allahü teâlâya sığınmadığını görmedim!"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 70

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 507

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 54

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 104

5) Sahîh-i Müslim (Kitâb-üs-salâtu Bâbü İstihbâbı't-te'avvüz min azâbil-kabri)

HÜBEYRET-ÜL-BASRÎ

Çeştiye yolunun büyüklerinden. Zâhirî ve batınî ilimler sahibi idi. Huzeyfet-ül-Mer'aşî hazretlerinin halifelerinin ileri gelenlerindendir. Künyesi Emîrüddîn olup, hakkında bilgi çok azdır. Hâce Hübeyret-ül-Basrî diye bilinir. Hicretin 287 (m. 900) yılında vefât etti.

Onyedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Birçok âlimden din ve âlet (yardımcı) ilimlerini tahsil etti. Günde iki defa Kur'ân-ı kerîmi baştan sona okur, çok ibâdet ederdi. Çok duâ eder, Allah aşkından devamlı ağlardı. Birgün duâ edip ağlarken, gaipten bir ses işitti: "Ey Hübeyr! Seni affedip, bağışladık. Git, Huzeyfet-ül-Mer'aşî'nin hizmetinde bulun!" denildi. Hemen yollara düşüp, Huzeyfet-ül-Mer'aşî hazretlerinin yanına gitti ve talebeleri arasına katıldı. Bir seneye varmadan hocasına halife oldu. Artık onun gözü hiçbir dünyâ lezzetini görmüyordu. O kadar şiddetli ağlardı ki, görenler hâline acır "Artık bu hayattan geçmiş, hemen ölür" derlerdi. Birçok talebe yetiştirip, insanları Cehennem ateşinden kurtarmak için çalıştı. Talebeleri arasında birçok velî vardı. Bunlardan en meşhûru Uluvv-i Dîneverî hazretleridir.

Hocası Huzeyfet-ül-Mer'aşî ile bir beldeye gittiklerinde, başlarından geçen hâdiseyi şöyle anlatır:

Huzeyfet-ül-Mer'aşî hazretleri, kendisini karşılamak için toplanan halkı görünce, Allah korkusundan ağlamaya başladı. Yanına biri gelip "Ey Üstâd! Niçin bu kadar ağlayıp sızlayıp, sıkıntı çekmektesin? Yoksa Allahü teâlânın, Rahim, Kerîm, Gafûr olduğunu bilmiyor musun?" dedi. Huzeyfe hazretleri de, "Allahü teâlâ, bir fırka Cennette, bir fırka Cehennemdedir, buyuruyor. Ben acaba, bunların hangisindeyim. Bunu bilmediğim için ağlıyorum" buyurdu. Soran kimse, "Senin kendinin ne olduğundan haberin yok, nasıl başkalarına yol gösterirsin?" dedi. Şeyh, bir nara atarak, kendinden geçip bayıldı. Kendine geldiği zaman orada bulunan herkesin duyduğu, gâibten bir ses geldi: "Ey Huzeyfe! Biz seni dost edindik, kıyâmet günü seni Cennetlikler arasına koyacağız." Bu müjdeyle orada bulunan üçyüz kadar kâfir müslüman olup, Huzeyfe hazretlerine talebe oldular.

1) Hadikat-ül-evliyâ sh. 195

HUMEYD BİN MAHLED ZENCEVEYH

Büyük hadîs âlimlerinden ve hafız. Kıymetli kitabları ile meşhûr olmuştur. İsmi Humeyd bin Mahled bin Kuteybe bin Abdullah, künyesi Ebû Ahmed el-Ezdî olup, lakabı Zenceveyh'dir. Babasının lakabı ile de anılır. Humeyd Zenceveyh veya İbn-i Zenceveyh diye zikredilir. Horasan'ın Nesâ' kasabasında 180 (m. 796)'da tevellüd etmiştir. 251 (m. 865)'de vefât etti. 246 veya 247'de vefât ettiği rivâyetleri de vardır.)

Hadîs-i şerîf öğrenmek için Horasan'dan çıkıp; Irak, Hicaz (Arabistan), Şam (Suriye) ve Mısır'a gitti. Çok hadîs öğrendi. Hadîs ilminde Kesîr-ül-hadîs denilen ve çok hadîs-i şerîf rivâyet eden âlimlere verilen isim ile anıldı. Humeyd Zenceveyh; Nadr bin Sümeyl el-Mâzinî, Ca'fer bin Avn el-Amri, Ubeydullah bin Mûsâ el-Absî, Yezîd bin Hârûn el-Vâsıtî, Vehb bin Cerîr, Osman bin Amr, Ali bin Hüseyn bin Vâkıd el-Mervezî, İsmail bin Ebî Üveys, Me'mel bin İsmail, Muhammed bin Yûsuf el-Feryâbî, Yahyâ bin Humeyd, Sa'îd bin Ebî Meryem, Ali bin el-Medînî, Ebû Nuaym ve pekçok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Zür'a ed-Dımeşkî, Ebû Hatim, Abdullah bin Ahmed, Hasen el-Ma'merî, Hasen bin Süfyân, İbn-i Ebiddünyâ, es-Sirâc, İbn-i Sa'îd, Hüseyn bin İsmail el-Mehâmilî ve pekçok âlim de Humeyd Zenceveyh'den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Nesâî, onun sika (sağlam, güvenilir) olduğunu söylemiştir. Ahmed bin Seyyâr "Humeyd fıkh ilmini iyi bilirdi. Birçok âlimden hadîs yazdı ve hadîs, öğrenmek için çok yerler dolaştı. İlmin başı olan zâtlardan birisiydi" buyurmuştur. İbn-i Hibbân ise; "Humeyd Zenceveyh, Nesâ'da (Horasan) hadîs ilmine en çok hizmet eden zâttır" demiş, "Sikât" kitabında sika âlimler arasında zikretmiş, âlim ve fakîh bir zât olduğunu beyân etmiştir. Ömrü hadîs aramakla geçen Humeyd'in (radıyallahü anh) hıfzı pek kuvvetli idi. Öğrendiği bir şeyi ve görüştüğü bir kimseyi bir daha unutmazdı. Dinde huccet olan imamlardan birisiydi. Ebû Ubeyd; "Horasan'dan bizim yanımıza gelen gençler içerisinde İbn-i Zenceveyh ve Ahmed bin Sibeveyh'in bir benzeri yoktur" buyurmuştur. Buhârî ve Müslim sahihlerinden başka kitaplarında, Zenceveyh'in rivâyetlerini almışlardır. Hâkim ise: "Zenceveyh muhaddis ve kesîr-ül-hadîs idi. Amr el-Müstemlî'nin hattı ile rivâyet ettiği hadîsleri 227 (m. 841)'de okudum" buyurmuş, İbn-i Ebî Hatim ise: "O iyi, sâlih bir zât olup, hadîs rivâyet etme şartlarını taşıdığı için, babam onun hadîslerini yazdı" demiştir.

İslâm, mâliye ve arazi hukukunu anlattığı Kitâb-ül-emvâl, Âdâb-ün-nübüvve ve hadîs kitabı olan et-Tergîb vet-terhîb kitapları vardır. Kitâb-ül-emvâl kitabı 3 cild hâlinde neşredilmiştir. Yazma bir nüshası, Burdur Kütübhânesi 183 numarada mevcûttur.

Zenceveyh'e göre, sulh yoluyla alınan, sahiblerine bırakılan arazilerin sahibleri gayr-i müslim iseler, haraç denilen vergi alınır. Bu toprakların sahibleri müslüman olunca, uşr denilen zekât alınır. Bir yerde kendiliğinden biten otlardan (Hüdâ-i nâbit) herkes eşit şekilde istifâde eder.

Humeyd Zenceveyh, Ahmed bin Velîd'den, o da Süleymân bin Bilâl'den, o da Yahyâ bin Sa'îd'den, o da Süheyl bin Ebû Sâlih'den o da babasından, o da Ebû Hüreyre'den rivâyet etti: Peygamberimiz (aleyhisselâm) Hazreti Ebû Bekir, Hazreti Ömer, Hazreti Osman'la beraber Hirâ dağı üzerinde bulunurlarken, Hirâ dağı sallanmaya başladı. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Dur (sallanma) ey Hirâ! Senin üzerinde nebî, sıddîk ve şehîd var" buyurdu.

Zenceveyhf Sa'îd bin Ebî Meryem, Muhammed bin Ca'fer'den rivâyet etti. Muhammed bin Ca'fer şöyle dedi: Peygamberimize (aleyhisselâm) Kadir gecesinden soruldu. Ben de dinliyordum. "O Ramazan gecelerinin içindedir" diye buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-8, sh. 160

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 48

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 550

4) El-Menhel-ül-azb-il mevrûd cild-7, sh. 330

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 124

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 84

7) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 150

8) Kitâb-ül-emvâl mukaddimesi

HUZEYFET-ÜL-MER'AŞÎ

Meşhûr evliyâdan. Lakabı, Sadîdüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 207 (m. 822) senesinde vefât etmiştir. Tasavvuf hırkasını, İbrâhîm bin Edhem'den (kuddise sirruh) giymiştir. Zâhirî ilimlerde de yükselmişti. Çok eserler yazdı. Çok az yemek yerdi. "Kalb ehlinin gıdası ve rûhlarının kuvveti, Kelime-i tayyibe olan "Lâ ilahe illallah"dır derdi. Zâhirî ilimleri tahsil ettikten sonra, Hızır aleyhisselâmın delâlet etmesi

üzerine, İbrâhîm bin Edhem hazretlerinin yanına gitti. Altı ayda kemâl mertebesine geldi.

Birgün Hak teâlâ hazretlerinin korkusu onu kaplayıp ağlarken, yanına birisi geldi; “Bu derece ağlayıp, sızlamana, ızdırab çekmene sebep nedir? Yoksa, Allahü teâlânın Rahîm (çok merhametli), Kerîm ve Gafûr olduğunu bilmiyor musun?” dedi. Bunun üzerine Huzeyfe hazretleri: “Allahü teâlâ “Bir fırka Cennette, bir fırka Cehennemdedir” buyuruyor. Ben bu iki fırkanın acaba hangisindeyim, bunu bilmediğim için ağlıyorum” dedi. Soran “Madem ki, sen daha kendi hâlini bilmiyorsun, nasıl olur da başkalarına yol gösterirsin?” dedi. Bu sözü duyan Huzeyfet-ül-Mer’aşî hazretleri, çok ma’nâlar ifâde eden bu sözün te’sîriyle düşüp bayıldı. Daha sonra kendine gelince, şöyle bir ses duydu: “Ey Huzeyfe! Biz seni dost edindik, kıyâmet günü seni Cennetliklerden olarak haşredeceğiz.” Bu sesi, o mecliste bulunup da henüz müslüman olmayan üçyüz kişi duyup müslüman olmuşlardır.

Onun sözlerinden ba’zısı: “Otururken, samimî olmıyan, yapmacık hareketler yapacağımdan korktuğum için, bir arkadaşımla oturmak istemiyorum.”

“İhlâs, kulun içi ile dışının aynı olmasıdır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 60

2) Hadikat-ül-evliyâ sh. 192

İBN-İ EBİDDÜNYÂ

Târih, siyer ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Bekir olup, ismi Abdullah bin Muhammed bin Ubeyd bin Süfyân bin Kays’dır. 208 (m. 823) senesinde Bağdâd’da doğdu. Aslı Kureyşlidir. Halifelerin çocuklarını terbiye eder, onlara dînî bilgiler öğretirdi. 281 (m. 894) senesinde Bağdâd’da vefât etti.

İbn-i Ebiddünyâ, başta babası olmak üzere, Ahmed bin İbrâhîm el-Musûlî, Ahmed İbni Ebî İbrâhîm ed-Devrekî, Ali bin Ca’d, İbrâhîm bin el-Münzir, Halet İbni Hişâm el-Bezzâr, Züheyr bin Harb, Abdullah bin Avn, Süreyc bin Yûnus, Süleymân el-Vâsıtî, Kâmil bin Talha el-Cahderî, Mensûr bin Ebî Müzâhim, Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm, Ebü’l Ahves Muhammed bin Hayyan, el-Begâvî, İbn-i Sa’d (Vâkıdî’nin kâtibi), Dâvûd bin Reşîd, Hasan bin Hammâd. Seccade, el-Buhârî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî ve birçok âlimden okumuş ve rivâyette bulunmuştur.

İlmî çalışmaları neticesinde büyük bir itibara sâhib olan İbn-i Ebiddünyâ’ya Bağdâd’da halifeler ikramda bulunmuşlardır. Kendi çocuklarına hocalık yaptırdıkları İbn-i Ebiddünyâ’ya her ay belirli ücret öderlerdi. Nitekim, Ebû Zer şöyle anlatır: “Her ay aldığı onbeşbin dinarı ölünceye kadar ona verdim. Halifelerin çocuklarının dilini Allahü teâlânın zikriyle açıyordu. Bu durumu bizzat Müktefibillah zamanında görmek mümkündür. O, Muktedir’in hocasıdır.”

İbn-i Ebiddünyâ, başta İbn-i Mâce olmak üzere, İbrâhîm İbni Cüneyd, Haris bin Ebî Üsâme, Abdurrahmân İbni Ebî Hatim, Ebû Ali bin Huzeyme, Ebü’l Abbâs bin Ukde, Abdullah bin İsmail, İbn-i Beriyye el-Hâşimî, Ebû Bekir Devlâbî, Muhammed bin Halet, Veki’, Ebû Bekir Muhammed bin Ahmed bin Ebî Halet, Ebû Ca’fer bin el-Buhturî, Ebû Sehl bin Ziyâd el-Kattân, Muhammed bin Yahyâ bin Süleymân el-Mervezî, Ebû Bekir Ahmed bin Mervân ed-Dîneverî, Ebû Ali el-Hüseynbin Safvân el-Burzeî, Ebü’l Hasan Ahmed bin Muhammed bin Ömer en-Nişâbûrî, Ali bin el-Ferec bin rûh el-Ukberî, Ebû Bekir en-Necâd, Ebû Bekir Muhammed bin Abdullah İbni İbrâhîm eş-Şâfiî ve daha birçoklarına hadîs-i şerîf ve ilim öğretmiştir.

İbn-i Ebiddünyâ âlimler arasında iyi bir intiba bırakmıştır. Nitekim, Sâlih bin Muhammed ve İbn-i Ebî Hâtim’in babası: “O, sâdıktır” demişlerdir.

Buyurdu ki:

"Hocanın hakkı, babanın hakkıdır.

Akıl ve mürüvvet ehline göre, Terbiye vermek, babanın hakkıdır."

"Edebi gözetmeye, En lâyık olan Ehl-i Beyt'dir."

İbn-i Ebiddünyâ çok güzel konuşurdu. Kendisini dinleyenleri istediği zaman ağlatır. İstediği zaman güldürürdü. İbn-i Ebiddünyâ ahlâkı güzelleştirmeyi gaye olarak alan üçyüze yakın kitap yazmış ve kitablarında birçok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Yazdığı eserlerin bir çoğu günümüze ulaşamamıştır. Eserlerinin bir kısmı Mısır'da ve Hindistan'da basılmıştır.

Rivâyet ettiği ba'zı hadîs-i şerîflerde Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Tövbe eden, Allah'ın sevgilisidir. Günahlardan tövbe eden, hiç günâh işlememiş gibidir."

"Israr ettiği halde (devamlı işlediği halde) günahlardan tövbe eden, Allahü teâlâ ile istihzâ (alay) etmiş gibidir."

"Bir kimse tanıdığının kabrine uğrayıp selâm verirse, meyyit onu tanır ve cevap verir. Tanımadığı meyyite selâm verirse, meyyit sevinir ve cevap verir."

"Her istediğini yemek, isrâftandır."

"Fuhuş (kötü söz) söyleyenlerin Cennete girmeleri haramdır."

"Gıybetten kendinizi sakının; zira gıybet zinâdan daha şiddetlidir. Çünkü zinâ eden kimse, tövbekâr olur. Allahü teâlâ da kendisini affeder, fakat gıybet edilen affedinceye kadar, gıybet eden affedilmez."

"Adamın biri Cehennemde bin sene kalır ve "Yâ Hannân, Yâ Mennân" tesbihine devam eder. Allahü teâlâ Cebrâil'e: "Git onu bana getir" diye emreder. Cebrâil (aleyhisselâm)adamı bulur, Allahü teâlânın huzûruna getirir. Allahü teâlâ ona: "Yerini nasıl buldun?" diye sorar. Adam: "Yerlerin en kötüsü" cevâbını verir. Allahü teâlâ "Onu yerine götürün" buyurur. Adam giderken geriye döner bakar ve baka baka gider. Allahü teâlâ ona: "Nereye bakıyorsun?" diye sorar. Adam: "Beni Cehennemden çıkardıktan sonra, bir daha oraya iade etmiyeceğini umuyorum da onun için geri dönüp bakıyorum" der. Allahü teâlâ: "O hâlde bunu Cennete götürün" buyurur."

"Allahü teâlâ kıyâmet günü, kimsenin hatırına gelmiyecek şekilde büyük bir umûmî af ilân edecek, hattâ şeytan bile bu afdan kendisine birşey isâbet eder mi diye ümitlenecektir."

"Allahü teâlâya yönelen kimseye, Allahü teâlâ her husûsta yeter ve ummadığı yerden onu rızıklandırır."

"Gıybet ettiğin adamın gıybetinin keffâreti, onun için istiğfar etmendir."

"Hiddetini yenen kimsenin kusurunu Allahü teâlâ örter."

"Hangi bir kul ki, ona dîni hakkında Allah tarafından bir nasîhat ve bir öğüt gelirse, o, Allah tarafından kendisine gönderilmiş bir ni'met ve lütûftur. Onu kabûl eder ve gereğini yerine getirirse ne güzel, kabûl etmezse, günahının çoğalması ve Allah'ın gazâbının çoğalması bakımından onun aleyhinde bir delîl olur."

Birgün Resûl-i ekrem üç tane odun aldı. Birini önüne, birini de yan tarafına dikti. Diğerini de uzaklara attı. Sonra: "Burada neyi temsil ettiğimi biliyor musunuz?" buyurdu. Eshâb-ı kiram: "Allahın Resûlü bilir" deyince, Resûl-i ekrem: "Bu insan, bu da eceli, uzaklarda olan emelidir. O, emellerinin peşinde koşar, fakat eceli onu yakalar, emeline ulaşamaz."

"Emellerinizi kısaltın, ölümünüzü gözünüzün önüne getirin ve Allahtan hakkıyla haya edin."

"Bugünkü güne nisbetle akşama ne, kadar vakit kaldı ise, dünyâ gününe nisbetle kıyâmete de o kadar vakit kalmıştır."

"Allah kimi doğru yola koymak isterse, onun kalbini İslâmiyete açar."

"Şeytan Âdemoğluna, kanın damara hululü gibi hulul eder. Onun giriş yollarını açlık ve susuzlukla daraltın."

"Kul, haklı da olsa münâkaşayı terk etmedikçe, îmânı kemâle ermez."

"Allahü teâlâ, sokaklarda dolaşıp aşikâre fuhuş ve çirkin söz söyleyenleri sevmez."

"Sizden biriniz nereye gideceğini bilmeden ve hattâ Cennet veya Cehennemdeki yerini görmeden dünyâdan çıkmaz."

“Ölüm meleği bir adamın canını almağa gitti. Kalbini yokladı, kalbinde birşey bulamadı. Çenesini ayırdı baktı ki, dili, bir kenarda Kelime-i tevhîdi getiriyor. Bu Kelime-i ihlâs sayesinde günahları mağfiret edildi.”

“Mezarları ziyâret et ki, bu sayede âhıreti hatırlarsın, ölüleri yıka. Çünkü düşmüş olan bedenlerle uğraşmak, insana nasîhattir. Cenâze namazını kıl, belki o senin kalbine hüzün getirir. Mahzûn insanlar ise Allah’ın himâyesindedir.”

“Ölüm, kıyâmet demektir. Ölmüş olanın, kıyâmeti kopmuş demektir.”

“Ölü mezara konduğu vakit, mezar, “Yazıklar olsun sana ey Âdemoğlu, benim hakkımda seni kim aldattı? Benim fitne, karanlık, yalnızlık ve kurtlar, böcekler yeri olduğumu bilmiyor muydun? Üzerimde bir ileri bir geri gezinip dururken beni düşünmedin mi?” der. Şayet iyi insan ise, onun nâmına bir yetkili mezara cevap verir ve der ki, “Bu kişi, emr-i ma’rûf ve nehy-i münker etti ise ne dersin?” Mezar: “O zaman ben onun için yeşil bir bahçe olurum. Cesedi de nûr olur ve rûhu Allaha yükselir.”

“Ben, sizi Cehennemden uzaklaştırıp, Cennete yaklaştıracak her neyi biliyorsam, onu size emrettim; Cennetten uzaklaştırıp, Cehenneme yaklaştıracak neyi biliyorsam ondan da menettim. Bûhü’l-Emîn (Cebrâil aleyhisselâm) benim kalbime şöyle ilham etti: Biraz geç olsa da, rızkını tamamen almadan kimse ölmeyecektir Allahtan korkun ve rızkınızı helâlden arayın. Rivâyetin sonunda “Rızkınızın gecikmesi, sizi harama sevk etmesin. Allah katında bulunan rızık ve herhangi bir şeye mâsiyet ile erişilmez.”

“Zâlime yaşaması için duâ eden, yeryüzünde Allaha isyan edilmesini sevmiş olur.”

“Fâsık övüldüğü zaman, Allahü teâlâ gazâblanır.”

“Allah için kardeşlik edinen kimseye, Allahü teâlâ, Cennette, hiç bir ameli ile ulaşamıyacağı yüksek dereceye kendisini yükseltir.”

“Her kim Allah için bir dost edinirse, Allahü teâlâ onun için Cennette yeni bir derece (makam) yaratır.”

“Bulunduğu mecliste din kardeşinin aleyhinde konuşulurken ona yardım etmeğe ve onu müdâfaaya gücü yeterken, bu yardımda bulunmayan kimseyi, Allahü teâlâ dünyâ ve âhırette zelîl eder. Yanında, bir din kardeşinin aleyhinde konuşulurken, müdâfaasına gücü yetip de onu müdâfaa eden kimseyi de, Allahü teâlâ dünyâ ve âhırette yardımına mazhar kılar.”

“Allahım! Senden âcil şifâ veya verdiğin belâya sabır veya dünyâdan rahmetine göç etmeği isterim, de! Emîn ol bunlardan biri sana verilecektir.”

“Yâ Ebâ Hüreyre! Sana, ölüm döşeğine yatan bir hastanın, daha ilk günde okuması ile ateşten kurtulmağa hak kazanacağı bir duâyı öğreteyim mi?” buyurdu. Ebû Hüreyre: “Evet bildir yâ Resûlallah, deyince, Resûl-i ekrem: “Allahtan başka ilâh yoktur. Öldüren ve dirilten O’dur. Kendisi, ölmeyen birdir. Kulların ve milletlerin Rabbi olan Allahı noksan sıfatlardan tenzih ederim. Herhalde O’na hamd ederim. Allah, gerçekte herşeyden büyüktür. O’nun büyüklüğü, kudret ve celâli, her yerde bellidir. Allahım, bu hastalığım, ölüm hastalığı ise, benim rûhumu iyilerle haşreyle. İyileri Cehennem ateşinden koruduğun gibi, beni de Cehennem ateşinden koru dersin.”

“Tegannî ile sesini yükselten kimseye, Allahü teâlâ iki şeytan musallat eder. Bu şeytanlar, o kimsenin omuzları arasında dururlar ve bitirinceye kadar göğsünü tekmelerler.”

Resûlullah efendimiz, “Kadınlarınız azdığı, gençleriniz isyana daldığı ve sizler de cihâdı terk ettiğiniz zaman, hâliniz nice olur?” buyurdu. Eshâb-ı kiram: “Böyle şey olacak mı, yâ Resûlallah?” diye sorduklarında, Resûl-i ekrem: “Evet, varlığım kudret elinde olan Allaha yemîn ederim ki, bundan daha kötüsü olacaktır.” buyurdu. Eshâb-ı kiram: “O hangisidir, yâ Resûlallah?” diye suâl ettiler. Resûl-i ekrem: “Yâ ma’rûf ile emr ve münkerden nehyetmediğiniz zaman, hâliniz nice olur?” buyurdu. Eshâb-ı kiram: “Bu da mı olacak, yâ Resûlallah? diye suâl ettiklerinde, Resûl-i ekrem: “Evet, bu ve bundan daha şiddetlisi olacak.” buyurdu. Eshâb-ı kiram: “O hangisidir, yâ Resûlallah?” diye sordular. Resûl-i ekrem: “Ya kötülük ile emredip, iyilikten menettiğiniz zaman, hâliniz nice olur?” buyurdu. Eshâb-ı kiram: “Yâ Resûlallah, böyle şey de olacak mı?” dediler. Resûl-i ekrem: “Evet, nefsim kudret elinde olan Allaha yemîn ederim ki, bunun daha fenâsı olacaktır. Allahü teâlâ şöyle buyurur: “Zâtıma kasem ettim; onlara öyle bir fitne ve belâ veririm ki, halîm olanları da şaşırır.”

“Adamın biri, güneşin altında, kızgın kumlar üzerinde, çıplak olarak kendisini dağlayıp duruyordu. Bu sırada Resûl-ı ekremi bir ağacın gölgesinde gölgelenirken görünce, hemen yanına giderek: “Nefsim azdı, onu terbiye için böyle yapıyorum” dedi. Resûl-i ekrem: “Böyle bir mecbûriyetin yoktu, fakat senin için gök kapıları açıldı. Allahü teâlâ seninle, gökdeki meleklere iftihar ediyor” buyurdu ve Eshâbına dönerek, “Bundan azıklanın, ya’nî bunun duâsından yararlanın” buyurdu. Bunun üzerine orada bulunanlardan biri: “Bana duâ et” diğeri, “Bana duâ et” diye ileri atılınca, Resûl-i ekrem: “Hepsine birden duâ et” buyurdu. Adam: “Allahım, takvâyı bunlara azık et. Bunları işlerinde hidâyette kıl” diye duâ etti. Resûl-i ekrem de: “Allahım, bunu doğrula” diye duâ etti. Adam da devamla: “Allahım, varacakları yeri Cennet et” diye duâ etti.”

“Ölümü anın! İyi biliniz ki, nefsimi kudret elinde bulunduran Allaha yemîn ederim ki, benim bildiğimi siz bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız.”

“Açı doyur, susuzu sula, ma’rûfu emret, münkerden nehyet. Bunlara gücün yetmezse, hayır olmayan sözlerden dilini çek.”

İbn-i Ebiddünyâ’nın yazmış olduğu eserlerden ba’zıları şunlardır: “Mekârim-i ahlâk, Kitâb-üz-zühd, Kitâbü’s-samt, Mevâizu’l-hunefâ, Kitâbü’n-niyye, Kitâb-üt-teheccüd, ed-Duâ ve’l-maraz ve’l-keffâret, Müsned-i Kebîr, Mekâidü’ş-şeytan, Kitâbü’l-ihvân, Kitâbü men Âşe Ba’d-el-Mevt, Zikr-ül-mevt, Kitâb-ül-kubûr, en-Nevâdir, er-Regâib, Ahbâr-ı Kureyş, el-Ferec ba’de’ş-şidde, Kitâb-üş-şükr, Kitâb-ül-yakîn, Kitâb’ül-harâtif, Kitâb-ül-eşrâf, Kitâb-ül-azama, Fada’ül-aşri zi’l-hicca, Kitâb-ül-akl ve-fadlihi.

1) Târîh-i Bağdâd cild-1, sh. 89, 81

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 224, 225

3) El-Kâmil fi’t-târih cild-7, sh. 155

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-6, sh. 12, 13

5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye, sh. 368, 585, 807, 929, 1017

6) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh. 71

7) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 86

8) Kâmûs-ul-a’lâm cild-1, sh. 594

9) Brockelman GAL cild-1, sh. 247, 248

10) Kıyâmet ve Âhıret sh. 135, 215, 217, 219, 223, 241

İBN-İ EBÎ ŞEYBE

Hadîs ve tefsîr âlimi. Künyesi, Ebû Bekir olup, ismi Abdullah bin Muhammed bin İbrâhîm bin Osman el-Absî’dir. Aslen Kûfeli olan İbn-i Ebî Şeybe 159 (m. 775) yılında doğmuştur. Takvâ sahibi, hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bilen ve müfessir olan İbn-i Ebî Şeybe’nin; müsned, ahkâm ve tefsîr kitabları vardır. İmâm-ı Buhârî hazretlerinin rivâyetine göre, 235 (m. 850) yılında vefât etti.

Bağdâd’a giden İbn-i Ebî Şeybe, orada hadîs ilmiyle meşgûl olmuş, devrin meşhûr âlimlerinden ders almıştır. İbn-i Ebî Şeybe; Kâdı Şüreyh bin Abdullah, Ebü’l Ahves Sellâm bin Selîm, Süfyân bin Uyeyne, Amr bin Ubeyd, Heşîm, Ebû Üsâme, Abdullah bin Mübârek, Hafs bin Gıyâs, Abbâd bin Avvâm, Abdullah bin İdris, Muhammed bin Bişr el-Abdî, Abdurrahmân el-Muhâsibî, Muhammed bin Fudayl, Veki’, Ebû Nuaym, Yahyâ bin Sa’îd el-Kettân ve Abdurrahmân bin Mehdî’den hadîs ve diğer ilimleri öğrenmiştir.

Âlim bir aileye mensûb olan İbn-i Ebî Şeybe, kardeşi Osman’la devlet ileri gelenleri ile yakınlık kurdu, İbrâhîm bin Muhammed Urfe şöyle demektedir “234 (m. 849) yılında Mütevekkil’in en çok değer verdiği fakîh ve muhaddisler arasında, Mus’ab bin Zübeyr, İshâk bin Ebî İsmail, İbrâhîm bin Abdullah el-Herevî, İbn-i Ebî Şeybe ve Osman bin Ebî Şeybe vardı. Son iki zât, insanların en zekîsi, hafızası en kuvvetli olanıydı. Halife Mütevekkil, onlara insanlar arasında bulunmalarını, Mu’tezile ve Cehmiyye gibi bozuk fırkaları reddederek rü’yetle ilgili hadîs-i şeriflerden bahsetmelerini emretti. Osman bin

Muhammed bin Ebî Şeybe, Ebû Ca'fer Mansûr'un şehrinde bu vazîfeyi sürdürdü. Bu âlim için minber hazırlatıldı. Halktan 30 000 kişi onu dinliyordu. Ebû Bekir bin "Ebî Şeybe ise, Resâfe mescidinde halka hitâb etmekte ve kardeşi Osman'dan daha te'sîrli olmaktaydı. Onu da dinlemeye yaklaşık 30 000 kişi geliyordu, İbn-i Ebî Şeybe bu mecliste ilk olarak, İbn-i Rebîa bin Haris bin Abdülmuttalib'in Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîfi okurdu: "Abbâs hakkında beni koruyunuz. Zîrâ o, babalarımın bakıyesidir. Muhakkak insanın amcası, babasının öz kardeşidir."

Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm şöyle anlatmaktadır: "Zamanın en büyük hadîs âlimleri dörttür. Bunların helâl ve haramı en iyi bileni, Ahmed bin Hanbel'dir; onların sahih hadîsleri en iyi bileni, Yahyâ bin Maîn'dir; onların en iyi kitab yazanı, İbn-i Ebî Şeybe'dir; onların en iyi üslûbu olanı, Ali bin el-Medînî'dir." Yine İbn-i Sellâm şöyle söyler: "Hadîs dört kişide kaldı. Bunlar Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, Ali bin el-Medînî'dir. Birincisi en iyi konuşanları, ikincisi en fakîhleri, üçüncüsü en çoktoplıyanı, dördüncüsü en iyi bilenleridir."

Abdurrahmân bin Hırâş, Ebû Zür'a er-Râzî'nin şöyle dediğini işittim: "Ebû Bekir bin Ebî Şeybe'den daha hafızını görmedim." Bunun üzerine ben şöyle dedim: "Yâ Ebâ Zür'a Bağdâd âlimleri hakkında ne dersiniz?" Şöyle buyurdu: "Eshâbımı bırak onlar cehâlet ehlidir. Ben, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe'den daha hafızını görmedim."

İbn-i Sa'îd oturduğu yeri göstererek şöyle demiştir: "Bu üstüvane (direk) İbn-i Mes'ûd'un olup, ondan sonra orada Alkama, İbrâhîm Nehaî, Süfyân-ı Sevrî, Veki', Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, İbn-i Sa'îd oturmuştur." Ebû Zeyd el-Gulfâ: "Ahmed bin Hamîd'e Kûfelilerin en hafızı kimdir? diye sorulunca, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe'dir" dediğini nakleder, İbn-i Ebî Şeybe için Ahmed bin Hanbel "O, sâdıktır", el-Hatîb "O, muttekî ve hafızdır. Müsned, ahkâm ve tefsîr kitabı yazmıştır." Ebû Müslim Sâlih'in babası ise "O Kûfeli sika (güvenilir) ve hadîs hafızıdır" demişlerdir.

İbn-i Ebî Şeybe'den; Ebû Zür'a, el-Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce, Ebû Bekir bin Ebî Âsım Bakıyye bin Mahled, el-Begâvî, Ca'fer el-Feryâbî, Ahmed bin Hanbel, oğlu Abdullah, Ya'kûb bin Şeybe, Muhammed bin Ubeydullah bin Münâdî, Muhammed bin İbrâhîm el-Mürebbâ, İbrâhîm el-Harbî, Muhammed bin İshâk el-Ensârî, Muhammed bin İshâk es-Sagânî, Muhammed bin Muhammed Bağandî, Ebü'l-Kâsım el-Begâvî ve diğer ba'zı âlimler hadîs rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Ebî Şeybe'nin naklettiği hadîs-i şerîflerden ba'zılarında Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Herkese selâm vermek ve güzel konuşmak, mağfiretin (affın) sebeplerindendir. "Her haslet mü'minde bulunabilir, yalnız hıyânet ve yalan bulunamaz."

"Mecliste olanlar yerlerini alıp oturdukları zaman, birisi bir kardeşini da'vet ederek yer verirse; o bir ikramdır. Onu kabûl etsin. Şayet yer göstermezse, müsait olan bir yer bul sun ve oraya otursun.."

"Bütün çocuklar müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları, sonra anaları, babaları hıristiyan, yehûdi ve dinsiz yapar."

"Kişi sevdiği ile beraberdir."

"Şüphesiz, sizin ahlâkı en güzel olanınız, en hayırlınızdır."

"Kıyâmet günü, kabirden önce çıkan ben olacağım ve önce şefaat eden ben olacağım."

"Gönlünden dünyalık birşey geçirmeden, huzûr ile iki rek'at namaz kılan kimsenin, geçmiş günahları af olunur."

"Allahü teâlâ buyuruyor ki: Ben kulumun bana olan zannının yanındayım. Beni zikrettiği zaman da ben onunla beraber olurum. O beni gönülden zikrederse, ben onu gönülden zikrederim. Cemâat arasında zikrederse, ben onu o cemâatten daha hayırlı bir cemâat arasında zikrederim. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim."

"Allahü teâlânın kitabında, doğru yol ve nûr vardır. Her kim ona sarılır ve onunla amel ederse, doğru yolda olur. Ve her kim ondan ayrılırsa, doğru yoldan sapar."

“Bir kimse yumuşak davranmaktan mahrûm ise, hayırdan mahrûm olur.”

Peygamber efendimizin şöyle duâ ettiğini rivâyet eder:

“Allahım! Ben Cehennemin fitnesinden ve Cehennem azâbından, kabrin fitnesinden ve kabir azâbından, zenginlik fitnesinin şerrinden ve fakîrlik fitnesinin şerrinden sana sığınırım. Allahım! Günahlarımı kar ve dolu suyuyla yıka. Kalbimi, beyaz elbiseyi kirden pakladığın gibi günahlardan pakla. Benimle günahlarım arasını magrip (batı) ve meşrik (doğu) arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Allahım! Ben sana tenbellik, ihtiyârlık, günah ve borçtan da sığınırım.”

Eserlerinin ba’zıları şunlardır: Tefsîr, Musannef fi’l-hadîs, el-Ahkâm, Târih-i İbni Ebî Şeybe.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-10, sh. 66, 71

2) Fihrist sh. 229

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 85

4) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 345, 424, 425, 1016

5) En-Nücûm-üz-zâhira cild-2, sh. 282

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-10, sh. 315

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 18, 19

8) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 107

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 440

10) Kıyâmet ve Âhıret sh. 262

İBN-İ HİŞÂM (Abdülmelik bin Hişâm)

Siyer, nahiv ve târih âlimlerinden. İsmi, Abdülmelik bin Hişâm bin Eyyüb el-Humeyrî olup, künyesi Ebû Muhammed ve lakabı Cemâleddîn idi. Basra’da doğdu ve orada yetişti. 13 Rabî-ul-Âhır 218 (m. 833)’de Mısır’da, Füstât şehrinde vefât etti.

Resûlullahın (aleyhisselâm) hayatını anlatan İbn-i İshâk Sîretî’nin şerhi olan Sîret-i İbn-i Hişâm kitabı çok kıymetlidir. Bu kitâb Beyrut’ta Mektebet-üt-ticârî’de satılmaktadır. Bu kitabı çok kimseler şerh etmiştir. Bu şerhler arasında Süheylî’nin Ravd-ul-Enf’i ve Aynî Şerhî meşhûrdur. İbn-i Hişâm’ın (radıyallahü anh) Himyerîler ile, hükümdârların ve siyerdeki şiirlerde bulunan, garîb kelimelere dâir iki eseri daha vardır.

Abdülmelik bin Hişâm (radıyallahü anh), Sîret-i İbn-i Hişâm isimli kıymetli kitabında buyuruyor ki “Hazreti Âişe’nin rivâyetinde bildirildi ki, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize namaz, önce iki rek’at olarak farz kılındı. Sonra Allahü teâlânın emri ile, öğle, ikindi ve yatsının farzları dörde çıkarıldı. Seferde iken yine iki rek’at olarak kaldı. Namaz farz kılınınca, Peygamber efendimiz, Mekke’nin üst tarafında bulunduğu bir sırada, Cebrâil (aleyhisselâm) geldi. Topuğunu yere vurdu. O yerden su çıktı. Peygamber efendimize bildirmek için, o çıkan sudan abdest aldı, sonra namaz kıldı. Sonra, Peygamber efendimiz Cebrâil aleyhisselâmdan gördüğü gibi abdest alıp, namaz kıldı. Sonra Cebrâil (aleyhisselâm) gitti. Peygamber efendimiz, Hazreti Hadîce’nin yanına gelip. Cebrâil aleyhisselâmdan öğrendiği gibi, abdest almayı ve namaz kılmayı ona öğretti. Hazreti Hadîce, Peygamber efendimizden öğrendiği gibi abdest alıp, namaz kıldı. Sonra Cebrâil (aleyhisselâm) Peygamber efendimize gelerek, namazların vakitlerini bildirdi.

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Cebrâil aleyhisselâm, Kâ’be kapısı yanında, iki gün bana imâm oldu. İkimiz, fecr doğarken sabah namazını, güneş tepeden ayrılırken öğleyi, herşeyin gölgesi kendi boyu olunca ikindiyi, güneş batarken (üst kenarı gayb olunca) akşamı ve şafak kararınca yatsıyı kıldık. İkinci günü de, sabah namazını hava aydınlanınca, öğleyi herkesin gölgesi kendi boyunun iki katı olunca, ikindiyi bundan hemen sonra, akşamı oruç bozulduğu zaman, yatsıyı gecenin üçde biri olunca kıldık. Sonra, (Yâ Muhammed (aleyhisselâm)!

Senin ve geçmiş Peygamberlerin namaz vakitleri budur. Ümmetin, beş vakit namazın her birini, bu kıldığımız iki vaktin arasında kılsınlar) dedi.”

Abdülmelik bin Hişâm’ın (radıyallahü anh) Sîret-i İbn-i Hisâm’da zikrettiğine göre, Peygamber efendimizin, Medine’ye hicret ettiğinde ilk hutbeleri şöyledir: Resûlullah (aleyhisselâm) ayağa kalkıp, Allahü teâlâya hamd ve senada bulunduktan sonra, orada bulunanlara hitaben buyurdu ki: “Ey insanlar! Kendinize âhıret azığı hazırlayınız ve kendinizden önce oraya azığınızı gönderiniz. Allahü teâlâya yemînle söylüyorum ki, öleceksiniz, ayrılacaksınız ve sürünüzü çobansız bırakacaksınız. Sonra âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâ, arada perde ve tercüman olmaksızın sizlerden her birinize “Sana, benim Resûlüm gelip emirlerimi tebliğ etmedi mi? Sana mal verdim. Çok ihsânlarda bulundum. Sen bunlardan ne hazırladın. Âhıret payı olarak ne hazırladın?” buyuracak. Fakat o kimse, sağına soluna bakınacak, ama hiç bir şey göremiyecek. Çaresiz, başını önüne eğecek, orada da Cehennemden başka bir şey göremiyecek. O halde, bir hurmanın yarısı ile de olsa, kendisini Cehennemden korumak için bir hayr işlemeye gücü yeten, hemen o hayrı işlesin. Hayrı işlemek için bunu da bulamıyan kimse, güzel söz ile kendisini Cehennemden korumaya çalışsın. Çünkü bir iyiliğe karşılık olarak, o iyiliğin on mislinden, yediyüz misline kadar sevâb verilir. Allahü teâlânın selâmı, rahmet ve bereketi üzerinize olsun.”

Sevgili Peygamberimiz ikinci hutbelerinde de şöyle buyurdular: “Hamd, Allahü teâlâya mahsûstur. O’na hamd ederim ve O’ndan yardım dilerim. Nefslerimizin şerlerinden ve amellerimizin kötülüklerinden, Allahü teâlâya sığınırız. Allahü teâlâ kimi hidâyete erdirirse, hiç kimse onu doğru yoldan saptıramaz. Allahü teâlânın dalâlette bıraktığını da, hiç kimse hidâyete erdiremez. Şehâdet ederim ki, Allahü teâlâdan başka hiçbir ilâh yoktur. Yalnız O vardır. O birdir. Ortağı yoktur. Sözlerin en güzeli, Allahü teâlânın kitabıdır. Allahü teâlânın, kelâmı ile kalbini süslediği, küfürden sonra hidâyete erdirdiği ve Allahü teâlânın kelâmını, kulların sözlerinden üstün tutan kimse kurtulmuştur. Muhakkak ki Allahü teâlânın kelâmı, sözlerin en güzeli ve en belîğidir. Allahü teâlânın sevdiklerini seviniz. Allahü teâlâyı bütün kalbinizle seviniz. Allahü teâlânın kelâmından ve zikrinden usanmayınız. O’nun kelâmından kalbinize darlık gelmesin. Allahü teâlâ, mahlûkların en üstününü seçer. Amellerin en hayırlısını, kulların en seçilmişlerini(Peygamberleri), kıssaların iyisini zikreder. Helal olanları ve haram olanları beyân eder. O halde, Allahü teâlâya ibâdet ediniz ve O’na hiç bir şeyi ortak koşmayınız. O’ndan gereği gibi sakınınız. Dilinizle söyleyebileceğiniz sözlerin en güzeli ile, Allahü teâlâyı tasdîk ve ikrâr ediniz. Allahü teâlânın ihsân ettiği merhametle, birbirinizi çok seviniz. Mutlaka biliniz ki, Allahü teâlâ ahdinin bozulmasına gadab eder. Allahü teâlânın selâmı üzerinize olsun.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-4, sh. 166

2) Vefeyât-ül-a’yân, cild-3, sh. 177

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 45

4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 115

İBN-İ MÂCE

Hadîs âlim ve hafızlarının büyüklerinden. Meşhûr altı hadîs kitabı (Kütüb-i sitte)nin müelliflerinden birisidir. İsmi, Muhammed bin Yezîd el-Kazvînî, künyesi, Ebû Abdullah’dır. 209 (m. 824) târihinde Kazvin’de doğup, 273 (m. 886) senesinde vefât etmiştir. Özellikle hadîs-i şerîf ve onun ile alâkalı ilimleri elde etmek için, Basra, Bağdâd, Kûfe, Mekke-i mükerreme, Şam, Mısır, Horasan ve Rey gibi, zamanın tanınmış ilim merkezlerine gitmiştir. İbn-i Mâce hazretleri, gitmiş olduğu bu yerlerde, büyük hadîs âlimleriyle karşılaşmış, onlardan çok istifâde etmiştir. Leys, İbrâhîm bin el-Münzir,

Muhammed bin Abdullah bin Numeyr ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Kendisinden de Ebü'l-Hasen el-Kattân, Ahmed bin Ravh el-Bağdâdî, Muhammed bin Îsâ el-Ebherî gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır, İbn-i Mâce'nin büyük bir hadîs âlimi olduğu husûsunda ittifâk vardır.

Meşhûr hadîs âlimi Ebû Ya'lâ el-Halîl der ki: "İbn-i Mâce sika (güvenilir), ilmi âlimlerin ittifâk ettiği, delîl ve sened kabûl edilen, büyük bir âlimdir."

İbn-i Mâce'nin (r.aleyh) Sünen-i İbn-i Mâce ismiyle meşhûr pek kıymetli bir hadîs kitabı vardır. İçerisinde dörtbin hadîs-i şerîf bulunmakta, Kütüb-i sitte'nin altıncısı sayılmaktadır. Bu altı kıymetli kitaba Sıhâh-ı sitte de denir. Bu altı kitapta, Sahîh-i Buhârî ile Sahîh-i Müslim'e Sahîhayn denir. Kalan dört tanesine Sünen-i erbaa denir. Hadîs âlimleri, bir hadîs-i şerîf için, bunu cemâat rivâyet etmiştir dedikleri zaman, Kütüb-i sitte sahibi âlimlerin bu hâdis-i şerîfi, altı hadîs kitabında rivâyet ettikleri anlaşılır.

İbn-i Mâce (r.aleyh) tefsîr ilminde de derin âlim idi. (Tefsîr-i Kur'ân) isimli eseri ile, doğduğu ve büyüdüğü yer olan Kazvin'in târihi ile ilgili kitapları pek kıymetlidir.

İbn-i Mâce'nin (r.aleyh) bildirdiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

"Allahü teâlâ, annelerinize iyilik etmenizi emrediyor. Sonra annelerinize iyilik etmenizi emrediyor. Sonra annelerinize iyilik etmenizi emrediyor. Sonra babalarınıza iyilik etmenizi emrediyor. Sonra en yakın akrabaya, ondan sonra en yakınlık derecesine göre iyilik etmeyi size emrediyor."

"Allahü teâlâ, merhameti yüz parça etti. Doksandokuzunu kendi katında alıkoydu. Yeryüzüne bir tek parça indirdi. Bu bir parça yüzünden mahlûkât (yaratıklar) birbirine merhamet ederler. Hattâ at, isâbet etmesi korkusundan, ayağını yavrusundan kaldırır, onu muhafaza eder."

Resûlullah (aleyhisselâm) Sürâka İbni Cu'şûm'e şöyle buyurdu: "Sana sadakaların en büyüğünü göstereyim mi?" "Sürâka: Evet Yâ Resûlallah, dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz:"Sana dönmüş olan, senden başka da kendisine bakacak kimsesi olmayan, kızındır."

"Müslümanlar hakkında en hayırlı ev, içinde yetime ihsân olunan evdir. Müslümanlar hakkında en kötü ev, yetime kötülük yapılan evdir. Ben ve yetimin bakıcısı, Cennette şu iki gibiyiz." Resûlullah (aleyhisselâm) iki parmağını gösteriyordu.

"Kimin, henüz bülûğa ermemiş üç çocuğu vefât ederse, Allahü teâlâ onu ve çocuklarını rahmeti ve ihsânı ile Cennete koyar."

Hazreti Ali (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullahın (aleyhisselâm) son sözü şu oldu: "Namaza iyi yapışın, namaza iyi yapışın. Sahip olduğunuz kölelerin hakları husûsunda Allahü teâlâdan korkun." (Onlara iyi muâmelede bulunun.)

Ebû Berze el-Eslemî (radıyallahü anh) şöyle bildirmiştir: "Ey Allahın Resûlü! Cennete koyacak bir ameli bana gösterir misiniz?" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz "İnsanların yolundan, zarar veren şeyleri gider" buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurmuşlardır: "Gülmeyi azalt, çünkü çok gülmek kalbi öldürür."

"Söylemediğim sözü bana isnâd edip, uyduran, Cehennemdeki yerine hazırlansın."

"Bir kimseye müslüman kardeşi danışır da, bu danışılan, danışan kardeşine doğru olmayanı gösterirse, kardeşine hainlik etmiş olur."

Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Ey Allahın kulları! Allahü teâlâ güçlüğü kaldırdı. Ancak, bir insana gıybet etmek sûreti ile tecâvüz eden kimse müstesnadır. (Böyle bir kimse günahkâr olur.) işte bu kimse mahrûm olup, helak olandır."

Resûlullaha (aleyhisselâm) "Ey Allah'ın Resûlü tedâvi olalım mı?" diye sordular. Peygamber efendimiz: "Evet, ey Allahın kulları! Tedâvi olun. Çünkü Allahü teâlâ her hastalık için bir ilaç yaratmıştır. Ancak bir hastalık müstesnadır. Onun ilâcı yoktur" buyurdular. "Nedir o, ey Allahın Resûlü?" diye

sorduklarında, Resûlullah (aleyhisselâm) "İhtiyârlıktır" buyurdular. Yine, "Ey Allahın Resûlü! İnsana ihsân edilen şeylerin en hayırlısı hangisidir?" diye sordular. Peygamber efendimiz "Güzel ahlâktır" cevâbını verdiler.

Resûlullaha (aleyhisselâm), "İnsanı en çok Cennete hangi şey koyar?" diye soruldu. Resûlullah efendimiz "Takvâ (Allah korkusu) ve güzel ahlâk" buyurdu.

"İnsan hasta kardeşini ziyârete gittiği zaman, yahut sıhhati yerinde olan kardeşini ziyâret ettiği zaman, Allahü teâlâ şöyle buyurur: Yaşayışında iyi ve hoş Olasın. Âhıret yolculuğundaki yürüyüşün de hoş olsun. Cennette bir konak sahibi olasın."

"İnsanlar arasına karışıp, onların eziyet ve sıkıntılarına sabreden mü'min, insanlara karışmıyan, onların eziyet ve sıkıntılarına sabır ve tahammül göstermiyen kimseden daha hayırlıdır."

"Üç kimsenin duâsı kabûl olur. Mazlûmun duâsı, misâfirin (yolcunun) duâsı, babasının çocuğa duâsı."

"Allâhım! Bana her hayırlı işte yardım et. Aleyhime olan şeylerden beni koru. Bana yardım ihsân eyle. Üzerime kimseyi musallat etme. Hidâyete, doğru yola uymayı bana kolaylaştırıp, hayır sebeblerini bana hazırla."

"Müslümanın, müslüman üzerinde dört hakkı vardır: Hastalandığı zaman onu ziyâret eder. Öldüğü zaman cenâzesinde bulunur. Kendisini da'vet ettiği zaman, da'vetini kabûl edip gider. Aksırdığı zaman, ona Yerhamükellâh der."

"Kim, elinde et ve yemekten kalma yağ bulunduğu halde, onu yıkamadan uyur ve ona bir zarar dokunursa, kendisinden başkasını kınamasın."

"Beş şey sünnetdir: 1. Bıyığı kısaltmak, 2. Tırnakları kesmek, 3. Kasıkları tıraş etmek, 4. Koltuk altlarını yolmak, tıraş etmek, 5. Misvak kullanmak."

"Haya (utanma hissi) îmândandır, îmân ise sahibini Cennete götürür. Kötü söz cefâdandır (kötülüktendir). Cefâ ise sahibini Cehenneme götürür."

"Sizin hayırlılarınız, Kur'ân-ı kerîmi öğrenen ve öğreten kimselerdir."

"Sizin hayırlılarınız, kadınları için hayırlı olanlarınızdır."

"Allahü teâlâ, her kime hayır dilerse, onu dinde fakîh, ilim ve irfan sahibi kılar."

"Şüphesiz, Allahü teâlâ, sizin sûretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Ancak, kalblerinize ve amellerinize bakar."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 115

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 279

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 530

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 236

5) Şezerât-üz-zeheb cîld-2, sh. 164

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 129, 139, 290, 294, 296, 300

7) El-A'lâm cild-7, sh. 144

8) Kâmûs-ül-a'lâm cild-1, sh. 663

9) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1018

İBN-İ SA'D

Meşhûr târih ve hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Meni' ez-Zührî olup, künyesi, Ebû Abdullah Basrî'dir. 168 (m. 784) senesinde Basra'da doğdu. 230 (m. 845)'de 62 yaşında iken vefât etti. Bağdâd, Medine ve Kûfe'ye gitmiş, buralarda zamanın meşhûr âlimlerinden ilim almıştır. O zaman hadîs ilminin en önemli merkezi olan Medîne-i münevverede meşhûr hadîs râvileri ile görüştü. Bağdâd'a gidişinde orada yerleşerek, meşhûr tarihçi, tabakât ve megâzî kitablarını yazmakla tanınmış Vâkıdî'ye talebe olmuştur. Onun kâtibliğini yaptığı için "Kâtib-ül-Vâkıdî" lakabı ile de tanınmıştır. Onun talebesi olarak ve yazdığı "Tabakât-ül-kübrâ" adlı kitabıyla tanınıp, meşhûr olmuştur.

Hadîs ilminde de hafız derecesinde âlim olan İbn-i Sa'd, Huşeym bin Beşîr'den, Velîd bin Müslim'den, İbn-i Uyeyne'den, İbn-i Aliyye'den, İbn-i Ebî Fudeyk'den, Ebû Damra'dan, Muîn bin Îsâ'dan, Ebû Velîd Tayâlisî'den ve diğer

pek çok hadîs âliminden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden ise; Ahmed bin Ubeyd İbn-i Ebiddünyâ, Ahmed bin Yahyâ, Haris bin Ebî Üsâme, Hüseyin bin Muhammed el-Fehm ve diğer âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. İbn-i Sa'd'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sünen-i Ebû Dâvûd'da yer almıştır. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Daha sonraki asırlarda yaşayan hadîs âlimleri onun için sadûk, sika (güvenilir) ve rivâyetlerinin çoğunda titiz davranmıştır, demişlerdir.

İbni Sa'd'ın en meşhûr eseri "Tabakât-ül-kübrâ" adlı olanıdır. Bundan başka "Tabakât-üs-sugrâ" ve "Ahbâr-un-nebî" adlı eserlerinin de olduğu kaynaklarda kaydedilmiştir. Bu iki eseri "Tabakât-ül-kübrâ" adlı eserinin ilk cildlerinde yer almaktadır. "Tabakât-ül-kübrâ" sekiz cild olup, iki çeşit kaynağı vardır. Birincisi, hadîs âlimlerinin ve tarihçilerin usûlü olan dinleyerek alma yolu. İkincisi de, yazarak bilgi toplama usûlü. Bu eserin muhtevâsı çok geniştir. Peygamberimizin (aleyhisselâm), Eshâb-ı kiramın, Tabiînin asrından kendi yaşadığı asra kadar, hadîs âlimlerinin, tarihçilerin, âlimlerin hayatlarını içine almıştır. İbn-i Sa'd'ın bu eserindeki metni, kendisinden talebeleri Haris bin Üsâme ve Hüseyin bin Fehm nakletmişlerdir.

İbn-i Sa'd'ın bu eserinin muhtevâsı ve tertîbi şöyledir: İlk iki cildi Peygamberimizin (aleyhisselâm) hayatı ile ilgilidir. Bu kısımda Peygamberimizin (aleyhisselâm) ecdadını da zikretmiştir. Âdem aleyhisselâmı, Hazreti Havva'yı, İdris aleyhisselâmı, Nûh aleyhisselâmı, İbrâhîm aleyhisselâmı, İsmail aleyhisselâmı anlatmıştır. Âdem aleyhisselâmdan Peygamber efendimize kadar geçen asırları, Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) isimlerini ve neseblerini yazmıştır. Âdem aleyhisselâma kadar, Peygamberimizin ecdadını, vâlidelerini, dedelerinden Kusay, Abdü Menaf, Hâşim, Abdülmuttalib, babası Abdullah, annesi Hazreti Âmine hakkında bilgi vermiştir. Peygamber efendimizin hayatını oldukça teferruatlı bir şekilde anlatmıştır. Bundan sonra Eshâb-ı kiramın ve Tabiînin hayatlarını ve kendi zamanına kadar meşhûr âlimlerin hayatlarını anlatmıştır.

Bu eserinde zaman ve yer husûsuna çok dikkat etmiştir. Her yirmi seneyi bir tabaka olarak kabûl etmiş ve buna göre anlatmıştır. Eshâb-ı kiramın hayatlarını anlatırken, ilk müslüman olanları, zaman bakımından önce anlatmıştır, önce Eshâb-ı kiramı, sonra da Asr-ı Se'âdete yakınlığı bakımından Tabiînin terceme-i hâllerini, hayatlarını yazmıştır. Eshâb-ı kiramı beş tabakaya ayırmak sûretiyle yazmıştır. Bunu şöyle sıralamıştır:

1. Bedir gazâsına katılan Muhacirler,

2.Bedir gazâsına katılan Ensâr.

3. Habeşistan'a hicret ettiği veya Uhud savaşına katılmış olduğu halde, Bedir gazâsına katılmamış olanlar.

4.Mekke'nin fethinden önce müslüman olanlar.

5.Mekke'nin fethinden sonra müslüman olanlar.

Bu sıralamaya göre, hayatlarını yazdığı Eshâb-ı kiramdan bir kısmı, bu beş tabakadan bir kaçına birden girmektedir. Bu sebeble eserinde aynı zâtı, bulunduğu her tabakada yazmak sûretiyle iki veya daha fazla yazmıştır. Fakat böyle Sahâbîlerin hayatı ile ilgili en geniş ma'lûmâtı, asıl tabakasında vermiştir. Bu eserinde tabaka taksimine dikkat etmekle beraber, ensâba da (soy bilgisine) önem vermiştir. Bu bakımdan câhiliyye târihine de ehemmiyet vermiştir. İbn-i Sa'd rivâyete dayalı olarak yazdığı bu eserinde, tenkide çok az yer vermiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-1, (Mukaddime) sh. 5

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 21

3) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 321

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 182

5) Tezkirât-ül-huffâz cild-2, sh. 425

6) El-A'lâm cild-6, sh. 136

7) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 507

8) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1103

İBRÂHİM BİN ABDULLAH

Hadîs âlimlerinin meşhûrlarından. Künyesi, Ebû Müslim el-Kûcî'dir. 192 (m. 807) senesinde Basra'da doğdu. 292 (m. 904)'de Bağdâd'da vefât etti. Hadîs ilminde hafız derecesinde olup, yüzbin hadîs-i şerîfi, senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır. Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Abdurrahmân bin Hammâd eş-Şa'bî, Haccâc bin Nusayr el-Fesâtitî, Haccâc bin Minhal el-Enmâtî, Ebû Âsım en-Nebîl, Müslim bin İbrâhîm, Abdullah bin Mesleme el-Ka'nebî ve diğer âlimlerden. Kendisinden ise Ebü'l-Kâsım Begâvî, İsmail bin Muhammed es-Saffâr, Ebû Amr bin Semmak, Ahmed bin Selmân en-Necâd, Ebû Sehl bin Ziyâd, Muhammed Ca'fer el-Edmî, Ebû Bekir eş-Şâfiî ve diğer âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

İbrâhîm bin Abdullah, âlim ve fazîletli bir zât idi. Aslen Basralı olup, Bağdâd'a geldiği zaman, dörtbin kişi etrâfında toplanmıştır. Burada çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Etrâfında toplananların çok olması sebebiyle, yedi kişi ondan işittiklerini birbirlerine nakletmek sûretiyle cemâate duyurmuşlardır. Hadîs ilminde "Sünen" adlı bir eseri vardır.

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 120

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 620

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 210

4) Mu'cem-ül-Müellifîn cild-1, sh. 55

5) El-A'lâm cild-1, sh. 49

İBRÂHİM BİN MÜNZİR EL-HİZÂMÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi, İbrâhîm bin Münzir bin Abdullah bin Münzir bin Mugîre bin Abdullah bin Hâlid bin Hizam bin Hüveylid bin Esed el-Huzâmî olup, künyesi, Ebû İshâk el-Medenî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Medine'de doğmuş, Bağdâd'da uzun müddet ikâmet etmiş (oturmuş) ve 236 (m. 850)'de hac yaptıktan sonra Muharrem ayında Medîne-i münevverede vefât etmiştir.

İbrâhîm bin Münzir, İmâm-ı Mâlik, Süfyân bin Uyeyne, İbn-i Ebî Füdeyk, Ebî Bekir bin Ebî Üveys, Ebî Zamrete, Haccâc bin Zîr-rakîbe Abdullah bin Vehb, Ya'kub bin Ca'fer bin Ebî Kesir, Ma'n bin Îsâ, Enes bin İyâs, Muhammed bin Melîh ve pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir, İmâm-ı Buhârî, İbn-i Mâce, Tirmizî, bir vasıta ile Nesâî, Dârimî, Ahmed bin Yûsuf et-Taglibî, Ziyâd bin Eyyûb, Ahmed bin Ebî Hayseme, Ca'fer bin Muhammed bin Şâkir, Abdullah bin Ahmed ed-Devrûkî, Ebü'l-Abbâs Sa'lebe en-Nahvî ve daha pek çok âlim de İbrâhîm bin Münzir'den hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Ebû Hatim ve pek çok âlim, onun hadîs rivâyet etme şartlarına sahip bulunduğunu ve rivâyet ettiği hadîslerin sağlam olduğunu söylemişlerdir. Dârimî: "İbn-i Maîn'i gördüm. İbrâhîm bin Münzir'den hadîs-i şerîf yazıyordu" buyurdu. Nesâî ise, onun rivâyet etmiş olduğu hadîsleri almakta bir mahzur olmadığını söylemiştir. Yahyâ bin Maîn, Dâre Kutnî ve diğer pek çok hadîs hafızı, onun sika (sağlam, güvenilir) olduğunu söylemişlerdir, İbn-i Hibbân ise, onu sikât kitabında zikretmiştir. Ya'nî sika râviler arasında saymıştır. Zübeyr bin Bekâr ise, onun hadîs ilmini iyi bildiğini söylemiştir. Nesâî; "İbrâhîm bin Münzir'in rivâyetlerinde bir beis yoktur", ya'nî onun rivâyetine gölge düşürecek bir durum yoktur, buyurmuştur.

İbrâhîm bin Münzir, Abdülazîz bin Ebî Sabit, İsmail bin İbrâhîm Musî bin Ukbe Kureyb, İbn-i Abbâs'dan rivâyet etti:

“Peygamberimiz (aleyhisselâm) konuştuğu zaman, mübârek ön dişleri arasından nûr saçardı” buyurdu. Bunu İmâm-ı Tirmizî Şemâil-i şerîf de Dârimî’den de rivâyet etmiştir.

Kitâb-ül-Megâzî fil-hadîs isimli, hadîs-i şeriflerde bildirilen harblerle ilgili haberleri ve beyân buyurulan hadîs-i şerîfleri toplayan bir kitap yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb üt-tehzîb cild-1, sh. 166

2) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 179

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 470

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 115

İBRÂHİM BİN MÛSÂ (İbrâhîm el-Ferrâ)

Hadîs âlimlerinden. Adı, İbrâhîm bin Mûsâ bin Yezîd bin Zâzân et-Teymî’dir. Künyesi, Ebû İshâk er-Râzî el-Ferrâ’dır. “Sagîr” lakabı ile de meşhûrdur. Büyük hadîs âlimlerindendir. Doğum târihi belli değildir. 230 (m. 844) târihi civarında vefât ettiği bildirilmektedir.

Hadîs ilminde büyük bir âlim olan İbrâhîm bin Mûsâ, bir çok âlimin derslerine devam etti. O, Süfyân bin Uyeyne, Cerîr bin Abdülhamîd, Vekî’, Hişâm bin Yûsuf es-San’anî, Velîd bin Müslim, Yahyâ bin Ebî Zaide, Îsâ bin Yûnus ve daha birçok âlimden ilim alıp, onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvûd, Ebû Zür’a, Muhammed bin İsmail et-Tirmizî ve daha birçok âlim ilim aldılar ve rivâyette bulundular.

Ebû Zür’a, onun hakkında: “O; Ebû Bekir bin Ebî Şeybe’den daha sağlam, hadîs bakımından ondan daha sahîhdir. Ben, ondan yüzbin hadîs-i şerîf yazdım. Yüzbin hâdîs-i şerîf de, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe’den yazdım” dedi. İmâm-ı Nesâî ve Ebû Hatim, onun sika (güvenilir) râvilerden olduğunu bildirdiler.

O, ilimde yüksek bir mevkiî olan zâttır. Hadîs hafızlarından olup, yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi senetleriyle beraber ezberlemişti. Hadîs öğrenmek için birçok yerleri dolaştı. Bunları kitap hâline getirdi. Yazılı eserleri vardır.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdular ki:

“Cuma gününden daha faziletli bir gün üzerine, güneş doğmadı ve batmadı. O günde öyle bir saat vardır ki, o ânda mü’minin yaptığı duâyı Allahü teâlâ kabûl eder.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 449

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 170

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 118

İBRÂHİM BİN SA’ÎD EL-MÜZENÎ

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû İshâk’tır. Doğum târihi bilinmemektedir. 247 (m. 861)’de vefât etmiştir. Süfyân bin Uyeyne, Ebû Muâviye ed-Darîr, Ebû Üsâme, Halef bin Temîm gibi büyük âlimlerden rivâyette bulundu. Kendisinden de, Ebû Hatim er-Râzî, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Ahmed bin Ali el-Âbâr ve daha başkaları rivâyette bulundu. İmâm-ı Buhârî hazretlerinden başka, diğer hadîs imamları da ondan hadîs-i şerîf dinlemişlerdir. Bağdâd’da hadîs-i şerîf dersi vermiştir. Çok hadîs-i şerîf bildirmiştir. Sika (güvenilir) bir âlimdir. Müsned kitabı vardır. Hârûn bin Ya’kûb el-Hâşimî, babasının şöyle dediğini bildirir Ahmed bin Hanbel’e İbrâhîm bin Sa’îd’i sorunca, bana “Onun eskiden beri hadîs-i şerîf yazdığını” söyledi. Ben de, “Ondan, hadîs-i şerîf yazıyorum” dedim. O da “Evet, yaz” dedi. İbrâhîm’in babası Sa’îd çok zengin idi. Âlimlere ikramda bulunurdu. Bu bakımdan, İbrâhîm çok âlimi dinleme imkânı bulmuştur.

İbrâhîm bin Sa'îd, Hârûn Reşîd'in zamanında hacca gitmişti. Yakınları ve talebeleri de beraberinde idi. Ayrıca yanında, başka yerlerden gelip katılan dörtyüz kişi vardı. Bunlar arasında büyük âlimlerden. İsmail bin Iyâş, Heşîm bin Beşîr de vardı.

O kendisi şöyle anlatır: Ahmed bin Hanbel'in huzûruna girdim. Elimi ona uzattım, Benimle müsâfeha etti. Ben çıkarken, benim için "Ne edebli bir genç. Eğer, dönüp gelseydi, onun için ayağa kalkardık" dediğini işittim.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 93

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 123

3) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 94

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 515

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 34

6) Kâmûs-ul-a'lâm cild-1, sh. 543

İBRÂHİM BİN YA'KÛB EL-CÜRCÂNÎ

Hadîs âlimlerinden. Adı, İbrâhîm bin Ya'kûb bin İshâk es-Sa'dî el-Cürcânrdir. Künyesi, Ebû İshâk'dır. Doğum târihi hakkında kaynak eserlerde bilgi yoktur. Horasan yakınlarında, Belh şehrine bağlı Cürcân köyünde doğdu. Oradan Mekke'ye geldi. Sonra Basra'ya ve daha sonra da Remle şehrine gidip, bu şehirlerin her birinde bir müddet kaldı. En sonra Dımeşk'a (Şam'a) gelip oraya yerleşti. Vefât edinceye kadar burada kaldı. 259 (m. 873) târihinde Şam'da vefât etti.

İbrâhîm-i Cürcânî, büyük bir hadîs ve fıkıh âlimidir. Onun, hadîs ilmine dâir kaleme aldığı "Kitâbün fi'c-Cerhı ve't-Ta'dîl" ve "Kitâbün fi'd-Duâfâi" adındaki iki eseri meşhûrdur. İbn-i Adî, Onun "el-Mütercim" adında bir eseri daha olduğunu bildirmektedir. Bu eserinde, çok yüksek ve faydalı ilimlerden bahsetmektedir.

O, birçok âlimin ilim meclisinde bulundu. Hüseyin bin Ali el-Ca'fi, Yezîd bin Hârûn, Ca'fer bin Avn ve daha birçok âlimden ilim aldı ve onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Fıkıh ilmini İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'den öğrendi. Büyük bir fakîh olarak yetişti. Kendisinden de, Ebû Dâvûd, İmâm-ı Tirmizî, İmâm-ı Nesâî, Ebû Zür'a, Muhammed bin Cerîr et-Taberî ve daha pek çok âlim ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

İmâm-ı Nesâî, onun sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirdi. İbn-i Adî, onun hakkında dedi ki: "O, Şam'a yerleşti. Câmide minbere çıkıp hadîs-i şerîf öğretirdi. Ahmed bin Hanbel'den aldıklarını yazmış ve böylece ilmini daha çok kuvvetlendirmişti. Minbere çıktığında yazdıklarını okurdu. Anlattıklarının çoğunu Hazreti Ali'ye hamlederdi. Ya'nî rivâyetlerini ona dayandırdı. Dâre Kutnî ise: "O, tasnif (eser) sahibi olan sika hafızlardandı. Bu eserlerinde, Hazreti Ali'den başkasından da rivâyet ettikleri vardı" buyurmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 181

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 128

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 549

4) El-A'lâm cild-1, sh. 81

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2 sh. 139

6) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 75

İBRÂHİM HARBÎ

Fıkıh ve hadîs ilminde meşhûr bir âlim. İsmi, İbrâhîm bin İshâk bin İbrâhîm el-Harbî'dir. Künyesi, Ebû İshâk'tır. 198 (m. 813) senesinde doğdu. 285 (m. 898)'de vefât etti. Aslen Merv'den olup, Bağdâd'da yerleşmiştir. Ahmed bin Hanbel'den fıkıh ilmini öğrendi. Ebû Nuaym, Fazl bin Dekkîn, Affân bin Müslim, Abdullah bin Sâlih, Iclî Mûsâ bin İsmail, Ebû Havdî, Ubeydullah bin Muhammed, Amr bin Merzûk, Ahmed bin

Hanbel ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. İbrâhîm Harbî'den de Mûsâ bin Hârûn, Yahyâ bin Sa'îd, Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd, Hüseyn el-Mehâmilî, Muhammed bin Nahled, Ebî Bekir bin el-Enbârî, İbrâhîm bin Hubeyş ve daha bir çok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Hadîs ilminde hafız derecesinde olup, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezberlemiştir.

Ayrıca lügat ve nahiv ilminde de âlim olup, edipliği ile meşhûrdur. Edebî ilimleri, Ebû Abbâs Sa'lebe'den öğrenmiştir. Vera', takvâ ve edebte, asrının seçkin âlimlerinden idi. Zamanının âlimlerinden bir zât şöyle demiştir; "Üç kimsenin benzerini görmedim. Biri, Ahmed bin Hanbel'dir ki, analar onun gibisini doğurmamıştır. Diğeri Beşîr bin Haris olup, tepeden tırnağa akıl ile dolu idi. Üçüncüsü, Ebû Ubeyd İbrâhîm Harbî'dir ki, ilim deryası idi." Dâre Kutnî de onun hakkında "O sâdık ve her ilimde emsalini geçmiş bir âlimdir" demiştir.

Kendisi şöyle demiştir: "Hiç bir sıkıntımı yakınlarıma açıp, onları üzmedim. Kişi derdini, kederini aile efradına anlatıp onları üzmemelidir." Ahmed bin Süleymân Katiî şöyle anlatmıştır: "Bir defasında öyle bir maddî sıkıntıya düştüm ki, hâlimi anlatmak üzere İbrâhîm Harbî'ye gittim. Ben hâlimi anlatınca, kendini sıkma, Allahü teâlâ yardım ihsân eder, ferahlığa kavuşturur dedi ve şöyle anlattı: Bir defasında ben de maddî sıkıntıya düşmüştüm. Çoluk çocuğun hiçbir yiyeceği kalmamıştı. Hattâ hanımım şöyle demişti; "Sen ve ben sabrederiz. Fakat şu iki küçük çocuğumuz ne yapacak, hadi yazdığın kitaplardan bir kısmını getir satalım veya rehin verelim, karşılığında para alalım" demişti. Bu işi kabûl etmedim. Çocuklar için bir yerden ödünç yiyecek al dedim. Sonra da, beni bir gece bir gündüz bekleyin diyerek, evimde kitaplarımın bulunduğu dehlize çekilip, ilmî çalışmalar yapmaya başladım. Geceleyin birisi, bulunduğum yerin kapısını çaldı. Kim o dedim, bir komşun dedi. İçeri gel dedim, lâmbayı söndür de öyle gireyim diye ısrar etti. Ben de lâmbayı söndürdüm, içeri girip, yanıma birşeyler bırakıp, çıktı gitti. Lâmbayı yakıp baktım ki, içinde yiyecek dolu bir torba ve kâğıda sarılı beşyüz dirhem (para) bırakmış. Hanımımı çağırdım. Torbayı ona verip, çocukları uyandır, bunun içindeki yiyecekleri yiyiniz dedim. Bıraktığı dirhemlerle de borçlarımı ödedim. Ertesi gün, Horasan hacılarının geçtiği bir gündü. Evimin önünde oturuyordum. Bir deveci, üzeri yüklü iki deve ile yanıma yaklaşıp, İbrâhîm Harbî'nin evi neredendir, dedi. İbrâhîm Harbî benim dedim. Yüklerini indirip, iki deve yükü eşyayı yanıma indirdi: Bunları sana Horasan'dan bir zât gönderdi, dedi. O zât kimdir dedim. O zât kendisinin kim olduğunu söylememem için beni vekîl etti dedi. Gönderenin kim olduğunu söylemeden ayrılıp gitti."

İbrâhîm Harbî, ilimde, zühd ve takvâda (dünyâya düşkün olmamada, haram ve şübhelilerden sakınmada) Ahmed bin Hanbel hazretlerine çok benzerdi. Kendisi bu hocasına kıyas edilir, onun gibidir, denilirdi. Şu sözü meşhûrdur; "Size hadîs âlimlerinden söylediğim her söz, Ahmed bin Hanbel'den nakildir. O bize, çocukluğumuzdan beri Resûlullahın sünnetine tâbi olmamızı, Eshâb-ı kiramın naklettiklerine ve Tabiînin, Eshâbdan bildirdiklerine uymamızı söyledi ve bunu kalbimize yerleştirdi."

İbrâhîm Harbî (radıyallahü anh) bütün ömrünü ilme vermiş, ilmi ile amel etmiş ve insanların se'âdete kavuşması için çalışmıştır. Dünyaya düşkün olmayıp, gayet sâde bir hayat yaşamıştır. Ömrünün son günlerinde hastalanmıştı. Bir tabîb, onun tedâvisi için yanına gelip gidiyordu. Bir gün hizmetçisi su getirip, efendim, size bakan doktor ölmüş dedi. Bu haber üzerine ağlayarak şu ma'nâda bir beyit söylemiştir: "Hastalığı tedâvi eden tabîb öldü. Ölüm hastaya da yaklaşmaktadır..." Yine bu hastalığı sırasında ziyâretine gelenler, kendini nasıl buluyorsun dediklerinde, kendimi şâirin şu şiirinde bahsettiği gibi buluyorum, dedi. Şu ma'nâda bir şiir söyledi: "Her taraftan üzerime musîbetler geliyor. Yavaş yavaş eridiğimi görüyorum. Nefs, insanı nasıl da aldatıyor. Kulluk yapmaya fırsat"

vermiyor, ömür yaydan fırlayan ok gibi geçip gidiyor...” Cenâzesinde büyük bir cemâat toplandı. Cenâze namazını kadı Yûsuf bin Ya’kûb kıldırdı. Vefât ettiği gün, şiddetli yağmur yağıyordu. Bu sebeble cenâzesi evinden dışarı çıkarılamadı, evine defn edildi.

İbrâhîm Harbî, fıkıh, hadîs ve diğer ilimlere dâir pek çok eser yazmıştır. Bu eserlerinden bir kısmı şunlardır:

1. Sücûd-ül-Kur’ân, 2. Menâsik-ül-hac el-Hedâye ve Sünne, 3. El-Hammâm ve Âdâbühû, 4. Müsned-i Ebî Bekir, 5. Müsned-i Osman, 6. Müsned-i Ali, 7. Müsned-i Zübeyr, 8. Müsned-i Talha, 9. Müsned-i Sa’d bin Ebî Vakkas, 10. Müsned-i Abdurrahmân bin Avf, 11. Müsned-i Abbâs, 12. Müsned-i Şey be bin Osman, 13. Müsned-i Abdullah bin Ca’fer, 14. Müsned-i Misver bin Muhrime, 15. Müsned-i el-Muttalib bin Rebîa, 16. Müsned-i Sâib, 17. Müsned-i Hâlid bin Velîd, 18. Müsned-i Ebî Ubeyde bin Cerrah, 19. Müsned-i Mârevâ Âsım bin Ömer, 20. Müsned-i Safvân bin Ümeyye, 21. Müsned-i Amr bin Âs, 22. Müsned-i İmrân bin Husayn, 23. Müsned-i Hakim bin Hızam, 24. Müsned-i Abdullah bin Zem’a, 25. Müsned-i Abdurrahmân bin Sümre, 26. Müsned-i Abdullah bin Amr, 27. Müsned-i İbn-i Ömer’dir.

İbrâhîm Harbî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba’zıları şunlardır: Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Yakın akrabadan evlenmeyiniz, çünkü çocuk cılız olur.”

“Ticârete devam edin. Çünkü rızkın onda dokuzu ticârettedir.”

“Se’âdetlerin efdali, Allahü teâlâya itaatle geçen uzun ömürdür.”

İbrâhîm Harbînin kıymetli sözlerinden biri şöyledir: Birgün yanında bulunan cemâatine, “Şimdi bu zamanda, kime garîb denir?” dedi. Birisi “Vatanından uzak olana denir” dedi. Bir başkası “Dostlarından ayrı düşene garîb denir” dedi. Diğerlerinden her biri ayrı bir şey söyledi. Bunun üzerine İbrâhîm Harbî şöyle buyurdu: “Bu zamanda garîb, âlim ve sâlih bir zât olup da, dîne hizmet husûsunda yardımcısız, yapayalnız kalan kimsedir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 27

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 584

3) Fevât-ül-vefeyât cild-1, sh 14

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 86

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 12

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 190

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 256

8) Kâmûs-ul-a’lâm cild-1, sh. 566

İBRÂHÎM-İ HAVVÂS

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, İbrâhîm bin İsmail el-Havvâs olup, künyesi Ebû İshâk’dır. Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin talebelerinden olup, Ebû Ca’fer Huldî ve Sürvân-ı Kebîr’in üstadıdır. Yüksek makam ve kerâmetler sahibiydi. Bağdadlıdır. 291 (m. 903) yılında Rey Câmiî’nde vefât etti. Gasl ve tekfinini Yûsuf bin el-Hüseyin yaptı. Havvâs, hurma yaprağından zenbil dokuyucu demektir. Herkes tarafından medh edilmiş, kendisine tevekkül edenlerin reîsi denilmiştir. Konuşmaları hep hikmet doluydu. Seferleri meşhûrdur. Defalarca Mekke’ye gitti. Sefere çıkacağı zaman ve başka zamanlarında, iğne, iplik, makas ve su kabını yanından eksik etmezdi.

Çağırılan bütün da’vetlere sünnet olduğu için gider. Fakat birşey yemezdi. İnsanlara nasîhat ederdi. Da’vetten sonra hemen evine dönerdi. Evinde yenecek bir şey bulunmaz, bu sebeple ne yiyip, ne içtiği bilinmezdi.

İbrâhîm-i Havvâs (radıyallahü anh) hazretleri anlatır: Bir sene, hacca gitmeğe niyet ederek yola çıktım. Ne zaman Kâ'be-i şerîf tarafına gitmek istedimse, gayri ihtiyâri ters istikamete doğru gidiyordum. Allahü teâlânın irâdesi beni bu tarafa çekiyordu. En sonunda İstanbul tarafına gitmeğe karar verdim. Şehre girdim. Yüksek bir köşk gördüm. Kapısı önünde, bir kısım insanlar toplanmıştı. Yaklaşarak: "Niçin toplandınız?" diye sordum. Onlar da, "Rum Kayseri'nin kızı delirmiş, çâre bulmak için doktorlarını topladı" dediler.

Bunda bir hikmet olsa gerektir deyip içeri girdim. Odada Kayser'in kızını gördüm. Bana bakarak "Ey İbrâhîm-i Havvâs! Hoş geldiniz" dedi. Ben, hayret ederek, "Beni nereden tanıyorsunuz?" diye sorunca bana, "Canımı cânâna teslim etmek istedim ve Hak teâlâdan sevdiği bir kulunu yanımda bulundurmasını niyaz ettim. "Üzülme, yarın İbrâhîm-i Havvâs dostum sana gönderilir buyuruldu" dedi. Bunun üzerine İbrâhîm-i Havvâs hazretleri "Peki hastalığınız nedir?" diye sordum. Kız da, "Bir gece dışarı çıkıp, ibret nazarı ile gökyüzüne baktım. Allahü teâlâ hazretleri, beni benden aldı. Kendimden geçtim. (Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah) kelimesi dilime, ma'nâsı kalbime geldi. Bu kelimeyi dilimden düşürmez oldum. Bu sebebten bu hâlime delîlik alâmeti, bana da deli, dediler" diye cevap verdi. O zaman ben, "Bizim diyara gelmek ister misin?" deyince, o da, "Sizin diyarda ne vardır?" dedi. "Mekke, Medine, Beytülmukaddes oradadır" diye cevap verince, "Sağ tarafına bak" dedi. Baktım, bir düzlükte Mekke, Medine ve Beytülmukaddes karşımda duruyor gördüm. Az sonra bana: "Vakit yaklaştı, istek ve arzu haddi aştı" dedi ve Kelime-i şehâdet getirip rûhunu teslim etti.

Talebelerinden biri anlatır: İbrâhîm-i Havvâs hazretleri ile yola çıkmıştık. Yola çıkarken buyurdu ki; "Yol boyunca ikimizden birinin reîs olması lâzımdır. Yollardaki işlerin idâresi onun elinde olacak." Ben de, "Reîs, siz olun efendim" dedim. Hocam "Reîs olursam, benim sözlerime itiraz etmiyeceksin" buyurduğunda, "Peki efendim" dedim.

Yolumuza devam ettik. Yolda bir konağa gelince "Otur" buyurdu. Kuyudan su çekti. Bana ikram etti. Odun getirdi, ateş yaktı. Ne zaman bir iş yapacak olduysam müsâade etmedi. "Madem ki reîs benim, benim dediğim olacak" buyurdu. Yolda şiddetli bir yağmura tutulduk, paltosunu çıkarıp, sabaha kadar ayakta üstüme tuttu. Ben çok sıkılıyordum. Sabah olunca, "Keşke reîs ben olsaydım" dedim. Yolumuza devam' edip, hacca gittik. Hacdan sonra bana: "Evlâdım, reîs olduğun zaman sana yaptığım gibi yaparsın. Reîs, başkalarına hizmet ettiren değil, onlara hizmet eden, onların dünyâ ve âhıret se'âdeti için çalışan kimsedir. Reîs, başkalarından gelen sıkıntılara severek katlanan insandır."

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri bir gün Bağdâd'da sâlihlerden bir kaç kişiyle birlikte, bir yerde oturuyordu. O esnada yanlarına bir genç geldi, İbrâhim-i Havvâs hazretleri arkadaşlarına buyurdu ki; "Bu gencin yahudi olduğunu zannediyorum." Arkadaşları, bu söze pek kulak vermediler. Genç gelip oradakilere sordu: "Bu zât benim için neler söyledi?" Onlar da, "Senin yahudi olduğunu söyledi" dediler. Genç, hemen İbrâhîm-i Havvâs hazretlerinin ellerine sarılıp, Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu. İbrâhim-i Havvâs hazretleri müslüman olmasının sebebini sordu. Genç, "Efendim, biz kitabımızda şöyle okuduk ki: "Sıddîk, ya'nî hakîkî bir müslümanın firâsetinde yanlışlık olmaz. Kendi kendime müslümanları imtihan etmek istedim ve dedim ki; "Müslümanlar arasında sıddîk olanlar bulunabilir. Çünkü onlar "Biz Allahü teâlâdan başka herşeyi kalbimizden çıkarırız" diyorlar, işte bu düşünce ile sizin yanınıza geldiğimde, benim yahudî olduğumu hemen anladınız. Buradan sizin sıddîk olduğunuzu anladım. Bunun için müslüman oldum" dedi.

Kendisi anlatır: "Hacca giderken bir rahible karşılaştım. Onunla yedi gün yolculuk ettik. Bir ara rahib "Senin dînin mi, yoksa benim dînim mi haktır, şu suyun üzerinde yürüyüp, tecrübe edelim" diyerek ırmağın üzerinde yürüyüp karşıya geçti. Rahibin bu hâline hayret ettim. "Yâ Rabb! Beni bu

rahibe karşı mahcup etme" diye duâ ettim. Besmele çekip, su üzerinde karşıya geçtim. Rahib. "Bu olmadı, ikimiz de geçtik" dedi. Bir müddet daha yola devam ettik. Karınlarımız acıkınca, rahib cebinden çıkardığı kâğıda birşeyler karalayarak yemek istedi. Önümüze bir köpek çıktı. Ağzında bir dilim ekmek vardı. Rahib bu ekmeği aldı. Bunun üzerine "Yâ Rabbi, beni yine utandırma" diye duâ ettim. Hemen nûr yüzlü bir genç, içinde çeşitli nefis yemekler bulunan bir tepsi getirip bıraktı. Gelen iki yemek arasındaki farkı gören rahib "Benim yaptığım sihir idi. Seninki gerçekten kerâmettir" diyerek hemen Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu.

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri anlatır: "Bir yolculukta idim, vakit gece yarısı idi. Adamın biri karşıma çıkıp, bana dedi ki, "Yâ İbrâhim! Sen aç ve susuz değil misin?" Gerçekten de uzun zamandan beri açtım. Ve aç olduğumu ona söyledim. Hemen bir tas su ile biraz yiyecek verdi. Bunları yedim. O başka tarafa, ben de başka yöne ayrıldım. O yemekleri yedikten sonra bir daha hiç acıkmadım. O kimsenin kim olduğunu hâlâ bilmiyorum."

Hamîd-i Esved hazretleri anlatır; "İbrâhîm-i Havvâs hazretleri ile Medine'de idik. Kendisi kalabalık bir cemâate va'z veriyordu. Birisi halkı yararak yanına varıp elini öptü. Ona sordum: "Sen onu nereden tanırsın?" O da, "Ben aslen Tâifliyim hanımım ve çocuklarım geçen sene hac esnasında vefât ettiler.

Bakî kabristanına defn ettik. Çok üzüldüm. Devamlı kabirlerini ziyâret ediyordum. Bir gün kabristanda birisiyle karşılaştım. Ona durumu arz ettim. Beni teselli etti. Bana anlattıklarından çok duygulanmıştım. Kendisine "Efendim isminiz nedir?" diye sordum. Bir türlü cevap vermedi. Çok ısrar etmeme rağmen yine söylemedi. Biraz uzaklaşınca "Ben İbrâhîm-i Havvâs'ım" dedi. Kabristanda gördüğüm zât, işte bu va'z verendir. Görür görmez onu hemen tanıdım."

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri, Medine'ye Peygamber efendimizin Kabr-i şerîfini ziyârete gidiyordu. Çölde hayvanlar susamışlar, ölme derecesine gelmişlerdi. Yanında bulunan bir kayaya eli ile vurdu ve Allahü teâlânın ihsanıyla oradan su fışkırdı. Bütün hayvanlar oraya gelip su içtiler. Yanına bir zât gelip sordu: "Nereye gidiyorsun?" İbrâhîm-i Havvâs da, "Resûlullah efendimizin kabrini ziyâret etmeğe" dedi. Gelen kimse, "Bizden de selâm söyler misiniz?" deyince, İbrâhîm Havvâs, "Olur, ama kimin selâmı var diyeceğim?" dedi. O gelen de, "Kardeşin Hızır'ın selâmı var dersiniz" dedi.

Birgün bir rahib İbrâhîm-i Havvâs hazretlerine gelerek dedi ki, "Duyduğuma göre bir yere gidecekmişsiniz, acaba size yol arkadaşı olabilir miyim?" O da, "Olur" buyurdu. Nihâyet yola çıktılar. Uzun bir yolculuktan sonra bir ovaya gelip, bir ağaç altına oturdular. Rahib dedi ki, "Ben çok acıktım. Yemeğimiz de yok. "Rabbim sevdiği kulunu sıkıntıda bırakmaz" diyordun, haydi Rabbine duâ et de yemek göndersin." İbrâhîm-i Havvâs hazretleri, rahibin bu sözleri karşısında, "Yâ Rabbî! Beni bu rahibin yanında mahcûb etme" diye duâ etti. O anda gökten bir sofra indi. Çeşitli yemekler vardı, beraberce yediler. Akşama kadar yine yola devam ettiler. Akşam namazını kıldıktan sonra rahibe buyurdu ki, "Bu sefer de sen duâ et de yemek gelsin."

Rahib bir kenara oturup düşünmeye başladı. Bir de baktılar ki, aniden bir sofra geldi. Sofrada, daha çok çeşit yemekler vardı. İbrâhîm-i Havvâs hazretleri bu duruma çok şaşırdı. Merakla sordu. "Sen nasıl duâ ettin de bu yemek geldi?" Rahib, "Efendim! Size birinci müjdem, Kelime-i şehâdettir. Kenarda oturunca, içimden Kelime-i şehâdet getirdim. Zünnârımı kopardım, ikincisi de, "Yâ Rabbî! Yanımda bulunan İbrâhîm-i Havvâs'ın hürmetine bize yemek gönder" diye duâ ettim. Allahü teâlâ ihsân buyurarak, bize bu yemekleri gönderdi." Rahib îmân ettikten sonra, İbrâhîm-i Havvâs hazretleri ile birlikte hacca gitti ve orada vefât etti.

İbrâhîm-i Havvâs'a (radıyallahü anh), "Îmânın hakîkati nedir?" diye soran kimseye, "Bu sorunuzun cevâbı lâf ile değil, yaşayarak, görerek verilir. Şimdi ben Mekke-i mükerremeye gidiyorum. Eğer benimle gelirsen, yolculukta sorduğunun cevâbını alırsın" buyurdu. O zât diyor ki, "İbrâhîm-i Havvâs hazretlerinin teklifini kabûl ettim. Yola çıktık. Yolculuğumuzun her gününde, iki tabak yemek ile iki bardak su, gâibden zuhur ediyordu. Yiyeceklerin yarısını bana veriyor, diğerini de kendisi için ayırıyordu. Birgün çölün ortasında ata binmiş yaşlı bir zât yanımıza geldi. İbrâhîm Havvâs hazretleriyle bir miktar konuştular. Sonra atına binerek yanından uzaklaştı. "Efendim, bu gelen ihtiyâr kim idi?" dedim. "Yolculuğumuzun başlangıcında bana sorduğunuzun cevâbıdır" buyurdu. Ben "Anhyamadım efendim" deyince, o da, "Bu gelen zât, Hızır aleyhisselâm idi. Seninle beraber yolculuk yapalım diye teklif etti. Allahü teâlâdan başkasına güvenmek, itimâd etmek gibi bir hâl olur, tevekkülüm bozulur diye korktuğum için, teklifini kabûl etmedim, işte sorduğun uz îmânın hakîkati, Allahü teâlâdan başkasına güvenmemektir" buyurdu.

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri, nehrin kenarında hurmalıkların olduğu bir yerde oturup, hurma liflerinden zenbil örüp, gayri ihtiyâri elinde olmadığı halde nehre atıyordu. Bu hâl dört gün devam etti. Sonunda bu işin hikmeti nedir? Ben niçin böyle yaptım? diyerek nehrin akıntısına doğru yürümeye başladı. Derken nehrin kenarında oturup ağlıyan yaşlı bir kadına rastladı. Kadına "Vâlide, niçin ağlıyorsunuz?" diye sorunca, kadın "Evlâdım! Beş yetim çocuğum var. Onlara yedirecek hiçbir şeyimiz kalmadı. Dört gündür bu nehirden, yapılmış zenbiller akarak geliyordu. Bunları alıp satıyor geçimimizi sağlıyorduk. Bugün gelmedi" diye cevap verdi. Bunları işiten İbrâhîm-i Havvâs hikmetini anladı ve kadına "Şimdi sen müsterih ol. Evinizi bana gösteriniz, geçiminizi ben halledeceğim" buyurdu.

Hamîd-i Esved hazretleri anlatır: "İbrâhîm-i Havvâs hazretleri ile beraber yedi gün yolculuk yaptım. Yedi gün zarfında hiçbirşey yiyip içmedim. Daha sonra yürüyecek takatim kalmadı. Durumumun farkına vararak buyurdu ki, "Evlâdım! Sana ne oldu?" Ben de "Efendim! Yürüyecek hâlim kalmadı" dedim. O "Acıktın mı, susadın mı?" diye sordu. "Susadım" dedim. Bu sözüm üzerine, "Şu nehirden su iç de gel!" dedi. Hemen nehre vardım. Suyundan içip, abdest aldım. Hayatımda bu kadar tatlı ve soğuk su içmemiştim. Kendisi hiç gelip içmedi. Daha sonra arkama dönüp baktığımda, nehir olan yer kupkuru bir ova idi.

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri bir dağda ibâdet ediyordu. Bir gece yarısı dereye abdest almaya indi. O sırada bir arslan karşısına çıktı. Arslan acılar içinde kıvranıyordu. Boynunu büktü, ayağını gösterdi. Ayağına taş batmış ve iltihaplanmıştı. İbrâhîm-i Havvâs hazretleri çakısını çıkardı, arslanın ayağını yararak yarayı temizleyip, iyice sardı. Arslan fasîh bir lisân ile teşekkür etti.

İbrâhîm-i Havvâs hazretleri hacca gidiyordu. Gece ve gündüz devamlı hiç dinlenmeden yürüyordu. Daha sonra Mekke'ye yakın bir yerde dinlenmek için bir yere oturdu. O sırada bir arslan kendisine saldırdı. Bu sırada şöyle bir ses işitildi: "Yâ İbrâhîm! Hiç korkma, çünkü senin etrâfında yetmişbin melek vardır. Onlar seni muhafaza ediyorlar." Daha sonra hiç korkmadan yoluna devam etti.

İbrâhîm-i Havvâs (radıyallahü anh) anlatıyor: "Bir zaman sahrada yolculuk yaparken yolumu kaybettim. Şaşkın bir hâlde iken, aniden karşımda birini gördüm. Bana selâm verip, "Yolunu mu kaybettin?" dedi. Ben de selâmını alıp "Evet yolumu kaybettim" dedim. Bunun üzerine o kimse, "Öyle ise peşimden gel. Yolunu bulman için sana yardım edeyim" dedi. Henüz bir kaç adım gitmiştik ki, o zât gözden kayboldu. Ben dikkat ettiğimde, yolumu bulmuş olduğumu anladım ve ondan sonra hiçbir yolculukta yolumu kaybetmedim. Hattâ, acıkma ve susama dahi hissetmedim."

Kendisi anlatır, “Bir zaman Şam civarında bulunuyordum. Nar ağacı gördüm. Tatlı nar yemek arzu ediyordum. Lâkin gördüğüm narlar ekşi olduğu için, yemeyip sabır ettim. Tatlı nar bulduğum zaman yerim deyip, yoluma devam ettim. Bir yere varınca, eli, ayağı olmayan, zayıf, halsiz, yaralı bir kimse gördüm. Yaralarına kurt düşmüş, hattâ birçok eşek arısı yaralarına hücum etmiş, zavallıya ızdırab veriyorlardı. Onun bu çaresiz ve muzdarib hâline çok acıyarak, yanına varıp, “Bu halden kurtulmak ister misin?” dedim. “Hayır” dedi. Ben hayretle “Niçin?” dedim. “Sağ sâlim olmak nefsimin arzusudur. Bu halde olmam ise Rabbimin muradıdır. Onun muradının aksi olan bir şeyi O’ndan istemek, kulluğuma yakışmaz, takdîrine râzı olmak, elbette benim için hayırlıdır” dedi. “Müsâade et de hiç olmazsa onları senden uzaklaştırayım. Sana çok ızdırap veriyorlar” dedim. “Onlar bana ızdırap verdikçe, benim hâlim daha hoş oluyor. Ey Havvâs! Sen benim çektiğim sıkıntıları, eşek arılarını boşver, sen tatlı nar yemek arzusunu kendinden uzaklaştırmaya bak” dedi. “Bütün bunları nereden biliyorsun?” dedim. “Allahü teâlâ bildiriyor” dedi. Ben izin isteyip ayrıldım ve yoluma devam ettim.”

Mimşâd-i Dîneverî şöyle anlatıyor: “Bir gece geç vakitte dışarı çıktım. Bir tepeye çıktım. Şiddetli soğuk vardı ve çok kar yağıyordu. Baktım ki, İbrâhîm-i Havvâs (radıyallahü anh) orada oturuyor. Üzerinde sadece bir gömlek vardı. Etrâfına karlar düşüyor, hemen eriyordu ve bulunduğu yer, gayet kuru idi. Benimle müsâfeha etti. Ellerinin sıcaklığı ile benim ellerim terledi. Biraz sohbet edip ayrıldık.”

İbrâhîm-i Havvâs (radıyallahü anh), talebelerinden Ebû Hasen isminde birine “Bir yere gideceğim. Sen de gelir misin?” dedi. Talebe “Peki efendim, izin verirseniz evden ayakkabılarımı giyip geleyim” deyip eve gitti. Eve vardığında (kaygana) isimli yemeğin hazırlanmış olduğunu gördü. Ondan bir miktar yedi. Sonra hocasının yanına geldi. Beraberce yola çıktılar. Bir nehirden geçmeleri icâb etti. İbrâhîm-i Havvâs (radıyallahü anh) nehir üzerinde yürümeye başladı. Peşinden talebesi de yürümek istedi ise de, suya battı. Bunun üzerine hocası gerip dönüp “Ne oluyor. Yoksa, kaygana ayağına mı dolaştı?” buyurunca, o talebe hemen hocasının su üstünde yürümesine, hem de kendisinin o yemeği yediğini anlamasına hayret etti.

Vefâtından önce hastalandı, ishale yakalanmıştı. Üstü çok fazla kirleniyordu. Temiz olarak ölmek istiyordu. Bunun için her abdesti bozulduğunda gusül abdesti alıyor, iki rek’at namaz kılıyor tekrar abdesti bozuluyordu. O gün altmış defa gusül abdesti aldı. En sonunda gusül yaparken vefât etti. Vefâtından sonra onu rü’yâda görenler sordular: “Allahü teâlâ sana nasıl muâmele eyledi?” O da, “Yaptığım ibâdetler ve gösterdiğim tevekkül, bana verilen ni’metlere karşı yetmedi. Ancak dünyâdan göçeceğim sıralarda gusül abdesti alarak temizlenmem, Allahü teâlânın katında makbûle geçmiş. Bu temizlik sebebiyle Cennette en yüksek makamlara çıkardılar ve şöyle bir ses, “Ey İbrâhîm! Sana yapılan bu ikram, huzûrumuza temiz olarak geldiğindendir. Burada temizler için, fevkalâde büyük mertebeler, makamlar vardır” diyordu.

İbrâhîm-i Havvâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Esas âlim, ilmi ile amel edendir.”

“Kalbin ilâcı beştir Kur’ân-ı kerîm okumak ve Kur’ân-ı kerîme bakmak, mi’deyi boş tutmak, gece kalkıp ibâdet etmek, seher vaktinde ağlayıp sızlamak ve iyilerle beraber bulunmaktır.”

“Kibir, doğruyu bulmaya mâni olur.” “Cimrilik vera’ hâlini öldürür.”

“İnsanın helâlinden giydiği kendi eski elbisesi, başkalarından gelen sadaka elbiseden daha güzel ve iyidir.”

“Asıl helak olan kimse, âhir ömründe yolunu sapıtan ve tam menzile yaklaştığı sırada, hak yoldan kayan kimsedir.”

“Talebelerin, ayıplarını anlatacak biriyle oturması, ona üstün hâllerin yolunu gösterecek biriyle arkadaşlık etmesi ve ma’nevî hâlini harekete getirecek biriyle dost olması lâzımdır.”

“Bir müslüman, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına ne kadar dikkat edip tatbik ediyorsa, Allahü teâlâ da onu o miktar azîz eder Diğer müslümanların kalbine de onun sevgisini verir.”

“İlmin tamamı iki şeyden ibârettir: 1. Allahü teâlânın, ezelde, senin için takdîr ettiği rızık için endişe etme. 2. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet eyle.”

“Fakîrlik, hâline şükredip, kimseye şikâyet etmemek ve ihtiyâcını gizlemek, göstermemektir.”

“Sabretmeyen zafere kavuşamaz.”

“Başkasının sermâyesi ile ticâret yapan, iflâs etmiştir.”

“Başkasına el açacak duruma düşmek, müslümana yakışmaz.”

“Bir kimse, baş olma sevdasına kapılırsa, artık ibâdetten, ihlâstan sıyrıldı demektir.”

“İyi insanların, bütün varlığı ile bağlı olduğu muradı, maksadı, Allahü teâlâ olmalıdır. Doğru, sâdık, kimselerle arkadaş olmalıdır. Açlık, iyi insanın gıdası, ibâdet rûhunun süsüdür.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 284

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-1, sh. 325

3) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 7

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 97

5) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 394

6) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 223

7) Risâle-i Kuşeyrî sh. 136

8) Keşf-ül-mahcûb sh. 293

9) El-A’lâm cild-1, sh. 28

10) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 4

11) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1022

İMÂM-I AHMED BİN HANBEL

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan Hanbelî mezhebinin imâmı. Künyesi, Ebû Abdullah’tır. 164 (m. 780) senesinde Bağdâd’da doğdu. 241 (m. 855) senesinde bir Cum’a günü Bağdâd’da vefât etti. Aslen Basralıdır. Babasının ismi Muhammed bin Hanbeldir. Dedesi Hanbel bin Helâl, Basra’dan Horasan’a yerleşmiş ve Emevî devletinde Serahs şehri vâliliği yapmıştır. Babası asker (subay) idi. Ahmed bin Hanbel’in ailesi, annesi ona hâmile iken, Merv’den Bağdâd’a göçmüş ve o Bağdâd’da doğmuştur. Soy itibariyle, hem anne, hem de babası tarafından Arap asıllıdır. Nesebi, İslâmiyetten önce ve sonra Araplar arasında meşhûr bir kabile olan Şeyban kabilesine dayanır. Bu kabile Adnan kabilesinin bir kolu olan Rebîa kabilesinden bir kol olup, Nizar kabilesinde Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) soyu ile birleşir.

Ahmed bin Hanbel’in babası daha o çok küçük yaşta iken vefât etmiştir. Otuz yaşında vefât eden babasından, önemli bir miras da kalmamıştı. Onun yetişmesi ile annesi ilgilenmiştir. Daha küçük yaşta iken ilim tahsiline başlamıştı. Bu sırada Bağdâd önemli bir ilim merkezi idi. Burada hadîs âlimleri, kırâat âlimleri, tasavvufta yetişmiş büyük zâtlar ve diğer ilimlerde yetişmiş kıymetli âlimler bulunuyordu.

Tahsili: Ahmed bin Hanbel, ilim öğrenmeye küçük yaşta başlamıştır. Önce Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra lügat, hadîs, fıkıh, Sahâbîve Tabiîn rivâyetlerini öğrendi.

Ahmed bin Hanbel, emsali arasında ciddiyeti, takvâsı, sabrı, metanet ve tahammülü ile meşhûr olmuştur. Bu hâli, henüz 15-16 yaşlarında iken temas kurduğu âlimlerin dikkatini

çekmiştir. Heysem bin Cemil onun hakkında, daha o sırada şöyle demiştir: “Bu çocuk yaşarsa, zamanındakilerin ilimde hucceti (rehberi) olacaktır.”

İlk önce İmâm-ı a’zamın talebesi olan Ebû Yûsuf’dan fıkıh ve hadîs ilminde ders almıştır. Bundan sonra da üç sene Huşeym’in derslerine devam etmiş, ondan hadîs-i şerîf dinlemiştir. Bu sırada henüz 16 yaşında idi. Kendisi “Huşeym’den işittiğim herşeyi ezberledim” demiştir. Bundan başka Bağdâd’da bulunan meşhûr âlimlerden de ders aldı. 179 (m. 795) senesinde tahsile başlayıp, 186 (m. 802) senesine kadar 7 yıl Bağdâd’da ilim öğrendi. Bundan sonra ilim tahsili için seyahatlere başladı. 186 yılında Basra’ya ve bir yıl sonra da, oradan Hicaz’a gitti. Böylece Kûfe, Basra, Mekke-i mükerreme, Medîne-i münevvere, Şam ve el-Cezîre’ye giderek hadîs ilmini öğrendi. Hadîs râvilerini bizzat görerek, onlardan hadîs-i şerîf dinledi. Basra ve Hicaz’a beşer defa seyahat yapmıştır. Hicaz’a yaptığı ilk seyahatinde, fıkıh ilminde hocası olan, İmâm-ı Şafiî ile görüşmüştür. Bu görüşme Mekke’de Mescid-i Harâm’da olmuştur. İkinci defa ise, Bağdâd’da buluşmuşlardır.

Ahmed bin Hanbel, ilim tahsili için her türlü zorluğa katlanmıştır. Hadîs-i şerîf dinleyip öğrenmek üzere, pek çok seyahat yapmıştır. Bu seyahatlerinin çoğuna, yaya olarak çıkmıştır. İlk hac seferini 187 (m. 803) senesinde yaptı. Bundan sonra 191 (m. 806) ve 196 (m. 811) senelerinde de hacca gitti. 196’daki hac seferinde, bir sene Mekke-i mükerremede kaldı. 198 yılında da hac yapıp, bir sene daha orada kaldı. Bu zaman zarfında hadîs-i şerîf öğrenme faaliyetini sürdürdü. Hac yapmak için beş defa Mekke-i mükerremeye gitmiştir. Bu seferlerinden birinde, hac yaptıktan sonra bir müddet, mücavir olarak Mekke’de kaldı. Sonra Yemen’in San’a şehrinde bulunan meşhûr hadîs âlimi Abdürrezzâk bin Hemmam’dan hadîs-i şerîf öğrenmek için San’a’ya gitmek üzere yola çıktı. Bu yolculuk sırasında ilim öğrenmek uğruna çok sıkıntı çekti. Yolda yiyeceği bitmişti. Parası da olmadığı için, San’a şehrine varıncaya kadar, nakliyecilerin yanında ücretle hamallık yaptı. San’a’da Abdürrezzâk bin Hemmam’dan ders aldı. Ticâret ve kazanç için elverişli olmayan San’a’da iki sene kalıp, sıkıntılara katlandı. Abdürrezzâk bin Hemmam’dan hadîs-i şerîf dinledi. Böylece İmâm-ı Zührî ve İbn-i Müseyyib yoluyla rivâyet edilen, birçok hadîs-i şerîfi işitip öğrendi.

Ahmed bin Hanbel, ilim öğrenmek için pek çok İslâm beldesini dolaştı ve bu uğurda pek çok meşakkate katlandı. Kitap çantalarını sırtında taşırdı. Bir seferinde onu tanıyan biri ezberlediği hadîs-i şerîfin ve yazdığı notlarının çokluğunu görerek: “Bir Kûfe’ye, bir Basra’ya gidiyorsun! Ne zamana kadar böyle devam edeceksin?” deyince, Ahmed bin Hanbel hazretleri “Hokka ve kalem ile mezara kadar...” diyerek cevap vermiştir.

Ahmed bin Hanbel’in kuvvetli hafızasının yanında dikkati çeken bir vasfı da, işittiği bütün hadîs-i şerifleri yazmaya çok önem vermesiydi. Yaşadığı devir, ilmin tedvin edildiği, kısımlara ayrılıp, yazıldığı bir devir idi. Fıkıh ve lügat ilmi tedvin edilmiş, hadîs ilmi tedvin edilmekte, yazılan hadîs-i şerîfler toplanmakta idi.

Ahmed bin Hanbel, böyle bir zamanda din ilimlerini öğrenip, bilhassa tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerinde yüksek seviyeye ulaşmıştır. Netice itibariyle, küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Ahmed bin Hanbel, Bağdâd’da birçok âlimden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Kûfe’ye, Basra’ya, Mekke’ye, Medine’ye, Yemen’e, Şam’a gitti. Bu gittiği şehirlerde bulunan en büyük âlimlerden, fıkıh ve hadîs ilimlerini öğrendi. Zamanında yaşıyan, Zünnûn-i Mısrî, Bişr-i Hafî, Sırrî-yi Sekatî, Ma’rûf-ı Kerhî gibi birçok büyük evliyâ ile de görüşmüş, onlarla sohbet etmiştir. Yezîd bin Hârûn, Cerîr İbni Abdülhamîd, Velîd bin Müslim, Veki’ bin Cerrah, İmâm-ı Ebû Yûsuf, İbrâhîm bin Sa’d, Yahyâ bin Sa’îd Kettân, Süfyân bin Uyeyne, fıkıh ilminde hocası Muhammed bin İdris Şafiî, Abdürrezzâk bin

Hemmam'dan ve daha nice âlimlerden ilim okudu. Sonra tekrar Bağdâd'a döndü. Bundan sonra ilmini yayıp, insanlara çok fâideli oldu.

Dersleri ve Talebeleri: Ahmed bin Hanbel hazretleri, daha önceki yıllarda fetvâlar vermekle beraber, ders ve fetvâ verme işine, kırk yaşında başlamıştır. Bundan sonra hadîs rivâyetinde ve fetvâda başvurulan önemli bir kaynak olmuştur. Çünkü o, ilmi ve üstün ahlâkı ile çok sevilip, meşhûr olmuştur. İki çeşit ders halkası (meclisi) vardı. Biri, talebelerine verdiği muntazam dersler, diğeri, hem talebelerinin, hem de halktan isteyenlerin katıldığı dersler idi. Onun ilim meclisine pek çok kimse katılırdı. Ba'zı rivâyetlere göre, dersini dinleyenlerin sayısı beşbini bulmuştur. Ahmed bin Hanbel'den ders alıp, ilim öğrenen talebenin çokluğu, ondan hadîs-i şerîf rivâyet edenlerin ve fıkhî mes'eleler nakledenlerin pek çok sayıda olmasından da anlaşılmaktadır. Onun meclisine gelip, derslerini dinleyenlerin bir kısmı, sadece ondaki üstün hâllere ve yüksek ahlâka hayran kaldığı için sohbetine katılmıştır. Böylece bir kısmı hem ilmini hem ahlâkını alırken, bir kısmı da onun yaşayışına göre yaşamak, onu tanımak, ahlâk ve edeb husûsunda yaptığı va'zu nasîhatten istifâde etmek için huzûruna geliyordu.

Ahmed bin Hanbel'in meclisinde, derslerinde vekar, ciddiyet, tevâzu ve gönül huzûru hâkim idi. Dinleyenlere ve katılanlara se'âdet vesîlesi olan derslerini, ikindiden sonra Bağdâd'da büyük bir mescidde verirdi.

Ders meclisine dâima kitaplarıyla, yazıp kaydettikleri ile çıkardı. Çok kuvvetli bir hafızaya sahip olmasına rağmen, hadîs-i şerîf rivâyet ederken, yanındaki yazdıklarına bakardı. Kitabından okur, talebelere yazdırırdı. Derslerinde hadîs-i şerîf rivâyetinden başka, bir de fıkhî mes'eleler hakkında verdiği cevaplar yer almakta idi. Ondan ders alıp, ilimde yetişenlerin sayısı 900 civarındadır. En meşhûr talebeleri şu zâtlardır: Kendi oğlu Sâlih bin Ahmed, babasının ictihâdlarını, yazdığı mektûblarla yaymıştır. Kâdılık vazîfesi de yaptığı için, Hanbelî mezhebini tatbik etmiş, uygulama safhasına koymuştur. Diğer oğlu Abdullah bin Ahmed, babasının ictihâdlarını nakletmiştir. Ebû Bekr el-Esrem, Hanbelî fıkhını nakletmiştir. Abdülmelik bin Abdülhamîd el-Meymûm, Ahmed bin Hanbel'in derslerine yirmiiki sene kadar devam etmiş, onun ictihâdını ve açıkladığı mes'eleleri yazmıştır. Hanbelî fıkhını rivâyet husûsunda büyük hizmeti olmuştur. Ebû Bekir el-Mervezî, en başta gelen talebesi olup, hocasının ictihâdından, fetvalarından pek çoğunu nakletmiştir. Harb bin İsmail el-Hanzalî, hocasından rivâyetleri vardır. İbrâhîm bin İshâk el-Harbî, Ahmed bin Hanbel'den fıkıh ve hadîs ilmine dâir rivâyetler nakletmiştir. Bu zât, zühd ve takvâ bakımından hocasına tam uymuştur. Ebû Bekr el-Hallâl, Hanbelî mezhebinin hükümlerini yazmış ve bu husûsta büyük gayretler göstermiş, seyahatler yapmış ve pek çok kitap yazmıştır.

İlimdeki üstünlüğü: Ahmed bin Hanbel, hadîs ilminde zamanın en büyük âlimidir. Üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi senedleriyle birlikte ezbere bilirdi. Ebû Zür'a'ya göre, bir milyon hadîs-i şerîfi ezberlemişti. Kendisinden pek çok âlim, hadîs-i şerîf nakletmişlerdir. İlim ve amelde öncü, Ehl-i sünnet olan dört imâmın dördüncüsü idi. İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) buyurdu ki, "Bağdâd'dan ayrıldığım zaman, orada Ahmed bin Hanbel'den daha âlim, daha fakîh, haramlardan ve şüphelilerden kaçan kimseyi bırakmadım."

Ebû Dâvûd Sicistânî şöyle demiştir: "İki yüz meşhûr âlimle karşılaştım. Ahmed bin Hanbel gibisini görmedim. O hiç bir husûsta insanların daldığı dünyâ işlerine dalmazdı. Ancak ilimden bahis açılınca konuşurdu." Ebû Zür'a da "İlmin her dalında Ahmed bin Hanbel'in bir benzerini görmedim. Onun ilimde ulaştığı dereceye, başkası ulaşamamıştır" demiştir.

Menhâ bin Yahyâ da şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel, her hayrı kendisinde toplamıştı. Çok âlim gördüm. Fakat ilimde, vera'da ve zühdde, onun gibi üstün birine rastlamadım."

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, büyük bir müfessir, yüksek bir muhaddistir. Tefsîri yüzyirmibin hadîs-i şerîften meydana gelmiştir. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin eserleri, müfessirler için birer feyz kaynağıdır. Bunun için kendisi "Üstâd-ül-müfessirîn" ünvanıyla anılır. Birçok muhaddis yetiştirmiştir. Binlerce hadîs-i şerîf ile hafızasını süslemiştir.

Yaşadığı devir, yazılan hadîs-i şeriflerin toplandığı bir devirdi. Bu devirde yetişen meşhûr hadîs âlimlerinin en meşhûru Ahmed bin Hanbel'dir. Bütün hadîs-i şerifleri okudu, inceledi. Otuzbin hadîs-i şerîfi içine alan "Müsned" adlı eserini, 700 bin hadîs-i şerîf içinden seçerek yazmıştır. Rebî' bin Süleymân, İmâm-ı Şafiî'nin şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ahmed bin Hanbel, sekiz şeyde imamdır; hadîs ilminde, fıkıh ilminde, Kur'ân ilminde, lügat ilminde, fakrda, zühdde, vera'da, tasavvufta ve sünnette imâm." Bağdâd'da mu'tezile fırkasına mensûb olanlar, Kur'ân-ı kerîm mahlûktur diyerek, bu yanlış i'tikâdlarına Abbasî halifesi Me'mûn'u da inandırdılar. Bunu kabûl etmesi için, Ahmed bin Hanbel hazretlerini de zorlayıp, Me'mûn vasıtasıyla bu husûsta baskı ve işkence yaptılar ve 28 ay hapsettiler. Bütün bu baskı ve işkencelere rağmen, o, "Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir" diyerek, Ehl-i sünnet i'tikâdını bildirdi. Mu'tasım'ın halifeliği sırasında da baskı ve işkencelere ma'rûz kaldı. El-Mütevekkil halife olunca, mu'tezile fırkası mensûblarını saraydan uzaklaştırdı. Fıkıh ve hadîs âlimlerine hürmet ve yakınlık gösterdi. Böylece Ahmed bin Hanbel hazretleri, yapılan baskı ve işkenceden kurtuldu. Yaptığı hizmetlerle, zamanındaki ve sonraki asırlardaki insanlara rehber oldu.

İçtihadı (Mezhebi): İslâmiyette, Ehl-i sünnet i'tikâdı üzere olan, amelde dört hak mezhebten biri de, Hanbelî mezhebidir. Ahmed bin Hanbel hazretleri bu mezhebin imamıdır. O, ictihâdlarıyla müslümanların Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için, amellerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun gösterdiği bu yola "Hanbelî mezhebi" ve Ehl-i sünnet i'tikâdında olan müslümanlardan, amellerini bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Hanbelî" denir.

Allahü teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette; îmânda, i'tikâdda tefrikaya (ayrılığa), kesinlikle izin verilmemiştir. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin inandığı ve bildirdiği ve Eshâb-ı kiramın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara, Ehl-i sünnet vel-cemâat veya kısaca "sünnî" denir. Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük İslâm alimleri tarafından, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan ba'zı ibâdetlerin ve günlük muâmelelerin tarifinde ve yapılışında gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara, amelî mezhebler denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimlerinin, aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına, dînin sahibi izin vermiş ve bu hâl, her zaman ve her yerde, müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek, müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfte de "Âlimlerin (müctehidlerin) mezheblere ayrılması rahmettir" buyurulmuştur.

Ahmed bin Hanbel'in talebelerinin ve kendisine suâl soranların müşküllerini hallederken ortaya koyduğu ve takibettiği usûller, Hanbelî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, dînî müşküllerin hallinde sırasıyla şu kaynaklara başvurmuştur:

1. Kitap ve Sünnet: Bütün müctehidler gibi Ahmed bin Hanbel de, bir işin nasıl yapılacağını Kur'ân-ı kerîmde açık olarak bulamazsa, hadîs-i şeriflere bakar, bunlarda bulunursa ona göre hüküm verirdi.

2. İcma ve Sahabe Kavli: Hadîs-i şerîflerde de açıkça bulamadığı bir iş için, icmâ var ise, öyle yapılmasını bildirirdi. İcmâ, Eshâb-ı kiramın hepsinin aynı sûretle yapması veya söylemesi demektir. İcmâya sözbirliği de denir. Eshâb-ı kiramdan sonra gelen Tabiînin de icmâsını delîl, senet kabûl etmiştir. Sahabe kavli (sözü, ictihâdı) bulunan bir mes'elede,

kendi ictihâdına göre hüküm vermezdi. Sahabenin sözüne göre hüküm verirdi. Hattâ, sahabe sözü bulamadığı husûslarda, Tabiînin büyüklerinden olan müctehidlerin ictihâdını, kendi re'yine tercih ederdi.

3.Bir mes'ele hakkında, Sahabe veya Tabiîne âit bir re'y (ictihâd) bulamazsa, zayıf ve mürsel hadîslerle amel eder, ona göre hüküm verirdi. Zayıf hadîsin de, sahîh hadîsin bir çeşidi olduğunu göz önünde tutardı.

4.Kıyas: İmâm-ı Mâlik'in (Rivâyet yolunu) ve İmâm-ı a'zamın (Rey ve Kıyas yolu)nu almış ise de, pek çok hadîs-i şerîf ezberlediğinden, önce hadîs-i şeriflerin bir birini kuvvetlendirmesine bakarak, ictihâd etmiştir. İctihâdda bu usûl, sadece Ahmed bin Hanbel'e âittir.

Hanbelî mezhebinde birçok âlimler yetişmiştir. Bu âlimlerin başında, Ahmed bin Hanbel'in kendi oğulları Sâlih ve Abdullah gelmektedir. Ebû Bekir el-Esrem, Abdülmelik el-Meymûnî, Ebû Bekir el-Merkezî, Harb bin İsmail, İbrâhîm bin İshâk el-Harbî gibi âlimler, Ahmed bin Hanbel'in bizzat kendisinden fıkıh ilmini öğrenmişlerdir. Bu mezhebin esâsını yaymak husûsunda üstün gayret gösteren âlimlerden biri de Ebû Bekir el-Hallâl'dır. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî de, Hanbelî mezhebinin esaslarını yayan âlimlerdendir.

Ahmed bin Hanbel'in (El-Müsned)'i en meşhûr eseridir. Oğlu Sâlih, çeşitli kimselere yazdığı (Mektuplar)'la babasının mezhebini yaymıştır. Abdülkâdir-i Geylânî "Fütûh-ül-Gayb" ve "Gunyet-üt-tâlibîn" kitabları ile Abdurrahmân el-Cezîrî'nin "Kitâb-ül-Fıkhı ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa"sında, bu mezhebin esaslarını en geniş şekilde açıklamakadır. "el-Mugnî", "el-İknâ", "Bülûgul-Emânî" adındaki eserler de Hanbelî fıkhı üzere yazılmıştır.

Bu mezhep, Şam ve Bağdâd taraflarında çok yayılmıştı. Şimdi azalmıştır. Arabistan'da da mensûbları vardı.

Menkıbeleri ve medhi: Yahyâ bin Maîn şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel gibi bir zât daha görmedim. Elli sene onunla sohbet ettim. Kendinde bulunan üstünlüklerden hiç biriyle asla kendini medhetmedi."

Oğlu Abdullah: "Babam her gece Kur'ân-ı kerîmin yedide birini okur, her yedi günde bir hatim ederdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra biraz istirahat eder, sonra kalkıp sabaha kadar ibâdet ve tâatla meşgûl olurdu. Giydiği elbiseyi en ucuz kumaştan yaptırırdı. Çok kere az şey yer, "Ölecek olan kimse için, bunlar çok bile" derdi, demiştir.

Gece namazını hiç bırakmazdı. Halka dâima kolaylık yollarını gösterir, ağır vazîfeleri yüklemezdi. Acıktığı zaman birşey bulamazsa, kimseyi rahatsız etmez, birşey istemezdi. Çoğu zaman ekmeğine sirke katık olurdu. Yolda yürürken, hızlı adımlarla yürürdü. Onu daha çok, mescidde, cenâze namazında ve hasta ziyâretinde görürlerdi. Beş haccın üçüne yürüyerek gitti.

Seleme bin Şebîb'den şöyle nakledilmiştir: "Birgün Ahmed bin Hanbel'in huzûrunda oturuyor idik. İçeriye bir zât girip, "Ahmed bin Hanbel kimdir?" dedi. Biz susup bekledik. "Ahmed bin Hanbel benim, ne istiyorsun?" dedi. Gelen zât dedi ki, "Dörtyüz fersah uzaktan geliyorum. Cum'a gecesi uyumuştum. Rü'yâmda biri gelip, bana Ahmed bin Hanbel'i biliyormusun dedi. Hayır tanımıyorum dedim. Bağdad'a git, onu sor ve bulunca, Hızır aleyhisselâm sana selâm söyledi de. Semâvattaki melekler ondan râzıdır. Çünkü o, nefsine asla uymadı, Allahü teâlâya itaat husûsunda çok sabırlı davrandı" dedi. Ahmed bin Hanbel "Mâşâallah, lâ havle velâ kuvvete illâ billah" dedi. Sonra o zâta, "Başka bir söyleyeceğin ve ihtiyâcın var mı?" dedi. "Hayır sadece bunun için geldim" dedi ve o gün Bağdâd'dan ayrıldı.

Ahmed bin Muhammed bin Amr, Ebû Abdurrahmân bin Ahmed'den naklen şöyle anlatır: "Bir defasında hadîs âlimleri,

Ebû Âsım Dahhak İbni Mahled'in meclisinde toplanmıştı. Onlara dedi ki, fıkıh öğrenmek istemez misiniz, halbuki aramızda fıkıh âlimi yok dedi. Aramızda bir kişi var dediler. Kimdir o? dedi. Şimdi birazdan gelir dedik. Biraz sonra Ahmed bin Hanbel karşıdan göründü. Karşılayalım dedi. Oradakiler, o böyle şeyden hoşlanmaz dediler. Gelince Ebû Âsım onu yanına oturtup, fıkhî mes'eleler sormaya başladı. Bir suâl sordu ve cevap aldı. Sormaya devam ederek, bir kaç kere sorup cevap aldı. Sonra da, bu derya gibi bir âlimdir, dedi."

Nadr bin Ali şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel'in işi, hep âhıret ile ilgili idi. Dünyâ menfaatleri ona yöneldi fakat o kabûl etmeyip, geri çevirdi."

Nûh bin Hubeyb şöyle demiştir: "Ahmed bin Hanbel'i Hîfe mescidinde 198 (m. 813) senesinde gördüm. Bir direğe yaslanmış oturuyordu. Hadîs ilmi ile uğraşan hadîs ehli, yanına toplanmıştı. Onlara hadîs-i şerîf ve fıkıh öğretiyordu. Bize de, haccın yapılışı ile ilgili fetvâ veriyordu."

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri kendisi anlatır: Birgün, sahrada yalnız idim. Yolu şaşırmıştım. Yolda bir köylü gördüm. Bir kenarda oturmuş idi. Gideyim ve ona yolu sorayım dedim. Gittim ve ona sordum. Açım dedi. Bir parça ekmeğim vardı, ona verdim. Gür bir sesle: Ey Ahmed! Sen kim oluyorsun ki, Allahü teâlânın evine (Beytullaha) gidiyorsun! Allahü teâlâ oraya gitmene râzı olmayınca, elbette ki yolunu şaşırırsın! dedi. Bunun üzerine: "Yâ Rabbî, senin köşelerde, kenarlarda, sakladığın, halkın gözünden örttüğün böyle kulların da varmış" dedim. O zât şöyle dedi: "Ne zannediyorsun Ahmed, ne zannediyorsun! Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, eğer Allahü teâlâdan isteseler, bütün gökler ve yerler, onların hürmetine altın olur." O anda toprak ve dağlar altın olmuştu. Kendimden geçtim ve düştüm.

Ahmed bin Hanbel'in, yevmiye ile çalışan bir işçisi vardı. Akşam talebesine, bu işçiye ücretinden fazla ver, dedi. Talebe, ücretinden fazla para verdi. İşçi almadı ve gitti. Hazret-i imâm, arkasından yetiş, şimdi alır, dedi. Dediği gibi, işçi parayı aldı. Hazret-i imâma sebebi suâl edildiğinde buyurdu ki: "O zaman böyle birşey aklından geçiyordu. Şimdi ise bu düşünce onda yok oldu. Alması tevekkülünü bozmıyacağı için aldı." Tevekkül nedir diye suâl ettiler. Buyurdu ki, rızkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır.

Taberânî hazretleri şöyle nakleder: Zamanın meşhûr bir falcısı vardı. Fal baktırmak istiyenler her taraftan gelir kendisini bulurlardı. Bu şahıs falcılığı meslek hâline getirmişti. Daha sonra hastalandı. Yirmi sene iyileşemedi. Biri ziyâretine gelmişti. Hâlini görünce "Senin iyileşmenin tek yolu var, o da zamanımızın en büyük âlimlerinden ve evliyâsından biri olan Ahmed bin Hanbel hazretlerinin duâ etmesidir" dedi. Bu falcı da annesini gönderip, duâ etmesini istedi. Annesi evine varınca dedi ki:

"Oğlum yirmi senedir hasta yatmaktadır. Bunun iyileşmesi için sizden duâ istemeye geldim."

"Herkes iyileşmek için oğluna gelirdi. Senin oğlun da, herşeyi bildiğini zannederdi. Kendi hastalığını tedâvi etmeyip de, seni bana mı gönderdi?" dedi. Kadının çok ısrarı karşısında dayanamayıp, falcılığı bırakması şartıyla duâ edeceğini söyledi. Hazret-i imâmın bu sözü üzerine falcılığı bıraktı. Tövbe istiğfar etti ve sıhhate kavuştu.

Bir gencin, felç olmuş, hasta bir annesi vardı. Birgün oğluna: Ey oğlum! Eğer benim rızâmı almak, beni sevindirmek istersen, İmâm-ı Ahmed'in huzûruna git ve sıhhate kavuşmam için bana duâ etmesini söyle. Belki Allahü teâlâ beni bu hâle getiren" bu hastalıktan kurtarır, dedi. Genç, İmâm-ı Ahmed'in kapısına geldi ve seslendi, içerden bir ses, kimsin? dedi. Cevâbında: Size muhtacım, hasta bir annem var, sizden duâ istiyor, dedi. İmâm çok üzüldü. Kendi kendine: Beni nereden biliyor? dedi. Sonra kalktı, abdest aldı, namaza durdu, imâmın

hizmetçisi o gence: Sen geri dön, imâm duâ ediyor, dedi. Genç geri döndü. Evin kapısına geldiği zaman, annesi kalktı ve oğlunu kapıda karşıladı. Allahü teâlânın izni ile tam sıhhate kavuştu.

Hazret-i İmâm, Abdullah bin Mübârek hazretlerinin gelmesini ve onunla görüşmeği çok arzu ediyordu. Nihâyet bir gün oğlu: “Babacığım! Abdullah bin Mübârek geldi, kapıdadır, sizi görmek istiyor” dedi. İmâm-ı Ahmed içeri alma, dedi. Oğlu, babacığım, bunda ne hikmet vardır ki, senelerdir onu görmek arzusu ile yanıyordun, bugün bu se’âdet, bu ni’met kapınıza geldi, de içeri almıyorsunuz, dedi. Babası: “Evet, söylediğin gibidir. Ama korkarım ki, onu gördükten sonra ayrılığına dayanamam. Onun kokusu için bir ömür harcadım. Onu ayrılmak olmayan yerde görmek isterim” dedi.

Ahmed bin Hanbel’e, İmâm-ı Şafiî Mısır’dan mektûb göndermişti. Okuyunca ağladı. Sebebi sorulunca, rü’yâda Resûlullahı (aleyhisselâm) görmüş, Ahmed bin Hanbel’e mektûb ile benden selâm yaz ve de ki, Kur’ân-ı kerîmin mahlûk olup olmadığı kendisinden sorulacak. Cevâb vermesin buyurmuş, dedi.

İbn-i Ebî Verdî hazretleri anlatır: Bir gece rü’yâmda Resûlullahı gördüm. Kendisine dedim ki: “Yâ Resûlallah! Ahmed bin Hanbel hakkında ne buyurursunuz?” “Senin yanına Mûsâ aleyhisselâm geliyor, bu suâlini ona sor!” Bir müddet sonra yanıma Mûsâ aleyhisselâm geldi. Aynı suâlimi ona sorduğumda buyurdu ki: “Ahmed bin Hanbel zâhirî ve bâtınî ilimde kemâle gelmiş, çok sâdık bir kimsedir. Allahü teâlâ muhakkak sâdıklarla beraberdir.”

Ahmed bin Hanbel vefât ederken eliyle işâret edip, hayır olmaz dedi. Oğlu babacığım bu ne hâldir? dedi. “Şu an tehlike zamanıdır, duâ ediniz. Şeytan felâket toprağını başıma saçmak istiyor. Ey Ahmed, benim elimde can ver diyor, ben de “Hayır olmaz! hayır olmaz!” diyorum” dedi. Bir nefes kalıncaya kadar tehlike vardır. Şeytanın aldatmasından emîn olmak yoktur, buyurdu. Vefât haberi, bütün Bağdâd halkını ağlattı. Cenâze namazını kılmak üzere çevreden gelenlerle birlikte, binlerce insan toplanmıştı. Bağdadlılar evlerinin kapısını açıp, cenâze namazı için abdest almak isteyen gelsin, diye bağırdılar. Cenâze namazı kılınınca, kuşlar tabutu üzerinde uçuşup, kendilerini tabuta vurdular. Cenâze namazında yüzbine yakın kişi bulundu. O gün yahudi ve hıristiyanlardan pek çok kimse, bu hâdiseyi görerek müslüman oldu. Ağlayıp, bağırarak, “Lâ ilahe illallah” dediler.

Muhammed İbni Huşeyme der ki, vefâtından sonra hazret-i imâmı rü’yâmda gördüm. Nereye gidiyorsun? dedim. Cennete gidiyorum, dedi. Allahü teâlâ sana ne muâmele etti? dedim. Cevâbında buyurdu ki, Allahü teâlâ beni mağfiret etti. Başıma taç giydirdi ve “Ey Ahmed! Kur’ân-ı kerîme mahlûk demediğin için, bu ni’metleri sana verdim” diye buyurdu.

Muhammed bin Huzeyme şöyle anlatır: Ahmed bin Hanbel’in vefât haberini İskenderiyye’de iken duydum. Çok üzülmüştüm. Rü’yâmda Ahmed bin Hanbel’in salına salına yürüdüğünü görüp kendisine: Ey imâm; bu ne biçim yürüyüş böyle? dedim. Ahmed bin Hanbel: Dünyâda Allahü teâlânın dînine hizmet edenlerin, Cennetteki yürüyüşleri böyledir buyurdu. Ben; Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti? diye suâl ettim, İmâm hazretleri: Allahü teâlâ beni affetti, başıma bir taç, ayağıma altından iki ayakkabı giydirdi ve Ey Ahmed! Kur’ân-ı kerîm benim kelâmımdır, diye inandığın için, bu iltifâtlara kavuştun. Ey imam, Süfyân-ı Sevrî’den sana ulaşan duâlar var, onlarla dünyâda duâ ettiğin gibi, şimdi de duâ et, dedi. Bu emir üzerine: “Ey âlemlerin Rabbi olan Allahım, bizleri af ve mağfiret eyle. Bizlere suâl sorma” diye duâ ettim. Bu duâdan sonra: Ey Ahmed, işte Cennet, gir oraya buyurdu ve ben de Cennete girdim.”

Eserleri:

1. Müsned. 30 bin hadîs-i şerîfi içine almıştır. Matbûdur.

2. Kitâb-üs-Sünne.

3. Kitâb-üz-Zühd. (Matbûdur).

4. Kitâb-üs-Salât.

5. Kitâb-ül-vera' ve'l-îmân.

6. Kitâb-ür-Reddi ale'l-Cehmiyye ve'z- Zenâdıka. (Matbûdur).

7. Kitâb-ül-eşribe. Matbûdur.

8. Kitâb-ül-mesâil.

9. Cüz-fi usûl-üs-Sünne.

10. Fadâil-üs-Sahâbe. 2 cild halinde matbûdur.

11. Er-Reddü a'lâ men-Tenâkua fi'l-Kur'ân.

12. Et-Tefsîr.

13. En-Nâsih ve'l-Mensûh.

14. Et-Târih.

15. Hadîsu Şu'be

16. Mukaddem ve'l-Muahhar fi'l-Kur'ân.

17. Vücûbât-ül-Kur'ân.

18. Menâsik-ül-kebîr ve's-Sagîr.

19. El-Cerhu ve't-Ta'dîl.

20. Kitâb'ül-ilel ve ma'rifet'ür-Ricâl. Matbûdur.

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"İki kişi birbiriyle sevişir de sonra araları açılırsa, bu ancak birisinin işlediği bir günah sebebiyle olur."

"Bile bile bir dirhem gümüş kıymetinde faiz yimek, otuz zinâdan daha çok günahtır."

"Kişinin günahları çoğaldığı zaman, günahlarına keffâret için, Allahü teâlâ onu geçim sıkıntısına düşürür."

"Bize en sevimli ve âhırette en yakın olanınız, ahlâkı güzel olanınızdır. En sevimsiz ve en uzak olanınız da, çok konuşup, hezeyan eden, ağzını yayarak konuşan, konuşmasında kendisini öven ve lüzumsuz sözler söyleyen kibirlilerdir."

"Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunanı, Allahü teâlâ yüzü üstü Cehenneme atar."

"Dünyâyı seven, âhıretine zarar eder, âhıretini seven, dünyâsını zararlandırır. Bu böyle olunca, siz bâkiyi fâni üzerine (âhıreti) tercih ediniz."

"Faziletlerin en üstünü, sana gelmeyene gitmen, vermeyene vermen ve kötülük edene iyilik etmendir."

"Îmânın en sağlam kulpu, Allah için sevmek ve Allah için buğz etmektir."

"Kim bir musîbetle karşılaşır ve Allahın emir ettiği gibi "İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn" dedikden sonra, Allahım, bu musîbetle beni mükâfatlandır ve bunun ardında bulunan hayırlısını bana ver, dese, Allahü teâlâ onun istediği gibi yapar."

Ahmed bin Hanbel, Abdullah İbni Ömer'den nakleder: Sa'd (radıyallahü anh) abdest alırken, Resûlullah (aleyhisselâm) gördü. "Yâ Sa'd! Suyu niçin isrâf ediyorsun?" buyurdu. Abdest alırken de isrâf olur mu dedik te: "Büyük nehirde de olsa, abdestte fazla su kullanmak isrâf olur" buyurdu.

"Rükû' ile secde arasında belini ve sırtını doğrultmayan kimseye, kıyâmet gününde Allahü teâlâ bakmaz."

"İnsanların en fenâ hırsızı, namazından çalandır." (Namazın rükû' ve secdesini tam yapmıyandır)

"Kıyâmet günü Arş-ı a'zamın etrâfında, bir takım insanlar için kürsüler kurulacaktır. Bunların yüzleri, ayın ondördü gibi parlayacaktır. İnsanlar feryâd ederken, onlar feryâd etmez, insanlar korkarken, onlar korkmazlar. Onlar korku ve kederleri olmayan, Allahın gerçek dostlarıdır" buyurdu. Bunların kim olduğu sorulunca: "Onlar, Allah için sevişen kimselerdir" buyurdu.

“Bütün çocuklar, müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları sonra anaları, babaları, Hıristiyan, yahudi ve dinsiz yapar.”

“Bir kimse mâni yok iken üç Cum’a namazı kılmazsa, Allahü teâlâ kalbini mühürler, ya’nî iyilik yapamaz olur.”

“Cum’a günü bir an vardır ki, mü’minin o anda yaptığı duâ reddolmaz.”

Ahmed bin Hanbel hazretlerinin güzel sözlerinden bir kısmı şunlardır:

“İlim, insanlara, ekmek ve su kadar lâzımdır, ilim, rivâyet ve kuru ma’lûmat çokluğu değildir. İlim, faydalı olan ve kendisiyle amel edilen şeydir.”

“Kulun kalbini ıslah etmesi için, iyilerle beraber olması kadar faydalı bir şey yoktur. Yine kulun fâsıklarla beraber olup, onların işlerine dikkat ve nazar etmesi kadar zararlı birşey yoktur.”

“Günahlar îmânı zayıflatır.” Ahmed bin Hanbel hazretlerine bir gün “Tevekkül nedir?” diye sordular, “İnsanlardan istemeyi ve onlara yalvarmağı terk etmektir” buyurdu.

“Yemeği, din kardeşleriyle sürûr içinde, fakirlerle ikram ve cömertlikle, diğer insanlarla da mürüvvet içinde yemek lâzımdır.”

“Her şey için kerem vardır. Kalbin keremi Hâlıkdan râzı olmak, kadere rızâ göstermektir.”

“Sizde olmıyan meziyetlerle sizi medheden kimsenin, sizde olmayan kötülüklerle de bir gün kötüleyeceğini unutmayınız.”

“İstediklerini vermediğiniz zaman kızan, kırılan veya küsen arkadaş, gerçek arkadaş değildir.”

“Kibir taşıyan kafada, akıla rastlıyamazsınız.”

“İnsanların ahmak sınıfı, kendilerinin medh edilmesinden hoşlananlarıdır.”

“Tevekkül, herşeyi Allahtan bilmek ve rızkı O’nun verdiğine inanmaktır.”

“Tevekkül, bütün işlerinde Allahü teâlâya teslim olmak, başa gelen her şeyi O’ndan bilip katlanabilmektir.”

“İnsana az bir mal yetişir. Çok mal ise kâfi gelmez.”

“Bir kimse, sâdık bir arkadaşını kaybederse, kendisi için zillettir.”

“Hüsn-i zannı olanın hayatı hoş geçer.”

“Yalan söylemek, emniyeti giderir.”

“Meziyyet, fazîlet, ilim ve irfan tamamlığı iledir.”

“Ayıplardan uzak arkadaş arayanlar, arkadaşsız kalır.”

Ahmed İbni Hanbel’e sordular: “Her gün sabahtan akşama kadar câmide ibâdet edip, Allahü teâlâ benim rızkımı nereden olsa gönderir, diyen kimse, nasıl bir adamdır?” Cevâbında: “Bu kimse câhildir. İslâmiyetten haberi yoktur. Çünkü, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; “Allahü teâlâ benim rızkımı, süngümün ucuna koymuştur.” Ya’nî rızkım cihad ile gelmektedir.”

İhlâs nedir? sorusuna, “Amellerin âfetlerinden kurtulmaktır.” Tevekkül nedir? sorusuna, “Rızkın Allahü teâlâdan olduğuna inanmaktır” cevâbını vermiştir.

Zühd nedir? sorusuna “Zühd üç türlüdür; câhilin zühdü, haramları terk etmektir. Âlimlerin zühdü, helâl olanların fazlasından sakınmaktır. Âriflerin zühdü, Allahü teâlâyı unutturan şeyleri terk etmektir.”

Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah, "Babam fütüvvet nedir? sorusuna; korktuğun şey (Cehennem) için, arzu ettiğin şeyi (hevâ ve hevesi) terk etmektir, diye cevap verdi" demiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 161

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 72

3) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 412

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 4

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 431

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 96

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2 sh. 96

8) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 290

9) Kâmûs-ul-a'lâm cild-1 sh. 788

10) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 980

11) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 36

12) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 121, cild-7, sh. 84

13) El-bidâye ve'n-nihâye cild-10, sh. 325

14) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh. 195

15) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 232

16) Hidâyet-ül-müvaffıkîn sh. 63

17) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 70

18) Mir'ât-ül-cinân cild-2 sh. 132

19) Eshâb-ı Kirâm sh. 310

20) Fâideli Bilgiler sh. 13, 44, 73, 87, 91, 143, 158

21) Vehhâhîye Nasîhat sh. 13, 24

22) El-A'lâm cild-1, sh. 203

23) Sıfât-üs-safve cild-2, sh. 190

24) Sebîl-ün-necât sh. 25

25) Eşedd-ül-cihâd sh. 7

26) Zehebî, Mukaddimet-ül-Müsned sh. 82

27) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 304

28) Menâkıb-ı Ahmed bin Hanbel (İbn-i Cevzî)

İMÂM-I BUHÂRÎ

Hadîs âlimlerinin en büyüğü. Kur'ân-ı kerîmden sonra, dünyânın en kıymetli kitabı olan "Buhârî-yi şerîf adı ile meşhûr hadîs kitabını yazan, büyük İslâm âlimidir. İsmi, Muhammed bin İsmail bin İbrâhîm bin Mugîre bin Berdizbeh el-Cu'fî el-Buhârî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 194 (m. 810) senesinin Şevval ayında, Cum'a günü öğleden sonra, Buhârâ'da doğdu. 256 (m. 870)'de Semerkant'ta Ramazan bayramı gecesi 62 yaşında iken vefât etti. Kabri, Semerkant'ın Hertenk kasabasındadir.

Hadîs ilminde yüksek derecede olup, üç yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi, senetleriyle birlikte ezbere bilen bir âlim olduğu için "İmâm", Buhâralı olduğu için de "Buhârî" denilmiş ve "İmâm-ı Buhârî" ismiyle meşhûr olmuştur.

İmâm-ı Buhârî, Allahü teâlânın sâlih kullarından idi. Zamanında, hadîs ilminde kitap ve sünnetin ma'nâlarını anlamada, zekâda, fıkıh bilgisinin çokluğunda, zühd ve vera'da, kuvvetli ictihâdda ve istinbatta (hüküm çıkarmada) bir eşi yoktu.

İmâm-ı Buhârî, ilk tahsiline doğduğu yer olan Buhârâ'da başladı. Babası da hadîs ilminde âlim olup, dördüncü tabaka râvilerinden idi. O zaman Buhârâ önemli ilim merkezlerinden biri idi. İmâm-ı Buhârî'nin babası, henüz o küçük yaşta iken vefât ettiğinden yetim kaldı. Sâlih bir zât olan babasından çok miras kalmıştır. Babasının ölümü üzerine onu annesi yetiştirdi. Annesi, İmâm-ı Buhârî ile kardeşini yetiştirme konusunda oldukça titiz davrandı. Babalarından miras kalan serveti, onların tahsili ve terbiyesi için harcadı, duâsı makbûl sâliha bir hanım idi. İmâm-ı Buhârî'nin küçük yaşta gözleri bir hastalıktan dolayı görmez olmuştu. Annesi tedâvi ettirmeye

çalıştı ise de, oğlunun bu körlüğü devam etti. Çocuğunun gözlerinin görmesi için, uzun zaman duâ etti. Bir gece rüyasında İbrâhîm aleyhisselâmı görüp, duâ istedi. İbrâhîm aleyhisselâm ona, “Üzülme, Allahü teâlâ oğlunun gözlerini geri verecek” diye müjdeledi. Sabah olunca İmâm-ı Buhârî’nin gözleri tekrar görmeye başladı.

İmâm-ı Buhârî küçük yaşta iken, Buhâra’daki âlimlerden ilim öğrenmeye başladı. Kabiliyeti ve zekâsının üstünlüğü ile dikkati çekiyordu. Bu ilk tahsil yıllarında, hadîs ilmini öğrenmeye karşı ilgi duymaya başlamıştı. Kendisine hadîs ilmini öğrenmeye nasıl başladığı sorulduğunda; “Bu ilmi öğrenmeye kâtipler arasında kâtiplik yaparak başladım. On yaşına kadar böyle devam ettim.” cevâbını vermiştir. On yaşından itibâren hadîs âlimlerinin derslerine devam etmeye başladı. Henüz onbeş yaşına girmeden, yetmişbin hadîs-i şerîf ezberlemişti. Bu garip hâdiseyi duyanlar, Hakîkaten bu kadar hadîs-i şerîfi ezberledin mi?” diye sorduklarında onlara, “Evet!” Hattâ yetmişbinden daha fazladır. Ayrıca bu hadîslerin kim tarafından rivâyet edildiğini, râvilerin doğum ve ölüm târihlerini de biliyorum” dedi. Bu ilimde o kadar yükselmişti ki, hocaları ile karşılıklı ilmî münâzaralarda bulunurlardı. Nitekim hocası Dahilî, ba’zı hadîs rivâyetindeki eksikliklerini onun yardımıyla tamamlamıştır. Zekâsının keskinliği ve hafızasının kuvveti ile etrâfındakilerin hayret ve takdîrini kazandı. Onaltı yaşına gelince, Abdullah İbni Mübârek ve Veki’ bin Cerrâh’ın yazdıkları hadîs kitaplarını ezberledi. Bu yaşta, büyük din âlimlerinin yazılarını okuyup anlardı.

O zaman bilhassa hadîs ilmini öğrenmek için, meşhûr hadîs âlimlerinin bulunduğu ilim merkezlerine gitmek, ilim öğrenmek için önemli bir şart idi. Bu sebeple İmâm-ı Buhârî de 16 yaşından itibâren, ilim öğrenmek için seyahatlere çıkmıştır. Pek çok ilim merkezine yaptığı seyahatleri, 40 yaşına kadar devam etmiştir.

Kendisinden şöyle nakledilmiştir: “Onaltı yaşında iken Abdullah İbni Mübârek’in ve Veki’ bin Cerrâh’ın kitâblarını ezberledim. Fıkıh ilminde müctehidlerin, rey ehlinin bildirdiklerini öğrendim. Sonra annem ve kardeşim Ahmed’le birlikte hacca gittik. Hac farizasını yaptıktan sonra, annemle kardeşim Buhâra’ya döndü. Ben Mekke’de kalıp, hadîs-i şerîf toplamaya başladım. 18 yaşına girdiğimde, Sahabe ve Tabiînin fetvâlarını topladım. Bu arada Medine’ye gittim. Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfi başında, geceleri ay ışığında “Târih-ül-kebîr” kitabımı yazdım. Bu kitabda yazdığım ve ismi geçen her zâtın, bende bir kıssası vardı. Kitabı uzatmamak için bunları yazmadım.” İmâm-ı Buhârî Mekke’de bulunduğu sırada Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî’den Şafiî fıkhını öğrenmiştir. Ayrıca Târih-i kebîr’ini yazarken istifâde ettiği Sahabe ve Tabiînin rivâyet ve fetvâlarını da bu sırada öğrendi.

İmâm-ı Buhârî’nin ilim için yaptığı seyahatleri 210 senesinde başlayıp, yıllarca sürmüştür. Gittiği ilim merkezleri; Mekke, Medine, Bağdâd, Basra, Kûfe, Mısır, Nişâbûr, Belh, Merv, Askalan, Dımeşk, Hums, Rey, Kayseriyye ve diğer yerlerdir. Gittiği yerlerde, zamanın meşhûr hadîs âlimleriyle görüşüp, onlardan hadîs-i şerîf dinliyordu, işittiği hadîs-i şerifleri yazıyor ve ekseriyetle ezberliyordu. O kadar kuvvetli zekâsı ve hafızası vardı ki, hadîs-i şerîfi bir kere işitince veya okuyunca hemen ezberliyordu. Haşid bin İsmail şöyle anlatmıştır: “Buhârî, işittiklerini küçük yaşına rağmen yazmıyordu, ama ezberliyordu. Basra’da bizimle beraber hadîs âlimlerini dolaşırdı, biz yazardık, fakat o yazmazdı. Biz ona yazmamasının sebebini sorar dururduk. Aradan onaltı gün geçmişti ki bize, “Artık bana sataşmakta çok oldunuz, yazdıklarınızı getirip gösterin bakalım” dedi. O’na yazdıklarımızı getirdik. O da bize, onbeşbinden fazla hadîs-i şerîfin hepsini ezberden okuyuverdi. Sonra şöyle dedi: “Görüyorsunuz ki boşuna gelip, günlerimi heder etmemişim!” O zaman anladık ki, hadîs ilminde hiç kimse O’nu geçemez.”

Süleymân bin Mücâhid şöyle anlatmıştır: “Birgün Süleymân bin Selâm Bikendî’nin yanına gitmiştim. Yanına varır varmaz: “Biraz önce gelseydin, yetmişbin hadîs-i şerîf ezberlemiş olan bir çocuk görecektin.” dedi. Bu söz üzerine çok merak edip dışarı çıktım. Bir çocukla karşılaştım. Bahsedilen çocuk budur diye düşünerek “Yetmişbin hadîs-i şerîf ezberleyen sen misin?” dedim. “Evet efendim, daha da fazlasını ve Sahabeden, Tabiînden olup da, rivâyet ettiği hadîs-i şerîf ezberlediğim râvilerin, doğum ve vefât târihlerini, yaşadıkları yerleri biliyorum...” dedi. Kendisi şöyle anlatmıştır: “Hadîs öğrenmek için iki defa Mısır’a ve Şam’a, dört defa Basra’ya gittim. Hicaz’da altı sene kaldım. Hadîs âlimleri ile birlikte Bağdâd ve Kûfe şehirlerine kaç defa gittiğimi sayamam.” İmâm-ı Buhârî, bu seyahatlerinde binden fazla âlimden hadîs ve diğer ilimleri öğrenmiş ve nakletmiştir. Hocalarından bir kısmı şu zâtlardır:

Buhâra’da; Muhammed bin Selâm el-Bikendî, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Muhammed bin Yûsuf el-Bikendî, İbrâhîm bin el-Eş’as. Mekke’de; Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî el-Mekrî, Ebû Sabit Muhammed bin Abdullah, Ahmed bin Muhammed el-Ezrâkî. Medîne’de; Abdülazîz el-Üveysi, Mutarrif bin Abdullah. Vâsıt’ta; Amr bin Muhammed bin Avn. Bağdâd’da; Süreyc bin en-Nu’mân, Muhammed bin Îsâ et-Tabbaî, Ali bin Mensûr. Basra’da; Ebû Âsım en-Nebîl eş-Şeybânî, Bedel bin el-Minber, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Ömer bin Âsım el-Kilâbî, Abdurrahmân bin Muhammed bin Hammâd, Abdullah bin Gedanî. Kûfe’de; Ebû Nuaym el-Fazl bin Dükayn, Talak bin Ganem, Hasan bin Atiyye, Abdullah bin Mûsâ, Hâlid bin Muhalled, Hallad bin Yahyâ, Ferve bin Ebi’l Magraî. Mısır’da; Sa’îd bin Ebî Meryem, Abdullah bin Sâlihîl-kâtip, Sa’îd bin Tüleyd, Amr bin Rebî’ bin Târık. Şam’da; Ebû Mesher, Ebû Nasr-i’l-Ferâdisî, Rey’de; İbrâhîm bin Mûsâ el-Hâfız, Merv’de; Ali bin el-Hasen bin Şekik, Abdân bin Osman el-Mervezî, Muâz bin Esed, Sadaka bin el-Fazl. Nişâbûr’da; Yahyâ bin Yahyâ, Bişr bin el-Hakem, Muhammed bin Yahyâ, ez-Zühlî. Kayseriyye’de; Muhammed bin Yûsuf el-Feryâbî. Hums’ta; Ebü’l-Mugîre, Ahmed bin Hâlidî Vehbî, Ebü’l-Yemân, Yahyâ el-Vehazî, Ali bin Ayas. Askalan’da; Âdem bin Ebî Ayas. Ayrıca Ali bin el-Medînî, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, İsmail bin İdris el-Medînî, İshâk bin Râheveyh, Süleymân bin Harb, Ebû Gassan en-Nehbî, Ubeydullah bin Mûsâ el-Absî, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Abdülkuddüs bin el-Haccâc ve diğerleri.

İmâm-ı Buhârî hazretleri, hadîs-i şerîflerin râvilerini çok inceler, dînin emirlerine uymayan, edeblerini gözetmeyen, ahlâkında bir kusur olan kimselerin rivâyet ettiği hadîs-i şerifleri almazdı. Hadîs-i şerîfin metnini ezberlediği gibi, o hadîs-i şerîfi rivâyet eden zâtların künyesini, doğum-ölüm târihlerini, ahlâkını, yaşayışını, kimden rivâyette bulunduğunu, o râviden başka kimlerin hadîs-i şerîf aldığını hep öğrenir, ezberlerdi. Bir kimse hadîs rivâyetinde ve râvilerin senedinde hatâya düşse, hemen İmâm-ı Buhârî hazretlerini bulur, doğrusunu ondan öğrenirdi.

İmâm-ı Buhârî’den hadîs-i şerîf işitip, rivâyet edenlerin sayısı doksanbinden fazladır. Gittiği her yerde, etrâfı hadîs-i şerîf almak ve öğrenmek isteyenlerle dolup taşardı. Nişâbûr’a gittiğinde kendisini dörtbin kişi karşılamıştır.

İmâm-ı Buhârî’den hadîs-i şerîf rivâyet eden hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır:

Ebû Îsâ et-Tirmizî, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin Nasru’l-Mervezî, Müslim bin Haccâc, Sâlih bin Muhammed, İbrâhîm bin İshâk el-Harbî, Ebû Bekir bin Huzeyme, Ebû Zür’a, Ebû Kays Muhammed bin Cum’a bin Sa’îd, en-Nesâî, Muhammed bin Ahmed ed-Dülabî, Ebû Hatim İbni Ebiddünyâ, el-Fazl bin Abbâs er-Râzî, Ebû Kureyş Muhammed bin Cum’a el-Kühistânî, Muhammed Yûsuf el-Firebrî ve diğerleri.

İmâm-ı Buhârî ömrünün son yıllarında, Nişâbûr’a döndüğünde, ilimdeki üstünlüğünü bilenler etrâfında

toplanmıştı, ilim meclisine devam edenlerin çokluğu ve gördüğü itibar, ba'zı kimselerin kıskanmasına ve hoş olmayan tutum içine girmelerine sebep olmuştur. Bundan dolayı Nişâbûr'dan ayrılıp, Buhâra'ya gitti. Buhâra'ya varınca vâli Hâlid bin Ahmed, İmâm-ı Buhârî'ye haber gönderip, eserlerini alıp, yanına gelmesini, onları bizzat kendisinden dinlemeyi istediğini bildirdi. Ayrıca kendi çocukları için husûsî hadîs-i şerîf dersi vermesini istedi. İmâm-ı Buhârî, vâliye şöyle cevap verdi: "Ben ilmi, emîrin kapısına götürüp zelîl etmem. Eğer ilmi istiyorsan, mescidde, yahud evimdeki ilim meclisinde hazır bulun. Bu sözümü kabûl etmezsen, beni kürsüde ders vermekten men et ki, ben Allah katında ma'zur olayım. Halbuki ben, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) "Her kime bir ilimden sorulur, o da onu gizlerse, kıyâmet günü ateşten bir gem vurulur" hadîs-i şerîfi gereğince, ilmi gizleyemem." Çocukları için husûsî ders vermesini istemesine karşı da şöyle cevap verdi:

"Ben, bir kısım kimseleri hadîs-i şerîf dersinden men edip, birkaç kişiye ders veremem." Bunun üzerine vâli, İmâm'ın Buhârâ'dan çıkması emrini verdi. İmâm-ı Buhârî, vâliyi Allahü teâlâya havale edip, Buhârâ'dan çıktı. Aradan bir ay geçmeden bu vâli görevinden alındı. Bir merkebe bindirilip, şehri dolaştırılması ve "Kötü işler yapanın sonu işte budur" diye bağırılması emri geldi. Vâlinin sözlerine uyarak, İmâm-ı Buhârî'ye çeşitli eza ve cefâlarda bulunan kimselerin de her birine, insanların ders ve ibret alacakları çeşitli belâlar isâbet etti.

İmâm-ı Buhârî hazretlerinin Buhârâ'dan çıkış haberi üzerine, Semerkantlılar kendisini da'vet ettiler. Giderken yolda Semerkantlılar'dan bir kısım insanların kendisini isteyip, bir kısmının istemediği haberim alınca, Harteng'de akrabalarının yanında kaldı. İşin içyüzünü öğrenmek istemişti. İnsanların bu hâlinden kalbi daraldı ve canı sıkıldı. Teheccüd namazından sonra ellerini açıp, "Yâ Rabbî! Yeryüzü bu genişlikle bana dar oldu. Beni tarafına al" diye duâ etti. O ay, orada hastalandı ve Ramazan Bayramı gecesi Semerkant'dan 72 km. uzaklıkta, olan Harteng'de vefât etti. Kabri oradadır.

Abdülvâhid bin Âdem Tevâvisî şöyle anlatmıştır:

"Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Eshâb-ı kiramdan ba'zıları ile beraber bir yerde durdular. Yanlarına gelip selâm verdim. Selâmımı aldılar. Daha sonra burada durmalarının hikmetini sordum. Buyurdular ki: "Muhammed bin İsmail Buhârî'yi bekliyorum." Birkaç gün sonra İmâm-ı Buhârî hazretlerinin vefât ettiğini öğrendim. Hesâb ettim. Peygamber efendimizi gördüğüm zaman vefât etmişti."

İmâm-ı Buhârî vefât ettikten sonra, elbisesi soyuluncaya kadar garip bir şekilde terledi. Ölümünden önce "Beni üç parça beyaz bez ile kefenleyiniz" diye vasıyyet etmişti. Cenâzesi yıkanıp kefenlendi ve namazından sonra defn edildi. Vefât ettiğinde 62 yaşında idi. Ebced hesabıyla doğum târihi Sıdk kelimesi: 194, ölüm târihi ise, nûr kelimesi: 256'dır. Vefâtından birkaç gün sonra, mezarından güzel bir koku çıkmaya başladı ve günlerce devam etti. Mezarına doğru bilezik gibi bir ışık hâlesi indi. Görenler hayret ettiler. Hücum edip toprağından götürmeye başladılar. Öyle ki, kabir açılacak duruma geldi. Her ne kadar mezarı korumak için bekçi tutulmuşsa da, halkın hücumu önlenemedi. O zaman mezarın çevresine ağaçtan bir engel yaptılar. Böylece gelenler o engelden geçip kabre yanaşamadılar.

Recâ bin Mûrcî, "O, Allahü teâlânın yeryüzünde yürüyen âyetlerinden bir âyet idi" demiştir.

Necm bin Fadl anlatır: "Rü'yâmda Peygamber efendimizi gördüm. İmâm-ı Buhârî hazretleri arkasında idi. Resûlullah efendimiz bir adım hareket etse o da bir adım atıyor. Ayağını Resûlullahın (aleyhisselâm) kaldırdığı yere koyuyor, onun izi üzerinde, İmâm-ı Buhârî, gerek akranlarının ve gerekse hocalarının sonsuz iltifâtlarına kavuşmuştur. Ahmed İbni

Hanbel, Horasan'ın, onun gibi birisini yetiştirmediğini söylemiş; Ali İbnu'l-Medînî de "İmâm-ı Buhârî, kendisi gibi birisini görmemiştir" demiştir. Ahmed İbn-i Hamdün ise, İmâm-ı Müslim'in, İmâm-ı Buhârî'ye gelip, ilimdeki üstünlüğünü görerek alnından öptüğünü, sonra da ona şöyle dediğini nakletmiştir: "Müsâade et de, ayaklarını da öpeyim, ey üstâdların üstadı, muhaddislerin efendisi, hadîs illetlerinin tabîbi." Bundan sonra İmâm-ı Müslim, bir hadîs hakkında suâl sormuş, cevâbını aldıktan sonra da ona şöyle demiştir: "Sana, yalnız hased edenler düşman olur; şehâdet ederim ki, dünyâda senin bir eşin daha yoktur."

İmâm-ı Buhârî'nin (radıyallahü anh) ibâdetteki huşûu ve ihlâsı, o kadar fazla idi ki, bir defa namaz kılarken bir arı, kendisini tam on yedi defa soktuğu halde namazını bozmadı. Çünkü onun soktuğunu duymuyordu.

İmâm-ı Buhârî'ye babasından çok mal, para kalmıştı. Herkese iyilik ederdi. Çok cömerd idi. Mürüvvet, vera' ve ihtiyât sahibi idi. Fakîrlere çok sadaka verir, talebelerinin ihtiyâçlarını kendisi karşılardı. Kendisi çok az yer, günde iki-üç badem ile iktifa ederdi. Dört sene hiç yemek yemeyip, sadece ekmek ile idâre etti. Bir zaman hastalandı. Doktorlar, "Bu hastalık, sadece kuru ekmek yemekden meydana gelmiştir" dediler. Bundan sonra bir bardak su ve ekmek ile idâre etti. Babası, "Malıma, bir dirhem haram ve şüpheli malın karıştığını bilmiyorum" dediği için, helâl mal olarak bildiği, yalnız babasının malından yerdi.

İmâm-ı Buhârî hazretleri, bayram günleri hariç bütün yılını oruçla geçirirdi. Şüphelilerden dâima kaçardı. Gıybetten çok korkardı. Buyurdu ki; "İsterim ki Rabbime kavuştuğumda hiç gıybet etmemiş olayım ve böyle bir şey için kimse beni aramasın." Gecenin ilk saatlerinde biraz uyur, sonra kalkar ilim ve ibâdetle meşgûl olurdu. Üç günde bir hatim ederdi. Sonra duâsını yapıp; "Her hatim sonunda yapılan duâ makbûldür" buyururdu.

İmâm-ı Buhârî (radıyallahü anh) Bağdâd'a geldiğinde, orada bulunan hadîs âlimlerinden çoğu toplanıp, Hazreti İmâm-ı imtihan etmek istediler. Yüz tane hadîs-i şerîfin metin (Peygamber efendimizin mübârek sözleri) ve sened (bir hadîs-i şerîfi nakleden zâtların isim silsilesi) kısımlarının yerlerini değiştirdiler. Bu şekilde değiştirdikleri hadîs-i şeriflerden, bir kişiye on hadîs-i şerîf vererek, on kişiyi İmâm-ı Buhârî'ye (radıyallahü anh) gönderdiler. Bu kimseler, Hazreti İmâm'ın bulunduğu meclise gelip, her birisi yanlarında bulunan hadîs-i şerîfleri okuyup, "Bu hadîs-i şerîfi biliyor musunuz?" diye sordular. Hazreti İmâm-ı Buhârî, "Bu söylediğiniz şekilde bir hadîs-i şerîf bilmiyorum" buyurdular. On kişi, onar hadîs-i şerîfi okuyup bitirdikleri zaman, İmâm-ı Buhârî (radıyallahü anh) birinci kimseye dönüp, "Senin okuduğun birinci hadîs-i şerîfin metni böyle, isnadı da şöyledir diyerek, onların okudukları sıra ile birden yüze kadar hadîs-i şerîfleri, sened ve metinlerini doğru olarak okudu. Bunun üzerine orada bulunanların hepsi, Muhammed Buhârî'nin (radıyallahü anh) hafızasının kuvvetliliğini, hadîs ilmindeki yüksekliğini anlayıp kabûl ettiler.

Ebû Bekir Medînî şöyle anlatmıştır: "Birgün Nişâbûr'da İshâk bin Râheveyh'in yanında idik. İmâm-ı Buhârî de vardı. İshâk bin Râheyeyh bir hadîs-i şerîf okudu. Bu hadîs-i şerîfi Atâ Keyhârânî yazıp, rivâyet etmişti. İshâk bin Râheveyh İmâm-ı Buhârî'ye dönüp, "Keyhâran neresidir?" dedi. İmâm-ı Buhârî de "Yemen'de bir köydür. Hazreti Muâviye bin Ebî Süfyân, Eshâb-ı kiramdan birini oraya göndermişti. Atâ Keyhâran ondan iki hadîs-i şerîf işitmişti" dedi. Bunun üzerine İshâk bin Râheveyh "Ey Ebâ Abdullah (Buhârî), sanki sen aralarında yaşamış gibi bildin" dedi.

Yûsuf bin Mûsâ şöyle anlatmıştır: "Basra Câmii'nde idim. Birisi, ey ilim ehli, Muhammed bin İsmail Buhârî Basra'ya teşrîf etmiştir. İlminden istifâde etmek isteyenler gelsin, diye bağırdı. Gidip baktık ki, genç bir zât direk arkasında namaz kılıyordu. Namazını bitirdikten sonra, büyük bir kalabalık etrâfını sardı. Oturup, kendilerine hadîs-i şerîf yazdırmasını istediler. O da

bu isteklerini kabûl edip, onlara söyleyip, yazdırdı. Sonra, onun geldiğini bağırarak ilân eden kimse tekrar bağırıp, Yarın da falan yerde hadîs-i şerîf imlâ ettirecek (yazdıracak) dedi. Ertesi gün fıkıh âlimleri, hadîs âlimleri ve diğer âlimler, İmâm-ı Buhârî'nin yanına geldiler. Etrâfında toplananlar bin kişi kadardı. Ondan hadîs-i şerîf yazmak için bekliyorlardı. İmâm-ı Buhârî yazdırmaya başlamadan önce bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında “Ey Basra ehli! Ben genç birisiyim. Benden hadîs-i şerîf işitmek istediniz. Size herkesin istifâde etmesi için, bu Basra'da yetişen âlimlerden rivâyet ettiğim hadîs-i şerîfleri yazdıracağım” dedi. Oradakiler bu sözleri hayretle dinlediler. İmâm-ı Buhârî bu sözlerinden sonra etrâfını saran büyük kalabalığa hadîs-i şerîf yazdırmaya başladı. Sizin Basra şehrinden olan Abdullah bin Osman bin Hable bin Ebî Revad'dan naklediyorum. O da Şu'be'den, o da Mansûr'dan ve diğer râvilerden, onlar da Sâlim bin Ebî Ca'd'dan, bu da Enes bin Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: Bir köylü Nebî'ye (aleyhisselâm) gelip; “Yâ Resûlallah, insan kavmini sever” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) “Kişi sevdiği ile beraberdir” buyurdu. Bundan sonra İmâm-ı Buhârî şöyle devam etti: “Bu hadîs-i şerîf, sizde bu rivâyet yoluyla yok, siz bunu Mansûr'un, Sâlim'den rivâyeti ile biliyorsunuz” dedi. Sonra yazdırmaya devam ederek yazdırdığı her hadîs-i şerîf için, “Siz bunu şu râvilerin rivâyetiyle biliyorsunuz” diyerek hem kendi rivâyet ettiği râvi zincirini saydı, hem de Basralıların, aynı hadîs için bildikleri diğer rivâyet zincirini söyledi...”

Eserleri:

1- “Câmi-üus-Sahîh”; en büyük ve en meşhûr eseri budur. Sahîh-i Buhârî ismiyle tanınmıştır. Hadîs-i şerîfleri toplayan en kıymetli kitabdır. İslâm âlimleri söz birliği ile, “Kur'ân-ı kerîmden sonra en sahîh kitap Sahîh-i Buhârî'dir” buyurmuşlardır. Sahîh hadîsleri toplayan ilk hadîs kitabıdır.

İmâm-ı Buhârî, bu eserine (Sahîh) denilmesinin sebebini şöyle anlatıyor: “Rü'yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Karşılarında oturuyordum ve elimde bulunan yelpazeyi sallayıp, mübârek vücûdunu serinletiyor, mübârek yüzüne yaklaşmak istiyen sinekleri uzaklaştırıyordum. Büyük zâtlar bu rü'yâmı, “Sen, Peygamberimiz aleyhisselâmın hadîs-i şerîflerini, O'nun (aleyhisselâm) sözü imiş gibi uydurulan yalanlardan ayırırsın”; şeklinde açıkladılar. Bundan sonra, çok uğraşarak, sahih hadîsleri topladım ve bu şekilde meydana gelen eserin ismi (Sahîh) oldu.”

Bu kitabı, Mescid-i Haram'da yazdı. Her hadîs-i şerîfi yazmadan önce istihâre yapmıştır. Zemzem suyu ile gusledip, Kâ'be'de, makamın gerisinde iki rek'at namaz kılıp, koyduğu sağlam usûllere göre, sahîh olduğu kesin olarak belli olan hadîs-i şerîfleri yazmıştır. Bu kitabı müsveddeden temize çekme işini de, Medîne-i münevverede Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîfi ile minberi arasında “Ravda-i mutahhara”da yaptı. Bu eserini nasıl yazdığını kendisi şöyle anlatmıştır: “Câmi-üs-Sahîh kitabını, altıyüzbin hadîs-i şerîf arasından seçtim. Her hadîs-i şerîfi kitaba koymadan önce gusledip, iki rek'at namaz kılıp, istihâreye yattım. Ondan sonra hadîs-i şerîfi kitaba koydum. Bunları yapmadan hiçbir hadîsi yazmadım. Bu kitabı 16 yılda tamamladım.” Bu kitapda 7275 hadîs-i şerîf vardır. Rumuzu “Hı” harfidir. İmâm-ı Buhârî: “Bu kitabta, sahîh hadîsleri bildirdim. Bununla beraber almadığım, ya'nî bu kitapta olmayan hadîsler, bunlardan çok fazladır” buyurmuştur.

Kütüb-i sitte denilen, altı sahîh hadîs kitabının en başta geleni, Sahîh-i Buhârî'dir. Bu eserde sahîh hadîsler, sika (güvenilir, sağlam) râvilerin rivâyetleri toplanmıştır. Bu hadîs-i şerîfler, rivâyet husûsunda râviler arasında ihtilâf bulunmayan hadîs-i şerîflerdir. Böylece râvi zinciri birbirine bağlanarak, asıl kaynağına gidilmiştir.

Buhârî-i şerîf 97 kitaba ve 3450 baba ayrılmıştır. Bu bölümler İbâdât, muamelât, siyer, megazî, mu'cizât ve Kur'ân-ı kerîm âyetlerinin tefsîrine dâirdir. Fıkhî mes'elelere önem verilmiş olup, metinler arasında fıkıha dâir izahlar yer almıştır.

Buhârî-i şerîfin, Ali el-Yunûnî tarafından istinsah edilen metni muteber olmuştur. Dikkat ve titizlikle yazılan bu nüshanın aslı, Kâhire'de Akboğa Medresesi kütüphânesindedir. Bundan başka, çok yazma nüshaları da vardır.

Ebû Muhammed Mûsenî (radıyallahü anh), Kur'ân-ı kerîmi ve Sahîh-i Buhârî'yi ta'zîm ve hürmet için, baştan sona kadar altın suyu ile yazdı. Allahü teâlânın kitabına ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine olan hürmet ve bağlılığının çokluğu sebebi ile, yapmağı göze aldığı bu çok zor ve ağır çalışma neticesinde, dokuz cildlik bir eser meydana geldi.

Sahîh-i Buhârî'nin çeşitli baskıları yapılmış olup, ilk baskısını 1894 senesinde İkinci Abdülhamîd Hân yaptırmıştır. Abdülhamîd Hân, İstanbul'daki yazma nüshalarını Mısır'a gönderdi. Mısır'da kurulan bir ilim heyeti tarafından, metinler incelendi. Nüsha farkları işâretlenmek sûretiyle, Yunûnî nüshası esas alınarak, Bulak'ta Emîriyye Matbaasında basıldı.

Sahîh-i Buhârî'nin pek çok şerhi yapılmıştır. Bu şerhlerden en meşhûrları şunlardır:

1-Aynî Şerhi: Umdet-ül-kârî, Bedrüddîn Aynî tarafından yapılmıştır. 25 cüz hâlinde basılmıştır.

2-İrşâd-üs-sârî: İmâm-ı Kastalânî tarafından yapılmıştır. Matbûdur.

3-Feth-ül-bârî: İbn-i Hâcer Askalânî tarafından yapılmıştır. 14 cilddir. Matbûdur.

4-Kirmânî Şerhi: Şemsüddîn Muhammed bin Yûsuf Kirmânî tarafından, el-Kevâkib-üd-dürârî ismiyle yapılan şerhdir. Matbûdur.

5-Hattâbî Şerhi: Ahmed bin Muhammed el-Hattâbî, İ'lâm-üs-Sünen ismiyle şerh etmiştir.

Zeyn-üd-dîn Ahmed Zebîdî de mükerrer rivâyetleri birleştirerek, Buhârî-i şerîfi "Tecrid-i Sarih" ismiyle kısaltmıştır.

Bir kimse, Buhârî-i şerîfi hangi niyetle baştan sona kadar okuyup hatmederse, maksadı, en güzel şekilde hâsıl olur. Tâûn hastalığı zamanlarında bir evde okunsa, Allahü teâlâ o evde bulunanları tâûndan muhafaza eder.

Sözleri dinde senet olan çok yüksek âlimlerden bir çoğu, dert ve belâlardan, hastalık ve sıkıntılardan kurtulmak ve bir çok şeylere kavuşmak için, Buhârî-i şerîfi okuyup vesîle etmişlerdir. Böylece maksadlarını da elde etmiş ve onu kendileri için ilâç kabûl etmişlerdir. Hadîs âlimlerinden bir zât şöyle anlatıyor: "Karşılaştığımız müşkül hâllerde, kendim ve başkalarının sıkıntıdan kurtulmamıza vesîle olması için, yüzyirmi defa kadar Buhârî-i şerîf okudum. Her defasında hangi niyet ile okumuş isem, maksadım hâsıl oldu. Bu kitap hangi evde bulunursa, evi yanmaktan, hangi gemide bulunursa, o gemiyi batmaktan Allahü teâlâ korur."

2.Târih-ül-kebîr: Hadîs ricaline âit olup, hadîs-i şerîf râvilerinin hayatlarını ve hadîs ilmindeki durumlarını inceleyen bir eserdir. Sahasında ilk yazılan eserlerdendir. İmâm-ı Buhârî bu eserini, 18 yaşında iken, Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabri başında geceleri ay ışığında yazmıştır. Kendisi bu eseri hakkında şöyle demiştir:

"Bu eserimi üç defa gözden geçirdim. Öyle inceledim ki, eğer ondaki isnadlardan (senet) biri çıkarılsa, ehli olanlar bile onu anlayamaz. Gayet dikkatli ve sağlam hazırladım."

İshâk bin Râheveyh bu kitabı alıp, Abdullah bin Tâhir'e göstererek, böyle hârika bir eser gördün mü? demiştir. O da inceleyip, kitabın üstünlüğü karşısında hayrete düştüğünü belirtmiştir. Bu eser Haydarâbâd'da 1941-1954 senelerinde

dört cild hâlinde, 1959-1963 senelerinde de üç cild hâlinde basılmıştır.

3.Târihu'l-evsât: Târihu'l-kebîr'in kısaltılmışıdır.

4.Târih-üs-sagîr Târihu'l-kebîr'in bir özetidir.

5.Kitâbu zuafâis-sagîr: Zayıf râvilerin hâllerinden bahseder.

6.Et-Târihu fî ma'rifetiruvat-ül-hadîs ve mükat-ül-asar-ı ve's-sünen ve temyizû sikâtihin min züafaihim ve târihu vefâtıhim.

7.Et-Tevârihu'l-ensâb: Ba'zı şahısların özel hâllerinden bahseder.

8.Kitabü'l-kûna: Râvilerin künyelerinden bahseder.

9.Edebü'l-müfred: Ahlâk hadîslerini toplayan bir eserdir.

10.Ref-ul-yedeyn fi's-salâti.

11.Kitâbu kırâati half'i imâm.

12.Halku'l-efali'-ibâdî ve reddi ale'l-Cehmiyye: Cehmiyye mezhebinin görüşlerini reddeden bir kitaptır.

13.El-Akideyahutet-Tevhîd: Akâid konu sunda yazılmış bir eserdir.

14. Abârü's-sıfat: Hadîsle ilgili bir eserdir.

15.Birrü'l-vâlideyn.

16.El-Câmi-ul-kebîr.

17.Et-Tefsîr-ül-kebir.

18.Kitâb-ül-hibe.

19.Kitâb-ül-eşribe.

20.Kitâb-ül-mebsut.

21.Kitâb-ül-ilel.

22.Kitâb-ül-fevâid.

23.Esmâ-üs-Sahâbe.

İmâm-ı Buhârî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bir kısmı şunlardır:

"Allahü teâlâ, iyiliklerin ve fenâlıkların yazılmasını emretti. Sonra bunları açıkladı. Bir kimse bir iyilik yapmaya niyetlenir de yapamazsa, Allah kendi nezdinde o kimse için tam bir iyilik sevâbı yazar ve bu sevâbı yediyüze ve daha fazlasına kadar çıkarır. Ve eğer fenâlık yapmaya niyetlenir de sonra vazgeçerse, Allah onun için tam bir iyilik sevâbı yazar. Eğer kötü işe hem niyetlenir, hem de onu yaparsa, Allah o kimse için bir günah yazar."

"Sizden evvel geçenlerden üç kişi yola çıktılar. Geceyi geçirmek için bir mağaraya girdiler. Derken dağdan bir taş düştü ve mağaranın ağzını kapattı. Bunun üzerine şöyle dediler: "İyi amellerimizle duâ etmekden başka bizi buradan kimse kurtaramaz." içlerinden birisi, "Allahım, benim çok ihtiyâr annem ve babam vardı. Onlardan evvel, ne çocuklarıma, ne de hayvanlarıma bir şey içirmezdim. Günün birinde odun toplamak için uzaklara gitmiştim. Onlar uyuyuncaya kadar dönemedim. Akşam kahvaltılarını hazırladım, fakat onları uyumuş buldum. Onları uyandırmayı ve onlardan evvel ailece akşam sütü içmeyi hoş görmedim. Çanak elimde olduğu hâlde, onların uyanmalarını bekledim. Nihâyet sabah ışıdı. Çocuklar ayaklarımın altında açlıktan ağlıyorlardı. Derken annem, babam uyandılar ve akşam sütlerini içtiler. Allahım! Eğer bu işi senin rızân için yapmışsam, bu taştan çektiğimiz belâyı bizden uzaklaştır dedi. Taş bir parça açıldı. Lâkin çıkılacak gibi değildi, ikincisi şöyle dedi: "İlâhî! Amcamın bir kızı vardı ki, onu herkesten ziyâde seviyordum. (Bir rivâyete göre; bir erkek bir kadını ne kadar sevebilirse, ben de o kadar seviyordum.) Onunla birleşmek istedim. Lâkin teklifimi kabûl etmedi. Bir kaç sene sonra bir kıtlığa uğrayınca bana başvurdu. Kendisini bana teslim etmek şartıyla ona yüz yirmi altın verdim. Kabûl etti. Bu sûretle fırsat elverince, "Allahtan kork da, haksız olarak bana yaklaşma" dedi. Ben de Allahtan korkarak, bu çok sevdiğim kadından uzaklaştım, verdiğim altınları da ona bıraktım. Allahım, eğer bu işi sırf senin rızânı kazanmak için yapmış isem, içinde bulunduğumuz belâyı üzerimizden gider" diye yalvardı. Mağaranın kapısı biraz daha açıldı. Yine çıkabilecek derecede değildi. Üçüncü şahıs da şöyle dedi: "Allahım! Ücretle amele tuttum ve ücretlerini verdim. Lâkin, yalnız biri ücretini alamadan bıraktı, gitti. Ben de onun ücretini çalıştırıp ürettim. O işçinin nâm ve hesabına mal çoğaldı. Bir müddet sonra o adam yanıma gelerek, (ücretimi ver) dedi. Ben de, "Şu gördüğün deve, öküz, koyun, senin ücretinden üremiştir, al götür" dedim. O da, "Ey Allahın kulu. Benimle alay etme" dedi. "Seninle alay etmiyorum, doğruyu söylüyorum" dedim. Bunun üzerine malları aldı ve hepsini sürüp götürdü. Hiçbir şey bırakmadı, ilâhî! Eğer bunu senin rızân için yapmışsam, içinde bulunduğumuz belâyı üzerimizden def et" dedi. Taş mağaranın ağzından kaydı, onlar da çıkıp yürüdüler."

“Kulunun tövbesinden dolayı Allahü teâlânın sevinci, sizden birinizin ıssız çölde devesini kaybedip de, tekrar bulduğundaki sevincinden daha fazladır.”

“Güçlü kimse insanları güreşte yenen değil, belki hiddet ânında kendisini zapteden, irâdesine sâhib olandır.”

“Benî İsrail’de ala tenli, kel ve kör üç kimse vardı. Allahü teâlâ bunları sınamak (ya’nî durumlarını kendilerine göstermek) istedi. Bunlara bir melek gönderdi. Melek, ala tenliye geldi. “En ziyâde ne istiyorsunuz?” diye sordu. Ala tenli, “Güzel renk ve güzel deri, beni insanlara iğrenç gösteren şeyin, benden giderilmesini isterim” dedi. Melek hemen onu sıvadı iğrenç hâl ondan gitti ve rengi güzelleşti. Melek ona, “Hangi malı en çok seviyorsun?” dedi. Ala tenli adam “Deveyi yâhud ineği” dedi. (Bunun hangisini söylediği hakkında râvinin tereddüdü vardır.) Ona, on aylık gebe bir dişi deve verildi ve melek, “Allah bunu senin için bereketli kılsın” dedi. Sonra kelin yanına gitti ve “En ziyâde arzuladığın şey nedir?” diye sordu. O da “Güzel saç ve insanları benden iğrendiren bu şeyin benden giderilmesi” dedi. Melek hemen onu sıvadı, iğrenç hâl ondan gitti ve güzel saç bitti. Sonra melek ona, “Hangi malı çok seviyorsun?” dedi. “İneği en çok seviyorum” dedi. Ona, gebe bir inek verildi. Melek, “Allah, bunu senin için bereketli kılsın” dedi. Sonra körün yanına geldi ve “En ziyâde ne arzu ediyorsun?” diye sordu. Kör “Cenâb-ı Hak benim gözlerimi iade etsin de, insanları göreyim” dedi. Bunun üzerine melek, bunun gözünü sıvadı. Allahü teâlâ körün gözünü iade etti. Melek, “En ziyâde hangi malı seviyorsun?” dedi. “En ziyâde koyunu seviyorum” dedi. Bunun üzerine kendisine üreyebilen koyun verildi. Bu hayvanlardan deve ve inek yavruladı. Koyun kuzuladı. Bu üç kimseden birinin bir vadiyi dolduran devesi, öbürünün bir vadiyi dolduran ineği ve diğerinin bir vadiyi dolduran koyunu oldu. Sonra melek, tekrar dönüp ala tenli’nin eski kıyâfetine bürünerek, onun yanına geldi ve “Fakîr adamım, yoluma devam etmek imkânlarım kalmadı. Bu sebeple bu gün ulaşmak istediğim yere ancak Allahın, sonra senin yardımın sayesinde varabileceğim. Rengini ve cildini güzelleştiren zâtın hakkı için, senden bir deve istiyorum ki, onunla seferimi sonuna erdireyim” dedi. Ala tenli adam “Verilmesi lâzım gelen yer çok” dedi. Bunun üzerine melek, “Ben seni tanır gibi oluyorum. Sen ala tenli idin, insanlar senden iğrenirlerdi, Fakîrdin. Allah sana mal verdi, değil mi?” dedi. Ala tenli adam, “Mal bana dedemden, babamdan miras olarak intikâl etti” dedi. Melek, “Eğer yalan söylüyorsun, Allah seni evvelki hâline koysun” dedi. Kelin kılık-kıyâfetine girerek, onun yanına geldi. Buna da ötekine söylediği gibi söyledi. Bu da öteki gibi cevâb verdi. Melek buna da, “Eğer yalan söylüyorsun, Allah seni evvelki hâline iade etsin” dedi. Körün kılık kıyâfetine girerek, onun yanına geldi ve “Yolcu ve fakîr bir adamım. Seferimi devam ettirmek çâreleri kalmadı. Bugün ancak Allahın, sonra senin yardımın sayesinde maksada varabileceğim. Senin gözlerini iade eden zât hakkı için, senden bir koyun isterim ki, onunla seferimi devam ettireyim” dedi. Bunun üzerine kör şöyle dedi: “Ben kördüm. Cenâb-ı Allah gözlerimi iade etti. Bunun için istediğini al, istediğini bırak. Allaha yemîn ederim ki, Allah için aldığın hiçbir şeyde sana müşkülat çıkarmıyacağım” dedi. Melek “Malın senin olsun. Bu sizin için bir imtihandı. Allah senden râzı oldu ve arkadaşlarına gazâb etti” dedi.”

“Allahü teâlâ buyurdu ki: (Bir kimse benim velîlerimden birine düşmanlık ederse, ona karşı harb ilân ederim)”

“Münafığın alâmeti üçtür: Söylerse yalan söyler. Söz verirse sözünde durmaz. Kendisine bir şey emânet edilirse hıyânet eder.”

“Bir kimse kardeşinin haysiyetine, yâhud malına haksız olarak taarruz etmiş ise, altın, gümüş bulunmayan (paranın geçmediği) günden (kıyâmetden) evvel onunla helâllaşsın. Aksi takdîrde yaptığı zulüm nisbetinde, onun iyi amellerinden alınıp, hak sahibine verilir, iyiliği yoksa, hak sahibinin günahından alınıp, haksızlık eden, adama yükletilir.”

“Müslüman, müslümanın (din) kardeşidir. Müslüman, kardeşine zulm etmez ve onu düşman eline vermez, (himâye eder). Her kim müslüman kardeşinin yardımında bulunur ve onun ihtiyâcını temin ederse, Allah da ona yardım eder. Her

kim, bir müslümanın sıkıntılarından birini giderirse, cenâb-ı Hak buna mukabil, ondan kıyâmet sıkıntılarından birini def eder. Her kim, bir müslümanın ayıbını örterse, Allahü teâlâ âhırette onun ayıbını örter.”

“Hepiniz çoban ve muhafızsınız, maiyetinizde bulunanların hukukundan mes’ûlsünüz. İş başındakiler de muhafızdır, me’murlarından mes’ûldür. Kadın da kocasının evinde bir muhafızdır. O da ondan mes’ûldür. Hülâsa, hepiniz muhafızsınız ve maiyetinizdekilerden mes’ûlsünüz.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) Peygamber efendimize (aleyhisselâm) “Allah katında en sevgili amel hangisidir?” diye sordu. Peygamber aleyhisselâm, “Vaktinde eda olunan namazlar”buyurdu. “Namazdan sonra hangi amel daha sevgilidir?” diye sordu. “Ana babaya iyilik etmekdir” buyurdu. “Bundan sonra hangisidir?” diye sorunca Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Allah yolunda cihaddır” buyurdular.

“Büyük günahlar; Allaha şerik koşmak, ana ve babaya âsî olmak, haksız yere adam öldürmek ve yalan yere yemîn etmektir.”

Bir kimse Peygamber efendimize gelerek “Yâ Resûlallah! Bir kavmi seven, fakat onlar gibi amel edemiyen kimse hakkında ne buyurursunuz?” diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm), “İnsan sevdiği ile beraberdir” buyurdular.

“Yedi sınıf insan vardır ki, Allahü teâlâ onları hiç bir gölge bulunmayan günde, Arş’ının gölgesinde gölgelendirir. 1. Adâletli devlet reîsi, 2. Allahü teâlâya ibâdetle büyüyen genç, 3. Kalbi mescidlere bağlı kimse, 4. Birbirini Allah için seven, Allah için bir araya gelen, Allah için ayrılan iki kişi, 5. Mevki sahibi olan güzel bir kadın tarafından, arz-ı nefs için çağırıldığı halde (Ben Allahtan korkarım) cevâbı ile mukâbele eden kimse, 6. Sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak şekilde gizli sadaka veren kimse, 7. Tenha yerde Allahı zikrederek, gözleri yaşla dolup taşan kimsedir.”

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) devesinin terkisine bindirdiği Muâz’a (radıyallahü anh) üç defa “Yâ Muâz!” diye hitâb etti. O da her defasında, “Lebbeyk (buyur) yâ Resûlallah” dedi. Bunun üzerine, “Bir kimse, Allahtan başka Hak ma’bûd olmadığına ve Muhammed’in (aleyhisselâm) Allah’ın kulu ve Resûlü olduğuna, samîmi olarak şehâdet ederse, Allah ona Cehennemi haram eder” buyurdu. Muâz (radıyallahü anh) “Yâ Resûlallah! Bu müjdeyi halka haber vereyim de sevinsinler” deyince, Peygamber efendimiz, “Söylersen onlar buna güvenirler, (faydalı iş yapmaz olurlar)” buyurdu. Muâz (radıyallahü anh) (Mes’ûliyetinden korktuğu için) vefât ederken bunu söyledi.

Bir kimse, Peygamber (aleyhisselâm) efendimize gelerek “Açlıktan takatim kesildi” dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) zevcelerinden birine haber gönderdi. O da “Seni Hak Peygamber olarak gönderen Allaha yemîn ederim ki, yanımda, sudan başka birşey yoktur” dedi. Diğerine gönderildiğinde, o da evvelki gibi cevap verdi. Hattâ hepsi aynı cevâbı verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm), “Bu gece bunu kim misâfir edebilir?” buyurdu. Ensârdan biri, “Yâ Resûlallah, ben misâfir ederim” dedi. O misâfiri evine götürdü. Hanımına, “Peygamber aleyhisselâmın misâfirine ikram edebilmemiz için birşeyler hazırla” dedi. Diğer bir rivâyete göre, “Yanında yemekten ne var?” dedi. Hanımı, “Çocukların yiyeceği kadar bir şey var” dedi. “Öyle ise onları bir şeyle avut, sofraya gelmek isterlerse onları uyut Misâfirimiz eve girince lâmbayı söndür” dedi. Misâfir gelince, sofrayı getirdi ve karanlıkta yemek yediler. Yemek az idi. Misâfir, karanlıkta yemeğin az olduğunu görmediği için karnını doyurdu. Ev sahibi ise, yemek yiyormuş gibi yaptı. Fakat aç olarak yattı. Ertesi sabah, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna geldiklerinde, Peygamber efendimiz “Bu gece misâfirinize yaptığınız muâmeleden, Allahü teâlâ râzı oldu” buyurdular.

“Muhakkak Allahü teâlâ aksıranı sever, esneyeni sevmez. Bu sebeble sizden biriniz aksırıp “Elhamdülillah” derse bunu işiten her müslümanın “Yerhamükellah” diye karşılaması gerekir. Esnemeye gelince, bu hâl şeytandandır. Sizden biriniz “esnediği zaman, imkân nisbetinde onu önlemeye çalışsın, zîrâ sizden biriniz esnediği zaman, şeytan ona güler.”

“Her ayda üç gün oruç tutmak, bütün hayatını oruçla geçirmek gibidir.”

“Sizden biriniz oruçlu bulunduğu gün, çirkin söz söylemesin ve kimse ile çekişmesin. Şayet biri kendisine söver veya çatarsa (Ben oruçluyum) desin.”

“Çok oruç tutan vardır ki, orucundan kendisine faydası, yalnız açlık çekmesi, birçok namaz kılan vardır ki, namazından kendisine faydası, yalnız uykusuz kalmasıdır.”

“Sabahleyin evinden çıkıp, müslüman kardeşine selâm verene, Allahü teâlâ bir köle âzâd etmek sevabı verir.”

“Allahü teâlâ ilmi, âlimlerin sinelerinden çekip çıkarmakla almaz. Âlimlerin ölmesi ile alır. Âlimler kalmayınca, insanlar, câhilleri kendilerine rehber edinirler. O câhiller de ilimsiz, bilmeden fetvâ verirler. Kendileri doğru yoldan çıkarlar, başkalarını da çıkarırlar.”

“Yemeğe besmele ile başla. Sağ elinle, sana yakın olan taraftan ye.”

“Satışta, alışta ve borcunu istemekte müsamahakâr olan kimseye, Allahü teâlâ rahmet etsin.”

“Bir kimse Cum’a günü gusül eder, elinden geldiği kadar temizlenir, güzel koku sürünüp câmiye çıkar da, iki kimsenin arasına sokulmaya uğraşmaz ve kılabildiği kadar nafile namaz kılar, sonra imâm hutbeye başlayınca susup dinlerse, Allahü teâlâ Cum’a ile öbür Cum’a arasındaki günahlarını af ve mağfiret eder.”

“Kur’ândaki en büyük sûre, yedi âyet olan, her namazda okunan (Elhamdülillâhi Rabbilâlemin)’dir.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) efendimiz beni, fıtır sadakası olarak verilen şeyleri gözetmeğe me’mur etti. Derken birisi gelip hurmayı avuçla almağa başladı. Bunun üzerine adamı tuttum. “Seni Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) götüreceğim” dedim. Adam “Elim dardadır. Ehl-ü ıyâl (çoluk, çocuk) sahibiyim. Müşkül durumdayım” diye yalvardı. Ben de salıverdim. Sabah oldu. Resûl-i ekrem efendimiz, “Yâ Ebâ Hüreyre! Akşamki tuttuğun esîr ne yaptı?” diye sordu. “Yâ Resûlallah! Fevkalâde ihtiyâç ve aile sahibi olduğundan bahsetti. Ben de ona acıdım ve salıverdim.” Peygamber aleyhisselâm, “O sana yalan söyledi. Tekrar gelecektir” buyurdu. Resûl-i ekrem efendimizin sözünden, onun tekrar geleceğini anladığımdan o adamı gözetledim. Geldi ve hemen hurmayı avuçlamaya başladı. Bunun üzerine “Seni Hazreti Peygambere götüreceğim” dedim. “Beni bırak. Çünkü ihtiyâçlıyım ve çoluk çocuk sahibiyim. Bir daha gelmem” dedi. Ben de acıdığım için bırakıverdim. Sabah olunca, yine Resûl-i ekrem efendimiz, “Ey Ebû Hüreyre! Akşamki tuttuğun ne yaptı?” diye sordu. “Aile sahibi ve ihtiyâçlı olduğunu anlattı. Ben de merhamet edip yol verdim” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm), “Sana yalan söylemiştir. Yine gelecektir” buyurdu. Üçüncü gelişini bekledim. Geldi ve hemen hurmayı avuçlamaya başladı. Onu yakaladım ve “Seni Hazreti Peygambere götüreceğim. Bu üçüncü gelişindir. Gelmiyeceğini söylediğin halde tekrar geliyorsun” dedim. Bunun üzerine, “Beni bırak. Sana bir takım kelimeler öğreteyim. Allahü teâlâ o kelimelerle seni faydalandırır” dedi. “Kelimeler nedir?” diye sordum, şöyle dedi: “Yatağına girdiğinde Âyet-el-Kürsî’yi oku. Çünkü Allah’ın emriyle senin yanında dâima bir muhafız bulunur ve şeytan senden uzaklaşır. Bu hâl sabaha kadar devam eder” dedi. Ben de onu bıraktım. Sabah olunca, Resûlullah (aleyhisselâm);“Akşamki tuttuğun ne yaptı?” diye sordu. “Yâ Resûlallah! Allah tarafından bana faydası dokunacak birkaç kelime öğreteceğini söyledi. Ben de bıraktım” dedim. “O kelimeler nelerdir?” buyurması üzerine, “Yatağına girdiğinde, (Allahü lâ-İlâhe illâ Hüve’l-Hayy-ül-kayyûm) âyetini sonuna kadar oku. Böyle yaparsan Allahü teâlânın emri ile senin için bir muhafız bulunur ve şeytan senden uzaklaşır. Bu hâl sabaha kadar devam eder dedi.” dedim. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Dikkat et, o yalancı olduğu halde bu sefer doğru söylemiştir. Yâ Ebâ Hüreyre! Üç günden beri kimin, ile konuştuğunu biliyor musun?” buyurdu. “Hayır” dedim. “O şeytandır” buyurdu.

“İçinizde en sevdiğim kimse, huyu en güzel olanıdır.”

“Haya îmândandır, imânı olan Cennettedir. Fuhuş kötülüktür. Kötüler Cehennemdedir.”

“Kızdığı zaman istediğini yapabilecek bir kimse, kızmazsa, Allahü teâlâ kıyâmet günü onu herkesin arasından çağırır. Cennette istediğin hûrînin yanına git, der.”

“Benden sonra, müşrik olmanızdan korkmuyorum. Dünyâya düşkün olarak, birbirinizi öldürmenizden, böylece, geçmiş kavimler gibi helak olmanızdan korkuyorum.”

“Allahü teâlâ birine iyilik vermek dilerse, onu fıkıh âlimi yapar.”

Allahü teâlâ hadîs-i kudsîde buyurdu ki: “Kulum farzları yapmakla bana yaklaştığı gibi, başka şeyle yaklaşamaz. Kulum nafile ibâdetleri yapınca, onu çok severim, öyle olur ki, benimle işitir. Benimle görür. Benimle herşeyi tutar. Benimle yürür. Benden her ne isterse veririm. Bana sığınınca onu korurum.”

“İlim üstâddan öğrenilir.”

“Her meyyite, her sabah ve akşam kıyâmetteki yeri gösterilir. Cennetlik olana Cennetteki yeri, Cehennemlik olana, Cehennemdeki yeri gösterilir.”

“Münker ve Nekir melekleri, suâl ve cevaptan sonra meyyite, (Cehennemdeki yerine bak, Allahü teâlâ değiştirerek, sana Cennetteki yeri ihsân eyledi) derler. Bakar, ikisini birlikte görür.”

“Eğer gizli tutabilseydiniz, kabir azâbını, benim işittiğim gibi, size de işittirmesi için duâ ederdim.”

Eshâb-ı kiramdan (r.anhüm) Ümmü Süleym (radıyallahü anh) şöyle bildiriyor. “Resûlullah (aleyhisselâm) yanımda uyuyordu. Mübârek yüzü inci gibi terledi. Mübârek terlerini alıp bir yere koyarken, uyandı. “Yâ Ümmü Süleym! Ne yapıyorsun?” buyurdu. “Yâ Resûlallah! Mübârek teriniz ile, çocuklarımın bereketlenmesini istiyorum” dedim. “İyi yapıyorsun” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâb-ı kirama, **“Birinin evi önünde nehir olsa, her gün beş kerre bu nehirde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?”** diye sordu. “Hayır, yâ Resûlallah” dediler. “İşte, beş vakit namazı kılanların da, böyle küçük günahları affolur” buyurdu.

“Ramazan ayı gelince, Cennet kapıları açılır. Cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar bağlanır.”

“Bir kimse, Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını, Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları affolur.”

“Her asırda, her zamanda yaşıyan insanların en iyilerinden, seçilmişlerinden dünyâya getirildim.”

“İnsanların en hayırlısı benim asrımda yaşıyandır (Ya’nî Eshâb-ı kirâmdır) Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. (Ya’nî Tabiindir). Onlardan sonra da en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. Onlardan sonra gelenlerde, yalan yayılır. Bunların sözlerine ve işlerine inanmayınız.”

“Âlimler Peygamberlerin vârisleridir.

“Kabrimi ziyâret eden kimseye, şefaat etmem bana vâcib oldu.”

“Söylemediğim bir şeyi, hadîs diyerek yalan söyliyen, Cehennemde ateşden kazık üzerine oturtulacaktır.”

“İki şeyden birine kavuşan insana gıbta etmek, buna imrenmek yerinde olur. Allahü teâlâ bir kimseye İslâm bilgilerini ihsân eder. Bu da, her hareketini, bilgisine uygun yapar, ikincisi, Allahü teâlâ, birine çok mal verir. Bu kimse de malını, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği yerlere harceder.”

“İnsanın yediklerinin en hayırlısı, iyisi, bileği ile kazanıp yediğidir. Allahın peygamberi Dâvûd (aleyhisselâm) elinin emeği ile kazanıp yerdi.”

“Ekber-i kebâir (Büyük günahlar), bir şeyi Allahü teâlâya ortak etmek, adam öldürmek, anaya-babaya karşı gelmek, yalancı şâhidlik yapmaktır.”

“Ana-babayı ağlatmak, (onlara) isyan etmekdir ve büyük günahlardandır.”

“Kul vefât edince, bütün amellerinin sevâbı kesilir, üç ameli müstesna; sadaka-i câriye, kendisi ile faydalanılan şerefli bir ilim ve kendisine duâ eden sâlih bir evlât.”

“Kim rızkının bol olmasını ve ömrünün uzamasını severse, sıla-i rahm yapsın.”

“İnsanlara merhamet etmiyene, Allahü teâlâ merhamet etmez.”

“Allaha ve âhıret gününe îmân eden kimse, komşusuna iyilik etsin. Allaha ve âhıret gününe îmân eden kimse, misâfirine ikram etsin. Allaha ve âhıret gününe îmân eden kimse, hayır söylesin, yahut sussun.”

“Her iyilik bir sadakadır.”

“Benim adımı (kendinize, yahud birbirinize) **takınız. Künyemi de** (Ya’nî Ebü’l-Kâsım künyesini) **takınmayınız.** (Şu da ma’lûm olsun ki,) **Her kim beni rü’yâda görürse, hakîkatte beni görmüş olur. Zira şeytan, benim sûretime temessül edemez** (giremez)**. Bir de, her kim benim ağzımdan bilerek yalan uydurursa, Cehennemdeki yerine hazırlansın.”**

“(Mü’min) kul, kabrine konulup onun arkadaş ve yaranı geri dönüp gittiklerinde, meyyit, bunlar yürürken ayakkabılarının sesini bile muhakkak işitir. Ona (Münker ve Nekir adlı) iki melek gelir. Bunlar meyyiti oturturlar. Ve ona: “Muhammed (aleyhisselâm) denilen kimse hakkında ne bilirsin?” diye sorarlar. O mü’min de: “Samimî bildiğim ve size bildirmek istediğim şudur ki, Muhammed (aleyhisselâm) Allah’ın kulu ve Resûlüdür, diye cevap verir. Bunun üzerine melekler tarafından, Ey Mü’min! Cehennemdeki yerine bak, Allahü teâlâ bu azâb yerini, senin için Cennetten (yüce) bir makama tebdil eyledi, denilir. O mü’min, Cehennem ve Cennetteki iki makamını birden görür. Fakat kâfir veyahud münâfık olan meyyit (Meleklerin bu suâline karşı):
Muhammed (aleyhisselâm) hakkında bir şey bilmiyorum. Halkın O’na (Peygamber) dedikleri bir sözü (işitir), ben de halka uyup söylerdim, diye cevap verir. Bu iki melek tarafından bu kâfir veya münâfıka: Sen anlamaz ve uymaz olaydın! denilir, sonra bu kâfir veya münâfıkın iki kulağı arasına, demirden bir topuzla vurulur. O topuzu yiyince, kâfir veya münâfık şiddetli sayha ile bir bağırır ki, bu feryadı, insan ve cinden başka, bu ölüye yakın olan herşey işitir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Sahîh-i Buhârî

2) El-A’lâm cild-6, sh. 34

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 47

4) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 991

5) Eshâb-ı Kirâm sh. 205

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 188

7) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 4

8) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-1, sh. 27

9) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 212

10) Tabakât-ı Hanâbile cild-1 sh. 271

11) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 134

12) İrşâd-üs-sâri cild-1, sh. 31

13) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 541

14) Kâmûs-ül-a’lâm cild-2, sh. 1251

15) Tezkiret-ül-huffâz cild-2 sh. 555

16) Tabâkât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 100

17) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh. 24

18) Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 16

19) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 167

20) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 130

21) El-Lübâb cild-1, sh. 231

22) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 25

23) Fihrist sh. 230

24) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 52

25) Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh. 109

İMÂM-I MÜSLİM

Meşhûr altı hadîs kitabından (Kütüb-i sitte) ikincisi olan, Sahîh-i Müslim’in müellifi. İsmi, Müslim bin Haccâc bin Müslim el-Kuşeyrî en-Nişâbûrî. Künyesi, Ebü’l-Hüseyn’dir. 206 (m. 821) senesinde Nişâbûr’da doğup, 261 (m. 875) târihinde burada vefât etmiştir. Arapların Benî Kuşeyr kabilesine mensûbtur. Büyük hadîs imamlarından birisidir, İmâm-ı Müslim hazretleri, zamanın büyük hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf dinlemek ve öğrenmek için, Hicaz, Irak, Şam ve Mısır’ı dolaştı. Yahyâ bin Yahyâ en-Nişâbûrî, Ahmed bin Hanbel, Kuteybe bin Sa’îd, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Osman bin Ebî

Şeybe, Şeybân bin Ferruz, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin talebelerinden Harmele bin Yahyâ gibi büyük âlimlerden (r.aleyhim) hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulunmuştur. Ondan da, Ebû Îsâ et-Tirmizî, Yahyâ bin Sa'îd, Muhammed bin Mahled, Mekkî bin Abdân ve daha başka âlimler, hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. İmâm-ı Müslim hazretleri, Bağdâd'a bir kaç defa gelmiş ve Bağdâd âlimleri ondan hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulunmuşlardır. Bağdâd'a en son 259 (m. 872) senesinde gelmiştir.

İmâm-ı Buhârî hazretleri ile Nişâbûr'da görüşmüş, onun ilim meclisine devam etmiştir. İmâm-ı Müslim, İmâm-ı Buhârî ile bir hadîs-i şerîfin müzâkeresini yaparken; İmâm-ı Buhârî, hadîs-i şerîfin senedinde, onun bilmediği bir illeti gösterince, İmâm-ı Müslim ayağa kalkıp, Buhârî'nin alnından öperek, onu çok medhetmiştir. İmâm-ı Buhârî hazretleri için, "Sana buğz edenler, ancak hasedinden dolayı buğz eder. Dünyâda bir benzerin olmadığına şehâdet ederim" demiştir.

Hadîs-i şerîf öğrenmek ve öğretmek için çok yerlere yolculuk yapan İmâm-ı Müslim (radıyallahü anh), ömrünün son yıllarını Nişâbûr'da geçirmiştir. Nîşâbûr'da hadîs-i şerîf dersi vermekle ve ticâretle meşgûl olmuştur. Nişâbûr'da 55 yaşında iken vefât etmiştir. Kabri eskiden çok ziyâret edilirdi. "Zamanımızda, o havâlideki diğer büyük zâtlar gibi, onun kabrinin de bakımsız hâlde bırakıldığı söylenmektedir."

Eserleri:

1- Sahîh-i Müslim: Kütüb-i sittenin ikincisi olup, içinde [7275] hadîs-i şerîf vardır. Bunları, bizzat kendisinin topladığı, 300 000 hadîs-i şerîf arasından seçmiştir. O sahihini kitaplara ayırmıştır. Fakat ayrıca bâblara bölmemiştir. Buhârî ise, kitapları ayrıca bâblara ayırmıştır. Her bâb için de lüzumlu açıklamalarda bulunmuştur. Müslim'in diğer bir husûsiyeti de, isnad üzerinde önemle durmuş olmasıdır. Çünkü, o, sahibinde biraz farklı metinler için, değişik isnadlar vermiştir. Değişik olarak verdiği isnad, metinde (ha) harfi ile gösterilmiştir. Bu (ha) tahvil veya havale (hâ)'sıdır. İmâm-ı Müslim, sahihini 52 kitaba ayırmıştır. Sahihinin baş kısmında, hadîs ilmi ile alâkalı mühim bir açıklama vardır. Bütün bu özelliklerine rağmen, Sahîh-i Müslim, Buhârî'nin, sahihinden sonra gelir. Müslim hazretlerinin diğer eserleri şunlardır:

1.El-Müsned-ül-Kebîr.

2.El-Câmi'ale'l-ebvâb

3.El-Esmâ ve'l-Kûnâ

4.El-Efrâd vel-vuhdân

5.Tesmiyet-üş-Şuyûh-u Mâlik ve Süfyân ve Şu'be

6.Kitâb el-Muhadramîn

7.Kitab evlâd es-Sahâbe

8.Evhâm el-Muhaddirîn

9.Et-Tabakât

10.Efrâd-eş-Şâmiyyîn

11.Et-Temyiz

12.El-Ilel

Sahîh-i Müslim'deki hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

"Herhangi bir müslümanın başına, yorgunluk, hastalık, düşünce, keder, acı, diken batmasına kadar, her ne gelirse, Allahü teâlâ bunları, o müslümanın hatâlarına keffâret kılar."

Ebû Abdurrahmân Abdullah bin Mes'ûd rivâyet etti: "Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, Peygamberlerden birini hikâye buyururlarken, dikkatle dinliyordum. Kavmi onun yüzüne vurmuş ve kanatmışlardı. Bir yandan, yüzünün kanını siliyor, bir yandan da, "Allahım! Kavmimi af ve mağfiret et. Çünkü onlar, bilmiyorlar" diyordu.

“Başına gelen belâ ve musîbetten dolayı, hiçbir kimse ölüm istemesin. Eğer bunu yapmak mecbûriyetinde ise, Allahım! Benim için yaşamak hayırlı ise, beni yaşat, ölüm hayırlı ise, beni öldür” desin.

Süleymân bin Sûred rivâyet etti. Günün birinde Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz ile oturuyorduk, iki adam birbirine çirkin sözler söylüyorlardı. Birisinin yüzü kıpkırmızı olmuş ve şah damarları şişmişti. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Ben bir kelâm (söz) biliyorum ki, eğer bu kimse onu söylerse, üzerindeki hâl ondan gider; eğer (Eûzü-billahi mineşşeytânirracîm) derse, üzerindeki hâl ondan gider” buyurdu.

“Doğru sözlü olmak, iyiliğe götürür, iyilik, Cennete götürür. Kişi doğru söyleye söyleye, Allahü teâlânın katında, sıddîk olarak yazılır. Yalan söylemek, günaha, günah Cehenneme götürür, insan yalan söylemekte devam eder de, nihâyet Allahü teâlânın indinde yalancı diye yazılır.”

“Dünyâ tatlıdır, yeşildir, ya’nî çekicidir. Allahü teâlâ onu başkalarından alıp, size verecek ve nasıl amel edeceğinize bakacaktır. Binâenaleyh dünyâdan ve kadınlardan sakının. Çünkü İsrâiloğulları arasında ilk fitne, kadın yüzünden olmuştur.”

“İyi ameller husûsunda acele ediniz. Yakın zamanda karanlık geceler gibi bir takım fitneler meydana gelecektir ki, insan mü’min olarak sabahlar, kâfir olarak geceler, mü’min olarak geceler ve kâfir olarak sabana çıkar. Dünyâ malı karşılığında dînini satar.”

Zübeyr bin Adiy’den bildirilmiştir. Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) yanına geldik. Haccâc’dan gördüğümüz zulüm ve haksızlıkları ona anlattık. O zaman bize: Peygamberimizin (aleyhisselâm)“Rabbinize kavuşuncaya kadar sabrediniz. Çünkü, her gelen zaman, geçen zamandan kötüdür” buyurduğunu, işittim dedi.

“Kuvvetli mü’min, zayıf mü’minden daha hayırlı ve (Allahü teâlânın katında) daha sevgilidir. Bununla beraber hepsinde de hayır vardır. Dünyâ ve âhıretine faydalı olan şeye çok çalış. Allahü teâlâdan yardım iste. Acz gösterme. Eğer başına bir iş gelirse, “Şöyle yapsaydım, şöyle olurdu” deme, Allahü teâlâ takdîr etti ve dilediğini yaptı, de. Çünkü, şöyle yapsaydım, deyip durmak, şeytanın vesvesesine yol açar.

“Cehennem nefsin arzu ettiği şeylerle, Cennet ise, nefsin sevmediği şeylerle kuşatılmıştır.”

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz Allahü teâlânın şöyle buyurduğunu bildirmişdir:

“Ey kullarım! Zulmetmeği kendime haram kıldığım gibi, onu sizin aranızda da haram kıldım. Binâenaleyh birbirinize zulmetmeyiniz.

Ey kullarım! Benim doğru yola kavuşturduklarımdan başka, hepiniz yolu şaşırmışsınız. Öyleyse, benden hidâyet isteyiniz ki, sizi doğru yola kavuşturayım.

Ey kullarım! Benim doyurduklarımdan başka, hepiniz açsınız. Öyleyse, benden doyurmamı isteyiniz ki, sizi doyurayım.

Ey kullarım! Benim giydirdiklerimin dışında, hepiniz çıplaksınız. Bununla beraber, benden giydirmemi isteyiniz ki, sizi giydireyim.

Ey kullarım! Gece-gündüz, günah işliyorsunuz. Ben de, bütün günahları bağışlıyorum. Bununla beraber, benden atfınızı ve mağfiret olunmanızı isteyin ki, sizi af ve mağfiret edeyim. Ey kullarım! Bana zarar vermek elinizden gelmez ki, bana zarar verebilesiniz. Bana fâide vermek elinizden gelmez ki, bana fayda veresiniz. Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler bütün insanlar ve cinler, en iyi ve en takvâ sahibi bir kimse gibi olsalar, bu benim mülkümde en ufak bir şey bile arttırmaz.

Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler, bütün insanlar ve cinler, en kötü bir insanın duygu ve düşüncesini taşısalar, bu benim mülkümden en küçük bir şeyi noksanlaştırmaz.

Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler, bütün insanlar ve cinler bir yere toplanıp, benden ihtiyâçlarını dileyecek olsalar, ben de hepsinin dileklerini yerine getirsem, bu benim mülkümden ancak, iğne denize batırıldığında, onun denizden noksanlaştırdığı kadar azalır.

Ey kullarım! Ancak sizin için amellerinizi saklar, sonra hiç eksiksiz olarak karşılıklarını veririm. Öyleyse, iyiliğe kavuşanlar, Allahü teâlâya hamd etsin. Kötülükle karşılaşanlar ise, kendisinden başka kimseyi kınamasın.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

“Her kul, hangi amel üzere ölürse, o amel üzere diriltilir.”

“Ümmetimin, iyi ve fenâ bütün amelleri bana arz olundu. İyi amellerin içinde, eziyet verecek şeyin yoldan kaldırılması da vardı. Mescidin kirletilmesini ve o hâlde bırakılmasını da, kötü ve çirkin ameller arasında gördüm.”

“Kardeşini güler yüzle karşılamaktan ibâret bile olsa, hiçbir iyiliği hor görme.”

“Ey müslüman kadınlar! Bir komşu kadın, komşusunun verdiği paça bile olsa, hor görmesin.”

“Müslüman yahud mü’min kul, abdest alırken yüzünü yıkadığı sırada, gözüyle işlediği günahlar su ile yahud suyun son damlasıyla yüzünden dökülür. Sonra elini yıkadığı zaman, elleriyle yaptığı her günah tamamiyle temizleninceye kadar su ile yahud suyun son damlasıyla dökülür. Sonra ayaklarını yıkadığında, ayaklarıyla kazandığı bütün günahlar su ile veya suyun son damlasıyla çıkıp, gider. Nihâyet insan günahlarından tertemiz olur.”

“Bir müslümanın diktiği ağaçtan veya ektiği ekinden insan, hayvan ve kuşların yedikleri şeyler, o müslüman için sadaka olur.”

“Allahü teâlâ, kulunun yemek yedikten sonra, yahut bir şey içtikten sonra kendisine hamd etmesinden râzı olur.”

Ebû Mûsâ (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm), “Her müslümanın sadaka vermesi lâzımdır.” buyurdu. “Sadaka verecek bir şey bulamazsa ne yapar? dediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), “Eliyle çalışır, kendisi de istifâde eder, sadaka da verir” buyurdu. (Bunu) yapamazsa, dediler. “Sıkıntıya düşmüş bir muhtaca yardım eder”buyurdu. (Bu da) elinden gelmezse, denildi. “Hayrı (iyiliği) emreder” buyurdu. Bunu da yapamazsa? denildi. “Fenâlık yapmaktan çekinir, bu da sadakadır” buyurdu.

“Bir kimse, dînimizde olmayan bir amel (iş) **yaparsa, o şey kabûl edilmez.”**

“Başkalarını doğruluğa çağıran kimseye, kendisine uyanların sevâbı gibi sevâb verilir. Bununla beraber onların sevâbından hiçbir şey eksilmez. Sapıklığa çağıran kimseye de, ona uyanların günahı gibi günah verilir. Bununla beraber ona uyanların günahlarından hiçbir şey eksilmez.”

“Kıyâmet gününde bir kimse getirilip, Cehenneme atılır, bağırsakları karnından dışarı fırlar. O halde, değirmen çeviren merkep gibi döner. Cehennemdekiler onun yanına toplanır ve “Ey filân! Bu ne hâl? Bize iyiliği emreden, kötülükten nehyeden (sakındıran) sen değil mi idin? derler. O da: “Evet iyiliği emrederdim. Fakat, onu (kendim)yapmazdım. Kötülükten men ederdim de, onu kendim yapardım” der.”

“Haklar, kıyâmet gününde sahiplerine iade edilecektir. Hattâ boynuzlu koyundan, boynuzsuz koyunun hakkı alınacaktır.”

“Haksızlık etmekten sakınınız. Çünkü haksızlık, kıyâmet gününde zulmettir.”

“Mü’minler birbirini sevmekte, birbirine acımakta, birbirini korumakta bir vücud gibidir. Vücûdun herhangi bir uzvu rahatsız olursa, diğer a’zâları da bu yüzden humma ve uykusuzluğa tutulurlar.”

“İnsanlara merhamet etmiyen kimseye, Allahü teâlâ merhamet etmez!”

“Kadın, eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Memnun olacağınız şekilde, dosdoğru olarak devam edemez. İsterseniz, bu vaziyetlerinden de istifâde edebilirsiniz. Tam istediğinize göre doğrultmak isterseniz, onu kırarsınız. Onun kırılması, boşanmasıdır.”

“Bir kimse hanımına buğz etmesin. Çünkü, hoşlanmadığı huyları varsa, ona karşılık memnun olacağı huyları da vardır.”

“Cebrâil, bana, durmadan komşuya iyilik yapmayı tavsiye etti. Bu ısrarlı tavsiyeden, komşunun komşuya vâris olacağını zannettim.”

Ebû Zer (radıyallahü anh) bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) bana şöyle tavsiye buyurdu: “Çorba pişirdiğin zaman, suyunu çok koy. Sonra da komşularına bak. Onlardan muhtaç olanlara, münasîb bir pay ayır.” “Allahü teâlâya ve âhıret gününe inanan, komşusuna iyi muâmele etsin. Allaha ve âhıret gününe îmân edenler, misâfirlerine ikram etsin. Allaha ve âhıret gününe îmân edenler, hayır söylesin veya sükût etsin.” “Ana ve babasının ihtiyârlık zamanlarında, bunlardan birine veya her ikisine yetişip de (bunlara lâyık oldukları hürmet ve saygıda bulunmadıklarından dolayı) Cennete giremiyen kimsenin burnu yerlerde sürünsün” diye üç defa tekrarlamışlardır.

Ebû Bekr’e, Nufeyl bin Harise şöyle bildirmiştir: Resûlullah (aleyhisselâm), “En büyük günahı size haber vereyim mi?” buyurunca, biz de: “Evet yâ Resûlallah!” dedik. Resûlullah (aleyhisselâm), “Allahü teâlâya ortak koşmak, ana ve babaya âsî olmak” buyurdu. Sonra dayanmış olduğu yerden doğrulup oturdu ve “Haberiniz olsun, aman yalan sözden ve yalan şehâdetten sakınınız” buyurdu. Bu cümleyi

üç defa tekrar etti. O kadar ki, biz keşke sükût buyursaydı diye temennide bulunduk.

“Bir kimsenin ana-babasına sövmesi, büyük günahlardandır” buyurmuşlardı. Eshâb-ı kiram, “Yâ Resûlallah! Bir adam ana-babasına söver mi?” dediler. Resûlullah efendimiz de, “Evet, bir kimse başkasının babasına söverse, o da onun babasına söver. Başkasının anasına söverse, o da onun anasına söver.”

“Bir mecliste beraber oturduğun iyi arkadaşla fenâ arkadaşın hâli, iyi koku satanla, demircinin hâli gibidir. Misk satan adam, ya sana güzel kokusundan bir şey verir veya sen satın alırsın. Körük çeken demirciye gelince, ya bir kıvılcım isâbet eder, elbiseni yakarsın. Veya körüğün kötü kokusundan rahatsız olursun” buyurdu.

“İnsan sevdiği ile beraberdir.”

“Bir kimsede şu üç haslet tam olarak bulunursa, îmânın tadını duyar: Allahü teâlâ ve Resûlullah (aleyhisselâm) kendisine başkalarından daha sevgili olmak, sevdiği kimseyi yalnız Allahü teâlâ için sevmek, Allahü teâlâ onu küfürden kurtardıktan sonra, tekrar küfre dönmeyi, ateşe atılmak gibi kerih görmek.”

“Kıyâmet günü, Cehennemliklerin azapça en hafif olanı o kimsedir ki, ayak oyuklarına iki kor konur da (onun te’sîriyle) o adamın beyni kaynar. Hiçbir kimsenin, kendisi kadar şiddetli azapta olduğunu hatırına getirmez. Halbuki o, azâbı en hafif olandır.”

“Cehennemliklerden ba’zıları vardır ki, ateş topuklarını, ba’zılarının dizlerini ve ba’zılarının kuşak yerini sarar. Ba’zılarının da köprücük kemiklerine kadar çıkar.”

“İnsanlar, Allahü teâlânın emriyle (kabirlerinden) kalkarlar. Onlardan bir kısmı, kulaklarının yanlarına kadar ter içinde kalırlar.”

Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâbının bir hâlinden haber alması üzerine, bir hutbe îrâd buyurmuşlar ve: “Bana Cennet ve Cehennem arz olundu. Bugün Cennet ve Cehennemi gördüm. Hayır ve şerrin çokluğu bakımından o günkü gibisini görmedim. Eğer benim bildiklerimi bilmiş olsaydınız, herhalde az güler çok ağlardınız” buyurdu. Eshâb-ı kiram hazretleri, bu kadar kederli bir gün geçirmediler, başlarını örtüp, hıçkırarak ağladılar.

Hazreti Âişe vâlidemiz (radıyallahü anha), Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu bildirdi: “İnsanlar kıyâmet gününde, yalınayak, çıplak olarak haşr olunacaktır.” Yâ Resûlallah! Kadınlarla erkekler bir arada mı haşr olunacaklar? Bunlar birbirine bakarlar, dedim. Bunun üzerine: “Yâ Âişe, iş bunu hatıra getirmiyecek kadar şiddetlidir” buyurdular.

“Allahü teâlânın yüz rahmeti vardır. Bunlardan birini, cin, insan, hayvanlar ve haşarat arasına indirmiştir. İşte bununla birbirlerini severler, bu yüzden birbirlerine şefkat ve merhamet gösterirler. Yabanî hayvan yavrusu üzerine titrer. Allahü teâlâ doksandokuz rahmeti de, kullarına merhamet etmek için kıyâmete bırakmıştır.”

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) rivâyet etmiştir. Ben, bir gün, Resûlullahın (aleyhisselâm) bindiği bir merkebin terkisinde idim. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana: “Ey Muâz! Allahü teâlânın kulları üzerindeki hakkını ve kulların, Allahü teâlâ üzerindeki hakkını biliyor musun?” buyurdu. Ben “Allahü teâlâ ve Resûlü daha iyi bilir” dedim. Resûlullah efendimiz:,“Allahü teâlânın kulları üzerindeki hakkı: Onların Allahü teâlâya ibâdet etmeleri ve hiçbir şeyi O’na şerik (ortak) koşmamalarıdır. Kulların da Allahü teâlâ üzerindeki hakkı: Allahü teâlânın kendisine ortak koşmıyan kimseye azâb etmemesidir” buyurdular. Bunun üzerine: “Ey Allahın Resûlü, halkı müjdeliyeyim mi? deyince: “Onları müjdeleme. Çünkü onlar buna güvenirler (iyi işlerde gevşeklik yaparlar)” buyurdu.

“Kıyâmet gününde müslümanlardan bir kısım, dağlar gibi günahlarla gelir de, Allahü teâlâ, onların o kadar günahını af ve mağfiret eder.”

“Kıyâmet günü mü’min, Rabbine (Rabbinin lütuf ve ihsânına ve yardımına) o kadar yaklaşır ki, Allahü teâlâ onu setr

eder (onu herkesten gizler), günahlarını ikrâr ettirir. Ve şöyle buyurur: Falan günahı biliyor musun? Filân günahı biliyor musun? (O mü'min): "Yâ Rabbî! Biliyorum, der. Allahü teâlâ da: Ben bu günahı dünyâda örtmüştüm. Bugün de onu af ve mağfiret ediyorum, buyurur. Sonra o kimseye, iyiliklerinin yazıldığı defter verilir."

"Sizden hiçbir kimse yoktur ki, abdest suyunu hazırlar, ağzına burnuna su verir ve burnunu temizlerse, yüzünün, ağzının ve burnunun günahları dökülür. Sonra, Allahü teâlânın emir buyurduğu şekilde yüzünü yıkarsa, şüphesiz sakalının etrâfından yüzünün günahları su ile beraber düşer, sonra, dirsekleriyle beraber ellerini yıkarsa, elinin günahları parmaklarından su ile birlikte akıp gider. Sonra başını meshederse, saçının uçlarından, başının günahları su ile beraber dökülür. Sonra topukları ile birlikte ayaklarını yıkarsa, muhakkak ayaklarının günahları parmaklarının ucundan su ile birlikte gider. Bu şahıs, kalkıp namaz kılar. Allahü teâlâya hamd ve sena eder, lâyık olduğu sıfatlarla O'nu ta'zîm eder ve tam ma'nasiyle kalbini Allahü teâlâya bağlarsa, şüphesiz o kimse, anasından doğduğu gündeki gibi günahlardan sıyrılır."

İbn-i Mes'ûd hazretleri bildirdi: "Bir gün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana, Kur'ân-ı kerîm oku diye, emir buyurmuştu. "Kur'ân-ı kerîm sana nâzil olmuş iken, sana ben mi Kur'ân-ı kerîm okuyayım?" dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "Ben Kur'ân-ı kerîmi başkalarından dinlemeyi severim" buyurunca, Nisa sûresini okumaya başladım."Biz her ümmetten şahit getirdiğimiz ve onlara seni şahit kıldığımız zaman, onların hâli nice olur?" meâlindeki âyet-i kerîmeye geldiğimde: "Şimdilik bu kadar okuman yeter" buyurdu. Bir de baktım ki, (Resûlullah efendimizin) gözlerinden yaşlar akıyordu."

"Benden sonra size dünyâ ni'metlerinin ve zînetlerinin açılıp, onlara gönlünüzü kaptıracağınızdan korkuyorum."

"Dünyâda iken en rahat ve müreffeh bir hayat yaşamış olan Cehennemliklerden birisi, kıyâmet günü getirilir. Cehenneme bir kere daldırılır. Sonra da: "Ey Âdemoğlu! Sen hayatında hiç iyi bir gün geçirdin mi? Hiç rahat bir hayat gördün mü?" diye sorulur. O şahıs: "Vallahi görmedim yâ Rabbi!" cevâbını verir."

"Dünyâda en fazla sıkıntı ve ızdıraba uğrayan Cennetliklerden biri getirilir ve Cennete bir kere daldırılır. Sonra buna da: "Ey Âdemoğlu! Sen hayatında hiç sıkıntıya uğradın mı? Hiç acı ve ızdırap çektin mi?" diye sorulur. O da: Vallahi hiçbir acı ve sıkıntı görmedim, der."

"Âhırete göre dünyânın kıymeti ancak, sizden birinizin parmağını denize daldırmasına benzer. Parmağı ile denizden aldığı suyun ne kadar olduğuna baksın."

Abdullah bin eş-Şıhhîr rivâyet etti: Bir gün Resûlullaha (aleyhisselâm) gelmiştim. O sırada "Tekâsür" sûresini okuyorlardı. Sûreyi tamamladıktan sonra şöyle buyurdu: "Âdemoğlu malım malım diyor. Ey Âdemoğlu! Yiyip, bitirdiğin veya giyip de eskittiğin yahut sadaka verip, önceden gönderdiğinden başka senin malın var mı? (Geride bıraktığın senin değil, mirâsçılarınındır.)"

"Yarım hurmayı sadaka olarak vermek sûretiyle bile olsa, Cehennemden korunmaya çalışınız. (Ya'nî, az veya çok iyi amellerinizi, Cehenneme karşı siper yapınız.)"

"Namazın peşinde söylenecek güzel kelimeler vardır ki, onları her farz namazın ardında söyliyen ve yapan kimse, hiçbir vakit hüsrana uğramaz. Onlar da otuz üç kere tesbih (sübhânallah) otuzüç kere tahmîd (elhamdülillah), otuzüç kere de tekbîr (Allahü ekber)'dir."

"Sizden biriniz, her gün bin iyilik kazanmaktan âciz midir?" buyurunca Eshâb-ı kiramdan biri, "Ey Allah'ın Resûlü! İnsan bin haseneyi nasıl kazanabilir?" diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm), "Yüz kerre Sübhânallah derse, o kimse için bin hasene yazılır ve ondan bin günah silinir."

"Allahü teâlânın yollarda gezen, zikir ehlini arayan melekleri vardır. Onlar, Allahü teâlâyı zikreden (anan) bir cemâat (topluluk) bulunca, birbirlerine, aradığımız işte buradadır, geliniz diye seslenirler. Melekler bu zikredenleri, dünyâ göğüne kadar kanatlarıyla çevrelerler. Allahü teâlâ, onların durumlarını meleklerden daha iyi bildiği halde, meleklere: Kullarım ne söylüyorlar, diye sorar. Melekler: Seni tesbih ve tenzîh ediyorlar, Allahü ekber diyerek seni ta'zim ediyorlar, sana hamd ve sena ediyorlar, derler. Allahü teâlâ: Bu kullarım beni gördüler mi ki, böyle beni tesbîh ve tekbir ediyorlar, buyurunca melekler: Hayır, vallahi seni görmezler, derler.

Kullarım beni görseler ne yaparlar? Onlar seni görseler, ibâdet ve kullukları, ta'zîmleri, hamd etmeleri ve seni tesbih etmeleri

daha çok olurdu. Kullarım benden ne diliyorlar? Cennet istiyorlar. Onlar Cenneti görmüşler mi? Hayır yâ Rabbî! Vallahi onlar asla Cenneti görmemişler. Cenneti görseler ne yaparlar? Cenneti görmüş olsalardı, ona karşı arzu ve istekleri daha çok olurdu. Bunlar Allahü teâlâya niçin sığınıyorlar? Cehennemden sığınıyorlar. Cehennemi görmüşler mi? Vallahi görmediler. Ya görselerdi? Eğer Cehennemi görselerdi, ondan daha fazla kaçar ve pek çok korkarlardı.

Allahü teâlâ: Ey meleklerim, sizi şahit kılarım ki, zikir yerinde bulunanların günahlarını af ve mağfiret ettim, buyurur. Bunun üzerine melekler: Yâ Rabbî! Falanca, onlardan değildir. O zikir için değil, şahsî bir işinden dolayı gelmişti, derler. Allahü teâlâ: Onlar öyle olgun kimselerdir ki, onlarla beraber onlar şakî olmazlar, iyilerden olurlar, buyurur."

"Herhangi bir cemâat, Allahü teâlâyı zikr için bir araya gelirse, şüphesiz melekler onları kuşatır, onları rahmet kaplar, onların üzerine sükûnet ve vekar iner, Allahü teâlâ, onları katında bulunan meleklere över."

"Bir kimseye şer olarak, müslüman kardeşine hakaret etmesi yeter."

"Her kim, her günün sabah ve akşamında üç kerre: "Bismillâhillezî lâ yedurru measmihî şey'ün filerdi velâ fissemâi ve hüvessemî-ul-alîm (Yüce ismi sayesinde, yerde ve gökte hiçbir şeye zarar vermeyen ve her şeyi işiten bilen Allahü teâlânın adıyle) derse, ona hiçbir şey zarar vermez."

Hazreti Âişe (radıyallahü anha) buyurur ki: Resûlullah (aleyhisselâm) yatağına yatacağı zaman, İhlâs-ı şerîf (Kulhü vallâhü ehâd) ile Muâvvizeteyn (Kul eûzü birabbilfelak ve Kul eûzü birabbinnâs) sûrelerini okuyup, iki eline üfleyerek vücûdunu mesh ederdi.

Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle duâ buyuruyorlardı: "Allahım! Ben acizlikten, tenbellikten, cimrilikten, bunaklık derecesinde ihtiyârlıktan, kabir azâbından, sana sığınırım. Allahım! Nefsime günahlardan korunmasını ilham eyle. Onu (günah kirlerinden) temizle. Sen günahlardan temizliyenlerin en hayırlısısın. Nefsimin mâliki ve tasarruf sahibi sensin. Allahım! Fâidesiz ilimden, doymak bilmiyen nefsten, kabûl olmayacak duâdan sana sığınırım."

"Allahım! İhsân etmekte olduğun ni'metinin elimden gitmesinden, afiyetin değişmesinden, aniden karşılaşacağım musibetlerden, gazâbını gerektirecek şeylerin hepsinden sana sığınırım. Beni bunlardan muhafaza eyle yâ Rabbî!"

"Müslüman birinin, din kardeşinin gıyabında yaptığı duâ kabûl olunur. Onun başucunda görevli bir melek vardır ki, o müslüman ne zaman bir din kardeşi için hayır ile duâ ederse, o melek ona (Duân kabûl olsun, onun için istediğin kadar da senin için olsun) der."

"Kendi aleyhinize, evlâtlarınızın ve mallarınızın aleyhine sakın bedduâ etmeyiniz ki, duâların kabûl olunacağı bir saata rastlarsınız da, bedduânız kabûl olur."

"Müşteri kızıştırmayın (alıcı ile satıcı arasına girip, kendisini alıcı gibi göstererek müşteriyi aldatmak için malın kıymetini arttırmaya uğraşmayın.)"

"Her Pazartesi ve Perşembe günleri, mükellef olan kimselerin amelleri Allahü teâlâya arz olunur. Allahü teâlâ kendisine şirk (ortak) koşmıyan her mü'mini affeder. Ancak, din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kimseyi affetmeyip, birbiriyle barışıncaya kadar bunları bırakır."

"Üç kişi bir arada bulunduğu zaman, ikisi, diğerini bırakıp da kendi aralarında konuşmasınlar."

"Bir kadın, açlıktan ölünceye kadar hapsettiği bir kedi yüzünden azâba uğradı ve o yüzden Cehenneme girdi. Kediyi hapsettiğinde ona yemek yedirmemiş, su içirmemiş, yerdeki böcekleri yemek için salıvermemişti."

Ebû Mes'ûd el-Bedrî (radıyallahü anh) anlattı: Hizmetçimi kamçı ile dövüyordum. Arkamdan: "Ey Ebû Mes'ûd! Sen bil ki" diye bir ses işittim, öfkemden, bu sesin ma'nâsını anlayamadım. Bana yaklaşınca, bir de ne göreyim. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana hitaben, "Ey Ebâ Mes'ûd, Allahü teâlânın senin üzerindeki kudreti, senin bu hizmetçiye karşı kudretinden daha büyüktür" buyurdu. Bunun üzerine ben, bundan sonra hizmetçimi bir daha dövmiyeceğim, dedim.

“Her kim, yaptığı bir hayrı şöhret kazanmak için halka duyursa, Allahü teâlâ onu rezil ve rüsvâ eder. Kim de, halkın nazarında makam ve mevki elde etmek için, yaptığı bir hayrı halka gösterir ve riyakârlık yaparsa, Allahü teâlâ kıyâmet gününde onun gizli hâllerini yayar ve duyurur.”

Hazreti Âişe vâlidemiz anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm) rüzgâr şiddetli esdiği zaman: “Allahım! Bu rüzgârın hayrını, taşıdığı ve getirdiği şeylerin faydalarını diler, bunun kötülüğünden vereceği zararlardan sana sığınırım” diye duâ buyururlardı.

“Kim benim, üzerime salevât getirirse, Allahü teâlâ bu yüzden o kimseye, getirmiş olduğu salevâtın on katı mağfiret buyurur.”

“Bir kimse her namazın peşinden otuzüç kere sübhânallah, otuzüç kere elhamdülillah, otuz üç defa Allahü ekber der ve “Lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerike leh, lehü’l-mülkü ve leh-ül-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadir” demek sûretiyle yüzü tamamlarsa, deniz köpüğü kadar çok günahı olsa bile, Allahü teâlâ onları af ve mağfiret eder.”

“Sizi, kabirleri ziyâretten men etmiştim. Fakat, artık ziyâret edebilirsiniz.”

Başka bir rivâyette: “Kabirleri ziyâret etmek isteyen, ziyâret etsin. Çünkü, kabir ziyâreti, ahıreti hatırlatır.”

“Cehennemlikleri size haber vereyim mi? Onlar katı yürekli, malını hayırdan esirgeyen kibirli kimselerdir.”

“Sizin en hayırlılarınız, ahlâkça en güzel olanınızdır.”

“Allahü teâlâ kullarına yumuşaklıkla muâmele buyurur. Bütün işlerde yumuşaklığı sever.”

“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, müjdeleyin, nefret ettirmeyin.”

“Yumuşaklıktan mahrûm olan kimse, bütün hayırlardan mahrûm olur.”

Birisi “Yâ Resûlallah! Bana bir şey tavsiye buyur” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm), “Hiddetlenme, kızma” buyurdu. O zât sözünü birkaç kere tekrarladı. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) her defasında, “Kızma” buyurdular.

“Hoş söz, bir sadakadır.”

“Sizden biriniz ayakkabı giyeceği zaman, önce sağından giysin. Çıkaracağı zaman önce solundan çıkarsın.”

“Sizden biriniz cemâate imâm olduğu zaman, namazı hafif kılsın. Çünkü içlerinde zayıf, hasta ve yaşlı olanlar vardır. Eğer kendi kendine kılarsa, istediği kadar uzatsın.”

“Birbirinizi kıskanmayınız. Alışverişte birbirinizi aldatmayınız. Birbirinize dargın durmayınız. Birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Birinizin bitmek üzere olan pazarlığını bozmayınız. Allahü teâlânın kulları, kardeş olunuz. Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez. Onu yardımsız bırakmaz. Onu hor ve aşağı görmez.” Resûlullah (aleyhisselâm) üç defa mübârek göğsüne işâret buyurarak: “Takvâ işte buradadır. Bir kimsenin, müslüman kardeşini hor görmesi, kötülük olarak ona yeter. Müslümanın müslümana, kanı, malı, ırzı haramdır.”

“İnsanların, vücutlarındaki mafsalların her biri için, güneş doğan her günde (Sağlık ni’metine şükür olarak) sadaka borçları vardır.”

“İki kimse arasında adâlet etmek sadakadır.”

“Bir kimse hayvana binerken, ona yardım edip bindirmek, yahud yükünü hayvanına yükleyivermek de sadakadır.”

“Güzel söz de bir sadakadır.”

“Gelip, geçenlere eza verecek şeyi yoldan gidermek de sadakadır.”

“Cennet ehlinin kimler olduğunu size bildireyim mi? Halk tarafından hor görülüp hiçe sayılan bir zaîf ve mütevâzi olan mü’mindir ki, Allahü teâlâya yemîn ederse, muhakkak Allahü teâlâ, onun yemînini yerine getirir. Size Cehennem ehlini haber vereyim mi? Onlar da katı yürekli, kaba ve kurularak (böbürlenerek) yürüyen, iri yarı ve kibirli kimselerdir.”

“Taamın (yiyeceğin) yaramaz olanı, fakîrlerden esirgenip, zenginlerin çağırıldığı düğün yemeğidir. (Mazeretsiz) düğün yemeğine icabet etmiyen, Allahü teâlâ ve Resûlüne (aleyhisselâm) isyan etmiş olur.”

“Sizden birisi, imâmdan önce başını secdeden veya rükû’dan kaldırdığında, Allahü teâlânın, onun başını merkep başına yahûd sûretini merkep sûretine çevirmesinden korkmaz mı?”

“Yemek hazır iken veya küçük, büyük abdest bozma sıkıntısı varken kılınan namaz, kâmil bir namaz olmaz.”

“Her kim birisine, “Ey kâfir veya ey Allah’ın düşmanı!” diye hitap eder de, kendisine bu sözlerin söylendiği kişi bu sözlere lâyık değilse, bu sözler söyliyene döner.”

“Akıllı bir mü’min, bir yılan deliğinden iki defa ısırılmaz. (Ya’nî, zararını gördüğü bir şeyi tekrar yapmaz.)”

“Allahü teâlâya beldelerin en sevimlisi, oraların mescidleridir. En sevimsizi de çarşılardır. (Ya’nî oralardaki hîle ve aldatmalardır.)**”**

“Cennetlikler, Cennette, (ihtiyâç duyduklarından dolayı değil, sadece, devamlı bir zevk ve lezzet için) yer ve içerler. Fakat, onlar abdeste çıkmazlar, aksrıp, sümkürmezler. Ağız ve burunlarından, tiksinilecek şeyler çıkmaz. Onların yedikleri vücûdlarından ter olarak çıkar. Terleri ise misk gibidir. Onlar rahatça nefes alırlar, sabah-akşam Allahü teâlâyı noksan sıfatlardan tenzih edip, kemâl sıfatlarıyle anmaktan zevk alırlar.”

Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Allahü teâlâ; “Sâlih kullarım için Cennette, hiçbir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği, hiçbir insanın gönlünden bile geçirmediği bir takım ni’metler hazırladım” buyurdu.

“Cennette bir pazar yeri vardır ki, Cennet sakinleri oraya her Cum’a gelirler. Şimâl rüzgârları eser, onların yüzlerine ve elbiselerine Cennet kokuları saçar. Bu yüzden onların güzelliği artar. Onlar bu şekilde güzellikleri artmış olarak, çarşıdan ailelerinin yanına dönerler. Aileleri onlara: “Vallahi, siz bizden ayrıldıktan sonra güzelliğinizi arttırmışsınız” derler.”

“Cennetlikler, Cennete girdikleri zaman bir münâdî (Seslenen birisi): Şüphesiz, siz (Cennette) ebedî (sonsuz) yaşayacak ve hiç ölmiyeceksiniz. Hastalanmıyacak, dâima sağlık ve sıhhat içerisinde olacaksınız. İhtiyârlamıyacak, devamlı, genç kalacaksınız. Sonsuz ni’metlere kavuşacaksınız. Asla, üzüntü ve keder görmiyeceksiniz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 100

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 194

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 588

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 54, 337

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 126

6) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh. 89

7) Fihrist cild-1, sh. 231

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 144

9) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 19

10) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 431

11) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 232

12) Lübâb cild-2, sh. 264

13) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 174

14) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 33

15) El-Kâmil fi’t-târih cild-7, sh. 95

16) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh. 32

17) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1051

18) Eshâb-ı Kirâm sh. 365

19) Rehber Ansiklopedisi cild-12, sh. 378

20) Vehhâbîye Nasîhat sh. 119

İMÂM-I ŞÂFİ’Î

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan, Şafiî mezhebinin imâmı. İsmi Muhammed olup, nesebi şöyledir: Muhammed bin İdrîs bin Abbâs bin Osman bin Şafi’ bin Sâib bin Ubeyd bin Abdülyezîd bin Hâşim bin Müttalib bin Abdümenâfdır. Künyesi, Ebû Abdullah’dır. Soyu Kureyş kabilesinden olup, hem anne, hem de baba tarafından, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) soyu ile birleşmektedir. Annesi tarafından soyu; Fâtıma binti Abdullah el-Mahud bin Hasen el-Müsennâ bin Hasen bin Ali bin Ebî

Tâlib'e dayanır. Peygamberimizin üçüncü dedesi olan Abdümenâf, İmâm-ı Şafiî'nin dokuzuncu dedesidir. Dördüncü dedesi Şafi', Eshâb-ı kirâmdandır. Bu dedesinin ismine izafeten, ona da Şafiî denilmiş ve bu isimle meşhûr olmuştur. 150 (m. 767) senesinde Gazze'de doğdu. 204 (m. 820)'de Mısır'da bir Cum'a gecesi 54 yaşında iken vefât etti. Kabri Kurâfe kabristanlığında büyük bir türbe içindedir.

İmâm-ı Şafiî, henüz beşikte iken babası vefât etmişti. Annesi onu iki yaşında, asıl memleketleri olan Mekke'ye getirdi. Orada büyüdü. Yedi yaşına gelince Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra ilim öğrenmeye başladı.

Tahsili: İmâm-ı Şafiî daha küçük yaşta iken Mekke'de bulunan zamanın meşhûr âlimlerinin derslerine ve sohbetlerine devam etmeye başlamıştır. Kendisi, ilim öğrenmeye başladığı bu ilk günleri için şöyle demiştir; "Kur'ân-ı kerîmi ezberledikten sonra devamlı Mescid-i harama gidip, fıkıh ve hadîs âlimlerinden pek çok istifâde ettim. Fakat çok fakîr idik. Bir yaprak kâğıt almaya bile gücümüz yoktu. Derslerimi ve öğrendiğim mes'eleleri, kemik parçaları üzerine yazardım"

İmâm-ı Şafiî, Mekke'deki bu ilk tahsilinden sonra Arapçanın inceliklerini ve edebiyatını öğrenmek için, çölde yaşayan Huzey kabilesinin arasına gitti. Orada da bilgisini ilerletip, ok atmayı öğrendi. Bu husûsta da şöyle demiştir: "Ben Mekke'den çıktım. Çölde Huzeyl kabilesinin yaşayışını ve dilini öğrendim. Bu kabile, Arapların dil bakımından en fasîhi idi. Onlarla birlikte gezdim, dolaştım, ok atmayı öğrendim. Mekke'ye döndüğüm zaman, bir çok rivâyet ve edebiyat bilgilerine sahip olmuştum."

İmâm-ı Şafiî daha on yaşında iken, o zamanın en meşhûr âlimi İmâm-ı Mâlik'in "Muvattâ" adlı hadîs kitabını, dokuz gecede ezberlemiştir. Gençliğinin ilk yıllarında kendini tamamen ilme verip, Mekke'deki Süfyân bin Uyeyne, Müslim bin Hâlid ez-Zencî gibi fakîh ve muhaddislerden ilim tahsil etti. Hadîs, fıkıh, lügat ve edebiyatta çok yükseldi. Mekkeli gençler arasında, ilimde parmakla gösterilen bir dereceye ulaştı.

İmâm-ı Şafiî hazretlerinin tahsilinde en önemli safha, İmâm-ı Mâlik'e talebe olmasıyla başlamıştır. Mekke'den Medine'ye gidip, İmâm-ı Mâlik'den ders almasını şöyle anlatmıştır: "İlk zamanlar Mekke'de, Müslim bin Hâlid'den fıkıh öğrendim. O sırada Medine'de bulunan Mâlik bin Enes'in büyüklüğünü ve müslümanların imâmı olduğunu işittim. Kalbime geldi ki: Onun yanına gideyim, talebesi olayım. Sonra onun meşhûr eseri olan "Muvattâ"nın bir nüshasını, Mekke'de birinden tekrar geri vermek üzere alıp ezberledim. Mekke vâlisine gidip, birini Medine vâlisine birisini de Müslim bin Enes'e vermek üzere iki mektûb alıp Medine'ye gittim. Medine'ye varınca, Medine vâlisine gidip ona âit olan mektûbu verdim ve Medine vâlisi ile birlikte İmâm-ı Mâlik'in yanına gittik, İmâm-ı Mâlik dışarı çıktı. Uzun boylu ve gayet heybetli bir görünüşü vardı. Medine vâlisi, Mekke vâlisinin gönderdiği mektûbu İmâm'a takdim etti. Mektûpta, "Muhammed bin İdrîs, annesi tarafından şerefli bir kimsedir. Ve hâli şöyle şöyledir..." diye yazılı olan kısmı okuyunca; "Sübhânallah! Resûlullahın (aleyhisselâm) ilmi şöyle mi oldu ki, mektûb ile yazılıp, sorulup, talep olunur." dedi. Ben de durumumu ve ilim öğrenmek istediğimi anlattım. Sözlerimi dinledikten sonra bana baktı. Adın nedir, dedi. Muhammed'dir, dedim. Ey Muhammed, dedi, ileride büyük bir şânın olacak. Allahü teâlâ senin kalbine bir nûr vermiştir. Onu ma'siyyetle söndürme! Yarın birisi ile gel, sana Muvattâ'yı okusun buyurdu. Ben de onu ezberledim, ezberden okurum, dedim. Ertesi gün İmâm-ı Mâlik'e gelip okumağa başladım. Her ne zaman, imâm-ı üzme korkusundan okumağı bırakmak istesem, benim güzel okumam onu hayretler içerisinde bırakır, ey genç daha oku, derdi. Kısa zamanda Muvattâ'yı bitirdim."

İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı Mâlik'in yanına geldiği zaman, yirmi yaşlarında bulunuyordu. İmâm-ı Mâlik onu himâyesine alıp, dokuz yıl müddetle ilim öğretti. İlimde yüksek bir dereceye ulaşan İmâm-ı Şafiî Mekke'ye dönünce, oraya gelen Yemen

vâlisi, onu Yemen'e götürüp kadılık vazîfesi verdi. Beş yıl kadar bu görevi yaptıktan sonra, Bağdâd'a giderek, ilmini ilerletmek için, İmâm-ı a'zamın talebesi olan İmâm-ı Muhammed'den ders almaya başladı. İmâm-ı Muhammed onu kendi himâyesine alıp, yazmış olduğu kitaplarını okutmak sûretiyle, Irak'ta tedvin edilen fıkıh ilmini ve Irak'ta meşhûr olan rivâyetleri öğretti. İmâm-ı Muhammed ayrıca İmâm-ı Şafiî'nin üvey babası idi. İmâm-ı Şafiî onun ilminden ve kitablarından çok istifâde etmiştir. İmâm-ı Şafiî bu husûsta şöyle demiştir: "İlimde ve diğer dünyâ işlerinde, İmâm-ı Muhammed kadar bana kimse faydalı olmamıştır." Ebû Ubeyd şöyle demiştir: İmâm-ı Şafiî'den duydum, buyurdu ki: "İmâm-ı Muhammed'den öğrendiğim mes'elelerle ve ilimle, bir deve yükü kitap yazdım. Eğer o olmasaydı ilim kapısının eşiğinde kalmıştım. Bütün insanlar ilimde, Irak âlimlerinin, Irak âlimleri de Kûfe âlimlerinin çocuklarıdır. Onlar da, Ebû Hanîfe'nin çocuklarıdır." Ya'nî bir babanın çocukları için lâzım olan nafakayı kazanıp, çocuklarını beslemesi gibi, Ebû Hanîfe de, kendinden sonrakileri böylece ilimle beslemiş ve doyurmuştur, İmâm-ı Şafiî ayrıca, Selîm-i Râî'nin sohbetine kavuşup, vilâyet (evliyâlık) makamlarına da kavuştu.

Dersleri ve talebeleri: İmâm-ı Şafiî, Bağdâd'da İmâm-ı Muhammed'den aldığı dersleri tamamlayıp, Mekke'ye döndü. Burada bir müddet inceleme ve araştırmalar yapıp, ayrıca talebelere ders verdi. Bilhassa hac mevsiminde çeşitli İslâm beldelerinden gelen ilim adamları ondan ilim öğrenirlerdi. Mekke'deki bu ikâmeti, dokuz yıl kadar sürdü. Sonra tekrar Bağdâd'a gitti. Bu sırada Bağdâd, İslâm âleminin önemli bir ilim merkezi idi. Burada bulunan âlimler, İmâm-ı Şafiî'ye hürmet göstermiş ve ilim talebeleri onun etrâfında toplanmıştır. Bağdâd âlimleri dahi ondan ders almışlardır. Daha önce Mekke'de İmâm-ı Şafiî ile görüşen ve ondan hadîs dinleyen Ahmed bin Hanbel talebe olmuş, onun üstünlüğüne hayran kalmıştır. Yine İmâm-ı Şafiî ile emsal olan İshâk bin Râheveyh ve benzerleri ondan ilim tahsil etmiştir. Herkes onun dersine koşuyor ve verdiği fetvâlara hayran kalıyordu. Ders ve fetvâ vermekte uyguladığı usûl, geniş olarak açıkladığı istinbat (kaynaklardan hüküm çıkarma) usûlü olan, usûl-i fıkıh ilmi idi. O buna göre açıklamalarda bulunuyordu. Güzel ve açık konuşması, ifâde ve izah tarzı, münâzara kuvveti ve te'sîr bakımından çok güçlü idi. İmâm-ı Şafiî Bağdâd'da bulunduğu sırada (el-Kitâb-ül-Bağdâdiyye) adını verdiği eserini yazdı. İmâm-ı Şafiî'nin üstün şahsiyetine ve yüksek ilmine hayranlık duyarak, ondan ders alıp ilim öğrenen talebelerinden bir kısmı şunlardır: Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râheveyh, ez-Za'ferânî, Ebû Sevr İbrâhîm bin Hâlid, Ebû İbrâhîm Müzenî, Rebî' bin Süleymân-ı Murâdî gibi bir çok âlim. Daha sonraki asırlarda, Şafiî mezhebinde yetişmiş âlimlerden meşhûr olanlardan ba'zıları da şunlardır: Hadîs âlimlerinden İmâm-ı Nesâî, kelâm (akâid) âlimlerinden Ebü'l-Hasen-i Eş'arî, İmâm-ı Mâverdî, İmâm-ı Nevevî, İmâm-ül-Haremeyn Abdülmelik bin Abdullah, İmâm-ı Gazâlî, İbn-i Hâcer-i Mekkî... Kaffâl-ı Kebîr, İbn-i Sübkî, İmâm-ı Süyûtî v.b.

İmâm-ı Nesâî'nin (Sünen)'i meşhûrdur. İmâm-ı Eş'arî, Ehl-i sünnet i'tikâdının iki İmamından birisidir. Hocalarının zinciri İmâm-ı Şafiî'ye ulaşır.

İlimdeki üstünlüğü: İmâm-ı Şafiî ilim, zühd, ma'rifet, zekâ, hafıza ve neseb bakımlarından zamanındaki âlimlerin en üstünü idi. Onüç yaşında iken, Harem-i şerîfde "Bana istediğinizi sorunuz?" derdi.

Onbeş yaşında iken fetvâ verirdi. Zamanının en büyük âlimi olan ve üçyüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, ondan ders almağa gelirdi. Çok kimse, İmâm-ı Ahmed'e, "Böyle büyük bir âlim iken, "kendi çocuğun gibi bir genç karşısında nasıl oturuyorsun?" dediklerinde, "Bizim ezberlediklerimizin ma'nâlarını o biliyor. Eğer onu görmeseydim, ilmin kapısında kalacaktım. O, dünyâyı aydınlatan bir güneştir, rûhlara gıdadır" derdi. Bir kere de, "Fıkıh kapısı kapanmıştı. Allahü teâlâ, bu kapıyı, kullarına İmâm-ı Şafiî ile tekrar açtı" dedi. Bir kerre de, "İslâmiyete, şimdi Şafiî'den daha çok hizmet eden birini bilmiyorum" dedi.

İmâm-ı Ahmed, yine buyurdu ki: “Allahü teâlâ her yüzyılda bir âlim yaratır, benim dînimi, herkese onun ile öğretir” hadîs-i şerîfinde bildirilen âlim, İmâm-ı Şafiî’dir. Hadîs-i şerîfte; “Kureyş’e sövmeyiniz. Zîrâ Kureyşli bir âlim, yeryüzünü ilimle doldurur” buyuruldu. İslâm âlimleri bu hadîs-i şerîf, İmâm-ı Şafiî’nin geleceğini bildirmiştir, demişlerdir.

Ahmed bin Hanbel’in oğlu Abdullah, babasının İmâm-ı Şafiî’ye çok duâ ettiğini görerek, sebebini sorunca: “Oğlum, İmâm-ı Şafiî’nin insanlar arasındaki yeri, gökteki güneş gibidir. O, rûhların şifâsıdır” demiştir.

Ebü’l-Kâsım bin Selâm, “Nice âlim ve fazîletli kimselerle görüştüm. Şafiî hazretleri gibi âlim ve fâdıl bir kimse görmedim” demiştir.

Ahmed bin Hanbel, “Eline kalem kâğıt alan herkesin İmâm-ı Şafiî’ye şükran borcu vardır” demiştir.

İbn-i Uyeyne’ye İmâm-ı Şafiî’nin vefât haberi ulaşınca, şöyle demiştir: “Eğer o vefât ettiyse, zamanın en fazîletlisi vefât etmiştir.”

İmâm-ı Şafiî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Müslim’de, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbni Mâce ve Sahîh-i Buhârî’nin ta’likâtında yer almıştır. Kendisinden hadîs-i şerîf işitip rivâyet ettiği zâtlar: Müslim bin Hâlid ez-Zencir, Mâlik bin Esed, İbrâhîm bin Sa’d, Sa’îd bin Sâlim, Abdülvehhâb es-Sakafî, İbn-i Aliyye, İbn-i Uyeyne ve diğer hadîs âlimleridir. İmâm-ı Şafiî’den de Ahmed bin Hanbel, Süleymân bin Dâvûd el-Hâşimî, Ebû Bekir Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî, İbrâhîm bin Münzir, Ebû Sevr İbrâhîm bin Hâlid, Ebû Ya’kûb, Yûsuf bin Yahyâ ve diğer birçok zât hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

İmâm-ı Şafiî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden biri şudur: “Kendisine yumuşaklık verilen kimseye, dünyâ ve âhıret iyilikleri verilmiştir. Yumuşaklıktan mahrûm olan kimse, dünyâ ve âhıret iyiliklerinden, mahrûm olur.”

İctihâdı (Mezhebi): İmâm-ı Şafiî, ikinci defa Bağdâd’a gidişinden sonra, Bağdâd’daki siyâsî ve fikrî kargaşalıklar sebebiyle Mısır’a gidip, ömrünün sonuna kadar orada kalmıştır. İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı Mâlik’in ve İmâm-ı a’zamın talebesi İmâm-ı Muhammed’in derslerine devam ederek, İmâm-ı a’zamın ve İmâm-ı Mâlik’in ictihâd yollarını öğrenip, bu iki yolu birleştirdi ve ayrı bir ictihâd yolu kurdu. Kendisi çok belîğ, edîb olduğundan, âyet-i kerîmelerin ve hadîs-i şeriflerin ifâde tarzına bakıp, kuvvetli bulduğu tarafa göre hüküm verirdi. İki tarafta da kendi usûlüne göre kuvvet bulamazsa, o zaman kıyas yolu ile ictihâd ederdi. Böylece müslümanların ibâdetlerinde ve işlerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun kendi usûlüne göre şer’î delîllerden çıkardığı hükümlere, ya’nî gösterdiği bu yola “Şafiî Mezhebi” denildi. Ehl-i sünnet i’tikâdında olan müslümanlardan, amellerini ya’nî ibâdet ve işlerini, bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara “Şafiî” denir.

Allahü teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette, îmânda, i’tikâdda, tefrikaya, ayrılığa izin verilmemiştir. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin inandığı ve bildirdiği ve Eshâb-ı kiramın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara “Ehl-i sünnet vel-cemâat” veya kısaca “Sünnî” denir. Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şeriflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan ba’zı ibâdetlerin ve günlük muâmelelerin tarifinde ve yapılışında, Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimleri tarafından gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara, amelî mezhebler (veya fıkhî mezhebler) denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimlerinin aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına, dînin sahibi izin vermiş ve bu hâl her zaman ve her yerde müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek, müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim, hadîs-i

şerîfte “Âlimlerin (müctehidlerin) mezheblere ayrılması rahmettir” buyuruldu.

İmâm-ı Şafiî’nin, talebelerinin ve kendisine suâl soranların dînî müşküllerini hallederken ortaya koyduğu ve tâkib ettiği usûller, Şafiî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. Bu mezhebin usûlleri de, diğer bütün müctehidlerin usûlüne benzemekle beraber, ba’zı farklılıkları da vardır.

Bütün müctehidler, bir işin nasıl yapılacağını Kur’ân-ı kerîmde açık olarak bulamazlarsa, hadîs-i şerîflere bakarlar. Hadîs-i şerîflerde de açıkça bulamazlarsa, bu iş için (icmâ) var ise, öyle yapılmasını bildirirler. İcma’, Eshâb-ı kiramın ve onlardan sonra gelen Tabiîn denilen âlimlerin bir mes’eledeki sözbirliğine denir. Bir işin nasıl yapılması lâzım olduğu icmâ ile de bilinmezse, müctehidler kendileri kıyasta bulunarak ictihâd ederler; mes’elenin dînî hükmünü bildirirler. Kıyas, Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, hakkında açık bir hüküm bulunmayan bir işi, açık hüküm bulunan diğer bir işe benzeterek hükme bağlamaktır.

İmâm-ı Şafiî, ictihâdlarında, İmâm-ı a’zamın kıyas işinde tâkib ettiği (Re’y yolu) ile, İmâm-ı Mâlik’in tâkib ettiği (Rivâyet yolu)’nu birleştirerek, ayrı bir ictihâd yolu kurdu.

Şafiî mezhebinin reîsi olan İmâm-ı Şafiî, usûl-i fıkıh ilmindeki mes’eleleri ilk defa tasnif edip, kitaba yazan kimsedir. Bu ilimdeki eserinin adı “er-Risâle fil-usûl”dür. Şafiî mezhebi; Hanefî mezhebinden sonra en çok yayılan bir mezhebdir. Mısır, Mekke, Medine’de, Endonezya’da, Aden’de, Filistin’de, Azerbaycan’da ve Semerkant’da, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da ve diğer yerlerde yayılmıştır. Şafiî mezhebinin hükümlerini anlatan pek çok kitap yazılmıştır. Bunlar arasında en meşhûrları İbn-i Hâcer-i Mekkî hazretlerinin yazdığı “Tuhfet-ül-muhtâc” haşiyesi, “Muhtasar-ı Müzenî”, “Mugn-il-muhtâc” ve İmâm-ı Nevevî’nin yazdığı “Minhâc” adlı eseridir.

Eserleri:

1. Ahkâm-ül-Kur’ân. Matbûdur.

2.İhtilâf-ül-hadîs.

3.Müsned-üş-Şâfiî. Matbûdur.

4.Er-Risâle fi’l-usûl: Usûl-i fıkha dâirdir. Usûl-i fıkhın kitap hâlinde yazıldığı ilk eserdir. Matbûdur.

5.El-Mevâris.

6.El-Ümm: Fıkıh ilmine dâir olup, İmâm-ı Şafiî’nin ictihâd ederek bildirdiği mes’eleleri içine alan bir eserdir. Yedi cild hâlinde basılmıştır.

7.Kitâb’üs-Sünen ve’l-Müsned: Hadîs ilmine dâirdir.

8.El-Emâli el-Kübrâ

9.El-İmlâ’es-Sagîr.

10.Edeb-ül-kâdî

11 Fedâil-i Kureyş

12.El-Eşribe

13.Es-Sebkû ve’r-remyü

14. İsbât-ün-Nübüvve ve Redd-i ale’l-berâhime gibi eserleri ve dîvânı vardır.

Menkıbeleri ve medhi:

Süfyân-ı Sevrî şöyle demiştir: “İmâm-ı Şafiî’nin aklı, zamanındaki insanların yarısının akılları toplamından fazladır.” Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: “İmâm-ı Şafiî’yi çok severim. Çünkü, evliyâlıkta hangi makama baksam, onu herkesin önünde görüyorum.”

Az yer, az uyurdu. “On altı senedir, doyasıya yemek yemedim” buyurdu. Sebebi sorulunca, “Çok yemek bedene ağırlık verir,

kalbi zayıflatır, anlayışı, idrâki azaltır, çok uyku getirir ve böylece insanı ibâdetten alıkor. Kulluğun başı az yemektir." buyurmuştu.

İmâm-ı Şafiî'nin siması, gayet güzel ve sevimli idi. Üstün bir zekâya ve kabiliyete sâhib idi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetine son derece riâyet ederdi. İlmi, tevâzusu, heybet ve vekarı ile kalblere te'sîr ederdi. Kur'ân-ı kerîm okurken dinleyenler kendinden geçerdi.

Orta halli giyinirdi. Heybetli bir görünüşü vardı. O bakarken, yanındakiler su dahi içemezlerdi. Yüzüğünde, "el-bereketüfil-kanâ'ati" (Bereket, kanâat etmektedir) yazılı idi.

Hârûn Reşîd, her sene Bizans İmparatorundan vergi olarak çok para ve mal alırdı. Bir sene İmparator, âlimlerle münâkaşa etmek için ruhbanlar gönderdi: "Eğer bizi yenerlerse onlara vergilerimizi vermeye devam edeceğiz. Yok, biz yenersek vermeyiz." dedi.

Dörtyüz hıristiyan geldi. Halife, bütün âlimlerin Dicle kenarında toplanmasını emretti. İmâm-ı Şafiî'yi çağırarak, hıristiyan ruhbanlara sen cevap ver! dedi. Herkes Dicle kenarında toplandı. İmâm-ı Şafiî seccadeyi omuzuna alıp nehre doğru gitti. Seccadeyi nehre atıp üzerine oturdu ve: "Benimle münâkaşa etmek isteyenler buraya gelsin" dedi.

Bu hâli gören ruhbanların hepsi, müslüman oldu. Bizans İmparatoru, adamlarının İmâm-ı Şafiî'nin elinde müslüman olduğunu öğrenince; "İyi ki, o buraya gelmedi. Yoksa buradakilerin hepsi müslüman olurdu. Kendi dinlerini bırakırlardı." dedi.

Bir kere ders verirken, ders esnasında on defa ayağa kalktı. Sebebini sorduklarında, buyurdu ki: "Seyyidlerden bir çocuk, kapının önünde oynuyor. Kapının önüne gelip, kendisini gördüğüm zaman, ona hürmeten ayağa kalkıyorum. Resûlullahın (aleyhisselâm) torunu ayakta dururken oturmak reva değildir."

Talebelerinden biri anlatır: Bir bayram günü İmâm-ı Şafiî hazretleri ile beraber mescidden çıktık. Bir mes'ele hakkında sohbet ediyorlardı. Evlerinin kapısına gelince, bir hizmetçi kendisine bir kese altın getirip, efendisinin selâmı olduğunu ve bunu kabûl buyurmasını rica etti. İmâm-ı Şafiî hazretleri keseyi kabûl etti. Biraz sonra biri gelip, "Hanımım bir çocuk doğurdu. Yanımda hiç param yok. Sizden Allah rızası için biraz para istiyorum" dedi. İmâm-ı Şafiî hazretleri keseyi hiç açmadan, olduğu gibi o şahsa verdi. Halbuki biliyordum ki, kendisinin de hiç parası yoktu.

İmâm-ı Şafiî hazretleri Yemen'e bir sefer yapmıştı. Dönüşünde onbin dirhemle gelip, çadırını Mekke'nin dışına kurdurarak, ziyâretçilerini orada kabûl etti. Halk topluluklar hâlinde İmâm-ı Şafiî'ye gelerek müşküllerini hallediyordu. Ziyâretçiler arasında bulunan fakîrlere de para dağıtıyordu. Böylece, Yemen'den getirdiği onbin dirhemin hepsini fakîrlere dağıttı ve ondan sonra da; "Oh şimdi rahatladım" buyurdu.

Mısır'ın ileri gelenlerinden birinin hanımı, bir münâkaşada kocasına: "Ey Cehennemlik" dedi. Bu cevap karşısında bu şahıs, hanımına, "Ben Cehennemliksem, seni boşadım" dedi, fakat hanımını da çok seviyordu. Âlimleri toplayıp bu mes'eleyi sordu. Kimse cevap veremedi. "Senin Cehennemlik olup olmadığını Allah bilir" dediler. Âlimler arasından henüz daha genç yaşta olan İmâm-ı Şafiî kalkıp, "Ben senin mes'eleni çözerim" dedi. Oradakiler şaşırdılar. Bu kadar âlimin cevap veremediğine, nasıl cevap verecek diye merak ettiler.

İmâm-ı Şafiî dedi ki: "Önce, sen benim sorulanına cevap ver!" Ve devam etti: "Bir günah işleyeceğin vakit, Allah korkusundan bu günahı terk ettiğin oldu mu?" dedi. "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, çok oldu." "Bu hâlinle Cennetlik olduğun anlaşılmaktadır" buyurdu.

Orada bulunan âlimler, hangi delîl ile bu hükmü verdiğini sordular:

“Kur’ân-ı kerîmde, “Bir kimse Allah korkusundan nefsini günahlardan men ederse, onun yeri elbette Cennettir” buyurulmaktadır. Hükmünü bu âyet-i kerîmeye göre verdim” buyurdu. Oradakiler susup kaldılar.

Abdullah bin Muhammed Bekrî şöyle anlatmıştır: “İmâm-ı Şafiî ile Bağdâd’da nehir kenarında oturuyor idik. Bir genç gelip abdest almaya başladı. Fakat abdesti yanlış aldı. İmâm-ı Şafiî o gence: “Abdesti tam al. Allahü teâlâ sana dünyâ ve âhıret se’âdeti versin” buyurdu. Genç tekrar abdest alıp, yanımıza geldi ve bana nasîhat et, öğret deyince, İmâm-ı Şafiî şöyle buyurdu: “Allahü teâlâyı bilen necât (kurtuluş) bulur. Dîninde titizlik gösteren, kötülüklerden kurtulur. Nefisini ıslah eden, se’âdete kavuşur. Biraz daha ister misin?” dedi. Genç evet deyince, şöyle devam etti: “Kim şu üç şeyi yaparsa îmânı kâmil olur:

1-Emr-i bil-ma’rûf yapmak. Ya’nî Allahü teâlânın emirlerini yapmak ve yaymak.

2-Nehy-i anil-münker yapmak. Ya’nî Allahü teâlânın yasaklarını yapmamak ve yapılmaması için uğraşmak.

3-Her işinde Allahü teâlânın dinde bildirdiği hudutlar içinde bulunmak.” buyurdu. Sonra, “Biraz daha ister misin?” deyince, genç, “İhsan ediniz efendim” dedi. Şöyle buyurdu: “Dünyâya bağlanıp, ona düşkün olma, âhıreti iste. Bütün hâl ve hareketinde Allahü teâlâyı hatırla ki, kurtulanlardan olasın.” Bu nasîhatleri dinleyen genç, son derece memnun olup, benim yanıma yaklaşarak, bu zât kimdir, dedi. Ben de, İmâm-ı Şafiî olduğunu söyleyip tanıttım. Bunun üzerine genç, bugün ne bahtiyarım ki, böyle büyük zâtı görüp, nasîhatini dinledim” dedi.”

İmâm-ı Şafiî şöyle anlatmıştır: Bir gece rü’yâmda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) görmekle şereflendim. Bana buyurdu ki: “Sen kimdensin?” Cevâbında, “Ben senin kabîlendenim” dedim. Bana yaklaş, buyurdular. Yanına gittim. Mübârek ağzının suyunu dilime, ağzıma ve dudaklarıma sürüp “Hadi, Allahü teâlâ sana bereket versin”buyurdular.

Kendisi anlatır: Çocukluk zamanında, Mekke’de rü’yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Tam bir heybetle Mescid-i harâm’da insanlara imamlık yapıyorlardı. Namaz bitince yanlarına gidip, bana da ilim öğretiniz, dedim. Bunun üzerine kaftanının altından bir terazi çıkarıp: Bu senin içindir, buyurup bana hediye ettiler. Bu rü’yâmı tâbir ettirdim. Dediler ki: “Sen, ilimde imâm olursun ve sünnet üzere olursun. Terazi ise, hakîkat-ı Muhammediyyeye kavuşacağına alâmettir.”

“Bir gün rü’yâmda, Hazreti Ali efendimizi gördüm. Parmağından yüzüğünü çıkardı, parmağıma taktı. Bu hareketi, kendi ilminin ve Resûlullahın ilminin bana geçmesi alâmeti idi.”

İmâm-ı Şafiî, altı yaşında iken mektebe gitmeye başladı. Zahide bir annesi vardı. İnsanlar emânetlerini ona bırakırlardı.

Bir gün iki kişi gelip, bir bohça verdiler. Daha sonra biri gelip bohçayı istedi. Gelene bohçayı verdi. Biraz sonra diğeri gelip, bohçayı istedi. Bohçanın arkadaşına verildiğini söyleyince: “Biz ikimiz beraber gelmeyince bohçayı vermeyin demiştik. Bohçayı niçin verdiniz?” dedi.

Annesi üzüldü. O sırada İmâm-ı Şafiî geldi. Annesinin üzüntülü olduğunu görünce sebebini sordu. Annesi olanları anlattı. Bunun üzerine annesine:

“Sen üzülme ben şimdi bohçayı isteyenle konuşurum.” dedi.

Bohçayı isteyen şahsın yanına gelip dedi ki:

“Sizin bohçanız olduğu yerde durmaktadır. Git arkadaşını getir.”

Adam aldığı cevap karşısında şaşırıp, geri dönüp gitti. Bir daha da gelmedi.

İmâm-ı Şafiî hazretleri, dîn-i İslama hizmet uğrunda tükettiği hayatının son anlarını, Kur'ân-ı kerîmi dinleyerek geçirmiştir. Ömrünün sonuna kadar her gün bir hatim olmak üzere, ayda otuz hatim okurdu. Ramazan-ı şerîfte ise gece ve gündüz birer hatim olmak üzere, altmış hatim okurdu. Artık vefâtının yaklaştığı sırada takatsiz düşmüştü. Önceki gibi okuyacak durumda değildi. Fakat okuyan birinden dinlemek arzu ediyordu. O bu hâlde iken, talebesi Ebû Mûsâ Yûnus bin Abdüla'lâ yanına girmişti. Ona "Ey Ebû Mûsâ bana Kur'ân-ı kerîmden Âl-i İmrân sûresinin yüzyirminci âyet-i kerîmesinden sonraki âyetleri yavaş yavaş oku" dedi. O da okumaya başladı. İmâm-ı Şafiî, okunan âyet-i kerîmelerin ma'nâlarına dalmış, derin bir huşû' içinde dinliyordu. Hayatının son anlarında dinlediği bu âyet-i kerîmelerden bir kısmının meâlleri şöyledir:

"(Ey Resûlüm!) bir vakit erkenden Medine'deki ailenden çıkmış, savaş için mü'minleri elverişli yerlere yerleştiriyordun. Allahü teâlâ, sözlerinizi işitir ve niyetlerinizi bilir. O zaman (Uhud savaşında ordunun sağ ve sol kanadını teşkil eden Selemeoğulları ile Hâriseoğullarından ibâret) içinizde iki birlik, savaş korkusundan (Münâfık Abdullah bin Ubey es-Selûl'ün kaçışına bakarak) geri dönmeğe niyetlenmişti. Halbuki, onların yardımcısı Allahü teâlâ idi. Mü'minler, yalnız Allahü teâlâya güvenip dayanmalıdır. Bedir savaşında düşmana nisbetle daha az ve zayıf olduğunuz halde, Allahü teâlâ size kesin zaferi verdi. Allahü teâlâdan korkun, (ve münâfıkların kaçışından kederlenmeyin) Tâ ki, şükretmiş olasınız. O vakit (Bedir'de) mü'minlere şöyle diyordun; "Rabbinizin, üçbin melek indirmekle size yardımda bulunması, yetişmez mi size. Evet, eğer siz sabrederseniz ve Peygambere (aleyhisselâm) itaatsizlikten sakınırsanız, onlar da hemen üzerinize gelecek olurlarsa, Rabbiniz size nişanlı nişanlı beş biri melekle (düşmana karşı) yardım edecektir. Allahü teâlâ, bu yardımı size, sırf bir müjde olsun ve kalbleriniz bununla yatışsın diye yaptı. Yoksa zafer, ancak azîz ve hakîm olan Allahtandır." (Âl-i İmrân: 121-126)

Âl-i İmrân sûresinin yüzyirmidokuz ve yüzotuzaltıncı âyet-i kerîmelerinde ise: "Göklerde ve yerde olan şeylerin hepsi Allahındır. Kullarından dilediğini bağışlar ve dilediğine azâb eder. Allahü teâlâ çok bağışlayıcı ve merhamet edicidir. Allahü teâlâdan korkun ki, âhıret azâbından kurtulasınız. Kâfirler için hazırlanan ateşten korkun. Allahü teâlâ ve Peygambere (aleyhisselâm) itaat edin ki, merhamet olunasınız. Rabbinizin mağfiretine ve eni, göklerle yer kadar olan Cennete koşuşun! O Cennet, takvâ sahipleri için hazırlanmıştır. (O takvâ sahipleri) Bollukta ve darlıkta harcayıp, yediren, öfkelerini yutanlar, insanların kusurlarını bağışlayanlardır. Allahü teâlâ da, iyilik edenleri sever. Ve bir günah işledikleri veya nefslerine zulüm ettikleri zaman, Allahı anarak hemen günahlarının bağışlanmasını istiyenler, (ki, günahları Allahü teâlâdan başka kim bağışlıyabilir?) hem de yaptıkları günaha bile ısrar etmemiş olanlar (var ya) işte onların mükâfatı, Rablerinden bir mağfiret ve ağaçları altında ırmaklar akan Cennetlerdir. Orada, ebedî olarak kalacaklardır. Şu işleri yapanların mükâfatı ne güzeldir! Sizden önce bir takım vak'alar geçti. Onun için yeryüzünde dolaşın da, Peygamberleri yalanlıyanların akıbetlerinin nasıl olduğuna bakın, ibret alın. İşte Kur'ân-ı kerîmde olan bu kıssalar (vak'alar) bütün insanlar için, hak sözü açıklama ve Allahü teâlâdan korkanlar için de bir nasihattir."

Âl-i İmrân 145. âyet-i kerîmesinde ise: "Allahü teâlânın izni olmadıkça hiç kimseye ölmek yoktur. Ölüm zamanı, Allahü teâlânın ilminde kararlaşmış bir yazıdır. Kim dünyâ menfaatini isterse, ondan veririz ve kim de âhıret sevâbını isterse, buna da ondan veririz, şükredenlere ise muhakkak mükâfat vereceğiz."

Âl-i İmrân sûresinin yüzdoksanbir ve yüzdoksansekizinci âyet-i kerîmelerinde de: "Sağduyulular o kimselerdir ki, ayakta iken,

oturken ve yatarken (dâima) Allahı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında, Allahın varlığını isbât için iyice düşünürler ve şöyle derler: Ey Rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın. Sen bâtıl şey yaratmaktan münezzehsin (berîsin) artık bizi Cehennem ateşinden koru.

Ey Rabbimiz! Gerçekten sen kimi ateşe sokarsan, şüphesiz onu hor ve perişan edersin. Orada zâlimlerin azâbını kaldıracak hiçbir yardımcılar da yoktur.

Ey Rabbimiz, doğrusu biz bir da'vetçi (Kur'ân-ı kerîm veya Âhir zaman Peygamberi (aleyhisselâm) işittik: Rabbinize îmân edin, diye insanları îmân etmeye, da'vet ediyordu. Dinledik, hemen îmân ettik. Ey Rabbimiz, günahlarımızı bağışla, kusurlarımızı ört ve rûhlarımızı iyi kimselerle bera ber al.

Ey Rabbimiz, Peygamberlerin ihsânı üzerine bize, va'd ettiğin sevâbı ver ve kıyâmet gününde bizi rüsvâ etme. Şüphe yok ki, sen va'dinden dönmezsin.

"Nihâyet Rableri de onların duâlarına şöyle icabet buyurdu: "Muhakkak ki, ben, içinizden gerek erkek ve gerek dişi olsun, hayır işliyen hiç kimsenin yaptığını zayi etmem. Hep birbirinizdensiniz, din yönünden erkek ve dişiniz birdir. Dinleri korumak için Mekke'den Medine'ye hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, dîni uğrunda işkenceye düşenlerin, savaşanların ve bu yolda öldürülenlerin günahlarını elbette örteceğim, onları, altından nehirler akan Cennetlere koyacağım. Bu lütuflar, onlara Allah katından mükâfattır ve sevâbın da en güzeli, Allah katındadır.

O Allahü teâlâyı tanımıyanların, refah içinde diyar diyar dönüp dolaşmaları, sakın seni (mü'minleri) aldatmasın.

Kâfirlerin bu hâlleri çabuk kaybolan az bir zevktir. Sonra varacakları yer Cehennemdir. O ne kötü döşektir.

Fakat Rablerinden korkanlar (var ya), onlar için altlarından ırmaklar akan Cennetler var, orada ebedi olarak kalıcıdırlar, Allahü teâlâ tarafından ikram olunurlar. Allahü teâlânın katındaki ni'metler ise, iyi kimseler için daha hayırlıdır."

İmâm-ı Şafiî hazretleri son nefeslerini vermek üzere iken, hâlini sordular. "Dünyâdan göçüyorum. Artık ondan ayrılıyorum. Ümit şerbetini içiyorum. Kerîm olan Rabbime gidiyorum" buyurdu. Vefâtı İslâm âlemi için büyük bir kayıp oldu. Duyulduğu her yerde, derin üzüntü ve gözyaşları ile karşılandı. Kabri kazılırken etrâfa misk kokusu yayıldı. Orada bulunanlar bu kokunun te'sîrinde kalıp, kendilerinden geçtiler. Kâhire'de el-Mukattam dağının eteğinde Kurâfe kabristanına defn edildi. Daha sonra kabri üzerine bir türbe yapılmıştır. Türbesi üzerinde bulunan şimdiki muhteşem kubbe, Eyyûbî sultanlarından el-Melik el-Kâim tarafından; 608 (m. 1211) yılında yapılmıştır. Selahaddîn Eyyûbî tarafından da, türbesinin yanına büyük bir medrese yaptırılmıştır.

İmâm-ı Şafiî hazretlerinin kıymetli sözlerinden ve nasîhatlerinden bir kısmı şunlardır: Buyurdu ki:

"Dünyâda zahit ol, dünyâ malına bağlanma! Âhıreti isteyici ol, onun için çalış! Her işinde Allahü teâlâyı hatırla. Böyle yaparsan, kurtulmuşlardan olursun. Ruhsat ve te'vîller ile uğraşan âlimlerden fayda gelmez."

"İnsanları tamamen râzı ve memnun etmek çok zordur. Bir kimsenin; bütün insanları kendinden hoşnut etmesi mümkün değildir. Bunun için kul, dâima Rabbini râzı etmeye bakmalı, ihlâs sahibi olmalıdır."

"İlmi, kibirlenmek, kendini büyük görmek için isteyenlerden hiçbiri felah bulmuş değildir. Ama ilmi; tevâzu için, âlimlere ve insanlara hizmet için isteyen, elbette felah bulur, kurtulur."

Biri İmâm-ı Şafiî'den nasîhat isteyince buyurdu ki:

"Senden daha çok malı ve parası olan kimseyi kıskanma. O malına ve parasına hasretle ölür. İbâdeti ve tâati çok olan kimselere gıpta et. Yaşayanlar da sonunda ölecekleri için, onların dünyalıklarına özenmeğe değmez."

"Hiçbir kimse yoktur ki, dostu ve düşmanı olmasın. Madem ki, böyledir, o halde Allahü teâlâya itaat edenlerle beraber bulun, onları sev."

"İlim, ezber edilen şey değil, ezber edilen şeyden te'mîn edilen faydadır."

"Resûlullahın ve Eshâbının yolunda olmayanı havada uçar görsem, yine doğruluğunu kabûl etmem."

"Herkese akıllı denmez. Akıllı kimse, kendisini her türlü kötülükten koruyandır."

"Kalbine ilâhî bir nûr penceresinin açılmasını isteyen şu dört şeyi yapsın:

1. Günün belli bir vaktinde yalnız kalsın ve huzûra dalsın.

2. Mi'desini pek fazla doyurmasın.

3. Sefîh kimselerle düşüp kalkmağı bıraksın, kötü kimselerle düşüp kalkmasın.

4. İlimleriyle yalnız dünyalık arzu eden kimselere yaklaşmasın."

"Hiç bir vakit yoktur ki, ilim mütâlâası, hüzün ve kederi yok etmesin. İlmî mütâlâa, kalbin en ince ve en gizli noktalarını harekete geçirir, insanda yüce duygular uyandırır.

"Sâdık dost, arkadaşının hüzün ve sevinçte ortağı olandır."

"İki kişinin, darıldıktan sonra birbirinin ayıplarını ortaya çıkarması, münâfıklık alâmetidir."

"Haksız sözleri tasdîk eden, dalkavuk ve iki yüzlüdür."

"Sâdık dost, arkadaşının ayıplarını görünce ihtar eder, ifşa etmez."

"İbret almak istersen, hatâ sahibi kişilerin akıbetlerine bak da, kalbini topla."

"Kendisine faydası olmayanın, başkasına da faydası yoktur."

"Dünyâ sevgisi ile Allah sevgisini bir arada toplarım iddiasında bulunmak, yalandır"

"Âlimlerin güzelliği, nefslerini ıslah etmeleridir. İlmin süsü, şüpheli şeylerden sakınmak, yumuşak olup, sertlik göstermemektir."

"Dünyâ işlerinde bir darlığa ve sıkıntıya düşen kimse, ibâdete yönelmelidir."

"Gurûrlanıp böbürlenmek, âdi ve bayağı kimselerin vasfıdır."
"Hizmet edene, hizmet edilir."

"Dostlar ile yapılan sohbette, sevimli bir hareket yoktur. Dostların ayrılığı kadar da, gam ve keder veren şey yoktur."

"İlmi sevmeyende hayır yoktur. Böyle kimselerle dostluk ve bağlılığını kes. Çünkü, ilim kalblerin hayatı, gözlerin aydınlığıdır."

"Sâdık dost ve hâlis kimya az bulunur, hiç arama!"

"Bütün düşmanlıkların aslı, kötü kimseler ile dostluk etmek ve onlara iyilik yapmaktır."

"İlim öğrenmek, nafile ibâdetten üstündür."

"Kendini bilmeyene ilim öğreten, ilmin hakkını zayi etmiş olur. Lâyık olandan ilmi esirgeyen de, zulm etmiş olur."

"Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra insanların en üstünü Hazreti Ebû Bekir, sonra Hazreti Ömer, sonra Hazreti Osman, sonra Hazreti Ali'dir, (r.anhüm)"

"İlim öğrenmek için üç şart vardır: Hocanın mehâretli, talebenin zekî olması ve uzun zaman."

"İlim iki kısımdır; birincisi ilm-i edyân (naklî ilimler), din bilgileri, ikincisi ilm-i ebdân (aklî ilimler), fen bilgileridir."

“Kimin düşüncesi, arzusu, maksadı yemek içmek (dünyâ) ise; kıymeti, bağırsaklarından çıkardığı kazurat kadardır.”

“Dünyâda en huzûrsuz kimse, kalbinde hased ve kin taşıyanlardır.”

“Başkalarını senin yanında çekiştiren, senin bulunmadığın yerde de seni çekiştirir.”

“Kanaatkar olmak, rahatlığa kavuşturur.”

“Sırrını saklamasını bilen, işinin hâkimidir.”

İmâm-ı Şafiî hazretlerinin dîvânındaki şiirlerinden ba’zılarının tercümesi şöyledir:

“Günlerin beraberinde getirdiği hâdiseler, seni te’sîri altına almasın. Sen iyi bir insan olmaya bak. Zaman içerisinde gelen musîbetler ve belâlardan dolayı sabırsızlık gösterme. Dünyânın belâ ve musîbetleri devamlı değildir. İnsanlar arasında hatâ ve ayıbın çok olsa bile, ahlâkın; iyilik, cömertlik ve vefa (sözünde durmak) olsun. İyilik ve cömertliğin ile hatâ ve ayıplarını ört. Cimriden iyilik bekleme. Çünkü Cehennemde, susuz kimseye su yoktur. Dünyânın sevinci de, kederi de, bolluğu da, darlığı da devamlı değildir. Kanaatkar bir kalbe sahip olduğun zaman, sen ve dünyâya sahip olan kimse eşitsiniz. Ölüm, kimin yanına gelirse, artık onu ölümün elinden kurtaracak ne yer ve ne de gök vardır. Gerçi, Allahü teâlânın yarattığı şu yeryüzü geniştir. Fakat, bir kere Allahü teâlânın hükmü gelince, feza bile dar gelir, ölümün asla devası (ilâcı) yoktur.”

“Başımda ağaran saçların ortaya çıkmasıyla, nefsimin ateşi sönüp gitti. Başımda beyaz saçların yanmasıyla, benim gecem oldu. (Çünkü bunlar, ölümün habercileri idi.) ihtiyârlığın habercileri yanaklarıma indikten sonra, ben nasıl rahat yaşarım insanın ömrünün en iyi kısmı, ihtiyârlıktan öncekidir. Halbuki, gençliği yok olan bir nefs, yok olmuş demektir. İnsanın rengi sararıp, saçları ağardığı zaman, güzel ve tatlı günleri de, o güzellik ve tatlılığını kaybeder. Yeryüzünde büyüklenerek yürüme. Çünkü, bir müddet sonra bu yer, seni de içine çekip alacaktır.”

“Bir kimseyi affedip, ona kin tutmadığım zaman, düşmanlık düşüncesinden kendimi rahata kavuşturdum.”

“Sefîh ve câhil bir kimse konuşunca ona cevap verme. Sükût, ona cevap vermekten daha hayırlıdır.”

“Öğrenmenin acısını bir müddet tatmayan, hayatı boyunca cehâletin zilletini yudumlar.”

“Bütün düşmanlıkların sevgiye dönüşmesi umulur. Fakat hasedden dolayı olan düşmanlık böyle değil.”

“Allahü teâlâyı sevdiğini söylersin. Halbuki, ona isyan edersin. Böyle sevgi olmaz. Eğer sevginde samîmi olsaydın, Allahü teâlâya itaat ederdin. Çünkü seven, sevdiğine itaat eder.”

“Senden görüşünü istemeyene, görüşünü verme. Çünkü böyle yaparsan, sevilmediğin gibi, görüşün de o kimseye fayda vermez.

“Müslümanların önderi İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), memleketleri ve içerisinde yaşıyanları, ilmiyle verdiği hükümlerle süsledi. Doğuda, batıda ve Kûfe’de onun bir eşi yoktur. Allahü teâlâ ona ebediyen rahmet eylesin.”

“İlim öğren, kimse âlim olarak doğmaz; ilim sahibi ile câhil bir olmaz.”

“Bir kavmin büyüğünün ilmi yoksa, herkes ona yönelip geldiği zaman o küçüktür. Kavmin makam ve mertebe sahibi olmayan ve ilim sahibi olan küçüğü, ilmî meclislerde kavmin büyüğüdür.”

"Sana gelene sen de git. Sana kötülük ve eziyet edene sen eziyet etme."

"Ey insan, dilini muhafaza et. Seni sokmasın. Çünkü o, büyük bir yılandır. Kabirlerde, kahraman ve cesur kimselerin bile kendileriyle karşılaşmaktan çekinip, dilinin kurbanı giden nice kimseler vardır."

"Hakkı, doğruyu kim söylerse söylesin kabûl ediniz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 63

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-1, sh. 2, 3

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 25

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 361, 369

5) El-A'lâm cild-6, sh. 26

6) Câmi'u Kerâmet-il evliyâ cild-1, sh. 97

7) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 280, 204

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 9

9) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 227

10) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 50

11) Kâmûs-ul-a'lâm cild-4, sh. 2820

12) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 133

13) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 163

14) Menâkıb-ı İmâm-ı Şafiî (Beyhekî)

15) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 56

16) El-Kâmil fit-târih cild-6, sh. 122

17) Eşedd-ül-cihâd sh. 6

18) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 221

19) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 32

20) Hidâyet-ül-muvaffıkıyyîn sh. 57

21) Fihrist sh. 209

22) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-1, sh. 44

23) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1070

24) Sebîl-ün-necât sh. 18

25) Eshâb-ı Kirâm 393

26) İslâm Ahlâkı sh. 57

27) Menâkıb-ı İmâm-ı Şafiî (Râzi)

28) Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh. 148, cild-16, sh. 29

29) Kıyâmet ve Âhıret sh. 24

30) Fâideli Bilgiler sh. 14, 40, 44, 48, 140, 152

İSHÂK BİN BEHLÛL

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ya'kûb'dur. Tennûhî diye bilinir. 164 (m. 780) senesinde Enbâr'da doğup, 252 (m. 866)'da yine burada vefât etti. Cenâze namazını, zamanın Enbâr emîri kıldırdı. Hadîs-i şerîf öğrenmek için, Bağdâd, Kûfe, Basra, Medîne-i münevrere ve Mekke-i mükerremeye gitti. Babası Behlûl bin Hassan, Yahyâ bin Âdem, Vekî' bin Cerrah, Ebû Muâviye ed-Darîr, Ali bin Âsım gibi âlimleri (r.aleyhim) dinleyip, onlardan rivâyette bulunmuştur. Ondan da İbrâhîm el-Harbî, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Ca'fer el-Feryâbî ve daha başka âlimler rivâyette bulunup, ilim almışlardır. İshâk bin Behlûl (radıyallahü anh) sika (güvenilir) bir âlimdir. Hadîs-i şerîfle alâkalı "Müsned"i vardır. Bağdâd'da hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuştur. İshâk bin Behlûl aynı zamanda bir Fakîh idi. Fıkıh ilmini Hasen bin Ziyâd el-Lü'lüî, Kâdî Ebû Yûsuf'un talebesi Heyseme bin Musa'dan almıştır. Fıkıh ilminde bir kitap yazmıştı. İsmi Mûtedâd'dır. Kırâatlere dâir de bir eseri vardır. Daha başka çeşitli ilimlerde de eserleri mevcûttur. İshâk bin Behlûl, lügat, nahiv ve şiiri de çok iyi bilirdi.

Halife Mütevekkil, İshâk bin Behlûl'ü Samarrâ şehrine da'vet etmişti. Gelince, Samarrâ'daki Câmide hadîs-i şerîf öğretmeye başladı. Samarrâ'da kendisine, senelik geliri onbin dirhem olan bir arazi tahsis edildi. Ayrıca, her sene beşbin dirhem de

hediye ediliyordu. Samarrâ'da, Müsteîn'in halife olmasına kadar kaldı. Sonra Bağdâd'a geldi. Yanında kitaplarını getirmemişti. Bağdâd'da kendisinden, hadîs-i şerîf öğretmesini istediler. Bunun üzerine, ezberden ellibin hadîs-i şerîf rivâyet etti. Hiçbirisinde de hatâ etmedi. Hattâ ba'zıları ellibinden fazla hadîs-i şerîf okuduğunu söylemişlerdir.

İshâk bin Behlûl, çok cömert idi. Elinde bulunan yiyeceklerden, azık olarak bir miktarını alır, geri kalanını çoluk-çocuğuna ve başkalarına verirdi. Meyve zamanı gelince, bahçesindeki meyvelerin büyük bir kısmını dağıtırdı.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: "Allahü teâlâ, bir ok sebebiyle üç kişiyi Cennete kor. Bunlar; Allahü teâlânın rızâsını düşünerek oku yapan, oku yapana yardımcı olan ve o oku Allah yolunda atan."

1) Târih-i Bağdâd cild-6, sh. 366

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 126

3) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 111

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 231

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 538

İSHÂK BİN İBRÂHİM EL-MEDÎNÎ

Hadîs âlimlerinden. İsmi, İshâk bin İbrâhîm bin Hatim bin İsmail el-Medînî'dir. Künyesi, Ebû Ya'kûb'dur. Hadîs ve târih ilminde yüksek bir âlim ve kuvvetli bir hatîbtir. Bezû'an köyünde doğup büyüdü. Sonra Akberâ denilen yere gelip yerleşti. 256 (m. 870) senesinden önce hayatta idi. Vefât târihi kesin olarak bilinmemektedir.

Hadîs, târih ve hitâbet ilimlerinde büyük bir âlim olan İshâk bin İbrâhîm, Zübeyr bin Bekâr ve daha başka âlimlerden ilim alıp, rivâyette bulundu. Kendisinden de ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet edenler oldu.

Onun kaleme aldığı en meşhûr eseri **(Kitâb-ül-münîr)**'dir. Bu eserinde, İslâmiyetin ilk devirlerindeki ve câhiliye zamanındaki birçok şeylerden ve bir kısım neseblerden (soylardan) bahsetmektedir.

Onun rivâyet ettiği ve Müslim'de bulunan hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"Bir kimse, yatsı namazını cemâat ile kılarsa, gecenin yarısını namaz kılarak geçirmiş gibi olur. Kim de, sabah namazını cemâat ile kılarsa, bütün gece namaz kılmış gibi olur."

"Birinizin lokması düştüğü vakit, hemen onu alsın ve üzerindeki zarar veren bulaşığı gidererek onu yesin, onu şeytana bırakmasın! Parmaklarını yalamadıkça elini mendile silmesin! Çünkü o, bereketin yemeğinin hangi lokmasında olduğunu bilmez."

"Sol elinle yemek yeme! Daracık elbise ile örtünme!"

"Köpek ve resim bulunan eve melekler girmez."

"Sözün Allaha en sevimli olanı dörttür: Bunlar; (Sübhânallah), (Elhamdülillah), (Lâ ilahe illallah) ve (Allahü ekber)dir. Hangisinden başlarsan sana zarar etmez."

"Bulunduğun yerde tâûn hastalığı meydana çıkarsa, artık oradan ayrılma! O hastalığın bir yerde olduğunu öğrenince de, oraya girme!"

"Hediye ettiği şeyi geri isteyen kimse, kusup da sonra kusmuğuna dönerek, onu yiyen köpek gibidir."

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 226

2) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 390

İSHÂK BİN MİRÂR

Hadîs ve nahiv âlimlerinden. Künyesi, Ebû Amr eş-Şeybânî'dir. Şeybân kabilesine mensûb çocukların eğitimi ile ilgilendiği için, kendisine "Şeybânî" denildi. Abbasî halifesi Hârûn Reşîd'in çocuklarına da muallimlik yapmıştır. 205 (m. 820) senesinde Bağdâd'da vefât etti. Aslen Kûfeli olup,

Bağdâd'a yerleşmiştir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sahîh-i Müslim'de yer almışdır. Ebû Amr bin Alâ'dan, Rükin-iş-Şâmî'den hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise oğlu Amr, Ahmed bin Hanbel, Ebû Ubeyd, Kâsım bin Selem, Ahmed bin İbrâhîm Devrekî, Seleme bin Âsım, Ahmed bin Yahyâ ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İshâk bin Mirâr, hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir âlim, edebî ilimlerde zamanının dehâlarından fazîletli bir zât idi. Bilhassa arapçayı çok yüksek seviyede bilmesiyle meşhûr olmuştur. Arap lügatını ve sözlerini, şâirlerin meşhûr şiirlerini çok iyi bilirdi. Pek çok şiiri dîvânlar hâlinde toplamıştır.

Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah, "Babam Ebû Amr'ın meclisinde bulunur, onun okuduğu şiirlerinden not alırdı." demiştir. Oğlu Amr şöyle demiştir: "Babam seksenden fazla Arab kabilesinin şiirlerini toplayıp, seksen kadar dîvân hâlinde yazmıştır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 329

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 439

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 23

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-12, sh. 182

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 201

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 238

İSHÂK BİN RÂHEVEYH

Hadîs ve fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi İshâk bin İbrâhîm el-Mervezî olup, künyesi, Ebû Ya'kûb'dur. Babası, Mekke-i mükerreme yolunda doğduğu için, yolda doğdu ma'nâsına gelen (Râheveyh) denildi. Ebû Ya'kûb İshâk (radıyallahü anh), İshâk bin Râheveyh adıyla meşhûr oldu. 161 (m. 777) senesinde doğdu. 233 (m. 848)'de Şa'bân'ın 15. (Berât) gecesinde Nişâbûr'da vefât etti.

Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir zât olup, fıkıh, tefsîr ve diğer ilimlerde de çok yüksek idi. İlim öğrenmek, güvenilir zâtlardan hadîs-i şerîf almak için, Irak, Hicaz, Yemen, Şam ve başka yerlere gitti. Süfyân bin Uyeyne, İbn-i Uleyye, Cerîr, Beşîr bin el-Mufaddal, Hafs bin Gıyâs, Süleymân bin Nâfi' el-Abdî, Mu'temir bin Süleymân, Abdullah İbni Mübârek, Abdürrazzâk, Îsâ bin Yûnus, Ebî Muâviye, Şuayb bin İshâk ve daha birçok zâtlardan rivâyetlerde bulundu. Kendisinden, İmâm-ı Buhârî, İmâm-ı Müslim, Ebû Dâvûd, İmâm-ı Nesâî, Ahmed bin Hanbel, Muhammed bin Râfi', Yahyâ bin Maîn, Muhammed bin Eflâh, Ebü'l-Abbâs es-Serrâc ve başka zâtlar rivâyette bulundular. Hâfızası fevkalâde kuvvetli olup, yetmişbin hadîs-i şerîfi ezbere bilirdi. İşittiği hadîs-i şerîfi hemen ezberler, ezberlediğini de unutmazdı.

Haram ve şüphelilerden çok sakınır, hattâ, şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terk ederdi. Çok ibâdet ederdi. Hanefî mezhebinde idi. İmâm-ı Şafiî'nin (radıyallahü anh) sohbetlerinde de bulundu. Mısır'a gittiği zaman İmâm-ı Şafiî'nin (radıyallahü anh) eserlerini yazıp topladı. İmâm-ı Şafiî'nin eshâbından sayılmaktadır.

Ebû Dâvûd el-Haffâf diyor ki, "İshâk bin Râheveyh bize, önce ezbere onbirbin hadîs-i şerîf yazdırdı. Sonra, bu hadîs-i şeriflerin hepsini, bir harf ziyâde ve noksan olmaksızın, birer birer kitabından okudu."

İmâm-ı Ahmed bin Hanbel buyurdu ki: "İbn-i Râheveyh, bizce, müslümanların yüksek imamlarından biridir. Fıkıh ilminde çok derin idi." Mürre: "İshâk, müslümanların imamlarından bir imamdır" buyurdu. İmâm-ı Nesâî, "İshâk, sika (güvenilir) ve emîn imamlardandır" buyurdu.

Sâlihlerden Ali bin Seleme el-Kerâbîsî gördüğü bir rü'yâsını şöyle anlatıyor: "İshâk bin Râheveyh'in bulunduğu mahalleden bir kamer (ay) semâya yükseldi. Sonra tam çıktığı yerden başka bir yere düştü. Sabah olunca rü'yâda gördüklerimi

hatırlayıp, onların bulunduğu mahalleye geldim ki, vefât ettiğini söylediler. Ayın düştüğünü gördüğüm yerde, onun için kabir kazıyorlardı.”

Dârimî (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “İshâk bin Râheveyh (radıyallahü anh) sıdkda (doğrulukda), zamanında herkesden ileride idi.”

Hatîb el-Bağdâdî diyor ki: “Ebû Ya’kûb İshâk bin Râheveyh (radıyallahü anh), Hadîs ve fıkıh ilmini, hıfz (hafıza kuvvetliliği), sıdk (doğruluk), vera’ (şüphelilerden sakınmak) ve zühdü (şüpheli olmak korkusuyla mübahların çoğunu terk etmek) kendisinde toplamıştı.”

İshâk bin İbrâhîm Râheveyh’in (radıyallahü anh), hadîse dâir olan “Kitab-ı müsned”i çok kıymetlidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 189

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 183

3) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 345

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 89

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-1, sh. 216

6) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 234

7) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 182

8) Brockelman Sup cild-1, sh. 257

9) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 109

10) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 433

11) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1025

İSMÂİL BİN ABDULLAH SEMMÛYE

Büyük hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, İsmail bin Abdullah bin Mes’ûd el-Abdî el-İsfehânî olup, künyesi, Ebû Bişr, lakabı ise Semmûye’dir. İsfehânlı olup, doğum târihi bilinmemektedir. 267 (m. 880)’de İsfehân’da vefât etti.

İsmail bin Abdullah; Hasen bin Hafs, Bekr bin Bekâr, Ebû Naîm, Ebâ Müshir el-Gısânî, Sa’îd bin Ebî Meryem, Ali bin Iyâş ve onların zamanındaki pek çok âlimden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Muhammed bin Ahmed bin Yezîd, Ebû Bekir bin Ebî Dâvûd, Abdullah bin Ca’fer bin Ahmed bin Fâris ve pek çok âlim de, ondan hadîs öğrenip rivâyet etmişlerdir. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok uzun yerlere dahi gitmekten hiç çekinmez, nerede hadîs-i şerîf bilen bir kimse olduğunu öğrense oraya gider, onu bulur ve hadîsini dinlerdi. Bunun için pek çok yolculuklar yaptı. Hattâ ömrünün büyük kısmı, hadîs-i şerîf öğrenmek için yollarda geçti denilse, doğrudur. Hadîste, hafızlık derecesine ulaşmıştı. Ya’nî yüzbin hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere bilir ve okurdu.

Ebû Şeyh: “Semmûye, hafız ve sağlam bir râvi olup, hadîs müzâkere ederdi” demiş, Ebû Nuaym el-Hâfız ise, “O hadîs hafızlarından ve fıkh âlimlerindendi” buyurmuştur. İbn-i Ebî Hatim ise onun güvenilir ve doğru bir zât olduğunu beyân etmiştir. El-Fevâid adlı sekiz cildlik bir hadîs kitabı yazmıştır.

İsmail bin Abdullah, Sa’îd bin Ebî Meryem, Yahyâ bin Eyyûb, İbn-i Aclân, Iyâd, Abdullah bin Amr’dan rivâyetinde, Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Her asırda ümmetim içinde sâbikûn (kıymetli âlimler, velîler) vardır” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2 sh. 566

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 278

3) El-A’lâm cild-1, sh. 318

İSMÂİL BİN HAMMÂD BİN EBÛ HANÎFE

Fıkıh âlimi. Hanefî mezhebinin büyük âlimlerindendir. İmâm-ı a’zamın (radıyallahü anh) torunudur. Künyesi, Ebû Hayyân veya Ebû Abdullah’tır. Basra, Rakka ve Bağdâd’ın doğusunda kadılık yaptı. O devirde dedesi Ebû Hanîfe’nin (radıyallahü anh) mezhebini en iyi bilen İsmail bin Hammâd (radıyallahü anh) idi. Genç yaşta 212 (m. 827) senesinde vefât etti. Bağdâd’da dedesinin yanına defn edildi.

Dedesi İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’ye yetişemeyen İsmail bin Hammâd, ilmi ilk önce babası Hammâd bin Ebû Hanîfe’den aldı. Babasından başka; Mâlik bin Mugaffel, Ömer bin Zer, Muhammed bin Abdurrahmân bin Ebî Zi’b, Kâsım bin Main ve Ebû Şihâbi’l-Hannâd’dan ilim tahsil edip, rivâyette bulundu. Hasen bin Ziyad’dan fıkıh öğrendi.

194 (m. 810) senesinde Halife Muhammed el-Emîn tarafından Kâdı Muhammed bin Abdullah el-Ensârînin yerine, Bağdâd’ın doğu kısmına (Resâfe’ye) kadı ta’yin edildi. Daha sonra 210 (m. 825) yılında Basra’ya kadı oldu. Îsâ bin Ebân’ın kadılığa ta’yiniyle, bir sene sonra o vazîfeden alındı. Basra’ya tekrar kadı ta’yin edildiği zaman, yolda gelirken felç oldu. İzin isteyip vazîfeden ayrıldı. Çok geçmeden de vefât etti. Dünyâya değer vermemesi, ibâdete düşkünlüğü, verdiği hükümlerde isâbet ve adâleti, dîninin sağlamlığı, ince mes’elelere vukûfiyeti ve güzel ahlâkı ile örnek oldu.

İsmail bin Hammâd’dan, Gassan bin Mufaddal el-Gulâbî, Ömer bin İbrâhîm es-Sekafî, Sehl bin Osman el-Askerî, Abdülmü’min bin Ali er-Râzî gibi âlimler ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ebû Sa’îd Berde’îde kendisinden fıkıh öğrendi.

Muhammed bin Abdullah Ensârî, “Hazreti Ömer devrinden bu yana, İsmail bin Hammâd bin Ebû Hanîfe’den daha iyi bir kadı ta’yin edilmedi” deyince, “Hasen-i Basrî de mi?” diye soruldu, “Hayır! O hariç” diye cevap verdi.

İsmail bin Hammâd’a, felçli hâlde iken bir adam geldi. O’nun felçli hâlini görünce “Senin yarı yerin gitmiş” dedi. İsmail bin Hammâd (radıyallahü anh) bunu diyene karşı, “Değil benim yarım, benden bir kıl da kalsa, sana kadılık yapmaya yeter” cevâbını verdi. Basra kadılığından ayrılırken müslümanlar, “Sen bizim kanımızı ve malımızı korudun” diyerek duâlarla uğurladılar. Yerine yirmi yaşındaki Yahyâ bin Eksem (radıyallahü anh) kadı ta’yin edildi.

İsmail bin Hammâd, genç yaşta vefât etmesine rağmen, birçok kitap yazdı. Bunlardan Hanefî fıkhını toplayarak rivâyette bulunduğu, Kitâb-ı Câmi’ fî furûi’l-fıkhı’l-Hanefî, Kitâbü’l-İrcâ ve Kaderiyye fırkasını tenkit ettiği Kitâbü’r-redd-i ale’l-Kaderiyye adlı eserleri bilinmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Fevâîd-ül-behiyye sh. 46

2) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 258

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 268

4) El-A’lâm cild-1, sh. 313

5) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 243

6) Tabakât-ül-Fukahâ sh. 25

İSMÂİL BİN İSHÂK EL-EZDÎ

Büyük hadîs âlimlerinden ve Mâlikî mezhebinin en büyük fakîhlerinden. İsmi, İsmail bin İshâk bin İsmail bin Hammâd bin Zeyd bin Dirhem el-Ezdî olup; künyesi, Ebû İshâk’tır. Basra’da Cerîr bin Hâzimoğullarının âzâdlısı olup, 179 (m. 795)’de Basra’da doğmuştur. Şeyh-ül-İslâm, âlim ve fazîletler sahibi olan Ebû İshâk (radıyallahü anh) pek çok kıymetli kitaplar te’lîf etmiş ve bir de Müsned hadîs kitabı toplamıştır. 282 (m. 895)’de Zilhicce ayında Mekke-i mükerremede, haccettikten sonra vefât etmiştir.

İsmail bin İshâk, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Müslim bin İbrâhîm el-Ferâhîdî, Süleymân bin Harb el-Vâşicî Haccâc İbn-i Minhal, Amr bin Mezrûk, Muhammed bin Kesîr, Mesded bin Müserrid, Abdullah bin Seleme el-Ka'nebî, Abdullah bin Recâ', Ebû Velîd et-Tayâlisî, İbrâhîm bin Haccâc, Ahmed bin Yûnus, İsmail bin Ebî Üveys, Ali bin el-Medînî, İshâk bin Muhammed el-Fervî ve pekçok büyük âlimden ilim almış, hadîs-i şerîf öğrenmiş ve yazmıştır. İmâm-ı Kâlûn'dan kırâat ilmi öğrenen İsmail bin İshâk, Ahmed bin el-Ma'dil'den de Mâlikî fıkhını, Ali bin el-Medînî'den de hadîs ilminin inceliklerini, râvilerin durumunu anlatan illet ilmini öğrenmiştir.

Mûsâ bin Hârûn el-Hâfız, Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, Ebü'l-Kâsım el-Begâvî, Yahyâ bin Sa'îd, Ebû Amr Muhammed bin Yûsuf el-Kâdî, İbrâhîm bin Muhammed bin Arfe, Ebû Bekir bin el-Enbârî, Hüseyn bin İsmail el-Mehâmilî, Muhammed bin Muhallid ed-Devrî, Muhammed bin Ahmed el-Hâkimî, İsmail bin Muhammed es-Saffâr, Muhammed bin Amr, Ahmed bin Selmân en-Necâd, Mükrim bin Ahmed el-Kâdî, Ebû Bekr eş-Şâfiî ve bunlar gibi pek çok âlim, İsmail bin İshâk el-Ezdî'den hadîs-i şerîf almışlardır. İsmail bin İshâk'ın huzûrunda pek çok zât çeşitli ilimleri öğrenerek büyük âlim olmuşlardır.

Hatîb-i Bağdadî; "İsmail bin İshâk el-Ezdî; âlim, fazîletli, ilminde ve amelinde sağlam bir zât idi. Mâlikî mezhebini yayıp kendisi sened kabûl edilirdi. Müsned hadîs kitabı tasnif etti. Kur'ân-ı kerîm ilimleri (kırâat ilmi) üzerinde kitaplar yazmış ve Mâlik bin Enes, Yahyâ bin Sa'îd el-Ensârî ve Eyyûb-i Sahtiyânî'nin (radıyallahü anh) hadîslerini toplamıştır. Nahiv husûsunda da iki cild kitap yazmıştır. Eski Bağdâd'ı vatan edindi. Halîfe Mütevekkil zamanında Bağdâd'da Kâdı (hâkim) ta'yin edildi" buyurmuştur.

Aslen Basralı olan İsmail bin İshâk, Ahmed bin Ma'dil'den öğrenmiş olduğu Mâlikî fıkhında üstâd oldu. Mâlikî mezhebini ve İmâm-ı Mâlik'in üstünlüğünü Irak'ta yaydı. Çünkü, o zaman İmâm-ı Mâlik Medîne-i münevverede yaşadığından, Irak'ta pek tanınmıyor ve mezhebi de bilinmiyordu. Ayrıca Mâlikî mezhebini anlatan, bu mezhebin fıkhî usûllerini beyân eden eserleriyle de kendisinden sonra gelen Mâlikî âlimlere rehber oldu. İlk defa halîfe Mütevekkil zamanında Sivar bin Abdullah'ın vefâtıyla boşalan Bağdâd-ı Şarkî'ye (Kerh kasabası) halifenin emriyle kadı oldu. Hüküm vermekteki mâhirliği, ilimdeki derecesi, mes'eleleri halletmedeki şöhreti o kadar yayıldı ki, bir mecliste onun ismi zikr olunduğu zaman, hükmü hemen kabûl edilirdi. Zamanındaki müslümanlar Kâdı'l-kudât'ın (Baş hâkim) hükmünü bırakır, onun hükmüne uyarlardı. Vefât edinceye kadar Kâd'ıl-kudât'ın hükümlerine değil, onun hükümlerine uyuldu. Elli sene hiç vazîfesinden alınmadan kadılık yaptı. Çünkü o ilmiyle amel eden büyük bir âlim, fazîletler sahibi, müslümanların hâmisi (koruyucusu) olan bir zâttı. Zamanında Mâlikî mezhebi kendisinden sorulurdu.

Kendisi şöyle anlatıyor: Bir gün Yahyâ bin Eksem ve bir çok âlim Mâlikî mezhebindeki fıkhî bir mes'eleyi konuşurlarken yanlarına girdim, "İşte ehl-i Medine" dediler. Beni hürmet ile karşıladılar ve Yahyâ bin Eksem: "Muhakkak ki, Medine geldi" dedi. Ya'nî Medine fıkhını (Mâlikî fıkhını) en iyi bilen zât geldi. Bırakın hemen o mes'elenin cevâbını versin, demek istedi.

Abdullah bin Süleymân bin Vehb: "İki hadîs-i şerîf âliminin şöhreti her yere yayıldı. Bunlar, İsmail bin İshâk el-Ezdî ve Mûsâ bin İshâk el-Hatmî'dir. Bunlar öyle büyük zâtlardır ki, Allahü teâlâ yeryüzündekilere bir belâ vermeyi irâde ettiği zaman, onların duâsı bereketiyle o belâyı kaldırır" buyurmuştur. Ebü'l-Abbâs şöyle diyor: "İsmail bin İshâk'ın annesi vefât ettiği zaman, üzgün olarak hayvanıma bindim ve ona ta'ziye etmeğe gittim. Onun yanında Benî Hâşimîler (Peygamberimizin akrabaları), fıkıh âlimleri, adâlet sahibi olanlar ve büyük zâtlar vardı. Ona ta'ziyede bulundum. Annesini kaybetmenin üzüntüsünden dolayı gizleyemediği bir hâl ve titreme vardı. Ta'ziyeme şiirle cevap verdi, memnun olduğunu anladım."

Tefsîr, hadîs, fıkıh ve kırâat ilimlerinde çok kıymetli kitaplar te'lîf eden İsmail bin İshâk, bilhassa kırâat, sarf ve nahiv (Arapça dilbilgisi) husûsunda zamanına kadar te'lîf olunan eserleri içine alan ve hepsinden daha geniş eserler te'lîf etti. El-Müsned, hadîs kitabı, Ahkâm-ül-Kur'ân, Meâni'y-il-Kur'ân, Kitâb-ül-kırâat bunlardandır. Hâtib-i Bağdadî, "İsmail bin İshâk'ın fazîletine ve zamanının bir tanesi olduğuna, bu son iki kitabı şahitlik eder" buyurdu. Nahiv husûsunda yazmış olduğu kitabı ikiyüz cüz (kısım) olup, tamamlayamamıştır. Ayrıca Peygamberimizin üzerine Salevât-ı şerîfe getirmenin fazîletini anlatan bir kitap da yazmıştır.

İsmail bin İshâk; Abdullah bin Reca', İmrân el-Kattân, Amr İbni Abdullah, Kâbus bin Ebî Zabyân, Hazreti Âişe'den rivâyet ederek "Resûlullah (aleyhisselâm), seferde ve hazarda, hasta veya sıhhatli iken, sabah namazının sünnetini terk etmezdi" buyurdu.

İsmail bin İshâk; İsmail bin Ebî Üveys, Mâlik, Yahyâ bin Sa'îd, Sa'îd bin Müseyyib'den rivâyet etti: Sa'îd bin Müseyyib, "Muhakkak ki, "Allahü teâlâ tövbe edenleri mağfiret edicidir" âyet-i kerîmesi günah işleyip tövbe eden, sonra yine günah işleyip tövbe eden, sonra yine günah işleyip tövbe eden kimseler için nâzil oldu" buyurdu. İsmail bin İshâk; Fervî, Mâlik, Nâfî'den rivâyet ederek İbn-i Ömer'in (radıyallahü anh), Hazreti Osman'ın (radıyallahü anh) şehîd edilmesinden sonra üzüntüsünden, doyasıya ağız tadıyla yemek yemediğini haber verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-6, sh. 284

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 625

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 443

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 178

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 261

6) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 105

7) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 92

8) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 72

İSMÂİL BİN YAHYÂ EL-MÜZENÎ

Şafiî âlimlerinin büyüklerinden. Künyesi, Ebû İbrâhîm'dir. Daha çok Müzenî diye meşhûrdur. 175 (m. 791) senesinde doğup, 264 (m. 877) târihinde vefât etmiştir. Mısırlıdır. İmâm-ı Şafiî hazretlerinin önde gelen talebelerindendir. Hadîs ilminde de sika (güvenilir) bir âlimdir. İmâm-ı Şafiî hazretleri, Nuaym bin Hammâd ve daha başka büyük âlimlerden rivâyette bulunmuştur.

Kendisinden de, İbn-i Huzeyme, Tahâvî, Zekeriyyâ es-Sâcî, İbn-i Cevsâ, İbn-i Ebî Hatim ve daha bir çok büyük âlimler, rivâyette bulunmuşlardır. Horasan, Irak ve Şam âlimleri, ondan ilim almışlardır. İsmail bin Yahyâ'nın ilmi çok fazla idi. Münâzara ilminde pek mahirdi. İmâm-ı Şafiî hazretleri onun için, "Eğer şeytanla münâzaraya girseydi, mutlaka şeytanı mağlub ederdi" buyurmuşlardır. İnce ve derin mes'elelere kolayca girerdi. Dünyâya düşkün değildi. Vera' sahibi (şüphelilerden sakınan) idi. Zengin değildi. Duâsı makbûl bir zât idi. Ahlâkı, İmâm-ı Şafiî'nin ahlâkına çok benzerdi. Bir namazı cemâatle kılamadığı zaman, kaçırmış olduğu yirmibeş derecelik sevâbı kazanmak için, o namazı yirmi beş kere kıldığı söylenir. Çünkü, Peygamber efendimiz "Cemâatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmibeş derece daha üstündür"buyurmuşlardır. (Başka bir rivâyette de yirmiyedi derece üstün olduğu buyurulur.) Ayrıca, sırf Allahü teâlânın rızâsı için cenâzeleri yıkardı. Bunu kalbimi yumuşatmak için yapıyorum, derdi. Şafiî âlimleri arasında kıymeti çok fazla idi. Meşhûr âlim Rebî'de bulunduğu halde, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin cenâzesini o yıkamıştır. Ömer bin Osman el-Mekkî onun hakkında şöyle der: "İsmail bin Yahyâ el-Müzenî, ictihâdı kuvvetli, ibâdeti çok, ilim ehline hürmeti pek fazla,

vera’ husûsunda nefsine çok sert, fakat, başkalarına müsamahalı bir âlim idi.

Müzenî’nin İmâm-ı Şafiî ile alâkalı rivâyetleri:

“Birgün İmâm-ı Şafiî’nin yanında idim. Ona kelâm ilmi ile ilgili ba’zı mes’eleler sordum. Bana bakarak dinlemeye başladı. Çok kısa bir cevap verdi. Sonra bana: “Evlâdım! Sana bundan daha hayırlı ve iyisini bildireyim mi?” diye sorunca, ben de “Evet, bildir” dedim. O zaman bana şöyle söyledi: “Evlâdım! Bu ilim (Kelâm ilmi) öyle bir ilimdir ki, eğer onda isâbet edersen, sevâb alamazsın. Eğer bir de hatâ edersen, küfre düşersin, isâbet ettiğin zaman sevâb alıp, hatâ ettiğin zaman günahkâr olmadığın ilim ise, fıkıhtır. (Yalnız bu durum müctehid âlimler içindir.) Bunun üzerine fıkıh ilmine yapıştım, İmâm-ı Şafiî’den fıkıh dersi aldım.”

Yine bir gün İmâm-ı Şafiî’nin (r.aleyh) yanında bulunuyordum. Bu sırada büyük âlim Hafs geldi. İmâm-ı Şafiî ile aralarında birçok mes’eleler konuştular. Öyle derin mevzûlara girdiler ki, ben onları anlıyamıyordum. Bir an, İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) bana dönüp, “Ey Müzenî!” dedi. Ben de, “Buyurun” dedim. “Hafs’ın ne dediğini biliyor musun?” dedi. Ben de bilmediğimi söyledim. Bunun üzerine bana: “Bilmemen senin için daha hayırlıdır” dedi.

Büyük âlim Râfiî, bir kitabının “Müsabaka kısmında, Müzenî’den şöyle nakleder: Müzenî dedi ki: “İmâm-ı Şafiî’den bize, atıcılık ve müsabaka ile alâkalı bir kitap yazmasını istirhâm ettik. Bize, o mevzûda çok zor mes’elelerin bulunduğunu söyledi. Sonra bu mevzûyu bize yazdırdı. Fakat o zamana kadar, böyle bir eser yazılmamıştı.”

Müzenî (r.aleyh) anlatır: İmâm-ı Şafiî’den işittim: “Kim Kur’ân-ı kerîmi öğrenirse, kıymeti fazla olur. Kim fıkıh ilmi ile meşgûl olursa, şerefi artar. Hadîs-i şerîf yazanın delîli kuvvetli olur. Arap dili üzerinde çalışanın tabiatı ince olur. Hesapla uğraşanın görüşü bol ve kuvvetli olur. Nefsine sahip olmıyanın, ilmi kendisine fâide vermez.”

Hâfız Ebû Hasen Ali bin Hasen Hamekân, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin menkıbelerine dâir yazdığı kitapta, Müzenî’den şöyle anlatır: İmâm-ı Şafiî’den (r.aleyh) duydum. Buyurdu ki: Bir gece, Hârûn Reşîd, bana Rebî’i gönderdi. “Haydi, hemen gidiyoruz” dedi. Ben: “Bu vakitte, bu ne hâl?” dedim “Bana böyle emredildi” dedi. Onunla beraber çıktım. Hârûn Reşîd’in bulunduğu binanın kapısına geldik. Rebî’ bana: “Biraz otur, belki uyumuştur. Uyuyamadıysa, hiç olmazsa, kızgınlığı biraz geçer” dedi. Sonra, içeri girdi. Hârûn Reşîd ayakta idi. O’na “Muhammed bin İdrîs’i getirdin mi?” diye sordu. Rebî’ de, “Getirdim” dedi.

Ben içeri girince, Hârûn Reşîd biraz düşündü. Sonra “Ey Muhammed bin İdrîs! Seni korkuttuk. Şimdi güle güle gidebilirsin” dedi. Rebî’e de, “Ona para kesesi ve bir miktar dirhem ver” dedi. Benim paraya ihtiyâcım olmadığını söyleyince, yemîn ederek zorla bana verdi. Ben Hârûn Reşîd’in yanından çıkınca, Rebî’ bana, “Allah için söyle, sen ne yaptın da, Hârûn Reşîd çok sinirli iken, bir anda böyle yumuşayıverdi. Halbuki ben seni getirdiğim zaman, sanki boynunun gideceğini görüyordum” dedi. Ben de dedim ki: “Mâlik bin Enes’den duydum. Abdullah bin Ömer, Resûlullahın (aleyhisselâm) Hendek (Ahzap) gazâsında “Allahümme innî eûzü bi nûr-i kudsike ve bereket-i tahâretike ve ızami celâlike min külli tarîkin illâ tarikan yetrükü bihayrin. Allahümme ente gayâsî, febike egûsü ve ente iyâzî, fe bike eûzü ve ente melâzî, fe bike elûzü. Yâ men zellet lehû rikâb-ül-cebâbireti ve hadaat lehû mekâlîd-ül-ferâineti. Ecirnî min hızyike ve ukûbetike fî leylî ve nehâri ve nevmî ve karârî. Lâ ilahe illallah ente, ta’zîmen livechike ve tekrîmen lisebâhatike. Fesrif annî şerre ibâdike, vec’alnîfî hıfzı inâyetike ve sürâdikâti hıfzıke veud aleyye bihayrin minke, Yâ Erhamerrâhimîn” buyurduklarını rivâyet etmiştir. Ben de onu okudum.”

Müzenî'nin eserleri 1. Muhtasar, 2. Câmi-i kebîr, 3. Câmi-i sagîr, 4. Mensûr, 5. Mesâl-i mu'tebere, 6. Et-Tergîb fi'l-ilm, 7. Kitâb-ül-vesâik, 8. Kitâb-ül-akârib, 9. Kitâb-i nihâyet-il-ihtisâr.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 299

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 217

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 148

4) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-luga cild-2, sh. 285

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh 93

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 297, 299, 305

7) El-A'lâm cild-1, sh. 320

KÂSIM BİN SELLÂM (Ebû Ubeyd)

Fıkıh, tefsîr ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Ubeyd olup, ismi Kâsım bin Sellâm el-Havârî'dir. 154 (m. 770)'de Herat'da doğan Ebû Ubeyd, zamanının müctehid ve imamlarından olup, edebiyat, fıkıh, tefsîr, hadîs, hukuk, kelâm alanlarında söz sahibi idi. Bağdâd'da yetiştiği için Ebû Ubeyd el-Bağdâdî olarak da tanınır. Kâsım bin Sellâm, Sabit bin Nasr bin Mâlik zamanında, 18 sene Tarsus kadılığı yapmıştır. Hacca gittiğinde, rü'yâsında Peygamberimizi görünce orada kalmış, 224 senesinde (m. 839) Medine'de vefât etmiştir.

Kâsım bin Sellâm, Kur'ân-ı kerîm ilimlerini; Kisaî, İsmail bin Ca'fer, Şücâ bin Ebî Nâsır'dan, hadîs-i şerîf ilmini; İsmail bin İyâs, İsmail bin Ca'fer, Hüşeym bin Beşîr, Şüreyk bin Abdullah, Süfyân bin Uyeyne, Abbad bin Abbad, Abbad bin Avvâm ve İbn-i Hişâm'dan, lügat ilimlerini; Ömer bin Müsennâ, Kisâî, Ferrâ ve el-Esmâî'den ve diğer hadîs âlimlerinden hadîs öğrenmiştir.

Kendisinden ise, Abdurrahmân ed-Dârimî, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Haris bin Ebî Üsâme, Ahmed bin Yûsuf et-Taglibî, Ali bin Abdülazîz el-Begâvî, Muhammed bin Yahyâ bin Süleymân ve Ahmed bin Yahyâ el-Belazurî ilim öğrenmişler ve hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Kâsım bin Sellâm hakkında, İslâm âlimleri şunları söylemişlerdir: İbrâhîm el-Harbî, "Annelerin, benzerlerini doğurmaktan âciz olduğu üç insan bilirim. Bunlardan Ebû Ubeyd'i can verilmiş bir dağa benzetiyorum. Bişr-i Hafî'yi, tepeden tırnağa kadar akıl ile yoğrulmuş bir kişi olarak görüyorum. Ahmed bin Hanbel'i ise âdeta Allahü teâlâ tarafından bütün ilimlerle donatılmış olan, sözü ve sükûtu da ilim olan bir zât olarak görüyorum."

Abdullah bin Ca'fer bin Dersteveyh el-Fâfrisî, Ebû Ubeyd'in hayatını anlatırken: "Bağdâd âlimlerinden. Lügat, hadîs ve Kur'ân ilimleri sahasında ün yapmış âlimlerden muhtelif ilimlere vâkıf, edebiyat, fıkıh, hadîs ve hukuk alanında birçok eser vermiş zâtlardan biri de, Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellâm'dır."

Ebû Ali en-Nahvî'den naklen, Kâdı Ebû A'lâ el-Vâsıtî anlatır: "Ebû Ubeyd, Abdullah bin Tâhir'in maiyetinde bulunuyordu. Ebû Delef, Abdullah bin Tahir'e haber göndererek, Ebû Ubeyd'i, yanında iki ay kalması için gönderilmesini istedi. Abdullah bin Tâhir kabûl ederek, Ebû Ubeyd'i, Ebû Delefin yanına gönderdi. İki ay kaldıktan sonra geri dönerken Ebû Delef, ona otuzbin dirhem altın takdim etti. Ebû Ubeyd bunu kabûl etmiyerek; "Yanında bulunduğum adam, beni hiçbir zaman yardıma muhtaç bırakmamıştı" diyerek bu hediyeyi kabûl etmedi. Dönünce Abdullah bin Tâhir ona otuzbin dinar verdi. Ebû Ubeyd "Ey emîr, bu parayı kabûl ediyorum. Fakat bu para ile, sınır boylarında yer alarak, silâh ve atlar satın almak istiyorum ki, sana da sevâbı vâsıl olsun" dedi ve parayı dediği gibi harcadı."

Ahmed bin Kâmil el-Kâdî'den şöyle nakledilir: "Ebû Ubeyd dinde ve ilimde çok değerli bir zât idi. Hadîs, fıkıh ve Kur'ân ilimlerinde ihtisas sahibi idi. Hadîs-i şerîf rivâyetleri sahihtir."

Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Yahyâ şöyle anlatır: "Abdullah bin Tâhir'in oğlu Tâhir, bir gün hacca gitmek için Horasan'dan gelip, İshâk bin İbrâhîm'e misâfir olmuştu, İshâk bin İbrâhîm, Tâhir'in ilim öğrenmesi için âlimleri evine da'vet etti. Ebû Ubeyd "İlim aranır, ilmin ayağına gidilir" diyerek da'vete katılmadı. Bunun üzerine kızan İshâk bin İbrâhîm, Abdullah bin Tâhir'in bağladığı aylığı kesti ve durumu Abdullah bin Tâhir'e bildirdi. Bunun üzerine Abdullah bin Tâhir bir mektûb yazarak, "Ebû Ubeyd sözlerinde haklıdır. Halbuki sen onun maaşını kesmişsin, derhal maaşını bağla, mükâfatlandır ve müstehak olduğu ni'mete mazhar kıl" diye emir verdi"

Ezherî, Kitâb-üt-tehzîb'te: "Ebû Ubeyd, dinine bağlı, fazîletli ve sünnetten ayrılmayan bir kimseydi" der. Ebû Dâvûd ise, "Ebû Ubeyd hadîste sika bir âlimdir" demiştir.

Ebû Bekir bin el-Enbarî şöyle der: "Ebû Ubeyd geceyi üç bölüme ayırır. Üçte birini namaz, üçte birini uyku ve kalan üçte birini de, kitap yazmakla geçirirdi."

Şöyle anlatılır: "Birgün Ebû Ubeyd, Ebû İshâk Musûlî'nin evinin önünden geçerken, onun talebeleri Ebû Ubeyd'e dediler ki: "Ey Ebû Ubeyd, Ebû İshâk Musulî diyor ki; "Yazmış olduğu Garîb-ül-hadîs kitabında elifi yanlış yazmış." Bunun üzerine Ebû Ubeyd, "O kitapta yüzbin mes'ele anlatılmıştır. Bir elifin yanlış olması normal değil mi?" dedi.

Ebû Hasen Muhammed bin Ca'fer şöyle anlatır: "Tâhir bin Hüseyin, Horasan'da Merv şehrine girdiği zaman, gece sohbetini dinleyebileceği bir zât arar. Ona Ebû Ubeyd'i tavsiye ederler ve onun huzûruna götürülür. Tâhir bin Hüseyn, onu fıkıh, târih, lügat ve nahiv'de büyük bir âlim bulur. Tâhir bin Hüseyn ona, "Seni bu memlekette bırakmak büyük bir ihtiyâçtır" dedi. Ebû Ubeyd'e bin dinar para verip, "Ben cihâda (savaşmaya) gidiyorum. Ben dönünceye kadar bu parayla geçin" dedi. Seferden dönünce Ebû Ubeyd'i alarak, Samarrâ'ya götürdü."

Ebû Ubeyd'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Hepiniz bir sürünün çobanı gibisiniz. Çoban sürüsünü koruduğu gibi, siz de evlerinizde ve emirleriniz altında olanları Cehennemden korumalısınız. Onlara müslümanlığı öğretmelisiniz, öğretmez iseniz mes'ûl olacaksınız."

"Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığını söyleyinceye kadar insanlarla savaşmaya emr olundum. Kim ki, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur derse, İslâm hakkı hariç, benden malını ve nefsini korumuş olur. Hesabı da Allahü teâlâya âittir."

"Zekâtını ödemeyen her büyük mal sahibi zengin kişi, elbette kıyâmet günü kendisi ile sahip olduğu mal, artmış olarak getirilecektir. O hazine levhalar hâline getirilip ateşte kızdırılacak ve sahibinin alın, sırt ve yanları bununla yakılacaktır. Bu azâb gün boyunca ve Allahın kulları arasında hükmüne kadar sürecektir. Levhalar soğudukça tekrar kızdırılır. Daha sonra da bu kimse Cennet veya Cehenneme giden yolu görecektir."

Elinde iki altın bilezik ile Yemenli bir kadın, kızı ile birlikte Resûlullaha (aleyhisselâm) geldi. Resûlullah buyurdu ki: "Bunların zekâtını veriyor musun?" Kadın "Hayır" cevâbını verince Resûlullah (aleyhisselâm) "İstermisin ki, bu iki bilezikten dolayı Allahü teâlâ seni, ateşten iki bilezikle cezalandırsın."

"Fakîre sadaka vermek, sadaka hakkını ödemektir. Onu akrabaya vermek ise, sadaka hakkı ile sıla-i rahm hakkı olmak üzere iki hakkı ödemektir."

Ebû Ubeyd buyurdu ki: "Zekât vaktinden evvel verilebilir. Verilince sahibini mes'ûliyetten kurtarır. Halbuki namaz, ancak vakit girdikten sonra eda edilebilir."

"Ramazan ayında unutarak yemek yiyen kimse orucu kaza etmez. Namazı unutan kimse, hatırladığı zaman namazı kaza eder."

"Namaz, Allahü teâlâya âit bir hak olarak, kullar ile Allah arasında olan bir farzdır. Zekât ise, Allahü teâlânın, fakirlerin

bir hakkı olarak, zenginlerin mallarında farz kıldığı bir vecibedir.”

“Sadaka-ı fıtır husûsunda kişi serbesttir, isterse buğday, hurma, arpa ve kuru üzüm verebilir.”

“Kişinin nafakasından sorumlu olduğu kimseler; aile ve çocuklarıdır, ihtiyâç içinde olurlarsa, anne ve baba da bunlara dâhildir.”

“Sünnete yapışan, ateşi avuçlayan gibidir. Sünnete yapışmak, zamanımızda Allah yolunda kılıç sallamaktan daha efdaldir.”

“İnsanlarla görüştüm. Kelâm ehli ile konuştum. Râfizîlerden daha ahmak, daha kötü ve câhil kimse görmedim.”

“Hiçbir âlim yoktur ki, bana kapısını açması için çalmış olayım. Ancak kapısını açıncaya kadar sabrettim. Allahü teâlânın şu âyetinin te’vîline istinaden bunu böyle yaptım:“Eğer onlar sen kendilerine çıkıncaya kadar sabretselerdi, muhakkak ki, haklarında hayırlı olurdu. Bununla beraber Allah gafûrdur, merhameti boldur. Rahimdir, merhameti geniştir.” (Hucurât-5) [Bu âyet-i kerîme, bedeviler, Peygamber efendimizin kapısını çalıp gürültü edip, Resûlullahı rahatsız etmeleri üzerine nâzil olmuştur.

Yirmiden fazla eser yazan Kâsım bin Sellâm’ın başlıca eserleri şunlardır: Garîb-ül-musannef, el-Emsâl, Meâniyyüşşi’r, en-Nâsih ve’l-Mensûh, el-Kırâat, Mesâni’l-Kur’an, Garîb-ül-Kur’ân, Garîb-ül-hadîs, el-Maksûn ve’l-memdûd, el-Müzekker ve’l-müennes, Kitâb-ün-neseb, Kitâb-ül-ihdâs, Edeb-ül-kâdî, Adedü ve’l-Îmân ve’n-nuzûr ve’l-hayâ, Kitâb-ül-emvâl

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 60

2) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 403

3) Tabakât-ül-Hanâbile cild-1, sh. 259

4) Tabakât-üş-şâfiiyye cild-2, sh. 153

5) Kitâb-ül-emvâl sh. 37, 372

6) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-10, sh. 281

7) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 253

8) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 417

9) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh. 257

10) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 315

11) Tabakât-ı İbn-i Sa’d cild-1, sh. 355

12) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 371

13) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 306

14) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 153

15) El-A’lâm cild-5, sh. 176

KERÂBÎSÎ (HÜSEYN BİN ALİ)

Büyük fıkıh âlimlerinden. İsmi, Hüseyn bin Ali, Künyesi, Ebû Ali’dir. Kerâbîsî diye bilinir. Kerâbîs, kalın elbiselere denir. Hüseyn bin Ali böyle elbiseleri satardı. Onun için Kerâbîsî denmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir. 248 (m. 862) senesinde vefât etti. Tahsilini Bağdâd’da yaptı ve burada çok hadîs-i şerîf dinledi. İmâm-ı Şafiî hazretlerinden ilim aldı. Onun talebelerinin büyükleri arasında sayılır. Ma’n bin Îsâ, İshâk bin Yûsuf el-Ezrak ve daha başka âlimlerden rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da, Hasan bin Süfyân, Muhammed bin Ali bin Medinî ve Ubeyd bin Muhammed el-Bezzâz gibi âlimler istifâde etmişlerdir. Kerâbîsî, önce Irak âlimlerinin usûlü üzere ilim tahsil etti. (İctihâd yolu ikidir. Biri Irak âlimlerinin yolu olup, buna “Re’y yolu” denir. Ya’nî kıyas yoludur. İkinci yol, Hicaz âlimlerinin yolu olup, buna “Rivâyet yolu” denir.)

İmâm-ı Şafiî, Kerâbîsî’ye, Za’ferânî’nin eliyle yazdırdığı kitaplarını okutma icâzeti verdi. Kerâbîsî, ilmi ve anlama kabiliyeti yüksek bir zât idi. Böyle olduğu, yazdığı birçok eserlerinden de anlaşılmaktadır. Kerâbîsî, başkasının sözlerini ve yazılarını, sahibini bildirmeden, kendine mâlederek

yazmayı hiç sevmezdi. Nitekim, zamanındaki âlimlerden biri, fıkıh ilmi ile alâkalı bir çok kitap yazmıştı. Kerâbîsî bu kitapları gördü. Ba'zılarını alıp, mütâlâa etti. Fakat bu kitaplarda mes'eleler hakkında delîller, İmâm-ı Şafiî hazretlerine âit olup, söylediği lafızların aynısı getiriliyor, fakat İmâm-ı Şafiî'ye (radıyallahü anh) âit olduğu açıklanmıyordu. Kerâbîsî bu durumu görünce, çok üzüldü. Kitapların sahibi olan zât ile karşılaşınca, "Sen ne yapmışsın? O delîller sana âit değil ki, Sen orada sadece nakledicisin. Fakat kimden aldığını da bildirmemişsin. Zâten sen, kendi başına böyle bir iş yapamazsın" deyip ona bir mes'ele suâl etti. O da cevâbını veremedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-şâfiiyye cild-2, sh. 117

2) Târih-i Bağdâd cild-8, sh. 64

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-2, sh. 359

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 350

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 132

6) Miftâh-üs-seâde cild-2, sh. 300

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 38

KUTEYBE BİN SA'ÎD ES-SEKAFÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi Yahyâ, künyesi Ebû Recâ, lakabı Kuteybe'dir. İsminin Ali olduğu da söylenmiştir. 150 (m. 767) senesinde. Bağlan'da doğdu. Bağlan, Belh şehrinin bir köyüdür. 240 (m. 855) târihinde vefât etti. Kuteybe bin Sa'îd, hadîs-i şerîf öğrenmek ve âlimlerden istifâde etmek için Irak, Medîne-i münevvere, Mekke-i mükerreme, Şam ve Mısır'a gitti. Mâlik bin Enes, Leys bin Sa'd, Abdullah bin Hayra, Bekir bin Mudır, Ya'kûb bin Abdurrahmân'dan ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyetlerde bulunmuştur. Bağdâd'a geldiği zaman, orada hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Bağdâd'a ilk gidişinde yirmiüç yaşında bulunuyordu. Ondan da, Ali bin Medînî, Nuaym bin Hammâd, Ebû Bekir bin Humeydî, Yahyâ bin Main, Hasan bin Arefe gibi âlimler (r.aleyhim) rivâyette bulunmuşlardır. Buhârî kendisinden üçyüzsekiz, Müslim ise altıyüzaltmışsekiz hadîs-i şerîf bildirmiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, meşhûr altı hadîs kitaplarında mevcûttur. Büyük âlim Esrem, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin Kuteybe'den bahsedip, övdüğünü söylemiştir. İbn-i Maîn, Ebû Hatim ve Nesâî, onun hadîs ilminde sika (güvenilir) bir âlim olduğunu bildirmişlerdir. Ahmed bin Seyyâr bin Eyyûb, Kuteybe bin Sa'îd'in, yapmış olduğu rivâyetlerde, i'timâd edilen ve sünnet-i seniyyeye çok bağlı bir zât olduğunu bildirmiştir.

Kuteybe, babasından şöyle bildirir: Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâda görmüştüm. Mübârek ellerinde bir sahife vardı. "Ey Allah'ın Resûlü! Bu sahife nedir?" diye sordum. "Bu sahifede âlimlerin isimleri vardır" buyurdu. "Ey Allah'ın Resûlü, onu bana ver de, oğlumun ismi var mı bakayım" dedim. Resûlullah efendimizden alıp, baktım. Oğlumun isminin orada olduğunu gördüm.

Ebû Recâ hazretleri orta boylu, nûr yüzlü ve sünnete uygun sakalıyla çok güzel bir zât idi. Geniş çiftliği vardı. Davar, deve ve sığır sahibi idi.

Rivâyet ettiği ve Müslim'de bulunan hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

Resûlullah efendimiz buyurdu ki: "Söyleyin bakalım, sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa, günde beş defa o nehirde yıkansa, vücûdunda kirden birşey kalır mı?"buyurunca, Eshâb-ı kiram "Hayır, vücûdunda kirden hiçbir şey kalmaz" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) "İşte beş vakit namaz da böyledir. Allahü teâlâ, kılınan beş vakit namazla günahları yok eder" buyurmuştur.

"Bir adam birinin kabrinin yanından geçerken, herkese onun yerinde ben olsaydım demedikçe, kıyâmet kopmıyacaktır."

“Gerçekten Cennette bir ağaç vardır. Bineğine binmiş olarak giden, onun gölgesinde yüz sene yürüse bitiremez.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ayakları şişinceye kadar namaz kılmıştı. Kendisine, “Sen hâlâ bu külfete katlanıyor musun? Halbuki Allahü teâlâ senin gelmiş-geçmiş bütün günahlarını affetti” denilince “Şükreden bir kul olmıyayım mı?” cevâbını vermiştir.

“Allahü teâlâ mahlûkâtı yarattığı zaman, kendi nezdinde, arşın üstünde bulunan kitabına, muhakkak benim rahmetim, gadabıma galebe çalar, diye yazmıştır” buyurdular.

“Bir kimse bir yere gelir de “Eûzü bikelimâtillâhittâmmâti min şerri mâ haleka” (Allahü teâlânın tam olan kelimeleriyle yarattıklarının şerrinden sığınırım) derse, oradan ayrılıncaya kadar ona hiçbir şey zarar vermez.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ buyuruyor ki: Ben, kulumun beni zannına göreyim. (Eğer kulum benim kendisini affedeceğimi zannederse, onu affederim. Azâb edeceğimi zannederse, azâb ederim). Beni zikrettiği zaman da ben onunla beraberim. O beni gönülden zikrederse, onu gönülden zikrederim. Kulum beni cemâat arasında anarsa, onu o cemaattan daha hayırlı bir cemâat (melekler) arasında zikrederim. Bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Bana bir arşın yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben koşarak gelirim.”

“Şüphesiz Allahü teâlâ, ilmi, insanlardan çekip alıvermez. Fakat ilmi, âlimleri almakla kaldırır. Nihâyet, hiçbir âlim bırakmadığı zaman, insanlar bir takım câhilleri baş edinirler. Onlara suâl sorulur, ilimsiz fetvâ verirler. Böylece hem saparlar, hem saptırırlar.”

Bir kadın Peygamber efendimize bir oğlunu getirerek, “Yâ Resûlallah! Bu çocuk rahatsızdır. Ben onun ölmesinden korkuyorum. Gerçekten toprağa üç tane gömdüm” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Muhakkak, Cehennemden kuvvetli bir mâni ile korundun” buyurdular.

Resûlullah (aleyhisselâm) Ensârdan ba’zı kadınlara:

“Sizden birinizin üç tane oğlu ölür de, onların sevâbını dilerse, mutlaka Cennete girer” buyurmuşlardır. Bunun üzerine kadınlardan biri: Yahut iki, yâ Resûlallah! dedi. Resûlullah da (aleyhisselâm) “Yahut iki” buyurmuşlardır.

“Aranızda pehlivan kime dersiniz?” diye sordular. Biz, “Kendisini erkeklerin yenemediği kimseye” cevâbını verdik. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) “O değildir. Fakat, pehlivan kızgınlık ânında kendini tutan kimsedir” buyurdular.

“Şüphesiz, insanların en kötüsü, şunlara bir yüzle, bunlara da bir yüzle gelen iki yüzlü kimsedir.”

“Resûlullah (aleyhisselâm) “Müflis kimdir?” buyurdu. Eshâb-ı kiram da: “Bize göre müflis, hiçbir dirhemi ve eşyası olmayan kimsedir” cevâbını verdiler. Bunun üzerine, Resûlullah (aleyhisselâm) “Şüphesiz benim ümmetimden müflis, kıyâmet gününde, namaz, oruç ve zekât ile gelen, fakat, şuna sövmüş, buna zinâ isnad etmiş, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş, diğerini de dövmüş olarak gelecektir. Hasenatı, şuna buna verilecektir. Şayet, da’vâsı görülmeden hasenatı biterse, onların günahlarından alınarak, bunun üzerine yüklenecek, sonra Cehenneme atılacaktır” buyurmuşlardır.

“Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez. Onu düşman eline vermez (himâye eder). Her kim, müslüman kardeşinin yardımında bulunur ve onun ihtiyâcını temin ederse, Allahü teâlâ da ona yardım eder. Her kim, bir müslümanın bir sıkıntısını giderirse, Allahü teâlâ, buna karşılık, onun kıyâmet sıkıntılarından birini giderir. Her kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allahü teâlâ da âhirette onun ayıbını örter.”

Ebû Hüreyre şöyle bildirdi: “Her kim bir kötülük işlerse, onun sebebiyle ceza görür.” (Nisa-123) âyet-i kerîmesi nâzil olunca (inince) müslümanlara çok te’sîr etti. Bunun üzerine, Resûlullah (aleyhisselâm): “Orta yolu tutun ve doğruyu arayın. Müslümanın başına gelen her musibette bir keffâret vardır. Hattâ vücûdundan sıyrılan her sıyrıkta veya batan her dikende bile” buyurdular. (Resûlullah efendimiz, bu hadîs-i

şerifleri ile, Eshâb-ı kiramı teselli buyurmuşlardır, ifrat ve tefrite gitmeden, doğruyu aramak şartıyle yapılan hatâlara, musibetlerin keffâret olacağını bildirmişlerdir.)

“Şüphesiz, kıyâmet gününde Allahü teâlâ: “Nerede benim azametim için birbirini sevenler! Bugün ben onları kendi gölgemde gölgelendireceğim” buyurur.”

“Cennet kapıları Pazartesi ve Perşembe günleri açılır. Allahü teâlâya hiçbir şeyi ortak koşmayan her kulun günahları bağışlanır. Yalnız, din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kimse bundan müstesnadır. (Onların günahları bağışlanmaz.) Onlar hakkında: “Şu iki kişiye barışıncaya kadar mühlet verin. Şu iki kişiye barışıncaya kadar mühlet verin. Şu iki kişiye barışıncaya kadar mühlet verin” denilir.”

“Hezeyan (boş, lüzumsuz) konuşmayın. Birbirinize sırt çevirmeyin. Başkalarının konuştuğunu dinlemeyin. Biriniz diğerinin satışı üzerine satış yapmasın. Kardeş olun, ey Allahın kulları!”

Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek, benim dost ve beraber olmama, en lâyık insan kimdir, diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm): “Annendir” buyurdular. Sonra kimdir, dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Sonra annendir” buyurdu. Sonra kimdir? dedi. Resûlullah efendimiz: “Sonra annendir” buyurdu. Sonra kimdir deyince, Resûlullah (aleyhisselâm): “Sonra babandır” buyurdu.

“Benimle ümmetimin durumu, ateş yakan bir adamın durumu gibidir. Hayvanlar ve pervaneler onun içine düşmeye başlarlar. Ben sizin eteklerinizden tutuyorum. Siz ise onun içine atılıyorsunuz.”

“Hepiniz çobansınız. Hepiniz sürüsünden mes’ûldür. İnsanlara hükmeden emir bir çobandır. O sürüsünden mes’ûldür. Kişi aile fertlerine çobandır. O da onlardan mes’ûldür. Kadın kocasının evine ve çocuklarına çobandır. O da onlardan mes’ûldür. Köle, sahibinin malına çobandır. O da ondan mes’ûldür. Dikkat edin. Şimdi hepiniz çobansınız ve hepiniz sürüsünden mes’ûldür.”

“Her kim, Allahü teâlâya ve Resûlüne îmân ediyorsa, ya hayır söylesin yahut sussun.”

Abdurrahmân bin Ebî Bekrâ haber verdi. Babam, Ubeydullah bin Bekrâ’ya, Sicistan’da kadı iken, öfkeli olduğu zaman iki kişi arasında hüküm verme. Çünkü ben Resûlullah (aleyhisselâm): “Hiç bir kimse, öfkeli olduğu hâlde iki kişi arasında hüküm vermesin” buyururken işittim diye mektûb yazdı.

Akabe denilen yerde, oniki kişilik bir cemâat Resûlullaha (aleyhisselâm) bî’at etmişti. Resûlullah efendimiz, her birini, kendi kabilesi için temsilci ta’yin etmişti. Bunların her biri kendi kabilesini İslama da’vet edip, onu onlara öğreteceklerdi. Ubâde bin Sâmit hazretleri de bu temsilcilerden birisi idi. O şöyle der: Ben Resûlullaha bî’at eden temsilcilerden idim. Resûlullaha (aleyhisselâm): “Allahü teâlâya hiçbir şeyi ortak koşmıyacağımıza, zinâ etmiyeceğimize; hırsızlık yapmıyacağımıza, Allahü teâlânın muhterem kıldığı nefsi (canı) haksız yere öldürmeyeceğimize, yağmacılık yapmıyacağımıza ve âsi olmıyacağımıza dâir bî’at ettik.

“Bir adam yolda giderken, çok susamıştı. Sonra bir kuyu bularak içine indi ve su içti. Sonra acıktı. Çıkınca, bir de ne görsün, bir köpek dilini çıkarmış soluyor. Susuzluktan nemli toprağı yiyor. Bu adam, kendi kendine: “Bu köpek de benim gibi çok susamış” deyip, kuyuya indi. Mestini su ile doldurdu. Sonra onu ağzıyla tutarak yukarıya çıktı. Köpeğe su verdi. Allahü teâlâ da onun amelini kabûl buyurup sevâb yazdı ve onu affetti.” Eshâb-ı kiram (r.anhüm) “Yâ Resûlallah! gerçekten bu hayvanlardan bizim için sevâb var mı?” diye sordular. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) de; “Her canlıyı doyurup, sulamak ve yardımda bulunmakta sevâb vardır” buyurdular.

“Kapları örtün. Tulumları bağlayın. Kapıları kapayın. Kandilleri örtün. Çünkü şeytan bağ çözemez. Kabı açamaz. Kapı da aralayamaz...”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), hurmalığının içinde bulunan Ümmü Mübeşşir-i Ensâriyye’nin yanına gitti. O’na “Bu hurmalığı kim dikti. Müslüman mı, kâfir mi?” diye sordu. Ümmü Mübeşşir “Müslüman dikti” dedi. Bunun üzerine

Resûlullah (aleyhisselâm): “Bir müslüman bir ağaç diker veya ekin eker de, ondan bir insan veya başka bir şey yerse, bunda onun için mutlaka sevâb vardır” buyurdu.

“Evimle minberim arası, Cennet bahçelerinden bir bahçedir.”

“Üzerine güneş doğan en hayırlı gün Cum’a günüdür. Âdem (aleyhisselâm) o gün yaratıldı. O gün Cennete kondu. O gün Cennetten çıkarıldı. Kıyâmet de Cum’a günü kopacaktır.”

“Bir kimse Cum’a günü cünüblükten yıkanır gibi yıkanır da, sonra Cum’a namazına giderse, bir deve sadaka vermiş gibi olur.”

“Yüksek el, alçak elden daha hayırlıdır. (Yüksek elden murâd veren, alçak elden maksad da, alan eldir.)

“Mal çoğalıp, kapıdan taşmadıkça, kıyâmet kopmıyacaktır. O derecede ki, bir adam malının zekâtını çıkaracak, fakat onu kabûl edecek hiçbir kimse bulamıyacak. Hattâ Arabistan, çayırlıklara ve nehirler akan yerlere dönecek.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 464

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 128

3) El-A’lâm cild-5, sh. 189

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-8, sh. 358

MENSÛR BİN AMMÂR

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü’s-Sırrî Sülemî olup, adı Mensûr bin Ammâr bin Kesîr’dir. Çeşitli ilimlerde âlim, hitâbeti çok kuvvetli, va’zları te’sîrli bir va’izdi. Aslen Mervli olup, Basra’da yaşamıştır. Yaklaşık 225 (m. 839) yılında vefât etmiştir. Mensûr bin Ammâr Iraklılar arasında sevilen, Horasanlılar tarafından makbûl sayılan bir zât idi. Azla yetinir, fazla dünyalık toplamazdı. Gönlü zengin, şânı büyüktü. Tam vera’ ehlinden idi.

Mensûr bin Ammâr; Ma’rûf bin Ebi’l-Hattâb, Leys bin Sa’d, Abdullah bin Lühey’a, Münkedir bin Muhammed ve Bişr bin Talha’dan ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir. Kendisinden oğlu Selîm, Ali bin Haşrem, Muhammed bin Ca’fer ve birçok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Tövbesinin sebebi şöyle anlatılır: Yolda giderken üzerinde. “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazılı bir kâğıt bulmuş, kaldırıp koyacak uygun bir yer bulamayınca da kâğıdı yutmuştur. Bunun üzerine rü’yâsında “O kâğıda göstermiş olduğun hürmetten dolayı, sana hikmetin kapısını açmış bulunuyoruz” diye bir ses duydu. Bir süre riyâzete çekildikten sonra, bir va’z meclisi kurdu.

Kendisi şöyle anlatır: “Birgün Mısır’a gitmiştim. Orada büyük bir kuraklık ve kıtlık hüküm sürüyordu. Cum’a namazından sonra halk ağlayarak duâ ediyorlardı. Hatırımdan câminin ortasına gidip, bu cemâate nasîhatta bulunayım diye geçti. Aklımdan geçirdiğim gibi yaptım. Sonra câminin ortasına gidip onlara şöyle dedim: “Ey cemâat! Allahü teâlâya, sadaka vermek sûretiyle yaklaşınız. Allahü teâlâya en güzel yaklaşma şekli budur” dedim. Sonra “Ey Allahım! Benim üstümdeki cübbemden başka hiçbir şeyim yok, ancak bunu verebiliyorum, dedim ve cübbemi çıkarıp ortaya attım. Beni takip eden halk, cübbemin üzerine sadakalarını koymaya başladılar. Bunları fakîrlere dağıttık. Bir müddet sonra öyle bir yağmur yağdı ki, her taraf su ile doldu.”

Şöyle anlatılır: Bir genç fesad ve içki meclisi kurup, eğlenirdi. Kölesine dört dirhem (gümüş) verip, meze almasını söyledi. Köle yolda giderken Mensûr bin Ammâr’ın meclisine uğradı. “Biraz oturup ne söylediğini anlayayım”, diye düşündü. Mensûr, bir fakîr için birşey istiyor ve kim dört dirhem verirse, ona dört duâ edeceğim diyordu. Köle, bu dört dirhemi ondan daha iyi bir yere veremem deyip, elindekinin hepsini Mensûr’a verdi. Mensûr hazretleri nasıl duâ istersin deyince, köle: Birincisi; âzâd olmayı, ikincisi; Allahü teâlânın efendime tövbe

nasîb etmesini, üçüncüsü; dört dirhemin karşılığında dörtyüz dirhem vermesini, dördüncüsü; bana, efendime, sana ve bu mecliste bulunanlara rahmet etmesini istiyorum” dedi. Mensûr hazretleri duâ etti. Köle evine döndü. Efendisi “Nerede kaldın ve ne getirdin?” diye sorunca, köle de: “Mensûr bin Ammâr’ın meclisinde idim. Verdiğin dört dirhemle dört duâ satın aldım. Efendisi nasıl duâlar deyince, köle durumu efendisine anlattı. Efendisi: Seni âzâd ettim, bir daha içki içmeyeceğime Allahü teâlâya söz verip tövbe ettim, dört dirhem yerine sana dörtyüz dirhem bağışladım. Dördüncü duân bana âid değildir. Ben elimden geleni yaptım, dedi. Efendi, gece rü’yâsında bir sesin; “Sen elinde olanı, kendi eksikliğin ile yaptın, bana havale ettiğini ise, eksiksiz yaptım: Sana, köleye, Mensûr’a ve mecliste bulunanlara merhamet ettim” dediğini işitti.

Hârûn Reşîd, Mensûr’a “Sana bir soru soracağım. Cevâbın için de, sana üç gün mühlet veriyorum. İnsanların en âlimi ve en câhili kimdir?” dedi. Mensûr kalkıp dışarı çıktı. Sonra yoldan geri dönüp geldi ve “Ey Emîr-ül-mü’minîn cevâbı dinleyiniz. İnsanların en âlimi tâat ve ibâdet ettiği halde korkan, en câhili de isyan ettiği halde emîn olandır” buyurdu.

Mensûr bin Ammâr, Kûfe’de bir gece bir âbidin Allahü teâlâya karşı şöyle duâ ettiğini bildirir: “Ey Rabbim! İzzet ve celâlin hakkı için, günah işlerken sana muhalefeti kasdetmedim. Nefsim beni aldattı. Şehvetim de buna yardımcı oldu. Seni, benim kusurlarımı gizlemen beni aldattı ve cehâletim sebebiyle sana isyan ettim ve hareketlerimle muhalefette bulundum. Şimdi senin azâbından beni, kim kurtaracak? Rahmetine nail olamazsam bana kim yardım edecek? Kıyâmet gününde günahı olmayanlara “geçin”, günahı olanlara’ “durunuz” dendiği vakit, hangi yüzle senin huzûruna çıkacağım. Acaba şu iki fırkadan hangisi ile beraber olacağım? Yazıklar olsun bana ki, ömrüm uzadıkça günahlarım çoğalıyor. Bizlere tövbe eylemeyi nasîb eyle yâ Rabbi!”

Ebü’l-Hasen Şa’rânî şöyle anlatır: “Bir kerre Mensûr bin Ammâr’ı rü’yâmda gördüm ve Allahü teâlâ sana nasıl muâmelede bulundu? diye sordum. Şöyle cevap verdi: Bir ses duydum: “Mensûr bin Ammâr sen misin?” dedi. Evet yâ Rabbî, dedim. Bir yandan dünyâya rağbet ederken, öbür yandan halkı dünyâdan soğutup zühde teşvik eden sen misin?” dedi. Evet böyle olmuştu yâ Rabbî! Fakat önce sana hamdü sena etmeden, sonra Peygamberlerine salât ve selâm getirmeden, üçüncü olarak da kullarına samimî sûrette nasîhat etmeden, hiçbir sohbete başlamadım ve bitirmedim, dedim. Bunun üzerine Allahü teâlâ meleklerine: “O doğru söyledi, onun için bir kürsü kurun, üzerine çıksın, dünyâda kulların arasında şan ve şerefimin yüceliğini ilân ettiği gibi, bu defa da meleklerin arasında şan ve şerefimin yüceliğini ilân etsin” dedi.

Mensûr bin Ammâr, Münkedir bin Muhammed’den, o da babasından, o da Câbir’den (radıyallahü anh) şöyle rivâyet eder: “Ensârdan Sa’lebe bin Abdurrahmân adlı bir genç vardı. Bu genç sevgisinden dolayı Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanından bir an bile ayrılmaz ve O’na dâima hizmet ederdi. Birgün Ensârdan birisinin kapısının önüne geldi, içeriye baktı. Bu sırada içerde bir hanım yıkanıyordu. Sa’lebe birkaç defa içeriye baktı. Sonra bu hareketine pişman oldu. Yaptığı bu kötü hareketten dolayı, Resûlullaha vahy gelmesinden korktu. Peygamberimize (aleyhisselâm) karşı utancından Medine’den kaçtı. Mekke ile Medine arasında bir dağa gitti ve orada yaşamaya başladı. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) kırk gün Sa’lebe’yi sordu. Nihâyet Cebrâil (aleyhisselâm) gelerek Peygamber efendimize (aleyhisselâm) dedi ki: “Rabbin sana selâm ediyor ve sana haber veriyor ki; ümmetinden firar eden (Sa’lebe) dağlardadır. O kaçan kişi, azâbımdan bana (Allahü teâlâya) sığınıyor.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bunun üzerine, Hazreti Ömer ve Hazreti Selmân-ı Fârisî’ye, “Gidin Sa’lebe bin Abdurrahmân’ı getirin” buyurdu. Hazreti Ömer ve Selmân (r.anhüma) Medine’nin kenar evlerinin sonunda, koyun

çobanlığı yapan Züfâfe ile karşılaştılar. Hazreti Ömer çobana, “Buralarda dağda yaşayan bir genç biliyor musun?” diye sordu. Züfâfe, “Herhalde sen Cehennemden kaçanı soruyorsun” dedi. Hazreti Ömer, “Cehennemden kaçtığını nereden biliyorsun?” deyince Züfâfe; “Gece yarısı olunca, şu taraftan elini başına koyarak ve ağlıyarak gelir ve şöyle söyler: “Keşke rûhum âlem-i ervâhda, cesedim âlem-i ecsâd’da kabz olsaydı ve rûhum bu iki âlemden ayrılmasaydı.”

Hazreti Ömer, “Biz onu bulmak istiyoruz” dedi. Züfâfe; “Benimle beraber gelin. Sizi ona götüreyim” dedi. Gece yarısına doğru, genç aynı şeyleri söyleyerek geldi. Hazreti Ömer gence yaklaştı. Genç onu hissedince “el-Emân, el-Emân, ateşten (azaptan) kurtuluş ne zaman” dedi. Hazreti Ömer ona, “Ben Hattâb oğlu Ömer’im” dedi. Sa’lebe bunun üzerine; “Resûlullah benim günahımı biliyor mu?” diye sorduğunda Hazreti Ömer, “Bilmiyorum. Ancak dün akşam seni bulmak üzere bizi gönderdi.” Sa’lebe, “Yâ Ömer, beni Resûlullahın huzûruna, o namaz kılarken veya Hazreti Bilâl kamet getirdiği zaman götürün” dedi. Hazreti Ömer, Sa’lebe’nin söylediklerini kabûl ederek onu Medine’ye getirdi ve sözünde durarak onu, Resûlullah namaz kılarken mescide getirdi. Sa’lebe, Resûlullahın mescidde kırâatini (Kur’ân-ı kerîm okumasını) işitince, bayılarak düştü. O baygın hâlde iken Hazreti Ömer ve Selmân-ı Fârisî de namaza durdular. Resûlullah selâm verince Hazreti Ömer ve Selmân’a, “Sa’lebeyi ne yaptınız?” buyurdu. Onlarda, “Ey Allahın Resûlü! Sa’lebe buradadır” dediler. Sa’lebe’yi ayıltarak Resûlullahın yanına getirdiler. Resûlullah efendimiz ona “Yâ Sa’lebe seni benden uzaklaştıran nedir?” diye sorduklarında, Sa’lebe; “Günahımdır” diye cevap verdi. Peygamber efendimiz (s...v.) ona “Sana öğretmedim mi? Allahü teâlâ hatâ ve günahları bağışlıyor”buyurunca, o da “Evet yâ Resûlallah!” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) ona “Ey Rabbimiz, bize dünyâda iyi hâl ver ve âhırette ihsân et ve Cehennem azâbından koru” (Bekâra 201)âyet-i kerîmesini oku” buyurdu. Sa’lebe “Yâ Resûlallah! Günahım bundan büyüktür” deyince, Resûlullah efendimiz, “Bilakis Allahın kelâmı en büyüktür” buyurdu. Bundan sonra Resûlullah ona evine gitmesini emretti. Sa’lebe evine gitti ve hastalandı. Üç gün hasta yattı. Selmân-ı Fârisî Resûlullaha gelerek, “Yâ Resûlallah! Sa’lebe yapmış olduğu şeyden dolayı hastalandı” dedi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Kalkınız Sa’lebe’ye gidelim” buyurdu. Resûlullah onun yanına geldi. Başını kucağına alınca, Sa’lebe başını mübârek kucağından çekti. Resûlullah “Niçin başını kucağımdan çektin?” diye suâl ettiklerinde, Sa’lebe “Yâ Resûlallah! O baş günahla doludur. Onu sizin mübârek kucağınıza lâyık görmedim” dedi. Resûlullah “Ne hissediyorsun?” buyurdu. Sa’lebe “Derimin ve kemiklerimin arasında karıncanın sessiz yürüyüşünü hissediyorum” dedi. Resûlullah, “Ne arzu ediyorsun?” diye buyurduklarında; Sa’lebe “Rabbimin mağfiretini” dedi. Bunun üzerine Resûlullah: “Cebrâil aleyhisselâm şimdi geldi ve “Ey kardeşim, Rabbin sana selâm ediyor ve “Şayet kulum yer (dünyâ) dolusu hatâ ile bana kavuşursa, ben de onu yer dolusu mağfiret ile karşılarım” buyuruyor dedi.” buyurdu. Resûlullah bunu Sa’lebe’ye söyler söylemez, Sa’lebe bir bağırış bağırdı ve vefât etti. Resûlullah kalktı, onu gasl etti, techîz ve tekfinini yaptı. Namazını kıldı. Sonra kabrine taşıdı. Kabir dönüşü Peygamber efendimizi parmaklarının ucuna basarak yürüdüğünü gören Eshâb-ı kiram, “Yâ Resûlallah! Siz niçin ayak parmaklarınızın ucuna basarak yürüyorsunuz?” diye sorduklarında Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Sa’lebe’yi karşılayan melekler o kadar çok ki, onların kanadına basmayayım diye bu şekilde yürüyorum”buyurdu.

Mensûr bin Ammâr’ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdular ki, “Cehennem mü’mine şöyle seslenir. Ey mü’min! Çabuk geç ki, nûrun ateşimi söndürüyor.”

Mensûr bin Ammâr’a, Kur’ân-ı kerîmin mahlûk olup olmadığına dâir soru sorulunca, şöyle cevap verdi: “Allahü teâlâ bizi ve sizi bu fitneden muhafaza buyursun. Kim fitneden uzak durursa, bu onun için büyük bir ni’mettir. Bu fitneden

uzak durmazsa, felâkettir. Bunun hakkında konuşmak da, bid'attir. Soruyu soranla, cevap veren bu bid'ate ortaktır. Kur'ân-ı kerîm, kelâm-ı ilahîdir."

"Halkı anan, Hakkı anmaktan geri kalır."

"Nefsin selâmeti ona uymamakta, kişinin belâsı ise nefse uymaktadır."

"Sıkıntıdan kurtulmak istiyorsan, dünyâyı istemeği bırak, özür dilemekten kurtulmak istiyorsan, diline hâkim ol."

"Şeytan bir kimseyle eğlenmek istediği zaman, ona koğuculuk (lâf taşıma) yapması için vesvese verir. Dedikodu yapmaya teşvik eder ve kötü sözler taşıtır. Bu koğuculuk yapan adam, yaptığı dedikodu sonunda öyle işler yapmaya başlar ki, şeytan onların birini dahi yapmaktan utanır ve korkar."

"Bir kimse başına gelen dünyevî musibetlerden dolayı sızlanırsa, musîbet îmânına intikâl eder." "Bir günahı işlediğin zaman duyduğun zevk, günahın kendisinden daha beterdir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 130

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 325

3) Nefehât-ül-üns sh. 114

4) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 71

5) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh. 187

6) Risâle-i Kuşeyrî sh. 23

MİMŞAD ED-DÎNEVERÎ

Evliyânın büyüklerinden. Irak âlimlerinden olup, ilimde zamanın bir tanesiydi. Riyâzet, hizmet, müşâhedede, hâl ve hareketlerinde, eşi ve bir benzeri yoktu. Dînever'de doğup, orada ilim tahsil etmiştir. 299 (m. 911)'de vefât etti.

Mimşâd ed-Dîneverî; Cüneyd-i Bağdadî, Rüveym bin Ahmed ve Süfyân-ı Sevrî hazretleriyle aynı yıllarda yaşadı. Yahyâ el-Celâ, Sırrî-yi Sekatî ve Ma'rûf-i Kerhî hazretleriyle görüşüp, onların sohbetlerinde bulundu. Hübeyret-ül-Basrî hazretlerinin talebelerinden idi. Hocasının vefâtından sonra, hocasının yerine geçti. Tâliblere ilim öğretip, nasîhatte bulundu. İnsanların kalblerine Allah sevgisini yerleştirmek, onlara doğru yolu göstermek ve öğretmek için çalışan Mimşâd ed-Dîneverî hazretlerinin en tanınmış talebesi, Ebû İshâk Şâmî-i Çeştî hazretleridir.

Mimşâd ed-Dîneverî hazretleri, doğumundan ölümüne kadar, bütün ömrünü oruç tutmakla geçirdi. Yalnız Ramazan bayramının birinci günü ile, Kurban bayramının dört gününde oruç tutmazdı.

Mimşâd ed-Dîneverî çok mal-mülk sahibi idi. Allahü teâlânın sevgili kullarıyla tanıştıktan sonra, mallarının hepsini fakîrlere dağıttı. Ondan sonra da hac için yola çıktı. Oradan ayrılırken de; "Yâ Rabbî! Ailem ve çocuklarımı sana emânet ettim" diye duâ etti. Mekke-i mükerreme yolunda giderken çölde bir adam gördü. Başında bir tepsi yemek vardı. Mimşâd ed-Dîneverî bunu ne yapacağını sordu. O adam da, "Ben ehl-i gâibten bir kişiyim. Hergün senin evine böyle bir tepsi yemek götürürüm. Allahü teâlâ bana böyle emretti" dedi.

Hübeyret-ül-Basrî hazretlerinin derslerine devam ederken bir gün kendisine, "Git abdest al gel" buyuruldu. Daha sonra hocasının yanına geldi. Hocası elinden tutup; "Yâ Rabbî! Mimşâd ed-Dîneverî'yi dervişlik makamına eriştir" diye duâ etti. Bu duânın te'sîri ile Mimşâd ed-Dîneverî hazretleri kırk defa bayılıp, bir o kadar da ayıldı. Sonunda kendisine gelip ayağa kalktı. Hocasının ellerini öptü. Hübeyre hazretleri, "Arzu ettiklerine kavuştun mu?" diye sordular. O da, "Otuz senedir bunun için uğraşırım. Elhamdülillah sizin himmetinizle arzuma bugün kavuştum" dedi. Kendisine icâzet verilip, talebe yetiştirmekle vazîfelendirildi.

Tekkede ders verirdi. Tekkesinin kapısını devamlı kapalı tutardı. Kapıya birisi gelse, misâfir misin, mukîm misin? diye sorardı. “Eğer kalıcı isen içeri gir, şayet misâfir isen, burası senin yerin değildir. Çünkü birkaç gün kalır kendine bizi alıştırırsın da, sonra ayrılığına dayanamayız” derdi.

Ba’zan seyahatler yapan Mimşâd ed-Dîneverî, gittiği yerlerdeki evliyânın sohbetinde bulunur, onlardan nasîhat alırdı. Kendisi bir seyahatinde yaşlı bir zâttan aldığı nasîhati şöyle anlatır:

Seyahatlerimden birinde, yaşlı bir zât gördüm. Hayır yüzünden okunuyordu. “Bana nasîhat et” dedim. O zât bana şöyle dedi: “Himmetini koru. Himmet (niyet), bütün işlerin başlangıcıdır. Himmeti temiz olanın, gayreti iyiye yönelen kimsenin, yaptığı işleri de, temiz olur. Hâlleri ve amelleri de düzelir.”

Kendisi şöyle anlatır: “Bir zamanlar borcum vardı. Kalbim hep bu borç ile meşgûl olurdu. Birgün rü’yâmda birinin bana, “Ey cimri! Yapmış olduğun bu borç bize âittir. Bize güven, borcundan dolayı hiç korkma. Senin görevin, borcunu bize havale etmek, bizim görevimiz ise borcunu ödemektir” diye söylediğini gördüm. Bundan sonra hiçbir zaman, kasap, bakkâl ve manav gibi yerlerdeki borçları düşünmedim. Zîrâ bunlar hep ödeniyordu.”

Şöyle anlatılır: “Birgün birisi Mimşâd ed-Dîneverî’ye; bana işimin olması için duâ et” dedi. Bunun üzerine Mimşâd ed-Dîneverî, “Git, Allahü teâlânın râzı olduğu filân mahalleye yerleş ki, Mimşâd’ın duâsına muhtaç olmayasın” dedi. Adam, “Allahü teâlânın râzı olduğu mahalle neresidir?” diye sorunca, Mimşâd ed-Dîneverî, “İnsanların olmadığı yerdir” dedi. Adam daha sonra halkın arasından çekildi. Bütün vaktini ibâdet ve duâ ile geçirdi. Bu hâli ile yüksek mertebelere ulaştı ve Allahü teâlânın sevgili kullarından, oldu. Birgün şehri sel basınca halk, Mimşâd ed-Dînevetî’nin tekkesine sığınıyorlardı. Bu zât da, postunu selin üzerine sermiş, onun üzerinde oraya geldi. Mimşâd ed-Dîneverî bu durumu görünce, ona, “Bu hâl nedir?” diye sordu. O zât da, “Hem bana bu hâli verdin, hem de bu hâl ne diye soruyorsun. Mimşâd’ın duâsı ile Allahü teâlâ bana bunu verip, kendisinden başkasına ihtiyâç duymamamı sağladı ve gördüğünüz bu mertebeye ulaştırdı” dedi.

Birgün evinden çıktığında bir köpek ona havladı. “Lâ ilahe illallah” dedi ve köpek olduğu yerde ölüverdi.

Vefâtı yaklaştığında ona “Hastalıktan ne çekiyorsun?” dediklerinde, “Benden ne çektiğini, gidin de hastalığa sorun” dedi. “Gönlünü nasıl buluyorsun?” diye sorduklarında, “Gönlümü kaybedeli otuz sene oldu. Onu tekrar ele geçirmek istedim ama bulamadım. Bu süre içinde gönlümü bulamayınca, bütün sıddîkların gönüllerini kaybettikleri şu hâl içinde, ben onu nasıl bulacağım?” dedi ve rûhunu teslim etti.

Mimşâd ed-Dîneverî’ye: “Aç kalan velî ne yapar?” diye sorduklarında, “Namaz kılar” diye cevap verdi. “Peki onu yapacak gücü yoksa?” diye sorduklarında, “Uyur” cevâbını verdi. “Ya uyuyamazsa?” diye sorduklarında: “Allahü teâlâ velî kuluna şu üç şeyi verir: Ya gıda, ya güç veya ecel!” buyurdu.

Mimşâd ed-Dîneverî buyurdu ki:

“Hak teâlâya ulaşmanın yolu uzundur, o yola sabretmek zordur.”

“Talebenin edebi, hocasına hürmet, kardeşlerine hizmet, dünyâ bağlarını kesmek ve dînin âdabına göre kendini korumaktır.”

“Sâlih kimselerle beraber olan sâlih, fasıklarla beraber olan fâsık olur.”

“İnsanın tapındığı, ya’nî ömrünü kendisi için harcayıp, çok sevdiği şeyler çeşitlidir. İnsanların bir kısmı, nefsine, bir kısmı çocuğuna, bir kısmı malına, bir kısmı parasına, bir kısmı hanımına, bir kısmı, makam ve mevkiye tapar. Herkes

gönlünü bunlardan birisine bağlamıştır. Bunların bağından kurtulmak çok zordur. Bunlara tapınmaktan sadece; kendine, malına, makamı ve mevkiine güvenmeyip, her şeyin sahibi ve yaratıcısı Allahü teâlâya hakkıyla kulluk yapamadığını bilip, yaptıklarını hep kusurlu ve noksan görerek, nefsini ayıplıyanlar kurtulabilir.”

“Bir kimse yalnız Allahü teâlâyı düşünürse, ona hiçbir şey ve kimse zarar veremez.” “Tevekkül, kalbinin ve nefsinin meyil ettiği herşeyden uzaklaşmaktır.”

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10 sh. 353

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 316

3) Nefehât-ül-üns sh. 144

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 130

5) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 133

6) Risâle-i Kuşeyrî sh. 122

7) Sıfat-üs-safve cild-4, sh. 60

MUALLÂ BİN MENSÛR (EBÛ YA’LÂ)

Büyük fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ya’lâ’dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 211 (m. 826) senesinde vefât etti. Bağdâd’da yerleşti. Orada, Mâlik bin Enes, Leys bin Sa’d, İbn-i Hey’a, Ebû Yahyâ bin Hamza (r.aleyhim) gibi büyük âlimlerden rivâyette bulunmuştur. Ondan da, Ali bin Medînî, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Ebû Hayseme, Ebû Yahyâ Saika ve daha başkaları (r.aleyhim) rivâyette bulunmuşlardır. İmâm-ı Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Muhammed’den ilim almıştır. İmâm-ı Ebû Yûsuf’un talebelerinin önde gelenlerindendir. Ehl-i Re’y âlimlerinden! Rivâyetlerinde sika (güvenilir) bir âlimdir. Ebû Zür’a onun ilme çok düşkün olduğunu, ilim için çok yolculuklar yaptığını söyler. Ahmed el-Iclî de onun sika, sünnet-i seniyyeye çok bağlı, asîl bir kimse olduğunu, defalarca kendisine hâkimlik teklif edildiği halde kabûl etmediğini bildirmiştir.

İbn-i Maîn şöyle anlatır: “Birgün Muallâ bin Mensûr namaz kılıyordu. Başına yukarıdan bir şey düştü. Buna rağmen, namazını bitirinceye kadar bir tarafa dönmedi.”

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 309

2) Mîzân-ül-i’tidâl cild-4, sh. 150

3) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 188

4) El-A’lâm cild-7, sh. 271

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 238

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 466

7) Fevâid-ül-Behiyye sh. 215

MÜBERRİD

Kırâat, nahiv ve edebiyat âlimi. Künyesi, Ebü’l-Abbas olup, ismi, Muhammed bin Yezîd bin Abdülekber bin Umeyr bin Hassan bin Süleymân bin Sa’d bin Abdullah bin Zeyd’dir. Hocası, Mâzinî’nin bilgisini takdîr ederek, “hakkı isbât edici” ma’nâsına kullandığı “Müberrid” kelimesi, onun lakabı oldu. Nahiv ilminde değişik bir usûl tâkib eden Kûfeliler, müberrid kelimesini müberred şeklinde söyleyerek, “soğutulmuş” ma’nâsına kullandılar. Basra’da doğan Müberrid, Bağdâd’da yerleşti ve 285 (m. 898) yılında burada vefât etti.

Müberrid, Basra’da devrinin büyük âlimlerinden Ebû Ömer Cermî, Ebû Osman Mâzinî, Ebû Hatem Sicistânî ve daha birçok âlimden ilim tahsil etti. Basra dil mektebine mensûb olan Müberrid, zekâsının parlaklığı, hafızasının kuvveti, anlayış ve muhakemesinin fazlalığı sayesinde, daha küçük yaşlarda nahiv ve lügat ilimlerindeki üstünlüğünü, çevresindekilere kabûl ettirdi. 244 (m. 858) yılında bir âyet-i

kerîmenin okunuşu ile ilgili, halife Mütevekkil'le Feth bin Hakan arasındaki bir münâzaraya hakemlik yaptı. Devlet adamlarıyla dostluk kurdu. 247 (m. 861) yılında Mütevekkil'in öldürülmesinden sonra Bağdâd'a gelerek, orada yerleşti. Tâhiroğullarından vâli Ubeydullah bin Abdullah bin Tâhir ve kardeşi tarafından himâye edildi. Bağdâd'da yıllarca insanlara ders vermekle meşgûl oldu. İlminin çokluğu ve hafızasının kuvveti ile meşhûr oldu. Dil mes'elelerinde delîl olarak şiir okumadığı bir mes'ele yoktu.

Talebeleri arasında meşhûr âlimler yetişti. Ebû İshâk Zeccâc, İbn-i Keysân, Ebû Bekir Sûlî, İbn-i Dürüsteveyh, Muhammed bin Ebû Ezher, İsmail bin Muhammed Saffâr, Ebû Abdullah Hâkimî, Ebû Sehl bin Ziyâd, Ebû Ali Tavmârîve Nefteveyh gibi âlimler, bunlardan ba'zılarıdır.

Müberrid'in çoğunluğu dil ve edebiyat ilimlerine dâir kırktan fazla eseri vardır. Bunlardan "el-Kâmil fi'l-edeb" adlı olanı, bu tarzda yazılan eserlerin en kıymetlilerindendir. Hadîs-i şerîfler, târihî hâdiseler, hutbe ve darb-ı meseller, târihî rivâyetler ve eski şâirlere âit şiirleri toplamış ve bunların lügat, gramer ve târihî bilgi yönünden değerlendirmesini yaparak, zamanının dil ve edebiyat çalışmalarını kitap hâline getirmiştir. Bu eserin çeşitli zamanlarda şerhleri yapılmıştır. İlk olarak 1286 (m. 1869) yılında İstanbul'da olmak üzere değişik yerlerde baskıları yapılmıştır. "Muktedâb" adlı diğer bir eseri de nahiv ilmine dâirdir. Kitâb-ül-müzekker ve'l-müennes, Me'aniyy-ül-Kur'ân, Basra nahiv âlimleri tabakâtı, Kitâb-üt-ta'âzî, Kitâb-ün-nesebi Kahtan ve Adnan, el-Maksûr ve'l-memdûd, el-İştikâk, Kavafî adlı eserler onun yazmış olduğu kitaplardan ba'zılarıdır.

Ebü'l-Abbas Müberrid buyurdu ki: "Denilir ki, güzel ahlâka yöneldiğin zaman, haram olan şeylerden sakın. Geçimi ve rızkı en iyi olan, başkasının geçimini üzerine alandır."

Şu mübârek sözler onun eserinden alınmıştır. Âişe vâlidemiz (radıyallahü anha) buyurdu ki: Resûlullahtan (aleyhisselâm) işittim. Buyurdu ki; "Bir kimse, insanların kızacakları şeyde Allah'ın rızâsını ararsa, Allahü teâlâ onu, insanlardan geleceklerden korur. Bir kimse, Allahü teâlânın kızacağı şeyde, insanların rızâsını ararsa, Allahü teâlâ onun işini insanlara bırakır."

"Kim, kalbini kibir, riya, haset ve gıybet gibi ma'nevî hastalıklardan temizlerse, Allahü teâlâ da onun bedeni ve a'zâlarıyla, hayırlı, rızâsına uygun işler yapmayı ona nasîb eder."

Hazreti Ömer (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Biz insanların işini kolaylaştırdık. Bizim işlerimiz de kolaylaştırıldı."

Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Savaşta yiğitlik, kızgınlıkta yumuşak huyluluk, ihtiyâç ânında da hakîkî dostluk ortaya çıkar."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 380

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 313

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 114

4) Mu'cem-ül-udebâ cild-19, sh. 111

5) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 430

6) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 117

7) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 269

8) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 210

9) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 190

10) El-Kâmil fi't-târih cild-1, sh. 184

11) Muntazam cild-6, sh. 6

12) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 157

13) Muhtasar fî ahbar-il-beşer cild-2, sh. 61

MUFADDAL BİN SELEME

Lügat, nahiv ve fıkıh âlimi. Tam ismi, Mufaddal bin Seleme bin Âsım ed-Dabî'dir. Künyesi, Ebû Tâlib olup, aslen Kûfeli olduğu için Kûfî, nahiv âlimi olduğu için Nahvî, lügat âlimi olduğu için Lügavî denilmiştir. Hanefî mezhebinde olup, Bağdâd'da Horasan Kapısı'ndaki evinde otururdu. Kendisi, Ehl-i Beyt'ten olup, baba ve dedeleri, ilimleriyle meşhûrdu. Oğlu da, Şafiî fıkıh âlimleri arasında yer aldı. Mufaddal bin Seleme'den en son 290 (m. 903) yılında hadîs-i şerîf rivâyet edildi. Dolayısıyla bu târihten sonra vefât etmiş olduğu bildirilmektedir.

Mufaddal bin Seleme, asrının en tanınmış âlimlerinden ilim tahsil etti. Babası meşhûr nahiv âlimi Ferrâ'nın arkadaşı idi. O da onun gibi âlim, kırâat ve nahiv ilimlerine vâkıftı. Oğlunu da bu ilimlerde yetiştirdi. Babasından başka, Amr bin Şebet, Muhammed bin Şeddâd, Ya'kûb bin İshâk bin Ebî İsrail ve Ebû Abdullah bin Arabî'den ilim tahsil edip, bir kısmından hadîs-i şerîf rivâyet etti. Zekî ve üstünlükler sahibi olan Mufaddal bin Seleme, zamanındaki Abbasî vezirlerinden İsmail bin Bülbül'le dostluk kurdu. Ona nasîhatlerde bulundu. Nahiv ve lügat ilmindeki üstünlüğü ve ahlâkının güzelliği ile herkesin sevgisini kazanmıştı.

Mufaddal bin Seleme'den de bir çok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Şafiî fıkıh âlimi olan oğlu Ebû Tayyip Muhammed bin Mufaddal ve Muhammed bin Yahyâ Solî bunlardandır.

Birçok ilim dallarında âlim olan Mufaddal bin Seleme, din ve âlet (dîne yardımcı ilimler) ilimlerinde pek kıymetli kitaplar yazdı. Bir kısmı basılan eserlerinden ba'zıları şunlardır:

El-Bârifi' ilm-ül-lüga, Kitâb-ül-fâcir, Kitâb-ül-avd ve'l-melâhî, Kitâb-ü cilâ-üş-şibh, Kitâb-üs-sayf, Kitâb-ü ziyâ-ul-kulûb fî meâni-ül-Kur'ân, Kitâb-ül-istikâk, Kitâb-üz-zer'î ve'n-nebât, Kitâb-ü halk-ül-insân, Kitâb-u mâ yuhtâc-u ileyh el-Kâtib, Kitâb-ül-maksûr ve'l-memdûd, Kitâb-ul-medhâl ilâ ilmin-nahv.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd, cild-13, sh. 124

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 205, 206

3) Nüzhet-ül-elibba, sh. 265

4) Bugyet-ül-vuât, sh. 396

5) Mu'cem-ül-üdebâ, cild-19, sh. 163

6) Keşf-üz-zünûn, sh. 216, 1091, 1443, 1445, 1461, 1644

7) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 5, 2, 272, 333

8) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 314

9) El-A'lâm cild-6, sh. 279

MUHAMMED BİN ABDULLAH EL-ENSÂRÎ

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. Hadîs ilminde her sözü senettir. 215 (m. 830) senesinde vefât etti.

Hadîs, fıkıh ve daha birçok ilimlerde büyük bir âlim olan Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Süleymân et-Temîmî ve daha başka âlimlerden ilim alıp, rivâyette bulundu. Kendisinden de İmâm-ı Buhârî ve daha birçok âlim ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, fıkıh ilminde de derin âlimdi. Basra şehrinde kadılık (hâkimlik) yaptı. Doksanyedi sene yaşayan Muhammed bin Abdullah, ömrünü ibâdetle ve insanlara ilim öğreterek, İslâmiyeti yaymakla geçirdi. En meşhûr eseri, (er-Risâletü fi'l-Vakf)'dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 202

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 35

MUHAMMED BİN ABDULLAH MÛSULÎ

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ca'fer'dir. 162 (m. 778) senesinde doğdu. 242 (m. 856)'da vefât etti. Hadîs ilminde hafız olup, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezberlemiştir. Hadîs ve muhaddislerle ilgili târih bilgisinde de âlim olup, Musul şeyhi (âlimi) lakabıyla meşhûrdur. Ebû Bekir bin Iyâş, Süfyân bin Uyeyne, Meâfî bin İmrân, Îsâ bin Yûnus gibi meşhûr hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Hüseyn bin İdrîs el-Hirevî, İmâm-ı Nesâî, Ca'fer Feryâbî, Bayandî, Ebû Ya'lâ ve diğer hadîs âlimleri hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Rivâyetleri meşhûr sünen kitablarından Sünen-i Nesâîde yer almıştır.

Muhammed bin Abdullah, ticâretle de meşgûl olmuştur. Bu sebeple Bağdâd'a çok gidip, gelmiştir. Nesâî onun için sika (güvenilir, sağlam) demiştir. Hatîb-i Bağdadî ise onun hakkında "Fazîlet ehlinden bir zât idi. Tahkîki ve ezberlemesi güzel, rivâyeti çok bir zâttır" demiştir. Hadîs ilmi ile ilgili "er-Ricâl ve'l-İlel" adlı bir eseri vardır.

Muhammed bin Abdullah'ın, rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir:

"İslâmın binası beş direk üzerine kurulmuştur. Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühu ve resûlüh, demek ve bunun ma'nâsına inanmak. Namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek."

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 227

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 494

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 101

4) El-A'lâm cild-6, sh. 221

5) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 416

MUHAMMED BİN AHMED EBİ HAYSEME

Büyük fıkıh ve hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 279 (m. 892) senesinde vefât etti. Aslen Nesâlıdır. Nasr bin Ali Cehdâmî, Muhammed bin Muhammer el-Bahrânî, İbrâhîm bin İsmail el-Küheylî, Sa'îd bin Yahyâ el-Emevî ve daha başka âlimlerden (r.aleyhim) rivâyetler yapmıştır. Kendisinden de, Ahmed bin Kâmil el-Kâdî, Muhammed bin Hasen bin Maksim el-Mukrî, Ahmed bin Abdullah ez-Zirâ en-Nehvevânî rivâyetlerde bulunmuşlardır.

Kâdı İbn-i Kâmil: "Dört kişinin hayatta kalmasını çok isterdim. Bunlar Ebû Ca'fer et-Taberî, Berberî, Ebû Abdullah bin Ebû Hayseme ve Ma'merî'dir. Hepsi de anlayışı ve ezberleri kuvvetli kimselerdir."

Muhammed bin Ahmed bin Ebî Hayseme'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir:

"Resûlullah (aleyhisselâm) "Şüphesiz Allahü teâlâ O'nun (Resûlullahın) yardımcısıdır. Cebrâil ve sâlih mü'minler de..." (Tahrim-4) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okuyup, "Ebû Bekir ve Ömer, sâlih mü'minlerdendir" buyurdular.

Muhammed bin Ahmed bin Haysemenin zekât ve mallarla alâkalı eserleri vardır. Bu kitaplarında, anlatılan mevzûlar için, hadîs-i şerîflerden delîller getirmiştir.

1) Târîh-i Bağdâd cild-1, sh. 303

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 261

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 742

MUHAMMED BİN DÂVÛD EZ-ZÂHİRÎ

Meşhûr fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Dâvûd bin Ali bin Halef el-İsfehânî'dir. "ez-Zâhirî" ismi ile de tanınmıştır. Künyesi, Ebû Bekir'dir. Bedeninin zayıflığından ve renginin sarılığından dolayı kendisine "Usfûr-üş-Şevk" (Çalı Kuşu) lakabı verilmiştir.

Usûlî ve farazî fıkıh, edebiyat, şiir, lügat ve haber ilimlerinde büyük âlimdir. Ailesi, İsfehânlıdır. Kendisi, 255 (m. 869) yılında Bağdâd'da doğup büyüdü. Orada fetvâ verirdi. 297 (m. 910) senesinin Ramazan ayının son günlerinde vefât etti. Kâdı Yûsuf bin Ya'kûb'un vefâtı da aynı târihtedir.

Zâhirî mezhebinin imâmı, Dâvûd-ı Zâhirî'nin oğlu olan Muhammed bin Dâvûd, büyük bir fıkıh âlimidir. Zamanının âlimleri arasında ilmi, zekâsı, anlayışı en çok olanlardandı. Bağdâd'da babasından sonra, kendisinden fetvâ sorulurdu. Fıkıhda büyük bir âlim olan Ebû Abbâs bin Süreyc ile vezir İbn-i Cerrâh'ın meclisinde yaptığı ilmî münâzaraları meşhûrdur. Edebiyat ve şiirde de üstün bir yeri vardır. Kalbinin ince duygularını dile getiren beyitleri çoktur. Gençlik yıllarının başlarında yazdığı "Kitâb-üz-Zühre" adındaki eserinde, bu şiirlerini toplamış ve daha başka nâdir haberleri de bildirmiştir. Hattâ Abbâs bin Muhammed ed-Dûrî'den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler de, bu kitabında yer almaktadır.

Fıkıh ilmine âit yazdığı kitaplarından ba'zıları şunlardır:

1. Kitâb-ül-vusûl ilâ Ma'rifeti'l-usûl

2. Kitâb-ül-inzâr.

3. Kitâb-ül-i'zâr.

4. Kitâb-ül-intisâr Muhammed bin Cerîr ve Abdullah bin Şerşerîr ve Îsâ bin Îbrâhîm bin Darîr.

5. İhtilâfü mesâili's-Sahâbe

Babasının vefâtından sonra yaşı küçük olduğu halde, ilimde onun yerine geçti. Müslümanlar ona gelip, her mes'ele hakkında fetvâ isterlerdi. O da, babasının mezhebi üzere fetvâ verirdi. Onu yaşının küçüklüğünden dolayı küçümseyenler oldu. Birisini araya koyup onu imtihan etmek istediler. Bu kişi gelip, ona, "Sarhoşluk nedir? insan ne zaman sarhoş olur?" diye suâl etti. O da, cevâbında: "İnsan, üzüntüleri kederleri unutup, gizlediği sırlarını herkese söylemeye başlayınca sarhoş olmuş demektir" dedi. Suâl eden, bu cevâbı çok beğendi. İlmin de böyle açıkladığını bildirdi.

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdu ki:

"Bir kimse âşık olsa, gizlese, iffetini muhafaza etse ve sabretse, Allahü teâlâ onu affeder ve onu Cennetine koyar."

□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 297

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 226

3) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 256

4) El-A'lâm cild-6, sh. 120

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 259

MUHAMMED BİN EBAN EL-BELHÎ

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ebân bin Vezîr el-Belhî'dir. Künyesi, "Ebû Bekir" olup, lakabı "Hamdeveyh"dir. Hadîs hafızlarından Vekî' bin Cerrâh'ın kâtipliğini yapmıştır. 244 (m. 808) senesinin Muharrem ayında Belh şehrinde vefât etti.

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan Muhammed bin Ebân; Süfyân bin Uyeyne, Ebû Hâlid el-Ahmer, Abdullah bin Vehb, Ebû Bekir bin Iyâş, İbn-i Uleyye ve aynı asırda yaşayan diğer âlimlerden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İbn-i Huzeym, Ebû Abbâs es-Sirâc, Muhammed bin Abdullah

bin Yûsuf ed-Devrî ve başka âlimler ilim almış ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

O, ilmi çok, hafızası sağlam, çeşitli ilimlerde kitap yazan meşhûr hadîs imâmlarındandır. İctihâd derecesine yükselmiş bir âlimdir. 300 000'den fazla hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezberlemiştir.

Ebû Hatim, İmâm-ı Nesâî ve İbn-i Hibbân, "O sika (güvenilir), sadûk (sağlam) ve çok ilim sahibi olup, kitap yazan güvenilir âlimlerdendir" diye bildirdiler.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde Peygamberimiz (aleyhisselâm), "On kerre Sübhânallah, on kerre Elhamdülillah, on kerre Allahü ekber, de! Sonra ihtiyâcın olan şeyi iste!"

"Az veya çok olarak şarap içen kimseye, Allahü teâlâ kıyâmet günü Cehennemin kaynar suyundan içirir" buyurdular.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-8, sh. 190

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 498

3) El-A'lâm cild-5, sh. 292

4) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 454

MUHAMMED BİN EBÎ VERD

Evliyânın büyüklerinden. Hadîs ilminde de âlim olup, doğum târihi bilinmemektedir. 263 (m. 876) senesinde vefât etti. Bağdâd'da doğup büyümüş ve ilim tahsilini orada yapmıştır. Evliyânın meşhûrlarından Cüneyd-i Bağdadînin, akrabası olup, sohbetinde bulunmuştur. Zamanındaki meşhûr velîlerden Sırrî-yi Sekatî'nin, Haris Muhâsibî'nin, Bişr-i Hafî'nin ve Ebü'l-Feth el-Hammâl'ın sohbetlerinde bulunmuştur. Böylece tasavvufta yetişmiştir. Hadîs ilminde; Ebû Nadr Hâşim bin Kâsım'dan ders almış ve ondan işiterek bir miktar hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Abdullah bin Muhammed el-Begâvî ve diğer ba'zı âlimler hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Muhammed bin Ebî Verd'in kendisi gibi meşhûr ve velî bir zât olan bir de kardeşi vardır. İsmi Ahmed olup, ikisinin ismi ve hâlleri çok kerre birlikte zikredilmiştir. Kardeşi Ahmed, yaş itibariyle kendisinden küçük olup, önce vefât etmiştir.

İlmi ile amel eden, fazîletli ve kıymetli bir zât olan Muhammed bin Ebî Verd'in sözlerinden bir kısmı şöyledir:

"Gaflet iki kısımdır. Biri rahmetten gaflet. Diğeri, gelecek olan azâbdan, cezadan gaflet. Rahmetten gaflet, yükselmeyi engeller. Cezadan gaflet ibâdetten alıkor. Gafletten kurtulan yükselir."

Evliyâ kimdir? denilince; "Allahü teâlânın dostlarına dost, düşmanlarına düşman olan kimsedir" buyurmuştur.

"Dünyâya düşkün olan ve ona hırsla bağlananı kimse sevmez."

"Bir kimse dünyâya düşkün olmazsa, insanlar onu sever. Kalbinden dünyâ sevgisini çıkaran kimseyi ise melekler sever."

"İnsanları şu iki husûs felâkete sürükler. Biri, farzları bırakıp, nafilelerle uğraşmak ve böylece farzları kaçırmak, ikincisi, kalbin gaflete dalıp, a'zâların yaptığı işin farkında olmaması."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 315

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 249

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 98

4) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 201

MUHAMMED BİN ESLEM TÛSÎ

Evliyânın büyüklerinden. Tefsîr, hadîs ve kelâm âlimlerindendir. İsmi, Muhammed bin Eslem bin Sâlim bin Yezîd Tûsî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Salâhda (doğrulukda) meşhûr idi. 242 (m. 856) senesi Muharrem ayında vefât etti. Cenâze namazında binlerce insan bulundu. Hadîs ilminde sika (güvenilir) bir zât olup, hafız (yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi, râvilerinin hâl tercemeleri ile birlikte ezbere bilen) idi. Ya'lâ bin Ubeyd ve kardeşinden, Ca'fer bin Avn, Yezîd bin Hârûn, Ubeydullah bin Mûsâ, el-Mukrî ve başkalarından rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, İbrâhîm bin Ebî Tâlib, Hüseyn bin Muhammed el-Kubânî, İbn-i Huzeyme, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin Veki' et-Tûsî ve başka zâtlar rivâyette bulundular.

Haram ve şüphelilerden sakınmakta ve hattâ şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk etmekte çok dikkatli olup, bütün ömrü İslâmiyete uymakla geçti. Riyaya düşmek ve parmakla gösterilmek korkusuyla, nafile ibâdetlerini evinde gizli olarak yapar ve "Sizde bulunmasından en çok korktuğum şey, şirk-i asgara yakalanmanızdır. Şirk-i asgar, riya demektir" hadîs-i şerîfini okurdu. Bir defasında yerden bir taş alıp, "Bu, taş değil mi?" diye sordu. "Evet" dediler. "Şu yüksek kaya da taş değil mi?" dedi. "Evet" dediler. "İşte bunun büyüğüne de küçüğüne de taş denildiği gibi, riyanın azı da çoğu da, tehlikelidir" buyurdu. Yaptığı ibâdetlerin gizli kalması ile ilgili olarak; "Mümkün olsa, sağımdaki ve solumdaki meleklerden de gizlerdim" buyururdu. Allah korkusu ile çok ağlardı. Bu hâli komşuları da fark ederler, kendisine acırlardı. Sadece arpa ekmeği yer, fazlasına lüzum yok derdi. Hiçbir zaman kahkaha ile gülmezdi. Bir ara Nişâbûr'a geldi. Herkes, feyiz ve bereket kaynağı olan sohbetlerinden istifâde edebilmek için can atıyorlardı. Onun vesîlesiyle ellibin kişinin tövbe edip hidâyete kavuştuğu rivâyet edilmektedir. Bir zâlim, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söylemesi için kendisini zorladı ise de söylemeyip, zindana atıldı ve orada iki sene kadar kaldı. Bu zaman zarfında, her Cum'a günü gusledip, seccadesini alır ve Cum'a namazını câmide kılabilmek için zindanın kapısına gelirdi. Câmiye gitmesine izin verilmeyince de geri döner ve "Yâ Rabbî! Ben Cum'a namazını cemâatle câmide kılabilmek için çıkmak istiyorum. Fakat izin verilmediğini sen görüyorsun. Elimden gelen birşey yok. Hâlim sana ma'lûmdur" derdi. Nihâyet zindandan kurtuldu. O sırada, Horasan Vâlisi Abdullah bin Tâhir, Nişâbûr'a gelmişti. Halk kendisini karşılamak için yollara döküldü. Tanışma merasimi üç gün sürdü. Üçüncü gün akşam, Abdullah bin Tâhir, "Tanınmış kimselerden bu merasime gelmeyen kaldı mı?" diye sordu. "Evliyâdan Ahmed bin Harb ile Muhammed bin Eslem Tûsî gelmediler" dediler. "Niçin gelmediler?" deyince, "Bunlar iki büyük zâttır ki, hep kendi hâllerinde; Allahü teâlâya ibâdet eder ve her an O'nu hatırlamakla meşgûl olur. İnsanlarla pek alâkadar olmazlar" dediler. "Öyle ise bizim onlara gitmemiz lâzımdır" deyip, önce Ahmed bin Harb'in yanına geldi. Ahmed bin Harb, Abdullah'ı görünce, "Simânızın çok güzel olduğunu duymuştum. Görüyorum ki, yakışıklılığınız duyduğumdan da fazla imiş. Şimdi size yakışan odur ki, bu güzel yüzü, Allahü teâlânın emirlerine itaat etmemek ve çeşitli günahları işlememek sûretiyle çirkin ve kara olmaktan koruyasınız" buyurdu. Abdullah bin Tâhir, bundan sonra Muhammed bin Eslem Tûsî'nin yanına gitti. Fakat, eve giremedi. Kapıda, "Yâ Rabbî! Ben çok kötü bir kimse olduğum için, belki de o benden nefret ediyor. Fakat, o senin sevgili kullarından olduğu için, onu senin rızân için çok seviyorum ve biliyorum ki, ben onun hizmetçisi bile olmaya lâyık değilim. Bana lütfeyle. O mübârek zât hürmetine bu kötü kulunu affeyle" diye duâ etti. O gün Cum'a idi. Dışarıda bekleyip, namaz vaktinde nasıl olsa dışarı çıkar, o zaman kendisi ile görüşürüm diye düşündü. Namaz vakti gelip, Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh) dışarı çıkınca Vâli büyük bir hürmetle, kendisine duâ etmesini istirhâm etti.

Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh) Nişâbûr'dan Tûs'a geçti. Bir mescidde, insanlara nasîhat etti. Sohbetine gelenler

istifâde ederlerdi. Ondan duâ isteyen hastalar, Allahü teâlânın izniyle şifâ bulur, sıhhatine kavuşmuş olarak geri dönerdi.

Büyüklerden birisi şöyle anlatıyor: Bir gün şeytanın havadan yere düştüğünü gördüm. “Ey Mel’ûn! Bu ne demek oluyor?” diye sordum. “Şu anda Muhammed bin Eslem abdest alıyor, ondan korktuğum için kaçıp buraya düştüm, nerede ise ayağım kırılacaktı” dedi.

Muhammed bin Eslem hazretleri, geceleyin muhtaç olanların ne ihtiyâçları olduğunu gizlice tesbit eder, sonra da başkalarından borç alıp, ihtiyâcı olanlara gönderir ve götüren şahsa, kimin gönderdiğini söylememesini tenbîh ederdi. Birgün Yahûdînin birisi gelip, kendisinde bulunan alacaklarını istedi. O anda Muhammed bin Eslem’in cebinde hiç para yoktu ve kalem açmakla (yontmakla) meşgûl idi. Yerde kalem açılması ile çıkan ufak parçalar (yongalar) bulunuyordu. Yahûdîye, “Onları al” buyurdu. Yahudi yongaları eline aldığında onların altın olduğunu görünce, hayret edip, “Böyle bir zâtın hürmetine, ufak ağaç parçaları altın oldu. Şuna inandım ki, bu zâtın mensûb olduğu din, hak dindir, bâtıl olamaz” dedi ve müslüman oldu.

Ebû Abdullah isminde bir zât şöyle anlatıyor: “Vefâtından dört gün önce Muhammed bin Eslem’in yanına girdim. Bana dedi ki, “Ey Ebû Abdullah, Allahü teâlânın bana yaptığı iyiliği sana müjdeliyeyim mi? Artık ölümüm yaklaştı. Allahü teâlâ hesaba tahammül edemiyecek derecede zayıf olduğumu bildiği için, üzerimde hesabını vereceğim bir şey bırakmadı. Vefât ettiğimde yıkayıp, kefenlendikten sonra, üstünde yattığım yaygıyı altıma serin. Seccademi üstüme örtün. Bunları, elbiselerimi ve abdest aldığım su kabını, namazını kılan bir fakîre verin. Bu kesenin içinde otuz dirhem var, oğluma hediye ettim. Helâl paradır. Bunları verdikten sonra geride bir şeyim kalmıyor. Kapıyı kapat. Ben vefât edinceye kadar içeriye kimse girmesin. Yalnız olmayı istiyorum. Ben babamın sulbünde, annemin karnında yalnızdım. Dünyâya yalnız olarak geldim. Rûhum yalnız olarak çıkacak. Kabre yalnız olarak konulacağım. Yalnız iken Münker ve Nekir gelip suâl soracaklar. Hayra da şerre de uğrasam, tek başımayım. Cennete veya Cehenneme de gönderilsem, tek başıma yollanacağım. Kimse yanımda olmayacak. Orada beni yalnız bırakacak olan bu insanlarla, burada beraber olmamın ne fâidesi var?” buyurdu. Dördüncü gün vefât etti. Cenâzesi götürülürken insanlar birbirlerine, “Ey insanlar! İşte bu, mirası yanında olarak dünyâdan çıkan âlimdir. Bu, karınlarının kölesi gibi olan diğer insanlar gibi değildir. Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh), dünyânın kendisini aldatamadığı, kandıramadığı çok yüksek bir zât idi” dediler.

Muhammed bin Eslem’in (radıyallahü anh) hastalığı sırasında komşularından birisi, bir gece rü’yâsında Muhammed bin Eslem’i gördü. “Elhamdülillah sıkıntıdan kurtuldum” diyordu. Sabah olunca, rü’yâyı gören komşu, hem kendisini ziyâret etmek ve hem de rü’yâsını anlatmak için yanına gitti. Ama vefât etmiş olduğunu öğrendi.

Evliyânın büyüklerinden Ebû Alî Fârmedî (radıyallahü anh), bir mescidde va’z veriyordu. Bir ara kendisine, “Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir, hadîs-i şerifinde bildirilen âlimler, kimleri işâret ediyor?” diye sordular. Cevâbında, “Bu âlimler çok az bulunur. Onlardan bir tanesi mescidin yanında yatmaktadır” deyip, Muhammed bin Eslem’in (radıyallahü anh) kabrini gösterdi.

Muhammed bin Eslem’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

Abdullah İbni Me’sûd (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: Resûlullah (aleyhisselâm) doğru bir çizgi çizdi ve “Bu Allah yoludur” buyurdu. Sonra bu çizginin sağından ve solundan çıkan çizgiler çizip “Bu yolların her birinde şeytan vardır ve kendine çağırır” buyurdu ve “Doğru yol budur. Bu yolda olunuz! Fırkalara bölünmeyiniz” (En’âm-53) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudular.

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, “Benî İsrâîl (İsrâiloğulları), yetmişbir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmişi Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ (ya’nî Hıristiyanlar) da, yetmiş iki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zaman sonra benim ümmetim de yetmişüç fırkaya ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir fırka kurtulur” buyurdu. Eshâb-ı kiram (r.anhüm) “Yâ Resûlallah! Kurtulanlar kimlerdir?” diye sorunca, “Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir” buyurdu.

Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh) buyuruyor ki, “İşte ben her işimde bu hadîs-i şerîfi ölçü aldım. Karşılaştığım işler bunlara uygunsa yaparım, değilse terk ederim. İlim sahibleri de böyle yapsa, Resûlullahın (aleyhisselâm) izinde gitmiş olurlar. Fakat onları dünyâ ve mal sevgisi aldatıyor. Eğer hadîs-i şerîfte, “Biri hâriç hepsi Cennete gidecek” denseydi biz o bir fırkada olmaktan korkardık. Halbuki “Biri hâriç hepsi Cehenneme gidecektir” denmektedir.”

Muhammed bin Eslem (radıyallahü anh) Müsned ismindeki kitabına, “Îmân; Allaha, meleklerine, kitaplarına, Peygamberlerine, âhıret gününe, hayır olsun şer olsun kaderin hepsine(hepsinin, Allahın takdîri, dilemesi ve yaratması ile olduğuna) inanmaktır” hadîs-i şerîfini yazarak başladı ve “Îmânın (Allaha inanmak) ile başlaması, O’nun fadlı, rahmeti ve kullarından dilediğine yaptığı bir ihsândır. Kulunun kalbine, kendisine îmân etmek ni’metini ihsân etmekle bir nûr saçar, bu nurla kulunun kalbini aydınlatır. Göğsünü açar, genişletir. Kalbindeki îmânı arttırır ve onu ona sevdirir. Böyle olunca kalb, îmânın bütün şartlarına inanır, öldükten sonra dirilmeğe, hesaba çekilmeğe, Cennete ve Cehenneme, Allahü teâlânın kalbine saçtığı nûr sebebiyle, hepsine görür gibi inanır. Kalbi inanınca, dili de buna uygun söyler, tasdîk ve şehâdet eder ve bedenin a’zâları da buna uygun amel işleyip, Allahü teâlânın emrine itaat eder. Farzları yapıp, haramlardan kaçar. Bunu yapınca tam ve olgun müslüman olur.” Sonra “...Allahü teâlâ size îmânı sevdirdi onu kalblerinizde güzelleştirdi. (Hucûrât-7)” ve “Allahın İslâm nûru ile kalbine genişlik verdiği kimse, kalbi mühürlü nursuz gibi midir? Elbette, o Rabbinden bir hidâyet üzeredir.” (Zümer-22) âyet-i kerîmelerini yazdı.

“Îmânı kâmil olanınız, ahlâkı en güzel olanınızdır.”

“Farz namaz, bir evvelkinden bir sonraki namaza kadar olan hatâlara; Cum’a namazı da bir sonraki Cum’aya kadar olan hatâlara keffâret olur.”

“Lezzetleri yıkan, eğlencelere son veren ölümü çok hatırlayınız.”

“Mest üzerine meshin müddeti; mukîm için bir gün, bir gece ve misâfir için üç gün, üç gecedir.”

“Bir kimse ihlâs ile “Lâ ilahe illallah” derse Cennete girer.” (Eshâb-ı kiram (r.anhüm), “Yâ Resûlallah! Bunu ihlâs ile söylememizin alâmeti nedir?” diye sordular. “Sizi Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden men etmesidir” buyurdu.

“Din, Allah için sevgi ve Allah için buğzdan başka nedir? Allahü teâlâ buyuruyor ki; (Ey sevgili Peygamberim! Onlara de ki; eğer Allahü teâlâyı) seviyorsanız ve Allahü teâlânın da sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbi olunuz. Allahü teâlâ bana tâbi olanları sever.)” (Âl-i İmrân-31).

Hadîs-i şerîfte, “Muhakkak ki, Allahü teâlâ, ümmet-i Muhammedi dalâlette icmâ ettirmez, ihtilâf gördüğünüzde Sevâd-ı a’zama yapışınız” buyuruldu. İshâk bin Râheveyh (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Câhiller (Sevâd-ı a’zam) deyince insanların cemâati (ehl-i cemâat), diye anlarlar. Halbuki, Sevâd-ı a’zam, Peygamber efendimizin izinde ve yolunda giden, O’na tâbi olan ve O’nunla beraber olan âlimlerin cemâatidir. Bunlara muhalif olan, cemâati terk etmiş olur. Bu büyük âlimlerden birisi de Muhammed bin Eslem’dir (radıyallahü anh).”

Muhammed bin Eslem’in (radıyallahü anh), hadîs ilmine dâir el-Müsned ve el-Erbeûn isimli eserleri ve Tefsîr-ül-Kur’ân, el-

Îmân vel-A'mâl (sapık fırkalardan Kerrâmiyye ve Cühemiyye'ye reddiye) isimli eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 238

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 532

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 52

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 13

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 100

6) El-A'lâm cild-6, sh. 34

7) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 152

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 63

9) Sıfât-üs-safve cild-4, sh. 125

MUHAMMED BİN GÂLİB ET-TEMMÂR

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Gâlib ed-Dabî et-Temmâr'dır. Basralı olduğu için Basrî de, denir. Künyesi Ebû Ca'fer olup, Temmâr lakabıyla meşhûr olmuştur. 193 (m. 808) yılında Basra'da doğdu. Sonra Bağdâd'a gidip yerleşti. Orada ilim öğrendi. Çok âlimle görüşüp ilim aldı. 283 (m. 896) senesinde Ramazan ayının sonlarına doğru Bağdâd'da vefât etti.

Büyük hadîs âlimlerinden olan Muhammed bin Gâlib; Affân bin Müslim, Abdullah bin Mesleme el-Ka'nebî, Müslim bin İbrâhîm, Ebû Huzeyfe en-Nehdî, Ebû Seleme et-Tebûzekî, Ebû Ma'mer Abdüssamed bin Nu'mân, Kubeysa bin Ukbe, Ebû Nuaym el-Fadl bin Dukayn, Ebû Gussân en-Nehdî ve Basralı, Kûfeli ve Bağdâdlı daha birçok âlimlerden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden, de, Mûsâ bin Hârûn, Muhammed bin Muhammed el-Bâgandî, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd. Ebû Amr bin Semmâk, Ahmed bin Selmân en-Neccâd, Ebû Sehl bin Ziyâd, Ebû Bekir eş-Şâfiî ve daha başka âlimler hadîs-i şerîf işitip rivâyet ettiler.

Muhammed bin Gâlib hafızası kuvvetli, sika (güvenilir), sadûk (rivâyetleri sağlam), hitâbeti kuvvetli, meşhûr hadîs âlimlerindendir.

Hamza bin Yûsuf es-Sehmî şöyle anlatıyor: Dâre Kutnî'ye, Muhammed bin Gâlib et-Temmâr'ın nasıl birisi olduğu soruldu. O da: "Sika ve rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler üzerinde iyi düşünen âlimlerdendir" dedi.

Ebû Hasen, Dâre Kutnî'de şöyle bildiriyor: "O, hatîb birisiydi. Onun lisânından çok kimse çekinir, onun karşısında çok kimseler konuşmaya cesâret edemezlerdi."

Onun rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

"Allahü teâlâya isyan olacak bir şeyde, yarattıklarına itaat edilmez."

"Hûd sûresi ve benzerleri beni ihtiyârlattı."

"Bir cenâze namazında üç saf cemâat bulunur da, meyyite duâ ederek şefaatte bulunurlarsa, Allahü teâlâ onların şefaatini kabûl eder."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 110

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 615

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 185

4) Târih-i Bağdâd cild-3, sh. 143

MUHAMMED BİN HÂMİD TİRMİZÎ

Horasan'da yetişen evliyânın meşhûrlarından. Künyesi, Ebû Bekir'dir. Hicrî üçüncü asırda Belh şehrinde yaşamış olup, doğum ve vefât târihi bilinmemektedir. Zamanının meşhûr âlimlerinden ve evliyâsından Ahmed bin Hadreveyh ve diğer evliyâların sohbetinde ve derslerinde yetişmiştir. Hadîs ilminde de ilim sahibi olmuş, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Derslerinde ve sohbetinde çok talebe yetişmiştir.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden birkaçı şunlardır:

“Kim Allahü teâlâdan korkarsa, Allahü teâlâ herşeyi o kimseden korkutur. Kim Allahü teâlâdan korkmazsa, Allahü teâlâ onu her şeyden korkutur.”

“Helâl (rızık) aramak cihâddır.”

“Allahü teâlâ san’atkâr mü’mini sever.”

Muhammed bin Hâmid hazretlerinin kıymetli sözlerinden bir kısmı şunlardır:

Buyurdu ki: “Tefekkür beş çeşittir. 1-Allahü teâlânın yarattığı şeylere bakıp, O’nun yüceliğini düşünmek. Bundan ma’rifet, Rabbini tanımak hâsıl olur. 2-Allahü teâlânın ni’metlerini ve ihsânlarını düşünmek. Bundan muhabbet hâsıl olur. 3-Allahü teâlânın va’d ettiği ni’metleri ve mükâfatları düşünmek. Bundan ibâdete karşı rağbet ve ibâdet yapma şevki hâsıl olur. 4- Allahü teâlânın azâbını düşünmek. Böyle tefekkür eden kimse, Allahü teâlâya isyan etmekten sakınır. 5- Allahü teâlânın verdiği ni’metler ve ihsânları yanında, nefsin kötülüklerini düşünmek. Bundan da, geçmiş günahları hatırlıyarak Allahü teâlâya karşı haya, utanma hasıl olur.”

“İnsanın kalbine nûr yerleşince; dışı, a’zâları, iyilik yapar ve iyiliği konuşur.”

Muhammed bin Hâmid hazretlerine, Fâtır sûresinin “Ey insanlar! siz Allaha muhtaç olanlarsınız. Allah ise hiç bir şeye muhtaç değildir. Hamiddir (hamd olmaya lâyıktır).”meâlindeki 15. âyet-i kerîmenin tefsîri sorulunca şöyle tefsîr etmiştir: “Siz âcizsiniz, Allahü teâlânın rahmetine muhtaçsınız, bunun için fakîrsiniz. Allahü teâlâ ganîdir. Sizin ibâdetlerinize ihtiyâcı yoktur.”

“Ehl-i muhabbet olmayan kimse, himmete tam ma’nâsıyla ulaşamaz. (Himmet, sadece bir şeyi istemektir. Bu da Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktır.) Muhabbet ehli buna; sünnete tâbi olup, bid’atlardan sakınmak sûretiyle kavuşmuştur. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) himmette en yüksek derecede olup, Allahü teâlâya en yakın olandır.”

“Câhillerin evliyâyı inkâr etmesi, büyüklere dil uzatması, onları anlamaktan uzak olmalarından ve kalblerinin hikmeti almamasındandır.”

“Evliyâ olan zâtlar, evliyâlıklarını dâima gizlerler, söylemezler. Fakat onların hâlleri ve davranışları, evliyâ olduklarını gösterir. Evliyâlık iddiasında bulunan kimseler, dilleriyle bunu söylerler. Fakat hâl ve hareketleri, onların yalancı olduklarını ortaya çıkarır.”

“Allahü teâlâya en yakın olan kimseler, fakirlerle bulunmaktan hoşlanan kimselerdir. Ebedi olanı, geçici olana tercih edenler ve kazaya rızâ gösterenlerdir.”

“Bir şeyi yapmaktan âciz kalırsan, bu acizliğini, zayıflığını anlamaktan da âciz kalma.” “Evliyâyı hor görmek, ma’rifetullahın (Rabbini bilmenin) azlığındandır.” “Bir kimsenin bir müslümanı hor görmesi, îmân ve ma’rifet zayıflığındandır.”

“Yol belli ve açık; delîl, âlimler (müctehidler). Azık tam, binek kuvvetli. Fakat insanı asıl maksada kavuşmaktan uzaklaştıran şeyler var. Bunlar: Âlimlere (müctehidlere) uymadan, kendi görüşüne uymak. Nefsinin istekleri peşinde koşmak. Azığı (yiyeceği) gayrimeşrû yerden toplamak. Mes’uliyeti unutup, bineği zayıflatmaktır.”

“İnsanların felâketine sebep; asıl işi bırakıp boş şeyler ile uğraşmaları, nefslerinin isteklerine uymaları ve harama dalıp, şüphelilerden sakınmamalarıdır.”

“İnsanların en kötü ahlâklısı, dostunu düşmanını ayırmayan ve sohbet ehlinden uzak yaşayandır.” “İnsanın kendine âit eski şeyleri giymesi, başkasının verdiği yeni şeyleri giymesinden hayırlıdır.”

“Kalb ve vakit, insan için sermâyedir. Fakat kalbini kötü zanlarla, düşüncelerle meşgûl eder. Vaktini de boş şeylerle geçirir, zayi eder. Bu ne acı bir hâldir. Sermâyeyi kaybedene kim kâr getirebilir.”

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 280

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 101

MUHAMMED BİN HASEN EL-AHVÂL

Hadîs ve edebiyat âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hasen bin Dinar el-Ahvâl’dir. Kûfeli âlimlerden olduğu için, “Kûfî” olarak isimlendirilmiştir. Hadîs ilminde ve Arap edebiyatında büyük bir âlimdir. 250 (m. 864) senesinde vefât etti.

O Muhammed bin Ziyâd İbnü’l-A’râbî’den ilim aldı ve ondan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Onun derslerinde çok bulundu. Kendisinden de, Niftaveyh en-Nahvî, Muhammed bin Abbâs-ı Yezîdî ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. İbn-i Abbâs-ı Yezîdî, onun huzûrunda, 250 (m. 864) senesinde Ömer bin Ethem’in dîvânını okudu.

Muhammed el-Ahvâl, ilimde sika (güvenilir) bir âlim olup, Arap edebiyatında yüksek ilime sahipti. Hitâbeti kuvvetli, ilimde derin bir hazine idi. Birçok eser kaleme almıştır.

İmâm-ı Yakut, onun hakkında: “O, ilmi çok, anlayışı geniş, rivâyetlerinde güvenilir, zekâ ve muhakemesi çok kuvvetli bir âlimdi” dedi.

Zübeydî de onun, nahiv âlimlerinden el-Müberrid ve Sa’leb ile aynı tabakadan olduğunu bildirdi ve dedi ki: “O, kâtiplik yapar, insanların arasına fazla karışmazdı. 120 şâirin dîvânını topladı.”

Yazdığı eserlerden ba’zıları şunlardır:

1. Kitâb-üd-devâhî

2. Kitâb-ül-eşbâh

3. Kitâb-üs-silâh

4. Kitâb-ül-emsâl

5. Kitâbü fe’ale ve ef’ale

6. Kitâbü mâ ittefaka lafzuhû ve ihtelefe ma’nâhü.

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 191

2) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 185

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 81

MUHAMMED BİN HÂTİM

Tefsîr ve hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup, Semmin ismiyle de tanınır. Aslen Mervezîli olup, daha sonra Bağdâd’a yerleştiği için Bağdadî de denmiştir. 235 (m. 850) senesinde vefât etti. Hadîs ilminde hafız olup, yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberlemiştir. Hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) olduğu bildirilmiştir. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır: Süfyân bin Uyeyne, Abdurrahmân bin Mehdî, Yezîd bin İbn-i Hârûn, Veki’ bin Cerrah, Şebabe bin Süvâr, İshâk bin Mensûr, Amr bin el-Ankazî ve diğer âlimler. Kendisinden ise, Ebû Zür’a, Ebû Hatim er-Râziyân Müslim bin el-Haccâc en-Nişâbûrî, Ahmed bin Hasen bin Abdülcebbâr-es-Sûfî ve diğerleri. Rivâyetleri imâm-ı Müslim’in Sahihinde ve Sünen-i Ebû Dâvûd’da yer almıştır. İmâm-ı Müslim onun üçyüz rivâyetini almıştır. “Tefsîr-ül-Kur’ân” adlı bir eseri vardır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları şunlardır:

“Filan ve filân sûreyi unuttum; yahut, filân ve filân âyetleri unuttum... demek, bir kişi için ne kadar çirkin bir şeydir. Belki ona bunlar unutturulmuştur.”

“Eğer bir müslüman bir fidan diker veya ekin eker de, ondan bir yabanî hayvan, kuş yahut başka bir canlı yerse, bunda onun için mutlaka sevâb vardır.”

“Kim bana itaat ederse, Allaha itaat etmiş; her kim bana isyan ederse, Allaha isyan etmiş olur ve kim benim emîrime itaat ederse, bana itaat etmiş; her kim benim emîrime isyan ederse, bana isyan etmiş olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ul-müellifîn cild-9, sh. 167

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 101

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 86

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 400

5) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 266

MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-BERCÜLÂNÎ

Hanbelî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyn el-Bercülânî’dir. Vâsıt şehrinin köylerinden veya Bağdâd’ın mahallelerinden birisi olan Bercûlân’da doğup büyüdüğü için kendisine “Bercülânî” adı verildi. Bağdâd’da yetişen âlimlerin büyüklerinden olan Bercülânî, ilim ve takvâ sahibi bir zât idi. Onun en meşhûr eseri, “Kitâb-üz-Zühd ve’r-Rekâik”dir. 238 (m. 852) senesinde vefât etti.

Büyük bir âlim olan Bercülânî, dünyâya düşkün olmayıp, haram ve şüphelilerden sakınmada çok dikkatli hareket ederdi. Faziletlerle süslü bir zât idi. Tasavvuf ilmine dâir çok eseri vardır.

O Hüseyn bin Ali el-Ca’fi, Zeyd bin Hubâb, Sa’îd bin Âmir, Ezher bin Sa’d es-Semmân, Hâlid bin Amr el-Emevî ve daha birçok âlimden ilim aldı. Onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, İbrâhîm bin Abdullah bin Cüneyd, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Ahmed bin Muhammed bin Mesrûk et-Tûsî ve başkaları ilim aldılar. Onun sohbetinde yetiştiler.

Abdurrahmân bin Ebî Hatim şöyle anlatıyor: “Babam bana şöyle söyledi: Birisi gelip Ahmed bin Hanbel’e, zühd hakkındaki hadîs-i şerîften bir şey sordu. O da: “Bu husûsta sana Muhammed bin Hüseyn el-Bercülânî lâzımdır. Git ona sor!” diye cevap verdi.”

Onun yazdığı eserlerden başlıcaları şunlardır:

1. Kitâb-üs-sohbet

2. Kitâb-üz-zühd ve’r-rekâik

3. Kitâb-ül-cûdi ve’l-keremî

4. Kitâb-üs-sabr.

5. Kitâb-üt-tâati.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 235

2) Tabakât-ı hanâbile cild-1, sh. 290

3) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 222

4) El-A’lâm cild-6, sh. 97

MUHAMMED BİN HÜSEYN EL-VÂDİÎ

Kûfe’de yetişen fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hüseyn bin Habîb el-Vâdiî’dir. Künyesi, Ebû Hasin’dir. Hemedan şehrinin ortasında bulunan bir vâdi’ye nisbet edilerek “Vâdiî” denilmiştir. Bir ara Kûfe’den Bağdâd’a gitti. Oradan hadîs-i şerîf öğrenip ilim tahsil ettikten sonra Kûfe’ye döndü. Kûfe’de kadılık (hâkimlik) yaptı. 296 (m. 909) senesinin Ramazan ayında Kûfe’de vefât etti.

Fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan Muhammed bin Hüseyn, Ahmed bin Yûnus el-Yerbûî, Yahyâ bin Abdülhamîd el-Hamânî, Avn bin Selâm, Cendel bin Vâlık, Abdülhamîd bin Sâlih ve daha başka âlimlerden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyet

etti. Kendisinden de, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd, Hüseyn bin İsmail el-Mehâmilî, Ebû Amr bin Semmâk, Ahmed İbni Selmân en-Neccâd ve İsmail bin Ali el-Hâtibî hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Muhammed bin Hüseyn, hadîs hafızlarından olup, güvenilir, zekâ ve muhakemesi kuvvetli âlimlerdendi. Dâre Kutnî, İbrâhîm bin İshâk es-Savâf onun sika, sadûk, ilim öğrenmekte üstün gayretiyle bilinen âlimlerden biri olduğunu bildirdiler. Onun "Müsned" adında bir eseri vardır.

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz buyurdu ki:

"Namaz kılmak için evinden mescide yürüyerek giden kimseye, yürüdüğü her adımı için Allahü teâlâ on sevâb yazar. Mescidde oturup namaz vaktini bekleyen kimse, Allaha ibâdet eden kimse gibidir. Evine dönünceye kadar namaz kılanlardan yazılır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-9, sh. 237

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 225

3) Târih-i Bağdâd cild-2, sh. 229

MUHAMMED BİN İBRÂHÎM EL-BÛŞENCÎ

Mâlikî mezhebinde fıkıh ve hadîs âlimlerinden. Adı, Muhammed bin İbrâhîm bin Sa'îd bin Abûurrahmân bin Mûsâ el-Abdî el-Bûşencî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 204 (m. 819) senesinde doğdu. İlim öğrenmek için doğuda ve batıda birçok şehirleri dolaştı. Büyük âlimlerden birçoğu ile görüştü. Onlardan çok istifâde etti. Çok ilim topladı ve öğrendiği bu ilimleri tasnif edip, kitap hâline getirdi. 290 (m. 902) senesi Muharrem ayının ortalarında Nişâbûr'da vefât etti.

Büyük âlim Bûşencî'ye ilminin çokluğu sebebiyle "İlmin kaynağı" denmiştir. İlimde çok yüksek bir mevkii vardı. O, Yahyâ bin Bükeyr, Yûsuf bin Adî, Muhammed biri Sinân el-Avkî, İsmail bin Üveys, Sa'îd bin Mensûr, Ahmed bin Yûnus, Ümeyye bin Bistâm ve daha başka âlimlerden ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuştur.

O, İmâm-ı Şafiî'den de ilim aldı. Ondan birçok mes'ele hakkında nakillerde bulundu. Kendisinden de, İmâm-ı Buhârî, Muhammed bin İshâk es-Sagânî, İbn-i Huzeyme, Ebû Hamîd İbni Şarkî, İsmail bin Necîd ve daha birçok âlim ilim alıp rivâyette bulundular. Ondan en son hadîs-i şerîf rivâyet eden, İsmail bin Necîd olmuştur.

Dâvûd bin Ali ez-Zâhirî büyük bir âlim idi. Bûşencî, bir defasında onun yanına gelmişti. Dâvûd-ı Zâhirî, kendisine çok ikramda bulundu. Yanındakilere: "Size faydalı olacak birisi geldi. Fakat ondan istifâde etmiyorsunuz?" dedi. İmâm-ı Buhârî, Bekâra sûresi tefsîrinin sonunda, onun rivâyetini zikr etmektedir. Ebû Abdullah da, onun hakkında: "O çok sabırlı, hadîsde hafız, sağlam ve emîn bir âlimdi. Onun ezberinde, Zeyd bin Zerî'nin rivâyet ettiği 6 000 hadîs-i şerîf vardı" dedi.

Hadîs ilminde büyük bir âlim olduğu gibi, Arap lisânının inceliklerine de vâkıf olan bir dil âlimiydi. Bu sahadaki âlimlerden çok şey öğrendi. Ona Horasan'da "Hadîs âlimlerinin üstadı" denirdi.

O'nun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:

"İki kimseye gıbta edilir: Bunlardan biri Allahü teâlânın kendisine Kur'ân-ı kerîmi güzel okumayı ve onunla amel etmeyi, helâlini helâl bilmeyi ve haramını haram bilmeyi nasîb ettiği bir kimsedir. Diğeri de, Allahü teâlânın, mal verip de, onunla akrabasına yardımda bulunan ve onları ziyâret eden, Allaha tâat üzere kullanan kimsedir. Onlar gibi olmayı temenni et! Bir kimsede de, şu dört haslet bulunursa, dünyâda hiç bir şey ona zarar vermez: 1- Güzel huylu olmak, 2- İffetli olmak, 3- Doğru sözlü olmak, 4-Emâneti koruyucu olmak."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 657

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 205

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 202

4) Tabakât-ı Şâfiiyye cild-2, sh. 43, 49

5) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 264

MUHAMMED BİN İBRÂHİM EL-MURABBA

Hadîs ve târih âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhîm el-Enmâtî. Künyesi, “Ebû Ca’fer” olup, “Murabba” ismi ile de meşhûrdur. Hadîs ve târih ilminde yüksek bir âlimdir. İlmi, hafızası ve anlayışı son derece kuvvetli olup, hadîs-i şerîf ilminde hafız idi. Ya’nî yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezbere biliyordu. 266 (m. 899) senesinin Cemâziyel-evvel ayında vefât etti.

Büyük bir hadîs âlimi olan el-Murabba; Ebû Huzeyfe en-Nehdî, Ebî Velîd et-Tayâlisî, Ebû Bekir bin Ebi’l-Esved, Ahmed bin Yûnus, Sa’îd bin Esed bin Mûsâ ve daha başka âlimlerden ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, Muhammed bin Gâlib, Kâsım bin Zekeriyya, Yahyâ bin Muhammed bin Sa’îd, Hüseyn bin İsmail el-Muhâmilî, Muhammed bin Muhalled ed-Devrî ve daha birçok âlim ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin İbrâhîm el-Murabba, Bağdâd’da yetişen büyük hadîs hâfızlarındandır. Yahyâ bin Main hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Ondan çok ilim öğrendi. Hadîs ve târih ilimlerinde tasnif ettiği eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 193

2) Târih-i Bağdâd cild-1, sh. 388

MUHAMMED BİN İDRÎS

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin İdrîs bin Münzir bin Dâvûd bin Mihrân el-Hanzalî, künyesi, Ebû Hatim Râzî’dir. 195 (m. 810) senesinde Rey şehrinde doğdu. 277 (m. 890)’da Bağdâd’da vefât etti. Yüzbin hadîs-i şerîfi, rivâyet edenleri ile birlikte ezberlemiş olup, hadîs ilminde hafızdır, İmâm-ı Buhârî ve İmâm-ı Müslim’in akranlarındandır. İlim tahsili için Irak, Şam, Mısır, Antakya ve Tarsus’a gitti. Bu sırada 20 yaşında idi. Oğlu kendisinden naklen şöyle anlatmıştır: “Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yer dolaştım. Gittiğim yerlerde senelerce kaldım. Bin fersahtan (yaklaşık altıbin km.) fazla yol yürüdüm. Hicrî 214 senesinde Basra’ya gittim. Sekiz ay orada kaldım. Param bitti, giydiğim şeyleri birer birer satıp, yiyecek için harcadım. Nihâyet hiçbir şeyim kalmadı. Bir arkadaşımla, hadîs âlimlerini dolaşıp, hadîs-i şerîf dinliyorduk. Birgün böyle dolaşıp, kaldığım boş eve döndüm. Yiyecek hiçbir şeyim yoktu. Açlıktan su içtim. O gece öylece sabahladım. Sabahleyin beraber derse gittiğimiz arkadaşım geldi. O gün de âlimleri dolaşıp, hadîs-i şerîf dersi aldık. Şiddetli açlık çekiyordum. Akşam, yine kaldığım yere döndüm. Yine şiddetli açlık içinde sabahladım. Arkadaşım o sabah da geldi. Haydi, hadîs-i şerîf dinlemeye gidelim dedi. Benim için mümkün değil, bugün çok halsizim dedim. Arkadaşım sebebi nedir deyince, ne saklayayım, iki gündür hiçbir şey yemedim dedim. Bunun üzerine üzülüp, yanımda bir dinarım var; yarısını kira parası olarak ayırayım, diğer yarısını paylaşalım dedi. Yarım dinarın yarısını bana verdi...”

Muhammed bin İdrîs’in, hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır: Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Osman bin Heysem, Affân bin Müslim, Ebû Nuaym, Ubeydullah bin Mûsâ, Abdullah bin Sâlih ve diğer âlimlerdir. Rivâyetleri Süneni Ebî Dâvûd’da, Sünen-i Nesâî’de ve Sünen-i İbn-i Mâce’de yer almıştır. Kendisinden Muhammed bin İsmail Ca’fî, oğlu Abdurrahmân, Abde bin Selmân, Rebî’ bin Süleymân, el-Münâdî, Muhammed bin Avf et-Tâî ve diğerleri ilim aldılar, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin İdrîs hakkında: İmâm-ı Nesâî, “sika” (sağlam, güvenilir), Ebû Nuaym ve Lalkâî, “O hadîs ilminde âlim ve imamdır” demişlerdir. Hadîs-i şerîfleri yazanlardandır.

Muhammed bin İdrîs'in söylemiş olduğu bir şiirin tercemesi şöyledir:

"Dünyânın ne olduğunu düşündüm ve gördüm. Takvâya sarılarak onun (dünyânın) hîlelerinden korundum. Onun aldatıcı va'dlerine güvenmedim. Böylece ona köle olmaktan kurtulup, efendi oldum..."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-6, sh. 27

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 31

3) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 73

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 35

5) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 308

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 207

MUHAMMED BİN İDRÎS ŞÂFİÎ

Ehl-i sünnetin amelde dört hak mezhebinden biri olan, Şafiî mezhebinin imâmı. İsmi Muhammed olup, nesebi şöyledir: Muhammed bin İdrîs bin Abbâs bin Osman bin Şafi' bin Sâib bin Ubeyd bin Abdülyezîd bin Hâşim bin Müttalib bin Abdümenâfdır. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. Soyu Kureyş kabilesinden olup, hem anne, hem de baba tarafından, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) soyu ile birleşmektedir. Annesi tarafından soyu; Fâtıma binti Abdullah el-Mahud bin Hasen el-Müsennâ bin Hasen bin Ali bin Ebî Tâlib'e dayanır. Peygamberimizin üçüncü dedesi olan Abdümenâf, İmâm-ı Şafiî'nin dokuzuncu dedesidir. Dördüncü dedesi Şafi', Eshâb-ı kirâmdandır. Bu dedesinin ismine izafeten, ona da Şafiî denilmiş ve bu isimle meşhûr olmuştur. 150 (m. 767) senesinde Gazze'de doğdu. 204 (m. 820)'de Mısır'da bir Cum'a gecesi 54 yaşında iken vefât etti. Kabri Kurâfe kabristanlığında büyük bir türbe içindedir.

İmâm-ı Şafiî, henüz beşikte iken babası vefât etmişti. Annesi onu iki yaşında, asıl memleketleri olan Mekke'ye getirdi. Orada büyüdü. Yedi yaşına gelince Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra ilim öğrenmeye başladı.

Tahsili: İmâm-ı Şafiî daha küçük yaşta iken Mekke'de bulunan zamanın meşhûr âlimlerinin derslerine ve sohbetlerine devam etmeye başlamıştır. Kendisi, ilim öğrenmeye başladığı bu ilk günleri için şöyle demiştir; "Kur'ân-ı kerîmi ezberledikten sonra devamlı Mescid-i harama gidip, fıkıh ve hadîs âlimlerinden pek çok istifâde ettim. Fakat çok fakîr idik. Bir yaprak kâğıt almaya bile gücümüz yoktu. Derslerimi ve öğrendiğim mes'eleleri, kemik parçaları üzerine yazardım"

İmâm-ı Şafiî, Mekke'deki bu ilk tahsilinden sonra Arapçanın inceliklerini ve edebiyatını öğrenmek için, çölde yaşayan Huzey kabilesinin arasına gitti. Orada da bilgisini ilerletip, ok atmayı öğrendi. Bu husûsta da şöyle demiştir: "Ben Mekke'den çıktım. Çölde Huzeyl kabilesinin yaşayışını ve dilini öğrendim. Bu kabile, Arapların dil bakımından en fasîhi idi. Onlarla birlikte gezdim, dolaştım, ok atmayı öğrendim. Mekke'ye döndüğüm zaman, bir çok rivâyet ve edebiyat bilgilerine sahip olmuştum."

İmâm-ı Şafiî daha on yaşında iken, o zamanın en meşhûr âlimi İmâm-ı Mâlik'in "Muvattâ" adlı hadîs kitabını, dokuz gecede ezberlemiştir. Gençliğinin ilk yıllarında kendini tamamen ilme verip, Mekke'deki Süfyân bin Uyeyne, Müslim bin Hâlid ez-Zencî gibi fakîh ve muhaddislerden ilim tahsil etti. Hadîs, fıkıh, lügat ve edebiyatta çok yükseldi. Mekkeli gençler arasında, ilimde parmakla gösterilen bir dereceye ulaştı.

İmâm-ı Şafiî hazretlerinin tahsilinde en önemli safha, İmâm-ı Mâlik'e talebe olmasıyla başlamıştır. Mekke'den Medine'ye gidip, İmâm-ı Mâlik'den ders almasını şöyle anlatmıştır: "İlk zamanlar Mekke'de, Müslim bin Hâlid'den fıkıh öğrendim. O sırada Medine'de bulunan Mâlik bin Enes'in büyüklüğünü ve müslümanların imâmı olduğunu işittim. Kalbime geldi ki: Onun

yanına gideyim, talebesi olayım. Sonra onun meşhûr eseri olan “Muvattâ”nın bir nüshasını, Mekke’de birinden tekrar geri vermek üzere alıp ezberledim. Mekke vâlisine gidip, birini Medine vâlisine birisini de Müslim bin Enes’e vermek üzere iki mektûb alıp Medine’ye gittim. Medine’ye varınca, Medine vâlisine gidip ona âit olan mektûbu verdim ve Medine vâlisi ile birlikte İmâm-ı Mâlik’in yanına gittik, İmâm-ı Mâlik dışarı çıktı. Uzun boylu ve gayet heybetli bir görünüşü vardı. Medine vâlisi, Mekke vâlisinin gönderdiği mektûbu İmâm’a takdim etti. Mektûpta, “Muhammed bin İdrîs, annesi tarafından şerefli bir kimsedir. Ve hâli şöyle şöyledir...” diye yazılı olan kısmı okuyunca; “Sübhânallah! Resûlullahın (aleyhisselâm) ilmi şöyle mi oldu ki, mektûb ile yazılıp, sorulup, talep olunur.” dedi. Ben de durumumu ve ilim öğrenmek istediğimi anlattım. Sözlerimi dinledikten sonra bana baktı. Adın nedir, dedi. Muhammed’dir, dedim. Ey Muhammed, dedi, ileride büyük bir şânın olacak. Allahü teâlâ senin kalbine bir nûr vermiştir. Onu ma’siyyetle söndürme! Yarın birisi ile gel, sana Muvattâ’yı okusun buyurdu. Ben de onu ezberledim, ezberden okurum, dedim. Ertesi gün İmâm-ı Mâlik’e gelip okumağa başladım. Her ne zaman, imâm-ı üzme korkusundan okumağı bırakmak istesem, benim güzel okumam onu hayretler içerisinde bırakır, ey genç daha oku, derdi. Kısa zamanda Muvattâ’yı bitirdim.”

İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı Mâlik’in yanına geldiği zaman, yirmi yaşlarında bulunuyordu. İmâm-ı Mâlik onu himâyesine alıp, dokuz yıl müddetle ilim öğretti. İlimde yüksek bir dereceye ulaşan İmâm-ı Şafiî Mekke’ye dönünce, oraya gelen Yemen vâlisi, onu Yemen’e götürüp kadılık vazîfesi verdi. Beş yıl kadar bu görevi yaptıktan sonra, Bağdâd’a giderek, ilmini ilerletmek için, İmâm-ı a’zamın talebesi olan İmâm-ı Muhammed’den ders almaya başladı. İmâm-ı Muhammed onu kendi himâyesine alıp, yazmış olduğu kitaplarını okutmak sûretiyle, Irak’ta tedvin edilen fıkıh ilmini ve Irak’ta meşhûr olan rivâyetleri öğretti. İmâm-ı Muhammed ayrıca İmâm-ı Şafiî’nin üvey babası idi. İmâm-ı Şafiî onun ilminden ve kitablarından çok istifâde etmiştir. İmâm-ı Şafiî bu husûsta şöyle demiştir: “İlimde ve diğer dünyâ işlerinde, İmâm-ı Muhammed kadar bana kimse faydalı olmamıştır.” Ebû Ubeyd şöyle demiştir: İmâm-ı Şafiî’den duydum, buyurdu ki: “İmâm-ı Muhammed’den öğrendiğim mes’elelerle ve ilimle, bir deve yükü kitap yazdım. Eğer o olmasaydı ilim kapısının eşiğinde kalmıştım. Bütün insanlar ilimde, Irak âlimlerinin, Irak âlimleri de Kûfe âlimlerinin çocuklarıdır. Onlar da, Ebû Hanîfe’nin çocuklarıdır.” Ya’nî bir babanın çocukları için lâzım olan nafakayı kazanıp, çocuklarını beslemesi gibi, Ebû Hanîfe de, kendinden sonrakileri böylece ilimle beslemiş ve doyurmuştur, İmâm-ı Şafiî ayrıca, Selîm-i Râî’nin sohbetine kavuşup, vilâyet (evliyâlık) makamlarına da kavuştu.

Dersleri ve talebeleri: İmâm-ı Şafiî, Bağdâd’da İmâm-ı Muhammed’den aldığı dersleri tamamlayıp, Mekke’ye döndü. Burada bir müddet inceleme ve araştırmalar yapıp, ayrıca talebelere ders verdi. Bilhassa hac mevsiminde çeşitli İslâm beldelerinden gelen ilim adamları ondan ilim öğrenirlerdi. Mekke’deki bu ikâmeti, dokuz yıl kadar sürdü. Sonra tekrar Bağdâd’a gitti. Bu sırada Bağdâd, İslâm âleminin önemli bir ilim merkezi idi. Burada bulunan âlimler, İmâm-ı Şafiî’ye hürmet göstermiş ve ilim talebeleri onun etrâfında toplanmıştır. Bağdâd âlimleri dahi ondan ders almışlardır. Daha önce Mekke’de İmâm-ı Şafiî ile görüşen ve ondan hadîs dinleyen Ahmed bin Hanbel talebe olmuş, onun üstünlüğüne hayran kalmıştır. Yine İmâm-ı Şafiî ile emsal olan İshâk bin Râheveyh ve benzerleri ondan ilim tahsil etmiştir. Herkes onun dersine koşuyor ve verdiği fetvâlara hayran kalıyordu. Ders ve fetvâ vermekte uyguladığı usûl, geniş olarak açıkladığı istinbat (kaynaklardan hüküm çıkarma) usûlü olan, usûl-i fıkıh ilmi idi. O buna göre açıklamalarda bulunuyordu. Güzel ve açık konuşması, ifâde ve izah tarzı, münâzara kuvveti ve te’sîr bakımından çok güçlü idi. İmâm-ı Şafiî Bağdâd’da bulunduğu sırada (el-Kitâb-ül-Bağdâdiyye) adını verdiği eserini yazdı. İmâm-ı Şafiî’nin üstün şahsiyetine ve yüksek ilmine hayranlık duyarak, ondan ders alıp ilim öğrenen

talebelerinden bir kısmı şunlardır: Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Râheveyh, ez-Za'ferânî, Ebû Sevr İbrâhîm bin Hâlid, Ebû İbrâhîm Müzenî, Rebî' bin Süleymân-ı Murâdî gibi bir çok âlim. Daha sonraki asırlarda, Şafiî mezhebinde yetişmiş âlimlerden meşhûr olanlardan ba'zıları da şunlardır: Hadîs âlimlerinden İmâm-ı Nesâî, kelâm (akâid) âlimlerinden Ebü'l-Hasen-i Eş'arî, İmâm-ı Mâverdî, İmâm-ı Nevevî, İmâm-ül-Haremeyn Abdülmelik bin Abdullah, İmâm-ı Gazâlî, İbn-i Hâcer-i Mekkî... Kaffâl-ı Kebîr, İbn-i Sübkî, İmâm-ı Süyûtî v.b.

İmâm-ı Nesâî'nin (Sünen)'i meşhûrdur. İmâm-ı Eş'arî, Ehl-i sünnet i'tikâdının iki İmamından birisidir. Hocalarının zinciri İmâm-ı Şafiî'ye ulaşır.

İlimdeki üstünlüğü: İmâm-ı Şafiî ilim, zühd, ma'rifet, zekâ, hafıza ve neseb bakımlarından zamanındaki âlimlerin en üstünü idi. Onüç yaşında iken, Harem-i şerîfde "Bana istediğinizi sorunuz?" derdi.

Onbeş yaşında iken fetvâ verirdi. Zamanının en büyük âlimi olan ve üçyüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, ondan ders almağa gelirdi. Çok kimse, İmâm-ı Ahmed'e, "Böyle büyük bir âlim iken, "kendi çocuğun gibi bir genç karşısında nasıl oturuyorsun?" dediklerinde, "Bizim ezberlediklerimizin ma'nâlarını o biliyor. Eğer onu görmeseydim, ilmin kapısında kalacaktım. O, dünyâyı aydınlatan bir güneştir, rûhlara gıdadır" derdi. Bir kere de, "Fıkıh kapısı kapanmıştı. Allahü teâlâ, bu kapıyı, kullarına İmâm-ı Şafiî ile tekrar açtı" dedi. Bir kerre de, "İslâmiyete, şimdi Şafiî'den daha çok hizmet eden birini bilmiyorum" dedi. İmâm-ı Ahmed, yine buyurdu ki: "Allahü teâlâ her yüzyılda bir âlim yaratır, benim dînimi, herkese onun ile öğretir" hadîs-i şerîfinde bildirilen âlim, İmâm-ı Şafiî'dir. Hadîs-i şerîfte; "Kureyş'e sövmeyiniz. Zîrâ Kureyşli bir âlim, yeryüzünü ilimle doldurur" buyuruldu. İslâm âlimleri bu hadîs-i şerîf, İmâm-ı Şafiî'nin geleceğini bildirmiştir, demişlerdir.

Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının İmâm-ı Şafiî'ye çok duâ ettiğini görerek, sebebini sorunca: "Oğlum, İmâm-ı Şafiî'nin insanlar arasındaki yeri, gökteki güneş gibidir. O, rûhların şifâsıdır" demiştir.

Ebü'l-Kâsım bin Selâm, "Nice âlim ve fazîletli kimselerle görüştüm. Şafiî hazretleri gibi âlim ve fâdıl bir kimse görmedim" demiştir.

Ahmed bin Hanbel, "Eline kalem kâğıt alan herkesin İmâm-ı Şafiî'ye şükran borcu vardır" demiştir.

İbn-i Uyeyne'ye İmâm-ı Şafiî'nin vefât haberi ulaşınca, şöyle demiştir: "Eğer o vefât ettiyse, zamanın en fazîletlisi vefât etmiştir."

İmâm-ı Şafiî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Müslim'de, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî, Sünen-i İbni Mâce ve Sahîh-i Buhârî'nin ta'likâtında yer almıştır. Kendisinden hadîs-i şerîf işitip rivâyet ettiği zâtlar: Müslim bin Hâlid ez-Zencir, Mâlik bin Esed, İbrâhîm bin Sa'd, Sa'îd bin Sâlim, Abdülvehhâb es-Sakafî, İbn-i Aliyye, İbn-i Uyeyne ve diğer hadîs âlimleridir. İmâm-ı Şafiî'den de Ahmed bin Hanbel, Süleymân bin Dâvûd el-Hâşimî, Ebû Bekir Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî, İbrâhîm bin Münzir, Ebû Sevr İbrâhîm bin Hâlid, Ebû Ya'kûb, Yûsuf bin Yahyâ ve diğer birçok zât hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

İmâm-ı Şafiî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden biri şudur: "Kendisine yumuşaklık verilen kimseye, dünyâ ve âhıret iyilikleri verilmiştir. Yumuşaklıktan mahrûm olan kimse, dünyâ ve âhıret iyiliklerinden, mahrûm olur."

İctihâdı (Mezhebi): İmâm-ı Şafiî, ikinci defa Bağdâd'a gidişinden sonra, Bağdâd'daki siyâsî ve fikrî kargaşalıklar sebebiyle Mısır'a gidip, ömrünün sonuna kadar orada kalmıştır. İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı Mâlik'in ve İmâm-ı a'zamın talebesi İmâm-ı Muhammed'in derslerine devam ederek, İmâm-ı a'zamın ve İmâm-ı Mâlik'in ictihâd yollarını öğrenip, bu

iki yolu birleştirdi ve ayrı bir ictihâd yolu kurdu. Kendisi çok belîğ, edîb olduğundan, âyet-i kerîmelerin ve hadîs-i şeriflerin ifâde tarzına bakıp, kuvvetli bulduğu tarafa göre hüküm verirdi. İki tarafta da kendi usûlüne göre kuvvet bulamazsa, o zaman kıyas yolu ile ictihâd ederdi. Böylece müslümanların ibâdetlerinde ve işlerinde uyacakları bir yol göstermiştir. Onun kendi usûlüne göre şer'î delîllerden çıkardığı hükümlere, ya'nî gösterdiği bu yola "Şafiî Mezhebi" denildi. Ehl-i sünnet i'tikâdında olan müslümanlardan, amellerini ya'nî ibâdet ve işlerini, bu mezhebin hükümlerine uyarak yapanlara "Şafiî" denir.

Allahü teâlâ, bütün müslümanlardan tek bir îmân istemektedir. İslâmiyette, îmânda, i'tikâdda, tefrikaya, ayrılığa izin verilmemiştir. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin inandığı ve bildirdiği ve Eshâb-ı kiramın naklettiği gibi îmân eden müslümanlara "Ehl-i sünnet vel-cemâat" veya kısaca "Sünnî" denir. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şeriflerde hükmü açıkça bildirilmemiş olan ba'zı ibâdetlerin ve günlük muâmelelerin tarifinde ve yapılışında, Sünnî müslümanlara, mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimleri tarafından gösterilen ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşturan yollara, amelî mezhebler (veya fıkhî mezhebler) denilmiştir. Mezheb imâmı olan büyük İslâm âlimlerinin aralarındaki böyle ictihâd ayrılıklarına, dînin sahibi izin vermiş ve bu hâl her zaman ve her yerde müslümanların İslâmiyete dosdoğru uymalarını temin ederek, müslümanlar için rahmet olmuştur. Nitekim, hadîs-i şerîfte "Âlimlerin (müctehidlerin) mezheblere ayrılması rahmettir" buyuruldu.

İmâm-ı Şafiî'nin, talebelerinin ve kendisine suâl soranların dînî müşküllerini hallederken ortaya koyduğu ve tâkib ettiği usûller, Şafiî mezhebinin temel kaideleri olmuştur. Bu mezhebin usûlleri de, diğer bütün müctehidlerin usûlüne benzemekle beraber, ba'zı farklılıkları da vardır.

Bütün müctehidler, bir işin nasıl yapılacağını Kur'ân-ı kerîmde açık olarak bulamazlarsa, hadîs-i şerîflere bakarlar. Hadîs-i şerîflerde de açıkça bulamazlarsa, bu iş için (icmâ) var ise, öyle yapılmasını bildirirler. İcma', Eshâb-ı kiramın ve onlardan sonra gelen Tabiîn denilen âlimlerin bir mes'eledeki sözbirliğine denir. Bir işin nasıl yapılması lâzım olduğu icmâ ile de bilinmezse, müctehidler kendileri kıyasta bulunarak ictihâd ederler; mes'elenin dînî hükmünü bildirirler. Kıyas, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, hakkında açık bir hüküm bulunmayan bir işi, açık hüküm bulunan diğer bir işe benzeterek hükme bağlamaktır.

İmâm-ı Şafiî, ictihâdlarında, İmâm-ı a'zamın kıyas işinde tâkib ettiği (Re'y yolu) ile, İmâm-ı Mâlik'in tâkib ettiği (Rivâyet yolu)'nu birleştirerek, ayrı bir ictihâd yolu kurdu.

Şafiî mezhebinin reîsi olan İmâm-ı Şafiî, usûl-i fıkıh ilmindeki mes'eleleri ilk defa tasnif edip, kitaba yazan kimsedir. Bu ilimdeki eserinin adı "er-Risâle fil-usûl"dür. Şafiî mezhebi; Hanefî mezhebinden sonra en çok yayılan bir mezhebdir. Mısır, Mekke, Medine'de, Endonezya'da, Aden'de, Filistin'de, Azerbaycan'da ve Semerkant'da, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ve diğer yerlerde yayılmıştır. Şafiî mezhebinin hükümlerini anlatan pek çok kitap yazılmıştır. Bunlar arasında en meşhûrları İbn-i Hâcer-i Mekkî hazretlerinin yazdığı "Tuhfet-ül-muhtâc" haşiyesi, "Muhtasar-ı Müzenî", "Mugn-il-muhtâc" ve İmâm-ı Nevevî'nin yazdığı "Minhâc" adlı eseridir.

Eserleri:

1. Ahkâm-ül-Kur'ân. Matbûdur.

2.İhtilâf-ül-hadîs.

3.Müsned-üş-Şâfiî. Matbûdur.

4.Er-Risâle fi'l-usûl: Usûl-i fıkha dâirdir. Usûl-i fıkhın kitap hâlinde yazıldığı ilk eserdir. Matbûdur.

5.El-Mevâris.

6.El-Ümm: Fıkıh ilmine dâir olup, İmâm-ı Şafiî'nin ictihâd ederek bildirdiği mes'eleleri içine alan bir eserdir. Yedi cild hâlinde basılmıştır.

7.Kitâb'üs-Sünen ve'l-Müsned: Hadîs ilmine dâirdir.

8.El-Emâli el-Kübrâ

9.El-İmlâ'es-Sagîr.

10.Edeb-ül-kâdî

11 Fedâil-i Kureyş

12.El-Eşribe

13.Es-Sebkû ve'r-remyü

14. İsbât-ün-Nübüvve ve Redd-i ale'l-berâhime gibi eserleri ve dîvânı vardır.

Menkıbeleri ve medhi:

Süfyân-ı Sevrî şöyle demiştir: "İmâm-ı Şafiî'nin aklı, zamanındaki insanların yarısının akılları toplamından fazladır." Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: "İmâm-ı Şafiî'yi çok severim. Çünkü, evliyâlıkta hangi makama baksam, onu herkesin önünde görüyorum."

Az yer, az uyurdu. "On altı senedir, doyasıya yemek yemedim" buyurdu. Sebebi sorulunca, "Çok yemek bedene ağırlık verir, kalbi zayıflatır, anlayışı, idrâki azaltır, çok uyku getirir ve böylece insanı ibâdetten alıkor. Kulluğun başı az yemektir." buyurmuştu.

İmâm-ı Şafiî'nin siması, gayet güzel ve sevimli idi. Üstün bir zekâya ve kabiliyete sâhib idi. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetine son derece riâyet ederdi. İlmi, tevâzusu, heybet ve vekarı ile kalblere te'sîr ederdi. Kur'ân-ı kerîm okurken dinleyenler kendinden geçerdi.

Orta halli giyinirdi. Heybetli bir görünüşü vardı. O bakarken, yanındakiler su dahi içemezlerdi. Yüzüğünde, "el-bereketüfil-kanâ'ati" (Bereket, kanâat etmektedir) yazılı idi.

Hârûn Reşîd, her sene Bizans İmparatorundan vergi olarak çok para ve mal alırdı. Bir sene İmparator, âlimlerle münâkaşa etmek için ruhbanlar gönderdi: "Eğer bizi yenerlerse onlara vergilerimizi vermeye devam edeceğiz. Yok, biz yenersek vermeyiz." dedi.

Dörtyüz hıristiyan geldi. Halife, bütün âlimlerin Dicle kenarında toplanmasını emretti. İmâm-ı Şafiî'yi çağırarak, hıristiyan ruhbanlara sen cevap ver! dedi. Herkes Dicle kenarında toplandı. İmâm-ı Şafiî seccadeyi omuzuna alıp nehre doğru gitti. Seccadeyi nehre atıp üzerine oturdu ve: "Benimle münâkaşa etmek isteyenler buraya gelsin" dedi.

Bu hâli gören ruhbanların hepsi, müslüman oldu. Bizans İmparatoru, adamlarının İmâm-ı Şafiî'nin elinde müslüman olduğunu öğrenince; "İyi ki, o buraya gelmedi. Yoksa buradakilerin hepsi müslüman olurdu. Kendi dinlerini bırakırlardı." dedi.

Bir kere ders verirken, ders esnasında on defa ayağa kalktı. Sebebini sorduklarında, buyurdu ki: "Seyyidlerden bir çocuk, kapının önünde oynuyor. Kapının önüne gelip, kendisini gördüğüm zaman, ona hürmeten ayağa kalkıyorum. Resûlullahın (aleyhisselâm) torunu ayakta dururken oturmak reva değildir."

Talebelerinden biri anlatır: Bir bayram günü İmâm-ı Şafiî hazretleri ile beraber mescidden çıktık. Bir mes'ele hakkında sohbet ediyorlardı. Evlerinin kapısına gelince, bir hizmetçi kendisine bir kese altın getirip, efendisinin selâmı olduğunu ve bunu kabûl buyurmasını rica etti. İmâm-ı Şafiî hazretleri keseyi

kabûl etti. Biraz sonra biri gelip, “Hanımım bir çocuk doğurdu. Yanımda hiç param yok. Sizden Allah rızası için biraz para istiyorum” dedi. İmâm-ı Şafiî hazretleri keseyi hiç açmadan, olduğu gibi o şahsa verdi. Halbuki biliyordum ki, kendisinin de hiç parası yoktu.

İmâm-ı Şafiî hazretleri Yemen’e bir sefer yapmıştı. Dönüşünde onbin dirhemle gelip, çadırını Mekke’nin dışına kurdurarak, ziyâretçilerini orada kabûl etti. Halk topluluklar hâlinde İmâm-ı Şafiî’ye gelerek müşküllerini hallediyordu. Ziyâretçiler arasında bulunan fakîrlere de para dağıtıyordu. Böylece, Yemen’den getirdiği onbin dirhemin hepsini fakîrlere dağıttı ve ondan sonra da; “Oh şimdi rahatladım” buyurdu.

Mısır’ın ileri gelenlerinden birinin hanımı, bir münâkaşada kocasına: “Ey Cehennemlik” dedi. Bu cevap karşısında bu şahıs, hanımına, “Ben Cehennemliksem, seni boşadım” dedi, fakat hanımını da çok seviyordu. Âlimleri toplayıp bu mes’eleyi sordu. Kimse cevap veremedi. “Senin Cehennemlik olup olmadığını Allah bilir” dediler. Âlimler arasından henüz daha genç yaşta olan İmâm-ı Şafiî kalkıp, “Ben senin mes’eleni çözerim” dedi. Oradakiler şaşırdılar. Bu kadar âlimin cevap veremediğine, nasıl cevap verecek diye merak ettiler.

İmâm-ı Şafiî dedi ki: “Önce, sen benim sorulanına cevap ver!” Ve devam etti: “Bir günah işleyeceğin vakit, Allah korkusundan bu günahı terk ettiğin oldu mu?” dedi. “Allahü teâlâya yemîn ederim ki, çok oldu.” “Bu hâlinle Cennetlik olduğun anlaşılmaktadır” buyurdu.

Orada bulunan âlimler, hangi delîl ile bu hükmü verdiğini sordular:

“Kur’ân-ı kerîmde, “Bir kimse Allah korkusundan nefsini günahlardan men ederse, onun yeri elbette Cennettir” buyurulmaktadır. Hükmünü bu âyet-i kerîmeye göre verdim” buyurdu. Oradakiler susup kaldılar.

Abdullah bin Muhammed Bekrî şöyle anlatmıştır: “İmâm-ı Şafiî ile Bağdâd’da nehir kenarında oturuyor idik. Bir genç gelip abdest almaya başladı. Fakat abdesti yanlış aldı. İmâm-ı Şafiî o gence: “Abdesti tam al. Allahü teâlâ sana dünyâ ve âhıret se’âdeti versin” buyurdu. Genç tekrar abdest alıp, yanımıza geldi ve bana nasîhat et, öğret deyince, İmâm-ı Şafiî şöyle buyurdu: “Allahü teâlâyı bilen necât (kurtuluş) bulur. Dîninde titizlik gösteren, kötülüklerden kurtulur. Nefisini ıslah eden, se’âdete kavuşur. Biraz daha ister misin?” dedi. Genç evet deyince, şöyle devam etti: “Kim şu üç şeyi yaparsa îmânı kâmil olur:

1-Emr-i bil-ma’rûf yapmak. Ya’nî Allahü teâlânın emirlerini yapmak ve yaymak.

2-Nehy-i anil-münker yapmak. Ya’nî Allahü teâlânın yasaklarını yapmamak ve yapılmaması için uğraşmak.

3-Her işinde Allahü teâlânın dinde bildirdiği hudutlar içinde bulunmak.” buyurdu. Sonra, “Biraz daha ister misin?” deyince, genç, “İhsan ediniz efendim” dedi. Şöyle buyurdu: “Dünyâya bağlanıp, ona düşkün olma, âhıreti iste. Bütün hâl ve hareketinde Allahü teâlâyı hatırla ki, kurtulanlardan olasın.” Bu nasîhatleri dinleyen genç, son derece memnun olup, benim yanıma yaklaşarak, bu zât kimdir, dedi. Ben de, İmâm-ı Şafiî olduğunu söyleyip tanıttım. Bunun üzerine genç, bugün ne bahtiyarım ki, böyle büyük zâtı görüp, nasîhatini dinledim” dedi.”

İmâm-ı Şafiî şöyle anlatmıştır: Bir gece rü’yâmda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) görmekle şereflendim. Bana buyurdu ki: “Sen kimdensin?” Cevâbında, “Ben senin kabîlendenim” dedim. Bana yaklaş, buyurdular. Yanına gittim. Mübârek ağzının suyunu dilime, ağzıma ve dudaklarıma sürüp “Hadi, Allahü teâlâ sana bereket versin”buyurdular.

Kendisi anlatır: Çocukluk zamanında, Mekke’de rü’yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Tam bir heybetle Mescid-i

harâm’da insanlara imamlık yapıyorlardı. Namaz bitince yanlarına gidip, bana da ilim öğretiniz, dedim. Bunun üzerine kaftanının altından bir terazi çıkarıp: Bu senin içindir, buyurup bana hediye ettiler. Bu rü’yâmı tâbir ettirdim. Dediler ki: “Sen, ilimde imâm olursun ve sünnet üzere olursun. Terazi ise, hakîkat-ı Muhammediyyeye kavuşacağına alâmettir.”

“Bir gün rü’yâmda, Hazreti Ali efendimizi gördüm. Parmağından yüzüğünü çıkardı, parmağıma taktı. Bu hareketi, kendi ilminin ve Resûlullahın ilminin bana geçmesi alâmeti idi.”

İmâm-ı Şafiî, altı yaşında iken mektebe gitmeye başladı. Zahide bir annesi vardı. İnsanlar emânetlerini ona bırakırlardı.

Bir gün iki kişi gelip, bir bohça verdiler. Daha sonra biri gelip bohçayı istedi. Gelene bohçayı verdi. Biraz sonra diğeri gelip, bohçayı istedi. Bohçanın arkadaşına verildiğini söyleyince: “Biz ikimiz beraber gelmeyince bohçayı vermeyin demiştik. Bohçayı niçin verdiniz?” dedi.

Annesi üzüldü. O sırada İmâm-ı Şafiî geldi. Annesinin üzüntülü olduğunu görünce sebebini sordu. Annesi olanları anlattı. Bunun üzerine annesine:

“Sen üzülme ben şimdi bohçayı isteyenle konuşurum.” dedi.

Bohçayı isteyen şahsın yanına gelip dedi ki:

“Sizin bohçanız olduğu yerde durmaktadır. Git arkadaşını getir.”

Adam aldığı cevap karşısında şaşırıp, geri dönüp gitti. Bir daha da gelmedi.

İmâm-ı Şafiî hazretleri, dîn-i İslama hizmet uğrunda tükettiği hayatının son anlarını, Kur’ân-ı kerîmi dinleyerek geçirmiştir. Ömrünün sonuna kadar her gün bir hatim olmak üzere, ayda otuz hatim okurdu. Ramazan-ı şerîfte ise gece ve gündüz birer hatim olmak üzere, altmış hatim okurdu. Artık vefâtının yaklaştığı sırada takatsiz düşmüştü. Önceki gibi okuyacak durumda değildi. Fakat okuyan birinden dinlemek arzu ediyordu. O bu hâlde iken, talebesi Ebû Mûsâ Yûnus bin Abdüla’lâ yanına girmişti. Ona “Ey Ebû Mûsâ bana Kur’ân-ı kerîmden Âl-i İmrân sûresinin yüzyirminci âyet-i kerîmesinden sonraki âyetleri yavaş yavaş oku” dedi. O da okumaya başladı. İmâm-ı Şafiî, okunan âyet-i kerîmelerin ma’nâlarına dalmış, derin bir huşû’ içinde dinliyordu. Hayatının son anlarında dinlediği bu âyet-i kerîmelerden bir kısmının meâlleri şöyledir:

“(Ey Resûlüm!) bir vakit erkenden Medine’deki ailenden çıkmış, savaş için mü’minleri elverişli yerlere yerleştiriyordun. Allahü teâlâ, sözlerinizi işitir ve niyetlerinizi bilir. O zaman (Uhud savaşında ordunun sağ ve sol kanadını teşkil eden Selemeoğulları ile Hâriseoğullarından ibâret) içinizde iki birlik, savaş korkusundan (Münâfık Abdullah bin Ubey es-Selûl’ün kaçışına bakarak) geri dönmeğe niyetlenmişti. Halbuki, onların yardımcısı Allahü teâlâ idi. Mü’minler, yalnız Allahü teâlâya güvenip dayanmalıdır. Bedir savaşında düşmana nisbetle daha az ve zayıf olduğunuz halde, Allahü teâlâ size kesin zaferi verdi. Allahü teâlâdan korkun, (ve münâfıkların kaçışından kederlenmeyin) Tâ ki, şükretmiş olasınız. O vakit (Bedir’de) mü’minlere şöyle diyordun; “Rabbinizin, üçbin melek indirmekle size yardımda bulunması, yetişmez mi size. Evet, eğer siz sabrederseniz ve Peygambere (aleyhisselâm) itaatsizlikten sakınırsanız, onlar da hemen üzerinize gelecek olurlarsa, Rabbiniz size nişanlı nişanlı beş biri melekle (düşmana karşı) yardım edecektir. Allahü teâlâ, bu yardımı size, sırf bir müjde olsun ve kalbleriniz bununla yatışsın diye yaptı. Yoksa zafer, ancak azîz ve hakîm olan Allahtandır.” (Âl-i İmrân: 121-126)

Âl-i İmrân sûresinin yüzyirmidokuz ve yüzotuzaltıncı âyet-i kerîmelerinde ise: “Göklerde ve yerde olan şeylerin hepsi Allahındır. Kullarından dilediğini bağışlar ve dilediğine azâb eder. Allahü teâlâ çok bağışlayıcı ve merhamet edicidir. Allahü

teâlâdan korkun ki, âhıret azâbından kurtulasınız. Kâfirler için hazırlanan ateşten korkun. Allahü teâlâ ve Peygambere (aleyhisselâm) itaat edin ki, merhamet olunasınız. Rabbinizin mağfiretine ve eni, göklerle yer kadar olan Cennete koşuşun! O Cennet, takvâ sahipleri için hazırlanmıştır. (O takvâ sahipleri) Bollukta ve darlıkta harcayıp, yediren, öfkelerini yutanlar, insanların kusurlarını bağışlayanlardır. Allahü teâlâ da, iyilik edenleri sever. Ve bir günah işledikleri veya nefslerine zulüm ettikleri zaman, Allahı anarak hemen günahlarının bağışlanmasını istiyenler, (ki, günahları Allahü teâlâdan başka kim bağışlıyabilir?) hem de yaptıkları günaha bile ısrar etmemiş olanlar (var ya) işte onların mükâfatı, Rablerinden bir mağfiret ve ağaçları altında ırmaklar akan Cennetlerdir. Orada, ebedî olarak kalacaklardır. Şu işleri yapanların mükâfatı ne güzeldir! Sizden önce bir takım vak'alar geçti. Onun için yeryüzünde dolaşın da, Peygamberleri yalanlıyanların akıbetlerinin nasıl olduğuna bakın, ibret alın. İşte Kur'ân-ı kerîmde olan bu kıssalar (vak'alar) bütün insanlar için, hak sözü açıklama ve Allahü teâlâdan korkanlar için de bir nasihattir."

Âl-i İmrân 145. âyet-i kerîmesinde ise: "Allahü teâlânın izni olmadıkça hiç kimseye ölmek yoktur. Ölüm zamanı, Allahü teâlânın ilminde kararlaşmış bir yazıdır. Kim dünyâ menfaatini isterse, ondan veririz ve kim de âhıret sevâbını isterse, buna da ondan veririz, şükredenlere ise muhakkak mükâfat vereceğiz."

Âl-i İmrân sûresinin yüzdoksanbir ve yüzdoksansekizinci âyet-i kerîmelerinde de: "Sağduyulular o kimselerdir ki, ayakta iken, otururken ve yatarken (dâima) Allahı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında, Allahın varlığını isbât için iyice düşünürler ve şöyle derler: Ey Rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın. Sen bâtıl şey yaratmaktan münezzehsin (berîsin) artık bizi Cehennem ateşinden koru.

Ey Rabbimiz! Gerçekten sen kimi ateşe sokarsan, şüphesiz onu hor ve perişan edersin. Orada zâlimlerin azâbını kaldıracak hiçbir yardımcılar da yoktur.

Ey Rabbimiz, doğrusu biz bir da'vetçi (Kur'ân-ı kerîm veya Âhir zaman Peygamberi (aleyhisselâm) işittik: Rabbinize îmân edin, diye insanları îmân etmeye, da'vet ediyordu. Dinledik, hemen îmân ettik. Ey Rabbimiz, günahlarımızı bağışla, kusurlarımızı ört ve rûhlarımızı iyi kimselerle bera ber al.

Ey Rabbimiz, Peygamberlerin ihsânı üzerine bize, va'd ettiğin sevâbı ver ve kıyâmet gününde bizi rüsvâ etme. Şüphe yok ki, sen va'dinden dönmezsin.

"Nihâyet Rableri de onların duâlarına şöyle icabet buyurdu: "Muhakkak ki, ben, içinizden gerek erkek ve gerek dişi olsun, hayır işliyen hiç kimsenin yaptığını zayi etmem. Hep birbirinizdensiniz, din yönünden erkek ve dişiniz birdir. Dinleri korumak için Mekke'den Medine'ye hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, dîni uğrunda işkenceye düşenlerin, savaşanların ve bu yolda öldürülenlerin günahlarını elbette örteceğim, onları, altından nehirler akan Cennetlere koyacağım. Bu lütuflar, onlara Allah katından mükâfattır ve sevâbın da en güzeli, Allah katındadır.

O Allahü teâlâyı tanımıyanların, refah içinde diyar diyar dönüp dolaşmaları, sakın seni (mü'minleri) aldatmasın.

Kâfirlerin bu hâlleri çabuk kaybolan az bir zevktir. Sonra varacakları yer Cehennemdir. O ne kötü döşektir.

Fakat Rablerinden korkanlar (var ya), onlar için altlarından ırmaklar akan Cennetler var, orada ebedi olarak kalıcıdırlar, Allahü teâlâ tarafından ikram olunurlar. Allahü teâlânın katındaki ni'metler ise, iyi kimseler için daha hayırlıdır."

İmâm-ı Şafiî hazretleri son nefeslerini vermek üzere iken, hâlini sordular. "Dünyâdan göçüyorum. Artık ondan ayrılıyorum. Ümit şerbetini içiyorum. Kerîm olan Rabbime gidiyorum" buyurdu. Vefâtı İslâm âlemi için büyük bir kayıp oldu. Duyulduğu her yerde, derin üzüntü ve gözyaşları ile karşılandı. Kabri kazılırken etrâfa misk kokusu yayıldı. Orada bulunanlar bu kokunun te'sîrinde kalıp, kendilerinden geçtiler. Kâhire'de el-Mukattam dağının eteğinde Kurâfe kabristanına defn edildi. Daha sonra kabri üzerine bir türbe yapılmıştır. Türbesi üzerinde bulunan şimdiki muhteşem kubbe, Eyyûbî sultanlarından el-Melik el-Kâim tarafından; 608 (m. 1211)

yılında yapılmıştır. Selahaddîn Eyyûbî tarafından da, türbesinin yanına büyük bir medrese yaptırılmıştır.

İmâm-ı Şafiî hazretlerinin kıymetli sözlerinden ve nasîhatlerinden bir kısmı şunlardır: Buyurdu ki:

“Dünyâda zahit ol, dünyâ malına bağlanma! Âhıreti isteyici ol, onun için çalış! Her işinde Allahü teâlâyı hatırla. Böyle yaparsan, kurtulmuşlardan olursun. Ruhsat ve te’vîller ile uğraşan âlimlerden fayda gelmez.”

“İnsanları tamamen râzı ve memnun etmek çok zordur. Bir kimsenin; bütün insanları kendinden hoşnut etmesi mümkün değildir. Bunun için kul, dâima Rabbini râzı etmeye bakmalı, ihlâs sahibi olmalıdır.”

“İlmi, kibirlenmek, kendini büyük görmek için isteyenlerden hiçbiri felah bulmuş değildir. Ama ilmi; tevâzu için, âlimlere ve insanlara hizmet için isteyen, elbette felah bulur, kurtulur.”

Biri İmâm-ı Şafiî’den nasîhat isteyince buyurdu ki:

“Senden daha çok malı ve parası olan kimseyi kıskanma. O malına ve parasına hasretle ölür. İbâdeti ve tâati çok olan kimselere gıpta et. Yaşayanlar da sonunda ölecekleri için, onların dünyalıklarına özenmeğe değmez.”

“Hiçbir kimse yoktur ki, dostu ve düşmanı olmasın. Madem ki, böyledir, o halde Allahü teâlâya itaat edenlerle beraber bulun, onları sev.”

“İlim, ezber edilen şey değil, ezber edilen şeyden te’mîn edilen faydadır.”

“Resûlullahın ve Eshâbının yolunda olmayanı havada uçar görsem, yine doğruluğunu kabûl etmem.”

“Herkese akıllı denmez. Akıllı kimse, kendisini her türlü kötülükten koruyandır.”

“Kalbine ilâhî bir nûr penceresinin açılmasını isteyen şu dört şeyi yapsın:

1. Günün belli bir vaktinde yalnız kalsın ve huzûra dalsın.

2. Mi’desini pek fazla doyurmasın.

3. Sefîh kimselerle düşüp kalkmağı bıraksın, kötü kimselerle düşüp kalkmasın.

4. İlimleriyle yalnız dünyalık arzu eden kimselere yaklaşmasın.”

“Hiç bir vakit yoktur ki, ilim mütâlâası, hüzün ve kederi yok etmesin. İlmî mütâlâa, kalbin en ince ve en gizli noktalarını harekete geçirir, insanda yüce duygular uyandırır.

“Sâdık dost, arkadaşının hüzün ve sevinçte ortağı olandır.”

“İki kişinin, darıldıktan sonra birbirinin ayıplarını ortaya çıkarması, münâfıklık alâmetidir.”

“Haksız sözleri tasdîk eden, dalkavuk ve iki yüzlüdür.”

“Sâdık dost, arkadaşının ayıplarını görünce ihtar eder, ifşa etmez.”

“İbret almak istersen, hatâ sahibi kişilerin akıbetlerine bak da, kalbini topla.”

“Kendisine faydası olmayanın, başkasına da faydası yoktur.”

“Dünyâ sevgisi ile Allah sevgisini bir arada toplarım iddiasında bulunmak, yalandır”

“Âlimlerin güzelliği, nefslerini ıslah etmeleridir. İlmin süsü, şüpheli şeylerden sakınmak, yumuşak olup, sertlik göstermemektir.”

“Dünyâ işlerinde bir darlığa ve sıkıntıya düşen kimse, ibâdete yönelmelidir.”

“Gurûrlanıp böbürlenmek, âdi ve bayağı kimselerin vasfıdır.”

“Hizmet edene, hizmet edilir.”

“Dostlar ile yapılan sohbette, sevimli bir hareket yoktur. Dostların ayrılığı kadar da, gam ve keder veren şey yoktur.”

“İlmi sevmeyende hayır yoktur. Böyle kimselerle dostluk ve bağlılığını kes. Çünkü, ilim kalblerin hayatı, gözlerin aydınlığıdır.”

“Sâdık dost ve hâlis kimya az bulunur, hiç arama!”

“Bütün düşmanlıkların aslı, kötü kimseler ile dostluk etmek ve onlara iyilik yapmaktır.”

“İlim öğrenmek, nafile ibâdetten üstündür.”

“Kendini bilmeyene ilim öğreten, ilmin hakkını zayi etmiş olur. Lâyık olandan ilmi esirgeyen de, zulm etmiş olur.”

“Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra insanların en üstünü Hazreti Ebû Bekir, sonra Hazreti Ömer, sonra Hazreti Osman, sonra Hazreti Ali’dir, (r.anhüm)”

“İlim öğrenmek için üç şart vardır: Hocanın mehâretli, talebenin zekî olması ve uzun zaman.”

“İlim iki kısımdır; birincisi ilm-i edyân (naklî ilimler), din bilgileri, ikincisi ilm-i ebdân (aklî ilimler), fen bilgileridir.”

“Kimin düşüncesi, arzusu, maksadı yemek içmek (dünyâ) ise; kıymeti, bağırsaklarından çıkardığı kazurat kadardır.”

“Dünyâda en huzûrsuz kimse, kalbinde hased ve kin taşıyanlardır.”

“Başkalarını senin yanında çekiştiren, senin bulunmadığın yerde de seni çekiştirir.”

“Kanaatkar olmak, rahatlığa kavuşturur.”

“Sırrını saklamasını bilen, işinin hâkimidir.”

İmâm-ı Şafiî hazretlerinin dîvânındaki şiirlerinden ba’zılarının tercümesi şöyledir:

“Günlerin beraberinde getirdiği hâdiseler, seni te’sîri altına almasın. Sen iyi bir insan olmaya bak. Zaman içerisinde gelen musîbetler ve belâlardan dolayı sabırsızlık gösterme. Dünyânın belâ ve musîbetleri devamlı değildir. İnsanlar arasında hatâ ve ayıbın çok olsa bile, ahlâkın; iyilik, cömertlik ve vefa (sözünde durmak) olsun. İyilik ve cömertliğin ile hatâ ve ayıplarını ört. Cimriden iyilik bekleme. Çünkü Cehennemde, susuz kimseye su yoktur. Dünyânın sevinci de, kederi de, bolluğu da, darlığı da devamlı değildir. Kanaatkar bir kalbe sahip olduğun zaman, sen ve dünyâya sahip olan kimse eşitsiniz. Ölüm, kimin yanına gelirse, artık onu ölümün elinden kurtaracak ne yer ve ne de gök vardır. Gerçi, Allahü teâlânın yarattığı şu yeryüzü geniştir. Fakat, bir kere Allahü teâlânın hükmü gelince, feza bile dar gelir, ölümün asla devası (ilâcı) yoktur.”

“Başımda ağaran saçların ortaya çıkmasıyla, nefsimin ateşi sönüp gitti. Başımda beyaz saçların yanmasıyla, benim gecem oldu. (Çünkü bunlar, ölümün habercileri idi.) ihtiyârlığın habercileri yanaklarıma indikten sonra, ben nasıl rahat yaşarım insanın ömrünün en iyi kısmı, ihtiyârlıktan öncekidir. Halbuki, gençliği yok olan bir nefs, yok olmuş demektir. İnsanın rengi sararıp, saçları ağardığı zaman, güzel ve tatlı günleri de, o güzellik ve tatlılığını kaybeder. Yeryüzünde büyüklenerek yürüme. Çünkü, bir müddet sonra bu yer, seni de içine çekip alacaktır.”

“Bir kimseyi affedip, ona kin tutmadığım zaman, düşmanlık düşüncesinden kendimi rahata kavuşturdum.”

“Sefîh ve câhil bir kimse konuşunca ona cevap verme. Sükût, ona cevap vermekten daha hayırlıdır.”

“Öğrenmenin acısını bir müddet tatmayan, hayatı boyunca cehâletin zilletini yudumlar.”

“Bütün düşmanlıkların sevgiye dönüşmesi umulur. Fakat hasedden dolayı olan düşmanlık böyle değil.”

“Allahü teâlâyı sevdiğini söylersin. Halbuki, ona isyan edersin. Böyle sevgi olmaz. Eğer sevginde samîmi olsaydın, Allahü teâlâya itaat ederdin. Çünkü seven, sevdiğine itaat eder.”

“Senden görüşünü istemeyene, görüşünü verme. Çünkü böyle yaparsan, sevilmediğin gibi, görüşün de o kimseye fayda vermez.

“Müslümanların önderi İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), memleketleri ve içerisinde yaşıyanları, ilmiyle verdiği hükümlerle süsledi. Doğuda, batıda ve Kûfe’de onun bir eşi yoktur. Allahü teâlâ ona ebediyen rahmet eylesin.”

“İlim öğren, kimse âlim olarak doğmaz; ilim sahibi ile câhil bir olmaz.”

“Bir kavmin büyüğünün ilmi yoksa, herkes ona yönelip geldiği zaman o küçüktür. Kavmin makam ve mertebe sahibi olmayan ve ilim sahibi olan küçüğü, ilmî meclislerde kavmin büyüğüdür.”

“Sana gelene sen de git. Sana kötülük ve eziyet edene sen eziyet etme.”

“Ey insan, dilini muhafaza et. Seni sokmasın. Çünkü o, büyük bir yılandır. Kabirlerde, kahraman ve cesur kimselerin bile kendileriyle karşılaşmaktan çekinip, dilinin kurbanı giden nice kimseler vardır.”

“Hakkı, doğruyu kim söylerse söylesin kabûl ediniz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 63

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-1, sh. 2, 3

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 25

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 361, 369

5) El-A’lâm cild-6, sh. 26

6) Câmi’u Kerâmet-il evliyâ cild-1, sh. 97

7) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 280, 204

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 9

9) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 227

10) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 50

11) Kâmûs-ul-a’lâm cild-4, sh. 2820

12) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 133

13) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 163

14) Menâkıb-ı İmâm-ı Şafiî (Beyhekî)

15) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 56

16) El-Kâmil fit-târih cild-6, sh. 122

17) Eşedd-ül-cihâd sh. 6

18) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 221

19) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 32

20) Hidâyet-ül-muvaffıkıyyîn sh. 57

21) Fihrist sh. 209

22) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-1, sh. 44

23) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1070

24) Sebîl-ün-necât sh. 18

25) Eshâb-ı Kirâm 393

26) İslâm Ahlâkı sh. 57

27) Menâkıb-ı İmâm-ı Şafiî (Râzi)

28) Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh. 148, cild-16, sh. 29

29) Kıyâmet ve Âhıret sh. 24

30) Fâideli Bilgiler sh. 14, 40, 44, 48, 140, 152

MUHAMMED BİN İSMÂİL

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû İsmail es-Sülemî, et-Tirmizî'dir. 280 (m. 893) senesinde vefât etti. Ahmed bin Hanbel hazretlerinin kabrinin yanına defn edildi. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler Sünen-i İbn-i Mâce ve Sünen-i Tirmizî'de yer almıştır. Kendilerinden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet ettiği hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır: Eyyûb bin Süleymân bin Bilâl, Sa'îd bin Ebî Meryem, Ebû Nuaym, İsmail bin Ebû Uveys, İbrâhîm bin Hamza, Hasen bin Suvâr ve diğer âlimler. Muhammed bin İsmail'den ise İmâm-ı Tirmizî, İmâm-ı Nesâî, Ca'fer bin Muhammed, Ebû Bekir bin Ebiddünyâ, Mûsâ bin Hârûn ve diğer âlimler, İmâm-ı Nesâî ve Ebû Bekr el-Hilâl, onun sika (sağlam, güvenilir) bir âlim olduğunu söylemişlerdir. Fıkıh ilminde de âlim idi.

Muhammed bin İsmail'in (radıyallahü anh), rivâyet, ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır: "Allahü teâlâ tektir, teki sever, ey Kur'ân ehli, teke riâyet ediniz."

"Benim bildiğimi eğer siz bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız."

Râvi zinciri Enes bin Mâlik'e ulaşan bir rivâyeti de şöyledir:

"Bir Cum'a günü Bâdiye ehlinden biri gelip, yâ Resûlallah (kuraklıktan) mallar helak oldu. Çoluk çocuk aç kaldı, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) ellerini kaldırıp duâ etti. Eshâb-ı kiram da, Resûlullah (aleyhisselâm) ile birlikte ellerini kaldırıp, duâ ettiler. Daha biz mescidden çıkmadan yağmur yağmaya başladı ve diğer Cum'aya kadar devam etti."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-2, sh. 42

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 176

3) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 279

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 62

MUHAMMED BİN İSMÂİL EL-BUHÂRÎ

Hadîs âlimlerinin en büyüğü. Kur'ân-ı kerîmden sonra, dünyânın en kıymetli kitabı olan "Buhârî-yi şerîf adı ile meşhûr hadîs kitabını yazan, büyük İslâm âlimidir. İsmi, Muhammed bin İsmail bin İbrâhîm bin Mugîre bin Berdizbeh el-Cu'fî el-Buhârî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 194 (m. 810) senesinin Şevval ayında, Cum'a günü öğleden sonra, Buhârâ'da doğdu. 256 (m. 870)'de Semerkant'ta Ramazan bayramı gecesi 62 yaşında iken vefât etti. Kabri, Semerkant'ın Hertenk kasabasındadir.

Hadîs ilminde yüksek derecede olup, üç yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi, senetleriyle birlikte ezbere bilen bir âlim olduğu için "İmâm", Buhâralı olduğu için de "Buhârî" denilmiş ve "İmâm-ı Buhârî" ismiyle meşhûr olmuştur.

İmâm-ı Buhârî, Allahü teâlânın sâlih kullarından idi. Zamanında, hadîs ilminde kitap ve sünnetin ma'nâlarını anlamada, zekâda, fıkıh bilgisinin çokluğunda, zühd ve vera'da, kuvvetli ictihâdda ve istinbatta (hüküm çıkarmada) bir eşi yoktu.

İmâm-ı Buhârî, ilk tahsiline doğduğu yer olan Buhârâ'da başladı. Babası da hadîs ilminde âlim olup, dördüncü tabaka râvilerinden idi. O zaman Buhârâ önemli ilim merkezlerinden biri idi. İmâm-ı Buhârî'nin babası, henüz o küçük yaşta iken vefât ettiğinden yetim kaldı. Sâlih bir zât olan babasından çok miras kalmıştır. Babasının ölümü üzerine onu annesi yetiştirdi. Annesi, İmâm-ı Buhârî ile kardeşini yetiştirme konusunda oldukça titiz davrandı. Babalarından miras kalan serveti, onların tahsili ve terbiyesi için harcadı, duâsı makbûl sâliha bir hanım idi. İmâm-ı Buhârî'nin küçük yaşta gözleri bir hastalıktan dolayı görmez olmuştu. Annesi tedâvi ettirmeye çalıştı ise de, oğlunun bu körlüğü devam etti. Çocuğunun gözlerinin görmesi için, uzun zaman duâ etti. Bir gece rüyasında İbrâhîm aleyhisselâmı görüp, duâ istedi. İbrâhîm aleyhisselâm ona, "Üzülme, Allahü teâlâ oğlunun gözlerini geri

verecek” diye müjdeledi. Sabah olunca İmâm-ı Buhârî’nin gözleri tekrar görmeye başladı.

İmâm-ı Buhârî küçük yaşta iken, Buhâra’daki âlimlerden ilim öğrenmeye başladı. Kabiliyeti ve zekâsının üstünlüğü ile dikkati çekiyordu. Bu ilk tahsil yıllarında, hadîs ilmini öğrenmeye karşı ilgi duymaya başlamıştı. Kendisine hadîs ilmini öğrenmeye nasıl başladığı sorulduğunda; “Bu ilmi öğrenmeye kâtipler arasında kâtiplik yaparak başladım. On yaşına kadar böyle devam ettim.” cevâbını vermiştir. On yaşından itibâren hadîs âlimlerinin derslerine devam etmeye başladı. Henüz onbeş yaşına girmeden, yetmişbin hadîs-i şerîf ezberlemişti. Bu garip hâdiseyi duyanlar, Hakîkaten bu kadar hadîs-i şerîfi ezberledin mi?” diye sorduklarında onlara, “Evet!” Hattâ yetmişbinden daha fazladır. Ayrıca bu hadîslerin kim tarafından rivâyet edildiğini, râvilerin doğum ve ölüm târihlerini de biliyorum” dedi. Bu ilimde o kadar yükselmişti ki, hocaları ile karşılıklı ilmî münâzaralarda bulunurlardı. Nitekim hocası Dahilî, ba’zı hadîs rivâyetindeki eksikliklerini onun yardımıyla tamamlamıştır. Zekâsının keskinliği ve hafızasının kuvveti ile etrâfındakilerin hayret ve takdîrini kazandı. Onaltı yaşına gelince, Abdullah İbni Mübârek ve Veki’ bin Cerrâh’ın yazdıkları hadîs kitaplarını ezberledi. Bu yaşta, büyük din âlimlerinin yazılarını okuyup anlardı.

O zaman bilhassa hadîs ilmini öğrenmek için, meşhûr hadîs âlimlerinin bulunduğu ilim merkezlerine gitmek, ilim öğrenmek için önemli bir şart idi. Bu sebeple İmâm-ı Buhârî de 16 yaşından itibâren, ilim öğrenmek için seyahatlere çıkmıştır. Pek çok ilim merkezine yaptığı seyahatleri, 40 yaşına kadar devam etmiştir.

Kendisinden şöyle nakledilmiştir: “Onaltı yaşında iken Abdullah İbni Mübârek’in ve Veki’ bin Cerrâh’ın kitâblarını ezberledim. Fıkıh ilminde müctehidlerin, rey ehlinin bildirdiklerini öğrendim. Sonra annem ve kardeşim Ahmed’le birlikte hacca gittik. Hac farizasını yaptıktan sonra, annemle kardeşim Buhâra’ya döndü. Ben Mekke’de kalıp, hadîs-i şerîf toplamaya başladım. 18 yaşına girdiğimde, Sahabe ve Tabiînin fetvâlarını topladım. Bu arada Medine’ye gittim. Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfi başında, geceleri ay ışığında “Târih-ül-kebîr” kitabımı yazdım. Bu kitabda yazdığım ve ismi geçen her zâtın, bende bir kıssası vardı. Kitabı uzatmamak için bunları yazmadım.” İmâm-ı Buhârî Mekke’de bulunduğu sırada Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî’den Şafiî fıkhını öğrenmiştir. Ayrıca Târih-i kebîr’ini yazarken istifâde ettiği Sahabe ve Tabiînin rivâyet ve fetvâlarını da bu sırada öğrendi.

İmâm-ı Buhârî’nin ilim için yaptığı seyahatleri 210 senesinde başlayıp, yıllarca sürmüştür. Gittiği ilim merkezleri; Mekke, Medine, Bağdâd, Basra, Kûfe, Mısır, Nişâbûr, Belh, Merv, Askalan, Dımeşk, Hums, Rey, Kayseriyye ve diğer yerlerdir. Gittiği yerlerde, zamanın meşhûr hadîs âlimleriyle görüşüp, onlardan hadîs-i şerîf dinliyordu, işittiği hadîs-i şerifleri yazıyor ve ekseriyetle ezberliyordu. O kadar kuvvetli zekâsı ve hafızası vardı ki, hadîs-i şerîfi bir kere işitince veya okuyunca hemen ezberliyordu. Haşid bin İsmail şöyle anlatmıştır: “Buhârî, işittiklerini küçük yaşına rağmen yazmıyordu, ama ezberliyordu. Basra’da bizimle beraber hadîs âlimlerini dolaşırdı, biz yazardık, fakat o yazmazdı. Biz ona yazmamasının sebebini sorar dururduk. Aradan onaltı gün geçmişti ki bize, “Artık bana sataşmakta çok oldunuz, yazdıklarınızı getirip gösterin bakalım” dedi. O’na yazdıklarımızı getirdik. O da bize, onbeşbinden fazla hadîs-i şerîfin hepsini ezberden okuyuverdi. Sonra şöyle dedi: “Görüyorsunuz ki boşuna gelip, günlerimi heder etmemişim!” O zaman anladık ki, hadîs ilminde hiç kimse O’nu geçemez.”

Süleymân bin Mücâhid şöyle anlatmıştır: “Birgün Süleymân bin Selâm Bikendî’nin yanına gitmiştim. Yanına varır varmaz: “Biraz önce gelseydin, yetmişbin hadîs-i şerîf ezberlemiş olan bir çocuk görecektin.” dedi. Bu söz üzerine çok merak edip dışarı çıktım. Bir çocukla karşılaştım. Bahsedilen çocuk budur

diye düşünerek "Yetmişbin hadîs-i şerîf ezberleyen sen misin?" dedim. "Evet efendim, daha da fazlasını ve Sahabeden, Tabiînden olup da, rivâyet ettiği hadîs-i şerîf ezberlediğim râvilerin, doğum ve vefât târihlerini, yaşadıkları yerleri biliyorum..." dedi. Kendisi şöyle anlatmıştır: "Hadîs öğrenmek için iki defa Mısır'a ve Şam'a, dört defa Basra'ya gittim. Hicaz'da altı sene kaldım. Hadîs âlimleri ile birlikte Bağdâd ve Kûfe şehirlerine kaç defa gittiğimi sayamam." İmâm-ı Buhârî, bu seyahatlerinde binden fazla âlimden hadîs ve diğer ilimleri öğrenmiş ve nakletmiştir. Hocalarından bir kısmı şu zâtlardır:

Buhâra'da; Muhammed bin Selâm el-Bikendî, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Muhammed bin Yûsuf el-Bikendî, İbrâhîm bin el-Eş'as. Mekke'de; Abdullah bin Zübeyr el-Hamidî el-Mekrî, Ebû Sabit Muhammed bin Abdullah, Ahmed bin Muhammed el-Ezrâkî. Medîne'de; Abdülazîz el-Üveysi, Mutarrif bin Abdullah. Vâsıt'ta; Amr bin Muhammed bin Avn. Bağdâd'da; Süreyc bin en-Nu'mân, Muhammed bin Îsâ et-Tabbaî, Ali bin Mensûr. Basra'da; Ebû Âsım en-Nebîl eş-Şeybânî, Bedel bin el-Minber, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Ömer bin Âsım el-Kilâbî, Abdurrahmân bin Muhammed bin Hammâd, Abdullah bin Gedanî. Kûfe'de; Ebû Nuaym el-Fazl bin Dükayn, Talak bin Ganem, Hasan bin Atiyye, Abdullah bin Mûsâ, Hâlid bin Muhalled, Hallad bin Yahyâ, Ferve bin Ebi'l Magraî. Mısır'da; Sa'îd bin Ebî Meryem, Abdullah bin Sâlihîl-kâtip, Sa'îd bin Tüleyd, Amr bin Rebî' bin Târık. Şam'da; Ebû Mesher, Ebû Nasr-i'l-Ferâdisî, Rey'de; İbrâhîm bin Mûsâ el-Hâfız, Merv'de; Ali bin el-Hasen bin Şekik, Abdân bin Osman el-Mervezî, Muâz bin Esed, Sadaka bin el-Fazl. Nişâbûr'da; Yahyâ bin Yahyâ, Bişr bin el-Hakem, Muhammed bin Yahyâ, ez-Zühlî. Kayseriyye'de; Muhammed bin Yûsuf el-Feryâbî. Hums'ta; Ebü'l-Mugîre, Ahmed bin Hâlidî Vehbî, Ebü'l-Yemân, Yahyâ el-Vehazî, Ali bin Ayas. Askalan'da; Âdem bin Ebî Ayas. Ayrıca Ali bin el-Medînî, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, İsmail bin İdris el-Medînî, İshâk bin Râheveyh, Süleymân bin Harb, Ebû Gassan en-Nehbî, Ubeydullah bin Mûsâ el-Absî, Abdullah bin Muhammed el-Müsnedî, Abdülkuddüs bin el-Haccâc ve diğerleri.

İmâm-ı Buhârî hazretleri, hadîs-i şerîflerin râvilerini çok inceler, dînin emirlerine uymayan, edeblerini gözetmeyen, ahlâkında bir kusur olan kimselerin rivâyet ettiği hadîs-i şerifleri almazdı. Hadîs-i şerîfin metnini ezberlediği gibi, o hadîs-i şerîfi rivâyet eden zâtların künyesini, doğum-ölüm târihlerini, ahlâkını, yaşayışını, kimden rivâyette bulunduğunu, o râviden başka kimlerin hadîs-i şerîf aldığını hep öğrenir, ezberlerdi. Bir kimse hadîs rivâyetinde ve râvilerin senedinde hatâya düşse, hemen İmâm-ı Buhârî hazretlerini bulur, doğrusunu ondan öğrenirdi.

İmâm-ı Buhârî'den hadîs-i şerîf işitip, rivâyet edenlerin sayısı doksanbinden fazladır. Gittiği her yerde, etrâfı hadîs-i şerîf almak ve öğrenmek isteyenlerle dolup taşardı. Nişâbûr'a gittiğinde kendisini dörtbin kişi karşılamıştır.

İmâm-ı Buhârî'den hadîs-i şerîf rivâyet eden hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır:

Ebû Îsâ et-Tirmizî, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin Nasru'l-Mervezî, Müslim bin Haccâc, Sâlih bin Muhammed, İbrâhîm bin İshâk el-Harbî, Ebû Bekir bin Huzeyme, Ebû Zür'a, Ebû Kays Muhammed bin Cum'a bin Sa'îd, en-Nesâî, Muhammed bin Ahmed ed-Dülabî, Ebû Hatim İbni Ebiddünyâ, el-Fazl bin Abbâs er-Râzî, Ebû Kureyş Muhammed bin Cum'a el-Kühistânî, Muhammed Yûsuf el-Firebrî ve diğerleri.

İmâm-ı Buhârî ömrünün son yıllarında, Nişâbûr'a döndüğünde, ilimdeki üstünlüğünü bilenler etrâfında toplanmıştı, ilim meclisine devam edenlerin çokluğu ve gördüğü itibar, ba'zı kimselerin kıskanmasına ve hoş olmayan tutum içine girmelerine sebep olmuştur. Bundan dolayı Nişâbûr'dan ayrılıp, Buhâra'ya gitti. Buhâra'ya varınca vâli Hâlid bin Ahmed, İmâm-ı Buhârî'ye haber gönderip, eserlerini

alıp, yanına gelmesini, onları bizzat kendisinden dinlemeyi istediğini bildirdi. Ayrıca kendi çocukları için husûsî hadîs-i şerîf dersi vermesini istedi. İmâm-ı Buhârî, vâliye şöyle cevap verdi: "Ben ilmi, emîrin kapısına götürüp zelîl etmem. Eğer ilmi istiyorsan, mescidde, yahud evimdeki ilim meclisinde hazır bulun. Bu sözümü kabûl etmezsen, beni kürsüde ders vermekten men et ki, ben Allah katında ma'zur olayım. Halbuki ben, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) "Her kime bir ilimden sorulur, o da onu gizlerse, kıyâmet günü ateşten bir gem vurulur" hadîs-i şerîfi gereğince, ilmi gizleyemem." Çocukları için husûsî ders vermesini istemesine karşı da şöyle cevap verdi:

"Ben, bir kısım kimseleri hadîs-i şerîf dersinden men edip, birkaç kişiye ders veremem." Bunun üzerine vâli, İmâm'ın Buhârâ'dan çıkması emrini verdi. İmâm-ı Buhârî, vâliyi Allahü teâlâya havale edip, Buhârâ'dan çıktı. Aradan bir ay geçmeden bu vâli görevinden alındı. Bir merkebe bindirilip, şehri dolaştırılması ve "Kötü işler yapanın sonu işte budur" diye bağırılması emri geldi. Vâlinin sözlerine uyarak, İmâm-ı Buhârî'ye çeşitli eza ve cefâlarda bulunan kimselerin de her birine, insanların ders ve ibret alacakları çeşitli belâlar isâbet etti.

İmâm-ı Buhârî hazretlerinin Buhârâ'dan çıkış haberi üzerine, Semerkantlılar kendisini da'vet ettiler. Giderken yolda Semerkantlılar'dan bir kısım insanların kendisini isteyip, bir kısmının istemediği haberim alınca, Harteng'de akrabalarının yanında kaldı. İşin içyüzünü öğrenmek istemişti. İnsanların bu hâlinden kalbi daraldı ve canı sıkıldı. Teheccüd namazından sonra ellerini açıp, "Yâ Rabbî! Yeryüzü bu genişlikle bana dar oldu. Beni tarafına al" diye duâ etti. O ay, orada hastalandı ve Ramazan Bayramı gecesi Semerkant'dan 72 km. uzaklıkta, olan Harteng'de vefât etti. Kabri oradadır.

Abdülvâhid bin Âdem Tevâvisî şöyle anlatmıştır:

"Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm. Eshâb-ı kiramdan ba'zıları ile beraber bir yerde durdular. Yanlarına gelip selâm verdim. Selâmımı aldılar. Daha sonra burada durmalarının hikmetini sordum. Buyurdular ki: "Muhammed bin İsmail Buhârî'yi bekliyorum." Birkaç gün sonra İmâm-ı Buhârî hazretlerinin vefât ettiğini öğrendim. Hesâb ettim. Peygamber efendimizi gördüğüm zaman vefât etmişti."

İmâm-ı Buhârî vefât ettikten sonra, elbisesi soyuluncaya kadar garip bir şekilde terledi. Ölümünden önce "Beni üç parça beyaz bez ile kefenleyiniz" diye vasıyyet etmişti. Cenâzesi yıkanıp kefenlendi ve namazından sonra defn edildi. Vefât ettiğinde 62 yaşında idi. Ebced hesabıyla doğum târihi Sıdk kelimesi: 194, ölüm târihi ise, nûr kelimesi: 256'dır. Vefâtından birkaç gün sonra, mezarından güzel bir koku çıkmaya başladı ve günlerce devam etti. Mezarına doğru bilezik gibi bir ışık hâlesi indi. Görenler hayret ettiler. Hücum edip toprağından götürmeye başladılar. Öyle ki, kabir açılacak duruma geldi. Her ne kadar mezarı korumak için bekçi tutulmuşsa da, halkın hücumu önlenemedi. O zaman mezarın çevresine ağaçtan bir engel yaptılar. Böylece gelenler o engelden geçip kabre yanaşamadılar.

Recâ bin Mûrcî, "O, Allahü teâlânın yeryüzünde yürüyen âyetlerinden bir âyet idi" demiştir.

Necm bin Fadl anlatır: "Rü'yâmda Peygamber efendimizi gördüm. İmâm-ı Buhârî hazretleri arkasında idi. Resûlullah efendimiz bir adım hareket etse o da bir adım atıyor. Ayağını Resûlullahın (aleyhisselâm) kaldırdığı yere koyuyor, onun izi üzerinde, İmâm-ı Buhârî, gerek akranlarının ve gerekse hocalarının sonsuz iltifâtlarına kavuşmuştur. Ahmed İbni Hanbel, Horasan'ın, onun gibi birisini yetiştirmediğini söylemiş; Ali İbnu'l-Medînî de "İmâm-ı Buhârî, kendisi gibi birisini görmemiştir" demiştir. Ahmed İbn-i Hamdün ise, İmâm-ı Müslim'in, İmâm-ı Buhârî'ye gelip, ilimdeki üstünlüğünü

görerek alnından öptüğünü, sonra da ona şöyle dediğini nakletmiştir: “Müsâade et de, ayaklarını da öpeyim, ey üstâdların üstadı, muhaddislerin efendisi, hadîs illetlerinin tabîbi.” Bundan sonra İmâm-ı Müslim, bir hadîs hakkında suâl sormuş, cevâbını aldıktan sonra da ona şöyle demiştir: “Sana, yalnız hased edenler düşman olur; şehâdet ederim ki, dünyâda senin bir eşin daha yoktur.”

İmâm-ı Buhârî’nin (radıyallahü anh) ibâdetteki huşûu ve ihlâsı, o kadar fazla idi ki, bir defa namaz kılarken bir arı, kendisini tam on yedi defa soktuğu halde namazını bozmadı. Çünkü onun soktuğunu duymuyordu.

İmâm-ı Buhârî’ye babasından çok mal, para kalmıştı. Herkese iyilik ederdi. Çok cömerd idi. Mürüvvet, vera’ ve ihtiyât sahibi idi. Fakîrlere çok sadaka verir, talebelerinin ihtiyâçlarını kendisi karşılardı. Kendisi çok az yer, günde iki-üç badem ile iktifa ederdi. Dört sene hiç yemek yemeyip, sadece ekmek ile idâre etti. Bir zaman hastalandı. Doktorlar, “Bu hastalık, sadece kuru ekmek yemekden meydana gelmiştir” dediler. Bundan sonra bir bardak su ve ekmek ile idâre etti. Babası, “Malıma, bir dirhem haram ve şüpheli malın karıştığını bilmiyorum” dediği için, helâl mal olarak bildiği, yalnız babasının malından yerdi.

İmâm-ı Buhârî hazretleri, bayram günleri hariç bütün yılını oruçla geçirirdi. Şüphelilerden dâima kaçardı. Gıybetten çok korkardı. Buyurdu ki; “İsterim ki Rabbime kavuştuğumda hiç gıybet etmemiş olayım ve böyle bir şey için kimse beni aramasın.” Gecenin ilk saatlerinde biraz uyur, sonra kalkar ilim ve ibâdetle meşgûl olurdu. Üç günde bir hatim ederdi. Sonra duâsını yapıp; “Her hatim sonunda yapılan duâ makbûldür” buyururdu.

İmâm-ı Buhârî (radıyallahü anh) Bağdâd’a geldiğinde, orada bulunan hadîs âlimlerinden çoğu toplanıp, Hazreti İmâm-ı imtihan etmek istediler. Yüz tane hadîs-i şerîfin metin (Peygamber efendimizin mübârek sözleri) ve sened (bir hadîs-i şerîfi nakleden zâtların isim silsilesi) kısımlarının yerlerini değiştirdiler. Bu şekilde değiştirdikleri hadîs-i şeriflerden, bir kişiye on hadîs-i şerîf vererek, on kişiyi İmâm-ı Buhârî’ye (radıyallahü anh) gönderdiler. Bu kimseler, Hazreti İmâm’ın bulunduğu meclise gelip, her birisi yanlarında bulunan hadîs-i şerîfleri okuyup, “Bu hadîs-i şerîfi biliyor musunuz?” diye sordular. Hazreti İmâm-ı Buhârî, “Bu söylediğiniz şekilde bir hadîs-i şerîf bilmiyorum” buyurdular. On kişi, onar hadîs-i şerîfi okuyup bitirdikleri zaman, İmâm-ı Buhârî (radıyallahü anh) birinci kimseye dönüp, “Senin okuduğun birinci hadîs-i şerîfin metni böyle, isnadı da şöyledir diyerek, onların okudukları sıra ile birden yüze kadar hadîs-i şerîfleri, sened ve metinlerini doğru olarak okudu. Bunun üzerine orada bulunanların hepsi, Muhammed Buhârî’nin (radıyallahü anh) hafızasının kuvvetliliğini, hadîs ilmindeki yüksekliğini anlayıp kabûl ettiler.

Ebû Bekir Medînî şöyle anlatmıştır: “Birgün Nişâbûr’da İshâk bin Râheveyh’in yanında idik. İmâm-ı Buhârî de vardı. İshâk bin Râheyeyh bir hadîs-i şerîf okudu. Bu hadîs-i şerîfi Atâ Keyhârânî yazıp, rivâyet etmişti. İshâk bin Râheveyh İmâm-ı Buhârî’ye dönüp, “Keyhâran neresidir?” dedi. İmâm-ı Buhârî de “Yemen’de bir köydür. Hazreti Muâviye bin Ebî Süfyân, Eshâb-ı kiramdan birini oraya göndermişti. Atâ Keyhâran ondan iki hadîs-i şerîf işitmişti” dedi. Bunun üzerine İshâk bin Râheveyh “Ey Ebâ Abdullah (Buhârî), sanki sen aralarında yaşamış gibi bildin” dedi.

Yûsuf bin Mûsâ şöyle anlatmıştır: “Basra Câmii’nde idim. Birisi, ey ilim ehli, Muhammed bin İsmail Buhârî Basra’ya teşrîf etmiştir. İlminden istifâde etmek isteyenler gelsin, diye bağırdı. Gidip baktık ki, genç bir zât direk arkasında namaz kılıyordu. Namazını bitirdikten sonra, büyük bir kalabalık etrâfını sardı. Oturup, kendilerine hadîs-i şerîf yazdırmasını istediler. O da bu isteklerini kabûl edip, onlara söyleyip, yazdırdı. Sonra, onun geldiğini bağırarak ilân eden kimse tekrar bağırıp, Yarın da falan yerde hadîs-i şerîf imlâ ettirecek (yazdıracak) dedi.

Ertesi gün fıkıh âlimleri, hadîs âlimleri ve diğer âlimler, İmâm-ı Buhârî'nin yanına geldiler. Etrâfında toplananlar bin kişi kadardı. Ondan hadîs-i şerîf yazmak için bekliyorlardı. İmâm-ı Buhârî yazdırmaya başlamadan önce bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında "Ey Basra ehli! Ben genç birisiyim. Benden hadîs-i şerîf işitmek istediniz. Size herkesin istifâde etmesi için, bu Basra'da yetişen âlimlerden rivâyet ettiğim hadîs-i şerîfleri yazdıracağım" dedi. Oradakiler bu sözleri hayretle dinlediler. İmâm-ı Buhârî bu sözlerinden sonra etrâfını saran büyük kalabalığa hadîs-i şerîf yazdırmaya başladı. Sizin Basra şehrinden olan Abdullah bin Osman bin Hable bin Ebî Revad'dan naklediyorum. O da Şu'be'den, o da Mansûr'dan ve diğer râvilerden, onlar da Sâlim bin Ebî Ca'd'dan, bu da Enes bin Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: Bir köylü Nebî'ye (aleyhisselâm) gelip; "Yâ Resûlallah, insan kavmini sever" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) "Kişi sevdiği ile beraberdir" buyurdu. Bundan sonra İmâm-ı Buhârî şöyle devam etti: "Bu hadîs-i şerîf, sizde bu rivâyet yoluyla yok, siz bunu Mansûr'un, Sâlim'den rivâyeti ile biliyorsunuz" dedi. Sonra yazdırmaya devam ederek yazdırdığı her hadîs-i şerîf için, "Siz bunu şu râvilerin rivâyetiyle biliyorsunuz" diyerek hem kendi rivâyet ettiği râvi zincirini saydı, hem de Basralıların, aynı hadîs için bildikleri diğer rivâyet zincirini söyledi..."

Eserleri:

1- "Câmi-üus-Sahîh"; en büyük ve en meşhûr eseri budur. Sahîh-i Buhârî ismiyle tanınmıştır. Hadîs-i şerîfleri toplayan en kıymetli kitabdır. İslâm âlimleri söz birliği ile, "Kur'ân-ı kerîmden sonra en sahîh kitap Sahîh-i Buhârî'dir" buyurmuşlardır. Sahîh hadîsleri toplayan ilk hadîs kitabıdır.

İmâm-ı Buhârî, bu eserine (Sahîh) denilmesinin sebebini şöyle anlatıyor: "Rü'yâmda Peygamber efendimizi gördüm. Karşılarında oturuyordum ve elimde bulunan yelpazeyi sallayıp, mübârek vücûdunu serinletiyor, mübârek yüzüne yaklaşmak istiyen sinekleri uzaklaştırıyordum. Büyük zâtlar bu rü'yâmı, "Sen, Peygamberimiz aleyhisselâmın hadîs-i şerîflerini, O'nun (aleyhisselâm) sözü imiş gibi uydurulan yalanlardan ayırırsın"; şeklinde açıkladılar. Bundan sonra, çok uğraşarak, sahih hadîsleri topladım ve bu şekilde meydana gelen eserin ismi (Sahîh) oldu."

Bu kitabı, Mescid-i Haram'da yazdı. Her hadîs-i şerîfi yazmadan önce istihâre yapmıştır. Zemzem suyu ile gusledip, Kâ'be'de, makamın gerisinde iki rek'at namaz kılıp, koyduğu sağlam usûllere göre, sahîh olduğu kesin olarak belli olan hadîs-i şerîfleri yazmıştır. Bu kitabı müsveddeden temize çekme işini de, Medîne-i münevverede Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîfi ile minberi arasında "Ravda-i mutahhara"da yaptı. Bu eserini nasıl yazdığını kendisi şöyle anlatmıştır: "Câmi-üs-Sahîh kitabını, altıyüzbin hadîs-i şerîf arasından seçtim. Her hadîs-i şerîfi kitaba koymadan önce gusledip, iki rek'at namaz kılıp, istihâreye yattım. Ondan sonra hadîs-i şerîfi kitaba koydum. Bunları yapmadan hiçbir hadîsi yazmadım. Bu kitabı 16 yılda tamamladım." Bu kitapda 7275 hadîs-i şerîf vardır. Rumuzu "Hı" harfidir. İmâm-ı Buhârî: "Bu kitabta, sahîh hadîsleri bildirdim. Bununla beraber almadığım, ya'nî bu kitapta olmayan hadîsler, bunlardan çok fazladır" buyurmuştur.

Kütüb-i sitte denilen, altı sahîh hadîs kitabının en başta geleni, Sahîh-i Buhârî'dir. Bu eserde sahîh hadîsler, sika (güvenilir, sağlam) râvilerin rivâyetleri toplanmıştır. Bu hadîs-i şerîfler, rivâyet husûsunda râviler arasında ihtilâf bulunmayan hadîs-i şerîflerdir. Böylece râvi zinciri birbirine bağlanarak, asıl kaynağına gidilmiştir.

Buhârî-i şerîf 97 kitaba ve 3450 baba ayrılmıştır. Bu bölümler İbâdât, muamelât, siyer, megazî, mu'cizât ve Kur'ân-ı kerîm âyetlerinin tefsîrine dâirdir. Fıkhî mes'elelere önem verilmiş olup, metinler arasında fıkıha dâir izahlar yer almıştır.

Buhârî-i şerîfin, Ali el-Yunûnî tarafından istinsah edilen metni muteber olmuştur. Dikkat ve titizlikle yazılan bu nüshanın aslı, Kâhire'de Akboğa Medresesi kütüphânesindedir. Bundan başka, çok yazma nüshaları da vardır.

Ebû Muhammed Mûsenî (radıyallahü anh), Kur'ân-ı kerîmi ve Sahîh-i Buhârî'yi ta'zîm ve hürmet için, baştan sona kadar altın suyu ile yazdı. Allahü teâlânın kitabına ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine olan hürmet ve bağlılığının çokluğu sebebi ile, yapmağı göze aldığı bu çok zor ve ağır çalışma neticesinde, dokuz cildlik bir eser meydana geldi.

Sahîh-i Buhârî'nin çeşitli baskıları yapılmış olup, ilk baskısını 1894 senesinde İkinci Abdülhamîd Hân yaptırmıştır. Abdülhamîd Hân, İstanbul'daki yazma nüshalarını Mısır'a gönderdi. Mısır'da kurulan bir ilim heyeti tarafından, metinler incelendi. Nüsha farkları işâretlenmek sûretiyle, Yunûnî nüshası esas alınarak, Bulak'ta Emîriyye Matbaasında basıldı.

Sahîh-i Buhârî'nin pek çok şerhi yapılmıştır. Bu şerhlerden en meşhûrları şunlardır:

1-Aynî Şerhi: Umdet-ül-kârî, Bedrüddîn Aynî tarafından yapılmıştır. 25 cüz hâlinde basılmıştır.

2-İrşâd-üs-sârî: İmâm-ı Kastalânî tarafından yapılmıştır. Matbûdur.

3-Feth-ül-bârî: İbn-i Hâcer Askalânî tarafından yapılmıştır. 14 cilddir. Matbûdur.

4-Kirmânî Şerhi: Şemsüddîn Muhammed bin Yûsuf Kirmânî tarafından, el-Kevâkib-üd-dürârî ismiyle yapılan şerhdir. Matbûdur.

5-Hattâbî Şerhi: Ahmed bin Muhammed el-Hattâbî, İ'lâm-üs-Sünen ismiyle şerh etmiştir.

Zeyn-üd-dîn Ahmed Zebîdî de mükerrer rivâyetleri birleştirerek, Buhârî-i şerîfi "Tecrid-i Sarih" ismiyle kısaltmıştır.

Bir kimse, Buhârî-i şerîfi hangi niyetle baştan sona kadar okuyup hatmederse, maksadı, en güzel şekilde hâsıl olur. Tâûn hastalığı zamanlarında bir evde okunsa, Allahü teâlâ o evde bulunanları tâûndan muhafaza eder.

Sözleri dinde senet olan çok yüksek âlimlerden bir çoğu, dert ve belâlardan, hastalık ve sıkıntılardan kurtulmak ve bir çok şeylere kavuşmak için, Buhârî-i şerîfi okuyup vesîle etmişlerdir. Böylece maksadlarını da elde etmiş ve onu kendileri için ilâç kabûl etmişlerdir. Hadîs âlimlerinden bir zât şöyle anlatıyor: "Karşılaştığımız müşkül hâllerde, kendim ve başkalarının sıkıntıdan kurtulmamıza vesîle olması için, yüzyirmi defa kadar Buhârî-i şerîf okudum. Her defasında hangi niyet ile okumuş isem, maksadım hâsıl oldu. Bu kitap hangi evde bulunursa, evi yanmaktan, hangi gemide bulunursa, o gemiyi batmaktan Allahü teâlâ korur."

2.Târih-ül-kebîr: Hadîs ricaline âit olup, hadîs-i şerîf râvilerinin hayatlarını ve hadîs ilmindeki durumlarını inceleyen bir eserdir. Sahasında ilk yazılan eserlerdendir. İmâm-ı Buhârî bu eserini, 18 yaşında iken, Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabri başında geceleri ay ışığında yazmıştır. Kendisi bu eseri hakkında şöyle demiştir:

"Bu eserimi üç defa gözden geçirdim. Öyle inceledim ki, eğer ondaki isnadlardan (senet) biri çıkarılsa, ehli olanlar bile onu anlayamaz. Gayet dikkatli ve sağlam hazırladım."

İshâk bin Râheveyh bu kitabı alıp, Abdullah bin Tâhir'e göstererek, böyle hârika bir eser gördün mü? demiştir. O da inceleyip, kitabın üstünlüğü karşısında hayrete düştüğünü belirtmiştir. Bu eser Haydarâbâd'da 1941-1954 senelerinde dört cild hâlinde, 1959-1963 senelerinde de üç cild hâlinde basılmıştır.

3.Târihu'l-evsât: Târihu'l-kebîr'in kısaltılmışıdır.

4.Târih-üs-sagîr Târihu'l-kebîr'in bir özetidir.

5.Kitâbu zuafâis-sagîr: Zayıf râvilerin hâllerinden bahseder.

6.Et-Târihu fî ma'rifetiruvat-ül-hadîs ve mükat-ül-asar-ı ve's-sünen ve temyizû sikâtihin min züafaihim ve târihu vefâtıhim.

7.Et-Tevârihu'l-ensâb: Ba'zı şahısların özel hâllerinden bahseder.

8.Kitabü'l-kûna: Râvilerin künyelerinden bahseder.

9.Edebü'l-müfred: Ahlâk hadîslerini toplayan bir eserdir.

10.Ref-ul-yedeyn fi's-salâti.

11.Kitâbu kırâati half'i imâm.

12.Halku'l-efali'-ibâdî ve reddi ale'l-Cehmiyye: Cehmiyye mezhebinin görüşlerini reddeden bir kitaptır.

13.El-Akideyahutet-Tevhîd: Akâid konu sunda yazılmış bir eserdir.

14. Abârü's-sıfat: Hadîsle ilgili bir eserdir.

15.Birrü'l-vâlideyn.

16.El-Câmi-ul-kebîr.

17.Et-Tefsîr-ül-kebir.

18.Kitâb-ül-hibe.

19.Kitâb-ül-eşribe.

20.Kitâb-ül-mebsut.

21.Kitâb-ül-ilel.

22.Kitâb-ül-fevâid.

23.Esmâ-üs-Sahâbe.

İmâm-ı Buhârî hazretlerinin rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden bir kısmı şunlardır:

"Allahü teâlâ, iyiliklerin ve fenâlıkların yazılmasını emretti. Sonra bunları açıkladı. Bir kimse bir iyilik yapmaya niyetlenir de yapamazsa, Allah kendi nezdinde o kimse için tam bir iyilik sevâbı yazar ve bu sevâbı yediyüze ve daha fazlasına kadar çıkarır. Ve eğer fenâlık yapmaya niyetlenir de sonra vazgeçerse, Allah onun için tam bir iyilik sevâbı yazar. Eğer kötü işe hem niyetlenir, hem de onu yaparsa, Allah o kimse için bir günah yazar."

"Sizden evvel geçenlerden üç kişi yola çıktılar. Geceyi geçirmek için bir mağaraya girdiler. Derken dağdan bir taş düştü ve mağaranın ağzını kapattı. Bunun üzerine şöyle dediler: "İyi amellerimizle duâ etmekden başka bizi buradan kimse kurtaramaz." içlerinden birisi, "Allahım, benim çok ihtiyâr annem ve babam vardı. Onlardan evvel, ne çocuklarıma, ne de hayvanlarıma bir şey içirmezdim. Günün birinde odun toplamak için uzaklara gitmiştim. Onlar uyuyuncaya kadar dönemedim. Akşam kahvaltılarını hazırladım, fakat onları uyumuş buldum. Onları uyandırmayı ve onlardan evvel ailece akşam sütü içmeyi hoş görmedim. Çanak elimde olduğu hâlde, onların uyanmalarını bekledim. Nihâyet sabah ışıdı. Çocuklar ayaklarımın altında açlıktan ağlıyorlardı. Derken annem, babam uyandılar ve akşam sütlerini içtiler. Allahım! Eğer bu işi senin rızân için yapmışsam, bu taştan çektiğimiz belâyı bizden uzaklaştır dedi. Taş bir parça açıldı. Lâkin çıkılacak gibi değildi, ikincisi şöyle dedi: "İlâhî! Amcamın bir kızı vardı ki, onu herkesten ziyâde seviyordum. (Bir rivâyete göre; bir erkek bir kadını ne kadar sevebilirse, ben de o kadar seviyordum.) Onunla birleşmek istedim. Lâkin teklifimi kabûl etmedi. Bir kaç sene sonra bir kıtlığa uğrayınca bana başvurdu. Kendisini bana teslim etmek şartıyla ona yüz yirmi altın verdim. Kabûl etti. Bu sûretle fırsat elverince, "Allahtan kork da, haksız olarak bana yaklaşma" dedi. Ben de Allahtan korkarak, bu çok sevdiğim kadından uzaklaştım, verdiğim altınları da ona bıraktım. Allahım, eğer bu işi sırf senin rızânı kazanmak için yapmış isem, içinde bulunduğumuz belâyı üzerimizden gider" diye yalvardı. Mağaranın kapısı biraz daha açıldı. Yine çıkabilecek derecede değildi. Üçüncü şahıs da şöyle dedi: "Allahım! Ücretle amele tuttum ve ücretlerini verdim. Lâkin, yalnız biri ücretini alamadan bıraktı, gitti. Ben de onun ücretini çalıştırıp ürettim. O işçinin nâm ve hesabına mal çoğaldı. Bir müddet sonra o adam yanıma gelerek, (ücretimi ver) dedi. Ben de, "Şu gördüğün deve, öküz, koyun, senin ücretinden üremiştir, al götür" dedim. O da, "Ey Allahın kulu. Benimle alay etme" dedi. "Seninle alay etmiyorum, doğruyu söylüyorum" dedim. Bunun üzerine malları aldı ve hepsini sürüp götürdü. Hiçbir şey bırakmadı, ilâhî! Eğer bunu senin rızân için yapmışsam, içinde bulunduğumuz belâyı üzerimizden def et" dedi. Taş mağaranın ağzından kaydı, onlar da çıkıp yürüdüler."

"Kulunun tövbesinden dolayı Allahü teâlânın sevinci, sizden birinizin ıssız çölde devesini kaybedip de, tekrar bulduğundaki sevincinden daha fazladır."

“Güçlü kimse insanları güreşte yenen değil, belki hiddet ânında kendisini zapteden, irâdesine sâhib olandır.”

“Benî İsrail’de ala tenli, kel ve kör üç kimse vardı. Allahü teâlâ bunları sınamak (ya’nî durumlarını kendilerine göstermek) istedi. Bunlara bir melek gönderdi. Melek, ala tenliye geldi. “En ziyâde ne istiyorsunuz?” diye sordu. Ala tenli, “Güzel renk ve güzel deri, beni insanlara iğrenç gösteren şeyin, benden giderilmesini isterim” dedi. Melek hemen onu sıvadı iğrenç hâl ondan gitti ve rengi güzelleşti. Melek ona, “Hangi malı en çok seviyorsun?” dedi. Ala tenli adam “Deveyi yâhud ineği” dedi. (Bunun hangisini söylediği hakkında râvinin tereddüdü vardır.) Ona, on aylık gebe bir dişi deve verildi ve melek, “Allah bunu senin için bereketli kılsın” dedi. Sonra kelin yanına gitti ve “En ziyâde arzuladığın şey nedir?” diye sordu. O da “Güzel saç ve insanları benden iğrendiren bu şeyin benden giderilmesi” dedi. Melek hemen onu sıvadı, iğrenç hâl ondan gitti ve güzel saç bitti. Sonra melek ona, “Hangi malı çok seviyorsun?” dedi. “İneği en çok seviyorum” dedi. Ona, gebe bir inek verildi. Melek, “Allah, bunu senin için bereketli kılsın” dedi. Sonra körün yanına geldi ve “En ziyâde ne arzu ediyorsun?” diye sordu. Kör “Cenâb-ı Hak benim gözlerimi iade etsin de, insanları göreyim” dedi. Bunun üzerine melek, bunun gözünü sıvadı. Allahü teâlâ körün gözünü iade etti. Melek, “En ziyâde hangi malı seviyorsun?” dedi. “En ziyâde koyunu seviyorum” dedi. Bunun üzerine kendisine üreyebilen koyun verildi. Bu hayvanlardan deve ve inek yavruladı. Koyun kuzuladı. Bu üç kimseden birinin bir vadiyi dolduran devesi, öbürünün bir vadiyi dolduran ineği ve diğerinin bir vadiyi dolduran koyunu oldu. Sonra melek, tekrar dönüp ala tenli’nin eski kıyâfetine bürünerek, onun yanına geldi ve “Fakîr adamım, yoluma devam etmek imkânlarım kalmadı. Bu sebeple bu gün ulaşmak istediğim yere ancak Allahın, sonra senin yardımın sayesinde varabileceğim. Rengini ve cildini güzelleştiren zâtın hakkı için, senden bir deve istiyorum ki, onunla seferimi sonuna erdireyim” dedi. Ala tenli adam “Verilmesi lâzım gelen yer çok” dedi. Bunun üzerine melek, “Ben seni tanır gibi oluyorum. Sen ala tenli idin, insanlar senden iğrenirlerdi, Fakîrdin. Allah sana mal verdi, değil mi?” dedi. Ala tenli adam, “Mal bana dedemden, babamdan miras olarak intikâl etti” dedi. Melek, “Eğer yalan söylüyorsun, Allah seni evvelki hâline koysun” dedi. Kelin kılık-kıyâfetine girerek, onun yanına geldi. Buna da ötekine söylediği gibi söyledi. Bu da öteki gibi cevâb verdi. Melek buna da, “Eğer yalan söylüyorsun, Allah seni evvelki hâline iade etsin” dedi. Körün kılık kıyâfetine girerek, onun yanına geldi ve “Yolcu ve fakîr bir adamım. Seferimi devam ettirmek çâreleri kalmadı. Bugün ancak Allahın, sonra senin yardımın sayesinde maksada varabileceğim. Senin gözlerini iade eden zât hakkı için, senden bir koyun isterim ki, onunla seferimi devam ettireyim” dedi. Bunun üzerine kör şöyle dedi: “Ben kördüm. Cenâb-ı Allah gözlerimi iade etti. Bunun için istediğini al, istediğini bırak. Allaha yemîn ederim ki, Allah için aldığın hiçbir şeyde sana müşkülat çıkarmıyacağım” dedi. Melek “Malın senin olsun. Bu sizin için bir imtihandı. Allah senden râzı oldu ve arkadaşlarına gazâb etti” dedi.”

“Allahü teâlâ buyurdu ki: (Bir kimse benim velîlerimden birine düşmanlık ederse, ona karşı harb ilân ederim)”

“Münafığın alâmeti üçtür: Söylerse yalan söyler. Söz verirse sözünde durmaz. Kendisine bir şey emânet edilirse hıyânet eder.”

“Bir kimse kardeşinin haysiyetine, yâhud malına haksız olarak taarruz etmiş ise, altın, gümüş bulunmayan (paranın geçmediği) günden (kıyâmetden) evvel onunla helâllaşsın. Aksi takdîrde yaptığı zulüm nisbetinde, onun iyi amellerinden alınıp, hak sahibine verilir, iyiliği yoksa, hak sahibinin günahından alınıp, haksızlık eden, adama yükletilir.”

“Müslüman, müslümanın (din) kardeşidir. Müslüman, kardeşine zulm etmez ve onu düşman eline vermez, (himâye eder). Her kim müslüman kardeşinin yardımında bulunur ve onun ihtiyâcını temin ederse, Allah da ona yardım eder. Her kim, bir müslümanın sıkıntılarından birini giderirse, cenâb-ı Hak buna mukabil, ondan kıyâmet sıkıntılarından birini def

eder. Her kim, bir müslümanın ayıbını örterse, Allahü teâlâ âhırette onun ayıbını örter.”

“Hepiniz çoban ve muhafızsınız, maiyetinizde bulunanların hukukundan mes’ûlsünüz. İş başındakiler de muhafızdır, me’murlarından mes’ûldür. Kadın da kocasının evinde bir muhafızdır. O da ondan mes’ûldür. Hülâsa, hepiniz muhafızsınız ve maiyetinizdekilerden mes’ûlsünüz.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) Peygamber efendimize (aleyhisselâm) “Allah katında en sevgili amel hangisidir?” diye sordu. Peygamber aleyhisselâm, “Vaktinde eda olunan namazlar”buyurdu. “Namazdan sonra hangi amel daha sevgilidir?” diye sordu. “Ana babaya iyilik etmekdir” buyurdu. “Bundan sonra hangisidir?” diye sorunca Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Allah yolunda cihaddır” buyurdular.

“Büyük günahlar; Allaha şerik koşmak, ana ve babaya âsî olmak, haksız yere adam öldürmek ve yalan yere yemîn etmektir.”

Bir kimse Peygamber efendimize gelerek “Yâ Resûlallah! Bir kavmi seven, fakat onlar gibi amel edemiyen kimse hakkında ne buyurursunuz?” diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm), “İnsan sevdiği ile beraberdir” buyurdular.

“Yedi sınıf insan vardır ki, Allahü teâlâ onları hiç bir gölge bulunmayan günde, Arş’ının gölgesinde gölgelendirir. 1. Adâletli devlet reîsi, 2. Allahü teâlâya ibâdetle büyüyen genç, 3. Kalbi mescidlere bağlı kimse, 4. Birbirini Allah için seven, Allah için bir araya gelen, Allah için ayrılan iki kişi, 5. Mevki sahibi olan güzel bir kadın tarafından, arz-ı nefs için çağırıldığı halde (Ben Allahtan korkarım) cevâbı ile mukâbele eden kimse, 6. Sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak şekilde gizli sadaka veren kimse, 7. Tenha yerde Allahı zikrederek, gözleri yaşla dolup taşan kimsedir.”

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) devesinin terkisine bindirdiği Muâz’a (radıyallahü anh) üç defa “Yâ Muâz!” diye hitâb etti. O da her defasında, “Lebbeyk (buyur) yâ Resûlallah” dedi. Bunun üzerine, “Bir kimse, Allahtan başka Hak ma’bûd olmadığına ve Muhammed’in (aleyhisselâm) Allah’ın kulu ve Resûlü olduğuna, samîmi olarak şehâdet ederse, Allah ona Cehennemi haram eder” buyurdu. Muâz (radıyallahü anh) “Yâ Resûlallah! Bu müjdeyi halka haber vereyim de sevinsinler” deyince, Peygamber efendimiz, “Söylersen onlar buna güvenirler, (faydalı iş yapmaz olurlar)” buyurdu. Muâz (radıyallahü anh) (Mes’ûliyetinden korktuğu için) vefât ederken bunu söyledi.

Bir kimse, Peygamber (aleyhisselâm) efendimize gelerek “Açlıktan takatim kesildi” dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) zevcelerinden birine haber gönderdi. O da “Seni Hak Peygamber olarak gönderen Allaha yemîn ederim ki, yanımda, sudan başka birşey yoktur” dedi. Diğerine gönderildiğinde, o da evvelki gibi cevap verdi. Hattâ hepsi aynı cevâbı verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm), “Bu gece bunu kim misâfir edebilir?” buyurdu. Ensârdan biri, “Yâ Resûlallah, ben misâfir ederim” dedi. O misâfiri evine götürdü. Hanımına, “Peygamber aleyhisselâmın misâfirine ikram edebilmemiz için birşeyler hazırla” dedi. Diğer bir rivâyete göre, “Yanında yemekten ne var?” dedi. Hanımı, “Çocukların yiyeceği kadar bir şey var” dedi. “Öyle ise onları bir şeyle avut, sofraya gelmek isterlerse onları uyut Misâfirimiz eve girince lâmbayı söndür” dedi. Misâfir gelince, sofrayı getirdi ve karanlıkta yemek yediler. Yemek az idi. Misâfir, karanlıkta yemeğin az olduğunu görmediği için karnını doyurdu. Ev sahibi ise, yemek yiyormuş gibi yaptı. Fakat aç olarak yattı. Ertesi sabah, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna geldiklerinde, Peygamber efendimiz “Bu gece misâfirinize yaptığınız muâmeleden, Allahü teâlâ râzı oldu” buyurdular.

“Muhakkak Allahü teâlâ aksıranı sever, esneyeni sevmez. Bu sebeble sizden biriniz aksırıp “Elhamdülillah” derse bunu işiten her müslümanın “Yerhamükellah” diye karşılaması gerekir. Esnemeye gelince, bu hâl şeytandandır. Sizden biriniz “esnediği zaman, imkân nisbetinde onu önlemeye çalışsın, zîrâ sizden biriniz esnediği zaman, şeytan ona güler.”

“Her ayda üç gün oruç tutmak, bütün hayatını oruçla geçirmek gibidir.”

“Sizden biriniz oruçlu bulunduğu gün, çirkin söz söylemesin ve kimse ile çekişmesin. Şayet biri kendisine söver veya çatarsa (Ben oruçluyum) desin.”

“Çok oruç tutan vardır ki, orucundan kendisine faydası, yalnız açlık çekmesi, birçok namaz kılan vardır ki, namazından kendisine faydası, yalnız uykusuz kalmasıdır.”

“Sabahleyin evinden çıkıp, müslüman kardeşine selâm verene, Allahü teâlâ bir köle âzâd etmek sevabı verir.”

“Allahü teâlâ ilmi, âlimlerin sinelerinden çekip çıkarmakla almaz. Âlimlerin ölmesi ile alır. Âlimler kalmayınca, insanlar, câhilleri kendilerine rehber edinirler. O câhiller de ilimsiz, bilmeden fetvâ verirler. Kendileri doğru yoldan çıkarlar, başkalarını da çıkarırlar.”

“Yemeğe besmele ile başla. Sağ elinle, sana yakın olan taraftan ye.”

“Satışta, alışta ve borcunu istemekte müsamahakâr olan kimseye, Allahü teâlâ rahmet etsin.”

“Bir kimse Cum’a günü gusül eder, elinden geldiği kadar temizlenir, güzel koku sürünüp câmiye çıkar da, iki kimsenin arasına sokulmaya uğraşmaz ve kılabildiği kadar nafile namaz kılar, sonra imâm hutbeye başlayınca susup dinlerse, Allahü teâlâ Cum’a ile öbür Cum’a arasındaki günahlarını af ve mağfiret eder.”

“Kur’ândaki en büyük sûre, yedi âyet olan, her namazda okunan (Elhamdülillâhi Rabbilâlemin)’dir.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: “Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) efendimiz beni, fıtır sadakası olarak verilen şeyleri gözetmeğe me’mur etti. Derken birisi gelip hurmayı avuçla almağa başladı. Bunun üzerine adamı tuttum. “Seni Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) götüreceğim” dedim. Adam “Elim dardadır. Ehl-ü ıyâl (çoluk, çocuk) sahibiyim. Müşkül durumdayım” diye yalvardı. Ben de salıverdim. Sabah oldu. Resûl-i ekrem efendimiz, “Yâ Ebâ Hüreyre! Akşamki tuttuğun esîr ne yaptı?” diye sordu. “Yâ Resûlallah! Fevkalâde ihtiyâç ve aile sahibi olduğundan bahsetti. Ben de ona acıdım ve salıverdim.” Peygamber aleyhisselâm, “O sana yalan söyledi. Tekrar gelecektir” buyurdu. Resûl-i ekrem efendimizin sözünden, onun tekrar geleceğini anladığımdan o adamı gözetledim. Geldi ve hemen hurmayı avuçlamaya başladı. Bunun üzerine “Seni Hazreti Peygambere götüreceğim” dedim. “Beni bırak. Çünkü ihtiyâçlıyım ve çoluk çocuk sahibiyim. Bir daha gelmem” dedi. Ben de acıdığım için bırakıverdim. Sabah olunca, yine Resûl-i ekrem efendimiz, “Ey Ebû Hüreyre! Akşamki tuttuğun ne yaptı?” diye sordu. “Aile sahibi ve ihtiyâçlı olduğunu anlattı. Ben de merhamet edip yol verdim” dedim. Resûlullah (aleyhisselâm), “Sana yalan söylemiştir. Yine gelecektir” buyurdu. Üçüncü gelişini bekledim. Geldi ve hemen hurmayı avuçlamaya başladı. Onu yakaladım ve “Seni Hazreti Peygambere götüreceğim. Bu üçüncü gelişindir. Gelmiyeceğini söylediğin halde tekrar geliyorsun” dedim. Bunun üzerine, “Beni bırak. Sana bir takım kelimeler öğreteyim. Allahü teâlâ o kelimelerle seni faydalandırır” dedi. “Kelimeler nedir?” diye sordum, şöyle dedi: “Yatağına girdiğinde Âyet-el-Kürsî’yi oku. Çünkü Allah’ın emriyle senin yanında dâima bir muhafız bulunur ve şeytan senden uzaklaşır. Bu hâl sabaha kadar devam eder” dedi. Ben de onu bıraktım. Sabah olunca, Resûlullah (aleyhisselâm);“Akşamki tuttuğun ne yaptı?” diye sordu. “Yâ Resûlallah! Allah tarafından bana faydası dokunacak birkaç kelime öğreteceğini söyledi. Ben de bıraktım” dedim. “O kelimeler nelerdir?” buyurması üzerine, “Yatağına girdiğinde, (Allahü lâ-İlâhe illâ Hüve’l-Hayy-ül-kayyûm) âyetini sonuna kadar oku. Böyle yaparsan Allahü teâlânın emri ile senin için bir muhafız bulunur ve şeytan senden uzaklaşır. Bu hâl sabaha kadar devam eder dedi.” dedim. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Dikkat et, o yalancı olduğu halde bu sefer doğru söylemiştir. Yâ Ebâ Hüreyre! Üç günden beri kimin, ile konuştuğunu biliyor musun?” buyurdu. “Hayır” dedim. “O şeytandır” buyurdu.

“İçinizde en sevdiğim kimse, huyu en güzel olanıdır.”

“Haya îmândandır, imânı olan Cennettedir. Fuhuş kötülüktür. Kötüler Cehennemdedir.”

“Kızdığı zaman istediğini yapabilecek bir kimse, kızmazsa, Allahü teâlâ kıyâmet günü onu herkesin arasından çağırır. Cennette istediğin hûrînin yanına git, der.”

“Benden sonra, müşrik olmanızdan korkmuyorum. Dünyâya düşkün olarak, birbirinizi öldürmenizden, böylece, geçmiş kavimler gibi helak olmanızdan korkuyorum.”

“Allahü teâlâ birine iyilik vermek dilerse, onu fıkıh âlimi yapar.”

Allahü teâlâ hadîs-i kudsîde buyurdu ki: “Kulum farzları yapmakla bana yaklaştığı gibi, başka şeyle yaklaşamaz. Kulum nafile ibâdetleri yapınca, onu çok severim, öyle olur ki, benimle işitir. Benimle görür. Benimle herşeyi tutar. Benimle yürür. Benden her ne isterse veririm. Bana sığınınca onu korurum.”

“İlim üstâddan öğrenilir.”

“Her meyyite, her sabah ve akşam kıyâmetteki yeri gösterilir. Cennetlik olana Cennetteki yeri, Cehennemlik olana, Cehennemdeki yeri gösterilir.”

“Münker ve Nekir melekleri, suâl ve cevaptan sonra meyyite, (Cehennemdeki yerine bak, Allahü teâlâ değiştirerek, sana Cennetteki yeri ihsân eyledi) derler. Bakar, ikisini birlikte görür.”

“Eğer gizli tutabilseydiniz, kabir azâbını, benim işittiğim gibi, size de işittirmesi için duâ ederdim.”

Eshâb-ı kiramdan (r.anhüm) Ümmü Süleym (radıyallahü anh) şöyle bildiriyor. “Resûlullah (aleyhisselâm) yanımda uyuyordu. Mübârek yüzü inci gibi terledi. Mübârek terlerini alıp bir yere koyarken, uyandı. “Yâ Ümmü Süleym! Ne yapıyorsun?” buyurdu. “Yâ Resûlallah! Mübârek teriniz ile, çocuklarımın bereketlenmesini istiyorum” dedim. “İyi yapıyorsun” buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâb-ı kirama, **“Birinin evi önünde nehir olsa, her gün beş kerre bu nehirde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?”** diye sordu. “Hayır, yâ Resûlallah” dediler. “İşte, beş vakit namazı kılanların da, böyle küçük günahları affolur” buyurdu.

“Ramazan ayı gelince, Cennet kapıları açılır. Cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar bağlanır.”

“Bir kimse, Ramazan ayında oruç tutmayı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını, Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günahları affolur.”

“Her asırda, her zamanda yaşıyan insanların en iyilerinden, seçilmişlerinden dünyâya getirildim.”

“İnsanların en hayırlısı benim asrımda yaşıyandır (Ya’nî Eshâb-ı kirâmdır) Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. (Ya’nî Tabiindir). Onlardan sonra da en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. Onlardan sonra gelenlerde, yalan yayılır. Bunların sözlerine ve işlerine inanmayınız.”

“Âlimler Peygamberlerin vârisleridir.

“Kabrimi ziyâret eden kimseye, şefaat etmem bana vâcib oldu.”

“Söylemediğim bir şeyi, hadîs diyerek yalan söyliyen, Cehennemde ateşden kazık üzerine oturtulacaktır.”

“İki şeyden birine kavuşan insana gıbta etmek, buna imrenmek yerinde olur. Allahü teâlâ bir kimseye İslâm bilgilerini ihsân eder. Bu da, her hareketini, bilgisine uygun yapar, ikincisi, Allahü teâlâ, birine çok mal verir. Bu kimse de malını, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği yerlere harceder.”

“İnsanın yediklerinin en hayırlısı, iyisi, bileği ile kazanıp yediğidir. Allahın peygamberi Dâvûd (aleyhisselâm) elinin emeği ile kazanıp yerdi.”

“Ekber-i kebâir (Büyük günahlar), bir şeyi Allahü teâlâya ortak etmek, adam öldürmek, anaya-babaya karşı gelmek, yalancı şâhidlik yapmaktır.”

“Ana-babayı ağlatmak, (onlara) isyan etmekdir ve büyük günahlardandır.”

“Kul vefât edince, bütün amellerinin sevâbı kesilir, üç ameli müstesna; sadaka-i câriye, kendisi ile faydalanılan şerefli bir ilim ve kendisine duâ eden sâlih bir evlât.”

“Kim rızkının bol olmasını ve ömrünün uzamasını severse, sıla-i rahm yapsın.”

“İnsanlara merhamet etmiyene, Allahü teâlâ merhamet etmez.”

“Allaha ve âhıret gününe îmân eden kimse, komşusuna iyilik etsin. Allaha ve âhıret gününe îmân eden kimse, misâfirine ikram etsin. Allaha ve âhıret gününe îmân eden kimse, hayır söylesin, yahut sussun.”

“Her iyilik bir sadakadır.”

“Benim adımı (kendinize, yahud birbirinize) **takınız. Künyemi de** (Ya’nî Ebü’l-Kâsım künyesini) **takınmayınız.** (Şu da ma’lûm olsun ki,) **Her kim beni rü’yâda görürse, hakîkatte beni görmüş olur. Zira şeytan, benim sûretime temessül edemez** (giremez)**. Bir de, her kim benim ağzımdan bilerek yalan uydurursa, Cehennemdeki yerine hazırlansın.”**

“(Mü’min) kul, kabrine konulup onun arkadaş ve yaranı geri dönüp gittiklerinde, meyyit, bunlar yürürken ayakkabılarının sesini bile muhakkak işitir. Ona (Münker ve Nekir adlı) iki melek gelir. Bunlar meyyiti oturturlar. Ve ona: “Muhammed (aleyhisselâm) denilen kimse hakkında ne bilirsin?” diye sorarlar. O mü’min de: “Samimî bildiğim ve size bildirmek istediğim şudur ki, Muhammed (aleyhisselâm) Allah’ın kulu ve Resûlüdür, diye cevap verir. Bunun üzerine melekler tarafından, Ey Mü’min! Cehennemdeki yerine bak, Allahü teâlâ bu azâb yerini, senin için Cennetten (yüce) bir makama tebdil eyledi, denilir. O mü’min, Cehennem ve Cennetteki iki makamını birden görür. Fakat kâfir veyahud münâfık olan meyyit (Meleklerin bu suâline karşı):
Muhammed (aleyhisselâm) hakkında bir şey bilmiyorum. Halkın O’na (Peygamber) dedikleri bir sözü (işitir), ben de halka uyup söylerdim, diye cevap verir. Bu iki melek tarafından bu kâfir veya münâfıka: Sen anlamaz ve uymaz olaydın! denilir, sonra bu kâfir veya münâfıkın iki kulağı arasına, demirden bir topuzla vurulur. O topuzu yiyince, kâfir veya münâfık şiddetli sayha ile bir bağırır ki, bu feryadı, insan ve cinden başka, bu ölüye yakın olan herşey işitir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Sahîh-i Buhârî

2) El-A’lâm cild-6, sh. 34

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 47

4) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 991

5) Eshâb-ı Kirâm sh. 205

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 188

7) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 4

8) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-1, sh. 27

9) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 212

10) Tabakât-ı Hanâbile cild-1 sh. 271

11) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 134

12) İrşâd-üs-sâri cild-1, sh. 31

13) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 541

14) Kâmûs-ül-a’lâm cild-2, sh. 1251

15) Tezkiret-ül-huffâz cild-2 sh. 555

16) Tabâkât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 100

17) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh. 24

18) Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 16

19) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 167

20) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 130

21) El-Lübâb cild-1, sh. 231

22) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 25

23) Fihrist sh. 230

24) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 52

25) Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh. 109

MUHAMMED BİN İSMÂİL EL-İSMÂİLÎ

Hadîs âlimi Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberden bilirdi. Künyesi, Ebû Bekr olup, babası İsmâîl bin Mihran’dır. Aslen Nişâbûrlu olup, orada yerleştiği için Nişâbûrî, babasının ismine nisbetle de İsmâilî denildi. Doğum târihi bilinmemekle beraber Nişâbûr’da doğduğu ve 295 (m. 908) yılında orada vefât ettiği bildirilmektedir.

İlim tahsili için, çeşitli memleketleri gezmesinden dolayı Rahhâl lakabıyla da anılan Muhammed bin İsmail Nişâbûrî; öncelikle Nişâbûr’da İbn-i İshâk bin Râheveyh ve Abdullah bin

Cerrah ve diğer âlimlerden; Irak'ta İbn-i Eret, Ka'b İbn-i Mükrim'den; Hicaz'da Mus'ab, İbn-i Ebî Ömer, Ya'kûb bin Humeyd ve akranlarından, Nasr bin Hanîn, Îsâ bin Za'be, Muhammed bin Remh ve diğer âlimlerden; Şam'da Hişâm bin Ammâr, Muhammed bin Musaffa ve Duhaym'dan başka; Îsâ bin Hammâd, Ahmed bin Ebî Havarî, Ebû Nuaym Halebî, İshâk bin Mûsâ Hatmî, Yahyâ bin Talha Yerbuî ve devirlerindeki diğer âlimlerden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendi.

Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle beraber ezberleyerek hafız olan Muhammed bin İsmail el-İsmâilî, zamanında Nişâbûr'da ehl-i hadîsin birinci dayanağı idi. Basra ve Şam âlimlerinin en iyilerinden olup, ilmini iyi muhafaza ederdi. Kendisinden önceki hadîs âlimlerinden. Zührî, Mâlik, Yahyâ bin Sa'îd, Abdullah bin Dinar, Mûsâ bin Ukbe'nin rivâyetlerini topladı, ömrünün sonuna doğru hastalanıp yatağa düşmesine rağmen, yine de hadîs çalışmalarına devam etti. Talebeleri hadîs-i şerîfleri okurlar, O da başıyla işâret ederek, müsbet veya menfî cevap verirdi. Hastalandığı 289 (m. 902) târihinden, vefâtına kadar geçen altı senede, hep böyle yaptı. İlim öğretmekten birgün geri kalmadı. Dünyâya kıymet vermez, elinde olanı insanlara ikram ederdi. Vaktini Allahü teâlâya ibâdet ve O'nun dînine hizmette geçirirdi.

Hasta yatağında dahi başıyla işâret ederek ilim öğreten bu büyük âlimden, kendisinden sonra insanlara rehberlik edecek ve müslümanların mes'elelerini halledecek olan pek kıymetli âlimler ilim öğrendiler. Bunlardan, Ebü'l-Abbâs Serrâc, Ebû Hamîd bin Şarkî, Ebû Bekr Ahmed bin Ali Râzî, Ebû Abdullah Ehram, Da'lec, İbn-i Nüceyd, Ali bin Hamşâz, Ebü'l-Abbâs Muhammed bin Hamdân, Ahmed bin İshâk Saydalânî ve oğlu Ebû Hasen Ahmed bin Muhammed bin İsmail gibi âlimler, kendisinden ilim tahsil edip hadîs-i rivâyet ettiler.

Kendisinden sonra gelen hadîs âlimlerinin, sika (güvenilir) olduğunda ittifâk ettikleri Muhammed bin İsmail el-İsmâilî'nin, hadîs âlimlerinin rivâyetlerini topladığı, kitabından başka, Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) hayatlarını, onların güzel ahlâklarını anlatan "Kitâb-üs-Sahâbe" adlı bir eseri daha vardır.

---

1) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 81

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 221

3) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 225

4) El-A'lâm cild-6, sh. 35

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 62

6) Keşf-üz-zünûn sh. 1432

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 682

MUHAMMED BİN MENSÛR ET-TUSÎ

Âlim ve âbid (çok ibâdet eden) bir zât. Künyesi, Ebû Ca'fer'dir. Tûsî diye meşhûrdur. 254 (m. 864) senesinde vefât etti. İsmail bin Aliyye, Süfyân bin Uyeyne, Affân bin Müslim ve Ahmed bin Hanbel hazretlerinin meclisinde bulunup, onların ders ve sohbetlerini dinlemiştir. Kendisinden de, Abdullah el-Begâvî, Yahyâ bin Sa'îd ve diğer âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Özellikle Ahmed bin Hanbel hazretlerinden kimsenin rivâyet etmediği şeyleri bildirmiştir. Ma'rûf-i Kerhî ve diğer büyük zâtların da sohbetinde bulundu. Ahmed bin Hanbel'e (radıyallahü anh), Muhammed bin Mensûr hakkında sorulduğu zaman: "Onun hakkında hayır ve iyilikten, çok namaz kılan birisi olduğundan başka birşey bilmiyorum" demiştir. Tûsî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Lâ ilahe illallah diyen mü'minlerden bir kısmı, günahları sebebiyle Cehenneme girerler. Bunu gören müşrikler onlara, Lâ ilahe illallah demeniz size faide vermedi. Siz de bizimle beraber Cehennemde yanıyorsunuz, derler. (Onların bu sözünden) Allahü teâlâ gazâba gelir ve Lâ ilahe illallah deyip

de Cehennemde yanan mü'minleri Cehennemden çıkarır. Onları hayat nehrine atar. Yanıkları iyileşir. Sonra Cennete girerler..."

Resûlullah efendimizin mübârek hanımlarından Hazreti Ümmü Seleme vâlidemiz şöyle bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Yeryüzünde kötülükler ortaya çıktığı zaman, Allahü teâlâ, yeryüzündekilere azâbını gönderir." Bunun üzerine ben: "Yâ Resûlallah! Onların arasında sâlih kimseler olsa da, Allahü teâlâ yine azâbını gönderir mi?" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm), "Evet, İnsanlara isâbet eden azâb onlara da, onlara da isâbet eder..." buyurdu.

Muhammed bin Mensûr et-Tûsî'nin kıymetli sözlerinden ba'zıları:

"Kalbde yakîn, dinde vera' (şübhelilerden sakınma), dünyâ için zühdü (dünyâya rağbet etmemek), haya ve ilmin olması, insanın se'âdetine ve akıbetinin iyi olacağına alâmetdir."

"Şu altı şey kendisinde bulunan kimsenin câhil olduğu anlaşılır: Birincisi, sebebsiz yere kızmak; ikincisi, fâidesiz yere konuşmak; üçüncüsü, yersiz nasîhatta bulunmak; dördüncüsü, sırrını herkese söylemek; beşincisi, herkese güvenmek; altıncısı, dostunu, düşmanından ayıramamak."

"Mü'minin dört alâmeti vardır. Sözü Allahü teâlâyı hatırlatır. Susması tefekkür (Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünmek ve âhırette başına gelecekleri hatırlamak), bakışı ibret, ilmi hayırdır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile, cild-1, sh. 218

2) Hilyet-ül-evliyâ, cild-10 sh. 216

MUHAMMED BİN MUHAMMED EŞ-ŞÂFİÎ

Büyük âlim İmâm-ı Şafiî hazretlerinin büyük oğlu. İmâm-ı Şafiî'ye, oğlunun ismi nedir, diye sorduklarında, "Ona isimler arasında en çok sevdiğim Muhammed ismini verdim" dedi. İmâm-ı Şafiî hazretleri vefât ettiği zaman, o bülûğ çağına gelmişti. Bu sırada Mekke-i mükerremede bulunuyordu. Künyesi, Ebû Osman'dır. 281 (m. 894) senesinde doğdu. Üç çocuğu vardı. Birisi, Abbâs bin Muhammed bin Muhammed. İkincisi, Ebû Hasen. Bu, daha sütten kesilmeden vefât etti.. Üçüncü çocuğu, Fâtıma'dır.

İmâm-ı Şafiî'nin (radıyallahü anh) Muhammed isminde başka bir oğlu daha vardır. Onun künyesi, Ebû Hasen'dir. Ebû Sa'îd bin Yûnus, onun İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) ile birlikte küçük yaşta Mısır'a geldiğini, 231 (m. 845) senesi Şa'bân ayında burada vefât ettiğini bildirmektedir.

Muhammed bin Muhammed, babasından meclislerinde bulunduğu Süfyân bin Uyeyne ve Ahmed bin Hanbel hazretlerinden rivâyetlerde bulunmuştur.

Ebû Osman, Cezîre'de kadılık yaptı. Burada ders verdi. Rivâyetlerde bulundu. O, Halep şehrinde uzun müddet kalıp, kadılık da yaptı.

Ahmed bin Hanbel hazretleri, Ebû Osman'a: "Ben seni üç husûsiyetinden dolayı seviyorum: Birincisi, Ebû Abdullah'ın oğlu (radıyallahü anh) olman; ikincisi, Kureyş kabilesinden olman, üçüncüsü, Ehl-i sünnet vel-Cemâat'ten olmandır" demiştir.

Yine Muhammed bin Muhammed eş-Şâfiî, Ahmed bin Hanbel'den (radıyallahü anh) şöyle nakleder: "Ben seher vakti altı kişiye duâ ediyorum. Baban İmâm-ı Şafiî de bunlardan birisidir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile, cild-1, sh. 315

2) Tabakât-ı Şâfiiyye, cild-2, sh. 71

3) Târîh-i Bağdâd, cild-3, sh. 198

MUHAMMED BİN NASR EL-MERVEZÎ

Büyük fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 202 (m. 817) senesinde Bağdâd'da doğup, 294 (m. 906) târihinde vefât etmiştir. Babası, Mervli'dir. Nişâbûr'da yetişip, büyüdü. İlim öğrenmek için, mühim ilim merkezlerini dolaştı. Sonra Semerkand'da yerleşti. Eshâb-ı kiramın ve onlardan sonrakilerin hükümlerle alâkalı fetvâlarını çok iyi bilirdi.

Yahyâ bin Yahyâ en-Nişâbûrî, Abdân bin Osman, Ebû Kâmil el-Cuhderi, İbrâhîm bin Münzir, Ubeydullah bin Muâz, İshâk bin Râheveyh ve daha başka âlimlerden ilim alıp rivâyette bulundu. Kendisinden de oğlu İsmail Muhammed bin İshâk er-Reşâdî, Abdullah bin Muhammed bin Ali el-Belhî gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır. Şafiî âlimlerinden çok istifâde etmiştir. Resûlullah efendimizin hadîs-i şeriflerini ve ma'nâlarını çok iyi bilirdi. Hattâ Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfi ve Eshâb-ı kirama âit hiçbir söz yoktur ki, onu Ebû Abdullah Mervezî bilmesin dense, bu söz yanlış olmaz diye söylenmiştir.

Âlimler der ki; İbn-i Mübârek, Yahyâ bin Yahyâ, İshâk bin Râheveyh, Muhammed bin Nasr el-Mervezî, Horasan'ın büyük âlimlerindendir."

Âlimlerin hakkında buyurdukları:

Hakim; "O, büyük bir fıkıh âlimi, asrının en büyük muhaddisi (hadîs âlimi), çok ibâdet eden bir zâttır."

Ebû Bekir es-Sayrafî: "Eğer, Muhammed bin Nasr, "Kasâme" kitabından başka kitap yazmasaydı; bu, onun için, büyük bir âlim olmasına kâfi gelirdi. Fakat o buna rağmen çok kitap yazmıştır."

İbn-i Ahrem: "O ticâret ortağı ile Nişâbûr'da yerleşince, ilim ve ibâdetle meşgûl oldu. Daha sonra Semerkand'a gitti. Ortağı Nişâbûr'da kaldı. Orada Muhammed bin Yahyâ'dan sonra müftî ve en önde gelen bir âlim idi. Yahyâ bin Muhammed bin Yahyâ ve ondan sonraki âlimler, onun fazîlet ve üstünlüğünü kabûl etmişlerdir."

Yine o, Ebû Abdullah Mervezî'yi şöyle anlatır: "Ondan daha güzel namaz kılan birisini görmedim. Kulağına sinek konsa, çok da rahatsız etse, yine kendisini ondan korumak için hiçbir hareket yapmazdı. Biz onun güzel şartlarına uygun, huşû' içinde namaz kılışına hayran kalırdık. O, namaz kılarken, yere dikilmiş bir ağaç parçası gibi hareketsiz dururdu. O, güzel huylu bir zât idi."

Muhammed bin Abdülvehâb es-Sekafî şöyle anlatır: "Horasan vâlisi İsmail bin Ahmed, her sene Muhammed bin Nasr'a dörtbin dirhem gönderirdi. Ayrıca, bu kadar dirhem de, kardeşi İshâk'tan ve Semerkandlılardan gelirdi. Onun çoluk-çocuğu olmadığı için, bunları fakîrlere dağıtırdı. Dünyâ malına düşkün değildi."

Yine kendisi şöyle anlatır: "Mısır'dan, Mekke-i mükerremeye gitmek üzere gemiye binmiştim. Yolda gemimiz battı, bütün eşyalarımız zayi oldu. Sonra bir kara parçasına çıktık ve kurtulduk. Yanımda hizmetçim vardı. Bu sırada çok susadım, hiç su bulamadım. Başımı hizmetçimin kucağına koydum. Artık çaresiz bekliyorduk. Bu sırada bir de ne göreyim. Elinde su testisi bulunan bir adam yanımıza geldi. Testiyi bize uzattı, alıp içtim ve hizmetçime de içirdim. Sonra yanımızdan gitti. Fakat nereden gelip, nereye gitti bilmiyorum."

Emîr İsmail bin Ahmed anlattı: "Semerkand'da bulunuyordum! Birgün bir yerde oturdum. Yanımda kardeşim İshâk da vardı. Biraz sonra, büyük âlim Ebû Abdullah Muhammed bin Nasr geldi. O gelince, ilmine hürmeten ayağa kalktım. Aradan bir müddet geçip, Muhammed bin Nasr gidince, kardeşim İshâk bana, "Sen, koskoca vâlisin, halktan birisi gelince ayağa

kalkıyorsun. Böyle idârecilik olmaz, diye sitem etti. O gün ben, kardeşimin bu sözüne çok üzüldüm. Akşam olup, yatmıştım. Rü'yâda Resûlullah efendimizi gördüm. Herhalde kardeşim İshâk da, yanımda idi. Resûlullah (aleyhisselâm) gelip, kolumu tuttu ve şöyle buyurdu: "Ey İsmail! Senin ve oğullarının mülkü dâim olsun. Çünkü sen, Muhammed bin Nasr'a ilminden dolayı hürmette bulundun." Sonra, kardeşim İshâk'a döndü: "Senin ve oğullarının mülkü devam etmesin. Çünkü sen, Muhammed bin Nasr'ı küçümsedin" buyurdu.

Muhammed bin Nasr ihtiyâr iken, bir çocuğunun olmasını arzu ediyordu. Bunu anlatan der ki: "Biz bir gün onun yanında idik. Bu sırada talebelerinden birisi gelip, gizlice ona bir şeyler söylemişti. Bunun üzerine ellerini kaldırıp, "İhtiyâr olduğum halde bana İsmail'i veren Allahü teâlâya hamd olsun" (İbrâhîm-39) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Sonra, avuçlarının içini yüzüne sürdü. O bu âyet-i kerîmeyi okumakla üç şeyin sünnet olduğuna işâret etti. Çocuğa isim koymak, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânına karşı hamd etmek, ona İsmail ismini koymak. (Çünkü, çocuğa Peygamberlerin (aleyhisselâm) isimlerini koymak sünnettir.)

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 246

2) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 315

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 489

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 650

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 21

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 216

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 78

8) Brockelman sup cild-1, sh. 258

MUHAMMED BİN OSMAN BİN EBÎ ŞEYBE

Fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Ca'fer olup, adı Muhammed bin Osman bin Ebî Şeybe İbrâhîm bin Osman'dır. Aslen Kûfelidir. Hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle beraber, ezbere bilen) idi. Muhammed bin Osman marifet ve dehâ sahibiydi. Târih ve diğer sahalarda kaleme aldığı değerli eserleri vardır. Kûfe'den Bağdâd'a gelmiş ve burada hadîs-i şerîfle meşgûl olmuştur. 297 (m. 910) yılında Bağdâd'da vefât etmiştir.

Muhammed bin Osman, bilhassa Bağdâd'da başta babası ve amcası Ebû Bekir Şeybe olmak üzere, el-Kâsım, Ahmed bin Yûnus, Müncâb bin el-Hâris, Sa'îd bin Amr el-Eş'âsî, Muhammed bin İmrân bin Ebî Leylâ, el-Alâî bin Amr el-Hanefî, Yahyâ el-Hâmânî, Yahyâ bin Maîn, Ali bin Medînî ve daha bunlar gibi birçok meşhûr âlimlerden hadîs-i şerîf öğrenmiş ve ilim tahsil etmiştir.

Muhammed bin Osman'dan, Muhammed bin Muhammed el-Bagandî, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd, el-Kâdî, el-Muhâmilî, Muhammed bin Mahled, Ebû Amr bin Semmâk, Ebû Bekir en-Neccâd, Ahmed bin Kâmil, İsmail bin Ali el-Hatbî, Ca'fer el-Huldî, Ebû Bekir eş-Şâfiî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir.

Derin ilim sahibi olan Muhammed bin Osman, âlimler tarafından takdîr edilmiştir. Sâlih Cezret, "O, sikadır", İbn-i Adiyy, "Ben, onun münker hadîsini görmedim. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfi zikrettim. Abdân'ın söylediğine göre, onda mahzur yoktur" ve el-Berkânî, "Ondan mahzurlu, bir hadîs işitmedim" demektedir. Hattâ yabancı kavimden ba'zı kişiler, Muhammed bin Osman'a "Ey Ebû Ca'fer, biz yabancı kavimdeniz. Bize ilim öğret" dediler. Bunun üzerine Muhammed bin Osman onlara "Sizin hakkınız var, komşularımın da hakkı vardır (Bağdâdlıların). Ben hasta olursam beni ziyârete geliniz. Ben ölürsem, cenâzemde bulununuz. Kabrimi ziyâret ederseniz, bana duâ ediniz" diye nasîhat ve istekte bulundu.

"İbn-i el-Münâdî, Muhammed bin Osman'ın, büyük bir âlim olduğunu şöyle ifâde etmektedir: "Hadîs âlimlerinin şöyle dediklerini işittik: Kûfelilerin hadîs âlimleri, Muhammed bin Osman, Mûsâ bin İshâk, Matîn ve Ubeyd bin Ganâm'ın ölümüyle son buldu.

Muhammed bin Osman'ın eserleri arasında Târih-i kebîr, es-Sünen fi'l-fıkh, el-Arş ve Saffe adlı eserleri zikredilebilir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd, cild-3, sh. 42, 47

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh 662

3) Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh. 226

4) Muntazam, cild-6, sh. 95, 96

5) Lisân-ül-mîzân, cild-5, sh. 280, 281

6) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-10, sh. 285

7) Keşf-üz-zünûn, sh. 276, 1438

MUHAMMED BİN OSMAN BİN EBÎ ŞEYBE

Fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi, Ebû Ca'fer olup, adı Muhammed bin Osman bin Ebî Şeybe İbrâhîm bin Osman'dır. Aslen Kûfelidir. Hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle beraber, ezbere bilen) idi. Muhammed bin Osman marifet ve dehâ sahibiydi. Târih ve diğer sahalarda kaleme aldığı değerli eserleri vardır. Kûfe'den Bağdâd'a gelmiş ve burada hadîs-i şerîfle meşgûl olmuştur. 297 (m. 910) yılında Bağdâd'da vefât etmiştir.

Muhammed bin Osman, bilhassa Bağdâd'da başta babası ve amcası Ebû Bekir Şeybe olmak üzere, el-Kâsım, Ahmed bin Yûnus, Müncâb bin el-Hâris, Sa'îd bin Amr el-Eş'âsî, Muhammed bin İmrân bin Ebî Leylâ, el-Alâî bin Amr el-Hanefî, Yahyâ el-Hâmânî, Yahyâ bin Maîn, Ali bin Medînî ve daha bunlar gibi birçok meşhûr âlimlerden hadîs-i şerîf öğrenmiş ve ilim tahsil etmiştir.

Muhammed bin Osman'dan, Muhammed bin Muhammed el-Bagandî, Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd, el-Kâdî, el-Muhâmilî, Muhammed bin Mahled, Ebû Amr bin Semmâk, Ebû Bekir en-Neccâd, Ahmed bin Kâmil, İsmail bin Ali el-Hatbî, Ca'fer el-Huldî, Ebû Bekir eş-Şâfiî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir.

Derin ilim sahibi olan Muhammed bin Osman, âlimler tarafından takdîr edilmiştir. Sâlih Cezret, "O, sikadır", İbn-i Adiyy, "Ben, onun münker hadîsini görmedim. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfi zikrettim. Abdân'ın söylediğine göre, onda mahzur yoktur" ve el-Berkânî, "Ondan mahzurlu, bir hadîs işitmedim" demektedir. Hattâ yabancı kavimden ba'zı kişiler, Muhammed bin Osman'a "Ey Ebû Ca'fer, biz yabancı kavimdeniz. Bize ilim öğret" dediler. Bunun üzerine Muhammed bin Osman onlara "Sizin hakkınız var, komşularımın da hakkı vardır (Bağdâdlıların). Ben hasta olursam beni ziyârete geliniz. Ben ölürsem, cenâzemde bulununuz. Kabrimi ziyâret ederseniz, bana duâ ediniz" diye nasîhat ve istekte bulundu.

"İbn-i el-Münâdî, Muhammed bin Osman'ın, büyük bir âlim olduğunu şöyle ifâde etmektedir: "Hadîs âlimlerinin şöyle dediklerini işittik: Kûfelilerin hadîs âlimleri, Muhammed bin Osman, Mûsâ bin İshâk, Matîn ve Ubeyd bin Ganâm'ın ölümüyle son buldu.

Muhammed bin Osman'ın eserleri arasında Târih-i kebîr, es-Sünen fi'l-fıkh, el-Arş ve Saffe adlı eserleri zikredilebilir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd, cild-3, sh. 42, 47

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh 662

3) Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh. 226

4) Muntazam, cild-6, sh. 95, 96

5) Lisân-ül-mîzân, cild-5, sh. 280, 281

6) Mu’cem-ül-müellifîn, cild-10, sh. 285

7) Keşf-üz-zünûn, sh. 276, 1438

MUHAMMED BİN SÂLİH (İBN-İ NATTÂH)

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Sâlih bin Mikrân el-Basrî olup, künyesi, Ebû Abdullah, lakabı Ebü’t-Teyyâh olup, İbn-i Nattâh diye meşhûrdur. Basra’da doğmuş olup, doğum târihi tesbit edilememiştir. Benî Hâşimin âzâdlı kölelerindendir. Uzun müddet Bağdâd’ta kalmış, büyük hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf öğrenmiş ve orada 252 (m. 866)’da vefât etmiştir.

İbn-i Nattâh; Yûsuf bin Atiyye, Avn bin Kehmes, Münzir bin Zenâd, Ertâf Ebî Hâtîm, Mu’temir bin Süleymân, Ebû Seleme Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Ebî Ubeyde Ma’mer bin Müsennâ, Esed bin Amr, Vâkıdî Ebü’l-Hasen el-Medâinî ve pek çok âlimden hadîs öğrenmiştir. Abbâs bin Ca’fer bin Ebî Tâlib, Abdullah bin Ahmed bin Yûnus, İbn-i Ebiddünyâ, Ahmed bin Ali el-Hazzâz, İbn-i Büceyr, Heysem bin Halef ve pekçok âlim de İbn-i Nattâh’dan hadîs rivâyetinde bulunmuşlardır.

İbn-i Hibbân onu, Sikât kitabında sika (sağlam, güvenilir) râviler arasında zikretmiştir. Onun haberlerinin ekserisi siyer-i Nebîye âit haberlerdir. Peygamberimizin hayâtını anlatan haberleri toplayan bir kitap te’lîf etmiştir. Abbasî devletinin târihini ilk yazan bu zâttır. İfhâz-ül-Arab, el-Büyûtât, ed-Devletü ve Maktel-i Zeyd İbni Ali gibi kitaplar te’lîf etmiştir.

İbn-i Nattâh, Ebû Hatim (Ertât) Abdullah bin Amr, Nâfi’, İbn-i Ömer’den (radıyallahü anh) rivâyet etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm), “Eğer ümmetime zor gelmiyeceğini bilseydim, onlara her namazda misvak kullanmayı emrederdim (ya’nî yapılması farz olurdu).” buyurdu.

1) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 357

2) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 582

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 227

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 88

MUHAMMED BİN SEHNÛN

Hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup, adı Muhammed bin Abdüsselâm Sehnûn bin Sa’îd bin Habîb et-Tanûhî’dir. Aslen Kayravânlı olup, 202 (m. 817 yılında doğmuştur. Muhammed bin Sehnûn, başta babası olmak üzere, birçok âlimden ders almıştır. 256 (m. 870) yılında Sâhil’de vefât etmiştir. Kabri Kayravân’dadır.

Muhammed bin Sehnûn, büyük fıkıh âlimi olan babasından fıkıh öğrenmiştir. Ayrıca İbn-i Ebî Hassân’dan, Mûsâ bin Muâviye, Abdulazîz bin Yahyâ el-Medînî ve diğer ba’zı âlimlerden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Bilâhare Medine’de Ebû Mus’ab ez-Zührî ve İbn-i Kâsib’le karşılaşmış ve her ikisinden de istifâde etmiştir.

Muhammed bin Sehnûn, kendisi gibi âlim olan babası vefât edince, onun meclisinde ders vermeye başladı. O, insanlar için huccetti. Asrında ilim bakımından ondan daha mütehassısı yoktu. Nitekim Îsâ bin Sehnûn’a, ilimde kimi daha hayırlı gördüğü sorulduğunda, Muhammed bin Sehnûn’u bildirmiştir. Ayrıca İbn-i Haris “O, mütekaddimînin (ilk gelen âlimlerin) hafızlarından ve münâzaracı âlimlerdendi. Çoğu te’lîf olan kitapları vardır. (200 kadar olduğu söylenir.)” İsmail bin Kâdı İshâk, “O, imâmın oğlu imamdır. Cihâda dâir 20 cüz kitap te’lîf eden, sadece Muhammed bin Sehnûn vardır ve Iraklılara karşı bununla iftihar ediyoruz” demektedir.

Resûlullah (aleyhisselâm) sünnetine önem veren Muhammed bin Sehnûn, Allah ve Resûlünün emirlerini hatırlayınca ağlardı.

Çok sayıda ve değerli eserleri kaleme alan Muhammed bin Sehnûn'un büyük bir âlim olduğunu, bundan anlamak mümkündür. Zîrâ o, Câmî (fen ilimlerini topladığı meşhûr büyük kitap), fıkıhla ilgili 60'a yakın kitap, Kitâb-üs-siyer, Kitâb fi'l-muallimîn, Risale fi's-sünnet, Kitâb-üt-tahrîm, Münâzara âdabı hakkında bir kitap (2 cüz), Kitâbu tefsîr-il-Muvattâ (4 cüz), Kitâb-ül-huccet ale'l-Kaderiyye, Kitâb-ül-huccet ale'n-Nasara, Kitâb-ül-imâme, Kitâb-ür-red ale'l-bekriyye, Kitâb-ul-vera', Kitâb-ül-îmân, Kitâb-ür-red alâ ehl-iş-şirk, Kitâb-ür-red alâ ehl-il-bid'at (3 kitap), Kitâb-ür-red ale'ş-Şâfiî, Kitâb-ür-red alâ ehl-il-Irak (cevaplardan ibâret 5 kitap), Kitâb-ut-târih (6 cüz) adlı eserlerin sahibidir, İbn-i Sehnûn'un 20 cüz siyer hakkında, 25 cüz emsal hakkında, 20 cüz kaza âdabı hakkında, 5 cüz ferâizle ilgili, 4 cüz ikrâr hakkında, 4 cüz târihle ilgili ve diğerleri de muhtelif ilimler hakkında olmak üzere 100 eserin olduğu da söylenir.

Vefâtından sonra rü'yâda görülen ve kendisine ne hâlde olduğu sorulan Muhammed bin Sehnûn, Allahü teâlânın âhırette kendisine 50 hûrî verdiğini söylemiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb, sh. 234

2) Tezkiret-ül-huffâz, cild-2, sh. 565

3) Şezerât-üz-zeheb, cild-2, sh. 150

4) El-A'lâm, cild-6, sh. 204

5) Mu'cem-ül-müellifîn, cild-10, sh. 169

MUHAMMED BİN SELÂM EL-BÎKENDÎ

Mâverâünnehir'de yetişmiş meşhûr hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Selâm bin Ferec es-Sülemî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. Bîkendli olduğu için "Bîkendî" denir. Bîkend, Buhârâ yakınlarında bir yerin adıdır. Hadîs ilminde ve diğer ilimlerde büyük bir âlimdir. 227 (m. 841) senesinin Safer ayında 64 yaşında iken vefât etti.

O, Ebû İshâk el-Fezârî, Abdullah bin İdrîs, Huşeym, Mervân bin Muâviye, Abdullah İbni Mübârek, Abd-ül-A'lâ bin Abd-il-A'lâ, Abdülvehhâb es-Sekafî, İsmail bin Iyâş, İsmail bin Ca'fer, İbn-i Uyeyne, Hâlid bin Abdullah, Yezîd bin Hârûn ve daha bir çok âlimden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de oğlu İbrâhîm, İmâm-ı Buhârî, Abdullah İbni Abdurrahmân ed-Dârimî, Ubeydullah bin Vâsıl, Ebû Tâhir Esbât el-Yesa', Ahmed bin Abdurrahmân bin Îsâ es-Sekâfî ve diğerleri ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin Selâm, hadîs imamlarının büyüklerinden idi. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yer dolaştı. İbn-i Hibbân ve Mâkûle, onun sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirdiler. Yahyâ bin Yahyâ şöyle anlatıyor: "Horasan'da iki ilim hazinesi vardı. Bunlardan bin İshâk bin Râheveyh ve diğeri ise Muhammed bin Selâm el-Bîkendî'dir." Sehl bin Mütevekkil, onun; "İlim öğrenmek ve yaymak için seksenbin dinar harcadım" dediğini bildirmektedir. Ubeyd bin Şüreyh, ondan; "Ben, 5000 civarında hadîs-i şerîf ezberledim" dediğini bildirmekte ve "Abdullah bin Selâm, büyük hadîs âlimlerindendi. O çok hadîs-i şerîf ezberlemiş, bunun için birçok seyahatler yapmıştır. Her ilimde çeşitli eserleri vardır. Onunla Ebû Hafs-ı Kebîr arasında yakın dostluk vardı. Halbuki ictihâdları farklıydı" dedi.

Gencer Târihi müellifi de, onun hakkında; "O, her ilme âit eser yazmıştır" demektedir.

İbn-i Ebî Hatim şöyle anlatıyor: Babama onu sordum. Babam da: "O sika, sadûk (rivâyetlerinde sağlam ve doğru) bir râvidir" dedi.

Birgün kendisine birisi geldi ve: "Ey Ebû Abdullah! Ben cinlerin sultânının elçisiyim. Sultânımız sana selâm ediyor ve diyor ki: "Senin bütün meclislerinde, cinler insanlardan fazladır."

Sohbetlerinde cinler de bulunur, ondan istifâde ederlerdi. Cinlere de fetvâ verirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 42

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 212

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 422

4) El-A’lâm cild-6, sh. 146

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 57

MUHAMMED BİN UBEYDULLAH EL-MÜNÂDÎ

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ubeydullah bin Yezîd el-Münâdî’dir. Künyesi, “Ebû Ca’fer”dir. Uzun seneler ilim öğrenip talebe yetiştirdi. Bağdâd’da Ramazan ayında ders verirken, 101 yaşındaydı 272 (m. 885) senesinde Ramazan ayının sonlarına doğru vefât etti.

Muhammed bin Ubeydullah; Secâ’ bin Velîd, Hafs bin Gıyâs, Ebû Üsâme, Yezîd bin Hârûn, Affân bin Müslim ve daha pek çok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf aldı. Kendisinden de, başta İmâm-ı Buhârî, Ebû Dâvûd, Abdullah el-Begâvî, Ebû Hüseyn, Muhammed bin Dâvûd el-Fukeyhî, İsmail es-Saffâr ve daha başka meşhûr âlimler hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Meşhûr âlimlerden olan Muhammed bin Ubeydullah, sika (güvenilir), sadûk (rivâyetleri sağlam), insanlar arasında çok sevilen ve çok ibâdet eden bir kimse idi.

İbn-i Ebî Hatim er-Râzî şöyle anlatıyor: “Babamla beraberdim. Ona Muhammed bin Münâdî’den soruldu. Babam: “O, sadûk bir âlimdir. Muharrem diye bilinen şehre yerleşmiştir” dedi.

El-Münâdî, Ömer bin Zîr el-Hemedânî’nin şöyle duâ ettiğini bildirdi: “Ey Allahım! Biz, en çok sevdiğin şey olan, “Senden başka ibâdet edilecek bir ilâh olmadığına inandık” sözü ile sana itaat ettik. Senin hiç sevmediğin şirk (ortak koşmak) ile de sana isyan etmedik. Bu ikisi arasında olan hatâlarımızı bağışla!”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şöyledir:

Eshâb-ı kiramdan Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) şöyle bildiriyor: “Resûlullah (aleyhisselâm) Ubey bin Ka’b’a (radıyallahü anh) “Allahü teâlâ, sana Kur’ân-ı kerîm okumanı, yahut okutmanı emrediyor” buyurdular. Ubey bin Ka’b (radıyallahü anh) da “Size ismimle mi bildirdi?” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): “Evet” buyurdular. Ubey bin Ka’b (radıyallahü anh): “Rabb-ül-âlemînin yanında zikredildim mi?” diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm): “Evet” buyurdular. Bunun üzerine Ubey bin Ka’b’ın iki gözünden yaş boşandı.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 302

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 163

MUHAMMED BİN YA’KÛB

Evliyânın meşhûrlarından ve tasavvuf âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ca’fer Feracî’dir. Samarrâlı olup, 280 (m. 884) senesinden sonra Remle’de vefât etmiştir. Haris bin Esed el-Muhâsibî’nin ve zamanındaki diğer tasavvuf âlimlerinin sohbetinde bulunup, tasavvufta yetişmiştir. İbâdetler ile ilgili ilimlerde meşhûr bir âlim olup, çok ibâdet ederdi. Fakirlere ve âlimlere çok yardım eder, borçlu olanların borçlarını öderdi. Tasavvuf ilmine dâir yazdığı eserleri vardır. Bunlardan ikisi meşhûr olup, Kitâb-ul-vera’ ve Sıfât-ül-müridîn adlı eserleridir.

İbn-i Merzibân es-Saykıl şöyle anlatmıştır: “Mekke-i mükerremeye gitmek üzere, yola çıkmak için hazırlanmıştım. Bir kişi ile, bu yolculukta arkadaş olmak üzere anlaştık. Yola çıkmadan önce, bize lâzım olacak şeyleri sayarak yanımıza

almamız gerektiğini söyledim. Arkadaş olduğum zât, ben hepsini aldım, başka bir şey satın alma, dedi. Beni deniyor zannettim. Nihâyet yola çıktık. Yolculuğumuz sırasında ihtiyâcımız olan yiyeceklerden ve içeceklerden bol bol çıkarıp ikram ediyordu. Kendi kendime, bunlardan ye fakat bedelini ödeyeceksin, diyerek mahcûb oluyordum. Bir taraftan da, fazla çıkarma, bir kısmını yanında taşırsın diyordum. Mekke'ye vardığımızda, yiyecekler karşılığında size ne kadar borcum var hesaplar mısınız ödeyeyim, dedim. Bunun üzerine o zât, sübhânallah, aklına gelen şeye bak, dedi. Ben ısrar ettiysem de kabûl etmedi. Sonra bu zâtın kim olduğunu sorup öğrendim ki, Muhammed bin Ya'kûb imiş."

Muhammed bin Ya'kûb hadîs ilminde de âlim olup, rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ikisi şunlardır: "Kim âhıret amelini dünyâ için yaparsa, onun için âhırette nasîb yoktur." "Bir kimse ilim talebi için çıkarsa, dönünceye kadar Allah yolundadır."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 287

2) El-A'lâm cild-7, sh. 145

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 117

MUHAMMED CEVÂD

Oniki imâmın dokuzuncusu. Künyesi, Ebû Ca'fer olup, ismi Muhammed Cevâd bin Ali bin Mûsâ Kâzım bin Ca'fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Zeynel Âbidîn bin Hüseyn bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Takî lakabı ile meşhûrdur. 195 (m. 810) târihinde, Receb ayının onunda Medine'de doğdu. 220 (m. 835) yılında Zilhicce ayının altısında Bağdâd'da vefât etti. Kabri, dedesi Mûsâ Kâzım hazretlerinin kabrinin arkasındadır.

Muhammed Cevâd (radıyallahü anh), Resûlullah efendimizin torunu olup, Hazreti Ali ile Hazreti Fâtıma'nın (r.anhümâ) evlâdlarındandır. Hazreti Hüseyn'in torunlarından olduğu için "Seyyid"dir. Muhammed Cevâd daha küçük yaşta, büyük ve derin bir âlim olmuştur. İmamlığı onaltı sene iki ay ondört gündür. Halîfe Me'mûn, kızı Ümmü Fadl'ı Muhammed Cevâd ile evlendirmiş, Medine'ye göndermiştir. Her yıl halîfe Me'mûn, Muhammed Cevâd'a onbin dirhem gönderirdi. Ali Nakî ve Mûsâ isminde iki oğlu, Fâtıma ve Emmâme isminde iki de kızı vardı. Muhammed Cevâd'ın menkıbeleri ve kerâmetleri çoktur.

Şöyle anlatılır: "Birgün halife Me'mûn ava çıkarken, bir çocuğun oynadığı sokaktan geçti. Geçtiği esnada, bütün çocuklar sokaktan kaçtı. Yalnız İmâm-ı Takî olduğu yerden ayrılmadı. Bunun üzerine halîfe Me'mûn ona yaklaşarak: "Ey çocuk! Bütün çocuklar kaçtığı halde, sen neden kaçmadın?" diye sorunca, İmâm-ı Takî: "Ey Emîr-ül-mü'minîn, yol dar değil ki, kenara çekilip genişleteyim. Suçum yok ki, senden korkup kaçayım. Senin suçsuz kişileri incitmeyeceğine inanıyorum" diye cevap verdi. Bu güzel yüzlü ve sözlü çocuk halifenin hoşuna gitti. Ona "Sen kimin oğlusun?" diye sorunca, "İmâm-ı Ali Rızâ'nın oğluyum" diye cevap verdi. Halife, İmâm-ı Ali Rızâ'yı rahmetle andı. Halife bir müddet gittikten sonra, av kuşu olan doğanı bir gölün yanında serbest bıraktı. Doğan bir süre sonra, pençesinde yarı canlı bir balıkla geri döndü. Halife bu duruma şaşırdı. Av dönüşü, yine aynı yoldan döndüler. İmâm-ı Takî'nin bulunduğu yere gelen halife, "Ey Muhammed! Benim av kuşumun bugün ne avladığını biliyor musun?" diye sordu, İmâm-ı Takî, "Evet, ey halife, Allahü teâlâ suda küçük bir balık yarattı. Halifenin av kuşu da bunu avladı ki, Resûlullahın (aleyhisselâm) sülâlesinin kerâmetleri meydana çıksın" diye cevap verdi. Me'mûn hayret içinde Muhammed Cevâd'ın yüzüne baktı ve "Sen gerçekten İmâm-ı Ali Rızâ'nın oğlusun" dedi. İmâm-ı Takî'ye ihsân ve ikramda bulunarak, onu yanına aldı.

Bir süre sonra halife Me'mûn meclisinde, "Kızım Ümmü Fadl'ı Muhammed Cevâd'a vermek istiyorum, sizler ne dersiniz?" diye, sorunca, veziri ve yakınları bu sözüne karşı çıkarak, "Bir öksüz çocuğa kızınızı nasıl veriyorsunuz?" diye sordular.

Halife onlara, “Küçük yaşta ilim ve ma’rifetine hayran kaldığım için kızımı ona veriyorum. Bağdâd ulemâsı arasında, ona cevap verecek âlim bulamıyorum” dedi. Onlar yine muhalefet edince, halife; “En derin âlimlerden bir tanesini seçiniz. Muayyen bir günde, Muhammed Cevâd ile imtihan ettirelim” dedi. Muhalifler, ulemâ arasında en meşhûr olan Yahyâ bin Eksem’i seçtiler, imtihan günü bütün devlet erkânı ve meşhûr âlimler geldiler. Muhammed Cevâd’ın ilmini anlıyamıyanlar, Yahyâ bin Eksem’e, “Senden Muhammed Cevâd’ı yenmeni bekliyoruz” dediler. Halife Me’mûn, Muhammed Cevâd’ı sağ tarafına, Yahyâ bin Eksem’i sol tarafına oturtarak, Yahyâ bin Eksem’e; “Sen yaşlı olduğun için önce sen sor” dedi. Yahyâ bin Eksem çeşitli ilim dallarından yüze yakın soru sordu. Muhammed Gevâd hepsinin cevâbını eksiksiz ve tam olarak verdi. Hiç itiraz edilecek durum olmayınca, Yahyâ bin Eksem sükût etti. Halife, Muhammed Cevâd’a dönerek: “Sen Yahyâ bin Eksem’e bir soru sor” dedi. Muhammed Cevâd Yahyâ bin Eksem’e dönerek: “Yâ Yahyâ! Sabahın erken saatlerinde bir adam bir kadına bakınca, bu bakış haram oluyor. Kuşluk zamanı aynı erkek, aynı kadına bakıyor, bu bakış helâl oluyor. Öğle zamanı olunca, bu erkeğin bu kadına bakması haram, ikindi zamanı gelince helâl oluyor. Akşam olunca tekrar haram, yatsı zamanında yine helâl, gece yarısından sonra tekrar haram oluyor. Şafak vakti tekrar helâl oluyor. Bu hanım, bu erkeğe bu zamanlarda neden helâl, neden haram oluyor?” diye sordu. Yahyâ bin Eksem: “Ey Resûlullahın torunu, lütuf edip bu suâlin cevâbını açıklarsanız, bize büyük ihsân etmiş olursunuz” dedi. Bunun üzerine Muhammed Cevâd: “Bu kadın bir câriye imiş. Sabahın erken saatlerinde bir adam ona şehvetle baktı, bu haram idi. Güneş çıktıktan sonra sahibinden satın alınca, kendisine helâl oldu. Öğle zamanı âzâd etti. Yine haram oldu. İkindi zamanı gelince onunla evlendi. Yine helâl oldu. Akşam olunca zihâr denilen yemîni edince, tekrar haram oldu. Yatsı vakti, zihâr yemînin keffâretini verince, tekrar helâl oldu. Gece yarısında tek talak ile boşadı, haram oldu. Sabah olunca bundan vaz geçti. Tekrar helâl oldu” diye bu soruyu açıkladı.

Yahyâ bin Eksem; “Allahü teâlâ senden râzı olsun, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) soyundan olmayana, bu mehâret ve ilim nasîb olmaz” deyince, halife Me’mûn buna sevinerek, o mecliste kızı Ümmü Fadl’ı Muhammed Cevâd’a nikahladı.

Me’mûn kızı Ümmü Fadl’ı Muhammed Cevâd’a nikâh edince, onları Medine’ye gönderdi. Muhammed Cevâd ve hanımı, akşam vakti Kûfe’ye vardılar. Muhammed Cevâd bir mescide girdi. Abdest almak için su istedi. Câminin avlusunda bulunan ve meyve vermemiş olan bir sidre ağacının dibinde abdest aldı. Namaz kıldıktan sonra ağacın yanına geldiler. Ağaç taze meyve vermişti. Meyve çok tatlı ve çekirdeği yoktu. Câmi cemâati o meyvelerden bereketlenmek için yediler.

Ümmü Fadl, bir gün babası halife Me’mûn’a bir mektûb yazarak, İmâm-ı Takî’nin kendisinin üzerine başka bir hanım almak istediğini şikâyet etti. Halife Me’mûn cevap yazarak, “Seni İmâm-ı Takî’ye verirken, Cenâb-ı Hakkın ona helâl ettiğini haram etmedim. Bundan sonra bana bu konuda şikâyet mektûbu yazma” dedi.

Ebû Hâlid adında bir zât şöyle anlatır: “Irak’da iken, Şam’da bir kişinin Peygamberlik da’vâsı ettiği için zincirlere bağlanarak hapse atıldığını duydum. Delice konuşuyor ve acâib bir hikâye anlatıyor, dediler. Ben merak ederek, o tutuklunun yanına gittim. Aklı yerinde idi. Başına gelenleri anlat deyince “Ben Şam’da Hazreti Hüseyn’in başının bulunduğu söylenilen câmide devamlı ibâdet ederdim. Bir gece ibâdet ederken, aniden mübârek yüzlü bir şahıs karşıma çıktı. Bana “Kalk beni takib et” dedi. Az bir süre yürüdükten sonra Kûfe câmisinde kendimi gördüm. Bana “Bu câmiyi tanıyor musun?” diye sorunca, “Evet, Kûfe câmisidir” dedim. Doğrudur dedikten sonra, iki rek’at namaz kıldık. Sonra o zât çıktı. Ben onu takip ettim. Kısa süre sonra kendimi Peygamber efendimizin (

aleyhisselâm) Medine’deki mescidinde buldum. Peygamber efendimize (aleyhisselâm) selâm verdikten sonra, orada da iki rek’at namaz kıldık. Sonra o zât çıktı. Ben onu takip ettim. Kısa bir süre sonra kendimi Kâ’be’nin yanında gördüm. Kâ’be’yi tavaf ettikten sonra o zât bana, yine “Beni takip et” dedi. Bir müddet sonra o zât kayboldu. Baktım ki, Şam’daki câmideyim. Bu hâle hayret ettim. Bir sene bunun te’sîrinden kurtulamadım. Bir sene sonra yine aynı gece, o zâtı mescidde yanımda gördüm. Bir sene önce yaptığımız herşeyin aynısını yaptık. Benden ayrılacağı sırada kendisine, “Sana bu kuvvet ve kudreti veren Rabbin hakkı için siz kimsiniz?” diye sorduğumda; “Ben Muhammed Cevâd bin Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca’fer Sâdık’ım” dedi ve ayrıldı. Daha sonra ben bu durumu anlattım. Şam’ın vâlisi olan Muhammed bin Abdülmelik duymuş, beni çağırdı. Bana bu hâdiseyi sordu. Ben de başından sonuna kadar anlattım. Sen deli olmuşsun diye beni buraya, ellerimi ve ayaklarımı bağlayarak hapsetti” dedi. Ben durumu vâliye bir mektûb ile bildirdim. Mektûbun arkasına vâli şunu yazmıştı: “Bir gecede o şahsı, Şam’dan Kûfe’ye, Kûfe’den Medine’ye, Medine’den Mekke’ye ve oradan Şam’a götüren kimse, onu bizim zindandan kurtarsın.” Ben bunu okuyunca çok üzüldüm. Durumu o zâta bildirmek için hapishâneye gittiğimde, vâlinin adamları ve bekçiler telâş içinde idiler. Sebebini sordum. Bana: “Zincirlerle bağlı olan deli, bu gece hapishânenin hiçbir kapısı açılmadan, hiçbir duvarı delinmeden kaçmış gitmiş. Kimin tarafından kurtarıldığı bilinmiyor” dediler. Bunu duyunca Allahü teâlâya hamdü senalar ettim. Ve onu oradan, Muhammed Cevâd’ın kurtardığına inandım.”

Bir zât anlatır: “Birgün arkadaşımla sefere çıkmak için İmâm-ı Takî hazretlerine veda etmeye gittik. İmâm-ı Takî, bize yarın gitmemizi buyurdu. Arkadaşım benim eşyalarım gitti, diyerek yola çıktı. Gece konakladığı yere sel geldi. Onu alıp götürdü.”

Başka bir zât ise şöyle anlatır: “Birgün İmâm-ı Takî’nin huzûruna vardım. Falan sâliha hanım size duâ ediyor, kendisine kefen yapılması için bir elbisenizi istiyor, dedim. Bana, “O sâliha hanımın elbiseye ihtiyâcı kalmamıştır” buyurdu. Ben bu sözün ma’nâsını anlıyamamıştım. Daha sonra duydum ki, o sâliha hanım vefât edeli onüç veya ondört gün olmuş.”

İmâm-ı Takî, halife Me’mûn vefât edince, “Bizim kurtuluşumuz otuz ay sonradır” buyurdu. Halife Me’mûn’un vefâtından otuz ay sonra zevcesinin amcası halîfe Mu’tasım ile görüşmek için Bağdâd’a gittiği sırada vefât etti.

İmâm-ı Takî hazretleri buyurdu ki:

“Zulüm ile amel eden, zâlime yardım eden ve bu zulme râzı olan, bu zulüme ortaktır. Zâlimin adâletle geçen günü, kendisine, mazlûmun zulüm gördüğü günden daha ağır gelir.”

“Câhiller çoğaldığı için, âlimler garîb oldu.”

İmâm-ı Takî hazretlerinin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: “İstihâre eden kaybetmedi, istişâre eden pişman olmadı.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-6, sh. 271

2) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 60, 1043

3) Nûr-ül-ebsâr sh. 154

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 175

5) Eshâb-ı Kirâm sh. 362

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 48

7) Rehber Ansiklopedisi cild-13, sh. 211; cild-12, sh. 290

MÛSÂ BİN DÂVÛD EL-KÛFÎ

Meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Mûsâ bin Dâvûd ed-Dabî el-Hulkânî’dir. Künyesi, Ebû Abdullah’dır. Hadîs ilminde

yüksek bir âlim ve kuvvetli bir hatîbtir. Aslen Kûfelidir. Sonra Bağdâd'a yerleşti. 217 (m. 832) senesinde vefât etti.

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan Mûsâ bin Dâvûd el-Kûfî; Cerîr bin Hazım, Mübârek bin Fudâle, Nâfi bin Amr el-Cümhî, Yezîd bin İbrâhîm et-Tüstürî, Mâlik bin Enes, Süfyân-ı Sevrî, Şu'be, Süleymân bin Bilâl, Kays bin Rebî, Ebû Bekr el-Medînî, Hammâd bin Seleme ve daha başka âlimlerden ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, Muhammed bin Ahmed bin Ebî Halef, Ahmed bin Hanbel Haccâc bin eş-Şâir, Muhammed bin Muammer el-Bahrânî, Muhammed bin Yahyâ bin Abdülkerîm el-Ezdî, Îsâ bin Yûnus et-Tarsûsî, Muhammed bin Abdülcebbâr el-Hemedânî, Ahmed bin Süleymân er-Rahâvî ve daha birçok âlim ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Mûsâ bin Dâvûd-ı Kûfî, hadîs ve fıkıh ilminde büyük bir âlimdir. Arapçayı iyi konuşur ve yazardı. İbn-i Ömer el-Musûlî, Iclî, Ebû Hâtem, İbn-i Hibbân ve daha pek çok âlim onun sika (güvenilir) bir râvi olduğunu bildirmişlerdir.

İbn-i Sa'd diyor ki: "O, hadîs ilminde sikadır, ölünceye kadar Tarsus'ta kadılık (hâkimlik) yapmıştır." Dâre Kutnî de: "O, hadîs-i şerîf ilminde sikadır. Birçok eserleri mevcûttur" dedi.

Nahiv âlimlerinden Câhız'de: "O, gayet fasîh (açık, anlaşılır) konuşan kuvvetli bir hatîb idi" diye bildirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 38

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 38

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 378

4) El-A'lâm cild-7, sh. 322

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 342

6) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh. 204

MÜSLİM BİN HACCÂC

Meşhûr altı hadîs kitabından (Kütüb-i sitte) ikincisi olan, Sahîh-i Müslim'in müellifi. İsmi, Müslim bin Haccâc bin Müslim el-Kuşeyrî en-Nişâbûrî. Künyesi, Ebü'l-Hüseyn'dir. 206 (m. 821) senesinde Nişâbûr'da doğup, 261 (m. 875) târihinde burada vefât etmiştir. Arapların Benî Kuşeyr kabilesine mensûbtur. Büyük hadîs imamlarından birisidir, İmâm-ı Müslim hazretleri, zamanın büyük hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf dinlemek ve öğrenmek için, Hicaz, Irak, Şam ve Mısır'ı dolaştı. Yahyâ bin Yahyâ en-Nişâbûrî, Ahmed bin Hanbel, Kuteybe bin Sa'îd, Ebû Bekir bin Ebî Şeybe, Osman bin Ebî Şeybe, Şeybân bin Ferruz, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin talebelerinden Harmele bin Yahyâ gibi büyük âlimlerden (r.aleyhim) hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulunmuştur. Ondan da, Ebû Îsâ et-Tirmizî, Yahyâ bin Sa'îd, Muhammed bin Mahled, Mekkî bin Abdân ve daha başka âlimler, hadîs-i şerîf bildirmişlerdir. İmâm-ı Müslim hazretleri, Bağdâd'a bir kaç defa gelmiş ve Bağdâd âlimleri ondan hadîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulunmuşlardır. Bağdâd'a en son 259 (m. 872) senesinde gelmiştir.

İmâm-ı Buhârî hazretleri ile Nişâbûr'da görüşmüş, onun ilim meclisine devam etmiştir. İmâm-ı Müslim, İmâm-ı Buhârî ile bir hadîs-i şerîfin müzâkeresini yaparken; İmâm-ı Buhârî, hadîs-i şerîfin senedinde, onun bilmediği bir illeti gösterince, İmâm-ı Müslim ayağa kalkıp, Buhârî'nin alnından öperek, onu çok medhetmiştir. İmâm-ı Buhârî hazretleri için, "Sana buğz edenler, ancak hasedinden dolayı buğz eder. Dünyâda bir benzerin olmadığına şehâdet ederim" demiştir.

Hadîs-i şerîf öğrenmek ve öğretmek için çok yerlere yolculuk yapan İmâm-ı Müslim (radıyallahü anh), ömrünün son yıllarını Nişâbûr'da geçirmiştir. Nîşâbûr'da hadîs-i şerîf dersi vermekle ve ticâretle meşgûl olmuştur. Nişâbûr'da 55 yaşında iken vefât etmiştir. Kabri eskiden çok ziyâret edilirdi.

“Zamanımızda, o havâlideki diğer büyük zâtlar gibi, onun kabrinin de bakımsız hâlde bırakıldığı söylenmektedir.”

Eserleri:

1- Sahîh-i Müslim: Kütüb-i sittenin ikincisi olup, içinde [7275] hadîs-i şerîf vardır. Bunları, bizzat kendisinin topladığı, 300 000 hadîs-i şerîf arasından seçmiştir. O sahihini kitaplara ayırmıştır. Fakat ayrıca bâblara bölmemiştir. Buhârî ise, kitapları ayrıca bâblara ayırmıştır. Her bâb için de lüzumlu açıklamalarda bulunmuştur. Müslim’in diğer bir husûsiyeti de, isnad üzerinde önemle durmuş olmasıdır. Çünkü, o, sahibinde biraz farklı metinler için, değişik isnadlar vermiştir. Değişik olarak verdiği isnad, metinde (ha) harfi ile gösterilmiştir. Bu (ha) tahvil veya havale (hâ)’sıdır. İmâm-ı Müslim, sahihini 52 kitaba ayırmıştır. Sahihinin baş kısmında, hadîs ilmi ile alâkalı mühim bir açıklama vardır. Bütün bu özelliklerine rağmen, Sahîh-i Müslim, Buhârî’nin, sahihinden sonra gelir. Müslim hazretlerinin diğer eserleri şunlardır:

1.El-Müsned-ül-Kebîr.

2.El-Câmi’ale’l-ebvâb

3.El-Esmâ ve’l-Kûnâ

4.El-Efrâd vel-vuhdân

5.Tesmiyet-üş-Şuyûh-u Mâlik ve Süfyân ve Şu’be

6.Kitâb el-Muhadramîn

7.Kitab evlâd es-Sahâbe

8.Evhâm el-Muhaddirîn

9.Et-Tabakât

10.Efrâd-eş-Şâmiyyîn

11.Et-Temyiz

12.El-Ilel

Sahîh-i Müslim’deki hadîs-i şeriflerden ba’zıları:

“Herhangi bir müslümanın başına, yorgunluk, hastalık, düşünce, keder, acı, diken batmasına kadar, her ne gelirse, Allahü teâlâ bunları, o müslümanın hatâlarına keffâret kılar.”

Ebû Abdurrahmân Abdullah bin Mes’ûd rivâyet etti:

“Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, Peygamberlerden birini hikâye buyururlarken, dikkatle dinliyordum. Kavmi onun yüzüne vurmuş ve kanatmışlardı. Bir yandan, yüzünün kanını siliyor, bir yandan da, “Allahım! Kavmimi af ve mağfiret et. Çünkü onlar, bilmiyorlar” diyordu.

“Başına gelen belâ ve musîbetten dolayı, hiçbir kimse ölüm istemesin. Eğer bunu yapmak mecbûriyetinde ise, Allahım! Benim için yaşamak hayırlı ise, beni yaşat, ölüm hayırlı ise, beni öldür” desin.

Süleymân bin Sûred rivâyet etti. Günün birinde Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz ile oturuyorduk, iki adam birbirine çirkin sözler söylüyorlardı. Birisinin yüzü kıpkırmızı olmuş ve şah damarları şişmişti. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Ben bir kelâm (söz) biliyorum ki, eğer bu kimse onu söylerse, üzerindeki hâl ondan gider; eğer (Eûzü-billahi mineşşeytânirracîm) derse, üzerindeki hâl ondan gider” buyurdu.

“Doğru sözlü olmak, iyiliğe götürür, iyilik, Cennete götürür. Kişi doğru söyleye söyleye, Allahü teâlânın katında, sıddîk olarak yazılır. Yalan söylemek, günaha, günah Cehenneme götürür, insan yalan söylemekte devam eder de, nihâyet Allahü teâlânın indinde yalancı diye yazılır.”

“Dünyâ tatlıdır, yeşildir, ya’nî çekicidir. Allahü teâlâ onu başkalarından alıp, size verecek ve nasıl amel edeceğinize bakacaktır. Binâenaleyh dünyâdan ve kadınlardan sakının. Çünkü İsrâiloğulları arasında ilk fitne, kadın yüzünden olmuştur.”

“İyi ameller husûsunda acele ediniz. Yakın zamanda karanlık geceler gibi bir takım fitneler meydana gelecektir ki, insan mü’min olarak sabahlar, kâfir olarak geceler, mü’min olarak geceler ve kâfir olarak sabana çıkar. Dünyâ malı karşılığında dînini satar.”

Zübeyr bin Adiy'den bildirilmiştir. Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) yanına geldik. Haccâc'dan gördüğümüz zulüm ve haksızlıkları ona anlattık. O zaman bize: Peygamberimizin (aleyhisselâm)"Rabbinize kavuşuncaya kadar sabrediniz. Çünkü, her gelen zaman, geçen zamandan kötüdür" buyurduğunu, işittim dedi.

"Kuvvetli mü'min, zayıf mü'minden daha hayırlı ve (Allahü teâlânın katında) daha sevgilidir. Bununla beraber hepsinde de hayır vardır. Dünyâ ve âhıretine faydalı olan şeye çok çalış. Allahü teâlâdan yardım iste. Acz gösterme. Eğer başına bir iş gelirse, "Şöyle yapsaydım, şöyle olurdu" deme, Allahü teâlâ takdîr etti ve dilediğini yaptı, de. Çünkü, şöyle yapsaydım, deyip durmak, şeytanın vesvesesine yol açar.

"Cehennem nefsin arzu ettiği şeylerle, Cennet ise, nefsin sevmediği şeylerle kuşatılmıştır."

Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz Allahü teâlânın şöyle buyurduğunu bildirmişdir:

"Ey kullarım! Zulmetmeği kendime haram kıldığım gibi, onu sizin aranızda da haram kıldım. Binâenaleyh birbirinize zulmetmeyiniz.

Ey kullarım! Benim doğru yola kavuşturduklarımdan başka, hepiniz yolu şaşırmışsınız. Öyleyse, benden hidâyet isteyiniz ki, sizi doğru yola kavuşturayım.

Ey kullarım! Benim doyurduklarımdan başka, hepiniz açsınız. Öyleyse, benden doyurmamı isteyiniz ki, sizi doyurayım.

Ey kullarım! Benim giydirdiklerimin dışında, hepiniz çıplaksınız. Bununla beraber, benden giydirmemi isteyiniz ki, sizi giydireyim.

Ey kullarım! Gece-gündüz, günah işliyorsunuz. Ben de, bütün günahları bağışlıyorum. Bununla beraber, benden atfınızı ve mağfiret olunmanızı isteyin ki, sizi af ve mağfiret edeyim. Ey kullarım! Bana zarar vermek elinizden gelmez ki, bana zarar verebilesiniz. Bana fâide vermek elinizden gelmez ki, bana fayda veresiniz. Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler bütün insanlar ve cinler, en iyi ve en takvâ sahibi bir kimse gibi olsalar, bu benim mülkümde en ufak bir şey bile arttırmaz.

Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler, bütün insanlar ve cinler, en kötü bir insanın duygu ve düşüncesini taşısalar, bu benim mülkümden en küçük bir şeyi noksanlaştırmaz.

Ey kullarım! Sizden öncekiler ve sonrakiler, bütün insanlar ve cinler bir yere toplanıp, benden ihtiyâçlarını dileyecek olsalar, ben de hepsinin dileklerini yerine getirsem, bu benim mülkümden ancak, iğne denize batırıldığında, onun denizden noksanlaştırdığı kadar azalır.

Ey kullarım! Ancak sizin için amellerinizi saklar, sonra hiç eksiksiz olarak karşılıklarını veririm. Öyleyse, iyiliğe kavuşanlar, Allahü teâlâya hamd etsin. Kötülükle karşılaşanlar ise, kendisinden başka kimseyi kınamasın."

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki:

"Her kul, hangi amel üzere ölürse, o amel üzere diriltilir."

"Ümmetimin, iyi ve fenâ bütün amelleri bana arz olundu. İyi amellerin içinde, eziyet verecek şeyin yoldan kaldırılması da vardı. Mescidin kirletilmesini ve o hâlde bırakılmasını da, kötü ve çirkin ameller arasında gördüm."

"Kardeşini güler yüzle karşılamaktan ibâret bile olsa, hiçbir iyiliği hor görme."

"Ey müslüman kadınlar! Bir komşu kadın, komşusunun verdiği paça bile olsa, hor görmesin."

"Müslüman yahud mü'min kul, abdest alırken yüzünü yıkadığı sırada, gözüyle işlediği günahlar su ile yahud suyun son damlasıyle yüzünden dökülür. Sonra elini yıkadığı zaman, elleriyle yaptığı her günah tamamiyle temizleninceye kadar su ile yahud suyun son damlasıyla dökülür. Sonra ayaklarını yıkadığında, ayaklarıyla kazandığı bütün günahlar su ile veya suyun son damlasıyla çıkıp, gider. Nihâyet insan günahlarından tertemiz olur."

"Bir müslümanın diktiği ağaçtan veya ektiği ekinden insan, hayvan ve kuşların yedikleri şeyler, o müslüman için sadaka olur."

"Allahü teâlâ, kulunun yemek yedikten sonra, yahut bir şey içtikten sonra kendisine hamd etmesinden râzı olur."

Ebû Mûsâ (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm), "Her müslümanın sadaka vermesi lâzımdır." buyurdu. "Sadaka verecek bir şey bulamazsa ne yapar? dediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), "Eliyle çalışır, kendisi de istifâde eder, sadaka da verir" buyurdu. (Bunu) yapamazsa, dediler. "Sıkıntıya düşmüş bir muhtaca yardım eder"buyurdu. (Bu da) elinden gelmezse, denildi. "Hayrı (iyiliği) emreder" buyurdu. Bunu da yapamazsa? denildi. "Fenâlık yapmaktan çekinir, bu da sadakadır" buyurdu.

"Bir kimse, dînimizde olmayan bir amel (iş) **yaparsa, o şey kabûl edilmez."**

“Başkalarını doğruluğa çağıran kimseye, kendisine uyanların sevâbı gibi sevâb verilir. Bununla beraber onların sevâbından hiçbir şey eksilmez. Sapıklığa çağıran kimseye de, ona uyanların günahı gibi günah verilir. Bununla beraber ona uyanların günahlarından hiçbir şey eksilmez.”

“Kıyâmet gününde bir kimse getirilip, Cehenneme atılır, bağırsakları karnından dışarı fırlar. O halde, değirmen çeviren merkep gibi döner. Cehennemdekiler onun yanına toplanır ve “Ey filân! Bu ne hâl? Bize iyiliği emreden, kötülükten nehyeden (sakındıran) sen değil mi idin? derler. O da: “Evet iyiliği emrederdim. Fakat, onu (kendim)yapmazdım. Kötülükten men ederdim de, onu kendim yapardım” der.”

“Haklar, kıyâmet gününde sahiplerine iade edilecektir. Hattâ boynuzlu koyundan, boynuzsuz koyunun hakkı alınacaktır.”

“Haksızlık etmekten sakınınız. Çünkü haksızlık, kıyâmet gününde zulmettir.”

“Mü’minler birbirini sevmekte, birbirine acımakta, birbirini korumakta bir vücud gibidir. Vücûdun herhangi bir uzvu rahatsız olursa, diğer a’zâları da bu yüzden humma ve uykusuzluğa tutulurlar.”

“İnsanlara merhamet etmiyen kimseye, Allahü teâlâ merhamet etmez!”

“Kadın, eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Memnun olacağınız şekilde, dosdoğru olarak devam edemez. İsterseniz, bu vaziyetlerinden de istifâde edebilirsiniz. Tam istediğinize göre doğrultmak isterseniz, onu kırarsınız. Onun kırılması, boşanmasıdır.”

“Bir kimse hanımına buğz etmesin. Çünkü, hoşlanmadığı huyları varsa, ona karşılık memnun olacağı huyları da vardır.”

“Cebrâil, bana, durmadan komşuya iyilik yapmayı tavsiye etti. Bu ısrarlı tavsiyeden, komşunun komşuya vâris olacağını zannettim.”

Ebû Zer (radıyallahü anh) bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) bana şöyle tavsiye buyurdu: “Çorba pişirdiğin zaman, suyunu çok koy. Sonra da komşularına bak. Onlardan muhtaç olanlara, münasîb bir pay ayır.” “Allahü teâlâya ve âhıret gününe inanan, komşusuna iyi muâmele etsin. Allaha ve âhıret gününe îmân edenler, misâfirlerine ikram etsin. Allaha ve âhıret gününe îmân edenler, hayır söylesin veya sükût etsin.” “Ana ve babasının ihtiyârlık zamanlarında, bunlardan birine veya her ikisine yetişip de (bunlara lâyık oldukları hürmet ve saygıda bulunmadıklarından dolayı) Cennete giremiyen kimsenin burnu yerlerde sürünsün” diye üç defa tekrarlamışlardır.

Ebû Bekr’e, Nufeyl bin Harise şöyle bildirmiştir: Resûlullah (aleyhisselâm), “En büyük günahı size haber vereyim mi?” buyurunca, biz de: “Evet yâ Resûlallah!” dedik. Resûlullah (aleyhisselâm), “Allahü teâlâya ortak koşmak, ana ve babaya âsî olmak” buyurdu. Sonra dayanmış olduğu yerden doğrulup oturdu ve “Haberiniz olsun, aman yalan sözden ve yalan şehâdetten sakınınız” buyurdu. Bu cümleyi üç defa tekrar etti. O kadar ki, biz keşke sükût buyursaydı diye temennide bulunduk.

“Bir kimsenin ana-babasına sövmesi, büyük günahlardandır” buyurmuşlardı. Eshâb-ı kiram, “Yâ Resûlallah! Bir adam ana-babasına söver mi?” dediler. Resûlullah efendimiz de, “Evet, bir kimse başkasının babasına söverse, o da onun babasına söver. Başkasının anasına söverse, o da onun anasına söver.”

“Bir mecliste beraber oturduğun iyi arkadaşla fenâ arkadaşın hâli, iyi koku satanla, demircinin hâli gibidir. Misk satan adam, ya sana güzel kokusundan bir şey verir veya sen satın alırsın. Körük çeken demirciye gelince, ya bir kıvılcım isâbet eder, elbiseni yakarsın. Veya körüğün kötü kokusundan rahatsız olursun” buyurdu.

“İnsan sevdiği ile beraberdir.”

“Bir kimsede şu üç haslet tam olarak bulunursa, îmânın tadını duyar: Allahü teâlâ ve Resûlullah (aleyhisselâm) kendisine başkalarından daha sevgili olmak, sevdiği kimseyi yalnız Allahü teâlâ için sevmek, Allahü teâlâ onu küfürden kurtardıktan sonra, tekrar küfre dönmeyi, ateşe atılmak gibi kerih görmek.”

“Kıyâmet günü, Cehennemliklerin azapça en hafif olanı o kimsedir ki, ayak oyuklarına iki kor konur da (onun te’sîriyle) o adamın beyni kaynar. Hiçbir kimsenin, kendisi kadar şiddetli azapta olduğunu hatırına getirmez. Halbuki o, azâbı en hafif olandır.”

“Cehennemliklerden ba’zıları vardır ki, ateş topuklarını, ba’zılarının dizlerini ve ba’zılarının kuşak yerini sarar. Ba’zılarının da köprücük kemiklerine kadar çıkar.”

“İnsanlar, Allahü teâlânın emriyle (kabirlerinden) kalkarlar. Onlardan bir kısmı, kulaklarının yanlarına kadar ter içinde kalırlar.”

Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâbının bir hâlinden haber alması üzerine, bir hutbe îrâd buyurmuşlar ve: “Bana Cennet ve Cehennem arz olundu. Bugün Cennet ve Cehennemi gördüm. Hayır ve şerrin çokluğu bakımından o günkü gibisini görmedim. Eğer benim bildiklerimi bilmiş olsaydınız, herhalde az güler çok ağlardınız” buyurdu. Eshâb-ı kiram hazretleri, bu kadar kederli bir gün geçirmediler, başlarını örtüp, hıçkırarak ağladılar.

Hazreti Âişe vâlidemiz (radıyallahü anha), Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu bildirdi: “İnsanlar kıyâmet gününde, yalınayak, çıplak olarak haşr olunacaktır.” Yâ Resûlallah! Kadınlarla erkekler bir arada mı haşr olunacaklar? Bunlar birbirine bakarlar, dedim. Bunun üzerine: “Yâ Âişe, iş bunu hatıra getirmiyecek kadar şiddetlidir” buyurdular.

“Allahü teâlânın yüz rahmeti vardır. Bunlardan birini, cin, insan, hayvanlar ve haşarat arasına indirmiştir. İşte bununla birbirlerini severler, bu yüzden birbirlerine şefkat ve merhamet gösterirler. Yabanî hayvan yavrusu üzerine titrer. Allahü teâlâ doksandokuz rahmeti de, kullarına merhamet etmek için kıyâmete bırakmıştır.”

Muâz bin Cebel (radıyallahü anh) rivâyet etmiştir. Ben, bir gün, Resûlullahın (aleyhisselâm) bindiği bir merkebin terkisinde idim. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana: “Ey Muâz! Allahü teâlânın kulları üzerindeki hakkını ve kulların, Allahü teâlâ üzerindeki hakkını biliyor musun?” buyurdu. Ben “Allahü teâlâ ve Resûlü daha iyi bilir” dedim. Resûlullah efendimiz:,“Allahü teâlânın kulları üzerindeki hakkı: Onların Allahü teâlâya ibâdet etmeleri ve hiçbir şeyi O’na şerik (ortak) koşmamalarıdır. Kulların da Allahü teâlâ üzerindeki hakkı: Allahü teâlânın kendisine ortak koşmıyan kimseye azâb etmemesidir” buyurdular. Bunun üzerine: “Ey Allahın Resûlü, halkı müjdeliyeyim mi? deyince: “Onları müjdeleme. Çünkü onlar buna güvenirler (iyi işlerde gevşeklik yaparlar)” buyurdu.

“Kıyâmet gününde müslümanlardan bir kısım, dağlar gibi günahlarla gelir de, Allahü teâlâ, onların o kadar günahını af ve mağfiret eder.”

“Kıyâmet günü mü’min, Rabbine (Rabbinin lütuf ve ihsânına ve yardımına) o kadar yaklaşır ki, Allahü teâlâ onu setr eder (onu herkesten gizler), günahlarını ikrâr ettirir. Ve şöyle buyurur: Falan günahı biliyor musun? Filân günahı biliyor musun? (O mü’min): “Yâ Rabbî! Biliyorum, der. Allahü teâlâ da: Ben bu günahı dünyâda örtmüştüm. Bugün de onu af ve mağfiret ediyorum, buyurur. Sonra o kimseye, iyiliklerinin yazıldığı defter verilir.”

“Sizden hiçbir kimse yoktur ki, abdest suyunu hazırlar, ağzına burnuna su verir ve burnunu temizlerse, yüzünün, ağzının ve burnunun günahları dökülür. Sonra, Allahü teâlânın emir buyurduğu şekilde yüzünü yıkarsa, şüphesiz sakalının etrâfından yüzünün günahları su ile beraber düşer, sonra, dirsekleriyle beraber ellerini yıkarsa, elinin günahları parmaklarından su ile birlikte akıp gider. Sonra başını meshederse, saçının uçlarından, başının günahları su ile beraber dökülür. Sonra topukları ile birlikte ayaklarını yıkarsa, muhakkak ayaklarının günahları parmaklarının ucundan su ile birlikte gider. Bu şahıs, kalkıp namaz kılar. Allahü teâlâya hamd ve sena eder, lâyık olduğu sıfatlarla O’nu ta’zîm eder ve tam ma’nasiyle kalbini Allahü teâlâya bağlarsa, şüphesiz o kimse, anasından doğduğu gündeki gibi günahlardan sıyrılır.”

İbn-i Mes’ûd hazretleri bildirdi: “Bir gün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana, Kur’ân-ı kerîm oku diye, emir buyurmuştu. “Kur’ân-ı kerîm sana nâzil olmuş iken, sana ben mi Kur’ân-ı kerîm okuyayım?” dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): “Ben Kur’ân-ı kerîmi başkalarından dinlemeyi severim” buyurunca, Nisa sûresini okumaya başladım.“Biz her ümmetten şahit getirdiğimiz ve onlara seni şahit kıldığımız zaman, onların hâli nice

olur?” meâlindeki âyet-i kerîmeye geldiğimde: “Şimdilik bu kadar okuman yeter” buyurdu. Bir de baktım ki, (Resûlullah efendimizin) gözlerinden yaşlar akıyordu.”

“Benden sonra size dünyâ ni’metlerinin ve zînetlerinin açılıp, onlara gönlünüzü kaptıracağınızdan korkuyorum.”

“Dünyâda iken en rahat ve müreffeh bir hayat yaşamış olan Cehennemliklerden birisi, kıyâmet günü getirilir. Cehenneme bir kere daldırılır. Sonra da: “Ey Âdemoğlu! Sen hayatında hiç iyi bir gün geçirdin mi? Hiç rahat bir hayat gördün mü?” diye sorulur. O şahıs: “Vallahi görmedim yâ Rabbi!” cevâbını verir.”

“Dünyâda en fazla sıkıntı ve ızdıraba uğrayan Cennetliklerden biri getirilir ve Cennete bir kere daldırılır. Sonra buna da: “Ey Âdemoğlu! Sen hayatında hiç sıkıntıya uğradın mı? Hiç acı ve ızdırap çektin mi?” diye sorulur. O da: Vallahi hiçbir acı ve sıkıntı görmedim, der.”

“Âhırete göre dünyânın kıymeti ancak, sizden birinizin parmağını denize daldırmasına benzer. Parmağı ile denizden aldığı suyun ne kadar olduğuna baksın.”

Abdullah bin eş-Şıhhîr rivâyet etti: Bir gün Resûlullaha (aleyhisselâm) gelmiştim. O sırada “Tekâsür” sûresini okuyorlardı. Sûreyi tamamladıktan sonra şöyle buyurdu: “Âdemoğlu malım malım diyor. Ey Âdemoğlu! Yiyip, bitirdiğin veya giyip de eskittiğin yahut sadaka verip, önceden gönderdiğinden başka senin malın var mı? (Geride bıraktığın senin değil, mirâsçılarınındır.)”

“Yarım hurmayı sadaka olarak vermek sûretiyle bile olsa, Cehennemden korunmaya çalışınız. (Ya’nî, az veya çok iyi amellerinizi, Cehenneme karşı siper yapınız.)”

“Namazın peşinde söylenecek güzel kelimeler vardır ki, onları her farz namazın ardında söyliyen ve yapan kimse, hiçbir vakit hüsrana uğramaz. Onlar da otuz üç kere tesbih (sübhânallah) otuzüç kere tahmîd (elhamdülillah), otuzüç kere de tekbîr (Allahü ekber)’dir.”

“Sizden biriniz, her gün bin iyilik kazanmaktan âciz midir?” buyurunca Eshâb-ı kiramdan biri, “Ey Allah’ın Resûlü! İnsan bin haseneyi nasıl kazanabilir?” diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm), “Yüz kerre Sübhânallah derse, o kimse için bin hasene yazılır ve ondan bin günah silinir.”

“Allahü teâlânın yollarda gezen, zikir ehlini arayan melekleri vardır. Onlar, Allahü teâlâyı zikreden (anan) bir cemâat (topluluk) bulunca, birbirlerine, aradığımız işte buradadır, geliniz diye seslenirler. Melekler bu zikredenleri, dünyâ göğüne kadar kanatlarıyle çevrelerler. Allahü teâlâ, onların durumlarını meleklerden daha iyi bildiği halde, meleklere: Kullarım ne söylüyorlar, diye sorar. Melekler: Seni tesbih ve tenzîh ediyorlar, Allahü ekber diyerek seni ta’zim ediyorlar, sana hamd ve sena ediyorlar, derler. Allahü teâlâ: Bu kullarım beni gördüler mi ki, böyle beni tesbîh ve tekbir ediyorlar, buyurunca melekler: Hayır, vallahi seni görmezler, derler.

Kullarım beni görseler ne yaparlar? Onlar seni görseler, ibâdet ve kullukları, ta’zîmleri, hamd etmeleri ve seni tesbih etmeleri daha çok olurdu. Kullarım benden ne diliyorlar? Cennet istiyorlar. Onlar Cenneti görmüşler mi? Hayır yâ Rabbî! Vallahi onlar asla Cenneti görmemişler. Cenneti görseler ne yaparlar? Cenneti görmüş olsalardı, ona karşı arzu ve istekleri daha çok olurdu. Bunlar Allahü teâlâya niçin sığınıyorlar? Cehennemden sığınıyorlar. Cehennemi görmüşler mi? Vallahi görmediler. Ya görselerdi? Eğer Cehennemi görselerdi, ondan daha fazla kaçar ve pek çok korkarlardı.

Allahü teâlâ: Ey meleklerim, sizi şahit kılarım ki, zikir yerinde bulunanların günahlarını af ve mağfiret ettim, buyurur. Bunun üzerine melekler: Yâ Rabbî! Falanca, onlardan değildir. O zikir için değil, şahsî bir işinden dolayı gelmişti, derler. Allahü teâlâ: Onlar öyle olgun kimselerdir ki, onlarla beraber onlar şakî olmazlar, iyilerden olurlar, buyurur.”

“Herhangi bir cemâat, Allahü teâlâyı zikr için bir araya gelirse, şüphesiz melekler onları kuşatır, onları rahmet kaplar, onların üzerine sükûnet ve vekar iner, Allahü teâlâ, onları katında bulunan meleklere över.”

“Bir kimseye şer olarak, müslüman kardeşine hakaret etmesi yeter.”

“Her kim, her günün sabah ve akşamında üç kerre: “Bismillâhillezî lâ yedurru measmihî şey’ün filerdi velâ fissemâi ve hüvessemî-ul-alîm (Yüce ismi sayesinde, yerde ve gökte hiçbir şeye zarar vermeyen ve her şeyi işiten bilen Allahü teâlânın adıyle) derse, ona hiçbir şey zarar vermez.”

Hazreti Âişe (radıyallahü anha) buyurur ki: Resûlullah (aleyhisselâm) yatağına yatacağı zaman, İhlâs-ı şerîf (Kulhü vallâhü ehâd) ile Muâvvizeteyn (Kul eûzü birabbilfelak ve Kul eûzü birabbinnâs) sûrelerini okuyup, iki eline üfleyerek vücûdunu mesh ederdi.

Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle duâ buyuruyorlardı: "Allahım! Ben acizlikten, tenbellikten, cimrilikten, bunaklık derecesinde ihtiyârlıktan, kabir azâbından, sana sığınırım. Allahım! Nefsime günahlardan korunmasını ilham eyle. Onu (günah kirlerinden) temizle. Sen günahlardan temizliyenlerin en hayırlısısın. Nefsimin mâliki ve tasarruf sahibi sensin. Allahım! Fâidesiz ilimden, doymak bilmiyen nefsten, kabûl olmayacak duâdan sana sığınırım."

"Allahım! İhsân etmekte olduğun ni'metinin elimden gitmesinden, afiyetin değişmesinden, aniden karşılaşacağım musibetlerden, gazâbını gerektirecek şeylerin hepsinden sana sığınırım. Beni bunlardan muhafaza eyle yâ Rabbî!"

"Müslüman birinin, din kardeşinin gıyabında yaptığı duâ kabûl olunur. Onun başucunda görevli bir melek vardır ki, o müslüman ne zaman bir din kardeşi için hayır ile duâ ederse, o melek ona (Duân kabûl olsun, onun için istediğin kadar da senin için olsun) der."

"Kendi aleyhinize, evlâtlarınızın ve mallarınızın aleyhine sakın bedduâ etmeyiniz ki, duâların kabûl olunacağı bir saata rastlarsınız da, bedduânız kabûl olur."

"Müşteri kızıştırmayın (alıcı ile satıcı arasına girip, kendisini alıcı gibi göstererek müşteriyi aldatmak için malın kıymetini arttırmaya uğraşmayın.)"

"Her Pazartesi ve Perşembe günleri, mükellef olan kimselerin amelleri Allahü teâlâya arz olunur. Allahü teâlâ kendisine şirk (ortak) koşmıyan her mü'mini affeder. Ancak, din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kimseyi affetmeyip, birbiriyle barışıncaya kadar bunları bırakır."

"Üç kişi bir arada bulunduğu zaman, ikisi, diğerini bırakıp da kendi aralarında konuşmasınlar."

"Bir kadın, açlıktan ölünceye kadar hapsettiği bir kedi yüzünden azâba uğradı ve o yüzden Cehenneme girdi. Kediyi hapsettiğinde ona yemek yedirmemiş, su içirmemiş, yerdeki böcekleri yemek için salıvermemişti."

Ebû Mes'ûd el-Bedrî (radıyallahü anh) anlattı: Hizmetçimi kamçı ile dövüyordum. Arkamdan: "Ey Ebû Mes'ûd! Sen bil ki" diye bir ses işittim, öfkemden, bu sesin ma'nâsını anlayamadım. Bana yaklaşınca, bir de ne göreyim. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana hitaben, "Ey Ebâ Mes'ûd, Allahü teâlânın senin üzerindeki kudreti, senin bu hizmetçiye karşı kudretinden daha büyüktür" buyurdu. Bunun üzerine ben, bundan sonra hizmetçimi bir daha dövmiyeceğim, dedim.

"Her kim, yaptığı bir hayrı şöhret kazanmak için halka duyursa, Allahü teâlâ onu rezil ve rüsvâ eder. Kim de, halkın nazarında makam ve mevki elde etmek için, yaptığı bir hayrı halka gösterir ve riyakârlık yaparsa, Allahü teâlâ kıyâmet gününde onun gizli hâllerini yayar ve duyurur."

Hazreti Âişe vâlidemiz anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm) rüzgâr şiddetli esdiği zaman: "Allahım! Bu rüzgârın hayrını, taşıdığı ve getirdiği şeylerin faydalarını diler, bunun kötülüğünden vereceği zararlardan sana sığınırım" diye duâ buyururlardı.

"Kim benim, üzerime salevât getirirse, Allahü teâlâ bu yüzden o kimseye, getirmiş olduğu salevâtın on katı mağfiret buyurur."

"Bir kimse her namazın peşinden otuzüç kere sübhânallah, otuzüç kere elhamdülillah, otuz üç defa Allahü ekber der ve "Lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerike leh, lehü'l-mülkü ve leh-ül-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadir" demek sûretiyle yüzü tamamlarsa, deniz köpüğü kadar çok günahı olsa bile, Allahü teâlâ onları af ve mağfiret eder."

"Sizi, kabirleri ziyâretten men etmiştim. Fakat, artık ziyâret edebilirsiniz."

Başka bir rivâyette: "Kabirleri ziyâret etmek isteyen, ziyâret etsin. Çünkü, kabir ziyâreti, ahıreti hatırlatır."

"Cehennemlikleri size haber vereyim mi? Onlar katı yürekli, malını hayırdan esirgeyen kibirli kimselerdir."

"Sizin en hayırlılarınız, ahlâkça en güzel olanınızdır."

"Allahü teâlâ kullarına yumuşaklıkla muâmele buyurur. Bütün işlerde yumuşaklığı sever."

“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, müjdeleyin, nefret ettirmeyin.”

“Yumuşaklıktan mahrûm olan kimse, bütün hayırlardan mahrûm olur.”

Birisi “Yâ Resûlallah! Bana bir şey tavsiye buyur” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm), “Hiddetlenme, kızma” buyurdu. O zât sözünü birkaç kere tekrarladı. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) her defasında, “Kızma” buyurdular.

“Hoş söz, bir sadakadır.”

“Sizden biriniz ayakkabı giyeceği zaman, önce sağından giysin. Çıkaracağı zaman önce solundan çıkarsın.”

“Sizden biriniz cemâate imâm olduğu zaman, namazı hafif kılsın. Çünkü içlerinde zayıf, hasta ve yaşlı olanlar vardır. Eğer kendi kendine kılarsa, istediği kadar uzatsın.”

“Birbirinizi kıskanmayınız. Alışverişte birbirinizi aldatmayınız. Birbirinize dargın durmayınız. Birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Birinizin bitmek üzere olan pazarlığını bozmayınız. Allahü teâlânın kulları, kardeş olunuz. Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez. Onu yardımsız bırakmaz. Onu hor ve aşağı görmez.” Resûlullah (aleyhisselâm) üç defa mübârek göğsüne işâret buyurarak: “Takvâ işte buradadır. Bir kimsenin, müslüman kardeşini hor görmesi, kötülük olarak ona yeter. Müslümanın müslümana, kanı, malı, ırzı haramdır.”

“İnsanların, vücutlarındaki mafsalların her biri için, güneş doğan her günde (Sağlık ni’metine şükür olarak) sadaka borçları vardır.”

“İki kimse arasında adâlet etmek sadakadır.”

“Bir kimse hayvana binerken, ona yardım edip bindirmek, yahud yükünü hayvanına yükleyivermek de sadakadır.”

“Güzel söz de bir sadakadır.”

“Gelip, geçenlere eza verecek şeyi yoldan gidermek de sadakadır.”

“Cennet ehlinin kimler olduğunu size bildireyim mi? Halk tarafından hor görülüp hiçe sayılan bir zaîf ve mütevâzi olan mü’mindir ki, Allahü teâlâya yemîn ederse, muhakkak Allahü teâlâ, onun yemînini yerine getirir. Size Cehennem ehlini haber vereyim mi? Onlar da katı yürekli, kaba ve kurularak (böbürlenerek) yürüyen, iri yarı ve kibirli kimselerdir.”

“Taamın (yiyeceğin) yaramaz olanı, fakîrlerden esirgenip, zenginlerin çağırıldığı düğün yemeğidir. (Mazeretsiz) düğün yemeğine icabet etmiyen, Allahü teâlâ ve Resûlüne (aleyhisselâm) isyan etmiş olur.”

“Sizden birisi, imâmdan önce başını secdeden veya rükû’dan kaldırdığında, Allahü teâlânın, onun başını merkep başına yahûd sûretini merkep sûretine çevirmesinden korkmaz mı?”

“Yemek hazır iken veya küçük, büyük abdest bozma sıkıntısı varken kılınan namaz, kâmil bir namaz olmaz.”

“Her kim birisine, “Ey kâfir veya ey Allah’ın düşmanı!” diye hitap eder de, kendisine bu sözlerin söylendiği kişi bu sözlere lâyık değilse, bu sözler söyliyene döner.”

“Akıllı bir mü’min, bir yılan deliğinden iki defa ısırılmaz. (Ya’nî, zararını gördüğü bir şeyi tekrar yapmaz.)”

“Allahü teâlâya beldelerin en sevimlisi, oraların mescidleridir. En sevimsizi de çarşılardır. (Ya’nî oralardaki hîle ve aldatmalardır.)**”**

“Cennetlikler, Cennette, (ihtiyâç duyduklarından dolayı değil, sadece, devamlı bir zevk ve lezzet için) yer ve içerler. Fakat, onlar abdeste çıkmazlar, aksrıp, sümkürmezler. Ağız ve burunlarından, tiksinilecek şeyler çıkmaz. Onların yedikleri vücûdlarından ter olarak çıkar. Terleri ise misk gibidir. Onlar rahatça nefes alırlar, sabah-akşam Allahü teâlâyı noksan sıfatlardan tenzih edip, kemâl sıfatlarıyle anmaktan zevk alırlar.”

Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: “Allahü teâlâ; “Sâlih kullarım için Cennette, hiçbir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği, hiçbir insanın gönlünden bile geçirmediği bir takım ni’metler hazırladım” buyurdu.

“Cennette bir pazar yeri vardır ki, Cennet sakinleri oraya her Cum’a gelirler. Şimâl rüzgârları eser, onların yüzlerine ve elbiselerine Cennet kokuları saçar. Bu yüzden onların güzelliği artar. Onlar bu şekilde güzellikleri artmış olarak, çarşıdan ailelerinin yanına dönerler. Aileleri onlara: “Vallahi, siz bizden ayrıldıktan sonra güzelliğinizi arttırmışsınız” derler.”

“Cennetlikler, Cennete girdikleri zaman bir münâdî (Seslenen birisi): Şüphesiz, siz (Cennette) ebedî (sonsuz) yaşayacak ve hiç ölmiyeceksiniz. Hastalanmıyacak, dâima sağlık ve sıhhat içerisinde olacaksınız. İhtiyârlamıyacak, devamlı, genç kalacaksınız. Sonsuz ni’metlere kavuşacaksınız. Asla, üzüntü ve keder görmiyeceksiniz.”

1) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 100

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 194

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 588

4) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 54, 337

5) Tehzîb-üt-tehzîb cild-10, sh. 126

6) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh. 89

7) Fihrist cild-1, sh. 231

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 144

9) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 19

10) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 431

11) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 232

12) Lübâb cild-2, sh. 264

13) Mir’ât-ül-cinân cild-2, sh. 174

14) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 33

15) El-Kâmil fi’t-târih cild-7, sh. 95

16) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh. 32

17) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1051

18) Eshâb-ı Kirâm sh. 365

19) Rehber Ansiklopedisi cild-12, sh. 378

20) Vehhâbîye Nasîhat sh. 119

ÖMER BİN ŞEBBE EN-NUMEYRÎ

Hadîs âlimi ve tarihçi. Künyesi, Ebû Zeyd’dir. 172 (m. 798) târihinde doğdu. 262 (m. 876) senesinde Samarrâ’da vefât etti. Babasının ismi Zeyd, lakabı Şebbe’dir. Bağdad’a gelip burada Muhammed bin Ca’fer Gunder, Abdülvehhâb es-Sekafî, Muhammed bin Ebî Adîy, Yahyâ bin Sa’îd el-Kattân, Abdurrahmân bin Mehdî ve daha birçok âlimden rivâyette bulundu. Ondan da Ebû Bekr bin Ebiddünyâ, Ebû Şuayb el-Harrânî, Ebü’l-Kâsım el-Begâvî, Yahyâ bin Sa’îd, Muhammed bin Zekerriyyâ ed-Dakkâk gibi âlimler de ondan istifâde etmişlerdir:

Ömer bin Şebbe kendisi şöyle anlatır: “Büyük hadîs âlimi Vekî bin Cerrah, şehre gelmişti. Onun yanına girmek istedim, fakat küçük olduğumdan bana müsâade etmediler. Gece kendisini rü’yâmda gördüm. Dicle kenarında, bir testiden abdest alıyordu. Ona: Ey Ebû Süfyân! (Vekî’ bin Cerrâh’ın künyesidir.) Bana bir hadîs-i şerîf oku da ezberliyeyim, dedim. Bana bir hadîs-i şerîf okudu. Onu rü’yâda ezberledim.”

Ömer bin Şebbe’nin hayatını yazanlar, onun fakîh (fıkıh âlimi), edîb (edebiyatçı), kırâatleri, (Kur’ân-ı kerîmin çeşitli okunuşlarını) iyi bilen, târihî haber ve hâdiselerde, muharebelerde derin bilgi sahibi ve rivâyetlerinde güvenilir bir âlim olduğunu bildirmişlerdir.

Ömer bin Şebbe, felsefenin İslâm âlemine girdiği bir asırda yaşadı. Felsefe, özellikle, Ehl-i bid’at’den olan mu’tezile üzerinde çok te’sîrli oldu. Nihâyet mu’tezile, Ehl-i sünnet i’tikâdına (inanışına) ters düşen “Kur’ân-ı kerîm mahlûktur” iddiasında bulundu. Halbuki, Ehl-i sünnet i’tikâdına göre, “Kur’ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir.” Me’mûn zamanında “Kur’ân-ı kerîm mahlûktur demiyen büyük âlimlere çok eziyet ve işkence yapıldı. Bu sırada ilk hedef hadîs âlimleri olmuştur. Daha sonra, bu sıkıntılı durum, fıkıh

âlimlerini de içerisine aldı. Öyle oldu ki, sanki bütün bu eza ve cefâlar, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin üzerinde toplandı. Hapsedildi. Dövüldü. Hiçbir âlime yapılmayan eziyetler yapıldı.

Ömer bin Şebbe'ye de Samarrâ'da, "Kur'ân-ı kerîm mahlûktur" demesi söylendi. Fakat o, "Kur'ân-ı kerîm Allahü teâlânın kelâmıdır, mahlûk değildir" cevâbını verdi. Bu yüzden bütün kitaplarını yağmaladılar. Bunun üzerine evinden dışarı çıkmadı. Kimseyle konuşmadı.

Bu hâdiseyi anlatan Ebû Alî Anzî der ki: "Fakat ben onun yanından ayrılmadım. Söylediklerini yazıyordum. Bana öğretmesi husûsunda yaptığım hiçbir teklifi red etmemiştir."

Ömer bin Şebbe, târih, edebiyat, lügat ve dînî mevzûlarda eserler vermiştir. Bunların bir kısmı şunlardır:

1. Ahbâr-ı benî Numeyr, 2. Ahbâr-ül-Medîne, 3. Târih-ül-Basra, 4. Umerâ-ül-Medîne, 5. Kitâb-üs-Sultân

Medine Târihi adlı eserinde bildirilen hadîs-i şeriflerden ba'zıları:

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim mescidde kayıp arayan birisini duyarsa, Allahü teâlâ onu sana ulaştırmasın, desin. Çünkü mescidler bunun için yapılmamıştır."

Muhammed bin Abdurrahmân bin Sevbân rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm): "Kim mescidde ticâret malı satarsa, (Allahü teâlâ ticâretinde kazanç bırakmasın) deyiniz"buyurdu.

1) El-A'lâm cild-5, sh. 47

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-7, sh. 460

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 440

4) Târih-i Bağdâd cild-11, sh. 208

5) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 218

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 516

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 146

OSMAN BİN MUHAMMED BİN EBÎ ŞEYBE

Hadîs hafızlarından. Künyesi, Ebû Hasen. 239 (m. 853) senesinde vefât etti. İlim ve hadîs-i şerîf öğrenmek için çok memleketler dolaştı. Şüreyk, Heşîm, İsmail bin Iyâş ve İbn-i Mübârek gibi âlimleri dinledi. Ondan da, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Mâce, Ebû Ya'lâ ve daha başkaları (r.aleyhim) rivâyette bulunmuşlardır.

İbn-i Maîn onun sika ve emîn bir zât olduğunu söyler. Ahmed bin Hanbel hazretlerine onun hâlini sorduklarında, hakkında hayır ve iyilikten başka bir şey bilmiyorum, demiştir."

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba'zıları şunlardır:

Enes (radıyallahü anh) anlattı: Bir defa ben ve Resûlullah (aleyhisselâm) mescidden çıkıyorduk. Bize mescidin eşiğinde bir adam rastladı. "Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zaman kopacak?" diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm): "Sen onun için ne hazırladın?" buyurdu. O zât "Yâ Resûlallah! Ben onun için, çok namaz, oruç ve sadaka hazırlamadım. Fakat Allahü teâlâ ve Resûlünü severim" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm): "O halde sen sevdiklerinle berabersin" buyurdu.

Abdullah bin Mes'ûd rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) "Ağaç, yapraklarını nasıl döküyorsa, Allahü teâlâ da, kendisine hastalık veya başka bir şeyden zarar isâbet eden müslümanın günahlarını öylece döker" buyurdu.

Câbir (radıyallahü anh) anlattı. Birisi Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek, "Yâ Resûlallah rü'yâmda başımın vurulup yuvarlandığını, kendimin de peşinden koştuğumu gördüm" dedi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (

aleyhisselâm): “Uykun esnasında şeytanın seninle oynamasını herkese anlatma” buyurmuştur.

Haris bin Süveyd anlattı: “Abdullah hasta iken onu ziyâret etmek için yanına girdim. Resûlüllahın şöyle buyurduğunu işittim” dedi: “Allahü teâlâ, mü’min kulunun tövbesine; çorak, helak korkusu olan bir yerde, üzerinde yiyeceği ve içeceği bulunan devesi de yanında olduğu halde uyuyan; uyandığında, devesinin yanından gittiğini gören, sonra onu aramaya çıkan, nihâyet çok susayan, sonra (kendi kendine) yerime döneyim de ölünceye kadar yatayım diyen, başını ölmek için dirseğinin üzerine koyan, sonra uyandığında devesini, üzerindeki yiyecek ve içecekle beraber bulan bir kimseden daha çok sevinir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 278

2) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 283

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 444

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 92

5) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 35

OSMAN BİN SA’ÎD BİN HÂLİD ED-DÂRİMÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Sa’îd’dir. 200 (m. 815)’de Herat’da doğup, 280 (m. 894) senesinde yine burada vefât etti. Herat’da zamanının en büyük hadîs-i şerîf âlimi idi. Humus’da, Hayve bin Şüreyh, Yahyâ bin el-Vuhâzî, Ebû Yemân el-Humsî’den, Mısır’da, Sa’îd bin Meryem, Nuaym bin Hammâd ve başkalarından, Irak’da, Süleymân bin Harb, Mûsâ bin İsmail’den, Şam’da, Hişâm bin Ammâr ve başka âlimleri dinleyip, rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Amr, Ahmed bin Muhammed bin Hîrî, Ahmed bin Muhammed el-Ezher, Ebü’n-Nadr Muhammed bin Muhammed et-Tûsî rivâyette bulunmuştu.

Hadîs ilmindeki hocaları, Ahmed bin Hanbel, Ali bin Medînî, İshâk bin Râheveyh, Yahyâ bin Maîn, fıkıhtaki hocası, Buveytî’dir. Arap dili ve edebiyatı husûsunda ise İbn-ül-A’râbî’den istifâde” etmiştir.

Osman bin Sa’îd, ilim elde etmek, büyük âlimlerin verdiği dersleri dinlemek için çok memleket dolaşmış, zamanının meşhûr âlimlerinin ilim meclislerinde bulunup, onlardan istifâde etmiştir.

O, “Kim, Şû’be bin Haccâc, Süfyân-ı Sevrî, Mâlik bin Enes, Hammâd bin Zeyd, Süfyân bin Uyeyne’nin bildirdikleri hadîs-i şerîfi alıp, toplamamışsa, hadîs-i şerîf husûsunda iflâs etmiştir. (Ya’nî hadîs ilminde hafızlar derecesine ulaşamaz)” demektedir.

Büyük âlim Zehebî de; “İsmi geçen bu âlimlerin ilmini ve rivâyet ettikleri bilgileri elde eden kimse, Sünnet-i seniyye ve diğer din bilgilerinin üçte birini kazanmış olur” buyurdu.

Osman bin Sa’îd bin Hâlid ed-Dârimî’nin büyük bir Müsnedi, ayrıca, bozuk ve sapık bir i’tikâda sahip olan “Cehmiyye”ye karşı reddiye olarak yazdığı eserleri vardır. Onlardan birisi, “en-Nakd Âlâ Bişr el-Müreysî’dir. Bu kitap “Redd-ül-İmâm ed-Dârimî Osman bin Sa’îd Alâ Bişr el-Müreysî el-Anîd” diye neşredilmiştir.

Bişr el-Müreysî’ye karşı yazdığı reddiye kitabında bildirdiği ba’zı hadîs-i şerîfler.

“Eshâbıma dil uzatmaktan sakınınız.”

“Kim Eshâbıma dil uzatırsa, Allahü teâlânın la’neti onun üzerine olsun.”

“Eshâbım hakkında Allahü teâlâdan korkun.”

“İlim öğrenmek her müslümana farzdır.”

“Melekler, talep ettiği şeyden hoşnut olduklarından, ilim öğrenmek istiyen kimse için kanatlarını gererler.”

“İlim öğrenmek için yola çıkan kimseye, Allahü teâlâ Cennete giden yolu kolaylaştırır.”

“İlim öğrenmek isteyen kimse için, denizdeki balığa kadar, herşey istiğfar eder. Ya’nî Allahü teâlâdan onun af ve mağfiretini dilerler.”

“Çalım satarak elbisesini sürükliyen kimseye, Allahü teâlâ kıyâmet gününde rahmet nazarı ile bakmaz.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Hava sıcak olduğu zaman, Allahü teâlâ yerde ve göktekileri dinler. Bir kişi, “Lâ ilahe illallah. Bugün ne kadar da sıcak! Allahım! Beni Cehennemin hararetinden muhafaza buyur” der. Bunun üzerine Allahü teâlâ Cehenneme: “Kullarımdan birisi, benim, onu senin hararetinden muhafaza etmemi istiyor. Şâhid ol, ben o kulumu senin hararetinden muhafaza ettim” buyurur. Hava soğuk olduğu zaman, Allahü teâlâ, kullarını dinler. Birisi, “Lâ ilahe illallah! Bugün hava ne kadar soğuk. Allahım! Beni Cehennemin zemherîrinden muhafaza eyle” dediği zaman, Allahü teâlâ Cehenneme: “Kullarımdan birisi zemherîrinden kurtarmamı istiyor. Şâhid ol, ben onu kurtaracağım” buyurur. Cehennemin zemherîri nedir? Yâ Resûlallah! diye sordular. Resûlullah (aleyhisselâm): “Orası, Allahü teâlânın kâfirleri attığı soğuk bir yerdir” buyurdu.

“Siz, kıyâmet günü Rabbinizi, güneşi ve dolunay hâlinde ayı gördüğünüz gibi görürsünüz.”

Aynı kitabında geçen ba’zı âlimlerin sözleri:

İbn-i Mübârek (radıyallahü anh): “Biz ilim taleb ettik. Ondan bir şeyler öğrendik. Fakat, edeb öğrenmek istediğimiz zaman, ehlinin kalmamış olduğunu gördük.”

Şa’bî (radıyallahü anh): “İlmin süsü, ilim ehlinin hilmi, ya’nî yumuşaklığıdır.”

Hasen-i Basrî (radıyallahü anh): “Gerçek âlim, dünyâya düşkün olmayıp, âhırete ise çok ehemmiyet verir.”

Osman bin Sa’îd ed-Dârimî der ki: “Sâlih ve takvâ sahibi âlimler, âlimlerde bulunması gereken vera’, çok ibâdet ve edeb gibi husûslara çok dikkat etmişler, bu hasletlerin kendilerinde bulunmamasından çok korkmuşlardır. Onlar ilimde Allahü teâlânın rızâsını gözetmişlerdir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 254

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 176

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-1, sh. 221, cild-2, sh. 302, 306

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 621

5) El-A’lâm cild-4, sh. 205

REBÎ’ BİN SÜLEYMÂN

İmâmı Şafiî hazretlerinin talebelerinden. Künyesi, Ebû Muhammed’dir. 174 (m. 790) senesinde doğup, 270 (m. 884) târihinde vefât etmiştir. İmâm-ı Şafiî hazretlerinden çok rivâyette bulunmuştur. Mısır’da, İbn-i Tolun Câmii’nde ilk hadîs-i şerîf yazdıran odur. Kendisi bu câmide müezzin idi. İmâm-ı Şafiî hazretleri: “Rebî’ bin Süleymân kadar, kimse bana hizmette bulunmamıştır.” buyurmuştur. İmâm-ı Şafiî hazretleri onu çok severdi. Rebî şöyle anlatır: “Vefâtına yakın, İmâm-ı Şafiî’nin (radıyallahü anh) yanına girmiştim. Yanında, Buveytî, Müzenî, İbn-i Abdülhakem vardı. Onlara, durumları ile alâkalı olarak söyliyeceğini söyledikten sonra, bana da: “Ey Rebî’ kitaplarımın yayılmasında en fâideli sen olacaksın” buyurdu. İmâm-ı Şafiî hazretlerinin vefâtından sonra, ikiyüz civarında kişi, Rebî’ bin Süleymân’a, kendisinden İmâm-ı Şafiî’nin (radıyallahü anh) kitaplarını yazmak için gelmişlerdir.

Rebî’ bin Süleymân, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin çok hizmetinde bulundu. Ondan çok şeyler öğrendi. Ondan rivâyetlerde bulundu. İmâm-ı Şafiî’den başka, Abdullah bin Vehb, Abdullah

bin Yûsuf et-Tinnisî, Eyyûb bin Süveyd er-Remlî, Yahyâ bin Hassan ve daha başka âlimlerden rivâyetlerde bulundu. Ondan da, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn-i Mâce, Ebû Zür'a, er-Râzî, Ebû Hâtem ve daha başka âlimler rivâyette bulunmuştur.

Büyük âlim Halîl "İrşâd" isimli eserinde, Rebî'in sikalığı (güvenilirliği) üzerinde ittifâk olduğunu söyler.

Rebî' bin Süleymân'ın (radıyallahü anh) İmâm-ı Şafiî'den rivâyet ettiği sözlerden ba'zıları:

"Kime nasîhat edilir de, bu nasîhatten istifâde etmezse, o kimsenin iyilikten nasîbi yoktur. Malaya'nîye (dünyâ ve âhıretine fâide vermiyen şeylere) dalan kimse kınanır ve ayıplanır."

"Doğru ve yalan, ciddî ve şaka olsun, yemîn etmem."

"Akıllı, zekî ve anlayışlı kimse insanların ba'zı kusurlarını görmemezlikten gelendir."

İmâm-ı Şafiî hazretleri, yemekte şunlara dikkat etmeyi söylerlerdi: "1. Yemekten önce ve sonra elleri yıkamak. 2. Yemek koyacak bir sahan, bıçak ve kepçe bulundurmak. 3. Sağ ayağı dikip, sol ayak üzerine oturmak. 4. Lokmayı küçük almak. 5. Ağıza alınan lokmayı iyice çiğnemek. 6. Parmağa sürülen yemeği yalamak. 7. Büyüklerden önce, yemeğe eli uzatmamak. 8. Önünden yemek. Az konuşmak ve yemek yiyenlerin yüzüne bakmamak."

"En fâideli zâhire (azık) takvâ, en zararlısı, başkalarına düşmanlıktır."

"İmâm-ı Şafiî, (radıyallahü anh) hasta olmuştu. Yanına gittim. "Allahü teâlâ, zayıflığını kuvvetlendirsin" dedim. Bunun üzerine bana: "Eğer Allahü teâlâ, benim zayıflığımı arttırsaydı, ben ölürdüm" dedi. O zaman ben: "Vallahi, bu sözümle iyiliğinizi kast ettim" dedim, İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) bana, "Ben kesin olarak inanıyorum ki, kötüler mahiyette de söylesen, sen yine de bu sözünle iyiliğimi kastedersin. (Ben senin sözünde kötülük kast edeceğini düşünmem)" Bir rivâyette İmâm-ı Şafiî hazretleri Rebî'ye, "Allahü teâlâ senin kuvvetini arttırsın. Zayıflığını azaltsın" şeklinde şöyle demiştir:

"Sabrını güzel yap. O ne güzel ferahlık verici bir şeydir. Kim Allahü teâlâdan korkarsa, ona eziyet ve sıkıntı dokunmaz. Allahü teâlâdan hayır ve iyilik umanlar, umduklarına kavuşurlar."

"Kardeşlik ve dostluğunda samimî olan kimse, kardeşinin kusur ve ayıplarını örtüp, bunları affeder."

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-2, sh. 132

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 586

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 245

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 159

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 291

6) El-A'lâm cild-3, sh. 14

ŞAH ŞÜCÂ' KİRMÂNÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü'l-Fevâris olup, adı Şah bin Şücâ'dır. Kirman padişahının oğlu idi. Zamanının büyüğü, hakîkat yolunun önderi idi. Firâseti keskin idi. İşi evliyâyı bulup, onunla sohbet etmek idi. Ebû Türâb Nahşebî, Ebû Hafs, Ebû Ubeyd Busrî ve Yahyâ bin Muâz gibi âlimlerle sohbet etmiştir. Ebû Osman Hayrî talebesi iken, Şah Şücâ'nın izniyle Ebû Hafs'ın talebesi olmuştur. Şah Şücâ' 276 (m. 889)'da vefât etti. Tövbesinin sebebi şöyle anlatılır: "Şah Şücâ' dünyâya geldiği vakit, göğsünün üzerinde yeşil bir hatla, "Allah celle celâlühü" yazılı idi. Gençlik zamanında gezip tozmayı, eğlenmeyi kendine iş edinmişti. Kendisi saz çalıp, şarkı söylerdi. Bir gece, bir mahallede, saz çalıp şarkı söylüyordu. Bir kadın evinden çıkıp, onu seyretmeye gitmişti. Kocası

uyanıp karısını evde göremeyince, dışarı çıkıp karısını Şah Şücâ'yı seyrederken görünce, Şah Şücâ'ya: "Ey zâlim! Tövbe etmenin zamanı gelmedi mi?" diye sordu. Şah Şücâ' bunun etkisinde kalarak, "Geldi, geldi..." deyip elbisesini yırtmış, sazı kırmıştı. Eve gelip gusül ederek, kırk gün dışarı çıkmadı ve birşey yemedi Bunun için babası, "Bize kırk yılda vermediklerini ona kırk günde verdiler" demişti.

Şah Şücâ' kırk yıl uyumadı. Uyumaması için gözüne tuz sürerdi. Gözleri bu yüzden kızarmış idi. Bir gece uyuduğunda, rü'yâsında anlatılması güç, çok güzel şeyler gördü. Bundan sonra onu nerede görseler, yanında bir yastığa dayanır, uyurdu. "Belki öyle bir rü'yâ görürüm diye uyuyorum" derdi. Uyumağa âşık olmuştu. "Böyle rü'yânın bir ânını, bütün âlemin uyanıklığına değişmem" buyururdu.

Şöyle anlatılır: "Şah Şücâ' ile Yahyâ bin Muâz arasında iyi bir dostluk vardı. Aynı yerde bulundukları halde, Şah Şücâ', Yahyâ bin Muâz'ın meclisinde bulunmazdı. Niçin Yahyâ bin Muâz'ın sohbetlerine katılmıyorsun?" dediklerinde, "Doğrusu budur" dedi. Israr etmeleri üzerine, bir gün gidip bir köşede oturdu. Yahyâ bin Muâz konuşamadı ve "Burada, konuşmağa benden lâyık birisi vardır" dedi: Şah Şücâ', "Ben buraya gelmem uygun olmaz demedim mi?" dedi.

Şah Şücâ' Kirmânî'nin bir kızı vardı. Kirman vâlileri ona talib idi. Şah onlardan üç gün mühlet istedi. Bu üç gün içinde mescidleri dolaştı. Güzel namaz kılan bir genç gördü. Namazı bitirinceye kadar onu seyretti. Sonra yanına gidip, "Ey genç, evli misin?" diye sordu. Genç, "Hayır" deyince ona, "Kur'ân-ı kerîm okuyan, takvâ sahibi ve güzel bir kızla evlenmek ister misin?" dedi. Genç; "Bana kim kız verir ki, dünyâda üç dirhemden başka hiç bir şeyim yok" dedi. "Ben veririm. Bu üç gümüşün biri ile ekmek, biri ile katık, biri ile güzel koku satın al" dedi. Şah Şücâ' kızını o genç ile evlendirdi. Kızı, o fakîr gencin evine girdiğinde bir kuru ekmek parçası gördü. "Bu nedir?" diye sorunca, genç "Senin nasîbindir. Yarın sabah yemek için ayırmıştım" dedi. Şah'ın kızı babasının evine doğru gitmeye başlayınca genç, "Ah! ben Şah'ın kızının, benim yanımda durmayacağını bilmiştim" dedi. Kız bunu işitince, "Ben senin fakirliğin sebebiyle gitmiyorum, îmânının zayıflığı için gidiyorum. Sen akşamdan, sabahın ekmeğini hazırlıyorsun. Ben ise babama şaşıyorum. Bunca senedir yanındayım, bana seni takvâ ve zühd sahibi birine vereceğim derdi. Bugün öyle birine verdi ki, Rabbine i'timâd etmiyor, rahat içinde bulunmuyor. Bu evde ya ben kalırım, ya bu ekmek. Sen karar Ver" dedi. Genç ekmeği bir fakîre verdi. Şah'ın kızı geri döndü ve onunla mes'ûd olarak yaşadı.

Şöyle anlatılır: "Ebû Hafs, Şah Şücâ'ya bir mektûb yazarak: "Nefsime, amelime ve kusuruma bakıp ümitsizliğe düştüm" dedi. Şah Şücâ' ona cevap yazarak şöyle dedi: "Mektûbunu kendi gönlüme ayna yaptım. Eğer hâlis bir şekilde nefsimden ümit kesecek olursam, saf bir şekilde Allahü teâlâya ümid bağlamış olurum. Şayet Allahü teâlâya saf bir şekilde ümit bağlarsam, Allahü teâlâdan saf bir şekilde korkmuş olurum. O zaman kendi nefsimden ümit keserim. Nefsimden ümit kesince, Allahü teâlâyı zikredebilirim. Ben Allahü teâlâyı zikredince, Allahü teâlâ beni affeder. Allahü teâlâ beni affedince halktan kurtulur, Allah dostları ile beraber olurum."

Hâce Ali Sirgâhî, Şah'ın türbesinin yanında yemek verirdi. Yemek verdiği bir gün, "Yâ Rabbî! Bir misâfir gönder" dedi. Aniden bir köpek geldi. Hâce Ali köpeği kovaladı. Köpek kaçtı. Sonra Şah'ın kabrinden bir ses geldi: "Misâfir istiyordun. Gönderdik, kovdun" dedi. Derhal kalktı, dışarı koştu. Köpeği aradı bulamadı. Şehrin dışına gitti. Köpeği orada bir ağacın altında yatıyor halde buldu. Yemeği onun önüne koydu. Köpek yemeğe dönüp bakmadı. Hâce Ali utandı ve istiğfara başladı. Tövbe etti. Köpek "Ey Hâce Ali, şimdi iyi ettin. Misâfir çağırıp kovmak ne demektir. Dikkatli ol! Eğer Şah Şücâ' orada olmasaydı, göreceğini görmüştün" dedi.

Şah Şücâ’ Kirmânî buyurdu ki: “Evliyâyı sevmekten daha kıymetli ibâdet olamaz. Evliyâyı sevmek, Allahü teâlâyı sevmeğe yol açar. Allahü teâlâyı seveni, Allahü teâlâ da sever.”

“Hiç bir âlimin yaptığı ibâdetler arasında, evliyâya karşı duyulan sevgiye ulaşanı yoktur.” “Güzel ahlâk, başkalarına eziyet etmemek ve güçlüklere katlanmaktır.”

“Gözünü harama bakmaktan, nefsini isteklerinden koruyup, kalbini devamlı murâkabe, bedenini sünnete uygun amellerle ma’mur edenin, firâsetinde hiç hatâ olmaz.”

“Sabrın alâmeti üçtür: “Samimî bir rızâ, şikâyeti terk, kaderin tecellisini gönül hoşluğuyla kabûllenme.”

“Tövbe etmiş olmak için dünyâyı, murada ermek için de nefsinin arzu ve isteklerini terk et.” “Takvânın alâmeti vera’, vera’nın alâmeti helâl olduğu şüpheli olan şeylerden geri durmaktır.” “Yalan söylemekten, gıybet etmekten ve hıyânette bulunmaktan uzak durunuz.” “Korku dâima hüzündür. Allahü teâlâdan korkmanın alâmeti dâima ondan korkmaktır.”

Şah Şücâ’ Kirmânî’nin Mir’ât-ül-hukemâ isimli bir kitabı ve tasavvufa dâir birçok küçük risaleleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 237

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 192

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 105

4) Nefehât-ül-üns sh. 137

5) Keşf-ül-mahcûb sh. 286

6) Kıyâmet ve Âhıret sh. 333

7) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 202

SA’ÎD BİN MENSÛR HORASÂNÎ

Hadîs ve tefsîr âlimi. İmâm-ı Mâlikîn talebelerinden, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel’in hocalarındandır. Hadîs ilminde imâm olup, müctehid idi. Üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi râvileriyle beraber ezberden bilirdi. Horasan köylerinden Cürcan’da doğdu. Babası Mensûr bin Şu’be, künyesi Ebû Osman’dır. Kendisine Talakânî, Belhî, Mervezî ve Horasânî nisbetleri verildi. Çeşitli şehirlerde ilim tahsil edip, talebe yetiştirdi. Mekke’de bulunduğu sırada, 227 (m. 842) senesinde vefât etti.

Sa’îd bin Mensûr hazretleri, ilim öğrenmek için bütün ilim merkezlerini gezdi. Ömrünü, Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmeye vakfeden bu büyük âlim, başta İmâm-ı Mâlik olmak üzere, Hammâd bin Zeyd, Ebû Kudâme, Haris bin Ubeyd, Dâvûd bin Abdurrahmân, İbn-i Ebî Zinâd, Ebû Şihâb Abdürrabbi bin Nâfi’, İbn-i Ebî Hâzim, Dâreverdî, Felîh, Ebû Ahvâs, İbn-i Uyeyne, Mehdî bin Meymûn, Ebû Avâne ve zamanının âlimlerinden ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Mekke’de yerleşerek, hadîs ilminde Hicaz’ın imâmı oldu. Hocalarından öğrendiği ilimleri, yüzlerce talebesine anlattı. Duyduğu hadîs-i şeriflerden seçtiklerini, “Müsned”inde yazarak daha sonra gelen müslümanların istifâdesini kolaylaştırdı. Kendisinden sonra gelen hadîs âlimleri, onun rivâyetlerinde sika (güvenilir) olduğunda ittifâk ettiler. Ahmed bin Hanbel hazretleri onu hadîsteki sağlamlığı dolayısıyla çok överdi. İmâm-ı Müslim, Sahîh’ine yazdığı hadîs-i şeriflerin sıhhatinin Sa’îd bin Mensûr hazretleri tarafından tasdîk edilmiş olmasına dikkat ederdi. Kütüb-i sittenin hepsinde rivâyetleri mevcût olan Sa’îd bin Mensûr’dan, Harb-i Kirmanî, 219 (m. 834) yılında onbin hadîs-i şerîf yazdı. Daha sonra onları ezberledi ve kitap hâline getirdi.

Birçok insanın ilminden istifâde etmek için meclisine koştuğu Sa’îd bin Mensûr’dan (radıyallahü anh), başta Kütüb-i sitte ismiyle ma’rûf altı büyük hadîs kitabının müelliflerden İmâm-ı Müslim ve Ebû Dâvûd olmak üzere, el-Bâkûn vasıtasıyle, Yahyâ bin Mûsâ, Ebû Serv, Abdullah Dârimî, Muhammed bin

Ali bin Meymûn-i Rakkî, Abbâs bin Abdullah-ı Sîndî, Ömer bin Mensûr-ı Nesâî, Zühlî, Ebû Hâtem, Ebû Bekr-i Esrim, Harb-i Kirmanî, Ahmed bin Hanbel, Hasen bin Muhammed Za'ferânî, Ebû Zür'a Dımeşkî, Muhammed bin Ali bin Zeyd-i Sâig, Beşîr bin Mûsâ, Ahmed bin Hâlid-i Halebî ve diğer muasır âlimler hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ahmed bin Necdet bin Uryan ve Hemmâr ise "Sünen"in tamamını rivâyet ettiler.

Sa'îd bin Mensûr hazretleri, Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) "Resûlullaha (aleyhisselâm) on sene hizmetçilik ettim. Bana bir kerre "üf" demedi. "Şunu niçin böyle yaptın, bunu niçin yapmadın?" buyurmadı." dediğini rivâyet etti.

Sa'îd bin Mensûr (radıyallahü anh), Hâlid bin Abdullah'dan nakleder Sahâbe-i kiramdan (r.anhüm) en son vefât eden Ebû Tufeyl'den (radıyallahü anh) "Resûlullahı (aleyhisselâm) gördün mü?" diye sordum. "Evet, beyaz, sevimli yüzlü idi" cevâbını verdi.

Rivâyetlerinden ba'zıları: Resûlullahı (aleyhisselâm) buyurdular ki;

"Şüphesiz ki, bana malı ve sohbeti husûsunda insanların en cömerdi Ebû Bekr'dir. Ben dost edinecek olsaydım, mutlaka Ebû Bekr'i dost ittihaz ederdim."

"Siz salevât okuyunuz. Salevâtınız, nerede olursanız olunuz bana ulaşır."

"Hasta ziyâreti yapan, geri dönünceye kadar Cennetin hurmalık yolundadır."

Birçok eser te'lîf eden Sa'îd bin Mensûr hazretlerinin "Sünen"i ve "Tefsîr"i meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 232

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 89

3) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 159

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 416

5) Tabakât-ül-kübrâ cild-6, sh. 376

6) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 449

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 62

SÂLİH BİN AHMED BİN HANBEL

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Hanbelî mezhebinin imâmı Ahmed bin Hanbel hazretlerinin büyük oğludur. Künyesi, Ebû Fadl'dır. 203 (m. 818) senesinde doğdu. 266 (m. 879)'da İsfehân'da vefât etti. İlmi babasından öğrendi. Babasından, Ali bin Velîd et-Tayâlisî'den, İbrâhîm bin Fadl ez-Zârî'den hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etti. Kendisinden ise oğlu Züheyr, Ebû Kâsım Begâvî, Muhammed bin Ca'fer el-Harâitî, Yahyâ bin Sa'îd, Abdurrahmân bin Ebî Hatim ve diğer âlimler hadîs-i şerîf işitip rivâyet etmişlerdir.

Sâlih bin Ahmed, babasından ders almak sûretiyle ilim öğrenmiştir. Horasan'dan ve diğer yerlerden çok kimse kendisine mektûb yazarak, ilmî mes'eleler sorarlardı. O da, babasından öğrendiği bilgileri mektûblar yazarak uzakta olanlara bildirirdi. Dîne çok hizmet etmiş ve bu husûsta üstün gayretler sarf etmiştir. Dünyâya düşkünlük göstermemiştir. Muhammed bin Abbâs şöyle nakletmiştir: "Sâlih bin Ahmed İsfehân'a gittiğinde, önce bir mescide girip, iki rek'at namaz kıldı. O namaz kılarken meşhûr âlimler ve halk etrâfında büyük bir kalabalık hâlinde toplandı. Onlara ilmî mes'eleler anlatıp, hadîs-i şerîf okudu. Bir müddet sonra, o büyük kalabalık arasında ağlamaya başladı. O kadar ağladı ki, yanındaki âlimler de kendilerini tutamayıp gözyaşı döktüler. Sohbeti bitirdikten sonra, âlimler yanına yaklaşıp: "Niçin ağladınız. Bizim şu memleketimizde sizi sevmeyen bir tek kişi bile yok" dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Niçin ağlıyorum biliyor musunuz? Merhum babamı hatırladım. Yanına dünyâya düşkün olmayan, zâhîd kimseler gelince, onları medheder ve bana da onlar gibi olmamı söylerdi." Bu sözleri söylediğinde üzerinde eski bir elbise vardı... Daha

sonra da yakınlarına o eski elbisesini göstererek “İşte beni görüyorsunuz, bununla ölüyorum” demiştir.

Babasının şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Kabir azâbı hakdır, vardır. Onu ancak dalâlette, sapıklıkta olanlar inkâr eder.”

“Şeytan, her müslümana musallat olur. Namaza durunca çeşitli ihtiyâçlarını ve arzu ettiği şeyleri aklına getirir. Kalbini meşgûl eder. Böylece namazını ifsâd etmeye uğraşır. Bir defasında bana musallat olmuştu. Namaza durup, iki rek’at kıldım. Üç rek’at kıldın diye vesvese verdi. İtibar etmedim. Namazı bitirinceye kadar vesvese vermeye uğraştı.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 173

SÂLİH BİN İSHÂK EL-CERMÎ

Fıkıh, hadîs, nahiv ve lügat âlimi. İsmi, Sâlih bin İshâk el-Cermî, el-Basrî’dir. Künyesi Ebû Amr olup, lakabı Kelb ve Nebbâh’dır. Yemen kabilelerinden Cerm bin Reyyân’ın âzâdlı kölesidir. Basra’da doğmuş, Bağdâd’a yerleşmiş ve orada 225 (m. 839)’de vefât etmiştir.

Büyük lügat âlimi Ahfeş, Yûnus bin Habîb ve başkalarından nahiv ilmini öğrendi. Esmâî, Ebû Ubeyde, Ebû Zeyd el-Ensârî ve onların zamanındaki âlimlerden de, lügat ilmini öğrenmiştir. Yezîd bin Zerî’, Yahyâ bin Kesîr el-Kâhilî’den hadîs-i şerîf okudu. Ahmed bin Mülâ’ib el-Mahramî, Ebû Halife el-Cemhî ve Müberred de, Ebû Amr el-Cermî’den hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Haberleri güzel, hadîsleri sağlam olan bir zât idi. Haramlardan sakınan, şüpheli olan şeyleri terk eden bir zât olan Sâlih bin İshâk, dînine son derece bağlı, doğru îmân sahibi (Ehl-i sünnet i’tikâdında), hâli, kâline (söylediğine) uygun, dînini yaşayan, Allahü teâlâdan korkan bir zât idi. İsrâ sûresi 36. âyetini, “Hakkında ma’lûmat sahibi olmadığın bir şeyin ardınca, gitme” buyurulan yere kadar okudu ve sonra “Görmediğini gördüm deme, işitmediğini işittim deme” buyurup, âyet-i kerîmenin devamı olan “Çünkü kulak, göz ve kalb, bunların hepsi ondan mes’ûl olacaktır” kısmını okudu.

Lügat ve nahiv ilminin büyük üstâdlarından olan Ebû Amr el-Cermî, Sîbeveyh’in nahiv ilmine âit kitabını en güzel bilen, bunu talebelerine okutan, zamanında nahiv ilminde otorite olan bir zât idi. Tasnif etmiş olduğu kitaplar ise şunlardır: Kitâb-ül-muhtâr fi’n-nahv, et-Tenbîh, Kitâb-üs-siyer, Kitâb-ül-ebniye, Kitâb-ül-arûz, Garîb-ü Sîbeveyh.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 313

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 485

3) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 162

4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 8

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 57

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 3

SÂLİH BİN MUHAMMED

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ali’dir. Cezere diye meşhûrdur. 210 (m. 825) senesinde Kûfe’de doğup, 293 (m. 906) senesinde vefât etti. Hadîs-i şerîf imâmlarındandır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı kiramdan (r.anhüm) gelen haberler ve nakleden zâtlar hakkında ona müracaat edilirdi. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yerler dolaştı. Şam, Mısır ve Horasan’da zamanın tanınmış âlimleri ile görüştü. Bağdâd’da kaldı. Sonra Buhâra’ya gitti. Orada yerleşti. Hadîs-i şerîfleri, ehil olan âlimler yanında öğrendi. Uzun müddet yanında kitap olmadan, ezberden hadîs-i şerîf öğretti. Sa’îd bin Süleymân, Ali bin Ca’d, İbrâhîm bin Haccâc es-Sâmî, Yahyâ bin Maîn gibi büyük âlimlerin verdiği dersleri dinledi. O, hadîs ilminde çok dirayetli ve ehil bir âlim idi.

Sâlih bin Muhammed şöyle bir hikâye anlatır: “Bağdâd’da iki şâir vardı. Birisi hadîs-i şerîf âlimi, diğeri ise, bid’atve dalâlet ehlinden olan Mu’tezile i’tikâdında idi. Mu’tezile’ye mensûb olanı benim yanıma geldi. Bana çok yazıyorsun. Bu kadar çalışma. Gözlerin gider. Belin kamburlaşır, sonra ölürsün deyip, kitabımı aldı ve üzerine şunları yazdı: “Şüphesiz okumak, ilim öğrenmek, onunla meşgûl olmak, zillet, darlık ve kederlerin kaynağıdır.” Sonra gitti. Hadîs âlimi olan zât gelince, onun yazdıklarını okudu ve: “Yalan söylemiş, onun sözünün aksine, çok yazıp okumakla, insanın kıymeti yükselir, ilmi artar, ismi, Resûlullah efendimizin ismi ile, kıyâmete kadar devam eder” dedi. Sonra o da şunları yazdı: “Şüphesiz, yazma ve okuma ile meşgûl olmak, takvâ (Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından sakınmak) ve zühdün ve yükselmenin temelidir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 322

2) El-A’lâm cild-3, sh. 195

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 631

SEHL BİN ABDULLAH TÜSTERÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed’dir. 200 (m. 815)’de doğdu. Dayısı Muhammed bin Süvâr’ın sohbetlerinde yetişti. Hacca gidince orada Zünnûn-i Mısrî’yi gördü ve ona talebe oldu. Tasavvuf ehlinin büyüklerinden ve müctehidlerinden olup, zamanının sultânı, hakîkatin delîli idi. Az yemek, az uyumak, çok ibâdet yapmak, riyâzet ve kerâmette eşi yoktu. 283 (m. 896)’de Basra’da vefât etti.

Kendisi şöyle anlatır: Üç yaşında iken gece kalkardım. Dayım Muhammed bin Süvâr gece ibâdet eder, ağlar ve bana: “Sehl yat uyu, kalbimi meşgûl ediyorsun” derdi. Ben ise onu yine gözetlerdim. Öyle bir hâl aldım ki, dayıma, “Bana garîb bir hâl oluyor, başımı arşın önünde secdede buluyorum” dedim. “Oğlum bu hâlini kimseye söyleme, bundan sonra yattığında dilinle üçer defa (Allahü teâlâ benimledir, beni görüyor, her sözümü duyuyor) de!” buyurdu. Bir süre sonra, buna devam ediyorum dedim. Her gece yedi defa söyle buyurdu. Daha sonra, yine devam ediyorum, dedim. Onbir defa söyle buyurdu. Söyledim. Ve kalbimde bir tatlılık buldum. Bir sene geçince, dayım bana: “Sana öğrettiğimi iyi muhafaza et ve hep o hâlde ol! Ölünceye kadar bırakma. Dünyâ ve âhırette mükâfatını alırsın” buyurdu. Yıllarca devam ettim. Sonra dayım bana: “Sehl, Allahü teâlânın kendisiyle olduğunu bilen, hiç günah işliyebilir mi? Hep böyle bil, günah işlemezsin” buyurdu. Sonra beni mektebe gönderdiler. Kur’ân-ı kerîmi öğrendim. Yedi yaşında iken oruç tuttum. Yiyeceğim sadece arpa ekmeği idi. Oniki yaşında iken, bir mes’eleye takıldım. Kimse çözemedi. Basra’ya gitmek istedim. Gönderdiler. Basra âlimlerinden sordum. Hiç kimse cevap veremedi. Abadan’a gittim. Habîb İbni Hamza’ya sordum. O cevaplandırdı. Yanında fazla kalmadım ama, ondan çok istifâde ettim. Sonra Tüster’e geldim. İbâdet, riyâzet ve mücâhedeye koyuldum.

Ömrünün sonunda, el ve ayakları hareket etmez olmuştu. Namaz vakti gelince, el ve ayakları açılır, namaz bitince, eskisi gibi hareketsiz olurdu. Birgün zikirden bahsederken: “Allahü teâlâyı hakkıyla zikr eden, ölüyü diriltmeği kast ederse, dirilir” dedi ve elini önünde duran bir sakata sürdü, sakat iyileşip, ayağa kalktı.

İmâm-ı Yâfiî, Sehl bin Abdullah Tüsterî’nin bir talebesinden şöyle nakleder: Sehl bin Abdullah’a otuz sene hizmet ettim. Gece veya gündüz yatıp uyuduğunu görmedim. Sabah namazını yatsının abdesti ile kılardı. İnsanlardan ayrılıp, Basra ile Abadan arasındaki bir adaya gitti. Bunun sebebi de şu idi. Bir sene hacdan dönen birisi, bir kardeşine, “Ben Sehl bin Abdullah’ı Arafat’ta vakfede gördüm” dedi. Kardeşi o kimseye, “Arefeden önceki gün, ben onun yanında idim” dedi. Diğeri ise, “Ben Sehl’i Arafat’ta vakfede gördüm. Yalan söylüyorsam karım boş olsun” dedi. “Kardeşi kalk, gidip kendisine soralım”

dedi. Kalkıp yanına geldiler. Hâdiseyi anlattılar ve bu yemînin hükmü nedir? dediler. “Niçin böyle şeyler konuşuyorsunuz? Allahü teâlâ ile meşgûl olun” deyip, hacıya döndü ve: “Hanımından boş değilsin ama, gördüğünü kimseye anlatma” buyurdu.

Sehl-i Tüsterî hazretleri, Basra’da bir gün parmağını sarmıştı. Bu durumu gören birisi: “Niçin parmağını sardın?” diye sorunca,” Ağrıyor da onun için” diye cevap verdi. Bunu soran kimse bir müddet sonra Mısır’a gitmişti. Burada Zünnûn-i Mısrî hazretlerini gördüğünde, onun da parmağı sarılı idi. Aynı soruyu ona da sordu. “Niçin parmağını sardın?” “Falan zamandan beri ağrıyor, o sebepten sardım” diye cevap verdi. Soran zât diyor ki: “Ben o zaman anladım ki, Zünnûn hazretlerinin parmağı ağrıyordu. Sehl-i Tüsterî hazretleri de, hocasına uymak için parmağını sarmıştı.”

Bir yolculuğunda abdest almak istedi. Suyu yoktu. Üzüldü. O anda birisi, içi su dolu yeşil bir ibrik getirdi, önüne koydu ve gitti.

Bir Cum’a namazından önce evine bir kimse geldi, içeride büyük bir yılan gördü. Durakladı. Sehl-i Tüsterî hazretleri, “İçeri gir! Kişi, yer yüzündeki yılandan bu kadar korkarsa, âhıretteki yılanlardan daha çok korkması lâzım değil mi?” buyurdu. Sonra yılanı tuttu. Beni başka bir odaya aldı. “Kişi dünyâda yılanlarla arkadaşlık edebilirse, mezarda diğer yılanlar, çıyanlar ona dokunmaz” buyurdu ve “Cum’a namazı kılar mısın?” buyurdu. O zât, “Câmi ile aramız bir günlük mesafedir” dedi. Sehl hazretleri onun elini tutup, hemen câmiye getirdi. O kimse dedi ki: Birlikte namaz kıldık. Sonra çıktı. Câmiden çıkanlara bakıp: “Lâ ilahe illallah diyen çoktur, ama ihlâs sahipleri azdır” buyurdu.

Birgün müslüman olmayan biri yoldan geçiyordu. Sehl hazretleri talebelerine onu gösterip, buyurdu ki: “Bu adamda müslümanlık alâmeti var!” Aradan birkaç sene geçtikten sonra Sehl-i Tüsterî hazretleri vefât ettiler. Talebelerinden biri hocasının mezarını ziyâret ederken, o adam da yakından geçiyordu. Hocasının sözleri hatırına gelerek hemen yanına vardı. Ona hocasının kendisi hakkındaki sözlerini anlattı. Bunun üzerine o adam dedi ki: “Gel Bakalım! Mezarına varalım. Bana müslüman ol desin, ben de müslüman olayım!” Beraberce kabre vardılar. O anda kabirden şöyle bir ses işittiler: “Ey falan! Cehennem ehlinden, Cennet ehli daha üstündür!” Adam bu sözü işitince, şehâdet getirip müslüman oldu.

Talebesi Abdurrahmân bin Ahmed: “Efendim, abdest alınca ekseriya uzuvlarımdan akan su, altın ve gümüşten bıçak oluyor” deyince, Sehl hazretleri: “Bilmez misin ki, çocuklar ağlayınca, meşgûl etmek için ellerine silâh verirler” buyurdu.

Sehl hazretlerinin yanına köse bir adam geldi. Sakalının gelmesi için duâ istedi. Sehl hazretleri buyurdu ki: “Ey genç! Elini yüzüne sür, elini yüzüne sür!” Bu sözü bir kaç defa tekrarladılar. Adam söyleneni aynen yaptı. Hemen o dakikada eline bir tutam sakal geldi.

Kendisi anlatıyor: “Anamdan bana çok mal kalmıştı. Hemen fukarayı çağırıp hepsini onlara dağıttım. Kimde alacağım varsa, onları da bağışladım. Ondan sonra da Kâ’be’ye gitmek için yola çıktım. Yolda kendi kendime: “Ey nefs! Artık, iflâs ettin. Benden isteyeceğin hiçbir şey kalmadı. Zâten isteyecek olsan da, bir şey bulamayacaksın” dedim.

Küfe şehrine uğradığında, nefsi, balık ile ekmek istedi. Her ne kadar bu isteği yapmamaya çalıştı ise de, nefsinin arzusu çok şiddetli idi. Nefsimi Mekke’ye kadar incitmeyeyim, diye düşündü. Şehirde bir un değirmenine rastladı. Değirmenin dolabına bir at koşmuşlar, durmadan buğday öğütüyorlardı. Değirmenciye yaklaşarak, “Bu iş için ata günde ne kadar kira veriyorsunuz?” dedi. Değirmenci, “Günde iki akçe ödüyoruz” deyince, bu işi bir gün de ben yapayım. Bana da bir akçe verir

misiniz?” dedi. Değirmenci buna râzı oldu. Akşama kadar, nefsine eziyet için dolabı döndürdü. İşi bırakınca ona bir akçe verdiler. Gidip onunla balık ekmek aldı ve nefsine; “Her ne zaman benden birşey isteyecek olursan, sana lâyık olan böyle bir hizmeti gördürür, ondan sonra da mâkul isteklerini yerine getiririm” dedi.”

Ölüm döşeğinde yatarken Sehl bin Abdullah’a bir zât: “Efendim, senden sonra minbere kim çıksın?” diye sorunca, Sehl-i Tüsterî (radıyallahü anh) gözlerini açıp, Şâdıdil adındaki bir kâfirin adını söyledi. Etrâfındakiler, “Şeyhin aklı gitmiş, bu kadar müslüman âlim varken yerine bir kâfiri geçirdi” diye söylerlerken, Sehl-i Tüsterî, “Başımda kavga, gürültü etmeyiniz. Vaktim azdır. Gidin bana Şâdıdil’i çağırın, gelsin” dedi. Şâdıdil gelince, “Yâ Şâdıdil, iyi dinle, üç gün sonra minbere çık ve müslümanlara va’z et. Bu sana vasıyyetimdir” dedi. Sehl-i Tüsterînin vefâtından üç gün sonra, ikindi namazından sonra, başında kâfir nişanesi, belinde zünnar olmak üzere, Şâdıdil minbere çıktı. Ey müslümanlar, ey Sehl-i Tüsterî’nin talebeleri, bana bir vakit şeyhiniz, “Ey Şâdıdil, zünnarı çıkarıp atma zamanı gelmedi mi? demişti. İşte bugün emrini yerine getiriyorum” dedi. Daha sonra sorgucu ve zünnarı çıkarıp attı. Dili ile Kelime-i şehâdet getirerek müslüman oldu. Cemâat bunu görünce ve o sözleri duyunca ağladılar.

Sehl-i Tüsterî hazretleri vefât edince, insanlar cenâze namazı için toplandı. O şehirde bir yahudi vardı. Yaşı yetmişi aşmıştı. İniltileri duyunca, ne oluyor diye dışarı çıktı. Cenâzeye doğru bakınca yanındakilere, “Benim gördüğümü siz görüyor musunuz?” dedi. Ne görüyorsun dediklerinde, “Gökten” inip, cenâze ile giden kimseler görüyorum” dedi ve ardından Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu.

Şöyle naklederler ki: Sehl-i Tüsterî bir talebesinin yanında, “Basra’da velilik derecesine ulaşmış bir fırıncı var” diye söylemişti. Talebesi bunun üzerine Basra’ya gidip, fırıncıyı görmüştü. Fırıncı, fırınlarda âdet olan, saçını ve sakalını ateşten korumak için, yüzüne peçe bağlamıştı. Bunu gören talebe aklından, “Şayet bu zât velîlik derecesine ulaşmış olsaydı, ateşten bu kadar sakınmazdı” diye geçirdi. Sonra selâm verip bir suâl sorunca, fırıncı: “Önce beni küçümseyip horladığından, artık sözümün sana faydası olmaz” dedi.

Kendisi anlatır: “Rü’yâmda kıyâmet kopmuş, insanları da Arasat meydanında gördüm. Bir beyaz kuş, topluluğun çeşitli yerlerinden bir kaç kişi alıp, Cennete götürüyordu. Bu ne kuşudur? dediğimde, aniden havada bir kâğıt peydah oldu. Kâğıdı elime alıp açınca üzerinde, “Vera’ kuşu dedikleri işte budur” diye yazdığını gördüm.

Yine kendisi anlatır: “Birgün çölde giderken, başında sarık ve elinde âsâ bulunan pîr-i fâni bir zâtın gelmekte olduğunu gördüm. “Galiba kâfileyi kaçırmış” diye aklımdan geçirdim ve cebimden para çıkararak, ona: “Gideceğin yere ulaşıncaya kadar bununla idâre et” dedim. Daha sonra bu zât elini havaya kaldırınca, eli altınla doldu ve bana: “Sen cebinden alıyorsun, ben ise gaybden” dedi ve kayboldu. Kâ’be’ye varınca tavaf esnasında o zâtı gördüm. Bana: “Ey Sehl! Bir kimse Kâ’be’nin cemâlini görmek için yola çıkarsa, onun muhakkak Kâ’be’yi tavaf etmesi lâzımdır. Fakat her kim Allahü teâlânın cemâlini görmek için, nefsini ayakları altına alırsa, Kâ’be’nin onu tavaf etmesi lâzım gelir” dedi.

Sehl-i Tüsterî bir gün bağdaş kurup oturmuş ve sırtını da duvara yaslamış bir şekilde, “Aklınıza geleni sorun, suâllerinize cevap vereyim” dedi. Bu durumu görenler, “Daha evvel siz böyle yapmazdınız, şimdi ne oldu?” diye sorduklarında, “Üstâd hayatta olduğu müddet zarfında, talebenin edebe riâyet etmesi lâzımdır” dedi. Bu günün Zünnûn-i Mısrî’nin (radıyallahü anh) vefât ettiği gün olduğunu daha sonra öğrendiler.

Sehl-i Tüsterî hazretlerinin yanına yırtıcı hayvanlar da gelirdi. Yanında sakin ve rahat dururlardı. Halk bunun için onun evine, “Beyt-üs-Sibâ” ya’nî (Yırtıcı Hayvan Evi) derdi.

Ebû Ali Dakkak şöyle anlatmıştır: Ya’kûb bin Leys, doktorların tedâvi edemedikleri bir hastalığa yakalanmıştı. Ona; senin vâli olduğun bölgede Sehl bin Abdullah isminde sâlih bir zât vardır. Eğer o sana duâ ederse, Hak teâlânın bu duâyı kabûl etmesi ümid edilir, dediler. Vâli, Sehl bin Abdullah’ı çağırttı ve “Benim için Allahü teâlâya duâ et” deyince, Sehl bin Abdullah: “Zindanlarında suçsuz insanlar yatarken, senin için yaptığım duâ nasıl kabûle mazhar olur?” dedi. Bunun üzerine vâli zindanda yatan bütün suçluları salıverince, Sehl bin Abdullah “İlâhi, bu zâta ma’siyet ve musîbetteki zilleti gösterdiğin gibi, tâattaki izzeti de göster, onu dert ve sıkıntıdan kurtar” diye duâ etti. Vâli, hemen iyileşti ve Sehl bin Abdullah’a çok mal vermek istediyse de, bunu Sehl hazretleri kabûl etmedi. Arkadaşları arasında, “Keşke bunu alıp fakîrlere dağıtsaydı” diyenler oldu. O, yolda çakıl taşlarına bakınca, hepsi mücevher hâline geldi. Arkadaşlarına bunları göstererek, “Böylesi bir ihsâna nail olan kimse, Ya’kûb bin Leys’in malına muhtaç olur mu hiç?” diye buyurdu.

Sehl-i Tüsterî’nin bir çocuğu vardı. Çocuk ne zaman annesinden yiyecek isterse, annesi ona “Bunu Allahü teâlâdan iste” derdi. Bunun üzerine çocuk secde için yere kapanırdı. Bu arada annesi çocuğun istediklerini hazırlar, gizlice yanına koyardı. Çocuk annesinin bunu hazırladığını bilmezdi. Onun için Allahü teâlânın dergâhına dönerdi. Birgün annesi evde yokken çocuğun canı birşey istedi. Her zamanki gibi secdeye kapandı. Allahü teâlâ ona lâzım olan şeyi gönderdi. Annesi geldiğinde duruma şaşırdı. “Yavrucuğum bu nereden geldi?” diye, sorunca çocuk, “Her zamanki yerden” diye cevap verdi.

Sehl-i Tüsterî hazretleri, bir gün talebelerinden birine bir iş buyurunca talebesi, “Söz olur, halkın dilinden çekindiğim için yapmam” dedi. Bunun üzerine sohbetinde bulunanlara dönüp, “Bir kimse şu iki vasfı kazanmadığı müddetçe, bu yolun hakîkatine eremez: Allahü teâlâdan başkasını görmeyecek şekilde halk senin gözünden düşmeli. İkincisi, nefs gözünden düşmeli ve halkın kendisinde gördüğü hiçbir sıfattan çekinmemelidir. Herşeyi Hakdan görmelidir” dedi.

Sehl-i Tüsterî bir talebesine, “Gün boyunca Sübhânallah! Allah! Allah! demek için, bütün gücünü harca” dedi. Talebe âdet hâline gelinceye kadar, bu sözü söylemeye devam etti. Sonra Sehl-i Tüsterî “Buna geceleri de devam et” dedi. Talebe buna devam ederek, devamlı Allahü teâlâyı zikr eder bir hâle sahip oldu. Birgün evinin bahçesinde ağaçtan düşen bir dal parçası başını yardı. Başından akan kanın, yere damlayan her damlasının “Allah” ismini yazdığı görüldü.

Bedbahtlığın alâmeti olan şeyler nelerdir? diye sorulduğunda şöyle cevap verdi: “İlmi olup, onunla amel edememek, ameli olup, ihlâslı olmamak. Bunun alâmeti de ibâdet ve hizmetleri zorlukla yapmak ve Hak teâ’ânın verdiğine râzı olmayıp, başka şeyler peşinde koşmaktır. Bedbahtlığın diğer bir alâmeti de, Allahü teâlânın dostlarının sohbetine kavuşamamak ve onlardan hüsn-ü kabûl görmemektir.”

Sehl-i Tüsterî hazretlerinde, romatizma ve basur hastalıkları vardı. O getirilen hastalara duâ ederdi. Duâ ettiği kimseler iyi olurdu. Ebû Nasr-ı Terşizî bir gün âlim zâtlardan birine, “Sehl, başka hastalara duâ ettiği ve kendisi velî olduğu hâlde, niçin bu hastalıklar kendisinde vardır?” diye sorunca, o zât; “Sehl velîdir. Velîliği de o hastalıktan dolayıdır. O bu hastalığın Allahü teâlâdan geldiğine inandığı için, hastalığın kendisinden gitmesi için duâ etmez” dedi.

Birgün Sehl-i Tüsterî’ye, “Günde bir defa yemeğe ne dersin?” diye sorduklarında: “Bu sıddîkların yeme tarzıdır” dedi. “İki öğün yemeğe ne dersin?” dediklerinde; “Bu mü’minin yeme tarzıdır” dedi. “Üç defa yemeğe ne dersin? dediklerinde,

cevâbı biraz ağır oldu. Buyurdu ki: “Bütün âfetlerin başı, doyuncaya kadar yemektir.”

“Haram yiyenin yedi uzvu günaha girer. Helâl yiyenin uzuvları da ibâdette olur.” “Tam helâl; kazanırken, Allahı hiç unutmadığın şeydir.” “Takvâsının doğru olmasını isteyen, bütün günahlardan el çeksin.” “Kırk gün ihlâslı olan, dünyâda zâhid olur, kerâmeti görülür.”

“Bizim yolumuzun esası altı şeydir: Allahın kitabına sarılmak, Resûlullahın sünnetine uymak, helâl yemek, insanları incitmemek, yasaklardan uzak durmak, hakkı ve borcu ödemede acele etmek.”

“Allahü teâlâyı unutmaktan büyük günah yoktur.”

“Eğer Musa ve Îsâ aleyhimesselâmın ümmetinden, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe gibi bir zât bulunsaydı, bunlar yahudiliğe ve hıristiyanlığa dönmezdi.”

“Hakîkî îmâna kavuşmak için dört şey lâzımdır: Bütün farzları edeble yapmak, helâl yemek, görünen ve görünmeyen bütün haramlardan sakınmak ve bu üçüne, ölünceye kadar devam etmeğe sabır etmek.”

“İşin esâsı üç şeydir: Helâl yemek, ahlâk ve amelde Resûl aleyhisselâma tâbi olmak, her işi yalnız Allah için yapmak.”

“İbâdetin en kıymetlisi, nefse uymamaktır.” “Kalb arş, göğüs ise kürsîdir.”

“Âlimin üç ilmi var. Biri ilm-i zâhirîdir. Bunu herkese açıklar. Diğeri ilm-i bâtındır. Bunu ancak ehline açıklar. Üçüncüsü, kimseye anlatılması caiz olmayan bir ilimdir ki, bu ancak kendisiyle Allahü teâlâ arasındadır.”

“İnsanların mübtelâ olduğu belâ ve musibetlerin en büyüğü; ne âhıret, ne de dünyâ işiyle meşgûl olmayıp, boş oturmaktır.”

“Kulun Allahü teâlâya şükretmesi, O’nun kuluna verdiği ni’metlerle, O’na isyan etmemesidir. Çünkü kulun bütün uzuvları Allahü teâlânın kuluna olan lütuf ve ni’metleridir.”

“İnsanoğlunu şu iki şey mahvetmiştir: İzzet arzusu, fakîrlik korkusu.” “Makamların en üstünü; kötü bir huyu, iyi bir huya çevirmektir.” “Harama bakmaktan sakınan kimse, hiç göz ağrısı görmez.”

“Allahü teâlâdan başka yardımcı, Resûlullah efendimizden başka delîl, takvâdan başka azık, sabırdan başka amel asla yoktur.”

“Sâdık olan kimseye Allahü teâlâ bir melek gönderir. Bu melek namaz vakti gelince, o kimseye namaz kılmayı hatırlatır, uyuyorsa uyandırır.”

“Kibir bulunan kalbte, havf (korku) ve recâ (ümit) bulunmaz.”

“Korku, men edilenden uzak durmak; ümid, emredileni yapmak için koşmaktır.”

“Fütüvvet, sünnete tâbi olmaktır.”

“Zühd, kulların Allahü teâlâya yönelmeleridir.

“Açlık için üç yer vardır. Tabiat açlığının yeri akıl, ölüm açlığının yeri fesad, şehvet açlığının yeri isrâftır. Birincisi düşünceyi yok eder, ikincisi fitneye, üçüncüsü isrâfa yol açar.”

“Nefs, şu üç halden başka hâlde olmaz: Ya kâfir, ya münâfık veya ikiyüzlü olur.” “Her kim nefsini kendine dost edinirse, Allahü teâlâyı kendine düşman etmiş olur.”

“İnsanların “Lâ ilahe illallah” ifâdesine kalben i’tikâd edip dil ile söylemeleri ve buna fiilen vefa göstermeleri lâzım gelir.”

“Allahü teâlânın, insanlara şu şekilde hitâb etmediği hiçbir gün yoktur: “Kulum! Hiç insaflı davranmıyorsun. Ben seni anıyorum ama, sen beni unutuyorsun. Seni kendime da’vet

ediyorum fakat sen, başkalarının dergâhına gidiyorsun. Ben dertleri belâları senden uzaklaştırıyorum. Lâkin günah üzerinde ısrar ediyorsun. Ey Âdemoğlu! Yarın kıyâmette huzûruma gelince mazeret olarak ne söyleyeceksin?”

“Kıyâmet günü, az yemenin mükâfatını hiçbir amel karşılayamaz.”

“Ticârette ihsân altı türlüdür. 1) Müşteri, fazla ihtiyâcı olduğu için çok para vermeye râzı olsa bile, çok kâr istememelidir. 2) Fakîrlerin malını fazla para ile almalı, onları sevindirmelidir. 3) Müşteriden para almakta iki türlü ihsân olur; fiyatta ikram edilmeli, peşin verdiği fiyatla, veresiye de vermelidir. 4) Borç ödemekte ihsân, istemeye vakit bırakmadan vermektir. 5) Alışveriş ettiği kimse pişman olursa, yapılan satışı geri çevirmektir. 6) Fakirlere veresiye vermek, ödeyemediği hâle gelirse, alacağını istememeyi niyet etmektir. Borçlusu ölünce helâl etmektir.”

“Allahü teâlâ rûhları yaratıp, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” kelâmına, evet dediğimi, ayrıca annemin karnında bulunduğum zamanki hâlimi hatırlıyorum”

“Açlığın çilesini çekenin çevresinde, Allahü teâlânın emriyle şeytan dolaşamaz.” “Cehâletten daha büyük musîbet yoktur.”

“Son Peygamber Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm) gönderildiği zaman, dünyâda şu yedi sınıf insan vardı: Krallar, ziraatle uğraşanlar, hayvancılıkla uğraşanlar, ticâretle meşgûl olanlar, san’atla meşgûl olanlar, işçiler, yoksullar. Allahü teâlânın elçisi sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm) bu sınıflardan hiçbirini başka bir sınıfa geçmeye zorlamadı. Onları Allahü teâlâya itaate, takvâya, ilme çağırdı, insanlara şöyle buyurdu: “Allah bütün bu varlığı insan için, insanı da Allahü teâlâyı bilmek için yaratmıştır. Dünyâ ni’metlerini Allahü teâlâya itaat için kullanan hem dünyâyı, hem de âhıreti kazanır. Bunun tersini yapan kimse ise, hem âhıreti, hem de dünyâyı kaybedecektir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 189

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 206

3) Nefehât-ül-üns sh. 119

4) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 22, 554, 639, 715, 1063

5) Rehber Ansiklopedisi cild-15, sh. 113

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 429

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 182

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 90

9) Risâle-i Kuşeyrî sh. 138

10) Keşf-ül-mahcûb sh. 242

11) İslâm Ahlâkı sh. 73

12) Kâmûs-ül-a’lâm cild-4, sh. 2705

SEHNÛN (Abdüsselâm bin Sa’îd et-Tenûhî)

Mâlikî âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdüsselâm bin Sa’îd’dir. Çok zekî ve mes’eleleri halletmekte mahir olduğu için kendisine hafif ve canlı bir kuşun ismi olan Sehnûn lakabı verilmiştir. 160 (m. 776) senesinde doğup, 240 (m. 854) yılında vefât etti. İlim öğrenmek için Kayrevân’a geldi. Burada Ebû Hârice, Behlûl, Ali bin Ziyâd, İbn-i Eşres, İbn-i Ebî Kerîme, kardeşi Habîb, Ebî Ziyâd er-Râînî’den ilim aldı. İlim elde etmek için yolculuk yaptı. Bu sırada onsekiz veya ondokuz yaşında idi. Mu vatta kitabı üzerinde, İbni Kâsım’ın huzûrunda müzâkere yapılıyordu. Sehnûn mevzûlar üzerinde geniş ve derin açıklamalar isteyince, kendisine niçin İmâm-ı Mâlik’i dinlemek için gitmiyorsun, denildiğinde, fakîrlikten dolayı gidemediğini söyledi. Bir defasında da, fakîrlik olmasaydı, İmâm-ı Mâlik’i dinlemeye giderdim demiştir. Sehnûn, İbn-i Ferhûn’dan ders aldı. Sonra, tahsiline devam etmek için Tunus’a gitti. Yanında, kendisi için İbn-i Ferhûn, Ali bin Ziyâd’a yazdığı tavsiye mektûbu vardı. Sehnûn, mektûbu

Ali bin Ziyâd'a verdi. Ali bin Ziyâd'ın İbn-i Ferhûn'a hürmeti çoktu. Onun için, Sehnûn'un kaldığı yere kadar gider, ona ders verirdi.

Sehnûn daha sonra Mısır'a gidip İmâm-ı Mâlik hazretlerinin mümtaz (seçkin) talebelerinden Abdurrahmân bin Kâsım, Abdullah İbni Vehb ve Eşheb'den çok istifâde etti. Bunlarla birlikte hacca, daha sonra Medîne-i münevvere ve Suriye'ye gitti. Buradan Kayrevân'a dönüp, Mâlikî mezhebini yaymağa başladı.

Ebü'l-Arab, Sehnûn hakkında şöyle der: "O sikadır, bir çok ilmi kendisinde toplamıştır. Başka âlimlerde bulunan vera', zühd ve cömertlikten başka, üstün meziyetleri de vardır. Sultandan hiç bir şey kabûl etmezdi. O, ince kalbli, çok gözyaşı döken, tevâzu'u çok, huşû'u açık bir zât idi. Yapmacık hareketlerden uzak idi. Ahlâkı güzel, edebi pek fazla idi. Ehl-i bid'at ve Ehl-i dalâlet'e karşı çok sert idi. Hak ve hakîkat husûsuda kınayanın kınamasından çekinmezdi. Âlimler onun üstünlüğü husûsunda ittifâk etmişlerdir. Büyük âlim Eşheb'e Sehnûn sorulduğunda, "Onun gibisi bize gelmemiştir" dedi. Sehnûn (r.aleyh), "Bu kitaplar benim göğsümde Fâtiha sûresini bilmem gibidir. Fâtiha'yı nasıl bilirsem, o kitapların içindeki bilgileri de öyle bilirim" demiştir. İbn-i Vaddâh, "Fıkıh ilminde Sehnûn gibisini görmedim" der. Süleymân bin Sâlim der ki: "Mısır'a gittim. Orada Haris bin Muskîn, Ebû Tâhir, Ebû İshâk ve daha başka âlimleri gördüm. Medîne-i münevvereye gittim. Orada Ebû Mus'ab ve Ferevî'yi gördüm. Mekke-i mükerremeye gittim. Orada üç muhaddis (hadîs âlimi) gördüm. Daha başka yerlere de gittim. Orada bir çok fıkıh ve hadîs âlimleri ile karşılaştım. Fakat, Sehnûn ve oğlu gibisini görmedim" der. Îsâ bin Miskîn ise, Sehnûn bu ümmetin zahididir, (şüphelilere düşme korkusuyla, mübahların çoğundan sakınan, dünyâya i'tibâr etmiyen) der. Magrib'de İmâm-ı Mâlik'in (radıyallahü anh) ilmi, Sehnûn ile yayıldı.

Kadılığı (Hakimliği): Sehnûn 284 (m. 897) senesinde Afrika hâkimliğine getirildi. O zaman 74 yaşında idi. Vefâtına kadar bu vazîfede kaldı. Kâdılık kendisine verildiği zaman, kızının yanına gidip, baban bugün bıçaksız boğazlandı, dedi. Bu sözü duyanlar onun kadılığı kabûl ettiğini anladılar.

Sehnûn, kadılık vazîfesi için sultandan ne bir bahşiş ve ne de geçim vesîlesi olacak bir şey almadı. Sadece yardımcıları, kâtipleri ve emrinde çalışan hâkimler için, Ehl-i kitabın cizyelerinden bir miktar alırdı.

Bir kerre, yardımcılarının maaşları kesilmişti. Sehnûn, Emîr'e, "Sen bunların maaşlarını kestin. Halbuki onlar senin işini görüyorlar. Resûlullah efendimiz "İşçinin hakkını, teri kurumadan veriniz" buyurmuştur" dedi.

O kadılığı sırasında, sözle hasmını incitenlere, şâhidlere müdâhele edenlere cezalarını verdirir, "Siz şâhidlere müdâhele ederseniz, onlar, nasıl şâhidlik yapacaklar" derdi. Taraflardan birisi, mahkemede şâhidlik yapan birisine bir ayıp isnâd eder veya şâhidlik vasfı bulunmadığını söylerse, "Şahidlerin durumlarını bana sor, ben onları çok iyi bilirim. Aynı zamanda, şâhidde bulunması lâzım olan husûslara ben senden daha fazla dikkat ederim" derdi. Şâhid onun huzûruna girip, heyecanlandığı zaman, heyecanı ve korkusu gidinceye kadar ona mühlet verirdi. Bu durum zaman alsa da, ona ağır gelmezdi. "Bizde dayak atma yoktur" derdi.

Çarşı pazarda aldatma ve hîle üzerinde ehemmiyetle durur. Rastladığında hak edenlere gereken cezayı verirdi.

Onun, da'vâcı ile da'vâlıyı dinlediği, mahkemelerini yaptığı, kendisine tahsis edilmiş bir odası vardı.

Mahkeme sırasında gürültü olup, herkes konuşmaya başladığı zaman, da'valı, da'vâcı ve şâhidden başka herkesi dışarı çıkarır, sonra dinlenmesi gerekenleri tek tek çağırırdı.

Afrika'da senelerce, adâletle hükmetmiştir. O zaman, insanlar onun gibi hâkimin gelmediğini söylemişlerdir.

İbn-i Iclân Endülûsî der ki: "Sehnûn, talebelerine çok fâideli olmuş, onları çok iyi yetiştirmiştir. Talebelerinin her biri gittikleri her yere, ilimleriyle ışık saçmışlar, rehber ve nümûne olmuşlardır."

İbn-i Haris, onun meclisinde yetişen âlimlerin sayısının yediyüz civarında olduğunu söyler.

Sehnûn hazretleri, oğlu Muhammed bin Sehnûn'a şöyle nasîhat etti: Ey oğul! İnsanlara selâm ver. Çünkü selâm, karşısındakinde, senin hakkında sevgi meydana getirir. Düşmanına da selâm ver. Ona müdâra et. (Müdârâ: Dîni korumak için dünyalık vermek.) İlmiyle (bildiği ile) amel etmiyene, ilmi fâide vermez. Aksine zarar verir, ilim bir nûrdur ki, Allahü teâlâ, onu kalblere bırakır. Bir kimse ilmiyle amel ederse, ilim onun kalbini nurlandırır, aydınlatır. Bir kimse ilmiyle amel etmez ve dünyâyı severse, dünyâ sevgisi kalbini kör eder. İlim böyle bir kimsenin kalbini aydınlatmaz. Azıcık bir haramı terk etmek, nafile olarak yapılan bin hacdan daha faziletlidir.

Abdülmelik bin Haşâb el-Endülûsî, Sehnûn'un sika olduğunu söyledikten sonra, şöyle anlatır: Rü'yâmda, Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Yolda yürüyorlardı. Hazreti Ebû Bekir, Resûlullahın peşinde, onun da peşinde Hazreti Ömer (radıyallahü anh), onun da arkasında, İmâm-ı Mâlik, onun da peşinde Sehnûn vardı, diye söylemiştir.

Başka birisi, yine Sehnûn'un durumu ile alâkalı bir rü'yâ görüp, bunu İbn-i Iyâd'a anlattı. O da, "Bu zât, sünnet-i seniyye üzerine vefât etmiş" dedi.

Sehnûn "Müdevvene" adlı ve kaynak kabûl edilen bir eser yazdı. Bunun üzerine altı tane şerh yapılmıştır. Ebü'l-Velîd Muhammed bin Ahmed bin Rüşd de, Müdevvene üzerine, onun zor yerlerini izah eden bir haşiye yazmıştır.

Müdevvene'nin hacmi çok geniş olduğu için, Ebû Muhammed Abdullah bin Ebû Zeyd tarafından kısaltılarak, Muhtasar-ül-Müdevvene ismi verilmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem cild-5, sh. 224

2) Dîbâc sh. 160

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3 sh. 180

SEYYİDET NEFÎSE

Zühd ve takvâsı, kerem ve cömertliği ile meşhûr hanım evliyâdan, ismi. Nefîse binti Hasen olup, Hazreti Ali'nin dördüncü göbekten torunudur. Tâhîre ve Kerîmet-üt-dâreyn lakabları vardır. 145 (m. 762) senesinde Mekke-i mükerremede doğdu. Annesi, Lübâne binti Abdullah bin Abbâs bin Abdülmuttalib'dir. 208 (m. 823)'de Mısır'da, Kâhire şehrinde vefât etti. Medîne-i münevverede yerleşti. Seyyidet Nefîse, İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık'ın oğlu İshâk-ı Mu'temen (radıyallahü anh) ile evlendi. Bu evlilikten Kâsım ve Ümmü Gülsüm isminde iki çocukları oldu.

Tefsîr, hadîs ve başka ilimlerde âlim idi. Halk onun büyüklüğünü kabûl ederdi. Seyyidet Nefise (r.aleyhâ) ümmî olmasına rağmen çok hadîs-i şerîf öğrenmişti. Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilirdi. Çok kerâmetleri görüldü. Kabr-i şerîfi, zamanımıza kadar ziyâret edilmekte ve istifâde edilmektedir.

Seyyidet Nefîse, otuz defa hacca gitti. Gündüzleri oruç tutar, geceleri ibâdetle geçirirdi ve üç günde bir yemek yerdi. Efendisinden ayrı hiçbir şey yemezdi.

Seyyidet Nefîse'nin zamanından günümüze kadar Mısır'da bulunanlar ve bütün mü'minler için bereket olduğunu, İslâm

âlimleri buyurmuşlardır. Kendini, günahı çok ve duâ etmeğe yüzü yok bilerek, “Hastam iyi olursa veya şu işim hâsıl olursa, sevâbı Seyyidet Nefîse hazretlerine olmak üzere, Allah rızâsı için üç Yâsîn okumak veya bir koyun kesmek nezrim (adağım) olsun” deyince, bu dileğin kabûl olduğu çok tecrübe edilmiştir. Burada, Allahü teâlânın rızâsı için Kur’ân-ı kerîm okunup veya koyun kesip, sevâbı Hazreti Seyyidet Nefîse’ye bağışlanmakta, onun şefaati ile, Allahü teâlâ hastaya şifâ vermekte; kazayı, belâyı gidermekte, duâyı kabûl etmektedir.

Zevci ve evlâdı ile beraber, Mısır’a yerleşmek için Medîne-i münevvereden ayrıldılar. Gelmekte olduğunu haber alan halk yollara dökülüp, kendilerine çok hürmet gösterdiler. Herkes, onları, kendi evlerinde misâfir etmek istiyordu. Abdullah-ı Cessâs adında velî bir zâtın kullanılmayan boş bir evi vardı. Oraya yerleştiler. Herkes, bereketlenmek ve kıymetli sözlerinden istifâde etmek için Mısır’ın her tarafından ziyâretine gelirlerdi. Ziyâretine gelenlerin sayısı haddi aşınca, onlarla meşgûl olmanın, her an Allahü teâlâya ibâdet etmesine mâni olabileceğini düşündü. Tekrar memleketi olan Hicaz’a dönmeye karar verdi. Herkes çok üzülüp yalvardılar ise de, kabûl etmedi. Nihâyet bu durumu, Mısır emîri Sırrı bin Hakem’e arz ettiler. Mısır emiri bu durumu haber alınca, doğruca Hazreti Seyyidet Nefîse’nin yanına gelip, Mısır’dan ayrılmak istemesinin hikmetini sordu. Hazreti Seyyidet cevâbında, “Mısır’da ikâmet etmek istiyorum. Lâkin ziyâretçilerim çok fazladır. Ben zaîf bir kimseyim. Evimiz de dardır. Ayrıca gelen ziyâretçilerle meşgûl olmak mecbûriyetinde kalmam, her an Allahü teâlâya ibâdet yapmama mâni oluyor” diye cevap verdi. Bunları dinleyen Mısır emîri “Falan yerde, şahsıma âit geniş bir evim vardır. Onu size hediye ettim. Lütfen kabûl ediniz” dedi. Seyyidet Nefîse bunu kabûl edince, Mısır emîri çok sevindi. Seyyidet Nefîse, “Haftada sadece Çarşamba ve Cumartesi günleri ziyâretime gelsinler. O iki gün onlarla meşgûl olurum. Diğer günlerde hep ibâdet yapmakla meşgûl olmak istiyorum” buyurdu.

Rivâyet edilir ki, Hazreti Seyyidet Nefîse zamanında Mısır’da, dört tane kız çocuğundan başka kimsesi bulunmayan ihtiyâr bir kadın vardı. Bunlar iplik eğilirler, her Cum’a günü ihtiyâr kadın ipliği pazara götürüp, yirmi dirheme satardı. On dirheme, iplik yapmak için pamuk, kalan on dirhem ile de yiyecek bir şeyler satın alır, gelecek Cum’aya kadar bunlarla idâre ederlerdi. Yine bir Cum’a günü, ihtiyâr kadıncağız bir hafta müddetince eğirdikleri ipliği, kırmızı bir beze sarıp, çarşıda satmak için yola çıktı. Bohçayı başında taşıyordu. Yolda giderken büyük bir kartal gelip, ipliklerin bulunduğu bohçayı kaparak kaçtı. Kadıncağız da düşüp bayıldı. Kadın kendine geldiğinde, olanları hatırlayıp ağlamaya başladı. Başına toplananlara hâlini anlatıp, “Bir hafta boyunca çocuklarım nafakasız ne yaparlar?” diye sızlandı. Oradakiler kendisine, “Falan yerde Seyyidet Nefîse isminde bir hanım evliyâ vardır. Sen hâlini ona arz et, bakalım ne diyecek?” dediler. Kadın gelip Hazreti Seyyidet’e durumu anlattı. Hazreti Seyyidet, ellerini açıp duâ etti: Kadına da, “Sen şimdi evine git. Allahü teâlâ her şeye kadirdir” buyurdu. Kadıncağız da evine gitti. Kısa bir müddet sonra Seyyidet Nefîse’ye ba’zı kimseler gelerek, “Biz deniz yolculuğunda idik. Gemimiz bir ara su almaya başladı. Ne yaptıysak su giren yeri kapatamadık. Sizi vesîle ederek Allahü teâlâya duâ edip bizleri o sıkıntıdan kurtarmasını istedik. O sırada büyük bir kartal göründü. Pençesinde büyük kırmızı bir bohça vardı. Gemimizin üzerine gelince, bohçayı bırakıp gitti. Bohçayı açtık, içinde çok miktarda iplik vardı. Bunlarla gemimize su sızan yeri iyice kapadık. Bundan sonra selâmetle memleketimize geldik. Bu hâlimize şükür için, size hediye olarak şu beşyüz dirhemi getirdik, lütfen kabûl ediniz.” deyip gittiler. Seyyidet Nefîse, Allahü teâlâya şükredip ağladı. Sonra o ihtiyâr kadını yanına istedi. Kadın gelince ona, “Kartalın kaptığı iplikleri kaça satacaktın?” dedi. Kadın “Yirmi dirheme”

deyince, Seyyidet Nefîse ona beşyüz dirhemi verip hâdiseyi anlattı ve “Allahü teâlâ senin her dirhemine 25 kat ihsân etti” buyurdu.

Hazreti Seyyidet Nefîse’nin, yahudî olan bir kadın komşusunun hareket edemiyen kötürüm bir kızı vardı. Annesi hamama gitmek istedi. Kızı da onunla gitmek arzu edince annesi, “Olmaz, sen evde yalnız otur” dedi. Çocuk, “Bari sen gelinceye kadar komşumuzun yanında kalayım” dedi. Kadın, Hazreti Seyyidet Nefîse’ye gelip çocuğunun arzusunu bildirince o da izin verdi. Kadın çocuğunu getirip gösterilen bir odaya bıraktı ve kendisi de hamama gitti. Kötürüm kız otururken Hazreti Seyyidet Nefîse diğer tarafta abdest alıyordu ve abdest suyu kötürüm kızın yanından akıyordu. Allahü teâlânın hikmeti, o kızın aklına, yanından akıp giden abdest suyundan biraz alıp ayaklarına sürmek geldi ve düşündüğünü yaptı.

Hemen sıhhate kavuştu. Sanki hiç hasta değilmiş gibi ayağa kalkıp yürümeye başladı. Seyyidet Nefîse (r.aleyhâ) bu olanlardan habersiz, öbür tarafta namaz kılıyordu. Kız, dışardan gelen seslerden, annesinin hamamdan gelmiş olduğunu anlayınca, hemen evlerinin kapısına gidip kapıyı çaldı. Annesi kapıya gelip kim olduğunu sorunca, “Senin kızınım” dedi. Hemen kapıyı açıp, kızını sapa-sağlam olarak karşısında görünce “Nasıl oldu da iyileştin? Anlat” dedi. Kız olanları anlatınca, kadın hüngür hüngür ağlayıp, “Vallahi bizim dînimiz bâtıldır. Onun dîni haktır” dedi. Hemen gidip Hazreti Seyyidet’in elini öptü, ayaklarına kapandı, Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Hazreti Seyyidet Nefîse de, bu hâle sevinip, bu ihsânından dolayı Allahü teâlâya hamd ve şükretti. Sonra kadın evine gitti. Kızının babasının ismi Eyyûb olup, kavminin ileri gelenlerinden idi. Akşam eve gelip kızının sağlam hâlini görünce, sevincinden aklı gidecek gibi oldu. Hanımı hâdiseyi ve müslüman olduğunu anlatınca, kendisinden geçer gibi oldu ve “Yâ Rabbî! Sen dilediğine hidâyet verirsin. Vallahi, İslâm dîni haktır. Bizim şimdiye kadar bulunduğumuz din bâtıldır” dedi. Sonra Hazreti Seyyidet’in hânesine gelip, yüzünü gözünü kapının eşiğine sürdü ve Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldu. Kızın iyileşmesi ve annesinin, babasının müslüman olmaları hâdisesi, kısa zamanda her tarafa yayıldı ve komşu yahudilerden bir çoğu da îmân etti..

Hıristiyan bir kadının, genç bir oğlu vardı. Bu genç, bir sefere çıktı ve yolda, esîr düştü. Annesi kiliselere gidip çok araştırdı ise de, oğlundan bir haber alamadı. Birgün kocasına, “Bu şehirde Seyyidet Nefîse isminde, duâsı makbûl olan bir hanım varmış, ona git. Belki çocuğumuzun bulunması için duâ eder. Eğer onun duâsı hürmetine oğlumuz bulunursa, ben de o hanımın dînini (İslâmiyeti) kabûl edeceğim” dedi. Kocası gelip, Hazreti Seyyidet’i buldu ve durumlarını anlattı. O da duâ etti. Adam eve gelip hanımına, “Oğlumuzun bulunması için duâ etti” dedi. Gece olunca evlerinin kapısı çalındı. Kadın kalkıp kapıyı açınca, oğluyla yüz yüze geldi. Kadın hem hayret etti, hem de çok sevinip, nasıl geldiğini sordu. Genç, “Nasıl geldiğimi ben de biniyorum. Ancak, beni bağladıkları zincirin üzerinde bir el gördüm ve (Bunu salın. Buna Seyyidet Nefîse şefaat etmiştir) diye bir ses duydum. Zincirlerim çözüldü ve birden kendimi burada buldum” diye anlattı. Gencin anlat tıklarını dinliyen annesi hemen müslüman oldu.

Bir zaman Nil nehrinin suyu iyice çekildi (azaldı). Öyle oldu ki, Mısırlılar ihtiyâçlarını karşılayamaz oldular, susuz kaldılar. Kendisine müracaat edip, “Ne yapalım?” diye sordular. Onlara bir parça bez verdi. Bezi nehre sokup çıkardıklarında, su çoğalmaya başladı ve normal seviyesine yükseldi.

Zâlim bir kimse, eziyet etmek için bir adamı çağırttı. O adam Seyyidet Nefîse’ye (r.aleyhâ) gidip, yardım istedi. Kurtulması için duâ ettikten sonra, “Gidiniz. Allahü teâlâ seni zâlimlerin gözünden saklar” buyurdu. Adamcağız, zâlim kimsenin adamları ile beraber, onun huzûruna vardılar. Zâlim, “O kimse nerededir?”, diye sordu. “Huzûrunuzda duruyor” dediler.

“Benimle alay mı ediyorsunuz?” Ben onu göremiyorum” dedi. Adamları “Bu adam buraya gelmeden önce Hazreti Seyyidet Nefîse’nin yanına gidip duâ istedi. O da buna duâ etti ve (Gidiniz Allahü teâlâ seni zâlimlerin gözlerinden saklar) buyurdu” dediler. Zâlim kimse bunları duyunca, demek ben zâlimim, dedi. Yaptığı işlere çok pişman oldu. Başını eğip tövbe ve istiğfar etti. Biraz sonra başını kaldırdığında, o kimseyi karşısında duruyor gördü. Yanına çağırıp ona sarıldı. Kendisine kıymetli elbiseler ve başka hediyeler verip yolcu etti. Sonradan da Seyyidet Nefîse hazretlerine yüzbin dirhem gönderip “Bu, Allahü teâlâya tövbe etmesine vesîle olduğunuz kulun şükran borcudur” dedi. O da bu paranın hepsini fakîrlere dağıttı.

İmâm-ı Şafiî ve başka âlimler, kendisini perde arkasından ziyâret eder ve sohbetlerinden istifâde ederlerdi.

Bir zaman İmâm-ı Şafiî hazretleri hastalandı. Talebelerinden birisini Seyyidet Nefîse’ye gönderip, hasta olduğunu, şifâ bulması için Allahü teâlâya duâ etmesini istedi. O talebe gelip Seyyidet Nefîse’ye durumu arz etti. O da duâ etti. Talebe henüz hocasının yanına dönmeden İmâm-ı Şafiî iyileşti. Başka bir zaman İmâm-ı Şafiî yine hastalandı. Yine bir talebesini, duâ için Seyyidet Nefîse’ye gönderdi. Hazreti Seyyidet, “Allahü teâlâ ona çok rahmet eylesin” buyurdu. Talebe gelip bunu hocasına arz edince İmâm-ı Şafiî, bu hastalığının vefât hastalığı olduğunu anladı, vasıyyetini yaptı. Cenâzesinde Hazreti Seyyidet Nefîse’nin bulunmasını da vasıyyet etti. Hazreti İmâm-ı Şafiî vefât ettiğinde, Seyyidet Nefîse çok zayıf olduğu için gelemedi. Cenâzeyi Seyyidet Nefîse’nin bulunduğu yere getirdiler. Cemâatin en gerisinde durup, cenâze namazında imâma uydu. Namazdan sonra bir ses duyuldu ki, “Allahü teâlâ, İmâm-ı Şafiî’nin ve onun namazında bulunan Seyyidet Nefîse’nin hatırı için, cenâze namazında bulunan bütün kimseleri affetti” diyordu.

Seyyidet Nefîse hazretlerinin kardeşi Yahyâ’nın, Zeyneb isminde bir kızı vardı. Bu Zeyneb dâima, halası Seyyidet Nefîse’nin hizmetinde bulunurdu. Şöyle anlatıyor: “Kırk sene hizmetinde bulundum. Lâkin bir defa uyuduğunu ve bir defa yemek yediğini görmedim. Birgün kendisine, “Halacığım, Nefsine çok zorluk veriyorsun” dedim. Bana “Ben nefsime çok zorluk vermiyorum. Nefs çok zorluk çeker, beden çok ibâdet ederse, kurtulmak ümidi çoğalır” buyurdu.

Evinin önünde, kendisi için bir kabir kazmıştı. Kabre iner, orada namaz kılardı. Orada altıbin hatim okumuştu. Vefâtı yaklaştığı sırada oruçlu idi. Hastalığı ağırlaşınca kendisine, orucunu bozabileceğini söylediklerinde; onlara, “Siz ne diyorsunuz? Ben otuz senedir oruçlu olarak vefât etmem için duâ ediyorum” buyurdu. En’âm sûresini okumaya başladı: “Düşünen ve hakkı kabûl edenlere, Rableri katında Cennet vardır.” (En’âm-127) âyet-i kerîmesine gelince vefât etti. Cenâzesi çok kalabalık oldu. Şehirli-köylü, büyük-küçük toplanıp ağladılar ve kendi eliyle kazdığı kabrine defn ettiler. Derb-üs-Siba’ denilen yerde medfûndur. Kabri üzerinde bir nûr ve heybet vardır. Her taraftan ziyâretine gelinir. İmâm-ı Şa’rânî hazretleri, “Ehl-i beyt içinde tasarrufu en fazla olanı, Hazreti Nefîse’dir” buyurdu.

Zevci, cenâzesini Medine’ye götürmek istedi ise de, halk çok ısrar edip vazgeçmesini istediler. Nitekim rü’yâda Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) görüp, kendisine, “Mısırlıları kırma Nefîse’nin bereketi ile ora halkına rahmet iner” buyurunca, cenâzeyi Medine’ye nakletmekten vazgeçti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Meşâhir-ün-nisâ cild-2, sh. 267

2) Nûr-ul-ebsâr sh. 188

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 256

4) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1067

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 21

6) El-A’lâm cild-8, sh. 44

7) Vefeyât-ül-a'yân cild-5, sh. 423

SIRRÎ-Yİ SEKATÎ

Evliyânın büyüklerinden ve meşhûrlarından. İsmi, Sırrî bin Muglis es-Sekatî olup, künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. Bağdâd'da doğdu. 251 (m. 865)'de Ramazân-ı şerîf ayında orada vefât etti. Şûnizî kabristanına defn edildi. Ma'rûf-i Kerhî hazretlerinden feyz aldı. Cüneyd-i Bağdadî hazretlerinin dayısı ve hocasıdır. Tasavvufta, vera' ve takvâda asrının bir tanesi idi. Hâris-i Muhâsebî ve Bişr-i Hafî'nin akranıdır.

Sırrî-yi Sekatî; Hüşeym bin Beşîr, Ebû Bekir bin İyâş, Ali bin Garâb, Yahyâ bin Yemân, Yezîd bin Hârûn ve birçok âlimden ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ebû Abdurrahmân Sülemî, Tabakât-üs-sûfiyye kitabında diyor ki: "Üçüncü asırda yaşamış olan evliyâların hemen hepsi, Sırrî-yi Sekatî'den feyz almıştır."

Zühd ve edebte pek çok harikulade hâl ve hareketleri, tasavvufa dâir sözleri meşhûrdur. Bir yere gittiğinde, yolda olan şeyler ve havada uçan kuşlar, açık bir lisân ile kendisine selâm verirlerdi. Kırk defa yürüyerek hacca gidip geldi. Üzüntü ve dert deryası, hilm ve sebat dağı, mürüvvet ve şefkat hazînesiydi.

Ticâret yapardı. Bağdâd'da bir dükkânı vardı. Ticârette yüzde beşten fazla bir kâr almazdı. Bir defasında altmış altına badem aldı. Badem birden pahalılaştı. Dellâl, bademleri doksan altına satmak istedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri, "Ben âdetimi bozmam, ancak 63 altına satarım" dedi. Dellâl ise bunu kabûl etmeyip malları satmadı.

Büyüklerin yoluna girmesini şöyle anlatır: "Bir gün Habîb-i Râî dükkânıma uğradı. Fakîrlere vermesi için ona birşeyler verdim. Bana, "Allahü teâlâ mükâfatını versin" diye duâ etti. Ertesi gün hocam Ma'rûf-i Kerhî hazretlerini, hurma çekirdeği toplarken gördüm. Ona; "Bunları ne yapacaksın?" diye sordum. Bana: "Şu çocuğu ağlar vaziyette gördüm ve niçin ağlıyorsun? diye sordum. O zaman çocuk, "Ben yetimim. Annem babam yok. Bütün arkadaşlarımın güzel elbiseleri var. Fakat benim ne elbisem var, ne de oyuncağım" dedi. Ben de şimdi bunları toplayıp, satacağım ve onun ihtiyâcını alacağım" dedi. Bunun üzerine ben de Ma'rûf-i Kerhî'den izin isteyip, çocuğa bir takım elbise ve oyuncak aldım. Yetim çocuk çok sevindi. Ma'rûf-i Kerhî hazretleri bu durumu görünce buyurdu ki: "Senin bu çocuğu sevindirdiğin gibi, Allahü teâlâ da seni sevindirsin. Dünyâ sevgisini kalbinden çıkarsın. Seni bu meşgûliyetten kurtarsın." İşte bu duâlar sebebi ile kurtuldum."

Cüneyd-i Bağdadî hazretleri anlatır: "Sırrî-yi Sekatî hazretlerinden ziyâde ibâdet ehli kimse görmedim. Dâima edebli bir hâlde otururdu. Allahü teâlâdan hiçbir zaman gâfil olmadı. Yetmiş yıl, hiç kimse onun ayaklarını uzatıp yattığını, edebe uymayan bir hareketini görmedi. Gece gündüz Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu düşünür ve her zaman edebli bir şekilde otururdu. Ancak ölüm hastalığında yatağa uzanabildi."

Kendisi anlatır: "Birgün bir hatâ işledim! O hatânın ateşi otuz yıldır içimde durmakta, hatırladıkça kalbim cayır cayır yanmaktadır. Birgün Bağdâd şehrinde, dükkânımın bulunduğu semtte yangın çıktı. Bütün dükkânlar yandığı hâlde yalnız benim dükkânım yanmamıştı. Dükkânımın yanmadığı haberi gelince, "Elhamdülillah" diye Allahü teâlâya şükrettim. Hemen akabinde, başkalarının zarar ve ziyânını düşünmediğimi hatırlayıp, çok tövbe ve istiğfar ettim. Keffâret olarak dükkânımdaki bütün mallarımı fakîrlere dağıttım. Fakat otuz yıldır, kalbimden bunun acısını silemedim.."

Birgün Lübnan'dan biri gelip dedi ki: "Falan zâtın size selâmı var." Sırrî-yi Sekatî hazretleri buyurdu ki: "O kişiye bizden selâm söyle, insanlardan uzaklaşıp dağ başında oturması, yalnız ibâdetle meşgûl olması uygun değildir. Hak âşığı dediğin, çarşıda, pazarda alışverişle de meşgûl olur ve bu

esnada bir an olsun Allahü teâlâdan gâfil olmaz, insanlara hizmet etmesi de ibâdettir. Kişinin zarurî ihtiyâçlarını karşılaması tevekkülüne mâni değildir."

Cüneyd-i Bağdadî hazretleri anlatır: "Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin ömürlerinin son günlerinde ziyâretine gitmiştim. Yakınımda bir yelpaze vardı. Onu elime alıp, mübârek yüzlerine sallamaya başladım. Gözünü açtı. Elimde yelpazeyi görünce: "Ey Cüneyd, yelpazeyi elinden bırak! Sallama! Çünkü ateş, yellenince daha çabuk ve çok yanar" dedi. Kendilerine "Bir emriniz var mı?" diye sordum. Buyurdu ki: "Dâima Allahü teâlâyı hatırla! Bundan gâfil olma' Âhıreti unutturacak kadar dünyâ işlerine dalma!"

Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin kızkardeşi, birgün ziyârete gelip, "Eğer müsâade buyurursanız evinizi süpüreyim" dedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri müsâade etmedi. Başka bir gün yine ziyâretine geldiğinde, bir kocakarının Sırrî-yi Sekatî hazretlerinin evini süpürdüğünü gördü. Bunun üzerine, "Ey birâderim, ben senin hemşiren iken hâneni süpürmeme müsâade etmedin. Şimdi ise süpürmek için ihtiyâr bir kadın getirmişsin" dedi. Sırrî-yi Sekatî hazretleri, hemşiresinin bu sözü üzerine tebessüm ederek buyurdu ki: "Ey Hemşirem, o gördüğün acuze kadın dünyâdır. Allahü teâlâ, dînine hizmet edene, dünyâyı hizmetçi eyler."

Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: "Birgün dayım Sırrî-yi Sekatî'ye (radıyallahü anh) gittim. Ağlıyordu. Sebebini sordum. "Bu gece, ibriğe su koyup biraz bekleteyim de soğusun diye aklıma geldi, öyle yaptım. Gece rü'yâmda bir hûrî gördüm. "Sen kimsin?" dedim. "Suyu soğutmak için ibriği bekletmiyenin" dedi ve ibriğimi alıp yere çaldı. İşte parçaları" diyerek yerdeki dağılmış ibriğin parçalarını gösterdi."

Yine Cüneyd-i Bağdadî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: "Dört dirhemim vardı. Sırrî-yi Sekatî'nin (radıyallahü anh) yanına gidip, "Bunları size getirdim efendim" dedim. Bana "Oğlum! Sana müjdeler olsun. Sen kurtulmuşlardansın. Dört dirheme ihtiyâcım vardı. Kurtulmuş olanlardan birinin eli ile, ihtiyâcım olan parayı bana göndermesi için Allahü teâlâya duâ etmiştim. Sen getirdin" buyurdu."

Salihlerden bir zât şöyle anlatıyor: "Bir defa Sırrî-yi Sekatî'yi (radıyallahü anh) ziyâret etmek için evine gidip, kapısını çaldım. İçeriden "Kim o?" dedi. "Âşığın birisi" dedim. "Eğer âşık olsaydın, hep Allahü teâlâ ile meşgûl olur, bana gelmezdin" buyurdu ve "Yâ Rabbî! Bu kimseyi hep kendin ile meşgûl eyle ki, başkaları ile meşgûl olmasın" diye duâ etti. Bu anda bende çok değişiklikler hâsıl oldu. Duâsı kabûl olmuştu."

Sırrî-yi Sekatî (radıyallahü anh), bir gün va'z veriyordu. Sultânın adamlarından birisi, merasim ile oradan geçerken, (Şuraya bir uğrayalım) deyip, içeri girdi. O sırada Sırrî-yi Sekatî (radıyallahü anh), "Mahlûkât içerisinde en âciz ve zayıf olan mahlûk, insandır. Bununla beraber, bu kadar mahlûk arasında, Allahü teâlânın emirlerine insan kadar isyan edip yüz çeviren mahlûk da yoktur. Eğer insan iyi olursa, melekler ona gıpta eder imrenirler. Eğer insan kötü olursa, şeytanın dahi kendisinden nefret ettiği, kendisinden kaçtığı, şerli bir kimse olur. Ne kadar hayret edilir ki, bu kadar zayıf ve âciz olan insanoğlu, kendisine her ni'meti veren, her an varlıkta durduran, yaşatan, kudret ve azamet sahibi olan Allahü teâlâya karşı gelmekte ve isyan etmektedir..." diye anlatıyordu. Sultânın yakınlarından olan bu kişi, bu hikmet dolu sözlerin te'sîri ile, ağlaya ağlaya kendinden geçi. Bir zaman sonra kalkıp evine gitti. Hiç konuşmuyor, bir şey yiyip içmiyor, hep ağlıyordu. Sabah olunca, yürüyerek, Sırrî'nin (radıyallahü anh) sohbet ettiği yere gelip, anlatılanları dikkatle dinledi. Üçüncü gün yine geldi. Sohbet bittikten sonra, "Efendim! Sizin söyledikleriniz bana çok te'sîr etti. Kabûl ederseniz, sizin talebelerinizden olmayı arzu ediyorum." dedi. Kabûl edildi. Ahmed ismindeki bu talebe, az zamanda çok yüksek derecelere kavuştu. Birgün hocası Sırrî-yi Sekatî'nin huzûruna çıkıp, "Ey şefkatli ve merhametli efendim! Beni

günah karanlıklarında kurtarıp, huzûr ve saadete kavuşturdunuz. Bunun için Allahü teâlâ size bol bol mükâfatlar ve hayırlı karşılıklar ihsân buyursun.” dedi. Kısa zaman sonra Hazreti Sırrî-yi Sekatî’ye biri gelip, “Efendim, beni talebeniz ahmed gönderdi. Rahatsız olduğunu size bildirmemi söyledi.” dedi. Sırrî-yi Sekatî (radıyallahü anh) gelen kimse ile beraber talebesi Ahmed’in bulunduğu yere gittiler. Şehrin dışında, sahrada çukur bir yerde yattığını ve ölmek üzere olduğunu gördüler. Hazreti Sırrî, bu sâdık talebesinin başını kaldırıp dizine koydu. Yüzünün tozlarını sildi. Ahmed gözünü açıp hocasını görünce çok sevindi.

Huzûr içerisinde rûhunu teslim etti. Gasl ve defin hizmetlerini yerine getirmek için şehre geri geliyorlardı ki, şehir halkının kendilerinden tarafa gelmekte olduklarını gördüler. Hayret edip nereye gittiklerini sordular. Onlar, “Biz şehirde (Her kim, Allahü teâlânın velî kullarından birinin cenâzesinde bulunmak isterse, Şûniziye kabristanına gitsin) diye bir ses duyduk. Onun için yola çıktık” dediler. Yıkayıp kefenledikten sonra Şûniziye kabristanına defn ettiler.

Cüneyd-i Bağdadî şöyle anlatır: “Hocam Sırrî-yi Sekatî, bana bir şey öğretmek istediği zaman suâl sorardı. Birgün bana, “Ey Cüneyd! Şükür ne demektir?” diye suâl etti. Ben de cevap olarak: “Ni’metini destek yaparak Allahü teâlâya âsi olmamaktır.” deyince, “Bu hikmet sana nereden geliyor?” diey tekrar suâl etti. Ben de, “Senin meclisinde bulunmaktaan” dedim.

Şöyle anlatılır: Birgün Sırrî-yi Sekatî’ye, sabrın ne olduğu soruldu. O da sabır konusunu anlatmaya başladı. İğnesini defalarca kendisine soktuğu hâlde, Sırrî-yi Sekatî hiçbirşey yokmuş gibi, sakin sakin konuşmasına devam etti. Neden akrebi fırlatıp atmıyorsunuz? Diye soranlara, Sırrî-yi Sekatî şöyle cevap verdi: “Sabır konusunda konuşurken, sabretmemek husûsunda Hak teâlâdan haya ederim.”

Cüneyd-i Bağdadî şöyla anlatır: “Birgün Sırrî-yi Sekatî’nin yanına gittim. Bana şunu anlattı: Hergün yanıma küçük bir kuş gelirdi. Elimdeki ekmek kırıntılarını yerdi. Bir kere bu kuş bana doğru geldi. Fakat, elime konup ekmek kırıntılarını yemedi. Ben kendi kendime “Ne hatâ işledim?” diye düşündüm. Daha önce ekmekle beraber bir sebze yemiştim. Bunu hatırladım ve “Bir daha şüpheli şeyler yemiyeceğim” diyerek tövbe ettim. Bunun üzerine kuş elime kondu ve elimdeki ekmek kırıntılarını yedi.”

Şöyle anlatılır: Sırrî-yi Sekatî, bir bayram günü meşhûr bir zâtla karşılaşmış ve ona güler yüzlü olmayarak selâm vermişti. “Neden böyle yaptın?” diye ona sorduklarında Sırrî-yi Sekatî, “Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “İki mü’min karşılaştıkları zaman, yüz rahmet aralarında taksim edilir. Bunlardan doksan rahmet, daha güler yüzlü olana verilir” buyurmuştur. İstedim ki, o benden daha çok sevâb alsın” diye cevap verdi.

Cüneyd-i Bağdadî yine şöyle anlatır: “Birgün Sırrî-yi Sekatî’nin yanına gittim. Onu üzgün olarak gördüm. “Neden böyle üzgünsünüz?” diye sordum. Sırrî-yi Sekatî, “Yanıma bir delikanlı geldi. Benden tövbenin ne olduğunu izah etmemi istedi. Ben de, “Günahını unutma” diye cevap verdim. O genç ona itiraz ederek; “Hayır! Belki tövbe, günahını unutmak ve bir daha yapmamaktır” dedi. Ben de buna üzüldüm” deyince, ben de, “Benim kanâatim de, gencin kanâati gibidir” dedim. Bunun üzerine Sırrî-yi Sekatî sebebini sordu. Ben de “Allahü teâlâ bana, işlediğim günahıma tövbe etmemi nasîb ettiği zaman, tövbe hâlinde günahı hatırlamak günah olmaz mı?” dedim. Bunun üzerine Sırrî-yi Sekatî sükût etti.

Kendisi anlatır: “Yaya olarak Rum diyarına gazâ için gitmiştim. İstirahat ederken, yorgunluktan sırt üstü yatmış, ayağımı duvara dayamıştım. O esnada bir ses duydum. Bu ses bana; “Yâ Sırrî! Köle, efendisinin yanında böyle yatarmı?” dedi.

Bundan sonra, bir daha ayağımı hiçbir şekilde uzatarak yatmadım.”

Cüneyd-i Bağdadî şöyle anlatır: Sırrî-yi Sekatî hasta iken, üç günde bir ziyâretine giderdim. Bir defasında yanına girdim, uyuyordu. Baş ucunda ağlamaya başladım. Göz yaşlarım yanağına düştü. Gözlerini açtı ve bana bakınca, “Bana nasîhat et!” dedim. O zaman buyurdu ki: “Kötü kimselerle sohbet etme. İyi kimselerle beraber bulunarak, Allahü teâlâya ibâdet et.”

Başka birgün ziyârete gittiğimde, Sırrî-yi Sekatî’ye “Kendini nasıl hissediyorsun?” diye sordum. O bunun üzerine, “Hâlimden tabibime nasıl şikâyet edebilirim ki, bana bunu veren O’dur” buyurdu.

Ebü’l-Abbâs bin Mesrûk şöyle anlatır: “Sırrî-yi Sekatî’yi hastalığında ziyârete gittik. Yanında uzun süre oturduk. Halbuki karnında bir sancı vardı. Sonra Sırrî-yi Sekatî’ye yanından ayrılırken, “Bize duâ edin” dedik. Ellerini kaldırdı ve şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Bunlara hasta ziyâretinin nasıl olacağını öğret.”

Sırrî-yi Sekatî; Hişâm bin Urve’den şöyle rivâyet ediyor: “Resûlullahın (aleyhisselâm), hastalığı şiddetlenip, cemâate gidecek takat bulamayınca; “Ebû Bekir’e söyleyin namazı kıldırsın” buyurdu. Hazreti Ebû Bekir üç gün cemâate namaz kıldırdı. Peygamberimiz (aleyhisselâm), vefât ettiği günün sabah namazı vaktinde mescide açılan odanın kapısındaki perdeyi kaldırdı. Hazreti Ebû Bekir cemâate sabah namazını kıldırmak içni imamete geçmiş idi. Eshâbına bakıp, onların namazda saf tutup durduklarını görünce sevinerek tebessüm etti. Sonra mescide girdi. Resûlullahın (aleyhisselâm) teşrîfini fark eden Hazreti Ebû bekir, mihrâbdan çekilmek üzere iken, Resûlullah eliye yerinde durmasını işâret edip, oturduğu yerde Hazreti Ebû Bekir’e uyarak sabah namazını kıldı.”

Sırrî-yi Sekatî; Eshâb-ı kiramdan Hazım bin Harmele’den şöyle rivâyet ediyor: “Birgün yolda Resûlullah beni gördü ve buyurdu ki: “Ey Hazım! Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh sözünü çok söyle. Zîrâ o Cennet hazînelerindendir.”

“Allahü teâlâyı görmekten mahrûm kalmak, en şiddetli Cehennem ateşinden daha çok azâb verir.”

“Cehennemlik olanlar, Cehennemde iken, Allahü teâlâyı görmekle şereflenebilselerdi, hiçbir zaman Cenneti hatırlarından geçirmezlerdi. Çünkü, ismi azîz olan Hak teâlâyı seyretmek, rûha o kadar çok neş’e verir ki, bu neş’e ona, bedeninin çektiği azâbı unutturur. Bu azâb ile meşgûl olmak hatırına bile gelmez. Cennette ise, Allahü teâlâyı temaşadan daha mükemmel bir ni’met mevcûd değildir. Cennetteki ni’metlerin hepsi yüz misli arttırılsa, fakat Cennette olan kimselerle Allahü teâlâ arasında bir perde bulunsa, yine de canı gönülden feryâd ve figân ederlerdi.”

“En kuvvetli, kudretli insan, kendi nefsini yenendir.” “Kendi nefsini terbiye edemiyen, kendi nefsini yenendir.”

“Yarın kıyâmette herkesi, peygamberi ile çağırırlar. Ey Mûsâ aleyhisselâmın ümmeti, ey Îsâ alehisselâmın ümmeti, ey Muhammed aleyhisselâmın ümmeti derler. Ancak Allahü teâlânın sevgili kullarına; “Ey Allahın evliyâ kulları, Allahü teâlânın katına geliniz” denir. Bunun üzerine onların gönülleri, sevinçten yerinden çıkacakmış gibi olur.”

“Gerçekten Allahü teâlâdan korkan, hâlinin ne olacağnı ve nereye varacağını bilinceye kadar yemesini ve içmesini terk eden ve uykuyu bırakan kimsedir.”

“Sâlih bir kul olmak isteyip de, yarın yaparım diyerek günlerini geçiren kimse aldanmıştır.”

“Günahlara ağlamak, ayıpları ıslah etmek, Allahü teâlâya ibâdet etmek nefsinin arzu ve isteklerine boyun eğmemek, korkan kalp, mü’min için ne güzeldir.”

“Bir adam, içinde Allahü teâlânın yarattığı her türlü ağacın bulunduğu ve ağaçların üzerinde yaratılan her cins kuşun bulunduğu bir bahçeye girse ve bu bahçedeki kuşlar ona “Ey Allahın velîsi sana selâm olsun” deseler. Nefs de bundan sükûnet bulur ve gurûrlanırsa, bu kimse nefsinin elinde esîr olur.”

“Kul; nafileleri yaparken farzları yapmayı unutursa ve bedeni ile ibâdet ederken, kalbi allahü teâlâdan gâfil olursa, Hak teâlâdan esîr olur.”

“Ba’zı Peygamberler kavimlerine şöyle derler: Hayâsızların çokluğundan haya etmez misiniz?”

“Farzları yapmak haramlardan kaçmak, gafleti terk etmek, Allahü teâlânın kendilerini çok sevdiği, evliyâsının ahlâkındandır.”

“Dil, kalbin tercümanı, yüz kalbin aynasıdır. Kalbde gizli olan, yüzde meydana çıkar.”

“Bir kimsenin ahmak olduğuna alâmet, kendi ayıbını bırakıp, başkasının ayıbıyla meşgûl olmasıdır.”

“İyi huy, başkalarını incitmemek ve onlardan gelen sıkıntılara katlanmaktır.

“Şu üç şey Allahü teâlâyı çok üzer: Vakti boşa geçirmek, insanlarla alay etmek ve gıybet etmek.”

“Kulun amellerini boşa çıkaran, kalbleri bozan, kulu en sür’atli helake götüren, devamlı hüzne boğan, cezayı çabuklaştıran, riyayı sevdiren, ucba (amellerini beğenip güzel görmek) götüren, baş olmak hevesine kaptıran şey, insanın nefsini tanımaması, kendi ayıblarını bırakıp, başkalarının ayıblarını görmesidir.”

“Gençler! Gençliğinizin kıymetini biliniz. Güç kuvvet elde iken, çok ibâdet ediniz. Bizlerden (yaşlılardan) ibret alınız da, zaîf ve güçsüz duruma düşmeden evvel, çok ibâdet yapınız.” (O, bu sözü söylerken, gençlerden çok ibâdet ediyordu.)

“İhtiyaç kadar yemek, ihtiyâç kadar su, ihtiyâç kadar elbise, ihtiyâca yetecek kadar bir ev ve doğru ilim sahibi olmaktan başka, dünyâda herşey boş ve fâidesizdir.”

“Edeb, güzel kalblilik ve akıllılık alâmetidir.”

“Bir kimse bir ni’mete kavuşur da bunun şükrünü yapmazsa, o ni’met elinden gider de, o kimsenin haberi bile olmaz.”

“Bir kimse âmirine itaat ederse, emrindekiler de kendisine itaat eder.”

“Sünnete uygun olarak yapılan az bir ibâdetin sevâbı, bid’at işlenerek yapılan çok amelden kat kat daha fazladır.”

“Mürüvvet, insanın kendi nefsini, her türlü, kirden ve insanların ayıb saydıkları şeyleri yapmaktan korumak ve bütün işlerinde insanlara karşı şefkatli, merhametli ve insaflı davranmaktır.”

“Çok istiğfar etmek, alçak gönüllü olmak ve çok sadaka vermek: Allahü teâlânın kendilerini çok sevdiği, evliyâsının ahlâkından olup, Allahü teâlânın rızâsına kavuşturur.”

“Kul dört şeyle yükselir. Bunlar ilim, edeb, emânet ve iffettir.”

“Sırrî-yi Sekatî hazretlerinde, Allah korkusu, kendini küçük ve aşağı görme hâli o derece fazla idi ki, “Bağdâd’da ölmek istemem. Çünkü bu insanlar, benim hakkımda iyi zan sahibleridirler. Korkarım ki, toprak beni kabûl etmez de, herkese rezîl olmuş olurum.”

“Kabahatlerimden dolayı yüzümün kararacağından korkarak, hergün bir kaç defa aynaya bakarım” ve “Keşke bütün insanların kalblerindeta sıkıntı ve üzüntüler bende olsa ve insanlar hep rahat olsalar” buyururlardı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 48

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 116

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 74

4) Risâle-i Kuşeyrî sh. 64

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-2, sh. 357

6) Sıfât-üs-safve cild-2, sh. 209

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 127

8) Târih-i Bağdâd cild-9, sh. 187

9) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 13

10) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh. 245

11) Nefehât-ül-üns sh. 92

12) Câmi’u Kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 21

13) Keşf-ül-mahcûb sh. 203

14) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 277, 769, 994, 1000, 1067

15) Fâideli Bilgiler sh. 35, 167, 181

SÜLEYMÂN BİN DÂVÛD EBÛ EYYÜB EL-HÂŞİMÎ

Meşhûr âlimlerden. Künyesi, Ebû Eyyûb el-Hâşimî’dir. 219 (m. 834) senesinde vefât etti. Süleymân bin Abdurrahmân bin Ebû Zinâd, İbrâhîm bin Sa’d, İsmail bin Ca’fer, Abser bin Kâsım ve Süfyân bin Uyeyne’yi dinleyip, onlardan rivâyette bulundu. Kendisinden de, Ahmed bin Hanbel, Ebû Yahyâ Saika, Hasen bin Muhammed ez-Za’ferânî, Abbâs bin Muhammed ed-Devrî ve daha başka âlimler (r.aleyhim) rivâyette bulunmuştur.

Ebû Velîd Cârûdî: “Bize İmâm-ı Şafiî geldi. Şu iki zâttan daha akıllı birisini görmedim. Bunlar, Süleymân bin Dâvûd ile Ahmed bin Hanbel’dir” dedi.

Ahmed bin Hanbel hazretleri, “Eğer bana, bu ümmet için bir kişiyi onların başına seç dense, ben Süleymân bin Davud’u seçerdim” dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Şâfiiyye cild-2, sh. 139

2) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 31

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 187

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 45

SÜLEYMÂN BİN DÂVÛD EL-ITKÎ

Hadîs âlimi, dünyâya kıymet vermeyen fazîletler sahibi bir zât. İsmi, Süleymân bin Dâvûd el-Itkî el-Basrî olup, künyesi, Ebû Rebî’ ez-Zührânî’dir. Basra’da 140 (m. 757)’de doğmuştur. Daha sonra Bağdâd’a yerleşmiş ve orada 234 (m. 849)’da Ramazan ayında vefât etmiştir.

Süleymân bin Dâvûd; Mâlik bin Enes, Hammâd bin Zeyd, Abdullah bin Ca’fer el-Medînî, Felîh bin Süleymân, Şüreyk bin Abdullah, Ya’kûb el-Kımmî, Ebâ Şihâb el-Hannâd, Süfyân bin Uyeyne ve pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Ahmed bin Hanbel, Ali bin el-Medînî, İshâk bin Râheveyh, Muhammed bin Ma’mer el-Buhrânî, Muhammed bin Yahyâ ez-Zehlî, Müslim bin Haccâc, Ebû Zür’a er-Râzî, Ebû Dâvûd Sicistânî, Îsâ bin Abdullah et-Tayâlisî, Yahyâ bin Muhammed bin el-Buhterî, İdris bin Abdülkerîm el-Mukrî ve pek çok âlim de ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Basra’dan Bağdâd’a gelip yerleşen Süleymân bin Davud’un ilminin yayılması Bağdâd’da olmuştur. Yahyâ bin Maîn, Ebû Zür’a ve Ebû Hatim onun sika (sağlam, güvenilir) olduğunu

söylemiştir. O doğru sözlü ve hadîs rivâyet etme şartlarına sâhib idi. İbn-i Hıraş ise, “Süleymân bin Dâvûd sâlih bir kimse ve sağlam bir râvi olarak insanların içerisinde konuşurdu” buyurdu. Ahmed bin Hanbel ondan hadîs, yazdı. Hadîs hafızı idi. Ya’nî, yüzbin hadîsi ezber okurdu. Hadîsde hafız olan Süleymân bin Dâvûd, Kur’ân-ı kerîmi ezberlemiş olup, çok güzel Kur’ân-ı kerîm okurdu. Kırâat ilmi ile ilgili Câmi’ün fi’l-kırâat, ayrıca musannef türünde bir de hadîs kitabı yazmıştır. Te’lîf ettiği bu Musannefin husûsiyeti ise hadîs-i şerîflerin fıkıh bâblarına göre tasnif edilmesidir.

1) Târîh-i Bağdâd cild-9, sh. 38

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-4, sh. 190

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 262

4) El-A’lâm cild-3, sh. 125

SÜREYC BİN YÛNUS EL-MERVEZÎ

Hadîs, tefsîr, kırâat ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Süreyc bin Yûnus bin İbrâhîm el-Mervezî’dir. Künyesi, Ebû Hâris’tir. Bağdâd’a yerleşip, orada ilimle meşgûl olduğu için “Bağdadî” denmiştir. Doğum târihi bilinmemektedir. 235 (m. 849) senesinin Rebî’ül-evvel ayında vefât etti.

İslâm âlimlerinin büyüklerinden olan Süreyc bin Yûnus, Süfyân bin Uyeyne, Huşeym İbni Âliyye, Abbâd bin Abbâd, Mervân bin Şuca’, İsmail bin Ca’fer, Amr bin Ubeyd, Selem bin Sâlim, İbrâhîm bin Hayseme bin Irak ve daha birçok âlimden ilim aldı. Onlardan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ebû Yahyâ bin Saika, Muhammed bin Ubeydullah bin Münâdî, İshâk bin Süneyn el-Hatlî, Mûsâ bin Hârûn, Abdullah bin Ahmed bin Hanbel, Ebû Kâsım Begâvî, Müslim bin Haccâc en-Nişâbûrî, Ebû Zür’a ve daha pekçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. O, hadîs âlimleri arasında “İmâm” derecesine yükselenlerdendi. Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn, Ebû Dâvûd es-Sicistânî ve daha bir çok hadîs âlimi. Onun sika (güvenilir), sadûk (rivâyetleri sağlam), zekâsı ve anlayışı kuvvetli bir âlim olduğunu bildirdiler.

Kendisi şöyle anlatıyor: Bir gece su kenarına yakın bir evde yatarken, bağıran bir kurbağa sesi işittim. Sesin geldiği tarafa baktığımda, kurbağanın yılanın ağzında çırpındığını gördüm. Yılana: “Allah aşkına onu bırak!” dedim. Yılan da kurbağayı bıraktı.

İbn-i Ca’d şöyle anlatıyor: Süreyc, çocuğu doğduğu gece bana geldi. Bana üç dirhem verip; bal, yağ ve yemeklik birşeyler istedi. “Bende bunlar yok!” dedim. Bana: “Kaplarına bir bak!” dedi. Gidip baktığımda boşaltmış olduğum kapları dolu buldum. İstediklerinden daha çok çeşitli yemekler vardı. Getirip kendisine vermek istediğimde: “Bunlar ne böyle? Hani yanımda birşey yok dememiş miydin?” dedi. Ben de ona: “Al ve sus!” dedim. O ise, “Hayır, alamam!” deyince, ona durumu anlattım. Bana, “Ben hayatta olduğum müddetçe bu hâlden kimseye bahsetme” dedi.

Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları şunlardır:

“Şüphesiz ki, kişinin namazı uzun, hutbeyi kısa tutması, anlayışlı olduğuna alâmettir. Binâenaleyh siz, namazı uzun tutun. Fakat hutbeyi kısa kesin!”

Abdullah İbni Abbâs da şöyle anlatıyor: “Resûlullah (aleyhisselâm), zemzemden ayakta olduğu hâlde içerlerdi.”

Çeşitli ilimlere âit yazmış olduğu eserlerden ba’zıları şunlardır:

1. Kitâb-üt-tefsîr, 2. Kitâb-üt-târih, 3. Kitâb-ün-nâsih ve’l-mensûh, 4. Kitâb-ül-kırâat, 5. Kitâb-üs-sünen fi’l-fıkh.

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 209

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 84

3) Târih-i Bağdâd cild-9, sh. 219

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 457

TİRMİZÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. Kütüb-i sitte denilen meşhûr altı hadîs kitabından olan “Sünen-i Tirmizî” adıyla meşhûr Câmi-üs-sahîh adlı kıymetli hadîs kitabını yazan âlimdir. İsmi, Muhammed bin Îsâ Tirmizî, künyesi Ebû Îsâ’dır. 209 (m. 824) senesinde, Buhârâ’nın güneyinde Ceyhun nehri kıyısında bulunan Tirmiz kasabasında doğdu. 279 (m. 893)’de Boğ şehrinde, Receb ayının onüçüncü günü Pazartesi gecesi vefât etti. Ömrünün son yıllarında gözleri görmez olmuştu.

Hadîs ilminde meşhûr ve sika (sağlam, güvenilir) bir âlim olduğu ittifâkla bildirilmiştir. Hadîs ilmini öğrenmek için seyahatler yapmıştır. Bu maksatla Hicaz, Irak, Horasan civarlarını dolaşmış, oradaki âlimlerden ilim almış, hadîs-i şerîf dinlemiştir. Hadîs ilminde, en meşhûr âlimlerden ders almıştır. Ders aldığı hocalarının başında; Kuteybe bin Sa’îd, Ebû Mus’ab, Mahmud bin Geylan, Muhammed bin Beş şar, Süfyân bin Vefâ’, Muhammed bin İsmail (İmâm-ı Buhârî) ve Müslim bin Hâlid (İmâm-ı Müslim) vardır. Bunlardan başka, pek çok sayıda hadîs âliminden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etmiştir. Hadîs-i şerîf aldığı âlimler, sayılamayacak kadar çoktur. Ayrıca evliyânın büyüklerinden olan Ebû Türâb Nahşebî, Ebû Abdullah Celâ’ ve Ahmed bin Hadraveyh gibi zâtların sohbetinde bulunarak, tasavvuf ilminde de yükselip, yetişmiştir. Hâfızasının üstünlüğü darb-ı mesel hâlini almıştır.

İmâm-ı Tirmizî’den hadîs-i şerîf rivâyet eden hadîs âlimlerinden bir kısmı şu zâtlardır: Ebû Hâmid Ahmed bin Abdullah, Heysem bin Küteyb Şâmî, Muhammed bin Mahbûb, Ahmed bin Yûsuf Nesefî, Es’ad bin Hamdeveyh, Dâvûd bin Nasr bin Süheyh el-Bezdevî, Abd’übnü Muhammed bin Mahmud Nesefî, Mahmud bin Nümeyr ve oğlu Muhammed bin Mahmud, Muhammed bin Mekkî bin Fevel (Nûh), Ebû Ca’fer, Muhammed bin Süfyân, Muhammed bin Münzir ve diğer hadîs âlimleridir.

İmâm-ı Tirmizî, hadîs ilminden başka, fıkıh ve tefsîr ilminde de üstün bir âlimdir. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler ile Kur’ân-ı kerîmin tefsîri husûsunda mühim hizmetler yapmıştır. Bilhassa âyet-i kerîmelerin nüzûl sebepleriyle ilgili, garîb-ül-Kur’ân denilen Kur’ân-ı kerîmin ba’zı lafızlarıyla ve Kur’ân-ı kerîmdeki kıssalar ile ilgili en doğru hadîs rivâyetleriyle meşhûrdur. Bu bakımdan âlimler arasında İmâm-ı Buhârî’nin, İmâm-ı Tirmizî’nin ve Hâkim’in tefsîrleri “Esahh-üt-Tefâsîr” en sahih tefsîrler kabûl edilmiştir.

Âlimler, İmâm-ı Tirmizî’ye “Hâkim” payesini vermişlerdir. Bu isme lâyık olduğunu, daha üstün meziyetlere sâhib olduğunu, yine onlar bildirmişlerdir. Büyük velîlerden Ebû Türâb Nahşebî ile görüştü. Ebû Abdullah Celâ’, Ahmed bin Hadraveyh ile de sohbette bulundu. Her birinden ayrı ayrı feyz aldı. Eserlerini ilâhî bir ilhamla hazırlamıştı. Hepsini Allahü teâlânın ihsânı bilir, kendisine mal edilmesini istemezdi. Buyurdu ki: “Yazdığım eserlerin hiçbirini, eserim olsun düşüncesi ile yazmadım. Ba’zan daraldığım zamanlar oldu. İçten gelen bir duygu ile bunları yazmağa başladım. Yazdıkça gönlüm açıldı, işte bu hâl içinde onlar meydana geldi”

Eserleri: İmâm-ı Tirmizî’nin birçok eserleri vardır. Başlıcaları şunlardır: Kitâb-ül-İlel, Kitâb-üş-şemâil, Kitâbu esmâ’is-sahâbe, Kitâb-ül-esmâ ve’l-künâ ve en meşhûr kitabı es-Sünen diye, anılan el-Câmi’idir. Tirmizî’nin. Süneni, hasen hadîs mevzûunda ana kaynaktır. Bu eser dört kısımdan ibârettir. Birinci kısımda sahîh olduğu kat’î olan hadîsler, ikinci kısımda Ebû Dâvûd ve Nesâî’nin şartlarına uygun olan hadîsler, üçüncü kısımda, illetini açıkladığı hadîsler, dördüncü kısımda ise, “Bu kitaba aldığım hadîslerle ba’zı fakîhler amel etmişlerdir” diyerek, durumunu açıkladığı hadîsler vardır. Diğer bir husûsiyeti de hadîs çeşitlerinden sahîh, hasen ve

garîbleri bildirmesi, cerh ve ta'dile âid konulara yer verip, sonuna İlel kitabını, ya'nî bahsini ilâve edip, ondan da çok güzel fâideler toplaması, diğer hadîs kitaplarından farklı yönleridir. Diğer bir husûsiyeti de mezheplerinin, istidlal (delîl getirme) şekillerini bildirmesidir.

İmâm-ı Tirmizî buyurur ki: "Ben bu kitabı yazıp, Hicaz âlimlerine arz eyledim. Hepsi beğendiler. Irak âlimlerine arz eyledim, onlar da beğendiler. Horasan âlimlerine arz eyledim. Çok güzel oldu dediler." İmâm-ı Tirmizî'nin "Sünen" adlı hadîs kitabının Hindistan'da, Diyobend şehrindeki Dâr-ül-ulûm müderrislerinden Muhammed Enver Şah Keşmîrî tarafından arabî şerhi yapılmış, (Meârif-üs-sünen) adı verilerek 1383 (m. 1963) senesinde Muhammed Yûsuf Benûrî tarafından önemli açıklamalar ilâve edilerek, Pakistan'da basılmıştır.

En önemli kitaplarından biri de, yukarıda adı geçen (Şemâil-i Nebî) kitabıdır. Bu konuda yazılmış kitapların en güzellerindendir. Sayılamıyacak, anlatılamayacak kadar bereketli, fâideli bir kitabtır. Okunması; işlerin görülmesi, muradın hasıl olması için, çokfâidelidir.

İmâm-ı Tirmizî'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden bir kısmı şunlardır: "Yemeğin bereketi, başında ve sonunda elleri yıkamakladır."

"Namazda yedi şey şeytandandır. (Onlar da) burun kanaması, uyuklamak, vesvese, esnemek, kaşınmak, sağa-sola bakmak ve herhangi bir şey ile oynamaktır."

"Bir kimse, insanların kızacakları şeyde Allah'ın rızâsını ararsa, Allahü teâlâ onu, insanlardan, geleceklerden korur. Bir kimse, Allahü teâlânın kızacağı şeyde, insanların rızâsını ararsa, Allahü teâlâ onun işini insanlara bırakır."

"Kendisine yumuşaklık verilen kimseye, dünyâ ve âhıret iyilikleri verilmiştir."

"Haya îmândandır, îmânı olan Cennettedir. Fuhş, kötülüktür. Kötüler, Cehennemdedir."

"Cehenneme girmesi haram olan ve Cehennemin de onu yakması haram olan kimseyi bildiriyorum. Dikkat ediniz! Bu kimse, insanlara kolaylık, yumuşaklık gösterendir."

"Cennete gidecek olanları haber veriyorum, dinleyiniz! Zâifdirler, güçleri yetmez. Birşey yapmak için yemîn ederlerse, Allahü teâlâ bunların yemînlerini, muhakkak yerine getirir. Cehenneme gidecek olanları da bildiriyorum, dinleyiniz! Sertlik gösterirler. Acele ederler. Kendilerini üstün görürler."

"Bir kimse ayakta iken kızarsa, otursun. Oturmakla geçmezse, yatsın."

"Yumuşak olanlar ve kolaylık gösterenler, hayvanın yularını tutan kimse gibidir. Durdurmak isterse, hayvan ona uyar. Taşın üzerine sürmek isterse, hayvan oraya koşar."

"Kıyâmet gününde, Allah katında insanların en kötüsü, iki yüzlü olandır."

"Doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk, iyilikle beraberdir. İkisi de Cennetliktir. Yalandan sakınınız; çünkü yalan, kötülükle beraberdir. Bunların ikisi de Cehennemliktir. Allahtan afiyet isteyiniz. Çünkü gerçek imândan sonra, afiyetten daha hayırlı birşey verilmemiştir. Birbirinize dargınlık etmeyiniz, birbirinize arka çevirmeyiniz, birbirinizi kıskanmayınız, birbirinize kin beslemeyiniz, ey Allahın kulları, kardeşler olunuz."

"Kur'ân-ı kerîmi kendi arzusuna göre tefsîr eden, Cehennemdeki yerini hazırlasın."

"Haksız olduğunu anlayıp mücâdeleden vaz geçen kimseye, Allahü teâlâ Cennetin kenar yerinde bir ev bina eder. Kim ki, haklı olduğu hâlde mücâdeleyi terk ederse, Allahü teâlâ ona Cennetin en iyi yerinde bir bina inşâ eder."

"Yaptığınız işler, kabirde olan yakınlarınıza ve tanıdıklarınıza bildirilir. İyi işlerinizi görünce sevinirler. Böyle olmayan işleriniz için, yâ Rabbî! Bizi doğru yola kavuşturduğun gibi, bu kardeşimizi de kavuştur. Ondan sonra rûhunu al, derler."

"Kul vefât edince, bütün amellerinin sevâbı kesilir. Üç ameli müstesnadır. (Bunlardan birincisi) Sadaka-i Câriye, (ikincisi) kendisi ile faydalanılan bir ilimdir. (Üçüncüsü)kendisine duâ eden sâlih evlâttır."

"Allahü teâlâ katında arkadaşların en hayırlısı, arkadaşına en hayırlı olanıdır. Komşuların da en hayırlısı, komşusuna en hayırlı olanlarıdır."

"İnsanlara teşekkür etmeyen, Allaha şükür etmiş olmaz."

"Mîzânda, güzel ahlâktan başka ağır gelecek birşey yok."

“İyilikle emr etmen ve kötülükten alıkoyman bir sadakadır. Kardeşinin yüzüne karşı güler yüzlü olman bir sadakadır. İnsanların yolundan taş, diken ve kemik gibi (engel teşkil eden) şeyleri gidermen, senin için bir sadakadır (sevâbtır). Bir de yolu belli olmayan bir yerde, insanlara yol göstermen bir sadakadır.”

“Beş şey Peygamberlerin seçtiği sünnettendir: 1. Bıyık kısaltmak, 2. Tırnakları kesmek, 3. Kasıkları tıraş etmek, 4. Koltuk altlarını yolmak, 5. Misvak kullanmak.”

“Ümmetimin kötüleri, gevezelerdir, enine boyuna söz uzatanlardır, sözlerinde büyüklük taslayanlardır. Ümmetimin hayırlıları da ahlâk bakımından en güzel olanlarıdır.”

İmâm-ı Tirmizî hazretlerinin güzel sözlerinden bir kısmı şunlardır:

Buyurdu ki: “Azîz, kendisini günahın zelîl kılmadığı kimsedir. Hür, kendisini tamahın kötüleştirmediği kimsedir. Hoca, kendisini şeytanın esîr almadığı kimsedir. Zekî, Allahü teâlâdan sakınan ve nefsini bizzat hesaba çeken kimsedir. Hakka giden yola düşen ve hakîkati bilen bir kimsenin, günahlara hiç ihtirâsı kalmaz.”

Bir sohbet toplantısında, bize insanı ta’rîf eder misiniz? dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “İnsanda dâimi bir zaaf hâli görülür. Bununla beraber, o bir da’vâ peşindedir, hem de büyük iddia. Bu zayıf haliyle, o büyük iddiasını nasıl gerçekleştirebilir ki? İnsan dikkat etmeli. Yaptığı her işe bakmalı. Hayrını, şerrini bilmelidir. Dikkat etmezse, yanılabilir. Belki de, zararına olan bir şeye bilmeden sevinir. Büyüklerin nazarında onun bu işi, zor affedilen bir hatâdır.”

“Namaz bir ziyâfettir. Allahü teâlâ, kendine inananlara, mü’minlere merhamet ederek, namaza da’vet eder. Namaz içinde, onların önüne rahmet sofrasını yayar. Ni’metlerini onlara bol bol dağıtır. Sevdiği kulların, bu ni’metlere nail olmasını diler.”

“Herkesin terbiye ve ıslah şekli başkadır. Çocukların terbiye yeri mekteb, yol kesenlerinki zindan, kadınların terbiye yerleri ise evleridir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-6, sh. 322

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 278

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 105

4) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 387

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 174

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 633

7) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 678

8) Mearif-üs-sünen cild-1, sh. 4

9) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1077

VÂKIDÎ (Muhammed Bin Ömer)

Târih, fıkıh, hadîs, kırâat, tefsîr ve edebiyat âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup, asıl ismi Muhammed bin Ömer bin Vâkıd’dır. Sehm bin Sehloğullarının azatlı kölesi olduğu için es-Sehmî, es-Sehlî, dedesi Vâkıd’e nisbetle Vâkıdî, Medîneli olduğu için de el-Medenî nisbet edildi. 130 (m. 747) yılında Medine’de doğan Vâkdî, 207 (m. 822) senesinde Bağdâd’da vefât etti. Borçlarının ödenmesini halife Hârûn Reşîd’in oğlu Abdullah’a vasıyyet etti. Namazını Batı Bağdâd kadısı Muhammed bin Semâa kıldırdı. Hayzerân kabristanına defn edildi.

İlim tahsiline babası Ömer bin Vâkıd’dan aldığı derslerle başlayan Muhammed bin Ömer el-Vâkıdî, İmâm-ı Mâlik, Süfyân-ı Sevrî, Ma’mer bin Râşid, Sevr bin Yezîd, İbn-i Cüreyc (r.aleyhim) ve daha birçok âlimden hadîs, fıkıh ve diğer ilimleri tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflendi. Kırâat ilmini Nâfi bin Nuaym, Îsâ bin Verdan, Süleymân bin Müslim ve İbn-i Cemmâz’dan aldı. Gazâlarla

ilgili bilgilerin çoğunu 170 (m. 786) yılında vefât etmiş olan Ebû Ma'şer Nuceyh es-Sindî'den aldı. Şehîd çocuklarından, gazilerin yakınlarından savaşlarla ilgili bilgileri topladı. Önceden elde edilen malûmatları bilenlerden öğrendi.

Halife Hârûn Reşîd hac için geldiği zaman, ona ziyâret yerlerini gösterdi. Peygamber efendimiz ve arkadaşlarının yaşadığı yerler ve oralarda cereyan eden hâdiseler hakkında bilgiler verdi. Halife ile beraber bulunan vezir Yahyâ bin Hâlid Bermekî'yle dostluk kurdu. Halife ve vezirinin ihsânlarına kavuştu.

Buğday ticaretiyle meşgûl olan Muhammed bin Ömer bin Vâkıdî, Peygamberimize, peygamberliğinin bildirilmesinden, kendi zamanına kadar geçen bütün hâdiselerin cereyan ettiği yerleri, tek tek gezerek gördü. Oralarda incelemeler yaptı. Çok cömert bir zât olan el-Vâkıdî, elindeki malları fakirlere dağıtınca, kendisi muhtaç duruma düştü. Ticâreti bırakarak 180 (m. 796) yılında Bağdâd'a gitti. Vezir Yahyâ Bermekî'nin tertîb ettiği ilmî meclislerdeki sohbetlere iştirâk etti. Şam ve Rakka'da da bir müddet bulunduktan sonra, tekrar Bağdâd'a döndü. Halifenin de ihsânlarına mazhar olan bu büyük âlim, Bağdâd'ın Asker-i Mehdî (Rasâfe) bölgesinde kadılık yaptı. Vefâtına kadar burada kaldı.

Her ilimde âlim olan Vâkıdî'nin, bilhassa târih ilminde mühim bir yeri vardır. İslâm târihini doğru olarak yazmıştır. Vâkıdî, İbn-i Haldûn ve İbn-i Hilligân târihlerinde, İslâm târihi doğru olarak anlatılmıştır. Bu eserlerde Sahâbe-i kiram (r.anhüm) hakkında dîne ve edebe muhalif birşey yoktur.

Talebelerinden İbn-i Sa'd'ın ifâdesine göre, zamanındaki âlimler Vâkıdî'ye gelirler, bilmedikleri bir şeyi sorarlar, itiraz etmeden cevâbını aynen alıp giderlerdi.

Vâkıdî'nin idrak etmiş olduğu bu dönemde, Sahâbe-i kiram ve Tabiînin şâhid oldukları hâdiseleri, doğum ve vefâtlarını kaydedip, kitaplara geçiren kimse, yok denecek kadar azdı. Vâkıdî, Eshâb-ı kiramın katıldığı muharebeleri, siyâsî hareketleri, yaptıkları fetihleri inceledi. Bunlarla ilgili her yere giderek, bu husûsta bilgisi olan kimselerle görüştü. Elde ettiği bilgileri günü gününe yazdı.

Savaşlarla ilgili hikâyeler ve siyer ilminde üstâd olan Vâkıdî, İslâm tarihçilerinin en eski ve en mümtazlarındandır. Müslümanların dünyaya medeniyet ve fazîlet yayan, feyz saçan fetihlerini, bütün ihtişamıyla tasvir ederek, mücâhidlerin savaşlardaki hâl ve hareketlerini ve gösterdikleri kahramanlıkları da canlı ve çok güzel bir şekilde göz önüne sermiştir.

Kendisinden, Kâtib-i Vâkıdî diye bilinen meşhûr tabakât müellifi Muhammed bin Sa'd, Ebû Hasen Ziyâdî, Muhammed bin İshâk Sagânî, Ahmed bin Halîl Bercilânî, Abdullah bin Hasen Hâşimî, Ahmed bin Ubeyd bin Nâsuh, Muhammed bin Şücâ' Selcî, Haris bin Ebî Üsâme gibi âlimler ve diğerleri ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Muhammed bin Ömer Vâkıdî'den Abdullah bin Ubeydullah nakleder:

Halife Hârûn Reşîd, hacdan sonra Medîne-i münevvereye gelmişti. Veziri Yahyâ Bermekî'den "Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz ve Eshâbının yaşadığı hâdiseleri, bizzat yerlerini göstererek anlatacak birini bulmasını" istemişti. O da kime sorduysa, beni tarif etmişler ve yatsı namazında Mescid-i Nebevî'de bulunmam hakkında haber göndermişlerdi. Yatsı namazından sonra vezir beni çağırıp, halifeye takdim etti. Halife ve vezirle birlikte birer merkebe binip, gece sabaha kadar dolaştık. Cebrâil'in (aleyhisselâm) Peygamberimize (aleyhisselâm) vahiy getirdiği yerleri, şehîdlerin mezarlarını tek tek gösterip, orada cereyan eden hâdiseleri anlattım. Her gittiğimiz yerde onlar bineklerinden indiler. İki rek'at namaz kılıp, uzun uzun duâlar ettiler. Duydukları her hâdisede ağladılar. Sabah ezanı okunurken mescide geldik,

namazlarımızı kıldık. Yahyâ Bermekî, halifenin çok memnun olduğunu ve onbin dirhem parayı da hediye olarak kabûl etmemi rica ettiğini, söyledi. “Bu sana şimdilik yeter, ihtiyâcın olduğu zaman bize müracaat et” diye de, tenbîh etti. Ben de “Peki” deyip evime döndüm. O parayla bütün borçlarımı ödedim. O sene hiç sıkıntı çekmedim.

Ertesi sene, tekrar borçlar benim sırtıma bindi. Hanımımın da teşvikiyle Bağdâd’a vezirin yanına gitmeye karar verdim. Vezir Yahyâ Bermekî, beni izzet ve ikramla karşılayıp, Ramazan ayı boyunca her akşam iftara da’vet etti. Kendisi imâm olup, namazı kıldırarak, diğer âlimlerin de bulunduğu yemekten sonra, toplanan ilim meclisinde beni yanına oturturdu. Benden başka hiç kimseden birşey sormazdı. Her gün, içinde beşbin dirhem para bulunan bir kese hediye ederdi. Ben orada bir ev tutup, hizmetçi ve at sahibi oldum. Medine’ye giden kadı Zübeyrî ile de evime para gönderdim. Vezir, bayram namazında çok güzel giyinmemi ve beni halifeye takdim edeceğini söyledi. Halife, benim hac esnasında kendisine delîl olan kimse olduğumu anlayınca, otuzbin dirhem hediye etti. Bayramdan sonra, vezirden Medine’ye gitmek istediğimi söyleyip izin istedim. Benim yanıma bir kişi verip, hediyeler aldırttı ve Medine’ye kadar bana refakat etmesini tenbîh etti. Adam, beni Medine’ye kadar götürdü ve bir kuruş masraf ettirmedi. Ben hayatımda, vezir Yahyâ bin Hâlid Bermekî gibi güzel ahlâklı ve cömert kimse görmedim.”

Çok cömert bir insan olan Muhammed bin Ömer el-Vâkıdî’den yine Abdullah bin Ubeydullah nakleder.

Ramazan ayına on gün kalmış ve benim evimde hiçbir hazırlık yapılmamıştı. Birşeyler alacak para da yoktu. “Olmazsa gider, dostlarımdan alırım” diye düşünürdüm. Hilâlin görünmesine iki gün kala, dostlarımdan birinin kapısını çaldım. Durumumu anlattım. Biraz düşündü ve yastığın altından bir kese alıp verdi. Ben de eve döndüm. Hizmetçiyi çağırıp, çarşıdan alınacakların listesini yazdırmaya başladım. Bütün ihtiyâçlarımı yazıp bitirdiğimiz esnada kapı çalındı. Gelen, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) torunlarından, bir mübârek kimseydi. Evimizi şereflendirmesinin sebebini sorduğumda, “Ramazanın gelmesi dolayısıyla, paraya ihtiyâcı olduğunu” söyledi. Ben de, Resûlullahın (aleyhisselâm) torununu boş çevirmek istemedim. Keseyi arz ettim. O da aldı gitti. Listeyi de bir kenara koydum. Hanıma durumu anlatınca, o da çok sevindi. Resûlullahın (aleyhisselâm) torununa yapmış olduğum bu iyilik için, beni tebrik etti. Onun ihtiyâcını görmekle şereflendiğimiz için, Allahü teâlâya şükrettik. Daha sonra bir başka dostum hatırıma geldi. Gidip onun kapısını çaldım. Hâlimi anlattım. O da bir kese çıkarıp, “Yarısını al, yarısını da bana bırak” dedi. Dediği gibi yaptım. Bu esnada kesenin, benim Resûlullahın (aleyhisselâm) torununa verdiğim kese olduğunu gördüm. Eve dönüp ihtiyâç listesini tekrar yazdırmağa başladım. Kapı çalındı. Bir saray hizmetçisiydi. Vezir Yahyâ Bermekî’nin beni evine da’vet ettiğini söyledi. Söylenen saatte gittiğimde, vezir beni sevinçle karşıladı. Ramazanın yaklaştığını, bir ihtiyâcım olup olmadığını sordu. Ben de hikâyemîn uzun olduğunu söyledim. O anlatmamı istedi. Bana para vereni ve benden para isteyenlerin hâlini anlattım. Hazinesine bakan adamını çağırıp, her birimiz için birer kese verdi. Ben de götürüp, dostlarıma ve Resûlullahın (aleyhisselâm) torununa verdim. Çok sevinip vezire duâlar ettiler.”

Vâkıdî hakkında; İbrâhîm bin Harb, “Vâkıdî, müslümanlar için emîn bir kimsedir” derken, Muhammed bin İshâk da, “Eğer sika (güvenilir) olduğunu bilmeseydim, ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmezdim” demektedir.

Muhammed bin Ömer Vâkıdî, Sahâbe-i kiramdan en son vefât edenleri, şu şekilde bildirir:

“Eshâb-ı kiramdan (r.anhüm) Kûfe (bugünkü Necef) şehrinde en son vefât eden, Abdullah bin Ebî Evfâ’dır. Şam’da en son vefât eden, Abdullah bin Yesr’dir. Medîne-i münevverede en

son vefât eden, Sehl bin Sa'd'dır. Doksanbeş yaşında vefât etti. Basra'da en son vefât eden, Enes bin Mâlik'dir. Mekke-i mükerremede en son vefât eden Ebüttufeyl Âmir'dir ki, hepsinden sonra, hicretin yüzüncü yılında vefât eden budur."

Vâkıdî'nin iki tane yardımcısı tarafından gece-gündüz temize çekilen yazıları, onun eserlerini meydana getirmiştir. Ba'zı rivâyetlerde, yüzyirmi devenin taşıyabildiği bir külliyatı vücûda getirdiği bildirilen bu eserler, hadîs, fıkıh, târih, tefsîr, edebiyat gibi ilimlere dâirdi. Onun bilhassa mümtaz talebesi ve kâtibi, Tabakât-ül-kübrâ yazarı Muhammed bin Sa'd, hocasının kaybolmuş olan Tabakât'ını günümüze aktarmıştır. El-Vâkıdî, Tabakât'ını hadîs-i şerîflerin rivâyet merkezi olan Medîne-i münevvereden yirmibeş büyük âlimi senet göstererek yazmıştır. Hülâfa-i Râşidîn (r.anhüm) devri ve daha sonraki yıllarda cereyan eden hâdiseleri, Sahabe, Tabiîn ve Tebe-i tabiînin (r.aleyhim) tabakalarına göre yazmıştır.

Dünyânın dört bucağına nüshaları yayılan ve çeşitli şehirlerde ve dillerde baskıları yapılmış olan Vâkıdî'nin eserlerinden bir kısmı şunlardır: Bilhassa şehîd çocuklarından, râvilerden, âlimlerden ve ilk olarak bu husûsta kitap yazan Ebû Ma'şer'den en ince ayrıntısına kadar öğrenerek yazdığı, "el-Megâziy-ün-Nebeviyye", Afrika'daki fetihleri anlatan "Fütûh-u Afrikiyye", "Fütûh-u Mısır ve'l-İskenderiyye" gibi cüzler hâlindeki "Târih-i Kebîr"i meşhûrdur. İmâm-ı Taberî, yazdığı târih kitabında, 179 (m. 795) hâdiselerine kadar olan kısmı, Vâkıdî'nin yazdığı Târih-i Kebîr'den istifâde ederek hazırlamıştır. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) vefâtını müteakip ortaya çıkıp, savaşlara sebep olan dinden dönenler ve yalancı peygamberlerle yapılan muharebelerden bahseden "er-Ridde" ve "Megâzî" adlı kitabları ve Tefsîr-i Vâkıdî" bilinen eserleridir. Vâkıdî'nin "Târih-i Kebîr"i 1882 yılında Welhausan tarafından Almancaya tercüme edilmiştir.

Vâkıdî târihinde, Hazreti Ebû Bekr devri hâdiselerinden biri şöyle anlatılmaktadır:

Hazreti Ebû Bekr, Şam'ın fethi için asker topluyor, bunun için etrâfa mektûblar gönderiyordu. Yemen mektûbunu Hâdim-i Resûlullah (Allah'ın Resûlünün hizmetçisi) lakabının sahibi Hazreti Enes bin Mâlik ile göndermişti. Hazreti Ebû Bekr oradan gelecek haberi bekliyordu. Aradan günler geçmişti. Nihâyet Enes (radıyallahü anh), Medîne-i münevvereye döndü. Hazreti Ebû Bekir'e Yemenlilerin geldiği müjdesini şöyle verdi: "Ey Resûlullahın halîfesi! Kıymetli mektûbunuzu kime okuduysam, hepsi sizin da'vetinizi kabûl etti. Harb hazırlıklarını yaptılar. Ey Resûlullahın halîfesi! Sana, Yemenlilerin büyük bir cemâat hâlinde geldiğini müjdelerim. Bu gelenler, Yemen'in kahramanlarıdır. Bütün ağırlıklarıyla, çoluk çocuk hepsi geliyor. Sanki sen onların arasındasın. Sana çok yaklaştılar. Buraya kavuşmak üzereler. Lütfen, sen onları karşılamaya hazırlan" dedi.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), verdiği müjdeye Hazreti Ebû Bekr'in çok sevindiğini bildirerek, daha sonraki hâdiseleri de şöyle anlattı: Ertesi gün, beklenen kimseler geldi. Yolculuk sebebiyle, toz toprak içerisinde kalmışlardı. Gelen asker topluluğu, Medîne-i münevvereliler ve daha başka yerlerden gelenlerle beraber, sancaklarını açarak Hazreti Ebû Bekr'in önünden geçmeye başladılar. Kabileler, peşpeşe birbirlerini tâkib ediyorlardı. Bunların ilki, Yemen'den gelen Himyer kabilesi idi. Hepsi baştan ayağa silâhlanmışlardı. Başlarında Zü'l-Kelâ'-i Himyerî (radıyallahü anh) de vardı. Hazreti Ebû Bekr'e yaklaşınca, Zü'l-Kelâ' şu ma'nâdaki beyitleri okudu:

"Himyer kabilesi sana çoluk-çocuğu ile geldi.
Hepsi çeşitli rütbelere sahip.
Her biri, harbi bilen genç aslanlar.
Hepsi emrinize hazırdırlar." dedi

Hazreti Ebû Bekr, onun bu sözüne tebessüm etti. Sonra, Ali bin Ebî Tâlib'e: "Ey Ebû Hasen! İşitmedin mi? Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştu: "Himyer kabilesine mensûb kimseler, yanlarında çocuklarını taşıyan kadınlar olduğu hâlde geldikleri zaman, bütün müşriklere karşı, Allahü teâlânın nusret ve yardımı ile sizi

müjdelerim.” Hazreti Ali, “Evet doğru söyledin. Bende Resûlullahtan (aleyhisselâm) bunu duydum” dedi. Himyer kabilesi, bütün asker ve ağırlıklarıyla yürüdü, önlerinde reîsleri Kays bin Hübeyre Murâdî (radıyallahü anh) vardı. Hazreti Ebû Bekr’in hizasına vardığı zaman, “Resûlullaha (aleyhisselâm) salât-ü selâm getiriniz” diye bağırdı. Sonra şu ma’nâdaki mısraları söyledi: “Sana taçlar sahibi seçkin askerler geldi. Kavmimizin uzun kılıçlı kahramanlarını görmeniz için, huzûrlarınızdayız” deyip, emrindeki askerlerle geçti. Ondan sonra Tay kabileleri geldi. Onları ise reîsleri Haris bin Mus’îd Tâî takdim ediyordu. Hazreti Ebû Bekr’in hizasına gelince, atından indi. Yürüyerek geçmeye hazırlanırken, Hazreti Ebû Bekr tekrar atına binmesini emretti. Bunun üzerine Hazreti Ebû Bekr’e yaklaşıp, selâm verdi ve müsâfeha yaptılar. Bundan sonra, Yemen kabileleri de büyük kalabalıklar hâlinde birbirlerinin peşinden geçtiler. Onların bu hâlleri ve Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için Yemen gibi uzak yerlerden gelmeleri, Hazreti Ebû Bekr’i çok sevindirdi. Bunun için Allahü teâlâya şükretti. Ordu, Medîne-i münevverenin dışına doğru hareket etti. Hazreti Ebû Bekr de, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) eshâbı ile beraber, yaya olarak tâkib etti. Aralarında, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali de vardı. Ordu büyük bir heybetle ilerliyordu. Bu sırada bütün ordu, tekbîr getirdi. Tekbîr sadâları dağlarda akisler yapıyor, yer-gök “Allahü Ekber” nidalarıyla çınlıyor, kuşlar ve kurtlar Allahü teâlânın azamet ve kibriyâsını terennüm ediyordu. Bu esnada Hazreti Ebû Bekr, orduya bir göz atınca, her tarafın askerle kaplı olduğunu gördü. Bu hâl sebebiyle, yüzünde sevinç alâmetleri belirdi. “Allahım! Sen onlara sabır ver. Yardımını lütfet. Düşmanlarına teslim etme. Sen her şeye kadirsin” diye duâ etti. Hazreti Ebû Bekr muhtelif kimseleri çağırıp, onlara sancak verdi. Bunların ilki Yezîd bin Ebî Süfyân idi. Onu bin süvarinin başına komutan olarak ta’yin etti. Hicaz bölgesinin meşhûr kahramanı Rebîa bin Âmir’e de sancak ve emrine bin süvari verdi. Sonra Yezîd bin Ebî Süfyân’a döndü: “Rebîa bin Âmir kahraman birisidir. Onu senin emrine verdim. Onu askerin önünde bulundur. İşlerinde onunla istişâre et. Fakat ona muhalefet etme” dedi.

Bundan sonra askerler, serî bir şekilde silâhlarını kuşandılar. Hepsi bir araya toplanıp, atlarına binerek hareket ettiler. Fakat Hazreti Ebû Bekr, Eshâb-ı kiram ile beraber yürüyordu. Bunu gören Yezîd bin Ebî Süfyân: “Ey Resûlullahın halîfesi! Seni râzı eden, Allahü teâlânın gazâbından kurtulur. Siz yürürken, bizim atlarımız üzerinde olmamıza gönlümüz râzı olmuyor. Ya siz de binersiniz, yahut biz atlarımızdan ineriz” dedi. Hazreti Ebû Bekr ona, “Ben binmeyeceğim, siz de atlarınızdan inmiyeceksiniz” diye cevap verdi. Onlarla Seniyyet-ül-vedâ denilen yere kadar yürüdü. Burada durdu. Yezîd bin Ebî Süfyân, Hazreti Ebû Bekr’in yanına gelip, “Ey Resûlullahın halîfesi! Bize tavsiyede bulun” dedi. Hazreti Ebû Bekr, “Yolda kendini ve emrin altındakileri sıkma, işlerinde onlarla istişâre et. Kendi kavmine ve arkadaşlarına kızma. Adâlet ile muâmele et. Çünkü, zulmeden bir cemâat felaha (kurtuluşa) eremez. Düşmanlarına gâlib gelemez. Siz düşmanla karşılaştığınız zaman “Onlara arkalarınızı çevirmeyin, kaçmayın. Kim böyle bir günde, tekrar düşmana atılmak için kendini kaçar gibi göstererek aldatmak veya başka birliğe katılıp savaşma dışında kâfirlere arka çevirip kaçarsa, muhakkak ki, o, Allah’ın gazâbına uğramıştır. Onun yeri Cehennemdir. Ve o ne kötü bir dönüş yeridir.” (Enfâl: 15-16) âyet-i kerîmesini unutmayın. Eğer düşmana gâlib gelirseniz, çocukları, ihtiyârları öldürmeyiniz. Yenilecek hayvanları lüzumsuz kesmeyiniz. Söz verdiğiniz zaman sözünüzü bozmayınız. Sulh yaptığınız zaman onu ihlâl etmeyiniz. Kiliselerde rahiblere rastlarsanız, onlara dokunmayınız. Kiliseleri yıkmayınız. Sonra, başka kimselere rastlarsınız, bunlar şeytanın yardımcıları ve putperesttirler. Bunlar, İslama girmezler ve cizye vermeyi kabûl etmezler ise kılıçtan geçiriniz. Sizi Allahü teâlâya emânet ediyorum” dedi. Sonra Yezîd bin Ebî Süfyân’a sarıldı ve onunla müsâfeha etti. Rebîa’ya da aynı şekilde yaptı ve ona, “Ey Rebîa! Bugün kahramanlığını ortaya koy. Allahü teâlâ bizi ve sizi af ve mağfiret eylesin” dedi. Daha sonra

yoluna devam etti. Hazreti Ebû Bekr de, yanındakilerle beraber Medîne-i münevvereye döndü. Ordu ise, sür'atle yoluna devam ediyordu. Bu sırada Rebîa bin Âmir "Ey Yezîd, bu yolculuk nedir? Halbuki Hazreti Ebû Bekr sana, yolculuk sırasında yumuşak muâmele etmeni emretti." Yezîd, "Ey Âmir! Ebû Bekir (radıyallahü anh) Şam'a çok asker gönderdi. Ben herkesten önce Şam'a varmak istiyorum. Belki herkes oraya ulaşmadan önce biz orayı fethederiz." dedi. Ordu Tebük ve sonra Cabiye denen yere varabilmek için Vad-il-Kura üzerinden yürüyordu. Müslümanların bu hareketi Herakliyus'a ulaştı. Haber kesinleşince, o da en cesur askerlerini toplayarak gerekli hazırlıkları yaptı.

Müslümanlardan Tebük'e ilk gelen Yezîd bin Süfyân, Rebîa bin Âmir ve beraberlerinde bulunan müslümanlar oldu. Onlar, Rumlardan üç gün önce geldi. Dördüncü gün müslümanlar Şam'a hareket ettiler. Yezîd bin Süfyân, Rumlara göre sayıca az olan ordusuna bir konuşma yaptı ve "Biliniz ki, Allahü teâlâ size zaferi va'd etti. Sizi meleklerle destekledi. Allahın izni ile nice az bir topluluk, daha çok bir topluluğa üstün gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir." (Bekâra-249) âyet-i kerîmesini okudu. Devamla, "Siz, Şam'a ilk giren ve buranın insanlarıyla ilk savaşanlarsınız" diyerek orduya nasîhat ederken, Rumların öncüleri ve arkasından orduları göründü. Rumlar müslümanları görünce, hepsinin bu kadar olduğunu zannettiler. Birbirlerine, memleketimizi almak istiyen müslümanların hemen işini bitiriverelim deyip, hücuma geçtiler. Fakat onlar, karşılarında Resûlullah efendimizin Eshâbının yüksek himmet ve gayretlerini buldular. Rumlar, müslümanlar üzerine daha fazla asker yığdılar. Kısa zamanda, müslümanların işlerini bitireceklerini sandılar. Fakat aniden, karşılarına gizlenmiş bulunan Rebîa bin Âmir çıkıverdi. Müslümanlar tekbîrler, tehlîller ve Resûlullah efendimize salât-ü selâmlarla, cân-ı gönülden hücum ettiler. Rumlar, kahramanların karşısında şaşkına döndüler. Allahü teâlâ onların kalbine korku verdi. Gerilemeye başladılar. Rebîa, bir taraftan askerlerini savaşa teşvik ederken, diğer taraftan düşman ordusu içinde en azgınının üzerine hücum edip, onu yaraladı. Böğrü üzerine düşürdü. Bunu gören Rumlar, geri dönüp kaçmaya başladılar. Böylece zaferi, müslümanlar kazandı. Rumlar, o gün bir daha toplanamayıp savaş alanından kaçarak uzaklaştılar.

Sa'd bin Evs de, Tebük'te müslümanlarla Rumların karşılaşmasını şöyle anlatır: "Yezîd bin Ebî Süfyân ve Rebîa bin Âmir kumandasındaki ordu, Rum ordusuyla Tebük'de karşılaştı. Allahü teâlâ Rumları hezimete uğrattı. Bu çarpışmada müslümanlar 120 şehîd vermiş, Rumlardan ise 1200 kişi öldürülmüştü. Rumlar mağlup olunca, kumandanları, "Size yazıklar olsun, İmparatorun yanına hangi yüzle gideceksiniz. Müslümanlar bizi perişan ettiler. Her taraf bizim ölülerimizle dolu" dedi. Bu sözü duyan Rumlar, çadırlarının yanında toplandılar. Kendilerine yardımcı kuvvet olarak gelen Araplardan birisini müslümanlara gönderdiler. Ona: "Git, müslümanlara söyle, ileri gelenlerinden birisini göndersinler, ne istediklerini konuşalım" dediler. O şahıs atına bindi, müslümanların tarafına geldi. Müslümanlar onu görüp karşıladılar. Ne istediğini sordular. O da, "Kumandanımız sulh için sizinle konuşmak istiyor" dedi. Durumu Yezîd'e haber verdiler. Rebîa. "Ben, giderim" dedi. Yezîd. "Ey Rebîa! Onların sana bir şey yapmalarından korkarım. Çünkü, dün sen onların büyüklerini öldürdün" dedi. Rebîa: "Bize Allahü teâlânın takdîr ettiğinden başkası ulaşmaz. O, bizim mevlâmızdır. Onun için mü'minler, yalnız Allahü teâlâya tevekkül
etsinler. (O'na) güvenip bağlansınlar" (Tevbe-151) âyet-i kerîmesini okudu. Sonra siz beni iyi tâkib edin. Herhangi bir durumda, yardıma koşarsınız. Eğer onların sözlerinden döndüğünü görürseniz, üzerlerine saldırırsınız" dedi. Sonra atına bindi, Rum ordusunun yanına gitti. Rebîa'yı götüren Rum taraftarı şahıs: "Atından in, kralın ordusuna hürmet et!" deyince Rebîa: "Ben izzetten (şerefli bir durumdan) zillete (alçak ve düşük bir duruma) geçmem. Hem ben atımı da kimseye teslim edemem. Ben melikin çadırının kapısından başka bir yerde inmem. Aksi takdîrde, geri dönerim. Çünkü siz

bizi çağırdınız" dedi. Rebîa bin Âmir'in yanında refakatçi olan şahıs, bu durumu Rumlara bildirdi. Onlar da, Rebîa'yı haklı buldular. Rebîa çadırın kapısında indi. Orada atının dizginini ve silâhını eline aldı. Bu sırada Rumların kumandanı Cercis (Yorgi) yanına geldi. İmparator Heraklius, dinler hakkında bilgisi olan bir papaz göndermişti. Kapıcı, papazı da oraya getirdi. Papaz gelip oturunca; Cercis, papaza, "Rebîa'ya, kendi dinlerinden sor" dedi. Papaz, ona "Ey Arab kardeş! Bizim bildiğimize göre Allahü teâlâ Hicaz'da, Hâşimoğullarından ve Kureyş kabilesinden bir peygamber gönderecek. Bunun alâmeti, Allahü teâlânın onu geceleyin göklere doğru yükseltmesidir. (Mi'râc hadîsesidir.) Bu oldu mu, olmadı mı?" diye sordu. Rebîa, "Evet, oldu. Bunu Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde haber verdi" deyip, "Her türlü noksanlıktan münezzeh olan O Allahdır ki, kulunu (Hazreti Muhammed'i)gece Mescid-i Haram'dan (Mekke'den alıp) o etrâfını mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya kadar götürdü. O'na, âyetlerimizden (kudretimize delâlet eden acaîbliklerden)gösterelim diye yaptık." (İsrâ-1) âyetini okudu. Papaz, "Bizim kitaplarımızda, Allahü teâlâ sizin Peygamberinize ve ümmetine, Ramazan'da bir ay boyunca oruç tutmayı farz kıldığını söylüyor" dedi. Rebîa da: "Evet öyledir" deyip, Kur'ân-ı kerîmden şu âyet-i kerîmeyi okudu: "O sayılı günler Ramazan ayıdır ki, Kur'ân-ı kerîm o ay içerisinde indirilmiştir. O Kur'ân insanları hakka ulaştırır. Helâl ile haramda ve din hükümlerinde hakkı bâtıldan ayırır." (Bekâra-185) Papaz, "Ben bizim kitaplarımızda gördüm: Kim bir iyilik yaparsa, onun on katı ona yazılır" dedi. Rebîa; "Evet, öyledir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde; "Kim bir hayır ve güzel amelle gelirse, ona on misli sevâb verilir. Kim de bir günah ile gelirse, ona ancak misli ile (günahı kadarla) ceza verilir. Onlar (gerek iyilik ve gerekse kötülük yapanlar) haksızlığa uğratılmaz" (En'am-160), buyurmaktadır" dedi. Papaz: "Bizim kitabımızda yazdığına göre, "Allahü teâlâ, Muhammed'in (aleyhisselâm) ümmetine, Peygamberlerine (aleyhisselâm) salât-ü selâm okumalarını emrediyor" bu gerçekten böyle midir?" diye sordu. Rebîa "Evet öyledir, Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde "Gerçekten, Peygambere (aleyhisselâm) salât ederler. (Şeref ve şânını yüceltirler.) Ey îmân edenler! Siz de ona salât edin (Allahümme salli alâ Muhammed, deyin) ve gönülden teslim olun." (Ahzâb-56) dedi. Papaz, Rebîa'nın verdiği bu cevaplara hayran kaldı. Yanındakilere, "Bu kavim hak üzeredir" dedi. Orada bulunan hizmetçilerden biri, papaza, "Senin kardeşini öldüren budur" dedi. Bunun üzerine, Rebîa'nın üzerine atladılar. Bütün bu durumları tâkib eden Yezîd bin Ebî Süfyân, yanındaki birlik ile Rebîa'nın bulunduğu yere hücum ettiler. İki ordu tekrar şiddetle çarpıştılar. Neticede müslümanlar yine muzaffer oldular. Onlardan çok ganîmet ve mallar elde ettiler. Hepsini beşyüz süvari ile birlikte Medîne-i münevvereye gönderdiler. Zafer Hazreti Ebû Bekr'e haber verilince, Allahü teâlâya şükür secdesi yaptı. Daha sonra Yermük'de İslâm ordusuna katıldılar.

Aynı târih kitabının başka bir yerinde, Hazreti Ebû Bekr'in İslâm ordusunun diğer bir koluna nasîhati şöyle anlatılmaktadır:

Ebüdderdâ (radıyallahü anh) buyurdu ki: Ben Amr bin Âs'ın ordusunda bulunuyordum. Hazreti Ebû Bekr'in ona şu nasîhatta bulunduğunu duydum: "Gizlide ve açıkta Allahü teâlâdan kork. Yalnız olduğun zamanlarda da Allahü teâlâdan haya et. Çünkü sen O'nu görmüyorsan da, O seni ve yaptıklarını görüyor. Âhıret için çalışanlardan ol. Yaptığını sırf Allahü teâlânın rızâsı için yap. Yanındakilere, emrin altında bulunanlara baba gibi ol. Yolculuğunda onlara yumuşak ve müsamahakâr ol. Belki onlar arasında zaif durumda olanlar vardır. Müşrikler istemeseler de, Allahü teâlâ dînini bütün dinlere karşı üstün kılmak için, müslümanların yardımcısıdır. Sakın, İbn-i Ebû Kuhâfe (Ebû Bekr) beni az bir kuvvetle düşmana ezdirecek, deme. Çünkü "ey Amr! Sen de gördün, biz çok yerlerde bulunduk. Bizden kat kat fazla düşmanlarla muharebe ettik. Sonra sen Huneyn'de Allahü teâlânın müslümanlara nasıl yardımda bulunduğunu da biliyorsun. Ey

Amr, senin yanında Bedir'de savaşmış olan Muhacir ve Ensârdan olanlar var. Onlara çok ikramda bulun. Onların hakkını gözet. Onlar üzerinde hüküm ve otoriten ile büyüklük ve üstünlük gösterme. Şeytanın vesvesesi sana karışıp da, "Ben onlardan daha üstün olduğum için, Ebû Bekr beni onların başına seçti" demiyesin. Şeytanın hilesinden çok sakın. Sanki onlardan biri gibi ol. İşlerinde onlarla istişâre et. Namaza çok sarıl. Vakit girince ezan okut. Namazları ezânsız kılma. Ezanı bütün asker işitsin. Seninle beraber namaz kılmayı arzu edenlere namaz kıldır. Bu en fazîletli olanıdır. Fakat, yalnız başına namaz kılanın da namazı olur. Düşmanından çok sakın. Dikkatli ol. Arkadaşlarına söyle, onlar da çok dikkatli olsunlar. Sen maiyetinde bulunanların ahvâlini iyi bil. Onların arasında bulun. Onlarla beraber otur. İnsanların gizli şeylerini açma. Düşmanla karşılaştığın zaman düşmandan değil, Allahü teâlâdan kork. Arkadaşlarına nasîhatte bulunduğun zaman, kısa ve öz söyle. Önce kendini düzelt ki, emrin altında olanlar da sana karşı iyi olsunlar. İmâm (işin başında bulunan) kimsenin bildiğini ve emri altındakiler hakkında yapacağını, Allahü teâlâdan başkası bilmesin. Ben seni Araplardan muhtelif kabilelerin başına geçirdim. Sen onların her birisine kendi durumlarına uygun olan neyse, ona göre muâmele et. Onlara, şefkatli ve merhametli bir baba gibi ol. Yola çıkmadan önce öncü birlik gönder. Düşmanını gördüğün zaman sabırlı ol. Askerine Kur'ân-ı kerîm okut. Câhiliyye sözlerinden onları menet. Böyle sözler, kabilelerin birbirlerine karşı üstünlük ifâde eden sözleri, aralarında düşmanlık doğurur. Dünyânın parlaklığına rağbet etme. Böyle yaparsan, Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde övdüğü kimselerden olursun" buyurdu.

Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'ın (radıyallahü anh) cihâda da'vet için Mekkelilere yazdığı mektûb şöyledir:

Bismillahirrahmânirrahîm. Ebû Bekr'den, Mekkelilere ve diğer mü'minlere. O'ndan başka ilâh olmıyan Allahü teâlâya hamd eder, O'nun Peygamberi Hazreti Muhammed'e salât ve selâm ederim. İmdi, ben, müslümanları cihâda ve Şam taraflarının fethine çağırıyorum. Sizi ve diğer müslümanları Allahü teâlânın emrettiği şeye da'vet ediyorum. Çünkü, Allahü teâlâ Tevbe sûresi kırkbirinci âyet-i kerîmesinde: "Ey mü'minler gerek hafif (süvari) gerek, ağırlık (piyade) olarak seferber olun ve mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda muharebe edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için pek hayırlıdır." Bu âyet-i kerîmeyi ilk önce tasdîk edenler, onun hükmüne ilk uyanlar sizlersiniz;. Bu hatamdan (her zaman) bu âyet-i kerîmenin hükmüne öncelikle uymaya lâyık olanlar, sizlersiniz. Kim Allahü teâlânın dînine yardım ederse, Allahü teâlâ da ona yardım eder. Kim de bu husûsta cimrilik ederse, Allahü teâlânın ona asla ihtiyâcı yoktur. Öyleyse, (Ey Mekkeliler): "Meyvelerinin devşirilmesi çok yakın olan yüksek bir Cennet"e (el-Hâkka-23) koşunuz. Allahü teâlâ onu Ensâr ve Muhacirlere hazırlamıştır. Kim onların yoluna tâbi olursa, Allahü teâlânın velî kullarından ve seçilmişlerden olur. "Allahü teâlâ bize kâfidir ve O ne güzel vekîldir" (Âl-i İmrân-73). "Hazreti Ebû Bekir, mektûbunu mühürleyip, Ahdullah bin Huzâfe'ye verdi. Abdullah bin Huzâfe mektûbu alıp yola çıktı. Mekke'ye varınca, Mekke halkını yüksek sesle yanına da'vet etti. Mekkeliler, onun yanına toplandılar. Hazreti Ebû Bekr'in mektûbunu kendilerine verdi. Mektûp, Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbına (r.anhüm) okundu. Mektûbu dinledikten sonra, Sehl bin Amr, Hars bin Hişâm, İkrime bin Ebî Cehl, "Biz bu dâ'veti kabûl ettik. Bize söylenilenlerin hepsini tasdîk ettik, dediler. Ayrıca İkrime: "Ne zamana kadar canlarımızı feda etmeden duracağız? Herkes gidilecek yere gitti. Kazanan kazandı. Biz onlardan geri, kalmış olsak bile, hiç olmazsa, cihâd için bizden önce davranıp gidenlere kavuşur, böylece, biz de onlardan oluruz" dedi. Sonra İkrime bin Ebî Cehl ve Hars bin Hişâm, Mahzumoğulları ile beraber hareket ettiler. Mekkelilerden beşyüz kişi de onlara katıldı.

Hazreti Ebû Bekr, Tâiflilere mektûb yazdı. Onlar da dörtyüz kişi ile yola çıktılar. Onlar arasında Sa'îd bin Hâlid bin Sa'îd bin Âs isminde cesur bir genç vardı. Asîl bir genç idi. Hazreti

Ebû Bekr-i Sıddîk'ın huzûruna çıkıp: "Ey Resûlullahın halîfesi: Sen, babam Hâlid'e bayrak vermek istemişsin. O senin askerlerinin kumandanı olacakmış. Fakat, ba'zı kimseler onun hakkında konuştuğu için sen onu azletmişsin. Halbuki o, canını Allah yoluna vakfetmişti. Hem ben de senin cihâd da'vetini kabûl ettim. İstersen beni bir miktar askerin başına ver. Ben harbden asla çekinmem" dedi. Sa'îd bin Hâlid babasından daha kahraman ve savaşçı birisiydi. Bunun üzerine, Hazreti Ebû Bekr ona bayrak verip, ikibin kişilik bir kuvvetin kumandanı yaptı. Ancak Ömer (radıyallahü anh) bunu muvâfık görmedi. Doğruca Hazreti Ebû Bekr'in yanına gelip: "Ey Resûlullahın halîfesi, sen daha üstünleri bulunduğu halde, Sa'îd bin Hâlid'e bayrak verip kumandan yapmışsın, öyle mi?" dedi. Bunun üzerine Hazreti Ebû Bekr çok düşündü. Sa'îd bin Hâlid'i de kumandan yapmak istiyor, diğer taraftan, Ömer'e (radıyallahü anh) de muhalefet etmek istemiyordu. Çünkü, Hazreti Ömer'i seviyor, onun nasîhatine kıymet veriyor, onun Resûlullahın (aleyhisselâm) yanındaki yerinin ne kadar yüksek olduğunu çok iyi biliyordu. Bunun üzerine kalkıp, Hazreti Âişe'nin yanına gitti. Kendisinin Sa'îd bin Hâlid'e bayrak vermek istediğini, Hazreti Ömer'in ise bunu münâsib görmediğini söyledi. Bunun üzerine Hazreti Aişe: "Sen de biliyorsun ki, Ömer'in (radıyallahü anh) İslama olan hizmeti büyüktür. Bu hizmeti Allah rızâsı için yapıyor. Kalbinde hiçbir müslüman için kin ve buğz yoktur. (Onun, Sa'îd bin Hâlid'e bayrak verilmesini uygun görmemesi, en iyi olanın yapılmasını istemesinden dolayıdır) dedi. Ebû Bekr (radıyallahü anh) Hazreti Âişe'nin bu sözlerini kabûl edip, oradan ayrıldı. Sonra Ezd ed-Devsî'yi çağırdı. Ona, "Sa'îd bin Hâlid'e git, bayrağı sana teslim etmesini söyle" dedi. Ezd ed-Devsî, Sa'îd bin Hâlid'in yanına gidip, bayrağı kendisine teslim etmesini, söyledi. Sa'îd bayrağı ona teslim edip dedi ki: Vallahi, Hazreti Ebû Bekr nerede olursa, onun bayrağı altında harb edeceğim. Çünkü, ben, canımı Allah yoluna vakfettim."

Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallahü anh), ordunun önünde kimi göndereceğini düşünüyordu. Bu sırada yanına Sehl bin Amr, İkrime bin Ebû Cehl, Hişâm bin Hars gelip: "Şâhid olunuz, biz canımızı Allah yoluna vakfetmişiz. Bu uğurda savaştan asla geri dönmeyiz" dediler. Onların bu sözleri üzerine, Ebû Bekr (radıyallahü anh): "Allahım onları umduklarından daha iyisine kavuştur" diye duâ etti. Sonra, Hazreti Ebû Bekr Amr bin Âs'ı (radıyallahü anh) çağırdı. Ona bayrağı teslim edip, "Seni, Mekkeliler, Tâifliler, Hevâzin ve Benî Kilab'dan ibâret bir ordunun başına kumandan yaptım. Filistin mıntıkasına git. Orada Ebû Ubeyde (radıyallahü anh) ile muktuplaş, ona yardımcı ol. İşlerinde onunla meşveret etmeden (ona danışmadan) karar verme. Haydi git. Allahü teâlâ sana da, Ebû Ubeydeye de (radıyallahü anh) hayırlar versin" dedi. Hazreti Ebû Bekr, Amr bin Âs'a, müslüman askerlere ve Allahü teâlânın izni ile zaferi kazandıktan sonra, düşmanlara ve onların çoluk çocuğuna karşı nasıl muâmele edeceğine dâir, ba'zı nasîhatlarda bulundu. Sonra onları uğurlayıp, gönderdi.

Hazreti Ebû Bekr, Amr bin Âs'dan bir gün sonra, Ebû Ubeyde (radıyallahü anh) kumandasındaki orduyu da, sancak ve bayraklar açarak uğurladı. Resûlullah (aleyhisselâm) Ebû Ubeyde (yardımını ve sizi muzaffer kılmasını) dilerim" deyip, onları da uğurladı. Resûlullah (aleyhisselâm) Ebû Ubeyde için: "Ebû Ubeyde bu ümmetin emînidir." buyurmuşlardı. Hazreti Ebû Bekr, Ubeyde'ye: "Ey ümmetin emîni, Amr bin Âs'a yaptığım nasîhatleri duydun. Aynı tavsiyeleri, sana da yapıyorum." buyurdu. Hazreti Ebû Bekr, ebû Ubeyde'nin ordusunu da uğurladıktan sonra, Hâlid bin Velîd'i (radıyallahü anh) çağırdı. Onun için de bir bayrak açtı. Onu da kumandan yaptı. Ayrıca ona seçkin askerler verdi. Bunlar, çok kahraman kimselerdi. Bunların hesi, Resûlullah (aleyhisselâm) ile muharebelere katılmış eshâb-ı kiramdan (radıyallahü anhüm) meydana geliyordu. Hazreti Ebû Bekr, Hâlid bin Velîd'e: "Ey Ebû Süleymân, seni bu ordunun başına kumandan yaptım.

Sen, doğru Irak ve İran tarafına git. Allahü teâlâdan, size nusretini (yardımını ve sizi muzaffer kılmasını) dilerim.” deyip, onları da uğurladı.

Hazreti Ebû Bekr böylece her orduyu, başında bir kumandanla göndermişti. Zamanla Hazreti Ebû Bekr’i bir düşünce ve bir endişe kapladı. İslâm ordularının durumlarını merak ediyordu. Bu, yüzünden belli idi. Bunu sezen Hazreti Osman (radıyallahü anh) ona “Niçin böyle gamlısın?” diye sorunca, Hazreti Ebû Bekr, “Acaba İslâm ordularının durumu ne olacak diye merak ediyorum” dedi, Bunun üzerine Hazreti Osman: “Benim, Şam’a gönderilen ordu dışında, diğer ordulardan hiç endişem yok. İnşâallah Rumlara ve İranlılara karşı zafer kazanacağız. Bu husûsta, Allahü teâlânın va’di var. Allahü teâlâ va’dine asla muhalefet etmez. Ancak zafer bu ordu ile mi, yoksa başkası ile mi olur, onu bilmiyorum. Fakat sen yine de, Allahü teâlâdan zafer bekle” dedi. O gün akşam oldu. Hazreti Ebû Bekr o gece rü’yâda, Amr bin Âs’ı (radıyallahü anh) sıkıntılı bir hâlde gördü. Sonra Amr bin Âs, ovalık, yeşillik ve rahat bir yere doğru gidip at üstünde düşmana saldırdı. Peşinden müslüman askerler saldırdı. Sonra geniş bir araziye gelip, istirahat ettiler. Bu sırada Hazreti Ebû Bekr, uykudan uyandı. Gördüğü rü’yâdan dolayı rahatladı. (Rü’yâsını Hazreti Osman’a anlatınca), O: Rü’yâ, müslümanların muzaffer olacağına delâlet ediyor. Fakat, Amr bin Âs (radıyallahü anh) düşmanla savaş ederken büyük bir sıkıntı ile karşılaşacak, ancak, bu durumdan kurtulacak, dedi.

Gerek İslâmiyetten evvel ve gerekse İslâmiyetten sonra, Şam taraflarından tüccârlar Medîne-i münevvereye gelir, beraberlerinde buğday, arpa, zeytin, incir, kumaş ve daha başka Şam’da bulunan eşyaları getirip, satarlardı. Yine bu satıcılardan ba’zısı gelmişti. O sırada da, Hazreti Ebû Bekr, Rumların ve İranlıların üzerine ordular göndermişti. Bütün bunları gören tüccârlar, Şam’a dönünce, Medîne-i münevverede olup bitenleri, Rum kralı Herakl’e bildirdiler. Bu haberi alan Herakl, hemen devletin ileri gelenlerini topladı. Onlara, kendisine ulaşan haberi bildirdi. Onlara: “Daha önce de size böyle bir durumla karşılaşacağınızı haber vermiştim. O Peygamberin (aleyhisselâm) Eshâbı, mutlaka benim hâkimiyetim altında olan yerlere sahip olacaktır. Bunun zamanı çok yakındır. Muhammed’in (aleyhisselâm) halîfesi, sizin üzerinize ordular gönderiyor. Onlar şu anda bize çok yaklaştılar. Artık dîninizi ve kendinizi koruyunuz. Eğer, gevşeklik ederseniz, Arablar, bütün memleketinize ve mallarınıza sahip olacaklardır” dedi. Herâkl’in bu sözlerini dinliyen Rumlar, ağlamaya başladılar. Herakl, onlara: “Ağlamayı bırakın da, başınızın çâresine bakın” dedi. Sonra, Herâkl’in veziri: “Ey Melik, bize bu haberi getirenleri dinlemek istiyoruz” deyince, Herakl, kapıcılarından birisine, haberi getiren hıristiyan tüccârları çağırmasını emretti. Kapıcı, yanında, o tüccârlardan birisi ile geldi. Herakl ona; “Getirdiğiniz, bu haber ne zamana âit?” diye” sorunca, tüccâr, “Yirmibeş günlük” dedi. Herakl: “Şimdi onların başında kim var?” dedi. Tüccâr: “Ebû Bekr-i Sıddîk denen birisi var. Senin memleketine orduları o gönderiyor” diye cevap verdi. Herakl, “Sen onu gördün mü?” diye sordu. Tüccâr, “Evet! O benden dört dirhem karşılığında bir Şemle (peştemal gibi bir örtü) satın aldı. Onu omuzuna koydu. O sanki, halktan birisi gibi. Üzerinde sadece iki elbisesi var. Halk arasında dolaşıyor. Çarşıya gidiyor, insanların yanına gidip, onlarla görüşüyor. Zayıfın hakkını kuvvetliden alıyor” dedi. Bunları dinliyen Herakl: “Evet biraz daha anlat” dedi. Tüccâr: “Ebû Bekr, rengi soluk ve yanakları ince bir zâttır” diye konuştu. Bunun üzerine Herakl: “Dînim hakkı için, bu anlattığın zât, bizim kitaplarımızda okuduğumuz ve kendisinden sonra müslümanların başına geçeceği bildirilen, Ahmed’in (Resûlullahın) arkadaşıdır. Kitaplarımızda, onun uzun boylu, kuvvetli bir arslan gibi olduğu bildirilir.” Tüccâr, Herâkl’in bu sözünü duyunca, şiddetle bağırdı: “Ebû Bekr’i aynen anlattığın gibi gördüm” dedi. Daha sonra, Herakl: “Vallahi, bunların hepsi, doğrudur. Hattâ ben, Rumları Muhammed’in dînine da’vet ettim de, onlar bana itaat etmediler. Fakat, şu kesindir

ki, benim hâkimiyetim, çok yakında yok olacaktır.” Sonra, haç’ı ordusunun kumandanlarından birisine verdi. Ona, “Seni başkumandan yaptım. Arabları, Filistin’den çıkarmak için harekete geçiniz. Filistin, bolluk ve bereketli bir topraktır. Filistin bizim şerefimiz, makam ve mevkimiz başımızın tacı ve her şeyimizdir” dedi. Böylece, Rum ordusu yola çıktı.

Hazreti Ebû Bekr’in Amr bin Âs komutasında gönderdiği ordu Filistin toprağına varınca; Amr bin Âs, Muhacir ve Ensârı toplayıp onlarla, istişâre etti. Müslümanlar muharebe hakkında istişâre hâlinde iken, Adiy bin Âmir çıkageldi. Adiy Müslümanların seçkinlerinden bir zât idi. Şam taraflarına çok gidip gelirdi. Şam’ı, buradaki insanları ve onların hâllerini iyi bilirdi. O gelince Amr bin Âs’ın yanına oturttular. Amr bin Âs ona, “Şam taraflarında neler var?” dedi. Adiy “Hıristiyanlar ordularıyla geliyorlar. Karınca gibiler, çok kalabalıklar” dedi. Bunun üzerine, Amr bin Âs ona: “Biz onlara karşı Allahü teâlâya güveniyor, ondan yardım diliyoruz. Lâ havle velâ kuvvete illâ billah” dedi. Sonra şöyle konuştu: “Burada hepimiz eşitiz. Birimizin diğerinden farkı yoktur. Düşmana karşı Allahü teâlâdan yardım isteyiniz. İ’lây-ı kelîmetullah (Allahü teâlânın İsm-i şerîfini yüceltmek için) harb ediniz. Kim böyle savaşırsa, şehîd olur. Kim de böyle savaşıp, hayatta kalırsa, o kimse mes’ûd ve bahtiyar bir insandır. Şimdi, herkes harb husûsunda fikirlerini beyân etsin” dedi. Herkes düşmana galip gelmek için, nasıl hareket edilmesi gerektiğine dâir görüşlerini bildirdiler. Muhacirlerden birisi de şöyle dedi: “Biz Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraber, az bir orduyla, kalabalık orduları yenerdik. Allahü teâlâ, bize yardım edeceğini va’d etti. O, sabredenlere hayır ve iyilik va’d etti. Kur’ân-ı kerîmde: “Ey mü’minler! Önce kâfirlerden size, yakın bulunanlarla savaşın. Onlar sizde şiddet ve kuvvet bulsunlar. Biliniz ki, Allahü teâlâ takvâ sahipleriyle beraberdir.”(Tevbe: 123) buyurmaktadır” dedi. Nihâyet müslümanlar, düşmanla bütün güçleriyle harb edeceklerine dâir karara vardılar. Amr bin Âs, Abdullah bin Ömer bin el-Hattâb’a sancak verip, emrine bin tane süvari verdi. Bunlar arasında Tâif ve Sakîf kabilelerinden birçok kahraman vardı. Birlik, Amr bin Âs’ın emri üzerine hareket etti. Sabaha kadar yürüdüler. Bu sırada, kalabalık insan topluluğuna dâir bir takım izlere rastladılar. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), “Bu asker izi. Zannederim, Rumların öncü birliklerine âittir” dedi. Sonra, emrindeki askerlerle birlikte durdu. Askerler: “Sen bizi bırak, bu izi takip edelim”, dediler. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh): “Hayır, izin kime âit olduğunu öğreninceye kadar, kimse dağılmasın” diye emir verdi. Bu yüzden kimse yerinden ayrılmadı. Araştırma neticesinde, onbin kişilik Rum askerinin, yakınlarında olduğunu gördüler. Bunlar, müslümanlara dâir haber alabilmek için dolaşan Rum öncüleri idi. Abdullah bin Ömer, onları görünce, müslüman askerlere: “Bu fırsatı kaçırmayınız. Cennet kılıçların gölgesi altındadır” dedi. Bu sırada, müslümanlar, gür bir sesle, “Lâ ilahe illallah Muhammedün resûlullah” söylediler. Her taraf Kelime-i tevhîd sesleriyle doldu. Ağaçlar, taşlar ve orada bulunan herşey onlara, Kelîme-i tevhîd ile cevap veriyordu. İlk hücum eden İkrime bin Ebû Cehl oldu. Onu Sehl bin Amr ve Dahhâk ta’kib etti. İki ordu birbirine girdi. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh) bu sıradaki manzarayı şöyle anlatır: “O anda, Rumların önde gelen kahramanlarından, iri yapılı, sağına soluna çevik hareketlerle vuran birisini gördüm. Bu öncü kuvvetlerinin komutanı ve Rumların gözbebeği olan birisi idi. Rum askerinin üzerinde moral yönünden büyük te’sîri vardı. Üzerine hücum edip, mızrağımı ona doğru uzattım. Fakat o, mızraktan kendisini kurtardı. Ona doğru yaklaştım. Kendisini mutlaka öldürmek istiyordum. Bir fırsatını bulup, onu yaraladım. Kılıcımla ona vuruyordum. Fakat, sanki taşa vuruyordum. Kılıcımla vurdukça, kılıç sert taşa vurulunca çıkardığı ses gibi ses çıkarıyordu. Hattâ kılıcımın parçalandığını zannettim. Nihâyet Rumların kumandanı yere düştü. Bunu gören Rumlar, büyük bir korkuya kapıldı. Bundan istifâde ederek Müslümanlar daha şiddetli çarpışmaya başladılar. Allah için Dahhâk ve Hars bin Hişâm çok kahramanlıklar gösterdiler. Rumlar büyük bir hezimete uğradılar. Bir kısmı da kaçtılar.

Böylece muharebe, Allahü teâlânın Müslümanlara va'd ettiği nusretiyle (yardımıyla) zaferle sonuçlandı."

Harp sahasının çeşitli yerlerine dağılmış bulunan Müslümanlar döndüler. Hepsi bir araya geldiler. Rumlardan aldıkları malları ve ganîmetleri topladılar. Bütün Müslüman askerler dönmüş, Abdullah bin Ömer ise daha ortada yoktu. Müslümanlar, birbirlerine: Abdullah bin Ömer nerede? diye soruyordu. Birisi, O çok zâhid ve çok ibâdet eden birisidir, diye konuştu. Başkaları ise: Bu muharebede Abdullah bin Ömer gibi birisi vardı. O öyle mübârek bir kimsedir ki, deyip onu çok methettiler. Onların arasında geçen konuşmaları bulunduğu yerden dinliyen Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), yüksek sesle, tekbîr ve tehlîl getirip, Resûlullaha (aleyhisselâm) salât ü selâm getirdi. Elinde bulunan bayrağı salladı. Bunu gören müslümanlar, doğruca onun yanına koşuştular. Ona nerede idin diye sorduklarında, o, Rumların kumandanları ile meşgûldüm. Onu öldürdüm, dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 7, cild-5, sh. 425

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 348

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 230

4) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 3

5) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 662

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 348

7) Tehzîb-üt-tehzîb cild-9, sh. 363

8) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 18

9) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 68, 195, 202, 218

10) Eshâb-ı Kirâm sh. 16, 404

11) El-A'lâm cild-6, sh. 311

12) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 95

13) Fütûh-uş-Şâm sh. 6

VELÎD BİN ŞÜCA' EL-KÛFÎ

Hadîs âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, Velîd bin Şücâ' bin Velîd bin Kays es-Sekûnî el-Kindî İbn-i Ebî Bedr el-Kûfî'dir. Künyesi, Ebû Hümâm'dır. Aslen Şamlı veya Kûfelidir. Bağdâd'a yerleşti. Orada ilim tahsil etti ve talebe yetiştirdi. 243 (m. 857) senesinde Rabî-ül-evvel ayında Bağdâd'da vefât etti.

Meşhûr hadîs âlimlerinden olan Velîd bin Şücâ'; Ali bin Müshir, Şüreyk bin Abdullah, İsmail bin Ca'fer, Abdullah İbn-i Mübârek, Yahyâ bin Zekeriyyâ bin Ebî Zaide, Abdullah bin Vehb, Abdullah bin Nümeyr, Velîd bin Müslim, Yahyâ bin Hamza ve daha bir çok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf aldı. Kendisinden de Ebû Hatim er-Râzî, Abbâs ed-Devrî, İbrâhîm el-Harbî, Mûsâ bin Hârûn, Abdullah bin Naciye, Abdullah bin İshâk el-Medâinî, Ebü'l-Kâsım el-Begâvî, Ebü'l-Leys el-Ferâizî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn-i Mâce ve daha pekçok tanınmış âlimler hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Velîd bin Şücâ', i'timâd edilir, doğru sözlü, sadûk (rivâyetleri sağlam) âlimlerdendir. İlim öğrenmek için çok yeri dolaştı. Bir çok âlimle sohbet etti. Ömrü ilim öğrenmek, talebe yetiştirmek ve çeşitli ilimler hakkında kitap yazmakla geçti.

Ahmed bin Muhammed şöyle bildiriyor: Ahmed bin Hanbel'e, Ebû Hümâm'ın sağlamlığı hakkında soruldu. O da: "Ondan yazınız!" buyurdu.

Yahyâ bin Maîn; Ebû Hümâm'ın, yüzbin hadîs-i şerîf ezberlediğini bildirdi.

Ahmed bin Muhammed İbn-i Kâsım bin Muhriz şöyle anlattı: "Yahyâ bin Maîn'e, Ebû Hümâm'ı sordum. Yahyâ bin Maîn i'timâd edilir, doğru sözlü bir âlimdir" dedi.

Ahmed bin Ali İbâr şöyle anlatır: "Adamın birisi, Yahyâ bin Maîn'e, ismini işitemediğim kimsenin, nasıl birisi olduğunu sordu. İbn-i Maîn de, sorduğu zâtın güvenilir birisi olduğunu

söyledi. Soran adama, “Kimin hakkında ma’lûmat edindin?” dedim. O da, “Ebû Hümâm hakkında!” dedi.

Ebû Hümâm’ın kâtibi Ebû Yahyâ şöyle bildirdi: “Ebû Hümâm’ı rü’yâda gördüm. Başının üzerinde kandiller asılıydı. Yâ Ebâ Hümâm, ne yaptın da bu kandillere kavuştun? dedim. Bunlara Havz, şefaat ve bunlara benzer nice hadîs-i şerîfler sebebiyle kavuştum!” dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-13, sh. 443

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 135

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 170

YAHYÂ BİN ABDÜLHAMÎD EL-HIMMANÎ

Meşhûr hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Zekeriyyâ’dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 228 (m. 843) senesinde Samarrâ’da vefât etti. Samarrâ’da vefât eden ilk hadîs âlimi o idi.

Hımmânî, Bağdâd’a geldi. Orada, Süleymân bin Bilâl, İbrâhîm bin Sa’d, Şerik bin Abdullah, Ebû Avâne, Hammâd bin Zeyd, Hâlid bin Abdullah ve daha başkalarından hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Ondan da Hammâd bin Ali el-Verrâk, Ahmed bin Yahyâ el-Hülvânî, Ebû Bekir bin Ebüd-dünyâ, Ebû Kılâle er-Rakkâşî hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Kûfe’de “Müsned” yazanların ilki odur. Hadîs-i şerîf öğrenip, yazmak için çok memleketler dolaştı. Onbin hadîs-i şerîf ezberlemişti.

Abdullah bin Muhammed bin Menî’ der ki: “Biz Yahyâ bin Abdülhamîd’in kapısının yanında idik! Bu sırada Yahyâ bin Maîn bineği üzerinde geldi. Hadîs âlimleri ona, kendilerine hadîs-i şerîf öğretmesi için istirhâmda bulundular. O da “Ben Ebû Zekeriyyâ’nın yanına geldim” dedi. Ebû Zekeriyyâ’nın yanına girdi. Bir müddet içerde kaldıktan sonra, tekrar dışarı çıktı. Ona, Ebû Zekeriyyâ’yı nasıl buldukları sorulunca, sika (güvenilir) olduğunu söyledi.”

Muhammed bin Abdullah bin Süleymân el-Hadrâmî dedi ki: “Muhammed bin Abdullah bin Nümeyr’e, Yahyâ el-Hımmânî’yi sordum. O da, onun sika ve iyi bir âlim olduğunu, ondan istediğini yazabileceğini söyledi.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 243

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12 sh. 205

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 423

4) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 167

5) El-A’lâm cild-8, sh. 152

YAHYÂ BİN ADEM EL-KÛFÎ

Kırâat, hadîs, fıkıh ve tefsîr âlimi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberden bilirdi. Ebû Muît ailesinin âzâdlı kölelerindendir. İsmi, Yahyâ bin Âdem bin Süleymân olup, künyesi, Ebû Zekeriyyâ, nisbeti Kûfî’dir. Kendisine kırâat âlimi olduğu için Mukrî, hadîs âlimi olduğu için Muhaddis, fıkıh âlimi olduğu için Fakîh, müslümanların mes’elelerini kolayca hallettiği için el-Ahvel ve yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bildiği için de Hâfız lakabları verildi. 203 (m. 808) yılında Vâsıt şehri yakınlarında Fem-i Sılh’da vefât etti. Namazını Hasen bin Sehl kıldırdı.

Kırâat ilmini İmâm-ı Âsım’ın râvilerinden Ebû Bekr bin Şube bin Iyâş’tan alan Yahyâ bin Âdem el-Mukrî, Yezîd bin Abdülazîz, Kutbe bin Abdülazîz, İbrâhîm bin Sa’d, Hasen bin Sâlih, İsrail bin Yûnus bin Abdurrahmân bin Hâmid, Îsâ bin Tahmân, Fıtr bin Halîfe, Süfyân-ı Sevrî, Yûnus bin Ebî İshâk, Cerîr bin Hâzim, Hasen bin Hayy, Yahyâ bin Zekeriyyâ, Züheyr bin Muâviye, Ebü’l-Ahvâs, Ammâr bin Ruzayk, Fudayl bin Merzûk, Mufaddal bin Muhelhil, Vekî’ bin Cerrah, Varaka’,

Vehîb ve diğer âlimlerden ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Kırâat ilminde, meşhûr on kırâat imamından biri olan Halef'i yetiştiren Yahyâ bin Âdem (radıyallahü anh) müslümanların işlerini kolaylaştırmak için fıkıh ilminde pek kıymetli eserler vermiştir. Kendisinden sonra gelen âlimler onu, Veki' bin Cerrâh'ın halefi olarak görmüşler, asrında en sağlam bilgileri toplayan üç âlimden biri olarak bahsetmişlerdir. Hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunda ittifâk edilen İbn-i Âdem el-Hâfız'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden Kütüb-i sitte adı verilen altı hadîs-i şerîf kitabının her birine alınmıştır.

Sadaka-i câriye olarak faydalı kitaplar yazan bu büyük âlim, dînimizin pek kıymetli bilgilerini mümtaz talebelerine öğretmiş, onların müslümanlara, faydalı hâle gelmesi için gayret sarf etmiştir. Bu âlimden, başta Ahmed bin Hanbel hazretleri olmak üzere, İshâk-ı Hanzâlî, İshâk bin Nasr, Ahmed bin Ebî Reca' el-Hirevî, Ebû Kureyb, Abdullah-ı Mesnedî, İbn-i Ebî Şeybe, Abde bin Abdullah, Hârûn-ı Hammâl, Hasen bin Ali bin Affân ve daha birçok âlim ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyet etmekle şereflenmiştir.

Muhammed bin Ahmed bin Berâe, Ali bin Medenî'nin: “Sahih rivâyetlerin şu altı kişi üzerinde toplandığını gördüm: Medine'den İbn-i Şihâb, Mekke'den Amr bin Dinar, Basra'dan Katâde ve Yahyâ bin Ebî Kesîr, Kûfe'den Ebû İshâk ve A'meş. Bunların ilmi de, kitap tasnif eden şu oniki âlime geçti: Medine'den Mâlik ve İbn-i İshâk, Mekke'den İbn-i Cüreyc ve İbn-i Uyeyne, Basra'dan Sa'îd bin Ebî Arûbe, Hammâd bin Seleme, Ebû Avâne, Şu'be ve altısından da ilim öğrenen Ma'mer, Kûfe'den Süfyân-ı Sevrî, Şam'dan Evzâî, Vâsıt'tan Hüşeym'dir.” dediğini rivâyet ederek, sonuncular arasında Hammâd bin Zeyd'i unuttuğunu söyler. Ali bin Medenî'nin devam ederek “Sonra bu oniki kişinin ilmi, Yahyâ el-Kattân, Yahyâ bin Zekeriyyâ bin Ebî Zaide ve Veki'ye geçti. Daha sonra da bu üç âlimin ilmi, İbn-i Mübârek, Abdurrahmân bin Mehdî ve Yahyâ bin Âdem'de karar kıldı” buyurduğunu rivâyet etmektedir.

Yahyâ bin Âdem el-Fakîh'in fıkha dâir kıymetli eserlerinden “Kitâb-ül-harac”ı Ahmed Muhammed Şâkir tarafından 1347 (m. 1928) yılında Kâhire'de neşredildi. Kitâb-üz-zevâl, Kitâbül-ferâiz adlı fıkha dâir iki kitabı ve Ahkâm-ül-Kur'ân adlı tefsîre dâir kitabı eserlerinden ba'zılarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-8, sh. 133

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 175

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 8

4) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 360

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 359

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 185

7) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 253, 256

8) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 399

YAHYÂ BİN EKSEM

Hanefî fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İlmi çok, fikri parlak, kadri yüksek, şânı yüce bir zât olup, ismi, Yahyâ bin Eksem bin Muhammed et-Temîmî el-Esedî el-Mervezî'dir. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. Nesebi, meşhûr Arap hâkimlerinden Eksem bin Sayfi'ye dayanır. 159 (m. 775) senesinde Merv'de doğdu. 242 (m. 856)'de hacdan dönerken Rebze'de 83 yaşında vefât etti.

İmâm-ı Muhammed Şeybânî, Abdullah bin Mübârek, Fadl bin Mûsâ es-Sinânî, Hafs bin Abdurrahmân en-Nişâbûrî, Mihrân bin Ebî Ömer er-Râziyyîn, Süfyân bin Uyeyne ve daha başka âlimlerin (r.aleyhim) derslerini dinleyip, onlardan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de, Muhammed bin İsmail el-Buhârî, Ebû Hâtem er-Râzî, İsmail bin İshâk el-Kâdî ve

kardeşi Hammâd bin İshâk gibi birçok âlimler rivâyette bulunmuşlardır.

Yahyâ bin Eksem hazretleri, İmâm-ı a'zamın (radıyallahü anh) torunu İsmail'den sonra, henüz yirmi yaşında iken Basra şehrine kadı ta'yin edildi. Basralılar, yeni ta'yin olan kadı efendinin bu kadar genç yaşta olmasına hayret edip, "Kâdımız kaç yaşındadır?" denilince; "Ben, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Mekke-i mükerremeye kadı ta'yin ettiği Attâb'dan (radıyallahü anh) ve Yemen'e kadı ta'yin ettiği Mu'âz bin Cebel'den daha yaşlıyım" buyurdu.

Hatîb el-Bağdâdî onun hakkında şöyle der: "Yahyâ bin Eksem, Ehl-i sünnet ve'l-cemâat i'tikâdı üzere olup, bid'atden çok sakınırdı."

Talha bin Muhammed bin Ca'fer der ki: "Gelmiş geçmiş ilim ehlinin büyüklerinden, büyük küçük herkesin tanıdığı meşhûr bir âlimdir. İlmi ve fazîleti çok idi. Herkes ile çok iyi geçinirdi. Edebi pek fazla idi. Güç işleri kolayca hallederdi... Halife Me'mûn'un yanında kıymeti herkesten daha fazlaydı. Me'mûn onu kadı ve memleket işlerini tanzim etmekle (düzenlemekle) görevlendirdi. Vezirler bile onun mütâlâa ve görüşünü almadan hiç bir iş yapamazlardı."

Ebû Ayna: "Zamanın tanınmış kişilerinden birisine, Yahyâ bin Eksem'in mi, yoksa, yine onun gibi halîfenin yanında kıymeti olan, İbn-i Ebî Duât'ın mı daha üstün olduğu soruldu. O zât, Yahyâ bin Eksem'in daha üstün olduğunu, çünkü onun, yalnız dostlarıyla değil, hasmı ve düşmanlarıyla bile iyi geçindiğini, herkese iyi ve güzel muâmelede bulunduğunu söyledi."

Yahyâ bin Eksem, Me'mûn'un çocuklarının terbiyesi ile görevlendirilmişti. Yahyâ bin Eksem, Me'mûn zamanında mahkeme reîsliği yapıyordu. Ona birisi gelip: "Allahü teâlâ kadımıza iyilikler verip, halini iyi eylesin. Bana yemek yemede ölçüm ne olsun, söyler misin?" dedi. Yahyâ bin Eksem, "Açlık ile tokluk arasında yiyeceksin" dedi. O kimse tekrar, "Gülmede ölçü ne olacak?" deyince "Yüzünde açıklık olacak. Fakat sesini yükseltmiyeceksin" cevabını verdi. "Ağlama hakkında ne dersin?" diye sorunca, "Allahü teâlânın korkusundan ağladığını kimseye söyleme" cevâbını verdi. "Amellerimi gizleme husûsunda ne söylersin?" deyince, "Gücünün yettiği kadar gizle" diye cevap verdi. "Amelimden ne kadar göstereyim?" deyince de, "Sâlih kimselerin sana uyacağı, insanların sana i'timâd edebileceği kadar" cevâbını verdi. Bu suâlleri soran şahıs aldığı cevaplardan çok memnun oldu.

İsmail bin İshâk: Yahyâ bin Eksem'in, fıkıhla alâkalı çok kıymetli kitapları bulunduğunu, ancak uzun olması sebebiyle insanların onları okuyamadıklarını söylemiştir.

"Tenbîh" isimli bir eseri olup, bunu Irak âlimlerinin usûlü üzere yazmıştır.

Yahyâ bin Eksem (radıyallahü anh) vefât ettikten sonra, kendisini sevenlerden Ebû Abdullah Hüseyn isminde bir zât rü'yâda görüp, "Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi?" diye sordu. Yahyâ (radıyallahü anh) cevâbında buyurdu ki: "Allahü teâlâ bana, "Yâ Yahyâ! Sen dünyâda iken, benim için şu, şu amelleri yapmıştın, değil mi?" Ben de, "Yâ Rabbî! Ben yaptığım amellere değil, bana rivâyet edilen bir kudsî hadîse i'timâd edip ümitlendim" dedim. Allahü teâlâ, "O hadîs-i kudsî nedir?" buyurdu. Ben de dedim ki, "Bana Mu'ammer, İmâm-ı Zührî'den, o dahi Urve'den, o dahi Hazreti Âişe-i Sıddîka'dan, o dahi Hazreti Peygamber efendimizden, o dahi Hazreti Cebrâil'den o dahi Allahü teâlâdan haber verdiler. Allahü teâlâ, "Ben azîmüşşân, İslâmda ağaran saç ve sakala azâb etmekden haya ederim" buyurdu dedim." Allahü teâlâ hazretleri, o zaman buyurdu ki, "Sen ve Mu'ammer ve İmâm-ı Zührî ve Urve ve Âişe ve Muhammed aleyhisselâm ve Cebrâil sâdıksınız. Ben azîmüşşân dahi seni mağfiret ettim."

Yahyâ bin Eksem (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Koğucunun zararı, sihirbazın zararından daha çoktur. Koğucu az bir zaman içerisinde öyle zararlar yapar ki, sihirbaz onu bir ayda yapamaz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabâkât-ı Hanâbile cild-1, sh. 140

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh. 147

3) En-Nücûm-üz-zâhire cild-2, sh. 217

4) Cevâhir-ül-mudiyye cild-2, sh. 210

5) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 135

6) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 191

7) Mîzân-ül-i'tidâl cild-4, sh. 361

8) Kıyâmet ve Âhıret sh. 12

9) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 101

YAHYÂ BİN HASSÂN TİNNÎSÎ

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Zekeriyyâ olan Yahyâ bin Hassan bin Hayyân, 144 (m. 761) yılında Basra'da doğdu. Mısır'ın Tinnîs bölgesine hicret ederek, orada yerleşti. Basrî, Tinnîsî ve Bekrî nisbet edildi. 208 (m. 823) yılında Mısır'da vefât etti.

Tabiîn zamanına yetişerek, Tebe-i tabiînden olmakla şereflenen Yahyâ bin Hassan, Vüheyb bin Hâlid, Muâviye bin Sellâm, İbn-i Ebi'z-Zenâd, Süleymân bin Bilâl, Hammâd bin Seleme, Hammâd bin Zeyd, Kureyş bin Hayyân, Muhammed bin Râşid Makhûlî, Heysem bin Hamîd, Heşîm, Leys, Süleymân bin Dellâl, Îsâ bin Yûnus, Abdülvâhîd bin Ziyâd, Rebî' bin Süleymân ve daha birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Mısır'ın büyük âlimlerinden olup, imâm ve huccet sayılırdı. Ya'nî, üçyüzbinden fazla hadîs-i şerîfi ezberden bilirdi. Kendisinden bahseden âlimler, sika (güvenilir) olduğunu bildirmişlerdir. Abdullah bin Ahmed'in babası, el-Iclî, Ebû Hatem, Nesâî, İbn-i Hibbân, Mervân bin Muhammed ve İbn-i Yûnus gibi hadîs âlimleri bunlar arasındadır.

Yahyâ bin Hassan Tinnîsî'den, başta İmâm-ı Şafiî hazretleri olmak üzere, oğlu Muhammed bin Yahyâ, Duheym, Ahmed bin Sâlih Mısrî, Rebî bin Süleymân Murâdî, Haşis bin Esrâm, Muhammed bin Sehl bin Asker, Muhammed bin Miskîn, Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahîm Berkî, Ca'fer bin Müsâfir, Hasen bin Abdülazîz, Yûnus bin Abdüla'lâ Sadafî, Dârimî ve daha bir çok âlim ilim tahsil edip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Birçok kitapta bildiklerini aktaran Yahyâ bin Hassân'ın hadîsle ilgili bu kıymetli eserlerinin neler olduğu, kaynaklarda bildirilmemektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-lügâ cild-2, sh. 75

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 197

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 190

4) Kifâye sh. 152

5) El-A'lâm cild-8, sh. 140

YAHYÂ BİN MAÎN

Meşhûr hadîs âlimi. İsmi, Yahyâ bin Maîn bin Avn bin Ziyâd el-Bağdâdî olup, künyesi Ebû Zekeriyyâ'dır. 158 (m. 775) senesinde doğup, 233 (m. 847) târihinde 75 yaşında iken vefât etti. Kendisi Arab değildir. Abbâs el-Anberî, Yahyâ bin Maîn'e: "Yâ Ebâ Zekeriyyâ! Hangi Arablardansın?" diye sorunca, "Ben Arab değilim. Fakat onların âzâdlısıyım" diye cevap vermiştir. Yahyâ bin Maîn, İbn-i Ebî Hayseme'ye: "Ben, Hişâm bin Abdülmelik el-Emevî'den önce Horasan emîri olan, Cüneyd bin Abdurrahmân el-Mukrî'nin âzâdlısıyım" demiştir. Yahyâ bin Maîn'in aslen, Horasan taraflarında bulunan Serahs (İran'ın kuzey sınırında Merv ile Meşhed arasında) şehrinden

olduğu söylenir. Bağdâd'a 12 fersah mesafede bulunan ve Nikyâ denilen Enbâr şehrinden olduğu da bildirilir. Kaynaklar, onun Bağdadlı olduğunu ifâde eder. Bu da onun, Bağdâd'da doğup, burada yetiştiğini gösterir. Doğumu Ebû Ca'fer el-Mensûr'un hilâfetinin sonlarına rastlamaktadır. Bunu, Yahyâ bin Maîn'den Hüseyn bin Hibbân ve başkaları işitmiştir. Kaynaklarda ailesi hakkında fazla bilgi yoktur. Bir miktar babasından bahsedilmiştir. Babası, zamanın tanınmış kâtiplerinden idi. Taberistan; Rey ve çevresinin vâlisi olan Abdullah bin Mâlik'in kâtibi olarak çalıştı. Yahyâ bin Maîn babası vefât ettiğinde, 32 yaşındaydı. Yahyâ bin Maîn'e babasından çok servet kaldı. Hepsini hadîs tahsili için harcadı. Yine kaynaklar, Yahyâ bin Maîn'in bir oğlu ile bir kızının olduğunu bildirmektedir. Yahyâ bin Maîn'in vefâtı hakkında Târih-i Bağdâd'da şöyle der: Yahyâ bin Maîn Medîne-i münevvere üzerinden hacca gidip gelirdi. Son haccında, dönüşte yine Medîne-i münevvereye uğramış, burada iki veya üç gün kaldıktan sonra yola çıkmışlardı. Bir konak ileride, arkadaşlarıyla beraber kalıp, geceyi burada geçirdiler. Yahyâ bin Maîn gece rü'yâsında, gizliden gelen bir ses işitti: "Ey Ebû Zekeriyyâ! Benim civarımı terk edip de mi gidiyorsun?" diyordu. Sabah olunca, Yahyâ bin Maîn arkadaşlarına: "Siz yolunuza devam ediniz. Ben Medîne-i münevvereye dönüyorum" dedi. Medîne-i münevvereye varınca, üç gün sonra vefât etti. Hatîb el-Bağdâdî, "Sahih olan, hac dönüşünde değil, hacca giderken Medîne-i münevverede vefât ettiğidir" der. Yahyâ bin Maîn'in cenâzesi için, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin serîri çıkarılıp, onun üzerine kondu. Herkes, "Bu cenâze, Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerini toplayıp, onları zayi olmaktan koruyan, Resûlullah efendimiz söylemediği halde, yalandan hadîs uydurup, Resûlullaha (aleyhisselâm) isnâd edenlerin yalanlarını ortaya çıkaran bir zâtın cenâzesidir" diyordu. Medine vâlisi de: "Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîfi husûsunda çok emîn ve güvenilir bir kimsenin cenâzesinde bulunmak istiyen gelsin" diyordu. Cenâze namazını Medîne-i münevverenin vâlisi kıldırdı. İbn-i Mübeşşir der ki: "Yahyâ bin Maîn'i gece rü'yâmda gördüm. Rabbin sana nasıl muâmelede bulundu? dedim. "Allahü teâlâ bana ihsânlarda bulundu. Beni buranın sıkıntılarından muhafaza buyurdu. Beni hûrîlerle evlendirdi. Sonra meleklere karşı beni övdü" dedi."

Yahyâ bin Maîn vefât ettiği zaman, hadîs âlimlerinden birisi, "Bu büyük âlim, hadîs ilmini de beraberinde götürdü. Her taraftan bilmediklerini öğrenmek için, herkes ona gelirlerdi" dedi.

Süleymân bin Mâbed'in Yahyâ bin Maîn hakkında söylediği kasîdenin bir kısmının ma'nâsı şöyledir:

"Yahyâ bin Maîn'in vefâtı haberini alınca bütün müslümanları büyük bir üzüntü kapladı. Herkes, onu toprağa defn ettik deyince, benim gönlüm, hüzün ve kederden parça parça oldu. Gözyaşları ma ve için için ağlamama mâni olamadım. Kendi kendime, hepimiz Allahü teâlâya döneceğiz, dedim. Allahü teâlâ için, Yahyâ bin Maîn'e ne kadar üzüldüm. O gittikten sonra, şimdi kime gidip, suâllerimizi arz edeceğiz. Vallahi o, geçip giden büyük âlimlerden sonra, onların bir yadigârı idi. O vefât edince, ilmi de beraberinde kefenine sokup götürdü. Ondan sonra şaşırıp kaldık. Sanki çobansız sürüler gibi olduk. Ey Yahyâ, gözlerimizin senin için döktüğü yaşlar, sana yetmez. Fakat, elemi ve acısı olan, ağlamakla sâdece rahatlar, biraz içini boşaltır. Yemîn ederim ki, insanlar için ölüme bir çâre yoktur. Allahü teâlânın hükmünü kimse bozamaz. Eğer, ölümden kurtulmak bir mahlûk için mümkün olsaydı, âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah efendimiz ölmezdi. İnsan bununla teselli buluyor. Resûlullahın âhırete teşrîfleri ndeki üzüntü daha başka idi. Ben, Yahyâ bin Maîn'in ölümüne, ilim de onunla beraber gittiği için ağlıyorum. Allahü teâlâ, Resûlullahın kabr-i şerîflerine komşu olan Bâki' kabristanındaki Yahyâ bin Maîn'in kabrini rahmet yağmurlarıyla sulasın. Ölünceye kadar Rabbinin rızâsına göre yaşadı. Herkes ondan istifâde etti. Allahü teâlâdan, kıyâmet

günü Habîbi Muhammed'i (aleyhisselâm) ona şefaatçi kılmasını dilerim."

Özellikle hadîs ilminde yüksek bir dereceye ulaşan Yahyâ bin Maîn'in, istifâde ettiği âlimler şunlardır: Abdullah bin Mübârek, Îsâ bin Yûnus, Süfyân bin Uyeyne, Muâz bin Muâz, Yahyâ bin Sa'îd el-Kattân ve daha başkaları. Ondan da Ahmed bin Hanbel, Ebû Hayseme, Züheyr bin Harb, Muhammed bin İsmail el-Buhârî, Ebû Dâvûd-es-Sitistânî gibi âlimler rivâyette bulunmuşlardır.

Yahyâ bin Maîn, Edille-i şer'iyyenin (1. Kur'ân-ı kerîm, 2. Sünnet, 3. İcma', 4. Kıyas) ikincisi olan Sünnet-i seniyyeye çok hizmet etmiştir. Resûlullaha (aleyhisselâm) âit olmıyan sözleri bulup atmak için çok çalıştı. Resûlullahın hadîs-i şerîflerini bulup öğrenmek ve onları tesbit edip derlemek için çok memleketler dolaştı. O her işittiği hadîs-i şerîfi yazardı.

Yahyâ bin Maîn, bizzat kendisi, bir rivâyete göre yüzbin, diğer bir rivâyete göre bir milyon hadîs-i şerîf yazmıştır. Yazdığı hadîs-i şerîflerin hepsini ezberlerdi. Nihâyet hadîs ilminde yüksek bir mertebe olan "Hâkim (300 binden fazla hadîs-i şerîfi râvileri ile beraber ezbere bilen)" derecesine ulaştı. Hadîs ilminde herkesin mürâ'caat ettiği bir merci durumunda idi. Kendisine ulaşan hadîs-i şerîflerin sahîh olup olmadığını ayırmakta pek mahir idi. Sened ve metin kısımları birbirine karışmış hadîs-i şerîfler kendisine getirildiği zaman, hadîs-i şerîfin sened ve metnini ayrı ayrı ve açık olarak, bu hadîs-i şerîf şöyle, şu da böyledir, diyerek okur, soranlar hayran kalırlar idi.

Âlimlerin hakkında buyurdukları:

İbn-i Hibbân (radıyallahü anh): "Yahyâ bin Maîn çok dindar, fazîlet sahibi, Resûlullah efendimizin sünnetlerini toplamak için, gece-gündüz çalışacağım diye dünyâ ile alâkasını kesmiş büyük bir âlim. Hadîs sahasında rehber, zor mes'elelerde merci (müracaat edilen) idi."

Iclî (radıyallahü anh): "Hadîs-i şerîfleri Yahyâ bin Maîn gibi bilen birisine rastlamadım. O, İbn-i Medînî, Ahmed bin Hanbel ve benzerleri ile beraber bulunmuş, hepsi de onun büyüklüğünü kabûl etmişlerdir."

İbn-i Rûmî (radıyallahü anh): "Ben, Ahmed bin Hanbel'in yanında idim. Bu sırada ona birisi geldi: "Ey Ebû Abdullah! Şu hadîs-i şerîflerde bir hatâ olup olmadığına bakıver" dedi. Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) ona: "Sen Yahyâ bin Maîn'e git. O hadîs-i şerîfleri çok iyi bilir" buyurdu.

Yahyâ bin Sa'îd el-Kattân, "Bize, zamanımızda şu iki âlim gibisi gelmedi. Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn" dedi.

İlim için yaptığı yolculuklar: Yahyâ bin Maîn, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) Sünnet-i seniyyesini ve mübârek sözlerini doğru olarak bulup öğrenmeyi küçüklüğünden beri çok arzu ediyordu. Bunun için ilk yolculuğu Kûfe'ye oldu. Sonra Basra'ya gitti. Yirmidört yaşında iken, yürüyerek hacca gitti. Hicaz'ın dînî yönden önemi ve her taraftan gelen büyük âlimlerle görüşüp, onlardan istifâde ve ilim alma imkânı olduğu için, hacca çok defalar gitti. Bu mukaddes yerleri sık sık ziyâret etti. Hattâ, vefâtı da Medîne-i münevverede oldu. Otuzdört yaşında Yemen'e gidip, oradaki meşhûr âlimlerden faydalandı. Daha sonra Tebrîz, Rey, Şam ve Mısır'ı dolaştı. Bütün bunlar, Allahü teâlânın rızâsı için ve Resûlullah efendimizin Sünnet-i seniyyesini, doğru ve sağlam olarak öğrenip derlemek ve toplamak içindi. Böylece, sonraki asırda gelenlere, büyük bir miras bırakmış oluyordu.

Ehl-i sünnet akîdesi ile alâkalı ba'zı sözleri:

Birisi gelip, Yahyâ bin Maîn'e: "Ey Ebû Zekeriyyâ! Ne dersin, kıyâmet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordu. Yahyâ (radıyallahü anh), "Evet, göreceğiz" cevâbını verdi. O şahıs: "Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde: "Hiçbir göz O'nu ihata ve idrâk edemez. Fakat O (ilmiyle) bütün gözleri (varlıkları) ihata eder. O bütün incelikleri bilir, her şeyden haberdardır" (En'âm-103)

buyuruyor, buna ne dersin?” deyince, Yahyâ (radıyallahü anh): “Bu görme, dünyâda olmaz. Fakat âhırette Allahü teâlâ görülecektir. (Allahü teâlânın âhırette görüleceğine inanırız, fakat nasıl görüleceğini düşünmeyiz) buyurdu.

O, Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer, Hazreti Osman’a (r.anhüm) dil uzatanlara karşı: Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) sonra, bu ümmetin en üstünü Ebû Bekr (radıyallahü anh), sonra Ömer (radıyallahü anh), sonra Hazreti Osman, sonra Hazreti Ali’dir, derdi.

Kur’ân-ı kerîm’e mahlûktur, diyen Ehl-i bid’at ve dalâletten olan Mu’tezile’ye karşı da: “Kur’ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmıdır. Mahlûk değildir” demiştir.

Zühdü, takvâsı, kerâmeti ve şefkati: Yahyâ bin Maîn, dünyâya kıymet vermezdi. Hayatını tamamen ilme vermişti. Aslında o, dünyâda çok müreffeh bir hayat yaşıyabilirdi. Çünkü, babası ona çok servet bırakmıştı. Fakat, o bu serveti, Resûlullâhın Sünnet-i seniyyesine hizmet için harcamış, o kadar ki, ayakkabı alıp giyecek parası kalmamıştı.

Hüseyn bin Muhammed bin Abdurrahmân anlatır: Yahyâ bin Maîn, Fudayl bin Iyâd’ın “Eğer bütün aradakiler bir misli ile beraber o kâfirlerin olsa, kıyâmet günü azâbın kötülüğünden kurtulmak için onu mutlaka feda ederlerdi” âyet-i kerîmesinin devamı olan “Artık zannetmedikleri bir azâb Allahü teâlâ tarafından onlar için meydana çıkmıştır.” (Zümer-47) kısmı hakkında “Onlar, hasenat (iyilikler) zannettikleri amellerini gösterirler. Fakat, onlar bu amellerinin, hasenat değil, seyyiât (kötülük) olduğunu görürler” şeklindeki açıklamasını bana anlatırken, ağladığını gördüm” demiştir.

Yahyâ bin Maîn (radıyallahü anh) arkadaşlarıyla Mısır’ın köylerinden birisinde bulunuyordu. Yanlarında yiyecek bir şey bulunmadığı gibi, satın alacak paraları da yoktu. Akşamı bu hâlde geçirdiler. Sabahladıkları zaman, bir de ne görsünler, karşılarında bir tepsi dolusu kızarmış balık var. Orada kimseler de yoktu. Arkadaşları durumu Yahyâ bin Maîn’e arz etti. Yahyâ bin Maîn onlara, “Onu paylaşın ve yiyin. Bu Allahü teâlânın size gönderdiği bir rızıktır” dedi.

Kitâb-üt-târih’inde bildirdiği hadîs-i şeriflerden ba’zıları: Ümmü Ferve rivâyet etti. Resûlullaha (aleyhisselâm) en fazîletli amel nedir? diye sorulduğunda “İlk vaktinde kılınan namazdır” buyurdular.

Ebû Sa’îd el-Hudrî bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) yemek yemeyi bitirdiği zaman, “Elhamdü lillâhillezî et’amenâ ve sekânâ ve ce’alenâ mine’l-müslimin: (Bizi doyuran, susuzluğumuzu gideren ve bizi müslüman kılan Allahü teâlâya hamd olsun)” buyururlardı.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) Peygamber efendimizin, yemeğe üflemeyi yasakladığını, bildirmiştir.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ şöyle buyurdu: Kibriya ridâm, azamet izârım mesabesindedir. Bu husûsta bana ortaklık etmek istiyenleri Cehenneme atarım.”

Sa’îd bin Müseyyib rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâya îmândan sonra, aklın başı, insanlara müdâra yapmaktır” (Müdâra; dîni korumak için, dünyalık vermek.) Müdâra ederken tatlı dilli ve güler yüzlü olmak lâzımdır.

Abdullah bin Amr (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Babasını râzı eden, Allahü teâlâyı râzı etmiş olur. Babasını râzı etmiyen, Allahü teâlâyı râzı etmemiş olur.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Pişman olmak, nedamet getirmek, tövbedir.”

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah efendimize birisi gelerek “Yâ Resûlallah! Gecenin hangi kısmında duâ daha makbûl olur?” diye sordu. Resûlullah (

aleyhisselâm) da,“Gecenin son üçte birinde yapılan duâ” buyurdu.

Enes bin Mâlik bildirdi. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Kâfir bile olsa, mazlûmun duâsından sakınınız. Çünkü, onun duâsı için, Allahü teâlânın katında perde yoktur.”

Ebü’l-Ahvas rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdular ki: “Kur’ân-ı kerîmi okuyunuz. Çünkü, Allahü teâlâ size, onu okuduğunuz için sevâb verir.”

Ebû Ümâme (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah efendimiz buyurdu ki: “Ne mutlu beni görüp, sonra bana îmân edene. Ne mutlu beni görmeyip de, bana îmân edene.” (Resûlullah efendimiz bunu yedi kere tekrar ettiler.)

Yahyâ bin Maîn’in bildirdiği başka bir hadîs-i şerîf: “On şey sünnettir! Bıyığı kısaltmak, sakal bırakmak, misvak kullanmak, mazmaza, istinşak, tırnak kesmek, ayak parmaklarını yıkamak, koltuk altını temizlemek, kasıkları temizlemek, su ile istincâdır.”

Yahyâ bin Maîn (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Mal, helâlden de olsa, haramdan da olsa mutlaka gider. Fakat, haramdan elde edilmiş ise, geriye günahları kalır.”

“Allahü teâlâdan korkan takvâ sahipleri için, korkulacak bir şey yoktur. Çünkü, onların yemeleri ve içmeleri hep güzel, temiz ve helâldir.”

“Biz, uzun bir hayat yaşamayı arzu ediyoruz. Halbuki, günlerimiz, nefeslerimizle, göz açıp kapamalarımızla akıp gidiyor.”

“Kişinin alınteri ile, bileğinin kuvveti ile kazanması ve konuşurken, sözünün güzel olması ne güzeldir.”

Eserlerinden ba’zıları:

1. Et-Târih ve’l-ilel: Hadîs ricali hakkındadır, matbûdur. 2. Ma’rifet-ür-ricâl. 3. Künyeler ve isimler Bunun bir cildi Riyâd Üniversitesi’ndedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 268

2) El-A’lâm cild-8, sh. 172

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 280

4) Tehzîb-ül-esmâ ve’l-luga cild-2, sh. 156

5) Vefeyât-ül-a’yân cild-5, sh. 139

6) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 177

7) Tabakât-ı Hanâbile cild-1, sh. 268

8) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 429

9) Mir’ât-ül-cinân cild-1, sh. 79

10) Mîzân-ül-i’tidâl cild-4, sh. 410

11) Kitâb-üt-târih (Mukaddime)

YAHYÂ BİN MUÂZ-I RÂZÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yahyâ bin Muâz bin Ca’fer er-Râzî olup, künyesi, Ebû Zekeriyyâ ve lakabı Vâ’iz idi. İnsanlara nasîhatle se’âdet yolunu anlatmakta, zühd, vera’ ve takvâda, (haram ve şüphelilerden sakınmada), hikmetli söz söylemekte, Allahü teâlânın emirlerine ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine tâbi olmakta zamanının bir tanesi idi. Rey şehrinde doğdu. 258 (m. 872)’de Cemâzil-âhir ayında Nişâbûr’da vefât etti.

Bağdâd ve Belh şehirlerine gitti. Tasavvuf ehli büyük âlimlerle görüşüp sohbet etti. İshâk bin Süleymân er-Râzî, Mekkî bin İbrâhîm el-Belhî, Ali bin Muhammed ve başka âlimlerle görüşüp, kendilerinden ilim tahsil etti. İlim, amel ve ahlâkta, nefsiyle mücâdele etmekte şaşılacak hâl ve üstünlük sahibi idi. İbrâhîm ve İsmail adında iki kardeşi olup, onlar da yüksek

hâl sahibi idiler. Kardeşlerinden birisi Mekke'ye gidip oraya yerleşti. Yahyâ hazretlerine bir mektûb yazıp "Üç arzum vardı, ömrümün sonunu en kıymetli yerde geçirmek, bir hizmetçimin olması ve ölmeden önce sizi bir defa daha görmek. Bunlardan ikisine kavuştum. Şu anda Harem-i şerîfte bulunuyorum ve bir hizmetçim var. Duâ edin de Allahü teâlâ üçüncü arzuma da kavuşmayı nasîb etsin" dedi. Yahyâ bin Muâz, cevap yazıp, "Sen insanların en iyisi ol da istediğin yerde yaşa Yerler insanlarla değer kazanır, insanlar yerlerle değil, iki cihanın efendisi o taraflarda bulunduğu için, oralar çok kıymetli olmuştur. Hizmetçin bulunması arzusu, keşke bulunmasaydı. Efendilik Allahü teâlânın, hizmetçilik ise kulun sıfatıdır. Birini kendine hizmetçi edip de, o kimsenin Hakka kulluk etmesine mâni olmak mürüvvete yakışmaz. Uygun değildir. Beni görmek arzu ettiğini söylüyorsun. Eğer hep Allahü teâlâyı hatırlar, her an O'nunla meşgûl olursan, beni hatırına getirmezsin.

Şu anda bulunduğun yer, evlâdı kurban etmek yeridir. O'nu bulmuş isen, ben senin işine yaramam. Eğer O'nu bulamadınsa, benden sana ne fâide gelir" buyurdu. Sevdiklerinden birine yazdığı mektûbda da "Dünyâ, uyku; âhıret ise uyanıklık yeridir. Rü'yâda ağlayan uyanıklıkta güler, sevinir. Sen dünyâ hayatında ağla ki, âhıret uyanıklığında gülesin ve neş'eli olasın" buyurdu.

Yahyâ bin Muâz (radıyallahü anh), Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâda görüp, "Yâ Resûlallah! Seni nerede arayıp bulayım" dedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Ebû Hanîfe'nin mezhebinde" buyurdu.

Yûsuf bin Hüseyn-i Râzî diyor ki: "Âlim ve velîleri görmek için yüzyirmi şehir gezdim. Yahyâ bin Muâz'dan (radıyallahü anh) daha te'sîrli ve daha güzel söz söyliyeni görmedim."

Yahyâ bin Muâz-ı Râzî buyurdu ki:

"İyilik gördüğü zaman artmayan, kötülük gördüğü zaman eksilmeyen muhabbet, hakîkî muhabbettir."

"Allahü teâlânın emri ile ne kadar meşgûl oluyorsan, kendi işin için, halktan o kadar alâka bekle." "Gâfillerden, câhillerden ve yaltakçılardan uzak dur."

"Bir kimse, hocasının hareket ve davranışlarından istifâde edemiyorsa, sözlerinden hiç istifâde edemez."

"Açlık nûrdur. Tokluk ateştir. Şehvet odundur. Şehvet ve tokluk bir araya gelince ateş yanmaya başlar. Sahibini yakıp bitirir."

"İlmi ile âmil olan âlimler, müslümanlara analarından babalarından daha şefkatli, daha merhametlidirler. Çünkü onlar, insanın âhıretini kurtarıp, Cehenneme girmemelerini temin ederler. Ana-baba ise, insanı ancak dünyâ ateşinden ve felâketinden koruyabilir."

"Dünyâya aldanmaktan çok sakınınız. Burası, yolcu konağı gibi geçicidir. Bugün buradayız. Belki yarın, belki daha önce göç edeceğiz. Burada bir an evvel azığımızı tamamlıyalım. O kadar çabuk olalım ki, konuşmağa vaktimiz kalmasın. Konuşmayı âhırete bırakalım."

"Kalbinde dünyâ hırsı bulunan bir kimsenin ilmi, Hazreti Abdullah İbni Abbâs'ın ilmi kadar olsa, o kimse, insanlar için zararlıdır. Çünkü onun kendisine hayrı yoktur. Başkalarına nasıl olsun?"

"Evliyâ, insanları şeytanın elinden kurtaran zâttır."

"Bir şeye ihtiyâç duyulduğu halde, çalışıp onu temin etmemek, çoluk çocuğu perişan bırakmak, cahillik ve tenbelliktir."

"Ölümü bir tabağa koyup çarşıda satsalardı, âhıret ehli, başka bir şeye bakmayıp onu satın alırdı." "Cehennemliklerin

amellerini işleyip; sonra da Cenneti istemek büyük ahmaklıktır..”

“Tövbeden sonraki bir günah, tövbeden önceki yetmiş günahdan daha çirkindir. Kalb ve beden hastalıklarımız için en iyi ilâç, günahı terk etmektir.”

“İhlâs, ameli kusurlardan temizlemektir.”

“Dînî ve ahlâkî bir vazîfeyi îfâ etme fırsatını elden kaçırmak, ölümden daha zordur.”

“İbret alınacak hâdiseler pekçok, bunlardan ibret alanlar ise çok azdır.”

“Allahü teâlâyı sevdiğin kadar, herkes seni sever. Allahü teâlâdan korktuğun kadar, herkes senden korkar. Allahü teâlâya kulluk ettiğin miktarda, herkes sana yardımcı olur.”

“Evliyânın sohbetine kavuşan sâdık bir kimse, her şeyi unutur. Her an Allahü teâlâ ile olur.”

“Dünyâ sevgisini terk etmek gayet zordur. Ama Cennete kavuşmak için, dünyâyı terk etmek lâzımdır.”

“Dünyâ kendisini terk etmezden evvel dünyâyı terk eden, kabre girmeden evvel orası için hazırlanan, Allahü teâlâya kavuşmazdan evvel rızâsına kavuşan kimse, çok akıllıdır.”

“Dünyâ ekin yeri, insanlar da sanki ekindir. Ölüm, bu ekinleri biçen oraktır. Azrail (aleyhisselâm) harman sahibi, mezar da harman yeridir. Cennet ve Cehennem ise ekinlerin durumuna göre konulacağı anbar gibidir. İnsanların da bir kısmı Cennete ve bir kısmı da Cehenneme gideceklerdir.”

“En çok sevindiğim ve sevdiğim şey, Allahü teâlânın bana ihsân ve ikram ettiği îmân ni’metidir. En çok korktuğum şey ise, onun benden gitmesidir.”

“Para akrebdir. Panzehirin yoksa, onu eline alma Çünkü seni sokar ve öldürür. Paranın panzehiri, helâl yoldan kazanıp, meşrû olan yere sarf etmektir.”

“Allahü teâlâya itaat etmek, bir hazîneye benzer. Bu hazinenin anahtarı duâ, anahtarın dişleri de helâl lokmadır.”

“Herkesin kalbinde, cömertlere karşı muhabbet, cimrilere karşı nefret vardır.”

“İnsanlar, fakîr olmaktan korkarak dünyalık için çalıştıkları kadar, Cehennemden korkup, korunmak için çalışsalardı, mutlaka Cennete giderlerdi.”

“Dünyâda, Allahü teâlâdan en çok korkan kimse, kıyâmet günü insanların en emîni olur.”

“İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeyleri aramakta, kişiler için zillet, âhıreti aramakta ise izzet vardır. Yok olacak şeylerin peşlerinde koşarak zillete düşmek, ebedî olanı terk edip, kendisini izzete ulaştıracak şeyi terk edene ne kadar çok şaşılır.”

“Allahü teâlânın dînine, O’nun kullarına hizmet etmekten zevk duyan bir kimsenin hizmetinde bulunmaktan, bütün mahlûklar zevk alırlar.”

“Kişinin ayağının sürçmesi, bir kusuru sebebiyledir.”

“Allah korkusu, kalbde yerleşmiş olan bir ağaç gibidir.”

“Allah korkusu, ibâdetin süsüdür.”

“Düşünmeden konuşan pişman olur. Konuşmadan önce düşünen selâmet bulur.”

“Kıyâmet günü fakîrlik ve zenginlik tartılmayacak, fakîrliğe ne ölçüde sabredilmiş ve zenginliğe ne ölçüde şükür edilmiş ise, o hesâb edilecek Mes’ele çok fakîr veya çok zengin olmak değil, çok sabretmek veya çok şükretmektir.”

“Her kimde bulunursa bulunsun, tevâzu güzeldir, ama zenginlerde bulunursa çok daha güzel olur. Her kimde bulunursa bulunsun, kibir çirkindir. Ama, fakîrlerde bulunursa çok daha çirkin olur.”

“Bir müslümanı medhedemiyorsan, bari kötüleme. Faydalı olamıyorsan bari zararlı olma, sevindiremiyorsan hiç olmazsa üzme.”

“Allah yolunda yürümek istiyene en zor gelen şey, yabancılarla beraber olmaktır.” “Esas fakîrlik, fakîr olmaktan korkmak, esas zenginlik ise, Allahü teâlâya güvenmektir.”

“Senden meydana gelen bir hatâ sebebiyle seni özür dilemeye mecbûr eden, beraber olduğunuzda kendisine müdârâ etmen icâb eden ve kendisine, (Allahü teâlâya duâ ettiğinde beni de hatırla) demeye ihtiyâç duyduğun kimse, hakîkî dost olamaz.”

“Yâ Rabbî! Kalbimdeki en tatlı hâl, rahmetinden ümitli olmamdır. Dilimdeki en tatlı hâl, seni tesbih etmenidir. Bana en tatlı gelen zaman da, dîdârını göreceğim zamandır.”

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 107

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 51

3) Sıfât-üs-safve cild-4, sh. 71

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1 sh. 94

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 132

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh. 165

7) Târîh-i Bağdâd cild-2, sh. 138

8) Şezerât-üz-zeheb cild-14, sh. 208

9) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 266

10) Nefehât-ül-üns sh. 108

11) Keşf-ül-mahcûb sh. 222

12) Fâideli Bilgiler sh. 164

YAHYÂ BİN MÜBÂREK YEZÎDÎ

Kırâat, nahiv ve lügat âlimi ve şâir. Künyesi, Ebû Muhammed el-Adevî ve Yezîdî’dir. 134 (m. 755) senesinde doğdu. 202 (m. 818)’de Merv’de 74 yaşında iken vefât etti. Adiy kabîlesi arasına gitmiş olmasından veya bu kabilenin âzâdlı kölesi olmasından dolayı “Adevî” denilmiştir. Abbasî halifesi Mehdî’nin dayısı Yezîd bin Mensûr’un çocuğunun yetiştiricisi olması sebebiyle de “Yezîdî” denilmiştir. Hârûn Reşîd’in o sırada henüz küçük yaşta olan oğlu Me’mûn’a da mürebbîlik yapmıştır.

Aslen Basralı olup Bağdâd’da yerleşmiş ve ilim tahsili yapmıştır, önce kırâat ilmini öğrendi. Kırâat ilminde hocası, Ebû Amr bin A’lâ’dır. Bu hocasından ve İbn-i Cüreyc’den hadîs rivâyetleri vardır. Kendisinden bu husûsta ve kırâat ilminde rivâyette bulunanlar ise, oğlu Muhammed Ebû Şuayb, Sâlih bin Ziyâd-es-Sûsî, Ebû Ubeyd Kâsım bin Selâm, İshâk bin İbrâhîm Musûlî, Ebû Amr ed-Devrî, kardeşi İbrâhîm bin Muhammed, torunu Ahmed bin Muhammed’dir. Yahyâ bin Mübârek kırâat ilmini öğrendikten sonra nahiv ve lügat ilmini de öğrendi. Bu ilimleri, Arab dili ve edebiyatını, târih ilmini, Halîl bin Ahmed’den, Ebû Amr bin İshâk Hadramî’den ve zamanının bu husûstaki diğer âlimlerinden öğrendi.

Lügat ilminde “Nevâdir” kitabı meşhûr olup, bundan başka “Maksûr ve’l-Memdûd”

“Menakıb-ı benî Abbâs”, “Muhtasar fi’n-Nahv” adlı eserleri vardır. Şiirleri de bir dîvânda toplanmıştır.

Yahyâ bin Mübârek’in beş oğlu vardı. Hepsi âlim, edib ve şâir idi. Lügat ve edebiyat ile ilgili eserler yazmışlardır.

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 220

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 4

3) Vefeyât-ül-a'yân-cild-6, sh. 183

4) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 146

5) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 340

6) El-A'lâm cild-8, sh. 163

YAHYÂ BİN SELLÂM EL-BASRÎ

Tebe-i tabiîn devrinde yetişen tefsîr, fıkıh, hadîs ve lügat âlimlerinden. İsmi, Yahyâ bin Sellâm bin Ebî Sa'lebe el-Basrîdir. Künyesi, "Ebû Zekeriyyâ"dır. 124 (m. 742) senesinde Kûfe'de doğdu. Babası ile birlikte Basra'ya gitti. Orada yetişip ilim öğrendi. Buraya nisbetle kendisine "Basrî" denildi. Bilâhare Mısır'a gitti. Oradan Afrika'ya (Kâyravân'a) geçti ve orasını vatan edinip yerleşti. Ömrünün sonuna doğru hacca gitti. Hacdan dönüşünde, 200 (m. 810) senesinde Mısır'da (Fustat'ta) vefât etti.

Yahyâ bin Sellâm, Tabiînden yirmiye yakın kimse ile görüşüp sohbetlerinde bulundu. Onlardan tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimlerine âit çok şeyler öğrendi. Onlar da kendisinden ilim aldılar. O; Hammâd bin Seleme, Hasen-i Basrî, Hasen bin Dînâr, Hemmâm bin Yahyâ, Sa'îd bin Arûbe ve daha başka âlimlerden ilim alıp rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de, Mısır'da Abdullah bin Vehb ve ilimde onun dengi olan daha başka âlimler ilim aldı. İbn-i Cezerî diyor ki: "O, bir müddet Afrika'da kaldı. Orada kendisinden birçok kimse, "Tefsîr-ül-Kur'ân" adındaki eserini okuyup öğrendi. Oraya, daha önce onun gibi bir âlim gelmemişti." Oğlu Muhammed bin Yahyâ, "Tefsîr-ül-Kur'ân"a birçok ilâveler yapmıştır. Kendisi, oğlu ve torunu, birçok ilmî eserler ortaya koymuşlardır. Yazma ve dağınık halde bulunan tefsîrinden, bugün ele geçebilen nüshaları çok azdır. Mevcût olan eksik nüshaları, ya oğlu Muhammed bin Yahyâ, yahut da talebesi Ebû Dâvûd Ahmed bin Mûsâ nakletmişlerdir. Onun bu tefsîrinde, Resûlullah efendimizden, Tabiînden ve Tebe-i tabiînden naklettiği rivâyetlerle birlikte, tıp, biyoloji, matematik ve diğer fen bilgileri, kırâat, nahiv, lügat, târih gibi birçok ilimlerden bahsedilmektedir. Bu tefsîr, çeşitli ilimlerden bahseden ilk tefsîr örneklerindendir.

Fıkıh ilmine dâir yazdığı "İhtiyârât" adındaki eseri meşhûrdur. Onun bu eserinden, "Me'âlimü'l-îmân" kitabının sahibi İmâm-ı Beyhekî de bahsetmektedir. "Kitâb-ül-Câmi" adındaki eserini de İmâm-ı İbn-i Cezerî zikretti ve onun hakkında: "O, sika (güvenilir) sağlam, kitab ve sünneti (Ya'nî, Kur'ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerifleri), lügat ilmini ve Arapçayı iyi bilen bir âlimdir" Ve Ebü'l-Arab da: "Her ilimde onun çok eseri vardır" dediler. İbn-i Hibbân, onu sika râviler arasında zikretmektedir.

İbn-i Cezerî, Tabâkât-ül-Kurrâ" adındaki eserinde Yahyâ bin Sellâm'dan bahsetmektedir. O kırâat ilminde de sika bir râvidir. Kur'ân-ı kerîm harflerinin nasıl okunacağını bildiren nakilleri vardır. Bu ilme dâir olan ilmi, Hasen-i Basrî'den, o da, Hasen bin Dinar'dan ve diğerlerinden almıştır. Kırâatda, rivâyet tarîki ile bildirdiği çeşitli kavilleri (tercih ettiği sözleri) vardır.

1) El-A'lâm cild-8, sh. 148

2) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 371

YA'KÛB BİN İSHÂK HADRAMÎ

On kırâat imamından dokuzuncusu. Kur'ân-ı kerîmin kırâatini, okunuş şekillerini ve bununla ilgili usûlleri, kaideleri naklen bildiren kırâat imâmlarındandır. Künyesi, Ebû Muhammed olup, Basralıdır. 205 (m. 820) senesinde 88 yaşında vefât etmiştir. Basra'da, rivâyet edilen ve yayılan kırâatin Ebû Amr'dan sonra imamıdır. Sâlih, sika (güvenilir) bir âlim olup, kırâat ilminde rumuzu (yâ ve ayn) harfleridir. Babası ve dedesi de kırâat âlimi idi. Ebû Hâtem şöyle demiştir: "Ya'kûb bin

İshâk, âlimler yetiştiren bir aileye mensûbtu. Kırâat, Arab dili ve fıkıh ilminde büyük bir âlim idi. Kırâat öğretenlerin en meşhûrlarından olup, bizim zamanımızda gördüğümüz âlimler içerisinde en üstünü idi. Hurufatta, Kur'ân-ı kerîmdeki kelimeler üzerinde, harf ayrılıklarında ve sebeblerinde ve nahiv âlimlerinin bu husûstaki bildirdikleri husûslarda kuvvetli bir âlim idi."

Ya'kûb bin İshâk, kırâat ilmini arz yoluyla (okuyup dinletmek yoluyla) Selâm bin Süleymân'dan, Mehdî bin Meymûn'dan, Ebû Esheb el-Utâridî'den ve diğer kırâat âlimlerinden almıştır. Kırâat ilminde silsilesi şöyledir: Kendisi kırâat ilmini Selâm bin Süleymân'dan, bu zât Âsım bin Ebî Necûd'dan, bu zât da Hazreti Ali'den, Hazreti Alide Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) naklen almıştır. Kendisinden ise birçok kırâat âlimi kırâat işitip, nakletmişlerdir. Kırâatta meşhûr iki râvîsi vardır. Bunlardan birincisi, Muhammed bin el-Mütevekkil'dir. Künyesi Ebû Abdullah olup, Ruveys lakabı ile tanınmıştır. Diğer râvisi Ravh bin Abdülmü'min'dir. Künyesi Ebü'l-Hasen olup, Ravh ismiyle meşhûrdur.

Ya'kûb bin İshâk, nahiv, kırâat, Arap dilinde, dil rivâyetinde ve fıkıh ilminde meşhûr bir âlim idi. Ebû Hatim Sicistânî şöyle demiştir: "Gördüğüm âlimler içerisinde, harflerin telaffuzunu, ihtilâf, sebeb ve yollarını, nahiv yollarını ondan daha iyi bilen yoktur" İmâm-ı Cezerî de "Ya'kûb, nahiv ilminde ve kırâat ilminde zamanının en meşhûr âlimi idi" demiştir.

Ya'kûb bin İshâk hadîs ilminde de âlim olup, hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Rivâyetleri, Sahîh-i Müslim'de, Sünen-i Ebî Dâvûd'da, Sünen-i Nesâî'de, Sünen-i İbn-i Mâce'de yeralmıştır. Hadîs-i şerîf rivâyet ettiği zâtlardan ba'zıları şunlardır: Dedesi, Zeyd bin Abdullah, Esved bin Şeybân, Süheyl bin Mihran, Sevâde bin Ebî Esved, Süleymân bin Muâz ed-Da'bî, Selîm bin Hayyam, Hammâd bin Seleme ve diğer âlimlerdir. Kendisinden ise, Amr bin Ali, Ebû Rebî Zehrânî, Abdullah bin Muhammed bin Yahyâ Tarsûsî, Ukbe bin Mukrim ve diğer hadîs âlimleri hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

İbn-i Hallikan şöyle demiştir: Arabiyât ilimlerini ilk defa ortaya koyan ve rivâyet eden Ebü'l-Esved Düelî'dir. O da bunu Hazreti Ali'den öğrenmiştir. Ebü'l-Esved'den, Meymûn Akran, bundan Anbese, sonra Abdullah bin Ebî İshâk Hadramî almıştır. Bu zât Ya'kûb bin Hadramî'nin dedesidir. Bundan Îsâ bin Ömer Sakafî, bundan Halîl bin Ahmed, bundan Sibeveyh ve bundan da Ahfeş almıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 243

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-6, sh. 390

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 43

4) Tabakât-ı İbn-i Sa'd cild-7, sh. 304

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 14

6) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 348

7) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 382

YA'KÛB BİN ŞEYBE

Büyük hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ya'kûb bin Şeybe bin Salt bin Usfür olup, künyesi, Ebû Yûsuf es-Sudûsî'dir. Basralıdır. 182 (m. 798)'de Basra'da doğmuştur. Bağdâd'a gelerek yerleşmiş ve orada 262 (m. 875)'de Rabî-ül-evvel ayında vefât etmiştir.

Ya'kûb bin Şeybe, Ali bin Âsım, Yezid bin Hârûn, Ravh bin Ubâde, Affân bin Müslim, Ya'lâ bin Ubeyd, Ma'la bin Mensûr, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Eban-Nasr Hâşim bin Kâsım, Esved bin Âmir, Ebû Naîm, Kabîsa bin Utbe, Yahyâ bin Ebî Bükeyr, Müslim bin İbrâhîm, Ebû Velîd et-Tayâlisî ve pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Kendisinden de, kardeşinin oğlu Muhammed bin Ahmed bin Ya'kûb, Yûsuf bin Ya'kûb bin İshâk hadîs rivâyet etmişlerdir. Sika (sağlam, güvenilir) bir râvî idi. Bağdâd'da oturdu ve orada hadîs rivâyet etti. İmâm-ı Mâlik'in mezhebine tam vâkıf olan Ya'kûb bin Şeybe, Mâlikî mezhebini anlatan çok güzel bir kitap yazmıştır. Mâlikî fıkhını, Mâlikî âlimlerinden İbn-i Ma'zel, Usbûğ bin Ferec, Hâric İbn-i Miskîn, Sa'îd bin Ebî Nebr'den öğrenmiştir. Daha pek çok Mâlikî âlimi ile görüşmüştür. Böylece Bağdâd'daki Mâlikî âlimlerinin büyüklerinden birfakîh (fıkıh âlimi) olmuştur.

Hadîs ilminde Kesîr-ül-hadîs'dir. Ya'nî, çok hadîs rivâyet eden âlimlerdendir. Hadîs hafızı idi. Yüzbinden ziyâde hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere okurdu. Muallel (illetli) bir müsned kitabı yazmıştır. Bu müsned kitabını tamamlayamamıştır. Yazmış olduğu müsned kitabını temize çeken kırk kâtip bulundurur, bunların ücretini verirdi. Bunun için onbin altın harcadı. Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîsleri topladığı müsnedinden ikiyüz cüz Mısır'da mevcût idi. Ayrıca Aşere-i mübeşşerenin (Cennetle müjdelenen on Sahâbînin) İbn-i Mes'ûd, Ammâr bin Yâser, Utbe, Ebî Gazvân, İbn-i Abbâs ve ba'zı Sahâbîlerin (r.anhüm) rivâyetlerini topladığı müsnedi vardır. Zehebî "Ya'kûb bin Şeybe'nin müsnedinin 5 cild olduğu haberi bana ulaştı" buyurdu.

Ya'kûb bin Şeybe, Kur'ân-ı kerîm husûsunda birşey konuşmaz, kendisine sorulduğu zaman da cevap vermezdi. Irak kadılığına ta'yin edildi. Fakat Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söylemedi diye, o zaman devlet idâresini elinde bulunduran Mu'tezile yolundaki bozuk inançlı kimseler tarafından, vazîfesine başlattırılmadı. Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olmadığını açıkça söylemediği için de ba'zı kişiler tarafından bid'at sahibi olduğu söylenildi. Halbuki o hiç bir zaman Kur'ân-ı kerîme mahlûk demedi.

Ya'kûb bin Şeybe son derece cömerd idi. Bayramın yaklaştığı bir zaman, fakîr bir adam mektûb yazıp, çoluk çocuğunun nafakasına (ihtiyâçlarına) harcamak üzere, ondan yüz dirhem istedi. Ya'kûb hemen bir keseye yüz dirhem koyup, ağzını mühürledi ve o adama, gönderdi. Birkaç gün sonra, paranın kendisine ulaşmadığını bildiren bir mektûb aldı. Bunun üzerine o kimse hakkında iyi düşünerek (hüsn-i zan ederek), yine bir keseyle yüz altın gönderdi. Bir müddet sonra aynı kimse, yüz dinar daha istedi, yine gönderdi. Tekrar aynı şekilde yüz dinar gönderince, kendisi de peşinden gitti. (O kimseyi bu kötü huyundan kurtardı ve kendisi de rahat etti.)

1) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 281

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 577

3) Ed-Dîbac-ül-müzehheb sh. 355

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 146

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 249

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 537

7) Keşf-üz-zünûn sh. 1678

YA'KÛB BİN SÜFYÂN EL-FESEVÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. İsmi, Ya'kûb bin Süfyân bin Cevvân el-Fârisî el-Fesevî olup, künyesi, Ebû Yûsuf'dur. İran'ın Fas şehrinde 191 (m. 807)'de doğmuştur. Hadîs-i şerîf öğrenmek için çok yerler dolaşmış, memleketinden uzak olarak yaşamıştır. Binden fazla hadîs âliminden hadîs öğrenmiştir. 277 (m. 890)'da Fas şehrinde Receb ayında vefât etmiştir.

Ya'kûb bin Süfyân, hadîs ilminde hafız idi. Ya'nî, yüzbin hadîs-i şerîfi, râvileri ile ezbere bilirdi. Târih ilminde de üstâd idi. Ya'kûb bin Süfyân nerede hadîs bilen bir zât olduğunu öğrense onu bulur ve hadîs-i şerîf dinlerdi, ömrü böyle hadîs aramakla geçen Ebû Yûsuf, Habbân bin Hilâl, Ebû Âsım en-Nebîl, Ebû Nuaym bin Dükeyn, Süleymân bin Harb Esmâî, Abdullah bin Yezîd el-Muhrî, Ebî Meşhûr, Âdem bin Ebî İyâs,

Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Ebî Yezîd, Mekkî bin İbrâhîm, Abdullah bin Abdülcebbâr, İbrâhîm bin Münzir, Yahyâ bin Ya'lâ ve pek çok âlimden hadîs rivâyet etmiştir.

Ya'kûb bin Süfyân'dan da Tirmizî, Nesâî, Muhammed bin İshâk, İbrâhîm bin Ebî Tâlib, Hüseyn bin Muhammed el-Kabâlî, İbn-i Hırâş, Hasen bin Süfyân, Ebû Avâne, İbn-i Ebî Dâvûd, Muhammed bin İshâk es-Serrâc ve pekçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Ya'kûb bin Süfyân; Şam, Humus, Filistin'de ondokuz sene ilim için dolaştı. Mısır'da yirmidokuz sene kaldı. İbn-i Hibbân Sikât kitabında onu, sika (sağlam, güvenilir) râviler içerisinde zikretmiştir. Nesâî, "Onun rivâyetlerinde bir beîs yoktur" demiş; Hâkim ise, "O İran'daki hadîs âlimlerinin imâmı idi. Ebû Amr el-Müstemlî'nin kitabında Ya'kûb bin Süfyân'ın Muhammed bin Yahyâ'nın meclîsinde kırkbir sene bulunduğunu okudum" demiştir.

Muhammed bin Yezîd el-Attâr diyor ki: Ya'kûb bin Süfyân'dan işittim, şöyle anlattı: "Bir yolculuğum sırasında, nafakam çok azaldı. Geceleri yazıyor, gündüzleri okuyordum. Bir kış gecesi mum ışığında oturmuş yazarken, gözüme bir su düştü ve hiçbir şey göremez oldum. Bunun üzerine memleketimden uzakta böyle olduğuma ve artık gözlerimi kaybettiğimden ilim de öğrenemeyeceğim için ağladım. Ağlaya ağlaya uyumuşum. Rü'yâmda Peygamberimizi (aleyhisselâm) gördüm. Beni çağırdı ve "Yâ Ya'kûb niçin ağlıyorsun?" diye sordu. "Yâ Resûlallah gözlerim gitti (kör oldu) ve kaçırdığım şeye (artık ilim öğrenemeyeceğime) ağlıyorum" dedim. Bunun üzerine Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Bana yaklaş" buyurdu. Yaklaştım, mübârek elleri ile gözlerimi mesh etti. Bu sırada sanki gözlerim üzerine bir şeyler okuyordu. Sonra uyandım ve gözlerim eskisinden daha iyi görmeye başladı. Sonra oturdum kitabımı yazmaya başladım."

Ebû Zür'a ed-Dımeşkî: Bize insanların en şereflilerinden iki kimse geldi. Onlardan birisi hadîs öğrenmek için çok dolaşan Ya'kûb bin Süfyân'dır. (ikincisi Harb bin İsmail'dir.) Irak âlimleri onun gibi birisinden rivâyet etmekten âciz kaldılar. Ya'nî, onun gibisi yoktu. Târih konusunda müracaat edilen kimseydi. Bizim içimizde kadri yüksek, şerefli, asîl ve kıymetli bir zâttı" demiştir.

Abdân bin Muhammed el-Mervezî şöyle anlatır: "Ya'kûb bin Süfyân'ı (vefâtından sonra) rü'yâmda gördüm. "Allahü teâlâ sana nasıl muâmele etti,?" diye sordum. Buyurdu ki: "Allahü teâlâ beni affetti ve bana; yer yüzünde nasıl hadîs ilmini öğretiyorsam, semâda da öylece öğretmemi emr etti."

Ya'kûb bin Süfyân, Mekkî bin İbrâhîm, Behz bin Hâkim'den o da babasından, o da dedesinden rivâyet etti: Peygamberimize (aleyhisselâm) bir yiyecek geldiği zaman, hediye mi yoksa sadaka mı olduğunu sorardı. Eğer hediyedir denilirse ondan yerdi. Yok sadakadır denilirse Eshâbına yemelerini buyururdu. (Bkz. Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh)

En meşhûr eseri olan Târîh-ül-kebîr'i basılmamıştır. El yazma olarak çeşitli kütüphânelerde vardır. Müzekkirât-ül-meymenî: Bu kitab el-Ma'rifetü ve't-târih kitabının ikinci cüz'ü olarak Topkapı Sarayı kütüphânesinde (1554 numara ile) mevcûttur. Üçüncü bir kitabı ise el-Meşîhat'dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 385

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 582

3) El-A'lâm cild-8, sh. 198

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13) sh. 249

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 171

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 537

YÛNUS BİN ABDÜL-A'LÂ ES-SADEFÎ

Şafiî fıkıh ve kırâat âlimlerinin büyüklerinden. Künyesi, Ebû Musa'dır. 170' (m. 786) senesi Zilhicce ayında doğup, 264 (m. 877) senesi Rebî-ül-âhir ayında Mısır'da vefât etti. Sedef kabristanına defn edildi. Babası Abd-ül-A'lâ'dır. Künyesi, Ebû Seleme'dir. Sâlih bir zât idi. İmâm-ı Şafiî hazretlerinin talebelerindendir. Onun yanından ayrılmazdı. Kendisinden çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kur'ân-ı kerîmi meşhûr kırâat âlimi Verş ve diğer kırâat âlimlerinin yanında okudu. O da başkalarına Kur'ân-ı kerîm okuttu. Süfyân bin Uyeyne, İbn-i Vehb, Velîd bin Müslim, Mâ'n bin Îsâ, Ebû Damre bin Iyâd ve İmâm-ı Şafiî'den (r.aleyhim) hadîs-i şerîf rivâyet etti. İmâm-ı Şafiî'den" ve başka âlimlerden fıkıh ilmini öğrendi. İmâm-ı Müslim, Nesâî, İbn-i Mâce, Ebû Avâne, Ebû Bekir bin Ziyâd en-Nişâbûrî, Ebû Tâhir el-Medînî ve daha başka birçok âlim de kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir. Mısır'da Reîs-ül-ulemâ (âlimlerin reîsi) idi. İmâm-ı Şafiî onun için, "Mısır'da İbn-i Abd-ül-A'lâ'dan daha akıllı birisini görmedim." Yahyâ bin Hassan da, "O İslâmın direği mesabesinde bir âlimdir" demiştir. O fazîlet ve vera' sahibi bir zâttır.

Ebü'l-Hasen İbni Zulak "Ahbâr-ı Kudât-ı Mısır" isimli eserinde şöyle der: Kâdı Bekkâr bin Kuteybe, Mısır kadılığına ta'yin edilip, Bağdâd'dan Mısır'a doğru giderken, yolda büyük âlim Muhammed bin Leys ile karşılaştı. Muhammed bin Leys, Bekkâr bin Kuteybe'den önce, Mısır kadısı idi. Irak'a kadı olarak ta'yin edilmişti. Bekkâr ona: "Ben buraya yabancıyım. Sen ise Mısır'ı iyi tanıyorsun. Bana, istişâre edip, kendisiyle görüşebileceğim birisini tavsiye eder misin?" dedi. Muhammed bin Leys ona "Sana iki kişiyi tavsiye ederim, onlara iyi yapış. Bunlardan birisi çok akıllı bir zât, Yûnus bin Abd-ül-A'lâ'dır. Diğeri, Ebû Hârûn Mûsâ bin Abdurrahmân'dır. O çok zâhid birisidir." Bekkâr, Muhammed bin Leys'e, "Onların vasıflarını bana biraz daha açıkla" dedi. Muhammed bin Leys onun ba'zı husûsiyetlerini de anlattı. Bekkâr bin Kuteybe Mısır'a gelince, herkes onun ziyâretine gittiler. Gelenler arasında Yûnus bin Abd-ül-A'lâ da vardı. Orada bulu nanlar Bekkâr'a, Yûnus bin Abd-ül-A'lâ'yı takdim ettiler. Bekkâr, ona iltifât etti. İkramda bulundu. Mûsâ bin Abdurrahmân gelince onu da güzel karşıladı, ikisi ile husûsî olarak görüşür, yaptığı işlerde onlarla istişâre ederdi.

Yûnus bin Abd-ül-A'lâ, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin ba'zı kıymetli sözlerini bildirmiştir. Bunlardan ba'zıları şunlardır:

"Kendi tırnağından başkası, senin vücûdunu iyi kaşıyamaz. Bütün işlerini kendin gör. Bir ihtiyâcın için, senin kıymetini bilen birisine git." (Kıymetini bilmeyen kimseye gitme.)

"İnsanları memnun etmek, ulaşılması çok güç bir yüksekliktir (çok zordur). Dînin ve dünyân için sana fâideli olan şeyleri ara, onlara sarıl."

Buyurdular ki: "Sana lâzım olmıyan şeyi satın alırsan, lâzım olanı satarsın. Onun için lâzım olmıyan şeyi satın alma."

1) Tabakât-ı Şâfiiyye cild-2, sh. 170

2) Tehzîb-üt-tehzîb cild-11, sh. 440

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 98

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-7, sh. 249

YÛSUF BİN YAHYÂ EL-BUVEYTÎ

Şafiî mezhebinin en büyük âlimlerinden ve İmâm-ı Şafiî'nin en kıymetli arkadaşlarından. Dinde imâm, çok ibâdet eden, dünyâya kıymet vermeyen büyük fıkıh âlimi ve çok güzel Kur'ân-ı kerîm okuyan mübârek bir zât. İsmi Yûsuf bin Yahyâ el-Mısrî olup, lakabı Ebû Ya'kûb el-Buveytî'dir. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 231 (m. 845)'de Mu'tezile fırkasındaki bozuk inançlı kimseler tarafından, boynuna ve ayaklarına zincirler vurulmuş ve elleri de başının üstüne bağlanmış olarak, Bağdâd'da Receb ayında şehîd edildi.

Yûsuf bin Yahyâ; Abdullah bin Vehb ve İmâm-ı Şafiî'den hadîs-i şerîf dinledi. Ebû İsmail et-Tirmizî, Rebî' bin Süleymân el-Murâdî, İbrâhîm bin İshâk el-Harbî, Ebü'l-Vefid bin Ebi'l-Cârûd, Muhammed bin Âmir el-Mesîsî, Kâsım bin el-Mugîre el-Cevherî, Ahmed bin Mensûr er-Remadî, Kâsım bin Hâşim de Yûsuf bin Yahyâ'dan hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ebû Hatim onun sadûk olduğunu, hadîs rivâyet etme şartlarını taşıdığını bildirmiştir.

İmâm-ı Şafiî'den hadîs-i şerîf öğrenen Ebû Ya'kûb el-Buveytî aynı zamanda İmâm-ı Şafiî'nin fıkhını da en iyi şekilde yine ondan öğrenmiş ve İmâm-ı Şafiî'nin en yakın ve en âlim arkadaşlarından olmuştur. Ebü'l-Âsım diyor ki: "İmâm-ı Şafiî, fetvâ husûsunda Buveytî'nin fetvâlarına güvenir ve kendisine bir mes'ele sorulduğu zaman ona gönderirdi." İmâm-ı Şafiî, fetvâ husûsunda kolay kolay herkese i'timâd etmeyen ve bu husûs üzerinde son derece titizlikle durması ile tanınan, müctehid mezheb imâmı idi. Bir âlim, onun ilminin her tarafa yayılıp meşhûr olduğu bir zamanda, kendisinden ilim öğrendiklerini haber vermişlerdir. "El-Muhtasar" ismiyle meşhûr olan, İmâm-ı Şafiî'nin ictihâdlarını ve verdiği hükümleri topladığı bir kitap yazmıştır. Bu eser İmâm-ı Muhammed Şeybânî'nin "Mebsût" kitabının, bâbları (konuları) üzerine yazılmıştır. İmâm-ı Şafiî (radıyallahü anh) vefât etmeden önce onu yerine vekîl bıraktı. Buveyti'nin (radıyallahü anh) elinde, yüzlerce büyük âlim yetişti ve bunlar Şafiî mezhebini her gittikleri yere yaydılar. Zamanındaki ba'zı kimseler, Buveytî'nin ilimdeki ve ictihâddaki yüksek derecesini anlıyamadılar. Bunlardan biri de İbn-i Abdülhakem idi. Bu, Buveytî'yi kötülüyor ve fetvâlarını beğenmiyordu. Aralarındaki en büyük mes'ele ise, İmâm-ı Şafiî'nin vefâtıyla boşalan ilim meclisine oturma hakkının, hangisine âit olduğuydu. İmâm-ı Şafiî'nin beyanlarına tâbi olarak, talebeleri ve diğer âlimler, Buveytî'yi İmâm-ı Şafiî'nin yerine geçirdiler.

Ebû Ca'fer Sükkerî diyor ki: İmâm-ı Şafiî'nin meclisinde, onun olmadığı bir zamanda, Buveytî ile İbn-i Abdülhakem arasında münâzara oldu. Buveytî "Benim söylediğim daha doğrudur" diyor. İbn-i Abdülhakem ise kendisinin söylediğinin doğru olduğunu iddia ediyordu. Humeydî geldi. O zaman Mısır'da bulunduğu günlerdi. Buyurdu ki: İmâm-ı Şafiî'den işittim buyurdu ki: "Benim ilim meclisimde, Ebû Yûsuf el-Buveytî'den daha doğru bir kimse yoktur. Benim talebelerimin içinde ondan daha âlimi de yoktur." Ya'nî, en âlimi odur diye söylediğini haber verdi. Bunun üzerine İbn-i Abdülhakem, kabûl etmeyip, kendi sözlerinde ısrar etti ve ilmi olan bir insana yakışmıyacak karşılık verdi.

İmâm-ı Şafiî'nin hastalığı sırasında, onun ilim halkasında kimin ders vereceği husûsunda, Buveytî ile İbn-i Abdülhakem arasında fikir ayrılığı görüldü. Bu haber İmâm-ı Şafiî'ye ulaşınca; meclîsinde ilim öğretme hakkının Buveytî'ye âit olduğunu söyledi.

Zamanının Mısır vâlisi kendisine gelen her fetvâyı Buveytî'ye arz eder, ondan başkasının fetvâsına i'timâd etmezdi. Onun fetvâlarıyla ve doğru olduğunu beyân ettiği fetvâlarla amel ederdi. Buveytî (radıyallahü anh) yukarıda da beyân edildiği gibi, İmâm-ı Şafiî'nin daha hayatında, onun emriyle fetvâ verirdi.

İmâm-ı Şafiî'nin vefâtından sonra, onun yerine geçen ve bu vazîfesini gayet güzel yapıp birçok âlim yetiştiren, devlet adamlarının da i'timâdını kazanan Buveytî'yi çekemeyen hased eden kimseler, onu Irak'taki İbn-i Ebî Davud'a mektûb yazıp şikâyet ettiler. İbn-i Ebî Dâvûd da Mısır vâlisine mektûb yazıp, Buveytî'yi imtihan etmesini istedi. O da imtihan etti ve herhangi bir cevap yazmadı. Çünkü onun Buveytî hakkındaki görüşü iyiydi. Bunun üzerine vâli Buveytî'ye, "Benimle senin aranda bir şey mi oldu?" diye sordu. Buveytî: "Bana yüzbin kimse uyuyor" dedi. Başka bir cevap vermeden oradan ayrıldı. Bu sözüyle neyi kasdettiği anlaşılamadı. Bu şikâyetler çoğalınca, boynuna ve ayaklarına zincirler vurularak, Mısır'dan Bağdâd'a götürüldü. Asıl mes'ele ise, Kur'ân-ı

kerîmin mahlûk olup olmaması mes'elesi idi. O zaman "Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğu" yanlış inancına sâhib olan Mu'tezile fırkasında olan kimseler, her yere hâkim idiler. Buveytî ise Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olmadığını, Allah kelâmı olduğunu beyân ediyor, Ehl-i sünnet i'tikâdını yayıyordu. Rebî' şöyle anlatıyor: Buveytî devamlı Allahü teâlâyı zikrederdi. Allahü teâlânın kitabından hüküm çıkarmakta ondan iyisini görmedim. Fakat ben onu gördüm ki, boynuna ve ayaklarına kelepçeler vurulmuş, zincirlerle boynu ve ayakları birleştirilip bütün vücûdu zincirle örtülmüştü. (Ona bu eza ve cefâ, Kur'ân-ı kerîme mahlûk demediği için yapılıyordu. Nitekim birçok âlim gibi, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel de bu işkencelere ma'rûz kalmıştı.)

Zindanda uzun zaman kalan Buveytî (radıyallahü anh), her Cum'a günü gusül abdesti alır, güzel kokular sürer, elbiselerini giyerdi. Cum'a ezanını işittiği zaman zindanın kapısına gelirdi. Zindancı onu men eder, "Yerine dön" derdi. O zaman Buveytî "Allahım, ben senin da'vetine icabet ettim. Fakat beni Cum'a namazı kılmaktan men ettiler" derdi.

Ebû Ya'kûb Buveytî'ye (radıyallahü anh), bozuk inançlı Mu'tezilî kimselerin yaptıkları eza ve işkence, anlatılmak ve yazılmaktan çok uzaktı. Bütün gece sabaha kadar namaz kılan, her gece Kur'ân-ı kerîmi hatmeden Buveytî (radıyallahü anh), zincirlerle ellerinden, ayaklarından ve boynundan bağlanıp, duvara gerildi. Hareket etme, yatma, birşey yeme, hattâ taharet yapma imkânı dahi yoktu. Namaz kılmasına müsâade etmiyorlardı. Kendisine yapılan işkence bununla da kalmayıp, hergün kırbaçlıyorlardı.

Ebû Amr el-Müstemlî diyor ki: "Biz Muhammed bin Yahyâ ez-Zühlî'nin meclisinde bulunuyorduk. Buveytî'den Muhammed bin Yahyâ'ya bir mektûb gelmişti. Okudu dinledik, mektûbunda, "Sizden, hâlimi hadîs âlimlerine bildirmenizi istiyorum. Umulur ki, Allahü teâlâ, onların duâları bereketiyle beni bu zindandan kurtarır. Ben zincirlerle bağlıyım. Farzları eda etmekten, taharet yapmaktan, hattâ namaz kılmaktan âciz kaldım" diyordu. Orada bulunanların hepsi, yapılan işkenceler karşısında titrediler ve ağlamaya başladılar Onun kurtulması için duâ ettiler. Buveytî (radıyallahü anh), zindanda bulunduğu, zincirlere vurulduğuna zerre kadar üzülmüyordu. Onun üzüntüsü, farzları eda edememekten ileri geliyor ve bu hâlden kurtulması için de kendisine duâ edilmesini istiyordu.

Buveytî (radıyallahü anh), zindanda zincirlere bağlanmış olduğu hâlde vefât edip, Allahü teâlâya kavuştu. Hocası, büyük âlim ve velî olan İmâm-ı Şafiî, onun bu hâlde vefât edeceğini, vefâtından önce kerâmeten bunu haber vermişti. Rebî' diyor ki; "Ben, Müzenî ve Buveytî, İmâm-ı Şafiî'nin huzûrunda idik. İmâm-ı Şafiî bana "Sen hadîs-i şerîf aramak yolunda öleceksin", Buveytî'ye; "Sen zincirler içinde öleceksin." Müzenî'ye de "Bu adam ise, Şeytan onunla münâzara etse yenilirdi" buyurdu. Hakîkaten de daha sonra, aynen İmâm-ı Şafiî'nin buyurduğu, gibi oldu.

Ebû Ya'kûb Buveytî, haramlardan tamamen sakınmakla beraber, şübhelilerden uzaklaşmış ve mübahların çoğunu da terk etmişti. İlim ile meşgûl olmadığı zamanlarında, hep zikrederdi. Zikr-i ilâhî ile meşgûl olmadığı zaman yok gibiydi. Fâidesiz konuştuğu görülmemişti. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okur, dinleyenler kendinden geçerdi Her gece Kur'ân-ı kerîmi hatmederdi ve çok namaz kılardı. Ömrü ilim öğretmekle geçmişti. Şehîden can verdi. Zindanda kalmanın değil, farzları yerine getirememenin acısı ile Allahü teâlâya kavuştu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Şâfiiyye cild-2, sh. 162

2) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 229

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-14, sh. 427

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-7, sh. 61

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 71

YÛSUF BİN YA'KÛB EL-EZDÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yûsuf bin Ya'kûb bin İsmail bin Hammâd bin Zeyd bin Dirhem el-Ezdî el-Basrî'dir. Künyesi, Ebû Muhammed'dir. 208 (m. 823) senesinde doğdu. İlim öğrenmeğe, talebe yetiştirmeğe çok gayret etti. Basra, Vâsıt ve son olarak da Bağdâd'ın doğusunda kadılık yaptı. Kâdılıktan (hâkimlikten) ayrıldığı sıralarda, 298 (m. 910) senesinde Ramazan ayının ilk Pazartesi günü vefât etti.

Yûsuf bin Ya'kûb, Müslim bin İbrâhîm, Süleymân bin Harb, Amr İbni Merzûk, Muhammed bin Kesîr, Yahyâ bin Habîb bin Arabî, Muhammed bin Ebî Bekir el-Makdemî, Kamil bin Talha, Abdullah bin Muhammed bin Esma, Şebîbân bin Fürûh, Abdülvâhid bin Gıy as ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de, Ebû Amr bin Semmâk, Ebû Sehl bin Ziyâd, Abdülbâkî bin Kani', İsmail bin Ali el-Hatîbî, Da'lec bin Ahmed, Ebû Bekr eş-Şâfiî, Ebû Muhammed bin Mâsî ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. O hadîs ilminde sika (güvenilir), sadûk (rivâyetleri sağlam), fıkıh ilminde sened, hüküm vermekte mahir, verdiği hükümleri övülen, kadılardan ilmiyle âmil olan, insanları memnun edip de onlardan duâ alan âlimlerdendir. Bağdâd'da "Mescid-ül-câmî" denilen yerde bulunurdu.

Talha bin Muhammed bin Ca'fer şöyle anlatıyor: "O, iffetli, hayır ve hasenat sahibi, sâlih bir zâttır. İlmi güzeldir. Hüküm verme husûsunda son derece kuvvetli ve mehâretli bir kadı (hâkim) idi. Bu husûsta hiçbir kimsenin hatırını gözetmez, âdil karar vermekten ayrılmazdı. Son derece heybetli ve otoriter bir şahsiyete sahipti. Birçok kimse, ondan ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf aldı. O, hadîs-i şerîf ilminde sika (güvenilir) bir râvidir."

Onun oğlu kadı Ebû Ömer Muhammed bin Yûsuf da şöyle anlatıyor: "Emîr-ül-mü'minîn Mu'tedid Billâh'ın seçkin hizmetçilerinden birisi, aralarındaki bir ihtilâf sebebiyle hasmını da'vâ edip babamın huzûruna getirdi. Hizmetçi, Enûr-ül-mü'minînin yakını olduğunu düşünerek, hasmından daha yüksek bir makama oturdu. Babam kendisine, da'vâ ettiği hasmı ile aynı yerde durmasını söyledi ise de, o devlet makamına yakınlığının verdiği şımarıklığı sebebiyle, orada oturmağa devam etti. Bunun üzerine babam: "Hasmınla aynı yerde durmana mâni olan şey nedir, ey hizmetçi?" diye ona çıkıştı. Daha sonra, kapıcısına: "Elinle tutup, bu hizmetçi ile da'vâlı olduğu hasmını aynı yere oturt!" dedi. Hüküm verme işi tamamlandıktan sonra, hizmetçi hemen halife Mu'tedid Billâh'a gidip, kadı efendinin söylediklerini ona, anlatmaya ve yanında ağlamaya başladı. Halife de, hizmetçiye bağırıp: "Şayet seni satsalar, buna izin verirdim ve seni asla mülküme sokmazdım. Senin benim yanımda, hâkimin hükmünü değiştirecek ne özelliğin var ki? Çünkü o, sultânın memuru ve dînin direğidir. Hüküm vermede adâlet gözetilmezse, devlet ve din elden gider" dedi.

Yûsuf-ı Ezdî'nin kitaplarından ba'zıları şunlardır:

1. Kitâb-üs-sünen, 2. Kitâb-ül-ilm, 3. Kitâb-üz-zekât, 4. Kitâb-üs-sıyâm.

1) Târih-i Bağdâd cild-14, sh. 310

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 344

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 660

4) Şezerât-uz-zeheb cild-2, sh. 227

5) El-A'lâm cild-8, sh. 258

ZEYD BİN HABBÂB ET-TEYMÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Hüseyn'dir. 158 (m. 774)'de vefât etmiştir. Mâlik bin Mugavvel, Süfyân-ı Sevrî, Şû'be, Seyf bin Süleymân, Mâlik bin Enes gibi büyük âlimlerin (r.aleyhim) derslerini dinlemiştir.

Ondan da, Abdullah bin Vehb, Yezîd bin Hârûn, Ahmed bin Hanbel, Ebû Bekr bin Ebî Şeybe rivâyette bulunmuşlardır. Bağdâd'a gidip, orada ders verdi. Hadîs-i şerîf öğrenmek için Mısır ve Horasan'a gitti. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler, Sahîh-i Müslim, Sünen-i Ebî Dâvûd, Sünen-i Tirmizî, Sünen-i Nesâî ve Sünen-i İbn-i Mâce'de mevcûttur.

Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Abdullah bin Büreyde'ye babası (radıyallahü anh) dedi ki: Resûlullah (aleyhisselâm) mescide gelmişti. Ben de mescidin kapısındaydım. Elimden tutup, beni mescide soktu. Mescide girince, namaz kılıp, duâ eden birisini gördük. O zât şöyle duâ ediyordu: "Allahümme innî es-elüke biennî eşhedü enneke entellâh. Lâ ilahe illâ ente'l-ehed-üs-Samed ellezî lem yelid ve lem yûled ve lem yekûn lehû küfüven ehad" diyordu. Sonra Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, o İsm-i a'zam ile duâ etti. İsm-i a'zam ile (Allahü teâlâdan) birşey istendiğinde, Allahü teâlâ o şeyi verir, onun ile duâ edildiğinde, Allahü teâlâ o duâyı kabûl buyurur."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 442

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 350

3) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 402

ZÜBEYR BİN BEKKÂR

Hadîs âlimlerinin meşhûrlarından. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. Doğum târihi bilinmemektedir. 256 (m. 869) senesi Zilka'de ayında vefât etti. Süfyân bin Uyeyne, Nadr bin Şumeyl, Ebû Hâsen el-Medâinî, Abdullah bin Nâfi es-Sâiğ, İbrâhîm bin Münzir ve daha başka âlimleri dinlemiş, onlardan rivâyetlerde bulunmuştur. Ondan da, Ahmed bin Yahyâ Sa'leb, Muhammed bin Ahmed bin Berrâ, Ebû Bekr bin Ebiddünyâ ve başka âlimler (r.aleyhim) rivâyette bulunmuştur.

Zübeyr bin Bekkâr, rivâyetlerinde i'timâd edilir bir zât olup, nesebler (soylar) hakkında da geniş bilgi sahibi idi. Kureyş kabilesi ve onlarla alâkalı haberleri iyi bilirdi. Mekke-i mükerremede kadılık yaptı. Bağdâd'a gelip, burada ders verdi.

Cahza isminde birisinin, zamanın vâlisi, Muhammed bin Abdullah bin Tâhir ile iyi münâsebetleri vardı. O der ki, Zübeyr bin Bekkâr, Hicaz'dan gelmişti. Vâlinin huzûruna girebilmesi için ona izin aldım. Zübeyr bin Bekkâr, vâlinin huzûruna girince, vâli kendisine çok hürmet ve ikramda bulundu. Ona; "Her ne kadar aramızda akrabalık olmasa da, yine de birbirimize yakınlığımız ve sevgimiz var. Mü'minlerin emiri (Halifemiz) sizden bahsetti. Çocuğunun ta'lim (öğretim) ve terbiyesi (eğitilmesi) için sizi uygun gördü. Maaş olarak da onbin dirhem verilmesini, eşyalarının Samarrâ'ya kadar taşınması için, on deve tahsis edilmesini emretti" dedi. Zübeyr bin Bekkâr, teşekkür edip, yapılan teklifi kabûl etti.

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir:

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kim, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına ve benim Allahü teâlânın kulu ve Resûlü olduğuma şek ve şüphe etmeden inanarak, Allahü teâlâya kavuşursa, Cennete girer."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 467

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 311

3) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 134

4) Dîbâc-ül-müzehheb sh. 119

5) Keşf-üz-zünûn sh. 179, 295, 1910

6) Tezkiret-tü-huffâz cild-2, sh. 528

ZÜHEYR BİN HARB

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Züheyr bin Harb bin Şeddâd en-Nesâî'dir. Bağdâd'da bulunduğu için "Bağdâdî"de denir. Künyesi, Ebû Hayseme ve Ebû Harrâşî'dir. 160 (m. 777) senesinde doğdu. Sonra Bağdâd'a yerleşti. Burada birçok âlimin sohbetinde bulundu. Onlardan çok ilim öğrendi. Birçok talebe yetiştirdi. 234 (m. 848) senesinde Şa'bân ayının son Perşembe gecesi 74 yaşında iken vefât etti.

Meşhûr hadîs âlimlerinden olan Züheyr bin Harb, Süfyân bin Uyeyne, Huşeym İbni Beşîr, İsmail bin Âliyye, Cerîr bin Abdülhamîd, Yahyâ bin Sa'îd el-Kattân, Abdurrahmân bin Mehdî, Abdullah bin İdrîs, Beşîr bin es-Serâ, Velîd bin Müslim, Ebû Muâviye ed-Darîr, Vekî' bin Cerrah ve daha pekçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, oğlu Ahmed, Ya'kûb bin Şeybe, Ebû İbrâhîm Ahmed bin Sa'd ez-Zührî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâce, Muhammed bin İsmail el-Buhârî, Müslim bin Haccâc, Ebû Zür'a, Ebû Hatim er-Râziyân, Abbâs ed-Devrî, İbrâhîm el-Harbî, Ca'fer et-Tayâlisî, Mûsâ bin Hârûn, Ebû Bekr bin Ebiddünyâ ve daha tanınmış birçok meşhûr âlimler, hadîs-i şerîf aldılar ve rivâyette bulundular.

O, ilim öğrenmek ve öğretmek için birçok yeri dolaştı. Hadîs ilminde sağlam, güvenilir, hafız (yüzbinden ziyâde hadîs-i şerîfi senetleriyle ezberleyen), hafızası kuvvetli, anlayışı yüksek bir âlimdir. Nesâî, Yahyâ bin Maîn, Ya'kûb bin Şeybe, İbn-i Ganî, İbn-i Hibbân ve daha birçok âlim, onun hadîs ilminde sika, sağlam, sadûk, hafız, olduğunu bildirdiler.

İbn-i Ebî Hatim şöyle anlatıyor: "Babama, onun cerh ve ta'dili hakkında ya'nî rivâyet bakımından ayıplı ve kusurlu bir hâli var mıdır?" diye soruldu. Babam da: "O, sika, sadûk bir âlimdir" dedi.

İbn-i Maîn şöyle anlatıyor: "Onun ilmi ve konuşması, o kadar kuvvetli idi ki, sorulara cevap vermekte, bir kabileye yeterdi."

Ferayâbî de: "Ebû Hayseme ve Ebû Bekr bin Ebî Şeybe hakkında sorular sordum. Ve hangisini daha çok seversin? dedim. O da, "Ebû Hayseme'yi daha çok severim" dedi ve hâllerini anlatmaya başladı."

Onun eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1. Kitâb-ül-ilim, 2. Kitâb-üt-târih, 3. Kitâb-ül-müsned.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-8, sh. 482

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 186

3) Keşf-üz-zünûn sh. 1440

4) Fihrist sh. 230

5) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 193

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 437

7) Tehzîb-üt-tehzîb cild-3, sh. 342

ZÜNNÛN-İ MISRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebü'l-Feyz, adı Sevbân bin İbrâhîm'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 245 (m. 860) senesinde Mısır'da vefât etti. Amr bin Âs'ın (radıyallahü anh) yanına defn edildi. Bir deniz yolculuğu sırasında, bindiği gemide bir tüccâra âit mücevher dolu bir kese kaybolmuştu. Gemide bulunanlar, sen aldın diyerek ona iftira edip, hakarete ve işkence yapmaya başlamışlardı. Suçsuz olduğundan, duâ ederek kurtulmak istedi. Zünnûn-i Mısrî Allahü teâlâya duâ edince, hemen suyun yüzüne, ağızlarında birer mücevher bulunan binlerce balık çıkmıştı. O balıkların ağzındaki mücevherden bir tane alıp gemidekilere verdi. Bu durumu gören esas hırsız keseyi getirip vermişti. Böylece Zünnûn-i Mısrî işkencelerden kurtulmuştu. Bu sebeple ismine, balık sahibi, balıkçı ma'nâsında "Zünnûn" denilmiştir. Mısır'da tasavvuf ilmini ilk defa o açıklamıştır. Yüksek din ilimlerinin sekizincisi olan tasavvuf (ahlâk) ilmi, onun açıklamasından ve

izahlarından sonra Mısır'da yayılmış ve nice kimselerin dünyâ ve âhıret se'âdetine kavuşmasına sebep olmuştur.

Hocası, Mâlikî mezhebinin imâmı, Mâlik bin Enes'tir. Onun eseri Muvattâ'yı bizzat kendisinden okumuş ve fıkıh ilmini ondan öğrenmiştir. Tasavvuf ilmini Şeyh İsrâfil'den öğrenip kemâle ulaştı. Fakat hâlini bilmiyen pekçok kimse, ona düşman oldular ve vefâtına kadar onun değerini anlayamadılar.

Zünnûn-i Mısrî, cenâb-ı Hakkın âşığı idi. O'nun sevgisi ile deli divâne olurdu. Darda kalanların dostu, dehşet içinde olanların tesellisi ve hasrette kalanların arzusu idi.

Zünnûn-i Mısrî'nin doğru yolu bulması şöyle anlatılır: Bir ağaç altında otururken, eşerek altın bir kutu çıkardığını gördü. Dikkat edince kutunun içinde susam olduğunu ve kuşun bunu yediğini gördü. Daha sonra başka bir yeri gagası ile eşti ve başka bir kutuda bulunan suyu içti. Tekrar gagası ile gömdü. Ağaca kondu. Topraktaki kutu yerleri belirsiz hâle geldi. Bu hali gören, Zünnûn-i Mısrî hazretleri, Allahü teâlâya tevekkül etmenin gerçeğini anladı ve tevekkül etmeye karar verdi. Biraz ileride, bir viranede fakîrlerle karşılaştı. Birlikte gece orada yattılar. Ertesi gün, Zünûn-i Mısrî hazretleri, bir küp altın buldu. Bu küpün ağzında bulunan tahta kapakta, Allah ismi yazılı idi. Altınları fakîrlere dağıttı. Kendisi de tahtayı alıp, o gece de orada yattı. Uyandıkça, yazıyı öpüp başına koyup gözüne sürüyordu. Gece rü'yâsında şöyle söylediler: "Arkadaşların altınları aldılar. Sen Allahü teâlânın ismini azîz tuttun. Sen de dünyâda azîz ol!" Hemen uyandı. O anda, gönlü ve içi nûr ile doldu.

Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: "Zünnûn, ne kerâmetle bilmek mümkün olan ve ne de makamları medh edilebilen bir zümredendir. O, zamanının imâmı ve tasavvufta önder idi."

Bu Allah dostu zâtın birçok kerâmetleri, menkıbeleri ve veciz sözleri vardır.

Zünnûn-i Mısrî hazretleri anlatıyor: "Benî İsrâilde bir âbid, yediyüz sene Allahü teâlâya ibâdet etmiş ve dâima: "Yâ Rabbî! Senin rızânı isterim!" diyordu. O sırada peygamber olan Danyal aleyhisselâma vahy geldi ki, "O âbide söyle, eğer göktekilerin ve yerdekilerin ibâdetini yapsa, yeri Cehennemdir!" Danyal aleyhisselâm bunu o âbide bildirdi. Bunu duyunca sevindi ve "Ey Rabbimin hükmü! Ne hoşsun! O'nun kazası hoş geldin!" dedi. Sonra da "Ey Allahın Peygamberi! Yediyüz yıl Hakkın rızâsını istedim. O'nun mülkünde kendimi sivrisinekten aşağı kabûl ettim. Şimdi, Cehennemin odunu olmaya lâyık olduğumu ve O'nun rızâsının bunda bulunduğunu, ya'nî Cehenneme gideceğimi anladım. Artık O'nun rızâsı olan yeri ister oldum" dedi. Yine vahy geldi ki: "Ey Danyal! O kuluma söyle ki, o benden râzı olunca, ben de ondan râzıyım. Onu Cennet ve Cemâlime lâyık eyledim."

Birgün Zünnûn-i Mısrî'nin yanına birisi geldi ve: "Borcum var, hiç param yok ki ödeyeyim" dedi. Yerden bir taş aldı ve o borçluya verdi. O da çarşıya götürdü, cebinde zümrüd olmuştu. Dörtyüz altına sattı ve borcunu verdi.

Bir genç, Allah adamlarını, velîleri inkâr ederdi. Zünnûn-i Mısrî yüzüğünü ona verip, bunu çarşıya götür, bir altına sat buyurdu. Götürdü, çarşıdakiler bir gümüşten fazla vermediler. Genç geri gelip durumu anlattı. Mücevheratçılara götür, bakalım ne verirler buyurdu. Bin altına o yüzüğü satın almak istediler. Genç geri dönüp durumu haber verdi. O zaman gence: "Senin tasavvuf ehlini anlamadaki ilmin, çarşıdakilerin bu yüzüğü bilmeleri ve ona değer biçmeleri gibidir" buyurdu. Genç bu söz üzerine tövbe ederek kalbinden o inkârı attı.

Zünnûn-i Mısrî'yi hapis etmişlerdi. Günlerce aç kalmıştı. Bir kadın iplik parası ile hazırladığı yemekten gönderdi. Zünnûn-i Mısrî yemedi. Kadın işitince, üzüldü. Helâl para ile yaptığımı

biliyorsun, niçin yemedin dedi. Evet yemek helâl idi. Fakat zâlimin tabağı içinde getirdiler buyurdu. Yemeği zindancıların tabağında getirmişlerdi.

Şöyle anlatılır:

Birgün bir çeşmeden abdest alıyordu. Karşıdaki, evin penceresinde, güzel elbiseler giymiş güzel bir kadına gözü ilişince “Kimdir bu güzel?” dedi. Bunun üzerine o kadın “Yâ Zünnûn! Seni uzaktan gördüğümde âlim bir zât sandım. Yakınıma gelince, söylediklerini duydum. Deli, câhil ve hakkı bilmez biri imişsin” dedi. Zünnûn-i Mısrî: “Bunları neden söylüyorsun?” deyince, kadın; “Deli olmasaydın abdestsiz yere basmazdın. Âlim olsaydın, yabancı kadınların yüzüne bakmazdın. Şayet ârif olsaydın, Allahü teâlâdan başka yerde gözün olmazdı” dedi ve kayboldu. Bunun üzerine Zünnûn-i Mısrî, “Anladım ki, bu bir tenbîh, bir ikaz idi, o kadın insanlardan değil idi” dedi.

Birgün ihtiyâr bir kadın çaresiz olarak, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin yanına gelerek dedi ki: “Biricik oğlumu, ciğerparemi Nil’de timsah kaptı. Ne olur evlâdımı kurtar” diye yalvardı. Zünnûn-i Mısrî hazretleri, Nil nehrine gitti. Orada ellerini açıp: “Yâ Rabbi, şu kadının çocuğunu kurtar” diye yalvardı. Biraz sonra, su üzerinde bir timsah göründü. Kenara yaklaşıp çocuğu sağ olarak bırakıp gitti. Bu hâdise kadının çok tuhafına gitti. Dedi ki: “Esasen size inanmamıştım ve ciddiye de almamıştım. Fakat yanıldığımı ve Allahü teâlânın, evliyâsının duâsını nasıl kabûl ettiğini gözümle gördüm” diyerek Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin büyüklüğüne inandı ve O’ndan özür diledi.

Zamanının hükümdârı, hakkındaki ithamların aslını öğrenmek için huzûruna çağırttı. Hükümdârın yanına götürülürken yolda bir ihtiyârla karşılaştı. İhtiyâr, Zünnûn-i Mısrî hazretlerine bakarak dedi ki: “Şimdi seni hükümdârın yanına çıkartacaklar. Sakın ondan korkma, onu üstün görme, asıl korkulacak Allahü teâlâdır. Kendini haklı göstermeğe çalışma, kendini de kötülemeye kalkışma. Yapılan ithamlar dışında isen, sana haksızlık yapılmışsa Allahü teâlâya sığın, seni kurtarır.”

Hükümdârın karşısına çıkarılınca, hükümdâr sordu: “Senin için zındıktır, doğru yoldan ayrıldı, kâfirdir diyorlar. Bu ithamlara karşı ne dersin?”

Zünnûn-i Mısrî hazretleri şöyle cevap verdi: “Ne söyliyeyim. Hayır, değilim desem, bana bu isnadı yapmış olan müslümanları itham etmiş, onların yalancı olduklarını söylemiş olurum. Evet, öyledir desem, yalan söylemiş olurum. Bu bakımdan siz reyinize müracaat ediniz. Ve hükmünüzü buna göre veriniz. Ben nefsimden yana olup, onu müdâfaa edecek değilim.”

Bunun üzerine, hükümdâr biraz düşünüp: “Bu kimse yapılan iftiralardan uzaktır” diyerek onu serbest bıraktı.

Yûsuf bin Hüseyn şöyle anlatır: “Birgün Zünnûn-i Mısrî’nin yanına gittim. Bana buyurdular ki: Bir zaman Mısır’ın bir köyüne gidiyordum. Yolda uyudum. Bir müddet sonra uyandığımda, yer yarıldı ve içinden iki tabak çıktı. Birisinde semsem isminde bir yemek, diğerinde ise gül suyu vardı. Bana dediler ki: “Ey Zünnûn bunlardan ye ve bundan iç!” Ben bir müddet tereddüt ettim. Sonra kalbime onları yememek isteği geldi. Onlar aniden kayboldu. Gâibden bir ses geldi ve dedi ki: “Ey Zünnûn bu senin için büyük bir imtihandı. Sen imtihanını çok iyi verdin.”

İmâm-ı Yâfiî anlatır: “Ebû Ca’fer dedi ki: Birgün Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin yanında idim. Eşyaların evliyâya itaatinden bahsediyordu. Meselâ şu sandalyeye odanın dört köşesini dön desem, döner ve eski yerine gelir, buyurdu. Daha sonra sandalyeye odanın dört köşesini dön dedi. Sandalye odanın dört köşesini döndü ve eski yerine geldi. Orada bulunan bir genç ağlamaya başladı ve orada öldü. Bana dönerek “Ey Ebî

Ca'fer, eğer bize itaat eden her şeyi size gösterseydik, siz de bu genç gibi olurdunuz" buyurdu.

Şöyle anlatılır: Mısır'da Muhakked bin İsmail isimli birisinin çok güzel ve dillere destan evleri vardı. Birgün yine güzel bir ev yaptırmış ve başka bir eksiklik var mı diye etrâfında dolaşırken Zünnûn-i Mısrî yanına geldi. Ona "Ey mağrur, bu kadar emeği, emânet olan bir dünyâ evine verdin. Ebedî evin olan Allahü teâlânın evine (îmâna) ne emek verdin?" diye sordu. Sonra "Bu dünyâda kendin için nasıl olsa bir ev bulursun ve içinde oturursun. Fakat öbür dünyâda eğer şu dört hudut arasında kendine bir ev yapmazsan hâlin perişan olur. Maazallah Cehenneme gidersin. Şu dört huduttan ilki; dünyâdaki fazla malı, ihtiyâç sâhiblerine vermek, ikincisi; Allahü teâlâdan korkmak, üçüncüsü; Allahü teâlâyı ve O'nun sevdiklerini sevmek, dördüncüsü ise; bütün musibetler üzerinde sabır etmektir, işte bu dört hudut içindeki evi kendine al, o senin için yeterlidir. O hudutlar arasında yer alan ev Cennet evidir. Altında bal ve sütten sular akan, içinde istediğin her ni'met ve yiyecek vardır" dedi. Bunun üzerine o şahıs "Ey efendi, ben çok günah işledim, onlara ne yapayım?" dedi. Zünnûn-i Mısrî, "Allahü teâlâ dilerse bütün günahları affeder. Yeter ki sen cân-ı gönülden tövbe et" deyince, adam ağlamaya başladı ve cân-ı gönülden tövbe etti. Bütün evlerini satıp, parasını fakirlere dağıttı. Zünnûn-i Mısrî'nin talebesi oldu. Bir süre sonra bu zât vefât etti. Kabre koyduklarının ertesi gününde gördüler ki, kabrin üzerinde bir kâğıt duruyordu. Üzerinde ise şu yazıyordu: "Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin söylediklerinin hepsi doğru çıktı. Canı gönülden tövbe ettiğim için, daha önce işlediğim bütün günahlarımı Allahü teâlâ affetti. Şimdi altından ırmaklar geçen Cennet evindeyim."

Bekir bin Abdurrahmân anlatır: Birgün Zünnûn-i Mısrî hazretleri ile birlikte yolda gidiyorduk. Bir dere kenarında Zünnûn-i Mısrî kuru bir ağacın üstüne oturdular. O anda canım taze hurma yemek istedi. Fakat o bölgede hurma ağaçları yoktu ve hurma mevsimi de değildi. Gördüm ki, Zünnûn-i Mısrî hazretleri bana dikkatli bir şekilde bakıyordu. "Ey Bekir! Canın çok mu taze hurma istiyor?" diye sorunca, ben de "Evet efendim" dedim. O zaman kuru ağaca "Haydi sen bizi bir hurma ağacının yanına götür" deyince, baktım o kuru ağaç, Allahü teâlânın izniyle yürümeye başladı. Bizi epey uzakta, hurmaları olmuş bir ağacın yanına götürdü. Zünnûn-ı Mısrî bana "Ey Bekir, doyuncaya kadar taze hurma ye" dedi. Ben doyuncaya kadar hurma yedim. Daha sonra Zünnûn-i Mısrî kuru ağaca "Bizi yerimize götür" buyurdu. O ağaç bizi eski yerimize getirdi. Ben nereye gidip geldiğimizi bilmiyordum.

Birgün talebeleri Zünnûn-i Mısrî'yi ağlarken görüp, sebebini sordular. Bu gece ma'nâ âleminden bir ses geldi, "Ey Zünnûn! İnsanları yarattım, on bölük oldular. Dünyâyı bunlara gösterince, dokuz bölüğü dünyâyı istedi. Bir bölüğü de on bölük oldu. Bunlara Cenneti gösterince, dokuz bölüğü Cenneti istedi. Kalan bir bölük de on bölüğe ayrıldı. Bunlara Cehennemi gösterince dokuzu korkup dağıldılar. Bir bölük kaldı. Bu bölük, ne dünyâyı, ne de Cenneti istediler ve ne de Cehennemden korktular. (Ey kullarım! Ne dilersiniz?) fermanıma cümlesi, dileğimizi sen bilirsin dediler." Şimdi ben hangi bölükten olayım bilmiyorum. Mahrûm bölüklerden olurum korkusuyla ağlıyorum" dedi.

Kendisi şöyle anlatır: "Birgün dağlarda dolaşırken bir topluluk gördüm. Hepsi bir yerinden rahatsızdı. "Siz burada ne yapıyorsunuz?" diye onlara sorduğumda bana; "Şurada bir âbid var, her sene bir sefer dışarı çıkar, bize okuyunca hepimiz şifâ buluruz" dediler. Ben de onlara katılarak, dışarı çıksın diye bekledim. Bir adam çıktı. Yüzü sarı, vücûdu zayıf ve gözleri çukurlaşmıştı. Heybetinden dağ sallandı. Sonra şefkatli bir gözle onlara baktı, sonra semâya baktı, onlara doğru üfleyince, hepsi şifâ buldu. Yerine girmek isterken, eteğine yapışıp "Allah için onları maddî hastalıklardan kurtardın. Benim de ma'nevî hastalığımı tedâvi et" dedim. "Ey Zünnûn, elini eteğimden çek. Allahü teâlâ seni gördüğü hâlde,

O'nu bırakıp benim eteğimi tuttun. Allahü teâlâ ikimizi de helak eder" dedi.

Şöyle anlatılır: Zünnûn-i Mısrî on sene canı "sikbaç" denilen bir aş yemek istemesine rağmen yememişti. Bir bayram gecesi nefsi kendisine "Ne olur, bayram günü olsun bana bir sikbaç aşı versen" deyince Zünnûn-ı Mısrî "Ey Nefs! Şayet bu gece bana yardım edip de, iki rek'at namazda Kur'ân-ı kerîmi hatim edersen, sana bu yemeği veririm" dedi. Ertesi gün bayram namazından sonra sikbaç aşı getirdiler. Tabaktan bir lokma almasına rağmen tekrar geri koydu ve namaza durdu. "Niçin böyle yaptın?" deyince "Tam yiyeceğim sırada nefsim bana en sonunda maksadıma ulaştım, deyince ben de "Hayır ulaşanındın" diyerek lokmayı geri koydum" dedi.

Yûsuf adında gezginci bir zât, Zünnûn-i Mısrî'nin İsm-i a'zamı bildiğini öğrenince, Mısır'a gitti. Zünnûn-i Mısrî'nin huzûruna vardı, ilk önceleri iltifât görmedi. Daha sonra huzûra kabûl edilerek, Zünnûn-i Mısrîye bir sene hizmet etti. Daha sonra "Ey Üstâd, sana bir sene hizmet ettim, artık hakkımı vermen gerekir. Senin İsm-i a'zamı bildiğini söylediler. Onu, benden iyi emânet edeceğin bir başka kimse olmayacağını bilirim" dedi. Sükût etti. Ona cevap vermedi. Altı ay sonra bir tabağa konmuş ve bir mendile sarılmış birşeyi çıkardı. O'na "Fustat'ta bulunan falan dostumuzu bilirsin değil mi?" diye sorunca "Evet" dedi. Zünnûn-i Mısrî ona "İşte bunu ona götür" dedi. Sarılı tabağı aldı, giderken "Zünnûn-i Mısrî gibi bir zât hediye gönderiyor. Acaba nedir, ne kadar kıymetlidir?" diye düşündü. Merakını yenemiyerek tabağı açtı. İçinden bir fare çıktı ve kaçarak kaybolup gitti. Bu duruma kızarak, Zünnûn-i Mısrî'nin yanına gitti. Zünnûn-ı Mısrî ona "Biz seni denedik. Sana bir fare emânet ettim, ona hıyânet ettin. Hiç sana İsm-i a'zamı güvenip teslim edebilir miyim?" dedi.

Birgün bir çocuk Zünnûn-i Mısrî'nin yanına gelip; "Bana büyük miktarda para miras kaldı. Bunu sizin hizmetinizde sarf etmek istiyorum" dedi. Zünnûn-i Mısrî "Bülûğ ve reşîd çağın geldi mi?" deyince, çocuk "Hayır" dedi. Zünnûn-i Mısrî o zaman; "Senin paranı harcamak caiz olmaz, rüşd oluncaya kadar sabret" dedi. Çocuk reşîd olunca Hazreti Zünnûn'un hizmetinde bulunmaya başladı ve bütün parasını fakîrlere dağıttı. Birgün önemli bir ihtiyâcı karşılamak için borç para almak icâb edince, çocuk "Keşke daha fazla param olsaydı da, bu yolda harcasaydım" dedi. Zünnûn-i Mısrî bu sözleri üzerine çocuğun daha olgunlaşmadığını anladı. Genci yanına çağırarak "Falan aktara git. Üç dirhem falan otu versin" dedi. Genç gidip söylenileni alıp getirdi. Zünnûn-i Mısrî "Bunları havanda ez, yağda hamur hâline getir, ondan üç boncuk yap ve hepsini iğne ile delerek bana getir" dedi. Genç söylenilenleri yapıp onun yanına gitti. Zünnûn-i Mısrî üç boncuğu eline aldı, biraz oğuşturdu ve üzerlerine nefesini üfleyince her biri hiç kimsenin görmediği birer mücevher oldu. Gence dönerek "Bunları al pazara götür, değerini öğren gel" dedi. Genç pazara gitti. Bunların her birine yüzbin dirhem altın verildiğini öğrendi. Gelip durumu Zünnûn-i Mısrî'ye bildirince, ona "Bunları havana koy, ufala ve suya at gitsin. Şunu bil ki, talebelerim ekmek bulamadıkları için aç değil, istedikleri için açtırlar" dedi. Bunun üzerine genç tövbe etti. Gönlünde dünyânın hiç bir değeri kalmadı.

Kendisi anlatır: "Birgün Mekke'de Kâ'be-i şerîfi tavaf ederken, Kâ'be ile gök arasında bir nûrun sütun gibi durduğunu gördüm. Daha sonra kaybolan bu nûrun, kimden veya kim için yükseldiğini merak ettim. Tavafını bitirdikten sonra iki rek'at namaz kıldım. O nûru düşünürken, acıklı bir ses duydum. Sesin kimden geldiğini merak ettim ve bir kadının Kâ'be'nin örtüsüne tutunup gözyaşı döktüğünü gördüm. Ağzından şu kelimeler dökülüyordu; "Ey dostlar dostu! Sen bilirsin, ey gönül dostum sen bilirsin. Sana olan sevgimi o kadar gizledim ki, kalbim ve rûhum daralmaya başladı." Kadının bu muhabbet ateşi içinde söylediği bu sözler içimi sızlattı. Sonra kadın kendinden geçti. Biraz sonra kendine gelince, şöyle niyazda bulundu: "Allahım! Ey tek sahibim! Ey koruyucum! Bana olan

sevgin hürmetine beni bağışla!” Buna şaşırdım ve kendisine yaklaşarak “Allahım! Sana olan muhabbetim hürmetine, deseydin olmaz mıydı?” diye sordu. Bana dikkatle baktı ve “Yaklaş ey Zünnûn! Bilmez misin Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde sevdiği bir milletten söz ederken “Allah onları sever, onlar da Allahı sever” buyurmuştur. Bunun için benim O’na olan sevgim hürmetine demedim. O’nun bana olan sevgisi hürmetine dedim” diye cevap verdi. Ben ona “Doğru söylediniz. Fakat benim Zünnûn olduğumu nereden bildiniz?” dedim. “Ey Zünnûn! Cebbar olan Allahü teâlânın ma’rifetiyle tanıdım” deyince, vilâyet makamına ulaşmış bir hâtun olduğunu gördüm. Daha sonra bana “Ey Zünnûn! Dön arkana bak, ne var?” deyince arkama baktım, hiçbir şey göremedim, hemen kadına döndüm, kadın kaybolmuştu.”

Zünnûn-ı Mısrî buyurdu ki, “Üç defa sefere çıktım. Her seferinde bir ilim getirdim, ilk seferde getirdiklerimi, avam da, havas da kabûl etti. İkinci seferde getirdiklerimi havas, seçkin kimseler kabûl etti, avam etmedi. Üçüncü, seferde getirdiğim ilmi, avam da, havas da kabûl etmedi. Ben de terk edilmiş ve yalnız başıma kaldım.” Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî buyurdu ki: “Zünnûn-i Mısrî’nin getirdiği ilk ilim tövbedir ki, avam ve havas kabûl etti. İkincisi tevekkül, muâmele ve muhabbet ilmi idi ki, bunu havas kabûl etti, avam kabûl etmedi. Üçüncü ilim de, hakîkat ilmi idi ki, halkın ilim ve akıl seviyesine göre değildi. Şüphesiz onu anlıyamadılar ve uzaklaştılar. Böylece onu inkâr ettiler. Onunla vefâtına kadar mücâdele ettiler.”

Vefât ettiğinde, hava çok sıcaktı. Cenâzesini götürürlerken bir bölük kuş da cenâzenin üstünde kanatlarını açarak birlikte uçuyor ve gölge yapıyorlardı. Oradaki insanlar o kuşların kanatlarının gölgesi altında kalıyorlardı. Fakat hiç kimse öyle kuşlar görmemişti.

Cenâzesi defn edilinceye kadar kuşlar oradan gitmediler. Ertesi gün kabri üzerinde Âdemoğlunun yazısına benzemiyen bir yazının yazılı olduğu görüldü: “Zünnûn, Allah’ın sevgilisidir ve şevki dolayısıyla da, canını O’nun yoluna feda etmiştir.” O yazıyı oradan kazımalarına rağmen, tekrar yazılırdı. Vefâtından sonra birçok âlim rü’yâsında Peygamber efendimizi gördü. Peygamberimiz yanındakilere; “Hak dostu Zünnûn geliyor, karşılamaya gidelim” buyurdu.

Zünnûn-i Mısrî’ye, kul hangi sebeple Cennete girer? diye sorulunca, “Beş şey ile: Eğrilik bulunmayan bir doğruluk, gevşeklik bulunmayan bir gayret, gizli aşikâr Allahü teâlâyı anmak (murâkabe etmek), yol hazırlığı yapıp, ölüme hazırlanarak, ölümü beklemek, hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çekmek” buyurdu. Allah korkusunun alâmeti nedir?” denilince: “Bu korkunun diğer bütün korkulardan kişiyi emîn kılmasıdır” cevâbını verdi.

Kul ne zaman Allahü teâlâdan korkar? diye sorduklarında; “Hastalığın uzamaması için, kendisini herşeyden koruyan hastanın durumuna geldiği vakit” cevâbını verdi. Kulun ihlâs sahibi kimselerden olduğu nasıl belli olur? diye sorduklarında “Kendisini tam ma’nâsıyla ibâdete verip, insanların nazarında mertebe ve itibârının silinmesini severek kabûl ettiği zaman” cevâbını verdi.

İnsan, Allahü teâlânın saf kullarından olduğunu, ne zaman ve nasıl anlar? diye sordukları zaman “İnsan bu durumu şu dört şeyle bilir. Rahatı terk ederse, az olsa bile, olandan verirse, fakirleşmesi kendisine sevimli gelirse, övülmek ve kötülenmek kendisine aynı gelirse” cevâbını verdi.

Bozulan kalbi düzeltmek için ne yapmak lâzımdır? diye sorduklarında: “Beş şey yapmalıdır. Helâl yemek, Kur’ân-ı kerîm okumak, sâlihlerle sohbet, gece ibâdet etmek, seher vaktinde ağlamak” cevâbını verdi.

Kalbini en güzel koruyan kimdir? diye sorduklarında: “Diline en çok hâkim olan” cevâbını verdi.

Kur'ân-ı kerîm âlimlerinin durumunu sorduklarında "Onlar bu yolda dizlerini çürüttü, ömürlerini ve bedenlerini bu yolda harcadılar. Böylece Kur'ân-ı kerîm ilmine sâhib oldular. Bu ilme vâkıf olabilmek için, bu kadarla kalmadılar. Dudaklarında kan kalmadı. Göz yaşları sel olup aktı. Kur'ân-ı kerîm ilmini onlar böyle buldu. Hidâyete eren bunlar oldu. İmânlarını emniyet altına bunlar aldı" cevabını verdi.

Buyurdu ki:

"İnsanı arzulardan kurtaran dost ikidir. Gözü ve kulağı muhafaza etmektir."

"Kalbin hasta olmasının alâmeti dörttür: Birincisi; tâattan (ibâdetten) tad, haz almaz, ikincisi; Allahü teâlâdan korkmaz. Üçüncüsü; eşyaya, muhlûkâta ibret gözüyle bakmaz. Dördüncüsü; dinlediği ilim ve nasîhatten istifâde etmez."

"Öyle birisiyle dostluk kur ki, senin değişmenle değişmesin."

"Ârif için hüzün ve sürûr devamlı değildir. Kürsüde va'z ve nasîhat ederken şu dehşet verici manzara dâima gözü önündedir. Başının üzerinde bir kılıç asılı durmaktadır. Kılıç çok ince bir kılla tutturulmuştur. Kapının önünde de iki yırtıcı hayvan beklemektedir. Başının üzerindeki kılıç, dinin hükümleridir. Kapıda beklemekte olan yırtıcı iki hayvan da dinin emir ve yasaklarıdır."

"Her a'zânın tövbesi vardır. Kalb ve gönülün tövbesi, şehveti terk etmektir. Gözün tövbesi, harama bakmamaktır. Dilin tövbesi, fenâ söz söylemekten, gıybet etmekten çekinmektir. Kulağın tövbesi, kötü sözleri dinlememektir. Ayağın tövbesi, haram yerlere gitmekten kendini korumaktır."

"Şu üç şey ihlâs alâmetidir. Birincisi medh ve kötülenmek ona te'sîr etmez, ikincisi, amelleri unutur, günahlarını düşünür. Üçüncüsü, Hak teâlâdan gayrisini gönlünden çıkarır."

"Tövbe iki kısımdır: İnâbe tövbesi; kulun Allahü teâlâdan korkup tövbe etmesi, İsticâbe tövbesi; kulun Allahü teâlâdan utanıp tövbe etmesidir."

"Yemekle dolan mi'dede hikmet durmaz."

"Eline geçen bir parça ekmeğin yanında, ayrıca katık olarak da tuz arayan kimse, veliler kalında umduğunu bulamaz."

"İlim tahsil ettiği hâlde, bu ilmiyle amel etmeyen kimseye âlim denilmez."

"Eline iki ekmek geçip, bunların hangisi helâldandır diye araştırmadan, düşünmeden yiyen kimse, hak yoldan felah bulamaz."

"Murâkabenin alâmeti, Allahü teâlânın tercih ettiğini tercih etmek, O'nun büyük gördüğünü büyük görmek ve küçük gördüğünü küçük görmek."

"Sabır, Allahü teâlânın emirlerine muhalif olan davranışlardan uzaklaşmak, O'ndan gelen musîbetlere sükûnetle karşılık vermek ve fakîrlik ihsân ettiği zaman, zengin görünmektir."

"Allahü teâlâyı sevmenin alâmeti bütün ahlâkta ve bütün işlerde, O'un sevgili Peygamberi olan Muhammed aleyhisselâma uymaktır."

"Doğruluk, Allahü teâlânın bir kılıcıdır ki, üzerine konulan her şeyi keser."

"Doğru kimse, dili hak ve gerçek olanı anlatan kimsedir."

"Kanâat eden rahat bulur, üstün olur."

"Tevekkül eden, emîn ve metin olur. Fâideli işleri ihmâl eden, fâidesiz işlerle uğraşır."

"İnsanların ayıpları ile meşgûl olan, kendi ayıbını görmez."

“Biz öyle insanlara kavuştuk ki, onların her birinin ilmi arttıkça, zühdü de artıyordu. Dünyâya karşı, ihtiyâçsız olup, onu sevmiyorlardı. Ama siz, bu hâlin tam zıddına sahipsiniz, ilminiz arttıkça, dünyâya karşı sevginiz artıyor. Ona kavuşmak için, birbirinizi iterek geçiyorsunuz. Onlar başkaydı. Dünyâ malını ilim elde etmek için harcarlardı, onları böyle gördük. Ama siz şimdi tam tersine: Bir bilginiz varsa, dünyalık sahibi olmak için, ortalığa saçıyorsunuz.”

“Rûhun sıhhati az günah işlemek, bedenin sıhhati az yemektedir.” “Sevgi seni konuşturur, korku rahatsız eder, haya susturur.”

“Zavallı ârif, kendi Rabbini bırakıp nereye gider. Ey kardeşim dikkat et. İnsan hangi husûsiyeti ile meleklerin mescûdü (kendisine doğru secde edileni) olmuştur. Bu üstünlüğü yemesi sebebinden olsa, buna ondan önce deve lâyıktı. Çünkü bir deve, elli insanın yediğini yer. Şehvet kuvveti sebebiyle olsa, buna eşek daha uygundur. Çünkü ondaki şehvet kuvveti yanında, insanınki ne kalır. Belki serçenin şehvet kuvveti bile insanınkinin birçok katıdır. Gadab ve kızgınlık sebebi ile ise, aslan buna daha lâyıktı. Görmek kuvveti sebebi ile olsa, buna akbaba daha uygundur. Akıl kuvveti sebebi ile ise, buna melekler daha uygundur. Çünkü insanın aklı, meleklerin aklının yanında çok az kalır. Eğer insanları doğru yoldan çıkarmak, kandırmak, aldatmak sebebiyle ise, şeytan buna daha lâyıktı. Görülüyor ki, insana mahsûs olan özellikler ve meleklerin mescûdü husûsiyeti, ondaki muhabbet cevheri ve aşk ateşidir. Bu, insanoğlundan başka hiçbir canlıya verilmemiştir.”

“İnsanlar Allahü teâlâdan korktukları müddetçe, doğru yolda yürürler. Bu korku kalblerinden gitti mi, yollarını kaybederler.”

“Bir kula bak, vaktini boşa harcıyorsa, boş şeylerle vakit geçiriyorsa, Allahü teâlâyı anmıyorsa, bilesin ki, Allahü teâlâ onu sevmiyor.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-9, sh. 333

2) Târîh-i Bağdâd cild-14, sh. 316, cild-8, sh. 393

3) Tezkiret-ül-evliyâ sh. 23

4) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 556, 715, 1090

5) Kıyâmet ve Âhıret sh. 194

6) İslâm Ahlâkı sh. 436

7) Kâmûs-ul-a’lâm cild-3, sh. 2228

8) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 315

9) Mîzân-ül-i’tidâl cild-1, sh. 331

10) Rehber Ansiklopedisi cild-18, sh. 331

11) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 70

HİCRİ DÖRDÜNCÜ ASRIN ÂLİMLERİ

ABDÜLAZÎZ BİN ABDULLAH ED-DÂREKÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdülazîz bin Abdullah bin Muhammed bin Abdülazîz ed-Dârekî’dir. Babası Abdullah, İsfehân’da zamanın hadîs âlimlerindendi. Künyesi, Ebü’l-Kâsım olup, İsfehân’ın Dârek köyünden olduğu için, Dârekî nisbetiyle meşhûr oldu. Doğum yeri olan Dârek’ten İsfehân’a gelip orada uzun seneler kaldı. İsfehân’da bulunan-âlimlerden fıkıh ilmini öğrendi. Sonra Bağdâd’a gelip yerleşti. Orada fetvâ vermeye başladı. Vefâtına kadar Bağdâd’da kaldı. 375 (m. 985) senesi Şevval ayının 13’ünde Cum’a gecesi vefât etti. Vefâtında 89 yaşındaydı. Cum’a günü Şûniziyye’de defn edildi.

Ebû Kâsım ed-Dârekî, yaşadığı devirde Şafiî âlimlerinin imâmı, en büyüğü idi. Bağdâd’da, Da’lec bin Ahmed Bedreb İbni Halefin mescidinin dörtte birinde ders okuturdu. Şehrin en büyük câmisinde, fetvâ sormak ve danışmak için ona gelenler büyük bir halka meydana getirirlerdi. Çok kimse onun ilminden faydalandı. Tâhir bin Abdullah Taberî diyor ki, “Dârekî’den daha fakîh olan hiç kimseyi görmedim.” Îsâ bin Ahmed bin Osman el-Hemedânî de dedi ki: “Abdülazîz bin Abdullah-ı Dârekî’den fetvâ sorulmak üzere bir mes’ele getirildiğinde, uzun zaman düşünür ve orada fetvâ verirdi. Muhammed bin Ebü’l-Fevâris de: “Abdülazîz bin Abdullah hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir râvi idi” dedi. O hadîs ilmini anne

tarafından dedesi Hasen bin Muhammed ed-Dârekî'den aldı. Diğer ilimleri, Şeyh Ebû İshâk-ı Mervezî'den öğrendi. O, Ebû Hâmid-i Esferâyânî'nin ilim aldığı hocalarından birisi idi. Ondan da Bağdâd'da birçok âlim ilim öğrendi. Rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki:"İnsanlar, (Lâ ilahe illallah, Muhammedün Resûlullah) deyinceye ve bizim kabûl ettiklerimizi beğen inceye ve kestiklerimizi yiyinceye ve namazlarımızı kılıncaya kadar onlarla harp etmeye emrolundum. Böyle yaparlarsa, onların kanlarına ve mallarına haksız yere dokunmak bize haram kılındı. Artık onların hesabı, Allahü teâlâya âittir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 463

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 330

3) El-Bidâye ve'n-nihâye cild-11, sh. 304

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 85

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 188

6) Tehzîb-ül-esmâ ve'l-lüga cild-2, sh. 263

ABDÜLAZÎZ BİN CA'FER EL-HALLÂL

Hanbelî mezhebindeki tefsîr, hadîs, fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdülazîz bin Ca'fer bin Ahmed bin Ziyâd bin Ma'rûf el-Begâvî olup, künyesi, Ebû Bekr'dir. 275 (m. 898)'de Bağdâd'da doğmuştur. Ebû Bekr Hallâl'in talebesi olup, onun lakabıyla anılmıştır. Hanbelî mezhebindeki büyük âlimlerden olup, 363 (m. 974) Şevval ayının yirmiüçüncü günü vefât etti ve aynı gün Cum'a namazından sonra defn edildi.

Abdülazîz bin Ca'fer; Muhammed bin Osman bin Ebî Şeybe, Mûsâ bin Hârûn, Muhammed bin Fadl el-Vâsıti, Sa'îd bin Aceb el-Enbârî, Ebû Halîfe Fadl bin Habbâb, Ali bin Taygûr, Ca'fer el-Feryâbî, Ahmed bin Muhammed Ca'd, İbrâhîm bin Muhammed bin Heysem, Kâsım bin Zekeriyyâ el-Mutrız, Hüseyn bin Abdullah, Ebü'l-Kâsım el-Begâvî, Abdullah bin Ahmed, Ebû Bekr bin Ebû Dâvûd ve pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiş, rivâyetlerde bulunmuştur. Ahmed bin Ali bin Osman bin Cüneyd, Bişr bin Abdullah el-Fâtinî, Ebû İshâk bin Sakılâ, Ebû Abdullah bin Batta, Ebü'l-Hasen et-Temîmî, Ebû Hafs el-Akberi, Ebû Hafs el-Bermekî, Ebû Abdullah bin Hâmid ve pek çok âlim de Abdülazîz bin Ca'fer'den rivâyetlerde bulunmuşlardır. Kuvvetli bir zekâya sahip olan Abdülazîz Hallâl; çok güç, anlaşılması zor olan mes'eleleri hemen anlardı. Hadîs âlimleri, onun sika (sağlam, güvenilir) bir râvi olduğunu bildirmişlerdir. O, son derece ibâdete düşkün, Allahü teâlânın emirlerine uyan, dünyâya kıymet vermiyen, haram ve şüpheli olan şeyleri terk etmekle beraber, mübahların çoğunu da terk etmiş, ârif, âlim ve müttekî bir zât idi. Hanbelî mezhebinin büyük âlimlerinden olup, Hanbelî mezhebindeki fıkhî beyânları pek çoktur. Bununla beraber, Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdına hizmetleri de büyük olmuştur. Zamanının sultanı ve devlet adamları yanında da büyük bir kıymeti vardı. Eshâb-ı kiramın fazîlet ve üstünlükleri sırasında Hazreti Ali'nin, Hazreti Ebû Bekr, Ömer ve Osman'dan (r.anhüm ecmâin) daha üstün olduğunu söyleyenlere karşı buyurdu ki: İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'den işittim. Ona Eshâb-ı kiramın fazîlet derecelerinden sorulduğu zaman buyurdu ki: "Kim Hazreti Ali'nin, Hazreti Ebû Bekr'den üstün olduğuna inanırsa, muhakkak ki Resûlullaha (aleyhisselâm) ta'n etmiş (kusur bulmuş) olur. Kim onun Hazreti Ömer'den üstün olduğuna'inanırsa, Resûlullaha (aleyhisselâm) ve Hazreti Ebû Bekr'e ta'n etmiş olur. Kim de Hazreti Ali'nin, Hazreti Osman'dan üstün olduğuna inanırsa, Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer, Hazreti Osman, Şûra ehli, Muhacirler ve Ensâr'a (r.anhüm ecmâîn) ta'n etmiş olur."

Kendisine îmândaki istisnadan (ya'nî inşâallah müslümanım demekten) soruldu. Cevâbında "Evet olabilir. Fakat bu, şek ve şübhe üzere olmayacak. Bu, amelim iyi olmayabilir korkusundan dolayı, ihtiyâten olur" buyurdu.

Buyurdu ki:

"Başkasından gasbedilmiş (zorla alınmış) elbise ile kılınan namaz bâtıldır." "Kadın, erkeğin yanında cemâatle namaza durduğu zaman; sağında, solunda ve arkasında olanların namazı bozulur."

"Nafile namazda da su içmek, namazı bozar."

Ehl-i sünnet olmıyan kimselerle konuşur, onlara doğruyu anlatırdı. Çok zekî ve büyük âlim olduğundan, onların delîllerinin hepsini çürütür, söyleyecek birşey bulamazlardı.

Ebû Bekr, Ahmed bin İshâk el-Hicrî, Ebû Fadl bin Temîmî bildiriyorlar ki: “Bir ihtiyâr zât, bir hadîs-i şerîfin tafsilâtını öğrenmek için dolaşıyordu. Onun mes’elesi de Peygamberimizin (aleyhisselâm) “Kıyâmet günü yetmişbin kimse hesâbsız Cennete girecektir” hadîs-i şerîfinde, acaba daha ziyâdelik var mı, daha fazla kimse hesapsız Cennete girecek mi? idi. Bu ihtiyâr, Ebû Fadl’a: “Şu şu beldeleri dolaştım. Bu hadîs-i şerîfte bildirilen (70 000) üzerine bir fazlalık, bir ziyâdelik bulamadım. Her kime sorsam, böyle işittik diyorlardı. Böyle sora sora Basra’ya geldim. Orada da sordum. Yine bilen olmadı. Birgün, çok yorgun olduğum hâlde uyuya kalmışım. Rü’yâmda Peygamberimizi (aleyhisselâm) gördüm. Hemen mübârek ayaklarını öptüm. Peygamberimiz bana “Ey filân kimse. Benden işittiğin bu haber için çok yoruldun.” “Evet yâ Resûlallah” dedim.
Peygamberimiz “Bağdâd’a Câmi-i halîfeye git. Alnı açık, yüksek sesli bir zât görürsün. Ona bu mes’eleyi sor, o sana cevap verir” buyurdu. Ayaklarım beni taşıyamıyacak kadar yorgun olduğu hâlde, Bağdâd’a gittim. Kendi kendime “Bu zâtı kimseye sormayacağım” dedim. Câmi-i halîfeye girinceye kadar Peygamberimizin tarif ettiği zâtı arıyordum. Cum’a günüydü, câmiye girdim. Onun sesini işittiğim zaman, aynen Peygamberimizin (aleyhisselâm) vasıflandırdığı şekildeydi, önünde durdum. Bu zât Ebû Bekr Abdülazîz bin Hallâl idi. Kendisine “Ey üstâd, sana sorulacak bir mes’elem var” dedim. Abdülazîz “İhtiyâra yer açınız” dedi. Önüne vardım, bana “Otur” dedi. Ben de oturdum. Sonra bana yavaşça “Sen Resûlullahın (aleyhisselâm) gönderdiği zât değil misin?” diye sorunca heyecandan titremeye başladım. Ona “Evet” deyip sustum. Sonra bana “Ey ihtiyâr sorunu sor” dedi. Ben de o hadîs-i şerîfi sordum. Bunun üzerine “Sen sorduğun (hesapsız Cennete gireceklerden) birisiyle beraber bulunuyorsun” cevâbını verdi.

Ebû Bekr Abdülazîz Hallâl son hastalığında buyurdu ki: “Ben Cum’a gününe kadar aranızdayım.” Bunun üzerine “Allahü teâlâ sana afiyet versin” dediler. Bu sözü söyleyenlere: “Ebû Bekr Mervezî’nin şöyle dediğini işittim: Ahmed bin Hanbel yetmişsekiz sene yaşadı ve Cum’a günü vefât etti. Cum’a namazından sonra defn edildi. Ebû Bekr Hallâl da yetmişsekiz sene yaşadı. Cum’a günü vefât etti ve Cum’a namazından sonra defnolundu. Bu, onun kerâmetlerinden birisidir. Cenâzesinde hiç görülmemiş bir cemâat bulundu.

Vefât ettiği zaman, defn edileceği yer hakkında yakınları arasında ihtilâf çıktı. Ba’zıları vefât ettiği yere, ba’zıları ise başka bir yere defn edilmesini istediler. Bu husûstaki münâkaşa çoğaldı. Bu münâkaşa, kılıçlarını sıyırıp vuruşma safhasına kadar geldi. Ba’zı âlimler bunlara “Sizler sultânın hareminde mi dövüşüyorsunuz?” dediler. Bu söz üzerine onlar, seçilen hakemin emrettiği şeyi yapacaklarını bildirdiler. İki cemâatin da arzularının hilâfına uzak ıssız bir yere defnolundu.

Onun kabri geceleri nûr ile dolup, bu nûrun, kabrinden semâya doğru yükseldiği herkes tarafından görülürdü.

Abdülazîz Hallâl bir zaman çok sıkıntıya düştü. Bir küçük kâğıt alıp “Rahmân ve Rahim olan Allahü teâlânın ismi ile başlıyorum, Filân oğlu filân muhtaçtır” diye yazdı. O yazılı kâğıdı alıp, halifenin kapısına geldi. Mektûbu elinden bıraktı. O sırada esen rüzgâr mektûbu aldı götürdü. O da evine döndü. Az bir zaman geçti ki kapı çalındı. Kapıyı açınca, tanımadığı bir ihtiyârla karşılaştı. İhtiyâr ona ağır bir kâğıt tomar verdi. Onu alıp içeri girdi. Kâğıtların içinde, beşyüz dirhem olduğunu gördü. İçerisinde de yazılmış bir pusula vardı. Pusulada ise “Ey bu mektûbun sahibi! Bundan sonra birşey isteyeceğiniz zaman daha dikkatli olunuz” yazılı olduğunu gördü.

Abdülazîz bin Ca’fer, Nu’mân bin Naîm, Sırrî bin Âsım, Muhammed bin Mus’ab, Abdurrahmân bin Amr, Abde bin Ebî Lübâbe’den, o da Ebû Hüreyre’den (radıyallahü anh) rivâyet etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Kadere îmân; hüzün ve kederi giderir” buyurdu. Yine rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Sizin en hayırlınız, Kur’ân-ı kerîmi öğrenen ve öğretendir” buyurdular.

Yazmış olduğu kitaplardan ba’zıları şunlardır: el-Muknî, yüz cüzlük bir kitaptır. Eş-Şâfiî, seksen cüzdür. Muhtasar-ı Sünne, Tefsîr-ül-Kur’ân gibi kitapları da vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 119

2) Târih-i Bağdâd cild-10, sh. 459

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 45

4) El-A'lâm cild-4, sh. 15

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 244

ABDULLAH BİN ADÎY

Hadîs ve fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Adiy bin Abdullah bin Muhammed İbn-i Mübârek el-Cürcânî olup, künyesi, Ebû Ahmed'dir. 277 (m. 890) senesinde Zilkâ'de ayının başlarında doğdu. Kendi şehrinde İbn-i Kattân, hadîs âlimleri arasında ise İbn-i Adîy ismiyle meşhûr oldu. İlim öğrenmek ve hadîs-i şerîf toplamak için İskenderiye ile Semerkand arasında bir çok şehri dolaşmıştır. 365 (m. 976) târihinde Cemâzil-âhır ayının başlarında Cürcan'da vefât etti. İbn-i Adîy, Abdurrahmân bin Kâsım er-Revvâs, Ebû Ukayl Enes bin es-Selm, Ebû Huleyfe el-Cemhî, Hasen bin Süfyân, Behlül bin İshâk el-Enbârî, Ebû Abdurrahmân en-Nesâî, Muhammed bin Yahyâ el-Mervezî, Ebû Ya'lâ el-Musûlî, Abdân el-Ahvâz, Ebû Arûbe ve daha birçok âlimden ilim tahsil etmiş, hadîs-i şerîf öğrenmiştir. Kendisinden de Ebû Abbâs bin Ukde, Ebû Sa'îd el-Maliyenî, Hasen bin Râmîn, Hamza bin Yûsuf es-Sehmî ve daha bir çok âlim ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır.

İbn-i Adîy; hadîs ilminde sika (güvenilir, sağlam) bir râvi, fıkıh ilminde yüksek bir âlim, haramlardan son derece kaçan, dünyâya ehemmiyet vermeyip, mübahların çoğunu terk etmiş bir âbid (çok ibâdet eden), herkes tarafından sevilen ve sayılan bir zât idi.

297 (m. 909) yıllarında ilim öğrenmek için Şam'a, daha sonra Mısır ve başka yerlere gitti. İlim öğrenmekteki gayreti pek ziyâde olup, her türlü zorluklara göğüs gererdi. Hiçbir şey onun bu azmini kıramadı. Uzun yıllar hiç yatak yüzü görmedi. Verdiği hükümler ve beyanları, kendinden evvel ve sonra gelen âlimlerin hepsinin ilmine ve hükümlerine uygun idi. Kâdılar ve âlimler onun hükümlerini aynen kabûl edip onun bildirdiğiyle hükmettiler. İyilik ve hayır arayanlar onun sözlerine ve kitaplarına uyup, onlarla amel ettiler.

Hâkim bin Asâkir de onun kendisine müracaat edilen güvenilir bir râvi olduğunu bildirmiş, Hamza es-Sehmî ise, "O hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle ezbere bilen) i'timâd edilir bir âlim, sağlam bir râvidir. Zamanında onun gibisini görmedim" demiştir.

Hamza es-Sehmî şöyle anlatmıştı: Dâre Kutnî'ye zâif hadîsleri bildiren kitap sordum. O, "Sende İbn-i Adîy'in kitabı var mı?" dedi. Ben de "Evet" dedim. Bana: "O, sana yetecek kadar bilgi verecek mükemmellikte bir kitaptır" dedi.

Halîlî buyuruyor ki: "İbn-i Adîy, hafıza ve heybet yönünden, benzeri bulunmayan, bir zâttı. Abdullah bin Muhammed'e, İbn-i Adîy'in mi, yoksa İbn-i Kânî'nin mi hafızasının daha kuvvetli olduğunu sordum. O da: "Elbetteki İbn-i Adîy'in hafızası daha kuvvetlidir" diye cevap verdi.

Ahmed bin Müslim'in de: "Başkaları okuduktan bir şeyi ezberlemeye çalışırlarken, o çoktan onu ezberlerdi" dediğini işittim.

Onun bildirdiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz şöyle buyuruyorlar "Her kılın altında bir cünüplük vardır. (Ya'nî, kıl bulunan bedenin bütün görünen kısmı, cünüplük mahallidir.) O halde, vücuttaki bütün kılların altını yıkayınız. Vücudu kir ve benzeri şeylerden temizleyiniz." (Vücutta yapışık bulunan bir şey, suyun geçmesine mâni olursa, cünüplük gitmez.)

El-kâmil fî ma'rifet-id-Duâfâ adlı bir eseri vardır. Bu eserin ismi ma'nâsına, lafzı muhtevâsına uygundur. Bu kitapta meşhûr âlimlerin hayatları ve bilinmeyen, garip hâllerinden bahsedilir. Ayrıca "Muhtasar-ı Müzenî" kitabına ilâveler yaparak "el-İntisâr" ismini vermiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 82

2) Şezerât-üz-zeheb cild-1, sh. 51

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 315

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 940

5) El-A'lâm cild-4, sh. 103

ABDULLAH BİN AHMED ABDÂN AHVÂZÎ

Hadîs âlimi. Yüzbin hadîs-i şerîfi ezberden bilirdi. Herkesin, bilmediklerini sormak için ziyâretine geldikleri bir âlimdi. Künyesi, Ebû Muhammed olup, asıl ismi Abdullah bin Ahmed bin Mûsâ bin Ziyâd'dır. Ahvâzî ve Civâlîkî nisbetleri verildi. Abdân lakabıyla meşhûr oldu. Civâlîk'de doğdu ve 306 (m. 919) senesinin sonlarında vefât etti.

Küçük, yaşta ilim tahsiline başlayan Abdân el-Ahvâzî; Ebû Kâmil Cidarî, Muhammed bin Bekkâr bin Reyyân, Sehl bin Osman Askerî, Hişâm bin Ammâr, Halîfe bin Hayyât, İbn-i Ebî Şeybe ve onların devrinde yaşayan âlimlerden ders aldı. Hadîs-i şerîf öğrenmek için, birçok şehri dolaştı. Pekçok hadîs âliminden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Basralı muhaddislerden olan Eyyûb'den hadîs almak için oraya onsekiz defa gitti.

İmâm-ı Zehebî'nin hadîs ilminde "sadûk" olduğunu bildirdiği Abdân el-Ahvâzî, dünyâ malına ehemmiyet vermez, Allahü teâlâ için çalışır, O'nun dînine hizmet için yaşardı.

Ömrünü, ilim tahsil edip öğrendiklerini insanlara öğretmek ve ibâdet etmekle geçiren Ebû Muhammed Abdân el-Ahvâzî'den İbn-i Kani', Hamza Ken'ânî, Ebû Kâsım Taberî, Ebû Bekr İsmâilî, Ebû Amr bin Hamdân, Ebû Bekr bin Mukrî ve daha pekçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebû Ali Nişâbûrî "Ben hadîs ilminde dört imâm gördüm. Bunlardan üçü; İbrâhîm bin Ebî Tâlib, Abdân el-Ahvâzî, Ebû Abdurrahmân Nesâî'dir. Bunlardan Abdan, yüzbin hadîs-i şerîf ezberlemişti" diyerek, onun ilminin üstünlüğünü anlatmaktadır.

Birçok eser yazmış olmakla beraber bu büyük zâtın bilinen tek eseri, hadîsle ilgili "el-Fevâid" adlı kitabıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 688

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 32

3) El-A'lâm cild-4, sh. 65

ABDULLAH BİN HÂZIR

Evliyânın büyüklerinden ve hadîs âlimi. İsmi, Abdullah bin Hâzır bin Sabbah olup, lakabı Abdüs'dur. Evliyâullahdan Yûsuf bin Hüseyn'in dayısı ve Zünnûn-i Mısrî'nin arkadaşıdır. Onunla uzun zaman sohbet etmiştir. İran'ın Rey şehrinde doğmuş ve orada vefât etmiştir. Doğum ve vefât târihleri belli değildir. Hicrî dördüncü asırda vefât etmiştir. Tasavvufta büyük derecelere kavuşmuş, pek çok velî yetiştirmiştir. Şeyh Abdullah-ı Ensârî ve Abdurrahmân Câmi' (k.sirruhümâ) gibi zâtlar tarafından, Zünnûn-i Mısrî'den (radıyallahü anh) daha büyük bir velî olduğu bildirilmiştir.

Abdullah bin Hâzır (radıyallahü anh) hadîs ilminde büyük âlim olup, Muhammed bin Abdullah el-Ensârî, Şaz bin Feyyaz, Kabisa bin Utbe el-Kûfî, İbrâhîm bin Mûsâ, el-Ferrâ', er-Râzî ve pek çok âlimden hadîs öğrenmiştir.

Abdullah bin Muhammed bin Naciye, Muhammed bin Yûsuf bin Bişr el-Hirevî, Ebû Bekr eş-Şâfiî ve başka âlimler de Abdullah bin Hâzır'dan (radıyallahü anh) hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Yûsuf bin Hüseyn şöyle anlatır: "Mısır'a Zünnûn-i Mısrî'nin yanına gittikten sonra, Rey şehrine dönmek için yola çıktım. Bağdâd şehrine vardım. Dayım Abdullah bin Hâzır orada idi. Hacca gidecekmiş, yanına gittim. "Nereden geldin?" buyurdu. Dedim ki: "Mısır'dan gelip, Rey'e gidiyorum. Bana bir nasîhat etmenizi isterim." Buyurdu ki: "Kabûl etmezsin" "Ederim." dedim. O yine, "Kabûl etmezsin" buyurdu. Ben "Belki kabûl ederim" dedim. Yine o: "Biliyorum kabûl etmezsin" buyurdu. "İhtimâl ki kabûl ederim" dedim. Buyurdu ki: "Gece olduğunda git. Zünnûn-i Mısrî'den (radıyallahü anh) ne yazmış isen, hepsini Dicleye bırak." Dedim ki: "Bir düşüneyim." O gece endişeden dolayı katiyyen uyuyamadım. Gönlüm ona bir türlü râzı olmadı. Ertesi gün ona giderek: "Gönlüm bu işe râzı olmadı" dedim. Buyurdu ki: "Zâten ben sana kabûl etmiyeceğini söylemiştim." Dedim ki: "Bir şey daha söyler misiniz?" Buyurdu ki: "Onu da kabûl etmezsin." Dedim ki: "Kabûl ederim." Buyurdu ki: "Rey şehrine gittiğinde, ben Zünnûn-i Mısrî'yi gördüm deme." Bu sözü uzun bir müddet düşündüm. Bu söz bana evvelki sözlerinden daha zor geldi.

Tekrar ona gittim. Dedim ki: “Bu dediğiniz, iş zordur.” Buyurdu ki: “Sana, senin için gayet lüzumlu olan birşey söyleyeceğim.” “Buyurun söyleyin” dedim. Buyurdu ki: “Şimdi evine gittiğin zaman, insanları kendine da’vet etme. Allahü teâlâya da’vet ederken öyle yaşa ki, Allahü teâlâdan bir an gâfil olup, onu unutmayasın.” (Abdullah bin Hâzır’ın (radıyallahü anh) bu sözleri yanlış anlaşılıp, Zünnûn-i Mısrî’yi beğenmiyor sanmamalıdır. Onun maksadı: Zünnûn-i Mısrî (kuddise sirruh) tevhîd deryasına dalmış, garîb hâlleri ve halkın anlayamıyacağı tasavvufî sözleri olan bir velî olduğundan, halkın, bir Allah (Celle Celaluhu) dostuna düşman olmamaları içindir.) Abdullah bin Hâzır’ın (radıyallahü anh) bu sözünü, Şeyh-ül-İslâm Abdullah-ı Ensârî şu sözle izah buyurdu: Allahü teâlâ Musa’ya (aleyhisselâm): “Ey Mûsâ! Dilin her zaman beni zikretsin. Bulunduğun her yerde benimle ol” buyurdu. Bu iki büyük velî bu söz ve izâhlarıyla, her an Allahü teâlâyı hatırlayıp, onu bir an unutmamağı tavsiye buyurmuşlardır ki, dostluğa ve kulluğa yakışan şey de budur.

Abdullah bin Hâzır (radıyallahü anh), Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) tarikıyla rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Sizden biriniz kendi nefsi için sevdiğini mü’min kardeşi içinde sevmedikçe, îmânı kâmil olmaz” buyurdu. Abdullah bin Hâzır, Şaz bin Feyyaz, Amr bin İbrâhîm, Katâde, Sa’îd bin Müseyyib, Abdullah bin Amr’dan rivâyet etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm). “Allahü teâlâ, kocasına teşekkür etmeyen (ona nankörlük eden) ve onunla yetinmeyen, iktifa etmeyen kadına nazar etmez” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 187

2) Târih-i Bağdâd cild-9, sh. 448

3) Nefehât-ül-üns (Osmanlıca) sh. 151

ABDULLAH BİN MENÂZİL

Nişâbûr’da yetişen âlimlerin en büyüklerinden. İsmi Abdullah bin Muhammed bin Menâzil olup, künyesi Ebû Muhammed’dir. Hamdûn-i Kassâr’ın talebesi olup, zâhir ve bâtın ilimlerinde âlim, tasavvuf hâllerine vâkıf, çok yüksek bir zât idi. Kerâmetler ve faziletler sahibi idi. Hadîs ilminde de âlim olup, çok hadîs-i şerîf dinlemiş ve yazmıştır. 329 (m. 940)’da Nişâbûr’da vefât etti. Kabri Enbâr şehîdliğindedir.

Şöyle anlatılır: Ahmed bin Hamîdî Esved, Abdullah bin Menâzil’e gelerek; “Rü’yâmda gelecek seneye kadar öleceğini gördüm, dünyâyı terk etmeye hazırlansan iyi olur” dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Menâzil buyurdu ki: “Bize uzun bir süreden bahsettin. Gelecek seneye kadar yaşamaya elimde delîlim var mı? Ebû Ali Sakafî’den işittiğim şu beyitle yakınlık ve rahat bulmaktayım:

“Ey sevgiliden uzun süre,
Kaldım uzak diye,
Aşkından şikâyet eden,
Sabret, yarın belki,
Kavuşursun sevgiline.”

Ebû Ali Dekkâk şöyle anlatır: “Birgün Ebû Ali Sakafî konuşurken Abdullah bin Menâzil, ona: “Ölüme hazır ol, çünkü bundan kurtulmanın çâresi yoktur” dedi. Bunun üzerine Ebû Ali Sakafî on’a: “Ey Abdullah! Sen de ölüme hazır ol, şüphesiz öleceksin” deyince, Abdullah bin Menâzil kolunu yastık şeklinde uzatarak başını koluna koydu ve: “İşte öldüm” dedi ve derhal rûhunu teslim etti. Bu durum karşısında Ebû Sakafî söyleyecek bir söz bulamadı. Çünkü Abdullah bin Menâzil’e fiilen mukâbele etmek imkânına sahip değildi. Ebû Ali Sakafî’yi dünyâya bağlayan bir takım sebepler vardı. Abdullah bin Menâzil’in ise Allahü teâlâdan başka meşgûliyeti yoktu. Dünyâ ile alâkasını kesmişti.

Ebû Bekr bin Eşkir şöyle anlatır: “Hasen bin Haddâd bir gün Abdullah bin Menâzil’in yanına gitmişti. İbn-i Menâzil ona nereden geldiğini sordu. Hasen bin Haddâd da “Ebü’l-Kâsım Müzekkir’in meclisinden geliyorum” dedi. Bunun üzerine İbn-i Menâzil, “Ebü’l-Kâsım Müzekkir ne hakkında anlatıyor?” diye sorunca, İbn-i Haddâd “Haya konusunu” dedi. Bunun üzerine İbn-i Menâzil “Allahü teâlâ’dan utanmayan bir kimsenin, hayadan bahs etmesi ne kadar şaşılacak bir şeydir” buyurdu.

Abdullah bin Menâzil, Hamdûn bin Ahmed’e: “Bana bir tavsiyede bulun” deyince, Hamdûn bin Ahmed de; “Gücün yettiği müddetçe dünyalık bir şeye kızmamaya gayret et” buyurdu.

Abdullah bin Menâzil buyurdu ki: “İnsanlar senin sû-i zannından, sen de nefsinin vesvese ve havasından kurtulduğun vakit, senin için vakitlerin en fazîletlisidir.”

“İnsanlar edebe, ilimden çok daha fazla muhtaçtır.”

“Hayadan bahseden, ama kendisi Allahü teâlâdan haya etmeyen kimseye ne kadar şaşılır.”

“İhtiyâcı olmayan bir şeyi kendisine lâzım kılan, ihtiyâcı olan bir şeyi zayi etmek durumunda kalır.”

“Allahü teâlâ çeşitli ibâdetleri bildirdi. Sabrı, sıdkı, namazı, orucu ve seher vakitleri istiğfar etmeği buyurdu. İstiğfarı en sonra söyledi. Böylece kula, bütün ibâdetlerini, iyiliklerini kusurlu görüp, hepsine af ve mağfirelt dilemesi lâzım oldu.”

“Çalışıp da tevekkül etmek, bir yere çekilip ibâdet yapmaktan hayırlıdır.”

“Kendisinden ilim öğrendiği zâtta, ayıb ve kusur arayan, o zâtın ilminden, feyiz ve bereketinden istifâde edemez.”

“Tevekkül sahibi kimse, herşeyden yüz çevirip Allahü teâlâya dönen kimsedir.”

“Farzlardan birini eda etmeyen, sünneti yapmama belâsına yakalanabilir. Sünneti terk edenin ise bid’ate düşmesi muhakkaktır.”

“Sâhib olduğun vakitlerin en faziletlisi; nefsinin istek ve arzularından kurtulduğun ve halk için sû-i zanda bulunmadığın vakittir.”

“Nefsi için bir hizmetçi istemediği müddet zarfında kul, kuldur. Kendisi için bir hizmetçi istedimi, yüksek derecesinden düşmüş ve; kulluğun âdabını terk etmiş olur. Çünkü başkasının kendisine hizmet etmesini istiyecek kadar nefsini büyük görmüştür.”

“Eğer bir kul, bütün ömrü boyunca bir an riyasız ve nifaksız kalırsa, o bir ânın bereketini tâ ömrünün sonuna kadar duyar.”

“Ârif kimse, Allahü teâlâdan gelen hiç bir şeyi acâib karşılamaz.”

1) Tezkiret-ül-evliyâ cild-1, sh. 90

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 330

3) Nefehât-ül-üns sh. 254

4) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 336

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 161

6) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 107

7) Kevâkib-üd-düriyye cild-2, sh. 54

8) Fâideli Bilgiler sh. 167

ABDULLAH BİN MUHAMMED

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup, adı Abdullah bin Muhammed bin Ca’fer İbni Hibbân’dır. 274 (m. 887) senesinde doğdu. On yaşından itibâren hadîs-i şerîf dinlemeye ve ilim öğrenmeye başladı. Ebü’ş-Şeyh diye tanınan Abdullah bin Muhammed, 369 (m. 973) yılında vefât etti.

Ebü’ş-Şeyh, başta babası olmak üzere, Mahmûd bin Ferec, İbrâhîm bin Sa’dan, Muhammed bin Abdullah, Muhammed bin Esed el-Medînî, Ahmed bin Muhammed, Ebû Bekr İbni Ebî Âsım, İshâk bin İsmail er-Remlî, Ebû Halîfe el-Cumehî, Ahmed bin Hasen es-Sûfî, Ebû Ya’lâ el-Mevsılî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir.

Kendisinden ise, Ebû Bekr Ahmed bin Abdurrahmân eş-Şirâzî, Ebû Bekr bin Merdûye, Ebû Sa’d el-Mâlinî, Ebû Nuaym, Muhammed bin Ali, Süfyân bin Hasen, Muhammed bin Abdürrezzâk, Fadl bin Muhammed el-Kasânî, Ebû Tâhir bin Abdürrahîm el-Kâtib ve daha birçok âlim hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir. Derin ilim sâhibi, hıfzı çok, sâlih, hayırlı ve kanaatkar bir zât olan Ebü’ş-Şeyh hakkında; İbn-i Merdûye: “O sika (güvenilir) ve emîn, tefsîr ile ahkâm ve diğer dallarda da kitap yazmış bir âlimdir” dedi. Ebû Bekr el-Hatîb: “O, hafız bir kişidir. O, ba’zı âlimlerden rivâyette bulunmuştur” demiştir. Ebû Nuaym ise: “O, sika bir âlimdir. Ahkâm ve tefsîre dâir kitaplar yazdı. Evliyâdan istifâde etti” dedi.

Ebü'ş-Şeyh'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Allahü teâlâ, yarısı kardan ve yarısı ateşten olan bir melek yaratmıştır. Bu melek "Allahım! Kar ile ateşi birleştirdiğin gibi, sâlih kullarının kalblerini de birleştir" diye duâ eder."

"Et, "dünyâ ve âhıretin en üstün yemeğidir. O, kulağın işitmesini arttırır. Eğer Rabbimden her gün bana et yemeği nasîb etmesini istesem, nasîb ederdi."

"Rabbimin katında on ismim vardır. Ben Muhammed'im, Ahmed'im, Mahî'yim; Allahü teâlâ benimle küfrü mahvedecektir. Ben Akîb'im, benden sonra Peygamber yoktur. Ben Hâşir'im, Allahü teâlâ, kullarını beni müteakip haşredecektir. Ben rahmet Resûlüyüm, ben tövbe Resûlüyüm, ben Melâhim Resûlüyüm, ben Mukaftayım. Herkes bana uyar. Ben Kussem'im, ya'nî olgun ve bütün iyilikleri kendinde toplıyan bir kimseyim."

"İlim; mü'minin en samîmi dostu, hilm (yumuşaklık, güzel huy) veziri, akıl; ona doğruyu gösteren delîli, amel; fayda ve koruyucusu, rıfk; annesi, mülâyemet; kardeşi, sabır ise ordu kumandanıdır."

"Bu dünyâ, baştan sonuna kadar yırtılıp da sonunda bir iplik ile tutan elbiseye benzer ki, o da nerede ise kopmak üzeredir."

"Allahü teâlânın yarattığı hiçbirşey yoktur ki, ona galip geleni yaratmış olmasın. Rahmetini de gazâbına galip kılmıştır."

"En akıllınız, Allahü teâlâdan en çok korkanınız, emir ve yasaklarına en güzel şekilde riâyet edeninizdir."

"Üç çeşit komşu vardır. Bunlardan birinin bir hakkı, diğerinin iki hakkı ve üçüncüsünün de üç hakkı vardır. Üç hakkı olan komşu, müslüman ve akraba olan komşudur. Bunun, komşuluk, İslâmiyet ve akrabalık olmak üzere üç hakkı vardır. Müslüman olan komşunun da, komşuluk ve İslâmiyet hakkı olmak üzere iki hakkı vardır. Müslüman olmayan komşunun ise, yalnız komşuluk hakkı vardır."

"Dilencilikten korunmak, aile efradına bolluk göstermek ve etrâfındakilere yardımda bulunmak gayesiyle, helâlinden ve meşrû şekilde dünyalık talep eden kimse, yüzü ayın ondördü gibi parlak olduğu halde Allahü teâlâya kavuşur."

Ebü'ş-Şeyh birçok kitap yazmıştır. Bunlardan ba'zıları şunlardır: Kitâb-ül-emsâl, Kitâb-üs-sevab, Kitâb-ül-azame.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 945

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 68

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 114

4) En-Nücûm-üz-zâhire cild-4, sh. 136

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 447

6) Keşf-üz-zünûn sh. 1406

ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-BEGÂVÎ

Hadîs âlimlerinin büyüklerinden, İslâm âleminin direklerinden. Adı, Abdullah bin Muhammed bin Abdülazîz bin Merzebân el-Begâvî olup, künyesi, Ebü'l-Kâsım'dır. Aslen Bağdadlıdır. 214 (m. 829) yılında Ramazan ayında, Pazartesi günü doğdu. Pekçok âlimden ilim öğrenip büyük âlim oldu. Uzun seneler yaşadı. İlmi her yere yayıldı. Yüzüç yaşında 317 (m. 929) yılında fıtr bayramı gecesi vefât etti.

Ebû Bekr Begâvî; Ali bin Ca'd, Halef bin Hişâm el-Bezzâr, Muhammed bin Abdülvehhâb el-Hârisî, Ebü'l-Ahves Muhammed bin Hayyân, Ubeydullah bin Muhammed, Ebû Nasr Temmâr, Dâvûd bin Ömer, Yahyâ bin Abdülhumeyd, Ahmed bin Hanbel, Ali bin Medînî, Hâcib bin Velîd, Muhammed bin Ca'fer el-Verkânî, Bişr bin Velîd el-Kâdî, Muhammed bin Hassan, Muhriz bin Avn ve üçyüzden ziyâde âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiştir.

Yahyâ bin Muhammed bin Sa'îd, Ali bin İshâk Abdülbâkî bin Kânî', Hubey bin Hasen el-Kazzâz, Muhammed bin Muzaffer, Ebû Bekr bin Şâzân, Dâre Kutnî, İbn-i Şahin ve sayılamıyacak kadar çok âlim de Ebû Kâsım Begâvî'den hadîs öğrenmişlerdir.

Ebû Kâsım Begâvî, hadîs ilminde hafızlık derecesine ulaşmış olup, yüzbin adîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere okurdu.

Çok hadîs rivâyet eden âlimlerden (muksirûn) olup, sika (sağlam, güvenilir), ilminde ve amelinde makbûl bir zât idi. Daha oniki yaşında iken, hadîs yazmaya başladı.

Buyurdu ki: “Büyük hadîs âlimi Ebû Ubeydî’yi ve vefâtını gördüm. İlk hadîs-i şerîfi 225 yılında ondan yazdım. Amcamla, Âsım bin Ali’nin de ilim meclisinde bulundum.” Hâfız Ahmed bin Abdân Begâvî’yi şöyle diyorken işittim: “Çok sıkıntılı idim. Elimde Yahyâ bin Maîn’in hadîslerinin yazılı olduğu bir cüz olduğu hâlde, Dicle kenarına gittim. Bu cüze bakarken, Mûsâ bin Hârûn çıkageldi ve “Burada ne yapıyorsun?” diye sordu. Yahyâ bin Maîn’in cüzünü ezberlediğimi söyledim. Elimden cüzü aldı ve “Sen Yahyâ bin Maîn, Ahmed bin Hânbel ve Ali bin el-Medînî’nin hadîslerinin hepsini toplamak mı istiyorsun?” dedi. Bundan maksadı, “Sen bu kadar hadîs öğrendin, Yahyâ bin Maîn’in hadîslerini de ezberden karıştırabilirsin ma’nâsında idi.”

İbn-i Ebî Hatim: “Ebû Kâsım Begâvî, sahîh hadîs rivâyet eden kimseler arasındadır” buyurmuş, Dâre Kutnî ise “Begâvî, hadîs-i şerîf husûsunda konuştuğu zaman, onun sözü çınar ağacına çakılmış çivi gibi sağlamdır” demiştir. İbn-i Adîy: “Begâvî, hadîs ilmini bilen bir zâttır. Dedesi, amcası ve başka âlimlerin önünde hadîs-i şerîf yazardı” demiştir. Hatîb-i Bağdadî de onun sika (sağlam, güvenilir) olduğunu söylemiştir. Sülemî, Dâre Kütnî’ye Begâvî’den sorunca Sülemî: “Sikadır. Dağ gibi sağlam ve âlimdir” demiştir. Ebû Ya’la el-Halîlî ise, onun uzun seneler yaşayıp, pekçok âlimden ilim öğrenmiş ve âlimlerin yanında da büyük kıymeti olan bir zât olduğunu söylemiştir. Âlim ve ârif bir zât olan Ebû Kâsım Begâvî’nin hadîs ilmindeki gayreti ve hizmeti pek büyüktü. Buyurdu ki: “Binden ziyâde âlimden ilim öğrendim ve hadîs-i şerîf yazdım.” Muhammed bin Hârûn da onun sika olduğunu söyleyip, medh ve sena etti. İshâk bin İsmail et-Tâlegânî, onun hadîs rivâyet ehliyetine sahip ve sika olduğunu söyledikten sonra: “Eğer bir insan için fevkalâde sika olduğunu söylemek caiz olsaydı, bu Ebû Kâsım Begâvî ve İbn-i Menî için söylenebilirdi.”

Hadîs ilminde hafızlık derecesinde olan İmâm-ı Nâfi’ ve İbn-i Ömer (radıyallahü anh) yoluyla rivâyet etti: “Üç kişi bir arada bulunduğu zaman, üçüncüyü bırakıp ikisinin bir arada gizli konuşmasını, Peygamberimiz (aleyhisselâm) men etti.”

Yine rivâyet etti ki: “Peygamberimiz (aleyhisselâm), bir adamın elinde altın yüzük gördü. Elinden yüzüğü çıkarıncaya kadar onu ikaz etti.”

Ebû Kâsım Begâvî’nin (radıyallahü anh) yazmış olduğu, Müsned hadîs kitabı ve Mu’cem-üs-Sahâbe adlı iki eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-10, sh. 111

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 737

3) Mîzân-ül-i’tidâl cild-2, sh. 492

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 275

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 126

ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-BUHÂRÎ

Şafiî mezhebinde meşhûr fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Muhammed el-Buhârî, eş-Şâfiî’dir. Bağdâd’da yaşamıştır. 398 (m. 1007) senesinde vefât etti. Fıkıh ilminde zamanının en meşhûr âlimi idi. Fıkıh ilmini Ebû Ali bin Ebî Hüreyre ve Ebû İshâk el-Mervezî’den öğrendi. Kendisinden ise Kâdı Ebû Tayyib Mâverdî ve pek çok kimse fıkıh ilmini öğrendi.

Abdullah bin Muhammed, fıkıh ilminden başka nahiv ve edebiyatta üstün derecede idi. Fasîh ve belîğ konuşan, hoş sohbet bir âlim idi. Ayrıca şâir olup, şiirleri meşhûrdur.

Şiirlerinden ba’zı beyitler şunlardır: “Şaşıyorum kendini beğenene, Dün bir nutfe iken bugün hâli ne! Yarın bu güzellik bir son bulacak, Kabrinde kokuşup bir leş olacak. Öyle gurûrlanıp nasıl yaşıyor, iki gün arası pislik taşıyor..”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 318

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 152

3) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 139

ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-FAKÎH

Şafiî mezhebi âlimlerinden. Hadîs ve fıkıh âlimlerinin meşhûrlarındandır. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Ziyâd bin Vâsil bin Meymûn en-Nişâbûrî'dir. Künyesi, Ebû Bekr'dir. 238 (m. 852) senesinde Nişâbûr'da doğdu. "İbn-i Ziyâd" adıyla meşhûr oldu. Nişâbûr âlimlerindendir. Buradan Irak, Şam, Mısır şehirlerine giderek ilim tahsil etti. Son olarak Bağdâd'a yerleşti. Müzenî'nin "Muhtasar" kitabına zeyl, ilâve yazmıştır. 324 (m. 936) senesinde Rabî'ul-evvel ayında vefât etti. Kûfe'ye yakın bir yere defn edildi.

Irak âlimlerinin meşhûrlarından olan Abdullah bin Muhammed; Muhammed bin Yahyâ ez-Zühlî, Ahmed bin Yûsuf es-Sülemî, Ahmed bin Ezher, Ahmed bin Hafs bin Abdullah en-Nişâbûreyn, Abdullah bin Hâşim-i Tûsî, Muhammed bin Hüseyn bin Eşkâk, Hasen bin Muhammed, Muhammed-ez-Za'ferânî, Ahmed bin Mensûr er-Ramâdî ve daha başka Şamlı, Mısırlı, Bağdâdlı pek çok âlimden ilim aldı, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, Da'lec bin Ahmed, Ebû Ömer bin Hayve, Muhammed bin Muzaffer, Dâre Kutnî, İbn-i Şâhîn, Ömer bin İbrâhîm el-Kattân, Yûsuf el-Kavvâs, Ebû Tâhir el-Muhallîs ve daha pek çok âlim ilim aldılar, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Abdullah bin Muhammed, zamanının en meşhûr Şafiî âlimi idi. Hadîs ilminde güvenilir, rivâyetleri sağlam, fıkıh ilminde derin bilgisi olan, hafızası ve müzâkeresi kuvvetli, çok ibâdet eden bir âlimdir. Geceleri hiç uyumaz, ibâdet ederdi. Kırk sene yatsının abdestiyle sabah namazını kıldı. Yemeği çok az yerdi. Dâre Kutnî şöyle anlattır: "Âlimlerimiz arasında, hadîs-i şerîf metinlerini ve senedlerini ondan daha iyi bilen birisini görmedim. O, fıkıh ilmini en iyi bilendi. Müzenî ve Rebî'den ders aldı. Hadîs-i şerîf metnine sonradan yapılan ilâveleri iyi bilen birisi idi. Hadîs-i şerîf okumaya oturduğu zaman ona "Bize hadîs-i şerîf rivâyet edin!" dediler. Abdullah bin Muhammed "Peki öyleyse siz sorunuz!" dedi. Hadîs-i şerîfler soruldu, O da cevaplandırdı ve yazdırdı.

Hâkim şöyle anlatır: "Abdullah bin Muhammed, zamanının fıkıh mes'elelerinde ve Sahabenin değişik ictihâdlarında çözüm yolu bulan Irak'ın en meşhûr Şafiî âlimi idi."

İbn-i Huzeym, ilim meclisinde: "Onun benzeri birisini görmedim" diye bildirdi. Dâre Kutnî anlatıyor: "Birgün Bağdâd'da bir ilim meclisinde, Ebû Bekr bin Ce'ânî, Ebû Tâlib el-Hâfız ve daha başkaları sohbet ediyordu. Büyük bir fıkıh âlimi geldi. Oradakilere: "Yeryüzünün her tarafı benim ümmetim için mescid, onun toprağı da bizim için temizleyici kılındı" hadîs-i şerîfini kim rivâyet etti? dedi. Orada bulunanlar da, filân filân kimseler rivâyet ettiler diyerek, teker teker isimlerini söylediler. Bu zât: "Şu şu lâfzı soruyorum" dedi. Oradakilerden hiç birisi cevap veremeyip, "Bu sorunuzu Ebû Bekr en-Nişâbûrî'den başkası bilemez" dediler. Gidip ona sordular. O da, o anda ezberinden "Şu şu kimsedir ve Sahîh-i Müslim'de bu kısımları vardır" dedi.

Yûsuf bin Amr bin Mesrûr, kendisinin şöyle dediğini bildirdi: "Siz, kırk sene ayakta duran, uyumayan, beş buğday tanesiyle yetinen, yatsının abdestiyle diğer günün namazını kılan birisini bilir misiniz? işte ben, o kimseyim!"

Kendisi şöyle anlatıyor: "Hazreti Ömer şöyle bildirdi: Ali (radıyallahü anh) en iyi hüküm verenimiz, Ubey bin Ka'b da en iyi Kur'ân-ı kerîm okuyanımızdır."

Onun rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerde Peygamber efendimiz şöyle buyuruyorlar: "Kadın, amcası ve dayısına nikahlanmasın!"

"Biz insanlar üzerine üç şey ile üstün kılındık: 1. Saflarımız meleklerin safları gibi yapıldı. 2. Yeryüzünün her tarafı, bizim için mescid kılındı. 3. Su bulamadığımız zaman, toprak da bize temizleyici bir vâsıta oldu."

Eserlerinden ikisi şunlardır:

1. Ziyâdâtü kitâb-il Müzenî,

2. Kitâb-ür-ribâ.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 119

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 302

3) Keşf-üz-zünûn sh. 1636

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 819

5) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 120

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 445

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 310

ABDULLAH BİN MUHAMMED MÜRTEİŞ

Irak âlimlerinin en büyüklerinden ve imamlarından. İsmi, Abdullah bin Muhammed Mürteiş en-Nişâbûrî olup, künyesi, Ebû Muhammed'dir. Mürteiş diye tanınır. Aslen Nişâbûr'un Hîre nâmıyle meşhûr mahallesinden olup Bağdâd'da yerleşti. Şunûziyye mescidinde ikâmet ederdi. 328 (m. 939)'da orada vefât etti.

Ebû Hafs-ı Haddâd'ın talebelerindendir. Ayrıca Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Osman el-Haddâd ve başka büyük zâtlarla görüşüp sohbet etti. Kısa zamanda yetişip Irak'da zamanının bir tanesi oldu. Dünyâya düşkün olmaması, haram ve şüphelilerden çok sakınması onun bariz vasıflarıydı. Büyükler yoluna girip, bu yolda ilerlemesine sebeb olan hâdiseyi kendisi şöyle anlatır: "Babam, bulunduğumuz yerin eşrafından, ileri gelenlerinden idi. Birgün evimizin önünde otururken yanıma bir genç geldi. Sırtında hırka, başında eski bir külah vardı. Fasîh (açık) bir lisân ile benden bir şey istedi. Ben "Sapasağlam bir genç olsun da, utanmadan dilencilik yapsın, olacak şey değil" diye düşündüm ve kendisine hiç cevap vermedim. Bana sertçe "Kalbine gelen şeyden, Allahü teâlâya sığınırım" dedi. Bunu duyunca çok korktum ve kendimden geçerek yere düştüm. Evimizde bulunan hizmetçilerden birisi benim bu hâlimi görüp yanıma gelmiş. Kendime geldiğimde, başımı dizine koyup, beni ayıltmaya çalışıyordu. Herkes etrâfıma toplanmıştı. O gencin gitmiş olduğunu öğrendim. Çok üzüldüm ve yaptığıma çok pişman oldum. O gün böyle geçti. Gece olunca bu dert ve elem ile uyudum. Rü'yâmda Hazreti Ali'yi gördüm. O genç de yanında idi. Bana "Keşki öyle düşünmeseydin ve buna bir şeyler verseydin. Allah rızâsı için hiç bir şey vermeyeni Allahü teâlâ sevmez" buyurdu. Sabah olunca kendime âit ne varsa, hepsini, Allah rızâsı için ihtiyâcı olanlara dağıtıp, sefere çıktım. Bağdâd'a gelip ilim öğrenmeye başladım. Onbeş sene sonra babamın vefât ettiğini haber alıp, Nişâbûr'a geldim. Babamdan bana çok büyük servet kalmıştı. Onu da Allah rızâsı için dağıtıp Bağdâd'a döndüm. O gencin, o bakışı hâlâ gözümün önünde. Devamlı üzülüp, pişman oluyorum." Vefât edinceye kadar da bu üzüntünün böyle devam ettiği bildirildi.

Ebû Hafs-ı Haddâd (radıyallahü anh), talebesi Muhammed Mürteiş'e (radıyallahü anh) seyahat etmesini söylemişti. O da, hocasının bu arzusuna uygun olarak, ilim öğrenmek için her sene yüzlerce kilometre yol yürür, uğradığı bir şehirde on günden fazla kalmazdı. Bir gün Rakka'ya geldi. İbrâhim-i Kassâr, kendisine bir tabakta üzüm ve ekmek gönderdi. Verilen hediyelere karşı, hediye ile cevap verdiği için kaftanını sattı, İbrâhîm-i Kassâr'a ba'zı hediyeler alıp gönderdi.

Sâlihlerden bir zât şöyle anlatıyor: Bağdâd'da bulunuyordum Hacca gitmek arzusunda idim. "Muhammed Mürteiş bana bir aba ve onbeş gümüş hediye etse, abayı giyerim, gümüşlerle de kova, ip ve nalın alırım. Yolda sıkıntı çekmem" diye düşündüm. O anda kapı çalındı. Açtım. Ebû Muhammed Mürteiş (radıyallahü anh) elinde bir aba ile karşımda duruyordu. Bana, abayı ve onbeş gümüş verip, "Bunları al!" buyurdu. Ben almak istemedim. "Al ve beni üzme. Bunlar senin istemiş olduğun şeylerdir" buyurdu.

Ebû Muhammed Mürteiş'e (radıyallahü anh) sordular: "Filân kimse su üzerinde yürüyor. Ne dersiniz?" "Allahü teâlânın yardımı ile nefsinin arzularına uymayan kimse, havada uçandan ve su üzerinde yürüyenden daha üstündür" buyurdu.

Kendisinden nasîhat istiyenlere "Size nasîhat vermeye benden daha münâsib ve benden daha hayırlı olanlara gidiniz. Böylece beni de, sizlerden çok daha hayırlı olan Rabbimle beraber bırakmış olursunuz ve ben de hep O'nunla meşgûl olurum" buyurdu.

Bir sene Ramazân-ı şerîfin son on günü câmide i'tikâfa başladı. Bir kaç gün sonra i'tikâfı bırakıp dışarı çıktı. Sebebini soranlara "Ba'zı kimselerin riya ile gösteriş ile ibâdet yaptıklarını, Kur'ân-ı kerîm okuduklarını gördüm. Onlara gelecek olan belânın içinde bulunmamak için, korkup dışarı çıktım," buyurdu.

Vefâtı yaklaşıp hastalığı artınca yanında bulunanlara, on dirhem borcu olduğunu, elbiselerini satmak sûretiyle bu borcunu ödemelerini vasıyyet etti ve buyurdu ki, “Allahü teâlâya bana şu üç şeyi nasîb etmesi için duâ etmiştim: Birincisi, hiç bir dünyalığa sahip olmayarak, fakîrlik içerisinde vefât etmem, ikincisi; Şunûziyye mescidinde vefât etmem ve üçüncüsü de vefâtım esnasında, yanımda Allahü teâlânın kendilerini sevdiği kimselerin bulunması. Elhamdülillah şu anda bunların üçü de var” buyurdu ve biraz sonra rûhunu teslim etti.

Muhammed Mürteiş (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Tasavvuf, güzel ahlâktır.”

“Kul, Allahü teâlânın sevgisini, Allahü teâlânın sevmediklerine düşman olmakla kazanır. Allahü teâlânın sevmedikleri ise, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylerin hepsidir.”

“Kalbin, Allahü teâlâdan ve O’nun dostlarından başkasına meyletmesi, o kalbin hasta olduğuna işârettir.”

“Sebeblere yapışmalı, fakat bu durum, o sebeblerin ve her şeyin yaratıcısı olan Allahü teâlâya i’timâd ve tevekkül etmeye mâni olmamalıdır.”

“Bütün işlerin neticesinin sıhhatli ve fâideli olabilmesi için iki şart vardır. Sabır ve ihlâs.”

“İrâde, nefsin arzularına muhalefet edip, onu Allahü teâlânın emirlerine yöneltmek ve kendisi için Allahü teâlânın takdîr ettiğine râzı olmaktır.

“Kul, muhabbet makamına, Allahü teâlânın dostlarını sevmek ve Allahü teâlâya düşman olanlara düşmanlık etmekle kavuşur.”

“Amellerin en üstünü; doğru amel işlemek, sünnet üzere hizmete devam etmektir.” “Kalbin Allahü teâlâdan başkasına meyletmesi, Allahü teâlânın azâbını çabuklaştırır.”

“Yaptığı amellerin, kendisini Cehennem azâbından kurtarıp, Allahü teâlânın rızâsına kavuşturacağını zanneden kimse, çok büyük hatâ etmiştir. Allahü teâlânın fadlı ve ihsânı ile kurtulabileceğini düşünen kimseyi, Allahü teâlâ rızâ makamlarının en sonuna ulaştırır. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde Yûnus sûresi 58. âyet-i kerîmesinde buyuruyor ki,**(De ki: Allahü teâlânın ihsaniyle ve rahmetiyle ancak bununla ferahlansınlar. Bu, onların toplamakta olduklarından** (dünyâ menfaatinden) daha hayırlıdır).”

“Allahü teâlâyı Rab olarak tanı. O’nu bir olarak ikrâr et ve O’na niçbir şeyi ortak koşma. Tevhîdin esâsı bu üç şeydir.”

“Allahü teâlânın, senin rızkına kefil olduğuna i’timâd et ve sana emrettiği ibâdetleri yapmaya çalış! Böyle yaparsan, evliyâdan olursun.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 355

2) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 349

3) Nefehât-ül-üns sh. 252

4) Tezkiret-ül-evliyâ cild-2, sh. 72

5) Sıfât-üs-safve cild-2, sh. 261

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 317

7) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 105

8) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 221

9) Risâle-i Kuşeyrî sh. 150

10) Fâideli Bilgiler sh. 167

ABDULLAH BİN URVE EL-HİREVÎ

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Abdullah bin Urve bin Zübeyr el-Hirevî’dir. Künyesi, Ebû Muhammed’dir. Bağdâd, Kûfe ve Basra âlimlerinden ilim tahsil etti. 311 (m. 923) senesinde vefât etti.

Hadîs ilminde hafız olan (yüzbin hadîs-i şerîfi ezberleyen) bir âlimdir. O, Ebû Sa’îd el-Eşec, Hasen bin Arefe, Muhammed bin Velîd el-Beserî ve bunlardan ders alan Bağdâdlı, Kûfeli ve Basralı birçok âlimden ilim tahsil etti. Kendisinden de,

Muhammed bin Ahmed el-Ezher, Ebû Mensûr el-Lügavî, Muhammed bin Abdullah es-Seyyâri, Ebû) Mensûr Muhammed bin Abdullah el-Hirevî ve daha pekçok âlim ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Hadîs-i şerîf hafızı olan Ebû Muhammed el-Hirevî, sika (güvenilir) ve rivâyetlerinde sağlam âlimlerdendir. Onun “Kitâb-ül-akdiyye” adındaki eseri meşhûrdur.

Abdullah-ı Hirevî, Mervân bin Hakem’in şöyle anlattığını bildiriyor: Mekke’de ve Medine’de Hazreti Osman ve Hazreti Ali ile görüştüm. Hazreti Osman, müt’a nikâhı ile evlenmekten müslümanları menediyordu. Çünkü, İslâmiyetin başlangıcında, müt’a (muvakkat) nikâhı ile evlenmek hakkında yasaklayıcı bir hüküm yoktu. Erkeğin, kadın ile belli bir zaman evli kalmak üzere, aralarında anlaştıkları, ücret karşılığındaki evliliğe Müt’a adı veriliyordu. Önceleri, Arablar arasında yaygın olan bu şekildeki bir evliliğe izin verilmişti.

İbn-i Mâce’nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte de Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Ben muvakkat (müt’a) nikâh için size izin vermiştim. Haberiniz olsun! Allahü teâlâ onu kıyâmete kadar yasak etti” buyurdu. Hazreti Ali şöyle bildiriyor: Hayber’in fethi gününde Peygamberimiz tarafından görevlendirilen bir münâdî (tellâl) şöyle bağırıyordu: “Dikkat edin! Allahü teâlâ ve O’nun Resûlü, sizi muvakkat (geçici) nikâh ile evlenmekten men ediyorlar.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 82

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 262

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 443

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 786

ABDULLAH ER-RAZÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû Muhammed olup, ismi Abdullah bin Muhammed bin Abdullah bin Abdurrahmân eş-Şa’rânî’dir. Aslen Reyli’dir. Fakat Nişâbûr’da doğmuş ve orada yetişmiştir. Ebû Muhammed künyesi ile tanınmıştır. Çok zor riyâzetler çekmişti. Çok hadîs-i şerîf ezberlemiş olup, hadîs ilminde kuvvetli bir âlimdir! 310 (m. 922) senesinde vefât etmiştir.

Abdullah er-Râzî; Nişâbûr’da Ebû Osman Hayrî’den, Horasan’da; Muhammed bin el-Fadl el-Belhî, Yûsuf bin Hüseyn er-Râzî ve Ebû Ali el-Cürcânî’den, Irak’ta; el-Cüneyd bin Muhammed, Ruveym bin Ahmed ve Semnûn bin Hamza’nın derslerine devam etmiş, onlardan ilim öğrenmiştir.

Muhammed bin Hüseyn şöyle anlatır: “Abdullah er-Râzî, kusurlarını bilen insanlar, neden doğru yola dönmezler? şeklindeki bir soruya şu cevâbı verdi: “Çünkü onlar ilimleriyle övünüyorlar. Fakat ilimleriyle amel etmiyorlar, zâhirle uğraşıyorlar. Batının edebleri ile meşgûl olmuyorlar. Bunun için Allahü teâlâ bunların gözlerini kör etti. Doğruyu göremez hâle getirdi. Duygularını ibâdetten aldı. Bundan dolayı yanlış yola bağlanıp kaldılar.”

Bir zât Abdullah er-Râzî’ye bana bir duâ öğret de okuyayım deyince; ona şu duâyı okumasını söyledi: “Ey Allahım! Bize ma’rifetin hakîkatini ihsân et! Seninle aramızdaki hareketlerimizi, emirlerine göre düzeltmemizi sağla! Sana hüsn-i zanda bulunmamızı ve her iki âlemde bizi sana yaklaştıracak amelleri yapmamızı nasîb et!”

Abdullah er-Râzî buyurdu ki: “Ârif, ibâdet ve amelinde, kulun rızâ ve beğenmesini değil, yalnız Allahü teâlânın rızâsını düşünür.”

“Ma’rifet, Allahü teâlâ ile kul arasındaki perdeyi kaldırır.” “Hâlinden şikâyet ve gönül darlığı, ma’rifetin azlığından gelir.” “Allahü teâlâ ile kul arasında perde olan şey dünyâdır.” “Kullar arzularına, ancak Allahü teâlânın ihsaniyle kavuşabilirler.”

“Kulların en aşağısı, namazını ve tesbihini kendi gözünde büyülten, yaptığı ibâdetler sebebiyle, Allahü teâlâ katında kıymeti olduğunu zanneden kimsedir. Eğer Allahü teâlânın ihsânı ve rahmeti olmasaydı, Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) işlerinin bile ne kadar zor olduğu görülürdü. Nasıl böyle olmasın ki, Peygamberlerin en üstünü ve Allahü teâlâya en yakın olan Resûlullah (aleyhisselâm) bile, Allahü teâlânın rahmetinin kendisini örttüğünü buyurmuşlardır.”

“Kulluğun en güzeli, Allahü teâlânın verdiği ni’metler karşısında, şükr etmeye âciz olduğunu bilmesidir.”

"Dünyâdan yüz çeviren kimse, Allahü teâlânın emrettiği işlerle meşgûl olur." "Sabrın alâmeti, şikâyeti terk ve kendisine gelen belâları gizlemektir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 288

2) Risâle-i Kuşeyrî sh. 170

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 119

4) Nefehât-ül-üns sh. 271

ABDULLAH SEBZMÛNÎ (Abdullah bin Muhammed Buhârî)

Mâverâünnehr ulemâsından. Hadîs, târih ve Hanefî fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Muhammed olup, ismi, Abdullah bin Muhammed bin Ya'kûb bin Hâris'dir. 258 (m. 872) yılında Buhârâ yakınlarında Sebzmûn köyünde doğdu. Bu yüzden Sebzmûnî, Buhârî ve Kelebâzî nisbet edildi. Dedelerinden birine nisbetle de Hârisî denildi. Üstâd lakabıyla tanındı. 340 (m. 952) yılında vefât etti. Üstâd Abdullah Sebzmûnî, küçük yaştan itibâren Allahü teâlânın dinini öğrenmek ve O'nun rızâsına uygun yaşayabilmek için, bütün gayretiyle çalıştı. Hocaları arasında ilminden en çok istifâde ettiği âlim, Ebû Hafs-ı Sagîr diye meşhûr olan Ebû Abdullah bin Ebî Hafs-ı Kebîr'di. Ondan başka, Muhammed bin Fadl Belhî, Fadl bin Muhammed, Hüseyn bin Fadl Belhî, Muhammed bin Yezîd Kelebâzî, Abdullah bin Vâsıl, Sehl bin Mütevekkil, Ali bin Hüseyn bin Cüneyd Râzî, Hâfız Mûsâ bin Hârûn ve daha birçok âlimin ilminden istifâde edip, hadîs-i şerîf dinledi. İlim tahsil etmek ve hadîs-i şerîf dinlemek için Horasan, Irak ve Hicaz'a seyahatlerde bulundu. Fıkıh ilminde zamanının imâmı oldu. Allahü teâlânın dînine çok hizmet etti. Ömrünü O'nun yoluna harcadı. Çok çalıştı. Zamanına kadar dînî mes'elelerde yapılan bütün ictihâdları öğrendi. Verilen bütün fetvâları ezberledi. Hanefî mezhebinde "mes'elede müctehid" olduğu bildirildi. Muhaddis Şah Veliyullah-ı Dehlevî'ye göre, müntesib müctehid ile mezhebde müctehidlik arasında bulunan ehl-i vücûhtan oldu. Dehlevî hazretleri onun, Şems-ül-Eimme Halvânî, Ebû Ali Nesefî, Ebû Bekr Muhammed bin Fadl'la aynı tabakada olduğunu söyledi. Bu zâtların hepsi, Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin müracaat kaynağı oldu.

İmâm-ı a'zam hazretlerinin üstün vasıflarını çok güzel bir şekilde anlatan Üstâd Abdullah'ın ilminden birçok kimseler istifâde etti. Bunlardan en meşhûru İbn-i Mende'dir. İlim meclisinde hazır bulunan dörtyüz kâtibin, onun söylediklerini yazdıkları meşhûrdur. Hanefî mezhebi âlimlerinin müracaat kaynağı olan pek kıymetli eserler yazdı. Bunlardan İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin (radıyallahü anh) hayatını anlatan "Keşf-ül-âsâr-iş-şerîfe fî menâkıb-i Ebî Hanîfe" ve "Müsned-i Ebî Hanîfe" adlı hadîs kitabı, onun bilinen eserleridir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Cevâhir-ül-mudiyye cild-1, sh. 289

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 357

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 854

4) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 331

5) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 105

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 445

7) El-A'lâm cild-4, sh. 120

8) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 145

ABDÜLMUN'İM BİN GALBÛN

Kırâat ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü't-Tayyib olup ismi, Abdülmun'im bin Ubeydullah bin Galbûn bin Mübârek'dir. 309 (m. 921) yılında Haleb şehrinde doğmuştur. Tahsil için Şam'a gitmiş, orada ba'zı âlimlerden ilim öğrendikten sonra, hayatının sonuna kadar, vatan edindiği Mısır'da yaşamıştır. Birçok eserler yazmış olan Abdülmun'im bin Galbûn, 389 (m. 999) yılında Mısır'da vefât etmiştir.

Abdülmun'im bin Galbûn, başta Nadr bin Yûsuf er-Râzî olmak üzere, Ebû Muhammed Ubeydullah bin Hüseyn el-Antâkî es-Sâbûnî, Ebû Eyyûb Süleymân bin Muhammed bin İdrîs, Ebü'l-

Hars Ahmed bin Muhammed, Ebû Muhammed Abdullah bin Sa’d bin Bahr el-Kâdı, Adiyy bin Ahmed bin Abdülbâkî, Ebû Abdullah bin Halveyh, Ebû Bekr Muhammed bin Nadr bin Hârûn es-Sâmure’den ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Es-Seâlibî, hâl tercümesini zikrettiği Abdülmun’im bin Galbûn hakkında şöyle demektedir “O, dindar ve fazîlet sahibi idi. Kur’ân-ı kerîmin kırâatini, ince ma’nâlarını, irabını ve diğer edebî ilimleri çok iyi bilirdi.”

Abdülmun’im bin Galbûn’dan ise, Ebû Muhammed Abdullah bin Ca’fer el-Cenâbînî et-Taberî, Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Sa’îd es-Sâhî, Ebû Bekr Muhammed bin Ca’fer bin Ali Mimâsî, Ebû Tâlib Ahmed bin Abdüssemi’, Ebû Sâlih Muhammed bin Ebû Adiyy es-Semerkandî, Ebü’l-Ferec Ubeydullah bin Ahmed bin Saht, Ebû Ca’fer Muhammed bin Ahmed bin Muhammed el-Cürcânî, Ebü’l-Hasen Ahmed bin İbrâhîm bin Kâmil es-Sûdî ve Ebû Muhammed Hasen bin İsmail ed-Dârâb ilim öğrenmiş ve hadîs-i şerîf dinlemiştir.

Abdülmun’im bin Galbûn’un kırâat ilmine dâir İrşâd-ül-mübtedî ve Tezkiret-ül-müntehî adlı iki eseriyle, Derhat-ül-beria ve Hadîkat-ül-belâga adlı diğer sahalara âit iki eseri vardır.

Abdülmun’im’in şöyle bir hadîs-i şerîf rivâyeti vardır: Resûlullah (aleyhisselâm) “Kur’ân ile amel ediniz, onun helâlini helâl, haramını haram biliniz. Ondan hiçbirşey inkâr etmeyiniz”buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Dımeşk cild-6, v-464 a-b

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî), varak 267-a

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-6, sh. 277

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 131

5) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 280

6) Keşf-üz-zünan sh. 66, 644-645, 1737, 1738

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 629

ABDÜLVÂHİD BİN HÜSEYN EBÜ’L-KÂSIM SAYMERÎ

Şafiî mezhebindeki büyük fıkıh âlimlerinden. İsmi Abdülvâhid bin Hüseyn bin Muhammed es-Saymerî, eş-Şâfiî olup, künyesi Ebü’l-Kâsım Saymerî diye meşhûr olmuştur. Saymer, Basra’daki nehirlerden birinin ismidir. Aslen Basralı olup, doğum târihi bilinmemektedir. Basra’da oturmuş ve 387 (m. 996)’da yine orada vefât etmiştir.

Kâdı Ebû Hâmid el-Mervezî’nin meclisinde bulundu ve onun talebesi Ebû Feyyaz el-Basrî’nin huzûrlarında yetişip, fıkıh âlimi oldu. Şafiî mezhebinde geniş bir ilme sahip olduğundan, bütün her yerden insanlar onun yanına ders almaya gelirlerdi. Kâdı’l-kudât (Baş kadı, şeyh-ül-islâm) Mâverdî (Ali bin Muhammed (radıyallahü anh) 364 (m. 974)’de Basra’da doğmuş, 450 (m. 1058)’de Bağdâd’da vefât etmiştir. (Hâvî fıkıh kitabı çok kıymetlidir) onun talebelerinin ileri gelenlerinden biriydi.

Pek çok kıymetli kitap yazmış olan Ebü’l-Kâsım Saymerî’nin yazdığı kitaplardan ba’zıları şunlardır: el-İzâh fi’l-mezheb, yedi cilddir. El-Kâfiye, Kitâbün fi’l-kıyâs ve’l-i’lel edeb-il müftî ve’l-müstefti ve kitâbün fi’ş-şurût.

Kitaplarının birinde, mürtedlerin katli kısmında, Fbü’l-Kâsım Saymerî buyuruyor ki; “Kim Peygamberimizin (aleyhisselâm) Eshâbına söverse, dinden çıkar. Bu kimsenin hâli Resûlullaha (aleyhisselâm) sövmek gibidir.”

Buyurdu ki: “Yedi yaşındaki küçük çocukların avret yerleri, ön ve arka, kaba avret yerleridir. Dokuz yaşından sonra bu kısımlardan fazlası da avret yeri olur. On yaşından sonra ise, baliğ olanların (büyük insanların) avret yerleri gibidir. Çünkü onun baliğ olması mümkündür.”

Şerh-i Kifâye kitabında buyuruyor ki: “Bir kimse, zenginler için yapılmış vakıftan, herhangi bir şey alabilmesi için zengin olduğunu iddia ederse, sözüne itibâr olunmaz. Ondan zenginliğini isbât edecek delîller istenir. Fakat, fakîrler için yapılmış bir vakıftan istifâde etmek için, bir kimse fakîr olduğunu iddia ederse, onun bu sözü her hangi bir delîlle isbât etmesine lüzum kalmaksızın kabûl olunur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 339

2) Tehzîb-ül-esmâ vel-luga cild-2, sh. 265

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 207

ABDURRAHÎM-İ ASTAHRÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdürrahîm-i Astahrî olup, künyesi Ebû Ömer'dir. Doğum ve vefât târihleri kat'î olarak belli olmamakla beraber, hicrî dördüncü asrın ilk yarısında yaşadığı bilinmektedir, ilim öğrenmek için, Hicaz, Irak, Şam ve başka yerlere seyahatler yaptı. Ruveym bin Ahmed, Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî ve başka büyük zâtlarla görüşüp kendilerinden ilim öğrendi. Hâlini gizlerdi. Dâima neş'eli görünürdü. Ba'zan kıymetli elbiseler giyip, avlanmak için ormana giderdi. Av köpekleri ve güvercinleri vardı. Bir defasında, ava çıkmıştı. Bir kimse, gizlice kendisini ta'kib etti. Gördü ki, bir dağın arkasına varınca köpekleri saldı. Kendisi Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl oldu. Kendisini tâkib eden kimse diyor ki, "Zikre başladığı zaman, dağ, zikir sesi ile doldu. Ben anladım ki, o dağda bulunan taşlar, ağaçlar ve vahşî hayvanlar, onun zikrine iştirâk etmektedir."

Abdürrahîm-i Astahrî hazretleri dünyâya kıymet vermezdi. Dünyâ malı toplamazdı. Babasından kalan yirmibin akçenin, onbinini insanlara dağıttı. Kalan onbin akçeyi de bir torbaya koydu. Bir gece, evinin damına çıktı. Bu torbada bulunan akçeleri, avuç avuç etrâfa serpti. Kendisine de, ekmek ve bakla almak için çok az miktar bıraktı. Yerler hep akçe oldu. Öyle ki, sabah olunca herkes, o gece gökten akçe yağdı zannettiler. Abdürrahîm-i Astahrî (radıyallahü anh), kendisi için bir şey istemezdi. Evinde bir sığır derisi vardı. Onun üzerinde istirahat ederdi. Günlerce yemek yemezdi. Bir zaman Abadan'a gitti. Ramazân ayı idi. Orada yirmibir gün kaldı. Halk kendisine iftar için ba'zı yemekler getirirlerdi. Sabah olunca, bu yemeklerin aynen durduğunu görürlerdi. Bu hâli gören Abadanlılar kendisini çok sevdiler. Abdürrahîm hazretleri, halkın bu muhabbetini görünce, meşhûr olmaktan korkup Abadan'dan çıktı. Sehl bin Abdullah-ı Tüsterî'nin ziyâretine gitti. Sehl-i Tüsterî (radıyallahü anh), kendisi için hangi yemeği pişirmelerini arzu ettiğini sordu. "Ekşili yemek pişirsinler" dedi. Yemek pişirilip, iftarda getirildi. Bu sırada, kapıya bir fakîr gelip, Allah rızâsı için yiyecek bir şeyler istedi. Abdürrahîm (radıyallahü anh), yemeğin o fakîre verilmesini söyledi. Yemek, çömleği ile fakîre verildi. Onlar da su ile iftar ettiler. İkinci ve üçüncü gün de aynen böyle oldu. Sonra, oradan ayrılıp giderken bir kimse gördü. Suyun kenarına oturup, elinde bulunan ekmeği suya banarak yiyordu. O kimse, Abdürrahîm'i (radıyallahü anh) da'vet etti. Beraberce ekmeği suya batırıp yediler.

Ruveym bin Ahmed (radıyallahü anh) diyor ki, "Likam dağında çok velîlerle sohbet ettik. Abdürrahîm'den daha sabırlı kimse görmedim."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns terc. sh. 284

ABDURRAHMÂN BİN AHMED ES-SADAFÎ

Mısırlı hadîs ve târih âlimlerinden. İsmi, Abdurrahmân bin Ahmed bin Yûnus bin Abdüla'lâ bin Mûsâ bin Meysere bin Hafs bin Hibbân es-Sadafî'dir. Künyesi, Ebû Sa'îd olup, Mısır'da yetişen âlimlerden olduğu için "Mısrî" diye de bilinmektedir. Mısır'a yerleşen Sadaf bin Sehl'in kabilesine mensûb olduğu için "Sadafî" denilmektedir. 281 (m. 894) senesinde Mısır'da doğdu. Hadîs ve târih ilimlerinde büyük bir âlimdir. Mısır için yazdığı iki târih kitabı meşhûrdur. Mısır'dan başka bir yere ayrılmadı. Fakat birçok kimse gelip ondan ilim aldı. 347 (m. 958) senesinin Cemâziyel-âhır ayında vefât etti.

O, önce babasından ilim tahsil etti. Sonra Ahmed bin Hammâd-ı Zü'be, Ali bin Sa'îd er-Râzî, Abdülmelik bin Yahyâ bin Bükeyr, Ebû Abdurrahmân en-Nesâî ve daha birçok âlimden ilim aldı. Kendisinden de, Ebû Abdullah bin Münde, Ebû Muhammed bin Mühlâs, Abdülvâhid bin Muhammed el-Belhî ve dana pekçok âlim ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Abdurrahmân-ı Sadafi'nin Mısır hakkında yazdığı iki târih kitabı vardır. Bunlardan birisi büyük olup, sadece Mısırlılar hakkında geniş bilgi verilmektedir. Bu eserinde Mısır'da

yaşayan insanların çeşitli durumlarından ve tarihçesinden bahsetmektedir. Diğer târih eseri küçük olup, burada Mısır'da meydana gelen garip olaylar anlatılmaktadır, iki eserini de ihtisar ederek (kısaltarak) yazanlar oldu. Ebû Kâsım Yahyâ bin Ali el-Hadramî, her iki eseri için zeyl hazırladı, eksik kalan kısımları tamamladı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 137

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 123

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 898

4) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 267

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED EL-BAĞDÂDÎ

Hadîs ilminde meşhûr âlimlerden. İsmi, Abdurrahmân bin Muhammed bin Abdullah bin Mihrân el-Bağdâdî'dir. Künyesi, Ebû Müslim'dir, ibâdeti ve zühdü (haramlardan ve şüphelilerden sakınması) çok olan bir âlimdir. Dünyalık olan şeylere hiç düşkünlüğü yoktu. İnsanların arasına karışmazdı. İlim öğrenmek için Bağdâd'dan ayrılıp Horasan'a, Mâverâünnehr'e, Şam'a ve Arabistan'a seyahatler yaptı. Ömrünün sonuna doğru Hicaz'a gidip Mekke'ye yerleşti. Mescid-i haramın yakınında oturur, vakitlerinin çoğunu ibâdetle geçirirdi. 374 veya 375 (m. 985) senesinin Zilka'de ayı ortasında vefât etti. Evliyânın büyüklerinden Fudayl bin Iyâd'ın kabrine yakın "Bathâ" denilen yere defn edildi.

Büyük bir âlim olan Abdurrahmân bin Muhammed; Bağdâd'da iken Muhammed bin Muhammed el-Bâgendî'den, Ebû Kâsım el-Begâvî'den, Ebû Ömer Ubeydullah bin Osman'dan, Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd'dan, Ebû Ya'lâ Muhammed bin Züheyr'den ve Irak'ta bulunan diğer âlimlerden ilim aldı. Sonra Şam'a gitti. Orada İmâm-ı Begâvî'den ve İbn-i Ebî Arûbe el-Harrânî'den ve başkalarından, ilimde pekçok mes'eleyi öğrenip hadîs-i şerîf aldı ve Irak'a döndü. Bilâhare oradan çıkıp Horasan'a, Mâverâünnehr illerinden Buhârâ ve Semerkand'a gitti. 30 seneye yakın buralarda kaldı. Oradaki hadîs âlimlerinden çok istifâde etti. Onlardan hadîs-i şerîf yazıp, bunların hadîs-i şerîflerini topladı. "Müsned" adındaki eseri meşhûrdur.

Hadîs ilminde rivâyetleri çok sağlam olup, hâfızdı. Ya'nî, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezberlemişti. Takvâ, vera' ve zühdü çoktu. Dînine çok bağlıydı. Kimseden birşey kabûl etmezdi. İnsanların içine fazla çıkmazdı. Hicaz'a gittikten sonra, Mescid-i haramın yanına yerleşip, ölünceye kadar devamlı ibâdetle meşgûl oldu.

Hadîs âlimlerinden İbn-i Ebî'l-Fevâris diyor ki: "Ebû Müslim bin Mihrân çok eser yazdı. Müsned'i meşhûrdur. Hadîs ilminde sika bir âlimdi. Zühd ve vera'ı çoktu. Onun gibisini görmedim."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-10, sh. 229

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 969

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 185

4) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 85

ABDUSSAMED VÂ'İZ-İ SÛFÎ

Hadîs, tasavvuf ve Şafiî fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Kâsım olup, asıl ismi, Abdussamed bin Ömer bin Muhammed bin İshâk'dır. Dîneverî nisbet edildi. Sûfî ve Vâ'iz lakabları verildi. Bağdâd'da oturur, emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerle (iyiliği emredip, kötülükten sakındırmakla) meşgûl olurdu. 397 (m. 1006) yılında vefât etti.

Ebü'l-Kâsım Dîneverî diye de tanınan Abdussamed Vâ'iz-i Sûfî, birçok âlimden ilim tahsil etti. Hocalarından Ahmed bin Selmân Necâd'dan hadîs ilmini, Ebû Sa'îd İstahrî'den fıkıh ilmini öğrendi. Kendisinden sonra gelen âlimler, hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunu söylediler. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri duymak için, çok uzaklardan gelip va'z ettiği mescidi dolduran insanlar, onun iki rek'at namaz kılmadan söz söylediğini duymazlardı. Devamlı emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerle uğraşır, insanlara doğruyu göstermeğe gayret

ederdi. Dünyâya ehemmiyet vermezdi. Çok cömert olup, bir başkasının ihtiyâcı varken, kendi ihtiyâcını görmezdi.

Va’zlarına ve derslerine akın akın gelen insanlar, onun dünyâ ve âhıret se’âdetine kavuşturan feyzinden istifâde etmişler, ba’zıları talebe olmakla şereflenmişlerdir. Bunlardan en meşhûr iki talebesi, Kâdı Ebû Abdullah Saymeri ve Abdülazîz Ezcî’dir.

Ali bin Muhammed bin Hasen Mâlikî anlatır: Birgün biri Abdussamed’in mescidine geldi. Elinde tuttuğu, içinde yüz altın bulunan keseyi ona vermek istedi. Kabûl etmeyince, adam parayı yere bırakıp gitti. O da mesciddeki ihtiyâç sahiplerine dağıttı. Para bittikten sonra, oğlu gelip para istedi. Abdussamed hazretleri de “Git! Bakkâldan veresiye al” buyurdu.

Abdussamed Sûfî’nin Enes bin Mâlik’den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamberimiz (aleyhisselâm) “Muhakkak yahudiler, selâm ve emniyet husûsunda size hased ederler”buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 329

2) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 43

AHMED BİN ABDURRAHMÂN EBÛ AMR İŞBİLÎ

Mâlikî mezhebindeki fıkıh âlimlerinden ve mutasavvıf, ismi, Ahmed bin Abdurrahmân bin Abdülkâhır el-Abesî el-İşbilî olup, künyesi Ebû Amr’dır. 293 (m. 906)’da İşbiliyye’de doğmuştur. (İşbiliyye, Endülüs’te bir şehirdir. Bugünkü İspanya’nın Sevilla şehridir.) 319 senelerinde Mısır taraflarına gitmiş ve 333’de tekrar geri dönmüştür. 399 (m. 1009)’da Endülüs’de (İspanya) vefât etti.

Ebû Amr İşbilî; Kurtuba’da Muhammed bin Lübâbe, Ahmed bin Hâlid, Eslem bin Abdülazîz, Ahmed bin Bakî ve başkalarından, Bîre’de ise, Muhammed bin Kaydes ve Ahmed bin Mensûr’dan hadîs öğrenmiş ve ilim almıştır. Mısır’a yolculuğu daha sonra olmuştur.

Ebû Amr İşbilî’den de Ebû Ca’fer el-Akîlî, İbn-i A’râbî, Ebû Ca’fer Tahâvî ve başka âlimler ilim öğrenmiş ve rivâyetlerde bulunmuşlardır.

Dünyaya ehemmiyet vermeyen, haramlardan sakınan, güzel huylu ve tasavvuf ehlinden bir zât idi. İbn-i Zübeyr onun için “Ebû Amr İşbilî, hayırlı kimselerden olup, fazîletli ve haramlardan uzaklaşan, Allahü teâlânın emirlerine sarılan bir kimse idi” demiştir.

Fıkıh ilmine âit yazdığı kitap el-İktisâd’dır. Tasavvufa dâir yazdığı eser ise el-İstibsâr olup, ilim aldığı ve ders okuduğu zâtların hayatlarını yazdığı kitap ise Bernamec’dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 43

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 266

3) El-A’lâm cild-1, sh. 146

4) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 69, 111

AHMED BİN ALİ (Ebû Bekr Hemedânî)

Şafiî âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ali bin Ahmed bin Lal olup, künyesi, Ebû Bekr Hemedânî’dir. Aslen Hemedanlı olan Ebû Bekr Hemedânî, Hemedan’da 308 (m. 920) târihinde doğdu.

İlim tahsili için çok yerleri dolaştı. Bağdâd’da bulundu. Şafiî fıkhı ve hadîs ilimlerinde büyük âlim oldu. Hemedan’da kadılık yaptı. 400 yılına varmadan vefât etmesi için duâ ederdi. Duâsı kabûl oldu ve 398 (m. 1007) yılı Rebî-ül-âhir’in onaltıncı günü vefât etti. (392 veya 399’da vefât ettiği de rivâyet edilmiştir.)

Ebû Bekr Hemedânî, babasından, sonra Ebû Abdullah Ahmed bin Muhammed bin Evs el-Mukriî, Hafs bin Ömer el-Hâfız, Abdurrahmân bin Hamdân el-Cellâb, İsmail bin Muhammed es-Saffâr, Muhammed bin Amr, Ali bin Muhammed el-Mısrî, Ahmed bin Süleymân el-Abadânî, Ali bin İbrâhîm el-Kattân, Ebû Amr bin es-Semmâk, Ca’fer el-Hâlidî, Abdülbâki bin Kânî’, Ebû Sa’îd bin el-A’râbî ve pek çok âlimden hadîs-i şerîf öğrenmiş, ilim almıştır.

Ca’fer bin Muhammed el-Ebherî, Humeyd bin el-Me’mûn, Ebû Mes’ûd Ahmed bin Muhammed el-Becelî er-Râzî, kız kardeşinin oğlu Ebû Sa’d el-Bast, Ebû Bekr el-Berkânî ve pek çok âlim de Ebû Bekr Hemedânî’den ilim öğrenmiş, hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Hadîs öğrenmek için uzun yolculuklar yapan Ebû Bekr Hemedânî, Bağdâd’a çok gelip gitmiş, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuş ve ilim okutmuştur. Meşhûr âlim Dâre Kutnî Bağdâd’da onun meclisinde bulunmuş, ilim ve hadîs-i şerîf almıştır. Ebû Bekr Hemedânî fıkh ve hadîs ilminde imâm, pek çok hadîs-i şerîfi ezbere bilen sika (sağlam, güvenilir) bir zât idi.

Hemedan’da uzun zaman kadılık yapan Ebû Bekr Hemedânî, Şafiî mezhebinin büyük fıkıh âlimlerinden idi. Sibeveyh onun için: “Ebû Bekr Hemedânî sika, zamanının bir tanesi, bulunduğu yerin (Hemedan) müftîsi, hadîs ilminde büyük âlim olup, ilm-i hadîse âit çeşitli kitaplar yazdı. Ayrıca fıkıh ilminde de meşhûr idi. Ben onun “Sünen ve Mu’cem-üs-Sahâbe kitaplarını gördüm. Mu’ cem-üs-Sahâbe kitabından daha güzel Eshâb-ı kiramı (r.anhüm) anlatan bir kitap görmedim.”

Şeyh Ebû İshâk, Ebû Bekr Hemedânî’nin fıkıh ilmini Ebû İshâk ve Ebû Ali bin Ebî Hüreyre’den öğrendiğini haber vermiştir. Hemedan fakîhleri de, Ebû Bekr Hemedânî’den Şafiî fıkhını öğrenmişlerdir. Ebû Bekr Hemedânî, gayet zâhidâne bir hayat yaşamış olup, şüpheli şeylerden sakınan ve çok ibâdet eden bir zât idi.

Dâre Kutnî’nin Bağdâd’da kendisinden (Ebû Bekr Hemedânî) yazarak, rivâyetleri içerisine aldığı Hafs bin Amr ve başka âlimler de yine Ebû Bekr Hemedânî’den şu hadîs-i şerîfi rivâyet ettiler.

“Şu’be, Abdülmelik bin Umeyr, Ca’fer İbni Sümerre’den haber verdiler. Ca’fer İbni Sümerre (radıyallahü anh) buyurdu: Câbiye’de Hazreti Ömer, irâd ettiği hutbesinde buyurdu ki: “Birgün aramızda, Peygamberimiz (aleyhisselâm) benim kalktığım gibi ayağa kalktı ve: “Eshâbıma ikram ediniz. Sonra onları tâkib edenlere (Tabiîn), sonra onları tâkib edenlere (Tebe-i tabiîne) ikram ediniz. Sonra bir kimse kendisinden şâhidlik ve yemîn etmesi istenilmediği hâlde, (yalan yere) şahitlik ve yemîn eder hâle gelinceye kadar yalan yayılır. Kim Cennetin ortasında bulunmağı isterse; cemaate sarılsın. Çünkü şeytan, yalnız olan kimselerle beraber bulunur ve o iki kişiden daha uzaktır. Dikkat ediniz! Haber veriyorum. Bir kimse bir kadınla halvet etmesin (kapalı bir yerde, yabancı kadınla beraber bulunmasın.) Eğer bulunursa, muhakkak ki üçüncüleri şeytandır. Dikkat ediniz haber veriyorum; kim günah işlediği zaman üzülür, iyilik (sevâb), işlediği zaman sevinirse, o kimse mü’mindir” buyurdu.”

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 19

2) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 318

AHMED BİN ALİ EL-MÛSULÎ

Musul’da yetişen hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ya’la olup, adı, Ahmed bin Ali bin Müsennâ bin Yahyâ bin Hilâl et-Temîmî’dir. Künyesi ile meşhûr olmuştur. Musul’da Temîm kabilesine mensûb olduğu için “Temîmî” ve “Mûsulî” denilmektedir. 210 (m. 825) senesi Şevval ayının üçüncü günü Musul’da doğdu. Çok sayıda âlimden ilim tahsil eden Ahmed bin Ali, zamanının değerli âlimlerinden idi. Onbeş yaşında iken Bağdâd’a gitti. Orada Ahmed bin Hatim’den hadîs-i şerîf dinledi. Uzun bir hayat yaşıyan Ebû Ya’lâ’nın yanına, birçok insanlar gelip ilim öğrenirlerdi. 307 (m. 919) yılında Musul’da vefât ettiğinden, Musul halkı ve çarşı esnafı, dükkânlarını kapatarak cenâzesinde hazır bulundu.

Ebû Ya’lâ hadîs ilminde büyük ve meşhûr bir âlimdir. Hadîs-i şerîf hafızı idi, ya’nî yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi senetleriyle ve râvileriyle birlikte ezberlemişti.

Ebû Ya’lâ Mûsulî; Ali bin Ca’z, Yahyâ bin Maîn, Muhammed bin Minhal ed-Darîr, Gassân bin Rebî, Şeybân bin Ferrûh, Yahyâ el-Hammânî, Ahmed bin Hatim ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinlemiş ve ilim öğrenmiştir.

Kendisinden ise, Ebû Hatim bin Hibbân, Ebû Ali en-Nişâbûrî, Hamza bin Muhammed el-Kinânî, Ebû Bekr el-İsmâilî, Ebû Bekr bin el-Mukrî, Ebû Amr bin Hamdân, Nasr bin Ahmed el-Mürcî ve daha birçok âlim ders almış ve hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir. Hadîs âlimi olan Ebû Ya’la, bu ilimde sika

(güvenilir), sağlam bir râvidir. Onun ilimdeki üstünlüğünü, birçok âlim bildirmektedir. Bunlardan, Yezîd bin Muhammed el-Ezdî: "Ebû Ya'la, sıdk (doğruluk), emânet sahibi olup, yumuşak huylu ve dînine çok bağlı kimselerden idi. İbn-i Hibbân: "O, sika ve sağlamdır, ilim sahibi bir râvidir. Rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerin ba'zılarından, onunla Peygamberimiz arasında üç râvi bulunmaktadır" demişlerdir. Sem'ânî de şöyle anlatıyor: "İsmail bin Muhammed bin Fadl'den işittim. Diyordu ki: "Bütün müsnedleri okudum. Müsned-i Adenî, Müsned-i İbn-i Munî gibi. İbn-i Münî'ninkisi, nehirler gibidir. Ebû Ya'lâ'nın Müsned'i ise, bütün nehirlerin kendisinde toplandığı deniz gibidir."

Büyük hadîs âlimi Hâkim de, onun hakkında diyor ki: "Ben, hafız Ebû Ali'nin Ebû Yalâ'yı, onun sağlamlığını ve hadîs-i şerîfleri ezberlemesini çok beğendiğini görüyordum. Hattâ öyle idi ki, onun hadîs-i şeriflerden bilmedikleri çok azdı. Ebû Ya'lâ, sika ve sağlam bir râvi idi."

Hâfız Ebû Ali de diyor ki: "Ebû Ya'lâ, Bişr bin Velîd'in yanında iken Ebû Yûsuf'un kitaplarından başkası ile de meşgûl olsaydı, Basra'da yetişen Süleymân bin Harb'in ve Ebû Velîd-i Teyâlisî'nin derecesine ulaşırdı."

Ebû Amr-ı Hîrî de: "Ebû Ya'lâ, sırf Allah rızâsı için hadîs-i şerîf rivâyet eder, öğretirdi. Karşılık olarak hiçbirşey beklemezdi" dedi.

Onun rivâyetlerinden biri şöyledir: Eshâb-ı kiramdan Abdurrahmân bin Avf şöyle bildiriyor: Resûlullah (aleyhisselâm), müşriklerle yapacağı bir harbe çıkacağı zaman, Hazreti Osman, ordunun ihtiyâcını karşılamak üzere 700 kab dolusu altın vermişti. Ebû Ya'la Müsned'inde diyor ki: "Ebû Sa'îd-i Hudrî buyuruyor ki: Resûlullah (aleyhisselâm), namazdan selâm verince, üç defa Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okurdu." Ebû Ya'lâ'nın rivâyet ettiği hadîs-i şeriflerde Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Nikâh benim sünnetimdir. Fıtratımı sevenler, sünnetimi yerine getirsinler."

"Her kim yeni doğan çocuğunun sağ kulağına ezan ve sol kulağına da ikâmet okursa, Ümmü Sibyan denilen havale hastalığından korunmuş olur."

"Îmânlarının selâmeti uğruna, dünyalıktan kayıplarına aldırış etmedikleri sürece; tevhîd, Allahü teâlânın gazâbını onlardan uzaklaştırır. Bunu yaptıkları, ya'nî dünyalıktan olan kayıplarına üzüldükleri ve "Lâ ilahe illallah" dedikleri zaman Allahü teâlâ, yalan söylüyorsunuz, bu sözünüzde sâdık değilsiniz, buyurur."

"Melekler, kulun amel sahifesini Allahü teâlâya arz ettikleri zaman, eğer günün ilk ve son vakitlerini zikir ve hayırla geçirmişse aradaki kötülüklerini Allahü teâlâ bağışlar."

"Siz, mallarınız ile herkesi memnun edemezsiniz, öyle ise onları, güler yüz ve güzel ahlâk ile memnun etmeye çaksın."

"Hasta ziyâretine tekrar tekrar gidin. Fakat bunu dört gün ara ile yapın."

"Muhakkak Kur'ân bir zenginliktir ki, artık onun üstünde zenginlik olmadığı gibi, onunla beraber fakîrlik de yoktur."

"Kim kalbinden sadâkat ve ihlâs ile (Lâ ilahe illallah) derse, ona Cennet vâcib olur."

"Allah için tevâzu ve alçakgönüllülük göstereni, Allah yükseltir. Kibir edeni de Allah alçaltır. Allahı çok zikr edeni Allah sever."

"Ümmetimden iki kişi, Allahü teâlânın huzûruna çıktı. Birisi: "Allahım! Bundan hakkımı al ve bana ver" dedi. Allahü teâlâ ona "Hakkını ver" buyurdu. O da: "Yâ Rabbi! Bir iyiliğim kalmadı, ne vereyim?" dedi. Allahü teâlâ hak sahibini: "Ne yapacaksın? Bunun iyilikten hiçbir şeyi kalmadı" buyurur. Hak sahibi: "Bari günahlarımı alsın, yâ Rabbî"der. Resûlullah (aleyhisselâm) sonra da ağlayarak; "Gün öyle büyük bir gündür ki, o günde başkalarının günahlarını yüklenmek şöyle dursun, insan kendi günahının yükünden kurtulmağa muhtaç olduğu bir gündür." Resûl-i ekrem devam ederek: "Allahü teâlâ hak sahibine: "Başını kaldır, gözünü aç ve Cennetin şu muhteşem köşklerine bak" buyurur. Hak sahibi: "Yâ Rabbî! Cennette gümüşten şehirler, inci ve pırlantalarla işlenmiş altından köşkler görüyorum. Bunlar hangi şehîd, hangi sıddîk veya hangi Peygamberindir?" diye sorar. Allahü teâlâ "İşte o gördüğün göz kamaştırıcı köşkler, bedellerini ödeyenler içindir" buyurdu. Hak sahibi: "Yâ Rabbî! Bunların bedellerini kim ödeyebilir ki?" der. Allahü teâlâ: "Sen ödeyebilirsin" buyurur. O da: "Neyim var ki, ben bunları nasıl alabilirim" der. Allahü teâlâ: "Hakkını bu kardeşine bağışlamakla, bunlara mâlik olursun" buyurur. Hak sahibi "Hakkımı bağışladım yâ Rabbi" deyince, Allahü teâlâ: "Haydi, arkadaşının elinden tutup, beraberce Cennete giriniz" buyurur. Sonra Resûlullah

şöyle devam etti: “Allahtan korkun ve aralarınızı düzeltmeğe çalışın. Zira Allahü teâlâ kıyâmet gününde sizin aranızı düzeltir.”

“Fâsık medh olunduğu zaman, Rabbimiz gadaba gelir.”

“Peygamberler, kabirlerinde diri olup namaz kılarlar.”

Ahmed bin Ali’nin eserleri arasında, el-Müsned ve el-Mu’cem adlı kitapları meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Bidâye ve’n-nihâye cild-11, sh. 130

2) El-Kâmil fit-târih cild-8, sh. 38

3) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 197

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 250

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 707

6) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 45, 290

7) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 17

8) El-A’lâm cild-1, sh. 171

9) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 349, 378, 1003

10) Fâideli Bilgiler sh. 68, 429

AHMED BİN CÜBBÂB

Endülüs’te yetişen İslâm âlimlerinin büyüklerinden. Hadîs ve Mâlikî fıkıh âlimi olup, aynı zamanda yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberden bilirdi. Künyesi, Ebû Ömer veya Ebû Amrolup, asıl ismi, Ahmed bin Hâlid bin Yezîd’dir. Kurtubalı olduğu için Kurtubî, Mâlikî âlimi olduğu için de Mâlikî denildi.

Cübbe satan babasına verilen cübbâb lakabından dolayı, İbn-i Cübbâb diye tanındı. 246 (m. 860) yılında Kurtuba’da doğdu. 322 (m. 933) yılında vefât etti.

İlim tahsili için Endülüs’ten (İspanya) başka, kuzey Afrika, Mısır, Hicaz ve Yemen bölgelerini dolaşan İbn-i Cübbâb, birçok âlimden ilim öğrendi. Muhammed bin Veddâh, Bakıyy bin Mahled, İshâk ed-Deberî, Ali bin Abdülazîz, Kâsım bin Muhammed el-Huşenî, İbn-i Ziyâd, İbrâhîm bin Kâsım, Karâtisî, Yahyâ bin Ömer; Muhammed bin Ali bin Dâig, Ahmed bin Ömer Mâlikî gibi âlimlerden ders alıp ilim tahsil etti. Hammâd bin Zeyd’den de ders aldı. Bunların birçoğundan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Yüzbinden fazla hadîs-i şerîf ezberleyerek “hafız” oldu. Sâhib olduğu ilimleri, gittiği yerlerde yaydı. Pek kıymetli eserler yazıp, mümtaz talebeler yetiştirdi. Endülüs’te Mâlikîlerin imâmı oldu. Fıkıh ve hadîs ilminde ibâdet ve tâatte en öndeydi. Mecbûr kalmadıkça evinden çıkmaz, vaktini talebelerine ders vermek, kitap yazmak ve ibâdet etmekle geçirirdi. Her işinde Allah rızâsını düşünürdü.

Ahmed bin Cübbâb’dan, başta oğlu Muhammed olmak üzere, Muhammed bin Ahmed bin Ebî Deylem, Abdullah bin Muhammed bin Muhammed bin Ali Bâcî ve o devirde Kurtuba’da ilim tahsil edenler, ders aldılar.

Annesi anlatır: Ahmed’e hâmileyken bana bir şahıs görünüp, “Karnındaki çocuk âleme nûr saçacak” demişti.

Ebû Ömer bin Abdullah “İbn-i Cübbâb ve Kâsım bin Muhammed bin Kâsım, Endülüs’ün en fakîhleri idi” derken, İmâm-ı Zehebî, “O, asrının bir tanesiydi” buyurmaktadır.

Kâdı Iyâd ise, “Herkes onun hadîste ve Mâlikî mezhebinde emsalsiz olduğunu kabûl ederdi.” demektedir.

Mümtaz talebeler yetiştirip halkı irşâd ederken kıymetli kitaplar da yazdı. İmâm-ı Mâlik-salât, Kitâb-ül-eymân, Kitâb-ü kısâs-ı enbiyâ adlı kitaplar, İbn-i Cübbâb’ın yazdığı kıymetli eserlerden ba’zılarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 214

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 293

3) Dîbâc-ül-müzehheb sh. 34

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 815

5) El-A'lâm cild-1, sh. 120

AHMED BİN FÂRİS

Tefsîr, fıkıh ve lügat âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Fâris bin Zekeriyyâ bin Muhammed bin Habîb el-Kazvînî er-Râzî olun, künyesi Ebû Hüseyn'dir. 329 (m. 941) senesinde doğdu. Aslen Kazvinli'dir. Bir müddet Horasan'da kaldı. Sonra Rey şehrine gelip burada ilmî çalışmasına devam etti. Birçok eser te'lîf etti ve yazdı. 395 (m, 1004) senesinde Rey şehrinde vefât etti.

Ahmed bin Fâris, nahiv ilminde Küf eli nahiv âlimlerinin yolunda bulunmaktadır, ilmi, küçük yaşta babasından öğrenmeye başlamıştır. Hemedan'da otururdu. Hemedan şehrinde iken Ali bin İbrâhîm bin Seleme el-Kattân'dan ders aldı. Orada kendisinden Bedîu'l-Hemedânî ilim aldı. Daha sonra Rey şehrine yerleşti. Orada Ebû Tâlib İbni Fahrid-Devle ve daha başka âlimlerden ilim tahsil etti. Kendisinden de, Sâhib bin Abbâd ve daha pek çok âlim ilim öğrenmiştir.

Ahmed bin Fâris; tefsîr, fıkıh ve lügat ilimlerinde üstün bir yeri olan, kerîm (ya'nî cömert), hilm (yumuşaklık) sahibi meşhûr âlimlerdendir. Çeşitli ilimler hakkında pekçok kitap yazmıştır.

Talebesi Sâhib bin Abbâd şöyle anlatıyor: "Hocamız, güzel kitap yazmakla rızıklandırılan âlimlerdendir. O kadar kerîm ve cömerttir ki, istense giydiği elbisesini ve evindeki yatağını verirdi."

Meşhûr "Makâmât" kitabı sahibi Harîrî, Ahmed bin Fâris'in kitabını aynen iktisab edip, aynı üslûpta tertip ettiği "Makâmât-ı Harîriyye" adındaki eserine birçok fıkhî (İslâm hukukuna âit) mes'eleler ilâve etti. Onun bu eserinde, fıkıh ilmine âit yüz mes'ele vardır.

Onun yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır:

1. El-Mücmel fil-lüga

2. Fıkh-ül-lüga

3. Mukaddimetün fin-nahvi

4. Fetâvâ fakîh-ül-Arab

5. İhtilâfün-nahviyyîn

6. El-İntisârü li-Sa'leb

7. El-Leylü ve'n-nehâr.

8. Halk-ul-insân

9. Tefsîrü esmâ-in-Nebîyyi (aleyhisselâm)

10. Mekâyîs-ül-lügâ: 6 cild olup basılmıştır.

11. Mücmel: Yazma olarak mevcûttur. Az bir kısmı basılmıştır.

12. Es-Sahâbîyyü: Arapça lisânını öğreten bir eserdir. Sâhib bin Abbâd'ın hazineleri için hazırlandı.

13. Câmi'üt-te'vîl: 4 cild olup, Kur'ân-ı kerîmin tefsîri hakkındadır.

14. En-Neyrûz: Az bulunan yazma eserleri içine almaktadır.

15. El-İttibâli vel-müzâvece: Matbû bir eserdir.

16. El-Humâsetü vel-muhaddise.

17. El-Fasîh

18. Tâmâm-ül-fasîh

19. Mütehayyir-ül-elfâz

20. Zemm-ül-hatâ fiş-şi'r: Basılmış bir eserdir.

21. El-Lâmât: Basılmış bir eserdir.

22. Evcez-üs-siyer li-hayr-il-beşer: Basılmış bir eserdir.

23. Kitâb-üs-selâse: Yazma bir eserdir. Arapça'daki 3 harfli aslî kelimeler hakkında bilgi vermekte dir.

24. Kitâbü hilyet-il-fukahâ

25. Mesâilü fil-lüga

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-1, sh. 193

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-1, sh. 118, 120

3) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 37

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 352

5) Kâmûs-ul-a’lâm cild-1, sh. 290

AHMED BİN HÜSEYN MERVEZÎ

Hanefî fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Hâmid Mervezîolup, İbn-i Taberî ismiyle ve Fakîh-i Hanefî lakabıyla meşhûrdur. Babası Hemedanlıdır. Usûl ve füru’ ilminde âlim idi. İlim öğrenmek için bir çok seyahatler yaptı. Bağdâd’a geldi. Burada fıkıh ilmini Ebû Sa’îd Berdeî’den, Ebü’l-Hasen Kerhî’den ve Belh’de Ebû Kâsım Saffar’dan öğrendi. Sonra Horasan’a döndü. Burada kadılığa ta’yin edildi. Sonra tekrar Bağdâd’a döndü. 376 (m. 986) senesinde Merv’de vefât etti.

Tefsîr ve hadîs ilminde de âlim idi. Hadîs ilminde hafız derecesinde olup, yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezbere bilirdi. Ahmed bin Hıdır Mervezî’den hadîs-i şerîf işitti. Ahmed bin Muhammed bin Ömer Münkedir’den, Muhammed bin Abdurrahmân’dan, Ahmed bin Haris bin Abdülkerîm’den, Muhammed bin Rezâm Mervezî’den ve diğer hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Ahmed bin Hüseyn Mervezî, çok ibâdet eden büyük bir âlim idi. Horasan’da Kâdı’l-kudâtlık, Buhârâ ve nahiyelerinde kadılık vazîfesi yapmıştır. Ayrıca tarihçi olup, târihe dâir eseri meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-4, sh. 107

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 207

3) Tabakât-ül-fukahâ sh. 68

4) El-A’lâm cild-1, sh. 115

5) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 18

AHMED BİN İBRÂHİM EL-BEZZÂR

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin İbrâhîm bin Hasen bin Muhammed bin Şâzân bin Harb bin Mihrân el-Bezzâr’dır. Künyesi, Ebû Bekr’dir. 297 (m. 910) senesinde Bağdâd’da Ehvâz kasabasının Devrak köyünde doğdu. Mısır’da ve başka yerlerde ilim öğrendi. Tohum ve bezir yağı tüccârlığı yaptığı için “Bezzâr” lakabı ile isimlendirildi. 383 (m. 993) senesinin Şevval ayının sonlarına doğru Bağdâd’da vefât etti.

Bağdâd’ın meşhûr hadîs âlimlerinden olan Ahmed bin İbrâhîm; Hüseyn bin Muhammed bin Afîr, Ebû Kâsım el-Begâvî, Ebû Bekr bin Ebî Dâvûd, Ahmed bin Kâsım, Ebû Leys el-Ferâizî, Ahmed bin Muhammed İbni Mugallis, Yahyâ bin Muhammed bin Sa’îd, Ahmed bin Süleymân-ı Tûsî, Sâlih bin Ebî Mukâtil, Ebû Zer bin el-Bâgendî, Ebû Bekr bin Düreyd, Neftaveyh en-Nahvî, Abdullah bin Muhammed bin Ziyâd en-Nişâbûrî, Mısır’ın meşhûr âlimlerinden ve Şam’daki âlimlerden ve ayrıca daha birçok meşhûr âlimden ilim tahsil etti ve hadîs-i şerîf aldı. Kendisinden de, Dâre Kutnî ve daha başka âlimler ilim öğrendiler ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Ahmed bin İbrâhîm; sika, sadûk, huccet (üçyüzbinden ziyâde hadîs-i şerîfi râvileriyle ezbere bilen), çok ibâdet eden, sâlih ve meşhûr bir âlimdir. Onun hadîs ilmine âit yazmış olduğu “Müselsilât” adındaki eseri meşhûrdur.

Ezheri şöyle anlatıyor: “İbn-i Şâzân sika (güvenilir), rivâyetleri sağlam ve huccet olan bir âlimdir. Kendisinden şöyle duymuştum. “Benim kitaplarım gibisi, büyük âlim Vaddâh’ın kütüphânesinde bile yoktur. Ne babamdan, ne de amcamdan bir kitap kalmadı. Hepsini kendim yazdım.”

Ahmed bin Muhammed el-Atîk şöyle anlatıyor: “O, Şevval ayının bitimine üç gün kala vefât etti. Sağlam, güvenilir, çok fazîlet sahibi, güzel bir üslûp ile kitap yazan bir âlimdi.”

Onun rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz şöyle buyurdu: “Sizin en hayırlınız, Kur’ân-ı kerîmi öğrenen ve öğreteninizdir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 18

2) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 104

3) El-A'lâm cild-1, sh. 86

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 136

AHMED BİN İBRÂHİM İSMÂİLÎ

Hadîs ve Şafiî fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Bekr olup, ismi, Ahmed bin İbrâhîm bin İsmail bin Abbâs'tır. Doğum yeri olan Cürcan'a nisbetle Cürcânî, dedesine nisbetle İsmâilî, mezhebine nisbetle de Şafiî denildi. 277 (m. 890) yılında doğdu. 371 (m. 981) yılında vefât etti.

İlim öğrenmek ve hadîs-i şerîf dinlemek için, bir çok memleketi gezen Ebû Bekr İsmâilî, başta zühd ve takvâsı ve ilminin çokluğuyla meşhûr Muhammed bin Osman Mekâbiri Cürcânî olmak üzere, İbrâhîm bin Züheyr, Halvânî, Kâtib Hamza bin Muhammed bin Îsâ, Ahmed bin Muhammed bin Mesrûk, Muhammed bin Yahyâ bin Süleymân Mervezî, Yahyâ bin Muhammed Hanâyî, Abdullah bin Naciye, Firyâbî," Kâdı Yûsuf bin Ya'kûb, Muhammed bin Abdullah Hadramî, İbrâhîm bin Abdullah Mahzemî, Muhammed bin Osman bin Ebî Şeybe, Muhammed bin Hasen bin Simâd, Ebû Hanîfe Cumâhî, Abdan, Ebû Ya'la ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Muhammed bin Eyyûb Râzî ile sohbet etti. Bağdâd, Kûfe, Basra, Enbâr, Ehvâz ve Musul'da duyduğu hadîs-i şerîfleri kitaplarına yazdı. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileriyle birlikte ezberleyerek hafız oldu. Fıkıh ve hadîs ilimlerinde eşsiz bir bilgiye sahip oldu. İlmini, kitaplarında ve derslerinde insanlara aktardı. Talebeleri arasında pek kıymetli âlimler yetişti. Bunlardan Hâkim Nişâbûrî, Ebû Bekr Berkânî, Hamza Sehmi, Ebû Hazım Abderî ve Ebû Bekr Muhammed bin İdris Cürcânî meşhûr oldu.

Kendisi anlatır: Muhammed bin Eyyûb Râzî'nin vefâtını duyunca ağlayıp, inleyerek eve kapandım. Aşırı üzüntümden dolayı, aile fertlerinin hepsi başıma toplandı. "Sana ne oldu ki, böyle kendinden geçip ağlıyor, kendini harâb ediyorsun" diye sordular. Ben de "Muhammed bin Eyyûb Râzî'nin vefât haberi beni bu hâle koydu" dedim. Bu sıkıntılı hâlimden kurtulmam için beni teselli ettiler. Dayımla beraber Nesâ şehrine gitmeme müsâade ettiler. O da beni Hasen bin Süfyân'ın yanına gitmeme müsâade ettiler. O da beni Hasen bin Süfyân'ın yanına götürdü. Bir müddet sonra da memleketime döndüm. Bu benim hadîs için çıktığım ilk seyahatimdi.

Ebû Bekr Ahmed bin İbrâhîm İsmâilî hakkında, âlimler övgü ile bahsetmişlerdir. Bunlardan:

Şeyh Ebû İshâk; "Ahmed bin İbrâhîm, fıkıh, hadîs, din ve dünyâ riyasetini kendisinde toplamıştı." Ebü'l-Hasen Dâre Kutnî, "Defalarca onun yanına gidip, ilminden istifâde etmek istedim. Ama nasîb olmadı."

Hâfız Hasen bin Ali, "O sünnetlere tam uyardı."

Ebû Abdullah Hâkim," Ahmed bin İbrâhîm, asrının bir tanesi idi. Muhaddis ve fakîhlerin en âlimi idi. Cömertlik ve mürüvvette en iyilerden idi. İlim sahipleri, onun ilminin üstünlüğü hakkında ittifâk etti" demektedirler.

Yüz cildlik Müsned-i kebîr, Mu'cem, Sahîh alâ Şart-il-Buhârî, Ferâid, Avâli ve Müsned-i Ömer adlı kitaplar, Ahmed bin İbrâhîm İsmâilî'nin pek kıymetli eserleri arasındadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 7

2) En-Nücûm-üz-zâhire cild-4, sh. 140

3) Muntazam cild-7, sh. 108

4) Mir'ât-ül-cinân cild-2, sh. 396

5) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 75

6) El-A'lâm cild-1, sh. 86

7) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1735

8) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 947

9) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 135

AHMED BİN İSHÂK

Şafiî mezhebi âlimlerinden. Fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerindendir. İsmi, Ahmed bin İshâk bin Eyyûb bin Yezîd bin Abdurrahmân bin Nûh en-Nişâbûrî'dir. Sıbgî (veya Dubaî) adı ile meşhûr olmuştur. Künyesi, Ebû Bekr'dir. İmâm-ı Süyûtî, onun soyunun Bekr bin Vâil ve Rebîa bin Nizâr bin Ma'd bin Adnan'a kadar ulaştığını bildirdi. 258 (m. 872) senesinde doğdu. Nişâbûr halkındandır. İlim öğrenmek için Horasan, Bağdâd, Basra, Mekke ve daha başka yerleri dolaştı. 57 sene Nişâbûr'da ikâmet etti. 342 (m. 957) senesinde Şa'bân ayında vefât etti.

Meşhûr hadîs ve fıkıh âlimlerinden olan Ahmed bin İshâk, Fadl bin Muhammed eş-Şa'rânî, İsmail bin Kuteybe, Ya'kûb bin Yûsuf el-Kazvînî, Muhammed bin Eyyûb, Bağdâd'da Haris bin Ebî Üsâme ve İsmail el-Kâdî, Basra'da Hişâm bin Ali, Mekke'de Ali bin Abdülazîz ve daha birçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf aldı. Kendisinden de Ebû Ali el-Hâfız, Ebû Bekr el-İsmâilî, Ebû Ahmed el-Hâkim, Ebû Abdullah el-Hâkim, Muhammed bin İbrâhîm el-Cürcânî ve daha pek çok âlim ilim tahsil etti ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Ahmed bin İshâk, ilim öğrenmek ve öğretmek için çok yer dolaştı. Hadîs-i şerîfte derin, fıkıh ilminde derecesi yüksek, elli sene fetvâ veren, âbid (çok ibâdet eden), sâlih, aklı ve görüşü kuvvetli bir âlimdir. Hadîs, fıkıh ve akâid (kelâm) ilminde, bir çok mes'eleyi içine alan çok kitap yazdı. İnsanlar, kendinden ve eserlerinden çok istifâde ettiler.

Muhammed bin Hamdûn şöyle anlatıyor: "Ebû Bekr bin İshâk ile senelerce sohbet ettim. Seferde olsun veya olmasın, hiçbir zaman gece namazını terk ettiğini görmedim."

Hakîm en-Nişâbûrî şöyle bildiriyor: "Aklı ve re'yi (görüşü) darb-ı mesel olmuştur. Fetvâlarında şüpheli hiçbir şeye rastlanmadı. İlmine kitapları delîldir. Çok güzel namaz kılardı. Ezan ile ikâmet arasında çok duâ eder, sonra ağlardı."

Yine Hakîm şöyle anlatıyor: "Sıbgî'ye, İbn-i Abbâs'dan rivâyet edilen bir hadîs-i şerîften suâl ettiler. İki kişi Resûlullah (aleyhisselâm) ile namaz kıldı. Resûlullah onlara: "Abdestinizi iade ediniz" buyurdular. İki kişi sebebini sorduklarında, Resûlullah (aleyhisselâm): "Falan kişiyi gıybet ettiniz" buyurdular. Sıbgî bu konuda: "O iki kişiye abdestin emredilmesi, ma'siyetlerine keffâret ve günahlarının temizlenmesi içindi. Zîrâ Resûlullah efendimiz "Abdest hatâları giderir" buyurdular.

Kendisi şöyle anlatıyor: "Fedâîl" kitabını yazmağa başladığım zaman, şöyle bir rü'yâ gördüm: "Bahçeli bir evde bulunuyordum. Bahçeye çıkmak istedim. O sırada Hazreti Ebû Bekr göründü. Benimle kucaklaştı. Yüzümü öptü ve bana duâ etti." Kitabı bitirince şöyle bir rü'yâ daha gördüm: "Bir evin önünde bulunuyordum. Evden, Resûlullah (aleyhisselâm) ile yanında Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer, Hazreti Osman veya Hazreti Ali (r.anhüm) göründüler. Hepsinin dört kişi olduklarını iyi hatırlıyorum. Yaklaşıp Resûlullaha (aleyhisselâm) selâm verdim. Selâmımı aldılar. Sonra Hazreti Ebû Bekr'e (radıyallahü anh) yaklaştım. Gözlerimin arasından öptü ve: "Allahü teâlâ sana, Peygamberi (aleyhisselâm) ve bizim tarafımızdan hayırlı karşılıklar versin!" buyurdu. Sonra yüzüğümü parmağımdan çıkarıp, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek parmağına taktım. Sonra diğer zâtların parmaklarına da taktım. Sonra: "Yâ Resûlallah! Bu yüzüğün bereketi büyük oldu. Zîrâ Parmaklarınıza takıldı" dedim. O sırada uyandım.

O'nun yazmış olduğu eserlerinden ba'zıları şunlardır:

1. Kitâb-ül-esmâ ves-sıfât, 2. Kitâb-ül-Îmân vel-kader, 3. Kitâbü fedâil-il-hulefâ-il-erbe'a.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 9

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 361

3) El-A'lâm cild-1, sh. 95

AHMED BİN İSHÂK ET-TENÛHÎ

Hanefî fıkıh, hadîs ve edebiyat âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin İshâk bin Behlûl bin Hassan bin Sinân et-Tenûhî'dir. Künyesi, Ebû Ca'ferî'dir. 231 (m. 845) senesi Muharrem ayında Enbâr'da doğdu. Medînet-ül-Mensûr'da 20 sene kadılık (hâkimlik) yaptı. 318 (m. 930) yılında bu vazîfesinden ayrıldı ve aynı sene Bağdâd'da vefât etti. Hadîs ve fıkıh başta olmak

üzere, birçok ilimlerde derin bir âlim olan Ahmed bin İshâk, önce babası İshâk bin Behlûl'den ilim öğrendi. İbrâhîm bin Sa'îd el-Cevherî, Ebû Sa'îd el-Eşec, Ebû Hâşim er-Rifâî, Sa'îd bin Yahyâ el-Emevî, Abdurrahmân bin Yûnus ve daha pek çok âlimden ilim tahsil edip, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de, Ebû Hasen el-Cerrâhî, Muhammed bin İsmail el-Verrâk, Ebû Hasen Dâre Kutnî, Ebû Hafs İbni Şâhîn ve daha birçok âlim ilim alıp, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Çok hadîs-i şerîf ezberledi. Sika (güvenilir), sağlam, zabtı kuvvetli bir râvi idi. Hanefî mezhebi âlimlerinin ictihâdlarını iyi öğrendi. Hanefî mezhebi müctehidlerirden oldu. Nahiv, lügat ilimlerinde âlim olan Ahmed bin İshâk et-Tenûhî Kûfeli nahivcilerin görüşünde idi. Nahiv ilmine âit bir de eseri vardır. Eski Arab edebiyatındaki şiirleri ezbere bilirdi. Aynı zamanda iyi Bir şâir olup, çok şiirleri vardı. Hitâbeti çok güzeldi. En uygun kelimeleri seçer, çok açık konuşurdu. Yazışmalarında çok fasîh (açık) bir ifâde kullanırdı. Konuşmaları gayet belîğ olup, az sözle yüksek ma'nâları beyân ederdi.

Takvâ ve vera' sahibiydi. Haramlardan ve şüphelilerden çok sakınırdı. Kendisine sorulan mes'eleler hakkında hüküm verirken çok adâletliydi. Halife Muvaffak-billah tarafından Enbâr şehrine kadı (hâkim) ta'yin edildi. Âdil hükümleriyle, dîne ve insanlara çok hizmet etti. Bu vazîfeden ayrıldıktan sonra tekrar kadı ta'yin edildi. Halife Mu'tedad-billah da kadılık vazîfesi verdi. Halife Muktefî zamanında, kadılık vazîfesinden ayrıldı. Daha sonra tekrar Medînet-ül-Mensûr'a kadı ta'yin edildi. Bundan başka şehir ve kasabalarda da kadılık yaptı. Verdiği âdil hükümlerle insanların huzûr içinde yaşamalarına vesîle oldu.

Ebû Ca'ferî Tenûhî'den, Behlûl bin İshâk, Kâdı Ahmed bin İshâk ve oğlu Muhammed, Kâdı Dâvûd bin Heysem bin İshâk, Ebû Bekr Yûsuf bin Ya'kûb gibi birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Yetiştirdiği kıymetli âlimler yanında, pek çok kitap da yazdı. Bunlardan ba'zıları şanlardır:

Kitâb-ün-nâsıh vel-mensûh, Kitâb-üd-duâ, Edeb-ül-kâdı alâ mezhebi Ebî Hanîfe, Kitâb-ün-nahvi alâ mezâhib-il-Kûfîyyûn.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 30

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 276

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 160

4) Keşf-üz-zünûn sh. 46, 457, 1920

AHMED BİN KÂSS TABERÎ

Şafiî fıkıh âlimi, vâ'iz, hatîb. Zamanında, Taberistan'ın en âlimi idi. Şeyh-ül-İslâm lakabı verildi. Künyesi, Ebü'l-Abbâs olup asıl ismi, Ahmed bin Muhammed (veya Ahmed) bin Ya'kûb İbni Kâss'tır. Taberî, Şafiî, Âmilî nisbet edildi. Babasının, güzel hikâye ve kıssalar anlatması dolayısıyle verilen Kâss lakabı ona İbn-i Kâss olarak miras kaldı ve bu isimle tanındı. Taberistan köylerinden birinde doğdu ve orada ilim tahsil etti. Daha sonra Bağdâd'a geldi. Ömrünün sonuna doğru zamanın hudut şehri ve ilim merkezlerinden olan Tarsus'a göçtü. Orada 335 (m. 946) yılında vefât etti.

Ebü'l-Abbâs İbni Kâss, fıkıh ilmini Şafiî fıkıh âlim; Ebü'l-Abbâs İbni Süreyc'ten aldı. Ebû Halife, Muhammed bin Abdullah el-Mutayyan el-Hadremî, Muhammed bin Osman bin Ebî Şeybe, Kâdı Yûsuf bin Ya'kûb, Abdullah bin Naciye'den hadîs ve daha birçok âlimden fıkıh ve diğer ilimleri öğrendi. Sahib olduğu ilimlerle zamanında fıkıh, kelâm re târih ilimlerinde Taberistan'ın en önde gelen âlimi oldu. Eshâb-ı kiram ve onlardan sonra gelen müslümanların, Allahü teâlânın dînini yaymaktaki gayretlerini, yazılarında canlı bir şekilde anlatır, anlatırken kendinden geçerdi. Allah adını andığı zaman çok heyecanlanır, kalbi duracak gibi olurdu. Taberistan'da birçok talebe yetiştirdi. Kıymetli eserler yazdı. Bağdâd'a göçmesinden sonra da va'zlarını bırakmadı, İnsanları Allahü teâlânın dînini yaymağa çağırdı. Onların karşısında zaman zaman Allah korkusundan bayılması, insanları coşturup gayrete getirirdi. Zamanın hudut şehri olan Tarsus'ta da müslümanların gönüllerini coşturmak, dîn-i İslâmı yaymak için oraya göç etti. Tarsus'ta pek faydalı hizmetlerde bulundu. Kıymetli talebeler yetiştirdi. Zâlim diktatörlerin idâreleri altında inleyen ma'sûm insanları, onların idârelerinden kurtarıp, İslâm'a da'vet etmek ve dînimizin emrine göre hareket eden âdil idârecilerin emrinde rahatça yaşatmak için hazırlanan ordulara va'zlar verdi. Onların insanlara karşı yumuşak davranıp, haksızlık yapmamaları için, kendilerinden önce gelen İslâm büyüklerinin örnek hayatlarından menkıbeler

anlatıp, misâller verirdi. İbn-i Sem'anî, onun bir va'z esnasında Allah aşkı ile heyecanlanıp, kalbinin dayanamayarak vefât ettiğini nakletmektedir.

Ebü'l-Abbâs İbni Kâss'ın anlattığı kıssalar va'zlarını dinleyenlerin ağzından dilden dile dolaşırken, derslerine devam eden kıymetli talebeleri de öğrendiklerini kitaplara yazıp, derslerinde okuturlardı. Kâdı Ebû Ali Zeccâcî ve Hasen bin Kâsım Taberî isimli âlimler, İbn-i Kâss'ın ilmine vâris olan talebelerinin meşhûrlarındandır.

Talebelerinden Kâdı Ebû Ali Zeccâcî anlatır: "Fıkhî bir mes'elede zamanın âlimleri ihtilâfa düştüler. Hocam İbn-i Kâss da o husûsta fetvâ verdi. Rü'yâmda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Aynı mes'eleyi ondan sordum. "Hocan İbn-i Kâss doğru karar verdi" buyurdu.

Ebü'l-Abbâs İbni Kâss'ın hacim bakımından küçük, kıymet bakımından büyük birçok eseri vardır. Hüküm verme yollarını anlatan "Edeb-ül-Kadâ", fıkıh ilminin ana kaidelerini anlatan "Telhîs fi'l-furû", kıble ta'yini ile ilgili "Delâil-ül-kıble", kadınların ihrama girmesi ile ilgili, "Ehrâm-ül-Mer'e", fetvâlarını ihtivâ eden "Fetevâ-yı İbn-i Kâss", "Kitâb-ül-Mevâkît" ve çoğu târih, târihî hikâyeler, dünyâ yüzünde olmuş olan acâyib hâdiselerle ilgili olmak üzere pek çok eser yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 149

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 68

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 59

4) El-A'lâm cild-1, sh. 90

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 339

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 450

AHMED BİN MUHAMMED (Ebû Bekr-i Hallâl)

Bağdâd'da yetişen Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Hârûn el-Bağdâdî'dir. Künyesi, Ebû Bekir'dir. Hallâl lakabıyla meşhûr olmuştur. Hanbelî âlimlerinin büyüklerindendir. İlim tahsil etmek için çok yer dolaştı. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in mezhebindeki mes'eleleri bir çok âlimden öğrenip, büyük bir eser yazdı. 311 (m. 923) senesi Rabî-ül-evvel ayında Bağdâd'da vefât etti. Cenâze namazını Ebû Ömer Hamza bin Kâsım el-Hâşimî kıldırdı. Ebû Bekr-i Mervezî'nin kabrinin güney tarafına defn edildi.

Hanbelî mezhebinde yetişen âlimlerin en büyüklerinden olan Ahmed el-Hallâl, Ahmed bin Hanbel'in eshâbından olan birçok âlimden ilim aldı. Bunlardan Hasen bin Arefe, Sa'dân bin Nasr, Muhammed bin Avf el-Hımsî ve onların zamanındakiler ile daha sonra gelen birçok âlimden, bu mezhebin mes'elelerini öğrendi. Onlardan hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyetlerde bulundu. Yüksek din bilgilerinde mütehassıs büyük İslâm âlimi Ebû Bekr el-Mervezî ile ölünceye kadar sohbet edip ilminden istifâde etti. Fıkıh ilmini ondan öğrendi. Kendisinden de, İmâm-ı Ahmed'in mezhebindeki mes'elelere âit ilimleri öğrenmek için, birçok kimseler gelip ilim tahsil etti. Bunlardan başlıcaları şunlardır: Ahmed bin Hanbel'in iki oğlu Sâlih ve Abdullah, İbrâhîm el-Harbî, el-Meymûnî, Bedr-ül-megâzî, Ebû Yahyâ en-Nâkıd, İmâm-ı Ahmed'in amcasının oğlu Hanbel, Kâdı el-Beretî, Harb el-Kirmânî, Ebû Zür'a ed-Dımeşkî, İsmail bin İshâk es-Sekafî, Yûsuf bin Mûsâ el-Kattân, Muhammed bin Bişr, Ebû Nadr el-Iclî, Muhammed bin Yahyâ el-Kehhâl, Ömer bin Sâlih el-Bağdâdî, Tâlib bin Hırre el-Ezenî, Hasen bin Sevvâb, Muhammed bin Hasen bin Hassan, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ahmed bin Hâşim el-Antâkî, Osman bin Sâlih bin Harzâz, Ahmed bin Mekîn el-Antâkî ve daha isimleri sayılamıyacak kadar çok âlim.

Ondan en çok istifâde eden ve "Gulâm-ül-Hallâl" adı ile meşhûr olan Ebû Bekr Abdülazîz bin Ca'fer'dir. Ondan ilim öğrenmek için gelenler, Câmi'ul Mehdî'de büyük bir halka teşkil ediyorlardı.

Onun Hanbelî mezhebindeki mes'elelere vukûfiyeti o kadar çoktu ki, o asırda ve daha sonra ona yetişen olmadı. Bu mezhebte zamanının âlimlerine imâm oldu. İlimdeki ve faziletteki büyüklüğünü, bütün âlimler sözbirliği ile bildirmekte olup, ayrıca eserleri de, ilminin genişliğine şahittir. O, çok hadîs-i şerîf rivâyet edip, eserinde yazdı. Mes'elelerin delîllerini beyân edip, isbât etmek husûsunda çok mahirdi. İlmî müzâkere ve münâzarada eşine az rastlanırdı.

Talebesi Abdülazîz bin Ca’fer diyor ki, “Büyük âlim Ebü’l-Hasen bin Beşşâr ez-Zâhid, Ebû Bekr-i Hallâl ile mescidde bulunuyordu. Kendisine dînî bir mes’ele soruldu. Ahmed bin Hanbel’in mezhebinde büyük âlim olan bu zâta sorun diyerek, Ebû Bekr-i Hallâl’ı işâret edip ona havale etti. Bunu tekrar tekrar söylediğini çok işittim.”

Yine Ebû Bekr Abdülazîz dedi ki, “Ebû Bekr-i Hallâl’dan işittim. Buyurdu ki: İlim öğrenmeyi talep etmeyen kimse, ayağını nereye koyacağını bilemez.”

Ebû Bekr-i Hallâl buyuruyor ki:

“İlim ehli için, kendilerinin bilmesi gereken şeyleri iyi öğrenmeleri ve onu devamlı müzâkere etmeleri lâzımdır. Bununla beraber çok dinlemeleri, ilimle amel etmeleri ve bu husûsta çok tefekkür etmeleri de gerekir. Bu işe ilk defa teşebbüs eden kimse, Şu’be bin Haccâc’dır. Ondan sonra Yahyâ el-Kattân oldu. Bu ikisinden sonra üç kişi daha oldu. Bir dördüncüsü olmadı. Bunlar da, Ahmed bin Hanbel, Yahyâ bin Maîn ve Ali bin Medenî'dir.”

Hüseyn bin Şehriyâr diyor ki, “İlimde, hepimiz Ebû Bekr-i Hallâl’a tâbi olmuştuk. Çünkü onun eserlerini ve sahip olduğu ilmi hiç kimse geçememişti.”

Ebû Bekr eş-Şîrâd diyor ki, “Hallâl, kitaplarını tasnif ettikten sonra, bizim de ilim için huzûruna gelip bizzat kendisinden dinleyerek öğrenmemizi istiyordu. Hallbuki bu, bizim için çok zor olan bir işti. Ebû Bekr bin Şehriyâr, bu husûsta bana şöyle demişti: “İlim öğrenmek istiyen herkes, niçin Ebû Bekr-i Hallâl’a gitmiyor? Onun öğrenip rivâyet ettiği kadar ilme sahip olan daha başka kim vardır?”

Abdülazîz bin Ca’fer, hocası Ebû Bekr-i Hallâl’ın şöyle dediğini bildiriyor: İbrahim bin İshâk en-Nişâbûrî, diyor ki: “Ebû Abdullah’a birisi gelip, “Benim râfızî bir komşum var. Ona selâm verebilir miyim?” diye sordu. O da, “Hayır! Verdiği selâmını da almayın” diye cevap verdi.

Ebû Bekr-i Hallâl şöyle anlatıyor: “Ahmed bin Hanbel’e zühd hakkında; “Bir kimsenin yanında çok mal, para bulunması zühdüne mâni olur mu?” diye soruldu. O da: “Evet!.. Fakat o mal, arttığı zaman sevinip şımarmamak, azaldığı zaman da üzülmemek şartı ile mâni olmaz” diye cevap verdi.”

Ve yine şöyle anlatıyor: Ahmed bin Hanbel, Süfyân-ı Sevrî’nin: “Bir kimsenin insanlara reîs, şef olmak arzusu, onun altını ve gümüşü, ya’nî parayı sevmesinden daha sevimlidir. Halbuki mevkiî, makam sevgisi çok olan kimse, dâima insanların ayıbını araştırır, insanlar da, ona ayıp, kusur gibi şeyler bulaştırmaya kalkışırlar” buyurduğunu bildirdi.

Yine anlattı ki: “Abdullah bin Ahmed’in babasından, orun da Süfyân-ı Sevrî’den şöyle bildirdiğini işittim: Süfyân-ı Sevrî hazretleri buyurdu ki: “İlmini arttıran kimse, ilmi sebebiyle dünyâya yaklaşırsa, Allahü teâlâdan da uzak olur.”

Yine şöyle anlatıyor: “İbrâhîm bin Eş’as diyor ki, “Fudayl’den şöyle işittim. Buyurdu ki: İnsanlardaki zühdün alâmeti; insanların kendisini övmesini istememesi ve onların kötülemeleriyle rahatsızlık duymamasıdır. Tanınmamaya gücün yeterse, böyle yap! İnsanların övmemesinin sana ne zararı dokunur? Allahü teâlâ tarafından övülmüş olduğun zaman, insanların yanında kötülenmiş olmandan sana ne? Bir kimse, kendisinin meşhûr olmasını isterse, kimse onun adını anmaz. Kendisinin övülmesinden hoşlanmayan kimseyi de, hep hayırla yâd ederler.”

Ahmed bin Muhammed el-Hallâl’ın rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir:

“Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz, şehirde olduğu hâlde (özrü sebebiyle), öğle ile ikindi namazlarını cem’ ederek, birleştirerek dörder rek’at kıldı. Akşam ile yatsı namazlarını cem’ edip, yedi rek’at olarak kıldı.” İmâm-ı Mâlik, “Yağmurlu bir gecede böyle kılmıştı” diyor. Dört mezhebin diğer üç imâmı da, namazların cem’ edilip takdim ve te’hîr edilerek kılınabilmesinin sebeplerini, ayrı ayrı bildirmişlerdir. Bu husûsta (el-Fıkh-u alel Mezâhib-il-erbe’a) kitabının birinci cild 483. sahîfesinde şu bilgiler verilmektedir” “Özrü olmıyanın beş vakit namazı vaktinde kılması lâzımdır. Vakti gelmeden önce ve vakti geçtikten sonra kılmak caiz değildir. Dîn-i İslâm merhamet, kolaylık dînidir. Meşakkat olunca, namazları vakitlerinden sonra kılmağa izin verilmiştir, iki namazı cem’ etmeğe de izin verilmiştir. Fakat bunun, sebeplerine ve şartlarına uygun olması lâzımdır. Bu şartlara uymadan, vaktinde kılmamak büyük günâh olur. Bu şartlar, dört mezhebde başka başkadır. Mâlikî mezhebinde, seferde, hastalıkta, yağmurda ve gece çamurda, iki namazı cem’ etmek caiz olar. Şafiî mezhebinde, seferde ve yağmurda iki

namazı cem’ etmek caizdir. Hanefî mezhebinde, yalnız Arafat meydanında ve Müzdelife’de, hacıların iki namazı cem’ etmeleri caiz ve lâzımdır. Hanbelî mezhebinde, seferde, hastalıkta, kadının emzikli veya müstehâza (özürlü) olmasında, abdesti bozan özürlerde, abdest ve teyemmüm için meşakkat çekenlerde ve a’mâ ve yer altında çalışan gibi, namaz vaktini anlamakta âciz olanın ve canından, malından ve namusundan korkanın ve ma’îşetine zarar gelecek olanın iki namazı cem’ etmeleri caiz olur. İki namazı cem’ etmek demek, ikindiyi takdim ederek, öğle vaktinde öğle ile birlikte kılmak veya öğleyi te’hîr ederek, ikindi vaktinde ikindi ile birlikte kılmak veya akşam ile yatsıyı da, böyle takdim veya te’hîr etmektir. Sabah namazı, hiçbir zaman cem’ edilmez.

Eserlerinden başlıcaları şunlardır:

1. Kitâb-ül-câmi’: Hanbelî fıkhını bildiren büyük bir eserdir. Yaklaşık yirmi cild hâlinde neşr edilmiştir.

2. Kitab-üs-sünne ve elfâz-ı Ahmed ved-delîl alâ zâlike mine’l-ehâdîs: Resûlullahın hadîs-i şerîflerini, fiilî ve takriri sünnetlerini ve Ahmed bin Hanbel’in ictihâdları ile bunlara delîl olan hadîs-i şerifleri, en geniş şekilde açıklayan çok kıymetli bir eserdir. Üç büyük cild hâlinde neşr edilmiştir.

3. Kitab-ül-ilel: Hadîs-i şeriflerin illetlerini beyân eden bir eser olup, çok yer dolaşarak ve birçok râvinin rivâyetlerini tahkîkten sonra tasnif ettiği eserdir. Üç cild halindedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 12

2) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 112

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 166

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 261

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 785

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 148

AHMED BİN MUHAMMED EL-GÜLÂBÂDÎ

Mâverâünnehr illerinden Buhârâ’da yetişen hadîs âlimlerinden. Adı, Ahmed bin Muhammed bin Hüseyn bin Hasen bin Ali bin Rüstem el-Gülâbâdî’dir. Künyesi, Ebû Nasr-ı Buhârî’dir. “Gülâbâdî” diye meşhûrdur. Gülâbâd, Buhârâ şehrinin bir mahallesidir. 323 (m. 935) senesinde Buhârâ’da doğdu. İlim öğrenmek için, birçok yeri gezip dolaştı. Çok kitap yazdı. 397 (m. 1008) senesi Cemâziye’l-âhır ayının onbeşinci günü gecesinde Buhârâ’da vefât etti.

Ahmed-i Gülâbâdî, hadîs-i şerîf âlimlerindendir. Yüzbinden fazla hadîs-i şerîfi senetleri ve râvileri ile birlikte ezberlemişti. Buhârâ’da yetişen meşhûr bir hadîs âlimi idi. O, Heysem bin Kuleyb eş-Şâşî, Abdülmü’min bin Halef en-Nesefî, Ebû Ca’fer Muhammed bin Muhammed el-Bağdâdî, Abdullah bin Muhammed bin Ya’kûb el-Hârisî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden de Ca’fer bin Muhammed el-Mustagferî ve daha birçok âlim ilim aldılar ve hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Gülâbâdî, sika (güvenilir) bir râvi olup, yaşadığı zamanda Mâverâünnehr’de en çok hadîs-i şerîf ezberleyen bir âlimdi. Büyük hadîs âlimi Dâre Kutnî hayatta iken, Bağdâd’da ondan hadîs-i şerîf öğrendi. Gülâbâdî onun bu ilimdeki üstünlüğünü överdi.

Ahmed-i Gülâbâdî’nin hadîs ilmindeki üstünlüğünü, birçok âlim haber vermektedir. Ebû Abdullah el-Hâkim buyurdu ki: “Ebû Nasr-ı el-Gulâbâdî: Anlayışı, ma’rifeti üstün hadîs hafızlarından olup, hadîs-i şerîfleri yazardı. Sahîh-i Buhârî’yi çok iyi bilirdi. Mâverâünnehir’de, Horasan’da ve Irak’da birçok âlimden yazarak hadîs-i şerîf öğrendi. Hadîs ilmindeki hocam Dâre Kutnî, onun anlayışını ve maharetini çok beğendi. O, sağlam bir râvi olup, Mâverâünnehr’de kendisine muhalefet eden birisi çıkmamıştır.”

Hadîs âlimi Dâre Kutnî de, ondan hadîs-i şerîf alıp, bunları “Kitâb-ül-müdebbic” adındaki eserine yazmıştır. Hâkim de kendisinden hadîs-i şerîf bildirmiştir.

Onun meşhûr olan eseri, “el-Kelâmü alâ ricali’l-Buhârî’dir. Bu eserin yazması Fas’da bulunmaktadır. Diğer adı “el-İrşâd fî ma’rifeti ricâli’l-Buhârî” olup, Fas’ın Yazmalar Enstitüsü’ndedir. Bu eser ile Haydarâbâd’da iki cüz hâlinde basılan “el-Hidâyetü vel-irşâd fî ma’rifeti ehli’s-sikât ve’s-sâdâd” aynı eser olduğu

anlaşılmaktadır. Ebû Nasr Gülâbâdî'nin meşhûr olan bu eseri, Sahîh-i Buhârî'deki hadîs râvilerinin hâl tercümesidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 1027

2) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 434

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 151

4) El-A'lâm cild-1, sh. 210

AHMED BİN ÖMER

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebü'l-Abbâs, olup adı Ahmed bin Ömer bin Süreyc Bağdâdî'dir. Usûl ve furû' ilimlerinden başka kelâm, meânî ve hesap ilimlerini de bilirdi. Münâzara ilmini ilk ortaya koyan ve insanlara, Cedel ilmini öğretendir. Ehl-i sünnete muhalif olanlara karşı reddiye yazarak gönderirdi. Kendisine "Elbâz-ül-eşheb" denilirdi. 249 (m. 863) yılında doğdu. 306 (m. 918) senesinde vefât etti. Kabri Bağdâd'dadır.

Ahmed bin Ömer, fıkıh bilgisini Ebü'l-Kâsım Enmâtî'den aldı. Ayrıca Hasen bin Muhammed ez-Za'ferânî, Abbâs bin Muhammed ed-Dûrî, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Ali bin İşkâb ve birçok âlimden ilim öğrenmiştir. Kendisinden ise, hafız Ebü'l-Kâsım et-Taberânî, Fakîh Ebü'l-Velîd Hassan bin Muhammed, Ahmed Muhammed bin Ahmed bin el-Gıtrıfî ve birçok âlimlerin sohbetinde bulunarak ilim almıştır.

Ebû Hafs el-Muttavî şöyle anlatır: "Ebü'l-Abbâs, Şirâz'da kadı idi. Vezir Ali bin Îsâ, Ebü'l-Abbâs'ın şânının yüksekliğinden ve kendisini ziyâret etmediğinden, kadılığı kendisine devamlı hizmette bulunan Ömer el-Mâlikî'ye vermek istiyordu. Bu sebebten dolayı Ebü'l-Abbâs'ı kadılık görevinden aldı. Ebû Ömer'in mertebesini yükseltmek için, Bağdâd âlimlerinden bir grub âlimi Ebü'l-Abbâs'ın fetvâlarını incelemek üzere vazîfelendirdi. Bunlar bir fetvâyı icmâ'a aykırı bulup, vezir ve halifeye bildirdiler. Meclis kuruldu. Ebü'l-Abbâs çağırıldı. Sükût" ediyordu. Vezir, "Bu konuda ne diyorsun?" dedi. Ebü'l-Abbâs "Âlimlerin icmâ'a aykırı buldukları fetvâ benim değil, İmâm-ı Mâlik'in sözüdür, falan kitabında vardır. Onun sözü elbette ki mu'teberdir." dedi vezir emir verdi, kitabı getirdiler. Ebü'l-Abbâs'ın dediği gibi çıktı. Ebü'l-Abbâs'ın kendisinin Şafiî olduğu hâlde, İmâm-ı Mâlik'in kitaplarına da vâkıf olduğuna, Ebû Ömer'in ise Mâlikî mezhebinde olduğu hâlde, kendi imamının kitaplarından haberdâr olmadığına hayret edildi. Bu olaydan sonra, vezir ile Ebü'l-Abbâs arasındaki dostluk bağı kuvvetlendi. Vezir, Bağdâd kadılığını ona teklif etti ise de, Ebü'l-Abbâs kabûl etmedi.

Ebü'l-Abbâs'ın, Ebû Bekir Muhammed bin Dâvûd ez-Zâhiri ile münâzaraları meşhûrdur. Şöyle anlatılır: Birgün Ebü'l-Abbâs, Dâvûd-i Zâhirî'ye: "Sen zâhir ile söylüyorsun. Âyet-i kerîmede Allahü teâl'â "Bir kimse, bir miskal bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecek. Kim de bir miskal bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir" (Zilzal: 7-8) buyuruyor. "Peki bir kimse yarım miskal işlerse?" diye sordu. Dâvûd-i Zâhirî uzun süre durdu. Ebü'l-Abbâs, "Niçin cevap vermiyorsun?" diye sorunca, Dâvûd-i Zâhirî cevap veremedi.

Ebü'l-Velîd Nişâbûrî, Ebü'l-Abbas'a "İhlâs sûresi Kur'ân-ı kerîmin üçte birine denktir" hadîs-i şerîfinin ma'nâsını sordu. Ebü'l-Abbâs şöyle cevap verdi: "Kur'ân-ı kerîmin üçte biri ahkâm, üçte biri va'd ile va'îd, üçte biri de isimler ve sıfatlar olmak üzere indirildi, İhlâs sûresinde Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları bir arada olduğu için, Kur'ân-ı kerîmin üçte biri olmaktadır" dedi.

Birçok talebesinin bildirdiğine göre, Ebül'l-Abbâs vefâtına yakın bir gece gördüğü rü'yâyı şöyle anlatır: "Kıyâmet kopmuş, insanlar mahşer yerine toplanmıştı. Bir ses, "Peygamberlerin da'vetine ne ile icabet ettiniz?" diye sordu. Ben de "Îmân ve tasdîk ile" dedim. Sonra "Siz sözlerden ziyâde, amellerden sorumlusunuz" diye söyleyince ben de, "Büyük günahlardan sakındık, küçük günahlardan da Allahü teâlânın af ve rahmetine sığındık" dedim. Bunun üzerine yanında bulunan talebeleri, "Efendim bu rü'yâ ölümün yaklaştığını gerektirmez mi?" diye sorunca, Ebü'l-Abbâs şu âyet-i kerîmeyi okudu "İnsanların hesab vakti (kıyâmet günü) yaklaştı. Onlar ise, hâlâ bundan gaflette, yan çizip aldırmıyorlar" (Enbiyâ-1). Bu rü'yâdan onsekiz gün sonra vefât etti.

Ebü'l-Abbâs'ın yazdığı eserleri çoktur. Sayısı dörtyüze ulaştığı söylenmektedir. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: Er-Reddü alâ İbn-i Dâvûd fı'l-kıyâs, er-Reddü aleyhi fî mesâil.

Ebü'l-Abbâs'ın güzel şiirlerinden biri:

Yirmi senedir ilim, gönlümün parçasıdır.
Sıkıntımı yok eder, zihnimin cilâsıdır.

Kıymetli emânettir, ondaki tad pek başka,
Dalmışım lâtif ilme ve nâzımdaki aşka.

Yazayım, uğraşayım dâima ben bununla,
Elbisenin kol yeni, eskisin hep onunla.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 21

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 66

3) Târîh-i Bağdâd cild-3, sh. 287

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 811

AHMED BİN SEHL

Hadîs, tefsîr ve kırâat âlimi. Künyesi, Ebû Abbâs olup Eşnâî ve Mukrî de onun nisbetleridir. İsmi, Ahmed bin Sehl bin Firûzân'dır. 307 (m. 919) yılanda vefât etti.

Birçok âlimden ders alıp, ilimlerin inceliklerine vâkıf olan Ahmed bin Sehl, kırâat ilmini Ubeyd bin Sabbâh'tan öğrendi. O da, kırâat imamlarından İmâm-ı Âsım'ın üvey oğlu ve kırâatinin râvisi olan Hafs bin Süleymân Küfi'den almıştı. Zamanında Âsım kırâatiyle meşhûr oldu. Hadîs ilmini Bişr bin Velîd, Ebû Bekr bin Ebî Şeybe, Abdüla'lâ bin Hammâd, Abdullah bin Ömer bin Ebân-ı Ca'fi ve Hüseyn bin Ali bin Esved-i Iclî gibi âlimlerden öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden sonra gelen âlimler onun hadîs ilminde sika (güvenilir) olduğunda ittifâk ettiler. Kâdı Ali bin Hasen Cerrâhî ve Ebû Hasen Dâre Kutnî gibi hadîs âlimleri bunlardandır. Dünyâya ehemmiyet vermez, hep âhıret için çalışırdı. Bu yüzden de herkes tarafından sevilirdi. O yaptığını Allahü teâlânın rızâsı için yapar, sevdiğini O'nun için severdi. İnsanları Kurtarmak için bütün gücüyle çalışır, zihin ve kalblerinin parlamasına gayret ederdi. Sevenleri çok olduğu gibi, pekçok insan da talebeleri olmakla şereflendi. Bunlardan, İbrâhîm bin Ahmed Bezûrî, Abdülazîz bin Ca'fer-i Harkî, Osman bin Ahmed Mecâşî, Muhammed bin Halef bin Ceyyân ve Muhammed bin Ali bin Süveyd-ül-Müeddib kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet edenlerden ba'zılarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târih-i Bağdâd cild-4, sh. 185

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 250

AHMED BİN SELMAN EN-NECCÂD

Bağdâd'da yetişen Hanbelî mezhebi âlimlerinden. Takvâ, zühd ve vera' sahibi olup, çok ibâdet eden, fıkıh ve hadîs âlimidir. İsmi Ahmed bin Selmân bin Hasen bin İsrail bin Yûnus'dur. Künyesi, Ebû Bekir'dir. "Neccâd" lakabı ile meşhûr olmuştur. 253 (m. 867) senesinde Bağdâd'da doğdu. Birçok âlimden ilim, aldı. Hanbelî mezhebindeki mes'eleler kendisinden sorulup, fetvâ istenirdi. Çok eseri vardır. Yaşadığı devirde, Irak'taki Hanbelî âlimlerinin en büyüğü idi. Ömrünün sonuna doğru gözleri görmez oldu. 348 (m. 959) senesi Zilhicce ayının son günlerinde vefât etti. "Bâb-ı Harbiyye" kabristanlığına defn edildi.

İlim öğrenmek için birçok yere yaya ve yalınayak olarak gitti. O; Yahyâ bin Ca'fer bin Zeberkân, Ahmed bin Melâ'ıb, el-Muhrimî, Hasen bin Mükrim el-Bezzâr, Ebû Dâvûd-ı Sicistânî, Ebû Kılâbe er-Rakkâşî, Ahmed bin Muhammed el-Berkî, Kâdı İsmail bin İshâk, Ebü'l-Ahvas el-Abkârî, Muhammed bin Süleymân el-Bâgendî, Ebû İsmail et-Tirmizî, Ca'fer bin Muhammed bin Şâkir es-Sâyıg, Bişr bin Mûsâ, Ahmed bin Hayseme, Haris bin Ebî Üsâme, Abdullah bin Ahmed bin Hanbel ve daha pekçok âlimden bizzat dinleyerek ilim öğrendi. Çok büyük bir âlim olarak yetişti. İlim ve gönül ehlinin sohbetinde kemâle geldi. İlmi toplayıp, yaymaya başladı. Hazreti Ömer bin Hattâb'dan rivâyet edilen hadîs-i şerifleri "Müsned" adlı kitabında topladı. Sadûk (rivâyetleri çok sağlam) bir hadîs râvisiydi. Resûlullahın hadîs-i şerîflerini, sünnetlerini (Peygamberimizin (aleyhisselâm) yapılmasını övdüğü, yahut devam üzere yaptığı ve yahut yapılırken görüp de mâni olmadığı şeyleri) içine alan çok büyük bir eser hazırladı, ilim öğrenmek ve hadîs-i şerîf ezberleyip rivâyet

etmek husûsunda, o kadar gayret sahibi bir kimseydi ki, na'lınlarını (ayakkabılarını) eline alıp öyle dolaşırdı. Ebû Hasen bin Razkaveyh, onun için: "Ebû Bekr en-Neccâd, ilimde meşhûr muhaddis ve büyük âlim Sa'îd'in oğlu diye meşhûr oldu" dedi. Çünkü Ebû Bekr en-Neccâd, ondan çok hadîs-i şerîf aldı. Onun rivâyet yolundan ayrılmadı. Ondan işitip rivâyet edenlerin bütün ilimlerini, eserlerinde toplamıştı. Yahyâ bin Sa'îd bunlardandır. Ahmed bin Selmân Sa'îd'den çok ilim aldı. Bu ikisinden her biri, çok hadîs-i şerîf bilmek bakımından zamanının bir tanesi idiler.

Ebû Ali bin Savvâf diyor ki, "Ebû Bekr bin Neccâd, bizimle beraber, hadîs-i şerîf öğrenmek için muhaddis âlimlere gelirdi. Na'lınını elinde taşıyarak yürürdü. Kendisine, "Nalınını niçin giymiyorsun?" diye sorulduğunda: "Resûlullahın (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini öğrenmek yolunda yalınayak olduğum hâlde yürümeyi seviyorum. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm): (Dikkat ediniz! Kıyâmet gününde, cebbar ve mülk sahibi olan Allahü teâlânın huzûrunda, hesap vermesi en kolay olacak kimseyi size haber veriyorum! Onlar, iyi işlere iki ayağı üzerinde yalınayak yürüyerek koşan kimselerdir. Cebrâil aleyhisselâm bana haber verdi ki, Allahü teâlâ, hayır talebinde yalınayak yürüyen kuluna rahmeti ile nazar eder) buyurmuştu" diye cevap verdi.

Kendisinden de Ebû Bekr bin Mâlik el-Kutay'î, Dâre Kutnî, İbn-i Şahin, Hâkim en-Nişâbûrî, İbn-i Münde, Ebû Hasen bin Razkaveyh, Ebû Hüseyn bin Bişrân ve onun oğlu Ebû Kâsım, Ebû Ali bin Şâzân, Ebû Bekr bin Merdeveyh ve daha birçok âlim ilim aldılar, hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Ondan ilim almak için gelenler, Bağdâd'daki Câmi'-i Mensûr'da Cum'a günleri iki halka hâlinde olurlardı. Namazdan öncekiler, Ahmed bin Hanbel'in mezhebine âit fıkhî mes'elelerde fetvâ almak için toplanırlardı. Cum'a namazından sonrakiler de, ondan hadîs-i şerîf yazmak için gelirlerdi. Böylece o, rivâyetlerini çok genişleten kimselerden oldu. Rivâyet ettiği hadîs-i şerîfler çok yere yayılmış oldu. O, bu câmide hadîs-i şerîfleri yazdırarak öğretmeye başladığı zaman, onun ilim halkasındaki insanların çokluğundan câminin iki kapısı da ağzına kadar dolardı. Bu halkada, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah ve Mâlik de bulunuyor ve hadîs-i şerîf yazıyorlardı.

Ahmed bin Selmân çok ibâdet eder ve bütün vakitlerini oruç tutarak geçirirdi. Ebû İshâk-ı Taberî diyor ki: "Ahmed bin Selmân devamlı oruç tutar ve her akşam bir lokma yufka ekmeği ile iftar eder, ondan bir lokmayı da ayırıp bir kenara koyardı. Cum'a gecesi olduğu zaman, ayırdığı bu yufka ile sadaka dağıtır ve böylece daha çok fazîlete, sevâba kavuşmak isterdi."

Ahmed bin Selmân, başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatıyor: "Bir zamanlar çok daralmıştım, İbrâhîm el-Harbî'nin yanına gittim ve içinde bulunduğum durumumu ona anlattım. O dedi ki: Şunu iyi bil ki, bir zamanlar ben de çok sıkışık bir durumda kalmıştım. Yanımda bir kırattan (0,24 gr.) başka birşey kalmamıştı. Hanım bana: "Kitaplarını kontrol et. Kendisine ihtiyâç duymadıklarını ayırıp sat!" dedi. Ben de, günün son namazı olan yatsıyı kıldığım ve dehlize oturup yazmaya başladığım zaman, bir de baktım ki, yolun üzerindeki kapı çalınmaya başladı. Bu da kim? diyerek kapıya vardım. Bana seslendi. Kapıyı açtım. Bana: "Lâmbayı söndür!" dedi. Ben de dediğini yaptım. Dehlize yanıma girdi. Oraya sırtındaki bir çuval yükü bıraktı ve bana: "Bil ki, biz çocuklar için yemek temin ederek durumlarını düzelttik. Senin ve çocukların için lâzım olan şeyi hazır ettik. Bu son şey odur" dedi ve ilk yük dengininin yanına ikinci bir şey daha yere koydu. Bana: "Onu ihtiyâcına harca!" dedi. Halbuki ben, bu adamı tanımıyordum. Sonra yanımdan ayrıldı. Hemen hanımı çağırdım ve ona: "Lâmbayı getirip yak!" dedim. O da hemen geldi. Bir de baktık ki, içinde ortalama elli çeşit yiyecek bulunan çok kıymetli bir mendile sarılmış bir bohça! Onun yanına konulan da, içinde bin dinar bulunan bir para kesesiydi." O bana bu hâdiseyi anlattıktan sonra, ben de, onun yanından kalkıp gittim. Ahmed bin Hanbel'in kabrine uğrayıp onu ziyâret ettim. Sonra dönüp geldim. Bir de baktım ki, bir hendeğin yanında yürüyorum. Komşularımızdan yaşlı bir kadın, bana yaklaştı ve: "Ey Ahmed!" diye seslendi. Hemen cevap verdim. Bana: "Sana ne oluyor ki, kederleniyorsun?" diye sordu. Ben de durumumu ona haber verdim. Bunun üzerine bana: (Senin annen bana ölmeden önce 300 dirhem para bırakmıştı ve bana da: Bunu yanında sakla! Sen benim oğlumu sıkışık ve üzüntülü hâlde gördüğün zaman, ona verirsin) demişti. Şimdi benimle beraber gel, onları sana vereyim" dedi. Nihâyet onunla beraber evine gittim. Çıkarıp onları bana verdi. Böylece sıkıntıdan kurtuldum."

Ebû Ali bin Savvâf anlatıyor: Muhammed bin Ali bin Hubeyş bize şöyle bildirdi. 348 senesi Zilka'de ayının onüçüncü Pazar gecesi, Kur'ân-ı kerîm hafızlarından birisi bir rü'yâ görmüştü.

O, rü’yâsını bana anlatarak dedi ki: “Nehr-i Tâbık mescidinde idim. Orada Muhammed el-Cüneyd ile Ebü’l-Hasen bin Bişâr da bulunuyorlardı. Yanlarına nûrânî yüzlü, o zamana kadar hiç görmediğim bir genç geldi. Onlarla beraber namaz kıldı. Sonra kalktılar, selâmlaşıp kucaklaştılar. O zât, tekrar namaz kıldı. Secdede ağlıyarak, Allahü teâlâya yalvarıp yakarıyordu. O sırada yanıma Ca’fer bin Muhammed el-Huldî geldi. Huldî’ye, bu zâtın kim olduğunu sordum. O da, Resûl aleyhisselâm olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz, Ca’fer-i Huldî’ye beni işâret ederek buyurdu ki: “Ümmetime, Ebû Bekr Ahmed bin Selmân’ın nasîhatlarını dinlemelerini söylesin. Onunla beraber halifeye gitsinler ve müslümanlara desinler ki: Yakında aramızda büyük fitnelere sebep olacak hâdiseler ortaya çıkacaktır. Zinâ etmek, livata yapmak, şarap içmek, söz verip sözünden dönmek, faiz alıp vermek ve Eshâbıma dil uzatmak günahlarını terk edip, bunlardan vazgeçmezseniz veya tövbe etmezseniz, büyük sıkıntılara düşüp azaplarla karşılaşacaksınız.” Yatağımdan fırlayarak uyandım. Sabah olmuştu. Abdest alıp mescide gittim. Sabah namazını kıldıktan sonra, cemaata rü’yâmı anlattım ve onlara: “Ey müslümanlar! Bu, Allahü teâlânın bana bir emânetidir ve sizlere duyurmam benim için elbette lâzımdır. Bu emâneti boynumdan çıkarıp, sizin boyunlarınıza havale ediyorum. Sizler, istenilenlere uyup, men edilenlerden sakınmalısınız. Sizlere duyurmam istenilen şeyleri, tebliğ ederek vazîfemi yerine getirdim. Allah rızâsı için bunlara uyunuz!” dedim.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-Hanâbile, cild-2, sh. 7

2) Târih-i Bağdâd, cild-4, sh. 189

3) Mu’cem-ül-müellifîn, cild-1, sh. 235

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 868

5) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 376

AHMED BİN UBEYD ES-SAFFÂR

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ubeyd bin İsmail es-Saffâr’dır. Künyesi, Ebû Hasen’dir. Basralı hadîs âlimlerindendir. Bağdâd’da ve Ahvâz’da da hadîs-i şerîf öğretti. Hadîs ilminde tedvin ve tasnif edilmiş çok nadide bir “Müsned”i vardır. 352 (m. 963) senesinde vefât etti.

Ahmed bin Ubeyd, hadîs ilminde sika (güvenilir) ve hafız (yüzbinden çok hadîs-i şerîfi senetleriyle birlikte ezberleyen) bir âlimdir. O; Ebû İsmail et-Tirmizî, Muhammed bin Gâlib, et-Temmâm, Ubeyd bin Şüreyk el-Bezzâr, Ebû Abbâs el-Kedîmî, Hüseyn bin Abdullah ve daha birçok âlimden ilim öğrendi ve hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendisinden de; Dâre Kutnî, Kâdı Ebû Ömer el-Hâşimî, Ali bin Kâsım en-Neccâd ve daha pekçok âlim ilim alıp hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular.

Büyük bir hadîs âlimi olan Muhammed bin Yûnus el-Kedîmî, onun annesi ile evlenmiş olup, üvey babası idi. Ahmed bin Ubeyd, ondan çok ilim aldı. Meşhûr hadîs âlimi Dâre Kutnî de, onun sika, sağlam bir râvi olduğunu ve Müsned’inin çok güzel tasnif edilmiş olduğunu bildirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Târîh-i Bağdâd cild-4, sh. 261

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-3, sh. 876

3) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 307

AHMED BİN YAHYÂ EL-CELÂ

Evliyânın büyüklerinden. İlim ve vera’ sahibi idi. Künyesi, Ebû Abdullah olup, ismi Ahmed bin Yahyâ el-Celâ’dır. Babası Yahyâ el-Celâ da evliyânın büyüklerindendir. Aslen Bağdâdlı olup, Şam ve Remle’de oturdu. Babası el-Celâ ve Zünnûn-i Mısrî, Ebû Abdullah Busrî, Cüneyd-i Bağdadî, Ebü’l-Hasen Nûri, Ebû Türâb Nahşebî ve bunlar gibi altıyüz âlim zâtın sohbetinde kemâle geldi. Bir taraftan insanların kalblerini temizlerken, bir taraftan da ilim öğretmekle meşgûl oldu. Ebû Ali Rodbârî, Ebû Bekr Muhammed Dukkî ve Hakim Tirmizî talebelerinin meşhûrlarındandır. 306 (m. 918) yılında vefât etti.

Derin ilmi, engin ma’nâlı sözleri vardır. Tasavvufî hâllerden olan hakîkat ve ma’rifetde eşi yoktu. Zamanında Şam evliyâsının en büyüğü diye bilinirdi. Kazandığının hepsini

sadaka verirdi. Kuldan birşey beklemez, arzusunu yaratana bildirirdi.

Kendisi anlatır: Anne ve babama, “Beni Allahü teâlâya hediye eder misiniz ki, ben hep onun yoluna çalışayım” dedim. Onlar da “Verdik” dediler. Ben de memleketimi terk ettim. Bir zaman sonra, gece vakti gelip kapıyı çaldım. Babam, “Kimsin?” diye sordu. Ben de “Oğlunum” deyince, “Ben oğlumu Allaha verdim, verdiğimi geri almam” deyip kapıyı yüzüme kapadı. Ben de geri döndüm.

Bir zaman Medîne-i münevvereye gitti. Resûlullahın kabr-i şerîfini ziyâret edip selâm verdiğinde, selâmına cevap verirdi. Sonra, “Yâ Resûlallah kabûl edersen bu gece sende misâfir kalmak istiyorum” dedi. “Kabûl ettim” diye cevap verildi. Orada kaldı. Rü’yâsında Peygamber efendimizi gördü. Kendisine bir ekmek ikram edildi. Bir kısmını yedikten sonra uyandı. Uyandığında ekmeğin kalanının elinde olduğunu gördü.

İbn-i Celâ hazretlerine fakîrliğin ne demek olduğunu sordular. Hiç seslenmedi. Bir kenara çekildi. Biraz sonra da çekip gitti. Çok geçmeden geri geldi. “Üzerimde bir miktar para vardı. Bu para üzerimde dururken fakîrlikten bahsetmeye utandım. Gittim, parayı mahallemin fakîrlerine dağıtıp geldim” buyurdu ve fakîrlikten bahsetmeye başladı.

Kendisi anlatır: “Birgün güzel yüzlü bir hıristiyan çocuğunu görüp, güzelliğine hayret ettim. Cüneyd hazretleri bu hâlimi görünce “Cenâb-ı Hakkın yarattığı herşeyde, hayret nazarıyla bakacak çok şey var. Sen bunun cezasını yakında görürsün” buyurdu. Oradan ayrılır ayrılmaz, ezberimdeki bütün Kur’ân-ı kerîmi unuttum. Tekrar ezberlemek için senelerce uğraştım, tövbe ettim, Allaha yalvardım. Ben şimdi, hiçbir şeye ilgi duymaya cüret edemiyorum. Allahtan başka birşeyle alâkadar olmayı kendime yakıştıramıyorum” der, o ânı hatırladıkça hep ağlardı.

Abdullah bin Mukrî, Ebû Abdullah İbn-i Celâ’dan rivâyet eder: “Talebelik günlerimde, Zünnûn-i Mısrî ile Mekke’de beraberdik. Günlerce aç kalıp birşey yemedik. Birgün Zünnûn, Hirâ dağına çıkmak için, öğle namazından önce kalkıp abdest aldı yola çıktı. Ben de peşindeydim. Giderken yol kenarına atılmış taze muz gördüm. Birkaç tane alıp, Zünnûn hazretlerine göstermeden kolumun yenine koydum. Zünnûn hazretleri yanımdan uzaklaşınca da, çıkarıp yemeye başladım. Gözlerimle de onu tâkib ediyordum. Tepeye varıp insanlardan uzaklaşınca bana dönüp, “Yenine koyduğun şeyi çıkar” dedi. Ben çok mahcûb oldum. Abdest alıp mescide gittik. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kıldık. Yatsıdan bir saat sonra, bir adam elinde bir tepsi yemekle çıkageldi. Getirip Zünnûn hazretlerinin önüne koydu. Yemesini işâret edip gitti. O, hiç hareketsiz duruyordu. Bana baktı ve “Buyur ye!” dedi. Ben de “Yalnız mı yiyeceğim?” dedim. “Yemeği sen istedin. Biz talebte bulunmadık. Yemeği isteyen yer” buyurdu. Bunun üzerine, mahcûb bir şekilde bu yemeği yedim.”

Oğlu anlatır: Babam vefât ettiğinde, cenâzesini yıkaması için birisini çağırdık. Yıkamak için yanına vardı, fakat hemen dışarı çıkıp, “Bu vefât etmemiş” dedi. Biz yanına vardığımızda bir hareket göremedik. O kimse korkup gitti. Başka birisini çağırdık. O da korkmuş hâlde çıkıp, “Ben yanına varınca eliyle beni itti” dedi. Sonra yakın akrabamızdan birini çağırdık. O gelince ona hiçbirşey yapmadı. O kimse rahat yıkayıp, kefenledi.

Ebû Abdullah bin Celâ hazretlerine, “Zâhid kime denir,” diye sorduklarında; “Zâhid, kendisinin övülmesiyle yerilmesi arasında fark görmeyen kişidir” buyurdu.

“Âbid kime denir?” diye sordular. “Farzları, müstehab vaktinde eda edebilen kişi âbiddir” buyurdu.

“Bir kimse gözümün önünde bir hatâ işledikten sonra kaybolup gitse, onun tövbe ettiğine inanır, hakkında kötü zânda bulunmam” buyurdu.

Aşağıdaki güzel sözlerde, onun buyurduklarındandır:

“Allah için alçak gönüllü olmak emredilmeseydi, gurûrla yürümek, fakîrin en tabiî hakkı olurdu.” “Allahü teâlâdan korkmanın alâmeti, başkalarının korktuğu şeylerden korkmamaktır.” “Zühd, dünyâyı gözden ve gönülden çıkarıp yok saymaktır.”

“Öyle bir zât tanırım ki, otuz sene boyunca Mekke’de kaldı. Kendi kovası ve ipiyle çektiği zemzem suyundan başka su içmedi. Getirilen yemeklerden yemeyi. Zemzem suyu ona kâfi geldi.”

“Bâtılla karışan her hak, haklıktan çıkar, Bâtıl olur. Çünkü hakkın bâtıla beraber olmaya tahammülü yoktur.”

"Allahü teâlâdan korkarak takvâ sahibi olmayan fakîr, kendini haram yemekten kurtaramaz."

"Zünnûn-i Mısrî'yi gördüm, onun sözlerinden hikmet damlıyordu. Sehl'i gördüm, o hikmetten başka birşey söylemiyordu. Bişr-i Hafî'yi gördüm, onun da vera'sı vardı" buyurdu. "Siz bunlardan hangisine meylediyorsunuz?" diye sorulunca da, "Üstadımız Bişr-i Hafî'ye" diye cevap verdi.

"Ârifin işi Mevlâsıyladır. O, O'ndan başkasıyla ilgilenmeye tenezzül etmez."

"Bir insan ma'nevî ma'nâda nasıl fakîr olur?" diye sorulunca, "Ondan geriye hiçbirşey kalmadığı zaman" diye cevap verdi. "Böyle olduğu nasıl ve ne zaman anlaşılır" denilince de, "Sol taraftaki günahları yazan melek, yirmi sene boyunca aleyhinde yazacak birşey bulamadığı zaman anlaşılır" buyurdu. Bir başka zaman da, "Herşeyi bir kenara at! Rabbim Allah de! O zaman sana fakîr denir."

"Ma'rifetin şükrü takvâ, izzetin şükrü tevâzu, musîbetin şükrü sabırdır."

"Rızkını Allahtan bilmeyip de onun mahlûkundan beklemek, insanı cenâb-ı Haktan uzaklaştırıp, halka muhtac eder."

"Müslüman kardeşinin hakkını, aranızdaki dostluk ve muhabbete güvenerek zayi etme. Zîrâ Allahü teâlâ, her mü'mine haklar verdi. Bu hakları ancak Allahü teâlânın hukukunu yerine getirmeyenler zayi ederler."

"Dünyâ çok geniştir. O kadar sıkıntı verir ki, bir başkasının sana vereceği sıkıntıya ihtiyâç bırakmaz."

"Kim gönlünü mahlûkata bağlayıp Hakka ulaşmak isterse, O'na kavuşamaz. Kim gönlünü Hakka bağlar, O'na ulaşmayı dilerse, arzusuna kavuşur."

"Kötülemekten ve övülmekten alınmayan zâhid; farzları ilk vaktinde eda eden âbid; işlerinin hepsini Allah için yapan da muvahhiddir.."

"Kul herşeyi bilebilmek için, herşeye muhtaçtır."

"Kim nefsi ile bir rütbeye ulaşırsa, orada tutunamaz. Kim bir rütbeye nefsiyle beraber ulaştırılırsa, orada sabit kalır."

Bir kimse, "İnsanlarla sohbetin şartı nedir?" diye sordu. "Onlara iyilik etmeden kötülük etme! Onları sevindirmeden üzme!" buyurdu.

İsmail bin Nüceyd buyurdu ki: "Dünyâda, dördüncüsü olmayan üç kişi vardır. Onlar da Nişâbûr'da Ebû Osman Hîrî, Bağdâd'da Cüneyd, Şam'da Ebû Abdullah bin Celâ."

Talebelerinden Muhammed bin Dâvûd Dûkkî buyurdu ki: "Gözler; Irak, Hicaz, Şam, Cebel ve daha birçok memlekette, Ebû Abdullah bin Celâ'nın benzerini görmedi."

1) Risâle-i Kuşeyrî sh. 26

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 314

3) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 176

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 152

5) Târîh-i Bağdâd cild-5, sh. 213

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 689

AHMED BİN YAHYÂ ET-TÜSTERÎ

Büyük hadîs âlimlerinden. Hâfız, ismi, Ahmed bin Yahyâ bin Züheyr olup, künyesi Ebû Ca'fer'dir. Dinde huccet olan zâtlardan birisi olan Ahmed bin Yahyâ, dünyâya kıymet vermeyen, haramlardan son derece sakınan bir zât idi. 230 (m. 310) yılında Tüster'de (Hazreti Ömer zamanında feth edilen (İran'ın batısında bir şehirde) doğdu. Hadîs-i şerîf toplamak için çok dolaştı ve 310 (m. 922)'de vefât etti.

Ahmed bin Yahyâ Ebû Kureyb, Muhammed bin Harb en-Nesâî, Hüseyn bin Ebû Zeyd ed-Dabbâğ, Muhammed bin Ammâr er-Râzî, Amr bin Îsâ ed-Dab'i ve onların zamanındaki pekçok âlimden hadîs-i şerîf öğrendi. Hadîs-i şerîf öğrenmek için diyar diyar dolaştı. Hadîs ilminde hafızlık derecesine ulaştı. Yüzbin hadîs-i şerîfi sened ve râvileriyle ezbere bilirdi.

Ebû Hatim bin Hibbân, Ebû İshâk bin Hamze, Ebû Kâsım-et-Taberânî, Ebû Bekr el-Muhrî ve pek çok âlim de Ahmed bin Yahyâ'dan hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

Halife Ebû Abdullah İbni Münde: "Dünyâda Ebû İshâk bin Hamze'den daha hafız bir kimse görmedim" dedi. Hamze bunu işitince, "Dünyâda Ebû Ca'fer Ahmed bin Yahyâ Tüsterî'den daha hafız bir kimse görmedim" dedi. Ebû Ca'fer Tüsterî de "Ebû Zür'a'dan daha hafız bir kimse görmedim" dedi. Ebû Zür'a da "Dünyâda Ebû Bekr bin Ebî Şeybe'den daha hafız bir kimse görmedim" buyurdu. Büyük âlim olan zâtlar kendilerine ilimlerinden birşey söylenildiği zaman kendilerini aşağı bilir, hemen başka bir zâtın, ilimdeki üstünlüğünü beyân ederlerdi. O büyük âlimler, son derece tevâzu sahibi idiler.

İbn-i Mukrî ise "Hadîs âlimlerinin baştâcı Ahmed bin Yahyâ, şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti" diye bahsederdi.

Ahmed bin Yahyâ Tüsterî, Muhammed bin Abdullah bin Ubeyd, Ebû Âsım, Süfyân, Na'îm bin Ebî Hind, Ebî Müshîr, Hüzeyfetübn-il Yemân'dan (radıyallahü anh) rivâyet etti. Peygamberimiz (aleyhisselâm): "Kim sağlığında (ölmeden önce) Allah rızâsı için bir gün oruç tutarsa Cennete girer. Kim Lâ ilahe illallah derse Cennete girer. Kim ölmeden önce Allah rızâsı için bir fakîre yemek yedirirse Cennete girer" buyurdu.

Hadîs-i şerîf ilmine âit hadîslerin illetlerini anlatan bir kitap yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 757

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 203

ALİ BİN BENDÂR

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi, Ebû Hasen olup, adı Ali bin Bendâr bin Hüseyn es-Sayrafî'dir. Nişâbûr âlimlerindendir. 359 (m. 969) senesinde vefât etti.

Ali bin Bendâr; Nişâbûr'da Ebû Osman Hayri ve Mahfûz'un; Semerkand'da, Muhammed Fazl-ı Belhî'nin; Belh'de Muhammed Hân'ın, Cürcan'da Akli Cürcânî'nin; Rey'de Yûsuf Hüseyn'in; Bağdâd'da, başta Cüneyd-i Bağdadî olmak üzere, Ruveym, İbn-i Atâ, Sem'un ve Ebû Muhammed Cerîr'in; Şam'da Tâhir-i Makdîsî, İbn-i Celâ ve Ebû Amrı Dımeşkî'nin; Mısır'da, Ebû Bekir Mısrî, Ebû Bekr Rakkas ve Ebû Ali Rodbârî'nin sohbetlerinde bulunmuş, bu âlimlerden ilim öğrenmiş, hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet etmiştir.

Ali bin Bendâr, hadîs ilminde sikaydı (güvenilirdi). O evliyâya ve evliyâyı görenlere karşı saygılı ve tevâzu ile davranırdı.

Kendisinin görmediği bir evliyâyı gören bir zâtı görse, hemen yanına yaklaşarak elini öper, ona karşı hürmetkar davranır, onun önünden gitmezdi. Sebebini soranlara da, "Onlar birçok evliyâyı görüp ilim ve feyz aldı, ben ise çokları ile görüşmedim" derdi.

Şöyle anlatılır: Birgün Ali bin Bendâr, Şeyh Ebû Abdullah Hafif ile bir köprüye geldiler. İki kişi yanyana bu köprüden geçemezdi. Şeyh Ebû Abdullah ona, "Sen önden yürü" deyince, Ali bin Bendâr, "Ne sebeble önden yürüyeyim?" dedi. Şeyh; "Sen Cüneyd-i Bağdadîyi görmüşsün, ben ise görmedim" dedi.

Kendisi anlatır: "Şam'a gitmiştim. Üç gün sonra da Ebû Abdullah Celâl'in yanına gittim. "Ne zaman Şam'a geldin?" dedi. Ben de üç gün olduğunu söyleyince, "Üç gündür neredeydin?" diye sordu. Ben de "İbn-i Cûsa'nın yanında hadîs-i şerîf yazıyordum" deyince bana; "Nafilenin fazîleti, seni birçok vazîfeden alıkoydu" buyurdu.

Ali bin Bendâr'ın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) "Sirke ne güzel yemektir" buyurdular.

Ali bin Bendâr buyurdu ki: "Dünyâ öyle bir evdir ki, temeli zorluk üzerine kurulmuştur. Orada zorluk olmadan yaşamak imkânsızdır."

"İnsanlar Allahü teâlâyı heves ve kolaylıkla ararlar. Halbuki dünyâdan vazgeçmedikçe Hakkı bulmak mümkün değildir."

"İnsanlara muhalefet etmekten uzak ol!"

"İlim yeri olan kalb, temiz olmalı ki, ilim yararlı bir hâlde orada bulunsun."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 501

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 124

3) Nefehât-ül-üns sh. 166

ALİ BİN HÜSEYN (İbn-i Harbeveyh)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi, Ebû Ubeyd'dir. 232 (m. 848) senesinde Bağdâd'da doğdu. 319 (m. 931)'de Bağdâd'da vefât etti. İlim aldığı zâtlar; Ebû Sevr, Dâvûd-ı Zâhirî, Yûsuf bin Mûsâ Kattân, Hafs bin Amr, Hüseyn İbni Ebî Zeyd Debbâğ, Hasen bin Arfe, Ebü'l-Eş'as Ahmed bin Mikdam el-Iclî, Zeyd bin Ahzam et-Tâî, Hasen bin Muhammed bin Sabbah Za'ferânî, Yahyâ bin Muhammed, Zekeriyyâ bin Yahyâ Tâî gibi zamanının âlimleridir. Kendisinden ise Ebû Amr bin Hayviye, Ebû Hafs bin Şâhîn ve diğer zâtlar ilim almıştır.

İbn-i Harbeveyh azîmli, heybetli, vekarlı, hâl ve hareketleriyle örnek bir alim idi. İbn-i Zülâk onun hakkında şöyle demiştir: "O, Kur'ân-ı kerîm ilminde, hadîs ilminde, kıyas ve ma'nâ ihtilâflarında âlim, fasîh konuşan bir zât idi. Çok az para ile geçinir, akrabasına iyilikte bulunurdu. Vâsıt'ta ve Mısır'da kadılık yapmıştır. Mısır emîri onu ziyâret için evine gelirdi." ilmî mes'eleleri anlatıp, yazdırdığı bir ilim meclisi vardı. İbn-i Haddâd şöyle demiştir: "Ebû Ubeyd İbni Harbeveyh Mısır'a geldiğinde onu büyük bir kalabalık karşıladı." Ramazan ayı girince, fıkıh âlimi Mensûr bin İsmail, Ramazan ayının girdiğini, hilâli gördüğünü ona haber vermeye gitmişti. Dönüşünde nereden geliyorsun denilince, kadının yanından dedi. İbn-i Haddâd "Kâdıyı nasıl buldun?" deyince, "Kur'ân-ı kerîmi bilen; fıkıh ilminde, hadîs ilminde, ihtilaflı mes'eleleri bilmekte, lügat ve târih ilminde âlim, vera' ve zühd sahibi bir zâtdır" dedi. Kâdılığı sırasında Hasen bin Sâlih el-Behnesî kendisine bir mektûb yazıp; insanların kendisini onun (kadının) huzûrunda kötülediklerinden yakınınca, Ebû Ubeyd ona şöyle cevap yazmıştır: "Senin aleyhinde olup seni kötüleyenler, methedenler kadar çok olsa, bu benim yanımda senin için bir noksanlık değildir. Nasıl olsun ki, seni methedenler kötüleyenlerden kat kat fazla. Bu mektûbta yazdıklarımı okuyunca tevâzu göster. Sakın, teb'ana bana kadıdan metheden mektûb geldi, diye açıklama, çünkü kalbleri, bağlılıkları zayıflar. Sen Hakka yakın olduğun müddetçe, ben seni kendime yakın görürüm. Hakdan uzaklaşırsan, benden de uzaklaşmış olursun, kalbimde yerin kalmaz! Vesselâm."

Ebû Ubeyd İbni Harbeveyh'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri şudur:

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh), Resûlullahın (aleyhisselâm) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Ey Ebû Hüreyre! Kur'ân-ı kerîmi öğren ve öğret. Şüphesiz ki, sen bu hâl üzere ölürsen, melekler senin kabrini Kâ'be'nin ziyâret edildiği gibi ziyâret ederler. İnsanlara sünnetimi istemeseler de öğret. Eğer sırat üzerinde bir an bile durmadan geçip Cennete girmek istersen, kendi görüşüne göre Allahü teâlânın dîninde bid'at çıkarma!"

İbn-i Ömer'den şöyle rivâyet etti: Hazreti Ömer, Umre için Resûlullahtan izin isteyince, Resûlullah **"Yâ** ahî (Ey kardeşim) duânda bizi de unutma!" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 446

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 72

3) El-A'lâm cild-4, sh. 277

4) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 281

5) Târîh-i Bağdâd cild-11, sh. 395

ALİ BİN MUHAMMED BİN BEŞŞÂR

Büyük Hanbelî âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen'dir. 313 (m. 925) senesinde vefât etti. Kabri, Necma'ya yakın bir yer olan Akabe'dedir. Kabrini insanlar istifâde etmek için ziyâret etmektedirler. Ebû Bekr el-Mervezî, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin oğlu Sâlih, Abdullah ve daha başka büyük âlimlerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de, Ali bin Muhammed bin Ca'fer el-Beclî, Ebû en-Nicâd ve başka âlimler rivâyette bulunmuştur.

Ali bin Beşşâr'ın menkıbe ve sözleri:

Ali bin Muhammed bin Beşşâr, kendisinden bahsederken, ben şöyleyim veya böyleyim demezdi. Ben bir adamı tanıyorum. Onun şöyle şöyle durumu var, derdi. Birgün, ben bir adamı tanıyorum, otuz sene, özür dilemeyi gerektirecek bir söz konuşmamıştır, dedi. Halbuki burada kendisini kastediyordu. Ali bin Beşşâr, Ahmed bin Hanbel hazretlerinin oğlu Abdullah'dan şöyle bir şey nakletti. Abdullah bin Ahmed bin Hanbel dedi ki: Babamın mescidinin yanında otururken, yanımıza bir cenâze uğradı. Babam: "Bu cenâzenin sahibinin san'atı ne idi?" diye sordu. "Yol kenarında satış yapardı" diye cevap verdiler. "Kendisine âit bir yerde mi, yoksa başkasının arazisi üzerinde mi, satış yapardı?" diye sordu.

"Başkasının arazisi üzerinde satış yapardı" dediler. Bunun üzerine babam (Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) "Çok zor, çok zor" buyurdu. "Eğer, üzerinde satış yaptığı yer, bir yetimin veya başka birisinin arazisi ise, günleri boşuna geçmiş olacak. O yaptığı işten hiç bir sevâb kazanamıyacaktır. Çünkü o, ticâretini başkasının arazisi üzerinde yapmıştır." Sonra, babam "Kalk, bu cenâzenin namazını kılalım. Belki Allahü teâlâ, onun günahlarını af ve mağfiret buyurur" dedi. Dört tekbirle cenâze namazı kılındı. Sonra cenâzeyi yüklendik, kabre götürüp de defnettik ve oradan ayrıldık. Akşam oldu. Yalnız babam o gece defn ettiğimiz cenâzenin durumundan dolayı hüzünlü idi. Çünkü, cenâze sahibinin durumuna üzülmüştü. Biz otururken, bu sırada komşu evin sahiplerinden birisi geldi. Babam; Ey Ebû Abdullah! Sana bir şey anlatacağım, dedi. Babam, anlat, sen sâlih bir kimsesin, dedi. Komşumuz şöyle anlattı: "Dün gece uyumuştum. Rü'yâmda, defn ettiğiniz o kimseyi, Cennette, giderken gördüm. Üzerinde de iki yeşil elbise vardı. Ona, Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi, diye sordum. Rûhumu teslim edeceğim sırada durumum iyi değil idi. Fakat Ahmed bin Hanbel, namazımı kıldı. Onun hürmetine Allahü teâlâ, günahlarımı bağışladı. Şimdi çok iyiyim" dedi.

Ali bin Muhammed el-Beşşâr dedi ki: "Şu dört haslet kişinin kemâline alâmettir: Kalbi dünyâ sevgisinden kurtarıp, Allahü teâlânın beğendiği şeyleri yapmak. Sonunda, hesaba çekilmeyi gerektirecek şeyleri terketmek, hâli hafif ve yumuşak olmak. Dünyalık biriktirmeyi azaltmak."

Birgün Ali bin Beşşâr bir meclisde oturuyordu. Orada bulunanlardan ba'zısı ona, nereden yiyip içiyorsun, diye sordu. Bu sırada başkaları söze karışıp, o istediği yerden bulur. Herkes ona verir, dediler. Bunun üzerine Beşşâr hazretleri şöyle dedi: "Ey cemâat! Şu kırk seneden beri, acaba benim yiyip içtiğim yeri gören var mı? Yine bu kadar zamandır, bir kimseye bir ihtiyâcım olmuş mudur? Bir kimseden bir şey istemeye gittiğimi bilen var mıdır? Eğer gören bilen varsa söylesin."

O, meclisinde konuşmak istediği zaman "Sen, ne istediğimizi biliyorsun" meâlindeki âyet-i kerîme ile başlardı. O sırada birisi kalkıp, ona: Allahü teâlâ senden râzı olsun. Devamlı bu âyet-i kerîmeyi okuyarak sözüne başlıyorsun. Senin bundan maksadın nedir? diye sordu. Ali bin Beşşâr, ona "Sen bunu niçin soruyorsun? Bu zamana kadar, kimse bana bunu sormadı. Fakat yine sana, bundaki maksadımı söyliyeyim: Dünyâda da âhırette de, Allahü teâlânın rızâsından başka hiçbir maksadım ve muradım yoktur. Bunu Allahü teâlâ da biliyor. Onun için, devamlı meclislerimde, bu âyet-i kerîmeyi okuyarak başlıyorum."

İbn-i Uleyk ez-Zeyyât anlattı: "Bir ara büyük bir maddî sıkıntıya düşmüştüm. Odamda gamlı ve düşünceli bir hâlde oturdum. Tam bu esnada büyük bir velî olan İbn-i Beşşâr "Ey Abdullah!" diye seslendi. Halbuki onun bulunduğu oda ile benimki arasından bir yol geçiyordu. Aramazdaki mesafe uzak idi. Ona, buyurun bir emriniz mi vardı? dedim. Bana, "Buraya gel" dedi. Yanına gittim. "Niçin dünyâ için bu kadar çok üzülüyorsun. Maddî bir sıkıntın var, yanında da hiç bir şeyin yok herhalde" dedi. Ben de "Evet yok" dedim. "Hiç bir şeyim yok diye, bu kadar da üzülmeye ne gerek var. Rızkın seni buluncaya kadar falanca nehrin kıyısında yürü. Rızkınla karşılaşınca onu al ve Allahü teâlâyı zikret, onu an ve hatırla." O anda, İbn-i Beşşâr'ın (radıyallahü anh) sözü üzerinde düşünmeye başladım. Fakat ona karşı çıkmam da mümkün değildi. Sonra yanından ayrıldım. Bana tarif ettiği nehre kadar, Allahü teâlâyı zikrederek gittim. Köprünün üst tarafına varınca, bir de ne göreyim! Bir zât bana: "Ey Abdullah!" diye sesleniyor. Ben de, "Buyurun, bir emriniz mi vardı?" dedim. Yanına gittiğimde, bana kırk dirhem verdi ve "Benim için bir kitap yaz" dedi: Bir müddet sonra birbirimizden ayrıldık. Nihâyet evime gelince, İbn-i Beşşâr bana: "Ey Abdullah!" diye seslendi. Ben de "Buyurun efendim" dedim. "Karşılaştığın zât sana kırk dirhem verip, kendisi için bir kitap yazmanı söyledi mi?" dedi. "Evet" cevâbını verdim. Bunun üzerine bana: "Eğer sen sabredip acele etmeseydin, rızkın kapına gelecekti. Acele ettin, rızkını almak için tâ oralara kadar gittin" buyurdu.

Ahmed el-Bermekî anlattı: “Bir Çarşamba günü, Ali el-Beşşâr’ın sohbetinde bulunuyordum. Odanın en uzak bir yerine oturdum. Sükûnet içerisinde, orada bulunanlarla birlikte sohbeti dinledik. Sohbetin sonunda, Lâ ilahe illallah, dedi ve “Zu’n-Nûn’i” (Balık sâhibini=Yûnus’u) de hatırla. Hani O, (dînini kabûl etmiyen kavmine) öfkelenerek gitmişti de, kendisini hiçbir zaman sıkıştırmayacağımızı, sanmıştı. Derken (Yutulduğu balığın karnındaki) karanlıklar içinde: “Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni bütün noksanlıklardan tenzih ederim. Gerçekten ben, haksızlık edenlerden oldum” diye duâ etmişti” meâlindeki Enbiyâ sûresinin seksenyedinci âyet-i kerîmesini okuyup: “Yâ Rabbî! Sen, kendisini balığın karnında hapsettiğin zaman, sâlih bir kulun olan “Zu’n-Nûn” (Yunus) (aleyhisselâm) karanlıkta sana “Lâ ilahe illâ ente sübhâneke innî küntü minezzâlimîn (Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni bütün noksanlıklardan tanzîh ederim. Gerçekten ben, haksızlık edenlerden oldum) diye nasıl duâ edip yalvarmışsa, ben de sana öyle yalvarıyorum. Yâ Rabbî! Senin yüce kelâmın haktır. Sen sâlih bir kulun olan Yûnus’un bu duâsına karşılık “Biz de onun duâsını kabûl ettik. Kendisini kederden kurtardık. İşte biz mü’minleri böyle kurtarırız” (Enbiyâ: 88) buyurdun. Allahım! Onun duâsını nasıl kabûl edip, içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumdan, rahmetinle onu nasıl kurtarmışsan, bizim de duâlarımızı kabûl buyurup, sıkıntılı ve elem verici durumlardan bizi muhafaza eyle. Yâ Rabbî! Sen Erhamürrâhiminsin. (Merhamet edenlerin en merhametlisisin.) Sonra, on kere yâ Rabbî! dedi. Fakat o, her yâ Rabbî dediği zaman, ben de içimden, “Yâ Rabbî! Bana genişlik, rahatlık ihsân et” diyordum. Bir de baktım ki, Ali bin Beşşâr, semâya doğru yönelmiş, sanki kendisine bir şeyler söyleniyor da, onları dinler bir durumu vardı. Sonra, bana doğru döndü. “Yazık sana, utanmıyor musun? Allahü teâlâdan Cennetini iste. Yine O sana, insanlara muhtaç olmıyacak kadar rızık ihsân eder. Halbuki sen devamlı, dünyâyı, rahatı ve genişliği istiyorsun.” Allahü teâlânın izni ve bildirmesiyle, içimden geçeni öğrenmişti. Ondan sonra bana emrettiği gibi Allahü teâlâdan Cennetini istedim.”

Yine bir Salı günü ikindiden sonra, huzûrunda bulunuyordum. Elimde, büyük âlim Sâlih’in bildirdiği mes’eleleri ihtivâ eden bir kitap vardı. Bu kitabı onun yanında okuyordum. O sırada Ali bin Beşşâr’ın yüzü dikkatimi çekti. Ay gibi parlıyordu. Kendi kendime, her hâlde yarınki sohbete hazırlık için tıraş olmuş, umûmî bir temizlik yapmış. Onun için yüzü böyle parlıyor, diye düşündüm. O sırada bana: Sen niçin öyle düşünüyorsun, senin dediğin gibi değil deyip, başını açtı. Bir de ne göreyim, tıraş olmamış. Bunun üzerine bana, zannınız güzel olsun. Kalbinize iyi sahip olunuz, dedi. Ben orada çok utandım. Allahü teâlâ, bu velî kuluna, benim’ içimden geçenleri bildirmişti. Böylece bizzat kendim, onun bir kerâmetine şahit oldum. Ali bin Beşşâr’dan duydum. O şöyle dedi: “Günahlardan sakınan kimseler, nefsleri üzerinden, terbiye kamçısını indirmezler. Allahü teâlânın râzı olduğu işler için nefslerini zorlarlar. Onlar eşya dolu yükleri, Allahü teâlânın rızâsı için indirip, infâk etmekten çekinmezler.”

Ali bin Beşşâr, buyurdular ki: “Yemek yiyeceğin ve uyuyacağın zaman, fazla yeme ve fazla uyuma.”

“Allahü teâlâya isyankâr olup, günahlara dalan kimsenin, Allahü teâlânın verdiği cezaları çok görmesi münâsip değildir.”

Ona, Allahü teâlânın rızâsına nasıl kavuşulur? diye sordular. “Gizli günah işlediğin gibi, gizli tâatte (Allahü teâlânın beğendiği şeyler) bulunursun. Nihâyet kalbin, ibâdet ve tâatlere doğru meyleder. Bu hâl, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya doğru gittiğinin alâmetidir” buyurdu.

Bir zât, Ali bin Beşşâr’ın yanına gitmişti. Üzerinde yünden bir cübbe vardı. Ali bin Beşşâr kendisine, “Kalbini mi güzelleştirdin, yoksa bedenini mi?” diye sordu. “En önemli olan, kalbin güzelleştirilmesi ve temizliğidir” diye buyurdu.

“Sırf makam sahibi olmak ve biliyor desinler için bir kaç mes’ele öğrenip, insanlara fetvâ vermeye kalkışmak, ne kadar ayıptır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 57

2) Târîh-i Bağdâd cild-12, sh. 73

ALİ BİN MUHAMMED ET-TABERÎ

Şafiî mezhebindeki tefsîr, hadîs, fıkıh ve kelâm âlimlerinin büyüklerinden. İmâm-ı Eş’arî’nin üstün talebelerinden. İsmi, Ali

bin Muhammed bin Mehdî et-Taberî, el-Eş'arî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Doğum târihi bilinmemekte olup, 380 (m. 990) yılları civarında vefât etmiştir. Kesin vefât târihi belli değildir.

Ebü'l-Hasen et-Taberî, Ehl-i sünnet vel-cemâat'ın i'tikâddaki imamlarından birisi olan Ebü'l-Hasen Eş'arî'nin (radıyallahü anh) ileri gelen talebelerinden idi. Basra'da ondan ilim öğrenmiş, uzun müddet derslerine ve sohbetlerine devam etmiş, daha sonra da ondan rivâyetlerde bulunmuştur. Ehl-i sünnet vel-cemâat i'tikâdını yaymak için uğraşmış ve bozuk inançlı kimselerle uzun zaman mücâdele etmiştir. Ebü'l-Hasen et-Taberî; tefsîr, hadîs, kelâm, fıkıh ilimlerinde zamanının bir tanesi idi. Bu ilimlerin usûllerinde, ya'nî usûl-i tefsîr, usûl-i hadîs, usûl-i fıkıh ilimlerinde de üstâdlık derecesine ulaşmıştır. Ebû Abdullah Hasen bin Ahmed bu husûsta; "Şeyhimiz ve üstadımız Ebü'l-Hasen Ali bin Mehdî, fıkıh âlimi ve birçok kitapları olan, her ilmin inceliklerine vâkıf bir zât idi. Fıkıh, tefsîr, kelâm, edebiyat ve târih ilimlerinin ince mes'elelerine de vâkıf idi. Gayet güzel ve ma'nâlı söz söyleyen, zamanında eşi bulunmayan bir zâttı" buyurdu.

Ali bin Muhammed, bir şiirinde şöyle söyledi:

Kaybolmaz, olmaz zayi,
Sâhibli olan kişi.
Bilinir hâli iyi,
Hallolur bütün işi.

Başka bir gün ise, içinde yaşadığı zamanın kötülüğünü şöyle dile getirdi:

Zaman kötü zamandır.
İnsanlar ona uydu.

Bütün kerîmler gitti.
Nefsim pişmanlık duydu.

Cömertlikten sorunca,
Cevapları yok oldu.

İlm-i kelâm ve usûl-i kelâm ilmine âit "Te'vîl-ü ehâdîs-i müşkilât-ı varidat fiş-sıfât" kitabı çok meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 466

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 234

ALİ MÜZEYYEN

Bağdâd'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Muhammed Müzeyyen olup, künyesi, Ebü'l-Hasen'dir. Bağdâd'da doğdu. Sonra Mekke-i mükerremede yerleşti ve 328 (m. 939)'de orada vefât etti. Cüneyd-i Bağdadî, Sehl bin Abdullah ve zamanında bulunan tasavvuf büyüklerinden birçoğu ile görüşüp sohbet etti. Haram ve şüphelilerden sakınmakta, dünyâya gönül vermemekte, mertebesi çok yüksek idi.

Ali Müzeyyen (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Bir kalbde, âhıret arzusu zuhur edince, dünyâ düşüncesi o kalbden kaybolur."

"Evliyâ arasında nikâr (Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker) kalkınca, bunlarda hayır kalmaz.."

"Tasavvuf, her şeyin sahibi olan Allahü teâlânın emirlerine büyük bir teslimiyyetle boyun eğmektir."

"Allah yolunda nefsi ile yürümek isteyen, daha ilk adımında hatâ etmiş demektir. Nefsini terk edip de ihlâs ile yola çıkarsa, Allahü teâlâ ona, kendisine kavuşturacak rehberi gösterir."

"Ucb sahibi (iyi amellerini beğenen, güzel, kusursuz gören kimse), yavaş yavaş helake gider. Yaptığı kötülükleri iyi zanneden ise zâten felâkettedir."

"Ucub (ibâdet yaptığı için kendini beğenme) Allahü teâlânın ebedî hoşnutsuzluğuna sebeb olur." "Bütün makamlara kavuştuğunu sanan aldanmıştır."

"Bir kimse, görünüş itibariyle sıddîklar mertebesinde de olsa, bir göz açıp kapayacak kadar zaman, kalbi, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylere meyl ederse, o kimse ilerliyemez."

"Allahü teâlânın, kendisine kâfi olduğunu bilmeyen kimseyi, Allahü teâlâ, mahlûklara muhtaç eder."

"Bir kimsenin bir günah işledikten sonra tekrar günah işlemesi, ilk günahın cezasıdır. Bir sevâb işledikten sonra tekrar sevâb işlemek de, birinci sevâbın karşılığı, mükâfatıdır."

"Ma'rifet, Allahü teâlânın Rubûbiyyetinin (Kemâl sıfatlarla muttasıf, noksan sıfatlardan münezzeh olmasının) kemâlde olduğunu, kendi nefsinin O'nun kölesi olduğunu idrâk etmek, O'nun her şeyin sahibi olduğunu, her şeyin O'nunla var ve kâim olduğunu, her şeyin O'na döneceğini ve bütün mahlûkların rızkının O'na âit olduğunu bilmek demektir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 355

2) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 316

3) Târih-i Bağdâd cild-12, sh. 73

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 111

5) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 148

6) Nefehât-ül-üns sh. 211

7) Risâle-i Kuşeyrî sh. 160

8) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1000

9) Tabakât-üs-sûfiyye sh. 382

10) El-Bidâye ven-nihâye cild-11, sh. 193

BENNÂN BİN MUHAMMED EL-HAMMÂL

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Bennân bin Muhammed bin Hamdân bin Sa'îd olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Aslen Vâsıtlıdır. Bütün ömrünü Mısır'da geçirdi. Hakkı söyleyen, iyiliği emreden âlimlerin önderi idi. Ebû İmrân-ı Kebîr'in talebesi idi. Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Hafs Nişâbûrî ve zamanının âlimleriyle sohbet etti. Ebü'l-Hüseyn Nûri'nin hocası idi. 316 (m. 928) senesinin Ramazan ayında vefât etti.

Mısırlı bir kimse kendisini sevmezdi. Yırtıcı bir hayvanın Bennân bin Muhammed'i yemesi için duâ etti. Bir süre sonra Bennân-ı Hammâl hazretleri yolculuğa çıkmıştı. Ormandan geçerken, karşı taraftan gelen Mısırlı o kimse ile karşılaştı. Tam o sırada, yola bir kaplan çıktı. Hemen Bennân-ı Hammâl hazretlerinin yanına gitti. O, kaplanın sırtını sıvazladı, sonra onun yanından ayrıldı. Kaplan Mısırlının yanına giderek onu parçalamak istedi. Bu kimse çok korktu ve rengi değişti. Bennân-ı Hammâl, kaplanı yanına çağırarak kulağına birşeyler söyledi. Kaplan da yanlarından uzaklaşıp, ormana geri gitti. Bu hâli gören kimse, derhal tövbe etti. Bennân-ı Hammâl'ın talebelerinden oldu ve sonra bir daha hiç kimse hakkında kötü düşünmedi.

Birgün biri gelip, "Efendim çoktan beri hastayım, birçok hekime gittim. Fakat bir çâresini bulamadılar. Şifâ bulmam için size geldim" dedi. Bennân-ı Hammâl, "Falan yerden bana bir avuç toprak getir!" buyurdu. Sonra o kimse gidip o toprağı getirdi. Bennân-ı Hammâl toprağı avucuna alıp, bir süre bir şeyler okudu. Daha sonra bu toprağı hasta kimseye verip," Ağrıyan yerlerine bunu sür, inşâallah birşeyin kalmaz" buyurdu. Bu kimse Bennân-ı Hammâl'ın dediğini yaptı. Bir süre sonra hastalığından hiç eser kalmadı.

Kendisi şöyle anlatır: "Mekke'de idim. İbrâhîm Havvâs da orada idi. Fakat onunla daha tanışmamış idim. Mekke'de bir berber vardı. Bu berber kendine hacamat (kan aldırmak) için gelen fakirlere et satın alır ve onu pişirerek fakirlere yedirirdi. Ben de kan aldırmak için bu zâta gittim. "Kan aldırmak istiyorum" deyince, o zât hemen birisini pişirmek için et aldırmaya gönderdi. Bu sırada aklımdan, ben kan aldırıncaya kadar yemek de pişer, diye geçirdim. Sonra bu düşüncemin kötü olduğunu düşündüm ve eti yemiyeceğime yemîn ettim. Kan aldırdıktan sonra çıkıp gittim. O gün akşama kadar birşey yiyemedim. Ertesi gün ikindi namazına kadar da yiyecek birşey bulamadım, ikindi namazını kılmak için ayağa kalktım, fakat takatsızlıktan yüzüstü düştüm. Orada hazır bulunanlar beni delirmiş sandılar, İbrâhîm Havvâs da orada idi. Yanıma gelerek oturdu. Benimle konuşmaya başladı. Bana "Birşey yer misin?" diye sorunca, "Akşam yakındır" dedim. Daha sonra gitti. Yatsı namazından sonra İbrâhîm Havvâs, bir tas mercimek çorbası ile iki börek getirdi. Onları yedim. Sonra bana "Daha yer misin?" diye sorunca, "Evet" dedim. Yine bir tas mercimek çorbası ve iki börek getirdi. Bunları da yedim. "Daha yer misin?" diye sordu. Yine, "Evet" dedim. Yine aynı

şekilde bir tas mercimek çorbası ve iki börek getirdi. Onları da yedim. “Daha yer misin?” diye sorunca bu sefer “Hayır” dedim. Daha sonra yatıp uyudum. Sabah namazına kalkamadım. Bir ara Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) rü’yâmda gördüm. “Bennân!” diye çağırdı. “Efendim! Yâ Resûlallah” dedim. “Kim doyduktan sonra yemek yerse, Allahü teâlâ onun gönül gözünü kör eder” buyurdular: Hemen uyandım. Bir daha doyduktan sonra yemek yemiyeceğime yemîn ettim.”

Yine kendisi anlatır: “Mekke’de oturmuştum. Yanımda bir genç vardı. Biri gelip o gencin önüne bir kese altın koydu. Genç “Benim ihtiyâcım yoktur” dedi. O zaman o kişi, “Fakîrlere ve zavallılara dağıt” dedi. Genç bütün paraları dağıttı. Kendisine hiç bırakmadı. Akşam olunca o gencin bir yerde dilencilik yaptığını gördüm. “Ey Genç! O dağıttığın bir kese akçeden bir kaçını kendine ayırsaydın” dedim. Genç “O zaman, şu âna kadar yaşıyacağımı bilmiyordum” dedi.

Başka bir hâdiseyi kendisi şöyle anlatır: “Uzun bir süre yiyecek birşey bulamamıştım. Yolda giderken yerde bir altın gördüm. Önce birisi düşürmüştür diye almadım. Fakat daha sonra aldım. Biraz yürüdükten sonra bir grup çocuğun bir arada oturduklarını ve birisinin güzel ahlâktan bahsettiğini gördüm. Çocuklardan biri “Kul ne zaman doğruluğun lezzetini bulur?” diye sordu. Tasavvuftan bahseden çocuk, “Kişi, altın parçasını attığı zaman, sıdkın (doğruluğun) lezzetini bulur” dedi. Bunun üzerine derhal altını çıkarıp attım.”

Şöyle anlatılır: “Bir şahıs Bennân-ı Hammâl hazretlerinin yanına gelip bir hayvanın eti yenir mi, yenmez mi diye suâl etmeye niyet etti. Tam onun huzûruna varır varmaz daha hiçbirşey konuşmadan sohbet arasında Bennân-ı Hammâl hazretleri buyurdu ki: “Falan hayvanın eti temizdir, yenir.” O şahıs ise çok hayret etti ve suâl etmeden suâlinin cevâbını almış oldu.

“Bennân-ı Hammâl hazretleri buyurdular ki, “Allahü teâlâ semâyı yedi kat yarattı. Her katta mahlûklar ve melekler yarattı. Bunlar O’na ibâdet ve itaat ederler. Birinci kat, ya’nî dünyâ semâsında bulunanların ibâdeti korku ve ümid üzere bulunmaktır. İkinci semâda bulunanların ibâdeti, muhabbet ve hüzün üzere bulunmaktır. Üçüncü semâda bulunanların ibâdeti, minnet ve haya üzere bulunmaktır. Dördüncü semâda bulunanların ibâdeti, şevk ve heybet üzere bulunmaktır. Beşinci semâda bulunanların ibâdeti, münâcaat ve iclâl (saygı) üzere bulunmaktır. Altıncı semâda bulunanların ibâdeti, inâbet (tövbe) ve ta’zîm (saygı gösterme) üzere bulunmaktır. Yedinci semâda bulunanların ibâdeti ise, mürüvvet (cömertlik) ve kurb (yakınlık) üzere bulunmaktır.”

“Başkalarının zarar görmesine sevinen kişi, kurtuluşa kavuşamaz.”

“Allahü teâlâyı tevhîd edersen, husûsî ihsâna kavuşursun. Eğer doğru yolda olursan, seçilmişlerden olursun. Eğer doğruyla yanlışı karıştırırsan cefâ çekersin.”

“Sûfî; Allahü teâlâya güvenen, emirlerini yerine getiren, sırra riâyet eden, mahlûklardan uzaklaşarak, O’na yönelen kimsedir.”

“Allahü teâlâdan uzaklaşan kimse, bâtıl yollara sapar.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiyye sh. 291

2) Hilyet-ül-evliyâ cild-10, sh. 324

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 98

4) Nefehât-ül-üns sh. 208

5) Risâle-i Kuşeyrî sh. 138

6) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 271

7) Târîh-i Bağdâd cild-7, sh. 100

8) Câmi’u kerâmet-il evliyâ cild-1, sh. 369